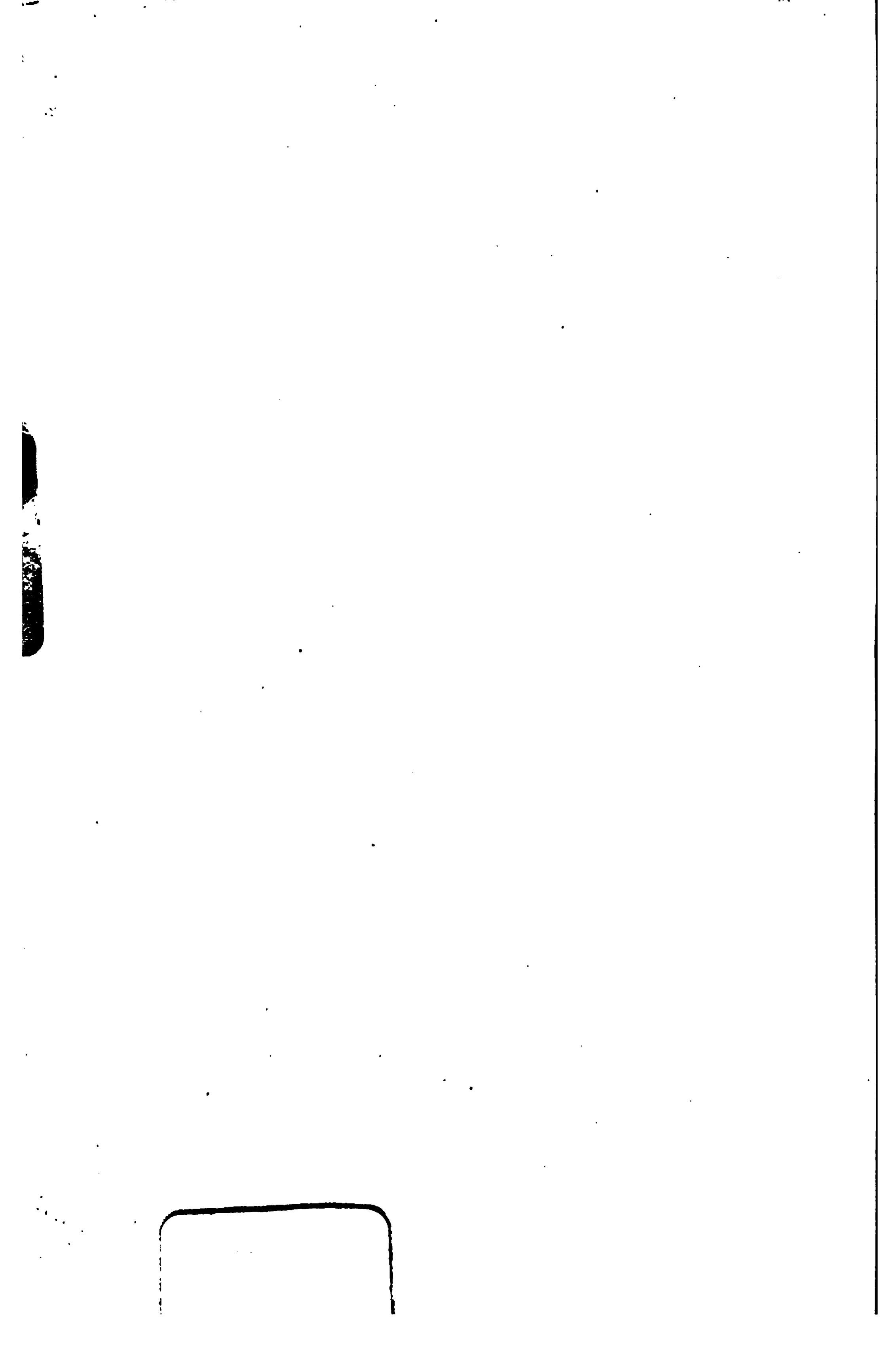

PROPERTY OF
University of
Michigan
Libraries
1817
ARTES SCIENTIA VERITAS

KROJ KRAJINSKÝ.

KVĚTY.

Redaktor básní a původní krásné prósy, zároveň vydavatel

SVATOPLUK ČECH.

Redaktor článků poučných a překladů krásné prósy

Dr. SERVÁC HELLER.

Majitel a nakladatel

VLADIMÍR ČECH.

ROČNÍK XIV.

KNIHA XXIX.

DRUHÉ POLOLETÍ.

„Květy" vycházejí v sešitech po 8 tiskových arších dne 1. každého měsíce. Předplatné na čtvrt leta s poštovní zásilkou 2 zl. 50 kr., jednotlivé sešity po 90 kr. Adressa: „Květy" v Praze, Senovážné náměstí 978-II.

V PRAZE.

TISK A PAPÍR ALOISA WIESNERA.

1892.

OBSAH.

Strana

Ze zápisků Phil. stud. Filipa Kořínka.

Studie k novellám. Prozrazuje Martin Havel.

IV.

Chodím k Janebům již dva měsíce. Z počátku přicházel jsem dvakrát týdně, nyní čtyřikrát, neboť učím také Otakárka Klavíka. S tímto opakuji *γείτων*, *γείτονος* a čtu Nepotova Thrasybula vždy ve středu od pěti do šesti a v pátek ráno od půl osmé do půl deváté (jest evangelík, a ten den chodí teprv k deváté hodině do školy, jelikož první hodinu mají náboženství), do Emánka vtloukám tajnosti třetí latinské deklinace vždy v pondělí od jedenácti do dvanácti, a to pak zůstávám již u Janebů na oběd, pak ve čtvrtek odpoledne, hned jak přijde ze školy, až obyčejně do půl šesté i do šesti.

Znám již všechny malé studenty u Janebů bydlící a dověděl jsem se již i lecos z rodinných vztahů a podrobností těch tří starých sester i pana profesora a dovím se bezpochyby ještě více, neboť Emánkovi se zde vskutku nestýská. Má tu dobré kamarády.

Nejstarší z nich je Otakárek Klavíkův. Chodí s Emánkem vyjma v pátek ráno vždy společně do školy a již se spřátelili, třebaže Klavík, tercián, dává Emánkovi primánu cítiti svou povýšenosť i duševní převahu a říká mu, když se domnívá, že mu Emánek nastrčil do jeho poloviny stolu nožičky od péra, o něž se škrábl nebo píchl: „já ti, kluku, nasolím." Jinak si vykají, poněvadž Otakar nemůže dopustit, aby si s ním takové „mládě" tykalo. Klavíkovi je čtrnáct let, ale nosí dlouhé vlasy, jež ráno si mokří a do zadu sčesává, kdežto jedenáctiletý Emánek Mucha má nad odstávajícíma ušima širokou svou hlavu skoro do hola ostříhanou, tak že mu na kůži jsou viděti skvrny od inkoustu, neboť má zvyk otírat si o tuto časť své lebky pokaňkaný ukazováček.

Stejného věku s Emánkem jsou Poldíček Urban a Ferdáček Kalivoda. Oba chodí do první třídy německé reálky v Mikulandské ulici. Když přicházejí domů ze školy, vždycky pozdravují „khistihant," kdežto Klavík, Emánek i ostatní dva důrazně a hrdě pronášejí své Má úcta. Jinak Ferdáček a Poldík jsou tiši a bojácni. Oba jsou původu českého, otcové jich jsou však vyššími úředníky u německých vrchností; Ferdáčkův je nadlesním a Poldíčkův vrchním správcem. Doma mluví chlapci česky a zlobí se, když jim Otakar Klavík řekne: němečkové. Ale tu hned zakročuje vždycky slečna Viki. „Student jako student," říká. „Kam ho otec dá, tam musí chodit. U nás vždycky byli Češi i Němci, a vždycky se snášeli a museli snášet. To bych se na to podívala!"

Bere to dokonale po vojensku.

A Julinek dodává: „A chodili do českých škol a stali se z nich Němci, a chodili do německých a stali se z nich Češi. Nikdo neví, do jakých okolností se dostane.“

Pochopuji teď již úplně, proč se straní politických hovorů. Úřednický původ — ale hlavně ty ohledy k rodičům studentů, k profesorům českým i německým atd.

Národnostních hádek mezi strávníky Janebovými vskutku není, ale přičítám to hlavně té okolnosti, že jsou ještě malí a pak že vlastně pravých Němců mezi nimi není. Poldíček Urban nedávno dokonce plakal, že musí chodit do německé školy, a když jsem se slečny Viki na to ptal, proč vlastně otec jej nedal do české, odpověděla: „Prosím vás, bude ho chtít taky někdy dát do knížecích služeb — a z českých škol by to sotva šlo. Tak je přirozeno, že ho dal na německou reálku.“

Dívám se někdy po straně na hocha a je mi ho nějak líto. Je takový drobný, milý, vymydlený a má takové hezké pomněnkové oči. Ferdáček je vyšší i silnější, černooký a snědý. Ale nějak je mu v Praze smutno. Snad po lesích.

Pátý strávník Janebových jmenuje se František Jindra a žvýká pořád pryž, dělaje z ní praskací gummu. Odplivuje hnědé sliny a je pod ním vždycky malá louže. Na ukazováčku a palci levé ruky má stále uvázanou gummovou šňůrku. Střílí pomocí ní složenými papírky v půli zlomenými a znamenitě se strefuje. Je synem ředitele cukrovaru a má vždy plný kufr cukrkandlu a úřezků kaučukových a guttaperčových. Chodí do druhé reálky a již teď říká, že bude studovat chemii. Klavíkovi řekl, že na přesrok bude zůstávat někde, kde bude moci dělat experimenty — vyvinovat vodík a kyslík.

S ním do Ječné ulice na státní reálku chodí také Karel Golčar (kterému však všichni říkají Kolčavko), syn doktora z Ounic. Golčar je malé postavičky s přívětivýma velkýma černýma očima, jež vždy trochu udiveně, ale bystře hledí z malého jeho obličeje. Výborně kreslí a obrázky ve svém přírodopise má všechny barvami omalovány. Čmárá i do knih, do sešitů i na zeď a je každý den proto hubován.

Slečna Viki a pan profesor říkají těm malým, co se učí v prvním pokoji, tedy Poldíčkovi, Ferdáčkovi i Emánkovi „on“, těm větším vykají. Slečna Lóri vyká i těm malým a služka Marjánka všem musí říkat „mladý pane.“ Nejraději má slečna Viki Poldíka a Ferdáčka. O Emánkovi má dosud mínění, že je taková dobrá buchta. Žertem o něm říká, že je jako čamrda, ale přišitá. Klavík je jí někdy moc prostořeký, Francínkovi ani ona ani její sestry nemohou odpustit tu gummu; slečna Lóri dokonce si naříká, že se jí dělá špatně, jak na něho koukne, když tak ten žvanec pořád kouše. ‚Kolčava‘ je poměrně nejmíň v lásce. Aspoň u slečny Viki. Namaloval ji jednou, jak mi svěřil Klavík, na pažení dveří v jejích bačkorách, s velikými brejlemi na špičatém nose a s generálským kloboukem na hlavě, z pod něhož koukal v zadu jen nítěný drdol — a od těch dob prý na něm sedí. Jediná slečna Helén na Karlíčka nepřipustí. Klavík tvrdí, že právě proto a skoro se mi zdá, že má pravdu.

Slečna Helén vlastně není slečna, nýbrž milostpaní. A ten titul jí

bezpochyby starší její sestry nemohou odpustit. Dověděl jsem se o celé té záležitosti teprv nedávno.

Bylo to jednou v pátek ráno po hodině s Klavíkem. Všichni byli již ve škole, i Klavík již odcházel, zvolav své Má úcta hlasem co stačil nejhlubším a kobrtnuv u dveří z pokoje o shrnutý režný koberec, až se mu do zadu shrnuté praménky vlasů zatřásly a on honem prsty svými uváděl je do pořádku.

„Pozor, mladý pane, pozor," napomínala jej smějíc se služka, která právě šla se smetákem a hrncem s mokrými drtinami uklízet do zadního pokoje.

Mě slečna Viki zdržela nějakou otázkou, tak že jsem neodcházel s Klavíkem zároveň jako obyčejně. Když jsem pak provázen slečnou Viki šel kuchyní, kmitla se mi tam nejmladší její sestra Helén.

Uklonil jsem se jí a pozdravil: „Má úcta, slečno!"

I ona se uklonila, ale pak rychle řekla: „Musím vás upozornit, pane Kořínku, já nejsem slečna, nýbrž vdova."

Slečna Viki se na mne ohlédla a trochu výsměšně protáhla rty.

„Prosím za odpuštění, milostpaní," omlouval jsem se paní Helén, „já nevěděl —"

„Milostpaní také žádnou není; milostpaní je zde mutrle a nikdo jiný," přerušila mou řeč slečna Viki tak nenadále, že jsem stanul všecek zaražen.

„Jí říkejte mladá paní, nebo paní Foltýnová — ostatně já nepochopuji, proč se vždycky tak o to bere."

„Inu proto, že já jsem se provdala, milá Viki," řekla paní Helén důrazně.

„Provdala, provdala — chudinko, máš pravdu, provdala, ale na den se provdat a za den být vdovou, to je jako se vůbec neprovdat," obracela se slečna Viki na mne, a usmála se, ale hned zas otočila se na sestru: „A když ti někdo řekne slečno, tak nemusíš opravovat, — kněz vás oddal, ale paní jsi proto přec nebyla."

„Kdybych nebyla paní, jmenovala bych se Janebová, ale já se přec jmenuji Foltýnová — paní Foltýnová — tady koukej —" a vyndala z kapsy své zástěry psaní — „co tu stojí: Frau Helene Foltyn, Revierförsterswitve —"

„Zas už máš psaní v kapse?" usmála se slečna Viki a než mohla paní Helén odpovědět, dodávala dobrácky: „Inu, já ti tu radosť přeju, jméno máš, na papíře jsi paní, ale jináč se nemusíš pranic nad nás vypínat a na tom si zakládat. Krom té pensičky nemáš z toho pranic a ta by ti na živobytí nestačila."

„Inu víc toho je, než co ty a Lóri berete pořád jako sirotkové —"

„Helén, Helén," ozval se v tom káravý hlas staré paní z pokoje, do něhož dveře zůstaly otevřeny. „Nemůžeš mlčet! Kdyby Viki nebylo, nedopadalo by to tak s námi, jak to dopadá, ani s tebou, holečku, ne."

„Za dvě stě by mě snad všude vzali," ozvala se zlostně paní Helén.

„Inu, nevím, nevím, ale tak bysi se neměla, jako tady. A co dřív, když jsi byla malá? To ti byla Viki dobrá."

„Pořád Viki a jen pořád Viki,“ netrpělivě namítla paní Helén, „ta si jich osedlala.“

„I nechají ji, mutrle, to ona dávno všecko zapomněla, nevděčná! Kdo pak přived' studenty do domu, co? Kdo ti přived tvého Foltýna, co? Já ti ho přivedla, kdyby mne nebylo — byla bys pořád taky jen Janebová a taky bys brala ještě ráda šedesát zlatých jako sirotek.“

„I prosím tě, nezačínej zas už od Adama a dej mi pokoj,“ řekla zlostně paní Helén a kvapně odcházela do pokoje a prudce přirazila za sebou dvéře.

„No no, no no,“ volala za ní slečna, „to bych si vyprosila, takhle třískat dveřma,“ a nevlídně se staženým obočím pohlédla za ní ke dveřím, ale hned pak se obrátila na mne:

„To je flausů, že je paní, ta s tím nadělá — a je to k smíchu vlastně. To máte tak,“ přešla hned na to v mírnější ton vypravování a utřela si o zástěru ruce, jak vždycky mívala ve zvyku, když chystala se na delší řeč.

„To u nás bydlel hned druhý rok nějaký Foltýn. Alfred se jmenoval. Ona byla tehda žába patnáctiletá a on chodil do poslední reálky. Pak šel do lesnické akademie, někam do Saska — Tarant, nebo jak se to jmenuje — udělal zkoušky a dostal hned místo — jeho tatínek byl lesním radou. Ale na Helén nezapomněl. Už když byl u nás, se vždycky kočkovali — taková skoro dětská láska to byla — a vždycky se jí ptával, jestli si na něho počká. Ona se smávala, že ano. To se rozumí, že my jsme se na to dívali jako na žert, ale byla v tom pravda. S Helén si psával a o vakacích každý rok do Prahy zajížděl a první jeho cesta bývala k nám. Krátce, vyvinula se z toho veritabl známosť, a ujednali si spolu, že až on se stane revírníkem, bude svatba. A mělo se to stát brzy, protože protekci měl velikou. Už jí posýlal presenty a psal každý týden. To se rozumí, že pro Helén to bylo štěstí náramné. Ona přec chudá holka — a takovou partii! — on byl moc hodný člověk, spořádaný a z jaké fajn rodiny! Byl jediný syn, mazlíček — a proto mu doma nekladli překážky v ničem. Chtěli jen, aby byl šťasten. Vrchnosť si ho vážila a měla ho ráda, no a tak za pět let se stal revírníkem. To bylo zrovna takhle na podzim a v masopustě měla být kopulace. Tu najednou — bylo to začátkem prosince — dojde zpráva — že byl na honbě postřelen. Jak se to stalo, kdo mu to udělal, nebo jestli sám vlastní neopatrností, nikdy jsme se najisto nedověděli. Ale říkalo se, že jeden kníže ho postřelil. Tak bůhví. To se rozumí, že Helén se mohla zbláznit. Přivezli ho do Prahy, operovali ho — ale všecko nic platno. Den ode dne mu bylo hůř. Když cítil, že je s ním konec, vzkázal panu hraběti, u kterého byl ve službě, aby ho navštívil, a to se rozumí, že pan hrabě hned přijel. Byl prý sám celý zdrcený — jak pak ne, to se dá myslet. A hned po návštěvě pana hraběte vzkázali pro naši Helén a druhý den se s ní dal na smrtelné posteli oddat, aby mohla dostávat pensi jako jeho vdova. To bylo ve čtvrtek a v pátek na to vypustil ducha — — No, a to je ta celá historie, od té doby je naše Helén paní.“

Slečna Viki snažila se vypravovat celou tu příhodu tak zcela ledabyle, ale přec jen bezděky snížila na konec hlas a teprve když řekla: ‚no a to je ta celá historie,‘ vpadla do počátečního suše referujícího tónu, ale před tím musela učinit malou pomlčku, aby jí neselhal.

Mohu říci, že mne celé to vypravování nejen nanejvýše zajímalo, ale do jisté míry i dojalo. Dívám se od té doby na paní Helén jinak a vidím v jejím pohledu jakýsi tklivý stesk, ale kolem jejích vadnoucích již rtů jakýsi vyčítavý bolestný rys. Myslím si o ní, že žije jen vzpomínkami na svůj román, který měl tak tragický konec, a uvažuji někdy, jaký divoký stesk jí asi sevře vždycky srdce, když pomyslí, jak jiný, radostnější, účelnější a úplnější mohl býti její život, proti nynějšímu kusému, zmařenému a skoro zbytečnému, kdyby to neštěstí se nebylo stalo. Říkají o paní Helén, že je zlostná, nesnášelivá, ale já chápu tu její podrážděnosť. Zmařenými nadějemi nitro každého člověka ztrpkne, ony mění se v něm v jed, jenž vystřikuje při každém dotknutí. Mně té ubohé paní Helén, která jediné důkazy, že byla provdána, nosí u sebe v podobě adress dopisů jí svědčících, od té doby je velice líto a pozdravuju ji vždycky velmi uctivě.

V.

Jaksi se již u Janebů se mnou smířili. Aspoň nechovají se již nijak cize ke mně, a pozoruji také, že jim již nijakž nevadím a nepřekážím.

Když jsem k nim poprvé přišel v pátek ráno před půl osmou, slečna Lóri i paní Helén honem se schovaly v kuchyni za plentu; jen slečna Viki odměřeně mi poděkovala, jakoby si ani nevzpomněla, že je v krátké vatýrce, sešité ze zbytků nějakých starých měňavých šatů, z pod jejíž obruby vyčuhují tenké její nohy v tlustých vlněných punčochách, že na hlavě nezakrývá ještě nítěný drdol směšný šedivý rulíček, na temeni svázaný u samé hlavy odřenou tkaničkou, a že jakási stará soukenná jupka z bývalého paleta, všelijak již vyspravená, visí na jejích hubených ramenech, jako visí jupky a laciné mantily na dřevěných věšácích před krámky pod podloubím.

Pohled, jímž provázela svoje poděkování na můj pozdrav a poklonu, zdál se mi praviti jaksi povržlivě: „To bych nevěděla, abych se před tebou ženovala, ty bys mi tak za to stál.“

Jda předním pokojem zočil jsem tam pana profesora ještě bez vesty v háčkovaných bílých kšandách s červenou vlněnou obrubou, jež vypadaly, jakoby byly udělány z povijanu. Na hlavě měl hedvábnou čepičku, zdobenou do vzorku drobnou zlatou a stříbrnou bůstkou (šmelcem). Trochu se začervenal a kynuv na můj pozdrav rychle rukou, pravil:

„Tak jen jděte, jděte do druhého pokoje, Otakar již čeká.“

Teď, jak pravím, neženuje se již a nepřichází do rozpaků přede mnou nikdo. Slečna Lóri v červené švonepajové spodničce a s hnědým vlněným šátkem, uvázaným křížem přes jakýsi krátký zelenavý živůtek

bez rukávů, dále slévá a rozděluje kávu, paní Helén v krátkém šátečku na hlavě a v kartounovém jakémsi splývavém županu, v předu zapínacím, češe přede mnou panu profesorovi vlasy a přimašťuje a přilepuje mu je k lebce, i Marjánka v slaměných pantoflích na boso obutých nosí do prvního pokoje v náručí haldy šatů, jež na chodbě vyklepala.

Slyším při lekci z prvního pokoje zvonění lžiček o okraje kávových hrnečků (každý má svůj zvláště malovaný), slyším hlas pana profesora, německy se tázajícího úsečně a přísně některého z těch malých studentů:

„Má úlohu? Ukázal! To ji zas naškrábal, viděl? Jest to pořádek nějaký?"

Anebo: „Ať se mi nesplete, jest-li bude vyvolán dnes ze zeměpisu, to mu povídám. Řekl mi ještě jednou rychle řeky ve Španělsku, čerstva!"

„I vždyť já je umím," odpovídá nesměle Poldíček Urbanův.

„To jest jedno, jen je řekl. In den atlantischen Ozean münden: — no — rasch, rasch!"

„Duero — Tajo — Quadiana, Qua — Qua — Qua —"

„Kvakvakva," posmíval se pan profesor, „vidí, jak to neumí; dvojku by dostal; — Quadalquivir, pamatoval si to, a už šel, ať nepřijde pozdě," a Poldíček, knihy pod paždím, už vyrazil z pokoje, hodiv do něho jen své diskantové: „khistihant".

„A zopakoval si to ještě jednou před hodinou, to mu povídám," křičel za ním pan profesor. — „Dass er mir gut antwortet, das sag' ich ihm, sonst —"

Ale Poldíček už přirazil za sebou dvéře od kuchyně a pan profesor sklapl ústa.

Anebo rychle pročítá ještě jinému úlohy:

„Hier fehlt ein Beistrich, tady schází čárka — co mu vždycky říkám, před vztažným zájmenem: který, která, které, jenž, jež, co — ale to jest taková nedbalosť — já mu povím, hned ji tam udělá!"

Otakar slyší tu škubavou, jako zlostnou řeč, pohlédne na mne a dá se do tutlaného smíchu. I mně to trhá koutky, ale přemáhám se.

„Přestaňte, přestaňte," napomínám jej — „a překládejte, ať jsme hotovi: Defecerat a rege Tissafernes — no, bude to? — Dobře! Odpadl od krále Tissafernes — neque id tam Artaxerxi quam ceteris erat apertum — A nebylo" — napovídám. „A nebylo," překládá Klavík, „to tak Artaxerxovi — patrno, zřejmo — jako ostatním."

„Dobře," pochvaluji potěšen. V pokoji nastalo utišení, všichni jsou již pryč. Překládáme dále.

Jindy slyším ostrý hlas slečny Viki, hubující Kolčavku.

„To bych se na to podívala, abyste je nevzal. Takové bláto venku — snad byste netahal ty nedělní —"

Patrně se jedná o kalhoty.

„Ale vždyť jsou už tak špatné," vymlouvá se Golčar, „už jsem je loni nosil do školy."

„A ještě je budete nosit letos, když je takové počasí. Pranic nejsou špatny. Včera jsem je spravila."

„Ale je to moc vidět, slečinko," naříkal Kolčavka.

„Praví svatý Jíra, lepší flek než díra — pamatujte si to — a už ať jste v nich.“

„Ale, slečinko, prosím vás —“ domlouvá se Kolčavka prosebně.

„Nic, nic, nic — pod zimník jsou dávno dobry — kdo pak na vás kouká.“

Kolčava reptá, bručí, trhá kalhotami, ale obléká „salonky“ přec, jak poznamenává Klavík.

Do tří čtvrtí na osmou jsou všichni z domu a sotva se za posledním zavřely dvéře, slečna Viki sama mně a Klavíkovi nese do pokoje po hrnečku kávy, mně s rohlíkem, jemu s makovou houskou.

„To mám s nima túru, než je vyexpeduju,“ povídá, usmívajíc se, „ten chce to, ten zas ono, ten by tahal hned nedělní šaty, toho zas mačká najednou pérko — a včera neříkal nic — třetímu se v poslední chvíli utrhne knoflík anebo praskne rukáv — čtvrtý se vrátí, něco zapomněl, všechno na stole přehází a na konec já mu musím pomáhat hledat — a tak to jde každý den. To nemáte ponětí, co je to s nima za osud. Jen ať si někdo vezme šest takových harantů na starosť — uhlídá.“

„Prosím, slečno, prosím,“ ozývá se Otakar Klavík uražen, že jeho také ještě počítá mezi haranty.

„No, co pak vy — vy už jste moudrý,“ udobřuje slečna, „nad vás nemám. Jo, kdyby byli všichni takoví. — Ale ti ostatní. To musí být komando, milý pane Kořínku, a nedat se a nepovolit — Kam pak by člověk přišel! — No, ale já vás nesmím zdržovat,“ pamatuje se rychle a již odchází. „A vypijte si kávu honem,“ napomíná obracejíc se již ve dveřích, „ať neztratí chuť.“

Nechávám patrně u Janebů kávu vždycky trochu dlouho stát. Klavík vypije ji hned najednou, olízne pakfonovou lžičku, housku strčí do kapsy a pomalu z ní uždibuje Onehdy mu slečna Viki z kabátu vyklepala na čtvrt žejdlíka máku a drobečků.

Když odcházím v pátek z hodiny, v předním pokoji už je vše ustláno, po podlaze nasypáno mokrých drtin a Marjánka zametá.

„Hezky taky pod postelemi,“ napomíná slečna Viki, jež nad ní stojí jako profous, „a hezky ode zdi, ne jen z kraje — i tak se jen pořádně sehni, však se nepřelomíš.“ Ona a stará paní jedině služce tykají, ostatní jí musejí říkat vy.

V kuchyni pak paní Helén dává obyčejně kanárovi do klece nový písek, vodu a semenec. Je to její kanár. Starý a slepý na jedno oko, jež má potaženo modrou mázdřičkou. Dávno už nezpívá, jen na bidélku nehybně sedí, anebo zobe skrčen u semence. Snad je ještě od Foltýna. Paní Helén aspoň velice něžně o něho pečuje.

„Co pak ta,“ říkává slečna Viki, „ta by nejradší měla kanárů plný pokoj a samé heky. Já ne, já je nemám ráda, nečistotu to dělá a vřiská to, že by člověk o uši přišel. A to u nás nejde. U nás jsou studenti a musí být ticho.“

„Za to ty máš svou Aminu, viď,“ oplácí jí paní Helén, „a Lóri svého kocourka — potvoru!“

Amina je pinč, jehož hlas první nás vítal, když s paní správcovou zaklepali jsme na dvéře bytu Janebových. Zdá se starší než kanár paní Helén, a od koho je, nevím. Kocourek slečny Lóri, jejž paní Helén patrně nemůže cítit, bojíc se bezpochyby o svého starého zmlklého zpěváčka, je zrzavé hlavaté zvíře se žlutýma očima a vždy s modrou pentličkou kolem krku; obyčejně zdržuje se za plentou a jen někdy vyleze ven, když sluníčko padá okny na pískem posypanou podlahu kuchyně, lehne si na bok do jeho pruhu a mhouří oči, zatím co světlo hrá v jeho hustém kožichu, jenž jakoby se zvolna rozžhavoval.

„Jen nóbl, milostpaní, jen hezky nóbl," sekla slečna Lóri paní Helén za urážku svého oblíbence, jenž třel se o její modrou punčochu hrbě hřbet a šlehaje ocasem.

Neslyšel jsem již, co paní Helén odpověděla, — neboť zavíral jsem právě za sebou dvéře — ale byl jsem rozhodně na její straně. Kocour se mi také nelíbí, a ani u studentů není v lásce. Však také před nimi utíká. František Jindra fouká na něho skleněnou trubkou kuličky z chleba a střílí po něm svým gumovým prakem. Slečna Viki pokaždé se tváří, jakoby to neviděla.

V pondělí, kdy bývám u Janebů u oběda, míváme pravidelně knedlíky se zelím.

„K vůli služce, aby se při prádle jak se patří našťouchla," pravila jednou slečna Viki. „Musí vstávát už o půl čtvrté."

Však je také toho prádla u Janebů.

Už když se jde po schodech, je cítit páru a po chodbě se táhne její vlhko. V kuchyni skoro vidět není. Nad neckami, z nichž kypí mydliny, stojí Marjánka skloněna, stružky potu se jí řinou po tváři a červené její ruce až za loket obnažené perou, máchají, ždímají bez odpočinutí. Pára sráží se na oknech a stéká po skle v tenkých praménkách až na prkno pod rámy. Za zelenou plentou slečna Lóri ve velké míse zadělává na knedlíky, paní Helén krájí housku, slečna Viki vyndává prádlo z velikého plechového hrnce do vaničky a nosí je do necek. Ten den nikoho si zvláště nevšímají, všechny jsou zaujaty prací a myslí jen, aby bylo vše hotovo v čas.

„Moc se dnes tady nepleťte," křičí slečna Viki na studenty, když vcházejí do kuchyně a když některý přijde s utrženým knoflíkem, odbude ho, aby si jej přišil sám.

„Vidíte že máme plny ruce práce — kde pak dnes s tím se zdržovat — to je nápad — jděte, jděte a necourejte se pořád tady."

Úderem dvanácté slečna Lóri rozvine po stole ubrus z voskového plátna, pak přinese talíře a příbory, v nichž je veliká rozmanitosť, neboť každý má svůj nůž, svou vidličku, svou lžíci a svůj ubrousek ve zvláštním pásku, a o čtvrt na jednu sedáme k obědu.

Každý si přinese svou židli na vykázané mu místo. V čele stolu sedí stará paní v bílém svém čepečku a vedle ní trůní slečna Viki. Po její pravici sedí paní Helén a po levici staré paní je místo pana profesora, jenž přichází teprv po půl jedné, někdy i později, ale na něhož se nečeká. Slečna Lóri sedí na druhém konci stolu, poněvadž přináší na stůl a odnáší s něho.

Polévku má každý již na talíři. Slečna Lóri ještě než sedáme ke stolu, rozděluje ji z železného hrnku plechovou naběračkou. V pondělí je vždy krupicová, hezky hustá. Každý má hodný talíř, neboť slečna Viki říká, že polévka je základ oběda. Kolčavka a Ferdáček neradi; pokaždé naříkají, že jí mají moc a pokaždé jsou hubováni.

„Nudlová a flíčková nemůže být každý den," káže slečna Viki důrazně a zejmena když je moučný příkrm. „Jen papejte krupicovou, je zdravá."

„Ale když ani vystydnout nechce —" naříká Kolčava.

„Tak foukejte, od čeho máte ústa. Do studené nic není."

Po polévce přichází maso. I to rozděluje slečna Lóri, neboť ví, kdo jaké rád. Poldíček, jemuž říká Lóri „fajnový", nesmí mít na mase ani nejmenší žlázičku neb žilku, nýbrž zcela libové a jen malý kousek. Leč i tak pozoruji, že převaluje sousta v ústech se strany na stranu a že mu při polykání lezou oči z důlků. Slečna Viki vypravuje, že se teď již naučil maso jíst, ale ze začátku, kdy nevěděly, jaký je choulostivý, že strkal kousky nepozorovaně do kapes a z kapes do zásuvky svého stolku. Tam prý na ně přišla. Celé vyschlé a zkornatělé prý byly.

„Ještě šváby by nám zde byl nasadil," dodává slečna Lóri, jež setrvává houževnatě a s jakousi zálibou na domněnce, že tento hmyz líhne se jen ze zbytků jídel.

K masu dostává každý kousek chleba, jejž do konce oběda musí dojíst. Otakar strká ho do kapsy a uždibuje. Už mu proto ani nic neříkají; je prý nenapravitelný.

Po mase přinese se každému sklenice vody, neboť z piva prý člověk zleniví a houstne mu krev, jak slečna Viki káže. Zejmena pro takové mladé hochy je prý pivo jed. Jenom stará paní dostane po čtvrtlitru ležáku. Pokaždé pobízí i slečnu Viki, aby se napila s ní a strká jí sklenici, ale slečna vždy odmítá.

„Já nebudu, mutrle, jen pijou sama, já o pivo nestojím, a zvláště k obědu ne. Nestála bych odpoledne za nic a máme prádlo."

A tak stará paní sama srká pozvolňoučka svou skleničku a někdy kývne tajně na Poldíčka a dá mu napít. Při tom usmívá se a hladí jeho lněné vlásky.

„To je můj mazlíček," povídá a přivíjí ho k sobě a hoch je rád a tulí se k ní. Je ještě dítě. Ostatní se „mazánkovi" usmívají a Klavík pohrdlivě odvaluje ret. Kde pak on, on už se učí *γένος* a *εὐγενής*.

Konečně přináší slečna Lóri na stůl mísu knedlíků, veliký talíř zelí a hrnek s povidlovou omáčkou pro ty, kdo zelí neradi. Je jich skoro většina. Alespoň ti malí všichni raději povidla. Klavík pokaždé prohodí, že neví, jak takové sladké věci mohou jíst. Jemu že by bylo špatně. Ovšem on hraje si již na velikého. Předstírá zálibu v kyselém a kořeněném. Nedávno našla se po něm na záchodě nedokouřená cigareta. Domnívám se, že ji našel a schválně ji tam položil, aniž by kouřil, ačkoliv když se naň uhodilo, jen se usmíval a ani se nepokoušel odvrátit od sebe podezření. Slečna Viki mu od těch dob bedlivěji prohlíží kapsy, ale ti malí koukají na něho s jakousi úctou.

Knedlíků je dost, každý může se najíst do syta. Po obědě všichni vstanou, vezmou svou židli a donášejí ji ke svým stolkům. Slečna Lóri dává se stolu. I já brzy se poroučím. Posledně jda kuchyní zahlédl jsem za plentou slečnu Viki, ana napivši se podává půllitrovou sklenici se „samcem“ od Bečvářů (poznal jsem ho dle barvy) slečně Lóri. Inu vida! Ale ať si přejou —

Rozumí se, že vyšel jsem, jako bych neviděl.

VI.

Když přišel pan profesor k obědu, všichni studenti odšupovali hřmotně sesle, povstávali a klonili se. On jen kynul rukou a pravil nedbale: „Jen seďte, jen seďte a jezte!“

Pak zcela tak opatrně a obřadně jako v hostinci svlékal rukavice, kabát, složil šátek, vše pozorně pověsil na hřebík u dveří, vklouzl do domácího kabátu a zasedl na své místo.

Byl-li venku nečas, ptávala se ho slečna Viki starostlivě:

„Nemáš mokré nohy? Měl bysi se přezout. Já ti dám střevíce, nechceš?

„I ne,“ odpovídal, „jen toho nech. Jel jsem tramwayí.“

„To máš dobře,“ pochvalovala slečna Viki. „Jen se šetři. Víš, jak máš být na sebe opatrný.“

Přišel-li pozdě, slečna Lóri snášejíc mu jídlo, pořád hubovala:

„Už je ta polívka jako kejda — inu, když tak dlouho nejdeš. Omáčka už taky zhoustla, a jaká byla dobrá, viď Viki — a ty knedlíky jsou celé okoralé.“

„Taky bys moh' chodit dřív,“ poznamenala jednou dosti ostře slečna Viki, když pan profesor přišel až po jedné hodině, a podívala se naň dosti nelaskavě.

„Když je přece hezký kousek cesty z Malé strany,“ omlouval se a dvakrát slabě zakašlal.

Toto dvojí tiché zakašlání bylo u něho charakteristické. Opakovalo se vždy, když slečně Viki anebo staré paní na nějakou výtku odpovídal, nebo když sám nějakou výtku pronášel. Byly v tom jakési rozpaky i jakýsi slabý projev nelibosti. Ozvalo se krom toho také vždy, když pan profesor byl trochu rozčilen. Znělo to poněkud jako z krku vyražené, ostře oddělené e-che, e-che a bylo někdy na nějakou poznámku jedinou odpovědí, jindy zas jediným upozorněním.

Pamatuji, že jednou byla polévka přesolená. On pojídaje ji, za každou lžicí pokašlával. Jindy měl tuhý kousek masa, a po každém soustu, jež spolkl, bylo slyšet jeho e-che, e-che.

„Kdyby to řek' radši, co se mu nelíbí, a přestal s tím protivným pochrchláváním,“ odlehčila si jednou slečna Lóri v kuchyni, a bylo zjevno z tónu, jakým to řekla, jak ji toto pokašlávání dráždí. Bylo v něm vskutku cosi nepříjemného a přímo rozčilujícího.

Již při obědě pan profesor vyptával se, jak a co bylo ve škole, kdo byl vyvolán, jak uměl, dal si opakovati odpovědi, pochválil, pokáral

nebo jen zakašlal. Po obědě vyzkoušel některé na odpůldne, vyptal se, jaké dostali úlohy a prohlédl sešity i výkresy. Františku Jindrovi vždy musel na rysech pomáhat. Huboval vždy při tom svým úsečným, trhaným způsobem, jak že tak může papír usmolit, kružítkem rozbodat, rozedřít, až je celý chlupatý, že vytahuje jako polínkem a ne rýsovacím pérem, že pořádně tuš si nerozetře, tak že čáry jsou šedivy místo černy a to že pořád jen tu gummu žvýká a žmolí, ruce se mu od ní lepí a všechno pomaže.

Sám rýsoval velmi pěkně, rychle a se zvláštní obratností. Také krásně psal, a jeho písmeny a značky na rysech byly jako tištěny.

Znamenitě uměl kreslit mapy, ať je položil jakoukoliv barvou, třeba i choulostivým karmínem neb bleděmodrou, vždy byla ta plocha bez nejmenší poskvrny. Kolečka měst byla od ruky jako kružidlem udělána, označení moře a zas horstva znamenitě provedeno. Z každého tahu bylo vidět, že je technik a obratný kreslič.

Hoši mu říkali vašnosti a měli před ním respekt. Jen Otakar Klavík, jenž na realisty pohlížel s pohrdáním latináře, ušklíbal se někdy, když mu měl ukazovat úlohy z češtiny, němčiny neb počtů, nebo odpovídat mu na otázky ze zeměpisu neb přírodopisu. Činil to s jakousi zjevnou nevolí a tónem, jenž naznačoval, že se sice podrobuje nutnosti, ale že neuznává vlastně pana profesora za oprávněna k nějakému takovému vyslýchání, zkoušení a kontrolování. Když jsem s ním opakoval latinu a řečtinu, dovolil si několikráte i neuctivou poznámku o panu profesorovi, někdy i vtip, ale rozumí se, že jsem mu vždy náležitě nepřístojnosť takové prostořekosti na paměť uvedl.

Se mnou mluvíval pan profesor vždy vlídně, ale přece odměřeně, dávaje řečí svou znát, že první osobou je tu on, a já že vlastně jen tak vypomáhám. On že muž, pán, já že mladík, student.

„Tak jak pokračují Otakar a Emánek v latině?“ ptával se mne někdy, když jsem odcházel, a upřel na mne zpod svých brejlí své bleděmodré vypulené oči. „Jde to přec, jde?“ a při tom ohlédl se po nich.

„Nemohu si stěžovat,“ pravil jsem, usmívaje se.

„Jen aby byl prospěch dobrý, to jest hlavní věcí. Buďte jen hodně přísný na ně, nepovolte jim, rozumíte?“

„Och, prosím, to já už se přičiním.“

„No dobře, dobře,“ pravil a podávaje mi tři prsty své studené ruky, zakýval přátelsky hlavou, že jako mohu již jít.

V pátek ráno a v pondělí v poledne byly jediné dny, kdy jsem se s panem profesorem v bytě setkával. Ve středu a ve čtvrtek jsem ho pravidlem nevídal, neboť odcházel jsem o šesté a pan profesor, jak mi bylo řečeno, teprvé vždy kolem půl sedmé přicházíval domů. Ale poslední dobou i v ty dny jsem jej asi třikráte již zastihl, neboť jsem zůstal u Janebů u večeře na laskavé pozvání slečny Viki.

Když jsem chodil k Janebům ve středu a ve čtvrtek asi druhý měsíc a jaksi se již obeznámil, stávalo se zhusta, že mi slečna Viki přinášela hrneček kávy s rohlíkem, vždy vlídně pravíc, že mi také nechala „na zahřátí“. Z prvu tak činila jen ve čtvrtek, neboť tu jsem přicházel někdy ještě dříve, než Emánek byl ze školy doma; ale teď

již i ve středu, kdy všichni o páté jsou již po svačině, přinášívá mi známý již modrý koflíček, na němž v elipse zlatem napsáno: Na památku.

V tyto odpolední hodiny je mi u Janebů vždy nejvolněji.

V prvním pokoji je teplo a voní káva. Z hochů, kdo se chce učit vyzuje se z bot, vezme střevíce a sedne ke svému stolu. Ti, kdož se nemají čemu učit, musí do kuchyně, aby nepřekáželi. Někdy některý se dovoluje, že se ještě půjde projít. Slečna Viki vytáhne vždy obočí, podívá se naň zpytavě a řekne přísně:

„Víte, že nemám ráda tohle bloumání po ulicích po škole!“

Patrně již ji znají a vždy mají připravenu výmluvu. Ten musí koupit kreslicí papír, ten sešit, onen si dal vázat knihu a musí pro ni, nebo půjčil nějaké poznámky spolužáku a musí k němu zajít.

„A proč půjčujete, víte, že to nemám ráda. Každý pořádný student má mít svoje. S takovými se ani nekamaraďte, kteří si vypůjčují,“ namítala slečna Viki. Anebo:

„Proč si pro to nešel hned po škole, to měl dost času —“

„Prosím, já zapomněl —“

„Ale nemá zapomínat. Já mu povím — běhat chce, to je to. Ó já znám ty finty — takových panáčků už jsem měla a prohlédla je. Na mne si nepřijde.“

Ale na konec přec jen je pustí a jen když vyrazí, za nimi křikne: „Ne abyste landali po ulicích, to vám povídám. Hned ať jste zde, sic bude zle.“

Těm, co usedli u stolů, slečna sama rozsvěcuje a přináší lampy se stínítky. Tlumené světlo rozlije se po narovnaných knihách, rozevřených sešitech neb rýsovacích deskách. Pak zatáhne záclony, otevře dvéře do kuchyně a křikne na ty, již se tam baví:

„To vám povídám, ať neděláte rámus, sic na vás přijdu!“ a pak sama usedne k velkému stolu poblíže staré paní a v pološeru tam plete.

Dráty zvoní, časem ozve se zazívnutí staré paní, na kterou jde dřímota, pod neposednými studenty praská židle, listy knih šelestí, péra skřípou a hodiny na stěně přede dveřmi do druhého pokoje tiše a pravidelně cvakají.

Slečna Viki plete a plete dlouhou úzkou punčochu, ale pohled jejích ostrých očí každou chvílí zaletí od blyskavých drátů hned na bílý, z šera takřka svítící krajkový čepeček staré paní, hned na učící se hochy a postřehuje každé jejich hnutí.

„Nelelkujte, nelelkujte, do knihy koukejte!“ ozývá se časem přísné napomenutí.

„Ferdáčku, nehoupal se na židli — co pak je to za způsob? Chce se překotit?“

„Neutíral si mně ty prsty o hlavu — to mu povídám. Že na něj v sobotu vezmu věchet nebo kartáč a vydrbu mu ji, až ho bude pálit, uvidí!“

Někdy vstane neslyšně a tichounce jako kočka plíží se ve svých bačkorách k učícím se. To když se jí zdá, že místo psaní úlohy, některý si jen tak hraje a bůhví co čmárá. Nepozorována se za ním nakloní — a skoro pokaždé jej přistihne.

„Vždyť jsem to věděla — že tropí neplechu. Nestydí se, hračko jedna? Takový velký a maluje si na nehty panáčky, jako malé dítě. Kdyby nekazil péra, lepší by udělal. — Ták, ták — a teď ke všemu utíral prsty ještě o kalhoty. Marš do kuchyně, a umyl si je pořádně!“

A již ho expeduje na náramnou radost ostatních.

„Jen vy se nesmějte,“ napomíná je slečna, „nejste o nic lepší. A učte se, ať něco umíte, než přijde bratr. Víte, že vás bude zkoušet.“

Vyjma tato občasná vyrušení, bývá v těch hodinách u Janebů lahodné ticho. Jen někdy hoši v kuchyni hlasitěji se ozvou a když to trvá déle, slečna Viki vstane a „jde na ně.“ Tu dvéře za sebou zavře a důrazným pološeptem je tam pořádá a zjednává ticho. Některého zbojníka někdy přivede do pokoje, a odstaví mu židli právě podle sebe.

„Tady si teď sedne,“ komanduje, „a ani se mi nehne. To mu povídám.“

A hoch je obyčejně jak pěna, ale za pět minut jí šeptá, aby ho zas pustila do kuchyně. A ona pustí, aby pořád neškemral.

V tyto hodiny učení netrpí slečna Viki žádné „vrzání a courání skrz pokoj,“ jak říkává. I. slečna Lóri i paní Helén musejí si někam sednout, a přejdou-li, plíží se jak duchové, a i tak, opakuje-li se to častěji, slečna Viki nevrle je napomene.

Někdy stará paní, nedřímá-li, vykládá si karty. I paní Helén časem si zamíchá, sjímá, a rozkládá je do řad na dubové desce stolu, anebo dá jednu do prostřed a druhé kolem ní v hromádkách rozloží a obrací.

„Nač as při tom myslí, a nač stará paní? Co ta chce ještě vědět od budoucnosti!“ uvažuji, pozoruje je. A vždy mne toto počínání jaksi dojímá. Vždy čtu za ním tajná nesplněná přání a vždy vzpomenu na slova stařenky, jež pronesla při odchodu paní správcové: „Co jsem si vždycky přála, toho už se nedočkám —“

Vida však její staré žilnaté, třesoucí se ruce bráti z řad neb hromádek kartu za kartou, vždy si myslím: „Tedy přece snad ještě doufá —“ a vzniká ve mně přání, aby jí ta hra pěkně vyšla — aby se potěšila aspoň věštbou těch karet. Či vykládá si snad, kolik měsíců neb dnů zde ještě bude?

— — — — — — — — — — — — — — —

Tak o půl sedmé přichází Julinek. Hoši povstávají, on jim kyne a svléká se jak obyčejně. Slečna Viki se zdvihne a odnímá mu klobouk a zimník a jde s tím do kuchyně.

Posledně, když jsem jej v ten čas zastihl, vrátila se z kuchyně za minutu a řekla:

„Tys byl, Juli, v kavárně, viď?“ Ostrý její pohled zpytavě se pozvedl na bratra.

„Byl, a co na tom?“ pravil pan profesor a dvakráte zakašlal.

„Radši bysi se měl projít,“ řekla slečna. „V kavárně jen kouře se nadýcháš a víš, že máš být opatrný na zdraví. Kávu beztoho piješ doma, než odcházíš, tak nač ještě do kavárny?“

Pan profesor teď již neodpověděl a jen zakašlal. Pak svlékl si kabát, vzal domácí jakousi blůzu a šel od jednoho studenta k druhému. I ti, co byli dosud v kuchyni, museli nyní přijít do pokoje. Zase se vyptával,

prohlížel sešity a rysy, pohuboval, napomenul, ukázal, poradil. Konečně usedl k Ferdáčkovi a začal s ním pracovati početní úkol. Ostatní, kdož se chtěli učit, šli zatím do vedlejšího pokoje, kdo neměl již co, uchýlil se do kuchyně.

Brzy po tom vstoupila do pokoje slečna Lóri v starém vatovaném paletu a v ošumělém svém sametovém klobouku a ptala se bratra:

„Juli, nebudeš chtít večeři? Jdu zrovna pro ni."

„Ne", krátce odpověděl pan profesor a pokračoval v počítání.

„To víš, že si půjde," řekla nějak nevrle slečna Viki.

Když Ferdáčkův početní úkol byl hotov, přišel na řadu Poldík, jenž zavolán z pokoje a po něm zase Jindra. Když chtěl pak s Klavíkem zopakovat na zítřek lekci z přírodopisu, ten se vymluvil, že musí se připravit na zítřek na komposici z řečtiny. „Jen abyste pak nedostal z řečtiny eminenc a z přírodopisu dvojku, dejte pozor," řekl pan profesor ostře a vracel se ze zadního pokoje do předního.

Byl pro dnešek se všemi hotov. Některého se ještě ráno před školou na leccos vyptá. Zejmena Emánka, jehož měl jsem v parádě já.

Bylo půl osmé a na stole již bylo prostřeno. Pan profesor mlčky se svlékl z bluzy, vklouzl do kabátu, ovázal si šátek, Jindra, s nímž měl dnes malou mrzutost, poněvadž dobře neuměl, pospíšil si, aby mu pomohl do zimníku, ale pan profesor odbyl ho suchým: „Jen nechte, jen nechte a raději se učte, ať něco umíte!"

Pak zvolna se zapínal a konečně postavil se před zrcadlo, jež viselo nad pohovkou a přihlazoval si prsty pozorně vlasy. Kolčavka stál v druhém pokoji u dveří a napodobil jeho pohyby s neodolatelnou komikou. Jindra se neudržel a vypukl smíchy.

Pan profesor se naň obrátil a stihl ještě jeho pohled ku dveřím, ale Kolčavka stál již a díval se nevinně jak jehňátko.

„Co se smějete, kam to koukáte?" osopil se pan profesor na Jindru. „Do knihy se dívejte, vy — vy všetečko!"

Jindra se skrčil, stáhl krk do límce a začal polohlasně z knihy brebendit.

Pan profesor pak vzal klobouk, obrátil se k matce a řekl: „Dobrou noc, maminko!" Pak pohlédl k slečně Viki a pravil: „Jindra ať se učí ještě po večeři, a Golčar taky, nanejmíň do půl desáté," a kývnuv hlavou řekl ještě jednou, ale již nedbaleji: „Dobrou noc," což platilo jaksi všem ostatním a ubíral se pryč.

Studenti pozdravovali: „Má úcta — dobrou noci přeji, vašnosti" — stará paní laskavě řekla: „Tak se dobře bav, Juli," a slečna Viki vyšla za ním do kuchyně.

„Prosím tě, nepřijď zas tak pozdě jako včera," bylo ji slyšet nedovřenými dveřmi tlumeně domlouvat. „Nehraj si se svým zdravím — víš, že ti to nedělá dobře."

„Včera byla středa," vzpomněl jsem, „u Bečvářů jistě nebyl a doma tedy také ne. Kde byl, kam chodí?" kmitlo mi hlavou.

Pan profesor jen řekl: „Neměj pořád tolik starosti o mne," pak zakašlal dvakrát a vyšel.

„Dej si šátek hodně nahoru a vyhrň si límec," volala za ním slečna z kuchyně, pak přirazila dveře, zavřela je na klíč a vešla do pokoje.

„Neměj pořád takový strach o něj, Viki," napomínala ji stará paní.

„Na něj se musí dávat pozor, on je strašně neopatrný," hájila se slečna.

„Vždyť přece není žádné malé dítě — je mu pětatřicet let."

„Ale je slabý — jen si vzpomenou, co jsme s ním zkusili, když dvě leta stonal."

„Ale to už je taky hezky dávno," namítla stará paní tím laskavým tónem, s kterým vždy se slečnou Viki mluvila.

„Dávno — ale pamatujou, co doktoři řekli — jak se bude muset po celý život moc a moc šetřit —"

„Vždyť on je Julinek rozumný, vždyť on se šetří, Viki. Ale prosím tě, když celý den v tom kanceláři sedí a doma zase se namáhá — tak se musí taky trochu povyrazit. Vždyť on se nadře, má milá, dost."

„Inu, to já neříkám. Já mu tu zábavu přeju. Ať si jde — ale ať tak dlouho tam nezůstává. Ostatně to by koukali, mutrle, kdyby jsme tak na něj nedávaly pozor, tak ho neopatrovaly, kde by byl. Už dávno by ležel na Olšanech."

„A jak pak kdyby se jednou oženil?" usmála se stará paní.

„Ale, prosím jich — ani na to nemyslejí. Ten? Za půl roku by byl na prkně. Vždyť je slaboučký — ten nesmí na ženění ani pomyslit. To by to vypadalo!" řekla slečna Viki neobyčejně živě, zpola s výsměchem, jak jen někomu může taková dětinská myšlénka napadnout, zpola netrpělivě, jako že je zbytečno i jen o tom mluvit. „A co — nechme toho a pojďme večeřet," ukončila pak náhle tuto rozprávku a sama již zasedala na svoje místo.

K večeři byly horké párky s křenem. Ti menší dostali po půldruhém, ti větší po dvou. Vedle každého talíře na ubrousku ležel klín chleba, a před ním stála sklenice piva. Každý měl svou. Klavík s víčkem, Poldík a Jindra pěkně broušené, červeně malované a na okraji ve vnitř se zlatým páskem. Sklenice byly průměrně žejdlíkové, jen Klavík a Kolčavka měli o něco větší.

Za pět minut nebylo po párkách na talířích ani stopy, jen hochům z posledního sousta ještě od úst se kouřilo.

Slečna Viki obrátila se na mne s úsměvem:

„Ti umějí pucat, co? Ti by snědli každý tři párky, viďte že?" dodávala a rozhledla se po studentech, jež žvýkajíce chleba stydlavě se usmívali.

„No bože," ozval se za ostatní Klavík, uždibuje v kapse z krajíce.

„Ale jak byste v noci sebou házeli! Co pak já bych vám je přála, ale zdravé to není. S přecpaným žaludkem se špatně učí a špatně spí."

Stará paní a slečna Viki měly k večeři po talíři polévky. Stará paní pak snědla ještě dvě vajíčka na měkko, slečna Viki párek, jejž však dříve oloupala. Obě měly před sebou skleničku samce, kdežto všichni ostatní pili obyčejné.

Po večeři studenti pravidlem vzali svůj chléb a zbytek piva a šli s tím ke svým stolům, na nichž povytáhli stažené lampy, aneb kdo již

neměl nic na práci, zašel do kuchyně „se bavit“. Jen Poldíček zůstával sedět a později přitáhl svou židli k staré paní a položil jí svou bělavou hlavu do klína, jako malé dítě. Ona jej hladila po vláscích a na konec mu tajně dala líznout samce.

Zatím co slečna Lóri uklízela se stolu, slečna Viki v zadním pokoji odestýlala. Pak když se vrátila do předního, kde kdo měl co k správce, musel jí přinést, a ona s brejlemi na nose, s krejčovským náprstkem na prstu zasedala na roh stolu a prohlížela proti světlu defektní místa. Paní Helén sedla vedle ní a buď háčkovala neb pletla, anebo vytáhla všelijaké barevné flíčky a ustřižky, zelené lístky, drátky, vosk a nůžky a začala dělat umělé květiny.

„Že tě ty hlouposti těší,“ zlobívala se slečna Viki.

„A těší, vidíš,“ odsekávala paní Helén. „Snad nechceš, abych spravovala kalhoty, jako ty.“

Stará paní klonila při tom svůj bílý čepeček níž a níže. Zvonění nůžek, tichý šust jehly a nití, šelestění papíru ji uspávalo.

I Poldíček usnul často na jejím klíně. Já byl ten večer po celou dobu roztržit.

Proklouzlá zmínka slečny Viki, že se pan profesor včera, ve středu, dlouho do noci zdržel, a poznámka staré paní, že celý den v kanceláři sedí, nešla mi z hlavy. Do té chvíle nevěděl jsem určitě, čím vlastně bratr slečen Janebových je. Že profesorem ani učitelem není, o tom jsem byl již nadobro přesvědčen, ale čím je, jsem do té chvíle nevěděl, neboť přímo ptát jsem se neodvažoval. Dlouho jsem myslil, že vyučuje soukromě. Až dnes padla slova o kanceláři.

Tedy úředníkem — ale kde a jakým? Stále jsem na to myslil, a pak i na tu zmínku slečny Viki o včerejšku.

Po večeři jsem ještě s Emánkem čtvrt hodiny opakoval, poněvadž zítra čekal, že bude z latiny vyvolán, a pak jsem se poroučel.

Když jsem šel kuchyní, usedala právě Marjánka na nízký kufr u dveří. Stálo před ní v řadě devět párů perek i bot. Vzdychla, sehnula se, vzala do ruky krajní perko a plivla do dřevěné krabice s leštidlem. No, než všechny vyleští, bude ji, panečku, ruka brnět!

Slečna Lóri za plentou v červené své švonepajové spodničce a v hnědém šátku přes zelený živůtek, odměřovala na ráno kávu a cikorku. Kocour se točil na stole kolem ní a předl. Jindra seděl u samé plenty a mířil naň svou skleněnou trubičkou. Kolčava jej napjatě pozoroval. Právě když jsem vycházel ze dveří, kocour bolestně zamňouk a seskočil se stolu. (Pokračování.)

Román o čtyřech synech Ajmonových.

Napsal Julius Zeyer.

(Pokračování.)

Prach rozstoupil se v slunce bleskotu
a na čérném se oři objevil
teď Ožier ve zbroji zlacené
a jako střela cválal k útesu
a u paty se jeho zastavil
a hleděl vzhůru, mračný jako bouř,
na Ajmonovy syny hrdinské,
již stáli vzpřímeni a stírali
si krev, jim hojně tryskající z ran,
a mlčel Ožier, však ozval se
tak Renald, mluvě s trpkým posměchem:
„V té, Ožiere, smečce lačných psů
bych nebyl věřil, že se octneš ty!
Ty vyšels tedy taky se zrádci
a brousils zbraň na muže bezelstné,
a ruce mnul jsi's při té myšlence:
„Jich bude čtyř jen, nás pak na tisíc!“
To tedy je ten velký hrdina,
o jehož slávě písně pějou nám!
Nuž přišel's vykonat svůj největší
čin v tento háj? Ó škoda, že tvůj druh,
tvůj Gvendolin tě dneska nevidí!
To zardění mu ušetřila smrt!
Nuž, stoupej vzhůru! Já ti nebráním!
Pojď, abych plv ti v nestoudnou tvou tvář!
Pak teprv dám se s tebou, s dravcem, v boj!“

Tou urážkou se svíjel Ožier
jak v hrozné trýzni rány palčivé
a zařval jako rozdrážděný lev,
do rtů se hryzl však a pomlčel
a prsa jeho mocně dmula se,
jak by se dusil, posléz ztišil se
a v odpověď tak zvolal Renaldu:
„Bůh odpustiž ti dnešní tvoji zášť.
Jsi zoufalý a je mi tebe žal.
Já nevěděl o zradě proklaté,
již Ijón kul, na spásu přísahám

to duše své! Ty víš, ó Renalde,
že sketou nejsem. Ty to nevěříš,
ač ústa tvoje vyslovila to.
Nuž, když jsem slyšel o tom boji zde,
tu Karlu pravil jsem: ‚Toť hanebné,
že tací reci jako bratří ti
jak zajci psy by měli uštvat se!
Nuž, je-li souzen dnes jim černý den,
ať rukou padnou tedy rekovskou.
Jdu, odženu ten zrádců bídný dav
a sám Renalda vyzvu na souboj.
Buď skolím jej, neb padnu v boji tom.‘
A řekl Karel: ‚Ožiere, jdi!‘
Zde tedy jsem, a ty mě urážíš.“

Tu zvolal Renald: „Pane, odpusť mi!
Má nenávisť se z lásky zrodila.
Ty vždy jsi velikosti byl mi vzor
a proto bolelo mě, když jsi se
mi malým náhle zdál a podlým tak.
Jak v taký omyl moh' jsem zablouditi?
Však ode mne tři kroky bratr můj,
můj Ryšár umírá. Tou bolestí
jsem tedy zšílel, vidíš, na prosto.
Pojď vzhůru ke mně, velký hrdino,
a jsem-li posud hoden této cti,
v boj se mnou utkej se. Kéž skončen tak
můj život neblahý.“

To Renald děl
a Ožier slezl s oře beze slov
a kráčel vzhůru. Poklonili se
pak bohatýři sobě na vzájem
a meče pozvedli. Tu zahlídl
rek Ožier, že z čela lila krev
se Renaldovi v oči, roztrhl
plášť hedbávný svůj, podal soku půl
a řekl tiše: „Ránu zavaž svou
a oči utři své“, a sklopil zrak

„Dík,“ pravil Renald, rychle poslechl,
a znova pozvedali meče pak.
A počal boj, a cítil Ožier,
jak znaven Renald a jak slabé jsou
ty jindy zhoubné jeho údery,
a slabě tedy také bránil se,
a ani jeden útok nečinil
a couval stále jako znaven sám,

a pojednou se zastavil a řek:
„Hle, co ten prach tam v pláni znamená?“
A v tom už Renald slyšel řehtání
a poznal, Bajárův že byl to hlas
a vzkřikl radostně, a v údolí
za hájem spatřil nyní Malgise,
jenž na Bajáru seděl, mocný voj
mu obrněných mužů sledoval
a Gišár s Alárem a s Renaldem
teď v radostné propukli jásání
a Renald pustil meč a zapomněl,
že v tváři stál mu velký bohatýr
a že je v boji s ním. Však Ožier
tak pravil mu: „My jindy setkáme
se opět, Renalde, a uvidíš,
že nejsem sketa, i když v útěk dám
se nyní před přesilou přátel tvých!“
A stoupal rychle se skal, Renald však
to dobře viděl, že jej v rukou měl
rek Ožier a že mu děkoval
svůj zachráněný život. V šerý háj
tak tedy za ním volal dojatý:
„Tvůj dnešní útěk, reku bez bázně,
v tvém věnci slávy zlatým listem jest,
a žádné nezískal jsi vítězství
nad toto větší! Sebe překonal's!
Mou urážku jsi láskou splatil mi!
Věz, v ráji někdy budou andělé
tvou chválu za to zpívat, hrdino,
v tom ráji, kde už bojů nebude,
v tom ráji, jehož král náš Spasitel!“

Tak volal v šerý háj, a blíž a blíž
se Bajár hnal a za ním přátelé,
a ti, již vyšli bratry lapiti
jak v sítě zvěř, teď náhle zmizeli
a prchali v divokém útěku.
A v náruč Malgisovi Renald kles
a líbal Bajára a s pláčem pak
ved Malgise, kde Ryšár umíral,
však Malgis pravil: „Ryšár bude živ!“
A hledal byliny a rozmlel je
a položil na ránu, zavřela
se ihned jako božím zázrakem
a Ryšár klesl v tichý, klidný sen.
A položili na Bajára jej
a za nedlouho všichni zdvihli se
a vraceli se rychle v Montalbán. —

Jel Malgis v čele celé výpravy
a Bajár s posud spícím Ryšárem,
na jehož hřbet byl dobře připevněn,
byl v středu voje, zadní tvořil stráž
však Renald s Alárem a Gišárem.
A hlubokou se brali cestou teď
a ve večerním vzduchu Montalbán
už kynul jim ne příliš z daleka
a v skalách nevelkého průsmyku
čněl k nebi starý, vytesaný kříž,
kol něhož kvetla planých růží houšť,
a řekl Renald nyní bratrům svým:
„Voj prošel šťasten náš a u hradu
už bude za chvíli a v jistotě
se Ryšár octne. Nuže, slezme zde
a pod tím křížem pomodleme se,
dík vzdejme Bohu, že nás zachránil.“

A seskočili s koňů, zachrastil
keř planých růží však, a bledý muž
se zjevil náhle, Ijón byl to král,
a Alár vzkřik a Gišár tasil meč
a zvolal: „Bídná zmije, zemřeš teď
a duše tvoje peklu propadne!“

Však Ijón nedbal, před Renaldem klek
a kolena mu objal volaje:
„Já přišel pro svůj trest a žádám smrt!
Vždyť vidíte, že nemám ani zbraň
a v moc že vaši sám se vydávám.
Než usmrtíte, urážejte mě!
Však krvavějších není urážek
než těch, jež sám jsem sobě met' už v tvář.
Jsem bídný, podlý nad vše myšlení.
Smrt bude spásou mou, však Renalde,
přec dříve, než mě v hněvu usmrtíš,
ó řekni mi, že hřích mi odpouštíš
pro kajícnost mou. Ó můj Renalde,
ty srdce máš tak prosté, věrné tak
a tedy lež a slabost nechápeš.
Jest slabost kořen ohavností všech
a více hříchů spáchala než zášť,
neb velkodušné může záští být,
však sketská slabost vždy jen mrzká jest,
ta sestra strachu, matka podlostí.
Můj Renalde, hle, překonal jsem ji,
ó zab mě, zab! Však dříve promiň mi!“

Stál Renald něm, však Alár horlil tak:
„Lež sídlo v srdci toho krále má,
ne, bratře můj, ty nesmíš věřit mu!
Kdo ví, jaká se kryje podlá lest
za touto kajícností líčenou?
Nuž, nebuď slabým, mámit nedej se.
Hned usmrťme tu zmiji proradnou.“

Však Renald ruku králi podával
a z prachu zdvihal jej a snivá zář
mu plála v zracích. Pravil: „Ijóne,
z tvé ruky blaho svoje nejsladší
jsem někdy přijal, ruku sestry tvé.
Jak mohu krví tvojí potřísněn
před matku stoupit drahých synů svých?
Ty zbloudil's, ale ty se vracíš mně,
nuž, buď mi vítán, bratře ženy mé.“

A Ijón hlavu sklonil hluboce
a promluviti pláčem nemohl
a zdálo se, že mdloba schvátí jej
a Renald vzít jej musil v náručí,
by k zemi nekles, a tak drže jej,
svým řekl bratrům: „Vzpomínejte si,
při památce vás matky zaklínám,
na onen den, když psanci přišli jsme
v dům krále Ijóna. On přijal nás,
a útočiště dal nám, Montalbán.
Nuž, na to vzpomínejte, ostatní
však zapomínejte. Tak ráje král
i naše hříchy někdy přehlédniž,
až soudit všechny bude lidi nás.“

Tu Alár podal králi ruku též
a po něm Gišár, Renald ale řek:
„Nuž, jeďte tedy s Bohem v Montalbán
a Ijonettě hosta přiveďte.
Mne ale nechte zde, až pod křížem
svou vykonal jsem vroucí pobožnost,
neb srdce moje po kraj plno jest
a po útěše práhnu, kanoucí
jak svatý déšť nám v duši z modlitby.“

Jel tedy Alár, Gišár s Ijónem
a Renald zůstal sám a objal kříž
a duše jeho plna paprsků
svá rozkládala křídla, povznésti
se k Bohu chtěla, stržena však zpět

zas byla náhle k zemi, ozvalo
hrom jako dálný, kopyt dunění
se z nenadání, v šeru večerním
se rekovná zjevila postava
a Renald uzřel nyní před sebou
na koni plavém, jako žita klas,
když uzrál pro žně, muže mladého
ve zbroji ze stříbra a v tunice
jak padlý sníh. A hvězda večerní
se právě prosypala na nebi
a nad temenem juna démantně
svit rozlévala svůj, a hvězdy dvě
jí podobné pod čelem kmitaly
se jinochu, a ty teď upíral
na Renalda a jal se mluvit tak:
„Já neznám tě, však tuším přec, kdo jsi.
Rek žádný jiný také vzezření
jak tvoje ani míti nemůže!
Z tvých očí duše svítá veliká
a plná dobroty. Na tváři tvé
je utrpení stopa, dumání,
a bohatýr jsi celým zjevem svým
a cos, co určit ani neumím,
mi praví, že jsi velkým člověkem.
Ty's Renald z Montalbánu! Uhod jsem?
Syn Ajmonův jsi, mnoho zkoušený!"

Kýv Renald hlavou a tak promluvil:
„Jak ty jsi uhod', uhodnu též já.
Tvůj jarý zjev, tvá krása jinošská,
tvých údů síla, modrých zraků vzlet
a také co's, co určit neumím,
mi praví, slavený že Roland jsi!"

„Ty uhodl's," řek Roland. „Hledám tě.
Vstaň, Renalde, od kříže, poslyš mne."

„Já naslouchám," řek Renald, „ale proč
bych proto kříže pustiti měl peň?
Mně tak jest sladce držeti se ho,
jak spasiteli na něm viseti
kdys bylo trpko. Nuže, krátce mluv."

„Co říci mám ti," Roland odvětil,
„to nesrovná se s křížem svatým snad."

„Cokoli řekneš," na to Renald děl,

„tak odpovím ti, že se srovná to
s tím svatým naší spásy znamením.“

Tu zachmuřil se Roland a pak děl:
„Že nepřátely jsme, ty zapomněls.“

„Já vzpomněl,“ řekl Renald, „zákona,
jenž vespolnou nám lásku ukládá.“

A sklopil Roland zrak a zmaten děl:
„Já Karla jako otce miluju.“

„Toť tvoje sladká jesti povinnost,“
řek Renald. „Teď však mluv, proč hledal's mne?“

Za krátkou chvíli Roland pravil tak:
„Král Ijón zrádcem jest, to dobře víš.
Chtěl tebe lapit, Karlu vydati.
Jest pravda, že jej císař požádal,
by tebe vydal. Právo k tomu má,
neb stojíš v zpouře proti koruně.
Však Karel nevěděl, jak hanebné
král Ijón proti tobě pikle kul.
V prach mrzký takto Karlův majestát
král Ijón strh. On cítil vinu svou
a v strachu pod tvou střechu nyní prch.
Ty chceš jej ztrestat? Já však pravím ti,
nám vydej zrádce! Pomsta naše je,
před soud svůj Karel sketu požene.“

Tak řekl Roland, Renald odvětil:
„Král Ijón vinen proti vám i mně.
Však dobře děl's: on ke mně utek se.
Ty žádáš nyní, abych vydal jej.
Já odpovídám pouze otázkou:
Ty vydal bys jej, kdyby v důvěře
se k tobě uchýlil co kajicník?“

Vzplál Roland ruměncem a šeptal: „Ne!“

„Nuž,“ řekl Renald, „z jaké příčiny
je úsudek tvůj o mně křivý tak?
Proč níž mne sama sebe pokládáš?“

„To nečiním!“ vzkřik Roland horlivě.
„Já před tebou se kořím, žel však, žel,
že rozejít se v míru nemůžem'!
Ty krále Ijóna mi nevydáš,

já chápu to, však vyzývám tě v boj,
neb tak mi moje káže povinnost.
Je trpká jako smrt. Však, reku, vstaň,
meč uchop svůj a sedni na koně!“

A Renald pravil, drže kříže se:
„Ty, bohatýre, víš, že neznám strach,
že před nikým na světě neprchám,
ni před tebou, ač rekem největším
jsi na zemi, a proto mluviti
tak přímo s tebou mohu, Rolande.
Ó vyslyš mne! Buď míru andělem!
Ty vidíš, pod křížem že klečím zde,
však před tebou bych klekl, reku, též,
neb miluju tě láskou bratrskou.
Hleď, ruce svoje k tobě povznáším:
Ó, smiř mě s Karlem! Krev ať neteče
už déle v tomto boji bezbožném!
Krom hanby všemu podrobit se chci.
Ó smiř mě s Karlem! Manem budu tvým,
a dám ti Montalbán, i Bajára
co znamení své velké vděčnosti!
Nač koně pak mi třeba bude už?
Já půjdu z Francie, v poušť někam v dál,
a ty jsi hoden mého Bajára
a ponese tě v slávu nesmírnou,
neb u svatého hrobu pokleknu
a za tebe se k Bohu pomodlím
tak horlivě, že svaté lásky král
mě neoslyší! Žehnat budu ti,
neb spásou budeš mou, když ukončíš
spor neblahý ten! Žel mi krve jest,
jež tekla už, a žel mi bratrů mých!“

Tak zvolal Renald, hvězdou ozářen,
jež zlatým okem na něj hleděla
z těch výšin bezedných, kam vznášel zrak,
a Roland dojat v hloubi duše byl,
a slova jediného nenašel,
však démantové slzy tekly mu
po tvářích, na nichž ležel mládí pel,
a kývl Renaldovi; slavný slib
v tom ruky přátelském byl pohybu,
a mizel plavokštici juný rek
ve mlze večerní, kde kmitala
se stříbrná ta jeho lesklá zbroj
a sněhobílá jeho tunika
jak blýskavice dalná soumrakem.

Tak tedy poprvé se setkali
ti reci dva, a tak se rozešli
v ten tichý večer, aniž mečů svých
by byli proti sobě tasili. —

(Pokračování)

Blouznivci našich hor.

Řada postav z Pojizeří. Napsal Antal Stašek.

3.

ozjasnilo se krásné jitro ku konci září; sluníčko vytrysklo z ranních mlh, a v jeho lesku třpytilo se na tisíce kapek ranní rosy jako perly, po polích, lukách a stromech rozházené. Bylo po podzimním setí; na dalekých rovinách vylézalo již z pod země žitíčko a se stromů prchalo žlutavé listí. Za Kostějovským dvorcem prostíral se neveliký park a uprostřed rybník. Bohuslav vyšel si tam dnes poprvé ven, sedl u vody na břeh, kam podzimní paprsky pěkně svítily, hleděl do klidné hladiny, v níž se odrážely košaté stromy s jasnou oblohou, a oddával se příjemnému pocitu, jejž má každý uzdravený, když poprvé po nemoci vyhřívá se v slunečním jase. V takových chvilkách je člověk polovičním dítětem: usmívá se, někdy i hloupě a vše na něm je ucho, oko a hmat; žije pro okamžik z pouhých dojmů smyslových. Bavilo ho, když ve vodním zrcadle přeletěla vrána přes modrou oblohu aneb když z okolních topolů spadl tam prchavý lupen; bavilo ho, když některá rybka hbitým pohybem sčeřila hladinu aneb chňapala po chlebových drobečkách, které tam házel. Vydržel tak hodnou chvíli, pak se sebral a šel za dvůr do polí. Ovanul ho svěží vzduch rovin, na jichž konci k severu se černaly tmavé lesy; drnové výpary půdy zde onde po strniskách čerstvě rozorané mile dráždily jeho čich a připomínaly mu lány Návarovské, na nichž k podzimu honíval zajíce a koroptve. Veliká stáda skotu a ovcí na rozloze širých pastvisk dodávala krajině zvláštní malebnosti podzimního rázu. Na Bohuslava působila klidná slunná jeseň vždy nevyslovným dojmem; miloval ji a měl před ní strach zároveň, jako životem umdlený člověk touží po smrti a přece se jí bojí. Vábilo ho v ní tiché, povlovné odumírání. Byl mladý, a mládí si rádo zahrává se smrtí. Na jaře cítíval bujnou, nezkrotitelnou touhu po dalekých krajích, a když ptáci vraceli se z cizích končin, táhlo ho tam, odkud přiletěli; ale na podzim při pohledu na pustá pole a prchavé lupení býval prodechnut klidem a resignací. I dnes ho každý podzimní zjev v slunečném jasu příjemně dojímal, a dlouho se díval nad sebe do oblohy, kde v širokém klínu stěhoval se k jihu veliký zástup divokých hus. Byly

po nebi roztaženy jako obrovská, černá síť, a na jich čele starý houser statně vesloval ku předu v moři vzduchovém. Vznášely se v ohromné výšce, aby jich žádná střela nemohla dostihnouti, ale změtené štěbetání doráželo až sem. Bohuslav v myšlénkách letěl s nimi a pozoroval jich směr, až celé hejno ztrácelo se mu na nebeském obzoru jako černá, sotva viditelná tečka. Pak se odvrátil, kráčel pomalu dále, a přes obličej mu přeletěl lehký úsměv. Vzpomněl si na paní Doliňskou, o níž se dozvěděl, že je sestrou pana Rodzoně. Přestal naslouchat a hleděl kolem sebe a zabýval se jedině jí. Měla ho zas v moci obraznost; spřádal a osnoval si celý román, v němž se splétal děj s dějem, a všechny vymyšlené situace byly tak příjemné, tak lahodné, jako paní Bronislava sama. A přece byla v něm představa o ní nejasná, jako zjev ve snu; ale právě v tom byl půvab a kouzlo. Čím neurčitější míval v sobě obraz o nějakém předmětu vůbec a o nějaké ženě zvláště, tím více ho lákal, vábil a tím více budily, rozchvívaly se jeho city, kladouce se do duše, jako temné stíny každé mlhavé představy — tím více byl zamilován. V takových okamžicích měly v něm převahu síly odstředivé. Kormoutívaly se v něm útroby, jakoby sám ze sebe musil vylétnouti, sám ze sebe se vyšinouti, zdálo se mu, že střed jeho života není v něm, je někde jinde na jiném místě — a jímala ho bolestná touha. Z té mu obyčejně pomahala bujná obraznost, jež mu vykouzlila před duševní zrak vše, čeho si v takovém rozpoložení přál. To se opětovalo i nyní; s vran a divokých hus připadl na paní Bronislavu a zadumán kráčel po polní cestě šíré rozloby páně Rodzoňových lánů. Zapomněl na všecko, i na to, že dnes je svatého Václava a v Čechách veliký svátek.

Když zašel hodně daleko do polí, vyrušil ho pronikavý křik. Správec Viluš povykoval s „chłopy", kteří se svými malými koníky byli na robotě a přeorávali strniska. V Polsku se říkalo robotě „pańszczyzna"; udržela se tam déle, než v celé ostatní Evropě, a robotovalo se ještě i po tom, když car Alexander II. zrušil nevolnictví, neboť ustanovena byla několikaletá přechodní doba.

Viluš byl dle měřítka našich českých poměrů obyčejným šafářem, ale v Polsku se i takovým lidem říkalo „rządca" čili správec. Jakmile zočil Bohuslava, nechal chlopův na pokoji a připojil se k němu i s velikým hafanem, svým věrným a stálým průvodčím. V ruce držel notný kančuch, kterým stejně rázně obkládal i psí zadky i selské hřbety.

Bylť zapřísáhlým nepřítelem všech sedláků a vrabců na světě. Vrabce střílel, chlopy pral; byl by také i sedláky rád střílel, ale „zlatá svoboda" nedozrála ještě, aby beztrestně tak mohl činiti; musil se prozatím spokojit s karabáčem. Měl hrdé vědomí, že se ho sedláci stejně bojí jako vrabci. Nyní v době povstání znepokojovaly ho mnohé trpké chvíle. Mezi selským lidem vřelo a kvasilo; chystalo se k tomu, že chlopi půjdou na pány a že bude „rzeź". Pan Viluš pamatoval haličské události z roku 1845, při nichž na sta šlechticů bylo od selského lidu hrozným spůsobem ubito, a slýchával o chlopském povstání v předešlém století, o tak zvané hajdamačizně; věděl, že to nejsou žádné žerty a přicházíval na něho strach. Ale při pomyšlení, že má „kańczug", a že není chlopa pod božím sluníčkem, který by se nebál před zbraní tou, přešla

ho všechna bázeň. Byl však v těchto zlých dobách přece opatrnější, a přával karabáči trochu odpočinku.

Sám nevynikal valně nad polského sedláka ani názorem na svět ani vzděláním, ani zevnějškem, ba ani řečí, ač o sobě říkal, že je z rodu šlechtického, a nikdo o tom nepochyboval. Věřil v upíry, vlkodlaky a jiná strašidla, vyslovoval jako sprostí Mazuři, „capka“ místo „čapka“, „ojcizna“ místo „ojčizna“, a mluvil vůbec „po chłopsku“. Měl i zvyky i choutky selské a nejraději jídával „žur“, způsob našeho kysela. Při tom ale sedláky jinak nepojmenoval, než „bestye chłopy“.

Bohuslav při své mladistvé nezkušenosti zavedl s ním rozhovor o selské otázce. Chtěl mu bláhovec vysvětliti, ba počal se s ním o tom hádati, že sedláci jsou nejdůležitější částí každého národního ústrojí a že jmenovitě Poláci, jakožto národ výhradně rolnický, měli by napjati všechny síly, aby získali sedláky pro „polskou myšlénku“. Ač velice přál Polákům a jako účastník povstání vžil se do mnohých jejich názorů, zůstal přece svými náhledy o širokých vrstvách lidu pravým Čechem. Českého člověka, jakmile přijde do ciziny, zajímá především prostý lid; jemu věnuje pozornost a většinou i soucit a soustrast. Náš Turnovský Paclt, jenž projezdil křížem krážem celý svět, cítil s Kafry a jinými divochy a nenáviděl Angličanů, jich utiskovatelů. V každém z nás tkví myšlénka lidová, a naučily nás tomu naše dějiny. Tak byl i Bohuslav, a míval proto při své vznětlivosti mnohé rozepře, ovšem marné a zbytečné. Bylť marné a zbytečné, tehdejším Polákům mluviti o selské otázce ve smyslu lidovém a hádati se o tom se správcem Vilušem bylo přímo pošetilé. Milý pan Viluš byl velice roztrpčen, pomyslil si, že Bohuslav je „hloupý Šváb“, který rozumí sedlákům, jako koza petruželi, a počal mu raději vykládat, jakou svízel má s vrabci. Když byl hotov s ptačí havětí, obrátil řeč na svého pána a jeho domácnost a vypravoval, že pan Rodzoň se jmenuje Václav a že dnes bude u nich s blahopřáním jeho „siostrunia pani Bronisława. Bohuslav se začervenal až pod uši, čemu Poláci říkají, že „spiekł raka.“ Byl po nemoci; na vybledlé tváři bylo znáti vzrušení i myšlenek i krve, a každý mohl snadno postřehnouti, že jméno „pani Bronisława“ projelo mu všemi údy jako jiskra. Ale tlustý správec ve vysokých botách nepozoroval ničeho, neboť z drnů právě vyběhl zajíc, za nímž se pustil do honu jeho pes. Pan Viluš na hafana hvízdal, aby se vrátil, a když chundeláč neposlechl, počal se zlobit; pak se rozloučil s Bohuslavem, šoural se nazpět k „bestyjím chlopům“, a mladík zůstal samoten. Srdce v něm tlouklo, každý čiv se v něm rozechvíval; bál se i radoval zároveň, že ji uvidí, a jako školák připravoval se na to, o čem s ní bude hovořit. Zašel nazpět do parku a chtěl si odpočinouti na témž sedátku, kde byl prve. Uslyšel tam odtud hlasy, a jala ho ostýchavost i nesmělost. Byl by se rád vrátil, ale bylo pozdě; bylť již zpozorován od četné společnosti, jež se shromáždila na cestičce kolem rybníku a od paní Bronislavy, která seděla na zahradní lavici, bavíc se s jakýmsi neznámým mužem a stíníc si vějířem tváře před slunečnými paprsky. Bylo teplo jako v letě. Společnost záležela ze sousedních statkářů a jejich žen; po polském způsobu přijeli blahopřát panu

Rodzoňovi a bavili se před obědem v parku, kam je vylákala rozkošná pohoda.

Bohuslav se nesměle přiblížil; na rtech tkvěl známý polohloupý, polodětinský úsměv, kterým se zračí rozpačitost ostýchavých mladíků, když vstoupí do četné a neznámé společnosti. Vida však, že se s ním všichni přívětivě vítají, ano že mu prokazují pozornost větší, než jeho mládí příslušela, nabyl sebevědomí a chtěl vzbuditi zdání, že je obratným společníkem. Ale chování jeho nebylo ani elegantní, ani prosté a nenucené; snažil se na zevnějšek zdáti se něčím, čím nebyl. Naši horáci mají pro to případné slovo; říkají o takovém člověku, že se přemázá. Bohuslav se opravdu přemázal — byl affektovaný. Affektovaní byli i jiní mladší páni v téže společnosti, ale za to byli elegantní. Mnozí starší páni nebyli elegantní, ale za to byli v chování svém prostí a nenucení. Polákům je jemný, společenský spůsob takřka vrozen. V tom se jim nemohl Bohuslav rovnati, ale nedostatek ten byl při něm vyvážen jinou vlastností, která se ženským líbí lépe než elegance. Byl velmi interessantní, neobyčejně hezký a krásně rostlý. Blahopřál pánu Rodzoňovi, bavícímu se mezi svými hosty, a přiblížil se k paní Bronislavě. Při slunečním jase nebyla tak krásná jako ondy; připadala mu bledší, starší, než si ji myslil, a také nosík zdál se mu příliš „zadarty". Vybásněný obraz, jejž si byl v duchu vykreslil, ztratil valnou část půvabu. Měl pocit, jakoby pohled na ni byl setřel všechen poetický pel její postavy, a jakoby viděl před sebou ženu naprosto jinou, než byla ona, s kterou zabývala se jeho obraznosť. Ale rozpor ten netrval dlouho. Dal se s ní do řeči, a paní Bronislava ho lahodou a půvabem hned zas okouzlila tak, jako při prvním setkání. Švitořila i žertovala; byla vážná i veselá, opravdivá i čtveračivá, a přechod z jedné nálady do druhé byl přirozený a milý. Bohuslava vedla jako na provázku, a byl by za ní šel kraj světa, ba třeba do pekel. Věděla o tom.

Každý člověk má ve svém nitru šotka posměváčka, který provádí své žerty i v nejvážnějších situacích. Je pravým šaškem svého pána. Šotek ten se ptal Bohuslava, co by dělal, kdyby mu paní Bronislava napsala list plný pravopisných chyb, a odpovídal si v duchu, že by každou chybu stokrát zulíbal.

A co ona? — Byla přede vším vlastenkou. Vlastenectví bylo u ní mocnou vášní, které se podrobiti musil i rozum i cit; bylo vnitrným ohněm, v jehož plamenech v dým a popel obrátilo se vše, co se jí přiblížilo. I mezi Poláky i mezi Polkami bylo tehdy ještě hojně takových povah.

„Ojczyzna", vlast, vznešený ideál Polsky a hluboká v ni víra staly se Polákům na konci předešlého a na počátku nynějšího století více než pouhou myšlénkou, více než pouhým přesvědčením; ony se staly a po dlouhou dobu byly národním náboženstvím; sama církev měla jen potud moci, pokud se směru tomu podrobovala aneb se mu stavěla na čelo. Náboženství to, zbožňující vlast, uchvacovalo mysli nadšením a plnilo duchy mystickým kouzlem, jemuž podlehli i nejgeniálnější a největší mužové. Náboženství to obětovalo svému přesvědčení vše, i životy; mělo miliony vyznávačů, myriády mučenníků, na tisíce apoštolů emigrantů;

dalo podnět k tvorbě básnické, jež je z nejvelkolepějších ve slovesnosti světové; splodilo polský mesianismus; krvácelo na bojištích; úpělo v žalářích; konalo divy udatenství a mravní síly svých vyznavačů; budilo obdiv Evropy, bylo imposantním zjevem dějin našeho století — ale nehledělo ke skutečnosti, nevšímalo si ani životních potřeb ani daných poměrů a neposunulo ani o píď ku předu polskou otázku, tu „hnisající ránu na těle celého Slovanstva“. Našemu střízlivému pokolení je těžko pochopiti obsah, smysl a účelnost této víry. Ale veliké společenské a dějinné zjevy, porývající živelní silou vše do svého proudu, neptají se, jsou-li účelné a rozumné čili nic a obstojí-li před kritikou, ba neptají se ani po sympatiích a antipatiích ostatního světa; jdou svou cestou, neodolatelně uchvacují celá pokolení na svou dráhu, a zanikají teprve tehdy, až buď vykonají svou úlohu aneb se vybouří a vysílí.

Paní Bronislava byla horlivou vyznavatelkou náboženství, jež postavilo na oltář umučenou vlast vedle ukřižovaného Ježíše, a mystická víra ta stala se u ní plamennou vášní, jíž obětovala vše. — Bohuslav byl příliš mladý a povrchní, aby ženě té porozuměl; ale ona pronikla ho hned a věděla, že si z něho může učiniti nástroj dle libosti. Byla ovšem ženou; lichotilo jí, že je do ní zamilován, cítila více, než pouhou v něm zálibu; ale přede vším byla Polkou.

Nemohlo být jinak, nežli že v dnešní společnosti u pana Rodzoně přetřásaly se velmi horlivě denní události a noviny z bojiště. Bylo známo, že Palatyňskému se opravdu podařilo, sebrati nový sbor, který severně za Piňčovem statně se potýkal; ale celkem uhasínalo povstání jako dohořívající plamínek. Víra však, že konečně přece zvítězí, byla u Poláků dosud pevná jako skála. Víra ta měla i svou pověru. Byl nedostatek tištěných zpráv, noviny nedocházely, a roztrušovaly se nejpodivnější pověsti. Tu se vypravovalo, že západní mocnosti vypověděly válku Rusku a že Napoleon táhne s vojskem povstalcům na pomoc; ba že anglické válečné loďstvo obléhá již Kronštat a Helsingfor; tu se mluvilo, že arcivévoda Maximilián, nápotomní císař mexický, je mocnostmi určen za budoucího krále polského a šeptal se pod rouškou největší tajnosti i ten nesmysl, že Rakousku došly všechny peníze, že za čtrnácte dnů celý státní stroj by musil přestat pracovat, ale že Napoleon zapůjčil veliké miliony pod podmínkou, aby „Austryak“ táhl na „Moskala“, a že v Haliči sbírají se již pluky určené k polní výpravě proti Rusku. Nebylo nerozumu, jemuž by byla rozpálená vášeň neuvěřila. Byla zvláštní podívaná, že mladík, jenž jinak neměl ani zbla smyslu praktického, musil hájiti prostý, zdravý, člověčí rozum proti vážným mužům, kteří v praktické činnosti sestárli, byli výbornými hospodáři, spravovali veřejné úřady, měli vzdělání, rozhled i životní zkušenosti a přece věřili všem těm bajkám jako malé děti. „Pověra je stínem každé víry“.

Bohuslav při své vznětlivosti překročil meze společenského způsobu a počal se vášnivě příti. Nastala hádka. Paní Bronislava chvilku poslouchala, pak k němu přikročila, dotkla se něžnou, bílou ručkou jeho ramen a otázala se ho:

„Víte, co je psáno ve svatém evangeliu?“

„Velmi mnoho krásného, ale nic, co by opravňovalo, věřiti v bá-

chorky," usmál se mladík, jemuž dotknutí něžných prstů projelo celým tělem.

„Je tam něco, co mluví pro nás a proti vám. Jsou tam obsažena veliká slova spasitelova: ‚Víra tvá tě uzdravila'. Nechte nám naši víru. — Vždyť i vy máte účastenství v povstání. Nuže, řekněte mně, proč?"

Bohuslav se začervenal; ale rychle se vzpamatoval a odvětil: „Poláci jsou v právu; bojují za právo."

„A bez víry v konečné vítězství?"

„Nepřemýšlel jsem o tom."

„Toť divné" — děla Bronislava a dodala: „Nemohu si mysliti, aby někdo bojoval za právo, nemaje víry, že zvítězí. Nedostatek víry je i nedostatkem lásky."

V tom přišla hospodyně a zvala k obědu, oznamujíc, že je připraven. Společnost se vracela do dvora. Paní Bronislava, jejíž muž nebyl přítomen, zůstala jakožto nejposlednější a usmívajíc se na mladíka, pravila mu: „Podejte mi rámě, pohane, obrátím vás na víru!"

„Na lásku jste mne již obrátila," zašeptal Bohuslav, podávaje jí rámě a nakláněje hlavu k jejímu oušku, aby slov těch nikdo nezaslechl.

Slyšela, ale neodvětila; pohlédla naň zrakem polo vyčítavým polo tázavým a lehký ruměnec přeletěl přes jemnou její tvář. Bylo však znáti z pohledu, že vyznání nebylo jí nepříjemno a že slova jeho nepokládala za urážku. Bohuslav cítil, že učinil dojem, a vnitřním pohnutím začervenal se také. Mlčky kráčeli vedle sebe z parku do dvora, a na místě rtů mluvily oči, jimiž na sebe hleděli.

4.

Událosť ta byla mezi ním a ní, vdanou ženou, prvním jednáním děje, který se i v životě i v románech často opakuje. V románech bývá děj ten obestřen a obetkán jakýmsi vybásněným ovzduším, které jej činí zajímavým, ba někdy i půvabným, takže s napjetím sledujeme dramatický vývoj a konečný výsledek jeho. Ale kouzlo to je pouhou uměleckou lstí, pouhým divadelním líčidlem při večerním osvětlení, pouhou divadelní lepenkou, na níž jsou nakecány pestré barvy ku klamání oka. Jakmile padne denní světlo, zmizí strojená krása. Takovým denním světlem je skutečný život; v něm děj ten stojí před divákem neustrojený a budí v pozorovateli dojem skoro vždy odporný. Je pravda, že dle různosti súčastněných povah končívá někdy tragicky nebo komicky, ale zřídka; nejčastěji se rozplizuje v holé, všední, ba špinavé prose. A přece je děj ten častým zjevem v lidské společnosti. Mýlí se ti, kdo tvrdí, že takové poměry rodí se jen v pařeništích velikých měst a to buď v pelešich nouze a bídy anebo v budoárech zahálčivých žen vznešené společnosti. Nikoliv. Je zjevem, na který dosud stůně celé pokolení lidské, pokud pojalo zásadu jednomanželství do zákonů svých, tedy i celé křesťanstvo; potkáte se s ním stejně v chatě mužíkově na daleké stepi ruské, jako v pařížských palácích saintgermainských; podléhá mu rovně lehká mysl

Maďarek, jako odměřená chladnost upejpavých dcer hrdého Albionu, pravlasti vší pruderie.

Pití krve je rozšířeným zvykem i u divochů i u oněch lidí civilisovaných, kteří stůňou vysílením. Tak radí různí lékaři. Cizoložné poměry jsou také pitím cizí krve, ale lidské. Ve společnosti barbarské jsou překypující bujností přirozených sil, jsou obecným hříchem; ve společnosti civilisované jsou slabostí, jsou epidemickou nemocí lidí vysílených.

Bohuslav byl dle své nejvnitrnější přirozenosti člověkem polobarbarem, dle svého vychování člověkem polocivilisovaným; jeho chtíče byly zároveň i hříchem barbarství i nemocí civilisace. Poddával se bezmocně i hříchu i nemoci.

Zcela jinak Bronislava. Kdyby byla jednala dle přirozených pudů, byla by padla, neboť mocné kouzlo táhlo ji k mladíku, jenž v ní budil stejné city, jako ona v něm. Ale byla si vědoma nebezpečí a napínala všechny duševní síly, aby z něho vyvázla bez pohromy. Obětovati svou k němu náklonnost, jež každým naň pohledem rostla a dozrávala v lásku, nemohla. Obětovati mu sebe a své povinnosti, nechtěla; proti tomu vzpouzela se celá její nejvnitrnější povaha. Bojovala, a zvítězil v ní na okamžik chladný rozum, který jí pravil, že jeho blízkost je jí nebezpečna a že ho musí rychle ze svého ovzduší odstraniti. A přece ho chtěla zachovati i sobě i věci, které sloužil. Hbitě se rozhodla a pomyslila si: „Musí nazpět k povstalcům. Po vítězném ukončení naší svaté věci . . . pak . . .“ Nevěděla, co pak; vzala si lhůtu, jako dlužník, jenž by rád poctivě zaplatil, ale nemá.

Bohuslav znal i z četby i z pražského divadla valně kusů, jichž předmětem byly nedovolené poměry mužů ke vdaným ženám: byla toho tenkráte celá literatura; francouzští dramatikové nemohli se po dlouhá léta od látky té ani odloučiti a bloudili v ní jako v zakletém zámku. Dumasové i Sardouové byli u nás tehdy v módě. Bohuslav věděl, že kusy takové bývají skoro všechny na jedno brdo. První jednání: vyznání lásky. Druhé: kollise povinnosti s vášní, boj obou a silné záchvaty přirozené ženské slabosti. Třetí: úplný pád. Čtvrté: útěk od muže s milencem. Páté: trest svůdci i nevěrné ženě, po případě smíření se s uraženým mužem dle toho, byl-li spisovatel tvrdého nebo měkkého srdce. Bohuslav věděl, že má první jednání odbyto, že počíná druhé, a nevýslovně se těšil na třetí; třměl nedočkavostí. Že by mohlo pak odehráti se jednání čtvrté a páté, nenapadlo mu, neboť nemyslil nikdy na zadní kola; a že by celý děj uvázl již v jednání druhém, ani zdaleka mu nepřišlo na mysl.

Bylo odpoledne; společnost se po obědě rozjela, a z hostí zbyla jen Bronislava. Pohoda byla po celý den překrásná; podzimní slunéčko bylo vábivé, a pan Rodzoň si vyšel do polí. Bohuslav s paní Bronislavou zůstali doma a s nimi panna Vicentyna, domácí hospodyně, jež byla jakousi vzdálenou příbuznou. „Panna Vicentyna“ měla na zádech více než tři křížky, ale byla dosud statná a hezká ženská s červenými tvářemi a s plnými ňadry; proto pomýšlela pořád ještě na vdavky. Jazejček její bodával jako žihadlo, a zrak pronikal jako oko ostřížovo. Nic neušlo jejímu bystrému pohledu. Šukala v domácnosti, ale tušila, co se mezi

nimi děje; měla podezření. K úřadu dozorců se nejlépe hodí staré panny; neukojenost tužeb zdokonaluje všechny vlastnosti, jaké má míti strážce mravopočestnosti. Kdyby za každým manželstvem stála na stráži stará panna, neměli by ani Sardouové ani Dumasové o čem psáti. Bronislavě byla přítomnost „panny Vicentyny" skoro milá, neboť se bála sama sebe, a přivedla rozmluvu zúmyslně na otázku, co Bohuslav počne, vrátí-li se totiž domů do Čech anebo nazpět k povstalcům.

Hospodyně odešla na chvilku mezi rozhovorem, a oba zůstali sami. Měli více volnosti.

„Ani s místa se nehnu; zůstanu, kde jsem. A víte, kde jsem?" ptal se mladík, hovoře o tom, co zamýšlí.

„Jste v Kostějově u mého bratra," odvětila Bronislava.

„Duší i srdcem jsem jinde, jsem —"

„Nedopovězte" — skočila mu do řeči — „nechci o tom ani vědět ani slyšet do té doby, dokud Moskal nebude z vlasti vyhnán a věc Polsky nezvítězí."

„A pak?"

„Pak . . . pak vám s vřelým díkem stisknu ruku, přičiní-li se ruka ta k vítězství."

Chtěl na to něco vášnivého odpověděti, něco o stisknutí v náručí; ale slova mu zamrzla v hrdle, neboť ve dveřích se objevila zase panna Vicentyna.

„Něco se mezi nimi v mé nepřítomnosti přihodilo; snad se již líbali" — pomyslila si, pozorujíc, jak oběma se jiskřily oči, a umínila si, že se od nich nehne ani na krok.

„Ještě zejtra se vydám na cestu mezi povstalce. Vrátím se k Palatyňskému," pravil rozjařený mladík.

„Počkejte několik dní, až se po nemoci úplně zotavíte," odvětila Bronislava, jež se marně namahala zdáti se klidnou. Aby zakryla pohnutí, sedla k pianu a počala hráti, zpívajíc k tomu: . . . . „Kulę w fuzyę, proch w paniewką i daléj na wroga." Hlas její byl hezký, ale nevyškolený; Bohuslavovi to bylo lhostejno; vždyť ani neposlouchal, neboť všechna jeho snaha byla obrácena k tomu, aby s ní byl sám a sám; myslil jen na to a byl by nejraději pannu Vicentynu probodl, třeba zrakem. Jakmile paní Bronislava skončila písničku, nabídl se bez okolků, aby s ním šla do parku, že ji bude voziti na loďce po rybníku.

„To bude pěkné; slunéčko svítí, pojďme!" ozvala se na místě Dolińské panna Vicentyna.

Zaklel v duchu a šel vozit mladou paní i starou pannu; ale, jsa rozčilen, vesloval špatně a nezručně řídil kocábku. Slyšel již několikráte výčitku: „Ach, jaki pan niezgrabny" — nevšímal si však takových poznámek a díval se jedině na ni. Měl smysl pro ženský úbor; jemné krajky, pěkně vystřižený šat, hezká botka, vhodný účes měly proň skoro takovou cenu jako bílá šíje, štíhlý krk, růžové rty a malé ouško. Viděl, že Bronislava byla prostě, ale velmi vkusně oblečena a pozoroval, jak má překrásně rozklenuté obočí, tmavé a husté brvy, dlouhé řasy, roztomilý důleček na bradě a malou nožku.

„Ach, jaki pan niezgrabny,“ opakovala panna Vicentyna již asi po páté, když Bohuslav loďkou zarejdoval opět tak nešikovně, že by byl málem převrhl.

Omlouval se, jak mohl, ale rozmluva vázla.

Mezi tím, co se tak projížděly po rybníku, vracel se pan „rządca“ Viluš již z Ďalošic, blízkého městečka, kam byl vyjel za pořízením nutných věcí: vůdky pro domácnosť, nových vysokých bot panu Rodzoňovi, spraveného ovčího kožichu sobě a jiných potřeb. Zběhal všechno velmi rychle: zašel k židku Chajmovi pro herbatu, k židku Bumovi pro chomouty, k židku Horovicovi pro kolomaz, k jiným židkům pro ostatní, stavěl se pak na poště, kam donesl dopisy a přijal došlé, koupil si zásobu tabáku na celých čtrnácte dní, poseděl v krčmě, vyzunkl rychle za sebou asi dva tucty „kěliškû“ dobré žitňovky, naložil zásoby na vozík, zapřáhl, práskl do koní a uháněl klusem domů. Byl sám bez kočího, a hlava mu šla kolem; vlastně se mu zdálo, že ne jeho hlava, ale svět se točí a motá; žitňovka měla účinek. V takových okamžicích života, které se u něho opakovaly pokaždé, když si zajel do městečka, a zajížděl tam pravidelně jednou za měsíc, byl pan správec zlostnější než zvykle; tu obyčejně si, ovšem jen v myšlénkách, na někoho zajel a karabáčoval ho z Ďalošic až do Kostějova. Jindy to býval buď nějaký chlop neb spurná chlopka, baba s ostrým jazykem, s kterými se v duchu celou cestu potýkal; ale dnes usedl si na Bohuslava. Mělo to své proč. Mladík byl mu od dnešního božího rána protivný proto, že se ujímal sedláků; ba „młokos“ ten i o vrabcích něco hloupého povídal, že prý jsou více k užitku než ku škodě; byl přítelem jeho nepřátel. K tomu se přidružila ještě jiná okolnost: v Ďalošicích dostal na poště pro Bohuslava Šimona list ruskou adresou opatřený a ve Varšavě na poštu daný. Milý pan Viluš na cestě domů uvažoval takto: Je přítel vrabců a chlopů, tedy nepřítel můj; není Polák, tedy nepřítel Poláků; je zkrátka „bestya Svob“; dostává dopisy od Moskalů — hrome, již to mám — „szpieg, zdrajca!“ Nemoc byla jen líčena; špehoval pana Rodzoně a mne — „szpieg, zdrajca!“ Přijdou Moskalé a zapálí náš dvůr — „szpieg, zdrajca!“

V páně správcově mozku roztáhla se představa, že je Bohuslav vyzvědačem a zrádcem. Již si představoval, jak jdou Moskalé a podpalují dvůr; již viděl šlehati plameny ze stájí i stodol; již cítil, jak jemu, ubohému tlustému správci, kozáci svazují řemínkem ruce na záda a ženou ho někam do vězení, čemuž se v Polsku říká „koza“. Pojala ho nevýslovná zlost a strach zároveň; v duchu nejen že Bohuslava obkládal kančuchem, ale několikrát ho v myšlenkách zastřelil a před zastřelením mučil. Nakládal s ním, jako s vrabci a chlopy. Rozpálen hněvem, hnal koně tryskem, a nejméně stokrát opakoval na hlas slova: „Szpieg! Zdrajca!“ Při rychlé jízdě ovanul ho svěží vzduch, a rozpálený pan Viluš trochu vychladl. Vlastně vychladla jen jeho bázeň před Moskaly, ale zlost proti Bohuslavovi vařila se v něm i kypěla dále a dostoupila nejvyššího vrcholku, když spozoroval, že při rychlé jízdě ztratil jeden chomout a pánovy boty. Musil se zastavit, vrátit a hledat; trvalo hodně dlouho, než našel, a tím vším byl vinen jen ten „szpieg a zdrajca!“ Svatosvatě si umínil, že se svěří panu Rodzoňovi se svým vynálezem a že se spolu uradí, co

s bídníkem počít. Mučen takovými myšlenkami, přijížděl ku Kostějovu a počal jeti pomalounku, jak to obyčejně činil, když dříve koně tryskem unavil. Na pravo byly selské role — maličké a špatně zdělané. Na jednom políčku u cesty páslo děvčátko vychudlou krávu a sedíc na zemi prozpěvovalo si jednotvárným, unylým, táhlým nápěvem:

„Ja pójdę górą, ja pójdę górą, a ty doliną;
ja zakwitnę różą, ja zakwitnę różą a ty kaliną."

Kravičku napadly na pastvě podivné myšlenky; natáhla krk a hlavu do výšky, smutně zabučela, sebrala se a šla po cestě za vozíkem páně správcovým.

„Kaj idziesz!" volalo za ní děvče, a vstavši, běželo za dobytčetem, při čemž se přiblížilo k povozu. Viluš se otočil a zočiv krávu i dívku, napřáhl se a obě nemilosrdně sešvihal dlouhým bičem, jejž měl v pravici. Hubená straka se uhnula do pole a zabučela; malá Marysia se obrátila a hlasitě zaplakala, ale „rządca" jel volným krokem dále. Když se přiblížil k první chatě, potkal starého Flisa, tátu mladé pasačky, jenž se byl z daleka díval na to, co se právě přihodilo. Staroch se před panem správcem s obvyklým pozdravem pokorně uklonil a ani nemukaje, šel mimo opáčným směrem. Když byl kus za vozíkem, obrátil se a šeptal si, dívaje se za odjíždějícím:

„Bestya!"

„Bestya!" odplivnul si za ním také Viluš a loudal se po hrbolaté cestě přes dědinu ke dvoru.

Sluníčko bylo ještě hodně vysoko, když vjížděl do vrat; pan Rodzoň se z polí dosud nevrátil, a Bohuslav s oběma ženskými, nechav loďky, procházel se po úzkých cestičkách parku. Paní Bronislava čekala jen na bratra, aby se s ním rozloučila a pak odjela. S mladíkem hovořila více zrakem než ústy, neboť panna Vicentyna dostála danému si slovu a nehýbala se od nich.

Pan správec odpřáhl koně, uložil věci, a tou měrou, jak v jeho mozku ubývalo kořalky, ubývalo i hněvu v jeho srdci. S parou žitňovky vykouřil se z něho i úmysl, že panu Rodzoňovi poví, co mu na cestě napadlo, a přesvědčení, že je Bohuslav „szpieg a zdrajca", ukryl hluboko v ňadrech. Umínil si, že to prozatím nikomu neřekne, ale že bude dávati pilný pozor, až protivného mladíka v něčem polapí. Ptal se po něm a zvěděv od čeládky, že je v zahradě, šel, zastihl ho u ženských a odevzdal mu list.

„Dziękuję panu," poklonil se mu Bohuslav.

„Idź do diabła durniu!" zamumlal pro sebe Viluš, aby ho druzí neslyšeli, a odešel, pobručívaje si cestou něco nesrozumitelného.

Mladík třměl zvědavostí, přečísti si hned psaní, o němž nevěděl, od koho je, ale přemohl se, zastrčil list do kapsy a chtěl se s dámami baviti dále.

„Niechże pan przeczyta; może coś bardzo ważnego," vyzývala paní Bronislava.

Byl již i tak rozčilen; nyní bylo rozechvění jeho ještě větší. List ho v kapse pálil; nedal se dlouho pobízeti; zůstal za ženskými několik kroků pozadu, vyndal jej, chvatně roztrhl obálku a četl. Psaní bylo od otce.

V době nemoce psal rodičům do Návarova. Starý Šimon věděl, že odpověď přímo synovi odeslaná nebyla by ho buď ani došla aneb by jej byla uvedla v nebezpečí. Černý kabinet poštovní byl tenkráte po celé ruské říši všemocný. Psal proto nejprve do Varšavy sládkovi Nezdarovi, svému známému, a to tak, jakoby list byl od jakési chmelařské firmy Žatecké, a teprve jeho prostřednictvím synovi. — Psaní bylo stručné, ba přímo lakonické, a ku konci hrozná slova: „Matka leží nemocna a sotvy se pozdraví. Ptá se každodenně po tobě, a zbylo-li v tobě něco synovského citu, vydáš se hned na cestu a vrátíš se domů. Potřebné peníze přikládám.“

Bohuslavovi zabušilo leknutím srdce, a strachem se mu hnala krev k mozku. Bronislava se ohlédla a zpozorovavši náhlou změnu v jeho obličeji, vrátila se i s pannou Vicentynou. Obě se ptaly, co se stalo. Sdělil s nimi obsah listu, a dvě veliké slzy skanuly mu po lících. „Musím hned odjet“ — pravil slabým, ale rozhodným hlasem a zadíval se na paní Dolińskou pohledem, v němž se zračilo celé nitro s hlubokým opravdivým bolem, a to bolem dvojím: že ztratí matku a že navždy rozloučiti se musí s Bronislavou. Zdálo se mu, že něco v něm puká a že celá bytosť jeho jest podlomena. — Obě s ním cítily soustrast; panně Vicentyně vytryskly slzy, a valily se po tvářích jako bohatý hrách.

„Ubohý!“ šeptala sama sobě, a pod záminkou, že jde vše obstarat, aby mohl odjeti, schválně se vzdálila do dvora, utírajíc si bílým šátkem uplakané oči. — „Ať se mezi nimi děje, co děje,“ pomyslila si a ani se za nimi neohlídla. Zůstali sami dva na stezce mezi hustými keři. Bronislava pohlížela za odcházející a chtěla jíti také; ale nemohla se hnouti s místa; zdálo se jí, jakoby měla nohy přimrazeny. Jakmile viděla, že Vicentyna zmizela, obrátila pohnutím vlhké zraky k Bohuslavovi. Zadívali se do sebe, a v očích leskla i chvěla se všechna vášeň, jež jimi zmítala. Ještě malou chvilku — a již si leželi v náručí. Bohuslav cítil, jak bouří a víří její útroby, jak buší její srdce, jak kormoutí se celé její nitro.

„Bože můj, Bože, co to činím!“ šeptala, a ukrývala tváře na jeho ňadrech.

„Ne, ne; to není pravda, to je sen, to nemůže být; pro bůh, pusťte mne!“ pravila přitlumeným hlasem, sebrala všechnu zbylou duševní sílu, odtrhla hlavu z jeho ňader a chtěla odejít. —

Bohuslav ji uchopil za rámě, poklekl před ní na koleno a vášnivě líbal její bílou ručku.

„S bohem, navždy s bohem!“ vzdychla, odvrátila se od něho, a chtěla odkvapiti. Ale náhle se zastavila, sáhla si za ňadra, vytáhla na jemné hedbávné šňůrce zavěšený škapulíř s „wizerunkiem“ boží rodičky, obrátila se a podávajíc mu malý, krásně pracovaný skvost, děla:

„Na pamiątkę!“

Po tom, nečekajíc ani díků ani odpovědi, rychlým krokem se vzdálila. Ztratil se jí z očí. Ohlédla se ještě za sebe, zdali nejde za ní a když ho neviděla, stanula na stezce mezi hustým křovím, vyndala z kapsy malé zrcádko, prohlížela se v něm, upravovala si rukou účes i ostatní úbor, kladla chladné lupeny na rozžhavené tváře a stále si šeptala:

„Bože můj, bože, co jsem to učinila! Vicentyna to na mně pozná!“ — Po cestě pak nepřestávala listím chladiti líce i čelo. Byla by ráda hasila i žár tlukoucího srdce a rozháraných ňader; ale na bolest tu nebylo žádného lupenu. Přišla do dvoru, přikázala rychle zapřáhnout, nečekajíc na bratra a měla se k odjezdu. Kočí předjel, a Bronislava se na prahu loučila s pannou Vicentynou. Líbaly se tentokráte srdečněji, než jindy. Panně Vicentyně hrnuly se hojné slzy po tlusťoučkých tvářích a tekly jí po obou stranách špičatého nosíku do úst. Stírala je bílým šátečkem jak mohla, a obě se držely dlouho v náručí. Bůh ví, co si při tom myslily. Paní Doliňská se konečně odtrhla, usedla do povozu, podnapilý kočí, který o dnešních jmeninách páně Rodzoňových si pořádně přihnul, práskl do koní a sestřenička zůstala před prahem sama, dívajíc se dlouho za odjíždějící.

„To je neštěstí!“ šeptala si, vracejíc se dovnitř domu, a byla svatosvatě přesvědčena, že mezi Bohuslavem a Bronislavou odehrálo se jednání třetí. Nevěděla, že již v jednání druhém byl děj způsobem neuměleckým a neústrojným náhle přerušen. Stará panna byla ve svých myšlenkách a ve svém podezření vždy o jedno jednání napřed.

Paní Doliňská jela domů toutéž cestou, kterou se před tím vracel Viluš. I ona potkala malou Marysiu, jež si pořád ještě jednotvárným, unylým nápěvem prozpěvovala: „Ja pójdę górą, a ty doliną; ja zakwitnę różą a ty kaliną.“ Opodál se šámal starý Flis, pokorně pozdravil a ohlížeje se za povozem, šeptal si: „Dobra, bardzo dobra pani.“ Staroch měl pro všechny pány jen dvě měřítka, dva lokte; všichni byli buď dobří, velmi dobří, anebo zlí, hrozně zlí; hrozně zlým říkal „bestye“.

I Bronislava se ohlédla nazpět; oči utkvěly ještě jedenkráte na Kostějovském parku a vysokých v něm topolech, jež vyčnívaly nade všechny ostatní stromy: zachvěla se, násilně od nich odtrhla zrak a obrátila jej do předu. Byla zamyšlena; obrazy událostí posledních hodin letěly přes její duši, jako se valí po obloze černé chmury, a stíny chmur těch těžce padaly na její srdce. Tížily ji i dusily, a přece se nemohla odloučiti od vzpomínek těch, ba kochala se v nich, jako se zálibou pohlíží člověk na oblaky, jak honí se po obloze, i když v nich burácí hrom a srší blesky. — I v její duši se blýskalo a hřmělo. Všemi údy projíždělo horečné chvění; cítila mráz i horkost zároveň; na tvářích ji pálil nezvyklý ruměnec, a zrak, který v takových okamžicích bývá jako nerozumné dítě, škádlil ji divnou náladou. Dívala se do zad kočímu na kozlíku; při rychlé jízdě kmitaly se červené třapce jeho bílé sukmany jako šaškovy rolničky, poskakovaly na jeho zádech a posměšně se jí třepetaly před očima mezi spoustou citů a myšlének. Mladík, park, škapulíř, zrcádko, třapec — vše se pletlo v jednu směs, i bylo jí, jakoby ji dusil těžký sen; čekala, brzy-li se probudí.

Bohuslav po jejím odchodu z parku vstal, nezapomněl si velmi bedlivě utříti kalhoty na koleně, na němž klečel, prohlížel pěkný škapulíř, radoval se mu, jako dítě lesklé hračce, šel k rybníku, usedl tam na lavičku, pečlivě schoval dárek, vyndal otcův list, četl několikráte po sobě jeho obsah, přepočítával peníze a když s tím byl hotov, upřel zrak na vodu a přemýšlel. Vlastně nepřemýšlel, jen vzpomínal, a dělo se mu,

jako Bronislavě. Jenže byl člověkem, který podlehal smyslným a okamžitým dojmům ještě více, než ona, než žena. Byl rozechvěnější, ale za to dříve umdlen. I jemu prováděl zrak ba i sluch ve chvíli, když byl vzpomínkami unášen, dětinské a šaškovité kousky. Tu se do spousty rozčeřených citů rušivě mísil pohled na dvě bílé labutě, které se proháněly při západu slunce po rybníku, tu zas mu mezi tklivé myšlenky kvákaly ošklivé vrány, které navečer se všech stran slétaly se do parku, kde na vrcholcích košatých stromů mívaly nocleh. Nebyl s to, oddati se cele a zúplna svým citům, ač se namáhal, ba i výčitky si činil, že v tomto okamžiku může zabývati se něčím jiným, než svou matkou a Bronislavou.

„Počíná být zima a mám hlad," pomyslil si konečně a vracel se do dvora. Potkal pana Rodzoně, jenž přicházel právě s polí, a sdělil s ním, že musí hned odjeti. Pan Rodzoň ho upřímně politoval a slíbil, že jej zítra dá dovésti přes hranice do Krakova. Po tom večeřeli, a panna Vicentyna byla jim společnicí. Lomcovalo jí rozčilení; oči se neobyčejně leskly a tváře, i jindy plné a červené, jí hořely. Sám pan Rodzoň to pozoroval; ale nevěda proč, pomyslil si, že při dnešních jmeninách vypila více kalíšků na jeho zdraví. Činil jí křivdu; panna Vicentyna byla střízliva; opojení její bylo duševní. Nemohla se dosud vzpamatovati a hleděla stále na Bohuslava, jako by chtěla z jeho pohledů vyčísti, zdali je pravda, že se mezi ním a Bronislavou přihodilo vše, jak si myslila. Ale z jeho tváři nevyčetla ničeho; byl jen smutnější, ale jedl a pil jako obyčejně, ba více.

„Jak ten člověk klidně může jíst a pít?! Už pojídá třetí kus beraniny a nalévám mu asi pátou sklenici vína," hrozila se panna Vicentyna, a počala uvažovati o tom, jak ošemetní jsou všichni mužští. Byloť to obyčejnou její myšlénkou, a vinu kladla na bedra ne Bohuslavovi, ale celému mužskému pokolení.

„Ach, męszczyzny!" vzdychla potají, a nepřestala se dívati na mladíka, do něhož byla trochu zamilována.

Dobrá večeře a staré uherské, jehož byl pan Rodzoň horlivým ctitelem, rozjařily i hostitele i hosta. Připíjeli sobě, Polsce, Čechům, Francouzům, každému dobrému známému, na koho si vzpomněli, a když se Bohuslav na noc loučil, byl v tak pěkné náladě, že by byl objímal celý svět i s pannou Vicentynou.

„Ach, męszczyzny!" vzdychala opět a opět, když šla spat, a rozjímala o tom, jestli mezi Bronislavou a mladým Šimonem odbylo se přece třetí jednání čili nic. Nemohla se myšlénky té zbaviti, a trvalo hodnou chvíli, než usnula. Ale spala nepokojně, vstávala časně, a když bylo vše k odjezdu připraveno, rozloučila se s Bohuslavem. Učinila tak s těžkým srdcem, velmi dlouho mu tiskla ruce a velmi dlouho hleděla za povozy, na nichž odjížděl milý host s panem Rodzoněm, jenž ho vyprovázel za hranice. Dívala se za nimi, až zmizeli v dálce, utřela si slzy a celý den byla smutna i zamyšlena. Za to pan Viluš byl rád a vida odjížděti nenáviděného mladíka zabručel za ním: „Niechże go diabli porwą!" Pak pohladil po hřbetě svého chundeláče, švihl v povětří kančuchem a šel na pole.

(Pokračování.)

Eros a Moira.

Báseň Jar. Vrchlického.

(Maxu Pirnerovi.

Přijměte, milý příteli, tyto verše, které vznikly pod dojmem Vašeho nejnovějšího díla. Budu šťasten, když chudá tato transkripce hluboké Vaší koncepce aspoň nezradí Váš ideal. *J. V.*)

Vždy Olymp nevřel smíchem homerickým.
Též občas vráska lehla v čelo Věčným,
jak příští katastrofy černá předzvěst
by vrhnula stín v orgie a plesy.
V té chvíli jednou viděl mladý Eros,
jak matka jeho v trudném zamyšlení
v dlaň svírá úzké, úbělové čelo,
kam psala starost mlčenlivým písmem.
Hoch — z cypřišových snítek právě řezal
si ostré šípy v lidí hruď i bohů —
v své práci ustal, nemoh odvrátiti
zrak od té smutné, zamyšlené tváře.
To nebyla již Venuše, máť plesů
a radostí a úsměvů, jež srdce
všem obrací, jež růžovou svou patou
v smích zdeptá řád a povinnost a zákon,
jež v holubiček bílých čilém roji
v škeblovém voze k Olympu se vrací,
když dala pít z poháru lásky sladké
všem milujícím. Smutnou tuto bytost
on neznal, zvyklý posud žertům, tancům,
hrám Gracií; i pustil luk a šípy,
k ní přidružil se, objal ji a hladil
po zlatých vlasech, jak jen dítě umí
a šeptal: „Pověz, co tě, matko, trápí?“
I zvedla k němu zamyšlené oči,
v nichž stála bolest: „Her čas přešel, dítě,
i plesů nebeských; jeť přísný Osud
a dlužno jemu pohlednouti ve tvář
i Nesmrtelným, nám.“

— „A čím je hrozný?“

„Svou lhostejností, dítě, neuprosným
své hrůzy majestatem.“

— „Lze jej spatřit?“

„Sleť k zemi dolů, projdi širé kraje,
raň tisícerá srdce šípem lásky
a bohat zkušeností zajdi potom,
kde slední Thule srázné skály spíná
kol dunícího, strašlivého moře.
Tam skály přelez, močály se přebroď
a volej v mlhy, jež tam jako příkrov
se olověný strou od rána k noci,
že slunce jako oko Kyklopovo
mdlé, zkrvavělé šilhá jejich clonou.
Tam najdeš jej v podobě děsné Moiry
té nejstarší; na skále tupě civí,
ve vyvalených očích děs a hrůzu
a strnutí . . . Tam uzříš, co jsem řekla,
jak zoufalou je pravdou. Hleď, můj hochu!“
A sáhla za sebe a podala mu
haluzku, na níž planá růže s květy
se granatových jablek objímala.
„Hleď, to je obraz šťastné lidské lásky,
buď plaché jen a lehce přeletavé
jak lístky planých růží, které vánek
roznáší hravě po stráních a cestách.
Kdo najde stopu jich? A přece voní,
byť chvilku, jimi vzduch jarního jitra.
Buď plodné, která zůstat má a trvat
a nésti plod jak jabloň granatová.
Tu snítku vem a potom ještě jedno!“
A sáhla do svých zlatých, světlých vlasů,
kam zdálo se, že spat šlo na noc slunce,
a vínek trnový z nich vytáhnula
pln ostrých ostnů. „I to vezmi, dítě,
to rovněž lásky věno, — žel, že často
dřív dostaví se, než ty květy růží,
než plné plody granatových jablek.
I toto vezmi, jdi a najdi Moiru,
ji pros, ať zbaví tebe věnce z trní,
ji pros, ať věčným učiní květ lásky!
Pak uvidíš, zda nemám práva k smutku
při pomýšlení, jaké strašné božství
na konci světa čeká. Nač tam čeká,
i bohům je to hrozné domysliti!“

A Eros květnou haluz vzal i z hloží
vzal vínek, sletěl s nebe k zemi dolů
a květnými spěl doly, stanul v hájích,
nahlížel v chaty rolníků a lovců,

kraj tichý prošel i hlučící města
a poznal lásku v jejím pravém jádru,
tu, kterou bez rozmyslu hravě před tím
do srdcí pouštěl z chlapeckého luku.
I poznal lásku, ať květ planých růží,
jež na rozmaru lehkých těká křídlech,
ať hořící to jabko granatové
v své stálosti a poznal obou hoře
a cestou dlouhou byl mu stále těžší
ten vínek trnový a z hocha, který
znal posud smích jen, žert a něhu lásky,
se vážný jun stal, jenž poznával jasně,
že láska je, byť nejšťastnější, — hořem.

Tak přišel v posled až na konec světa,
kde Thule poslední své skály spíná
kol dunícího, strašlivého moře.
Přes balvany se pachtil dva dny celé,
dne třetího v mlh říši věčnou vkročil,
kde válela se šedivá až k zemi,
jen stěží propouštějíc šilhající
a na krev rudé slunce. Šikmé tesy
skal kupily se, zelenavým spoře
obrostlé mechem, v kterém kalná rosa
jak slzy třásla se; pak i to slunce
se ztratilo a zbyla pouze mlha
visící v cárech od nebe až k zemi.
Na skupině skal pod ztemnělým nebem
zřel Eros Moiru. Kyklopická žena!
Část dolní těla kryla chudou rouškou,
jak hustší mlhy by tam spadl závoj,
část šíje s hrudí vychrtlou a nahou,
jak šlehům vichřic by a dešťů zvykla.
Ve vlasech dlouhá bělela se křídla,
nad hlavou skrádal se jí mdlý svit matný,
jak vycházel by za ní chorý měsíc.
Však nejstrašnější byly na ní oči,
v těch utkvěl všechen děs a všecka bolest
prazničení; do dálky tupě zřely
jak v propast, v niž by vlny byly věky;
otázka číhala v nich, na niž darmo
hruď mudrcův i pěvců ždála odvět
od chvíle té, co člověk myslit začal.
Tak seděla dceř Temnoty a Noci,
Moir nejstarší, ta, která vlákno žití
z dna prabytosti tahá k smutné přízi.

Již pouhý objev nebeského juna
v té poušti skalisk, strží, mlh a roklin

by jiné srdce zveselil a pohnul,
snad k slzám dojal! Ale strašná Moira
jak sfinga dlela bez hnutí a ruchu,
ni bílým křídlem nezachvěla v hlavě,
ni had se nehnul, jenž u její nohou
dlel na kameni.

Zastavil se Eros
a zdiven patřil na ten hrozný přízrak,
na matku vzpomněl si a začal chápat,
na lásku vzpomněl si a začal mluvit:
„Ó chmurné božství, od věků jež stráží
zde sedíš věkům, jest mi tebe líto,
neb neznáš lásky, již já siju světem,
kol rozdávám ji přeochotnou dlaní.
Bys věděla, ty velká, přísná, svatá,
jak sladká láska jest a co v ní kouzla!
Ó pohleď jenom na ty růžné květy
na snítce hlohu, viz ta granátová
zde poupata! Co něhy ve pohledech,
co ohně v polibcích, co mléka teče
ve hvězdných nocí tichém vzpomínání!
Co blaha, štěstí leží na rtech ženy,
co mezi poupaty spí jejích prsů,
co v pážích k sobě svírajících páže!
To kdybys věděla, ó děsná Parko,
ty přála bysi květům věčnou stálost
i věčnost plodům lásky; zastavila
bys vichrů let, který je střásá v kořist
pochmúrné jeseně! To, strašná ženo,
bys jistě učinila a svět kolem
by rájem byl a sadem v stálém květu!
Jeť sladkost nesmírná ve blahu lásky,
jeť olympických nektar s ambrosií
v polibků dešti, v pevném stisku ramen,
jeť Olymp v srdcí harmonickém tepu.
Ó slyš mé prosby, učiň věčnou lásku!“

Však děsná Moira bez hnutí a ruchu
na skále seděla, zrak ztopen v propast,
jak před ní v mlhách nový svět by vstával
a ona bděla nad ním. Ani křídlem
v svých kšticích nepohnula ani brvou
v kamenné tváři, na níž nikdy Soucit
se neusmál, kam nezbloudila Radost.
I postoup Eros blíž a pozved ruku,
v níž tížil vínek trnový dlaň jeho,
a zalkal znovu do noci a mlhy.

„Když nehne tebou smrtelníků radost,
když cizí tobě úsměv šťastných tváří,
když lhostejna ti rozkoš milujících,
když doma pouze u tebe je bolest:
pak vezmi všecku bolest lásky k sobě,
již podávám ti v tom trnovém vínku.
A věř mi, velké bolesti jsou lásky,
ba větší ještě nežli plesy její!
Co slzí v nocích bezesenných stéká
na podušky, až zvlhnou v hořkém pláči,
co vzdechů z hlubin ňader se tu vznáší
ku bezcitnému nebi, jaké hoře
tu vrývá nehty hluboko až v prsa
a brázdí hlubou vráskou tvář i čelo!
Co pelyňku a žluče odříkání
do číší padá, kterých sotva ústa
se jednou dotkla ve požitku slasti!
Co myšlenek, jak listí v podjeseni,
jež smítá vítr, víří chorou lebkou,
co štírů pochyb zahnízdí se v ňadrech,
co žárlivosti sršánů hruď bode!
A potom smrt a hliněné ty urny
s popelem mrtvých, jenž se neoživí
ni krvavými slzami, ni ztrátou
vlastního rozumu! Co trapné nudy,
kdy přijde zas miláček věrných srdcí,
co počítání chvilek tu a hodin,
co bezcenná ta prázdná komedie
s tím světem ostatním, jenž lásce cizí?
To všecko uvaž, strašlivé ty božství,
a vyznej tato muka, hoře lásky,
že u tebe v té nehostinné poušti
svůj mají pravý a původní domov,
je k sobě vezmi, je k svým ňadrům přitul,
ty zvyklá děsu, hrůze, tmám a noci,
je pochopíš — ne člověk milující!“

Tak Eros lkal a jeho milý úsměv
se topil v slzách jako nymfa v zdroji,
jež mizí nejdřív svitem oblých boků,
ovalem ramen pak, pak sněžnou šíjí,
pak zlatým vlasem, až v sled tůň ji zhltí.
Však děsná Moira bez hnutí a ruchu
na skále seděla, zrak ztopen v propast,
jak na nové by myslila zlo, kterým
má utkat smrtelníky nebo bohy
a strnulé v bod jeden zakotvené
a duchové ty její oči zřely

vždy před sebe v tragické lhostejnosti.
Ni křídlem nezachvěla v hadích kšticích,
ni had se nehnul modravý, jenž zvolna
slez v kotouči jí z Medusího štítu
a před ní leh si na zbrázděné skály
jak symbol škodolibé nehybnosti.

A tento ponurý klid s majestatem
té lhostejnosti pravil: Já jsem všecko.
Co bozi jsou mi a co jsou mi lidé?
Co země mi, co okean je starý?
Co nebe strže, co v nich valné světy?
Co lásky ples a lásky hoře? — Ničím.
Zřím stejně v světů vznik a světů rozvrat,
kde za nimi mé nové jitro vstává,
tož jitro chaosu, tma, noc a ticho,
zmar, nic, to nejmocnější všeho božství!

To všecko vyčet Eros z těchto očí,
jež dívaly se do mlhy a do tmy
s tmou mlha samy. Viděl to a chápal
své matky bolest, v hořké resignaci
chtěl aspoň přendati si břímě svoje,
však neměl síly — Musí tedy láska
za krátké štěstí stokrát více strádat
a trpěti a vždy k ní jako k všemu
týž stejný bude, lhostejný vždy Osud.

To pochopil, sed na skálu a plakal.

Když se připozdívá...

Obrazy z podhorského života. Napsal Karel V. Rais.

(Pokračování.)

Východ rozsvěcoval se víc a více, šerý stín mizel, ojíněná pole a louky i baráky a chalupy vystupovaly zřetelněji.

Po cestě vrzal a drkal vůz chalupníka Potěšila; kobyla loudala se z dlouha, na zadní levou napadajíc. Teď teprve ve volném, čistém prostoru bylo patrně viděti, jak vysoké má nohy, nízký trup, hrbolovitý hřbet. Při každém kulhavém kroku ztěžka sklonila hlavu, jakoby se stále uctivě kořila.

„Vida, kmotr Potěšil s mrazkou jedou k Hořicům,“ usmál se někdo z hloučku. „Ty dva člověk pozná na hodinu cesty.“

„No, mrazka kulhá zle, ale kmotr si vykračuje pořád čiperně.“

„Tím bičem pořád kejklá a mrazce by desetkrát utekl — vidíte, zas na ni čeká!“

„Taky jsou se ženou, chudáci, na stará kolena sami, ještě že mají nad dětmi uspokojenou mysl,“ pravila Pácalka.

„Kdyby někdo věřil, co sami vypravují,“ špičatě se smějíc prohodila Neradka.

„I hezky je mají postavené,“ a Pácalka tváříc se velmi vážně, kývala hlavou, až se jí celé tělo rozkývalo.

„Vždyť já vím, jak a co je, mně to nemusí žádný povídat, jsem u nich tolik roků a vidím a slyším!“

„Děti jsou páni, táta s mámou chudáci, ale co na tom, jen když je dětem dobře.“

„Ono by se ve světě nadělalo pánů až hrůza, třeba že je žádný neviděl! Já můžu tuhle povídat, že jsem si děti vychovala; syn má dvacítku týdně a dcery jsou jedna u ministra, druhá u tajného rady. To jsou, lidičky, psaní, která mi píšou, vždycky se při tom napláču!“ a Neradka oslzela.

„Však se taky váš táta nadře od božího rána do noci, vždycky se na něj dívám, jak se s něho na poli pot jen cedí — není to maličkost, čeledín a pět dětí tak uživit — ten člověk taky té zemské lopoty užije!“ hovořila Pácalka.

„A je jako pivoňka, přijde domů, lehne a chrupe do rána jako rys, starosti všecky nosím já; kolikrát se už sotva táhnu, vždyť to není maličkost na podruží a všecko zaopatřit a tak vyvést!“

„Ba, tak to vyvádíme jako ti ptáci,“ drsným, ledovým hlasem, jako k sobě povídala Tykalka.

„Ale ta Potěšilova v Turnově přece jen prý udělala štěstí, vypravoval Potěšil tátovi, že si už koupili dům," začala zase jiná.

„Koupili, koupili — stará, jako panímáma, se topila v dluzích, tak to koupili od ní, ale sami jsou v tom taky až po uši, fendunk jde jeden za druhým. Kdyby oni lidé věřili, to by se toho napovídalo, ale na mne si nepřijdou. Ta plátennice, která tu vždycky na podzim chodí, zůstává od nich přes dva domy. Ten turnovský je pekař, ale boží dárky prý peče, že to musejí sníst sami doma — to není maličkost, proto můžou pak vypadat jako rozpuky!" a Neradka se svištivě smála.

„Potom jsou tihle staří k politování! Bože, Bože, půlstatek prask na děti a teď ještě takové trápení!"

„I vždyť on ten půlstatek jenom na děti neprask, lidičky zlatí, Potěšilka taky uměla hospodařit, to se, pane, pekly svítečky a vařila čokoládička, koblihy se jenjen rozpadávaly a buchty musely být dvakrát za týden. I co pak o to, Potěšilka až podnes nejradši se otáčí kolem plotny a pekla by i smažila — jen kdyby bylo co!"

„Ach ach, je to život!"

„Jak pak se jde našim dětem — chudáčkům!"

Pácalka sehnuta, unavena zástěrou utírala si napuchlé oči a zabočila k baráčku, ve kterém měla sedničku jako pro slepice.

Tykalka vykračovala za ní a když docházely k zahrádce, povídala přitlumeně: „Má ta žena jazyk — nad hochem naříkala, ale sotva je za lesem, už brousí!"

„Potěšilka je hodná máma, jen kdyby takových bylo!" rázně, určitě odpověděla Pácalka. —

Když Neradka v Potěšilově chalupě vešla do sedničky, sotva se rozhlédla, zahubovala: „No no, ty jsi si ještě lehla, a já myslila, že bude kafe ohřáté!"

„I vždyť je!" v levo od kachlových kamen, na černé, chatrné posteli zabroukla dcera Krystyna a hlavu zaryla hlouběji do kanafasových, červeně pruhovaných peřin.

„Jen se válej, válej!" odkládajíc šátek, hubovala matka.

„Proč mne nenecháte zdřímnout, za chvíli musím do dření!" pod svrchnicí bublala dcera.

„Ty se nadřeš — abys se nestrhala! Já se tomu Mařanovi nedivím, že kabousívá, vždyť aby jenom dřel a tobě to strčil do chřtánu!" Neradka seděla již před troubou a z hliněného, hezky velkého hrnku odhrnovala škraloup.

„Já se mu taky nedivím — jenom nevyčítejte, maminko, vždyť já tomu živobytí už taky rozumím!" a Krystyna se na lůžku prudce obrátila tváří do světničky. Byla hezká, v tváři červená, oči měla velké, černé, vlasů celý chochol a byly samý modravě černý lesk.

Stará otvírala ústa, ale neřekla nic; rty zůstaly jí pootevřeny a v koutcích to jimi hrálo. Oči plaše zamžikaly, a líce se jí stáhlo, tak že v té chvíli vypadala stará, jak opravdu byla.

„Chudáček Pepíček," plačtivě spustila, „už tedy cupe do té Vídně — poslední dítě! Co jsem se nastarala a jsem už beze všech." Při tom zvolna z hrnku srkala.

Krystyna opět přivřela oči a klidně oddychovala.

„Mé dobré děti, v takové jsou dálce a máma k nim nemůže! To je ta jediná radost, že člověk ví, ty že by se mu za všecko odměnily, nahradily by ty starosti, které s nimi měl — ale jsou daleko, daleko!“ a učinila hlubší doušek.

Krystyna hlasitě povzdychla a mrzutě se obrátila až ke stěně.

„I nevzdýchej, mohla's tam taky sedět teple, ale to si vezme takového řemesníčka a bude se do smrti nuzovat jako já.“

„Já, maminko, nenaříkám, a holky taky u ministrů a u radů neumřely!“

„Ale takové živobytí jako ty nepovedou! Kdo pak to jakživ slyšel — půl roku jsou spolu a muž si je celý týden dvě hodiny od ní.“

„Vždyť tam dělá.“

„Dělá — dělá —“ a Neradka se tiše zasmála.

Krystyna už seděla na pelesti.

„A můžu tam za ním, když nic nemám? Ani drobet haraburdí jste mi nedali, ani pelušinky — jak pak tam mám jít, kde bychom zůstávali?

„No řekni si tatínkovi, aby koupil.“

„Jen se mi vysmívejte — tatínek by věru koupil, radši by nejedl a dal by, co vydělá, ale dobře víte, že nemůže!“

„Vida, vida! Co pak na tom není dost, když řekneme: Tohle všecko je vaše, nač byste kupovali nové; až umřeme, nikdo vám to nevezme. A není to pro vás dobře, že můžete oba do práce a máma vám doma všecko obstará? Můžete skládat — ale to vy neuznáte, děláte, jakobyste nevěděli, že mám ještě dvě dcery, těm že nedáme nic a vám všecko, co máme. Kolikrát si myslím, že budou holky jednou na mámu naříkat, že jedné dceři dala všecko, druhým nic!“

„Co by tam s tím dělaly,“ podotkla Krystyna a vstala.

„Co by s tím dělaly — kdybych jim tu pelušinu dala, vážily by si jí, že je od matky, která ve dne v noci na ně vzpomínala a modlila se za ně. Co pak naše holky — že jsou ve světě, rozumějí všemu a dovedou si vážit! Podívej tuhle na Potěšilovy, statek měli a co mají — prodluženou chalupu! Nejsou matky jako matky, jedna myslí jenom na děti, druhá na sebe!“

Krystyna, dostrojivši se, vyšla bez pozdravu.

Neradka našla na stole kousek nedojedené buchty a po kávě ji zajedla. Umyla hrnky, přiložila do kamen a zavřevši dvéře na háček, převalila se na postel, se které prve Krystyna vstala.

V kamnech zapraskaly a zavoněly vysušené a smolné pařízky, ale jinak bylo tu hluboké ticho a šero. Za chvilku vlnil se jizbou táhlý, pravidelný, chrupavý dech . . .

Nerad po ránu v sušírně snědl kus chleba a potom jednu lísku po druhé vytáhnuv, přehraboval švestky, křížaly i hrušky; nadobro suché házel do košíků, ostatní zobracel a na prořídlé lísky nasypal čerstvých sliv i jablka na osminy pokrájená. Když bylo všecko v pořádku, přiložil několik štěpin a zvolna sklonil se na pytel, vycpaný slamou, aby si se-

dřímnul. Ten den byl mu tuze dlouhý. V poledne přinesli od představených oběd, ale jinak se nikdo neukázal.

Až k večeru přihnal se Holoubek. Přišel čil a rozjařen, oči mu svítily a tváře planuly.

„Dej pán Bůh dobrej večír," pozdravil, „tak jsem tu, vyprovodil jsem ty děti dvě hodiny za Hořice, a věřte mi, byl bych táhnul s nimi!"

Usadiv se na své včerejší místo, bafal statně.

„Tak jste je vyvedl — a co náš — co říkal?" nedočkavě, všecek rozechvěn ptal se Nerad.

„Inu, nechtělo se jim, to víte, křičeli za mnou,abych všecko pozdravoval. A slyšíte, Pepík se přišoural, slzy se mu takhle koulely z očí, a šeptal mi: „Strejčku, prosím vás, že je nastotisíckrát pozdravuju. Půjdete dnes k tatínkovi do sušírny?" Když jsem řekl, že se tu stavím, povídal mi, abych vám řekl, že by radši seděl tady u vás a chodil s vámi do pole."

„Vždyť jsem já to věděl — ó, já jsem to dobře věděl," tou zprávou šťasten zasmál se Nerad, ale v očích měl plno lítosti, „chudáčku ubohý, takhle musels do toho dalekého světa, ale to je naše máma vinna, ta je tam honí jako bez rozumu!"

„Nono, neříkejte, tomu nerozumíte, tam jsou jinačí časy — inu, já měl tisíc, pratisíc chutí! Ale človíčku, z Lukavce Matěj, ten blázen, vyprovázel sestřinu holku — ale co ten dělal! U Hořic sebou uhodil do stráně, hlavu zaryl do země a nohama hrabal jako to zvíře. Holka se řehotala, ale blázen řičel a ječel, až se to rozléhalo."

„Měl ji rád, vždycky si ji vodil do kostela."

„No, je blázen, holka se jen smála. Pořád kolem ní skákal, hladil ji, spínal ruce a houkal — to jediné ty děti trochu rozveselilo!"

„I Bože, Bože, je to živobytí s dětmi!" —

Potěšil také do sušírny přišel a beseda odbývala se jako včera.

Pozdě večer přiběhla Neradka s Holoubkovou.

„Vždyť jsem si myslila, že tu sedí," bědovala výměnkářka, „člověče, máš-li pak rozum, celý den je na toulce, do noci běhá a ještě v noci si nás nevšimne!"

„Tak vy jste ty děti doprovodil," plačtivě spustila Neradka, „no, byl jste ve světě, zkusil jste a rozumíte tomu! Celý den jsem jako na vodě, z pláče nevycházím, jak pak on se náš hošíček dnes v cizině vyspí, já vím, že je mu krušno, chudáčkovi, jaktěživ jinde nespal než vedle maminky a teď leží někde v cizím stavení pod střechou. Bože, Bože, jak takhle chudý člověk musí ty děti honit mezi cizí lidi!"

„I všemu zvykne," drmolil Holoubek.

„Ještě že mám tu dceru doma, člověk přece ví, že má děti," pokračovala Neradka.

„Dceru — dceru —" zachechtal se Holoubek — „ale tihle zeťové by jen hrabali a starý táta aby dřel! Ale nevěděl bych proč, když chceš dělat pána, dři!"

Holoubková zalomila rukama.

„Pro Krista, člověče, kdy ty přijdeš do rozumu! Co pak nevíš, jak to převzali a nemůžeš mít kouska uznání? Že ti jich není trochu líto —"

„Proč se staráš?“ odpověděl chladně, ale vztekle zablikal. „Proč se staráš — mají nás živit zadarmo? Holky jsou celý den v panské stodole a tobě z toho není hřích, že projíme i to jejich. Já nevím, já nevím —“ a s Neradkou odcházejíc, ještě cestou jí vypravovala: „To byste nevěřila, jaký je tenhle můj člověk — pořád do větru! Spaní nemá, ráno se sebere a nepřijde až zas v noci.“

„I prosím vás, mužský jeden jako druhý, náš se taky o nic nestará, od léta už doma nespí, dřív byl v polí, na lukách, teď v sušírně, cizím slouží, a já mám všecko, ale všecko na starosti. Ještě že se mi ty děti tak vyvedly, ale chudáček Pepíček, ten on někde na seně pláče, dívá se k nebesům a po měsíčku posílá mámě pozdravení. Tak se na ten měsíček dívám a myslím si, jak mu tam někde svítí jako nám, třebaže jsme od sebe tak daleko. Bože, Bože, moje dítě to je a kdo se na světě stará, že patříme k sobě!“

Obloha byla jako ohromná pomněnková louka, měsíc velký bledězlatý květ. Za struhou u křoví skrčeny čekaly Holoubkovy dcery.

Když matka přecházela lávku, upřely se na ni dvoje jasné oči.

„Je tam — ale já nevím, já nevím, jaký je to člověk!“ a Holoubková zalomila kostnatýma rukama.

III.

U Potěšilů ve světnici měli nábytek, který upomínal na lepší časy. Veliká skříň, police a prádelník byly z ohýbaného dříví, žlutě leštěného, černě vykládaného, zdobené pěkným kováním mosazným, stůl a postele měli dubové, židle těžké, prohýbaných sedadel a lenochů, hodiny v pouzdru, jež stalo na podlaze a sáhalo až ke stropu; měly velký porcelánový ciferník s obyčejnými číslicemi a s dlouhanským, loudavým kývadlem. Za to na všem ostatním byla patrna chudoba: peřin bylo na postelích málo a byly to jen pelušiny, bavlněnými cíchami povlečené, pokrývky žádné, nádobí u kamen troška a všecko jenom hliněné, obrázky na stěnách malé, zažloutlé i zčernalé, rámů plochých, rozvrtaných i zborcených, zrcadlo rozbitého skla plno skvrn, u stropu nad stolem košíček ze skleněných koralů zle potrhaný. Mezi obrázky svatých visely dvě tabulky, na nichž ozdobným písmem stálo: „Pilnému žákovi Karlu Potěšilovi“ na jedné a „Srdečné přání k jmeninám od syna Berty“ na druhé. Byly zažloutlé a místy hodně začouzeny.

Opryskané stěny i trámový strop měly omítku zakouřenou, podlaha byla samý sukový hrbolec, podlážka kolem kamen z kamenů již vytlapaných. Okny, o šesti nevelkých tabulkách, k poledni obrácených, linul se do světnice světlý pruh slunečné záře, v níž třepetal se prach duhových barev. Okraje oken třpytily se ještě ledovými květy, jež víc a více rozlévaly se v slzách. Únorové slunce hezky již počínalo hřáti.

Potěšilka byla sama doma; seděla u stolu a zmodralou rukou, plnou drobných vrásek, psala.

Byla ustaraná, vráščitá, bezzubá, šedých, smutných očí, vlasů popelovatých. Na špičce nosu měla zkřivené brejle, tkaničkou kolem hlavy připoutané. Vlasy měla hladce přičísnuty, vzadu maličký drdolek, přes život zavázaný starý vlněný šátek, pruhovanou vlňačku, velké bačkory tuze setlapané a místy děravé. Na stole stála černá láhvička s provázkem, na který si ji před mnohými léty hoši věšívali na knoflíky burnusů.

Panímáma těžkou švábskou literou stavěla písmenu k písmeně, slovo k slovu:

„Milá Žanynko!

Nastokrát Tě pozdravuju, ale co pak Tě to, holka, napadá, takhle nás mučit? Co pak nevíš, že co jsme mohli, to jsme dali a dáváme? Každou chvilku chceš pomoc, ale kde ji brát, nepovážíš. Tatínek teď mnoho nevydělá a co pak nám zbude z těch pár kousků polí, když na nich leží takové dluhy? Já ani do kostela nemůžu, protože nemám kale na sebe. Píšeš, abysme to prodali — milá holka, ty nevíš, co myslíš! Až by se poplatilo, co by nám zbylo? Vejměnek bysme si v těch zlých časech dělat nemohli, protože by to pak nikdo nekoupil. Tak aspoň máme kde být a tatínek může to živobytí shánět. Nic platno, musíte trochu šetřit. Já pomáhat nemůžu, jenom to hospodářství obstarám a všecky posylky tatínkovi vyběhám, protože jsem, chvála Bohu, na nohy pořád jako srna, třebaže mi je šestašedesát. A povídáš, že dávám hošům? Ani nevíš, jak hřešíš! Vždyť hoši dobře vědí, že co bylo, padlo na ně. My neprojíme, to se nestarej, jsme živi jen tak tím chlebem a co máme od dobytka a ještě tu co můžu prodám. Taky jsi si zavyčítala, že jsme Tě nemuseli dávat do těch Němec a potom do Jičína, že to spolklo tolik peněz a v tomhle svém živobytí že to teď nepotřebuješ. Milá holka, milá holka, kdyby člověk viděl napřed, co a jak bude! Co pak už nepamatuješ, že jsi to chtěla sama nejvíc? Snad nás pán Bůh trestá, že jsme s Vámi myslili tuze vysoko. Jenom nám nic nevyčítejte, to bysme si za svou dobrotu nezasloužili, jsme oba už tuze umořeni a dlouho nebudem. Člověk všecko myslí jináč a pak to jináč dopadne. Kdyby jeden mohl spasit, krve by rád nacedil. Vždyť to všecko taky poznáš, máš taky děti.“

Péro se v stařenině ruce třáslo; prsty tuze krčila a ještě péro sotva držela. Položivši je, ssundala brejle a šourala se ke kamnům.

Hodiny zdlouha, chraplavě bily deset.

Potěšilka nadělala třístek a zatopivši, ohřívala si nad plotnou zmodralé ruce. Dvéře vrzly a do světnice vstoupila podruhyně Neradka. Rozhlédnuvši se rychle, pozdravila: „Dej pán Bůh dobrytro, panímámo — zima je vám, zima? A pěkně tam sluníčko svítí!“

„I ruce mi nějak překřehly, ani to péro jsem nemohla udržet,“ usmívajíc se odpověděla hospodyně.

„Píšete psaní?“ táhle ptala se Neradka.

„Píšu Žanynce, naskládala jsem jí pár vajec, chci ji to poslat, tam aby je dukáty platili.“

„Vy pořád na ty děti pamatujete,“ lichotně smála se Neradka a labužnicky utírala si rty.

„I prosím vás, kdyby měli všeho, když člověk pošle, berou přece rádi,“ zasmála se Potěšilka.

„To máte svatou pravdu, panímámo, táta s mámou aby jen pořád dávali a dávali, viďte, a jináč člověka tuze neznají.“ Neradka poslední slova tuze protáhla a sedla si na lavičku u kamen.

„No, ještě se to tak, chvála Bohu, pořád hlásí a v každém psaní náramně nám za všecko děkují. Když jeden může, dá rád, jsou to děti — a komu by dával — sám sobě? Ke stáru všecky chuti přejdou — člověk už na marnost světskou nedrží.“ Potěšilka přecházela kolem plotny a stavěla si na oběd.

„Taky tak říkám! Jen když se člověk nají, a když děti dělají radost, to má za všecku lopotu. Jest-li pak jste ráno slyšela od Holoubků?“ Hospodyně podívala se na Neradku tázavě.

„Bože, tam je taky živobytí — rámus tam zas byl, až se okna třásla. Mladý křičel, že bude starého žalovat, že ho dá zavřít —“ Neradka vykládala s citem, každé slovo protahovala a tvářila se tuze smutně.

„Jděte — jděte —“

„Inu, já se Slabovi nedivím, co pak to byla maličkost, za takové peníze převzít chalupu a ještě to živit? Táta celý život hospodaří na ruby a když mu to dál nejde, hodí všecky dluhy na krk jinému a sám nedělá nic, jen lajdá a pije. Jen ostudu jim dělá, domů se chodí vybrýkat! A teď ještě tohle — Šel on si na Bukovinu upomínat zeťovy dluhy a co dostal, zutrácel všecko!“

„Kolikrát jsem si už pomyslila, kde na to bere, když nic nedělá,“ sepjavši ruce, pravila hospodyně.

„Holky mu dávají ze svého, ale to je mu málo; mají tak někde trápení!“

Z trouby začalo pěkně hřáti a Neradka se před ní jen vrtěla, jak jí teplíčko lahodilo.

„A mladý nic nevěděl?“

„Ani potuchy neměl, včera byl upomínat a tu slyšel, co pantáta asi před třemi nedělemi vybral; dělalo to ke čtyřem jednuškám. Kdyby Slaba nebyl dobrák, dávno by byl starého hnal, ale mlčel k vůli ní, až dnes se do něho pustil a chtěl zrovna do Paky. Stará spínala ruce a brečela, holky tuze bědovaly, až švagra uprosily a slíbily, že mu to za tatínka dají.“

„A co Holoubek?“

„Nic“ — zasmála se Neradka — „seděl na lavičce na dvorku a kouřil mně nic tobě nic; teprve když zeť tuze rámusil, ozval se: „Co pak vy myslíte, že vám budu dělat zadarmo? Jen jděte k soudům, jděte, oni vám tam povědí, jak se se starým tátou zachází. Podívejme, já se mu mám zadarmo dřít, jakoby na tom neměl dost, že jsem mu chalupu popustil a tuhle druhé holky okrad!“

„To je, lidé, naparovač, jak to jen ten člověk může tak z dásní vypustit!“ udivena, ale úsměv majíc na rtech, horlila Potěšilka.

„Ba, ba — a je to ku podivu — děti má, jen co je pravda!“

„Jsou po ní.“

„I prosím vás, kdyby ona měla rozum, nebyla by dopustila, aby to tak daleko přived!“ rychle vyjela Neradka.

„Je dobračka —“

„Dobráky dávno neplatí!“

Na síni zarupala podlaha — někdo oklepával obuv.

„Kdo pak to k nám jde?“ povídala si Potěšilka a obě upřely oči na dvéře, na něž příchozí zaťukal.

„Jen dál,“ pobídla hospodyně.

Do světnice vešla svižná dáma. Černý klobouk měla ozdobený velkým pštrosím pérem, závoj stažený přes oči. Malou rukou v rukavičce jej zvolna odhrnula a rychle rozhlédla se kolem. Byla asi třicetiletá, zdravé, kulaté tváře, černých, ohnivých očí, pod nimiž od hladkého nosíku do líce temněla se namodralá proužka; měla plné, červené rty a kulatou, měkkou bradu s důlkem. Na štíhlém, ale oblém těle měla velký plášť s kožinou u krku i po krajích, v ruce držela malý balíček.

„Tak která pak je maminka?“ zasmála se a bílé zuby vyrojily se jí z červených úst. „Tahle ta to bude — že“, švitořila a jdouc k Potěšilce, pravila: „Já jsem Luis, Karlova žena!“

Obě ženy prve udiveny na ni pohlížely; nemohly pochopit, co tu chce. Teprve když se projádřila, Potěšilka honem utřela ruce o sukně, spráskla je a vykřikla: „I Ježíš Marjá, to jsou k nám hosti! Pěkně vítám — pěkně vítám!“ a s mladou paní se líbaly.

„Stále jsem si myslívala, že přece jednou musím uvidět tatínka a matinku mého Karlouše — a když nejedou k nám, musila jsem k nim,“ smějíc se švitořila panička a ssundavši klobouk, svlékala plášť.

Neradka hned byla u ní, pomáhala a zatřepavši pláštěm, rozložila jej na postel.

„Ach jemináčku, jemináčku, kde bych já se byla tohohle nadála — i to jsou hosti, Lojzinko, Lojzinko, kde jste se tu vzala?“ stále ruce spínajíc volala Potěšilka.

Mladá paní opět ji chytla a líbala ji do vrásčitých tváří.

„Snad by mi, matinko, nevykali? To by byla krása, tykat mi musíš, jako já tobě budu tykat!“

„I kde pak bych já, kde pak —“ rozpačitě se smějíc řekla matka. Byla všecka poplašena, cupala jako stará slepice, nevěděla, co honem chytiti, oči jí radostně těkaly a bezzubá ústa byla plna úsměvu.

Teď bez klobouku a bez pláště bylo na mladé paní všecko lépe viděti a Neradka hleděla, aby jí nic neušlo. Všimla si, že se jí v uších třpytí drobné naušnice, pod lalůčkem že má zlatou sponu, na kyprém zápěstí náramky, ale také viděla, že tmavé vlněné šaty, objímající pružné tělo, dávno nejsou nové, že jsou vzadu obroušeny a roztřepeny i hodně ušišmány.

Mladá paní, maně na podruhyni pohlédnouc, setkala se s tím zpytavým jejím pohledem. Honem se obrátila, přešla světnici a ledabyle povídala:

„Vyjela jsem jenom na chvíli, proto jsem si nic nepřivezla, hadry jen tak na cestu!“

Potěšilka neodpověděla, pořád se jen rozpačitě usmívala.

„Nebudete něco potřebovat, panímámo?“ ozvala se Neradka. „Přec nenecháte nevěstinku jen tak beze všeho?“ a tváříc se sladce, utírala rty.

„Prosím vás, prosím vás, já jsem radostí celá bezhlavá!“ breptala Potěšilka a cupala kolem kamen.

„Abyste snad uvařila trochu čaje?“ tváříc se vážně, radila Neradka a obrátivši se k mladé paní, jež si před zrcadlem rovnala účes, dodala: „Já jsem tady podruhyně, ale mám taky dvě dcery ve Vídni, jedna je panskou u ministra, druhá u tajného rady,“ a pyšně špulila rty.

Luis se zasmála, ale neodpověděla jí.

Rozbalujíc přinesený balíček, zašveholila k panímámě: „Tuhle jsem ti, matinko, přivezla na sukni — je to jen maličkost, ale já vím, že ty na nic nečekáš, přišla ta cesta tak najednou, ani jsem se nenadála, že se tu ocitnu, ale Karlouš měl najednou pokdy a povídal: ‚Luis, jela‘! Tak jsem jela.“

„Ale, ale, nač pak jste si dělali škodu, já už na parádu nedržím,“ oči majíc zality, šveholila Potěšilka.

Neradka už měla látku v ruce a prohlížejíc ji, zpívala: „Hezkou sukynku budete mít, panímámo; budete-li chtít, naše Krystynka vám ji ušije, zrovna teď nemá tolik práce.“

„Buďte teda tak dobrá, sběhněte mi do krámku pro trochu rumu,“ přitlumeně pravila jí Potěšilka a do ruky jí vtiskla lahvičku a desetník.

Neradka, pohlednuvši plaše na nevěstu, vychvátala.

Na návsi, přes tři chalupy od Potěšilů, byl kamenný domeček s krámem, ve kterém panovaly sestry Klikarovy. Po vsi tam říkali „u dvou panen“. Starší panně Máli bylo hezky přes šedesát, mladší Sofě do šedesáti mnoho nechybělo. Máli byla široká, že se jen koulela, bělovlasá, zrýžkovaného čela, zarostlých oček a dolení velký, tučný ret visel jí ke bradě; Sofi byla nebohá postava přihrblá, jenom hlavou a krkem nad pult vyčuhující, vlasů ještě černých, dlouhého zašpičatělého obočí, ostrých očí, hranatých kostí lícních i brady a pod přihnutým nosem měla přišedlé vousky.

„Co pak nám kmotra nese,“ šeplavě ptala se Máli, když Neradka vběhla.

„Rumeček, já už vidím,“ ostrým hlasem přidala Sofi.

„Co pak — co pak budete strojit,“ zase Máli zašeptala. Každé její C a S bylo změkčeno, ale jenom asi na polovic.

„I dušičky drahé, to je vám novina — u nás v chalupě mají hosty,“ vypravovala Neradka, ale nebyla plna hybů jako Máli, stála vztýčena a mluvila klidně a volně.

„Ale — snad nepřišla turnovská pro peníze — či hoši?“ řezala Sofi.

„Ani jedna ani druzí — přišla paní Luis — no, paní Luis,“ skoro ledově pravila Neradka.

Prodavačky, nerozumějíce, čekaly vysvětlivku.

Neradka zamžikala očima, zakývala hlavou a pokračovala: „Přišla jako kněžna, hadr na tvářích, plášť samou kožešinu až na zem, odhrnula to jako císařovna a povídala: Já jsem Luis, Karlova žena!“ a Neradka si utřela rty.

„Tak Kadlova — to jo, to jo, inu, je ředitelova dcera z velké vrchnosti a peněz prý měla!“ vážně šeplala Máli.

Sofi zdlouha kývala hlavou.

„I teď je vidět, že jsem já měla pravdu, když jsem nevěřila; pravda, plášť jako královna, ale jináč všecko jen taktak, šaty ošišmané, roztřepené a zlato již nějak tuze staré,“ utrápeně hovořila Neradka.

„No, na cestu člověk nemůže jako do bálu — a co chce — co chce?“ Otázku pronesly obě panny najednou.

Neradka pokrčila rameny.

„Povídala, že přec jednou musí vidět tatinka a maminku svého Karlouše“ — při posledním slově Neradka zasykla.

„Tak vidíme, vidíme, můžou mít radost, že i nevěsta tak pamatuje a z takové dálky přijede — vždyť to musí stát peněz — to je štěstí pro rodiče,“ šeplala Máli a hlavu majíc stranou, dojata kývala.

„I kdo pak ví —“ prohodila Neradka a rozhlížela se krámkem po pytlích mouky, hrncích másla, ošatkách ovoce, po soudkách s kořalkou a petrolejem, po zásuvkách s německými nápisy a zabloudila až ke stropu, jenž byl prachem začmoudlý.

Sestry ji očima provázely.

„A co pak přivezla?“ náhle ptala se Sofi.

„Na sukni — panímámě na sukni — no, dvě jednušky to mohlo stát!“ a Neradčiny rty se protáhly.

„Tak se dcera vrchního ředitele přes kapsu tuze neuhodila,“ šveholila Máli.

„Ale dámu dělá, jenom že kdo tomu rozumí, ví hned, že v tom neumí chodit; tamhle naše holky se do toho nenutí, nepřetvařují se, ale každé hraběnce se mohou rovnat; to je hned vidět, že jsou ve vysokých domech!“

„A pobude, pobude?“ ptala se Sofi, velikou láhev s tmavým obsahem stavíc na pult.

„Ani nevím, ale povídala, že jede jen na chvíli; bude mi něco malovat, přijela na obhlídku, jest-li by se nedalo něco sebrat. Tohle žádná dcera vrchního ředitele není! Tak toho rumu za šesták!“ lhostejně pravila Neradka.

„Vždyť se to dozvíme,“ usmála se Máli.

„Ale tahle naše hospodyně se slušnějšími lidmi promluvit nedovede; to pořád melou, že v Jeřicích měli dva pokoje a čeledník, ale když jí mladá řekla, aby si spolu tykaly, nevěděla, co by odpověděla, jenom se kroutila, ‚ale kde pak bych já‘ —“

„Tak si hned chtěla tykat — no, to snad přece bude z něčeho vyššího —“

„Proto?“ honem Neradka Máli odpovídala, „i teď si už tykají u každého ševce, mezi pány se starým tyká, dětem vyká!“ a utřela rty.

Dvéře cvakly a zaprášený zvonek prudce zarachotil.

Do krámku vletěl Holoubek.

„Za dva!“ křikl hned u dveří a zablikl na Neradku.

Když mu Sofi malou skleničku, náramně tlustého dna, nalila, jedním proudem vlil ji do hrdla, zachrčel a utřel rty.

„Připsat!“ komandoval a zabliknuv na Neradku, vyrazil z krámu.

„Takhle to máte desetkrát za den,“ utrápeně šeplala Máli a ruce na prsou sepjala.

„Že mu nalejete,“ tváří nepohnuvši, řekla Neradka.

„Co má člověk dělat, když je ze známosti!“

„Tak s pánem Bohem, musím jít, aby jednostpaní měla co pít,“ a Neradka vzavši láhvičku, ve dveřích se ohýbajíc, vycházela.

Sestry zůstaly chvíli mlčky a zíraly, jak se návsí zvolna, vážně ubírala k chalupě.

„Ta má pořád trhání,“ prohodila Máli a jedna za druhou z krámku odcházely do sousedního pokojíčka, jehož nízké, zasklené dvéře byly zastřeny bílou, vyšívanou záclonkou.

V krámku zůstalo ticho, mrtvo — jenom prach se proti oknům tetelil. —

Když Neradka u Potěšilů vešla do světnice, stará všecka zčervenalá stála u kamen a mladá seděla za stolem.

„Tak tady je rum,“ povídala hospodyni, ale hleděla na Luis.

„Děkuji vám pěkně, budu dlužnicí,“ děkovala hospodyně a podruhyně odešla domů.

„Ta má oči jako hadí panenka,“ usmála se mladá paní a vesele procházela se po hrbolovité podlaze.

„O je — a zlý jazyk,“ usmála se matka a se zálibou pohlížela na ladné, kypré nevěstino tílko a nožky její, jež stavěly se patami k sobě a při každém krůčku jen jen zaruply do podlahy. Louis, černýma očima svítíc, čiperně rozhlížela se světnicí.

„Hezké to tu máte, tuze hezké, hned bych se sem odstěhovala,“ švitořila.

„To tak — z vašich krásných pokojů sem do té chudoby —“

Mladá paní rychle pohodila hlavou a zasmála se.

„Ale najede se člověk, než je tady — celý den, celou noc na cestě, to toho užije!“ vyprávěla po chvílce.

Potěšilka nesla již na stůl broušenou sklenici s kouřícím, do tmava zbarveným čajem a lahvičku s rumem.

„Tak pojďte, pojďte, Lojzinko, aby to nevystydlo, jste beztoho ještě promrzlá, tohle vás prohřeje. Ale nesmíte se zlobit, to víte, já kale vařit neumím,“ oči majíc plny starosti, zírajíc s nevěsty na čaj, prosila matka a již vychvátala do komory.

Luis sedla ke stolu, a ruku majíc o stůl opřenu, přivřenýma, žhavýma očima hleděla do prázdna. Tvář její byla plna mrzutosti, mdloby a kolem úst víc a více tvořily se jí vrásky — pohrdání. Zahleděla se na sklenici, přivoněla k čaji a dolní ret přehrnula přes horní.

V tom sáhla Potěšilka na kliku a Louis přesednuvši rovnala si účes. Panímáma přinášela na bílém, červenými růžemi květovaném talíři rozkrájenou buchtu, perníkem nadívanou.

„Tak tuhle, Lojzinko, jest-li by vám přišla k chuti, ale je to jen tak po sprostu, o mák je zle a o vejce taky; chtěla jsem Žanynce naší něco poslat do Turnova, a upekla jsem taky buchtu, ony ty děti, třeba

že jsou doma u lepšího stolu, tuze rády, jen když to přijde od babičky," a ruce majíc na prsou složeny, stále tak prosebně pohlížela na snachu.

„To věřím, od babičky a od dědečka všechno chutná." usmála se Luis a vzala si kousek buchty, „tak posíláš Žanynce, posíláš?"

„Pár vájec jsem jí ukládala; člověk by posílal, kdyby bylo z čeho," třesouc hlavou, odpověděla matka. „A co pak, Lojzinko, vaše panímáma a pantáta — že se tak ptám?" Pohled stařenin byl pln laskavé vroucnosti.

„Ó ti jsou už dávno mrtvi," ukousnuvši ždibec buchty, chladně řekla Luis.

„Mrtvi? I to snad ne, my mysleli, že tatínek je jako vrchní ředitel?" u samé nevěsty stojíc skloněna, zaražena pravila panímáma.

Luis se trylkovitě zasmála.

„Vrchním" — a pohodila hlavou i nosík skrčila — „měl tři dvory, Karel má jeden, ale co pak je po tom po všem! Dokud jsme bývali v Čechách za Prahou, tam bývalo všeho, to bývaly časy, bylo to na knížecím, ale nebožtík náš papá měl pořád samé pletky, až jsme šli, a jen jen že se chytil. Tohle je žebrota v horách, člověk se ani kloudně nenají a já jsem zvykla něčemu lepšímu, za Prahou i tam na Moravě na zámku!" škubala slova po jednom, po dvou a na tváři jí bylo patrno, jak je zlostně mezi zoubky prohazuje.

Potěšilka se při té řeči chytala stolu, nohy se jí rozetřásly a musela si sednouti.

„Tak ono je to zlé —" povzdechla a dlaní přejela si čelo i tváře, jakoby ty tísnivé pavučiny myšlénkové chtěla setříti.

„I ba, někdy ještě horší než zlé —" Luis prudce ukousla buchty a zapila.

„Tak proto, proto on Karel nepsal —" zticha, zírajíc k podlaze, jako z dalekých myšlének a úplně jen sobě vyprávěla Potěšilka — „a my mysleli, jak tam dobře sedí." A hlavou stařeninou proletělo, že Karel před svatbou proto si chválil, aby jim nenadělal starostí.

Luis odšoupla sklenici i buchtu, čelo opřela do dlaně a tesklivě hleděla na stůl.

„Je to život, je to život — já nevím, já nevím, jest-li se nebudou, maminko, hněvat, mně se tak těžko jelo, já takové cestě nikdy nebyla zvyklá, ale přijela jsem s velikou prosbou!" Na hlase mladé paní bylo patrno, jak je blízko pláče. Líce Potěšilčino strnulo, oči hleděly jako v zimnici, bezzubá ústa byla sevřena tak, že rty zmizely.

„Abych řekla pravdu — Karel mne skoro hnal — potřebuje tři sta, musí je mít, nebo by přišel o službu —"

„Ježíši Kriste!" zajekla panímáma a sevřela ruce v klíně.

Mladá paní chvíli mlčela a oči dvakráte rychle si přetírala.

„Jen se tak nelekej, vždyť sama povídáš, že druhým posíláš a my jsme ještě nic nedostali!" úlisně, nutíc se do smíchu, očima záříc pravila Luis.

Panímáma těžce kývala hlavou, brada se jí třásla, svírala rty a několikráte pomlaskávala — — polykala slzy, jež se jí mermo hnaly na jazyk.

„Nic nedostali — nic nedostali! Ne sta, tisíce jsme na něj dali! Když chtěl na lesnictví, byl na lesnictví, když chtěl na hospodářství, šel na hospodářství — dělali jsme dětem pomyšlení — vy nic nevíte, pěkný půlstatek, čtyrycet korců jsme měli a všecko padlo na děti —“

Luis chladně hleděla k protějšímu oknu, na němž již po jíní nebylo památky, ale třpytilo se velkými krůpějemi.

„V Bělé byl, v Libverdě — hoši tam žijou jako hrabata a my tam měli jednoho za druhým!“

„Milá maminko, kdo nemá velký kapitál, nemá se k tomu dávat, k tomu je třeba peněz, člověk je jen z panské milosti. Jemnostpánovi napadne a žene to všecko, pan ředitel i pojezdný a kasír a kancelářští aby potom šli někde k silnici žebrat nebo tlouct kamení. Dobře má, který pamatuje, že má rodinu, náš papa taky nepamatoval a měl nás tři dcery —! Bože, to bylo pak starostí! Váš Karel může být rád, že se takto uchytil a to má jen mně co děkovat, že jsem byla v hraběcí rodině!“

Panímáma tiše poslouchala a když Luis dopověděla, ještě se neozývala, až teprv za chvíli zašeptala:

„Ale že tak najednou potřebuje —“

„Dělá teď účty a nedostává se mu, byl tuze zlý rok, nemůžete se divit!“

„Co pak by tam nikdo nepomohl?“

„Snad byste, maminko, nechtěli, aby ta žebrota kolem zvěděla, že se mu nedostává — to by se mohl ale hned stěhovat, konec konců byl by vážnosti!“

„To je pravda — to je pravda — tak je to mezi lidmi —“

„Ale maminko, maminko, ty si to hned bereš,“ náhle opět vesele zvolala mladá paní, „vždyť to jsou tři sta, ne tři tisíce, a nechceme je na vás na vždy, ve čtvrt létě je tu máte všecky! Víš, maminko, já mám své dva tisíce, ale nechci na ně sáhnout, protože když se z hotového ubere, víckrát se to nedodá a musíme taky pamatovat —“ mladá paní nahnula se až ke stařeně — „že budeme mít děti“, šeptala a políbila ji na vrásčitou tvář.

Panímáminy tváře byly pokropeny drobnými slzami.

„Když vy, Lojzinko, nevíte, jak je s námi zle,“ zaúpěla, „polí máme už jen čtyry korce a tohle stavení — ale dluhy jsou, že kdyby nás lidé hnali do prodeje, mnoho by nezbylo; jen tak ten život tlučeme a skládáme lidem na ourok, aby nás zrovna před hrobem ještě ze stavení nevyhnali,“ a Potěšilka škytavě plakala.

„Ale tak už neplač, mami — neplač — povídám ti, že to ve čtvrt létě máte zde; já jsem nechtěla jet, pořád jsem říkala, že je to pro mne hanba, ale Karlouš mne nutil, že vás zná, jaké máte srdce, že k cizím nepůjde a na moje peníze nesáhne, proto že si mne nebral, aby mi ubíral — tak jsem jela. Ale když vidím, jak to vlastně dopadá, už o tom tedy nemluvme, a já dám sama ze svého. Vždyť jsem nevěděla, že je vám tak zle, podle Karloušovy řeči jsem si to představovala jináč.“

„Bývalo, bývalo —“

Mladá paní počala rychle přecházeti po světnici a dívala se velmi starostlivě. Náhle se u panímámy zastavila, oči jí zaplály a trpce se usmívajíc, pravila s ostrým nádechem: „Když on váš Karel taky rád bumbá —“

Potěšilka sevřela oči křečovitěji.

„Příjmy jsou jen tak tak — potom to nestačí —“ a zase přebíhala, jen to rupalo.

„Kdo by to byl do toho hocha řekl,“ začala panímáma lítostivě, „byl k nám vždycky nejhodnější, dobře se učil, nerozhazoval a byli jsme rádi, že dostal pořádnou službu, vždyť se natloukl po světě dost, nasloužil se kolika pánům — — a teď tohle slyším —“

„I vždyť ono tak zle není, přišla jen těžká doba a člověk nechce zrovna k cizím,“ lhostejně hledíc do návsi pravila Luis.

„A pan hrabě by dělal zle?“ ptala se matka a oči měla plny dobroty.

„Toť víte, když nejsou účty v pořádku! Dělá je teprve podruhé a kdyby se nedostávalo, řekl by: ‚To je trochu brzo!‘ Kdyby nás až nepustil, dál bychom to nepřivedli; prosím vás, jenom já jsem to všecko vyprosila, co jim bylo po Karlovi, no, byl adjunkt, ale za mou službu u paní hraběnky to dostal!“

„Že si nedá pozor, takovéhle trápení způsobí —“

„Už o tom, maminko, nemluv, prosím tě, kdybych byla věděla, nebyla bych se zmínila, tuze mě to trápí, vždyť nejsem takovým věcem zvyklá! Přijela jsem, viděla jsem tě, tatínka taky uvidím a pojedu zas s pánem Bohem!“

Panímáma vstala a šourajíc se za nevěstou, pravila jí měkce: „Nezlobte se, Lojzinko, a Karlovi radši nic neříkejte, aby nemyslil, Bůh ví jakou jsme mu dělali hanbu. Řeknu o tom tátovi — má hocha rád! A prosím vás, kdyby tu někdo byl, nezmiňujte se o ničem, to ani nevíte, jak jsou lidé zlí, jak se člověku vysmějou, když má s dítětem neštěstí. Když jsme je dali do těch škol, smáli se nám: Jen vyhazujte peníze, ona se hošátka o ně postarají; až je vyházíte, rádi byste sbírali, ale bude pozdě, peníze pryč, z dětí nic! Inu, to je pravda, naši hoši pány dělat uměli a jak a co viděli u těch na zámku, tak chtěli také sami, proto hrr! na myslivectví a na hospodářství!“ Posledek panímáma vyprávěla již veseleji.

„Snad bych s někým nemluvila,“ hrdě se tvářic pravila Luis.

„Máte dobře, s takovými lidmi neradno začínat, tváří se to tuze přátelsky, ale jazyk mají plný hadího jedu. Tak co pak bych vám, Lojzinko, měla uvařit k obědu?“ měkce ptala se stará.

„Žádné starosti si se mnou nedělej, už jsem se najedla!“

„A to by bylo pěkné, přijedete z takové dálky a nedáme vám jíst; aspoň kousek masa upeču!“

„Bránit ti nebudu, ale je to zbytečnost.“

Panímáma zaběhla do světničky, aby poslala si Neradku pro maso. Když se s podruhyní vrátila, tato ptala se úlisně:

„Tak se paničce u nás líbí? Inu, jsme tady jako na vesnici, vidět tu není nic zvláštního!“

„Vždyť já tu nechci nic zvláštního vidět, přijela jsem se podívat na matinku a na tatínka mého Karlouše, stýskalo se mi, že jsem je neznala,“ ani na ni nepohlédnouc odpověděla Luis.

Neradka rozpaky polkla sliny.

„Ó to jsou dobráci,“ povzdechla, „ale můžou mít radost, jakou mají nevěstinku, vždyť vím, jak mne to těší, že se dcery ke mně tak hlásí a nezpyšněly, některá připraví o poslední a potom rodiče nezná!“ Když Neradka návsí vykračovala si k řezníkovi, Máli stála ve dveřích krámku.

„Tak co?“ ptala se, a zapadlá očka jí zasvítila.

„No, bude trachta, běžím pro maso — inu, paní dělá velkou!“ a odcházela. —

Luis byla pořád kolem Potěšilky a při vaření jí pomáhala. Tváře měla červeny, šaty přepásány starou modrou zástěrou, ruce samou mouku. Slušelo jí to.

„Kolikrát jsem se, Lojzinko, na vás navzpomínala, máte-li už něco malého,“ mezi řečí prohodila panímáma.

„Měli jsme půlletní holčičku, Karlička se jmenovala, ale před vánocemi jsme ji zahrabali — bylo to děťátko jako jahůdka, už se smálo, špulilo ústečka a tu ručičku mělo jako buchtičku,“ lítostně vypravovala Luis.

„I Bože, i Bože,“ spínala ruce panímáma, „a my nic nevěděli, ani jsme se za ni nepomodlili — to jste nám přec jen měli psát! Tak mám v takové dálce zakopané vnoučátko a ani jsem ho neviděla.“

Luis odvrátila se k oknu a panímáma stála tuze dojata.

„A před vánoci povídáte že už umřela?“ ptala se nenadále.

Luis přisvědčila.

„A půl roku jí už bylo?“

Luis opět přisvědčila a udivena pohlédla na tchyni; ale náhle jí tváře až brunátně zahořely a počala choditi po světnici.

Panímáma tomu ruměnci rozuměla — vzpomnělať si, že svatba byla v loni na začátek masopustu.

Ale Luis v malé chvíli byla opět u kamen a všecka živa pravila matce: „Počkej, maminko, já ty nudle dodělám, sedni si, to by bylo pěkné, abys ty dělala a já zahálela!“

Panímáma odšourala se ke stolu a sedíc zádumčivě hleděla na nevěstu. „A víte co, Lojzinko,“ zvolala po chvíli, a když vás to vaření těší, já poběhnu naproti tátovi, snad už přijede.“

„Proč byste chodila?“ ptala se Luis udivena.

„Víte — cestou mu to všecko povím — měl by pak doma náramnou lítosť a vás by to mrzelo!“ přitlumeně vykládala stařena.

„Jen vy mu nedělejte těžkou hlavu, vždyť jsem vám povídala, že to už spořádám a nechci, abych se musela před tatínkem stydět, nejsem takovým věcem zvyklá, je mi pak úzko a všecko na mne padá,“ starostlivě se tváříc pravila Luis.

„Ne — ne — nic se nestarejte, náš táta má uznání a za nehodu nikdo nemůže, vždyť jsme taky hospodařili a vím, jak žena musí mužovi pomoct snášet. Jenom nezoufejte, Lojzinko, pán Bůh pomůže, a náš Karel je dobrák!“ Hodivši na hlavu hnědý salup, panímáma chvátala ze stavení.

Luis, stojíc před oknem, zírala za ní na náves. Bylo půl jedné, slunce planulo plnými proudy. Všecky baráky i chalupy s doškovými nebo šindelovými střechami, holé stromy, celá náves koupaly se v plné, jasné záři. Nikde nebylo človíčka, jenom panímáma Potěšilka ke konci návsi doklusávala sehnuta, ale jinak čerstva.

Po hezké Luisině tváři rozlil se spokojený úsměv . . .

IV.

Toho dne vozil Nerad na starostovo pole u vrbiček hnůj.

Do vozu o jedné žebřince měl zapraženého svalnatého polského vola šedobílé srsti, loketních rohů. Okaté zvíře stejnoměrně, těžce tlapalo, z tlamy visely mu chumáče pěny a z velkých nozder se mu kouřilo.

Nerad, pošvihuje bičem, loudal se vedle tahouna a ledabyle, slabě pohvizduje rozhlížel se rovinou polí, již jenom místy osněžených. Měkkoty se černaly a v brázdách svítily kalužiny. Slunce třáslo se na světlé obloze, ale hřálo maličko. Lesy na vzdálených stráních byly černy, sněhem již jen řídce prokvétaly. Slívy kolem cesty stály holé a bez života.

Všechen kraj byl tich, jenom jednou od remízku zakyrykaly koroptve a na vlhké, blýštivé cestě poletovali strnadi a chocholouši. Nerad byl ve tváři jedna červeň svěží a zdravá. Vůl súpěl, chvilkami obrátil hlavu a velkým svítícím okem podíval se po průvodci. Ten vždycky naň zakýval a rty maně vypustil: „No bjé, bjé!“

Kola hrčela a jednotvárný tlapot duněl do půdy, jenom na povrchu vlhké, jinak na kámen zmrzlé.

Sjeli s kopečku, objeli rybníček, jehož zčeřená hladina modravého svitu ocelového vroubena jest skrčenými olšinami a vrbovím.

U staré olše, jejíž koš přikloněn byl k rybníku, jakoby v jeho hlubině stále něco hledala, Nerad se zastavil, hlavu dal stranou a naslouchal.

Šedý vůl povznesl velkou hlavu a také polevil v kroku. S cesty mezi shrbenými, starými jabloněmi zněl zpěv mladého hrdla:

„Stojí hruška v šírém poli,
vrch se jí zelená,
pod ní se pase kůň vraný,
drží ho má mila.“

Na zatáčce objevil se ulehlý hoch; hodně vykračoval a rozháněl se břinkovkou. Na zádech nesl notný uzel.

Nerad opět kousek popošel, ale již zastavil se nadobro; vůl i vůz po něm. „I pro pána — to je Ferda!“ nahlas povídal čeledín a vůl natáhl krk.

„Dej pán Bůh dobrytro, nebo pomalu dobry poledne, Nerade, dávají vás z Vídně pozdravovat!“ blíže se volal hoch.

„Jsi ty to, hochu, nebo nejsi?“ ptal se Nerad a hřbetem dlaně přetíral si oči.

„Jsem, strejče, jsem! No, pozdrav vás pán Bůh!“ a chytiv Neradovu velkou, modročervenou ruku, potřásl jí.

„I kluku skrčená, kde se tu bereš? Co pak už nejsi ve Vídni?“ a Nerad směje se vycenil bílé zuby a zahleděl se do Ferdovy tváře.

„Už jsem tady, strejčku, a nešel bych tam za nic! Nestůně babička?“ a svítící oči starostlivě zahleděly se na Nerada.

„Nestůně — ta bude koukat — ale co tě to napadlo?“

„I kdo pak by tam byl, sebral jsem se a běžím k babičce. Pořád jsem ten stesk v sobě dusil, ale nešlo to, spát jsem nemoh', ouzko mi bylo, že snad babička stůně, až jsem si pomyslil, nač to má být všecko dobré, abych já byl tam a babička tady, abychom vzdýchali oba — sebral jsem se a jsem tu!“ a Ferda rozjařen břinkovkou zatloukl do kamení.

„I ty kluku, i ty kluku jeden!“ smál se Nerad.

„Já bych je Němce neviděl,“ opět Ferda vypravoval a oči mu jen zasvítily. „Ten pan mistr si chodil jenom ruce za zástěrou a zíval, mistrová ječela a my kluci dřeli. K tomu jíst málo a zimy hodně; v takovém kumbálu jsme spali vždycky po dvou na staré posteli, čtyři učedníci a dva tovaryši, každý z jiného konce světa, ale promrzlý jeden jako druhý. Páni tovaryši se od mistra naučili nosit ruce za zástěrou a pohlavkovat, a my kluci jsme to měli odtahat — i to by mi Němci přišli!“

„I ty kluku, i ty kluku jedna!“

„Práce byla pěkná, ale jenom stoly a židle, všecko do skladu. Když bylo po dření v dílně, začalo dření v kuchyni. Dvě děvečky jen poroučely, člověk nestačil sloužit — a k tomu děti; mají jich šest, ještě to leze a už dělají pány. I kdyby ono to bylo u nás na dvorku nebo na návsi, ale to člověk světa neuvidí!“

„A co pak náš Pepíček?“ Při té otázce Nerad vyhlížel jako dítě, jež se bojí. Ústa měl otevřena, oči přivřeny, jakoby se chystal k pláči.

„Nemá to kale lepší, jenom že jich tam je víc, na jednoho tolik nepřijde, ale nebát on se maminky — nevím, nevím!“ a Ferda zahrozil někam do prázdné dálky.

„Chuďas —“ vzdychl starý a již mu slza vytryskla.

„Neříkejte to tetce, darmo by rámusila; Pepíček si už zvyká, má tam známé.“

„Tak jsi je viděl všecky?“

Ferda zadíval se do Neradovy tváře a řekl klidněji:

„Filomenku a Toníka jednou — kdo pak je tam může hledat, to máte jako odtud do Paky dům vedle domu, jeden jako druhý; běhejte, sháňějte, když jste celý den dřel. Inu, strejčku, já bych tam nebyl za nic, radši budu pohonět, aspoň budu doma. Poslouchejte, věřte mi — vydychnout si tam nemůžete, a takhle po práci abyste si chtěl vyběhnout a houknout do světa, to byste si dal!“

„Tak nás pozdravujou —“

„Pepík nastokrát, jiný nevěděl, že se seberu a poběhnu k nám. To jsme se vám, strejčku, cestou do Vídně naplakali! Na noclehu jsme vždycky spali vedle sebe a pořád jsme šeptali o všem tady u nás; Lejhanec kolikrát zle bručel, ale my se skrčili a šeptali dál. No, byla zlá ta cesta, ale tam to teprve začalo! Když jsem přišel do svého místa, myslel jsem, že uteču hned, a pořád mi nešlo do hlavy, že jsem to tady

v tom náramném městě já, pořád jsem čekal, že se z toho musím probudit — ale ne a ne!"

„Chudáci děti!" vzdychnul Nerad a hledě k zemi, bičem do prázdna pošvihoval.

„Chudáci — vaše tetka by se nám vysmála! Inu, víte, Pepík není jako já; já byl tady zvyklý do větru, pořád v poli, a teď mne najednou zavřeli jako kanára. Viděl jsem jenom prkna a třištky, slyšel jsem jenom hoblíky, písničky, že jsem to poslouchat nemoh' a bublání a nadávky — strejčku, věřte mi, vy byste taky utek! A v neděli — no, šli jsme po těch ulicích a nestačili jsme se vyhýbat! Ani se mnou nechtěli chodit, smáli se mi, že jsem hloupý horák, že drkám do lidí, že nekouřím a nechci do hospody. Inu, domy jsou zámky, kostely, že jste to jakživ neviděl, co pak je proti nim packý klášter, ale co je to platno! Všecko se kolem vás blýští a kroutí, ale abyste si chtěl vyběhnout na kopec — toto! — a v těch kostelích brebentí, že jim slova nerozumíte. I já bych tam nebyl za nic!"

Nerad poslouchaje měl kolem rtů jemný úsměv údivu.

„Ten císařský zámek jsi také viděl?" ptal se.

„I viděl. Já myslel, že je na kopci a samá zlatá věž, ale není. Kolem dokola máte domy a samé domy!"

„Ale kde pak jsi, kluku, sebral peníze?"

Ferda pohleděl naň tázavě.

„No — na cestu!"

Ferda zasykl a vesele zakýval.

„Z domů jsem měl zlatý osmdesát; zlatý čtyřicet jsem přinesl do Vídně — tuhle šedesát nových ještě mám!" a sáhnuv do kapsy, vyndal pytlíček z režného plátna, rozvázal jej a vybrav tři dvacetníky, cinkal jimi na dlani.

„Co jsi jedl?"

„Chleba, skoro pořád chleba, a co na noclehu dali. I když má člověk nějaký groš v kapse, leckde dají zadarmo najíst. To musím říct, že má Lejhanec ty noclehy dobře vyhlídnuty, kolikrát tam nad námi plakali, ti Němci v Rakousích taky. Já jim vypravoval o naší babičce — no, poslouchali a neříkali nic, ale když viděli, že pláčeme, měli nás rádi. Co pak cestou, to se šetřilo, ale ve Vídni jsem leckdy tři krejcary utratil za skrojek chleba. Já měl pořád hlad a druzí se mi smáli, protože měli dost; říkali mi nedojedený horák, a dávali mi, co sami nesnědli. Mohl jsem mít víc; když jsme odváděli, kolikrát dva krejcary padly, ale já to v chlebě projedl, proto mám jen šedesát nových. Pelášil jsem odtamtud, strejčku, ale nohy nebolely!"

„Že jsi, kluku, trefil!" smál se Nerad.

„Pořád jsem se ptal — no, mezi Němci jsem to lámal všelijak, smáli se mi, ale pověděli přec. Je jich mnoho, že nám rozumějí. V Čechách to šlo vesele, to jsem šel jako pán! Jen když jsem tady, víckrát mne tam žádný nedostane, ať si říká, kdo chce, co chce. Smáli se mi tam, že jsem babiččin, ale to je mi jedno!"

„Babička se bude zlobit —"

„Ba nebude, já ji znám, bude ráda. Když se tak budu dřít doma,

živi budem, a já z talířků zobat nemusím. No, s pánem Bohem, ještě si popovídáme!"

A Ferda vesele vykročil ke vsi.

Nerad stoje hleděl za ním. Vůl, hlavu maje skloněnu, přežvykoval.

„Vždyť vy byste, strejčku, taky utekl," ještě z povzdálí Ferda volal.

„No, bjé, starý, bjé!" pobídnul Nerad a vůz opět zadrnčel.

Za rybníčkem zněl jarý zpěv:

„Stojí hruška v šírém poli,
vrch se jí zelená..."

Nerad měl náhle na kvap, stále vola pobízel, pořád předbíhal. —

(Pokračování)

Jarní prosba.

Bože, těm, kdož mezi námi
čekají tu lepších časů,
s vráskou v líci, živořící
a s tím bílým sněhem vlasů;

V zlobných větrů nenávisti,
které u nás vanou dosud:
dubového aspoň listí
přej těm starým hlavám osud!

Nad svou strží ať se drží
jak to listí na svém kmeni,
až pocítí žluté, svadlé
novou zář a nové pění.

Nechať cítí život nový,
usmířeni se svou bídou,
nechať zří, že nad jich rovy
jiné svěží listy přijdou.

A v té době slibných puků,
z kterých nové jaro dýše,
ať též oni hlavu skloní
a na zem svou padnou tiše!

Ant. Klášterský.

Illustrace k moravské národní písni. Kreslil L. Borůvka.

Vávrovo Štěstí.

Výdělek byl malý, — nestačil.
Což měl Vávra dělat? Pytlačil!
Pušku sic mu páni brzo vzali,
však to Vávru, věřte, málo znali.

Starý pytlák nerad povolí, —
počal oka líčit po poli.
Nalíčí, jde, stranou sedne, — vyčká, —
za chvilku, hle, v oku koroptvička.

Co se jednou stalo, víte-li?
Nalíčil svá oka v jeteli,
nalíčil je večer a když přišel z rána,
všechna oka byla přetrhána.

Jenom jedno zbylo, — ale v něm!
Vávra celý strnul podivem.
Takového ptáčka kdo se nadá?
dívčina v něm chytila se mladá!

Ještě dítě z pola, nevelká,
asi jako polní křepelka,
ale oči, oči svítí za to
a ty měkké vlásky — ryzí zlato.

Za bělounké nožky chycena
seděla tu v brázdě schoulena.
„Pusť mne domů!“ prosí, „Vávro zlatý,
nenechám tě věru bez odplaty!“

Vávra jenom hlavou zavrtí:
„Nevěřil bych tomu do smrti!
Hezký ptáček! Jak se očka svítí, —
kterak, koroptvičko, říkají ti?“

„Jmenuju se Štěstí,“ děla mu,
„pusť mne, pusť a já tě nesklamu!“ —
„Vida, vida!“ Vávra na to vece,
„svoje štěstí chyt' jsem jednou přece!

Z rukou pustit měl bych si je zas?
Vždyť jsem na ně čekal dlouhý čas!

Se mnou půjdeš do chaloupky chudé,
s tebou veseleji snad tam bude!“

Tak si Vávra Štěstí domů nes',
div že cestou nevýskal si dnes!
V komůrce je zavřel, ať se vzpouzí!
a hned bylo po bídě a nouzi.

Jako pán teď chudák Vávra žil,
všechno měl, nač jenom pomyslil,
jídla, pití, co jen hrdlo ráčí,
ve smetaně denně chleba smáčí.

Šel-li na lov, — jak ho postřehly,
koroptvičky samy přiběhly.
Jako v ráji zlaté časy míval,
z dýmky kouřil a z okna se díval.

Ale Vávra při tom štěstí zpych'
a to, víte, už je velký hřích.
Zvedal bradu, po pansku se choval,
na konec se, chudák, zamiloval.

Hříšná pýcha smysly pomate, —
vyhlédl si děvče bohaté.
Bylo hezké, jmění mělo k tomu,
ale srdce, srdce chybělo mu!

Vávra dal si klobouk na stranu.
„Tři tisíce“ pravil, „dostanu!
To je více, nežli samo štěstí,
peníze i k nebi cestu klestí!“ —

Byla svatba, jakých není dnes,
kmotr Vávra pozval celou ves,
ani jedněch dveří nevynechal,
jenom svoje Štěstí doma nechal.

Tančilo se celý týden snad,
seběhli se lidé odevšad,
kdo má nohy, točí se a skáče, —
jenom Štěstí, — Štěstí doma pláče. —

Do chalupy když si žínku veď',
radosť Vávra ztajit nedoveď'.
„Já jsem v nebi!“ šeptal v ouško ženě.
Zbudila ho ze sna netušeně.

Postavit si umí hlavu svou,
dupnouti si nožkou maličkou,
převracela všechno horem, dolem,
kmotr Vávra byl tu pátým kolem.

Slídila tak jednou po dvoře,
na půdách i v síni, v komoře,
do štěrbin i za truhlice hledí. —
Vidí, — v koutku děvčátko tu sedí.

Jak je shledla, honem běžela,
v přístodůlku chytla manžela. —
„Kdo je tohle?“ volá, „kdo je? kdo je?“ —
„Ale, ženo, to je Štěstí moje!“ —

Marně žínku těšiti se jal, —
řekla: „Vávro, proč pak jsis' mne bral?
Máš-li ženu, nemáš míti Štěstí!“ —
A už po něm svojí bílou pěstí.

A pak zase zpátky k dítěti
jako divá skokem přiletí. —
Vyhnala to Štěstí přes práh domu,
na cestu mu dala kletbu k tomu. —

Smutně Vávra hleděl za Štěstím,
nejraděj by odtud utek' s ním.
Štěstí prchlo v dálku zamlženou
a on doma zůstal — se svou ženou.

Ó, jak smutno, teskno bylo mu!
Černý Smutek přišel do domu,
svár i hádky domácími jsou tu,
Bída s Nouzí hledí ze všech koutů.

Stýskalo se kmotru po Štěstí,
povzdechl si často s bolestí.
Žena hučí, — Vávra nezvyk' tomu, —
nejraději vytrácel se z domu.

Jak jen čas a žena dovolí,
rozběhne se tajně do polí,
ze zvyku tam svoje oka klade,
chytá zase koroptvičky mladé.

Vyhýbá se hajným s obtíží,
žíněná svá oka prohlíží, —

prostírá je znova, ale běda!
kořisti tu marně, marně hledá.

Škoda dny tak planě tráviti,
koroptvička se mu nechytí,
ani pírka v léčkách nikdy není,
nepomahá žádné zlořečení.

Jednou v zimě nalíčil si zas. —
Sněhu bylo! nejlepší to čas.
Nalíčil si večer a když přišel z rána,
všechna oka byla přetrhána.

Jenom jedno zbylo. — Štěstí v něm!
Hledělo naň s tichým úsměvem:
„Věru že máš štěstí, Vávro milý!“ —
Vávrovi se oči zakalily.

„Zlaté moje Štěstí!“ pravil pak,
rukávem si otřel vlhký zrak.
„Vzpomínal jsem na tě v žalu mnohém, —
ale dnes jdi, Štěstí, s Pánem Bohem!

Řekni pravdu, co mi dáti chceš?
Jedno jen a více nemůžeš!
Jenom v zemi měkké lůžko tmavé, —
to by bylo moje štěstí pravé!“

K. Leger.

Smrt a Láska.

Smrt s Láskou, přemocní dva andělé,
jimž hvězda božství plane na čele,
jimž poddán lidstva, tvorstva všechen sbor,
u trůnu Páně vedli rozhovor:

Smrt.

Já věčná jsem. Než s ňader Boha slít
jak drobná jiskra tvůrčí ruchu třpyt,
než rozvilo se poupě života,
já vládla zde jak noc a prázdnota.
Mně v duši víří paměť oněch dob,
kdy věčnost byla jediný jen hrob,
kdy neproletěl svit jí ani stín,

nic nezradil můj uzamčený klín,
a ze sebe se v sebe vracela
tma stejná vždy a mrtvá docela.
Vše zhyne zas, i ty, to v mysli měj,
tys robem mým — již vládě mé se vzdej!

Láska.

Ač velká jsi, a vše, co živo jest,
jen k tobě míří z nejdálnějších cest,
ač zhynu já též ve tvém objetí,
mne neuzříš se tobě klaněti.
To potom snad — teď sokyně tvá jsem.
Vše rodí se a plesá v klínu mém,
ó ty jsi zmar, já život v stopách tvých,
jsem stálá rozkoš, polibek a smích.
Ó slož již k smíru strašná ramena,
jeť vláda tvoje navždy zlomena,
co na sebe Bůh živé tělo vzal,
tvá pouta strh a z náruči tvé vstal.

A řekl Bůh: Ó utište se zas,
ve hymnus andělů svůj spojte hlas!
Já láska jsem, já smrt jsem bezděky.
Mnou obé žije, trvá na věky.

Aug. Eug. Mužík.

Dcera šamesova.*)

Hebrejská národní pověst.

Napsal S. G. Frug. Z ruského přeložila Růžena Jesenská.

I.

Jednou v pravou půlnoc temnou
starý sluha synagogy
probudil se divným šumem,
který přišel ze sousední
tmavé jizby: zdálo se mu,
že tam někdo chvatně chodě
jako berlou poklepává.
Ach, co to jen mohlo býti?

*) sluha synagogy.

S tvrdého vstal stařec lůžka,
pootevřel z ticha dvéře,
pohlédl — a vzdychl těžce,
leknutím jak stěna zblednuv:
palice, kteroužto v okna
každodenně za svítání
klepal rukou zvyklou tomu,
chodě budit ku modlení,
podél stěny sama sebou
v bystrém hnutí kolísala.
Byl to zlověstící příznak:
Starý sluha synagogy
věděl dobře, co to značí . . .
„Spravedlivý Bože!“ vzkřiknul,
„smrť se tady ukázala,
pro oběť k nám zavítala . . .“
A pak sotva sebrav síly,
rtoma strachem zsinalýma
začal šeptem modliti se.
Znovu divný zaslech’ šumot
starý sluha synagogy, —
jeho dcera přišla k němu.
Pohleděl a podivil se
starý sluha, spatřiv dceru:
„Bože! . . . Bože můj!“ tak štkala
temných kadeří Debora,
„mně se zdálo . . . sen . . . tak strašný
sen . . . já viděla . . . náš rabín . . .
umíral náš starý rabín! . . .“
A v tu chvíli zvučné, spěšné
znělo v okno zaklepání
a pak odtamtud se ozval
něčí hlas: „Ach vstaňte! . . . vstaňte!
svolejte hned celou obec . . .
aby rychle četli žalmy . . .
umírá náš rabín — rabín! . . .“

II.

Spěšně bral se dál a dále
starý sluha tmavou nocí
po ulicích liduprázdných,
silné palicí svou klepal
na okna a dvéře, zova
celou obec v synagogu.
A tam v jeho chudé chatě
samotna v tu dobu právě
jeho dcera sedíc, bystře

každý zvuk svou duší střehla,
rozechvěna, polo mrtva . . .
Něco divného se stalo
v mladém srdci krásné dívky:
horečným se ohněm blýskal
zrak a ústa šepotala:
„Umírá náš rabín . . . rabín! . . .“

III.

Celým srdcem milovala
rabína ta dívka tmavá,
dívka černokadeřavá; —
bez radostí žila na tom
věčně hlučném, pyšném světě:
Umírajíc, nezaslechla
matka slova „mama“ od ní
v strašných mukách přede smrtí
při příchodu jejím na svět.
Děctví měl jen samé hoře
siroteček bez záštity,
černokadeřavé dítě,
v zamračené, malé chýži
se stěnami zčernalými,
s roztrhanou, temnou střechou,
na dvorečku synagogy.
Jediným byl utěšením
pro sirotka — bez útěchy —
učený a dobrý stařec,
ku kterému přicházela
každý svátek na návštěvu,
u stolu své místo měla,
kde tak mnoho podávali
chutných jídel, mlsek sladkých.
Starý rabín jako svoji
miloval ji, potěšoval —
dárkem tu — tam rozmilostí;
sám ji učil modliti se,
sám ji učil čtení, psaní,
často k dívce mluvívaje:
„Uč se, uč se jen, Deboro,
abys někdy byla také
rozumnou a slavnou ženou,
jako biblická Debora!“
A teď — s přehlubokým steskem
šeptá krásná dívka štkajíc:
„Milý, . . . dobrý, . . . chudák rabín! . .“

IV.

Mnoho roků bohabojných,
truchlivých i přeblažených
zažil v světě starý rabín.
Milován byl svojím stádem,
jako moudrý dobrý pastýř.
Plna hlubokého smutku
horoucně teď modlila se
celá obec, ale — marně:
minul den — a ve smrtelných
mukách ubohý dlel stařec,
zhasínaje jako lampa.
Marně žalmy pěli, marně
svíčku slili velikosti
ubohého nemocného,
dle starého obyčeje
oblékli ji v rubáš bílý,
pochovali na hřbitově, —
všecko marně, neslyší Bůh
jejich proseb, — umírá jim,
umírá jim starý rabín . . .
„Co jen dělat?! Dobrý Bože! . . .“
— Ještě něco může spasit!
Aby každý člověk z obce,
muži, ženy, starci, děti —
darovali svého žití
budoucího — kdo co dá — ten
dni, ten měsíc — nebo více
v prospěch umírajícího;
na list zvlášť to všecko psali,
na dno archy uložili
mezi boží zákon svatý.

V.

Obcházeli rychle město
levité dva rabínovi
s osudným tím listem; hojné
nasbírali doby žití —
dni i měsíce i roky.
Přišedše též k domu sluhy,
spatřivše tam na zápraží
jeho dceru, promluvili:
„Nu, a ty? Což rabínovi
ani minutu dát nechceš?“ . . .
„Já . . . dám život, celý život!“ . . .
Divoce a strašno vzkřikla

mžikem dívka, uchvátivši
bledou, třesoucí se rukou
osudný list: „Pište, pište:
Pro něho dám celý život! . . .“
Napsali, jak sobě přála.
A v té chvíli povstal s lože
živ, pln jaré, mladé síly
starý rabín . . . a Debora . . .
právě jako tráva v bouři,
jak vlaštovka v chumelici,
pokosena svěsila svou
černokadeřavou hlavu,
nebohá ta dívka sirá . . .
Druhého dne o polednách
odnášeli svatí bratři
tělo krásné, mladé dívky — —
do hrobu je předčasného
s hořkým pláčem pochovali.

VI.

Mizely den za dnem rychle,
rabín žil a — moudře zase
jako dříve vedl stádo:
spokojen byl, zdráv a vesel,
přinášeje s sebou všady
jenom lásku, mír a radosť.

Mizely den za dnem rychle,
rok za rokem táh', — a rabín
znovu zasmušil se, bledl.
Něco náhle zachmuřilo
tajnou hloubku jeho duše.
Nevěděli v obci nikdo,
čím byl odehnán ten pablesk
veselosti s tváře starce,
a proč vrásky rozbrázdily
jeho čelo dříve hladké.
Nikdo nevěděl, že v půlnoc
právě v chvíli, když on seděl
nad starými pergameny,
bloudě dumou zkoumající
ve století dávných hloubce,
v starých legend polostínu, — —
pod oknem se jeho domu
tiše, sladce zachvívaly
zvuky písně . . . Jistě někde
daleko pěl převeselý

svěží, zvonivý hlas ženský.
A ve mraku temné noci
zjevil se mu, ach tak bledý,
obraz dívky nejkrásnější,
oblečené v rubáš bílý,
s úsměvem tak světlým, tichým
na rtech polorozevřených . . .
Věděl rabín, — čí ten bledý,
něžný obraz byl, čí písně; —
šeptal stařec vzlykající:
„Odpusť mi, ach, odpusť, svatá!
Já tě zbavil rozkoše snů
prvních nevinné tvé duše . . .
Ty bys žila, zpívala bys
dívčí písně podle přání,
oblažena tichým štěstím! . . .“
šeptal stařec vzlykající.

VII.

Mizely den za dnem. Jednou
v tiché noci slyšel rabín
zoufalé, ach stony slyšel
a pak — tence zvonkovitý
první děťátka křik . . . „Běda!
běda mi!“ tak zvolal rabín —
„já jsem tebe zbavil i té
světlé radosti! . . .“ A každé,
každé noci v určitý čas
děťátka pláč rozléhal se
a s ním ukolébavky zvuk
dojímavé, tiché, jemné.

VIII.

Minulo tak třináct roků,
uslyšel kdys rabín v noci
slavný chór, a mladý hlásek
zvonivě a pěkně na hlas
překrásný čet svatý šinr.*)
Zvonivý a mladý hlásek
rozléhal se hbitě, plynně.
Čistým zlatem blýskaly se
hvězdy talmudu, — on jména
velkých mužův oslavoval,
tanaitův**) i gaonův,***)

*) lekce z talmudu i s vysvětlením
**) sepsali talmud
***) napsali vysvětlení k talmudu.

a tak živě splétaly se
oslepujícími blesky
s kazuistiky. *) Své bledé
ruce s hořem sepínaje
chtivě rabín tomu hlasu
naslouchal a šeptal tiše:
„To je její syn — bar micva **) . . .
Kolika jsem zbavil velkých
slastí srdce matky šťastné! . . .“

IX.

Rok za rokem zase plynul.
Starý rabín probuzen byl
jedenkráte šumem hlučným
tance, písní . . . veselý smích,
zvuk též cymbálův a houslí
rozléhal se do daleka . . .
„To se dcera zasnubuje . . .
Bože, Bože! Kolik světlých,
čistých radostí jsem odňal
při nevinné oběti té! . . .“

X.

Po té noci — každé noci
totéž sladké, milé pění
v hluché tiši znělo, znělo,
spokojený, tichý, jasný,
obraz matky přeblažené
povznášel se před očima
hořem sklíčeného starce;
modlil se a vzlykal, plakal,
aby zmlklo ono pění,
aby slyšel reptání též,
štkání, žaloby a stony,
aby ho to utěšilo,
že by ona také v žití
byla zakusila hoře,
že by nešťastnou též byla . . .
Ale marně, — tiše, rovně
plynul před ubohým starcem
v onom sladkém, divném pění
život malé, tmavé dívky,
usnuvší snem pevným, věčným
v mohyle tam — ve předčasné.

*) vysvětlovali zákon sofisticky.
**) Třináctiletý hoch židovský, způsobilý k výkonům náboženským.

I štkal stařec skláněje se
nad stránkami pergamenů,
i štkal rabín při modlení:
„Nech mne umřít, Hospodine!“
Plynuly a uplývaly
ve střídání dny a roky;
městečko, v němž žil náš rabín,
narůstalo ve veliké
bohaté a šumné město,
kde již nový rabín vládne
smutným, bídným, slabým starcem.
Každý rok své svaté bratry
doprovází na hřbitov, jsou
starci, které sám on kdysi
choval jako malé děti;
jeho synové i vnuci
všickni dávno v hrobech leží,
mechem obrůstá jich kámen,
stírá se již vybledajíc
slovo náhrobního písma;
jenom on sám živ je marně,
prosí o smrť Hospodina.

XI.

A tak ještě mnoho zašlo,
mnoho let, až potom jednou
v pozdní noci slyšel rabín
hluboké a táhlé lkání —
smrtelný ston; v smutném temnu
plamen svíček v odpuštění
zablyskal se ve daleku;
tiše, zdlouha povznášel se
před ním známý obraz krásný,
zvuky písní pohřebních se
chvěly unyle a teskně . . .
— — — — — — —
„To je její hodina již!“
rabín radostně si vzdychnul:
„Já jdu s tebou, s tebou, s tebou! . . .“
Druhého dne za svítání
nalezen byl nad knihami
před uhaslou, chladnou lampou
v lůně věčné blaženosti
uspokojený již rabín.

———————

Upomínka na bratra Miloše.

Příspěvek k našim literárním a politickým dějinám. Napsal Otakar Červinka.

IV.

o svém propuštění odebral se ihned na venkov. Nyní úsilovně projednávána otázka jeho budoucnosti všemi členy rodiny. K dalším studiím v Praze neradil téměř nikdo, ano i orgány veřejné bezpečnosti zrazovaly z toho. On sám tím vřeleji z Prahy toužil do volné přírody. Ale zároveň si přál, aby mohl na lid bezprostředně působiti. I v pozdějších letech, když byl již samostatným lesníkem, k myšlence té se vracel. Ký div, že tehdy chtěl se státi knězem. Vedla ho k tomu jednak hluboká kajicnost nad zármutkem rodičům způsobeným a dlouhá samota, jednak ona touha po přímém působení na lid. V jednom z dopisů svých z té doby odůvodňuje tu myšlenku tím, že první naši křísitelé byli namnoze kněží a hned potom jmenuje známé postavy kněží z doby husitské.

Láska ku přírodě zvítězila. Stal se lesníkem a vstoupil do prakse při velkostatku Tachovském v Českém lese.

Ale stále pozoroval, že svou volbou cíli se neblíží, naopak od něho se vzdaluje. Tím položen v jeho nitro zárodek neklidu, vnitřního rozporu, který věčnými výčitkami ho tížil a nikdy ho zcela neopustil.

Po odbyté praksi povstala nová potíž s přípravnými studiemi odbornými. V Bělé, jediném to vyšším učilišti domácím, odepřeno mu přijetí pro jeho minulost politickou —

Uchýlil se tedy na vzorné vyšší učiliště lesnické za hranice do Eisenachu v Sasko-Výmarsku.

Tam, jakož i v Tachově zažil sice někdy chvíle vnitřního klidu, které nejlépe se odrážejí v III. odstavci sebraných jeho básní pod názvem: „Poměnka z českého lesa“. Tušíval ještě možnosť štěstí v budoucnosti; ale pravého štěstí, pocházejícího z vyrovnání protiv mezi skutečností a ideálem, nepoznal nikdy. Neboť vždy pochyboval o tom, že volil pravou životní dráhu a budoval proto stále nové plány, jak by této pravé stezky se dopídil. Snad později jednou byl by přišel k poznání, že jinde ji nenalezne než — v samém sobě. Do všech skoro jeho dopisů mísí se ona hluboká předtucha předčasného konce.

Tak píše z Eisenachu dne 24. září 1879 mezi jiným:

„Chodívám po okolí zdejším a s temene vrchů pohlížím v hlubinu lesnatého pohoří, které se v naši stranu táhne.

Podzim zlatí koruny stromů a lupením postýlá vadnoucí koberce, mlhy se údolím vláčí, vlaštovky posledně švitořením se loučí; smutno

je v tom kraji a přece krásno, že to člověka až v hloubi duše dojímá. Obraz loučení dotýká se člověka snad nejblíže; zvláště že neví, kde jemu nové jaro vykvete?

Ale že vykvete, věřím. Nebo příliš veliké a krásné je to dílo, než aby „nic“ mělo být cílem jeho; a člověk příliš vysoko stojí v díle tom, než aby podřízenou úlohou v dosažení cíle podělen býti mohl!“

A takových předtuch brzkého konce dočítáme se v jeho psaních i básních všude. Marné bývaly útěchy i domluvy. Vzchopil se ovšem vždy — býval rád společenským a veselým — ale samota a hlavně lesy vždy vedly ho k podobným myšlenkám.

V.

Tak jsem ho po letech spatřil u sebe a byl s ním v Kokořínském dolu, jak jsem na počátku vypravoval. Tehdy byl samostatným lesním města Čisté v Rakovnicku. Ale záhy toužil po širším působení a samostatnosti. V povaze jeho byl zvláštní tah snivosti a hloubavosti, spojený s neobyčejnou energií a touhou po dosažení samostatnosti úplné.

Podnik v Kokoříně a hned na to v Ml. Boleslavi se nezdařil. Nedoufaje, že by na ten čas v Čechách získal takové samostatné místo, po jakém toužil t. j. aby si mohl vlastní krb založiti, přijal nabídnuté mu místo lesního inženýra-assistenta v Sławutě na Rusi u knížete Sanguszky.

Nabylť v Eisenachu vzácných odborných vědomostí, tak že již o prázdninách byl u kollegy svého, velkostatkáře ***, zaměstnán praktickým vyměřováním lesů, ba tak se stal pro přímou povahu svou oblíbeným, že i trvalé místo mu nabízeno. Ale nechtěl tehdy sloužiti v Německu; vše do vlasti jej táhlo. Zde budiž připomenuto, že jednou z příčin, proč neobdržel samostatné místo u jednoho z větších měst českých, bylo to, že se opatrní otcové města nedůvěřivě vyptávali na dlouhou dobu jeho života v letech 1872—1877, z níž neměl žádného vysvědčení. Tato úzkoprsost roztrpčila ho tak, že opominuv povinné visity k těmto pánům, následkem toho též ono místo neobdržel, ač v terně, pro výtečné theoretické i praktické vysvědčení, na prvním místě byl ponavržen. Opakovalo se z přehnané loyalnosti to, co mu před lety pokazilo přijetí do učiliště v Bělé. Jen že jednání vlasteneckého českého města smutný vrhá stín na poměry naše. Zda by se tak státi mohlo v městě maďarském, polském neb jiného národa?

* * *

První jeho pobyt v Rusku r. 1883 nebyl dlouhý. Ač mu kynuly v knížecí službě dobré vyhlídky, zvítězila přece opět touha po otčině. Již 12. března 1884 oznamoval z Prahy svůj návrat. Nezvyklosť poměrů tamnějších, obava, že by zpohodlněl a sevšedněl, domnění, že bude moci v Čechách účinkovati bezprostředněji, hlavně jako spisovatel (psával tehdy nejvíce do lesnického časopisu „Háje“, vycházejícího ve Žďáru na Mo-

ravě), táhly jej opět do vlasti, tak že vzdor skvělejším nabídkám dal výpověď a vrátil se do Prahy. Chtěl z počátku třeba zdarma na větším panství sloužit nebo v Praze pracovat, než by se trvale uchytil. Ale neměl štěstí. Našel sice přičiněním proboštа V. Štulce zaměstnání jako lesní inženýr při statku kapituly Vyšehradské, ale místo bylo jen dočasné, práce mnoho a vyhlídky téměř žádné.

Zkoušeje na vše strany, aby trvalého postavení se domohl a hnán netrpělivou touhou po samostatnosti, přijal znovu nabídku správy lesní u knížete Sanguszky na Rusi. Tentokráte byla nabídka příznivější, neboť brzy se stal lesním inženýrem, tak že mohl pomýšleti na zařízení vlastní domácnosti. Jak smutno mu však bylo vzdálenému všech styků se vzdělanými kruhy své vlasti v obromných lesích polskoruských, toho dokladem jsou jeho dopisy z té doby. Tehdy povstala v něm též základní myšlenka jeho básně „Hynek“, kterou r. 1890 vydal. Píše o tom sám:

„— Věru básník prý má mít pohodlí, čas a mysl soustředěnou, aby cos kloudného vyvedl. A já dnes bych sám nad sebou zavrtěl hlavou, když se vidím v poměrech, za kterých jsem „Hynka“ začal a v hlavním i provedl: ve starostech rodinných i služebních, celé dny honěn, ba pronásledován až do posledního dechu; a večer, vraceje se do komůrky — přístěnku to dřevěného — pravé boudy, netopené, mrazivé, kde skulinami a rozbitými okny vítr se točil, zalézal jsem pod peřiny a tu, při nedostatečném světle, jsem celé noci psával, any ruce mi často mrzly.

A ještě podivnější byl zárodek mého „Hynka“. Měl jsem ovšem již dávno myšlenku, tak, jak podal Puškin vzor a ideal ruské děvy svým Oněginem a trestal při tom ruské hejsky — podat vzor českého mladíka a trestat při tom české fifleny; ale nevěděl jsem ani, jak začít? Tu jednoho dne, ve smutku uhoněné duše svojí — uchýlil jsem se — jako obyčejně — do nejhlubšího lůna spasských lesů (svého revíru), kde místa ještě na prales tatranských hor upomínající jsou. Usedl jsem právě na kořeny obrovské jedle a zadíval se do její staleté, šeré koruny, jejížto dlouhé větve až nad moji hlavu se skláněly.

A tu vytanul mi mimovolně obraz mrtvého junáka, jenž v poušti takové pod smutnou jedlí odpočívá a zrodil se verš:

Hlava mladá klesla.
Teď na kořenech leží klidna, tichá
a nad ní jedle kloní větev hebkou,
jak mát by vztáhla ruku nad kolébkou,
a v její koruně to smutně vzdychá:
„Spi, dítě unavené! Životem jsi kráčel
s toužívým srdcem pro neznámou dáli, —
ten rudý tok ti darmo ňadra nepomáčel,
on posvětí tvé jasné ideály!

Ten jsem si zapsal — a to byl zárodek mého Hynka!“

Takových poetických míst jest mnoho v jeho dopisech a téměř všemi vane předtucha předčasného konce.

Tak psal jednou, zasílaje báseň „Žižka před Prahou“:

„V Slavutě 25. prosince 1884.

A kdo jednou určen připravit se k té poslední pouti, ať se šťastným nazývá, jestli to rychle odbude. V. Hugo má úplně pravdu:

„Umřít neznamená pranic, — ale ‚nemoci živu býti‘ — bývá často hrozné.“

Později psal z Haliče (Spas, Staremiasto 11. června 1887):

„Všem těm nespokojeným zbývá jedna útěcha a ta jest, že to vše jest příliš velikolepé, než aby to bylo bez vyššího cíle, že člověk v tom velikolepém divadle hraje příliš důležitou úlohu, než aby mohl býti považován za pouhého statistu, za herce „bez budoucnosti“; za to ale že přec, alespoň posud jest *jen* hercem, mluvícím toliko slova básníkova a jednajícím jeho pokynem ... V tom jest útěcha jedněm, omluva druhým, avšak i pobídnutí třetím ...“

Ale i jemu měl ještě jednou zasvitnout na čas paprsek štěstí při vlastním krbu rodinném. Uznávaje, že v úplné odloučenosti od ostatního světa, v jaké žil uprostřed hlubokých pustých lesů, není dobře člověku býti samotnému, vzal si delší dovolenou a odjel do Čech, kde se 6. října 1885 oženil v Kukusu u Králové Dvora se slečnou Mathildou Gubéovou.

I hmotné jeho poměry se polepšily a radostně psal do Čech, když se mu 19. listopadu 1886 narodil synáček Jaroslav.

Zároveň však nová touha po domovině uchvátila ho silou nebývalou. Když pak vydán carský úkaz, který nařizoval, že veškeří příslušníci cizích států mají do jisté lhůty buď přijati poddanství ruské, aneb říše ruské prázdni býti — učinil toto poslední bez váhání.

Chybil tím, jak sám později doznával. Neboť nejen že se tím k cíli svému nepřiblížil, ale přišel i do poměrů, které mu byly ještě nesnesitelnější. Dal výpověď a přijal místo ve Spasu, Staremiasto v Haliči u hr. Wodzické.*)

Ale to jen nazýval „zastávkou na projezdě“, nehodlaje tam vytrvati. Hned z počátku stihla ho tam nehoda hmotná následkem nesvědomitosti jeho předchůdce a tak rozhodnuv se znovu opustiti toto místo, přijal jiné v Mariensee u Aspangu v Dolních Rakousích.

Zde, druhý den po příjezdu z dlouhé cesty Haličí, Moravou a Rakousy a po svízelné cestě přes hory z Aspangu, narodil se mu 28. října 1887 druhý syn Václav.

Ale služba v jeho novém stanovišti, ač výhodnější, byla přece ještě namahavější než na Rusi a mimo to v krajině drsné a úplně německé. Ač i zde našel krajany, přece čím dále tím více mučila ho touha po vlasti.

Zabývaje se v prázdných chvílích buď upravováním svého „Hynka“ pro tisk neb spisováním povídek, proseděl celé noci a ráno ubíral se opět do tuhé služby, mnohdy ani oka nezamhouřiv.

Tu si umínil, získati úplnou hmotnou neodvislosť. Bohužel hodlal voliti k tomu prostředky, které se všem jeho přátelům zdály dobrodružnými. Umínil si totiž odebrati se do Ameriky a tam pokusiti se sám o štěstí aneb přesídliti se s celou rodinou do farmy na západě americkém a zahospodařiti si jmění, s kterým by se jednou mohl do staré vlasti jakožto muž samostatný navrátiti.

Studoval za tou příčinou angličinu, již z dřívějška dosti dobře mu známou, a dopisoval si s jistým duchovním v Racine, který mu sice

*) v nekrologu mylně: Potocké.

knihy o českých osadách v Americe zasílal, ale jej rozhodně z toho kroku zrážel. Obracel tedy zároveň zřetel na jinou stranu, do Austrálie. Vedl o tom korrespondenci s jedním krajanem, kterého na Rusi seznal a který Austrálii znal.

Vydav mezi tím r. 1890 svou báseň „Hynek“ tiskem a zaslav svou větší povídku „V Zátiší“ do Prahy, pracoval zároveň úsilovně na organisaci lesů v Mariensee, aby závazku svému dostál. Psal v té době jednou, že „se zdá, že on přece ještě cestu kolem světa nastoupiti musí.“

Těšil se na posudky svého „Hynka“ a proto netajil svého podivení, když pouze dva do ruky se mu dostaly a sice jeden tuším z „Denníku“ a druhý „Zlaté Prahy“. Teprve krátce před smrtí, při své poslední návštěvě Prahy o velikonocích r. 1891, četl kritiku „Hynka“ v právě vyšlé Osvětě.

Nespustil se myšlenky své na cestu zámořskou a navzdor tomu, že mu byla zrazována všemi známými, zajel si před velikou nocí r. 1891 do Čech, aby poslední přípravy v tom směru podnikl.

VI.

Vracel jsem se odpoledne dne 26. března 1891 do své pracovny, když jsem v ní uzřel sedícího muže v černém oděvu. Poznal jsem hned, že to Miloš a pozoruje ho dříve, než on mne spatřiti mohl, byl jsem dojat zasmušilým výrazem jeho pěkné mladé tváře.

Strávili jsme spolu tři dni v rodině. Seděli jsme mnohdy spolu do půlnoci, hovoříce o poměrech našich. Léta jsme se neviděli a proto bylo mnoho co vyprávět. Nezapomenutelnou zůstane mi zejmena poslední naše rozmluva a hra v šachy v „akademické kavárně“. Hra v šachy proto, že Miloš — snad mimovolně — jakýs pověrečný význam jí přikládal, as jako činíváme za mládí, trhajíce květové lupeny sedmikrásy. Po prvé prohrál, po druhé výhra byla již rozhodně jeho — tu několika tahy vítězství jisté ztratil; všiml jsem si, jak byl tím zaražen. Poslední naše rozmluva, jíž se účastnil hlavně též druhý bratr, vedla se divnou shodou dílem o názorech životních, nejvíce však o konci všeho lidského a o tom, co as může býti za tímto koncem.

Dne 29. března, na boží hod velikonoční, doprovodil jsem ho k nádraží severní dráhy, odkud odjel s druhým bratrem na venek, aby se potom odebral dále do Mariensee.

Při rozluce mne k sobě zval. Nepomyslil jsem tehdy, že tak brzy ho bezděky navštívím.

Návštěva Prahy a přátel ho velmi potěšila a hlavně se těšil na chystanou tehdy jubilejní výstavu zemskou.

Rozloučiv se, ubíral jsem se pomalu kanálskou zahradou k domovu. Opět, jako po rozloučení našem v krásném dolu Kokořínském, uchvátila mne teskná předtucha, a vytanuly mi na mysli slova z Máchova máje:

Vidíš-li poutníka, an dlouhou lučinou
spěchá ku cíli, než červánky pohynou?
Tohoto poutníka již zrak neuzří tvůj,
jak zajde za onou v obzoru skalinou —
Nikdy — ach nikdy.

Dne 28. dubna vracel jsem se opět do pracovny, když jsem potkal švagra a sestru, podávající mi telegram: „Miloš dnes ráno zemřel.“

VII.

Uspořádav nejnutnější, vydal jsem se téhož dne okolo 7. hod. večer drahou Frant. Josefa do Vídně, kam jsem druhého dne v 7 hodin ráno dorazil.

Ve Vídni již od časného rána padal tichý dešť. Posnídav jel jsem po 10. hod. ranní jižní drahou dále k Aspangu.

Ačkoliv bylo stále deštivo, protrhl přece tu a tam paprsek sluneční chmury a brzy počaly na jihozápadu vystupovati výběžky pohoří, které čím dále k jihu nabývalo ostřejšího rázu. V pozadí blyštěly se sněhem pokryté vyšší hřebeny a roklemi rozbrázděný Schneeberg, splývajíce opět časem na obzoru v šedá mračna, na nichž se místy sníh obrážel matným leskem.

Jedeme-li za podobných okolností poprvé krajinou, kde nás na konci dráhy očekává pohled na katastrofu, která se dotýká nejútlejších nitek našeho srdce, as jako starověké „fatum“, kterého se lekáme a jemuž zároveň dychtivě spěcháme vstříc: nabývá krajina, kterou se ubíráme, zvláštního pro nás významu.

Myšlenky naše mimovolně se obírají pozorováním přírodních krás, tvarem hor, pokročilou vegetací, osvětlením: ale na dně naší duše dříme stále něco beztvárného, co pojmenovati nelze.

Vidíme zajíce a jinou zvěř vesele sobě pohrávající v bujném osení, vidíme lidi cizí, města, hory — ale myšlenky nám stále kreslí onu tvář, která dnes nic více z toho nevidí, která v těch samých místech často bývala a to vše vídala. Tvář ta se neviditelně ve všem rýsuje: v rázovitých liniích hor a oblak, jakoby odevšad na nás pohlížela, a mimovolně upadáme v illusi, že vlastně není mrtva, že jakýmsi divem obživla a že nás uvítá s úsměvem na onom místě, kam spěcháme.

Ale hned opět uznáváme nemožnost toho a pocítíme význam hrozného slova: „nikdy!“

Dobře onen stav vylíčil Turgeněv ve své povídce Klára Miličova: „Pouze tam dole pod povrchem života, jakési tížící a temné tajemství provázelo jej po všech cestách. Tak plove veliká, právě na udici chycená, ještě však nevytažená ryba na dně hluboké řeky pod samou loďkou, na které sedí rybák, mající v rukou silný provaz.“

Konečně jsem dojel Aspangu. Padal stále tichý, drobný dešť. Před vystoupením poznal jsem švagra nebožtíkova, inženýra p. J. G. Vstoupili jsme spolu do připravené otevřené bryčky a pustili se k lesům a horám, mračně před námi vystupujícím.

Pouze na konci města zastavili jsme se ještě u paní Sch..., naší příbuzné, kde mladý pan G.., pouze lehce oděný, vzal na sebe teplý kožich. Pohovořivše o zesnulém a zahřávše se kávou, spěchali jsme k cíli své cesty.

Ale nyní nastala teprve cesta v horách. Tak zvaná okresní silnice, která vlastně teprv se stavěla prazvláštním způsobem — totiž pouze

skopáváním břehů a naválením tu a tam kamení a štěrku — proměněna deštěm v jedinou tekutou hmotu, sestávající z vody a bláta. Byla tak úzká, že potkávajíce tu a tam povozy se dřívím, s tíží jsme se jim vyhnouti mohli, neboť po jedné straně trčely do výše stráně lesnaté a po druhé stále nás doprovázel rozvodněný jarním táním potok či říčka Püstling, podobající se našemu Labi u Spindelmühle.

Často nutno bylo vylézti z povozu a broditi se blátem, neboť koně nemohli dále. Jízda po cestě té, stále vysokým lesem mírně podle potoka stoupající, trvala přes dvě hodiny. Jen tu a tam píla neb malý, jednokolový mlýnec přerušovaly jednotvárnost samoty lesní. Mlýnce takové patří jednotlivým sedlákům z vůkolí. Hnací síla je laciná a zařízení zcela jednoduché, primitivní: prkenná, podezděná bouda, žlab na vodu, vodní kolo a žernov. Na soumarech snese rolník obilí své s hor dolů, semele je a odstěhuje semleté stejným způsobem opět domů; podobně odveze též na zimu nejcennější inventář ze mlýnku. Na to stojí staveníčko opět pusto a hospodaří v něm po větší část roku pouze větry a veliká voda. Drobný, studený déšť, promíšený sněhem, stále padal s tmavošedé oblohy a netrpělivě vyhlíželi jsme po cíli své cesty.

Kočí konejšil nás, poptávající se, jak daleko ještě máme, stále stereotypními odpověďmi, jak to umí též horalé u nás: „Ještě malá hodinka!“ Ale ta malá hodinka opakovala se několikkráte a prodlužovala se do nekonečna.

Konečně jsme spatřili širší údolí. Les poněkud ustoupil a objevilo se několik stavení. Byly to as čtyři chudobné baráky podlé cesty stojící.

„To je Mariensee!“ řekl kočí německy.

Zároveň vystoupila v pozadí nad lesy vysoká stěna, nahoře bělostným sněhem pokrytá, z níž jednotlivé ostré hrany vyčnívaly a nad níž se mračna nízko válela, časem ji šedým hávem zastírajíce.

„To je alpa ‚am Wechsel‘. Tam se pan lesní nastydnul ve dvou dnech a brzy na to zemřel,“ vyprávěl kočí, ukazuje k bílé stěně.

Sevřelo se mi srdce, když jsem ku mračné té stěně pohlížel, která byla příčinou smrti Milošovy a shlížela se své výše na nás chladně, neúprosně, majestátně; mimovolně napadla mi slova Máchova z pouti Krkonošské: „My jasná, věkobytná zdviháme čela, aniž kdy zajdem — Vy však spáti budete sen věčný.“

Opět jsme dostihli jakéhosi stavení, ležícího od silnice v levo. Byl to jediný v té krajině hostinec, stavení dosti prostranné, kamenné, jednopatrové. Naproti němu, v pravo přes cestu stálo jiné přízemní, zděné, zánovní a čistě vybílené stavení, kteréžto nápis jakožto jedinou té krajiny školu ohlašoval.

„Hospoda a hned vedle škola: právě jako u nás!“ napadlo mi. „Schází jedině kostel.“

Ale marně jsem se rozhlížel po štíhlé vížce neb větším stavení kostelním. Takového v celém Mariensee nebylo a teprve nyní porozuměl jsem slovům kočího, který, když jsme nejhlubším dolem lesním podlé hučící bystřiny Püstlingu jeli, máchnuv bičem proti strmé lesní stráni zvolal: „Tudy ponesou zítra pana lesního.“

Též mi bylo posud hádankou, kde vlastně Miloš bydlel a tu teprve spatřili jsme za stromy zahrádky, parku podobné, pěkný, jednopatrový lovecký zámeček, podobný ville ve švýcarském slohu s malou, vkusnou, dřevěnou vížkou.

Tato tři neb čtyři stavení poblíže sebe byla to jediné, co odtud viděti bylo z celého Mariensee. Ostatní stavení vesnice roztroušena byla v údolí daleko od sebe, mnohdy na čtvrt hodiny, tak že i naše nekonečně dlouhé pohorské vesnice české u srovnání s touto osadou skoro městům se podobají.

Setkání s osiřelou rodinou bylo ovšem truchlivé. Zde teprve, u cíle, po cestě noc a den trvající, cítil jsem celou tíhu okamžiku. Bylo kolem šesté hodiny večerní. Seděli jsme, rozmlouvajíce o posledních chvílích zesnulého, který tak náhle odešel.

Stále mi připadalo na mysl, že zde schází hospodář, ale že není daleko — zde vedle, za těmi dveřmi a že neuvítal ani on nás, ani my posud jeho. Když konečně dítky ku spaní odvedeny, odešel jsem do vedlejšího pokoje, abych Miloše spatřil, zde, v jeho domácnosti poprvé a — naposledy ve svém životě.

Odešel jsem k němu sám a zavřel za sebou dvéře. Měl jsem si s ním mnoho co vyprávět a nepřál jsem si svědků.

Ležel v bílém, světlém pokojíku. Dvě okna vedla na cestu do dvora a jedno k silnici. Mezi nárožními okny stály tři štíhlé jedle na hrubých podstavcích, památka Jezulátka posledních Vánoc — postavené pro tři dítky nebožtíka. Nyní tvořily jedinou smutnou okrasu okolo rakve toho, který ty jedle k Vánocům strojil a je v lesích tak ošetřoval a miloval. Nad jedlemi těmi visel známý obraz, ocelorytina neznámého mně původu: „Napoleon Bonaparte, odpočívající v noci na útěku z bitvy u Waterloo.“.

„Divně se to sem hodí,“ napadlo mi; „ale dobře tak.“

Naproti obrazu tomu visela na stěně jakási vybledlá „madonna s děťátkem.“

U prostřed pokoje stála na podložených stolicích pěkná, tuším dubová rakev, zakrytá bílým krajkovým příkrovem. Obrysy pod ním daly tušiti postavu toho, který mne v domácnosti své nepřivítal. U hlav nebožtíka hořely voskové svíce.

Padalo však okny posud polosvětlo shasínajícího, pošmourného, deštivého dne dubnového.

Váhal jsem chvíli, než jsem bílý příkrov odhrnul — a hned potom rozhostil se ve mně onen klid, který doprovázívá vezdy pohled na tajůplný proces, jejž smrtí nazýváme.

Nikdy neviděl jsem — tak jsem se domníval — za živa Miloše tak pěkného, řekl bych krásného, jako nyní, před jeho poslední cestou. Vítězoslavný klid smrti rozestřen byl po celé jeho mladistvé tváři. Jakoby všechny ty pochybnosti, ty nevyplněné sny a touhy, naděje a obavy, které ho za živa mučily, byly došly v smrti svého konečného, šťastného rozluštění. Čelo, které měl při nedávné, poslední návštěvě v Praze lehce svraštělé, bylo nyní úplně hladké, a dlouhé rusé kadeře padaly na ně a na skráně, potem slepeny.

Vypadal, jakoby byl omládl. Pouze nos — jak to u mrtvých bývá — valně sešpičatěl. Ústa a spodní část obličeje měl zakryty vousem a jen spodní ret jevil poněkud bolný znak posledního zápasu. Jinak zdálo se pouze, že spí. Tváře byly dosti plné a osmahlé, jen tu a tam, následkem nemoci, poněkud zažloutlé.

Ale kde byly ty jeho upřímné, věrné, hluboké, sivé oči? Rád bych se byl ještě jednou do nich podíval a poslední jeho myšlenku z nich vyčetl. Nahnul jsem se tedy až k jeho tváři, abych je ještě jednou uviděl. Pravé oko měl úplně zavřené, ale levé trochu málo pootevřené, a zahlédl jsem slabě ozářenou zorničku jeho: hledělo do té neznámé, námi za živa nepojaté dálavy, kam odešlo jich již tolik a odkud posud nikdo se nevrátil, hleděly do té dálky, o níž zesnulý málo let před tím napsal:

„a mrtvé oči v onu výši hledí,
o níž se živé oči nedozvědí —“

Byl tak hezký, že kromě myšlenek, které jako tichá modlitba beze slov ve mě kroužily, napadlo mi zeptati se: „Miloši, proč jsi odešel? Nemůžeš mi odpovědět?“

Ale mrtvý mlčel. Odvrátil jsem se, a učiniv mu křížek na čelo, přikryl jsem ho v pohnutí a vyšel za chvíli ven. Více jsem ho nespatřil.

Poslední jeho chvíle byly dojemné. On sám do poslední skoro chvíle paměť podržel, všechny poznával a pokud slabost dovolovala, s nimi mluvil. Ráno v pondělí, dne 27. dubna, si liboval, jak se dobře „na dlouho“ vyspal, jako dávno již ne; ba i silnou chuť k jídlu jevil. Vypil dvě čišky polévky, vzal s chutí lék, ale vždy opět upadal ve spánek. Byla dle výroku lékařů stále naděje v obrat příznivý, tak že ani kněz k němu nezavolán, aby se nemocný nepolekal. Ještě večer týž den hovořil naposledy s chotí, a posílaje ji pryč, jevil starostlivosť: „Jdi si odpočinout. Vždyť ty s dětmi odtud půjdeš na cestu — ale já zde již musím zůstati sám.“

Ale přece ani s dětmi se nerozloučil. Zdál se zabrán vždy více ve směr vlastních svých myšlenek, ve směr, kam ho vedl duch, opouštějící tělesnou schránku. Teprve kolem osmé hodiny večerní nastal obrat, agonie a okolo půlnoci smrtelný zápas; o půl jedné hodině v noci zemřel pak klidně, zcela nepozorovaně, jakoby byl usnul.

(Dokončení.)

Titulní list k „Životu Panny Marie“ od A. Dürera.

O dřevorytinách.

Napsal Quido Mansvet Klement.

ádi obdivujeme se důvtipu ducha lidského, ale některý posměváček mohl by namítnouti, že člověčenstvo nemá ducha příliš bystrého, když na příklad po dlouhé věky nepřipadlo na tak jednoduchou věc, jakou jest knihotisk. Ačkoliv staří Indové a Číňané tiskli pestrobarevné vzorky na rozmanité látky, což prováděli řezanými maticemi ze dřeva, ačkoliv Egypťané, Assyrové, Etruskové a Římané měli zvláštní tlukadla a šablony pro tisknutí znamení na hliněné plotny, nádoby, cihly, ba i na chléb, tedy jaksi zárodky tisku, nepřišlo přece po tisíciletí nikomu na mysl, aby podobným způsobem tiskl obrazy a písmo na pergamen nebo papír. Skorem nelze se diviti výroku jednoho moderního archeo-

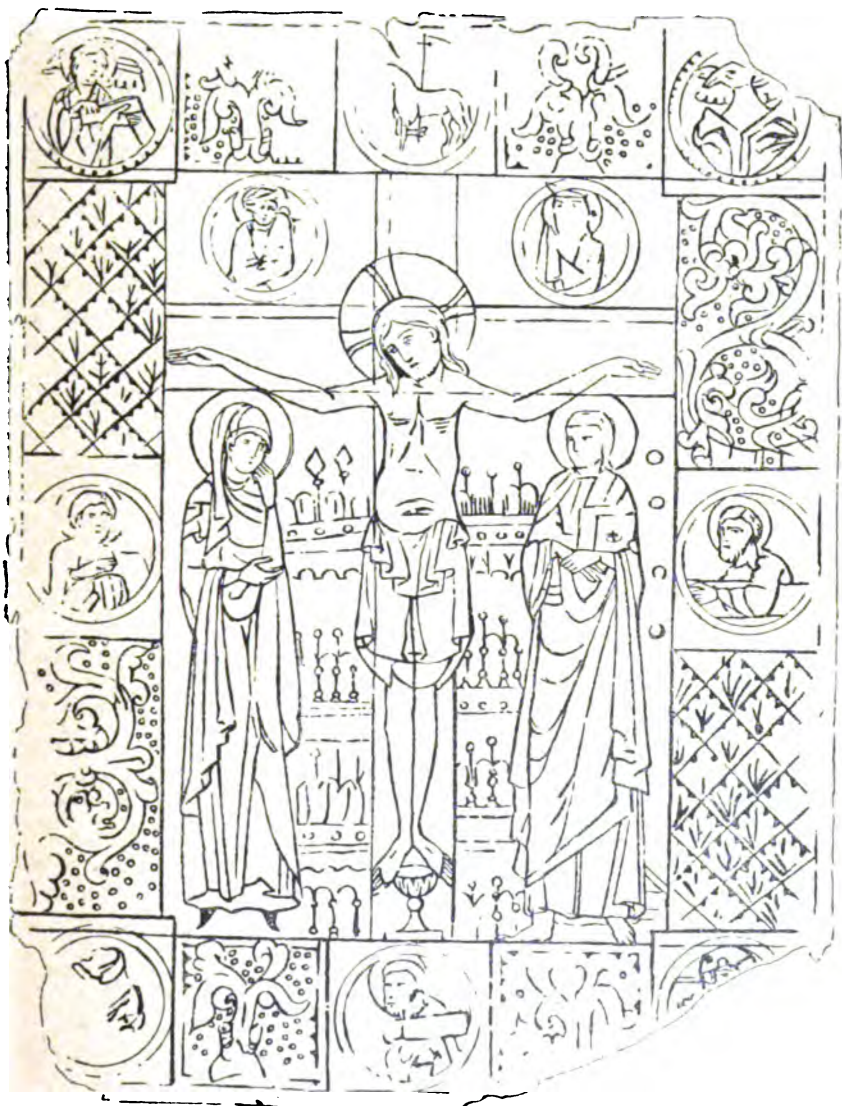
loga, který shledává v tom „bezednou zabedněnost mozku,“ že první pokus v té příčině nechal na sebe tak dlouho čekati.

Již v pojednání o rukopisech s miniaturami poukázal jsem k tomu, že illuminátoři ku provedení kobercovitých okras pro pozadí obrázků užívali patron, čímž si zjednodušili práci a uspořili času; i malíři činili tak při nanášení vzorců látkových a obrub šatů, jako na př. Tommaso da Modena (Mutina) na obrazech v Trevisu. V užívání takovýchto patron možno spatřovati první krok na dráze vedoucí k vynalezení tisku obrazů a knih. Týmž způsobem provádělo se pak okrašlování kožených čalounů a různých tkanin, na nichž koncem 13. a na počátku 14. století pozorujeme značný pokrok: nejdříve tisknuty velmi primitivní, postupem času však pěkně provedené ornamenty, květiny, tu a tam figurální okrasy, na mnoze již i ručním lisem. Těchto potisknutých látek užíváno nejčastěji za podšívky šatů kněžstva a rytířstva, kdežto nižším stavům sloužily za součásti letních oděvů; mnohá měšťanka vykračovala si poprvé velice pyšně v šatu z plátna potištěného pestrými květy, k nezměrné asi závisti jednobarevných sousedek.

Další a závažný krok učiněn tiskem hracích karet pomocí dřevořezeb na pergamen a papír, o čemž arci mnohý z našich znamenitých bulkářů a tarokářů nemá ani zdání. Když vezli arabští kupčíci poprvé své hliněné výrobky — „arabský porcelán“ — do Číny, vyměnili si zaň různé hledané zboží, kteréž pak do své vlasti dopravovali, a tu mezi jinými novotinami přivezli si „ze země copů“ hry v karty, jež měly původně tvar kulatý — což dosud nacházíme v různých končinách Asie — a byly malovány rukou. Z Arabie dostaly se karty do Persie a tam je pokřtili „naib“ t. j. místokrál, kteréžto jméno přijali též Arabové. Později naučili Saracéni této ušlechtilé hře Španěly, kteří je nazvali „naipes“ a brzo na to těšila se Italie se svými „naibi“ (nyní „carte“); do Francie uvedeny pode jmenem „carte à jouer“ a z Vlach oblaženy jimi konečně i Čechy a Německá říše. Malíři písma a psaní nezabývali se však příliš dlouho malováním karet a přenechali výnosné to řemeslo „kartářům“, kteří tiskli figury dřevo- neb kovořezem a patřičné barvy nanášeli vzornicemi. Z Německa pak vyváženy karty na tento způsob tištěné do všech končin Evropy. Jen mimochodem podotýkám, že se tudíž nemůže považovati za vynálezce karet ani malíř Gringonneur ze stol. 14. ani Laurens Coster, jemuž vynalezení jich také přičítáno. Jak velikou cenu mají starodávné karty, viděti z toho, že na př. hra padesáti listů v Britském museu koupena před několika roky v Paříži za sedmnácte tisíc franků a částka tato nepokládána za příliš vysokou.

Zhotovováním karet dán tedy mocný podnět k dalšímu vývinu dřevorytectví. Stejnou téměř dobou vzniklo řezání svatých obrázků, k nimž připojovány krátké průpovědi; později vyřezávány již i velké tabulové texty literní; a konečně dospěly tyto pokusy k nejdůležitějšímu vynálezu všech dob, jakým jest bez odporu knihtiskařství. První dřevořezby nacházíme tudíž po kartách na tak zvaných „listech létacích“, pak v knihách tabulových nebo blokových a na těch možno nejlépe studovati těžké a hrubé počátky, z nichž se zvenáhla vyvinulo skvostné umění dřevorytecké. Jeden z nejstarších listů, svatou trojici představu-

jící, zhotoven dle všeho v Čechách za časů Karla IV. po spůsobu Theodoricha Pražského a Wurmsera Štrasburského a byl přilepen na vnitřní desku Olomouckého missálu. Jest velmi hrubě proveden a rovná se v tom

Ukázka nejstaršího dřevorytu.

jiným dvěma listům, chovaným v Mnichově: na jednom z nich nalezáme postavu sv. Jiří, dle brnění z konce 14. stol., a na druhém mučednictví sv. Šebestiána z roku 1437. Na některých z těchto starých listů připo-

jeny jsou znaky různých klášterů, což považovati můžeme za důkaz, že buď v nich neb pro ně byly pracovány; zejména jsou to kláštery Tegernsee, Altomünster a Nördlingen, v kterémžto posledním žil bratr Lugr, uvedený v knize klášterní jakožto „optimus incisor lignorum". Poněvadž tehdy nebyl vynalezen ještě lis tiskařský, snímány otisky ploten tak zvaným třícem a proto lze tyto snímky na první pohled rozeznati. Jsouť následkem jakési inkoustové neb klihové barvy, které z počátku k otiskům užíváno, do hněda vybledlé, a mají na zadní straně vyhlazenou plochu, což povstalo následkem tření při snímání otisku, při čemž se položil zvlhčený papír na potřenou plotnu, která se pak důkladně třela neb plácala, až byla dřevořezba dopodrobna vytlačena. Ale i po osušení takového listu zbyla vždy stopa tříče, která jest nyní pro sběratele závažným znamením pravosti a přibližně též význačna pro udání doby. Později, na počátku století 15., užíváno k otiskům černi rozdělané olejem, která postupem času zatlačila primitivní klihoviny a inkoustoviny. A co jest nejčastěji zobrazeno na těchto nejstarších rytinách, které jmenujeme též „incunabulemi" dřevorytu (z latinského: „cuna" = kolébka)? V přední řadě dlužno uvésti: „Odpustkové listy" s vyobrazením Krista, ověnčené bohorodičky, umírajícího člověka, nad nímž stojí čert (z dob papeže Sixta IV.) a p. Nejzvláštnější jest odpustkový list papeže Alexandra z roku 1494, obsahující vyobrazení Marie, Anny a Ježíška s textem, dle něhož se šťastnému majiteli odpouštějí smrtelné hříchy na deset a všední na dvacet tisíc roků. Podotýkám, že se kreslič tohoto listu jmenoval „Kašpar", původu zcela neznámého. Jiný druh těchto prvních dřevorytin byly novoroční lístky, jež tisknuty tenkráte již ve značném počtu. Obyčejně vidíme na nich hojnosť všelikých darů, často naložených na loď, kterou řídí Ježíš a jež na stěně palubní má nápis: „von allexandria kom ich hargefarn und bringe vil guter ior;" mnohdy bývá na nich také vyobrazena bohyně dobročinnosti, Abundantia neb troubící anděl s případným, hodně mnoho slibujícím veršem. Většina létacích listů z dob útlého mládí dřevorytu nemá jmen rytců; jen tu a tam nalezáme signaturu křestního jmena jako: Jörg, Hans, Michel, Peter, Ulrich, a jen několik jich vyřízlo celé jmeno, na př. M. Siglin, Michel Schorp, Bastian Ulmer, Hans Schawr, Peter Heinrich Erolzheim, Wilhalm Kegeler, Wolfgang Hamer a G. Glockendon. Tito zde uvedení byli v polovičce století 15. mistry dřevořezectví neb „tiskaři a malíři psaní", jak se za oněch dob nazývali.

Téměř zároveň s létacími listy nastalo „dělání knih", jež pozůstávaly z několika ploten a tvořily blok, nejdříve se snímky tříčem provedenými a později s listy lisem tiskařským tištěnými. Nejstarší takové památky mají text latinský a německý a první místo zaujímá 47 až 50 listová „Apokalypsa" (existující dosud v pětadvaceti exemplárech), jejíž obrazy jsou po většině světlozelenou a fialovou barvou provedeny. „Ancikrist" ve vídeňské Albertině obsahuje pět listů se třinácti obrazy, „Život Davidův" 15 listů, „Salve regina" 16 listů, „Pašije" 16 listů, „Symbolum apostolicum" kláštera Tegernseeského 6 listů, německo-latinské „Desatero pro nevědomé lidstvo" 10 listů — všechny zde uvedené chovají se ve Vídni a také v jiných velkých sbírkách. Na nově vynalezeném lisu počal pak rozsáhlejší tisk objemnějších knih blokových, jako žaltářů, evangelií,

tanců mrtvých, biblí, legend a missálů, nejvíce po spůsobu rukopisů s miniaturami provedených. Fust a Schöffer tiskli znamenitý „žaltář Mohučský“ (1457) bez obrazů se 306 inicialami a zároveň „Vratislavský missál“ (1483, nyní v Petrohradě) s pěknými začátečními písmenami. Mezi první díla, která jsou tištěna po obou stranách, náleží dílo: „Die Kunst Ciromantia“, pro které Jörg Schapff dosti slušné ornamentalní spleteniny a inicialy dle motivů irských provedl. Od roku 1457 nacházíme v těchto starých památkách také tu novotu, že udáno místo, odkud dílo pochází, kdo je tiskl a zároveň rok i den, což má pro badatele velkou cenu. Tak udávají všechny tyto podrobnosti bamberský knihtiskař Albert Pfister ve svém velkém díle „osmdesáti pohádek“, v „žalobě proti smrti“ a v „knize čtyř historií“, Jan Sporer ve své „Biblia pauperum“, biblí chudých (t. j. chudých duchem neb čtení neznalých), pak Bedřich Walter a Ulrich Han v díle téhož názvu. Jednou z nejzajímavějších knih z té doby jest dílo mohučského děkana Breidenbacha: „Svaté cesty do Jerusalema“, které napsal latinsky a jež pak přeloženo do pěti řečí; dřevorytiny toho díla, pocházející od jeho spolucestovatele E. Revicha, rodáka utrechtského, vynikají vysoko nad pozdější některé práce a svědčí o nevšedním nadání jmenovaného illustratora.

Konečně objevily se dlouho hledané litery kovové, těžká práce vyřezávání celých tabulí odpadla a rytci vrhli se s velkým úsilím na zdokonalování obrázkové části knih, čímž nastala teprve pravá doba umělého dřevorytectví. Svorně pracovali teď k jednomu cíli kreslič a dřevorytec, tiskař a spisovatel a plody společné jejich práce staly se mohutnou pákou pro duševní pokrok člověčenstva. Hned na počátku byla velká poptávka po výrobcích knihtiskařů a čím více se chuť ku čtení šířila, tím více stoupal ovšem i počet knihtiskařských podniků, což mělo za následek, že celá práce, kterou konala z počátku jedna osoba, rozdělena záhy na čtyři části tak, že umělec kreslil, dřevorytec řezal, tiskař tiskl, nakladatel prodával a vedl náklad. Co do technické stránky, stala se v dřevorytu až po naši dobu toliko změna dřeva a následkem toho i jaksi řezu samého; dříve užíváno totiž dřeva hruškového, s dlouhými vlákny, tak že se malým nožíkem vlákna prořezávala; v předešlém století však seznal Tomáš Bewick (1753—1828), že jest k účelům těmto nejlepší husté dřevo zimostrázové, do něhož se lépe pracuje rydélky. Dřevo určené k výřezu musí býti vždy co nejčistěji a nejhladčeji vyhoblováno, pak se potáhne tenkým roztokem běloskvoucí křídy, načež se provede kresba tužkou nebo tuší (za našich dnů se přenáší původní kresba fotografií na špalíček), rozumí se, že po spůsobu zrcadlovém t. j. obráceně: v originále na pravo, ve výřezu na levo. Dřevorytec vyřezává do jisté hloubky vše to, co má zůstati v otisku bílé, kdežto onu část, kterou má zasáhnouti válec s barvou, ponechává státi jako relief, ovšem zcela rovný. Provádění dobré řezby jest arci velice obtížné, vyžadujíc hlavně pevné ruky, bystrého oka a nejbedlivější opatrnosti, neboť učiní-li dřevorytec nějakou chybu, jest náprava těžka; možno sice pokaženou část vyříznouti a ji zasazením nového dřevěného klínku neb kolíčku nahraditi, do něhož se chybně provedená část znovu správně vyryje, ale tím se věc spíše pokazí, poněvadž taková oprava v tisku bývá znatelna.

Rozumí se, že vedle cviku a jistoty oka i ruky také umělecky vytříbený cit mnoho k hodnotě a kráse dřevorytiny přispívá. Dokonalý dřevorytec může dílo umělecké představiti tak, jak je kreslič umělec vytvořil, ba může vynikající jeho části postaviti do nejpříznivějšího světla. Nejlépe jest ovšem, je-li umělec kreslič sám dobrým dřevorytcem; tuť vystihne své dílo v řezbě do nejjemnějších odstínů.

Zde třeba se zmíniti o dlouholeté, jemně i ježatě vedené půtce v kruzích odborníků a badatelů, která se týká otázky: „Zdali výteční mistři století 16. vlastnoručně své práce do dřeva vyřezávali?" Velká jest řada těch, kdož tvrdí, že Dürer sám nástiny své příležitostně do dřeva ryl, uvádějíce za doklad vlastnoruční list tohoto umělce k M. Behaimovi a mimo to poznámku na znaku téhož, Dürerem provedeném: „že s velkou pílí vypracoval ten znak." Proti tomu zcela správně namítal M. Thausing, že jest tam pouze řeč o kresbě a že se Dürer na původním výkresu proti změnám při výřezu ohražuje slovy: „Bitte, lasst's also bleiben!" Vyjádřením se B. Jobina (1573), že „Dürer svými dřevorytinami umění dřevorytecké k vysoké dokonalosti přivedl," jest asi totéž řečeno t. j. že jeho znamenité kresby tomuto umění vydatně pomohly. Dürer praví také ve své cestě po Nizozemsku, „že nakreslil na dřevo znak Roggendorfů a že jej pak řezati dal." Že byl Dürer s to, své výkresy po případě i do dřeva rýti, o tom nemůže býti pochybnosti, uvážíme-li, že byl výtečným řezbářem figur ze slonoviny, tučku a ze dřeva. Podobně má se věc asi s Wolgemutem, Schäufeleinem, Cranachem, Holbeinem, H. Burgkmairem a jinými, kteří znali i jiná odvětví uměleckého průmyslu se stránky praktické, nemohli se však jimi zabývati a proto své práce mistrům dřevorytcům odevzdávali. Tak měl A. Dürer svého dřevorytce Jeronýma Norimberského a j., Schäuflein Dieneckera, Holbein Lützelburgera a j. a mnohým jiným řezali Cornelius, Liefrink, Hans Frank, Jan Bonn, W. Taberith, J. Rupp, W. Resch, Alexius Lindt a t. d. Dle všeho, co dosud v tomto sporu pro i proti vysloveno, nelze — až na zcela nepatrné výminky — nic jistého pověditi; avšak ti, kteří tvrdí, že znamenití mistři v 16. století, pro dřevoryt nákresy pracující, tyto vlastnoručně neřezali, jsou nyní v rozhodné většině. Námitka, že se pak nemůže mluviti o původních dřevorytinách těchto mistrů, není oprávněna, poněvadž se dřevorytec co nejpřesněji původní kresby přidržovati musí, prováděje ji beze všech přídavků, tak že celek zůstává výhradným duševním majetkem umělcovým.

Nyní však přikročme k nejslavnějším mistrům dřevorytu. Michal Wohlgemuth a Vilém Pleidenwurff spolčili se koncem stol. 15. s nakladatelem a majitelem dílny knihtiskařské Antonínem Koburgerem v Norimberku za tím účelem, aby zařídili také oficinu dřevoryteckou, pro kterouž pak dodávali nákresy k výzdobě různých knih. „Norimberská kronika" od H. Schedelse bylo první dílo společné práce, v němž nalezáme přes dva tisíce dřevorytin. Z této výtečné školy vyšla řada mužů, jejichž jména jsou sloučena se zlatou dobou německého „tvarořezu", která kvetla od roku 1500 až 1550. A. Dürer jest jejím nejznamenitějším representantem. Zároveň nalezla celá řada umělců vydatné podpory též na jiných stranách: umění milovní mužové měst Norimberka, Augšpurku,

Kristus nastupuje dílo vykoupení. Od M. Wolgemuta.

Řezna, Štrasburku, Kolína n. R. a j. v. a mnozí znamenití nakladatelé neskrblili prostředky, by vydaná díla co nejdokonaleji byla upravena. V těchto starých knihách nalezáme nevšední bohatství iniciál, vinět, okrajnic, různých obrub a titulních listů, které vydávají skvělé svědectví o vysokém stupni, na němž za oněch dob německé práce toho druhu se nacházely.

Velikán Albrecht Dürer (1471—1528) pracoval záhy již nákresy pro dřevoryt a jeho díla, takořka vesměs známým monogramem a letopočtem označená, dají se snadno chronologicky seřaditi. Počátek jeho činnosti spadá do roku 1498, kdy vydal šestnáctilistovou „Apocalypsis cum figuris" v latinském a německém jazyku, která se dočkala roku 1511 druhého vydání, jež obohatil ještě titulním obrázkem: Zjevení se Panny Marie sv. Janu evang. Vůbec jest rok 1511 snad nejvýznamnějším pro Dürera, vzhledem k jeho působení pro dřevoryt, neboť toho roku vydal také „Velké utrpení páně" (12 listů velkého formátu), dále „Malé pašije" (37 listů v osmerce), „Život P. Marie" (20 listů) a osm obrazů svatých. Rok co rok následovala pak celá řada znamenitých obrazů, nejčastěji svatá rodina v rozličném seskupení, rytiny historické, znakové a profání; z těchto posledních jest nejrozměrnější „Slavobrána císaře Maximiliana," sestavená z 92 ploten, 9 stop široká a $10^1/_2$ stop vysoká. Produktivnost Dürerova v tomto oboru jest velice obsáhlá a v rámci tohoto pojednání nemohu se pouštěti do podrobností, k jichž vypsání by nestačil objemný svazek. Že práce slavného umělce byly dříve již a dosud jsou velmi hledanými, o tom svědčí jak ohromná cena těchto dřevorytin, tak nesčíslné množství padělků, které koluje za naší doby po celém světě. Koncem předešlého století nestála celá as tři sta Dürerových listů obsahující sbírka více než tisíc zlatých, kdežto nyní stojí jediný exemplář z prvních otisků „Sv. Jeronýma" tři tisíce, „znak se smrtí" tisíc, „Adam a Eva" patnácte set zlatých. A padělků jest do tisíců; sběratelé tvrdí o nich, že „nestojí za nic," což ale v celku nemůže býti pravda, poněvadž i mnohý výtečný znalec byl jimi oklamán. Dürerovy dřevorytiny mají před mnohými jinými také tu neocenitelnou přednosť, že jsou znamenitě zachovány, což způsobila jediné převýborná jakost velice pevného papíru, s kterým se nemohou měřiti naše nejdůkladnější strojové papíry.

Z mistrů norimberských jmenujeme dále Sebalda Lautensacka (1522—1561), jehož pěkná „kniha turnajů" rytířských veliké oblibě se těšila, pak velmi dovedného Josta Dieneckera, který vedle Itala Ugo da Carpi si přivlastňoval vynález „světlotmavého" spůsobu (Chiaroscuro, clair obscur, dřevorytin pomocí dvou neb více ploten v různých toninách téže barvy tištěných), což arci není správné, poněvadž mnohem dříve již knihtiskaři Fust, Schöffer a j. v tomto spůsobu iniciály i jiné obrazy tiskli. Mistr na slovo vzatý a částečně žák Dürerův byl H. Leonard Schäufelein (1490—1549), také Scheyfelin zvaný, který již v roce 1507, jsa 17 let stár, vydal „Utrpení našeho pána Ježíše Krista" s 35 dřevorytinami, z nichž na nás hledí spůsob práce jeho velikého učitele. Jeho pilně provedené kresby pro dřevoryt jsou velmi četné (přes 400 kusů) a krášlí po většině díla v Augšpurku vydaná, z nichž

nejznámější jest „Theuerdank“ císaře Maximiliana (do dřeva ryl dříve uvedený Dienecker a jeden obraz sám Schäufelein). Knihy „Život Svatých“, „Plutarchus Teutsch“, „Teutsch Cicero“, „Doctrina, vita et passio Jesu Christi“ a „Ain Schön Lieblich auch Kurzweylig Gedichte Lutij Apuleij von ainen gulden Esel“ opatřil značným počtem výborných rytin. Výtečným mužem byl také Jan Neudörfer (1497—1563), takto „mistr psaní i počtů“, který nám napsal zprávy o vynikajících umělcích města Norimberka; mezi nimi jsou zvláště uvedeni Erhard Schön, který krášlil dílo: „Vitruvius Teutsch“, Hans Springinklee, žák Dürerův, který dodal částečně kresby ku knize „Hortulus animae“ a Hans Guldenmundt, jemuž Hans Sachs napsal verše k rytinám „vojínů tureckých, švýcarských a německých.“

Z „Tance smrti“ od H. Holbeina.

Také Augšpurk může se honositi řadou umělců, kteří mimo jiné pěstovali kresbu k účelům dřevoryteckým; z nich zasluhují především pozornosti velký Hans Holbein ml., rodák augšpurský (1497), a Hans Burgkmair. Holbein ml. obrátil se již v mladých letech do Bazileje, kdež mu ochotní nakladatelé, seznavše veliký jeho talent a zvláště nevyčerpatelnou hloubku jeho obraznosti, usnadnili pobyt hojnými objednávkami. K jeho nejznamenitějším výtvorům v tomto oboru patří tak zvaný „tanec mrtvých“ nebo „tanec smrti“, snad nejlepší dílo, které za tehdejší doby v dřevorytu bylo vytvořeno (1526), dále 90 obrazů pro latinskou biblí, která vyšla v Lyonu r. 1538, ale k níž obrazy řezal Lützelburger již v letech 1522 až 1526. Konečně kreslil veliký počet vkusných a mnohdy nevšedním humorem oplývajících okrajnic, vinět, znaků knihtiskařských, selských tanců, výjevů z řecké a římské historie,

Císař Maximilian a Maria Burgundská. Od H. Burgkmaira.

z bájesloví, osmnácte různých abeced a celou řadu velkých i malých nástinů pro díla všeho druhu. Po svém přesídlení do Londýna, kam se později ku stálému pobytu odebral, nepracoval až na některé malé výminky nic závažnějšího v tomto oboru, věnovav se zcela velkým úkolům malby. Jeho starší bratr Ambrož Holbein zobrazoval nejvíce rozličné dobré i zlé vlastnosti lidské, jako „závisť, žárlivosť, nevědomosť, lež, lesť, utrhačství, nedůvěru, nenávisť, píli,“ a t. d. v běžném názoru časovém v dílech „Žití u dvora“ a „Lidská pouť“; mimo to provedl značný počet illustrací pro kratochvilné a poučné knihy, které vyšly také za pomoci nakladatelů bazilejských.

Jedním z nejoblíbenějších a nejplodnějších umělců illustratorů byl bez odporu Hans Burgkmair (1473—1531), důvěrný přítel Dürerův a žák Schongauerův (syn Tomáše Burgkmaira), kterýž si po svém návratu z Italie dobyl velikých zásluh o sloh renesanční v Německu. Začáteční jeho práce lze od prací jeho otce dosti těžko rozeznati a stejný monogramm HB obou mistrů ztěžuje roztřídění jich ještě více. Následující práce mohou býti určeny zcela přesně: Sedmasedmdesáte postav ku genealogii císaře Maximiliana z roku 1510, přes dvě stě obrazů pro dílo „Weisskunig“ z r. 1511 (celkem jest v tomto díle 237 dřevorytin), illustrace ku „chvalozpěvu na knížata Rakouská“, vydanému r. 1513, dále „Schelmenzunft“ (r. 1515), „Sto devatenácte svatých“ (r. 1518), nedokončený průvod vítězoslavný císaře Maximiliana ve 135 listech (r. 1516—1519), dvanáctiobrázková „Apokalypsa“ (r. 1523) „Schimpf und Ernst“ s 33 obrazy, (r. 1526), rodinná kronika hrabat Waldburgských s osmašedesáti rytinami a čtyřicet obrazů k dílu „Petrarcha: Von des Artzney bayder Glück“ (r. 1527—1531). Kromě toho kreslil množství obrazů ku kázáním, některé listy svatých, podobizny, znaky, předložky k různým odvětvím uměl. průmyslu a biblické výjevy, v kterýchžto všech pracích obrážejí se různé doby tvoření tohoto velice pilného a znamenitého umělce, jemuž lze jen vytýkati, že někdy rád upadal v pitvornou manýru a nedbalost při kresbě figurální, kterou zálibně v hrubé hmotnosti předváděl. Z Augšpurských jmenuji ještě neznámého monogramistu se znamením *HS*, pak Antonína Hamasa, A. Maira, Jörga Matheusa a ze žáků Burgkmairových Matouše Gerona a Prewa čili Brewa, o kterémžto posledním se však dosud dle jeho znamení nic určitého stanoviti nemohlo. (Pokračování.)

Dcera emirova.

Napsal Jules Claretie. Přeložil Pavel Projsa.

I.

Od té doby, co Pierre Pomério z Plérinu u Saint-Brieucu dospěl ve statného jonáka, každoročně odcházíval na Jersey k žatvě obilí a ke sbírání shillingů mezi Anglo-Normany, kteří potřebí mají cizích paží, aby posekali úrodu a svezli ji do stodol. Za čtrnáct dní Pierre Pomério vydělal si tam více nežli v kraji za čtvrt leta a stříbrňáky, jež přinášel domů, dávala matka jeho do staré punčochy, jež uschována byla za kupami prádla v dolení přihradě velké starožitné skříně.

Pierru Pomériovi minulo dva a dvacet let, byl stepilý a obratný jako zápasník z akrobatské boudy, měl pěsti, že by byl dovedl zabiti býka a při tom modré mírné oči jako stydlavá dívka.

Podivný chlapík!

Ovdovělá matka, která neměla než jeho, často zastihla jej ve kteréms koutě domu pohrouženého v nějaký kalendář, na jehož spřehýbané listy hladké černé jeho vlasy splývaly v celých proudech. I přes široká, obrovská svá bedra byl Pierre nesmělý jako kloarek.*) Kromě toho, rád slýchaje všeliké povídky, mnohdy noci prodlel venku na stepi u starého jakéhos pastuchy, který vyprávěl mu pohádky a pověsti a to tak pravdivě, že bával se Pierre, viděl-li večer podél cesty zakrsalé stromy či v dálce světla, jež kmitala se jako bludičky nad bahnitými močály.

Bát se? . . .

Ah, ne! Pierre Pomério nebál se ničeho! Hlava jeho byla plna toliko nemožných věcí, báchorek, v nichž polonahé víly s rozpuštěným zlatým vlasem usmívaly se ze zurčících potoků a z pěnivých řek, příběhů o selských mládencích, kteří neměli nežli tlumok a kosu, ale setkávali se ve kvetoucím klokoči nebo jasmínu s divokrásnými princeznami, jež prchaly před zlým čarodějem či divokým rytířem a vdávaly se za mladé chalupníky, když tito pronásledovatele jejich sprovodili se světa.

To vše dálo se v nočních povídkách starého pastuchy, ale Pierre Pomério věděl velmi dobře, že cos takového nikdy nepřihodilo se v okolí, ačkoli časem dosti podivné historie proslýchaly se o jakés tulačce z Plouhy, která i přes svoji ošklivost vdala se v Paříži za jistého ruského knížete — holčice, která zedrané své sukně rozvláčela po všech silnicích. Ale byla snad také vílou — kdo mohl to vědět?

*) Žák kněžského semináře.

II.

Ostatně Pierre Pomério v té chvíli málo staral se o víly a čaroděje starého pastuchy: právě opustil Jersey se dvěma sty dvanácti franky v kapse a s krásným nožem o čtyřech čepelích ze sheffieldské oceli, jejž koupil od kteréhos nožíře na King-streetu. Skvostný nůž, kterým zrovna tak dobře možná bylo přeříznouti mladý strom jako zapíchnouti starého vola. Kromě tohoto nože přinášel Pierre také jehly pro matku a do stříbra vsazené srdéčko, jež zhotoveno bylo z červené a černé jerseyské žuly a určeno pro hezkou některou dívčinu . . .

Pierre Pomério totiž rozhodl se, že se ožení — aby se jenom oženil a ne že by byl snad lásku nějakou nosil v srdci či vyvolil si některou dívku mezi mladými dívkami ze Saint-Brieucu, ačkoliv mnohá upřímně zadívala se mu v jasné oči, jakoby chtěla říci: jak se to s mládím zanačí, je-li kdo tak statným jonákem jako ty, Pierre Pomério?

A zatím co námořníci na stěžních napínali plachty, jež svižně třepaly se větrem, Pierre Pomério ležel na palubě lodice, kdež v těsné kupě jako sledi tlačili se muži v širokých kloboucích a ženy v bílých čepcích — krajané, kteří právě tak po skončených žních na Jersey vraceli se do svého domova do Portrieux, na ostrov Bréhat nebo do Paimpolu — a aby čímsi vyplnil čas, než zvednou se kotvy a přístav saint-héliersky zmizí za pevnůstkou Elisabeth, hovořil sám pro sebe:

— Které z nich to kamenné srdíčko se stříbrnou obrubou mám dát? Pěkně bude to vypadat, až celé třpytivé houpat se bude na ňadrech některé mladé hezké dívčiny!

V myšlenkách jedno po druhém probíral všecka děvčata z okolí . . .

Anna Plouharnová z Plérinu, která tak roztomile se usmívala svými malými bílými zoubky, kdežto oblé její tváře jako červená jablíčka zvaly k nakousnutí; Marie Bercenova, jejíž obnažené lokte při nakládání tresek v Binicu vyhlížely tak bílé jako mléko nejtučnější kravky; Martha Gicquelova, která s potěšením namáčela své rozpuštěné dlouhé černé vlasy do vody a málo chýlila se do zadu, při čemž plátěný její živůtek zlehka na ňadrech jí praskal . . . koketa! . . . a malá Olivie Houatova, která — ačkoli mohl rozmáčknouti ji jako loutku — tak škádlivě se mu vysmívala, že přicházel vždycky do pokušení uchopit čtveračku za rusé kadeře a vtisknout jí řádnou hubičku na úšklebně sešpoulené rtíky . . .

Uvážilo-li se to kolkolem, byly hezké všecky!

Na každý způsob jedna z nich žulové srdíčko z Jerseye obdrží... ať si matka Pomériová snachu svoji vyhledá, neboť kdyby vybrati si měl Pierre sám, zvolil by si „princeznu ze skleněného vrchu“ nebo „dceru vil“ či „vodní pannu“ z povídek pastuchy Yana. Takové nevěsty jsou však velmi vysoko, na hvězdách, ba ještě výše . . .

Lodice odrazila a za noci, jež zvolna nížila se na moře, Pierru Pomériovi, se stočkou lanoví pod hlavou spočívajícímu v dřímotě, zdálo se, že krásné žulové srdéčko, jež za tři shillingy koupil v bazaru saint-hélierském, darem podal rusalce z báchorky „o zlaté řece“.

III.

Ještě nedospěli k Minquiersu, řadě podmořských úskalí, kde od staletí nesčetné stroskotaly se koráby, když náhle zvedl se vítr a lodice jako ořechová skořepina tančila na hřebenu třásnitých vln. Vody dmuly se výš a výše. Pierre Pomério viděl, jak valí se jako pěnivé hory a jedva že roztříštily se s hromovým lomozem, zaplavily palubu proudem, co zatím vítr hvízdal v lanoví.

V Binicu přistati bylo nemožno. Lodice, jež za bouře utrpěla pohromu, musela hledati útočiště v přístavě u Saint-Malo, kamž také za strašlivého větru přibyla.

Nu! dále popluje se teprvé za dvacet čtyři hodiny — tolik času bylo třeba, aby utrpěná škoda byla spravena a Pierre Pomério neměl nic proti tomu, aby lidi ze Saint-Malo poněkud si prohledl.

— Saint-Malo při nejmenším aspoň Jerseyi se vyrovná! pro sebe mínil Bretonec.

Tak bylo mu čekati do zítřka.

Chtěl se po neznámé osadě podívat a bez cíle — zatím valně se již sešeřilo — dal se ulicemi starého města s vysokými domy. Později zamýšlel odebrat se do kavárny de Dol v malé temné ulici des Écouffes, kterou doporučil mu jakýs domorodec jako zájezdnou krčmu.

Po strašlivé noci z předešlého dne obloha byla poseta hvězdami a moře, jako by unaveno vlastní sběsilostí, zdálo se do širé dálky pohříženo ve spánek.

Pierre Pomério procházel se ulicemi sem a tam, obhledl kulatý osvětlený ciferník věžních hodin, jenž vysoko na vrcholku báně vypadal, jako by vznášel se v povětří, a naslouchal bubnům a trubkám čepobití, jež ozvalo se na chvíli se všech stran.

Pak celé tmavé město zvolna usínalo a cestou slyšel Pierre toliko ještě ohlas vlastních kroků na dláždění.

Ubíral se branou, v jejíž jednom zamříženém výklenku stál velký bílý obraz Panny Marie, obklopený hořícími svícemi —

Pierre požehnal se křížem, vyšel dále na nábřeží a spatřil nedaleko rozsáhlou, plápolavými pochodněmi ozářenou boudu, odkud zaznívala podivná hudba, jež bezděky jej vábila a lákala.

Před boudou, jež postavena byla z prken a z plátna a v jasně osvětleném průčelí nesla červený štít s nápisem: „Alžírský koncert sultánek,“ kupili a tlačili se lidé, aby lépe viděli a slyšeli. Námořníci z přístavu, rybáři z města, sedláci z venkova v naškrobených nákrčnících s otevřenými ústy vzhůru zírali na malého hubeného muže, který — černý jsa jako uhel a červený fez maje na hlavě — vyvolával vřeštivým hlasem s cizím přízvukem:

— Jen dále, pánové, jen dále!

A sliboval divákům všeliká překvapení: tance odalisek a písně haremu . . .

— Ráj Mohamedův za snížené ceny, pošklebovali se lázenští hosté z Paříže, kteří sešli se jako na pouť do Saint-Cloudu a pohrdnuvše

„Maškarním plesem“, dávaným v kasině za pomníkem Chateaubriandovým, o překot hrnuli se do boudy.

Na mladého Bretonce z pola vlaská, z pola orientalní výřečnost malého muže a pronikavý jeho pokřik, jenž ozýval se nocí jako zvuk trubky, učinily zvláštní a hluboký dojem.

— Račte, pánové, jen dále! podívat se na krásnou Kadužu, Kadžu, dceru emira z Biskry, nejkrásnější děvu z celé Alžirie, která bude mít čest provésti před váženým obecenstvem tanec Alméh z Tangeru a Kabylek z pouště! . . .

Pierre Pomério neměl ani ponětí, co by znamenat mohlo „emir“ a pochvalování impresariovo bylo mu právě tak nesrozumitelným jako hatmatilka, kterou dva dny před tím zaslechl na King-streetu. Ale slova: Kadža, Biskra, emir, poušť se mu líbila, lichotila jeho uchu a budila jeho zvědavost jako knihy a pohádky starého Yana.

— Račte, pánové, jen dále!

Pierre lokty prodral se mezi lidmi, vstoupil a jedva že plátěná opona vchodu za ním zapadla, jedva že zaujal místo na vykázané mu lavici a rozhledl se široce vyvalenýma očima, zúplna oslněn byl celým svým okolím.

Zdálo se mu, jako by se byl ocitl v jedné z oněch slují, kde scházejí se skvostně vyšperkované víly, jejichž však roucha ihned pozbývají svých pestrých barev, odváží-li se kdo k nim se přiblížiti.

Před ním na malém úzkém jevišti, jež osvětleno bylo čoudivými lampami, seděli nehybně dvě ženy a muž ve východních oblecích a mdlými zraky dívali se na obecenstvo, společnost velmi smíšenou, v níž nacházeli se sedláci z départementu Ille-et-Vilaine vedle Pařížanů v měkkých kloboucích a v letních oděvech.

Hudebník s vysokou čepicí na hlavě klímal u starého klavíru a čekal na počátek představení; a co zatím diváci s potlačovaným úsměvem pozorovali tři hedvábnými cáry vyšňořené osoby, skrčené na karamanských polštářích, trvaly tyto dokona bez pohnutí, chabě a unaveně v jakési tupé ospalosti . . .

Jedna z bou žen, tlustá a úplně beztvárná ve svém alžírském kroji, měla čtverý, svislý laloch a obracela své velké vybulené oči zvolna od jednoho rohu boudy ke druhému. Muž, obrovský černoch ze Sudanu, oděn byl zcela bíle a co chvíli za bezhlasého smíchu ukazoval své dlouhé zuby mezi odulými ohrnutými pysky. Uprostřed obou těchto postav, z nichž jedna vyhlížela skoro blbě a druhá téměř divoce — tísněna otylou ženou s křivým židovským nosem a složitým černým ďáblem s bílým chrupem — vykláněla se mladá hezká snědá dívka s aksamitovými zraky a s červenými barvenými rty. Zpod lehkého zadrhnutého čepečku splýval jí těžký lesklý vlas na poloobnaženou něžnou šiji a porozhalená kyprá ňadra.

Pierre Pomério shledl ovšem sličnou dívku, Kadžu, dceru emirovu, hned při vstoupení a oči jeho, z nichž při lampovém světle jiskřily modravé blesky, utkvívaly na ní s vášnivou náruživostí. S odkrytou hlavou, nachýlen ku předu, ruce na kolenou, seděl na prkenné lavici a upjatým zářivým pohledem zíral na krásné, svůdné stvoření. Bylo, jako by zrakem

pohltiti chtěl Kadžu od hlavy a černých skvostných kadeří až k malým nožkám v bílých punčoškách a v rudých, zlatem prošívaných botkách.

Zdálo se, že také ona mezi davem statného jonáka si povšimla, neboť pomalu stočila se k němu svojí oblou, jemně ruměnnou tváří.

Byla krásná, krásná, Kadža, krásná jako snivý přelud, krásná jako rusalka s věncem vodních květin na skráních! Pierre viděl toliko ji a vzpomínal při tom na pohádky starého pastuchy Yana: neradno přijít vílám na blízko; jsou divé a nebezpečné bytosti . . .

IV.

Malý hnědý muž, který dříve před boudou vyvolával, vešel dovnitř a pronikavým, ostrým hlasem oznamoval, že představení započne.

— Ajša, dámy a pánové, Ajša, ušlechtilá Alžíranka, provede nejprve tanec tuniský, na to krásný Ali představí velký tanec Kabylů ze Zaatše a konečně slečna Kadža, dcera emirova, tanec Alméh z Tangeru!

Byla tak spanilá, mladá Kadža, že všechny pohledy, co impresario mluvil, k ní se obrátily a že i nadál zůstaly k ní upřeny, co zatím ušlechtilá Ajša sténavě povstavši, při klinkavých zvucích piana supivě jako tuleň se vděkem slona semtam se kolísala, ctihodnou hlavou klátila a dala se do chrochtavého zpěvu.

Lázenští hosté z Dinardu a z Paramé, které sem náhoda zavedla, o překot smáli se jako posedlí, a stará Ajša metala ze svých velkých, mdlých očí, jež někdy zajisté byly krásné, na nemilosrdné posměvače zničující blesky.

— Teď přijde krásný Ali! . . . Vzhůru, Ali, tanec Kabylů!

Jako těžký žok sklesla ubohá Ajša na prostřené polštáře a velký negr v bílém řasnatém obleku, staženém v bocích hedvábnou šňůrou, počal své křepčivé kejkle. Černými svými zřítelnicemi a odchlípenýma rtoma samým úsměvem rozplýval se na přítomné dámy, které, aby nerušeně mohly se chechtat, schovávaly se za své vějíře.

Představení činilo dojem, jako by mouřenín právě byl utekl z vývěsní tabule nějakého zubního lékaře.

Leč Pierre Pomério nic z toho neviděl; nepostřehl ani bujné skoky Aliho, ani hlasitý smích diváků na sousedních lavicích, ani rozhorlení impresariovo a pianistovo nad nevázanou veselostí Pařížanů. Viděl jenom Kadžu, krásnou Kadžu, jejíž černé něžné oči s podivným úsměvem zůstaly k němu obráceny.

Dobrého jonáka obešlo horko na všech údech, když takto na něho se usmívala a v uších zalehlo mu hučení jako mořských vln. Téměř vzkřikl a nebyl s to potlačiti radostný vzdech, na který dva nebo tři sousedé po něm se otočili, když posléz přišla na řadu Kadža.

Vzchopila se z polštářů, přímo stála před ním, štíhlá a útlá jako třezalka, se svým krásným rozpuštěným vlasem, který odhodila nazpět, jako by příliš jí byl těžký. V levé ruce držela tamburinu, pozvedla ji nad schýlenou hlavu a chvílemi udeřila v ni druhou malou pěstí; celé její tělo bylo v pohybu a plným jejím svěže červeným rtíkům unikal

zvláštní zpěv, volné jednotvárné zvuky, vášnivá touha či bolestný stesk, dojemná prosba či žalostná výčitka . . .

Velký černoch a stará Ajša provázeli ji potleskem a úsečným pokřikem, podobným praskotu biče:

— Kadža! Kadža! Aj Kadža!

A co zatím truchlivý tento zpěv hroužil se mu do srdce, cítil Pierre Pomério, jak zmocňuje se ho nepřekonatelná lítost. Bylo mu, jako by se měl rozplakat a uprchnout a zdálo se mu, jako by Kadža neustále na něho pohlížela, rovněž měla v očích slzy a jako by řečí, jíž nerozuměl, si stýskala: Oh! kdo přijde? kdo mě bude milovat? kdo mě osvobodí? kdo mě zachrání? . . .

— Kadža! Kadža! Aj Kadža!

V.

Tanec byl u konce; přítomní hlučně tleskali a volali pochvalu.

Okamžik stanula Kadža usměvavě a udýchána; chřípě se jí chvěly a ňadra se jí dmula. Pak na poděkování se poklonila a děkovala především statnému hezkému jonáku, který modrýma svýma očima nepřetržitě díval se na emirovu dceru.

Kynula hlavou a všichni bodří lidé v kulatých kloboucích a bílých čepicích uctivě se schýlili, jako by opětovali pozdrav princezky a mladé dívky ze Saint-Malo patřily na zlatoskvělý oblek Kadžin s týmž obdivem, s jakým pohlížely na premování prefektovo.

Také Pierre Pomério se poklonil a pohled jeho vyjadřoval vášnivou touhu a náruživou oddanost.

— Pánové a dámy, znova ozval se pronikavým hlasem impresario, slečna Kadža obejde veleváženou společnost a vyprosí si zvláštní odměnu. Neračte zapomenouti na dceru emira z Biskry!. . . Slečna Kadža nebyla vždycky nucena veřejně tančiti. Doufám, že velkomyslnost vaše upomene ji na palác jejího pana otce!

Tichý uštěpačný smích Pařížanů byl odpovědí na potměšilé toto oslovení; i na ruměnných Kadžiných rtech objevil se slabý úsměv.

Pierre Pomério naopak zbledl a v duchu si opakoval:

— Ubohá dívka, nebyla vždycky nucena veřejně tančiti!

Kadža sestoupila s jeviště, procházela řadami lavic, nastavovala divákům svoji tamburinu a provázela každý sou chvatným, lichotivým a zdvořilým díkem po arabsku.

Náhle stanula před Pomériem, který ještě více zbledl, co zatím kolena jeho dotekla se lehce šatu krásné dívky a hluboké černé její oči okamžik setkaly se s modrými výraznými jeho zraky.

Ah! jak bažil a práhl, aby sevříti ji směl v náruči a vyrvati ji mohl této boudě! Viděl malá její ouška, růžová jako drobné lastury, jež sebral druhdy na binickém břehu, její nosík, její tváře jako aksamitové a její vlasy, jejichž vůně upomínala na posečené seno.

Stál před ní beze slova, rozechvěn až do nejvniternější útroby.

Nikoli, tato víla nijakž nepodobala se jiným; byla hezčí, stokrát hezčí z blízka nežli ze zdálí!

Kadža dala se do smíchu a mlčky zatřepala svojí tamburinou, jako by chtěla říci: nu tedy?

Ah, ovšem! Dali jí všickni.

Pierre Pomério sáhl do kapsy, vytáhl nevědomky, co zachytil, sous, franky a hodil jí do tamburiny plnou hrst.

Ozval se cinkot měděných a stříbrných peněz.

Kadža lehce se zarděla, usmála se, nahledla a tázala se pak francouzsky jemným, lahodným, poněkud žertovným a naivním hlasem:

— Ah! srdce také?

— Jak srdce?

Pomério popatřil do tamburiny. Jako velkou rybu při lovu na mořské raky vytáhl s hrstí peněz také do stříbra vsazené žulové srdíčko — klenot, který určen byl pro Marii Bercenovu nebo Annu Plouharnovu, Marthu Gicquelovu nebo Olivii Houatovu a aniž byl by si povšimnul, spolu hodil je do bubínku.

Páh! kamenné srdíčko nikdy nemohlo přijíti na lepší místo nežli na tato bílá ňadra, na nichž ve výkrojku zlatobarvého živůtku třpytila se šňůra cechinů.*)

— Ano, koktal Pierre Pomério se zsinalými rty, ano, srdce také!

V černých očích Kadžiných zasvitl na mladého jonáka koketní, šelmovský blesk a odvětila něžně lichotivým svým hlasem:

— Děkuju, děkuju velice, pane!

Kadža byla už daleko a nastavovala tamburinu svou jiným a Pierre Pomério posud stál bez hnutí a sledoval ji zrakem.

Byl jako očarován Kadžiným pohledem a jako omámen Kadžiným díkem a zatím co padal do bubínku jeden sou za druhým, mínil pro sebe:

— Dávejte, co chcete; já jsem daroval něco lepšího . . . srdce z bazaru na Kingstreetu!

Knížecí jeho dar však nijakž nezdál se mu drahým pro dceru emirovu, která nevždycky tančívala k obveselení lidí.

VI.

— Mám čest pánům a dámám vzdát dík! pravil impresario s hlubokou poklonou.

Obecenstvo odcházelo a světla shasínala jedno po druhém.

Diváci všichni byli se již vzdálili a Pierre Pomério ustavičně ještě stál na svém místě, upjatě pohlížeje na Kadžu, která počítala své sous a — zdálo se — na něho zapomněla. Pohled na rozloučenou přece však ještě mu věnovala, když konečně i on odebral se za ostatními . . .

Leč on, venku ve hvězdnaté noci, kde měsíc stříbrným kmitem poléval vlny přístavního bassinu, co zatím mechanicky kráčel podél hráze, posud neviděl nic nežli hezkou smědou dívku, jež stále ještě půvabně před ním tančila.

*) Vlaský dukátek. Pozn. překl.

Nikdy nesetkal se s tak svůdným stvořením! Jak před chvílí na něho se podívala!

A srdce také?

Ano! ano! Peníze, srdce, rty, vše byl by dal a vrhl k nohám krásné Kadže!

Bylo mu sice milo, že podržel si svůj sheffieldský nůž, ale kdyby ho byla žádala, byl by jí dal zrovna tak nůž jako žulové srdíčko.

Slyšel posud zcela zřetelně roztomilý její dík a ještě viděl žárné její oči, černé jako ostružiny a její ňadra, bílá jako závoj víl. Bezpochyby i Kadža byla nějaká víla anebo princezna. Ano, některá z těch víl, o nichž vyprávěl pastucha Yan, že někdy vdají se za vzácného pána, někdy za prostého mladíka. Svatá Panno! Kdyby mu něco takového bylo souzeno! Hned s Kadžou by se oženil a žil by s ní v Plérinu a ráj by měl na zemi! . . .

Ale nač myslíš, Pomério? Což stal jsi se zpozdilým, hochu? Dcera emirova! Což zanechal jsi v boudě rozum?

Rozum?

Jako by mu co záleželo na rozumu!

A sdce také?

Ubíral se dále, bez přestání dále a přišel opět ke bráně, se sochou Panny Marie, stále obklopenou hořícími svícemi, jež opravdu — Pierre zevrubně si ji prohledl — podobna byla hezké tanečnici, princezně Kadže.

Vrátil se do města, opět vyšel ven, bez cíle bloudil semotam a dospěl, jakoby zaklet v čarovný kruh, posléz opět k boudě, jež dříve tak skvěle zářila a nyní se svými shasnutými lampami zdála se vymřelou. Ani světla, ani hudby! Vše pusté a smutné jako po ohňostroji v Saint-Brieucu, když poslední raketa byla vypálena.

Toliko na jednom místě, v pozadí hlediště prosvital mdlý pablesk, který odsláněl se na zeleném plátně stanu jako mastná skvrna.

Také ozýval se odtamtud zvuk hovoru a Pomério přiblížil se, aby poslechl, neboť z hluku rozeznával měkký a líbezný Kadžin hlas.

Bylo možná, že byla zde, ona, Kadža, za tímto plátnem a že podařilo by se Pierrovi, kdyby modré své oči těsně na ně přitlačil, aby opět spatřil emirovu dceru?

Bez šumu přistoupil blíže.

Nic neviděl, naslouchal však napjatě, co zatím srdce jeho v hrudi vzpínalo se jako divé zvíře.

Snil, bodrý mladík?

Právě zaslechl, jak se smíchem pravila Kadža Maltezanu, který prve dělal vyvolávače:

— Je pravda, byl velmi hezký ten milý Bretonec a tak naivní, tak naivní, když do tamburiny hodil svůj klenot!

Ano, skutečně — Kadža mluvila o něm, o Pomériovi! Myslela na něho jako on na ni . . . nezapomněla na něho . . .

A Maltezan, jehož hlas zněl nevlídně, pak příkře a konečně zlostně, odpověděl:

— Tak! Ale prokážeš mi tu laskavost, že necháš Bretonce s pokojem! Kdyby ti mělo snad napadnout, abys koketovala zde jako v Quimperu, uvidíš ode mne něco nového!

— A to bude?

— Že tvé jerseyské srdíčko poletí do přístavního bassinu, budeš-li si zahrávat na sentimentalní. Říkám ti to napřed!

Ton Maltezanův stával se až zuřivým za směsice pařížského jargonu a východního nářečí a Orientál zajisté s výhrůžným posuňkem stál před Kadžou.

— Nu! zkus tedy vzít mi je! Sklenici hodím ti mezi oči! ...

Byla to Kadža, která ostře takto odpověděla.

Zároveň slyšel Pierre Pomério cinkot nožů a vidliček o talíře — zdálo se, že jsou u večeře — a jako průvod zlostné hádky pronikavý smích černochův a sípavé kvokání Ajšino.

— Nedráždi mě! nedrážďi mě! křičel Maltezan.

Co při tom se dálo, Pomério mohl uhádnout: muž v červeném fezu přiblížil se ke Kadže a vztáhl ruku po žulovém srdíčku, jež vyzývavě mu ukazovala.

Nenadále ozvalo se cos jako prudká srážka: muž chopil asi Kadžu za bílé rámě.

Ajša a Ali smáli se lhostejně jako dříve.

V týmž okamžiku cítil Pierre, že uvnitř těsně nad jeho hlavou cosi dopadlo na plátno; pak slyšel, že spadlo to k zemi a rozbilo se.

Byla to Kadžina sklenice, kterou mrštila po tváři Maltezanově, aniž by ji byla zasáhla.

Nyní však musel ji muž pevněji uchvátit, stisknout jí ruku či rámě, neboť úzkostně vykřikla, bránila se a volala stále žalostnějším hlasem:

— Pusť mě! ... Ah! pusť mě! Bolí mě to ... slyšíš ... pravím ti, že mě to bolí! ... Ničemný zbabělče! Ne! šperk nedostaneš ... Ne! ne! ne! ... Ale tak pojďte mi na pomoc, vy ohavy! ... Nevidíte, že mi rozdrtí ruku? ... Zlomíš mně prsty! Zlomíš mně prsty! ... Pomoc! ...

Všecka krev vhrnula se Pierru Pomériovi do hlavy, že zahučelo mu v uších a aniž by si byl vědom, co činí, při Kadžině posledním zvolání mžikem hluboce protal svým sheffieldským nožem zelené plátno, rozhodil je a s ostrou čepelí v pěsti jako šílenec skočil do stanu.

Na zemi skrčený černoch rázem se vzchopil a Maltezan, který dosud svíral Kadžinu ruku, ohledl se po statném modrookém mladíku, který blížil se k němu se scuchaným vlasem a zsinalou tváří. Pouze tlustá Ajša dále hryzla na kapouním stehně a zůstala na polštářích rozložena seděti před sporými zbytky večeře.

V předtuše nebezpečí impresario odstrčil Kadžu, jež zpola uleknuta, zpola potěšena Pomériovým vkročením s úsměvem pohleděla mu v ústrety. Pierre však vrhl se jako sběsilec na Maltezana, popadl jej za límec a vztekle jím zatřásl.

— Ah! ... Jste opilý, chlapíku! ... Ali! ... Ali! ...

Ali na druhé zavolání nečekal; široké černé jeho tlapy zaťaly se už do Pomériova ramene a kolenem vrazil mladému muži do zad, aby překotil jej na znak. Bretonec byl však silný; zasadil Maltezanu ránu, že tento s divou kletbou svalil se k zemi a čelem udeřil na hranu bedny. Pak otočil se Pierre proti Alimu, chopil jej v pasu, jak počínají si zá-

pasníci, opřel koleno o negrovu hruď a nedbaje, že protivník jeho rval mu vlasy, sevřel železnými svými svaly ochablé paže černochovy, že praštěly mu kosti.

— Pomoc! ... pomoc! opětně volala Kadža.

Tlustá Ajša líně odvalila se se svého místa, stále ještě okusujíc na kapouním stehně; Maltezan však vymrštil se jako kobylka a vytrhl sheffieldský nůž Pomériovi z ruky.

VII.

Ali ležel na zemi. Bretonec pevně přiklekl na poloodušeného negra a otočil se po malém brunátném muži, který vztekem soptě, čelil mu se rty zmodralými, s tváří skrvavenou a ohrožoval jej nožem.

— Sem s nožem, nebo tě zardousím! zvolal Pierre.

Pustil černocha a uchopil Maltezana za hrdlo, aniž povšimnul si rychlého pohybu svého odpůrce. Zaslechl pouze Kadžin pronikavý výkřik, ucítil něco studeného na hrudi a bylo mu, jako by byl obdržel ránu pěstí.

Okamžik stanul; zdálo se mu, že Maltezan, který téměř sezelenal, se bojí a strojí se k útěku.

Pak dotekla se Kadžina ruka jeho ramene a slyšel, jak se tázala:

— Ublížil vám?

Pomério chtěl odvětit záporně, ale náhle pocítil, že byl raněn. Usedl, rozepjal kabátec a shledal, že silně krvácí.

Sheffieldský nůž, který ležel v písku, úplně byl červený.

Bolesti Pomério neměl, bylo mu, jako by krev rozlévala se mu také dovnitř.

Ani si nezasteskl a když Kadžina snědá tvář nad ním se schýlila, rád by jí byl řekl: Jak jsi krásná ... krásná ...

Leč celý stan byl již pln lidí, námořníků, přístavních dělníků ...

Pak nenadále dav se rozstoupil: dostavila se policie ...

Tlustá Ajša pustila kapouní stehno a zakvičela:

— Není to nic ... jenom malá pračka ... Nic jsem neviděla, nic ... docela nic ... právě jsem jedla ...

Jakýs pán s řádovou stuhou, bezpochyby přístavní komisař, přikročil k Pomériovi a tázal se:

— Jste vy raněn?

Za ním viděl Pomério Maltezana, který bled, na všech údech se chvěje, ujišťoval zástup, že neví, jak se to přihodilo.

— Neštěstí, pane komisaři, pouhé neštěstí! ...

— Vykliďte stan!

Ve chvíli nalézal se Pierre Pomério toliko ve společnosti Kadžině, černochově, Ajšině, Maltezanově a dvou nebo tří mužů, z nichž jeden seděl na Alžírském koberci a spěšně psal, co zatím komisař zahajoval výslech.

Mladý Bretonec cítil, že stále slábne, ale příliš nad tím se nermoutil. Naopak, přicházelo mu, jako by se byl ocitl v jedné z oněch rozkoš-

ných báchorek, které druhdy Yan, starý Yan tak krásně vyprávěl pod širým nebem na rozsáhlé pastvině.

Kadža, dcera emirova, sklonila se k němu jako víla k raněnému osvoboditeli a tázala se něžně:

— Bolí vás to? bolí mnoho?

— Ne, ne příliš ... Nic to není ...

Komisař obrátil se k Pomériovi.

— Kdo jste? tázal se.

— Pierre Pomério, chalupník, narozen roku 1862 v Plérinu, Côtes-du-Nord ...

Při světle lampy soudní písař rychle výpověď zaznamenal.

— A vy? Vaše jmeno a příjmění? tázal se lékař Kadže.

Odpověděla váhavě:

— Marie Potardova.

— Vaše stáří?

— Devatenáct let.

— Narozena?

— Ve Vaugirardu.

— Nemáte jiné zaměstnání nežli to zde?

— Račte odpustit ... Byla jsem šička rukavic, až mě tento pán, dodala s posuňkem na Maltezana, přemluvil, abych se stala umělkyní.

Raněný sklesl, zvedl se a opět padl.

Tedy nejmenovala se Kadža? Nebyla Kadža? Její osud, její tanec, její úsměv, všecko ... všecko byla lež!

Se srdcervoucím výrazem obrátily se velké strhané oči Pierra Poméria ke krásné dívce a ubohý mladík mumlal:

— Dcera emirova ... Biskra ... Marie Potardova ...

Na líc vyhrkly mu slzy a bolestněji jej pálily nežli prýštící se krev.

— Marie Potardova! ...

Zavřel oči, nechtěl více vidět a opakoval jako v horečném blouznění:

— Neradno přijít vílám na blízko ...

Pierre Pomério měl býti dopraven do nemocnice.

Když sluhové zvedali nosítka, hezká dívka přistoupila a pravila chvatně zajíkavým a pohnutým hlasem, podávajíc mu žulové jerseyské srdíčko:

— Nechci si je ponechat ... Je vinno vším ...

— Naopak, odpověděl jemně Bretonec. Myslím, že nebudu mít čas, abych je daroval jiné!

VIII.

Několik dní po té četla vdova Pomériová v Plérinu u Saint-Brieucu svými brejlemi v „Petit Journalu“ následující řádky:

„V Saint-Malo v divadelní boudě řečené ‚Alžírský koncert sultánek‘ strhla se v noci na předvčerejšek krvavá rvačka. Jakýs selský mladík, jmenem Pierre Pomério, utržil od Marseillana nebo Maltezana Tita Bonnaféa, majitele stanu, smrtelnou ránu nožem, následkem kteréž ně-

kolik hodin později umřel v nemocnici. Tito Bonnafé nachází se ve vyšetřovací vazbě a rovněž děvče, jistá Marie Potardova, jež ke srážce zavdala příčinu. Podobá se vzhledem k nedostatečnému průkazu viny, že k obžalobě nedojde, ježto Bonnafé podle své výpovědi jednal v nutné sebeobraně."

Bleda a zdrcena zůstala vdova Pomériová seděti dlouhou a dlouhou chvíli.

Zdálo se jí neuvěřitelno, že by zde mohlo jít o jejího syna, o jejího Pierra, velkého statného hocha, který opustil ji jedva před čtyřmi nedělmi, aby vypomáhal při sklizni na Jerseyi a jehož nyní očekávala domů se vřelou tužbou staré ženy, které na světě nic více už nezbylo nežli láska k milému dítěti.

Theorie kosmogonické.

Podává O. Frant. Vaněk.

Domněnka o žhavém nitru země.

Většina novějších kosmogonií má svůj základ v domněnce, že zeměkoule jest ve svém nitru žhavě-tekutá. Až do nedávna mělo se za to, že možno odůvodniti domněnku tuto dvěma fakty, jednak přibýváním tepla ku středu země a jednak stejnoměrným otáčením se zeměkoule kolem své osy přes všeliké překážky. Za výsledek onoho přibytu tepla pokládala se horká zřídla a sopky. —

Pozorujme tedy nejprve přibyt tepla do hloubi. — V jisté vrstvě pod povrchem zemským trvá teplota po celý rok beze změny, kdežto vše, co jest nad touto vrstvou, podrobeno jest účinům ročních dob a sice tím více, čím blíže povrchu. Počínajíc od vrstvy stálé teploty jest teplo a hloubka v poměru přímém a sice přibývá tepla každých 30 *m* o 1^0 C., vezmeme-li totiž průměrné číslo nemnoha, velmi různých pozorování.

Postupuje-li přírůstek tepla pravidelně tímto způsobem, jest v hloubi asi 5·5 míle vše tekutě-žhavé; ve hloubi asi 8 mil vládne teplota 1200^0 C., v níž se i platina taví a ve hloubi 12 mil konečně žár, v němž proměněny jsou v plyn veškeré kovy!

Země byla kdysi tedy celá tekutá, neboť jen tím jest podmíněn její kulovitý tvar; též nemohly by se rotací sploštiti její točny.*) Tehdá

---

*) Zeměkoule jest t. zv. elliptický rotační sféroid; její průměr od točny k točně jest téměř o 5·75 zem. mil menší, nežli průměr pásu rovníkového. Zploštění čili poměr této difference ku střednímu průměru země jest $^1/_{299}$, číslo, jež bylo zjištěno jak výpočtem na základě Newtonova zákona, tak i pečlivým měřením.

vznášelo se veškeré vodstvo v podobě vodních par nad zeměkoulí. Když pak ponenáhlu se ochladily a srazily, dorážely jako vlny a proudy na ony části povrchu zemského, které zatím se staly pevninou: odtrhovaly celé kusy, přeměňovaly je v náplav a ukládaly je, když bylo nastalo utišení, jako zvrstvené skály. Z nitra byly však ještě zahřívány a takto vytvořily se krystalinické břidlice. Než ochlazování postupovalo a šířilo se čím dále tím více: massy se tudíž smršťovaly, obal země se úžil a pukal na různých místech. Z trhlin takto vzniklých prýštěly se pak roztavené vnitřní massy a utvořily, když byly strnuly, t. zv. prahory. — Po nějaké přestávce následovala nová katastrofa a tak to šlo stále, až posléze nastalo období, v němž právě žijeme. —

Mezi každé dvě po sobě následující katastrofy vřaděna byla jedna tvůrčí perioda dějin země. Zda období přítomné jest poslední, nevíme; pravděpodobno jest však, že za nějakou dobu (zda krátkou nebo dlouhou, není rovněž známo) bude následovati nový převrat, jímž zmařeny budou veškeré dosavadní věci. Lze totiž dovoditi, že otáčení se zeměkoule kolem osy musí se časem opozditi, ježto proudy mořské a passátní větry se berou směrem protivným. Ale poněvadž den přes to vše přece zachovává pravých svých 24 hodin — od nejstarších zaznamenaných zatmění slunce ve starověku — tož oproti příčině opozďující jest nám třeba klásti příčinu zrychlující a tou nemůže býti jiná, leč právě, že průměr zemský neustále se zmenšuje. Země stahuje a smršťuje se pouze ochlazováním a způsobilo-li toto druhdy na povrchu zemském revoluce, může taková nastati ještě jednou. —

Až potud vědecké bájení.

Než od doby, kdy Sir Charles Lyell vydal své „Principles of geology“ (r. 1832), upustila již nynější věda geologická od výkladů, že různé útvary byly způsobeny násilnými převraty, jež by byly stihly celou zeměkouli, dovodivši co nejpřesněji i nejpádněji, že ony katastrofy nebyly rázu všeobecného, nýbrž jen místního, a dále že není mezi „nyní“ a „kdysi“ žádného rozdílu, že tedy minulost se brala touže drahou, jakou se béře přítomnosť a že síly, které nyní v přírodě pozorujeme, od věčnosti do věčnosti nezměnitelně působí. Rovněž podala také nezvratné důkazy, že není vůbec žádných útvarů, které by se rozprostíraly po celém povrchu zeměkoule, nýbrž že útvary a vrstvy tvoří se v každé době současně a že dosud vesměs na zemi se vytvářejí a vezdy vytvářeti budou.

Předložíme nejprve stručně důkazy proti domněnce o žhavém nitru země: Veškeré roztavené massy zemské tvoří trusky a z těchto nevylučuje se nikdy krystall; prahory jsou však úplně krystallisované a krystally mohou vzniknouti jen z vodních roztoků; že v některé lávě se vyskytují krystally těžce tavitelných látek, nedokazuje ničeho, neboť tyto mají právě ku svému roztavení potřebí vyššího stupně tepla, než massy je objímající a drsný i porušený jich tvar svědčí patrně, že klidně v lávě se nevyvíjely. —

Horkem — i je-li mírnější — odstraňuje se všeliká krystallová voda, veškerá skutečná voda ukrytá ve skulinách i veškerá kyselina uhličitá; prahory obsahují však veškery ty tři součástky.

Jsou ukázky žuly, které obsahují v sobě kousky hořlavého asfaltu. Kde prahory stoupají vedle vápna a uhlí, nejeví uhlí ani té nejmenší změny. Jest sice pošinuto, ale po účinu horka není stopy.

Specifická váha roztavených mass křemenných jest 2·2, t. j. massy ty jsou 2·2krát tak těžké, jako by byly, kdyby se skládaly ze samé vody. V přírodě však vzniklé jsou hustší, neboť jich měrná váha bývá 2·6. A vskutku má veškerý křemen, jaký se nalezá v prahorách, až po basalt, melafýr a diorit, tuto větší měrnou váhu, kdežto roztavený křemen v lávě má měrnou váhu 2·2. —

Z Newtonova zákona byla určena průměrná hustota, t. j. váha 1 m^3 massy zemské, totiž 5·62 kg., tak že massa zemská jest $5\frac{1}{2}$ (vl. 5·62)krát těžší, než-li stejný objem vody. Víme, že téměř $\frac{2}{3}$ až $\frac{3}{4}$ celého povrchu zemského a sice na jednom místě až do hloubi $6\frac{1}{2}$ míle mořské (= 12·271 *m*),*) jsou pokryty vodou.**) Do pevniny samé pronikli jsme jen málo: 1716 *m* jest největší hloubka, kterou známe.***) — Žádný lidský přístroj nedostal se dosud hlouběji. Jen z nakloněných jistých skalních vrstev soudíme, že jest nám kůra zemská povědoma až asi do hloubky 5 mil a že z toho smíme odhadnouti průměrnou hustotu vrchních vrstev. Čítajíce v to i massy vodní, pokládáme číslo 1·5 až 1.6 za průměrnou hustotu. Jest to jen málo více, než-li čtvrtina průměrné hustoty celé zeměkoule. Proto domněnka o žhavě-tekutém vnitru postrádá svého oprávnění, neboť jádro zemské musí sestávati z mass, jichž měrná váha musí doplňovati měrnou váhu kůry zemské do 5·62. Kdyby tedy sopkami vycházela tato vniterná massa na denní světlo, nemohla by zajisté pozbýti na prvotné své váze; než veškeré lávy mají velmi nepatrnou měrnou váhu a jsou kromě toho složení velmi nestejného, což nemohlo by býti, kdyby pocházely z oné společné vniterné roztavené prasměsice. —

Sopky vůbec nesouvisí nijak s nitrem zeměkoule, nýbrž mají, jak dále ukážeme, svůj původ ve vrstvách nejzevnější kůry zemské. To dokazuje evidentně faktum, že ve vyvrženém popeli všech sopek na zemi se vyskytují zkameněliny drobnohledných živočichů a rostlin, které zajisté nežili ve vniterní výhni, nýbrž v oněch vrstvách kůry zemské, které za jich života byly ve styku s vodou. —

Že by se byl zmenšil průměr zeměkoule, toho nikdo ještě nedokázal; rovnoměrnost otáčení se země kolem osy také nevyžaduje toho, neboť jest to zcela jiná síla přírodní, která nepřetržitě i pravidelně působíc, úplně ruší účin mořských proudů a passátních větrů; jest to sluneční teplo. Věc má se takto: Známo, že dvé teplých těles odpuzuje se v téže vzdálenosti silněji, než-li jedno teplé a jedno studené. Mysleme si, že slunce o polednách stojí právě nad naším meridiánem. Krajiny na východ od nás položené byly již před polednem zahřívány teplem slunečním a jsou tudíž teplejší, než-li krajiny na západ. Děje-li

---

*) t. j. v jižním atlantickém oceáně mezi ostrovem Tristan d'Acunha a ústím Rio de la Plata. —

**) Pevnina = 136,055.371 km^2 a moře = 373,895.343 km^2 (dle Wagnera). —

***) Hloubky této dosaženo bylo u Schladenbachu blíže Hallu; důl Sperenberský u Berlína jest 1272 *m* a Mariánský a Vojtěšský důl v Příbrami něco přes 1200 *m* hluboký. —

se tedy na východ mocnější odpuzování, než-li na západ, zrychluje se ovšem rotace zeměkoule směrem na východ. Takto zjednává se stále rovnováha mezi uvedenými příčinami opozďujícími a příčinou zrychlující a pravidelnost pohybu jest objasněna i odůvodněna.

V útvarech, které jsou lepšími vodiči tepla, přibývá tepla mnohem volněji, než-li v útvarech půdy, jež jsou vodiči špatnějšími. Pravý opak toho musel by býti, kdyby teplo pronikalo z hloubi ku povrchu. —

Třeba tedy vyložiti si jiným způsobem příbyt tepla do hloubky, jakož i vznik horkých zřídel a sopek, než-li domněnkou o žhavě-tekutém jádru zemském, které by bylo obklíčeno kůrou poměrně velmi tenkou. Zmenšíme-li totiž v myšlenkách zeměkouli na kouli průměru 5 metrů, neobnášela by tlouštka strnulé kůry zemské více než 0·5 mm., tedy asi tolik, jako husí brk a nebyla by ani tak pevnou, jako skořápka vejce čejčího!

Nuže zkusme to s hypothesou z brusu novou: Země sestává vlastně ze dvou koulí; totiž koule duté z látek specificky lehčích, jež známe, a ze vnitřní massivné koule z látek specificky těžších, jež neznáme. Vnitřní koule stojí pevně, aby se vyplnila stará pravda: „Terra in aeternum stat“, kdežto koule zevnější se otáčí známým směrem od západu k východu. Vzájemným třením vyvozuje se teplo; na rovníku v míře poněkud značnější, než-li na točnách, ježto na točnách jest pohyb volnější a tudíž také tření menší. — Narazí-li občas jedna koule o druhou, vzniká — zemětřesení. —

Spolu vyhovuje tato hypothesa také potřebám náboženským. Místo věčného zatracení nalezá se totiž mezi oběma o sebe se troucími koulemi. Vzmahá-li se kdesi na zemi nepravost, zvětšuje se za trest obyčejně tření, eo ipso též horko a následek: roztavené massy zemské, smísené s nebohými dušičkami, chrlí se v podobě ohnivé lávy na povrch, čímž spolu s dostatek jest vysvětlen úkaz, že v sopečných vymětech se vyskytují organické látky.*) Když konečně kdys hřích rozmůže se po celé zemi, tu nemírně zvětšeným třením roztaví se opět všechno a země i nebesa pominou ohněm, jak v písmě psáno.

Neobviňujž nás nikdo, že dopustili jsme se tímto „výkladem“ lichého žertu, nikoliv; náš úmysl byl naopak pouze příkladem ukázati, k čemu možno potřebovati hypothes, vymýšlíme-li si je za jistým účelem nic nedbajíce, zda se skutečností se shodují čili nic. — Vždyť mnohdy právě na úplně bezdůvodných domněnkách byly založeny největší budovy vědecké, jak jsme toho doklady uvedli již v předchozích článcích.**)

---

*) S tím úplně ve shodě jest, co Petrus Damianus („Vita S. Odilonis“ v Bollandových. „Acta Sanctorum“ Jan. 1.) vypravuje o původu dne „dušiček“: Jeden poustevník bydlel totiž na jednom ostrově na blízku sopky, v níž duše bezbožných byly trýzněny ohněm. Svatý muž slyšel, kterak čerti tamo zaměstnaní si často naříkají, že bývají vyrušováni modlitbami a milodary zbožných lidí, kteří proti nim se spikli, aby takto dušičky zachránili; zejmena slyšel však, jak si naříkají na mnichy z Cluny. I odeslal poustevník zprávu o tom opatovi Odilonovi (na sklonku X. věku), který vida, že činnost jeho má takový úspěch, ji ještě více rozšířil, určiv, aby den 2. listopadu výhradně byl věnován duším zemřelých.

**) Viz i mé čl. „O theoriích atomových“; „Látky a síly“ a „Hmota a pohyb“ v „Osvětě“ 1890, č. 8.; 1891, č. 5, 1892, č. 5.

Objeví-li se některá hypothésa býti mylnou, jsouc v odporu se zákony přírody neb myšlení, sluší ji zavrhnouti a není třeba, abychom nahradili ji hned zase jinou — snad neméně pošetilou. — Nevíme právě v š e a nedovedeme si dosud v š e vysvětliti, z čehož ovšem nejde, že nevíme — n i č e h o neb že nebudeme my a potomci naši nikdy věděti — v í c e! Ano, víme a budeme věděti!

Třeba opírati se nám pouze o fakta, zkušenosti a všeobecně známé zákony přírodní, chceme-li poznati zdroje tepla pod povrchem zemským a příčiny, proč ubývá jeho v přímém poměru s hloubí. —

Ovšem musíme zpředu ohraditi se proti mínění, jakobychom věc vyčerpali úplně, tak že by nemohla býti již objevena nová fakta, jimiž by důkazy naše byly rozmnoženy; můžemeť v následujícím podati jen stručně výsledky dosavadních vědeckých výzkumů.*)

Především jest to atmosférická voda, v níž vždy jest obsažena kyselina uhličitá, která prolíná a prosakuje průlinami skalních vrstev. Nalezá v nich dílem tělesa rozpustná, jako na př. sůl, sádru, vápenec,**) dílem projímá taková tělesa, jež se mohou přeměniti v náplav a jež se dají vypláchnouti, na př. hlínu, slín a sypké druhy vápence. — Tímto ponenáhlým vyluhováním vznikají mezery, jež se musí vyplniti, neboť spočívají na nich ohromné skalní vrstvy. Takto posouvají se skály mezi sebe; nastává silný tlak; ale tlakem vzniká teplo a jest čím hlouběji tím větší.

Veškeré vrstvy jsou velikým tlakem a dlouhotrvajícím jeho účinem tažné, ohebné a posuvné; jedny více, jiné méně. — Vidíme to na trhlinách v délku protažených krystalů na př. turmalínů neb orthoceratitů. Rovněž vysvítá to z ponenáhlého srůstání šacht a štól v dolech vnikáním postranních mass. Rozvažme, jaké spousty náplavu a rozpuštěných hornin splavují řeky ponenáhlu do moře! Tím ruší se rovnováha a kdežto na jedné straně putují části hor do údolí, posouvají a řásní se na druhé straně vrstvy následkem tlaku moře přetíženého usedlinami, tak že mohou nastati až i záchvěje celých území. Četné příklady to dokazují. Těmito posuvy či přesmyky vzniká tření. Tření plodí teplo. Tření mohutní tlakem a tlaku přibývá úměrně s hloubkou.

Vody vnikajíce v hloub nasycují se vždy víc a více rozpuštěnými látkami. Tyto nalezají na vhodném místě zase jiné látky, s nimiž mohou tvořiti hráně (krystaly). Při každém tvoření se krystalů vyvozuje se však, jak známo, teplo.

Tvoří-li se krystaly, rozpínají se tělesa; extenze tato jest v nejmenším prostoru ovšem nepatrna; ale u velikých působí mocí nezdolnou; povšechně šíří se massy, t. j. s k á l y r o s t o u.***) To nemůže se však

*) G. H. Otto Volger: „Erde u. Ewigkeit". Frankfurt a. M. 1857; — Friedr. Mohr: „Geschichte der Erde". Bonn 1866 (2. vyd. 1875).

**) Vápenec ovšem rozpouští se jen v uhličité vodě a proměňuje se ve dvojuhličitan vápenatý.

***) Mezi jednotlivými krystaly zůstává totiž množství nevyplněných, mikroskopicky malých mezer a skulin, tak že objem celé hmoty jest pak mnohem větší.

díti bez tření sousedních vrstev a tření i tlak plodí v tomto případě teplo. —

Ve vrstvách, v nichž tlí látky ústrojné (t. zv. trouch) obsahující uhlík, tvoří se pozvolným spalováním (kyslík ujímá se vodě) kyselina uhličitá. Všelikou záměnou uhlíku v kyselinu uhličitou vyvíjí se však teplo. —

Ješto vody v podzemí propouštějí látky, jež byly v sobě rozpustily a takto na hutnosti tratí, děje se neustále zvlažování vodou do hloubi se prosakující a zvlažováním průlinčitých hořlavých těles vyvozuje se teplo, jež stupňovati se může až v žár. Tělesa zapalují se sama sebou. To děje se i na povrchu země; jakou měrou vzrůstá teprve teplo za značnějšího tlaku u větší hloubi!

Veškeré uvedené příčiny vzniku tepla lze nám každodenně znázorniti pokusem; jsou to příčiny, které se jeví a činně se osvědčují věčně způsobem nezměnným a z nichž ani jedinou nelze odkázati v říš fantastických hypothés. — Veškeré podmiňuje voda. Teplo plodí se tedy vůbec jen až kam proniká voda a právě tak hluboko zasahují také vrstvy zemské, k nimž čítáme ovšem i tak zv. „prahory". Až ku středobodu země zajisté voda neproniká, ježto tomu brání jednak těžká a tudíž i velmi zhuštěná vniterná massa, jednak, že voda prosakujíc ve vždy užší a nepřístupnější skuliny, teplem, jež sama vyvozuje, konečně opět se vypařuje a nucena jest se vrátiti zpět. Poněvadž pak voda hlavně z moře a jen v nepatrné míře z řek pevniny účinem slunce zdvižena a větrem, který v témže účinu má svou příčinu, zaháněna bývá v daleké kraje, jest v poslední instanci *slunce* zdrojem tepla v nitru zeměkoule.

Rozumí se samo sebou, že tu, kde příčiny vzniku tepla jsou značnější neb kde týž účin jest následkem více příčin, musí býti přibyt tepla větší, než kde tomu tak není. Ze zkoušek konaných na různých místech země jde na jevo, že přírůstek tepla o každých 8—106 *m.* obnáší jeden stupeň. Při jednom a témže vrtání jest přibyt tepla brzy menší, ba někdy (ač zřídka) trvá teplota na jednotlivých místech nezměněna neb jí ubývá. Poměr vzestupu tepla bývá rozdílný též na místech nedalekých.*)

Jsou lidé, kteří mají pro rozdíly tepla tak jemný cit, že kráčejíce po povrchu pozorují jej v půdě. — V útvaru uhelném přibývá tepla obyčejně**) rychleji, než-li v prahorstvu. Jaká tedy smělost fantasie dovozovati z fakt tak vratkých i nejistých nutnosť pravidelného vzestupu tepla v žár, v němž roztápí se i platina!

Poznamenati sluší také, že tepla přibývá mnohdy nejen vnikáme-li

než byl před tím Ježto pak vrstva, v níž se děje tato krystalisace, se všech stran jest stísněna, nastává z prvu ohromný tlak a tření, pak zřásnění čili zprohýbání vrstvy. —

*) Nemáme zprávy o větším teple nitra zemského, než na jaké lze nám souditi z horkých zřídel a par islandských sopek (Geysera, Stokkeru), totiž na 120—130° C.

**) Ze dvou uhelných dolů ve St. André du Pairier ve Francii jest jeden téměř 1200. *m.* hluboký a přece v'ádne tam pouze teplota 75° F. (19° C). —

do země směrem kolmým, nýbrž i vodorovným, na př. v Mont-Cenisu nebo při 14.920 *m* dlouhém tunelu Gotthardském, kde teplo jest tím větší, čím výše pne se hora. —*) Na základě těchto zkušeností bylo vypočténo, že v projektovaném tunelu skrze Mont-Blank byla by v tunelu na delší dobu lidská práce nemožnou, ač by se dělníci nepřiblížili ku středu země ani o píď!

Klassická hudba.**)

Napsala Mariula. Z vlaštiny přeložil Václav Hanus.

Il marchese di Spinosa — ohlašoval komorník, nadzdvihuje portieru z rudého damašku, zlatem protkaného . . .

Červený salonek vévodkyně di Buronzo onoho večera nebyl nikterak ztopen v moři světla; naopak, jediná stará japonská lampa, stojící na umělecky provedeném trínohém stolku, zlatým bronzem natřeném, kolem dokola žlutým třepením obklopena, ponořovala jej celý v útulné, mírné, téměř smuteční pološero. V jednom koutě živý oheň v krbu porfyrovém vrhal kolem sebe sem tam třesavý záblesk světelný; těžkým vzduchem pak rozptylovala a šířila se libá vůně hyacintů; však byla také přeplněna růžovými hyacinty skvostná urna, rovněž porfyrová, stojící ve středu mezi oběma balkony, na sloupku mramorovém, podporovaném čtyřmi tlapami tygřími z nemíšeného zlata.

Těsně u krbu, zabořena v podušce, v bohatém bílém plesovém obleku, s hlavou opřenou o lehátko, trvala vévodkyně v zadumání, nepohnutě a v úplném zapomenutí na vše, co kolem ní se dálo; bylo by se mohlo říci, že spí, kdyby otevřené oči její nebyly hleděly do pološera, svítíce horečnými paprsky. Z pokoje sousedního doléhaly k ní jemné, těžkým brokátem portiery zpola udušené akkordy piana, vyluzované rukou mistrnou.

Hrdý důstojník „královského Piemontu“ zastavil se rozpačitě na prahu, pomaten oním podivným uvítáním, oním ledovým mlčením: na ohni praskal libovonný jalovec, a praskot onen byl jedinou známkou života uprostřed melancholického okolí.

Po několika minutách, pro oba nad míru trapných, otřásla se vévodkyně, jako by studený mráz byl přejel po jejích bělostných, obnažených ramenou; vzpřímila hrdé poprsí, svlékla s nervósní zuřivostí rukavice, jež pokrývaly její okrouhlá ramena až nad záloktí a strhnuvši je nemilosrdně, napřáhla obě své rozpálené ruce vstříc markýzovi, ukazujíc mu na židli.

---

*) Největší teplota 30·8°. (Srv. „Nitro země“ v „Lumíru“ 1889, č. 9. —)
**) Z cyklu „Fuochi fatui (Bludičky)“.

Rudolf di Spinosa tiskl dlouho ručky bělostné a sametové jako květ magnolie, přiblížil je ku svým rtům a pak, ve svrchované míře pohnut a bled, zašeptal hlasem přerývaným:

— Chybil jsem, odváživ se přijíti dnes večer?

Neodpověděvši zabodla vévodkyně ve tvář jeho své jak uhel černé oči, hluboké ve tmavém kruhu, který je lemoval jako dvé drahokamů, zvyšuje tak ještě více mocné v nich ukryté kouzlo. Rudolf cítil v krvi své moc onoho pohledu a tónem nevyslovitelné něžnosti připojil:

— Pošlete mne pryč; vyžeňte mne na vždy; žíti takto na dále jest nemožno; nemám již s dostatek síly k tomu.

— Očekávala jsem vás — povzdechla vévodkyně, ukrývajíc obličej v dlaních, ten ubohý obličej vyhublý a unylý.

— A já zápasil jsem tak velice sám s sebou, dříve než překročil jsem práh domu vašeho! . . .

Nastalo dusivé mlčení. Gabriella di Buronzo sklonivši tmavou hlavu nad pobouřená ňadra, ronila slzy, vycházející přímo od srdce, představujíc celou bytostí svou bouři tužeb, odporu a vnitřního zápasu. Rudolf di Spinosa, s hlavou rozpálenou, duší pobouřenou, nervy napjatými, hryzl rty a kroutil světlé kníry špičkami prstů v rukavici upjatých. Nádherná uniforma „královského Piemontu“ modelovala jeho vysokou a štíhlou postavu; a mladistvá tvář jeho, něžně krásná, zažloutlá a ku podivu rázná, v tomto úzkostí prodchnutém okamžiku se zachmuřovala, pozbývajíc výrazu.

Z piana vycházely dále zvuky vybrané lahodnosti melodií klassických; nénie brzy vážné, brzy melancholické vnikaly plíživě a táhle do pološera salonku, naplňujíce jej vábnou něhyplností, jež jako mrakem obestírala ducha obou a mysl ku stále větší závrati strhovala.

— Kdo hraje? — otázal se markýz, aby přerušil trapné a ledové mlčení.

— Fiordíneve*) — odpověděla vévodkyně jedním dechem.

— Jak ušlechtilým jménem honosí se vaše dceruška! — doložil důstojník, jen aby něco řekl.

Vévodkyně, zachvácena náhlou, zoufalou něžností, povzdechla si:

— Ubohá, ubohá maličká!

Umlkli na novo; po chvíli vyrazil ze sebe Rudolf drsně:

— Co chcete ode mne? co chcete? rozkažte tedy, uposlechnu vás jako pes; jsem věcí vaší; mám odejíti? Řekněte, rychle!

V Gabrielle uzrála na okamžik myšlénka dobrá, zdravá, jež přelétla po jejím zachmuřeném obličeji jako paprsek slunce, ozařujíc jej světlem novým: avšak byl to jen blesk; nedostávalo se jí sil a rozhodnosti k oběti. Vyhnuvši se přímé otázce, zeptala se:

— Co jste dělal ode čtvrtka?

— To, co již činím po šest měsíců, myslil jsem na vás.

Zavrtěla nedůvěřivě hlavinkou, pohybem jemné koketerie dívčí; on hleděl na ni vážně, svými modrými zraky, v nichž bezuzdná touha se obrážela, a posadil se vedle ní.

---

*) Sněženka.

— Ano, myslil jsem na vás, myslím na vás v každé hodině, v každé minutě, šílím touhou po vás; zblázním se... Předevčírem večer zůstala jste doma a přijala jste hraběnku Armandiovou, Jana Dolbelliho, Augusta Ferruciho, senátora Cordonnu, kapitána Falchiho; tito všichni odešli až o půlnoci; a svítilna ve vaší komnatě shasla až ve dvě...

— Je pravda — odvětila, vpíjejíc do sebe s rozkoší slova jeho.

— Bděla jste snad, pročítajíc opět madrigaly Falchiho?... Mějte se na pozoru, já ho zde jednou poctím nadávkami nejjadrnějšími.

— Proč se tak snižujete?

— Protože trpím... Včera ráno vyjela jste si do San Marcella ve svém malém „coupé“; před oltářem Ukřižovaného modlila jste se hodinu, klečíc na kamenném stupni; odtud odebrala jste se k ženě vašeho kočího, která je těžce nemocna; v poledne byla jste opět doma.

— Pravdu díte, je pravda — zašeptala úplně spokojena.

— Ve tři hodiny vyjela jste si opět ve „vittorii“ s Fiordinevou; učinila jste krátkou návštěvu markýzce del Pizzo, pak jste se dala dovézti na villu Borghese a procházela jste se pěšky po náměstí di Siena. V sedm hodin obědvali u vás Solari a Castelbianco; po obědě spolu s nimi a svým manželem šla jste do Argentiny slyšet Viléma Tella. Přijala jste spoustu návštěv; avšak ten, jenž se zdržel nejdéle, ve své sprosté nediskretnosti, byl Falchi, ten chlap prokletý...

Mlčela, jsouc neschopna sečlánkovati jediné slabiky; tak svíralo pohnutí její hrdlo.

— Dnes ráno šla jste opět do San Marcella... zač prosíte tak vroucně Krista? Čeho si žádáte od něho?

— Zapomenouti; trpěti méně. — Zdálo se, že má krk sešněrovaný.

— Proč trpíte? — naléhal Rudolf s trpkostí, zabodávaje do ní své vášní rozžhavené zraky.

— Nevím — odpověděla, skrývajíc tvář.

Markýz povstal nervósně rozčilen; ve své kráse a čilosti mladické pohyboval se v hustém přítmí, těžce oddychuje jako raněný lev. Najednou zastavil se před porfyrovou urnou, vytáhl z ní plné hrstě hyacintů, vsypal je do klína vévodkyně a zašeptal jí do ucha s nádechem vřelosti:

— Chtějte!

— Ne, ne — odvětila, otřássši se až zuby jí zacvakaly.

— Proč nechcete? Proč?... — Hlas jeho stal se prosebným.

— Nemohu, nemohu. — Mluvila přerývaně, šeptem, odstrkujíc ho s bázní.

— Vždy se může, jen když se chce.

— Chci zůstati hodnou své dcerušky: to chci, rozumíte? — Vyskočila a nervósním pohybem setřásla s klínu všechny růžové hyacinty, jež rozlétly se po koberci, rozšiřujíce líbeznou vůni.

Zbledl ještě více; pak zasipěl se zuby zaťatými:

— Fráse! a zasmál se suchým, chraplavým smíchem, doloživ:

— Cítíme-li opravdu něco zde — a při tom dotekl se prsou — nerozumujeme.

— Bože! — vzdychla Gabriella, přitisknuvši ruce na srdce, jako by zabrániti chtěla mocnému tlukotu jeho. — Bože, Bože!...

— A nebudete chtíti nikdy, nikdy? — opětoval Rudolf poznovu prosebně.

— Nikdy! — a vévodkyně celou váhou svého těla sklesla opět do podušek.

Markýz měřil kroky svými salonek od jedné stěny ke druhé, v rytmu zvoně ostruhami, s rukama na prsou skříženýma, rychle oddychuje. Najednou se zastavil a zvolal divoce:

— Nuže, addio!

— Kam půjdete? — vykřikla Gabriella zblednuvši a přemáhajíc se silou nadlidskou, aby nevrhla se mu kolem krku a nezadržela ho.

— Půjdu tentokráte já hledati zapomenutí na někoho, na něco; vy vzývejte si Krista, já budu vzývati nějakého tvora, jenž není tak neuprositelným jako vy; nějakého tvora nízkého, jako jest moje vášeň, jíž vy tak velice pohrdáte. Kam jdu? Jdu se opiti; udusiti orgií co dobrého, co delikátního jest v duši mé; jste spokojena?

— Neodcházejte takto; utište se zprvu, nuže, Rudolfe; nemluvíte teď s rozumem, ubližujete mi tak . . . tak velice!

— Čeho si budete přáti ještě ode mne? Co chcete, abych činil zde? Neřekla jste snad „nikdy“? Dobrá, buďsi, jak se vám líbí; nechte mne tedy odejíti! Nepostačuje vám, že jste mne šlehla zrovna do prostřed srdce; chcete dívati se na mne, jak stávám se bláznem, jak se snižuji, činím se směšným, svíjeje se u vašich nohou, jako milovník v komoedii? Je to zlomyslnost od vás, paní vévodkyně, rafinovaná zlomyslnost. Proč pak osobujete si právo trýzniti mne, podávajíc se mně za hračku se zrádnou koketerií a na konec, jista jsouc si již svého triumfu, ukázati mi dvéře se slovy: „Nesvolím nikdy; mezi mnou a vámi nemůže býti ničeho; já jsem světicí!“

— Ano, ano, měla bych býti světicí; dělo by se to jen k vůli „ní“ — a vévodkyně napřáhla rámě směrem ku dveřím, odkud linuly se rajské melodie Beethovenovy, Chopinovy, Gluckovy a Schumanovy. Markýz pokračoval se stále vzrůstající trpkostí:

— Zdála jste se mi býti dobrou, upřímnou, citupInou, a zatím jste taková, jako všechny ostatní; horší ještě snad tím, že dovedete simulovati dobrotu a dissimulovati zpronevěřilosť s vybraným uměním; avšak každá hra je hezká jen tehdy, netrvá-li dlouho, nemám-liž pravdu? Odpovězte, odpovězte přec jedenkráte!

— Ah! bídu moji jmenujete vy hrou? — a oči její, svrchovaným rozčilením se jiskřící, zapalovaly pobledlou tvář Gabrielly di Buronzo — hrou, kde v sázku položena je duše, život. Vášnivá láska jest neštěstím! Já poprvé ve svém živobytí, které bylo vždy klidné a jasné, zastižena jsem ranou děsnou; avšak, poněvadž nejsem, jak vy si myslíte, zlomyslnou, zápasím, bráním se s odhodlaností zoufalou, poněvadž podlehnouti bylo by vinou, ano vinou, vinou!

Rudolf sklesl na divan a s hlavou o ruce opřenou, mluvil podrážděně:

— Hýčkala jste mne po šest měsíců v nepřetržité fantasmagorii rozkošných vidin, rozdmychávajíc mou lásku až k šílenosti, opojujíc mne svojí krásou, abyste v určitou chvíli ze sna mne vytrhla, řkouc: „Víte? rozmyslila jsem se lépe; nevím, co s vámi si počíti, jděte o dům dále“ . . .

Jak hluboký, neúprosný to cynismus! jak nelidská to zlovolnosť! — Slova, vycházející z jeho žhoucích úst, byla suchá, nelibozvučná.

— Chci zůstati hodnou svého dítěte, Fiordinevy, kterou milujete vy právě tak jako já; buďte mi nápomocen, podporujte mne, Rudolfe!

— Na to měla jste mysliti dříve; dříve než zatáhla jste mne do mučírny, vždyť já také, třeba jsem vojákem, jsem z masa, krve a kostí; také já trpím, a jak trpím! Avšak co je vám po mojí bolesti?

— Mám tedy já býti statečnější?

— Statečnějším v tomto případě byl by ten, kdo cítí méně; a vám to nebude tak příliš namáhavým, býti jí; vám nikdy cit ani vrozen nebyl, třeba jste jej tak dokonale líčila; proč, nevím a nechápu; ale tolik vím s jistotou, že se umíte přetvařovati mistrně.

— Madonno blahoslavená! vzkřikla vévodkyně lomíc rukama.

— Nuže, popřete to, budete-li moci; dokažte mi, že to není pravda, že se mýlím, že lhu; a já budu vás prositi za odpuštění na kolenou, zlíbám vaše nohy, zbožňovati vás budu jako světici, jako svou modlu.

Vévodkyně vypukla v pláč, tisknouc na své rty třásněmi lemovaný šátek, aby potlačila stále více se vzmáhající vzlykání. Rudolf, zachvácen jsa návalem svrchované něžnosti, přiblížil se k ní s pokorou a kajicně:

— Odpusťte mi, jsem brutální; pobloudil jsem ve vlastním svědomí; nemám již ani minulosti ani budoucnosti; žiji jen jediné utkvělé idei, vše pronikající, žiji jen v jediné naději; a tu, kdy počínám se strachovati, že tato naděje mi unikne; že idea, bloudící jako světluška v útrapách mých, nikdy se neuskuteční, tu pozbývám smyslů; stávám se tvrdým k sobě samotnému, k vám, a trpím jako odsouzenec. Mějte se mnou útrpnosť; ale věřte, věřte mi, a poskytněte mi aspoň okamžik klidný.

— Nemohu, nemohu, nechci — opětovala stále s pláčem, bráníc se proti sobě samotné i proti němu.

Jejich hlasy ozývaly se uprostřed lahodných arií Chopinových a Beethovenových, jež naplňovaly celé ovzduší, arií to něžných, láskyplných a prodchnutých božským půvabem.

Po chvíli zvolal markýz di Spinosa s rozvahou a resolutně: — Nuže dobrá — a pokloniv se zdvořile vévodkyni, doložil chladně:

— Zapomeňte na nudné chvilky, které jsem vám připravil, a buďte ujištěna, že nebudou se opakovati.

Gabriella, poděšena touto nenadálou proměnou, povstala jako ze snu vytržena, zachycovala se nábytku, aby neupadla a podávajíc mu svou malou, průhlednou, chvějící se ručku, pravila;

— Ušetřte mne hněvu svého — zajíkala se — jsem tak nešťastna! Zůstaňte mi přítelem . . . a slibte mi, že si časem na mne vzpomenete, a že . . . Hlas uvázl jí v hrdle; dívala se na něho se zraky vytřeštěnými, vystupujícími z obličeje rozpáleného chorobnou touhou po onom hříchu, jemuž dobrá duše její odporovala; po němž krev, žíly a celá bytosť její žíznivě prahla . . .

— A že? — opětoval, zabodávaje zase on do jejích tváří své zraky vášní se jiskřící.

Piano umlklo a také oni jako by byli oněměli, sotva dýchajíce.

— Mamá — volala Fiordineva z druhého pokoje — Mamá, jsi samotna?

— Ano — odpověděla srdnatě vévodkyně, třesouc se na celém těle jako zachvácena šílenou hrůzou.

— Dej teď pozor — a jasný, stříbrný hlásek ozýval se skrze portieru, zavěšenou před otevřenými dveřmi. — Dej pozor, teď budu hráti pro tebe, jen pro tebe.

A nebeská melodie prvního notturna Chopinova z „Krále mladšího“, rozlehla se dusným ovzduším, překypujíc vášní; vznešená to poesie, zakládající se ve vířivých úzkostech smyslů.

Byla by upadla, kdyby Rudolf nebyl ji uchopil kolem pasu: pohlédli na sebe, oba omámeni a jako v deliriu; pak zableskl v očích obou krvavý plamen, jenž zastřel na okamžik mysli jejich...

— Hrála jsem dobře? — tázala se Fiordineva, vřítivši se do salonku, radostí zářic a snažíc se proniknouti zraky svými pološero. Byla vyspělá a ušlechtilá ve svých čtrnácti létech a již tak routinovaná, jako mladá žena.

— To je tma, to je tma! — volala, smějíc se hlasitě — A hleďme, hleďme! Je zde také Spinosa. Vy oškliví! obelhali jste mne. Ale, co má znamenat tahle zamlklost? Snad vás nepřivedl Chopin do špatného rozmaru?... Maminko, a ty dokonce pláčeš! Ošklivé notturno, už je nebudu hráti nikdy, nikdy!

— Nikdy! — opětovala vévodkyně, jako ozvěnou zoufalé bolesti, líbajíc zuřivě vlasy dceruščiny...

Prokop Chocholoušek.

Biograficko-literární studie Bohuslava Čermáka.

Per aspera ad astra.

Nevíme, zda čistá, hvězdnatá obloha, neb mračna s oblaky sněhovými skláněla se v jitřní hodině dne 18. února r. 1819. nad tichým domkem sedleckým čís. 11., kde mladému obuvníku Václavu Chocholouškovi se narodil syn, však jisto jest, že v dítěti vyšla národu českému jasná hvězda a že osud jeho byl mračný, truchlivý.

Chlapec, téhož dne kaplanem Ant. Kacerovským ve farním kostele sv. Jeronýma na jmeno Prokop křtěný, byl pln života a matka Kateřina, rozená Pelichová, lpěla na něm co prvorozenci s nevšední láskou. Po ní, která na levé oko málo viděla, zdědil též tu vadu, jsa na levé oko, jinak dobře vyvinuté, skoro slep. Co dvouletý hošík, ještě v kartounové sukénce holčecí, ušel jen náhodou smrti. Vybatoliv se z domu v nestřežené chvíli, usedl si chuděrka na prostřed ulice a seděl tu, poklidně si hraje s kaménky, ač těžký povoz, skřípě a řinče, k němu se blížil. Vozka,

opravuje cosi na zadní části vozu, dítě neviděl. Zpozoroval je teprv, když koně a vůz přes ně přejeli. Teď teprv láteřil, až z okolních domků vybíhali lidé. Malý Prokůpek zdál se však míti z toho potěšení, neboť buclatýma ručkama plácaje, žvatlal vesele: „Hý, hý, toníčty!“, s čímž ovšem uděšeně přikvapivší matka nesouhlasila, chopivši v náruč miláčka a domů jej odnesši.

Pomalu chlapec dospíval a chodil s lístkem a později se slabikářem do školy. Však i mimo školu přibylo mu starosti, když se mu 18. prosince r. 1826. mladší bratříček Tomáš narodil. Nezřídka, kdy rodiče polní prací, neb k domku patřilo i něco polí, či jinak byli zaměstnáni, musel Prokůpek kloučka houpati a hlídati. Když Tomášek povyrostl, loučil se Prokop s domovem. Dal jej otec, seznav od učitelů, že schopnosti má, do hlavní školy do Prahy. Odbyv si tuto, vstoupil r. 1831. do první třídy malostranského gymnasia.

V principii leta 1883. stihly jej za sebou dvě vážné noviny z domova. První radostná došla ho v dubnu, že se mu 5. téhož měsíce narodil nejmladší bratr Emanuel, druhá přežalostná přišla v květnu, že dne 25. t. m. dokonal mu otec, teprv 47. let stár, na vodnatelnost. Smutné měl tehdy prázdniny. Byloť ovdovělé matce s děckem u prsu krušno po úmrtí živitele, nicméně uskrovnila se jak mohla, aby Prokop mohl dále studovati. Nastoupil tedy Chocholoušek na podzim do tercie a r. 1834. do quarty, kdy matka již úmyslem hokynaření se zanášela. Provedla jej o málo později, když malého Emánka některé dobré sousedce na čas mohla svěřiti. Ač hokynářství mnoho nevynášelo, stačilo přece k tomu, že Prokop v Praze nouzi netrpěl a živobytí doma lehčeji se uhájilo.

R. 1836. odbyl Chocholoušek s dobrým prospěchem první třídu humanitní. Ještě rok a byl by tehdejší gymnasijní studie ukončil. Tu však, neznámo z jakého popudu a nepochybně se skrovnými peněžitými prostředky, odebral se r. 1837. přes Tyrolsko do Italie, kde v Padově nějaký čas chirurgii studoval. Plná dvě leta strávil na jihu, seznav větší města Lombardie a Benátska, vedle toho i Dalmacii a Černou Horu.

Teprv r. 1839. vrátil se do vlasti, bezpochyby na doléhání matky, která se zatím dne 14. května téhož roku znovu za Josefa Mrázka, obuvníka a majitele domku čís. 53., provdala. Otčím Chocholouškův byl tehdy šedesátník a vdovec, maje z prvního svého manželství s vdovou Bechyňovou dvě dítky vlastní, Josefu a Jarolíma, a dvě nevlastní Václava a Marii. Vstoupivši v toto manželství měla Kateřina Chocholoušková, sama padesátnice, toliko dobro svých dítek na zřeteli, neb Mrázek byl muž vážný a starostlivý.

Za takto valně změněných poměrů rodinných ocitnuv se Prokop Chocholoušek na podzim r. 1839. v Praze, studoval dále chirurgii, však již počal se též obírati spisovatelstvím. R. 1841. podal J. Kaj. Tylovi, tehdy redaktoru Vlastimila, rukopis první své povídky.

Nejmenovaný písatel literární zpomínky „Prokop Chocholoušek“, uveřejněné ve feuilletonu Národních Listů 7. a 8. července r. 1864., vyličuje podrobněji okolnosti prvního toho kroku Chocholouškova na dráhu spisovatelskou, jak následuje: „Seděli jsme v kavárně u Červeného

orla v celetné ulici a radili jsme se, jakého druhu povídka by se do příštího svazku *) as nejlépe hodila. Bylo již pozdě s večera. Zítra z rána aspoň částka měla přijíti do sazby. Ale právě toho večera neměl jaksi nikdo z přítomných chuti do toho. Jediný Filípek, jejž tehdáž humor nikdy neopouštěl, pravil: „Inu, když bude nejhůř, tak několik zlých rytířů přes noc zabiju a zítra, který z nich bude nejhodnější, toho ožením.“ Tyl však nemínil, aby se Filípek do historické povídky bez jakés aspoň přípravy pouštěl a radil na moderní, třeba humoristický obrázek. To podalo látky k hovoru o rozdílu mezi historickou povídkou a novellou. Nacházeli jsme se právě v proudu řeči, tu přistoupil jakýs mladý člověk as dvaadvacetiletý, maje několik archů složeného papíru v rukou a podal je Tylovi. Byl to Chocholoušek, jenž před nedávnem z cest se do Prahy vrátiv Tyla vyhledal a s ním promluvil, zdali by nějakou novellu od něho do „Vlastimila“ nepřijal. Tyl s ochotou slíbil, že tak učiní, bude-li práce jen poněkud jsoucí, ale mladík nepřicházel a více nebylo o něm řeči, až se objevil — právě v nejlepší čas. Byli jsme všichni potěšeni, ale ještě více zvědavi, co to as bude. Mladý člověk, jenž s to byl napsati českou povídku, aniž jsme o něm dříve tušení měli, byl překvapujícím zjevem. Jenom po nadpisu jsme se hbitě ohlédli — stálo tam „Vanda.“ Tedy i látka historická, slovanská a u nás docela nová. Již z volené látky jsme soudili, že nám přibylo nové síly, že kruh náš se rozšíří. Chýlili jsme se všickni více k moderní novele, kde volněji nám bylo rozpouštěti myšlénky a nahodilými frásemi proplítati děj. Proto však přece jsme uznávali větší důležitost historické povídky pro náš národ, že mu byla záživnější a bližší. Tyl schoval rukopis do kapsy a mnul si ruce. Nás všecky uvedlo objevení se Chocholouškovo do nejjasnějšího rozmaru. Filípek mi pošeptal: „Pan Chocholoušek vystoupil na našem obzoru za panování nejlepší planety. Vysvobodil hned na ponejprv aspoň tři lidi, jež bych byl dnes v noci zamordoval. Neměl jsem k jinému chuti, nežli k sepsání jakés hrozné povídky.“ Tak jsme as hodinu pospolu seděli a Chocholoušek nás zajímal svými jarými vtipy, svou zkušeností a obratností v českém hovoru, což tehdáž bylo věcí vzácnou. Jedno nás ale nejvíce překvapilo. Pravil totiž, že má několik rozvrhů k velkým románům za lubem a že, nepůjde-li mu chirurgie k duhu, praští vším a oddá se docela literatuře. Takový výrok neučiní člověk polovičatý, nejistý a vahavý. Oddati se literatuře znamenalo tenkráte u nás tolik, jako vydati se náhodě a nouzi. Spisovatelství o sobě neplatilo za stav, spisovatel neměl podle tehdejšího názoru tak zvaný charakter. Bylo to tedy odvážné slovo, jež tu Chocholoušek projevil, u nás ale mělo nemalé váhy. Tušili jsme, že v tom mladíku nemálo sebevědomí spočívati musí, když na něco podobného odvážiti se míní a to tím zřejměji, ano z jeho slov vysvítalo, že by se rád stal českým Waltrem Skotem. Zůstali jsme ještě dlouho seděti, když Chocholoušek byl odešel a hovořili o zmužilé nadějné povaze, rozebírajíce, zdali možno, aby se uskutečnilo, co projevil. Bylť mezi jiným prohodil, že se zanáší studiemi o řádu templářském v Čechách, předmětu zajímavém, však

*) Vlastimila.

tehdáž ještě málo osvětleném. Rozprava Millaurova a některá podotknutí v „Poutníku slovanském“ bylo vše, co k studiím těmto napomahati mohlo. Soudili jsme tedy, že Chocholoušek snad v starém Kosmovi a pokračovatelích vyhledává prameny a viděli jsme v tom znamení, že se z něho vyvine romanopisec, jakého literatuře naší na nejvýš potřebí.“

Z uvedeného zřejmo, že Prokop Chocholoušek na přispívatele i redaktora Vlastimila učinil dojem vážný. Zmíněná povídka „Vanda“ vyšla brzy potom v II. svz. Vlastimila r. 1841. a potkala se s úspěchem.

O rok později, leta 1842. uveřejnil v I. svz. Vlastimila dva „Obrazy cestopisné lombardsko-benátské“ a sice „Veronu“ a „Vicenzu“. Kromě těchto črt, v nichž osobních svých poměrů nikterak se nedotekl, nenapsal, pokud víme, nic více o svém pobytu na jihu. Jak tam žil a co zakusil, zůstává tajemstvím, ano předpokládati nelze, že by jej matka ze skrovných svých prostředků byla mohla vydatně podporovati. Možno se domysliti, že život jeho v Italii, Dalmacii a na Černé Hoře byl asi potulným a dobrodružným, však dokladů určitých pro to nemáme.

Také s jistotou tvrditi se nedá, že brzy po vytištění zmíněných črt, neučiniv tak zvaný patronat, s chirurgií se rozloučil, však zdá se to pravděpodobno dosti, an úsilovně na svém historickém románu „Templáři v Čechách“ pracoval, který buď již na sklonku r. 1842. neb počátkem roku 1843. dopsal. Aby jej vydati mohl a též nějaký honorář pro sebe získal, odhodlal se, tehdy čtyřiadvacetiletý mladík, k subskripci předplatitelů, jichž v Praze a po vlastencích venku na tu dobu značný počet, téměř 400, sebral. Do tisku dal jej M. J. Landauovi. Když s prvním tištěným archem jednou odpůldne, provázen jsa ctitelem svým, studujícím chirurgie Bohuslavem Límanem, nadějným básníkem a spisovatelem, bohužel později zaniklým, do kavárny Šmilerovy v dominikánské ulici přišel, překvapil starší spisovatele počtem předplatitelů nemálo.

Jakmile román koncem r. 1843. ve třech dílech, jež slušný svazek tvořily, vyšel, stal se spisovatel záhy známým a dosti oblíbeným. Nepříznivý úsudek Jak. Malého v České Včele r. 1844. na str. 108. a 112., ač z některé stránky, co historie a patrné immitace W. Skota se týče, oprávněný, však celkem povrchní a jednostranný, neuškodil Chocholouškovi, jsa dosti opozděn, valně v očích čtenářstva, které po zajímavé, historické četbě, jakou román bez odporu byl, práhlo. Spíše utrpěla dobrá pověst jeho úzkoprsostí Landauovou, který vzdor splátkám na tisk a papír vydání spisovateli potřebných exemplářů protahoval, chtěje jej míti pro vypořádání účtu za rukou, čímž při peněžité nesnázi Chocholouškově mnozí z předplatitelů knihu neobdrželi a o její existenci pochybovali. Že Chocholoušek poctivě každému exemplář dodati chtěl, není pochyby a svědčí o tom na konci druhého a třetího dílu „Templářů v Čechách“ připojený seznam předplatitelů. Knihy zůstaly v rukou tiskaře, jenž je později nepochybně dobře odbyl.

Vzdor starostem těmto při vydání „Templářů v Čechách“, jež mu mnoho času ubraly, nezůstal Chocholoušek nečinným, uveřejnil téhož roku ve Květech dějepisnou pověst „Černohorci“ str. 377—391., samostatnou v látce i provedení a rovněž původní a svěží novelu z nejnovějších tehdy událostí ve Španělsku „Travič“, kteréžto brzy na to

u Jar. Pospíšila o sobě vyšly a sice „Černohorci“ ještě na sklonku r. 1843. a „Travič“ počátkem r. 1844. Tvořily knížečky nepatrné, z nichž první za 10 kr. a druhá za 14 se prodávaly.

V roce 1844. vydal Chocholoušek na základě tehdá neznámých pramenů, jež mu Frant. Palacký zapůjčil, ve Květech delší dějepisnou pověst „Dcera Otokarova“ str. 1—134. a povídku z dějin benátských „Dogaresku“ str. 145—199.

Ačkoliv z těch let o osobních poměrech jeho málo víme, jisto jest, že život jeho byl trudný a že bez podpory matčiny, která bez vědomí otčíma začasté z dluhů jej vyprostila, byl by i hladu neušel. Proto není se co diviti, že vzdor nezdaru s nákladem vlastním při „Templářích v Čechách“ ku konci roku znovu o vlastní náklad, jenž mu větší výtěžek, než honorář z Květů neb vydání u nakladatele sliboval, se pokusiti hodlal, sbíraje předplatitele, tentokrát na laciné satirické, humorové a jinak zábavné črty a povídky, jež pod jménem „Kocourkov“ v laciných sešitech vydávati mínil.

Zatím doručil mu též mladý spisovatel Humhal svůj pro historický román z času Jindřicha Korutana sebraný material, považuje jej k takové práci za povolanějšího, z čehož pod rukou Chocholouškovou povstala „Jiřina“. O látce této sbíral další material a psal Chocholoušek nepochybně delší čas r. 1845., uveřejniv mezi tím ve Květech pouze menší capriccio ze života „Kdy se může s paní mluviti?“ na str. 77-106. Psal s chutí, ana se mu doba k líčení zamlouvala, obmýšlel také napsati větší román, však brzy po exposici, která téměř dvě třetiny povídky zahrnuje, odložil péro a jal se po vlasti hledati subskribenty na „Kocourkov“, k čemuž dohnala jej nepochybně jen bída. Ovšem s jeho hlediska byla to též cesta studijní, při které různé končiny Čech, lid a jeho rozmanité povahy naučil se znáti.

Však tenkráte nedařilo se mu s předplatiteli valně. Dílem spis nadzmíněný, satyricko-humorový, nenalezl všude souhlasu, dílem nedůvěřováno dosti spisovateli. Aby nezdar pouti Chocholouškovy byl korunován, vyšla ku konci září v České Včele str. 316. H. Borovským podepsaná „Výstraha“, v níž s připomenutím, že Chocholoušek ještě mnohým předplatitelům na „Templáře v Čechách“ exempláře dluhuje a opravdových příprav k vydání „Kocourkova“ nečiní, přímo raděno, aby milovníci literatury, kteří povahu Chocholouškovu neznají, svých peněz dobře opatřili. Skutek tento nerozvážný a vůči chudému, nadanému spisovateli absurdní, mrzel zajisté později Havlíčka, ne-li dříve, tož asi bolně v zátiší Brixenu, však střela vyšla a účinkovala. Chocholoušek vrátil se polo s nezdarem do Prahy a nucen okolnostmi dokončil na rychlo vážněji založenou „Jiřinu“, již hned dal do tisku.

Následující rok 1846. patří k jeho nejplodnějším. Uveřejnil téhož roku ve Květech novelu „Překvapení“ pod jménem Sedlecký str. 1 až 18., povídku z Bulharska „Ilia“ str. 137—151, pověst z bojů srbských „Drak Notjajský“ str. 290—369., historickou povídku z dob Otokara II., „Palceřík“ str. 367—502. a sceny z Bosny, nadepsané „Hajduci“ str. 557—591. Kromě humorové novelky „Překvapení“ vyšly všecky tyto práce též o sobě u Jar. Pospíšila a sice „Drak Notjajský“ bez

udání spisovatele a „Ilia“ pod pseudonymem Sedlecký r. 1846. „Hajduci“ a „Palceřík“ o rok později.

Během r. 1846. vyšla též u Jar. Pospíšila „Jiřina“, těšíc se u čtenářstva neobyčejné oblibě. Vážná úvaha K. Sabinova ve Květech r. 1847. str. 259—268, ač dosti důkladně dílo rozebírá, vytýkajíc Chocholouškovi poněkud improvisaci a hlavně překotné dokončení, uznává skvělou vlohu výmyslu, výbornost jeho líčení a povahopisu, s čímž se autor arci mohl spokojiti, maje v ní, ana za redakce Jak. Malého se stala, jaksi zadostučinění za téhož plitký posudek ve Včele o „Templářích v Čechách“.

Však ještě jedno morální vítězství slavil Chocholoušek téhož roku. Vydal totiž rychle za sebou první dva svazečky „Kocourkova“ u Jar. Pospíšila, čímž Havlíčkově „Výstraze“ osten zlomil. O obou těchto svazečkách, které ku konci r. 1846. vyšedše, anticipando již r. 1847 tiskem vykazují, nalezáme dosti pochvalné zmínky v posledních číslech Květů r. 1846 na str. 563—564 a 624.

Nejspíše na podzim téhož roku octli se též rodiče Chocholouškovi, obě usedlosti v Sedlci i s polmi pronajavše, v Praze. Nějaký čas bydleli zde v Štěpánské ulici, však záhy stěhovali se na Malou Stranu, kde v Kaunicové domě v ulici Lázenské čís. 284-5. Jos Mrázek domovnictví obdržel. Tu, provozuje také řemeslo, mohl vlastním i svěřeným dětem netoliko lepší vychování, ale i vzdělání dáti. Emanuel Chocholoušek počal zde svá studia a dokončoval je nepochybně Tomáš, jenž již krejčovině vyučen, k učitelství se obrátil a později učitelem ústavu hluchoněmých ve Lvově se stal. Josefka byla již sličnou pannou a Jarolím Mrázek učil se strojnictví.

Poněvadž rodina dosti prostorný byt měla, odpadla Prokopovi Chocholouškovi, který rád k matce se uchýlil, starost o obydlí a částečně též o výživu, čímž se mu značně ulehčilo.

Tehdy, maje nějaký groš v kapse, zavítal rád ke Glaubicovům, kde zvláště nedělního času při dobrém pivě byla společnost zábavná, poněvadž mnozí občané tam s dceruškami a ženami přišli.

Zde seznámil se též s Antonínem Uyssem, úředním sluhou při vrchním zemském soudu, který tu s dcerami svými Bábinkou, nedávno z Vídně domů přišedší, a Leninkou býval. S děvčaty se Chocholoušek neznal.

Teprv po vánočních svátcích, když podmyslivec Adolf Uyss z dovolené do Králové Hradce vrátiti se maje, s Chocholouškem se sešel a jemu list na Pospíšila vzíti slíbil, přišel spisovatel poprvé v styk s Bábinkou.

Nesa zmíněný dopis do bytu k Uyssovům, v Jozefské ulici bydlícím, klepal na dveře. Po chvíli se tyto otevřely a štíhlá, sličná Barbora, jež Chocholouška od Glaubiců znala, octla se v nich. „Ach pan Chocholoušek!“ vyklouzlo jí mile ze rtů. „Račte dále.“

Líbezný zjev dívčin a upřímné zvolání, jako by jej už dávno znala, rozhodly nad měkkým, citlivým srdcem Chocholouškovým.

Vešed do útulného, přízemního bytu odevzdal dopis a bavil tu chvíli šprýmovně, jak ve zvyku měl, všecky, však oči jeho tkvěly jen

na Bábince. Když odcházel, vyprovázela jej tato až ku dveřím průjezdu a známost byla hotova.

Od té doby navštěvoval Prokop Chocholoušek častěji rodinu Uyssových a předsvědčil se, že milovaná dívka též jemu jest nakloněna. Maje jistotu z té strany, srozuměl se záhy s otčímem svým a matkou a brzy po novém roce 1847. požádal o ruku Bábinčinu, která mu také hlavně na horlivé přímluvy pat. Václava Krolmusa, který na Malé straně na odpočinku žil, byla přislíbena. Sňatek určen na úterý před masopustní nedělí, 9. února.

Z listů Chocholouškových, z té doby zachovaných, českých i německých, neb Bábinka vyznala se lépe v písmu německém, zřejma jednak horoucí, upřímná láska jeho k dívce vyvolené, o jejíž ctnostech a vzácné povaze se nezřídka s nadšením zmiňuje, jednak i vážnost, s jakou na tento krok ve svém životě pohlížel. „Netřeba Vám rozkládati", píše Ant. Uyssovi, bratru nevěsty své, zva jej na svatbu, dne 9. ledna do Vídně, „jak důležitý to den pro dvě rodiny a všecky údy jejich, netřeba i to podotknouti, jak každý, kterému den takový zasvitnul, své milé okolo sebe shromážděné rád mívá, aby z jejich úst slyšel vroucí přání k blahu a štěstí, aby svědky byli přesvatých slibů a modlitba jejich aby se pojila s požehnáním církve pro ty, již vstupují do života nového, plného vírů a úskalí, v nichž drahocenné poklady, svornost a spokojenost, nezřídka tonou, neb se roztříští. Jsouť okamžení, kdy nejtvrdšímu atheistovi třeba přímluvy u Boha, tím spíše touží po ní ten, jehož filosofie tak daleko nesahá, aby dočista víry neměl a pohrdal vším, co svatého. O tom všem netřeba Vám povídati, jen tolik řečeno buď, jakou radost byste rodině Vaší a drahé Barušce způsobil, kdybyste přijel a naproti tomu, jakou žalost, kdybyste prosby naše oslyšel."

V tom duchu psané listy šly i jinam ke vzdáleným, pokrevným příbuzným.

Patrno, že Prokop Chocholoušek po starém, patriarchalním zvyku chtěl míti svatbu dosti okázalou. Však mnohé překážky bylo ještě překonati. Jednak Bábinka měla četné starosti s výbavou, kterou si teprv šila, jednak měl Chocholoušek potíže s penězi, které si z otcovského podílu vzíti chtěl.

Delší čas prodléval k vůli tomu, jakož i pro svolení k sňatku venku, nejvíce na Vysokém Chlumci, kamž co poddaný J. J. knížete Ferd. Lobkovice přináležel. Poněvadž bez svolení matčina, která universalní dědičkou byla, peněz obdržeti nemohl, any zde ještě dvě nezletilé děti byly, prodloužil se pobyt jeho značně déle. Teprv po příjezdu matčině, když se vše v Chlumci vyjednalo a Prokop peníze obdržel, pospíchal k Praze, kam již dříve nutné listiny odeslal. Matka nejspíše jela s ním.

Brzy po tom odbyl se v určený den sňatek slavně v chrámu páně u sv. Tomáše a také svatební hody byly veselé.

Však příští dni nastaly nové starosti o zařízení domácnosti. Některý čas byli novomanželé odloučeni. Bábinka zůstala ještě u rodičů a Prokop též. Teprv později stěhovali se do skrovného bytu v čís. 111., kde líbánky slavili.

Téhož roku napsal Chocholoušek do Květů „Odplatu“, výjevy z času bojů pro osvobození Mexika, str. 149—186., která téhož roku o sobě vyšla, „Souboj“ str. 249-254. a „Pana Šimona z Wrchotic“, nástin z počátku sedmnáctého století str. 269—455, též o sobě v témž roce u J. Pospíšila vydaný, do obrázkového časopisu Poutníka „Hajdukovu smrt“, pravdivý příběh bulharský, str. 321 až 370., později v „Jihu“ pod titulem „Agapia“ uvedený. Kromě toho vydával dále svůj „Kocourkov“, jehož r. 1847. pět svazečků 3—7. vyšlo. Ač zmíněné tyto práce poněkud k uhražení denních potřeb Chocholouškových přispívaly, nelze si mysliti, že by při největší skromnosti s chotí svou byl mohl z péra svého žíti. I matka spisovatelova i Uyssovi museli asi mladé manžele značně podporovati.

Že vzdor nedostatku a hojným jiným svízelům, milujíce se vřele, šťastnými se cítili, vysvítá z Chocholouškova listu k švakru Ant. Uyssovi, již dříve uvedenému, ze dne 10. dubna 1847., kde praví: „Ve svém dopisu přál jste mi mnoho štěstí a připovídal jste mi je po boku sestry Vaší, já je našel a doufám pevně, že vědomě Bábince, přemilé choti své, nikdy neukřivdím. Obapolná shovívavost převede nás přes všecky úskalí. Nám průvodčím jest láska a jsem přesvědčen, že jako nyní, též budoucně budeme šťastni. Čistá, pravá láska jest dcera nebes, ne tak fantasie. Toť úsměv nebeský a úšklebek pekla. Kouzlí nám sny růžové, však skutečnost jest jiná. Blaze tomu, kdo ve snách toliko žije, mohl procitnouti. I já procitnul láskou k sestře Vaší, oceniv ctnosti její. Odpusťte mi, že co manžel tak mluvím, před Vámi netřeba se mi skrývati, ani se tím vychloubati, že poznal jsem vnitřní cenu její. Jsem šťasten a na tom dost.“

V témž listu sděluje sub rosa, že bude snad ještě před vánocemi otcem. Nestalo se tak, neb teprv počátkem r. 1848. narodil se mu syn, jemuž dáno jméno Otokar.

Asi v prvních dvou měsících téhož roku vydal osmý a poslední svazeček svého „Kocourkova“ a napsal pod pseudonymem A. Benkovský do Poutníka, jejž tehdy po Zapovi redigoval Jak. Malý, historickou pověst z dějů českých „Křižáky“, str. 20—121.

Pozdější ruchlivý čas nepřipouštěl takměř klidnou práci, pak nebylo ani zájmu pro belletrii pro vážné, rozčilující události politické, jimiž i Chocholoušek stržen byl do víru, což mělo na dráhná leta pro něho následky bolestné. Když se po prohlášení konstituce a zřízení národní gardy v březnu pod velitelstvím barona Karla Villaniho zvláštní sbor gardový s českým velením „Svornost“ utvořil, jenž v Českém Museum na Příkopech měl hlavní stráž, vstoupil Chocholoušek do něho, ač nevíme, zda též stejnokroj jeho nosil, an k pořízení jeho materielních prostředků postrádal. Možná ovšem, že se mu v tom ohledu buď od sboru, neb odjinuď z přátelské strany podpory dostalo. Zda-li za dnů svatodušních při vzbouření pražském dne 12.—18. června byl jaksi zúčastněn, dokladů nemáme, ač jisto jest, že po rozpuštění sboru „Svornosti“, jako jiní členové, vinní i nevinní, vzat byl do vyšetřovací vazby, z níž teprv po šesti nedělích k drahé, v úzkostech zmírající choti zavítal, ano nic vážného na něho proukázáno nebylo.

Té doby požádán za spolupracovníka Constitutionelle allgemeine Zeitung aus Böhmen, kterou vedle Pražského večerního listu, redigovaného Knedlhansem Liblínským, K. V. Medau tiskl. Na časopis ten, Slovanům příznivý, měl Prokop Chocholoušek vliv as nemalý a psal pro něho pilně až do polovice června r. 1849.

Mezitím přestěhoval se také z Malé strany na Staré město do ulice Platnéřské, kde se mu narodila dceruška Olga, která však brzy zemřela.

V pokojnějším poněkud tomto roce vydal u J. Pospíšila dějepisnou pověst ze začátku XIV. století „Všeobecné rukojemství".

Dnem 16. června, kdy Knedlhans Liblínský, k vojsku jsa odveden, redakci Pražského večerního listu složil, převzal ji Chocholoušek a s heslem: „S bohem pro vlast a vše dobré" držel list se vzácnou obezřetností až do února r. 1851., kdy znovu zatčen tři měsíce na hradě pražském musel stráviti. Tehdy bydlel na hořejším Novém městě v Krakovské ulici, kde mu milá žena třetí děcko povila. Byla to opět dceruška, Zdeňka, jež záhy zemřela. Vrátiv se z vězení nalezl též manželku chorobnou a ztratil tuto nezapomenutelnou družku svého života 15. července téhož roku. Tělesné ostatky její složeny k oběma dětem na hřbitov v Košířích.

Žalost, jakou spisovatel pocítil, nelze vylíčiti. Srdce jeho bylo zlomeno. Jedinou potěchou byl mu čtyřletý Otokárek, však i ta byla plna bolu, neb dítě zůstalo bez matky. Ujali se ho Uyssovi, k nimž se nepochybně též, rozprodav asi nepotřebný nábytek a byt samostatný opustiv, Chocholoušek uchýlil.

Dílem vedle novinářské činnosti své, hlavně jsa jí pozbaven, uveřejnil toho roku ve Vesně, Hermenegildem Jirečkem ve Vídni redigované, povídku z bosenského života „Harambašu" v čís. 34—44., „Zahynutí Suli", povídku ze života řeckoslovanského, tvořící čtyry obrazy, z nich první „Suliotka" vytištěn v čís. 51—54., druhý „Ali Zade Tepelen" v čís. 56—60., třetí „Polemarcha Samuel" v čís. 64—69. a čtvrtý „Zalongos" v čís. 70—74., a povídku z dějin českých „Dvě královny" v čís. 76—113., tuto ovšem proti pozdějšímu vydání v Bibliotece českých původních románů pouze do setkání se královny Elišky a Alžběty Hradecké, vdovy po Václavu II. a Rudolfu I., na hradě Tejřově, kromě toho povídku z nejnovějších dějů jihoslovanských „Krvinu" v Lumíru, díl první str. 457—516. a historickou povídku z dob Karla IV, „Jan Pancéř" tamže v dílu druhém na str. 1081—1183.

Během téhož roku provdala se nejspíše nevlastní sestra jeho Josefka Mrázkova za učitele Františka Beneše, nyní na cvičné škole při českém ústavu pro vzdělání učitelů působícího. Bratr její Jarolím dlel co strojník v Praze. Nevlastní děti Mrázkovy po vdově Bechyňové byly již dříve zaopatřeny. Z bratří Chocholouškových studoval Emanuel asi už na vojenské akademii ve Vídenském Novém Městě a Tomáš dlel nepochybně již v Polsku.

(Pokračování.)

Dívčí hlavy. Studie Jos. Ženíška.

VI.

Román o čtyřech synech Ajmonových.

Napsal Julius Zeyer.

VI.

Však slyšet Karel nechtěl o smíru
a rozkaz dal, by vojsko hnulo se,
byl jist, že rychle skončen bude boj,
že slávě jeho bude vrácen lesk,
jenž v nekonečném sporu s vasaly
byl utrpěl. A lesk ten nutný byl
tou dobou víc než jindy, do Španěl
když chystal se, neb touha nesmírná
jej pudila, by slunnou onu zem
vzal pohanům a vrátil věřícím
a nejsladším mu bylo nyní snem,
by Rolandovi její korunu
na junou vložil bohatýrskou skráň.

Jak Renaldovi srdce bolelo
nad novým zápasem a nad krví,
jež zase tedy hojně poteče!
Jak toužil po tom, s Karlem setkat se
a tváří v tvář mu stát. Snad vnikl by
mu v srdce jeho hlas? Však mluviti
s ním nechtěl Karel. Vzkázal v odpověď,
když o to prosil, Renaldovi tak:
„Chci, abys bez podmínky podrobil
se vůli mé, co pánu svému man,
a proto dřív tě vidět důstojnost
mi brání moje, neboť buřič jsi,
a s takovým král jednat nemůže,
to bylo by, jak bych ti přiznával,
že aspoň stínu práva při tobě."

A Renald pravil: „Práva ne jen stín,
ne, celé na mé straně právo je!
Jsem mužem volným, ač jsem králův man.
Být mužem, to je také majestát,
tak velký, zajisté, jak králem být,
Bůh stvořil muže, krále lidé jen,
a dílo boží větší lidského.
A proto brání mně zas důstojnost,

bych vstoupil před krále jak jeho rab.
Smír hledám, otrokem však nebudu.
A neuzná-li král mou důstojnost,
pak jeho neuznávám majestát.
Jest podmíněna každá povinnost, —
když na jedné jen straně býti má,
jest otroctvím. Kde právo přestává,
tam povinnost jest také u konce."

To Renald vzkázal tedy císaři,
a stará rána znova vřela zas.
Blíž táhlo vojsko. Denně v Montalbán
se zprávy dostávaly o síle,
jež lila se v ty tiché krajiny,
jak velké moře, které nízký břeh
svým zaplavuje zhoubným přívalem,
a Renald když na tváři lidí čet'
tam dole v městě úzkost tajenou,
svým milým bratrům pravil jednou tak:
„Dnes na výzvědy v lesy pojedu.
Mám tušení, že kdesi v samotách
se setkám s Karlem. Kdyby náhoda
nás svedla náhle, odklizen tím spor
by prostě byl, zda brání důstojnost
nám na vzájem se sejít tváří v tvář.
Ach zjevné jest, že vzkazy, poselstva,
nás k cíli nevedou. Jest slova zvuk,
když bezprostředně z duše vychází
a v duši druhou vnikne, čaromoc,
však slovo vyřízené, napsané,
jest jako plod, jenž pelu nemá víc.
A proto celá moje naděje
jen v rozhovoru s králem spočívá."

A Ryšár řekl: „S tebou pojedu.
Jsem ještě sláb, však nejsem nemocen.
Vzduch lesní uzdraví mě na dobro
a přímý slunce teplý paprslek,
jenž nezbledl, než pronik bradu zeď,
mi jako lékem bude kouzelným!"

A jeli tedy Ryšár s Renaldem
a Alár zůstal v hradě s Gišárem. —

Po celý den se lesy toulali
po cestách strmých, trním zarostlých,
a mnohé Renald s bratrem Ryšárem
tam potkávali tlupy, hrnoucí

se k Montalbánu, mnohý tuhý boj
jim bylo také podstoupit a v hrad
se chtěti vracet velkým obloukem,
by silným davům tak se vyhnuli.
Však v neproniknutelných houštinách
tu zabloudili posléz, černá tma
je pohltila v příšerný svůj klín
a Renald, Ryšár, ba i Bajár sám,
už unavením velkým klesali.
Tu posléz řídl hvozd, a na nebi,
jež konečně nad sebou zahlédli,
se slabá záře jaká's šiřila
a vnikala i v lesní mrákavu.
Tu řekl Renald: „Sladký bratře můj,
to měsíc za pahrbky vychází,
nuž, odpočiňme zde a čekejme,
až nyní světlo svoje rozlije
po šírém kraji. Snadno bude nám
pak cestu opět domů nalézti,
když poznáme, v kterých jsme končinách.
Jde na mě jakás těžká dřímota,
však vím, že dlouho spáti nebudu.
Nuž, pohovme si. Bajár napase
se zatím zde, a bude posilněn.“

Tak řekl Renald, s koně seskočil
a v trávu klesl svěží, vysokou
a zdříml hned, a ležel nehybný
jak mrtvý v rakvi.

Ryšár ale bděl
a zraky upíral na chvějnou zář,
jež víc a víc se stále šířila
a jasnila, až přísvit stříbrný
kraj celý poznenáhla zahalil,
a na to čarosladké pozadí
se neurčitě kladly, mátožně
tam vrchů dálných velké obrysy,
zde blízkých stromů šeré obrazy,
a tiché vody místy blyskaly
se vedle hustých stínů v soumraku
jak snící nivy tajuplný zrak.
Les dýchal hlubým šumem. Někdy svist
se nočních ptáků ozval, ostrý zvuk,
a zapad opět v hluché mlčení.
Svět byl to divný, cosi vkrádalo
se v srdce Ryšáru jak tušení
o jiném bytí, cizím člověku

a touha po tom bytí neznámém
se zmocnila ho. Byl to lepší los,
ten hmoty němé? Neznala co bol?
A neurčitý jakýs tichý žal
nad lidským osudem se ozýval
mu v hloubi nitra. V tom však zahlédl
od lemu hvozdu, v kterém rozjímal,
ve jasné mlze velké postavy,
jež koňmo jely a jež zdály se
že cestu hledaly a Ryšár vstal,
by bratra zbudil. Však jak sladce spal!
zda nebyl hřích to, oloupiti jej
o dobrodiní spánku? Vzal svůj meč
a plížil, opatrně jako had,
se k cizím jezdcům. Měsíc vysoko
stál na nebi už, svítil mužům v tvář
a Ryšárovi nyní zdálo se,
že poznává je. Byli lidé to,
jež zajisté byl Malgis vypravil,
by Renalda šli hledat do lesů,
když nevracel se s bratrem v Montalbán.

A Ryšár z trávy vstal a zavolal:
„Sem ke mně, věrní moji, zdrav vás Bůh!"
Však omyl svůj v té chvíli poznal už
a rychle klesl tedy v trávu zpět
a doufal skrýt se v stínu. Pozdě však
na spásu myslil svou a jeho zbroj
jej zradila, neb v lesku měsíce
se třpytila při jeho pohybech
a zanedlouho síla olbřímá
jej zadržela, hromový pak hlas
„stůj!" zavolal, a Ryšár ztracen byl.
Vstal z vlhké trávy. V duši pravil si:
„Co nyní činit mám? Jich mnoho jest
a pustím-li se s nimi v litý boj,
tu lomoz zbraní bratra probudí,
jenž na pomoc mi přijde. Ztraceni
jsme zajisté pak oba. Ztracen tak
jsem pouze sám. Nuž, budiž. Vítám smrt.
Ta záhada, jež ke mně mluvila
před chvílí v lese, byla pokynem,
že hodina má blízka. Netruchlím,
vždyť cítím, naše věc že chýlí se
ke koncům zlým. A radost života
už prchla mi. Života trpkosti
jsem příliš okusil a zůstala
mi v duši hořkost, jako odporná

chuť tomu v ústech zůstává, jenž pil
číš plnou pelyňku a otravy.
Kdo ví? Snad bratry svoje spasím též
svou smrtí dnes? Snad Karel smíří se,
když na jednom z nás pomstu vykonal?"

Tak rozjímal a vzhlédl muži v tvář,
jenž proti němu stál, a ten mu děl:
„Ty's jeden z Ajmonových synů? Mluv!
Ty podobáš se, věru, Renaldu,
jejž nedávno jsem viděl. Roland jsem."

A Ryšár třásl se, by hromový
ten hlas nezbudil bratra Renalda
a řekl téměř šeptem: „Uhod jsi.
Své jmeno zapírati nebudu.
Jest Ajmon otec můj. Já Ryšár jsem.
Jsem chor a sláb. Jsem sotva vyhojen
z ran smrtelných. Jest boj mi nemožným.
V tvé ruce dal mě Bůh. Nuž, k potupné
mě smrti veď. Dík Karlův bude tvůj."

A zasmušile hleděl Rolandu
v zrak sokolí, však rek mu odvětil:
„Ne císařův, však můj jsi zajatý.
Zde ruka má. Co mluvíš, Ryšáre,
o potupě? Kdo tebe tupit smí,
když já tě chráním? Běda, kdo by chtěl
se tobě, reku, blížit bez úcty!"

A Ryšár pravil: „Věřím, Rolande,
jak v Boha, v tvoje pravé rytířství.
Nuž, pojď a veď mě, kudy libo ti."

A mlčky oba reci kráčeli
tou svatoslavnou nocí měsíční,
a přišli brzy v tábor veliký
za vrchem, jenž ho zrakům plně kryl
z té strany, kde byl hustý onen les,
v němž Renald posud spal. Hned šířila
se bleskem zvěst, že zajat Rolandem
syn Ajmonův, a tábor bouřil se
tou zprávou velkou, jásot k nebi zněl
a Karel pozved hlavu v stanu svém
od polštáře, kde dřímal, udiven
vzhléd k Rolandu, jenž k loži přistoupil,
sen střásaje pak, císař tázal se:
„Co znamená ten povyk? Blíží se

snad nepřítel?“ A Roland odvětil:
„Je v táboře už jeden z nepřátel.
Já přivedl ti, pane, Ryšára.
Mým zajatým jest. Vzdal se bez boje.
Je chor a sláb, a proto rozkaz dej,
by měkké lůžko pro něj ustlali.
Jsem znaven též, a proto lehnu spát.“

A tiše odcházel, byl Karel něm,
tak překvapila velká jej ta zvěst,
však brzy nabyl slova. Zajásal:
„Bůh vyslyšel mou prosbu horoucí!
Mé pokoření konci blíží se!
Zas klidně budu spát, sen plašiti
mi nadál nebude už vědomí
to trpké, čtyři čela přesmělá
že ve vzdoru, jak štíty tvrdých skal,
mé blesky vyzývají bez trestu
a posměch z moci mé že tropí si!“

Tak zvolal císař, koltra zvedla se
a vešel Ném a vešel Ožier
a reků dav a vedli Ryšára
a císař, zhlédnuv jej, se zachmuřil
a hrozný jeho planoucí byl zrak.
Však Ryšár klidně stál, hled nesklopil
a hlavu nesklonil. Tu obrátil
se císař k věrným svým a takto děl:
„Hned odveďte a svažte buřiče!
On propad smrti, smrti bezectné,
a proto nechci na něj pohlednout.
Hned z rána zemře. Pouta dejte mu.“

Něm Ryšár byl, však v srdci pravil si:
„Co na tom, má že přišla hodina?
Můj bratr Renald přec je zachráněn.“
Pak řekl na hlas Ožierovi:
„Vy slyšeli jste? Proč tak nehybně
zde stojíte, jak byste váhali?
Nuž, veďte mě. Mám ráno zemříti
a teď snad ještě půlnoc nepřišla.
Mně spát se chce. Je dlouho do rána.
Mne pouta vaše tížit nebudou.
Mé svědomí jest čisté. Bez bázně
vstříc hledím smrti.“

Na to odvedli
jej beze slova, klesl na lůžko
a usnul tiše, k smrti znaven jsa. —

Když slunce ráno v nachu vstávalo,
sto polnic chladným vzduchem zahřmělo
a celý tábor v zbraních leskl se
a jmeno Ryšárovo letělo
co heslo k pozlaceným oblakům
a kletby záští s ním se ozvaly,
neb nenáviděl celý Karlův voj
ty Ajmonovy děti přesmělé
pro dlouhé boje, které po leta
mu konat bylo k vůli buřičům.

Sám Karel vyšel nyní ze stanu,
plášť zlatý kolem něho v slunci plál
a koruna na hlavě hořela
mu démantně, jak skuta z lesklých hvězd.
Na tváři jeho krutý úsměv byl,
když přivedli mu Ryšára, a řek:
„Teď posléz hlavu skloníš, odvážný,
před velebou té svaté koruny,
jíž rouhal jsi se dlouho hříšně tak!
A proto smrtí zemřeš nečestnou.
Ne mečem zhyneš, ale provazem.“

A řekl Ryšár: „Vidím, králi, kříž
na koruně tvé, před ním kořím se.
Tvá slova ale, věru, v odporu
jsou se svatým tím spásy znamením.
Msta mluví z tebe, která Bohu jen,
ne lidem patří. Život můj si vem,
ten patří ti, na čest mou nesahej.
Kaž, aby meč mi dali, postav mě
pak tři sta třeba mužům tváří v tvář,
bych pod ranami jejich jako brav
na jatkách padl, s mečem v rukou však
a v boji čestném.“

Císař zasmál se
zlým smíchem hlasitým, pak odvětil:
„Kat odpraví tě, neb jsi zločinec.“

„V tvých očích jen,“ řek Ryšár, vzpřímiv se,
„však před bohem jsem práv a před sebou,
a soud můj Bůh a moje svědomí —
ti když mě nekárají, smějí se!
Nuž, jednej tak, jak záští tvoje chce,
a odevzdej mě rukám katovým,
však zhanobit mě přece nemůžeš,
a bude-li o hanbě mluvit se,

s tvým jenom bude jmenem spojena,
neb jednal jsi — ne jako pravý muž.“

Hryz král se do rtů, hněvem všecek vzplál
a pozved ruku, jak by udeřit
chtěl Ryšára, však neučinil tak
a řekl pouze hlasem chvějícím
se vnitřní bouří: „Zhyneš, při sám Bůh,
jak pravil jsem ti, rukou katovou!“

A odvracel se. Paladýnové
tu právě přicházeli. Z daleka
již volal Roland, v čele spěchaje
jim, netrpěliv: „Co to znamená?
Můj zajatý má ruce spoutané,
jak zločinec? Kdo osmělil se tak
mě potupit a reka Ryšára?“

Však císař na něj přísně pohleděl
a zvolal s hněvem: „Chlapče, na úzdě
měj jazyk svůj! Je Ryšár zločinec
a buřič nectný, proto zahyne
jak zločinec, a hned, tam na vrchu
kde suchý trčí strom, tam pověsí
jej kat, by celý tábor viděl to,
a širý kraj a slunce, nebesa!
Já přísahal tak. Obávám se však,
by lstí nějakou neunikl mi,
neb známo jest, že Malgis, kouzelník,
to Ajmonovo chrání plemeno,
jež tolik běd na říš mou přivedlo.
Chci tedy, moji paladýnové,
by někdo z vás, jenž dík můj zasloužit
si zvláště chce, se vydal s Ryšárem
až k popravišti, kde by nad ním bděl,
by kat své dílo konal nerušen.
Já synům Ajmonovým nevěřím
a myslím, že se náhle objeví,
by bratra svého ještě spasili.
Snad Alár přiletí jak divá bouř,
snad Gišár chrabrý, nebo Renald sám
na Bajáru, pod nímž se třese zem!
Kdo z vás tu službu tedy vykoná,
již opatrně žádám? Promluvte!“

Tak Karel děl, však všickni mlčeli
a zraky klopili a nevole
se jevila na tvářích hrdin všech,

a Roland lál a zuby zaskřípal
a zvolal: „Císaři, nech bojovat
mě s Ryšárem! Pro Boha slyš můj hlas!“

Zrak Karlův metal blesky, upíral
se udiven, s rostoucí chmurností
v tvář paladýnů, kteří mlčeli
tak zatvrzele, hněv jej zachvátil
a v temno zarděl se. Však potlačil
bouř pýchy své.

„Mlč!“ velel Rolandu,
pak opět obrátil se k ostatním,
a oslovil, svůj mírniv hromný hlas,
tak Berengára galského, jenž stál
mu nejblíže: „Můj drahý příteli,
ó Berengáre, galskou držíš zem
a Irsko z ruky mé, jsi manem mým,
a povinnost tvá sloužiti mi zde
ve Francii. Než poslyš! Zrušuju
tu povinnost a nikdy přes moře
už nebude ti plouti k službě mé,
ni tobě ani dětem tvým a zem
svou budeš volně držet jako král,
to na památku, že jsi sloužil mi
dnes v okamžiku, když jak sloupové
ti stáli nehybně, již přáteli
se mými zdáli vždy. Jdi, s Ryšárem
jeď na vrch onen, k stromu suchému
a dbej, by vykonán můj rozkaz byl,
a Renalda mi zažeň, Gišára
neb Alára divého, zjeví-li
se někdo z nich, by spasil Ryšára.“

Však Berengár mu řekl uražen:
„Slib tvůj je pohaněním, císaři!
Když se mnou mluvíš tak, tu zřejmé jest,
že nikdy pro mě úcty nemívals!
Kdo řekl ti, že čest má na prodej?
Vem Irsko své a krásnou galskou zem!
Kdo k vůli zisku hřeší, proklet buď!“

Dup Karel v hněvu nohou v tvrdou zem,
a rozechvěn chyt za plášť Turpina,
hlas jeho nyní slzami se třás
a mluvil tiše, téměř pokorně:
„Ó biskupe, ty slyšels?“ pravil mu,
„ó příteli ty vzácný nad všechny!

Jsem stár, jsem stár! A proto odvážně
ti vzdorní muži se mnou mluví tak!
Ty buď jim příkladem! Mou vůli plň,
ty z bohatýrů jeden, z největších,
jenž umíš třímat meč i svatý kříž!
Ty víš, co jsem ti dávno sliboval:
až uprázdní se Petrův svatý trůn,
ty na něj dosedneš! Jsemť pomoc tvá,
buď pomocí dnes mou, můj příteli!“

A arcibiskup řekl: „Knězem jsem,
však pravda jest, že umím třímat meč
a stokrát viděl's mě, jak pomahat
jsem spěchal skolit pýchu pohanskou.
Však nikdy, nikdy, králi, pomahat
mě neuvidíš, krev když křesťanská
se vylévati má a pravím ti
to přímo v tvář, že dobře nejednáš,
když Ryšára chceš katům vydati.“

Vzdych Karel z hluboka a dmula se
mu prsa mocně pýchou raněnou,
zášť jeho rostla, byl jí hluch a slep
a všechna výsost s něho zmizela
a kmetská tvrdošijnost jedině
jen vládla v jeho duši. Odvrátil
se od Turpina, chmurný jako bouř,
a zvolal takto: „Ožiere, slyš!
Ty's manem mým a stokrát přísahals
mi věrnost věčnou. Přišlo k sluchu mi,
že v pláni valkolorské nedávno
jsi téměř zrádcem byl, že's Renalda
měl v rukou svých a že's jej nedržel!
Sluch svůj jsem zavřel zvěsti podivné,
však nesplníš-li nyní rozkaz můj,
pak uvěřím a nectným's v očích mých!
Ne, promiň mi. Vždyť věřit nemohu!
Jdi, příteli, a odveď Ryšára.
Buď Pavie, Placenza, Verčeli,
tvou z toho dne. Zde na to ruka má.“

Krok činil Karel Ožieru blíž,
ten ale couv a řekl nevlídně:
„Dík, císaři, však nechci Pavie,
ni druhých měst. A zrádcem nezvi mě.
Jsem věren ti, však nejsem sluhou tvým,
jenž zaprodá se slepě za peníz.
To ještě pravím ti, že postavím

se s muži svými tomu do cesty,
jenž na Ryšára sáhnout smělost má.“

„Jdi!“ vzkřikl Karel, „jdi a proklet buď!
A nikdy před mou nepřijď více tvář!
Ty hluboko jsi ranil srdce mé
a odervu je nyní od tebe,
jež k tobě lnulo silou veškerou!“

A Ožier šel, tvář zahalenou v plášť,
a v náručí král Rolandu se vrh
tak volaje: „Ó synu duše mé!
Ty aspoň, ty, mě neopouštěj dnes,
neb tebe vždy jsem něžně miloval,
víc než své děti! Hleď, jsou zrádcové
ti muži všickni, kteří tvářili
se býti přátely! Já věřil jim,
já bloud! Však ty mne nezklameš, ty ne!
To lidé cizí jsou, však v žilách tvých
krev proudí krále Pepina jak v mých!
Ó, moje dítě, synu duše mé,
jak odc dneška ještě silněji
tě budu milovat! A z rukou mých
v klín tvůj se sypat budou koruny!
Chceš Basilej a Dortmund? Holandy?
Chceš pyšné město, Kolín bohatý,
jenž v Rýnu shlíží se? Co ještě chceš?
Jen směle mluv, můj sladký Rolande!“

A jako dítě reka celoval
a vlasy hladil mu, však bohatýr
se z náručí mu trhal, slzy měl
v svých zracích blankytných, a pravil tak:
„Měj slitování se mnou, nemuč mne!
Vždyť víš, že nesmím slyšet prosbu tvou!
V mé ruce Ryšár dal se, slíbil jsem,
že nikdo nesmí dotýkat se ho,
a slovu svému, bohdá, dostojím!
Kdo osmělí se státi proti mně?“

Vzplál Karel znova hněvem, odstrčil
od sebe Rolanda a vzkřikl tak:
„Já posud dávám v říši zákony,
a vůle moje nejvyšší jest zde,
a řekl jsem, že Ryšár zahyne,
a stane se tak, jak jsem přísahal,
přes drzé tvoje chlouby! Odejdi!“

Vzplál Roland též a hněvem třásl se
a hromem zvolal: „Králi, přísahám,
že litovati budeš zášti své!
Když Ryšár zhyne rukou katovou,
tu v zajetí se Renaldovi dám,
své jmeno zahodím, ne Rolandem,
však Ryšárem se zváti budu pak
a druhem budu věrným Gišáru
a Aláru a bratrem Renaldu,
a proti tobě budu bojovat
a válčit, králi, až do smrti své.
Tak napravím a potrestám tvůj hřích!“

Bled Roland byl a odkvapil jak bouř
a Ryšár zvedal ruce spoutané
a žehnal mu a něm byl dojmutím,
však Karel ztratil zcela rozvahu,
byl šílen pýchou, hněvem, lítostí
a hromem zvolal: „Bože, jaký žal!
Ni jedna duše v celé Francii,
jež povinnost svou konat dovede!
Při této koruně, jíž na hlavu
Bůh pro mé neštěstí mi postavil,
vám přísahám, že všichni zhynete,
že hrady vaše zbořím, rozkotám,
že těla vaše spálím, popel váš
do větru rozházím, když nestane
se vůle má! Buď proklet onen den,
kdy králem stal jsem se! Proč břemeno
tak těžké na má bedra kladl Bůh?
Zde, vemte ji, tu svatou korunu
a na skráň položte ji Ryšáru
a veďte mne, vy podlí zrádcové,
na holý onen vrch a odpravte
mě místo něho! Žil jsem dlouho dost,
a znaven jsem vám vládnout, sketové,
již Renalda se nejspíš bojíte
a Malgise!“

Tak Karel burácel,
strh korunu a hodil na zem ji
a strašlivý tak jeho pohled byl,
že všichni zbledli. V tichu hlubokém
tu hlas se ozval. Rispo z Ribmontu,
muž neslavný, tak pravil císaři:
„Jsi v omylu, když myslíš, císaři,
že ve Francii nemáš věrných už
a sluhů poslušných. Jsem jeden z nich.

Hleď, pane, hrabě Rispo z Ribmontu
svou nabízí ti službu. Neptám se,
jak soudí kdo v tvé při, já ptám se jen,
co tvoje vůle, to mi dostačí.
Meč tasím, hleď, už vedu Ryšára,
kde kat jej čeká, vedu v průvodu
jej lidí svých, a zázrak vykonal
by Renald neslýchaný, při sám Bůh,
z mých rukou kdyby vyrval Ryšára.“

A nectný Ribmont hodil na hrdlo
sám vlastní rukou provaz Ryšáru
a sklopil pouze zrak, když s bezedným
naň pohled Ryšár opovržením,
a paladýni vzkřikli: „Hanba ti!“
A odcházeli, Karel ale řek:
„Že na tvou službu nezapomenu,
to uvidíš, než slunce zapadne,
já povýším tě nad ty vysoko,
již s opovržením se vzdalují.
A nyní jdi a konej úřad svůj.“

Řek císař tak, však cítil v nitru svém
sám velký stud a Rispo z Ribmontu
se zdál mu vyvrhelem. Smuten byl,
že v spojení byl s mužem takovým
a řekl si, že tímto vítězstvím
své zvůle nezřízené klesl hloub
než každou porážkou, a odcházel
v stan osamotněn, s hlavou schýlenou.

Kýv Rispo z Ribmontu však lidem svým
a odváděli tedy Ryšára
na lysou horu, k stromu suchému,
kde čekal kat a dole v táboře,
to vřelo jako v kotli nad ohněm,
a bzučelo jak v oulu, nesmírný
ruch panoval jak mezi mravenci
po celém ležení, neb rozbroj byl
tam všeobecný, hádka zuřila,
zda sluší poslechnout či postavit
se proti králi, který záštím slep,
se strhnout dává k činům nečestným.

A mezi tím, co vše to dálo se,
spal Renald v lese spánkem hlubokým,
tak hlubokým, že mdlobě rovnal se,

a netušil, jaké to neštěstí
se valí na Ryšára. Bajár však
bděl za reka a vida na hoře
na lysé hemžiti se lidí dav,
hned větřil, že to cos jak nebezpeč,
v mech hrabat začal, hromně zařehtal
a když se Renald přece nevzbouzel,
tu nohou zabušil tak v jeho štít,
že zvukem kovovým se zachvěl les
a Renald vyskočil a zrak si mnul
a zíral kolem, volal Ryšára
a odpověď když jeho neslyšel,
tu úzkost tušící se zmocnila
ho náhlá, za úzdu vzal Bajára
a spěchal na lem hvozdu, uviděl
tu lysou horu, suchý onen strom,
to lidí hemžení a Ribmonta,
jenž vedl Ryšára, by katovi
jej odevzdal, a Renald vrávoral,
tluk srdce se mu náhle zastavil,
mha kryla jeho zrak, však na mžik jen,
pak vyskočil na věrné zvíře své
a zvolal: „Bajáre, můj Bajáre,
my oba spali spánkem proklatým!
Ten spánek Jidášem byl! Kletba nám!
A běda, třikrát běda, Bajáre,
když nespasíme spolu Ryšára!
Bůh zavrhne nás oba! Bajáre,
teď vzhůru! Vzhůru! Leť jak anděl sám,
jak blesk! Jak vítr!“

Bajár sebou trh
a letěl jako orel, jako bouř,
přes kamení a křoví, příkopy,
sám zdál se bleskem, jiskry lítaly
zpod jeho kopyt, oblak prachu nes
se nad ním, kolem něho. Z daleka
se Bajár takto chmurnou smrští zdál,
jež, plna zkázy, nivou burácí,
a Ribmont, vida zjev ten podivný,
se zarazil na hory vrcholku
a zrak si stínil rukou, volaje:
„Běs jakýs chvátá nivou, ďábel sám!“
A Ryšár na to oči otevřel,
jež zavíral už, skon svůj čekaje,
a srdce jeho mocně zatlouklo,
neb uhod hned, že Bajár letí tak
a věděl, blesk, jenž šlehal z daleka,

že Renaldův to vítězící meč,
a zašeptal si: „Přijde ještě v čas?“

A hora duněla už dusotem
těch Bajárových kopyt olbřimých,
a náhle, jak by zem jej vyvrhla
ze svého lůna, kůň i jezdec stál
tvář v tváři Ribmontu, a zlatý lesk
lil s brnění se reka Renalda
a oheň sršel z očí Bajáru
a bylo, jak by svatý Jiří sám
byl přijel potřít znova ještěra,
a překvapením zkamenělý stál
dav mužů na hoře, a pod horou
zřel celý tábor vzhůru s obdivem
a Karel císař vyšel ze stanu
a vykřik temně, poznav Renalda.
Ten ale mečem máv, svým bleskotným
a hlava Ribmontova sletěla
jak makovice s trupu zrádcova
a se svahu se dolů koulela
jak zahozený kámen, skákajíc,
a dopadla u stanu císaři
u samých nohou, třísníc jeho plášť
svou temnou krví, s prachem smíšenou.
Však mezi tím jal Renald Ryšára
a na koně ho hodil před sebe
jak mrtvou věc a výkřik vyrazil
jak dravý pták a Bajár vzpřímil se
a jak by orlích křídel deset měl,
do letu dal se, zmizel mžiknutím,
a zas už v pláni dole, daleko
se smrští zdál, pak stínem, bodem pak
a zapad do tmy hvozdu, skřivánek
jak zapadá do hloubi vonných trav.

A k nebi nesl divý jásot se,
neb celý tábor chvěl se nadšením
nad Renaldovým činem přesmělým
a nad záchranou reka Ryšára
od smrti potupné. Bled ale stál
jak přízrak císař Karel před stanem,
jenž za ním zlatem hořel, purpurem,
a v očích jeho slzy svítily
a s bolestným tak pravil úsměvem,
když ticho nastalo: „Blíž přistupte,
ó paladýnové! Sem přikročte!
Zde moje ruce! Nuže, svažte mne,

a vydejte mne rychle Renaldu.
On vaším králem jest a císařem,
to na jevo jste dali zřejmě přec,
a buřiče zde není, mimo mne.
Já příliš dlouho žil, to nahlížím,
já unavil vás dlouhým věkem svým.
To bylo pošetilé, na mou čest.
A proto odpadli jste ode mne
a stojím sám! Ne! Jeden zůstal mi!
Zde, jedna hlava věrná, almužnou
mi Renald hodil ji, a zdvihám ji,
jak starý žebrák, vděčně, pokorně!"

A sklonil se a z prachu povznesl
tu Ribmontovu hlavu zsinalou,
jež u nohou mu posud ležela,
a třímal v rukou ji a padaly
jak velké hráchy slzy na tu tvář,
s níž hrůza šla a řinula se krev.

Tu klesal celý tábor v kolena
před majestátem velké bolesti
a štkaní bylo slyšet, vzlyky, pláč
a Roland vstal a zvolal: „Císaři,
my pro tebe chcem všickni zemříti,
a naší krve každá krůpěj tvá!
Veď do boje nás! V boji zničiti
nám sluší, rekům, nepřátele tvé.
Ty hledal's kata, nenašel jsi ho
ve řadách bohatýrů blízkých ti,
buď na to hrd, a zemi odevzdej
tu hlavu, kterou soudil Bůh náš sám.
My spravedliví byli, věrni však,
a milujem tě všickni nade vše,
jen Bůh a Kristus, Panna Marie
nám tebe dražší jsou a světější.
Na dnešní zapomeň, o pane, den,
buď Karlem zas, tím velkým císařem,
jenž nese kříž, by za ním Francie,
ta sladká naše matka, kráčela!
Jsme všickni tvoji, ujče, buď zas náš!"

„Veď do boje nás!" všichni zvolali
a hřměli mečem divě o štíty,
až lesy třásly se kol dokola
a Karel v trávu hlavu položil
tu bledou Ribmontovu, krvavou,
a náručí své dojmut otevřel

vstříc táboru a Roland klesl mu
jak dítě na prsa a poklekl
a císař skloněn líbal vlasy mu
a šeptal s pláčem: „Vrátil jsi se zas
na srdce moje, dítě divoké?“

A takto smír byl zase zpečetěn
a heslo znělo: „Vzhůru v Montalbán!“ —

(Pokrač.)

Ze zápisků Phil. stud. Filipa Kořínka.

Studie k novellám. Prozrazuje Martin Havel.

VII.

Dne 22. ledna slavila slečna Viki svůj svátek. Připadl ten rok na sobotu a již den před tím mne pozvala, abych odpůldne přišel na šálek kávy.

Když jsem se v sobotu odpoledne dostavil, veliký stůl v prvním pokoji byl již pokryt kávovým ubrusem, do něhož vetkány byly pohledy na české lázně s německými podpisy.

Na stole stály dva talíře s dorty; jedním vysokým s figurkou na vrcholu, jedním nízkým s krouceným cukrovým Viktorie na své vrchní ploše. Vedle dortů dva talíře s bábovkou a dvě mísy s harovnaným cukrovím přivabovaly k sobě pohledy studentů, u nichž všech jevila se jakási slavnostní nálada. Měli všichni sváteční šaty, čisté límečky. Klavík byl pečlivě učesán a za ušima Emánkovýma nebyla ani jediná inkoustová skvrna. Židle byly již ke stolu přišoupnuty, ale nikdo posud u něho neseděl.

Slečna Viki v hedvábných šatech starého střihu, granátové šňůry na zápěstí a kolem krku, hodinky na tenkém zlatém řetízku za živůtkem, v jakési vysoké slavnostní frisuře seděla obřadně na pohovce a mírně se nakláněla k starému, černě oděnému pánu s barvenými kníry a vlasy, jenž cylindr na klíně položen maje, kostnatýma rukama s velikým pečetním prstenem na ukazováčku pravice točil rukojetí hole, kterou držel mezi kolenoma.

„Jak ten čas utíká,“ mluvil právě, když jsem vstoupil a slečně hluboce se uklonil, „to je k neuvěření, Vikinko, k neuvěření! Už pětatřicet let — ba kdepak pětatřicet — dobrých sedmatřicet let, co mě nebožtík fatrlínek poprvé k vám zaved.“

„Ach jo“ — povzdechl — „to jsme byli mladší, Vikinko, viďte“?

„Ba, pane vrchní, byli, byli," s jakýmsi přídechem tesknosti svědčila slečna Viki.

„A co pořád ‚pane vrchní', když já vám říkám Vikinko. Bože, vždyť jsme přec bratranec a sestřenice. Ne?" durdil se starý pán. „A pak — stará láska, Vikinko, stará láska!" zasmál se poloostýchavě, položertovně.

„Ale Ferdinand, přestaňte" — zapýřila se slečna.

„No, teď už můžem' o tom povídat. Teď se už přece nebudeme upejpat, ani červenat. A taky už plakat pro to nebudem'. Jaká pomoc, nemělo to být, — nemohlo to být. Ale věrni jsme si zůstali, Vikinko, co? Já se neoženil, vy jste se nevdala. Ještě teď by z nás moh' být párek, vědí, paní tetinko?" zasmál se a mrkl na stařenku, jež také dnes jaksi slavnostně seděla ve svém křesle, majíc kolem ramenou indický žlutavý šál, jaký měla také moje hradecká teta a jaké se nosívaly před patnácti, dvaceti lety.

„Ferdinand pořád všecko jen odbývá smíchem. Z mládí odbýval a teď taky pořád ještě," řekla stará paní s jakýmsi přitrpklým úsměvem.

„Inu, smíchem — jakým pak smíchem?" udiven kol sebe pohlížel starý pán. „A konečně lepší smíchem než pláčem. Ve zlém jsme se nerozešli, tak co. Kdybych neměl svědomí čisté, přece bych nechodil každý rok s gratulací a tady Vikinka nezvala by mě na čokoládu. Že je to pravda?" obracel se na ni.

„No to se rozumí," řekla slečna Viki bodře a položila přátelsky svou ruku na jeho.

„To je přece slovo!" pochválil si pan vrchní, chopil se slečniny ruky a hladil ji. „Já povídám, stará láska nerezaví."

Žertovali tak ještě chvíli — smáli se, ale pravá veselosť to nebyla. Dobře jsem pozoroval, že těmi žerty a úsměvy přec jen se zakrývá stesk vyvolaný vzpomínkami na minulosť. Tvářili se oba, jakoby nic je už nebolelo, jakoby již mohli vtipkovat o svých touhách a nadějích, ale přec jen, když jsem pohlédl na oba svadlé ty obličeje, se mi zdálo, že čtu v nich známky nevyslovené myšlénky: Sestárli jsme, sestárli — a je snad přec jen škoda, že jsme ten věk prožili tak sami v marných touhách, v sklamaných nadějích — a že tak odejdeme se světa, aniž bychom byli co učinili pro svoje štěstí.

Snad bylo směšné toto moje zdání, snad mladistvě nerozumné a sentimentální; ale vzniklo ve mně a líbilo se mi jaksi.

Studenti pohlíželi na slečnu Viki a pana vrchního jiskřivýma očima, s násilně sevřenými rty. Bylo jim to vše k smíchu a zase příliš zdlouhavé a hloupé, zdržující darmo netrpělivě očekávaný požitek svačiny.

„No co," pravil konečně pan vrchní, nutě se do lehké veselosti. „Mladší bychom dnes nebyli, Vikinko, svoje křížky už bychom taky pořádně cítili na zádech a kdo ví, jest-li ne víc. Chvála Bohu, přečkali jsme všecko, starosti nás zrovna netíží, do stáří se nemusíme zrovna dívat se strachem — tak co pak nám tak dalece schází. Nemám pravdu?"

„No to se rozumí," napodobila slečna Viki jeho tón a usmála se. „Ale teď, abychom si už sedli. Lóri, nalejvej," obrátila se na

sestru, jež právě přicházela z kuchyně, v tváři nějak neobyčejně červená a usměvavá.

„A Lórinka je pořád jako melounek," zalichotil pan vrchní a oči se mu jen smály.

„Inu, popřávala si dnes, popřávala," vyzrazovala slečna Viki. „Pan nadlesní Kalivoda poslal mi dvě flašky malaga, a to víte, na sladké víno si Lórinka odjakživa potrpěla!"

„Kolik pak jsem ho vypila," bránila se slečna Lóri. „Dvě štamprlátka, a ani tolik snad ne. A že jsem červená?! Bože, to já byla vždycky. Já nebyla tak hezká jako Viki, nebo Helén, ale vždycky krev a mléko, jako malovaná. To Ferdinand může říct."

„To je pravda, Lórinko, to jste byla. A jste ještě pořád. A na bále jste vždycky jen hořela. Pamatujete se ještě, jak jsme spolu tančili tremblantky v Konviktě?"

„Jak pak bych nepamatovala," usmála se slečna Lóri tak upřímně, že bylo vidět dva zbylé její hořejší zuby, o nichž však říkala, že je už má jako na vodě a že se bojí, že je jednou spolkne.

„A co pak ten pan kancelista Novák, Lórinko? Ten to uměl, jářku! Přes celý sál po zpátku, a ty kvapíky — na pravo, na levo, chassé — jestli pak vzpomínáte? Teď by to už nešlo, co?"

„Kde pak teď," smála se slečna Lóri. „Každou chvíli mě v kolenách loupne. To z té kuchyně. Já jsem vám někdy celá chromá."

„Ale na Nováka si přece ještě vzpomenete?"

„Vždyť má dvě jeho fotografie," prozrazovala slečna Viki. „Má je v šifonéru a schovává je jako drahou mast."

„To je zrovna pravda," bránila se slečna Lóri, ale celá se zapálila.

„Dejte pokoj," dodávala, „to jsou samé hlouposti."

„Ale očko jste na něj měla, což o to?"

„Inu byla jsem taky blázen, jako každý mladý člověk," řekla slečna Lóri vážněji. „A on krásně tančil" — dodávala a obrátila malá očka vzhůru jako ve vzpomínce.

„A vy jste si na tanec potrpěla."

„Já ráda tančila, oh Bože! Za tanec bych byla duši dala. A dobře jsem tančila" — Tu náhle pohlédla kolem sebe a vidouc na všech tvářích nezadržitelný úsměv, hodila hlavou a pravila:

„A dejte pokoj s těmi hloupostmi. Jen smích si z člověka děláte. Sedněte si, já přinesu kafe." A již chvátala za plentu.

Měla naškrobené a vyžehlené sukně a od temene za uši se jí táhl sametový jakýsi diadém s mašličkami a černými krajkami.

Když zmizela v kuchyni, sedali jsme ke stolu. Slečna Viki zas v čele a vedle ní pan vrchní. Po levici staré paní vykázáno dnes místo mně.

Teď teprv slečna Viki mě panu vrchnímu představila a jeho navzájem mně:

„Pan vrchní finanční komissař Havránek."

„Bratranec, bratranec," dodával pan vrchní, kývaje na mou úklonu vlídně hlavou.

„No, trochu už vzdálený,“ namítla paní Helén nikoliv bez jisté ostrosti v tónu.

„No jak pak vzdálený — tady paní tetinka a moje matka byly sestřenice.“

„Ale taky už ne ty pravé,“ dávala pravdě průchod stará paní.

„I co pravé, nepravé — jen když se máme rádi a vážíme se na vzájem. V tom je pravé přátelství, a to je lepší než všechno příbuzenství. Hab' ich nicht recht, Frau Tante?“ obracel se na starou paní. A nečekaje ani jejího souhlasu, dodával: „No tak tedy.“

V tom už slečna Lóri přinášela na velikém táci koflíky se sváteční kávou a kráčela s nimi k čelu stolu.

Pozorně bral si každý koflík a před ty malé studenty slečna Viki sama je postavila z důvodné péče o čistý ubrus. Touže cestou kolovala pak nakrájená bábovka s mandlemi, při čemž slečně Lóri vzdávána náležitá pochvala.

Po kávě, již skoro všichni vypili dva šálky, přinešena hustá čokoláda a tu již také došla řada na dorty a cukroví.

Bylo radosť podívat se při těchto požitcích na studenty. Klavík měl sice kolem rtů trochu pohrdavý úsměv, ale zapomněl jaksi zcela, že sladké věci nerad. Odbíral kávovou lžičkou smetanovou pěnu s třírohého koláče velmi obratně a rychle a na konec lžičku velmi důkladně protáhl rty, aby nezůstalo na ní ani stopy, načež s touže chutí dal se do koláčů mandlových a mřížkových.

Těm malým oči jen svítily a rty se jen lepily; každou chvíli objevila se mezi nima špička jazyku, aby slízla uvízlé zbytky pěny, zavařeniny, nebo čokolády. Mísy se prázdnily, dorty se scvrkaly, s talířků sbíraly se drobty a úlomky.

Proud řeči udržoval hlavně pan vrchní a hovor skorem stále točil se kolem minulosti, kolem známých slečniných a jeho, kolem společných vzpomínek. Naslouchal jsem pozorně tomuto hovoru, neboť doplňoval vydatně představu, již jsem si učinil o mladších letech této rodiny.

Poznal jsem z něho, že nejen paní Helén, ale i slečny Viki a Lóri měly své mládí a v něm každá několik románových stran, byť ne tak smutných jako jejich sestra, přec popsaných také láskou, touhami, nadějemi, sklamáním, steskem, odříkáním a konečnou odevzdaností v osud. Mluvilo se o věcech těch tónem žertovným, pouhými narážkami, provázenými úsměvy, bylo to vše dávno uvadlé a uschlé, ztratilo vůni i barvy — ale v mé mysli, v mé představě to nabývalo života, třpytu, tepla a já v tom dojmu pohlížeje na ně nepociťoval jsem již lítost a účast pouze s paní Helén, nýbrž i na slečnu Viki a Lóri hleděl jsem s jakýmsi mírným, tichým úsměvem smutku.

„Byly také mlády —“ a jak jsem tak pohlížel na svadlou, přísnou tvář slečny Viki, na shrbená trochu záda slečny Lóri, myšlénka ta se mi zdála divnější a pravdě nepodobnější. Nutil jsem se představit si je jako dívky osmnáctileté, ale nedovedl jsem. Tak byly již vzdáleny každé představy mladosti. I byla mi tato nemožnosť jaksi bolestna, a bylo mi jich líto — a z té lítosti rodilo se v mém nitru přání, aby osladila jim radosť aspoň tyto pozdní doby jejich života.

Když jsem sem poprvé přišel s paní správcovou, přiznávám, že nehleděl jsem přátelsky na slečnu Viki. Měl jsem jí za zlé, že tolik požaduje měsíčně za ty svoje malé studenty. Ale teď, v té chvíli odpolední, svědčil jsem si v duchu, že má dobře. Plyne jí slušný výdělek z každého hocha, to je pravda, ale zaslouží si ho, přeju jí ho. Ať může si přilepšit, ba ať si může něco zachovat pro dobu nemoci a stáří. Hoši tu mají pořádek, dozor, hladu ani žízně netrpí, pospolitý život mírní jejich stesk po domově, dobře je jim tu. A jsou to vesměs synové rodičů, jimž na nějaké zlatce nezáleží a kteří za ni mohou spát bez starostí o svoje děti v Praze. — A přál jsem těm třem stárnoucím sestrám teď ještě více. Slečně Viki, aby vyhrála brzy a hodně moc z loterie (sází každý týden a její stará, ohmataná kožená tobolka je stále plna složených reškond), slečně Lóri každý den dvě skleničky malagy a nějaké holoubátko (pro holoubátko, říká, že by se zabila) a paní Helén — Co paní Helén? — Paní Helén nemá zvláštních libůstek — nevím aspoň o žádné. Ale v jejím oku je vždy tolik dojímavého stesku, tolik zvláštního a jako bludného jiskření — a mně zdá se, že mu rozumím. V jejím nitru nedohaslo ještě plápolání nesplněných tuh, v její hlavě nedoplály ještě vzpomínky na lásku — — Co tedy přáti paní Helén? — Nevím, proč mi napadlo, že by bylo dobře, kdyby měla syna nebo dceru, krátce bytosť, v níž bludné ty jiskry v jejím oku našly by svůj cíl.

Slečna Viki všechnu svou starostlivosť dovedla soustředit na svoje studenty a její péče o ně má vskutku cosi mateřského do sebe; užší obzor slečny Lóri vyplňuje zcela starosť o kuchyň — ale němým tužbám paní Helén dozor na prádlo a péče o kanára nedostačují. Stála příliš blízko u prahu štěstí, u cíle rodinného života, aby ji mohla spokojit chudá náhrada. Paní Helén bych přál nejraději malého klučíčka nebo děvčátko v krátkých naškrobených šatičkách, černých punčoškách a mokasinových střevíčkách, s nímž by chodila na procházku, tak aby každý z daleka viděl, že je milostpaní. Vím jistě, to že by vzalo stesk z jejího pohledu, smutek z jejího úsměvu i jakousi podrážděnosť z jejích slov a chování.

„No, a co Julinek — nepřijde také na traktaci?“ vzpoměl si najednou pan vrchní a utkvěl tázavým pohledem na unavené již jaksi tváři slečny Viki.

„Má kancelář,“ odvětila suše slečna.

„Ještě je pořád u pana Hubra, u pana ‚strejčínka‘?“ opravil se sám pan vrchní, vyslovuje slovo strejčínek se zvláštním, trochu posměšným důrazem.

„Pořád, pořád,“ odvětila stará paní, když se nikdo jiný k odpovědi neměl a pan vrchní klouzal pohledem s jedné tváře na druhou.

„A jest-li pak už mu přidal, ‚pan strejčínek‘?“ vyptával se starý pán dále, ač musel znamenati, že tyto jeho otázky jsou sestrám Julinkovým a zejmena slečně Viki velice nepříjemny.

„To víte, jaký Huber je — ten se nepředá,“ ozvala se stará paní, když se nikdo k odpovědi neměl. „Pětasedmdesát zlatých mu teď platí.“

„No to je slušné, to je velmi slušné,“ pochvaloval pan vrchní.

„Ale však se mu Juli nadře. Je tam u něho skoro jako sekretář. Ráno je tam od půldevátě až do poledne a odpůldne od tří do šesti. A Huber pořád staví. Teď už zas koupil nějaké parcele za Holešovicemi. Čtyry villy prý tam postaví."

Mluvilo se teď chvíli o panu Hubrovi. Věděl jsem z novin, že je to bohatý majetník cihelen, podnikatel staveb z Malé Strany, a teď jsem se dovídal, že je i nějakým vzdáleným příbuzným rodiny Janebů, v jehož kanceláři tedy Julinek pracuje.

Přiznávám, že jsem byl trochu sklamán. Čekal jsem něco zvláštnějšího, neobyčejnějšího, nějaké výlučné, tajemné zaměstnání jsem si vždy spojoval s osobou pana Janeby. Zatím, co jsem slyšel, bylo zcela všední a střízlivé.

„Jak pak dlouho už tam teď je?" ptal se pan vrchní, ale nečekaje odpovědi jal se sám počítati. „Počkejme — to máme deset — dvanáct — patnáct let — ne?" obracel se na starou paní.

„No, ba že jo," svědčila tato. „A prvních deset let tam sloužil skoro za pac — to víte, Huber je špína."

„Ten člověk se neměl podruhé ženit, co? To by bylo bývalo jináč," podotkl pan vrchní.

„On byl vždycky na krejcar jako čert na duši," poznamenala stará paní. „Když můj umřel a bylo nám nejhůř — nedal taky nic — a byl přec jeho bratranec."

„Inu nedal, nedal — tenkrát taky tolik neměl, co má dnes. Ale kdyby se nebyl podruhé oženil, mohli jste něco čekat — Teď je konec."

„Ještě div, že si Juliho vzal k sobě," podotkla slečna Lóri.

„Konečně i to je dobré — místo je tam jisté a pětasedmdesát zlatých je pěkná gáže. S těmi může vyjít a slušně vyjít," důrazně řekl pan vrchní.

„Jak pak by nemoh'," ozvala se teď slečna Viki, jež neklidně za posledních slov poposedávala. „To si myslím, že může. Tam těch pětasedmdesát zlatých, tady zas učí a to má za to byt a stravu, až na večeře. A taky ty by měl, kdyby chtěl. Ale ne — to on musí každý den do hospody."

„Ale Viki, Viki," napomínala stará paní.

„Inu dobře," klesla slečna hlasem, „ať si jde, ale navečeřet by se moh' doma a pak si jít na nějakou sklenici. Nemusel by pak vydat než na to pivo — a kolik pak on ho vypije! — A když počítám patnáct zlatých měsíčně na šaty a na prádlo — a to je dost — parádník žádný není — tak ostatní by moh' vždycky uložit. Čtyřicet zlatých měsíčně na nejmíň."

„Snad ukládá — to nemůžete vědět" — řekl pan vrchní, ale tak, že bylo zřejmo, že chce vědět jen ještě více.

„Jak pak bych to nevěděla," zlobila se slečna Viki. „Co dává stranou, to mi vždycky dá a já to uložím, — ale za řeč to nestojí. Některý měsíc nic, považte! Ani krejcar! Bůh ví, kam ty peníze plynou" — povzdechla si.

„Inu, on ti taky nebude říkat o každé zlatce," ozvala se nyní na synovu obranu stará paní a obracejíc se na pana vrchního povídala:

„To je tak — ona Viki pořád myslí, že je to ještě ten studentíček, kterému vydávala šestáčky a on musel přinést ještě zpátky. To, milá duše, už nejde. Na to už je moc starý."

„Věřejí mi, mutrle, že by to ještě teď bylo líp, kdybych mu tak na všecko dávala pozor jako dřív. Ne pro mne, nebo pro nás — my jeho peníze nepotřebujeme — ale pro něj. To je hrůza, co spotřebuje — a zvlášť poslední dva roky. — Kam ty peníze dává, řeknou mi? Dokud měl míň, spíš něco uložil než teď. Já to nemohu pochopit!" ulevila si, zvedla ramena a zavrtěla hlavou.

„A co, nezlob se darmo," konejšila ji stará paní. „Co si takovými mutacemi budeš lámat hlavu na svůj svátek. Nech ho — když vydává, tak vydává svoje — a když neuschrání tolik, co by moh', je to jeho škoda. Ať nám tady Ferdinand radši povídá něco o svých cestách," navrhovala s patrným úmyslem, aby hovor vjel na jiné koleje. „Vy prej jste byl v letě v Solnohradsku" — obracela se na něj, aby nedala už nikomu ani čas vrátit se k předešlému hovoru.

„Byl jsem tam, byl," svědčil starý pán živě a bylo zjevno, že milostpaní uhodila na pravou strunu. Hned začal prsty rozčesávat svůj knír k oběma stranám, pak přihladil si vlasy a již začal povídat.

„Tam je vám krása — to se nedá ani vypsat. Počkejte — já mám u sebe náhodou fotografie —"

„No, jak pak byste neměl," poznamenala slečna Viki a slabě se usmála.

Ale pan vrchní, jakoby poznámku tu byl přeslechl, již vytáhl z náprsní kapsy balík fotografií a pečlivě rozkládaje obal, plul rychle do proudu svého vypravování. Bylo zřejmo, že vypravuje vášnivě rád o svých cestách a že při tom nevidí ani neslyší.

Stará paní pozorně mu naslouchala, slečna Lóri, jež patrně pro cestopisy neměla náležitého zájmu, povstala a jala se uklízeti se stolu, paní Helén šla rozsvítit lampu, aby bylo na fotografie dobře vidět a slečna Viki šeptala Golčarovi, aby jí podal s prádelníku pletení.

Studenti zvolna se vytráceli do zadního pokoje a také já jsem se za chvíli zvedl a poroučel se.

Právě, když jsem slečně Viki ještě jednou děkoval a opakoval svoje přání, vcházela do pokoje slečna Lóri a s tváří usměvavou pravila:

„Ale měly bychom Ferdinandovi přece nalít skleničku vína. Takhle ho necháváme jen vypravovat — a ono by mu vyschlo v krku."

„No, přines skleničku, přines," svolovala slečna Viki, a slečna Lóri již pospíchala do kuchyně.

Když jsem vycházel z pokoje, už měla čtyři skleničky nality a shlédnouc mě, hned mi jednu podávala: „Tak se napijte taky, pane Kořínku — je dobré," pobízela šeptem a malá očka jí jen zářila. „My máme pět flašek", prozrazovala, „ne dvě — to Viki jen tak řekla před tím starým a před studenty."

„Tak na vaše zdraví, slečinko," pravil jsem, pozvedaje skleničku s tmavě zlatožlutým mokem.

„Tak na zdraví," souhlasila živě slečna, sáhla do police za hrnky, vyňala odtud do pola naplněnou sklenku svoji a přiťukla si se mnou.

Odpil jsem asi čtvrtinu. Víno bylo výborné a cítil jsem, jak hřeje stékajíc do žaludku.

„Do dna, do dna," napomínala slečna, „to vám neuškodí."

„Je moc silné," namítal jsem.

„I co pak na tom. Ať taky něco máme ze svátku — že ne?" dodávala odvahy. A přitlumivši hlas, šeptala mi: „Viki vám letos dostala od studentů dvacet zlatých a co ještě do kuchyně! Tak co bude koukat na skleničku vína — nemám pravdu?"

„To je krásný present," povídal jsem.

„A to ona dostává každý rok. To už vždycky ti, co jsou zde dýl, těm novým řeknou, jak a co. Víte, šatů už má dost, to nechce, to už ona si sama řekne, a od zlata a stříbra toho má už taky víc než potřebuje — Bože, za tolik let, to se toho nastřádá. Tak než něco kupovat, je lepší, když jí dají peníze. Není to pravda?" svěřovala mi slečna ve své dnešní sdílnosti.

„No to ovšem."

„Vždyť já taky každý rok něco dostanu, a Helén taky. Co pak naši studenti jsou moc hodni — a z fajn rodin. Tak proč by nemohli dát. Že ne? Vždyť my se taky o ně staráme. Jako oko v hlavě je máme. — A pijte ještě, já vám naleju," pobízela a brala mi skleničku z ruky.

„Ne, děkuji, slečinko, točila by se mi hlava."

„Tak co je s tím vínem?" ozvala se nevrle slečna Viki, vstrčivši hlavu do kuchyně.

„Už jdu, už jdu," vzpamatovala se slečna Lóri. „Musela jsem přece taky našemu panu Kořínkovi dát ochutnat."

„No, dobře, dobře — ale teď už pojď."

Slečna Lóri vcházela s tácem do pokoje a proti ní hnal se do kuchyně se sloupkem v ruce Jindra, div do ní nevrazil.

„Přece dejte pozor, divokej," zakřikla ho slečna Viki. „Kam se tak ženete jako velká voda, prosím vás?"

„Prosím, já mám hryzení," ozval se Jindra skroušeně a stáhl bolestně obličej.

„Aha — teď to začne. To je o každý svátek. Proč tolik toho cukroví jíte, nerozumo. Já vím, že za chvíli se budou trousit ostatní. To s vámi budu mít večer pěkné vyražení!"

Když jsem vyšel z kuchyně, uviděl jsem Jindru státi na pavlači.

„Nestůjte tady, když vám není dobře," napomínal jsem jej.

„I mně nic není," usmál se. „To my jen tak. Když máme hryzení, dostaneme napít vína."

„Ah tak," chápal jsem. „No dobrou noc."

„Má úcta," slyšel jsem veselý Jindrův hlas, když jsem už byl na schodech.

VIII.

Tedy soukromým úředníkem u svého příbuzného je pan Julius Janeba.

Celý večer jsem na něho myslil a na konec mne cosi táhlo k Beč-

vářům, viděti jej opět jednou hráti důstojně roli pana profesora na jevišti skromné pivovarské místnosti, kde ovšem byl jist úspěchem, maje publikum důvěřivé a dobrosrdečné.

Přiznávám, že pranic jsem mu neměl za zlé toto nevinné jeho podvádění ani teď, když již dokonale jsem byl o něm přesvědčen. Přemítal jsem, jakou radosť vlastně ve svém životě má. Celý den v kanceláři, doma také žádný odpočinek, spíše trochu zlosti s ušklíbavými studentíky, tak stárne mezi starými sestrami, z nichž jedna stále jej komanduje a dráždí svým napomínáním — Co tedy mu zbývá než ta volná chvíle večer, než to trochu toho posezení u sklenice piva a to nevinné zahrání si na pana profesora před panem Hvižďálkem, před sklepnicí Fančou a před soustolovníky, kteří konečně kdo ví, nedávají-li se z dobré vůle udržovati v klamu a ze šetrnosti a shovívavosti nechtějí mu kaziti radosť. Stál jsem zcela na straně staré paní, a jaksi se mi začaly líbit a z části mne i dojímaly jeho slabůstky. Budu mu dále říkat ‚pane profesore', jako bych byl ani nezahlédl jeho pravý obraz v domácích nedbalkách s přísnou tváří slečny Viki nad ním v pozadí.

Šel jsem tedy příští úterek večer k Bečvářům, abych jej tam zas jednou viděl. Co chodím k Janebům, přestal jsem večer k Bečvářům docházet, neboť se mi zdálo, že Julinkovi není příjemno se mnou se tam stýkat. Snad se domníval, že něco vypravuji z jeho domácnosti, ač mi to ani na mysl nepřipadlo.

Selhalo mi však. Pan profesor u Bečvářů nebyl, jakkoliv jindy právě v ten den tam nejurčitěji býval k nalezení. Myslil jsem, že snad přijde později, ale bylo již devět a on nepřicházel. Odhodlal jsem se na konec zeptati se pana Hvižďálka, co to, že dnes nejde.

„To on už, prosím, také sotva přijde," zněla odpověď. „On teď vašnost pan profesor ještě častěji vynechává než dřív. Minulý týden snad dokonce jenom jednou tu byl." A pan Hvižďálek si myl ve vzduchu ruce, jakoby chtěl naznačit, že jeho osoba a jeho kuchyň ale ani nejmenší viny na tom nemají.

„A kam chodí?" ptal jsem se.

„On říká, že má nyní moc práce, tak že musí bývat doma — ale já myslím spíš, že bude churavý, nevypadá v poslední době dobře."

Vzniklo na okamžik ve mně podezření, že nechodí snad k vůli mně sem, ale hned mi napadlo, že mě v posledních dvou třech měsících přec ani jednou zde nespatřil, takže mohl poznat, že sám se vyhýbám, abych mu nepřekážel, a proto shledával jsem v duchu hned jinou příčinu pro tuto změnu jeho zvyklosti a předstíranou při tom jeho výmluvu.

Nevím ani, proč jsem nejdřív vzpomněl opět na Smíchov a proč mi zas připadlo, že onen neznámý host se snad přece jen tehdá nemýlil, že jej tam viděl. A hned také připamatoval jsem si slova slečny Viki, že chodí pozdě domů a napadly mi i jeho pozdní příchody k obědu a žaloba slečnina, že v poslední době mnoho peněz potřebuje — i začal jsem vše uváděti v jakousi vzájemnou souvislost a touto podpírati všelijaké bezděky namanulé domněnky.

Tyto různé, zaháněné i zas vracející se domněnky, všelijak kolísající, posunuty byly za nedlouho určitým směrem.

Jednou v pátek, čtyři nebo pět neděl po svátku slečny Viki, když již všichni byli ve škole a já v zadním pokoji ukončoval lekci s Klavíkem, zaslechl jsem z pokoje předního ostrý hlas slečny Viki a pokašlávání pana profesora.

„To mi nebudeš povídat — to je ženský kapesní šátek a dost." Julinek zakašlal.

„Ale co tě napadá," ozval se pak. „To je našeho inženýra —"

„Nemluv, prosím tě. Batistový šátek — inženýr bude nosit battistový šátek — komu to povídáš?!"

„Když tedy myslíš — tak není," odsekl nyní pan profesor již zlostně.

„No hezky, hezky se mnou mluvíš — jen tak dál, máš dobře!" ryla slečna Viki.

„A když pořád něco vidíš, a pořád špehuješ — "

„Já špehuju — A to se podívejme! Za to, že se o něho bojím, že ho hlídám jako oko v hlavě — on, že ho špehuju."

„Viki, Viki — " ozval se teď napomínavě hlas staré paní.

„Je to pravda!" rozhodněji ozval se nyní, povzbuzen matčiným prostřednictvím, Julinek. „A půjde-li to tak dál — já si to líbit nenechám. Já chci mít svatý pokoj."

„Juli, Juli," mírnila stará paní teď zas jeho.

„Ale nechají ho, maminko, ať jen rozváže. Začíná pěkně synáček!"

„Tvůj žádný synáček nejsem," nezvykle prudce vyjel pan profesor. „Já už tvého poručníkování a komandování mám dost. A to ti řeknu zrovna, že jest-li nepřestaneš, vystěhuju se odtud. Ještě jsem ti to neřek' — ale už toho mám až po krk. Na provázku se vodit nenechám."

„T o tedy v tobě hraje. No, to se podívejme! Mutrle, on se chce vystěhovat. No, jen s Pánembohem. Ale až tě povezou do Olšan, tak nám vzkaž aspoň."

„Viki, nebuď taková —" prosebně se ozvala stará paní.

„On chce od nás — tak ho přec poslouchají! — To je za všecko, co jsem s ním zkusila. Za ty noci, co jsem u něho proseděla! Za to, co jsem se pro něho naplakala!!" Hlas slečny Viki měkl a lámal se. — „Vždyť ty nevíš, co mluvíš, Juli. Mezi cizími, sám být na sebe odkázáný — kdyby ti něco bylo, žádný se o tebe nepostará" — mluvila rozechvěle. „Vždyť ty tomu nejsi zvyklý. Ani den jsi nebyl z domu — za rok bys byl na prkně, to bys viděl."

„Prosím tě, jen tohle pořád do mne necpi — jen tohle si vypuď z hlavy. Jako kdybych byl nějaký neduživec nebo mrzák, nebo co —"

„Inu žádný mrzák, ale slabý jsi, na prsa slabý — to není nic zlého, za to nikdo nemůže. Pamatuj, že jsi jen ztíží vyváz — a že kdyby nebylo nás, už bys dávno —"

„To jsou pořád staré písničky" — namítl netrpělivě pan profesor.

„Inu, staré — ale v platnosti pořád. A jen proto se o tebe bojím a jen proto ti to říkám. Nezačínej si nic, Juli, se žádnou ženskou. Měj rozum, prosím tě. Ty můžeš být živ třicet, čtyřicet let — ale šetřit se musíš."

„To už jsi zas u toho šátku?"

„U toho šátku, u tvého nehospodářství, u toho, že tak pozdě chodíš domů. Ano, u toho všeho, abys věděl!“ ostřeji zas zavzněl hlas slečnin.

„A právě to mě zlobí,“ také prudčeji ozval se pan profesor. „Tohle stálé pozorování člověka, napomínání a vyčítání bych jinde neměl. Dost dlouho jsem to snášel — ale teď jsem už na to starý.“

„To on tě někdo podpích — jen řekni! Pořád's mlčel a byly jsme ti dobry a teď najednou —“

„Ano, najednou. Všeho se člověk přejí.“

„Ale tak už přestaňte, prosím vás,“ vkládala se smírně do sporu stará paní. „Nezačínejte pořád znova.“

„I to on ho někdo nasadil. Tohle ze sebe nemá — to ať nepovídá. Já to dobře pozoruju. To je od těch dob tak změněný, co chodí tak pozdě domů. A je to pořád horší. Už i ženské šátky nosí domů. A vypadá jak zelenka. Jen ho poslouchají, jak pořád chrchlá — Eche — eche —“ udělala slečna po něm.

„Ale teď toho mám dost,“ rozkřikl se pan profesor a hodil něčím, jako knihou nějakou prudce na stůl. „Utrácím tvoje, nebo utrácím svoje, co? Dáváš ty mi na to, nebo vydělávám já? Do kapsy nedáváš, tak je neprohlížej — a budeš mít po zlosti. A já to poslouchat nebudu, abys věděla“ — a v ráz ozvaly se prudké jeho kroky, pak prásknutí dveřmi do kuchyně a druhé tlumenější na chodbu.

Chvíli bylo ticho — to nejspíš slečna Viki nemohla popadnout dechu, ale pak začala.

„No — pěkně jsme si ho vychovaly, mutrle, pěkně. Co říkají? A ještě mu nadržujou. Teď viděly, co to do něho vjelo. To ať mi nikdo neříká, to ze sebe nemá. To má ňákou ženskou — a ta ho podpichuje proti nám. — Inu, ať si jde — uvidí. Bude koukat, co ztratí — A takhle práskat dveřma — no počkej! To mají toho jejich Julinka — A já, blázen stará, mu ještě k svátku háčkuju kšandy,“ vzpomněla si beze všeho přechodu slečna — „ale ani na ně už nesáhnu.“

„No víš, Viki, háčkované kšandy už pro něj nejsou. To je pro chlapce — sám už ti řek', že je nerad nosí.“

„Ale od kdy? — To mu taky už někdo nasadil do hlavy. Nosil je pořád a mlčel, až teď najednou se mu uzdá, že pro něho nejsou.“

„Ale jdi, dětino! Kdo pak by mu prohlížel kšandy?“

„Kdo? — A řeknou mi, od koho má ten šátek batistový, co?“

Žádná odpověď.

„I darmo se zlobit,“ vzdychla slečna. „Ale uvidějí, on se rozstůně, já to vím, že se rozstůně, pamatujou na mne, že jsem jim to řekla. A pak bude hůř. Pak bude volat: Viki! Viki! — Ale nic — pak ať si jde do štiftu. Pak ať se stěhuje.“

„Ale nebuď tak zlá.“

„Já že jsem zlá? — — Ach jo, marno mluvit,“ vzdychla slečna.

Pausa.

Po chvíli zas pokračovala: „Co pak mám mlčet, když cizí ženská je mu milejší, než my,než já? — Já jsem ho zrovna vypiplala a teď

on chce pryč? — Teď ona ho má proti nám podpichovat? Proti vlastním sestrám?? — A to bych nevěděla, abych mlčela."

„Ale vždyť o žádné ženské nic nevíš. Snad mu ani nenapadlo."

„Nenapadlo — a co ten šátek? — No?"

„Inu, to jsou těžké věci," vzdychla stará paní. „Já ti povím: Já vím, že ho máš ráda, že máš o něj strach, ale ty jsi taky zrovna až žárlivá na něj. No, kdyby na krásně měl nějakou známosť, vždyť je na to dost starý."

„Ale prosím jich, přestanou. To jsou zase už ty jejich myšlenky."

„Vidíš — jen se o tom zmíním, a už se zlobíš. To jsou těžké věci. Tys pro něj moc zkusila a plakala, moc hodná jsi byla, to všecko vím, to všecko je pravda, ale kdyby jednou se stalo —"

„Prosím jich, maminko, já už radši jdu. Ani slyšet to nemohu. Smrť by z toho měl, dají si říct."

Slyšel jsem, jak slečna Viki jde do kuchyně a zavírá za sebou prudce dvéře a jak stará paní jen ještě něco si polohlasně povídá a pak tuto krátkou samomluvu zakončuje vzdechem.

Za chvíli po tom jsem s Klavíkem odcházel. Slečna Viki v kuchyni křičela na holku, nevlídně se dívala kolem a na můj pozdrav sotva poděkovala. Chápal jsem, že není v dobré míře. (Pokračování.)

Když se připozdívá...

Obrazy z podhorského života. Napsal Karel V. Rais.

(Pokračování.)

Tichá borecká náves v poledne oživěla. Uprášení mlatci klusali ze stodol, dračky a pradleny na chvilku letěly k dětem. Leckde ukázalo se dítě, jenom z pola oblečené, umouněné tváře obracelo ke sluníčku a provedlo několik pitvorných skoků. Větší školáci vážně i divoce rozešli se do stavení.

Nerad u představených poobědovav chvátal domů, aby odevzdal, čeho nedojedl. Právě blízko kříže potkal se s babičkou Pácalkou. Na hlavě měla jen lehký šátek, „půlku" převázanou na ňadrech, odřenou modračku a střevíce na boso, takže bylo viděti její scvrklé, namodralé nohy.

„No, to jste ráda, viďte? zdaleka na ni volal.

„I ty můj Ježíši dobrotivý, bodejť bych nebyla! Zrovna jsem si chystala drobenku, a hoch tu z ničeho nic vejde. Byla bych křikla, ale jen jsem radostí zajekla. Já se tu pořád modlím, k pánu Bohu nebeskému ruce spínám, aby hoch na mne nezapomněl, a on chudinka ve

dne v noci myslí domů, až se sebere a je tady. Pánbíček mu to musí oplatit, že měl ke mně takové srdce a dá mu snad i tady štěstí. Až jsem se nad ním rozplakala, vypravoval, jak se tam nadřou, co zkusí zimy! Inu, všickni tak zle nemají, váš Pepíček je prý v lepším, on to Lejhanec už tak rozděluje — co pak mu na mém hoškovi záleží, nikdo nevidí, jak se má, ten tam ve Vídni mu zaplatí stejně ne-li lepší a Lejhanec si myslí, že taková chuděra zvykne všemu!" Pácalka švitořila rychle, oči měla ovlhlé, ale kolem uzounkých úst úsměv.

Nerad mlčky přikyvoval.

„I vždyť se tady spolu taky uživíte," pravil, když domluvila, „když je dítě takové upřímné, hlady nezahynete!"

„Bodejť, bodejť, vždyť já taky ještě ledaco spravím a budu jináč oči zamykat; člověk má jen to dítě a nač pak je potřeba těch ouzkostí, kde a jak s ním je. Myslila jsem si, aby snad na bábu nenaříkal, že ho k ničemu neměla, proto jsem ho vypravila. Co jsem zkusila, ví pán Bůh sám! Táta mi umřel, dcera odešla na věky, ale — Bože mne netrestej — věřte mi, s tím hochem bylo mi nejhůř! Ale teď žádný neví, jak jsem ráda!"

„Milá zlatá, mně to nemusíte povídat," řekl smutně.

„Běžím tuhle pro chleba, pán Bůh vás opatruj," volala již návsí ubíhajíc.

Když Nerad došel domů, stará dřímala před plotnou a Krystyna umývala. Položiv na stůl dvě veliké placky, namazané hruškovými povidly, podíval se na ženské a pravil: „Víte-li pak, že má Pácalka Ferdu doma?"

„Snad ne?" udivena řekla Krystyna a stará líně otevřela oči.

„Už je doma, potkali jsme se v polích — utekl!" a Nerad se zasmál.

„Vždyť jsem si hned myslila, ten že tam nevydrží, neměla ho tam ani posílat; na klukovi je hned vidět, pro něho že je nejlepší bičiště do ruky a hulákat na pastvišti," zívajíc, tenkým, líným hlasem pravila Neradka.

Nerad, pořád ještě se usmívaje, poškraboval se za uchem a čepici pošupoval.

„I povídal, že tuze zkusil, dření že tam je a k tomu hlad a v noci zima," podotknul.

„Ten on toho napovídá — kdyby někdo věřil! Byl tam pár neděl a bude dělat řeči! Snad si taková žebrota nemyslí, že ho tam budou jen cpát a mazlit se s ním zadarmo? Stará mu jako blázen doma sháněla a klukovi se teď do práce nechce. Dobře náš Toník nenaříkal a teď má dvacítku týdně, může dělat pána a holky taky. Učení je učení, to přestává, já vím, že náš Pepíček má lepší rozum!"

„No, plakal prý, plakal."

„I bodejť by si nepoplakal, vždyť šel z domů, já jsem se taky naplakala, ale vím, co matka musí pro dítě podstoupit a že to jináč na světě nejde!"

„Pácalka má radost," vřele pronesl Nerad.

„Protože je horší než hoch; jen počkejme, ten na ni bude jednou naříkat, až se naše děti podívají domů a přijdou hezky vystrojeny, budou si chodit jako páni! Potom bude Ferda v rozedraných kalhotách a děravé kazajce koukat. Mně by to Pepíček udělat nesměl, nebo to mi věřte, třebaže ho mám tuze ráda, jak by vešel do dveří, tak by šel ze dveří zpátky!“ a žíly v Neradčině čele vystoupily.

„Pepíček má prý lepší místo, ale tam, co byl Ferda, je zle, pohlavkuje mistr i tovaryši.“

„Bodejť, měli ho nosit na rukou, aby o kamení nepolámal hnátů svých,“ štiplavě zasmála se žena.

„No no, musím jít, je to starost s dětmi,“ povzdechl Nerad a zvolna vyšel.

Neradka se ještě chvilku sípavě smála.

Sotva dupot na síni ztichnul, šla ke stolu a vzavši placky, jednu podala dceři, sedla k oknu a dala se do jídla. Uštipovala po kouscích a každý zobracela.

„Taky ta představená peče už z ty nejhorší mouky a myslí, že je to pro dělný lid dobré dost; já vím, že pro sebe napeče jinačích!“ líně hubovala.

„No mlčte, večer přijde Mařas a zejtra si upečeme buchty,“ s plnými ústy hovořila dcera.

Stará přimhouřila oči a pohrdlivě skrčila nos.

„I já jen tak povídám, mně je to jedno, jídlo jako jídlo, a Mařas by darmo vyčítal, on že se dře a my všecko projíme,“ řekla chladně.

„Ať si zabručí, vždyť ví, že taky dělám, co se mi nahodí; kdo pak za to může, že v zimě na vesnici není kale co dělat.“

Neradka neodpověděla; zírajíc oknem, pomalu dojídala.

„Aha — aha — hospodyně už ho tamhle vede,“ povstavši pravila náhle, „no, Potěšil se může těšit, bude mít radost!“ a klidně polykala.

Krystyna postavila se za ni a hleděla na povoz, po jehož boku šel párek Potěšilových manželů.

Hospodyně Potěšilka byla mužovi naproti dobré půl hodiny za vsí. Celou cestu klusala, teprve když spatřila známý povoz s vysokou kulhavou mrazkou v předu a pošvihujícím mužem po straně, šla krokem, aby se starý nepolekal. Jel právě po planině a koňská hlava, hřbet, nohy, vrch vozu s napjatou plachtou byly na modrém, blankytném pozadí ostře vyrýsovány.

Kolem dokola bylo plno slunečního světla, ale huňaté, dlouhými mrazy stuhlé vousy jinovatky na vrbách a olších kolem potoka nerozpouštěly se úplně ani v poledne. Po lesklé silnici cupali a pískali nažloutlí strnadi i větší chocholouši; když k nim panímáma doklusávala, zdvihli se, ale hned za ní zas usedli, jakoby se jí v tom spěchu jen vyhýbali.

Potěšilce běhalo to hlavou jako zmatené; hned přidala do kroku, hned se loudala a nevěděla, nemá-li se vrátit, ale zase se rozklusala.

Povoz blížil se víc a více; již bylo slyšeti svištící a skřípající kola a hlas: „No bjí, bjí, stará.“

Potěšil pošvihoval, umíňoval v kroku, aby pohleděl na záď vozu, a zase pospíšil, až byl na dva kroky před koněm.

Když panímámu poznal, předešel koně o hezký kousek.

„To koukáš, viď, že ti běžím naproti,“ volala.

Potěšil se zastavil. Mrazka dojela a zastavila také.

„Nic se nelekej, běžím s radostí, máme hosta!“

„Bertu snad — oficíra!“ zvolal vášnivě a v tváři přebíhaly mu radosť i strach.

„To ne, Bertu ne — ale Lojzinka, Karlova žena přijela!“ ze smutné vzpomínky živě zavolala.

„Ó chochocho — Lojzinka, Lojzinka — no, to jsou hosti, smrti bych se byl spíš nadál!“

Potěšilka již stála u něho, klepala mu do ramene a zblízka hleděla do očí.

„Z ničeho nic se otevřely dvéře a byla tu! Já koukám, co to k nám jde za dámu se šlajrem a ta se najednou ptá: „Tak která pak je maminka?“ Byla u nás Neradka, proto hned nevěděla, ale jen se na nás podívala a již mne držela kolem krku a hubičkovala mne!“

Při té řeči Potěšilka byla samý smích.

„Óchocho — jdi, jdi — to snad ne?“ dobrácky se usmívaje, pravil Potěšil.

„Zrovna, jak ti povídám! Plášť až na zem, kožešinu kolem dokola, klobouček s pérem!“ oči majíc široce rozevřeny, vyprávěla a ukazovala žena. Bezzubá brada se jí chvěla a líce bylo samý úsměv.

Potěšil pomrkával a ústa měl široce natažena i úsměvna.

„Hezká je, v obličeji kulatá, červená, vlasy tuhle nakrouceny, oči velké a mluví, jakoby byla z nás. No, je z vyššího, ale tak vysoké to není, jak jsme si mysleli, staří brzo umřeli, potom byla na zámku něčím, až si ji Karel odvedl; ale povídala, že nebýt jí, tím správčíkem by nebyl!“

Čím dále ke konci mluvila pomaleji a Potěšil také hned neodpověděl.

„Vždyť jsem já si to hned myslil, že v tom byla ženská, kde pak, za našich časů je nouze o takové místo!“ začal zvolna, ale ke konci se usmál.

„Tak pojeď, pojeď, ať nečeká, zrovna se ti pustila do vaření, jakoby u nás bývala odjakživa, proto jsem ti mohla letět naproti.“

„Bje, bje, stará, bjé!“ křikl Potěšil a koně švihnul. Mrazka prve jen súpěla a poslouchala klidně, ale teď obrátila hlavu a černýma očima podívala se na hospodáře. Potom škubla vozem a přikyvujíc dupala po silnici.

„Dva tisíce má — ty jsou uloženy,“ hledíc do dáli, ledabyle řekla žena.

„Jen dva“ — vyklouzlo z Potěšilových rtů, jež se stáhly v uzounkou, temnou proužku.

„Hodná je, to musím říct, ale trochu oslýchavá, pořád kdesi cosi, abysme se nezlobili, že přijela, ale že Karel na to hartusil“ — stále tak ledabyle, jakoby si muže ani nevšímala, mluvila Potěšilka.

„Abysme se nezlobili — to je rozum — vždyť jsem si hned myslil, že ji ten hoch poslal; bude ona přec trochu panská, ale Karel pamatuje!“ důrazně řekl starý a vážně zakýval.

„No, víš — mají nehodu, Karlovi se něco spletlo a teď by bylo zle —“ Potěšilka, mžiknouc na muže, škytavě, nuceně se zasmála.

„No bjí — bjí — neloudej se, stará,“ křikl, až kobylka kulhavě poskočila a obrátivši skloněnou, starou hlavu, zafrkla a zakývala, jakoby přisvědčovala, že dobře rozumí.

Panímáma, na muže nehledíc, rychle, jako udýchaná vypravovala, co jí Luis řekla a při čem to mezi nimi zůstalo.

Potěšil upjatě hleděl na ženu, ústa měl pootevřena, ale sotva dýchal. Ve tváři, v očích měl plno úzkosti.

Když žena dopověděla, vydychl jako po těžké práci; sundal čepici, přihladil si vlasy a rukávem utřel opocené čelo.

„Tak proto — proto přijela!“ zajektal, a v tom hlasu byla úzkosť, lítosť, zklamání i hněv.

„Ale vždyť ti povídám, že vypravovala, jak nechtěla jet, že tomu není zvyklá a že se stydí — snad jsem se za všecko měla do ní dát, ne, ty bys to pěkně spravil!“ dobrácky hubovala a klusala hluboce skloněna.

Potěšil zašvihl a prudce vzkřiknul na mrazku.

„Povídala mi, že jako náš Karel taky trochu — bumbá — a tak se ti za to styděla, že jen mi to pošeptala.“

„Kdo bumbá — co bumbá — bude něco kázat —“

„Prosím tě, nekřič, bez toho jsem ji prosila, aby žádnému nic neříkala, že by se nám lidé tuze vysmáli!“

„I ať se už smějou; jindy o nás nevědí, než když chtějí peníze. Tolik jsem na ně dal, sám se tuhle plahočím, ani se spolu kale nenajíme a ještě nemají dost!“ sípavě, ale prudce křičel. Lítosť tížila jej na prsou, svírala hrdlo, až propukla v pláč.

Žena klusala vedle něho a zástěrou utírala si oči.

„Povídám ti, že mají peníze, rozumím tomu, proč nechtějí s tím nad lidi; a chtěla to jenom na pár neděl, ale když jsem jí řekla, že jsme nuzáci, že už skoro nic nemáme, celá se zarazila.“

Zase šli mlčky . . .

„Tak jsi to zrovna říkat nemusila,“ začal vyčítavě, „aby pak hochovi doma nepředkládala žebrotu a že ona mu jen pomohla, já znám takové paničky!“

„Nekřič! Až ji uvidíš, poznáš, že taková není; ale on náš Kadlíček bude trochu kvítko, no, svět ho tomu naučil — povídala mi, že měli půlletní holčičku a prořekla se, že už před vánocemi umřela —“ a potměšile na muže mrkajíc, zasmála se.

„Aspoň kdyby o všem psali, ale to si nevzpomenou,“ zastýskal.

„Ale povídám ti, paní je, v uších, u krku, na rukách samé zlato a přivezla mi na sukni —“

Potěšil měl opět kolem úst svůj tklivý úsměv, ale v očích mnoho smutku.

Šli mlčky; teprve u samé vsi pravil lítostně: „No, až uvidím — — Co bychom dělali, musil bych představenému přenechat tu louku u Dubiny, jednou o ni říkal, ale žádný by nesměl zvědět!"

„Sic by nás prodali," vzdychla. —

Po vesnici šli čile, takže každý na obou mohl viděti, že domů pospíchají. Mrazka nadhazovala nohou až k smíchu.

Potěšilka vběhla přímo do světnice, tatík spěšně odpřáhal. Mrazku zavedl do tmavého, nízkého chléva, nasypal jí sena s řezankou, vůz zatlačil pod kůlnu, pytle i žoky zanášel do síně ke sklepu. Když poslední složil a po práci se narovnal, dvě měkké paže ovinuly se mu ze zadu kolem hrdla.

„Pozdrav jich pán Bůh, tatínku, tady mne mají a nezloběj' se!" smějíc se, šveholila Luis.

Prohlížel si ji překvapen.

„Ó chochocho," zasmál se poněkud rozpačitě, „to jsou k nám hosti, to máme krásnou, krásnou nevěstinku!"

Luis chytla jej pod paží a smějíc se vedla si jej do světnice.

„Tak už tatínka vedu — tak, čepici dolů, kabát dolů a teď si tuhle pěkně sednou a jedí, ať to nevychladne; ale to jim hned povídám, ať mi hodně chválí, dneska jsem já kuchtila!"

Potěšil se při tom všem točil jako klouče v cizím stavení; modle se před jídlem, pořád se usmíval a oči mu svítily.

Po celý oběd měl je jenom na nevěstě, tuze se mu ta její pružnosť a veselí líbily; viděl na ní, že se musí v jinačích pokojích otáčet a těšilo jej, že žádnou pýchu nevede.

„No, musí být u vás radost, Lojzinko," hovořil vesele, „když takhle od rána do večera v celém domě je slyšet váš smích a ty vaše krůčky — cup cup cup cup! To on si asi Karel hladí vousy a dívá se jen za vámi!"

„Milý tatínku, kdyby člověku vždycky bylo do smíchu," povzdychla.

„Nono, jenom neztrácet hlavu, jen vždycky vesele do toho a všecko se poddá. Místečko máte dobré, hrabě vás má rád, jste oba mladí —" vykládal všecek rozjařen.

„Ó bože — ale těch starostí kdyby nebylo!"

Panímáma, stojíc u kamen, ruce měla na klíně sepjaty a šťastným pohledem hleděla s jednoho na druhého.

O penězích nepromluvili. —

Potěšil odpoledne zaběhl k představenému. Neradka, vycházejíc od Pácalky, potkala se s ním na návsi.

„No, to máte radosť, pantáto, viďte, když vám taková nevěsta přijde do stavení," lichotila mazlavým hlasem

„Chocho — vždyť jsem já věděl, že si náš Karel nevybere jen tak, ten má oči na pravém místě. A je to tak v pořádku: vybrat si hezkou makovičku a těchhle aby taky měla hodně," a Potěšil čtverácky sevřel vlhké oči, zasmál se a prsty pravačky počítal do levé dlaně, jakoby sázel peníze, „potom je ráj na zemi!"

Neradka, nejevíc nejmenší radosti, zvolna kráčela domů.

„Starý letěl k představenému," povídala Krystyně, jež před oknem

šila, „ti mají nějaké naháňky; vždyť jsem já věděla, že pro nic za nic nepřijela, mně budou něco malovat!“

Shodivši salup, z truhly vyndala čistý papír, s okna vzala lahvičku s inkoustem a péro, sedla ke stolu a dala se do psaní!

„Můj drahý Pepíčku!

Zrovna teď jsem byla u Pácalky, abych promluvila s Ferdou, který z Vídně utekl. Já jsem si hned myslila, že to tak provede, protože neví, co je pořádek na světě. To Ti povídám, aby Ti něco takového do hlavy ani nevstoupilo, to bys se mi pěkně za mé starosti a trápení odměnil. Třebaže Tě mám ráda, hned bys musil zpátky. Pána, paní a všecky tovaryše hezky poslouchej, ať to někam přivedeš. Vždyť on Ferda bude koukat, až jednou přijdeš domů jako pán s namazanou hlavou, s hodinkami ve vestě, až budeš chodit v lakýrkách a on bos nebo v pantoflích.

Jakou radost měla Podzimková, když jí Venca přišel jako hrabě; zrovna věřit ani nechtěla, že je to on, vždyť už i tu řeč kroutil jako pán.

A co pak že tak málo píšete, a holky teď ničím na mne nepamatujou? Kačenka nepsala už, že ani nepamatuju kdy. Už jsem taky tuze udřená, ale tatínek je pořád jako řimbuk; ten má živobytí, nic si nepřipustí. Ještě že tu mám Krystynku, tak přece nejsem nadobro osiřelá. Maťas vždycky v sobotu přijde, ale škaredí, na mne sotva promluví. Ten člověk nemá za mák uznání pro mé starosti. Dobře jeho máma mu nic nepošle, třebaže bere pořádný výměnek. To jsou ty rozdíly v rodičích. Jest-li pak jsi už byl u ministrů? Tam je asi všeho, viď? Co pak Toník — nebude se ženit? Jen ať si vybere nějakou s penězi, já bych potom všecko opustila a šla k němu; hospodařila bych jim, aby měli ulehčení. Tak mi přece o tom piš a to Ti povídám, poslouchej! Kdyby byla Krystyna měla rozum, ve Vídni se mohla mít jináč, tady musí chodit prát, šít a mýt podlahy. Jen buď hodný, a řiď se podle našich holek a bratra, ne podle takového Ferdy. A holkám všecko řekni.

Potěšilům přijela dnes ta, co má jejich Kadla; dělá paní, ale velkého to není nic, v baráku je jako doma a přišla beztoho jen pro peníze.

Holoubek dělá hůř než dřív, je tam samá různice.

Tak jen buď hodný. Nastokrát Tě pozdravuje a líbá Tvá věrná matka až do hrobu tmavého.“

Šero, v němž chvěly se poslední žlutavé paprsky, šířilo se ode dveří k oknu. Neradka ku konci dopisu již sotva viděla a písmeny byly čím dále větší a tlustší . . .

Když se Luis druhého dne před polednem chystala na cestu a dopíjela čaj, pantáta přistoupil k ní a vysázel na stůl tři stovky.

„Tak tuhle jsou peníze,“ řekl slabě chvějícím se hlasem.

„Vždyť jsem, tatínku, povídala mamince, že to sama spořádám — ale když už jste byli tak dobří, vezmu to a žádný nezví o ničem. Pěkně vám děkuju a je mi tuze líto, že jsem se o tom zmínila, protože nechci, abyste v něčem měli újmu. Buďte bez starosti, ve čtvrt létě to máte tady, kdyby Karel nedbal a zapomněl, pošlu to sama, vždyť to byla jenom nešťastná náhoda!“ vážně, vřele mluvila Luis.

Potěšilka přišourala se mezi nevěstu a tatíka, rozpačitě se usmívala

a pravila: „Prosím vás, Lojzinko, jenom na toho hocha jděte v dobrotě, víte, on v dobrotě udělá všecko!“ Oči měla zality a sepjaté ruce se jí třásly.

„Snad byste si, maminko, nemyslela —“

„I já myslím jako k vůli tomu, co jste včera povídala — že se rád napije!“ honem pravila Potěšilka a slzy jí vyhrkly.

„Ale maminko, jdi, co pak nemám rozum, snad nemyslíš, že mu to nepřeju? Vždyť vidím, že se taky naběhá a nastará, až běda. Byla jsem tu krátce, ale mohla jsi mne poznat!“ a Luis chytila panímámu kolem krku, přitiskla ji k prsům a na čele ji zlíbala.

„Tak tak, mějte se rádi, a to vám povídám, ať nám píšete, ne abyste nás zas nechali jako dřív!“ hrozila panímáma.

„Jak přijdu domů, budu psát a Karel musí taky. Žanynku a Bertu od nás pěkně pozdravujte, aby nám taky psali. Karlouš bude mít radost, až mu povím, že jste zdrávi, Berta že je oficírem a Žanynce že se tuze dobře vede!“

„I to musíte, Lojzinko, vy začít, víte, ona si Žanynka myslí, že jsou vám sprostí, že jsou jen pekařovi,“ dobrácky povídala matka.

„To je dětina — ale to je dětina, co pak není Karloušova sestra?“ vesele smála se Luis.

„Až Berta pošle nový atres, hned vám ho napíšu; naposledy psal, že pomašírujou zas jinam,“ dodal Potěšil, ale na nevěstu se při tom nedíval.

Po chvíli ji vyprovázeli. Šla jako královna, oni po jejích stranách klusali jako chudé služebnictvo. Usmívali se a Potěšilka očima těkala po oknech chalup a baráků, nevyhlíží-li někdo. Kde se dívali, tam zakývala a zasmála se radostně.

Neradka stojíc ve dveřích chalupy, hleděla za nimi, dokud nezahnuli ze vsi. Potom loudala se do krámku u dvou panen.

„No, už ji vedli, viděli jste?“ ptala se otvírajíc oprášené dvéře.

„Bodejť bysme neviděli! Hezká — hezká, samá nádhera!“ šeptala Máli.

„I je to hloupá pejcha — ani s pánem Bohem mi nedala, ale sloužit jí to jsem byla dobrá!“ táhle řekla Neradka.

„Je vidět, že to není naučené, že je z toho, všecko na ní pěkně hraje; některá taková fiflena je z ničeho, ve světě něco pochytí a neví potom, jak hlavu nosit. Ale to se hned pozná,“ ostře dodala Sofa.

Neradka hned neodpověděla, ale otvírajíc rty jako kapr, rukou je utírala.

„Jen si mysleme, jen si mysleme, ta odtud s prázdnou nejela,“ a zasykla.

„Mně se zdá, že nenesli nic,“ usmála se Sofa.

„Co by nesli, snad by se netahala s vejci nebo křížalami? To by jí stálo za to — ale v kapse, v kapse!“

„Á pane, u Potěšilů by toho nabrala,“ mávla rukou Máli.

„Však proto! Taky tuhle píšu hochovi, aby ho nenapadlo běžet domů jako toho Ferdu, tam může udělat štěstí jako naše holky. Psala Filomenka, jak ministrovi teď jezdí do bálu, už byli v pěti, a paní má

pokaždé nové celohedvábné šaty, je plna zlata a drahého kamení — no, prosím vás, ministrova paní — nejdřív je zeměpán a potom hned ministr!“

„I jo jo, my o tom ani mluvit neumíme,“ usmála se Sofa a podívala se na sestru.

„A na těch podlahách bysme padaly — leskne se to prý jako zrcadlo, kde pak bysme na tom dovedly zatancovat,“ povídala Neradka a kývajíc, snivě hleděla do prázdna.

„Ti oni do kola netancujou, snad jenom ty čtverylky,“ šeplala Máli.

„I do kola taky, povídala naše Filomenka, že když byla na bále, pořád jenjen lítala!“

Panny sklonily hlavy, usmály se, ale neodpověděly.

„Nono, musím domů, aby tam někdo nevlez,“ a Neradka odcházela.

Když vstupovala mezi dveře, se strany vyrazil Holoubek a málem by ji byl porazil.

„A na mou pravdu, máme my na sebe štěstí,“ smál se. „Když sem člověk vejde, s kým se tu nepotká jako s vámi. Za dva!“

„Jenom že já na tenhle utrejch nechodím,“ odsekla a vyšla.

„A já dám lidem pokoj, rozumíte,“ zachechtal se a naliv do sebe obsah sklenky, zachrčel a křikl: „Připsat!“ Mžikem byl z krámku. —

Manželé Potěšilovi s nevěstou docházeli nádraží. Obzorem, plným slunečného jasna, jednotvárně zněly vysoké zvuky elektrických zvonečků a hučel varhanový akord z telegrafních tyčí.

„Mně se zdá, že už hučí, skočím si ještě do kanceláře a pošlu Karloušovi telegram, že jedu,“ pravila Luis a běžela do budovy.

„Na Karla pamatuje,“ usmívaje se, prohodil Potěšil.

„I je hodná,“ dodala žena.

Vyšli před nádraží. Hladké kolejnice zářily modravým třpytem a v dáli měnily se na tenké, napjaté, svítící struny.

Bylo tu placho, jenom ponocný loudavě svými obromnými botami dupal a přes tu chvíli zíval.

Telegramem Luisiným bylo jediné slovo: „Vezu“.

Vyběhla čilá a veselá; když hučící vlak pronikavě zapísknul, loučila se velmi srdečně, znova a znova oba objímala i líbala. Ještě z vagonu se lítostně usmívala a utírala si oči. Když se vlak opět hnul, spustila okénko a Potěšilovým kývala šátkem.

Stáli jako zaryti a slzy jim tekly po vrásčitých tvářích . . . Vlak vyjel z nádraží. Luis opět vytáhla okno a přešla oddělením. Byla sama.

Sedla si do rohu, natáhla nohy a líce měla plno mrzutosti. Ohrnula ret a z bílých zoubků vydralo se jí drsně: „Konec komedii —“

Dala se do dřímoty.

Manželé Potěšilovi, skloněni, nemluvíce klusali domů.

Ve světnici, jež po tu řádku hodin byla oživěla a omládla, bylo prázdno, smutno. Tatík sedl u kamen a trpký úsměv maje kolem rtů, hleděl do okna. Panímáma kolem kamen uklízela.

Mlčeli, až tatík náhle povstal a přešed světnici, povídal: „Ty, matko, ukaž přece, co ti na ty šaty přivezla?“

Panímáma skočila ke truhle a vyndala látku.

Rozestřel ji do vzduchu a dal se do sípavého, trpkého smíchu. Teď po odjezdu nevěstině, v prázdnu světnice, všecky těžké myšlénky rozbušily se mu do spánků.

„Ale tatíku, tatíku, vzpamatuj se!“ sepnuvši ruce, volala žena. Ale náhle se zajíkla a dala se do pláče . . .

Rozuměli si.

(Pokračování.)

Básně M. Robinson-Darmesteterové.

Přeložil Jar. Vrchlický.

Hroby Etrusků.

I.

Ó snít, že drahá tvář kdys bude prach,
že bude zem, jež nebude nás znáti!
Že jeden z nás tu zbude, ve slzách
nad hrobem v dáli by moh jednou lkáti!

Ó Etruskové, též propadlí tmám,
div lístek růže v stopě vaší září,
stál popel miláčků před zrakem vám,
že urnám tvář jste lidských dali tváři?

Ó Lásko! Život můj též urna je,
již bez ustání vzpomínka v tvar hněte,
až prach a zem jak obraz zaplaje,
tvůj drahý obraz, jenž v mé duši kvete.

To svatá urna, minulost již spíná
s tvou pamětí, co trvat bude hlína.

II.

Ach, tyto urny s lidskou hlavou, vím
a s rukama, jež k stěnám visí dolů,
hrnčíři dávní drahým umrlým,
své matce, ženě, sestře zhnětli v bolu.

Ó hrubá snaho zašlých zoufání,
kde symbol nestačil víc ani znaky,
jež chtělas mrtvé v žití zaplání
zřít před sebou s jich tahy a s jich zraky!

Však úzkost vaše marna nebyla,
v přihrádkách museí nad proudem zkázy,
jak žili, jak jich láska zářila,
to dí ty smutné, nesmrtelné vasy.

Však běda, já, když padnu smrti v jarmo,
svou nesmrtelnost vzývat budu darmo!

III.

Fialka vyrůstá i cyklamen
kol olivových zahrad pod větvemi;
spí král před věky tady pohroben
pod kořeny ve hloubce, v tvrdé zemi.

Sedláci ryli v země útrobě,
pryč hlínu podjeseně odházeli,
jas zlatý v zrak jim šleh — a ve hrobě
pod zemí živou tvář tu náhle zřeli.

Zavřená víčka a na retech nach
zde ležel, květ i kámen značil krále;
jen mžiknutí, hrsť hlíny jen a prach
na prsten, věnec padly nenadále.

Na desce jmeno vryto s kořistí,
však v řeči, kterou nelze přečísti.

IV.

Zde deska, jak ji popsal zašlý čas,
rys každý, čára, jak od včíra svěží,
ni slovo nechybí, zří v světlo zas
a přec ký taj tu před člověkem leží!

Co měla hlásat hrobním ve stínu?
Zda slávy hlahol či nepřátel ztráty?
Či nářek druhů, paian hrdinů?
Či o vzkříšení zpívala slib svatý?

Na Sicilii vidíš zlatý štít
na hrobech řeckých. Smrt velebí krátce.
Ó třikrát bláh, kdo může věčně snít
v snu nevýslovném jako mléko sladce!

V zem rodnou proměněn spí v tichém spaní,
slib zlatý drží v bezmasé své dlani.

Londýnské studie.

I.

Square v listopadu.

Vlá černý vítr ulicí,
tříšť svadlých listů pod nohami
a nebe s mhami nad hlavami
je plné bouřnou vichřicí.

Kol zimou sešlé lupení
tak jemné modré páry dýchá
a stromů licha stojí z ticha,
jak přeludy ční bez chvění.

Hle! jak své větve zvedají!
Tak slepé, nahé v mrtvém vzduchu,
snad mají tuchu v tomto hluchu
jar zašlých, která hledají.

A tak můj život slepý, nah,
po kráse, jež se stihnout nedá,
jež ta tam, běda! marně zvedá
se bez pomoci v prázdných snách!

II.

U vchodu Britského Musea.

Den celý pršelo, teď vzduch
jest jasný a čistý;
pad do ulice slunce pruh,
ty lesknou se místy.
A mají barvy západu,
v nach, zlato se třpytí;
nad hlavou nám však v souladu
tam samý jas svítí.
Tam záře strž plá ve azur,
v ní vločky jsou světla,
jak v trvalý mír beze chmur
by čistá touha vletla.
Nad tím se sloupy zvedají
s šedými vlysů tony —
holubi, již tu vrkají,
jsou šedí jak ony.

III.

Po březnové bouři.

Slyš, vítr vzlyká, který nevidíš,
vzdech poplachu a touhy;
po celou noc řval děsně, k ránu již
jest pouze povzdech dlouhý.

Kol stromy, na nichž města každý hlod
zle pomstil vítr, v chvění
mdle sténají, jak chtěly o závod
by říci: Odpuštění!

Ó ticho, srdce! Proč máš smutno být,
a předtuchami zdráno?
Kdož ví? Snad nebe chce tě překvapit
tvou Vesnou — snad již ráno!

Fons vitae.

I.

U řeky ležela jsem zamyšlena,
v níž chladná, čerstvá, svěží voda byla;
slz čerstvých hořkost z ní však ústa pila,
svůj obraz hledajíce roztoužena.
A vědouc, není mořem vyživená
a vidouc davy já se podivila;
ty dlouhá cesta k řece unavila,
jich řada sem se vlékla nekončená.

Šli mlčky, jak jdou mrtví, namahavě,
nes každý urnu přímo na své hlavě,
nes každý jinou, však nejmenší z nich
již byla těžkým břemenem, jež tlačí.
A každý, břeh když této řeky stih,
svou všecku tíhu vody vlil tam v pláči.

II.

Zrak dutý, čelo bez bolesti, v snění
jak strašidla jsem táhnouti je zřela,
jich slavnostní proud přervat, já se chvěla,
až bázní hnána k sobě v přemýšlení:
„Chci poznati ten taj," jsem k sobě děla.
„Ó chodci," zvolala jsem v roztoužení,

„ký osud váš? Jste mrtví, vyhostění
těch duchové snad, jichž jsou živá těla?“

Děl jeden: „Vůli boha žal jen stálý
byl život náš a my jsme nereptali,
cíl žití nechtěli jsme ukvapiti.
Po smrti, nežli zapomenem žití,
ves žal i trud sbíráme v slzy svoje,
živíce jimi všeho žití zdroje.“

Osobnost.

Jak ten, kdo jde kol zahrad strmých zdí
po cestě, která, zdá se, nemá konec,
vždy stezkou prázdnou vzadu, před sebou,
po které musí pro vždy kráčet sám:
Ó taký bývá v poutech život duše,
jež ani láska nemůž rozlámat.

Ach, často chtěli bychom rozlámat
ta pouta vše a skočit přes ty zdi,
by mohla k duši v lásce přilnout duše,
hlas její slyšet v odvet znít až v konec,
jít cestou volby své a nebýt sám,
jít s druhy v štěstí, nebe před sebou.

Zeď vysoká! O kámen před sebou
leb darmo třískám, ne zeď rozlámat;
bych cestu měl, vždy kráčet musím sám,
jen ob čas slyším za zahradní zdí
hlas větrem zavatý neb písně konec,
jež jako rosa padá až v dno duše.

Když jiní pějí, zapomeňme, duše,
jak dlouhou cestu máme před sebou,
v ký banalní a nutný splývá konec!
Pojď hledat chudobky, štěrk rozlámat,
hleď, slzička kde roste v stínu zdí.
Však, žel, tak bolestné jest býti sám!

Tak pro vždycky a neodvratně sám:
Ne pouze ty a já, leč každá duše
v svor zavřená zde, jichž nevidíš, zdí.
Zda máme zbláznit se? Či před sebou
val zoufalství, jak tříšť se rozlámat?
Či v chmurném klidu vléci se až v konec?

Toť naděj srdcí všech, že bude konec!
Že bude konec, kde nebudeš sám,
kde mrtev aneb silný rozlámat
svor můžeš svého já a volná duše
ni má, ni tvá, trůn času pod sebou,
naň sedne světa za poslední zdí.

Já věřím v konec, zpívám za svou zdí
sám, aby mohla, jež mne slyší, duše
rozlámat pouta, jitro před sebou.

Blouznivci našich hor.

Řada postav z Pojizeří. Napsal Antal Stašek

(Pokračování.)

Z Kostějova bylo na hranice jen asi půl dne jízdy, a pan Rodzoň uměl věci nastrojiti tak, že se Bohuslav bez překážek dostal na haličskou půdu, což tehdy nebylo věcí snadnou, a rozloučil se s ním velmi srdečně.

„Poczciwy chłopak a zuch,“ šeptal si, ohlédl se ještě jednou za ním a pokřižovav se před odjezdem jako obyčejně, nastoupil na jednom povoze zpáteční cestu. Na druhém uháněl Bohuslav ku Krakovu, sedl tam k večeru na dráhu, druhý den ráno byl v Čechách a slezl v Železném Brodě, odkud se vydal pěšky domů do Návarova. Zvonili právě poledne. Zdlouhavým krokem i s těžkým srdcem stoupal vzhůru, a bylo mu na duši tak, jako ondy v dubnu, když se vracel z Prahy. Směsice nejrůznějších citů vřela v ňadrech, ale ze všech nejsilnější byl strach před otcem, který ho tížil více, než zármutek a bázeň o matku. Matku miloval, otce se bál. — Přešel Horka, malou vesnici nad Brodem, a když stoupal dále, zahlédl za sebou týmž směrem jíti do kopce jakousi stařenu s hošíkem. Nesla na zádech koš, z něhož vyčnívaly staré visací hodiny s kývadlem a ušpiněným, dřevěným číslovníkem; chlapec šel za babičkou a vedl na provázku kozu. Říkal jí rezek a byl s ní stále v potyčce, neboť koza kluka nechtěla poslouchat, uhýbala se s cesty tu na levo, tu na pravo, a hoch se s ní nepřestával hrdlovati. Bohuslav stanul, nechal je předejíti, díval se za nimi a viděl, že potkali jinou mladší ženskou, která přicházela vrchem dolů. Obě byly známy a daly se do řeči. Mladík, opodál odpočívaje, poslouchal.

„Vosobo, kam se stěhujete?“ ptala se staruchy druhá ženská.

„Ale — stěhuju se vod Tondy pryč k číři do Deržkova. Měla jsem

psáno, že mám u něho v chlívě kozu na vejměnku při hospodářově vobroce; nekalota nekalá dával dycky píci daleko od kozy, aby k ní nemohla, anebo ji jen v rukou ukazoval a vysmíval se, že prej není povinen kozu kermiť, že když koze ukáže seno, anebo píci položí do chlíuka, je koza při hospodářově vobroce; a na tom že je dost. Naváděla ho k tomu žena; víte, je vod Tomšů, a to je darebný plemeno. Tonda by nebyl takovej, ale vona. Inu, škoda poudať. Tak se stěhuju od syna k cíři" — vypravovala hovorná babka.

„A co to nesete v koši?" ptala se mladší ženská.

„Ale — starý hodiny a nějaký hamparátí po nebožtičkoj."

„A co slyšíte vo druhým synoj?"

„Ale — pranic. Nechal mně tuhle hocha na kerku, odešel do božího světa, a tři leta už vo něm není ani slechu, jako by kámen do vody hodil. Tejď abych dítě živila, a není z čeho; vejměnek nestačí," naříkala stařena, a obracejíc se k synkovi, napomínala ho:

„Jozka, derž rezka, ať ti neuteče."

Jozka poslechl a utřev si usmoleným rukávem nos, zahuboval na kozu, jež mečela a na všechny strany sebou kroutila.

„A vodkud dete vy vosobo?" tázala se navzájem starucha.

„Z funusu."

„A kdo vám umřel?"

„Mně nikdo, ale Návarovskou správčici dnes zahrabali. Bejvala sem u nich chůvou . . ."

Ještě nedomluvila, když se Bohuslav, jehož si ženské dříve nepovšimly, rychle k nim přiblížil a zvolal:

„Pro Boha, Růzo — co jste povídala? Že má matka je mrtva?!"

Byl oblečen po polsku; přes ramena měl přehozenou burku, na hlavě konfederatku, a chůva ho nemohla na první pohled ani poznati. Trvalo chvilku, než se vzpamatovala. Propukla v pláč a podávajíc mu osmahlou, drsnou ruku na přivítanou, pravila:

„Ach Bohuslávku, to je neštěstí, to je neštěstí! Jemnostpani čekala, čekala a chudinka se nedočkala. Jen o třikrát čtyryadvacet hodin kdybyste byl dříve přijel! Dnes jsme ji v Deržkově pochovali . . . to byl funus! Z celejch hor kde kdo byl . . . a nejvíc nás chuďasů . . . víte, jaká byla dobrá . . kde kterej žebrák . . . ach božinku, božinku, je to neštěstí," — vypravovala Růza a utírala si slzy plachetkou.

Bohuslav zůstal jako ohromen; neslyšel, co povídá; jen v uších mu hučelo: „Dnes jsme ji pochovali." Hlava se mu motala, a před očima se mu dělaly mžitky; bylo mu, jakoby snil. Ale Růza s plachetkou na hlavě a její breptání, které sice neposlouchal, které však jako jednostejný šumot vody naráželo na jeho sluch, připomínaly mu, že bdí na jevě. Po celém téle mu projížděl studený mráz; bez myšlenek a jako strnulý upřel zrak na ošumělého chlapce, jenž ničeho si nevšímaje potýkal se s rezkem, a vyrazil ze sebe slova:

„To není možné!"

„Je, Bohuslávku, je," odpovídala chůva a počala na novo dlouze a široce vykládat o smrti paní správcové.

Mladík jí nevěnoval žádné pozornosti více a pospíchal dále do kopce, jakoby pod ním půda hořela. Ženské zůstaly s chlapcem samy a chvilku se za ním dívaly.

„To je syn?“ ptala se stařena.

„Ba to že,“ odpovídala Růža.

„A co to má na hlavě za čepici? Vypadá jako komediant.“

„Ale — je nic kalýho. V Praze se nechtěl učit, chodil prej tam za holkama a za pivem... musil domů a potom utek někam do Polska... je tam tejď ňáká rebelie ... pomahal jako těm rebelantům ... a snad ti rebelanti nosí takový čepice,“ poučovala Růža starou výminkářku. —

Stařenu zajímala více konfederatka, než matčin a synův nešťastný osud. Hleděla hodnou chvíli za odcházejícím, divila se, že někde daleko ve světě rebelanti nosí takové čepice, a když Bohuslava nebylo více vidět, vrátila se k obyčejnému oboru svých myšlenek — totiž k Jozkovi s kozou. O tom, co dá Jozkovi jíst a koze žrát, přemítala více, než o celém ostatním světě. Byla proto brzy hotova se vším, co právě slyšela a viděla, pustila to hned s mysli, a milý rezek s ubohým vnukem byly zase jediné představy, které ji zaujaly. Poklábosila o nich ještě s Růžou, pak se s ní rozloučila, a obě ženské šly po svých, každá v jinou stranu.

Bohuslav pospíchal, co mu stačil dech. Nevěděl sám, proč tak činí. Když přišel za Jilové na vrchy, odkud je vidět Návarov, potkal Evičku. Šla sama a z daleka ho poznala. Jindy by se mu byla vyhnula, ale dnes bez ostýchání ho pozdravila a počala mu vyprávěti o matce.

„Pro Boha, Evičko mlč; již vím všechno“ — odvětil mladík a běžel ku předu.

Evička se za ním chvilku dívala, pak si shrnula vlasy, které jí padaly do čela, a šeptala si: „Škoda, že není mým mužem!“ Byla nespokojena s Vincou, jenž ji často prával.

Bohuslav pádil, že sotvy dechu popadal. „Proč vlastně pospíchám?“ pomyslil si a ustál v běhu. Byl v duševním rozpoložení člověka, jenž nemyslí, jen cítí. Ničeho si nepředstavoval, na nic nevzpomínal, ničeho nechtěl; cítil jen chvění, rozčilení, bolest, výčitky svědomí a strach. Konečně mu napadla otázka, co má dělat, zdali jít rovně do Návarova anebo na hřbitov do Držkova. Bál se prvního setkání s otcem a rozhodl se, že se půjde vyplakat na matčin hrob. Zdálo se mu, že hojné slzy budou úlevou jeho sklíčenosti. Uhnul se směrem na levo a dříve, než minulo půl hodiny, byl u hřbitovních vrat. Byla otevřena; hrobař Roubal kopal hrob blíže obruby. V rukou se mu kmital tu rýč, tu motyka, a mezi rty válel motaninu slov, z nichž bylo jen rozumět: „Čert aby byl hrobařem!“

Bohuslav vstoupil na hřbitov. Neptal se na matku, neboť věděl, že leží v hrobce, kterou tam již otec pro celou rodinu dal postavit, a šel přímo.

Mezi tím, kdy dlel u čerstvého rovu, šoural se před hřbitovem ponocný Hozda, a díval se tu ke Kousalově hospodě, jež stála na návsí, tu k faře a tu zas ke hřbitovu. Hospodu si prohlížel proto, že se mu chtělo pít a zahrat velusa, neboť byla sobota; ke hřbitovu se zadíval

proto, že čekal na hrobaře, až bude hotov s prací, aby mu pomahal; ku faře pak obracel zraky jako k nepřátelské tvrzi, která se dosud nevzdala. Ponocný Hozda byl totiž s farou na štíru, a to se stalo takto.

5.

Držkov byl dvě stě let bez pořádných hodin na kostelní věži: mívali tam jen sluneční — a to bylo jako nic. Přišel farář, jemuž zvláštní zálibou bylo hodinářství. Nemohl se dívat na věž bez hodin a sbíral po krejcárku, až pořízeny a zasvěceny hodiny. Šelma mistr dal si dobře zaplatit, ale špatně urobil, neboť neminul ani rok a hodiny nešly a nešly. Nejdřív na nich kutil pan farář — nic naplat; potom umělec z nejbližšího města, jenž se byl vyučil ve Vídni — tím hůře; konečně zase pan farář — a tu bylo hodinám smrti naši amen. Nešly a nešly. — Celou obec to náramně mrzelo, neboť věnované krejcárky byly ty tam a k tomu posměch vůkolních dědin. Tenkráte nedal čert výminkářce Jakubové dobře dělat, i povídala jednou časně z rána Řehořtici, když s ní máchala prádlo u koryta: „Věřte mně, že ty hodiny nikdo jiný nepokazil, než krom té posvěcené hlavy náš pan farář. Učil se na nich. Kutil, kutil, až jim popletl kolečka.“

Neminul den a celá obec věděla, že hodiny pokazil — krom té posvěcené hlavy — pan farář. — Nuž na něho, aby je dal na své náklady spravit. Nechtěl — slovo k slovu, a než minul druhý den, byla roztržka mezi ovečkami a pastýřem událostí, která vášnivě kormoutila obě strany. Obec si vzala do hlavy, že pan farář musí na své náklady dát správku, a pan farář si umínil, že tak neučiní. — Počal vzdor a ze vzdoru otevřený boj. Proto dostal ponocný rozkaz, aby otud každé noci odpískal dvanáctou hodinu před farou, pokud nevypíská obci zase hodiny, neboť se myslilo, že pan farář je dá raději spravit, než by se nechal vždy o půl noci o svou povinnost upomínávat. Starý Hozda, dobrý sluha obce, nejen že plnil, co mu nařízeno a že foukával do píšťalky v noci u fary jako z měchu, leč učinil i více: vymyslil si válečnou lest. — Rozvažoval jakožto starý voják takto: „fara je pevnost, které musím dobýt; na pevnost se musí hnát útokem s nejslabší strany; nejslabší stranou fary je kuchařka — nuže, na tu! Ale jak?“ — Jednou v sobotu večer seděl s kostelníkem Vavrdou v hospodě; kostelník pil pivo, ponocný kořalku. — „Poslyš, Franto,“ povídá Hozda, „nevíš, na které straně fary a v které světnici spává kuchařka?“

„Proč pak?“ — ušklibl se Vavrda, až se Hozda rozpaky začervenal.

„Nebuď bloud . . . snad nemyslíš . . . i to to,“ — škrábe se za uchem ponocný. „Kam pak s tou flintou! Ale víš, mám každou noc před farou odpískávat dvanáctou; nejraději bych tak činil pod okny pokoje, kde spává stará kuchařka.“

„To je jiná. Spává ve světnici zadního pravého rohu, kde zůstával nebožtík kaplan. Postel má právě mezi oběma okny.“

„Dobrá!“ mnul si ruce Hozda a již v duchu dmýchal do píšťaly před kuchařčinou postelí. Ale kostelník rychle dopil a měl se k odchodu.

„Kam pak tak honem?“ ptal se ponocný.

„Mám krávu po teleti; musím dohlédnout,“ pravil Vavrda a šel s novinou přímo na faru. — Tam si nevěděli rady, až rozhodnuto, že ve světnici zadního pravého rohu bude od nynějška spávat čeledín Honza, hluchý jako poleno. Tak se i stalo, a od té doby odpiskával Hozda pokaždé dvanáctou do uší hluchému Honzovi, jemuž se v obci přezdívalo „farský kůň“.

Proto pohlížel ponocný k faře jako ke tvrzi dosud nedobyté a když se nemohl dočkat hrobaře, zašel si proň na hřbitov.

„Ještě nejste hotov, kmotře?“ volá Hozda.

„Jak pak hotov! Padá to tejď, jako mouchy o svatém Bartoloměji,“ odpovídá Roubal.

„Komu?“

„Kdyby byl jen jeden; ale zejtra jsou dva.“

„Co tak náhle?

„Hm! V Jílovém se oběsil krejčí, protože mu švec chodil za ženou; v Lastiboři se zabil tesař, když zdvihali lomenici, a tak vám to jde ode dne ke dni. Čert ví, že lidé tejď ničeho nevydrží; za našich dob jsme bývali jinší chlapíci. — Starý Vrabec — jak je již také na boží pravdě — spadl s věže, když jsme tam zasazovali kříž; pochroumal se sice trochu, ale za čtrnáct dní potom vyházel z Kousalovy hospody polovic Deržkova. Jíra Bahanskû — pán bůh mu tam odpusť všechny hříchy — byl od splašených koňů tak usmykán, že měl dušičku na kahánku; ale za týden honil s vidlemi čtyry obšoury, když k němu přišli hledat pašovaný tabák. — To byli lidé. Ale tejď? — Píchne se jehlou, a umře; kobrtne, a vypustí dušičku; žena se mu líže s jiným, a oběsí se.“

„Pravda, svatá pravda“, bručel ponocný, a dodal: „Ale co říkáte, že starý Burda dnes zemřel?“

„Měl zůstat svět hlídat, starý lakomec? Byl svrchovaný čas, že odtáhl. Loni o posvícení seděli jsme večer u Kousalů o muzice za dlouhým stolem. Mně nebylo právě kale. Žena upekla koláče samý buch. Tlačily mne v žaludku jako kamení; zapíjel jsem je celý den puškvorcem, ale nic naplat — nekalo a nekalo! Bylo to patrně při mně vidět. Starý Burda shýbnul se k Jankovi Zákostelskému a šeptá mu do ucha: Mně se zdá, že hrobař brzy pojede! Zaslechl jsem to, a jako by mne byla vosa štípla. — Věřte mně kmotře nebo ne, ale mně po těch slovech starého lakomce najednou bylo dobře, jakobych byl jedl po celý měsíc vepřovou a zapíjel kmínkou. Vstal jsem vám ze stolice a povídám mu: „Poslouchej, Jozko — víte, my jsme spolu chodili do školy — pamatuj na má slova, že ti ještě vykopu jámu!“ — Od té doby mne posedla myšlenka, že ho musím dostat pod drn. — Právě jsem mu ho dodlabal hodně hluboko, aby nemohl strašit.“

„Co pak se bojíte strašidel?“

„Já se nebojím na světě ničeho než pána Boha a kryminálu —“ větil hrobař, odhodil rýč a motyku a vylízal z vykopaného hrobu.

„A co tejď, kmotře? Půjdeme si ke Kousalovým hodit jedníka? Vrátili se muzikanti z Ruska, jsou tam, přinesli mnoho peněz, dalo by se něco vydělat,“ lákal ponocný.

„Inu, nevídáno, ať prohraju jeden hrob!“

„Měl jste dnes dobrý výdělek. Návarovský správce jistě dobře zaplatil.“

„Nepředal se; ale ušlo to. — Podívejte se, kdo pak na jejím hrobě pláče? — Že tam je ten nezbeda syn, co utek do Polska?“ ptal se hrobník.

„Ba to že je. Znám ho.“

„Jakou má prapodivnou čepici a kabát jako drátaři!“

Hozda, starý voják, jenž se chlubíval, že zná celý svět, vykládal, že je to polský kroj, a nemoha se dočkati karet, ptal se nevrle: „Nu tak půjdeme?“

„Jděte napřed, přijdu hned, jen se omyju a vezmu na místo kazajky kabát.“

Za malou chvíli seděli oba v Kousalově hospodě. Bylo tam živo; přišli muzikanti z Ruska a statně popíjeli. Hrobař s ponocným číhali na vhodný okamžik, aby je přilákali k velusu, ale překážel jim v tom Troníček a starý Petřina.

Troníček byl daleko široko známý potulný zpěvák, venkovský šašek a muzikant, jenž hrával na harfu a při tom zároveň nohama na buben, ústy na harmoniku a na hromadu jiných nástrojů, které všechny měl připevněny na harfě.

Starý Petřina seděl sám a sám u prostředního stolu a měl podepřenou hlavu oběma rukama. V jeho rudém nose bylo tolik várek, že by za ně koupil Návarovský pivovár. Ale chudák Petřina nekoupí již nic; spíše mu prodají jeho vlastní statek — a to již pozejtří v Železném Brodě. — Před sebou má nedopitou sklenici piva, na niž se dívá upřeně a smutně. V obličeji zračí se bol, ale vzdorem zarytý. Obličej je oholen, vlasy šedé, husté a rozčechrané.

Vstává, jde pevným krokem k Troníčkovi, jenž sedí dole blíže dveří, mrští stříbrným zlatníkem o desku na stůl a volá: „Poslední zlatka! Zahrej mně za ni naposled tu mou — víš tu mou!“

Tenkráte byly stříbrné zlatky řídkou vzácností. Muzikant chtivě sáhl po penízi a dal se do hraní a do zpěvu:

„Jen se mně, Jeníčku, dobře chovej, dobře chovej; koupím ti klobouček kastorovej . . .“

Byla to Petřinova nejzamilovanější píseň; při ní píval pivo červené, hrával velusa zapovězeného a chtěl-li někdo na něm něco, co by jinak s těžkem šlo, dal mu zahráti „jen se mně, Jeníčku, dobře chovej.“ Bývávalo, že v hospodě ptal se ho soused: „Nu, kmotře, pustíš přece toho šimla za dvě stě?“ „Nepustím,“ odvětil Petřina. — Ale soused se nedal odbýt; šel k muzikantům, zahráli „Jeníčka,“ a za půl hodiny měl šimla za dvě stě, ač stál nejméně za půl třetího. — Jindy měl Petřina soud; Janek mu zporážel nejméně za padesátku lesa a přeoral mu dvé meze; právo bylo na straně Petřinově, a Jankovi rostly soudní náklady jako houby po dešti. Šel a prosil. Nic naplat — Petřina zatvrdil srdce a zaklínal se, hněvem všecek rudý, že Janka zničí. Ale Janek klidně čekal, až se někde setkali v hospodě při pivě u „Jeníčka“. Za hodinku byli smířeni; Petřina odpustil, platil sám náklady a nádavkem

teklo pivo všem hostům, co hrdla ráčila — Po celý život míval samé soudy a smíry při „Jeníčku“. — Býval rychtářem. V pondělí chodíval k úřadu, do poledne si odbyl řízení; po té až do úterka večer pil, a s ním za jeho peníze každý, kdo přišel a chtěl. V úterý v noci chodíval domů a pak až do neděle se lopotil jak nikdo daleko široko. A uměl pracovat. Vše mu šlo, vše se dařilo; hojnější úrody nebývalo v celém okolí, krásnějšího dobytka neměli ani po panských dvorech, a lenu bývalo, že nestačily dvě pazderny. Na podzim leželo božího požehnání, až se sýpky prolamovaly, a chlévy byly plny, že nezbývalo místečka. Ale to nestačilo; pivo, velus, soudy a „Jeníček“ pohltily vše. Nejprve ho pro dluhy shodili s „rychtařiny“; to byla první rána. Po té prohrál tři veliké soudy; to ho mrzelo ještě více. Konečně si ho lidé počali nevšímat; a to mu dodalo. — Lid neopovrhuje chudobou, v níž se někdo narodí, ale pohrdá člověkem sešlým; to činí i tehdy, sešel-li někdo nevinně; tím více, stalo-li se tak proviněním.

Petřinu při tom neopouštěla ani vrozená hrdost ani vrozená lehkomyslnost, a i v nouzi byl mu nade všechno „Jeníček“, pro něhož zapřel i kapsu i rozum. Hrdost a lehkomyslnost přivedly ho „na buben“. Za poslední zlatku dal si zahrát posledního „Jeníčka“.

Troníček byl neomalený šašek; věděl, že u Petřiny více nevybičí, a jakmile měl stříbrnou zlatku v kapse, nenamáhal se příliš a byl i se zpěvem i se hrou brzy u konce.

„Proč tak málo?“ ptal se starý rychtář.

„Za zlatku toho je dost,“ odsekl mu drze potulný muzikant.

„Co, že je toho za zlatku dost?“ ptal se Petřina a zlostně ho změřil od paty k hlavě. Vzkypěla v něm krev a měl sto chutí, vrhnouti se na něho, proklepat mu kosti a rozbít mu harfu. Ale první nával přešel; vzal čepici a mlčky odcházel z hospody na náves. Bouřily v něm zlost i lítost; útroby se mu kormoutily studem i hořem a pojala ho hrozná zoufalost. — Vnitřní vzdor byl přelomen; shroutil se pod tíhou nakupeného neštěstí; a pod nepatrnou poslední událostí, kterou si počítal za velikou, nesnesitelnou hanbu, sřítila se všechna síla. Oči se mu orosily, a mozkem mu projela zoufalá myšlenka. Táhlo ho neodolatelnou silou na hřbitov.

„Tohles mu, Troníčku, neměl dělat,“ pravil hrobař k šumařovi a dívaje se oknem ven, za Petřinou, dodal: „Podívejte se, jde na krchov. Pro pána Boha, snad se tam nechce na lípě oběsit, jako nebožtík Adam Strnadů?“

Všichni vstali ze zástolí a dívali se za starým rychtářem.

„Jděte za ním!“ pobízel hrobaře ponocný.

„Jděte vy!“ pobádal navzájem ponocného hrobař.

Mezi tím dospěl ubohý Petřina na hřbitov. Mrazilo ho po celém těle, jakoby naň byla sáhla smrt. Jasně ani sám si nebyl vědom, co zamýšlí; cítil jen tíhu života a touhu, aby všemu byl konec. Chodil se sklopenou hlavou mezi rovy, až přišel k hrobce, kde byla pochována paní Šimonová. Zrak utkvěl na postavě, jež dlela u čerstvého hrobu. Ulekl se nenadálého zjevu a vzkřikl leknutím, neboť mladík, burkou zahalený, neklečel, ale ležel a byl bez sebe. Petřina, vida před sebou

obraz smrti, zhrozil se, utíkal a sotvy vyběhl ze hřbitovních vrat, počal z plna hrdla křičeti: „Pomoc, pomoc!“

„Co se stalo?“ ptali se hrobař i ponocný, kteří za ním vyšli společně.

„Na hřbitově leží nějaký člověk a je bez sebe — snad mrtev.“

Hozda s Roubalem hned tušili, že tam je mladý Šimon, a běželi k němu. Hrobař s něho stáhl burku a prohlížel, zdali mu tluče dosud srdce. „Dýchá?“ tázal se netrpělivě ponocný.

„Snad — Doskočte honem pro pana faráře a pro studenou vodu.“

Ponocný zapomněl, že je s farou na štíru, a pospíchal vykonat, co mu nařízeno. Přišel pan farář, přinesli studenou vodu a počali křísit omdlelého Bohuslava, ale marně. Mezi tím se rychle po vsi rozšířila pověst o podivné události a se všech stran se přihrnuli lidé; ženské a děti postavily se před otevřená vrata, mužští vešli na hřbitov a každý z nich radil něco jiného. „Přeneste ho na faru!“ velel pan farář a obrátiv se k výrostkovi, který tam čuměl, pravil: „Běž rychle do Návarova, pověz panu správci, co se stalo, a vyřiď mu, aby sem honem poslal felčara Vajsa.“

Vajs bydlel v Návarovském dvoře, byl panským ranhojičem, pouštěl lidem krev, řezal Roketnickým Němcům volata, napravoval polámané hnáty, a pomahal kravám, když se „trefilo“. Výrostek peloval k Návarovu, co mu stačil dech, a tři silní muži přenesli Bohuslava na faru, kde ho položili na postel, svlékli a úsilovně křísili. Trvalo hodnou chvíli, než procítl ze mdlob. Asi za hodinu přijel správce Šimon a s ním felčar Vajs, jenž se hned chtěl chutě dáti do díla. Byl obstárlý, šedovlasý mužíček s tlustými, oholenými tvářemi a živé letory; huba mu jela jako samohybný stroj, a rukama i nohama pohyboval jako na drátkách. Lidé ho měli rádi, protože byl veselý, dobrosrdečný a nikoho nezarmoutil.

„Co abychom pustili žilou, Bohuslávku?“ ptal se mladíka, jenž ležel v posteli.

„Jsem po nemoci; je mně slabo, v hlavě mně buší, a bylo by mně ještě hůře,“ odvětil Bohuslav, jenž věděl z četby, že pouštění krve již dávno není v modě, a obrátil se tázavým zrakem k otci, který stál vedle a smutně se díval na syna. Felčara zamrzelo, že nemocný zamítá osvědčený jeho prostředek proti všem neduhům, ba i proti samé mdlobě; ale nedal na sobě nic znáti a hovořil dále:

„Nu tak abychom dali pro dávení? — Co pak jsme jedli, Bohuslávku?“

„Jsem více než čtyryadvacet hodin na cestě a za celou tu dobu jsem nepožil skoro ničeho.“

„Nu tak vida, již to máme: mdloby z hladu,“ pronesl diagnosu felčar, jenž měl dobrou vlastnost, že rozpoznané nemoci nejmenoval nikdy po latinsku, protože neuměl. „Mdloby z hladu, mdloby z hladu,“ opakoval několikrát po sobě, jakoby byl odkryl Bůh ví jak velikou pravdu, a honem šel ke kuchařce, aby přichystala něco k jídlu.

Stará Apolena seděla v čeledníku s hluchým Honzou a když jí ranhojič přednesl svou žádost, ptala se: „A co mám připravit?“

„Nejlepší by byla polívka ze slepice,“ odvětil Vajs, který přikládal takové polévce léčivou moc a poroučel ji nejen nemocným šestinedělkám, ale i mužským, když stonali na ubytí. Kuchařku zamrzelo, že má oběto-

vati jednu z putiček, jež všechny střežila jako oko v hlavě a pro něž se skoro se všemi sousedkami a sousedy již dávno rozkmotřila; ale když i pan farář velel, aby se rychle stalo, co pan doktor nařídil, obrátila se k hluchému Honzovi, jenž po dlouhých výkladech pochopil, že má chytit a zabit jednu slepici.

„Kterou?“ ptal se, roztáhl na kuchařku ústa a škrabal se při tom pravou rukou v týle.

„Kropenatou chocholku!“ křičela naň stará Apolena a zatápěla v kamnech.

Čekali, čekali, ale Honzy se slepicí se dočkat nemohli. Netrpělivý felčar vyšel za ním ven; viděl, jak milý Honza, drže v rukou klacek, honí se po zahradě za kropenatou chocholkou a nemoha ji chytit, neohrabaně rotí. Jal se mu pomahati, a honili se za ní dva. Slepice tušila, co ji čeká; bolestně kdákala, utíkala, v největší zoufalosti přeletěla zahradní plot, spasila se na louku a odtud se obrátila na náves. Upachtění honci za ní. Na návsi se namanul kostelník Vavrda a přidal se. Teď ji honili tři. K nim se přidružil hrobař s ponocným, kteří se právě vraceli do Kousalovy hospody; za nimi jiní. a celý houf honců s nemalým lomozem a povykem chytali uštvanou putičku. Konečně se Honzovi podařilo, praštit po ní klackem; omráčil ji, a bylo po chocholce. Z baráku se na to dívala Řehořtice, jež byla na štíru pro své rozpustilé děti s celou obcí a pro svých pět slepic s farou; radovala se nemálo nešťastnému konci nenáviděného zvířátka. Lov byl odbyt. Každý z něho měl něco: Řehořtice radost, stará Apolena lítost, Bohuslav polívku a felčar Vajs slávu, neboť nemocnému bylo lépe. Slunéčko právě zapadalo, když ho otec a lékař odváželi do Návarova. Pan farář, stoje na práhu, kýval jim rukou na rozloučenou, chvílku se za nimi díval a odešel do čeledníka, kde mu kuchařka vyprávěla, dnes již asi po desáté, že starý lakomec Burda, vida, že mu není pomoci, vzkázal si pro truhláře a čtyřiadvacet hodin před smrtí smluvil s ním truhlu, kterou si dal přinést, důkladně prohlédl a hned hotově zaplatil. Povídal prý, že na dluh nechce ani umřít.

Ponocnému s hrobařem se podařilo přiměti muzikanty k velusu; neměli kdy, přemýšleti o tom, co se právě přihodilo, neboť bank byl veliký a Roubalovi nepadala karta. Než Šimon dojel k Machlovským mlýnům, měl milý hrobař prohrány již asi čtyry hroby stříbra. Kupy i prodeje, zisky i ztráty počítal dle výdělku z jednoho hrobu. Jako se počítá na zlaté, tak on měřil všechny ceny na hroby; hrob byl mu měřítkem celého světa; ba hrob mu byl i loktem výhry i prohry při zamilovaném velusu. Měna ta nebyla sice ani stříbrná ani zlatá, ale byla všeobecná, ač nikoliv jednotná. Jako v starších dobách býval rozdíl mezi zlatým vídeňského čísla a zlatým konvenčním, tak i Roubal říkal své měně buď hrob šajnů neb hrob stříbra; byl v tom rozdíl dle toho, šlo-li o pohřeb bohatý nebo chudý. Dnes prohrával hrob za hrobem.

(Pokračování.)

Rok 1866.

Episoda z románu Q. Renata.*)

Zprávy novin o krocích Pruska na Německém říšském sněmu ve Frankfurtě věstily pozorným i na venkově — kde nebylo příležitosti se plašiti válečnými klepy — že jest na sklonku doba, ve které vyměňovány listiny a „noty" a že blíží se okamžik, kdy strany počnou vyměňovat drobné i hrubé kule.

Starý pan Horata trávil velkou část každého odpoledne při novinách. Byly teplé dny; čítal nyní noviny v zákoutí své zahrady pod jedlemi. Zde nebylo přílišné horko, a přece bylo to místo také proti průvanu skoro ze všech stran dostatečně kryto. Sledoval bystře rozvoj událostí a vrtěl povážlivě hlavou nad tím, jak věci se utvářely.

„Nešťastný Šlesvik," říkával, „uvalí nám na krk válku, jejíž konec a výsledek přece nelze předvídat. Jest očividné, že Rakousko chopí se meče za své zájmy v Německu. Tato válka značí jen boj o primát v Německu mezi Rakouskem a Pruskem. Nedej Bože, aby Rakousko ztratilo primát a při tom zůstalo vázáno některou korunní zemí v Buntu!"

Když pak jednoho dne přinesly noviny zprávu, že Prusko dalo rozkaz k obsazeni Holštýna, spěchal Horata, jak tyto zprávy přečetl, ze svého loubí k domovu. Cestou potkal svou choť, kteráž zadrževši sobě psaní od Boleslava, nesla je otci, by si je přečetl.

„Jaké zprávy?" tázala se muže, vidouc jej tak spěchati.

„Myslím, že lze měřiti dobu, ve kteréž válka skutečně propukne, již jen na hodiny."

Ubohá matka zůstala státi leknutím jak přimrazena. Zbledauvši, chvěla se na celém těle. Horata přistoupil k ní a zavěsil si ruku její na lokti.

Kráčeli chvíli mlčky. Posléze vzdychla paní Horatová:

„Ubohý Boleslav!" a otřela šátkem oči.

Otec neodpovídal a hleděl v chůzi zamračeně před sebe.

„Mám od něho list," počala po chvíli opět matka a vyňavši dopis, podala jej mužovi.

„Jest konečně kadetem — první povýšení," usmál se otec. „Ale zároveň píše, abych poslal na taxu mimořádný příspěvek jedenadvaceti zlatých . . . jen aby později nebylo těch potřeb více — jedenadvacet zlatých pošlu mu hned. Jen nevím, kam. V Olomouci již dávno nejsou — zde ten list jest psán ze Šternberka, a jsou prý stále na pochodu."

„Poznamenáno: Polní poštou — k šestému praporu myslivců, sbor

*) Román tento vyjde nákladem Fr. Šimáčka.

Ramming, podívej se, — nepamatuji jméno — či brigada Ramberg?“ podotkla matka.

„Ano, snad to tak dojde — vždyť dopis odporučíme a kdyby nedošel, vrátí se nám. Leč míním zároveň psáti Jiřímu, aby přijel ihned domů.“

„Chudák Jiří!“ opět vzdychla matka. „Jak se mu asi vede? Píše tak málo, bude snad již ve Freibergu zpět. Avšak — kdyby opustil místo . . . snad by si tím uškodil?“

„Vždyť uvidíme. Vypravíme schválního posla hned s oběma listy na poštu. Co dělá Bohdan? Tou nešťastnou válkou ti hoši ztratí půl léta.“

„Prosím tě. To víš, děti nemají rozumu. Vše berou žertem, smějí se a těší se ze své svobody; hoch mluví ustavičně, že by rád cestoval pěšky s některým spolužákem. Chtějí prý zase jiného navštíviti.“

„Nyní!“ zděsil se otec. „Ten nerozuma!“

„Dopoledne chytal ryby, odpoledne chtěl do Lišnice.“

„Buď tak dobrá, podívej se po něm, já zatím napíši listy.“

Otec vešel do domu a matka pátrala po Bohdanovi. Konečně byl nalezen. Projevil ihned ochotu, doběhnouti na vzdálenou poštu. V létě šlo se pěšinkami a lesem asi půl druhé hodiny.

„Bude-li jaké psaní pro nás — ať ti je vydají!“ volal za ním otec.

Pozdě večer navrátil se Bohdan. Nepřinesl sice žádných dopisů, ale za to plnou hlavu nejpodivnějších novin. Nabídl se, že bude každého odpoledne chodit na poštu, aby měli též ty listy, kteréž odpoledne dojdou, ještě téhož dne.

Po několik dní vážil marně cestu na poštu, ale u večer dne 27. června přinesl podlouhlý list, opatřený červenou pečetí F. K. a poštovním razítkem „Solnitz“.

„A! Toť od Boleslava!“ zvolala matka a málem by byla písmo synovo políbila, když jí je Bohdan podával. „Co jest slyšet nového?“

„Sasíci již prý jsou v Praze. Jest jich prý plná Praha. Škoda, že tam nejsem! Kuráže prý mnoho nemají — ale jsou prý to samí velcí, hezcí a zdvořilí lidé.“

„Kdo ti pravil, že nejsou stateční?“ tázal se otec. „A dle čeho se tak soudí?“

„Vyprávěli to tak. Prý by byli ze Saska k nám nešli — ale naši, to prý jsou jinší hoši. Italiany prý rozbili a zničili zcela u Custozzy — naši prý snad potáhnou na Řím. A ta námořní bitva u Lysé prý byla hrozná . . . největší vlašský koráb prý se potopil se vším, co na něm bylo, ačkoliv byl obrněný . . .“

„Od Jiříka zase žádný list?“

„Žádný.“

„Co as ten hoch dělá? Leč upravte světlo, ať můžeme číst!“ pravil otec a roztrhnuv obálku, vyňal list růžové barvy, olůvkem psaný.

„Chudák, píše olůvkem,“ zvolala matka. „To jisté kdesi v poli psáno . . .“

Otec zatím připravil list v náležitou vzdálenost a tak, aby plné světlo naň padalo, a počal čísti:*)

*) S některými změnami jmen podán zde skutečný dopis z bojiště.

V Solnici 25/6 1866.

Milí rodiče!

Teprv dnes zase Vám mohu psát. Prošli jsme z Lipníku celou Moravu kříž na kříž, vždy jsme se přiblížili k Prusovi, a vždy zase zpátky, až jsme konečně zabrousili přes Landškroun do Čech. Totiž přes města Supí Horu a Žamberk sem. Nyní nevím, půjdeme-li přímo na Terezín, neb na Kralové Hradec. Pro všecken pád ale píši. Přišli by jsme do Hradce asi za dva dny, totiž 27. neb 28. — Hlavně píši proto, že jest mi divné, že nedostávám z domova žádné zprávy. Desátého byl jsem udělán kadetem, a měl jsem co nejdřív zaplatit taxu pr. 21 zlatých. O tom jsem psal, zatím ale nedošlo mne od toho času žádné psaní. Muselo se tedy ztratit.

Zde jsme jednou přece v bytech (totiž ve stodolách), tak mám příležitost dát sám psaní na poštu — jinak ale sotva dojde. Co se týče — jak se mám, to se nedá ani říci. Špatně sice ne, poněvadž jest alespoň vyhlídka na nějakou budoucnost. Jenom že musí dříve člověk příliš mnoho vydržet. Na všech marších byli jsme dosud jen v leženích. Tu jde s námi obyčejně celá brigáda, neb docela dvě, a tu není možno předně nic dostat ani za peníze. Často musíme i vodu kupovat. Pak jsme často nejedli celý den a při tom se musí do předu, někdy zase jsme šli (jako včera a předvčírem) celé dva dny v dešti a blátě až po kolena — a tak jsme museli též na holé zemi v blátě přenocovat. Zkrátka člověk nejí, nespí, nesvleče se nikdy — jen pořád „pochod“. Ostatně to má též mnoho zajímavosti, a jestli někdy přijdu domů, budu moci mnoho vypravovat. Ti nejstarší vojáci od nás říkají, že to ještě nezkusili, co musíme nyní zkusit.

NB! Doposavad jsme se sice s nepřítelem nesešli, ale daleko jsme k tomu neměli. Asi před třemi dny slyšeli jsme najednou při odpočinku docela na blízku střelbu z děl. Ovšem jsme hned vyrazili, ale s nepřítelem jsme se nesešli. Sedmnáctý a devátý prápor, co šel s námi a před námi, byl v šarvátce. Ztratili prý as padesát mužů. My půjdeme nejspíše do Josefova, odkud se teprv učiní velká výprava na Prušáka.

Co dělá Jiří? Líbám Vás, tatínku i maminko, též sestru a Bohdana a jsem Váš upřímný a milující syn

Bohuslav.

Matce při tomto čtení zvlhly několikrát oči. Lidunka stála podle matky ticha, jak pěna. Bohdan stál dychtiv, s pootevřenými ústy, očekávaje co nejdychtivěji za každým slovem popis nějakého hrdinství. Ve dveřích stály služky Andula a Marjánka. Přikradly se sem bosy, aby přece také něco o mladém pánu zvěděly.

„Zdá se tedy, že to přece tak rychle nepůjde,“ pravil otec, převracuje list v rukou. „Bohdane, podej sem mapu! Solnice — Solnice . . . kde pak ji máme?“

„Zde jest,“ pravila Lidunka, okazujíc prstíčkem.

„Víš co, zapíchni tam špendlík. Mapu vůbec necháme rozloženu. Já zítra časně ráno pojedu sám na poštu, abych se poptal po tom listu. Vida — že mají přece ten nápad! Jest viděti, že spěchají konečně

hájit průsmyky Českých pohoří. To přece měli učinit nejdříve. Jen aby nepřítel je nepředešel. Schyluje se to tedy přece k boji na půdě České — dle novin překročili již Prušáci u Svitavy pomezí — a byla prý i potyčka — pro nás vítězná — mezi předními strážemi. Nyní půjdeme spat. Děti, pomodlete se!“

* * *

Dne následujícího po tom, kterého psal Boleslav list právě uvedený, dal se sbor Rammingův na pochod k severu místo k západu. Vojáci očekávali, že půjdou k Hradci Králové, a odtud k Josefovu. Obě ty pevnosti poskytovaly dle mínění mužstva dosti bezpečnou ochranu před nějakým zaskočením — tam bezpochyby soustředí se armáda, spojí se se Sasíky a vyjde nepříteli v ústrety. Mužstvo neznalo krajinu, map příručných neměli — ba neměli jich ani nižší důstojníci — a tak dne 26. června vědělo se pouze, že stala se nějaká změna, že nejde se na Hradec Králové, nýbrž směrem k Opočnu a Dobrušce.

Toho dne pochod nebyl obtížný. Slunce plálo sice na úplně bezoblačném nebi, leč lehký severovýchodní větřík dul vojínům do opálených a spocených tváří. Ve větříku tom chocholy mysliveckých klobouků vesele vlály — kamkoliv oko pohlédlo, všude vlnilo se krásné, bujné obilí. Žita již byla odkvetlá, pšenice vymetala, a sytá zeleň jařin v lesku plného slunce lišila se vesele od tmavé zeleni polí bramborových, kdežto listy cukrovky, v tom horku pouvadlé, proti slunci přímo se leskly. Z lučin, ze travnaté zeleni hájů vystupovala opojná vůně sena neb čerstvě posečené trávy.

Větší lesnaté pahorky přioděny byly závojem průhledné lehké mlhy, kteráž stávala se modravou neb běloševou dle vzdálenosti; pahorky kupily se za sebe a nad sebe, a konečně vykouzlily celé nádherné panorama hor Krkonošských.

A celá ta bohatá žeň úrodného kraje, ty nivy, háje a pahorky až k těm našim pomezním velikánům, kteréž vypadají jako snící obrové neb jako nehybné, přírodou vytvořené Sfingy, hájící vchod k něčemu neznámému — vše to odpočívalo nádherným klidem prvních letních dnů.

Jakkoliv ještě skřivánek tu a tam vznesl se z obilí do výše, přece nesla se již celá ta oplozená a plodící příroda jako krásná mladá žena, která vzpomínajíc ještě nedávno plesů a snů dívčích, kráčí kyprá, u vědomí své síly a svého zdraví s oním výrazem, s oním žárem ohnivého oka, kterýž se dostaví, kdy budoucí matka poprve ucítí, že poupě pod srdcem jejím sní první sen o svém příštím jaru.

Žár, láska i hrdost — vše v tom pohledu.

A po cestách, silnicích, těmi úrodnými lány, svěžími lučinami, rovinou, přes pahrbky i doliny, kde klidně potůček k rybníku neb mlýnu proudil, ubíraly se bystře dlouhé proudy vojsk, což ze vzdálí vypadalo jak pohybování se housenek. Bodáky jednotlivých, v určitých tvarech sestavených družin pohybovaly se pravidelně dle pochodu tak, jako chlupy housenek při spěšném jich pochodu se posunují. Tu a tam blýsknul se bodák neb šavle, a zvuk bubnu jednotvárně provázel ty pohyby, které se však nezdály býti v nižádné souvislosti se zvukem tím.

Právě jako ze vzdálí byl pohled na pěchotu jednotvárný a zůstavoval jakýs šerý dojem, tak opáčně jevil pohled na jízdu vždy obraz pestrý a zůstavoval vždy dojem obveselující. Pružné pohyby koní, chřest zbraně, houpavý pohyb jak drobných vlnek na rozčeřeném jezeře — to vše budí jakousi veselejší, snad možno říci lehkomyslnou náladu.

Za to dělostřelectvo vzbuzuje již z dálky myšlénky vážné. Ještě není vidět spřežení, zapřažená před tohoto, sršni se podobajícího netvora, nazvaného „dělo“ — a již slyšeti dunivý rachot, jako to v oblacích rachotí před krupobitím, aneb jak to snad dunělo, když někdy předkové naši se ubírali se svou vozovou hradbou na válečné cestě. A pustí-li se celá batterie tryskem, pak hřmí, než ještě děla řváti začala.

Vojáci hleděli při pochodu málo na to, co je obklopuje. Nevšímali sobě ani pestrého, takořka idyllického obrazu úrodného kraje, aniž měli sluchu pro zvuky nejsrdečnější eklogy, kterouž hrála kolem nich hudba přírody. Tím méně pohlíželi s láskou na modré, v měkkém vzduchu tak vábně kynoucí hory. Počítali spíše, ne sice své kročeje, ale kolik hodin budou ještě kráčeti jako stroj — jedna dvě — jedna dvě, v tom vedru s těmi telátky na zádech, a zkušení vojáci neodolali, aby dali ze studnice svých zkušeností mladším důkaz své znalosti.

„Koubo!“ pravil širokoplecí Vondráček svému sousedu.

„No?“ otázal se Kouba, mladý hoch s obličejem jako měsíc v úplňku, na kterémž nebylo ještě ani stopy chmýření.

„Asi za dva dny budou hráti na velké trouby.“

Kdyby nebyl obličej Koubův hnědý, jako právě z pekáče vytažené jelítko, zajisté by bylo znáti, že zbledl.

„Proč?“ tázal se hoch a málem byl by se chybil v kroku.

„Protože k těm kopcům máme dva dny a tam jsou hranice. Měli jsme jít k Hradci, to je v levo, a jdeme zrovna na ty kopce. Nejspíše ho tam cítí.

„Hoši, tady je čistá vesnice!“ pravil jiný voják, pohlížeje na pěkné dvorce a domky rolníků. „Tady by byl ‚logr‘, co?“

„A hleď, to je Andulka, viď?“ vycenil opět jiný voják své bílé zuby na skupení dívek, které stály v postranních vrátkách čistě bílého statku.

Děvčata se smála. Andulka skrývala své buclaté lokty pod pasinku, červeně a bíle pruhovanou, a vytáhla ji pod žhavým pohledem vojáka až ke krčku.

Vesnici minuli a odbočili po krátké zastávce cestou do polí, když byl důstojník s velikými žlutými střapci bo boku přicválal k veliteli oddílu. Polní cestou šlo to hůř, a Vondráček si povzdychnul: „Škoda silnice!“

Kráčeli bez oddechu stále. V levo v dáli bylo viděti jakés městečko, s velikými domy, zámkem a sady. V předu opět pod pahorkem objevily se bílé domky, takořka skryté v zeleni štěpů. Stranou byla porostlina, a nedaleko na louce nakládali lidé seno na vozy. Když se vojáci blížili, vše ustalo od práce. Z vesničky vybíhali lidé bosí, v plátěnkách, děvčata vyváděla červené kravky na pastvu, a ve velké louži za vesnicí

koupaly se děti obojího pohlaví mezi husami, šplýchaly na se vodu a dováděly.

„Těm se tam daří!“ mínil s povzdechem Kouba.

V tom veleno: „Stát!“ a povel tento opakoval se po oddílech zadních. V popředí přejížděli důstojníci na koních. Děti vybíhaly z louže, házely na sebe košilky, chápaly kousky oděvu do náruče a ve chvatu odháněly husy.

Po čtvrt hodině odbočovaly jednotlivé oddíly od vesnice, dílem k návrší, dílem k porostlině. Ti, kteří vyšli první na pahorek, uzřeli na vzdáleném, vyšším jiném pahorku tmavé tlupy lidí; na několika místech vystupovaly sloupce dýmu vzhůru v odpoledním klidném vzduchu.

„Francku, támhle jsou již myslivci,“ pravil jeden voják.

„Jsou již v ‚logru‘,“ odtušil znalecky Francek.

„Mě se zdá, že my také zde zůstaneme.“

„Ba že asi ne. Což by nás již dnes dál nehnali? Jsou teprv čtyry.“

„Hoši, tohle to se mi nelíbí, jestli již zůstaneme stát,“ mínil zkušený Vondráček. „Snad to začne již dříve . . . .“

Vykazovali místa jednotlivým setninám. Setnina, ve které byli Kouba, Vondráček a Francek Papoušků, dostala se až v nížinu, k myslivcům.

„Francku — tam jsou také Češi —“

„A což pak jsi myslel, že jsou?“

„No — Němci,“ mínil Kouba. „Já myslel, že náš pluk se jen tak připlet, že naše pošlou všecky do Netálie, a tady že bude se řezat jen Němec s Němcem, jak to povídali.“

„No, Koubo, mlč. Oni páni vědí, proč to napsali, tady musí být superdinace. Však bys dostal, kdyby tě pan lajtnant slyšel.“

„Ale, povídám ti, že to nejsou Češi. Tuhle ti jsou Taliáni.“

„No počkej, dozvíme se hned.“ A obrátiv se ke skupině nejbližších myslivců, kteří právě provozovali mezi sebou důležitý obchod komisárkem a salámem s jedné, tabákem a doutníky s druhé strany — zvolal:

„Hahou, chocholatí!“

Ze skupiny se někteří ohledli a jednali o svém dále. Jedině mladý štíhlý kadet, skoro hoch, se po vojansku zamračil a pokročiv k ‚pěšákům‘ odvětil zhurta:

„No!?“

Vondráček s Koubou se zarazili, když viděli, že se myslivec durdí.

„Holečku — je to ňáký kadet,“ zašeptal rychle Vondráček Koubovi, „na toho tak nesmíme, dopálil by se.“ Však pokročil vlídně proti kadetovi a jako na omluvu začal:

„No, já nic, no — já jen jako hoste fajr, her kadet?“

„To chceš sirku?“ otázal se mladík a snažil se dodati tváři své výraz starého vojáka. „Ale vždyť neumíš německy — proč to neřekneš česky?“ A podával Vondráčkovi plechovou krabičku.

„Myslel jsem, že jste Němci neb Taliáni.“

„Máme Taliánů u nás v celém batalioně asi dvacet, asi tolik Němců, ostatní jsou Češi. Odkud jste vy?“

„Já jsem od Čáslavi," mínil Vondráček, „tuhle Papoušek je z Malče od Chotěboře, Kouba také. Tamhle u dragounů je jich plno od nás, znám také pana lajtnanta, pochází z Chotěboře, mladý pan baron . . . a pan kadet?"

„Já jsem z daleka, ze Želan . . . . jestli o nich víte, a jmenuji se Boleslav Horata."

„Nevíme, pane kadet. Ale my jako jsme se chtěli ptát proto, že tuhle Kouba povídal, že snad sem jako nepatříme, že náš regment měl jít na Taliány — že jako zde se budou bitvovat jen Němci . . . . ."

„Právé co Češi jsme zde, abychom hájili svou vlasť proti nepříteli," odpověděl Horata vážně a odešel ku svým. Rozhlížel se po táboře, prošel skupinami, a krása večera i volná chvíle lákaly jej rozhlédnouti se po krajině.

Zamířil ku vysoké mezi, na pohorku, kde končil tábor. Nad mezí bylo žitné pole, a jednotlivé klasy ostře se obrážely proti jasné obloze se svými krátkými osinami, které se leskly proti slunci jako kovové.

Boleslav zvolna vylezl na mez.

Byl to zároveň vrchol táhlého pahorku, odkudž otvíral se rozhled. Pod mezí nebylo znáti nejmenšího zavanutí větru. Zde nahoře táhl lehounký a chladný větřík severní, kterýž srazil denní horké páry k zemi a činil vzduch tak průhledným, že celé to před očima diváka rozložené pohoří Krkonošské zdálo se blízké jako na hodinu cesty.

Západ stápěl se ve zlatě, a odlesk nádherných barev zapadajícího slunce obrážel se na úbočích hor, na tmavých porostech lesních i rozsáhlých hvozdech, které zřetelně bylo lze rozeznati. Obloha na severu a na východě byla bleda s lehounkým nádechem narůžovatělé barvy, a v tomto světlém pozadí kreslily se ostře vrchole Krkonoší, nad nimiž Sněžka jak ohromná kupa vévodila. I tu bělavou kapličku na samém vrcholi bylo zřetelně znáti proti světlému obzoru.

Stráně a lesy zatím přioděly se barvou fialovou, promíšenou odleskem zlata, kdežto krajina bližší lahodila měkce oku svitem barev smaragdových, ze kterých jednotlivé tabulky a proužky dospívajícího obilí lehce opalisovaly. Celek dělal dojem slastného klidu, při kterém se srdce člověku roztouží.

Dlouho hleděl Boleslav na čarovné to divadlo, na vábnou a unášející hru barev. Obrátil se k západu, kdež slunce nížíc se halilo pahorky i nížinu ve zlatý lesklý závoj.

„Tam . . . . . tam v tu stranu kdesi daleko — leží domov, Želany . . . . . ." V mysli vynořil se mu klidný, osamělý dvorec — i s těmi milými, kteří snad v této chvíli na něho vzpomínají.

„Proč jest mi právě dnes vše to tak drahé?" tázal se sám sebe a rozhlížel se teskně po krajině zrakem, kterým si přál celý ten obraz obejmouti, v mysli zachovati, zažíti, ba sloučiti se s ním na vždycky.

Cosi jako neurčité připomnění, které žádným slovem se nehlásilo, jež nemělo zvuku, jež žádnou myšlénku neb pojem nevyslovovalo, bodlo jej u srdce. Neříkalo to nic, a přece věděl, že to praví:

„Uvidím to vše, tu krásu ještě někdy? Pocítím to, co cítím nyní, ještě jednou?"

A při tom bylo zde tak ticho, že slyšel tlukot vlastního srdce.

Tu pojala jej přímo šílená, bolestná touha, cosi z této chvíle zvěčnit. Chvatem seběhl ku svému tlumoku, z obálky, kde byly papíry, listy a fotografie, vyňal malý zápisník a tužku, vyběhl zase nahoru, přeběhl žito až ku protější mezi, usadil se na ni a počal kreslit.

Zaměstnání to upjalo myšlénky na určitou věc, učinilo jej klidnějším.

„Jak to krásné . . . . . ty obrysy by byly zdařilé, musím jen tužku trochu přiostřit. Tak . . . . vskutku — nyní jest to dobré . . . nu, zapálím si k tomu, bude veseleji . . . . .“

A vyňav krátký doutník za půldruha „nového“, zapálil si a mezi tím, co si na tomto drahocenném, i na pochodu vzácném koření pochutnával, kreslil pilně dále.

„Tak — nyní již skoro hotovo — napišme pod to: Večer před bitvou 26. června 1866. — Hle, slunce již se níží — zbude času i znovu se dívat . . . . . hle tam v dáli věž jakéhosi kostelíka vyčnívá ze stromů . . . . . jak krásně by v tom tichu znělo večerní klekání . . . . . tak pěkně tam u nás zněly, ty tenounké hlásky zvonků z vesnic za vrchy . . . . . když jsem stával v Máchotíně na čekání . . . . .“

V tom cosi mocného, velkého otřáslo tichým večerním vzduchem a současně i klidnou zemí, ba i celým tělem mladíkovým a zároveň s otřesem tím ozval se jakýs plný, hluboký zvuk. Bylo to, jakoby kdosi na ohromný zvon neb tamtam udeřil, přitlumiv nějakým uměním zvuk kovu a ponechav pouze dojem otřesu. Zvuk ten náhlý plnil celé ovzduší, zem, ovládal všecko, a přece hned na to zůstavil dojem jen dlouhého, táhlého vzdechnutí nějakého nadpozemského obra.

Celá bytost Boleslavova se zachvěla pod dojmem tohoto nepředvídaného, překvapujícího zvuku, jenž měl zároveň cosi velebného, jako hlas hromu.

Zvuk již dávno zanikl, nastalo zase ono dřívější klidné, míruplné a slastí nás opojující ticho, a přece utkvěl zvuk ten v paměti jinochově tak, že si jej pamatoval, že ho znovu slyšel, když rozpomněl se na dojem, který v něm vzbudil.

Okamžik — neb dlouho — neuměl tu dobu změřiti — seděl klidně na mezi dál, bez pohybu v jakési strnulosti při úplném bdění, a záchvěv jeho srdce počínal se tišiti jako hladina vodní po tom, když do ní kámen zapadne, ale tu přivalil se otřes druhý, po něm rychle třetí, čtvrtý, pátý . . . . tu skoro dva současně — jichž zvuky jak by se ve vzduchu na vzájem lámaly a drtily — celá krajina ze všech stran odpovídala na ty zvuky, hlaholila jimi, oživla, ba řvala . . . .

Boleslav nyní oživnul také, bezděky vstal a počal se pohybovati; nevěda, jde-li, pohybuje-li se v před neb v zad, rozhlížel se po krajině. Neviděl však ničeho zvláštního, krajina byla beze změny, klidna jako dříve, jen slunce se snížilo — dotýkaloť se okrajem svým země. Při tom zpozoroval mladý voják, že cosi hlučí a šustí za ním, ohlédl se a viděl na okraji žita několik lidí, ani pohlížejí dalekohledy k horám, jiní běželi žitem k němu, protože odtud byl lepší rozhled. Asi stejnou

dobou slyšel za sebou z úbočí pod strání dlouhý ječivý křik z lidských hrdel, z něhož však nerozeznával než táhlé: Aaááá . . . . .

To vojáci pozdravovali první dělové rány křikem: Hurá! Nedaleko se postavili dva myslivci, jichž tváře jevily jakousi splašenou dychtivosť.

„Toť je tuto někde v údolí, divím se, že nevidíme kouř . . . .“

„Co tě napadá, toť je nejméně dvě — snad tři hodiny odtud . . . . vždyť to poznáš podle táhlého, dunivého zvuku . . . . .“

Střelba ta pobouřila celé ležení, takže kolem půldruha sta dobrovolníků vydalo se třemi směry z tábora, by ohledali krajinu, zda nehrozí nebezpečí.

Ostatní ulehli v táboře, a jakkoliv Boleslav rozčílen byl zvláštní zvédavostí, ba netrpělivostí po obraze válečného divadla, ač snažil se posledně v klidu vzpomenouti svých drahých, usnul brzy tvrdým a zdravým spánkem.

* * *

Takořka v hlubokém spánku ještě zaslechl zvuk polnice. Otevřel oči. Okamžik nechápal, co se děje, co se bude dít. V nejbližším okamžiku však se vymrštil se svého místa, uchopil „telátko,“ připevnil si je na zádech, upevnil plátěný pytlík po straně, dal si švarný myslivecký klobouk s vlajícím peřím poněkud koketně k jedné straně na hlavu a rozhledl se po svém okolí.

Sotva se ještě šeřilo. Na západě leskla se ještě bleděžlutá, patrně opozděná hvězda, na severovýchodě byla obloha bleda a poněkud pozlacena a lesk její přecházel ve výši v modravou, na západě v studenou, ocelovou barvu.

Celý tábor byl vzhůru. To, co dělal Boleslav, dělali v pravo a v levo ostatní: připevňovali torby, sázeli klobouky s peřím na hlavu — a ranní toaleta byla hotova.

Zatím již rozdávána snídaně — plechový šálek vřelé polévky. Na další znamení chápal se každý zbraně, a vše se seřadilo. Nikdo ani nešeptnul a na daný povel hnulo se vše — tentokrát jaksi chvatně — ku předu. Bystrým pochodem postupováno přes pahorky i nížiny, bez oddechu po několik hodin, krajina se měnila, a když slunce povystouplo, spatřili spěchající bojovníci s výšin v ranní páře pod sebou nevelkou rovinu pod úpatím hor. Pohled byl úchvatný — vše třpytilo se ranní rosou, nížina rozprostírala se jako pestrý koberec u nohou překvapených vojínů, a hned za rovinou dosti příkře vystupovaly výše a výše pahorky, kteréž v ranní mlze splývaly s pozadím Krkonoší.

Došli právě, důkladně urousáni, do většího kusu žita, rosou promočeného, když veleno „Stát!“ — Upravili šiky, řady a zakázali vystupovati z řad.

Boleslav se rozhlížel po krajině. Tam to městečko jest Skalice, pravil kdosi. Nedaleko bylo viděti nádraží, opodál vesničky skryté ve stromoví ovocném, jako všecky české dědiny. Vojáci poznenáhla zpozorovali a sobě okazovali jiná vojska po polích, v obilí, podle sebe i za sebou. Hovořili skoro šeptem.

Slunéčko se na to vše vesele smálo, hřálo, shánělo rosu — jako by se nejednalo o nastávající hromadné vraždění.

Všichni věděli, že „něco“ nastává, všickni tušili, že „On“, kteréhož měli již několikráte potkati, kterého ale posud neviděli, jest na blízku.

Jako záchvěv mlunného proudu vlálo řadami pomyšlení: Nyní to praskne. Jaké to vše bude? Uvidíme konečně to, co všickni líčí jako hrozné? Aneb zase z toho nebude nic? Přežiji já to? Já snad přece vyváznu — proč by mne právě to mělo potkat. Snad ještě dnes ne, až zítra neb jindy. Vida, my jsme v první řadě. Poženeme na ně neb poženou oni na nás? Jak asi budou ty kule hvízdat. Vyhrajeme my? A co jejich jehlovky! Naše štucy střílí líp — jen co ho vezmu na mušku, uvidí . . .

Poznenáhla nabývali klidu. Uplynula čtvrt, posléze půl hodiny. Nepozorovali před sebou změny, krajina byla klidná, tichá, sebedůvěra se vojákům vracela — vždyť bylo tak milo v tom svěžím, vonném a teplém vzduchu. Mušky se probouzely; Boleslav bezděčně se ohnal po jedné, která dotěrně chtěla se usadit několikrát právě vedle jeho oka.

„Kde asi jest nepřítel?“ zašeptal posléze Boleslav svému sousedu.

„Však ho uvidíš,“ zavrčel tento.

„Mohu si oči vykoukat — nikde nic. Snad se někde zavrtal,“ mínil jiný myslivec, který si rád tropil šašky.

„Však odkudsi na nás náhle vystrčí bradu . . .“

„Aneb spíše ukáže nám záda . . .“

„Hleďte, hoši — oficíři jdou všickni tamto v kůpu. To ještě nic nebude, budou snad snídat . . .“

Myslivci napínali krky. Důstojníci však nesnídali — rozkládal tam kdosi . . .

Všecko mužstvo pozorovalo bystře, co se v předu děje, asi tak, jako nemocný pátrá po každé změně v obličeji těch, kdo jej obklopují, by z ní si učinil úsudek, by zvěděl z pouhého pohledu pravdu, kterouž mu snad skrývají. Nikdo necítil únavy ani hladu. Jakási horečka netrpělivosti se vracela. Náhle tlupa důstojníků se hnula.

„Hleď!“ rýpnul Boleslava jeho soused.

„Což?“ odvětil Boleslav, který hleděl jen na důstojníky.

„Vyndavají je již z futrálu . . .“

„A naši také . . .“

V té chvíli sňata pouzdra s praporů ve vojskách v pravo v levo. Prapory, některé rozstřílené, vesele zavlály v ranním vzduchu. Cosi jako škubnuti projelo nitrem každého, některý sebou i trhl, jako by bodnutí ucítil.

V nejbližším okamžiku však zaplál jakýsi tajný oheň všemi zde shromážděnými tisíci lidí. Bez povelu, ale jako na jedno znamení vyletěly klobouky, čáky do výše a ze všech hrdel vyrazilo táhlé, ječivé a mohutné: Urááá . . . Hudba hrála hymnu.

Vojska pochopila.

Před čelo oddílu, ve kterém stál Boleslav, zatím předstoupil setník té družiny.

„Vojáci!“ pravil silným hlasem, „dnes setkáme se s nepřítelem.

Buďte pamětlivi své přísahy a své povinnosti. Hájíme císaře a krále našeho, hájíme naši vlast před nepřítelem, který bez příčiny zrádně nás napadá. Buďte neohroženi a udatni, jako dobří vojáci, kteří dovedou i umřít statečně, a nyní s Bohem do boje pro císaře a krále, pro naši vlast!“

Myslivci stáli jak sochy. —

„Aha, nyní má vlast,“ zašeptal Horata.

„A mluví česky,“ doplnil myšlénku jeho soused.

Hned na to zazněl povel:

„Pozor! Nabíjet!“

Na povel dávno očekávaný, o kterém každý věděl, že přijít musí, přelétlo cosi jako lehký mrazivý vítr přese všecky tváře. Chvatně sahaly steré ruce do sumek a vyňaly podlouhlý závitek v bělavém, mastnotou napuštěném papíře. Mělo to podobu krátké silné cigaretty. Mžikem utrženy kousky založeného papíru a pokrývaly sešlapané žito, jak by mrazivý vítr sem zavál chomáčky sněhu. Zbraň zachřestěla.

„Pochod!“

Hudba vesele zahrála, a vojáci hnuli se ku předu.

Postupovali v nížinu k nádraží, stále při veselé hudbě. Na nádraží stálo množství diváků, jako bývá viděti při polních cvičeních. Byli to nejvíce obyvatelé nedalekého města Skalice, v oděvu svátečním neb cestovním, někteří rolníci, mládež, dámy ve vkusných úborech.

Když myslivci šli mimo, ozvaly se srdečné výkřiky z tlupy obecenstva: „To jsou naši čeští hoši! S Pánem Bohem k vítězství! Bůh dejž vám štěstí! Ochraňujž vás Bůh!“ ...

Křiky neustávaly, dokud myslivci táhli mimo, dámy mávaly bílými šátky, muži klobouky. V mnohém oku zaleskla se slza, mnozí však křičeli vesele s rozpálenými tvářemi.

Též z řad myslivců zavzněly jednotlivé pozdravy a nové: Uráá! Sotva myslivci minuli nádraží, uzřeli v pravo, v rovině ohromné šiky skvoucí se jízdy. Šavle se blýskaly v jasu ranního slunce, helmice se třpytily. Vše to se přímo vlnilo leskem. Hudba stále hrála a v přestávkách bylo slyšet i hudbu jiných vojsk.

„Kde jest asi nepřítel?“ zašeptal opět Boleslav.

Jeho soused neodpověděl.

Boleslav rozhlédl se v té chvíli ku protějším stráním; zdálo se mu, že tam vidí nějaké tmavé body mezi zelení a pahrbky. V tom právě z toho místa, kam svůj zrak upjal, náhle vylétlo klubko hustého, bílého dýmu. V tom úběli mihlo se cosi jako ještě světlejší lesk. Hned na to vyskočil na pahorku vedlejším podobný kotouč dýmu, druhý, třetí. Tu teprv zavzněl třesk krátký, mocný, vše ovládající prvního výstřelu, a současně každý pocítil jaksi tlak té rány v obličeji a celém nitru, ba i pod nohami, jako by země se byla pohnula. Po ráně to teprv hučelo ve vzduchu, po zemi, po stráních a zařvalo to dlouhým dechnutím v lesích. Druhá rána zachytila se zvuku prvního, třetí již pomátla ohlasy obou prvních a učinila hluk všeobecným. Zdálo se, že vychází ten hluk ze všeho, z každého předmětu: vycházel ze stráně, stavení, pahrbku, křoví, lesy jím šuměly jako ve vichřici. Vzduch se vlnil a tetelil.

Hučelo přerývanými a nestejnými záchvěvy po nějakou dobu vše, a nyní bylo lze rozeznati hloubku hlasu výstřelů, když stále a znovu všeobecný jek překřikovaly.

„Teď hrajou na velké trouby," ušklíbl se onen myslivec, který platil za smíška.

Hustá klubka a obláčky dýmu vyskakovaly za tohoto hluku z protější strany stále, rozplývaly se, a vzduch celý počal se tam nasycovati lehounkou, bílou a průzračnou mlhou, kteráž chvílemi i houstla. Podle záchvěvů vzduchu pozorovali myslivci, že střílí se i po stranách i za nimi. Jakýsi od pouhého hukotu ve vzduchu se odlišující zvuk táhl se kdesi vysoko v povětří, nad jich hlavami. Jako když bidlem prudce ve vodě se míchá, někdy zřetelněji, někdy slaběji. Po divném nepříjemném zvuku tom ohlédli se někteří, a hned na to zpozorovali, že daleko v předu ve vzduchu rozbalil se obláček, chvíli stál na jednom místě a pak v lehkou mlhu se rozplynul.

V tom veleno: „Stát — položit se!" Hudba ustala, a hudebníci s nástroji skryli se v nedalekém úvoze.

Myslivci radostně uposlechli povelu. Někteří leželi v žitě, jiní v jeteli, bramborách a zelí. Posavád neměla bitva nic nepříjemného; hukotu, který z počátku tak dojímal, již zvykli, ba neslyšeli ho. Největší část z nich upírala stále zraky ku protější straně, odkud ustavičně vyskakovala klubka bílého dýmu, s blesky tu a tam i znatelnými.

„Když takový knedlík přiletí, ani nebylo by kdy říci ouvej!" počal opět smíšek, nadzvihnuv poněkud hlavu z jetele a zrakem okazuje v pravo, kdež ve vzdálí asi dvou set kroků oblak dýmu ve vzduchu naznačoval, že tam šrapnel se roztrhl.

„Však ona ta malá muška asi také zle zobne," odpověděl jiný.

„Já jen bych nechtěl do břicha . . ."

„Já zase ne do obličeje — takhle do oka — brr!"

„Takhle do kolena neb holeně, to by bylo — ššš! Kadete, jak je ti?"

Při tom obrátil se voják k Boleslavu, jenž ležel v hluboké brázdě zelí, hlavu maje mezi dvěma hlávkama.

Boleslav neodpověděl.

„Myslím, že je mu jako tobě. Náš lajtnant nyní také nezpívá . . ."

„A podívej se tamhle, náš starý — je vidět, že má chuť se mračit, ale neříká nic . . ."

V tom cosi jako by z lehka zasršelo, a sotva postřehl sluch v té vřavě onen zvuk, již krátce a ostře to seklo do jedné ze zelných hlávek.

Hoši bezděčně škubli hlavami k zemi.

„Stafra — už je tu!" s utajenou zlostí šeptnul smíšek.

„Aby tak byla sekla do nohy," pravil Boleslav, vedle něhož se dostavila tato návštěva.

Náhle hovor utichl. Někteří vystrčili hlavy, po nich jiní. Před nimi objevila se tlupa lidí v bílých kabátech a modrých spodkách, s přilbicemi na hlavách. Přední dva šli zpříma, ostatní dílem se potáceli, kulhali. Bílé kabáty potřísněny byly na rozličných místech krví. Poslední za tlupou nešel, ale vrávoral za předními. Neměl helmici na hlavě, ale polovici

obličeje jeho pro krev viděti nebylo. Také celá polovice bílého kabátu po prsou, boku i rameni byla úplně červeně zbarvena, jako by ji v barvě omočil. Modré spodky byly rudými skvrnami pokryty.

Myslivci hleděli zaraženě na raněné.

„To jsou naši kyrysníci," prohodil jeden.

V tlupě raněných zasténal kdosi: „Ach ouvej ... pane Bože!"

„To jsou Češi," ozvaly se hlasy. „Jak se daří tam dole, kamarádi? Vede se našim dobře?"

Kyrysníci nevšímali si myslivců a belhali dále.

V tom dáno znamení: Povstat, přední čety do řetězu!

Jako stroj hnul se Boleslav v první řadě s ostatními ku předu. Vždy rychleji a rychleji. Přišli k mírnému svahu. Nyní takořka běželi a skákali. V nížině objevil se železniční násep, za ním loučka a za loukou vesnička Vysokov.

Nyní běželi, co stačili, žitem.

Tu hvízdlo cosi kolem Boleslava a současně zasršelo to v žitě, jako když něco malého řadu klasů a stébel protíná. Hned na to zasyčelo cos ve výši, hvízdalo po stranách. Závodčí čety vykřikl, klopýtl ku předu a zmizel v žitě. Klobouk a puška v pádu odletěly od něho. Boleslav se ohlédl. Hlava raněného s malou černou dírkou v čele se ještě na okamžik povznesla, načež se žito v tom místě přestalo pohybovat.

Nyní běželi všickni úprkem a sběhli k železničnímu náspu, jenž protínal na příč louku. Za náspem bylo jako za větrem. Shluklo se zde ihned množství chocholatých klobouků.

„Ku předu!" volali důstojníci, mávajíce šavlemi.

Někteří vojáci slézali násep, ale rychle položili se na okraji jeho k zemi, neb nad náspem bzučelo a syčelo to, jako v roji včel. Někteří chtěli proběhnouti obloukem v náspu, jako vraty, ale dílem klesli ihned, neb zapotáceli se zpět. Kleslé rychle podchvátili a vyvlekli z nebezpečného průvanu. Zůstali pod náspem ležet. Na okamžik popřáno lidem oddechu.

Boleslav se položil na samém kraji náspu a odvážil se vyhlédnouti přes louku k vesnici. Odtamtud to praskalo a syčelo, jako když suchá jedlová chvoj na ohni se pálí. Vidět ve vesnici nebylo nikoho, jen mezi stromy a ploty, ze zahrad a stavení jak by se lehounce a ustavičně prášilo.

Zavznělo znamení ku střelbě.

„Střílet — ale kam?" otázal se v duchu sám sebe Boleslav. „Představoval jsem si to jinak — myslel jsem, že bude nač střílet — a zde není vidět nikoho. Leč — velí střílet, tedy střílejme s pánem Bohem!"

A namířiv nazdařbůh na protější plot, odkud se prášilo, vystřelil. Kolem, podél celého náspu, na kterém leželi myslivci přilepeni jako rorýsové, to zapraskalo.

„Jak se ten nabiják v rukou plete," pomyslil si Boleslav, když nabíjel druhou ránu. Šťastně však opět zastrčil nabiják do závlačky, nasadil zápalku a spustil nazdařbůh do vesnice opět; po třetí, čtvrté šlo to již líp ...

„Ku předu!" zněl opět rozkaz.

„Můj Bože — tam, přes hráz — na tu louku!?“ pomyslil si Boleslav. Přeměřil zrakem prostranství, na kterémž stálo několik olší, nabil si za větrem a skoro se zavřenýma očima ne seběhl, ale přímo sletěl na louku s druhého boku hráze. Tryskem přiběhl k olši, byla sice úzká, ale kryla přece. Přitlačil se ke dřevu pevně, namířil do plotu, kde se cosi kmitalo, a vystřelil. Nabil za olší opět a běžel ku předu; byl již nedaleko vzdálenější olše, ku kteréž současně jiný voják běžel. Náhle soudruh jeho upadl na obličej. Boleslav bezděčně se zastavil, namířil na plot již nedaleký a vystřelil. V běhu ku předu nabíjel pušku.

Kule z vesnice fičely vzduchem řidčeji, za to strhl se tam jakýs divný hlomoz, jek a pokřik. Boleslav doběhl plotu. Tam za plotem černalo se cosi v trávě. Již přiložil v spěchu zbraň k líci. Míře seznal, že tam leží bez hnutí člověk v modrém stejnokroji s přílbou na hlavě, páskem pod bradou připevněnou. Hbitě přeskočil plot a stanul udýchán u dřevěné stěny chalupy, došky pokryté. V té chvíli přiběhla do téhož úkrytu tlupa soudruhů s důstojníkem. Všichni spoceni, udýcháni, s očima vytřeštěnýma.

„Dále, rychle, dále!“ volal důstojník a běžel se šavlí v ruce první ku předu. Vyběhli na dvoreček, za dvorkem na úzkou cestu ke druhému stavení. Nepřítele nebylo vidět; ležel tam skrčen za stavením na zahrádce myslivec rakouský podle vojáka pruského.

„Dla Boga! pít! proše, dla Boga!“ volal první. „Vodu! Ach pálí!“

„Bojte se Boga, braci! Bogorodico, vodu!“ volal druhý.

„Oba jsou Poláci,“ zvolal kdosi. pohlížeje na ně uděšen. —

„Dále! ku předu!“ káže důstojník se šavlí v ruce. Tlupa běží přes zahradu k nejbližšímu stavení. Bílá stěna krví postříkána, na zápraží leží mrtvý Prušák. Dvéře chaty rozštípány.

„Zde mají studnu,“ zvolaly hlasy.

„Abych našel džbán nějaký ... těm lidem“ — hlásil se Boleslav, a rozvrátiv rozštěpené dvéře, vsunul půl těla do síně. Leč rychle uskočil. Vedle převrženého stolu ležel voják s „piklhaubnou“ a hrozně supěl.

„Dále! ku předu!“ křičel důstojník. „Rychle!“

Všickni běželi v hustých tlupách, již na nic se neohlížejíce, vesničkou vzhůru. Zde překáželi tlupám jízdecké patroly, které se kamsi nahoru a dolů hnaly. Když dobíhali druhého konce vesnice, počal šalebný, potměšilý hvizd kulek znovu. Tu zapraskalo to ve větvích stromů, tu seklo to do stěny neb dřeva. Tlupy na okamžik se zarazily.

Náhle ozval se ve vzduchu, v bezprostřední blízkosti nad tlupou hrozný, krátký hukot a současně cosi mocně udeřilo do střechy stavení za tlupou. Hned na to ozvala se ze dvorka hromová rána.

„Granát!“ vykřikl kdosi, a ti, kteří byli po straně dvorka, uděšeně běželi za ostatními ku předu.

„Rychle — ku předu — ven!“ volal důstojník, k němuž přidružil se nyní jiný. „Rychle ven! A v poli rychle do řetězu — na zem, a palte hned na vše, co v předu uzříte!“

Již jako beze smyslů běželi myslivci vstříc střelám, nikdo neohlížel se po druhu, vybíhali na planinu, kladli se podle mezí a zídek, za nejmenším úkrytem na zem podle sebe, a jsouce takto v řetěze stěsnáni,

počali střílet před sebe, odkud se kouřilo. Nyní slyšeli i mocněji děla. Zároveň zdálo se jim však, že i za nimi daleko hlučněji a častěji dělové rány se ozývají. Rozeznávali i zřetelněji blížící a vzdalující se hukot těch dělových kulí, jež nizounko, jak se zdálo, přelétaly jim nad hlavami. Rozeznávali i zřetelněji nepřátelské „posice", bylo viděti, jak granáty tam dopadají, jak brázdí pole, vyhazujíce sloupy prachu a hlíny do povětří.

„Rychle, co nejrychleji střílet!" zněl povel.

Po řadách střelců nyní počala drobná střelba rachotiti tak, že bylo lze rozeznati jen rány v bezprostřední blízkosti vypálené.

Nepříteli nepochybně bylo toto počínání nepříjemné, neboť náhle vymrštil se před řetězem střelců s hrozným úderem sloup prachu, hlíny a kamení — cosi zahučelo a hned na to za jich zády ozvala se ohlušující rána. Následující granát přelétl a udeřil do prázdného pole za nimi. Okamžik na to uzřel Boleslav, jak se mu zdálo v bezprostřední blízkosti, opět sloup prachu, hlíny a kamení ve vzduchu, v tom místě, odkud to vše se zdvihlo, bleskl cosi bělavého s třeskem, až v uších zalehlo, a současně cítil, že pohházen jest hlínou a prachem.

„Štěstí, že se zavrtal," pravil starší soused Boleslavův.

„Hoši — líp se rozložit!" napomínal starší důstojník, neohroženě přeběhnuv za řetězem kolem Boleslava. „A šetřte poněkud střeliva na cíl, když se vám určitěji objeví."

A myslivci vskutku rozlezli se poněkud, vyhledali lepších úkrytů a započali sice řidší, ale dobře mířenou palbu tam, kde se který nepřátelský voják neopatrně okázal.

Tím se vojákům poněkud uvolnilo, tak že Boleslav chvílemi ze svého úkrytu věnoval i pozornosť svému vůkolí a ustál konečně únavou a namáháním ve střelbě, by sobě odpočinul.

Jaké naskytovaly se tu pohledy!

Tam po stráni pádí plným tryskem hlouček jezdců nepřátelských. Patrně to poselstvo jednoho velitele druhému. Dělostřelectvo naše nepropouští je bez pozdravu, ano vyprovází je pokud může. Letí první šrapnel. Dopadl mimo, druhý blíže a třetí sráží jednoho, dvě tři následující rány povalují druhé, ostatní. Koně dělají přemety jako zajíci na honbě. Jeden z těchto jezdcův svalil se nepochybně okamžitě mrtev, s koně zdravého, měl však uzdy asi nějak zapoutané kolem ruky. Snad i uvázla noha ve třemeni. Boleslav viděl s úžasem po celou dobu, co v těch místech meškal, přestávkami — koně vlekoucího za sebou tělo mrtvého jezdce, aniž by se kůň ten daleko vzdaloval od onoho místa, kde jezdec byl zabit. Chvílemi byl kůň nepokojný, divoký, tu přiběhl blíže k našim — tu zase vrátil se k nepříteli. Někdy vzpínal se, skákal a vyhazoval — někdy zase stanul a očuchával svého pána, a hned na to zase činil pokusy, aby se osvobodil.

Několik kroků v levo uzřel teprv nyní pod mezí umírajícího mladého Vlacha, s torbou pod hlavou, s obličejem k jihu. V krásných očích, upřených kamsi daleko, bylo cosi něžného, tklivého — ba cosi šťastného.

Ohlédl se zpět. Vesnička, kterouž dříve proběhli, hořela, a dým spáleniště dusil a dráždil vyprahlé hrdlo. Nedaleký lesík třeštěl, hrubé

větve padaly dolů, dřeva kácela se. Pojednou v nedaleké úžlabině, kde byla svěží tráva, objevilo se stádo husí. Pásly se v tom dešti kulí jakoby nic — štěbetajíce o svých záležitostech . . .

Pohled ten Boleslava na chvíli vytrhl a upoutal. Nemohl svému zraku věřit. Vždyť daleko široko nebylo jedné pokojné bytosti — vše jen se vraždilo a ohavilo . . .

„Ovšem — aby v české vesnici scházely husy!“ usmál se. —

Z toho rozjímání vytrhl jej povel:

„V pravo! pošiňte se více v pravo!“

Vojáci snažili se uposlechnouti a kryjíce se dle možnosti, táhli se v pravo, poněkud výše.

Z leva vynořovali se jiní myslivci, patrně čerstvá posila. Byl to prapor Vlachy silně promíšený. Dosti rychle a zmužile zaujali místa. Jich důstojník pozdravil se s důstojníkem šestého praporu. V té chvíli chtěl kynout šavlí a velet —. v tom vzpřímil se křečovitě — otočil se na opatku dvakrát kolem své osy jak stojaté vřeteno — s rozpřaženýma rukama — a bez hlesnutí těžce padl na zem. Krev prýštěla mu po pěkném bledomodrém kabátě.

Okamžik na to ozval se z týchž míst křik pronikající: „Corpo di dio! Santa virgine! . . . .“ a raněný Vlach metal a zmítal se vedle svého důstojníka jako divý.

„Sesílit oheň!“ volali důstojníci na mužstvo únavou ochabující.

„Jen krapet vody kdybych měl,“ vzdychnul sobě soused Boleslavův a otíral si rukávem spocený obličej. Leč rychle se skrčil, zákeřnický, neočekávaný hvizd zavzněl mu vedle samého ucha, a klobouk do týla pošinutý odletěl.

Myslivci stříleli nyní po celé čáře co nejspěšněji.

„Můj Bože, což bude toto vraždění trvat věčně? Což se z tohoto pekla nedostanem?“ vzdychnul si Boleslav, cítě, že v hrozném vedru ústa vyschla, a že jazyk se lepí na patro. Půda byla jak rozžhavená pánev, vzduch jako ve výhni. Toužebně ohlédl se po slunci, kteréž plálo na modrém, úplně bezoblačném nebi klidně nad tou vřavou. Zdálo se, že se značně překlonilo přes poledník.

V tom zavzněly polnice.

* * *

Naslouchal. Nemohl sluchu svému věřit. Toť klam . . . pravil sám k sobě. Zvuky polnice se sesílily. Myslel, že snad sní. Pohlédl na souseda a střetl se s jeho vyjeveným zrakem.

„Což to?“ zvolal.

„Útok!“ odpověděl soused hlasem, jako by očekával, že někdo řekne, že to není pravda.

„Vzhůru! K útoku! Seřaďte se! V houfy!“ znělo se všech stran. Nevědouce ani jak, zdvihali se myslivci, sbíhali se v tlupy, pobízeli jedni druhých. Počali křičet, co hrdlo stačilo: Urááá! Urááá! . . . . . dali se v běh, do předu, po úbočí za stálého ohlušujícího křiku.

Houfec, v jehož první řadě běžel Boleslav, přeběhl šťastně k první mezi. Vyskočili vzhůru, běželi na příč přes pole k mezi druhé, vyšší,

která se táhla jako ostatní kolmo na směr sklonu návrší. Též to se zdařilo. Pobídnut úspěchem běžel houf za ječivého křiku již k mezi třetí.

Tu zrychlila se střelba nahoře. Zdálo se, že kule přilétají jim vstříc v chumáčích, které dělaly veliké mezery v tlupách útočících. Přece doběhli meze třetí.

Když i nad tuto vyskočili, zmohl se oheň nepřátelský do nemožnosti. V předu prášilo se od kulek po poli tak hustě, jakoby na zaprášenou silnici písek házel. Střely syčely, hvízdaly a bzučely tak, že vše to slilo se v jediný, jedovatý zvuk. Plácnul tu a tam v pole šrapnel, osvítiv hned potom s třeskem místo úderu a několik zohavených těl lidských. Nejednou Boleslav uslyšel, jak kule udeřila do masa .... Ale vše bylo tak okamžité, tak pohyblivé, panoval takový hluk, křik, hřmot i šum, takové peklo, že posléze nebylo slyšeti jednotlivé hlasy, ani hvizd kulí, ani výkřiky raněných.

Boleslav běžel stále v před, se skloněnou ku předu hlavou, drže pevně ručnici s dlouhým bodákem před sebou, a snažil se ohlušiti vlastní dojmy křikem stále ze vší síly opakovaným: Uráá — — á — Urá — á — á!

Náhle — nedoběhl ještě kousek k Prušákům — cítil více, nežli viděl — že vše kolem něho padá, že vše se kutálí, že křičí sám, že dále nikdo neběží ....

Vrhl sebou v témže okamžení prudce na zem, jak dlouhý, tak široký, až puška zachřestěla.

V nejbližším okamžení, kdy křik „Urá“ utichl a dešť kulí bylo slyšeti zřetelněji, měl dojem zcela divný, zvláštní — že již konec všemu, konec života — uložil hlavu na vyložené napřed lokty, směrem k nepříteli, tak, aby první kule, která ho zasáhne, udeřila jej přímo v lebku a odpravila jej bez mučení tam, odkudž není návratu. Věřil, byl přesvědčen, že v nejbližším okamžiku ta kule přijít musí, že přijde ...

Nastal i jemu okamžik úplného otupění — polovědomí, a setrval v tomto stavu po nějakou dobu, kterouž neuměl změřiti.

Než jak mlynář prý probouzí se, když mlýn přestane klapati, tak vrátilo se Boleslavu vědomí, když zpozoroval, že kule nesekají kolem něho neustále do země, do těl, že šlehají již zřídka, jako když přestává pršet.

Pud sebeobrany se v něm probudil. Nevstávaje, vztýčil hlavu, mrsknul pohledem na pravo i levo. Uviděl kolem sebe dílem nepohnuté postavy, dílem trhající sebou raněné.

Vymrštil se, a skokem byl pod nejbližší mezí. Zde leželi skrčeni dva soudruhové. Když tam vpadl a opět na zem ulehl, uslyšel hlas:

„Jsi živ?“

„Jsem,“ odpověděl a ohlédl se.

„Co počít?“ tázal se hlas znovu.

„Zde nás buď naši, neb Prušáci pobijí!“

Boleslav ohlédl se na zad. Stranou byla mez poněkud vyšší, a v tu stranu bylo viděti dole, na konci vsi v poli, před hořícím domkem silný dub a za ním v řadě v krytu pně asi pět myslivců.

„Zde nejprve pod vyšší mez, pak k dolení mezi jeden po druhém, a pak tamhle k dubu k našim, jsou nejblíže!“

Seskákali s mezí a když minuli poslední, poznali, že za dubem jsou samí známí. V okamžiku byli v řadě za dubem, kdež první za samým dubem stál poddůstojník Urban, bývalý lesník, výtečný střelec, jenž stále pálil vzhůru na Prušáky z pušek, které ostatní mu podávali.

Boleslav sám byl za dubem šestý. Všech zmocnila se jakás neobyčejná rozhořčenosť, zlosť, smíšená se studem porážky.

Všickni, zapomněvše útrap, únavy, žízně, přicházeli „do horka“, a Boleslavu zdálo se, že stůj co stůj musí sobě na někom zlosť schladit. Stál proto v řadě s puškou přihotovenou k ráně, a když uzřel náhle jednoho Prušáka přivstati k výstřelu, pospíšil si využitkovat vzácné té příležitosti. Neohlížeje se na svého předáka, vypálil ránu u samého jeho ucha. Byl to svým povoláním sklepník z Malé Strany v Praze. Chytil se ohlušen za ucho a hrozně rozhněván rozehnal se po neopatrném střelci.

„Co děláš!?“ křičel, „bojíš se, že tak střílíš?“

Tato výčitka tak pobouřila mladého kadeta, že uražen ihned odskočil od ochranného dubu, vyběhl na otevřené pole, klidně nabil pušku a stoje zamířil i vypálil. Avšak hned na to sekla vedle něho kule první, druhá, třetí zasvištěla kolem hlavy — takže uražený střelec uznal za dobré úkryt před kulemi nepřátelskými sobě vyhledati. Opodál byla zídka na kraji zahrady. Sem zaskočil a shledal se zde též s několika známými.

Zde v poměrném bezpečí a již ostříleni, počali myslivci zase žertovat. Důstojníka zde nebylo, mohli tedy jednat po své libosti. Nabíjeli zbraně pohodlně za zdí, vyčkávali klidně cíl, jak lovec na čekání, mluvili o výsledku své střelby a chvílemi se rozhlíželi. Okazovali si na pole, kde před tím hnali útokem, a někdo zvolal:

„Jen koukejte, jak jich tam leží!“

Všickni bezděčně se ohlédli a hleděli vzhůru k padlým soudruhům. Boleslav pohlížel s pocitem hrůzy na ono pole, pokryté lidskými těly, mezi nimiž se před nedlouhou dobou také nalézal. Levici již unavenou bezděčně položil na stěnu vedle zbraně, připravené k ráně. Tu s krátkým sykotem pleskla kule na vrchní plochu stěny tak, že rozražené vápno a kámen stříkly do vyložené ruky a zkrvavily ji. Mysle v prvním okamžiku, že jest raněn, pohlédl na ruku. V okamžiku následujícím však, vlečen jakýms pudem, chopil pušku k líci. Tu vynořil se z protějšího obilí opatrně Prušák vedle švestkového stromořadí, kterému posud myslivci pozornosť nevěnovali.

Kryl se co možná za švestkovým stromem a rozhlížel se, zacloniv zrak rukou. Zbraň Boleslavova sklonila se bezděčně k tomuto odkrytému cíli, jako se puška lovce sklání tam, kde zvěř v lese se kmitne. Rána praskla. Prušák chytil se jednou rukou za švestku, zavrávoral — a upadl.

Divokosť zvítězila v střelci nad soucitem.

„Viděli jste?“ zvolal na soudruhy.

Leč brzy potom zmocnil se Boleslava nový, divný, posud neznámý

pocit prolité krve, jakoby zlé svědomí se ozývalo. Zprotivilo se mu, dále stříleti, a kdyby byl následoval vůle své, byl by pušku odhodil daleko od sebe.

Sedl si na zem, zády o zeď opřen, a díval se zpět v přátelskou stranu. Slunce již se počínalo skláněti k západu. Se všech stran ozýval se ustavičně onen hluk, který jej ráno tak překvapil a ohlušoval. Zdálo se mu, že skoro tu vřavu neslyší, která kolem panuje, a přece třeštěly kolem rány se všech stran, zákeřnický hvizd kulek neustával, a hluk dělových střel, nad hlavami polétajících, zvučel tak hrozně jako z rána.

„Což ještě tomu nebude konec?“ skoro zaškytal, neb zdálo se mu, že musí si uleviti pláčem.

V té chvíli uzřel, že několik vojáků hasí svou žízeň z potoka na louce. Pili ležíce. To mu připomnělo hroznou žízeň, i vyskočil a nedbaje střelby sběhl k potoku, asi sto kroků na zad vzdálenému. Sklonil se nad potok s vodou jaksi skalenou, a pil hltavě, pokud dech stačil. Když vstal, zpozoroval, že někteří soudruzi již odběhli, soused jeho však příliš dlouho pije, aniž by se pohyboval. Pohlédnul lépe — a seznal, že vojín jest mrtev.

Však i drobné kule, stále ve vlhký drn sekající, poučily ho, že doušek tento mohl by zaplatiti draze. Chopil se tedy pušky a běžel zpět.

Tu setkal se pod návrším s poručíkem své roty, jenž volal jej k sobě. Uposlechl.

„Vidíte onu osamělou chalupu za vsí?“

Byla to jakási suška.

„Vidím, poručíku . . . .“

„Několik našich rozprášených při útoku tam střílí. Běžte tam s rozkazem, by okamžitě k nám přirazili!“

Kadet mlčky pozdravil a odběhl. V nekrytém prostranství, které probíhal, syčely ustavičně střely jako ráno, když probíhal prostranství od hráze k Vysokovu po louce. Nyní však byl již mladý voják otupělý. Nevšímal si již tak jednotlivých úderů, šlehajících v zem, až mnohdy kus drnu vysoko vylétl. Běžel jen co nohy stačily v neurčitém pudu sebezachování. Šťastně dostihl chaty. Byl tam jeden mrtvý a kolem patnáct zdravých myslivců. Tlupa tato byla úplně odloučena od ostatních bojujících. (Pokračování.)

Illustrace k národní písni. Kreslil M. Aleš.

Upomínka na bratra Miloše.

Příspěvek k našim literárním a politickým dějinám. Napsal Otakar Červinka.

(Dokončení.)

VIII.

Večeřel jsem se svými přátely, inženýrem G . . a bratrancem Sch . . ., lesním a přítelem zesnulého, ve výše zmíněném hostinci; neboť v domě, kde odpočíval zesnulý, nemohli nás uhostit, ana choť jeho churavěla.

Seděli jsme u toho stolu, kde prý on někdy sedával, pohromadě do tří hodin z rána, hovoříce ovšem nejvíce o něm.

Přicházeli občas venkované, horalé z vůkolí, nejvíce ženštiny, ve svých zvláštních krojích, kteří dle tamního zvyku přišli rozloučit se v noci s nebožtíkem a pomodlit se u něho, tak že domácí téměř celou noc neměli klidu.

Ve tři hodiny jsem šel spat do prvního poschodí s p. G . . Pan Sch . . . odešel spat do dvora.

Světnice byla veliká a sousedila s mnohými jinými, zřízenými jen lehce s prkennými příčkami, jak to v horách pro touristy zvykem bývá. Dojalo mne, že jsem spatřil nad ložem svým známý, pěkný obraz domácí, tuším jednu z prémií „přátel umění v Čechách" „Pohled na Prahu," a pak známou ocelorytinu, kopii dle nástěnného obrazu letohrádku královny Anny na Hradčanech: „Triumfální příchod Břetislava I., vracejícího se s ostatky sv. Vojtěcha z Polsky." Ejhle i v tomto ztraceném zákoutí horském všude stopy vzdálené české vlasti! Však i dosti česky v rodinách úřadnických se mluvilo. Na prostranství před nádražím v Aspangu spatřil jsem dokonce pěkný pomník, postavený před lety rodákem českým, děkanem v Aspangu, tuším p. Kaffkou — dle jména alespoň nepochyboval jsem o jeho českém původu. —

Zde v tomto pokoji ztrávil zesnulý v tuhé zimě prosincové r. 1887 první čas po svém přesídlení z Polsky a zde se mu narodil hned druhého dne po příjezdu syn Václav.

Když jsem s hostinským mluvil o nepohodě a zítřejším pohřbu, pravil mi: „Zde přijde někdy jaro přes noc. Vše se rozpučí a rozvije v horách jako kouzlem."

„Avšak," doložil přítel můj p. Sch . ., „zítřejší pohřeb nám zůstane do smrti v paměti; kdo smutný takový průvod v horách těchto jednou viděl, nezapomene naň nikdy."

To mne tím více skličovalo, poněvadž se určitěji nevyjádřil. A přece, jak jsem byl potom překvapen! Neviděl jsem nikdy pohřbu poetičtějšího.

Snažil jsem se urovnati před usnutím dojmy posledních dnů. Vzpo-

mínky na dávnou mladost mísily se jako hudba ve smutnou přítomnost. Z venčí zaznívalo ke mně šumění divoké bystřiny Püstlingu, promísené šplýchotem deště do oken. Únava dlouhé cesty, nevyspání, — to vše ukolébalo mne záhy v blahodárný spánek.

IX.

Druhého dne, 30. dubna ve čtvrtek, probudil jsem se po tuhém spánku náhle v půl sedmé ráno. V pokoji, okny k východu položeném, rozlit byl jasný svit slunce, které se zdálo přímo sálati teplem.

Nemohl jsem to v mysli své dobře srovnati se včerejším polozimním počasím, ale ihned jsem se vzpamatoval. Vyskočil jsem a přistoupil k ozářenému sluncem oknu: Po včerejší nepohodě ani památky, na čistém temnomodrém nebi plálo slunce, jakoby dnes byl první den stvoření. A jak mi včera hostinský řekl, tak se dnes skutkem stalo: jaro přišlo jedním dnem, stromy rozkvetly, ptactvo pělo, motýli a mušky vznášeli se vzduchem a dravá říčka šuměla Milošovi pod okny ukolébavku věčnou.

Napadl mi kontrast nového jara, života v sousedství smrti. Zdála se mi ta záhada tajůplná a věčná děsnější než jindy a přece zase bližší, přirozená: věčné obrozování.

Rychle jsem se oblékl. Pohřeb byl ustanoven na devátou hodinu z rána a lidé z vůkolí se scházeli již do zámečku.

Pokoj, který vdova obývala, jakož i ten, v kterém zesnulý odpočíval, nalezl jsem naplněný horaly, muži, ženami i dětmi svátečně oděnými. Měli namnoze svůj zvláštní kroj, v němž tmavé barvy převládaly, podobný kroji horalů štýrských neb tyrolských, ale místo známých plstěných t. zv. tyrolských klobouků nejvíce černé široky neb kulaté klobouky. Viděl jsem však také zvláštní směsici krojů: německo-slováckou, upomínající na kroj Slováků uherských. Zdál se zde patrným vliv blízkých Slovinců a Horvatů. Mnozí byli též oděni jako naši venkované, po městsku.

Tvář Milošovu jsem více nespatřil; víko rakve bylo již přiraženo. Do pokoje, kde rakev stála, jsem se nedostal: tísnilo se tam množství klečících venkovanů osmáhlých tváří. Jakýsi starší, silný, vysoký muž předříkával modlitbu, kterou druzí sborem opakovali. Marně jsem však pátral po knězi: nebylo ho tam. Nic to však neubíralo upřímné pobožnosti a velebnosti okamžiku. Za stálého modlení odnešena rakev na prah loveckého zámečku. Nikde nebylo viděti umrlčího vozu neb koní. Na mou tichou otázku v tom směru p. Sch . . odpověděl: „Ponesou ho."

Modlitby umlkly.

Ohlédl jsem se kolem. Z kuchyně, kam dítky byly odvedeny, vyhlédaly dvě rusé dětské hlavinky pootevřenými dveřmi, hledíce vážně na pohřeb otcův. Patrně nechápaly, co se děje. Rozloučili jsme se se vdovou, která pro slabost nemohla se průvodu súčastniti a dívala se pouze z chodby na odchod manželův.

Přinešen čistě do běla oloupaný čerstvý kmen (sochor), tuším borovice, pod rakev dány kožené popruhy, které pomocí řemenů opět na sochor zavěšeny, dva silní horalé zdvihli oba konce sochoru s rakví na mohutné plece a hlasité modlitby opět započaly.

Průvod hnul se rychlým krokem; my, zvyklí jsouce na dobré a poměrně rovné cesty, řekli bychom, že šel urychleným krokem sokolským. Sotva jsme stačili, zvláště když cesta po několika stech krocích zahnula do skutečných hor a proměnila se v pouhou takořka pěšinu.

Celý průvod šel s nepokrytou hlavou, stařec za rakví kráčející bez ustání se modlil a ostatní, mužové, ženy a děti, neunavně opakovaly modlitbu hlasitě, tak že se to časem v tišině lesní velebně rozléhalo, jakoby se odbýval tajemný obřad duchů.

Posněžený, bělostný, táhlý vrchol Alpy „am Wechsel", kde zesnulý posledně prodléval a smrtelnou nemoc si uhonil, hleděl s výšiny vážně na poslední jeho cestu. Dokola stály šumící lesy na nebetyčných horách, potoky, jarní oblevou rozvodněné, šuměly svou píseň, stromy rozkvétaly, ptactvo pělo radostnou svou hymnu nového, probouzejícího se jara, ale „on" to více neslyšel ani neviděl.

Byl přímo parný den; z tmavomodré, bezmračné oblohy sálalo slunko na věčně zelené lesy a opět mi napadla slova básníkova, která jakoby až z kokořínského dolu sem zanášena, zdála se ševeliti jako tichý pozdrav daleké vlasti na rozloučenou mrtvému synu:

Vidíš-li poutníka, an dlouhou lučinou
spěchá ku cíli, než červánky pohynou?
Tohoto poutníka již zrak neuzří tvůj,
jak zajde za onou v obzoru skalinou —
nikdy — ach nikdy!

Přes hodinu trvala za stálého modlení rychlá chůze, stále do kopce na hory, výš a výš. Sotva jsem dechu popadal a pot se mi lil v potůčkách po tváři a očích. Jen několikkráte stanul na krátkou chvilku průvod: to jen, když nosiči se střídali; a přece se zdálo, že neznají ani únavy, tak rychle po takové zastávce opět v chůzi pokračováno.

Tu mi náhle živě na mysli vytanul sen, který jsem měl krátce před svou nynější cestou. Tehdy — jako do poslední chvíle, kdy telegram o jeho smrti došel — neměl jsem ani tušení, že by Miloš byl nemocen. Byl jsem však sám poněkud churav a sklíčen, tak že jsem mnohdy ani spáti nemohl. Usnul jsem jednou po takovém bolestném převalování se na lůžku až k ránu a tu se mi zdálo, že kráčím neznámou krajinou samoten po daleké cestě, která se na obzoru tratila v neznámé dálavě. Přede mnou šel zástup venkovanů a něco jakoby se klátilo sem a tam neseno; slyšel jsem hlahol jejich hlasů, ale nerozuměl jsem jim. Nade mnou klenul se tmavomodrý blankyt tak divné barvy, jak se nám to jen ve snu jevívá, v levo leskly se tmavozelené lesy a v pravo, nízko nad zemí, táhly se páry, jako růžová mračna, zahalujíce částečně obzor a cíl mé cesty. Tato zvláštní, nezvyklá, řekl bych nezemská barvitost a ta nálada slavnostní, ve mně vzbuzená, což obé nelze dobře vylíčiti, byla mi při tomto snu nejpodivnější. Já s úžasem hleděl na ta růžová mračna a nějaký hlas jakoby ve mně mluvil: „To je krásné, to je krásné!" Ptactvo pělo a růžové páry stále se chvěly přes mou cestu. Nad celým tím obrazem vznášel se velebný klid. „Kde je to slunce, kterým to vše se leskne?" jakoby opět něco ve mně mluvilo. A hle! v levo, nad lesy viděl jsem náhle nízko státi tak jasné slunce, že jsem opět jen šeptal:

„To je krásné — krásné . . .“ Probudil jsem se mimo nadání již za bílého dne, zcela zdráv a podivuhodně osvěžen, jakoby ten velebný klid snu do mne samého se byl přesídlil, či jakoby skutečnost byla pokračováním snu. Patholog asi řekne, že sen ten příjemný byl příznakem mého uzdravení.

Však vzpomínka na ten sen vzbudila se ve mně náhle o Milošově pohřbu. Právě tak velkolepé lesy mne obklopovaly, vzduch byl teplý, prosycený výpary země a náhle rozkvetších bylin, pryskyřicí stromů; motýli a brouci, harašíce pokrovkami a křídli, poletovali na výsluní a nade vším tím nádherným divadlem stálo stranou, nad horami jasné slunce na čistém blankytu a sníh do růžova se na horách bělel, až oči přecházely. —

Po chůzi as půldruhé hodiny přišli jsme na návrší, kde při záhybu cesty stála kaplička a odkud bylo viděti již blízký bílý kostel sv. Petra. Ale vysoko nad nás táhly se ještě hory.

U této kapličky složili venkované rakev a čekali na duchovního. Modlitby umlkly a přistoupila stará žena, kterou jsem již dříve v zástupu pozoroval, nesoucí jakousi lucernu. V lucerně té rozsvítila nyní malou svíčičku a postavila ji hořící k hlavám rakve. Snad to měl býti symbol věčného světla. Tu přiběhl hajný a něco p. Sch . . . do ucha šeptal. Ten pohnul několikkráte jako v udivení hlavou. Popošel jsem k němu a zeptal se z ticha: „Co se stalo?“

„Farář vzkázal, že nemůže nebožtíka pochovat, pokud nebude míti úmrtní list a já přece již včera proň k doktorovi poslal. Také prý chce míti napřed . . .

Vzkázal jsem mu po hajném, aby pro tentokráte učinil výminku a pochoval nebožtíka bez úmrtního listu, který záhy dojde. Též o ostatní aby se nestaral —“

Konečně po trapném v nejistotě čekání objevil se duchovní v černém ornátě, doprovázen dvěma ministranty. Rakev položena na máry, z kostela přinešené, u hlavy nebožtíkovy připevněn do víka rakve krucifix, u nohou pak soška sv. Petra, jemuž kostel je zasvěcen.

Farář krátce vykropil rakev s obvyklými modlitbami a průvod hnul se do kostela.

Hned při vstoupení do hřbitovních dveří všiml jsem si v levo od kostela čerstvě nasypané země uprostřed smutné, jednotvárné, zelené roviny hřbitovní a něco divně sevřelo mé srdce. Tak musí být vojínovi na popravu vedenému, když spatří čerstvě vykopaný hrob, do kterého za krátko jej uloží. Zdálo se mi, že mne tam mají uložit a ne toho, kterého na marách přede mnou nesou.

Přišli jsme do kostela, jednoduše, ale vkusně, bez přepychu zařízeného. Tam postaveny uprostřed máry s rakví, kteráž pokryta černým suknem s vybledlým zlatým třepením a kolem tohoto improvisovaného, prostého katafalku zapáleny svíce. Též přátelé zesnulého obdrželi po rozžaté svíci.

Započala smuteční mše. Duchovnímu u oltáře odpovídal s kruchty učitel a v přestávkách zpíval dosti příjemným hlasem, doprovázen hlasem ženským.

Když varhany i zpěv utichly a kněz se modlil, bylo slyšeti silné, hlasité tikání velikých hodin, visících pod kruchtou. Činilo to dojem zvláštního kontrastu: času a — věčnosti.

Mše skončena a poslední latinské modlitby u rakve nastaly. Zvláště jasně jsem opět slyšel, když kněz vyslovil s důrazem jedno slovo: „Miloš". Rakev zdvižena a průvod hnul se v pořádku okolo celého kostela k severní straně, kde hrob byl připraven.

Divný, nezvyklý činilo na mne dojem, že jsem na celém šírém hřbitově nikde neviděl nasypaných hrobů jako u nás. Celá ta smutná, širá pláň podobala se rovince, pokryté svěžím pažitem, z něhož jen as 3 železné, jednoduché, zčernalé kříže čněly. A přece, jak jsem se později dozvěděl, naplněn již celý téměř hřbitov nebožtíky, tak že se zdálo, že nikdo neví, kde kdo odpočívá a rovnost po smrti v hrobě, o které naše národní píseň se zmiňuje, byla zde s realistickou věrností, ba drastičností provedena. Po hrobech chodí se tam jako po rovné, zelené louce. Je tam prý pochována samá chudina, jak farář vyprávěl, a proto není žádných pomníků. A mají pravdu ti horalé: co jest člověk, co jeho jméno po smrti? Žádný nikde strom, jen podél zdi tu a tam keř a blíže hřbitovních vrat zimostráz po zdi se pnul.

Rakev položena nad hrob a znovu vykropena. Klekli jsme všichni kolem na syrou zem a poslední „requiescat in pace" zaznělo.

Spouštěli rakev. Nešlo to, jakoby ani po smrti Milošovi do té cizí země se nechtělo. Kněz náhle zvolal na hrobníka: „Hrob je malý!" Protlačil se zástupem malý, šedivý mužík, s dlouhou šedivou bradou, klekl u rakve do vyházené vlhké hlíny, rozpřáhl ruce na děl rakve a opět hleděl na faráře tázavě, aniž slova promluvil: Snad měřil délku rakve a hrobu dle své obvyklé míry.

Náhle se vzchopil a odběhl někam za kostel, odkud se poznovu k rakvi vrátil — se sáhovkou v ruce, jíž znovu měřil rakev i hrob, aniž by slova promluvil a učiniv tak, hleděl opět tázavě na faráře a kolem sebe.

Bylo to trapné, poněvadž nikdo nevěděl, co vlastně s tou sáhovkou chce; bezpochyby se chtěl ospravedlnit a dokázat, že učinil hrob dosti prostranný. Konečně odstraněna po rozkazu farářově hrobníkem některá postranní dřeva v hrobě, který tím rozšířen, a rakev znovu spuštěna. Ale opět nedostala se ke dnu. Znovu tedy vytažena a na vyházenou u hrobu hlínu položena. Pomazané poněkud mokrou hlínou ozdoby andělů a kříž na rakvi kdosi z okolostojících pečlivě opět rovnal a čistil — jakoby za chvíli neměla tou vlhkou hlínou být zcela zaházena a pomazána. Konečně po třetím pokusu podařilo se spustiti rakev až na dno hrobu. Farář malou lopatkou hodil na ni první hrst hlíny. Přistoupil jsem též a hodiv do hrobu hrsť hlíny, zašeptal jsem: „S bohem, Miloši!"

Též okolostojící počali házet hlínu do hrobu, načež znovu odcházeli do kostela k modlitbám. My čtyři krajané zesnulého nešli jsme tam více. Čekali jsme, až hrobník zcela hrob zaházi. Jako bychom nevěřili do poslední chvíle, že se tak stane, cítili jsme teprve nyní, když rakev počala mizeti našim zrakům, že je to pravda — a celá tíha ztráty dolehla na nás.

Zahazování hrobu šlo však pomalu. Poněvadž pak byla obava, že bychom hrob zesnulého pro tamní způsob pohřbívání po čase nepoznali, odměřili jsme vzdálenost jeho od kapličky při hřbitovní zdi severní.

Později přidružil se k nám opět farář, nyní v domácím již oděvu, s dlouhou dýmkou v ústech. Žádali jsme ho, aby dal hrob upraviti tak, jak to u nás zvykem t. j. povýšený a obložený zeleným drnem, než bude možno pamětní kámen na něm zasaditi. Slíbil to ochotně a nařídil zároveň hrobníkovi. Dnes po roce zvedá se na hrobě Milošově kamenný náhrobek na způsob skály s křížem kamenným na vrcholu. Mramorová deska na něm hlásá prostě jeho jméno, den narození a úmrtí.

Venkované, domodlivše se v kostele, odešli do blízké hospody, aby památku nebožtíkovu dle tamního zvyku zapili vínem, za kterýmžto účelem hojně byli obdařeni. Ač nás též zvali, řkouce, že budou uraženi, nepůjdeme-li, poslechli jsme jen částečně: dva z nás odebrali se k nim, já pak s p. Sch . . . dali jsme se na zpáteční cestu, hovoříce o zesnulém. V lese překvapil mne mile malý drótar, kterého jsem hned nezpozoroval, náhlým oslovením: „Dej pámbu dobrý večer!“

Týž den vrátil jsem se s bratrem, mezitím — ač již po pohřbu — do Mariensee přibyvším, ke hrobu. Cestou potkávali jsme množství venkovanů, kteří zapivše nebožtíka upřímně, namnoze druh druhem podporováni k domovu vrávorali.

Doprovodiv bratra na polovici zpáteční cesty do Aspangu — neboť ihned musel odejeti — vrátil jsem se ten den po třetí, tentokráte přímou, příkrou cestou ke hřbitovu Sv. Petrskému. Po cestě pozoroval jsem kolem cest, pěšin a hlavně na křižovatkách množství nízkých křížů, opatřených dřevěnou stříškou. Na každém z nich byl nějaký nápis, vnuknutý náladou dárcovou. Zvláště jeden, pod samým hřbitovem u pěšinky, dojal mne svým prostým nápisem: „O Jesu Kriste — smilování!“

Se zapadajícím sluncem vracel jsem se naposledy k Mariensee. Sníh na Alpě, západem slunce přičervenalý, odrážel se na blankytném nebi. Ptactvo pělo, na protější stráni „blekal“ někde v lese poplašený srnec — a velebné ticho horských lesů bylo rušeno pouze těmito zvuky a šuměním potoků. Pozoroval jsem zvláště mnoho čermáčků, kteří svým krátkým, jemným, těžkomyslným zpěvem s umírajícím dnem se loučili, tak jak je bývalo slyšet hojně v rozsáhlých lesích kolem rodiště zesnulého.

A tu mi vytanula na mysli některá místa z básně „Hynek“, která Miloš jako v předtuše byl napsal:

A má-li cenu jakou prostá moje píseň,
to potud jen, že na paměť vám vodí —
že za myšlenku sami netrpíte.
Až když se rozloučíme na vždy se svým trudem,
v kraj lepší vezmem upomínku po ní —
Toužím po konci tom . . .

a dále:

Noc věčně zádumčiva, těhotna je stínem
a rodí tmu, kde naděj' všechna hyne —
s tou bájí davnou — o životě jiném,
s tou lodí Charonovou, plnou němých stesků,
příšerně jdoucí, bez šumotu vesla,
jak vůlí svou by náklad duší nesla

po vodě chladné, mutné, bez vln, bez odlesku.
V té báji zasmuší é tone víra celá,
kdy bledá smrt se doteknula čela
a na ně napsala: je dokonáno!
Kde je ten duch, co vládnul mocně v této tváři
tu úsměvem, tu z bouřlivého mraku? —
Kněz ubit je, a tato oběť na oltáři —
je už jen hmotou země, do země se vrátí.
Zavanou potom větry v pobořené síně
a slza rosná na oltáři skane . . .
A po kameni kámen padne ze svatyně,
až po ní ani sledu neostane —"

Však závěrečný verš „Hynka" vyznívá opět vítězně, smířlivě:

Je dokonáno — hlava mladá klesla
a nad ní jedle kloní větev hebkou,
jak máť by vztáhla ruku nad kolébkou
a v její koruně to smutně, tiše vzdychá:
„Spi, dítě unavené! Životem jsi kráčel
s toužívým srdcem pro neznámou dáli:
ten rudý tok ti darmo ňadra nepomáčel —
on posvětí tvé jasné ideály!"

Připojuji ještě báseň jeho posud neuveřejněnou z doby uvěznění:

Těsno, těsno je mi ve komůrce,
smutno, smutno hledět silnou mříží,
zdá se mi, že klenutí to šeré
celé na mém malém srdci tíží,
Oh, jak často myslím na slavíka,
jehož v zajetí jsem jednou choval;
a tu pravím v srdci smutném, že bych
žádného víc tvora neukoval.
Svobodo, o svobodo ty zlatá,
v tobě kvete duch jen čistým blahem;
kéž mi přáno pomoct štípit tebe
na národa mého srdci drahém
Smutno, teskno je mi někdy v duši;
zdá se mi, že mříž ta je mi smrtí,
stěny chladné, klenutí to šeré
že mi srdce tajnou mocí drtí.
O to krutý konec dráhy krátké!
Proto volám z plna svého nitra:
„Bože, dej ať uzřím slunko zlaté
za Svobody překrásného jitra!
Dejž, ať nastavit je hruď mi přáno
smrtící ve boji krutém střele,
aby krev ta nestydla, leč proudy
lila za svobodu srdce vřele
Dejž, by dech můj poslední byl zvěstem
vítězství pro vlasť mou drahou, svatou,
aby duch můj, letě v stany věčné,
viděl dole Svobody zář zlatou."

K závěrku stůjž zde konec jiné, rovněž dosud neuveřejněné jeho básně „Poslední", kde básník oslovuje broučka, jejž pták polapil:

Ubohý! Však proč tě želím?
Což ti vzato rázem žití?
Ne, můj broučku. Žiješ dále,
an se tebou ptáče sytí.

Nu, vždyť také na mne dojde,
broučku milý, řada světa:
Stojí srdce — ukončena
žití dlouhá, pestrá věta.

Nezahynu! V lůně matky
dál mi budou v úděl dnové,
duch-li vzbuzen — létne světem,
tělu — kvítí budou snové.

Ach jen jedno chovám přání:
Až mé srdce ve prach sejde,
ať v něm jako v květináčku
něžná fialinka vzejde.

A pak člověk nejbídnější
zbloudiž, kde mé tělo leží:
jedinou ať šťastnou chvíli
dá mu aspoň kvítek svěží.

Theorie kosmogonické.

Podává O. Frant. Vaněk.

Koloběh vápna a žuly.

Větší část pevniny, jakož i mořského dna jest pokryta více méně bujným rostlinstvem; v moři a též ve stojící ba i tekoucí sladké vodě vidíme často nesmírné množství plovoucích rostlin, jichž lučebné sloučenství jest velmi prosté. Obsahujeť t. zv. „ústrojné prvky“: uhlík, vodík, kyslík a dusík; dále u množství dalece menším a přece nutném několik t. zv. „neústrojných prvků“: chlór, síru, kostík, křemík, draslík, sodík, vápník, železo a j.

Veškeré tyto látky přijímá rostlina dílem z atmosféry (v níž se vyskytují v poměru velmi nepatrném jako kyselina uhličitá a čpavek), dílem z půdy, ale nikdy bezprostředně z ní, nýbrž rozpuštěné ve vodě. Spálíme-li rostlinu, rozkládají se složité sloučeniny, z nichž sestává, ve sloučeniny prostší: všeliký uhlík pojí se s kyslíkem vzduchu a tvoří plynnou kyselinu uhličitou; všeliký vodík víže se s kyslíkem ve vodní páru; dusík uniká nesloučen jako plyn; síra, kostík, křemík tvoří příslušné kyseliny, slučujíce se rovněž jako část vzniklé kyseliny uhličité s oxydačními výsledky draslíku, sodíku a p. v soli, které zbývají ve tvaru popele. Při tom vyvodí se úměrně ku množství uhlíku a vodíku, jež v rostlině bylo obsaženo, určité množství tepla.

Unyje-li rostlina a má-li kyslík ve vzduchu volný přístup, roz-

padá se zpočátku ve sloučeniny méně prosté; konečný výsledek tohoto rozkladu, jejž zoveme setlením jest však týž, jako při bezprostředním spálení t. j. přeměna všelikého uhlíku v kyselinu uhličitou, veškerého vodíku ve vodu, kdežto neústrojné součástky zbývají opět jako popel. Při pozvolném tomto spalování vyvodí se přesně totéž množství tepla jako při spalování rychlém; ješto však děj tento trvá delší dobu a nepatrné množství tepla, jež při tom se vyvozuje, pohlceno bývá vůkolními předměty, aniž bychom toto teplo byli s to měřiti, jest nám také tento způsob rozkladu méně názorným.

Jinak má se věc, má-li kyslík přístup omezený, t. j. je-li odumřelá rostlina pokryta vodou neb prstí. V tomto tedy případě spaluje se bylina sice také ponenáhlu, ale veškerý uhlík nemění se v kyselinu uhličitou, veškerý vodík ve vodu atd., nýbrž vznikají současně nové uhlíkové, vodíkové i kyslíkové sloučeniny, které dílem jsou plynné, dílem tekuté, kdežto hlavní massa uhlíku, sloučivši se s něco vodíkem a kyslíkem a pojímajíc v sobě celý obsah neústrojných látek, zbývá obyčejně jako temně zbarvená substance.

Za příznivých poměrů t. j. když kyslíku nadmíru přístup jest zamezen, trvá proces tento velmi dlouho; jeho výsledky, jež označujeme povšechně slovem trouch, shledáváme často v ohromně rozsáhlých ložiskách rašeliny, hnědého a kamenného uhlí jako mohútné vrstvy anthracitové; jimi proniknuty jsou veškeré horniny, vytékají z trhlin a skulin vrstev zemských proudy plynné kyseliny uhličité neb nelibě páchnoucích uhlovodíků, jež, jsouce zapáleny, hoří jasným, čmoudícím plamenem; plovou též v podobě zemského klí, skalného oleje (petroleje) a nafty na mnohých jezerech neb prýští se na povrch zemský. — Nalezáme je též ve výmětech sopek, jichž ohnivé sloupy nejsou leč hořící plyny rostlin v zemi tlejících.

Totéž děje se, hnijí-li těla živočichů, jimiž oživena pevnina, zejmena však moře. — Neshledáváme-li však ložiska podobná ložiskům rašeliny neb kamenného uhlí, jež skládala by se z pozůstatků zvířeny, vysvětluje se úkaz ten prostě tím, že většina živočichů není poutána ke hrudě zemské a že tudíž nenalezá svůj hrob po mnohé generace na místech, kde se radovala ze svého života; živočichové žijíce brzy tu, brzy onde a méně pospolitě, než-li rostliny, zanechávají mrtvoly své v různých i odlehlých od sebe místech země; proto však nalezáme stopy jich dávno minulé jsoucnosti ve všech vrstvách a jest to zejména trouch ústrojenstva, jímž vyplněny jsou průliny veškerých hornin. — Není nerostu, který by, byv do jistého stupně zahřát, následkem rozkladu ústrojných substancí nehnědnul a při žáru ještě větším, má-li vzduch přístup, této barvy opět nepozbýval: neklamné znamení, že obsahuje v sobě ústrojné látky. Pouze v takových vrstvách, v nichž buď prodlením nad míru dlouhých dob neb že k nim kyslík snadnější měl přístup, organické zbytky již úplně se spálily, nenalezáme stop, že druhdy v nich byly pochovány organismy.

Takto má organický trouch nemalý význam při tvoření se vrstev kůry zemské; zejména byl a jest život organický důležitým prostředkovatelem výměny látek. Známoť, že veškeré prameny, potoky, řeky odná-

šejí s sebou do moře zejm. rozličná procenta rozpuštěného dvojuhličitanu vápenného,*) jehož nabývají následujícím spůsobem: Atmosférická voda, obsahující kyselinu uhličitou, rozpouští a odvádí s sebou částice mass vápenných, jichž jest dostatek v horách i nižinách. Tento roztok přichází posléze do moře. Než tamo děje se s ním značná změna; neboť víme, že již při ústích řek po dvojuhličitanu vápenném jen chatrné jsou stopy. V moři však mizí úplně a místo jich zaujímá všude síran vápenatý čili sádra ve vodě sama o sobě rozpustná.

V tomto tvaru přijímají sádru mořské rostliny, rozkládajíce ji v kyselinu sírovou a vápno. — Částečky vápenné slučují se pak s organickými kyselinami; síry mají rostliny třeba k vytvoření bílkoviny a kyslík vydechují. Z rostlin, jež jsou potravou živočichům, přechází vápno do živočichů (buď si již bezprostředně neb prostředně), kteří vdechujíce kyslík, jejž byly rostliny ze sebe vyloučily, zároveň tvoří kyselinu uhličitou. Tuto propouštějí opět částečně, podporujíce takto rozvoj bylin, částečné mění ji s požitým vápnem v obyčejný uhličitan vápenatý. — Síru, jíž nabylo potravou, vylučuje živé zvíře jako kyselinu sírovou; hnijící zvíře pak jakož i hynoucí rostlina jako sírovodík. Než sírovodík, jejž vskutku lze vykázati v mořské vodě škrobem a jódem, nemůže delší dobu potrvati bez proměny; okysličuje se a mění se rovněž v kyselinu sírovou, jež se pak pojí s rozpuštěným dvojuhličitanem vápenatým, který byl řekami splaven do moře a tvoří takto novou sádru.

Je-li v moři někde přebytečná volná kyselina sírová, sloučí se s obyčejným uhličitanem vápenatým, který již dříve byl v moři uložen; volí si k tomu však zejm. kosti t. zv. „dokonalejší zvířeny“, ješto tyto snadněji podlehají zmaru, kdežto vápno konchilinové bývá potaženo zvířecím slizem a tudíž více chráněno před účiny kyseliny sírové. Tím spolu vysvětleno, proč zkameněliny t. zv. dokonalejších živočichů ve vápně jsou tak vzácny. Vidíme z toho, že množství sádry v moři celkem musí potrvati sobě rovno, ješto její množství jest podmíněno kruhoběhem jsoucí kyseliny sírové; ale tolik vápna, mnoho-li se splaví řekami do moře, ukládá se jako vrstva na jeho dně a zůstavuje sádře čili síranu vápenatému prostřednictví, jež jest možné jedině cestou organickou.

Znázorněme si postup několika příklady:

Byliny, náležející ke druhu řas, rostou v podobě drobnohledně tenkých nitek v moři neb v řekách (t. zv. vláknité řasy) a pokrývají jako řasy bezcévné, jednobuněčné, prohlubně stojících vod. Rychlý jich vzrůst vyžaduje velikého množství kyseliny uhličité; přijímají tuto buď na povrchu vody bezprostředně z ovzduší neb pod hladinou vodní ze zásob tohoto plynu vodou absorbovaných. Byl-li kyselinou uhličitou v takovéto vodě rozpuštěn uhličitan vápenatý, vylučuje se tento, ješto vzrůstem řas ubývá mu kyseliny uhličité. Uhličitan ukládá se kolem buňky jako jemný obal nejněžnějších křišťálků. — Tím nepřestává však ani absorce kyseliny uhličité ani vzrůst a rozvoj řasy; jiné nitky řasové usazují se na kůru a skornatí opět a tak dále, pokud nejeví se nedostatek vá-

*) Obyčejný vápenec čili uhličitan vápenatý se ve vodě nerozpouští.

penné vody. — Za krátko jest již uložena dosti značná vrstva uhličitanu vápenatého, projmutá odumřelými zbytky řasové vegetace. Celé mořské pánve vyplňují se časem takto vzniklým vápnem, jež v močálových nižinách tvoří často velice rozsáhlá ložiska. — A nejen řasy, nýbrž také mechy, trávy, třtiny a p. vylučují takovéto vápenné vrstvy a to bez ujmy svému vzrůstu, tak že nezřídka v rašeliništích vyskytují se nám mohutná ložiska sraženého vápence (tufu).

Účinem slunečního světla vylučují byliny po assimilací uhlíku ze vssáté kyseliny uhličité kyslík; v klidných vodách lpí obyčejně tento plyn v bezčetných bublinkách na rostlině a pak se stává, že odlučující se částečky vápenné shromažďují se kolem těchto malinkých plynových kuliček rovněž jako kolem těla rostliny a tak vzniká ponenáhlu, když se byla vrstva na vrstvu usadila, skupina vespolek srostlých vápenných kuliček t. zv. hrachovec a jikrovec (oolith), jehož mocné vrstvy spatřujeme v júrském útvaru.*)

Podobně nejmenší a nejútlejší živokové dna mořského na př. koraly, kteří rozmnožujíce se pučením vylučují kolem sebe stále větší a větší vápennou kůru t. zv. kostru. Sádra totiž jakož i ve vodě rozpuštěný chlorid sodnatý a dýcháním vyvozená kyselina uhličitá působí v organismu na sebe: chlór vchází jako kyselina solná do krve, vniklé natron pojí se s kyselinou sírovou sádry, vápno tak uvolněné mění se v uhličitan vápenatý a tento stmelen organickou látkou usazuje se na těle živokově. Tímto způsobem vznikly a vznikají prodlením dob podmořské útesy a trsy koralové. Mezery v nich slouží bezčetným měkkýšům za rejdiště i obydlí a když byli zahynuli, zbývají jich rozmanité kostry, jež byly se vytvořily týmž spůsobem jako kostry koralů z přeměny sádry, mezi trsy koralovými jako volné skupenství skořepin a misek. Mezi nimi usadily se však řasy a chaluhy, které vylučují uhličitan vápenatý v mořské vodě obsažený a takto tvoří tmel, jenž, když byl vyplnil veškeré mezery mezi koraly a jinými skořepinami, polypový peň mění v kompaktní massu vápennou.

Rovněž činností t. zv. kořenonožců (rhizopoda) vznikají mohutné útesy vápenné. Kořenonožci, kteří nejsou leč pranepatrné rosolovité kuličky, opatřené velikým počtem vlákenek, podobných mrcáskům rostlin, vylučují z přijaté sádry mořské vody kůry uhličitanu vápenatého ve tvaru rourek, které srůstajíce částečně vespolek, tvoří, ješto živoci nad míru rychle se množí, za krátko širá ložiska a ponenáhlu vrstvy ohromných rozměrů. Moře hemží se kořenonožci až do největších hloubí a bahno, jímž pokryto jeho dno, sestává většinou z jich koster. Tyto jsou promíseny zbytky jednobuněčných řas, jimiž prodlením dob i tato volná massa se mění v pevné vrstvy vápence. — Křída, jež náleží k útvarům nejvíce rozšířeným a která tvoří vrstvy až 200 a více metrů silné, sestává z koster vlastní tíží na moučku rozdrcených. — Také většina

*) Obsahovala-li voda místo vápna roztok uhličitanu železnatého, vyloučí se tento; okysličí se však rychle a mění se v kysličník železitý, při čemž uvolňuje se kyselina uhličitá. Takto vznikla ona často velmi rozsáhlá ložiska bahenních rud železných a nap. i magnetovec.

útvaru oolithového a mohutné čoky alpské jsou těmito živoky zbudovány; ba nalezáme jich zbytky i v tak zv. „nejstarším" útvaru laurentinském.

Takto jsou byliny a živoci dna mořského hlavními faktory při budování kůry zemské; a dovozena jest nad míru důležitá věta: „Bez rostliny žádný živočich, bez živočicha žádná rostlina; bez rostliny a živočichů žádné vápno." *)

Než tu mohlo by se namítnouti: Splavuje-li se vápno dotčeným spůsobem do moře, ztratí se posléze veškeré vápno z pevniny a uloží se v moři. Pak ovšem nebylo by o odvěčném koloběhu řeči, neboť bez vápna nemohly by růsti na pevnině byliny, živočišstvo by vymřelo, ješto by se mu nedostávalo vápna (pro skořápky, kosti a p.) a země stala by se konečně přece jen onou „mrtvolou světovou", o níž byly vybájeny již tak mnohé hrůzoděsné věci.

Než tomu není tak. Pevnina a moře střídají neustále svá místa na povrchu země — nechť tyto přeměny se dějí v dobách velmi dlouhých, oproti věčnosti však mizících. — O tom poučuje nás faktum, že nemůžeme vkročiti nikam, abychom nevstoupili na bývalé dno mořské. Víme dále, že dílem na dně mořském, dílem na vrstvách pevniny jest uloženo takové množství vápna, že by veškero ani jako kysličník vápenatý ani jako dvojuhličitan vápenatý nemohlo býti rozpuštěno ve veškerých okeánech celé zeměkoule a sice z té prosté příčiny, ješto veškeré vodstvo na pevnině i v moři by nestačilo, aby se v něm všechno vápno mohlo rozpustiti. Moře nemohlo tudíž nikdy pokrývati celou zemi a nezbývá, leč uznati, že povrch zemský od věčnosti sestával a do věčnosti sestávati bude z pevniny a moře, které se střídají t. j. občas vyměňují svá místa. Vápno samo nepřipouští jiné domněnky. Chceme-li se tedy poučiti o vzniku vápna, není třeba než jen bedlivě stopovati nynější poměry a nabudeme jistoty, že takovéto poměry také vždy byly a budou.

Z předchozího patrno, že veškeré vápno vzniklo a vzniká v moři.**) Navrstvené vápno se svými bezčetnými otisky a odlitky ústrojných bytostí dovozuje tuto větu a žádný geolog o správnosti její již nepochybuje. Domýšleli se sice dříve někteří zemězpytcové, že zrnité vápno a vlastní mramor jest původu plutonického, t. j. že vznikly ze stavu žhavě-tekutého; ale domněnce této jsou na odpor přírodní zákony, neboť krystallové massy netvoří se ve stavu tavení, též nemůže vápno podržeti v horku svou kyselinu uhličitou;***) mramor není pak leč proměněné svrstvené vápno, jímž prosakovala uhličitá voda: podobný úkaz, jaký vidíme, když taje sníh velehor; voda tím vzniklá neteče do údolí, nýbrž vniká dle zákona Newtonova a prolínavostí do mezer pod povrchem ležících sněhových mass, jimiž se zachycuje jako houbou. —

---

*) Srv. J. Krejčí: „Oběh vápna a jeho průvodců v přírodě", v „Živě" 1867, 34 a sl.

**) Oproti nesmírným úskalím vápna lze pokládati ostatní tvary vápna jako zřídelní kameny, krápníky, atp. za bezvýznamné.

***) I kdyby se podařilo roztaviti kdysi uhličitan vápenatý, nebyl by tím podán žádný důkaz; neboť v tomto případě nedostávalo by se nezbytného při tom hermetického uzavření.

Když se slunce vzdálí a nový proud vzduchu nastane, klesne teplota a veškera pojatá voda stuhne v led. Mezery mezi jednotlivými, úhlem 60° na sobě uloženými krystaly spadlých čerstvých chumáčků vyplňují se vždy více skupenstvím nově se utvořivších krystalů; v krátce jest průlinčitý, hvězditý chumáček proměněn v zrnko barvy mléčné. — Věta „Veškeré vápno vzniká a vzniklo v moři“ trvá tedy v plné své platnosti.

Naopak vzniká veškerá žula na pevnině. Atmosférická voda, obsahující kyselinu uhličitou, vniká do hloubky a neustálou výměnou vylučuje buď své rozpuštěniny neb přijímá nové látky a sice u míře tím větší, čím rozmanitější jsou součástky minerální, jimiž proniká. — Nižádná zajisté látka není naprosto nerozpustnou, působí-li se na ni delší dobu a jsou-li při tom nápomocny jiné již rozpuštěné látky. Některé z rozpuštěných látek počínají se krystalizovati, ješto teplem ubírá se jim vody. Při postupujícím tvoření krystalů vyjímá první hotové jádro stejnorodé látky z roztoku a vylučuje nestejnorodé, které hromadí se opět kolem jiných krystalizačních bodů, tak že nastává neustálá výměna látek: stejnorodé pojí se vždy ku stejnorodému.

Tak vysvětlujeme si vznik granitu (žuly), syenitu, basaltu, trachytu a melafýru*) v nitru větrajících skal. — Kde látky z nových zdrojů pocházející se vystřídávají, vznikají krystaly nerostů jiného druhu s obapolnými přechody na mezích. — Cizorodé látky, které se různí od průměrného složení celé skály, se vylučují a tvoří vlastní krystaly na př. turmalíny a granáty v žule, je-li dosti místa, aby se mohly vytvořiti; v opáčném případě berou na se tvar slídy, v němž mohou se jeviti nerostné látky druhu nejrozmanitějšího, neboť nic není nestejnorodějšího než-li slída.**)

S tímto neustálým tvořením i zvětšováním krystalů ve hlubinách vrstev zemských souvisí však vzrůstání pohoří, neboť neznáme síly, která by působila nezdolněji, než-li rozpínavost tvořících se krystalů. — Ku středu zeměkoule se ovšem nemohou rozestírati: proto rozpínají a rozprostírají se ku povrchu zemskému a tak vyrůstají skály. — O. Volger vypravuje o vápenných vrstvách, v nichž usídlily se krystaly živce a křemene a soudí z toho, že delším vyluhováním massy vápenné a přívodem součástic prahor může se státi časem žula, tak že vlastně vznikla veškerá žula z vápna. — Snad částečně jest tomu tak; než shledáváme, že i rozsedliny starších útvarů jsou vyplněny mladšími couky žulovými a pak jsou případy, že valouny pestrého pískovce byly opět zatmeleny aduláry a křemenem a v obou těchto případech nelze si zajisté mysliti, že by bylo předcházelo vyplnění vápnem. Ony granity, které obsahují v sobě tělíska asfaltová, vznikly, jak velice pravdě podobno, z vápna a sice z onoho živečného vápence, jenž jest prosycen uhlovodíky. Tělíska ta musela zbýti, ješto stvrdnuvše nemohla býti snadno odplavena a ješto nepřístupna jsou pro jiná sloučenstva.

Žuly vzniklé blíže povrchu přispěly ovšem as jen u nepatrné míře ku

*) Útvar syenitu, basaltu, trachytu a melafýru neliší se od žuly způsobem vytváření nýbrž jen způsobem sloučenství.

**) Viz B. Mohr: „Gesch der Erde,“ 155.

tak zv. zdvihům. Tvoření vskutku vzhůru se posunujících pohoří děje se v hloubi a nejsnáze tam, kde jest způsobena nerovností povrchu těžkého jádra zemského přirozená prohlubeň, v níž nezbytně se musí ovšem četněji nashromažďovati krůpěje vodní, v nichž rozpuštěny jsou různé látky.

Nerovnosti útvarů vrchních vrstev země jsou tak značné, že by nutně se musely sesunouti výšiny v hlubiny, uznáváme-li posuvnosť vrstev, o níž máme důkazy velmi jisté i spolehlivé. — Předpokládáme tudíž, že též těžké jádro nitra má na svém povrchu nerovnosti a sice tím způsobem, že jádro ustupuje hlouběji na místech, kde nakupena jsou pohoří, kdežto tam, kde povrch země sám se prohlubuje, k povrchu tomu více se přibližuje tak, že povšechně a v celku poloměry zeměkoule jsou stejně těžké. — Jen takto možno jest zachování rovnováhy. Dle toho vystupovalo by jádro zemské nejvýše ku povrchu země u Ghoru, který leží dílem 316 *m.* pod hladinou středozemního moře neb v území aralokaspickém o 13.000 čtv. mílích, v němž kaspické moře o 26 *m.* níže jest položeno nežli moře azovské. — Kdyby došlo tedy někdy ku prozkoumání těžkého jádra zemského, byla by k tomu po našem mínění nejpříhodnější místa tato a to tím spíše, poněvadž jsou přístupnější než-li dno mořské.

Nalezá-li se tedy dílna všelikého vytváření krystalových či t. zv. plutónských útvarů a neustálého vzrůstu skal právě v prohloubených rýhách těžkého jádra zemského, v nichž nashromažďují se rozpuštěné látky, naskytuje se otázka, zda by tímto způsobem as nerostly hory, ať tak díme, do nebe? Aby tak se nedělo, o to se země postarala. — Zvětrání bývá největší tam, kde tvořením se ledovců nebo též kde střídáním mrazu a tepla, jež pozorujeme i ve značnější výši i pod pásmem sněhovým, počíná zhoubný účin ledu; než zvětrání může se díti i bez mrazu; třeba jen vody a vzduchu. V potocích a řekách valí a rozemílají se větší sřícené kusy skal, čímž tvoří se náplav, který vodu kalí a při povodních na pevninách se ukládá neb do moře odnášen bývá. — Těžší, hrubozrné částice klesají v podobě kyzu a písku dříve ke dnu a moře činí z nich rozsáhlé přesypy a mělčiny, kdežto jemnější částice putují až do šírého moře a tvoří tam ložiska hlíny a jílu. Vždyť součásti pro oba tyto útvary obsahuje žula.

Než tyto vrstvy písku, jakož i vrstvy jílu a hlíny nesetrvají po věky na dně mořském; jakmile totiž jakousi příčinou — již dále seznáme — pod nimi se utvoří nová brázda či rýha ve vniterném jádru zemském, počnou se zdvihati. Moře ustupuje a ony vrstvy utvoří čásť nové pevniny. — Atmosférická voda počne působiti na nejvrchnější vrstvy, tyto zvětrávají a rozkládají se, roztoky je zatmelují a mění ony měkké massy ve tvrdé skály. — Tak stává se z vrstvy písku pískovec, z vrstvy jílu a hlíny břidlice. Případ, že zatmelování toto počíná již v moři, není vyloučen. Nemohouce odolati postrannému tlaku a posouvání, pnou se do výše, posunují se mezi sebe a vztyčují se v podobě hor. Takto poskytují nepřetržité rozpouštějící vodě ony látky, které, vnikajíce do prohloubených rýh těžkého jádra zemského, způsobují z hlubin těchto

vzrůst nových plutónských útvarů. Netřeba uváděti nám tuto příklady, ješto jich hojnosť uvedena v každém větším zeměžpytném díle.

Co stalo se však z oné žulové skály, od níž započali jsme celý kruhoběh? Je-li jí odňata potrava zvýšením její prohloubené rýhy, která podmiňuje její vzrůst i zdar, bude větrati a klesati níž, až posléze se nad ní rozleje moře a rozloží po ní nové vrstvy vápenné.

Jak daleko pak její ničení postupuje, nelze věděti, neboť co asi uloženo jest pod klidnou vrstvou útvaru mořského, to uniká dosud našemu zkoumání. Posune-li stranou svrstvené horniny z hloubi vyrůstající nová žula, není to právě již dávno spotřebovaná žula stará.

Z toho, co bylo řečeno, vysvítá, proč vápenné útvary pevniny nejčastěji pokryty jsou ložisky rozmělněných skal, pískem a jílem. Břeh postupuje právě velmi pomalu do moře, postupuje-li vůbec a útvary pobřežní mají dosti času, aby se rozprostřely po vápenných vrstvách širého moře.

Kde vyskytují se u zdánlivém odporu případy zcela nepokrytých vápenných skal, lze s jistotou souditi, že byly opět zbaveny svého přirozeného pokrytu jakýmisi pozdějšími účiny.

Kruhoběh žuly*) jest novým důkazem věčného a soudobého trvání pevniny a moře.

O dřevorytinách.

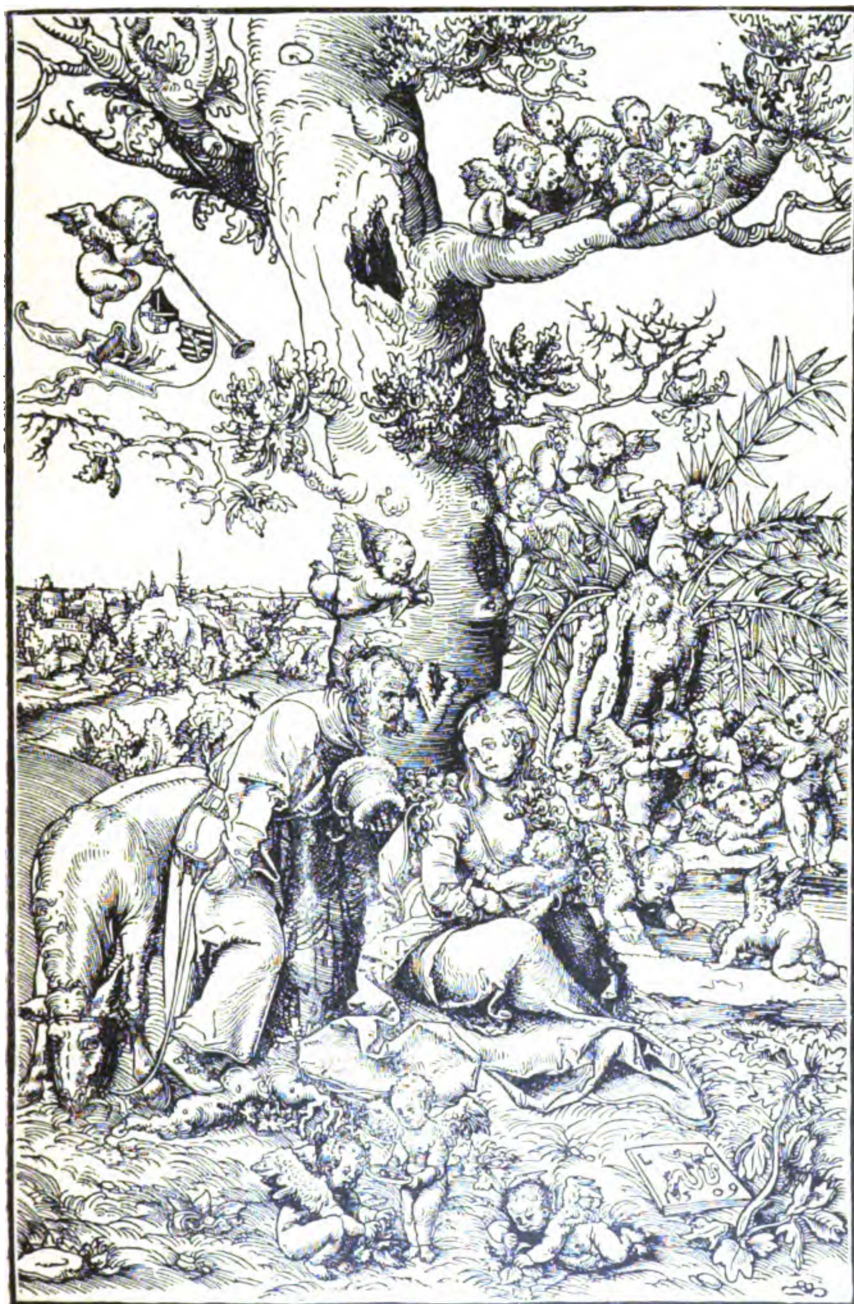
Napsal Quido Mansvet Klement.

(Pokračování.)

Značnou činností vynikala v tehdejší době i škola Vittenberská, kterou založil Lukáš Sunder zvaný Cranach starší, jenž přišel z horních Franků do tohoto města, byv pozván kurfiřtem Bedřichem III. Saským. Narozen v Kronachu r. 1472 stal se žákem svého otce, usadil se pak ve Vittenberce r. 1506 a působil zde po dobu 44 let jakožto malíř, dřevorytec a mědirytec v čele značného počtu žáků, s nimiž společně provedl množství prací v různé odbory umění spadajících. Cranach byl illustratorem reformace, to jest, razil jí cesty tím spůsobem, že prováděl létací listy a nákresy ku knižečkám, v nichž nadmíru kousavě a trpce v obrazích bičoval poklesky mniśstva a papežů. Úspěch těchto publikací byl neobyčejný. Jeho deset listů k historii papežů kolovalo po celém Německu a také za hranicemi budily tyto kousavé šlehy illu-

*) Podobně mohli bychom stopovati také kruhoběh kysličníku hořečnatého, kyseliny kostíkové, síry, uhlíku, brómu, jódu, chlóru jakož i vody. Viz o tom Fried. Mohr: „Geschichte der Erde“ Bonn 1866; 378—401.

„Tanec andělů“ od Lukáše Cranacha st.

strační satiry velkou pozornost. Nejvíce dřevorytin nacházíme v díle o klášterním chrámu „Všech Svatých“ v městě Vittenberku, celkem 119 kusů, v pašijích jest jich 15, v Ancikristu 26, v díle „Hortulus animae“ 33, v „Umění zápasu“ 28 a j. v. Velmi často vidíme na nich značku mistrovu: inicialy jeho jmena a malého draka s pozdviženýma křídloma. Ve svých dřevorytinách přidržoval se Cranach nejraději komposice prostocitné bez hlubších základů, způsob podání bývá často dosti šosácký a jistě nepřestřelili ve svém úsudku ti, kdož jej nazývali malujícím Hans Sachsem. Po zajmutí kurfiřta Jana Bedřicha I. Karlem V. odebral se za ním do Augšpurku a později přestěhoval se do Výmaru, kde r. 1553 zemřel. Jeho syn Lukáš Cranach ml. užíval téže značky jako jeho otec a následkem toho bývají často spory v kruzích sběratelů, komu z obou mužů tu kterou práci přičísti. Ostatně i celá řada vyučenců jejich držela se částečně značky těchto mistrů, částečně neznamenala své práce, a proto zachovalo se nám málo jmen, která bychom s jistotou mohli řaditi ke škole Vittenberské nebo-li Cranachovské. Jakub Lucius, Gottfried Leigel, Melchior Schwarzenberg, Zachariáš Wehm, Petr Gottland a Jiří Scharffenberg kreslili pro dřevoryt po způsobu této školy, žádný z nich však nevynikl nad své mistry. —

V Řezně působili: Albrecht Altdorfer (1478—1538), vynikající ušlechtilou obrazností, jeho bratr, dvorní malíř a stavitel Erhard Altdorfer, proslulý svými illustracemi bájek a skvostnými textovými obrubami, a M. Ostendorfer, illustrator „Tureckého tažení“ z roku 1552. Všichni tři přidržovali se školy Dürerovské. Ctitelem a žákem Dürerovým byl též Hans Baldung, pro svůj vždy zelený šat „Grien“ zvaný (1476—1545), který sice s neobyčejnou lehkostí nesčíslné množství kreseb pro dřevoryt vytvořil, ale následkem toho přes veliké své nadání v řemeslnou, ba až urážlivě nevkusnou tvorbu upadal, což dokazují jasně mnohé jeho listy světského obsahu. Sběratelé dřevorytin velmi často pletou si tohoto mistra s Hansem Brosamerem (1506—1554), který užíval stejné značky, avšak jednoduchý, ba suchý způsob tohoto malomistra dosti se liší od Grienova trivialního způsobu kresby a značka spojeného HB nemůže tudiž sběhlejšího badatele uvesti v rozpaky, komu z obou má ten onen dřevoryt přičísti. Mezi žáky Dürerovy můžeme také směle vřaditi proslulé bratry Barthela a Hanse Sebalda Behama, kteří však následkem prostopášného a lehkomyslného života, dále z té příčiny, že kázali veřejně nauku podobnou nynějšímu nejvýstřednějšímu socialismu, za nedlouho Norimberk opustiti museli. Sebald Beham nebo-li Behaim, Böhm (1500—1544?) zanechal pět set dřevorytin velice dovedně provedených a značnou původností vynikajících, kdežto jeho bratr Barthel, který několik roků v Italii studoval, jen skrovným počtem listů pro dřevoryt kreslených vykázati se může, ale za to v mědirytectví nad jiné se proslavil. Výborná díla Seb. Behama jsou: Bliblické historie, „fürgebildet Durch den wolberumpten Sebald Behem von Nurenberg,“ dále jeho „Chronica“, „Tance sedláků“ a „Apokalysa“. Beham byl povahou divokou a zhynul prý ve Frankfurtě bídně. Do řady znamenitých umělců, kteří působili v Norimberku, náležejí ještě Jošt Amman (1539—1591)

a Virgil Solis (1514—1562). První z nich řezal mnoho rytin vlastnoručně a bývá velmi ceněn pro své kulturně historické kresby ke kostumním, honebním a jiným knihám toho druhu, které vyšly ve Frankfurtu u nakladatelské firmy Rabe, Feyerabend a Han; druhý byl plodným dřevorytcem i mědirytcem a má zvláštní zajímavost pro nás tím, že pracoval nákresy k „Dějepisu Čech“ (Geschichte Böhmens.)

Jiní mistři této doby jsou: Urs Graf (1520), dřevorytecký kreslič „Švýcarských praporečníků“ a biblických dějin, Jindřich Aldegrever (nar. r. 1502), který řezal několik podobizen vlastní rukou a kreslil několik menších věcí pro dřevoryt dosti slabě, řekněme suše, Jakub Bink (1490—1568), který jest v několika sbírkách jen malým počtem rytin zastoupen, kdežto naproti tomu žák Aldegreverův Melchior Lorichs čili Lorch (1525—1595) získal sobě znamenitou a zaslouženou pověst zhotovením illustrací pro dílo: „Náboženské obřady v Moskvě“ a četné nákresy ku svému cestopisu do Orientu, v němž zejmena život v Cařihradě a pozoruhodné stavby tohoto města mistrnou rukou zachytil. Velice hledána jest jeho dvouplotnová dřevorytina „Potopa světa“, bez odporu nejlepší jeho dílo. Z tohoto druhého období zasluhují zmínky ještě: J. Reinhard Grieninger, F. Friedrich, Baltazar Jenichen, G. Henneberger, Antonín z Wormsu (Wolnsam), Petr Holzmeyer, Hans Furtenbach, Tobiáš Stimmer, Rudolf Wyssenbach, V. Rud. Speckle a jeho syn Daniel ze Strassburku. Tehdáž nalezalo se dřevorytecké umění na druhém, nižším stupni své dokonalosti, avšak nelze upříti, že bylo dosud v dobrých rukou, ba ještě až do let 1630 udržovalo se na jakési výši umělecké. Ale pak nastalo povrchní řemeslničení, dobrých mistrů se nedostávalo; co bylo lepšího, opustilo Německo, poněvadž za třicetileté války spotřeba klesla na nejskrovnější míru; nakladatelé a knihtiskaři buď přišli na mizinu, neb tiskli se starými, někdy i na několik dílců rozřezanými plotnami: karty, létací listy, viněty, paškvily, malé brožury s několika hrubými illustracemi, tak zvané relace, předchůdcové nynějších „Extrablattů“, krajkářské a vyšívačské předložky, — toť bylo asi vše, co za oněch dob robeno. Jen tu a tam mihne se z řad upadajících mistrů některý, jehož listy na nás příznivě působí. Konrad Schram v Mnichově vydal evangelium (r. 1630), Schultes Augšpurský podobizny pastorů, A Werf a Jošt Spörl nějaký zvláštní „Orbis pictus“ (r. 1660), Pavel Creutzberger, řezbář v Norimberku, celou řadu výborných abeced, (zemř. r. 1660), J. G. Walter ve Frankfurtě kalendář (r. 1665), Hoffmann „volební a korunovační Diarium“ (r. 1610). V Hanavě působil J. Aman (r. 1638), v Lipsku A. Bretschneider (r. 1640), v Jeně G. Teuber (r. 1680) atd.

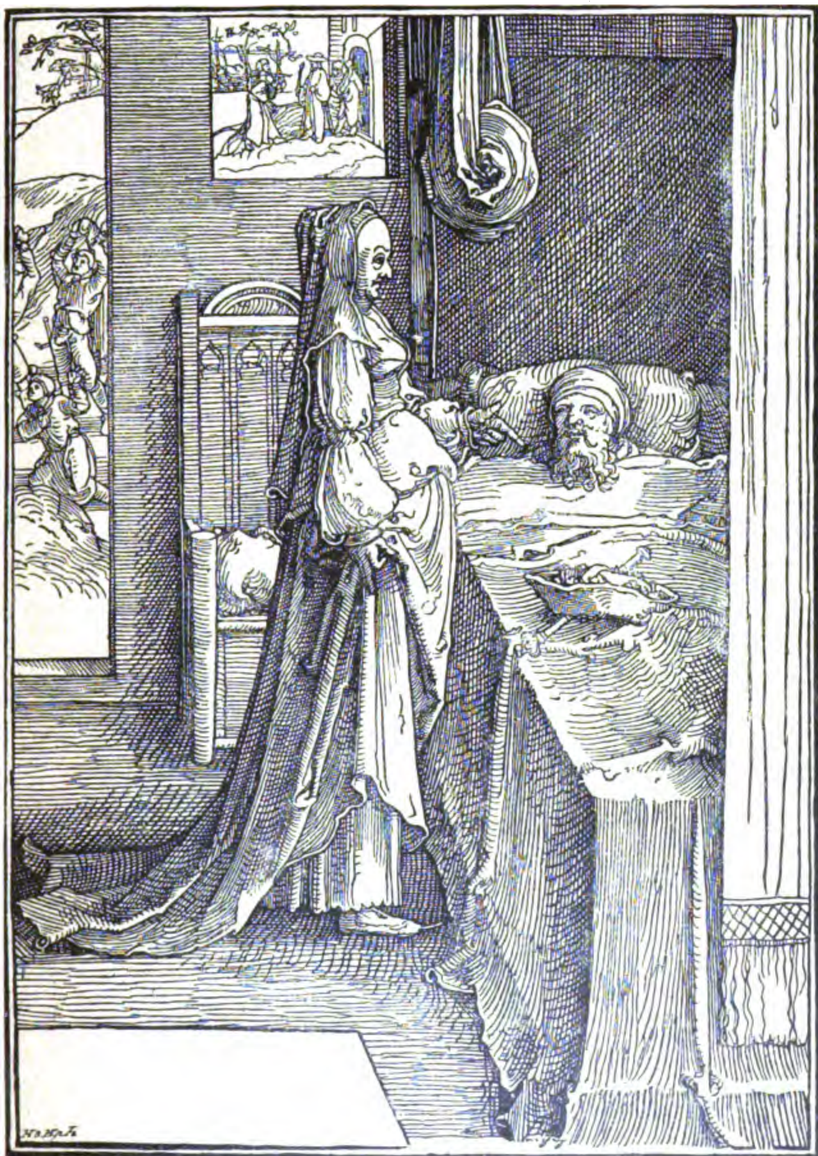
A nyní v 18. stol. sestupme ještě o stupeň níže až do těch hloubek sešlosti dřevorytectví, kdy kleslo k nejbídnějším kalendářům, k cedulkám na tabákových závitkách, k cukrářským vzorkům a k tisku kalik a kartounů. Slušnými můžeme nazvati jen ještě tvarořezce Klietsche v Bamberku, Krawata a Mauresa v Norimberku, Milchrama v Mnichově a Mar. Seltsama v Lipsku, který se poprve zabýval hotovením odlitků dřevorytin nebo-li clišováním ploten. Veliké nadání měl prý mistr Müller z Halle, ale ten se vrhnul na falšování peněz, začež byl sťat

a upálen (v polovici 18. stol). O nejhorších pomlčím. Za našich časů vynikli z Němců nejvíce Gubitz, Neureuther, L. Richter, Schnorr, Bendemann, Hübner, Menzel a Ille jakožto kresliči a Kretzschmar, Braun & Schneider, Brend'amour, Bong, Gabel, Lödel, Flegel, Müller a Weber jakožto xylografové.

Přehledneme-li celkem vývoj dřevorytectví v Německu, musíme spravedlivě doznati, že mistři němečtí dobyli sobě největších zásluh o povznesení tohoto umění a že zejmena v období renesance nemůže se jim vyrovnati žádné skupení umělců jiného národa.

Nežli se obrátíme k dějinám dřevorytectví v jiných zemích, dotkneme se několika slovy některých věcí, důležitých pro sběratele starých rytin. Arci hlodala staletá doba na vetché hmotě papíru, na němž incunabule byly tištěny, války, ohně, pustošení a vlhkosť zničily ohromný počet těchto památek, ba i někteří sběratelé, kterým se zdály mnohé listy „příliš nahými", utratili vlastnoručně nejpikantnější práce starých mistrů a také zpropadené konfiskace, z různých důvodů prováděné, zahubily mnohé zajímavé exempláře, které by nám nyní mohly poskytnouti nejvděčnější látku děje- i národopisnou. Ale navzdor tomu všemu můžeme býti s tím, co zachováno, dosti spokojeni; jen že bývá v každém případě závažnou otázkou: jak zachováno to které dílo a v jakém stavu se nalezá? Po dokončení výřezu dřevorytiny zhotoveny první snímky rytcem samým a tyto „listy na zkoušku" nebo-li prvotiny byly a jsou nejcennější, poněvadž ostrosť výtisku jest nejdokonalejší. Při snímání otisků připadl též tiskaři důležitý úkol manipulační, pokud se týče stejnoměrného potření dřevěné plotny černí, poněvadž silný nános barvy mívá za následek splývání čárkovitého výřezu, ba někdy se utvoří i skvrny, které celkový dojem na dobro ničí. Častým otiskováním dřevěné plotny trpí rovněž hodnota pozdějších otisků: čárky se pod tlakem rozšiřují, snímky pozbývají ostrosti, pak splývají znenáhla a tak se stává, že původní dojem mistrné práce po čase zcela zaniká. Pro sběratele znamenají tudíž první otisky vše: na nich nechybí ani tečka ani čárčička, ostrosť celku jest bezvadná a na takovýchto listech musí zejmena badatel studovati, chce-li nabýti správného úsudku; zcela neomylným není ovšem žádný, neboť výborné kopie jsou mnohdy prožlukle tvrdými ořechy i pro nejlepšího znalce. (Originálem zoveme zde onen list, který byl řezán dle nákresu umělce samého, kopie pak jest překres a nový výřez s původního otisku.) Předložte na příklad znalci osvědčenému tisíc původních dřevorytin slavných misrů jako Dürera, Holbeina, Schäufeleina, Ursegrafa Hirschvogela, Burgkmaira a p., mezi nimiž nacházeti se bude jen pět kopií, a jsme přesvědčeni, že je zkušené oko bez velké obtíže rozezná. Ale jinak má se věc s mistry, kteří nám zanechali jen několik málo výtisků. Podáte-li v tomto případě i nejlepšímu znalci kopii některého vzácného dřevorytu, není mu všechna zkušenost nic platna, poněvadž zvláštní spůsob a různá doba tvoření ze dvou neb tří listů původních nedá se určiti. Ostatně má i pouhá kopie někdy pro sběratele velikou cenu: chce-li míti na příklad některého mistra v celku zastoupeného a nalezá-li se některý list — dejme tomu — jen v pěti exemplářích ve sbírkách musealních, odkud nemožno si jej zaopatřiti, sáhne každý sbě-

ratel zajisté milerád po kopii. Kopie H. S. Behama, pracované dle B. Behama, jsou rovnocenné s originály a stejně nalezáme více mistrů,

„Achab a Jezabel“ od Lukáše z Leydenu.

kteří pracovali dle jiných a jejichž kopie mají značnou cenu. Kromě kopií musí sběratel míti též na zřeteli poškozené a mnohdy znamenitě

opravené t. j. restaurované listy, které se na všech trzích potloukají. Při tom jsou lehké poškozeniny, jako skvrny vodoyé a zažrané, arci jen nepatrnými vadami, které dosti snadno lze odstraniti, hůře však bývá, když záleží úhona v objemnější mastné skvrně, která se může lučebními prostředky sice vyhladiti, avšak tyto vyžírají zároveň také čerň a ztracené čárky novou kresbou doplniti, bývá úkol velice obtížný, který se daří jen několika málo povolaným restauratorům. Navzdor všem zázrakům, které provádějí zruční opravovatelé, rozpozná dobrý znalec tak zvané nalíčené listy a vřadí je do kategorie méně cenných. Restaurované incunabule neztrácejí však pranic na ceně, patří-li ku vzácnostem prvního řádu, jakou jest na př. ohromnou cenu mající dřevorytina Dürerova s křížem v prvním otisku.

Avšak sledujme dále vývoj dřevorytu v jednotlivých zemích a zajděme především do země, kde tisk a dřevoryt takořka stejnou dobou jako v Německu se objevily, a kde po dlouhou dobu Němcům upírali vynález této ohromné vymoženosti. Jest to Nizozemsko, kde v „bratrstvu života společného“ (bylo to sdružení mužů, kteří pěstovali a rozmnožovali díla z počátku psaná a malovaná, později tištěná) vznikla myšlenka, zařizovati po zemi tiskárny a dílny pro řezbáře ploten: „plaetsnyters“. Tak povstala zde brzy celá řada blokovních knih s dřevorytinami. Nechceme tím snad říci, že tyto obrázky byly prvními, ale z ostatních památek známe jen dvanácte dřevorytin ve sbírce bruselské z roku 1440; více se z dob předcházejících nezachovalo. Ti, kdož vynález tištěných dřevorytin a tisku chtěli přisvojiti Nizozemsku, klamali svět několika listy, jichž původce prý byl jakýsi Laurentius Janszoon (Coster) již v roku 1418, což se později ukázalo býti podvodem, který proveden tím spůsobem, že vyhlazena na rytině z roku 1468 písmena L mezi C a X stojící, čehož si na počátku nikdo nevšímnul, poněvadž rozdělování číslic dělo se často dle libovůle řezbáře neb nahodilé potřeby; později arci objeven tento klam a Jaanszoon poslán do říše bájek.

Kdo zná školu Van Eyckovu, pozná na první pohled jeho vliv na kresbu dřevoryteckou v Nizozemsku; z prvních knih blokových nesou zejmena jeho ráz „Spiegel der Menscheliker Behoudenisse“, „Figuralní abeceda“ a „Biblia pauperum“ z r. 1460. Nejstarším blokem jest bezpochyby „Ars moriendi“, s dřevorytinami, jichž sloh připomíná dolnorýnské obrazy svatých. Výborné jsou obrazy, tištěné u Dierika Martense z Aalstu (prvního knihtiskaře Nizozemska) r. 1473 v díle „Speculum conversionis peccatorum“, slabší ve „Světové kronice“ od Laera (1476), v „Dějepisu svatého kříže“ (1481) a v „Bájkách Esopových“ od Leewa (1484) a j. v. Všechny dřevorytiny i text v těchto a jiných knihách té doby jsou tištěny hnědou barvou, které se užívalo v Nizozemsku až do roku 1550, načež teprve zavedena čerň jako v Německu.

Je-li jméno A. Dürera co nejúžeji spojeno s vývinem dřevorytu německého, má jméno Lukáše z Leydenu týž význam pro Nizozemsko, neboť on dal tu směr dráze dřevorytecké a práce jeho dostihly nejvyššího stupně dokonalosti. Jeho realisticky pojmuté profanní výjevy poutají nás svým neobyčejným humorem a často až drastickou pravdivostí, obrazy náboženské pak svou žanrovitou lehkostí — místy vadí jim snad jedině

děsná šerednosť hlav, jakou shledáváme zejmena v jeho dřevorytech pašijových. Jeho „Lesť ženská a zpozdilost mužů“, ve velkém a malém formátu vydaná, různé allegorie a biblické výjevy jsou vzácnostmi prvního stupně a ceny jejich přímo ohromné. Cena jediného listu „Maří Magda-

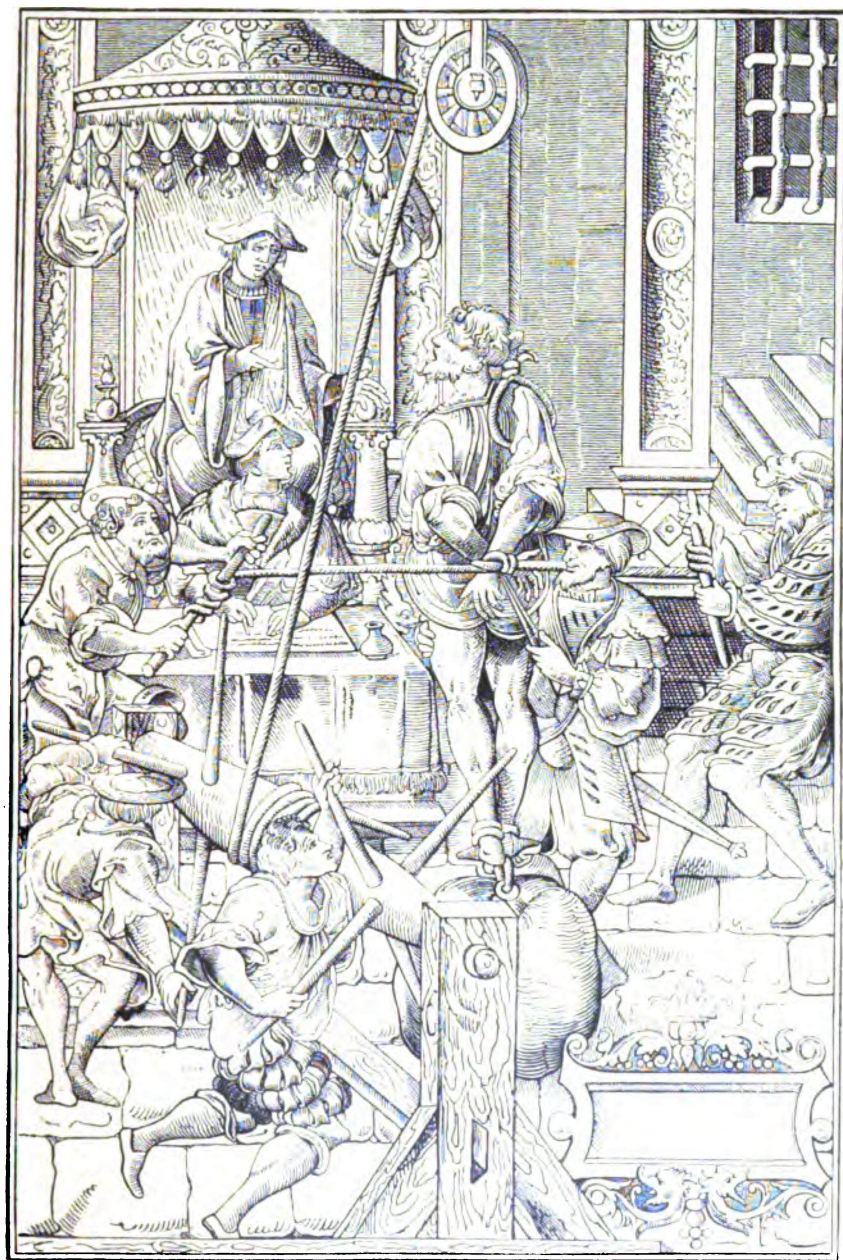

„Benátský nobile“ od Jana Livense.

lena oddává se radovánkám tohoto světa“ dostoupila o poslední dražbě výše 4.250 zl. a „Návrat ztraceného syna“ stál 2.725 zl. Většina jeho listů zachována ve výtiscích velice mdlých a proto jsou ostré exempláře tak drahé. Lucas van Leyden nežil dlouho (1494—1533) a zemřel ve

svém rodném městě Leydenu. Současně s ním a po něm působili především mistr Jakub Cornelisz, který nám zůstavil asi 135 dřevorytin, mezi nimiž nejlepšími dlužno nazvati sedm listů velkého folia „Cnosti a hříchy smrtelné“ a v kruhu provedené pašije. Jediný, ale za to velice vzácný list „Pohled na Cařihrad“ provedl stavitel Pieter Coeck (zemř. r. 1553). Dirk van Star dodal nákres k allegorii, na níž spatřujeme okřídleného býka se znakem malířského spolku sv. Lukáše v Amsterodamu a Jan Swart (zemř. r. 1535) vynikl listem vlastnoručně řezaným „Kristus káže lidu z lodi“. Do konce století 16. dlužno zaznamenati ještě: J. Liefrincka, H. Grave, Cornelise Teunisse, Jana Calcara (znám v Italii pode jménem Calcare Fiamingo a kreslil anatomické tabule pro slavné dílo Ondřeje Vesalia), Petra Merica a Antonína Silviusa, který nápodobil Holbeinův „Tanec mrtvých“. Pozdější doby pracováno mistrně po spůsobu světlotmavém, při němž užívalo se ploten dřevěných a měděných (na těchto byl výkres, na oněch stíny) a mnoho mistrů osvědčilo svou dovednosť v této složité práci, nejvýtečněji Hendrick Hondius, dle výkresů Dürerových pracující (zemř. r. 1646), a bratři Hubert a Hendrick Goltzius (zem. r. 1617) Krištofa Jeghera zaměstnával pro výřez svých kreseb v témž spůsobu nesmrtelný Rubens. Přímo sensační dřevorytiny prováděl Jan Livens z Leydenu (v l. 1607—1662), který svou effektní fakturou činí na každého přítele umění dojem nezapomenutelný. Velice lehce a jemně pro dřevoryt kreslil Mechelnský rodák E. Eckmann (v prv. pol. 17. st.) zejmena dle francouzského mistra J. Callota; dále vynikli ještě Vil. Tetter, Ant. van Leest, Petr Perret a Dirk de Bray. (Vzácný list od tohoto posledního jest obraz upáleného faráře Loudunského M. Grandiera). Ku konci nesmím pominouti velkého Rembrandta, který rýsoval a vlastnoručně řezal krásnou hlavu filosofa s pískovými hodinami. Postupem času upadalo dřevorytectví na šablonovitou práci obyčejného druhu a počátkem století 18. stálo v Nizozemí jako všude jinde na stupni nejnižším.

Z Nizozemska a Německa stejnou takořka dobou překročil tisk a tvarořez hranice francouzské; němečtí tiskaři vydali první knihu v Paříži r. 1470, do níž rýsovali a řezali iniciály nizozemští kresliči. V Pařížském museu nachází se arci několik mnohem starších dřevorytů nežli jsou ty, jichž poprvé užito pro knihy, avšak to zde nemůže rozhodovati; jisto jest, že první dřevorytinami illustrovaná kniha vyšla v Lyoně r. 1478: „Le mirouer de la rédemption de humain lignage“, — někteří tvrdí ovšem, že všech 256 obrazů jest původu Basilejského, avšak to jest „dosud v soudech“. Vydavatelem a nakladatelem byl v Lyonu Mathis Hus neb Husz a znamenal se poprvé v knize: „Le procès de Bélial“ v třetím vydání r. 1484, kdežto v prvních dvou r. 1481—1483 uveden není. U tohoto Husa tištěny (r. 1482) dále: „Liber de proprietate rerum“, kterou psal Anglicus de Glanvilla, román „O sedmi moudrých mistrech“ s dřevorytinami již monogramem znamenanými, pak „De la cité de Dieu“ (r. 1486) a „La mer des histoires“. Soutěžník Husův byl Němec Jan Trechsel, avšak netištěno od něho v Lyoně nic pozoruhodného; za to stal se jeho korrektor, učený Jodokus Badius, později velice známým

Mučení. Z díla „Praxis criminis persequendi“ od J. Milaea (v Paříži 1541.).

v Paříži, kde si zařídil sám knihtiskárnu. Od něho vydán (ještě v Lyonu) Terenc s komentářem — ohromně ceněná vzácnost pro skvostné na onu dobu dřevorytiny. Jedním z prvních vydavatelů a tiskařů v Paříži byl Antoine Verard, zároveň nad míru činný illuminista a dřevorytec. On to byl, který dle psaných vzorů tisknouti a obrázečky krášliti dal modlitby (heures) a jiná díla, jichž vydal celkem čtyřicet (v l. 1485-1512), nejvíce velmi pěknými barvitými dřevorytinami zdobených. Na rytinách prvotních tisků pozorujeme nejzřejměji vliv školy Eyckovy; zřídka kdy nalezáme kopii dle Schongauera neb Dürera; později vešel v oblibu částečně Holbein a to zejmena pokud se týče okrajových výzdob, kterých se zhusta užívalo velmi vkusně. Vliv Eyckův pozorujeme zejmena na malé bibli z roku 1526 tiskem „Mareschala“ v Lyoně a v modlitbách, které zdobili Hardouyn, Jollat a Kerver. Ku vzácnostem náleží z oněch dob také dílo „de artificiale perspectiva“ od učence J. Pellegrina (Viator), který obrázky k té knize počtem 46 sám v obrysech znamenitě (do mědi) ryl a první vydání 1504, jakož i druhé po obou stranách tištěné, r. 1509, uspořádal. Ve století 16. stoupal čím dál tím více vliv italské školy; francouzští dřevorytci a tvarořezci (dominotiers), mezi nimi hlavně Geofroy Tory, královský knihtiskař Františka I. v Paříži, Isabella Quatrepommeová v Rouenu, J. Mounier v Toulousu, Bernard Salomon a Jean Moni v Lyoně přispůsobovali se vzorům vlašským. V druhé polovici století 16. nastala jakási zvláštní smíšenina v manýře francouzsko-italské a rýsovatelé Lyonští užívali tohoto spůsobu v největších rozměrech. Tak Jean le Maitre (r. 1564), P Escricheus (r. 1568) a M. Brunaud (r. 1590) jakožto illustratoři svatého písma, De Bouzey zvaný Woeiriot v obrazích k „Židovským starožitnostem“ Flavia Josefa a A. Pinoeus a Ripardius (1540) ve výborných předložkách pro zlatníky, kováře a emailéry. Zamilovaným cílem tužby pro všechny milovníky starých dřevorytin jsou díla bratří Jana a Františka de Gourmont, zejmena „Věští umění“ (La Geomance), psané J. de Boudaroyem 1574 v Paříži, a „Válka Hugenottů“, kterou vydali společně s J. Perissinaem a Janem Tortorelou. V posledních letech století 16. vynikli ještě Dupont z Bordeaux a J. le Clerc, Seb. Duval a Jean Guerin v Paříži.

Až do let padesátých století 17. pozorujeme povšechnou stagnaci tohoto umění ve Francii a teprve rodinám Papillonů a Le Sueurů dlužno připsati zásluhu o znamenité povznesení dřevorytectví, zejmena však spůsobu chiaroscuro. Papillon Jan — zoveme jej prvním — (r. 1639) přišel z Rouenu do Paříže, řezal výtečně dle jiných starších mistrů a vyučil svého syna Jeana II. (1661) v kresbě a tvarořezu; tento opět vychoval své syny Michela (r. 1698) a Baptistu (r. 1720) v rodinném umění. Nejvíce proslavil se Michel illustracemi pro výtečné a nádherné dílo bájek Lafontaineových (r. 1726) a později ve svém vlastním díle „Historie dřevorytectví“ (r. 1766), které pracoval společně se svou manželkou Marií Annou. Z rodiny Le Sueurů vynikal ohromnou pilností nejvíce Nicolas le Sueur, poslední člen této nadané rodiny, neboť kreslil a řezal celkem tisíc padesát dřevorytin pro veliký počet různých děl (nar. r. 1690, zemř. r. 1764). Ostatní členové této rodiny

byli: Pierre I. (zemř. v Rouenu r. 1716), jeho synové Pierre II. (r. 1663-1698), Vincent (r. 1668-1743) a Pierre III. (r. 1669-1750), otec slavného Nicolase (r. 1690—1764), a Alžběta, sestra tohoto. Papillonové a Le Sueurové vychovali množství žáků, mezi nimiž nejznámější jsou Pesant, Aubert, Chauveau, Simon, le Brun, le Feure, Bonardel a de Sery, kteří působili až do roku 1770. Mimochodem zaznamenávám ještě nejslavnější illustratory našeho století ve Francii: Gavarniho, Grandvilla, Verneta, Doréa, Johan-

Z knihy „Hypnerotomachia Poliphili."

nota a Bayarda, kteří jsou i širším kruhům obecenstva známi. Francouzští mistři dřevorytectví obraceli hned z počátku hlavní zřetel na účel illustrační a proto nenalezáme u nich v době rozkvětu ten idealní vzlet obraznosti, jakým se vyznačuje škola Dürerovská. Duch Francouzů pojal hlavně praktickou stránku tohoto umění a dodav plodům jeho vrozeným sobě jemným vkusem formu nejuhlazenější, rozšířil je k účelům vzdělávacím do všech vrstev společnosti. Za našich dnů stojí francouzský dřevoryt na pevných základech, navzdor různosti směrů, které tam pěstují kresliči v tom oboru pracující.

V Italii nacházíme hry karet jakožto první a patrně původní, domácí výrobek dřevorytu. Pak objevili se tam jako všude jinde Němci, kteří pracovali po většině tím způsobem, že okreslovali nástěnné obrazy

kostelů a ve své manýře je pak řezali do dřeva. Dle všech zpráv není pochyby, že první dílo tiskl a rytiny k němu řezal Ulrich Han (v Italii přeložil své jmeno v Gallus Ulricus), který byl povolán do Říma kardinálem Torquemadou a roku 1467 tam vydal „Meditationes rev. patr. d. Johan. de Turre-cremata“ se 34 dřevorytinami. Han náležel k oněm knihtiskařským pomocníkům, kteří uprchnuvše z Mohuče, když Adolf Nassavský v městě tom plenil (r. 1462), stali se šiřiteli knihotisku i dřevorytu v zemích okolních. Dřevorytiny této knihy jsou překresy s obrazů v chodbě kostela Maria sopra Minerva. Druhé změněné vydání uspořádal r. 1498 tamtéž Plank z Pasova a Mohučský „Numeister“ r. 1479 ve Folignu. Z Němců pracovali ve Vlaších také Jan Frankobrodský, Erhard Ratdolt a Jacobus Argentoratensis germanus (Strassburský), který se znamenal na 12 listech řezaných pro „Triumf Cesarův“, jenž vyšel v Benátkách. První kniha ve vlašské řeči vydaná byla asi ta, kterou ve Veroně tiskl a obrazy dle nákresů Mattea Pastiho řezanými ozdobil Giovanni da Verona r. 1470. Vše ostatní, co vydáno a ryto až do roku 1499., nemá valné ceny, ale v tomto roce vyšlo mistrovské dílo prvního řádu, jež napsal dominikán Fra Colonna a vydal znamenitý typograf Aldo Pio Manutio nebo-li Aldus Romanus v Benátkách se stodvaasedmdesáti obrazy pravého rázu italského pod titulem: „Hypnerotomachia Poliphili“. Způsob illustrací těchto může čtenář posouditi dle připojeného obrázku, kde krutý Amorek na nevěrnicích pomstu koná a ustrašená milenka Poliphilova, Polia, v lese ukryta, svědkyní této „velice trapné“ scény se stává. Kdo tyto obrazy kreslil, kdo je řezal, o tom nelze nic bezpečného říci; ani monogram *b* na dvou rytinách se vyskytující nepodává žádného světla, navzdor hádkám pana Ilga s nebožtíkem Passavantem a učencem Zanim. Jmenovaná kniha jest vzorem výborné typografické práce, jako vůbec všechna díla touto rodinou knihtiskařů vydaná, která na trhu starožitných uměleckých prací tiskových známa jsou pod jmenem „Aldini“.

(Dokončení).

Proč?

Ze sbírky „Biedne priče“ od Ks. Š. Gjalského. Z chorvatštiny přeložil Š. Beran.

užo, co myslíte? Jak mu je dnes?“ ptala se slabým, tlumeným hlasem, plným starosti a strachu, paní Radická lékaře Maslinoviče, když vyšel z domu na nádvoří a chtěl už skočiti do svého jednospřežného vozíku.

„Hm — pořád stejně. Ale není tu nebezpečí blízké katastrofy. Naopak, myslím, že ještě dosti dlouho .... Ostatně — je možno, že se ještě zotaví. Vyklouzl už z těch nebezpečných let. Konečně — my lékaři nejméně věříme v zázraky, ale někdy stane se nám přece v praksi to, co se na vlas podobá zázraku. Možná, že se tak stane i s ním. A nyní ruku líbám, milostivá paní, musím si pospíšiti do Lužněvce. Očekávají mě tam.“

„S Bohem, milý doktore! Prosím vás, přijeďte zítra opět. Po vaší návštěvě bývá vždycky klidnější.“

Doktor posledních slov už neposlouchal. Silný jeho kůň statně se rozejel a za chvíli zmizel vozík z aleje. Paní Radická však zůstala na témž místě, v zamyšlení naslouchajíc hrkotu vozíku po tvrdé cestě a ozvěně odrážející se od protějších hor. Po chvíli se trochu zachvěla, neboť pozdní večer byl velmi chladný a v letním oděvu ji mrazilo. Volným, skoro nuceným krokem vracela se do domu.

Tu na ni čekal kočí, aby mu vydala oves pro koně na zítřejší cestu; měl totiž jeti do města pro sestru milostivé paní, pro slečnu Sašu.

„Počkej chvilku!“ pravila mu paní a odebrala se do prvního patra do pokoje nemocného svého švagra, Lazara Radiče, kterýž byl zároveň spolumajitelem dvorce.

Nemocný seděl ve hlubokém křesle u otevřeného okna. Ač mu bylo teprve dvacet devět let, vypadal v nemoci mnohem starší. Obličej měl úplně vyhublý — jako kostlivec. Skoro ho nebylo v županě ani viděti. A hlava mu klesala na hluboce vpadlá prsa. Jen černé vlasy měl bujné, jako by do nich byla všecka síla životní vešla.

„Lazo, neměla bych okno zavřít? Už jest pozdní večer, a ochladilo se; dovol, abych zavřela,“ hovořila paní Radická něžným hlasem, přistupujíc k oknu.

„Ne — prosím tě — nech toho!“ odvětil on mrzutě jako každý těžce nemocný. Přicházelo mu za těžko dívati se na hezky silné a zdravé tělo své švegruše. Hned se však přemohl a nutě se k úsměvu, pravil: „Podívej se, má drahá, jsem zavinut jako dítě v plenách. A konečně, co se na mně může ještě pokaziti?“

Výraz trpkosti utkvěl mu na tvářích a na znamení, že si přeje zůstati samoten, zavřel oči a položil hlavu na lenoch křesla.

Paní Radická si potichu vzdychla a odešla. Nemocný se trochu

pozdvihl. Toho večera mu bylo o něco lépe než jindy. Zimnice dříve přestala, bolesti v zádech a na prsou se umírnily, i kašel ho zřídka postihl.

Trpěl tuberkulemi plic. Nedávno se byl vrátil z Gleichenbergu. Naproti obyčejné u takových nemocných pevné naději on si byl úplně jist, že musí nemoci podlehnouti. Když ho často přes příliš trápila a strašné bolesti mu na prsou hlodaly, a když ustavičná hektická zimnice se silným nočním potem úplně mu tělo oslabila, volal na sebe smrť a přál si konce těch muk. Téměř se stoickým klidem dovedl počítati, mnoho-li mu ještě zbývá života. A jen s omrzelostí a beze vší důvěry poslouchal lékaře, když ho chtěl těšiti, připomínaje mu možnosť, že tuberkule zvápenatí.

„Ach, nechte toho, doktore, — jest to pořád stejné, co mluvíte. Já cítím nejlépe, jak mi jest. Jsem tak sláb a bez vlády, že sotva ruce pozvednu. Jsem připraven na všecko, ale nemyslete, že mi to jest úplně lhostejno. Přece — žije se tak rádo! Ve mně však není té fysické síly, jaké potřebuje životní energie. Jsem hotov — jest to pošetilé, hloupé — ale tak je to.“

Ještě dnes takhle odpovídal doktorovi. Ale nyní málem byla by mu vnikla do duše jakási naděje; blaženě se díval do okna a bylo mu milo a příjemno poslouchati šumot a hluk v domě a na nádvoří. Proto se nemohl nikterak odtrhnouti od okna. Dlouho — dlouho ještě po odchodu švegruše setrval na témž místě, ba pošoupl se blíže k oknu. Aby večerním vzduchem nenastydl, ovinul si i kolem hlavy teplý šátek. Už se úplně tmělo. Z venčí vanul do pokoje svěží vzduch, smíšený s výparem rosy a země. Chvílemi zavanula do pokoje vůně lípy, kvetoucí naproti v zahradě. Stále se díval ven, ačkoli už nic neviděl, neboť všecko vůkol zahalovala plná tma bezměsičné noci. I hvězd málo vyšlo. Kmitaly slabě a nepatrné paprsky jejich sotva dostihovaly daleké země. Jen jedna zrovna nad planinou svítila ohnivě a jasně a jako by se dívala oknem do pokoje na nemocného. Tma byla tak čirá, že se zdálo, jako by někde v dáli visely veliké černé záclony. Jen někdy kmitla v té tmě létající svatojanská muška. Bylo ticho. Jen dole v trávě něco chvílemi zašustilo, zvláštní slabounký šelest, někdy opět se ozval tajemný slabý hlásek, někdy zabzučelo něco ve vzduchu, nějaký noční brouk, — ale všecko to bylo tak slabé, jemné, neurčité v tom vůkolním tichu, že ony steré, drobné zvuky zdály se býti dechem samotné tiché noci. Klidu toho nevyrušovaly ani neznámé zvuky odněkud z pastvin, ani řehot koně v dáli, ani praskot ohně pastýřova, jen z nádvoří sem dolétal zvuk zvonku na krku staré kravky, potom ze stáje dupot přešlapujících koní a chřestot řetězů. Ale to všecko zdálo se ještě zvětšovati ten mrtvý klid, tak tajemný a podivný v té černé noci. Nemocnému dávno nebylo tak jako toho večera. Před očima tmou umdlenýma rozbřeskla se mu jakási vnitřní světlost, kmitaly se mu jiskry blesku podobné a v očích mu vířila duhová kola. On viděl — všecko to viděl. Za těmi koly zjevovalo se něco zvláštního; sám nevěděl, nač se to dívá, co to k němu přichází, zdali to vyvstávají podoby vzpomínek z časů dávno minulých, či jsou-li to pouhé sny podrážděné mysli, aneb jakési magnetické spojení s nějakým jiným světem, nebo jsou-li to zbytky v duši z jejích předešlých, nad-

pozemských sfér a fásí? Na všecko to myslil a přece nevěděl, co si vlastně myslí. Jen viděl duševním zrakem neustálé kmitání různých zjevů, ale ne celých, nýbrž jen poprsí známých i neznámých lidí, brzy neurčité brzy opět krásným světlem ozářené obličeje. Viděl též spanilé tváře ženské, svěží, krásné šíje; cítil na sobě žár velikých jiskrných očí. Cítil, jako by mu splývaly na čelo zlatoplavé prameny bohatých dlouhých vlasů, pak zas černé jako uhel závity hustých kadeří; cítil, že ssaje do sebe opojnou vůni. Potom se ovíjelo okolo něho rozkošné páže s dlouhými, tenkými a bílými prsty, pak zas tiskla se k němu plná, krásně zaokrouhlená ňadra a spanilá ramena. Duše jeho jakoby hořela, práhla touhou po onom štěstí, po oněch slastech, co jich poskytuje ženská krása a ženské srdce. Toužil po blaženosti oněch dob, kdy se ňadra k ňadrům tisknou, kdy muž jako „vítěz" poslouchá šeptaná mu do ucha sladká slova: „Miluji tě", z úst kyprých, připravených k políbení. Po křečovitém téměř napjetí vydrala se mu z prsou slova: „Láska — láska". Touha po milování ještě nikdy se mu snad nedrala tak mocně z hloubi srdce, jako v této temné noci, omamující ho báječnými výtvory a obklopující ho černými stíny.

„Ach — a všemu jest konec! Což já ubožák mohu na to ještě mysliti?" v zoufalé rozrušenosti mysli přerušil opojný proud citů právě ve chvíli, kdy ho náhle začal trápiti suchý kašel. Po té vzpomíce, že pro něho není žádné blaženosti, že jen smrť své rámě po něm vztahuje, zaplakal jako dítě. Ba ještě více ho trápilo vědomí, že nikdy nezakusil onoho štěstí, o kterém právě snil. Touha po milování byla u něho silnější, mohutnější, než u kohokoli jiného.

Hned jako chlapec zamiloval se jednou do dívenky, Němkyně, dcerky nedávno přistěhovalého geometra, a to tak mocně a horoucně, že po jejím odjezdu těžce se rozstonal, ač ona nejméně chtěla si s ním hráti a vždycky mu říkávala: „Du garstiger Junge!" Později jako jinoch miloval ohnivě a opravdově dívku, se kterou nikdy nemluvil, neboť, když poprvé k ní oči pozvedl, ukázala mu záda a polohlasně prohodila jakýsi sarkasmus. Uplynula mu doba prvního jinošství tak, že nezažil ani nejnevinnějšího románu lásky. Ona zlatá doba, jež každému přináší nějakou lyrickou episodu, minula a jeho se ani nedotkla. Celý jeho nepůvabný zevnějšek, hubené, vyzáblé tělo s vystouplými a sehnutými zády, se vpadlýma prsoma, krátce všecko u něho prozrazovalo záhy krutou nemoc, souchotiny s neodvratnými tuberkulemi, a to zajisté nemohlo nikoho okouzliti. On to dobře věděl. Snad by byl dovedl si dobyti některého srdce, byl k tomu dosti chytrý a měl dobré, šlechetné srdce, ale vědomí, že jest nehezký a nemocný, činilo ho plachým a nesmělým k ženskému pohlaví. Plachosť svou později zakrýval z hrdosti jakýmsi podivínstvím a nepřístupností. Činil to i v takové chvíli, kdy mu srdce nejvíce hořelo touhou po milování, touhou přivinouti na srdce dívku, po které vzdychal. V samotě své poddal se návalu citů, vzdychal, plakal, proklínal sebe a svou povahu i tu svou vnější odpornosť, naříkal si na hloupou přírodu, která tak slepě beze všeho výběru dává jedné a téže bytosti tak slabé tělo a zároveň silnou potřebu lásky. Touhu býti milován a vznešené pochopení lásky neztratil ani tehdy, když vstoupil do praktického života,

ani ho nemohl odloučiti od oné touhy moderní, racionelní, skoro materialistický názor na srdce a jeho tajnosti. Ještě teď ho dovedla k obdivu pohnouti každá krásná maličkost, každý kvítek, každá píseň ptačí i lidská, vše to v něm budilo mocný oheň tak, že cítil neodolatelnou potřebu přivinouti na rozbouřená ňadra někoho, komu by mohl vyjeviti touhu po lásce. Dívaje se na některou hezkou ženu neb dívku, při čistých myšlenkách všecek se chvěl duševní i tělesnou rozčileností a celou její bytosť do sebe takřka vpíjel. Každý čarovný tah jejího těla, každý půvabný pohyb, každý záhyb jejího oděvu, vše to dohánělo jej k melancholickému zoufalství proto, že pro něho jest ono veliké království ženské krásy tak nemilosrdně uzavřeno. Ani těžká nemoc, jež po léta ho trápí a tělo jeho už nadobro zničila, nemohla přece zničiti v něm onu touhu po lásce. Ve všem všude jej tato nemoc hubila, že neměl takořka ani zdravého rozumu a pravé vůle, že byl beze vší energie, nicméně toužil po ženském srdci a kráse ženské právě tak mocně jako za dnů mladosti.

Také při oslabené energii tím méně se mohl vzpírati oné vášni. Ta ho mučila a hubila neméně než hektická zimnice. S trpkostí si říkával: „Jak hloupě počíná si příroda! Dá mi do srdce cit v neobyčejné síle, cit, který hledá ukojení tak jako ve zdravém těle, a já jsem „Lazar“ nejen dle jména, ale i ve skutečnosti jsem učiněný lazar.“

Takové myšlenky mu vířily v hlavě i teď při otevřeném okně. A čím déle přemýšlel, tím větší cítil tíhu.

„Nikdy — nikdy více!“ šeptal si v mocném pohnutí a po tvářích mu kanuly slzy. Konečně obrátil mysl na to, na které straně hřbitova bude míti vykopaný hrob.

Kohouti už nejméně dvakrát zakokrhali, když on ještě prodléval na svém místě u okna, všecek rozlítostněn, rozechvěn a vzrušen výtvory své mysli a bolnou touhou srdce.

Zatím se vyhoupl nad lesem měsíc. Příroda jako by náhle procitla z tvrdého sna, vše oživlo. Na lukách se ozvaly zvuky drobných čtvernožců, zelené jabloně vrhaly dlouhé a všelijak protkané stíny a v nejbližším keři zakvákala rosička. Někde tuze daleko, snad ve třetí vesnici, probudil se kohout a silně zakokrhal a ze zahrady nebo někde od stájí ozývalo se melancholické volání sýčka. „Volá mě!“ trpce a ustrašeně vzdychl si nemocný.

Jinak bylo ticho a klidno jako prve. Bylo slyšeti jen ševel listí z nedaleké břízy, jejíž stříbrolesklý kmen ve měsíčném světle krásně vypadal. Ona jediná jako by nespala, či snad měla tak živé sny? Drobná, přízemní mlha pod ní plovala jen nad travou, rozlévajíc se v dlouhém proudu do údolí.

Z cesty, odněkud z dáli dozníval sem rachot vozu, vyvolávající zvučnou ozvěnu v ospalých chlumech. Čím dále byl ten rachot zřetelnější. Už bylo slyšeti dupot kopyt a pravidelný poklus koní. Bylo v tom něco tajemného. Nemocný jako někdy v dětství zvědavě se ptal sama sebe, kdo asi to přijíždí, až posléze opět na sebe obrátiv mysl, litoval sebe sama, že nemůže z domova, z pokoje, — nikam — za nějaký den že nebude moci ani z lůžka a pak — bude konec.

Vůz zatím přijížděl v pobliží dvorce. Tu se rachot změnil. Vůz nejel více po tvrdé silnici, zahnul někam na měkkou cestu.

„Konečně snad někdo jede k nám? Oh ano — vůz jest v aleji!“ s neobyčejným zájmem pravil si Láza hlasitě, ale hned zase upadl v obyčejnou apatii nemocných lidí.

Povoz skutečně stanul dole přede vraty dvorce. Za chvíli se rozléhalo bouchání a volání.

„Snad jest dole zvonek zas porouchán nebo hlupáci ho neumějí najíti?“ pomyslil si nahoře nemocný a chtěl sáhnouti po zvonku v pokoji, aby zvolal domácí lidi. Ale v tom ho uchvátil kašel tak prudký, že bezvládně klesl opět do křesla.

Za chvilku přiběhla paní Radická. Dobrá ta paní neslyšela sice bouchání na vrata, ale jeho kašel ji vzbudil.

„Och, Lázo — takový kašel a necháváš si otevřené okno; sám se tak zahubíš, och Lázo — Lázo!“ a přikročila hbitě k oknu, aby je zavřela.

„Nech toho!“ pravil jí bezvládný Láza. „Což neslyšíš? Dole někdo přijel a bouchá na vrata, či snad se mýlím?“ — ustrašeně se hned ptal, boje se, že se mu to bouchání snad jen zdálo nebo nějak zjevilo; obojí bylo by pro něhó znamením.

Na vrata ozývalo se ještě silněji bouchání.

„Ano — ano,“ podotkla paní Radická. „Kdo pak to asi je?“

„Neptej se, milá Beto, ale zazvoň, ať vstanou děvečky a jdou otevřít, — prosím tě, učiň tak!“ netrpělivě ji vybízel.

Paní, aby ho nerozhněvala, odešla rychle z pokoje, zapomenuvši svíčku na stole. Kráčela matně po chodbě, nevědouc kudy kam. Nemohla se domysliti, kdo by to v noci tloukl na vrata. Obávala se nějakých zlých lidí neb truchlivé zprávy. V okamžiku tom si vzpomněla na své milé, koho by mohlo stihnout neštěstí. Ti dole ještě silněji bouchali a volali: „Otevřete — otevřete! Já jsem to — já jsem to!“

„Ach, Saša!“ zvolala překvapena a v radostném údivu paní Radická. Poznala hlas mladší své sestry, kterou po smrti rodičů byla vzala k sobě na vychování. Dívka ta dokončila právě vychování ve varaždinském klášteře Uršulinek, a kočí měl zítra pro ni dojeti do města.

Několika kroky octla se paní Radická v přízemí, ale nešla vzbudit služky, nýbrž sama otevřela těžká, starodávná vrata.

„Sašo — ty's to — ty's to?“ radostně vítala svého miláčka.

Dívka skočila k ní a s radostí vrhla se jí na prsa.

„A jak jsi se sem dostala?“

„Považ — s Mandičem! On přijel pro svou Zoru. Vyzval také mě, abych jela s ním, protože jest Granešavac nedaleko od nás. A mně bylo smutno čekati do zítřka. Chvála Bohu, že jsem se už zbavila těch klášterních zdí! Ach, Beto, to se nám to pěkně jelo! Mandič dal před večerem zapřáhnouti a tak jsme se vyhnuli parnu. A jak se tobě daří? Jsi zdráva? — Och, mám hlad! Nemohla jsem u Mandičových ani jísti touhou, abych byla co nejdříve u tebe. Víš co — dej mi sýra a nějaké

ovoce; oh má drahá, stará, hezká, hodná Beto!“ — A mladé, šestnáctileté děvče táhlo s sebou tlustou sestru do domu.

„Nech mne, diblíku! Pusť mě, ať vzbudím služky, aby odnesly tvé věci nahoru. Máš-li pak všecko s sebou?“

„Něco zůstalo u Mandičových, — peřiny a ty větší věci — no — všecko příležitostně dostaneš. Matka Agnes mi slíbila, že na všecko dohlédne. Nehněváš se proto?“

„Ach, mé dítě, jak si to můžeš pomyslit? Postarám se tedy nejprve, abys měla něco k jídlu. A kočího nesmíme pustit bez sklenky vína. Už jdu!“

Ale neodešla ještě, zůstala u sestry a dobře si ji prohlížela při světle měsíčním.

„Jsi švarná děvojka, má dcerko!“ laskavě a spokojeně pravila paní, a ovinuvši ruku kolem jejího pasu, upřeně se na ni dívala.

Měsíc osvětloval děvojku s bohatými kadeřemi barvy kaštanové, spletenými v silný vrkoč, spadající hluboko po zádech; osvětloval její růžové, zdravé tváře podlouhlého obličeje výrazu veselého, a pohrávaje si na ztepilém, nedlouhém životě, přelétl přes něžná, sotva rozpuklá ňadra, utkvěl na útlém a půvabném pasu a spustil se po záhybech a náborech letního světlého obleku, který jí pěkně slušel a sáhal až k malým nožkám, v černých, vykrojených střevíčkách.

„Nu tak, zda-li pak jsem přec trochu vyrostla? Oh, řekni, že ano, řekni!“ zahovořila Saša s veselým smíchem.

„Živjela! Jsi mi ty dítě, Sašo — Sašice moje! Ale teď pojď nahoru do mého pokoje. Vzbudím služky, aby odnesly tam ty věci a našly ti něco k jídlu.“

Saša spěchala po schodech do prvního patra. Bylo jí tak volno a příjemno té chvíle, kdy se cítila svobodnou. Nestarajíc se o to, kam vejde, obrátila se hned k prvním dveřím, které potmě našla.

Dostala se bezděky do pokoje Lazarova. Zastyděla se a ulekla se, a se slabým výkřikem stanula na prahu. Teprve teď si vzpomněla na Lazara i na to, co jí sestra byla psala, že její pokoj postoupila švakrovi po jeho návratu domů, neboť tento pokoj jest před větrem chráněn. Dívka teď litovala, že dosud ani nevzpomněla na chuďasa nemocného, neřku-li aby se naň byla zeptala sestry.

„Dobrý večer, strýčku!“ pozdravila ho bývalým svým způsobem, ale napadlo ji hned, že jest už teď veliká a proto se hned opravila oslovením „gospodine!“ Vždyť nebyl jejím strýčkem. Jen v dětství svém mu tak říkala.

On se mile usmál, ale byl dojat. Od prvního okamžiku, jak vstoupila do pokoje, byl vzrušen i okouzlen, spokojen i dojat. Dlouho jí nebyl viděl. Posledně to bylo před čtyřmi či pěti léty. Pamatoval se na ni jako na nedospělou dívenku. Teď v ní viděl krásnou, skoro už dospělou dívku, plnou života a neobyčejné spanilosti. Proto se neosmělil tykati jí jako dříve. Chtěl vstáti a pokloniti se jí, ale chuďas nemohl. Ona to zpozorovala, a pozbyvši plachosti, přiskočila k němu a podala mu obě ruce se tklivým slovem: „Nemojte!“

„Odpusťte, jsem trochu umdlen (to bylo za celý čas poprvé, že

se nechtěl přiznati k nemoci) — nuže račte se posaditi! Oh, Sašo — slečinko — to mě těší, že vás vidím (chtěl říci „ještě“, ale vynechal to slovo). Hleďte, tušil jsem váš příjezd; jindy v tu dobu dávno už ležím na lůžku, ale dnes večer jsem nemohl.“ Tu se jí galantně poklonil.

Saša jako dítě ve studu se jen usmála. Než k nim sestra přišla, dala se dívka s nemocným do dlouhého hovoru, všecko mu vypravujíc, jak cestovala, jak se jí dařilo při zkoušce; jak žila v klášteře, jak jest nyní blažena, že se toho všeho zbavila. Vyprávěla mu tak prostodušně, vesele a žertovně, že se nemocný několikrát rozesmál. Prostomilý její obličej zářil radostí, vše u ní prozrazovalo, jak se dovede těšiti ze svého mladého štěstí.

Lazar oka s ní nespouštěl. Bylo mu nevýslovně příjemno v její společnosti, ačkoliv kašel dosti často ho sužoval a cítil bolesti pod žebry.

Paní Radická zavolala Sašu, aby nechala nemocného a šla do jídelny večeřet; nemocný protivil se tomu, chtěje, aby děvojka večeřela u něho.

Aby učinil domácí paní radosť, požádal ji, aby mu také něco přinesla, že má skoro hlad.

Připravila tedy paní Radická malou večeři v jeho pokoji. Pro Sašu přinesla studenou pečeni a žádaný sýr a jemu nakrájela šunky. Saša vzala jeho talíř, nakrájela mu na malé kousky a podala vše připravené.

„Ruku líbám!“ děkoval radostně; ačkoliv neměl chuti, přece se dal do jídla.

Dávno — dávno — snad nikdy nezažil takovéhle chvíle. Jakási blaženosť naplňovala mu srdce. Ta veselá, švitorná děvojka, její roztomilá, dětská rozmarnosť skýtala mu radosti a rozkoše dosud nepoznané. Když se potom rozcházeli, musela Saša dovoliti, aby jí políbil ruku. Ještě nikdy žádný muž jí ruku nepolíbil.

„Teď vidím, že jsem skutečně slečna!“ pravila s poloopravdovým uspokojením mladé institutky. Ale když se octla naproti v sestřině pokoji, sepjala ruce a slzíc, litovala nemocného.

„Beto, je strašně zmořen! Ach, já jsem vrazila do jeho pokoje jako blázen. Teprv potom jsem se na něho upamatovala. Chudák! Beto, zda-li pak se uzdraví? Je celý žlutý v obličeji, i hlas má docela jiný.“

„Chuďas! Právě tak to bylo s mým nebožtíkem Nikolou.“

„Oh, to je hrůza! Myslíš, že umře, Beto?“

„Pst! pst! — Neboj se, doktor řekl, že není nebezpečí, že by takové neštěstí hned nastalo . . . . .“

Dříve než té noci Saša usnula, pomodlila se několik otčenášů, aby se „dobrému“ Lázovi ulehčilo. Zároveň si umínila, hned zítra psáti do kláštera matce Agnes, aby jí poslala opis modlitbičky za těžce nemocné osoby . . .

Druhého dne, když okolo desáté hodiny navštívil doktor nemocného, nalezl ho čtoucího Shakespearovu tragedii „Romeo a Julie“.

„A proč čtete takovéhle věci?“ ptal se lékař mrzutě, obávaje se rozčilení u nemocného. „Jest to všecko básnická přemrštěnosť.“

„Oho!“ přerušil ho nemocný spurně. „U Shakespeara není žádné přemrštěnosti. A také nevím, zda-li někdo jiný dovedl velkolepěji vylíčiti lásku.“

„To jest všecko pravda, ale celá ta láska nezasluhuje, abyste si pro ni vyrušoval nervy z klidu a rušil pravidelný oběh krve. Buďte klidný, pak vám bude lépe. Konečně chce-li míti kdo lásku, potřebuje dříve zdraví.“

„Přestaňte — přestaňte! Chcete mi zas přijíti se svým Darwinem nebo Hartmannem, chcete mi vykládati lásku filosoficky.“

„Nu ano.“

„Proti tomu jsem já nejsilnější negací. Kdyby láska byla jen prostředek přírody, aby udržela rod, pak by nebylo třeba toho, aby onen cit měli jednotlivci, kteří jsou pro zachování rodu nejneschopnější.“

„Příroda nemá rozumu, ona má jen instinkt. Instinktem dovedla a mohla si vybrati a najíti nejlepší prostředek pro rozmnožení rodu, ale nemohla a nemůže nikdy si vybírati a určovati jednotlivce, jež by měla učiniti schopnějšími pro svůj prostředek. K tomu je třeba rozumu a toho ona nemá. Ostatně jí postačí, když ty prostředky v životě potrvají. Tím už dostihuje svého cíle. Jí pranic nevadí disharmonie jakákoli. Tou trpí jen dotyční jednotlivci. O jednotlivce však se ona nestará, jí záleží jen na celém rodu. Kdyby tou disharmonii — ostatně řídkou — trpěl celý rod, pak by si příroda svým instinktem dovedla pomoci. Takto však toho nepotřebuje. V tom leží tragičnosť lidského života. Ale nechme toho! Řekněte mi raději, zdali jste upotřebil nové inhalace?“

Nemocný byl by rád pokračoval v debatě s doktorem, ale tento nejevil k ní žádné chuti. Prohlédnuv nemocného a vyšetřiv, že má hrdlo trochu zanícené, zamyslil se. Ještě více se znepokojil zprávou nemocného, že cítí bolesti pod žebry.

„Vy jste nastydl?“

„Možná,“ odpověděl Láza nedbale, „nemohl jsem večer hned se zahrabati do peřin. Eh, co na tom? Čím dřív bude konec, tím líp!“

Doktor mu na tu řeč neodpověděl, ale při odchodu poručil paní Radické, aby nemocnému nedovolila tak dlouho prodlévati mimo lůžko.

V tom přišla Saša. Neznala doktora, který se byl teprve minulé zimy usadil v této krajině. Saša se zarazila a zapálila, když jí ho sestra představovala. Ani se na něho takořka nepodívala. Teprve když sestupoval se sestrou po schodech, ze zadu si ho důkladně prohlížela. „Není hezký,“ šeptala si, „a jak podivně mi tu poklonu udělal, jak hned mluvil dále se sestrou! Jako bych byla ještě děcko; ale já myslím, že nevypadám už dětsky. A jak je ramenatý! A ten tlustý krk! Ba ne — není hezký! Ale hlas má příjemný, a jest mladý! — Však ne — ne — mně se nelíbí.“

Hned na to šla za nimi, ano přidružila se k nim, když čekali dole na kočího, až zajede s vozíkem ke vchodu. Ale doktor ani teď nedal se s dívkou do řeči, nýbrž vykládal dále její sestře, jak a kdy má přikládati led pacientovi. Sašu ta nevšímavost zamrzela. Když vsedl

do vozíku a krátkým pokynem hlavy místo poklony se loučil a spěšně odjížděl do aleje, Saša opovržlivě našpoulila svůdná růžová ústa a zabručela něco jako „medvěd“; pak zanotovavši si nějakou písničku, odběhla do svého pokoje. Ale potom se ptala sestry, jaké má doktor vlasy, ač to dobře věděla.

„No, — no, Pán Bůh s tebou, — je plavovlasý.“

„A tak! Nevšimla jsem si ho dobře. Tedy plavovlasý! Mně se líbí jen černovlasí...“

* * *

V prvních dnech Sašina pobytu doma nemoc kvapem postupovala. Lékař byl již ujištěn blízkou katastrofou. Přičítal ten obrat k horšímu především nastuzení, jež si byl Lazar sám způsobil v oné probdělé noci, a potom silnému rozčilení nervů. Ten člověk byl neustále vzrušen. Ustavičným nepokojem byl trápen a zmítán. Snadno se rozmrzel a každá maličkosť ho dojala. Duševní jeho nálada se neustále měnila. Brzy byl smuten a mrzut, brzy opět vesel a spokojen. Té duševní vzrušenosti odpovídal i stav tělesný. Temperatura těla se ustavičně a náhle měnila. Tepna mu dělala v pravém smyslu slova skoky. Chvíli prudce tloukla, chvíli zas jako by nadobro přestala. V takovém okamžiku se mu tmělo před očima.

Doktor soudil z toho, že se bude častěji opakovati hektická horečka a upozornil paní Radickou na možnou katastrofu. Dobrá ta žena byla takořka zdrcena. Ačkoliv už dávno očekávala ono neodvratné neštěstí, přece ji výrok lékařův nanejvýš polekal. Konečně jakás takás naděje nikdy nezanikne ani v nejhorším případě, zvláště týká-li se člověka milého, drahého.

Považovala ho skoro za svého syna. Byla sice jen o nějakých osm roků starší než on, ale když se do tohoto dvorce dostala, byl Lazar ještě chlapec. Zabývala se také ještě jeho vychováním. Ztrativši manžela, věnovala všecku péči a pozornosť Lazarovi. Mnohých ženských ozdob a radostí se odřekla, jen aby mu mohla posílati peníze, dokud studoval na universitě. Často si nyní dávala vinu, říkajíc: „Kdyby nebyl šel do škol, kdyby se nebyl tolik učil, byl by snad zachován!“

„A nemůžete ničeho více učiniti? Oh doktore — doktore, pomozte, pomozte přec!“ naříkala si před lékařem.

Když tento odešel, bylo jí, jako by s ním všecko bylo zmizelo. Saša ji zastihla v čeledníku. Seděla tu v koutě se šátkem na očích a hluboké vzdechy, skoro úpění, draly se jí z ňader. Saša dala se též do pláče. I jí byl Lazar sympatický pro svou dobrotu a moudrosť. Umínila si opravdově, svatosvatě, že od té chvíle bude se o nemocného více starati, že ho bude obsluhovati, že každé jeho přání vyplní. Cítila s ním velikou soustrasť. Před sestrou se o tom nezmínila, ale tajně slíbila před obrazem Bohorodičky, že zhotoví krásnou ozdobu pro domácí kostel, že bude pěšky putovati do Bystřice, jestliže se Lazar uzdraví. Zároveň se zapřísahala před sv. obrazem, že svému slibu „posluhovati nemocnému“ — věrně dostojí. Vytýkala si, že dosud velmi málo se starala o nemocného. Vždyť jí, mladé rozmarné děvojce, bylo

těžko, dusno a hrozno v jeho pokoji. Skoro se bála těch jeho vpadlých očí a krátkého dechu. Musela se dosud přemáhati, chtěla-li jeho žádosti vyhověti a u něho v pokoji zůstati. Nyní ji to bolelo, styděla se, že tolikrát ho zůstavila samotného. Od toho dne úplně dostávala svému slibu. Každého rána, jakmile nemocný přispěním posluhovačky s lůžka povstal a do křesla se usadil, ihned přišla k němu Saša a zůstala tu celý den. Podávala mu léky, pomáhala mu při inhalaci, vodila ho po pokoji, nutíc ho, jen aby se o ni opíral, ježto se jí sotva dotýkal. Předčítala mu z jeho nejmilejších knih, a jelikož měl velice rád hudbu, dala do jeho pokoje přenésti piano a zde po celé hodiny hrála mu jeho nejoblíbenější melodie. Aby ani při jídle nezůstal samoten, přemluvila sestru, aby se obědovalo a večeřelo v jeho pokoji.

Lazar byl tím velice potěšen. Oblíbil si Sašu hned prvního dne. Její milý, mladistvý zjev velice ho okouzloval. Všecky představy, jež mu rozčilená mysl tvořila o ženské kráse, všecky vzpomínky na vše krásné, co kdy viděl, jako by mu v duši při pohledu na ni oživovaly. Její podoba neustále se mu vznášela před duševním zrakem a v srdci mu čím dál více rostla touha, aby ji mohl políbiti, aby se jí aspoň dotkl, ach, více ještě — aby ji nazýval svojí. Tu touhu pocítil hned první noci. Vida, že jest k němu laskava a přívětiva, jako ještě žádná žena k němu nebyla, cítil jakousi naději. Pomysliv pak na svou nemoc, upadal téměř v zoufalosť, neboť si musel doznati nemožnosť, aby ho ta dívka milovala. A když Saša náhodou dlouho k němu nepřicházela, pochyboval ještě více o svém štěstí. Tak byl stále v nejistotě. Kolísal se pořád jen mezi svou touhou, slepou nadějí a mezi zoufalostí a hlasem rozumu, který mu radil, aby se všeho odřekl.

Tento stav učinil ho takovým, jak o něm mluvil lékař s paní Radickou.

Když pak Saša po onom rozhodném výroku lékařově návštěvy své u něho nápadně často opakovala, ano skoro celý den u něho prodlévala, jsouc mu pravým andělem strážným, tu jeho štěstí nemělo mezí. Její přítomnost naplňovala ho blažeností, těšil se z ní, provázeje zrakem každý její pohyb, každý krok i každé slovo. Také ona dobrota a soucit, s jakým mu přicházela vstříc a jej obsluhovala, činily ho nejvýš blaženým. Kolikrát div neblahořečil té své nemoci za to, že mu takové štěstí způsobila. Jindy zas, a to častěji bývalo, když ho bolesti v těle svíraly a trápily, proklínal tu strašnou nemoc a přál si raději zemříti, ale tu bylo jen třeba Sašina pohledu, jednoho veselého, dobrého slova, a on opět trpělivě snášel bolesti a těžké myšlenky, těšil se z její přítomnosti, z její spanilé postavy.

Čím delší byly takové chvíle, tím lépe bylo nemocnému. Vůčihledě se zotavoval. Horečka naň večer nepřicházela, jen k ránu ho znepokojovala. Ani se v noci tolik nepotil jako dříve. Začala v něm klíčiti naděje. Jako dříve často nedbal předpisů lékařových, tak zase nyní sám bez pobídky užíval léků a zachovával velmi pečlivě rozkazů lékařových. Vždyť užíval léků z ruky Sašiny a pak — přál si žíti — žíti — žíti! Doufal v lásku Sašinu a zároveň v ono štěstí, po kterém od mladosti tak horoucně toužil.

Toto blahodárné působení Sašiny přítomnosti u něho líbilo se i sestře i doktorovi, který nic proti tomu nenamítal. Upozornil Sašu pouze na to, aby byla opatrna, že tuberkule jsou přenosné a jmenoval jí všecko, nač má dáti pozor. Však ona se tomu jen usmála. Nebála se pranic nebezpečenství; ovládalo ji nadšení pro milosrdenství a dobré skutky, a posléze i nemocný sám jí byl den po dni milejší a dražší . . .

Jednoho dne přišel doktor Maslinovič právě v tu chvíli, když Lazar obědoval. Saša byla u něho a — snad spíše žertem — krmila ho. Aby zkusila, není-li polévka tuze horká, vzala první lžíci napřed sama, pak podala jemu, a tak dále i s ostatními pokrmy; sama též jedla jeho vidličkou a utřela si ústa jeho servitkem.

„Pro Bůh, co to děláte?“ zvolal lékař a všecek ustrašen skočil ode dveří k ní.

Dívka se zapálila a pohlédla v údivu na doktora.

„Nu co na tom? My to tak vždycky děláme,“ odvětila mu, nemohouc utajiti svých rozpaků. Ve hlase doktorově bylo znáti tolik starosti, že ji velice znepokojil. Náhle jako by něco uhodla. V nitru jí něco našeptávalo, že to zvolání doktorovo nepocházelo vlastně jenom ze starosti neb opatrnosti jeho.

Odešla z pokoje, nevědouc ani proč. Ani se neosmělila, býti přítomna při odjezdu lékařově.

Lékař od té doby si zařídil návštěvy své tak, že byl skoro pokaždé při obědě neb večeři.

„Už jste toho zanechala?“ ptal se jí jednou při odchodu, když ho místo sestry vyprovázela. Při tom se mu hlas nápadně rozechvěl.

„Ano, ale abych vám pravdu řekla, někdy by ten chuďas Lazar ani nejedl, kdybych já s ním nejedla. Často ho jen tím způsobem mohu přinutiti k jídlu.“

„Ale vy nesmíte! Jest v tom rozhodné nebezpečí. Co pak myslíte? Slibte mi, že toho vícekrát neučiníte!“ — Při těch slovech jí podal ruku.

„Což vám tolik na tom záleží?“ koketně se ho ptala Saša.

„Pro Bůh, jak by nezáleželo? Vždyť i vy můžete dostati od něho tu nemoc.“

„Nu co na tom? Aspoň umru mláda!“

„Hahaha! To vy jen žertujete. Prosím vás za to, nedělejte toho! Prosím vás.“

Saša mu podala ruku a jeho široký obličej dosti hrubých rysů jakoby náhle zjemněl; mžikem se k ní naklonil a políbil jí ruku. Ihned na to odběhl dolů ke svému vozíku.

Saši toho dne nevyšel hovor a neobyčejný výraz očí doktorových z paměti. Ještě večer cítila na ruce jeho políbení. U nemocného byla roztržita, nemohouc přijíti do svého obyčejného rozmaru, jakým jindy Lazara bavila a okouzlovala. Konečně sedla k pianu a začala hráti jakousi Šumanovu píseň. Pěkně ji hrála.

Lazar se oddal příjemnému nadšení, že ani nepozoroval jejího roztržitého, do dálky upřeného zraku.

Od té doby vyprovázela skoro každodenně doktora při jeho odchodu a pokaždé zapředl se mezi nimi nějaký hovor.

Sama pozorovala změnu ve svém chování a obcování s nemocným. Vytýkala si to. Skoro ji trápilo svědomí. Ano vyčítala si věrolomnosť. Ačkoli dosud nikdy nepomyslila na lásku k Lazarovi, přece se nyní octla v pochybnosti, není-li tak laskavá a obětovná k němu jen z lásky. Ano, ano, takovou láskou by dokázala, že se nezamilovala jen do zevnějšku nebo z prospěchu, jak obyčejně dívky činívají, nýbrž podala by důkaz pravé ideální lásky. Však co na to myslila, chtějíc své srdce zkoumati, podoba doktorova jí stále tanula na mysli a bránila jí, býti k nemocnému takovou, jakou býti chtěla. Od té doby se pilně střežila jísti s ním touže lžící. Ale nejednala tak jen ze strachu neb z opatrnosti, nýbrž bylo jí milé, že tím plní vůli — doktorovu.

Pacient ničeho nepozoroval. Opanovala ho mocná, vášnivá láska. Všecky sny z prvních dnů mladosti v něm oživovaly, všecka dlouho tlumená vášeň ohněm vzplanula k té bytosti, která ho činila šťastným svou přítomností a soucitem. Proto kdykoli zpozoroval u Saši změnu, vykládal si ji ve svůj prospěch. Touha po životě, mocnější než kdy jindy, vracela mu nadobro ztracenou energii. Neosmělil se však, dáti to na jevo. Jeho plachý duch ho zrazoval. V nejhlubším nitru přece někdy ho hlodal červ pochybnosti. „Jak by mohla ona mne — to není možná — a k čemu?“ V takové chvíli div mu srdce lítostí nepuklo; však zas ihned se těšil, že ideální duši, mladé dívčí duši, jest přece taková láska možna.

„A kdyby si mě vzala, potom — ze zármutku pro mne brzy by mě následovala —“, šeptal mu egoism mocné lásky mužské.

Tu ho začala trápiti žárlivosť. Myšlenka, že by Saša si mohla vzíti jiného, byla mu strašnou. Vždyť už nyní byl žárliv na každý kvítek, který ta dívka měla ráda, žárlil na její sestru, žárlil na každý okamžik, který ztrávila mimo něho. A ku podivu — jenom na doktora nežárlil. Počítával jen minuty, jež ztrávila Saša s doktorem, a nenapadlo mu ani, že by právě ten doktor mu mohl vzíti Sašu. Myslil, že jest neschopen lásky. Ale když jednou místo Maslinoviče přišel starý lázeňský lékař, bylo mu to přece jen milé. Saša však náhle zbledla.

„A kde jest náš doktor?“ ptala se naivně.

Stařeček odvětil jí, že dr. Maslinovič někam na čtrnáct dní odcestoval a na ten čas že on ho bude zastupovati u nemocného. Láza byl s tím úplně spokojen. Saša však byla velice nepokojna. Časem se v ní ozvala jakási radosť, časem zas byla velmi roztoužena a cítila strach. Posléze — třetího neb čtvrtého dne mocně zatoužila po návratu doktorově. Všude zdálo se jí býti pusto, stále jí něco chybělo. I tváře jí nějak zhubeněly a zbledly. A ty dni tak hrozně zdlouhavě míjely!

Aby se jí ulehčilo, tloukla celý den do piana. Láza byl při tom velmi šťasten . . .

Desátého dne přišel doktor. Saša byla právě v zahradě, odkud spatřila jednospřežný vozík před dvorcem, z něhož se vyhouplo silné a vysoké tělo doktorovo. Radostně běžela na dvůr, volajíc z daleka na doktora: „Dobré jitro!“ Jeho široký obličej zářil spokojeností. Obrátil se k ní a odhodiv od sebe oprať, seskočil rovnou k ní.

„Že jste přec konečně přišel! Prosím vás, kde jste byl? Odejdete, a neřeknete nic!“ kárala ho Saša a on jí chtěl za to ruku políbiti.

„Byl jsem doma, u matky. Měl jsem tam jistou záležitosť vyříditi“ — A pojednou doktor, jindy tak pevný a jistý, octl se na rozpacích. — „Dobře, že jsem vás první spatřil,“ pokračoval rozpačitě; „víte-li pak, proč jsem jel domů? Pojďme do zahrady!“

„Jak bych mohla věděti?“ odpověděla mu, kráčejíc po jeho boku ke dvířkám zahradním.

„Rád bych se oženil — — proto jsem jel domů k matce — — abych s ní o té věci promluvil — a přípravy obstaral.“

„Vy se ženíte?“ v údivu a opět ve strachu zvolala Saša.

„Ano, hodlám. Ach — což bych okolkoval? Však věru — ani vám nedovedu náležitě vyjeviti svou lásku. Neměl jsem času naučiti se tomu. Nuže — Sašo — přál bych si — abyste byla mojí ženou!“

„Já?“ ještě u větším údivu zvolala dívka a stanula před besídkou. „Tak to já? — Opravdu?“ — A rozpačitý, veselý a stydlivý úměv zahrál jí na rtech a tváře se jí zapálily. „Ale jak to?“ doložila ještě rozpačitěji. „Vždyť — —“

„Nu, přeji si toho — jestliže tedy chcete — — abych řekl — — miluji vás! — A chcete-li i vy? — —“

„Já?“ — — A v studu zakryla si tváře oběma rukama. Z ňader dral se jí pláč i smích zároveň. „Zeptejte se mé sestry!“ doložila na konec.

„Nechci si vzíti sestru, nýbrž vás.“

„Ach, co mne se týče — —“ A blažena položila hlavu na jeho široká prsa. On jen zlehka se dotkl ústy jejích vlasů, pak ji vzal za ruku a takto šli vyhledat sestru.

Paní Radická, vyslechnuvši doktora, samým štěstím a radostí nevěděla kudy kam.

„Nu tak tedy — tak tedy — jest ještě mladá — — nu co škodí, i já jsem se mladá vdávala. — Nu tak tedy — tak tedy!“ — opakovala stále. A nemyslíc na nic jiného, běžela s tím rovnou k Lazarovi.

„Tak máme v domě ženicha! A také nevěstu! Považ — doktor a Saša se dorozuměli! Jak jsem šťastna!“

Bůh ví, jak dlouho a co všecko by byla ta dobrá žena vypravovala, kdyby nebyla zpozorovala, jak Lazar v křesle na zpátek klesá, oči zavírá, jak jeho bledožlutý obličej ještě více žloutne a bledne.

„Pro Pána Boha!“ zvolala polekaná paní Radická.

V tu chvíli se objevili ve dveřích doktor a Saša. Ještě nic nevěděli, co se stalo, ale Saša jakýmsi instinktivním důvtipem a něžností duše jata, pustila doktorovu ruku, odloživši mu ji od svého pasu.

„Co se stalo?“ ptal se doktor starostlivě, vida nemocného v bezvědomí.

Paní Radická mu vyprávěla, co se právě stalo.

„Oh, proč jste mu to šli povídat! On ji miloval — ovšem že — on ji miloval!“ pravil doktor a přistoupil k nemocnému.

Saša zbledla. Bylo jí hrozně úzko. První její krok ku blaženosti bude zastřen dlouhým — dlouhým stínem. A ta radosť, ta veliká radosť, že miluje, kterouž ještě před chvilkou bylo naplněno její srdce, nyní

musela ustoupiti velké trpkosti, pocházející ze soustrasti, z pochybnosti a ze strachu o život nemocného.

Jen jednou podařilo se doktorovi při obědě pohnouti ji k veselému a bezstarostnému smíchu a odvrátiti jí mysl od ubohého Lazara.

Když doktor odešel, bylo jí ještě hůře. Sama se vinila ze zrady, plakala a považovala se za vražednici ubohého Lazara.

„Byla jsem k němu laskava, zamiloval se do mne — neustále jsem u něho prodlévala, tajila jsem před ním své city k doktorovi, — oh jsem hříšnice — já jsem tím vinna!“ vytýkala si a neosmělila se ani jíti k němu do pokoje,

Zatím se Lazarovi přitížilo. K večeru byl tak sláb, že ho museli na lůžko přenésti. Horečka už ani nepřestala. Doktor přišel druhého dne časně z rána a konstatoval, že nastoupily u něho prudké souchotiny v nejvyšším stupni.

„Nuže, doktore — blahopřeji vám,“ — začal slabým hlasem a podal Maslinovići pravici. „Zdá se mi, že jsme si vyměnili své náhledy o lásce.“

„Zanechte, příteli, všech takových řečí i myšlenek! Všecko to vás rozčiluje — zbytečně rozčiluje.“

„Ach což mi ještě teď zbývá?“ — A ubožák zaplakal hořce, slza za slzou kanula mu po tvářích, naříkal si jako dítě. „Nač jsou ty bledé přízraky? Na smrť nemocen, bez naděje vyváznouti z té bídy, sklíčen bolestí, — ale všecko to nic nedělá; ta hloupá síla přírody, ta láska — ještě mi nedala pokoje, ještě se mi do srdce vkradla — ještě — a tělo jest takové, že milovati nemůže, ba ani nesmí! . . . Proč? — Oh, příroda. Dá mi zároveň tu svou lásku, jedině jí prospěšnou, a naplní mi plíce tuberkulemi! . . . Proč?“

„Proč? O, můj pane! Není vůbec vhodno klásti tuto otázku, ať ji vznášíte na přírodu nebo na to, co v našem životě na vlas podobá se starému osudu. Ale prosím vás, upokojte se!“

Však nemocný se neupokojil. Tělo jeho zničovaly tuberkule, a duši hořkosť nešťastné lásky. A k tomu žárlivost, lítost pro ztracené naděje, nevýslovná touha — to vše vřelo mu v srdci a podlamovalo duši. — —

Za čtrnáct dní potom ležel v rakvi. Ani tehdy ještě mu nezmizel s obličeje výraz bolu.

* * *

Dlouho trvalo, než doktor mohl se Sašou obnoviti řeč o svých námluvách. Když někdy o tu věc jen slovem zavadil, žádala ho bolným, smutným pohledem, aby o tom pomlčel. Za půl léta se zdálo, že se trochu upokojila. Sestra její byla tím obratem velmi potěšena.

Jednoho zimního dne seděl u nich jako obyčejně doktor. Saša odložila už smuteční šaty. Byla v dobré náladě. Láska k ženichovi činila ji velice šťastnou. Toho večera chtěla ho překvapiti a proto se svůdně přistrojila. Vzala si právě ony šaty, jež měla onehdy v zahradě při jejich setkání.

Doktor hned neuhodl jejího úmyslu, všiml si jen toho, že jest Saša mnohem slabší, než byla v létě. Oděv na rukou i na prsou jí byl tuze

volný. Vida ji veselou, jak už tuze dávno ji neviděl, pomyslil si, že by bylo vhodno začíti opět o svatbě a snad i den sňatku ustanoviti.

„Sašo, smím dnes něco říci?“ ptal se, nakloniv hlavu k ní.

„Vy se ptáte? Oh jak jste zapomětlivý! Což nepoznáváte šaty? Jak šťastna jsem tehdy byla!“

„Nuže tedy — přál bych si, abyste mi řekla, kdy se mohu nadíti, že budu moci spokojeně mysliti na svatební den?“

„Milujete mě ještě?“ — Zatleskala rukama a přivinula se k němu. Paní Radická odešla z pokoje. Doktor s otázkou: „Kdy — kdy?“ tiskl dívku k sobě a políbil ji.

Bylo to jejich první políbení.

Saša tím byla uvedena v rozpaky. Sladké city, vřelá slasť proudila jí tělem. Chvěla se. Náhle ucítila jakousi prudkou bolesť na prsou. Musela zakašlati. Vychrlila krev . . .

Doktor polekán vyňal kapesní šátek a držel jí ho před ústy. Bylo mu strašně úzko. V jediné vteřině tisíc hrozných tušení projelo mu hlavou.

„Ach, to nic není!“

Usmála se mile a ovinula bílé lokty okolo jeho silné šije. — —

O několik hodin později seděl doktor ve svém pokoji. Před ním stál drobnohled. Vedle drobnohledu ležel zakrvácený šátek. Doktor držel v ruce čtverhranné sklíčko, natřené glycerinem, a snažil se na ně položiti prášek seškrábané krve se šátku. Ale ruka se mu třásla. Konečně se přece ovládl. Byl teď jen zkoumajícím učencem. Když byl preparát hotov, položil ho pod drobnohled a díval se na čočku. Dlouho se díval — dvakrát i třikrát obnovil preparát.

„Ano — ano — — jsou to — bacily!“ pravil sám pro sebe rozhodně a pevně, jako by ani necítil nejhroznějšího osudu svého. Však jen okamžik ještě mohl zůstati chladným učencem. Potom přemožen city a poraziv před sebou drobnohled hlavou, upadl v tiché, žalostné vzlykání. Silný a pevný muž třásl se bolem a pláčem jako dítě.

Když první nával citů minul, položil si i on otázku jako nebožtík Lazar. Neuchránil ho před ní ani moderní učený racionalism.

Proč? Ani on neměl odpovědi k té hrozné otázce.

Prokop Chocholoušek.

Biograficko-literární studie Bohuslava Čermáka.

(Pokračování.)

Opuštěným starým rodičům odpadla takto starost velká, však jiná, vážná nastala, ani po vypršení šestileté doby nájemné nepochybně nového nájemce buď nemajíce, neb nechtíce, opět ve správu obou usedlostí v Selci se uvázali. Možno, že s tím výhost z místa domovnického souvisel, však o tom bližších dát nemáme.

Jisto jest, že r. 1852. Josef Mrázek v Selci obě hospodářství vedl, ana matka Chocholouškova u Benešových v Praze dlela. Zřejmě vysvítá to z listu spisovatelova, psaného v Selci 8. července téhož roku, v kterém, na Uyssovy adressovaném, svou neblahou jízdu s Otokárkem, při které se jim nedaleko Dnespek u vsi Městečka kolo zlámalo, obšírně vyličuje. Nehoda byla ovšem zlá, ana se v noci stala a na blízku pomoci nebylo. Toliko laskavostí majitele dostavníků, hostinského a bohatého polaře Staňka v Poříči, k němuž co upřímnému vlastenci Chocholoušek o pomoc se utekl, urovnána věc tak dalece, že se druhý den dále jeti mohlo.

Ač oba staří manželé tenkráte také s ním jeli, zmiňuje se spisovatel toliko o Mrázkovi, že hospodářstvím pilně jest zaměstnán. Jelať matka Chocholouškova nepochybně brzy zase do Prahy, o čemž svědčí dodatek na konci, že Otokar, běhaje po zahradě, vzpomíná na babičku. Jiný list ze dne 20. července líčí Otokarovy radosti u dědečka v Selci, který mu silný vozík udělal, aby v něm kravičce trávu vozil, což hoření tvrzení naše podporuje, ano v listu o babičce zmínky není, dále různé cesty spisovatelovy v okolí a návštěvy u známých.

Zmíněné cesty, které Chocholoušek i v jiných končinách Čech té doby podnikl, souvisely s téhož vydáním „Sebraných spisů", které, Václavu Ferlesovi připsané, na vlastní náklad u Kateřiny Jeřábkové a později u Bedřicha Rohlíčka v arcibiskupské tiskárně tiskl a jichž vyšlo celkem sedm sešitů, obsahujících tři práce autorovy a sice: „Překvapení", „Dceru Otokarovu" a „Křižáky", kterážto historická pověst nedokončena, ano k osmému sešitku, nejspíše pro nedostatek abonentů, nedošlo. Na titulním listě uveden též historický román „Templáři v Čechách", který maje následovati po „Dceři Otakarově" vypuštěn. Douchův „Knihopisný slovník" uvádí jej sice, ale mylně, jako chybně uvádí toliko tiskárnu Bedřicha Rohlíčka a rok tisku naprosto nemožný 1835. místo 1852.

Po nezdařeném tomto podniku se spisy sebranými, zdá se, že Chocholoušek dlel nejvíce v Selci, jsa otčímu v hospodářství nápomocen. Tam protrávil též více polními pracemi a v zahradě, než pérem zaměstnán skoro celý rok 1853. napsav té doby toliko historickou novelu „Pole Kosovo", která v druhém dílu Lumíru téhož roku na str. 626—776. byla otištěna.

Počátkem r. 1854. vyjednával s Chocholouškem knihkupec Al. Landfrass o převzetí redakce českého, belletristického Alba, které v Táboře vycházeti mělo. Spisovatel se na podnik těšil a činil již přípravy k němu, zvěděv však později, že bylo pod rukou vyjednáváno také s J. K. Tylem, upustil ode všeho, načež též, nepovědomo proč, i Al. Landfrass myšlénku svou padnouti nechal.

Také větší část toho roku prožil Chocholoušek, hospodářstvím se zaměstnávaje, v Selci, kam k němu na krátký čas v srpnu Otokar zavítal. Vzdor různým starostem a lopotné práci tělesné uveřejnil téhož roku přece dvě kratší historické pověsti a sice „Nekibe", jež v Pražských Novinách čís. 1—16 vyšla a „Soběslav", která v brněnském kalendáři Koledě na str. 231—254. byla otištěna.

Na sklonku toho roku pohnul Tomáš, tehdy učitel na ústavu hluchoněmých ve Lvově, zvěděv o levném prodeji panského statku v Bystrzici Górnej, rodiče, že obě usedlosti v Selci prodali a jemu ku koupi téhož statku, již společně s jakýmsi Mayerem provedl, dopomohli. Získaný statek s malým zámečkem byl rozsáhlý. Mnoho polností, luk i lesů k němu patřilo, ale vše bylo v stavu velmi zanedbaném. Pilné ruce mohly zde mnoho učiniti a na to Tomáš i jeho společník počítali. Proto odebrali se rodiče Chocholouškovi hned do Polska, aby se hospodářství ujali. Spisovatel dlel nějaký čas v Praze, nejspíše literarně zaměstnán, a jel do Polska teprv ku konci ledna r. 1855., aby v majetku bratrovu, na němž si podíl svůj pojistil, při hospodářství byl nápomocen, což zvláště nutno bylo, an statek, blíže Tarnova nedaleko Sendziszova ležící, od Lvova, působiště Tomášova, valně byl vzdálen.

O cestě své píše Chocholoušek 8. února zajímavý list Uyssovým, jejž tuto částečně podáváme: „Před týdnem v úterý, jak známo, jsem vyjel z Prahy ráno a to byla chyba, neb ranní vlak jede na Vídeň a ne k Oderberku a proto se musí na stanicích tak dlouho vyčkávati, až odpolední vlak, který ve čtvrt na čtyři z Prahy odjíždí, nás dohoní. Toto podotýkám proto, aby kdo chce do Olomouce, neb do Krakova, nejezdil ráno. V České Třebové jsme čekali čtyři hodiny, v Olomouci půl páté hodiny a teprve potom jeli jsme dále. V Oderberku, kde se znova vidimují pasy, vešel jsem do restaurace na koflík kávy. Pasy jsme dostali a v tom již slyšíme: Do vozu, do vozu! Každý se chápe své přítěže a své čepice, klobouk neměl v zimě žádný a hle má čepice ta tam, ale na stole leží ještě jedna, celá nová. „Tu je čepice!" křičí konduktér. „Ta není má!" zase já. „Berte, co tu leží!" křičí opět on a utíká pryč, neb již po třetí se zvoní. Já s novou čepicí v ruce za ním, zhurta do vozu, zde posadím čepici na hlavu, jak by ji ulil a mám jí posud. Ve středu v sedm hodin večer jsme přijeli do Krakova. Druhý den ráno ohlížel jsem se po tak nazvané budce, nejela žádná. V pátek nejel zas žádný, poněvadž bylo před šábesem, vyjeli jsme tedy v sobotu po šábese v 9 hodin večer do Tarnova, totiž má maličkost, čtyři finanční dozorci, čtyři židi v dlouhých kaftanech s ještě většími vousy, než mám já, jedna stará židovka a žid kočí, k tomu několik beden, uzlů, ranců a Bůh ví čeho všeho, jakož i jen Bůh ví, jak to ti tři koníci utáhli. Ale jeli jsme také za to aj vaj! Těch dvanáct mil z Krakova do Tarnova vyko-

nali jsme za 30 hodin. Přijeli jsme ve tři hodiny s půlnoci v neděli, tedy již v pondělí do Tarnova. Finanční dozorci museli býti na místě, já také, peněz již nebylo, tedy z Tarnova pěšky, poněvadž žádná příležitost k dostání nebyla. Z Tarnova až do Sendziszova jest osm mil. Pustili jsme se tedy hned na cestu a večer v 6 hodin jsme byli v Sendziszově. Já se hned tážu po židu Lichtmannovi, na kterého jsem již v Praze od pana Mayera poukázán byl, aby mi zaopatřil posla do Bystrzice, ačkoliv podnes nepochopuju, jak bych byl ty dvě hodiny až tam došel, neboť jsem byl tak zemdlen, že se mi zdálo, že mi pod každým krokem nohy klesnouti musí. Lichtmann ale nechtěl toho dne žádného posla zaopatřiti, řka, že pro špatnou cestu, ano odpoledne silně tálo a pršelo, žádný nepůjde. Od sebe mne také pustiti nechtěl. Zůstal jsem tedy u něho. Častoval mne slivovicí, připraveným slanečkem a čajem, pak jsem si ve výborné posteli až do rána odpočinul. Ráno vydal jsem se, ve dne již posla nechtěje, na cestu. Urazil jsem as polovic, když tu najednou proti mně jeli saně a z nich známý hlas: „Prokope, Prokope!“ se ozval. Byl to otec, jel do Sędziszowa s psaním na mne, abych všeho nechal a přijel, že jest už svrchovaný čas. Psaní bylo od Tomáše. Že shledání naše bylo radostné, můžete si pomysliti. Vrátil jsem se do Sędziszowa a na poště napsal pár řádků Tomáši do Lvova, že jsem již zde, pak jeli jsme k novému domovu. Před Bystrzicí vyšel nám vstříc Mayer, jda kamsi do Visznové podívati se na krávu. Vrátil se s námi. Abychom překvapili matku, šli jsme zadem, nechajíce saně obvyklou cestou jeti. Přicházejíce do zámku, nalezli jsme matku již na chodbě. Dceruška Mayerova viděla nás a podle vousu, jak mne matka líčila, domyslila se, že přicházím a přiběhla k matce se zprávou: „Paňmámo, pan Prokop jde!“ Matka, předouc, praštila přesličkou a nemohla prý překvapením ani najíti dveře. Jakou radosť měla, když mne viděla a objímala, těžko popsati. Jen jedno připomínám. Když jsem vyndaval své věci a našel v kapse u kabátu Otokárkovy malé rukavičky, tu je chytla a celé zlíbala. To bylo vyptávání, jak se všem vede? Já ale učinil všemu brzy konec, neb posilniv nohy koupelí, šel jsem spát ještě před večerem.“

Jak z pozdějších dopisů k Uyssovým vysvítá, složena na bedra Chocholouškova kromě hospodářských starostí, kde zkušený Mrázek asi hlavní slovo měl, a ovšem kromě domácnosti, již matka vedla, jaksi úloha správčí statku, který nebyl ještě zcela vyplacen a při kterém se teprv díly oběma společníkům vyměřovaly. Vyměřování trvalo čtyři dny. Když se odbylo, nastaly starosti o počátky k většímu hospodářství, což ponenáhlu, ano peněz hotových bylo po skrovnu, nikoliv bez obtíží se přemohlo. Ovšem oseta a jinak hospodářsky využitkována toliko částť rozlehlých pozemků, ostatek ležel ladem. An k dílu Tomášovu patřil veliký, starý les a také mocný potok zde protékal, hodlal zde postaviti pilu a k tomu cíli vyjednával s Jarolímem Mrázkem, aby postavení její a vedení převzal, což se později, ač s malým prospěchem stalo, neb zbudování její stálo mnoho peněz a výtěžek byl skrovný.

Dílem pracemi na statku, kde sám, pokuď mohl, i ruku k dílu přiložil, takže, jak píše, často unaven a ochablý domů se vrátiv, maje psáti dále na započatém díle básnickém, usínal, dílem za právními zá-

ležitostmi u různých úřadů, často vzdálených, dílem též u bratra ve Lvově na cestách prodlévaje, měl Chocholoušek málo klidu, aby se své literarní tvorbě mohl s celou duší věnovati. Tím více překvapuje, zajisté jen úryvková, činnost jeho. Uveřejnil téhož roku v brněnské Koledě „Námluvy Oldřichovy“ str. 91—107 a „Dvůr krále Václava“ str. 137—166., mimo to v Bibliotéce českých původních románů historický román dvoudílný „Přivitan kmet staropražský“ a povídku „Rodina harambašova,“ jak uvedeno, pod titulem „Harambaša“ otištěnou ve Vesně, v ročníku prvním 1—2, a v tomže ročníku svazek 9—11 trojdílnou historickou povídku „Dvě královny“, částečně též otištěnou ve Vesně.

R. 1856. byl Chocholoušek, nepovědomo z jaké příčiny a nevěda o tom, internován, neb jak sám píše konfinován, tak že se z bydliště svého přes hranice okresu ropczyckého bez úředního svolení nesměl vzdáliti. Dověděl se o tom při liberalnosti polských úřadů teprve v Krakově, chtěje jeti do Prahy, z kteréžto cesty sešlo, poněvadž než průvodní list sobě vymohl, peníze na cestu protrávil.

Ten rok bylo v Bystrzyci zle, Tomáš s bídou sháněl platební lhůtu a jiné poplatky, takže Chocholoušek i svůj honorář za trojdílnou historickou povídku z dob Karla IV. „Cola di Rienzi“, kterou s menší humoreskou „Sňatek z nenadání“, známou z Květů pod titulem „Kdy se může s paní mluviti?“ v druhém roč. Bibliotéky českých původních románů ve svz. 10—12. toho roku vydal, ač by jej byl sám, neb pro Otokara spíše potřeboval, na osetí obětoval. Ke všemu vypukl též právní spor mezi Mayerem a Tomášem o rozdělení statku a aby míra neštěstí byla dovršena, skonal také po krátké nemoci 20. července z rána osmdesátiletý, posud čilý otčím Chocholouškův Josef Mrázek, jehož opatrnost a zkušenost se v hospodářství rozsáhlém těžce postrádaly. Pohřben byl na farním hřbitově v Nockowanech 22. téhož měsíce.

Po žních někdy v září, maje úřední povolení, zavítal Chocholoušek do Prahy, kde, jak z dopisů vysvítá, také v minulém roce dvakráte na krátko pobyl. I tenkráte nedlouho se v Praze pozdržel, chtě nepochybně jen Otokara viděti a některé své literární záležitosti vyříditi.

V listopádu byl opět v Bystrzyci, kde matka, přijevši ze Lvova od Tomáše, jej novinou překvapila, že se ženiti hodlá. Poněvadž nevěsta byla z rodiny chudobné, nemohlo se od sňatku na osvěžení hospodářství v Bystrzyci počítati, spíše byli Chocholoušek i matka znepokojeni ohledně podílů, jež na statku měli. Ku konci r 1856. stala se otázka tato tak akutní, že oba své peníze buď vyplaceny, neb postoupením jisté části pozemků nahraženy míti žádali.

Při úředních krocích v této záležitosti, stala se Chocholouškovi nehoda. Nemoha pro množství sněhu ani na voze, ani na saních do Ropczyc, vsedl na koně a spadl již blízko jmenovaného města na úzké, ledem pokryté pěšině, vedoucí po stráni, an tento zadníma nohama uklouzl i s ním do rokle, na štěstí tak dobře, že kůň toliko několik dní kulhal a Chocholoušek si při pádu toliko pravou ruku obrazil, jsa brzy zase zdráv.

Prokop Chocholoušek

Nemohl ovšem delší čas psáti, čímž se s dokončením historické povídky „Poslední král Bosenský“ zdržel. Dopsal ji někdy po novém roce r. 1857., zaslav ji ihned do Prahy. Vytištěna byla ovšem později v II dílu Lumíru toho roku na str. 625—857. Kromě této práce neuveřejnil téhož roku a rovněž 1858 a 1859, pokuď víme, nic.

Zatím se Tomáš oženil a se spisovatelem a matkou srovnal. Jak, není nám povědomo. Jisto jest, že matka odebrala se záhy do Lvova, takže Chocholoušek zůstal v Bystrzyci sám. Touže z hynoucího hospodářství se vybaviti, žádal, aby povolen mu byl pobyt v Praze, kde jsa u pramenů, k historickým skladbám potřebných, též o Otokara mohl se postarati. Však ku podivu vyřízena žádost jeho v ten smysl, aby se přesně vyznačenou cestou přímo do svého rodiště Selce odebral a tam u okresního úřadu ohlásil. (Dokončení.)

V den svatební.

Kus románu. Napsala Henrietta Arnaudova. Přeložil Jos. Pachmayer.

I.

Co hodlám vyprávěti, událo se teprve před krátkou dobou, a jedna z osob, kteréž v rodinném tomto dramatu vystupují, pročítajíc tyto listy, až pozná jednu osobu za druhou, třeba zde pod jinými jmény byly uvedeny, zvolá: „To jsem já!“ Avšak budiž! Přijímám hněv její na se; jestiť jen žena, já pak jsem ubohý, starý muž, jemuž poslední dny života strpčila.

Bylo to za nepříjemného počasí, v oné době, kdy dny a noci jsou si skorem rovny a kdy dešť, větrem bičován, proudy se leje. Ni člověka v ulicích pustých, stichl i lomoz veškerý, jen kdesi v úkrytu průjezdu domovního ozývají se falešné a melancholické tony kolovrátku. Bilo osm hodin, když vstoupil jsem v salon sestry své, markýzky de Pons.

Sestra moje měla již nejkrásnější doby za sebou; nejrozkošnější dny života jejího uplynuly na dvoře královny Marie Antoinetty, časy velmi zlé následovaly po tolikerém štěstí a přepychu; po té se osud ještě jednou na ni pousmál a čtyřicet let později žila šťastna se zbytkem toho, co jí po velikých katastrofách zůstalo. Budila na první pohled úctu a byla roztomilou v bližších stycích svých; i pod vráskami jejími bylo viděti někdejší její krásu a vysoká, důstojná postava její neprozrazovala ani, že uplynulo již osmdesát let života jejího. Ze vznešené společnosti, v kteréž byla žila, zbylo jí trochu zdrželivé chladnosti, ale již po prvých větách rozhovoru stávala se veselejší, hovornější a — odpusť jí Bůh! — lehkomyslnou jako šťastné děvče patnáctileté. Všechna něžnost její, právě

tak jako něžnost a péče moje, zvolily si jen předmět jediný; dcerušku po jediném zesnulém synu jejím, pravého to andílka, Helenu de Pons.

Onen večer dlely jsme tudíž v kroužku rodinném. Madame de Pons pletla, Helena, jež seděla u nohou jejích na tabouretu, rozvinovala hedvábí. Na klíně jejím spočívala kytice podzimních květů, kteréž sice již byly mrazem pobledly, avšak něžnou vůni svou v teplé ovzduší salonu tím příjemněji vydechovaly.

Na druhé straně stolu kreslil Teobald ve své album; pozorný pohled jeho zaletal stále od skupiny před ním ku kresbě, na niž usmívaje se pohlížel s pravou radostí umělce. Za měsíc měl Teobald de Montmaur Helenku naši za choť pojati.

Stál jsem před krbem s hrabětem Anatolem de Saint-Servien. Příbuznost jeho s Teobaldem oprávňovala jej, aby čítal se mezi nejdůvěrnější přátele naše; byl to hodný hoch, ale v každém ohledu bezvýznamný, jeden z oněch mužů, jichž si vážíme a jež milujeme, aniž však pozorujeme přítomnost neb nepřítomnost jejich.

Hledě na milý, pokojný tento život rodinný, představoval jsem si budoucnost v barvách nejrozkošnějších. Teobald byl mužem, jakého jsem si pro Helenku vždy přál: vážené jméno, jmění sice málo, ale v úřadě, v němž musil postupovati, nepříliš ctižádosti a bodrá, velikomyslná povaha i život bezvadný. Také Helenka zdála se těšiti se z blaha, kteréž jsme jí uchystali; plachý pohled její utkvěl s nevýslovným výrazem důvěry a něžnosti na Teobaldu a na to obrátil se ke mně.

„Pojďte sem, strýčku," pravila mi, a ukázala na místo u stolu; „Teobald musí i vás do alba svého nakresliti "

„Dítě!" zvolal jsem, „chceš snad, aby starý, vrásčitý obličej můj tvořil kontrast ku tvým sedmnácti jarům? Dosti na tom, je-li na obraze už nakreslena i osmdesátiletá paní markýzka!"

„Ó, na to jsem ani nepomyslila," odtušila upřímně; „kdož by také myslil na takovéto věci, není-li krásný!"

A přece byla rozkošnou, když tak prohodila; jaký půvab a jaké tiché veselí zračily se v těchto očích modrých, jak vábný byl úsměv její a roztomilé celé její chování!

Postavil jsem se za Teobalda: kresba jeho byla hezounka, jen obličej Helenčin byl poněkud neurčitý: bylo možno pozorovati, že kreslič chtěl obraz ještě více vykrášliti a že nemohl býti s tím hotov.

„Drahá slečno," pravil a smazal opět jednu linii, jež se mu nezdařila, „mohla byste hlavinku trochu nachýliti?"

Helena sklonila hlavu k babičce své a krásný rusý vlas její rozestřel se v dlouhých vlnách i přes tvářičku její.

„Tak jest to výtečné!" zvolal Teobald uspokojen.

Můj bože! — pomyslil jsem si — pozoruje až příliš, že není krásna, třeba že byla půvabna . . .

V okamžiku tom zaharašil dešť z ostra na okně a hrom zaburácel.

„Jak ošklivé to počasí," zvolal hrabě Anatole, který již as půl hodiny, nic nemluvě, naslouchal jen ševelu deště.

„Mně jest to tím nemilejší," dodala moje sestra, „jelikož jsem pro dnešní večer očekávala návštěvu: madame de Las Bermejas."

„Madame de Las Bermejas!“ opakoval hrabě povstav, „madame de Las Bermejas! Onu Španělku, jejíž manžel byl v Navaře zabit a která byvši karlisty zajata, unikla jim takořka jen zázrakem?“

„Ano, právě ji!“

„O, dáma ta jest hrdinkou; mluví francouzsky?“

„Tak plynně jako vy! Ač jest Španělka, byla vychována v Paříži.“

„Tím lépe! Bylo by mne mrzelo, kdybych jí nemohl rozuměti. A nebýti deště toho, byla by dnešní večer zde trávila. Není-liž to mrzuté, Teobalde?“

„O nijak,“ odvětil tento a usmál se láskyplně na Helenu; „návštěva tato byla by rozrušila důvěrnost našeho kroužku. Člověk cítí se v rodině u krbu tak šťasten, řádí-li venku nečas a odvracuje-li nudné a nemilé návštěvy! — A mimo to, věřte mi, nemiluju hrdinek. Mne vábí více bytosti mírné, způsobné a skromné, nežli ony mužatky, jež vyšvihují se jako muž v sedlo a jež střílí z bambitek, aniž by brvou hnuly. Hrdinka! toť nepřirozeno! a tudíž skorem nestvůrno!“

„Nu, nic, můj milý,“ přerušil ho hrabě, pohlednuv na Helenu, „pochopuji, že jste nadšen toliko pro bytost něžnou, zcela mladou a půvabnou, avšak já smím si již dovoliti, míti zálibu v ženách silných a smělých. — Představuju si madame de Las Bermejas jako ženu vysoké postavy, brunetku, s hrdým pohledem a důstojného vystupování, jako ženu snad ošklivou, ale s takovým výrazem ve tváři, že proň na ošklivost její zapomínáme. Není-liž pravda, madame, že si ji dobře představuju?“

„Ano, skorem,“ pravila sestra má smějíc se; „uvedu ji ostatně v nejbližších dnech i do rodiny vaší a potom sám uvidíte!“

„Jak neblahý je však přece jen ten liják!“ zvolal hrabě Anatole znovu, a přistoupil k oknu, za nímž dešť jako ručej na zemi proudem dopadal.

Ale sotva pronesl hrabě slova ta, stanul povoz před vchodem domu. Na okamžik zavládlo ticho v komnatě.

„Nepochybně madame de Las Bermejas,“ pravila Helena a usmála se na Teobalda, jako kdyby ho chtěla potěšiti nad nemilou návštěvou.

„Myslím, že mi srdce prudce buší,“ pravil hrabě Anatole polohlasně, vjel si rukou do vlasů a postavil se ke krbu.

Minuta minula a v tom již ohlášena madame de Las Bermejas. Vstoupila lehoučkým krokem, přehodila nazpět lehký závoj svůj, pozdravila každého a usedla podle madame de Pons.

Nemohu vylíčiti, jaké překvapení, jaký úžas vzbudil ve mně první pohled na madame Ines de Las Bermejas; museli byste viděti tu krásku obdivuhodnou, byste pochopili dojem, jaký činila. Pomysleteż si hlavičku, o jakéž jen někdy fantasie malířů snívá, a kterouž marně snažil by se malíř zúplna v té vábné kráse na plátno zachytiti. Majestátní postava, štíhlá, řadou krajek bohatých zpola zahalená šije a rozkošné bílé ručky, koketně skřížené na černém oděvu smutečním.

Nevím, jaká slova dáma tato poprvé pronesla, tak byl jsem zahloubán v němý obdiv její krásy; avšak ton hlasu jejího vryl se mi ihned v paměť; byl milý, rozmilý a měl lehoučký cizí přízvuk, ač mluvila plynnou a ryzí frančinou.

Také Teobald pozoroval ženu-hrdinku s překvapením; zdálo se mi však, že nepříznivý předsudek jeho nebyl zcela oprávněn; posunul brzy opět kresbu svou k sobě a mlčky v ní pokračoval. Nyní jala se ho pozorovati i paní de Las Bermejas a pohledla potom na Anatola. Podobnosť mezi oběma shledati nebylo možno. Teobald měl onen vzhled, kterýž fantasii žen nejvíce rozněcuje: výrazný pohled a nevylíčitelný, jemný úsměv. Hrabě Anatole s rudou, bezvýraznou tváří a poněkud krátkozraký, měl obličej všední jako kdokoli jiný; snažil se všemožně upoutati na se pozornosť paní de Las Bermejas, kteráž hovořila s markýzkou, aniž dbala jeho lichotných poznámek; nevšímala si vůbec ni jeho, jenž od ní zraků ani odvrátiti nedovedl, ni Teobalda, kterýž na ni nehleděl.

Moje sestra přímo zářila radostí; měla velikou zálibu pro překvapení a toto překvapení se jí úplně zdařilo.

Hrabě Anatole nezapomněl však, že madame de Las Bermejas dlužna jest nám zajímavou historku, — historku, v níž sama byla hrdinkou a kteráž uveřejněna byvši před časem v novinách, zaměstnávala Paříž po celý den. Pomocí markýzky podařilo se Anatolu přimět paní de Las Bermejas, aby nám ji vyprávěla. Tuším, nelitovala ani příliš, že musila opakovati historii, v níž sama měla roli tak velikou a po níž nepochybně byla již častokráte tázána. Buď tomu tak či onak, odpověděla na přímou otázku Anatolovu prostě:

„Ano, jest pravda, byla jsem odsouzena k smrti jako vojín . . . prachem a olovem . . . zajisté méně hanebná to smrť nežli na šibenici neb guillotinou; avšak musím doznati, v takém okamžiku jest to praslabou útěchou!“

„K smrti odsouzena!“ opakovala markýzka. „Také já byla v roce devadesát tři odsouzena k smrti, ale byla jsem v bezpečném úkrytu . . . Avšak měly příšery ty slitování s vámi? Neodvážili se snad na konec vás usmrtiti?“

Paní de Las Bermejas potřásla hlavou. „Ó byli by se toho odvážili,“ pravila, „ale byla jsem zachráněna skorem zázračně!“

Zamlčela se, hrozná tato vzpomínka mocně jí zachvěla; po té pokračovala, pohlednuvši úkosem na Teobalda, kterýž však horlivě dále kreslil:

„Manžel můj padl v době oné pravě pod hradbami Vittorie; já osaměla tak v zemi vzbouřené mezi dvěma stranami, kteréž se na vzájem ubíjely. Byla bych musila prchnouti do hor, byla bych musila ukrýti se v některé vesnici, ale jaké bezpečnosti byla bych mohla třeba i tam nalézti?

Který průvodní list byl by mne mohl chrániti před bandity, jimž občanská válka vzdor všem jejich ničemnostem beztrestnost pojišťuje? Rozhodla jsem se proto hledati útulku ve Francii.

Jediný sluha mne provázel; nezaopatřila jsem si ni listu průvodního, ni odporučení, kteréž byly by prozradily záměr můj. Opustili jsme Vittorii v jednom z mých povozů tak, jakobychom se pouze na venek ubírali. Oděvu vzala jsem málo s sebou; peníze a skvosty své zašila jsem do polštáře na sedátku povozu.

Jaká to cesta! Jeli jsme krajem vyhladovělým, zemí, jejíž lid krvavou válkou byl zničen . . . všude cesty zúmyslně zkažené, pole ležící ladem

vesnice, jichž zdecimované obyvatelstvo prchalo kvapem, jakmile uzřelo uniformu nějakou a jež chvělo se strachem: řádiliť karlisté i odpůrci jejich stejně krutě proti němu!

Z počátku dařilo se vše dle mého přání; vyhýbali jsme se u velikých oklikách místům, obsazeným drobnými harcujícími četami, jež proti sobě guerillu vedly, a dvě noci trávila jsem v domech úplně opuštěných.

Večer třetího dne přibyla jsem před chudobnou jakousi „ventu" na blízku Estelly; mezkové moji byli strmáceni a nemohli již téměř ani krok dále. Víte, co jest „venta"? Krčma nejnižšího druhu, v níž mniši, kupci, vojáci, žebráci i honci mezků jedí, pijí a spí pospolu v jediné smésici. Přes to musili jsme se tam zastaviti!

Po večeři ulehl Perico, sluha můj, pod širým nebem na otep slámy. Já vstoupila opět do svého povozu a pokoušela jsem se spáti. Byla to jedna z oněch čarokrásných vlídných, jasných a průhledných nocí španělských. Vůz stál pod velikou moruší před vchodem krčmy; z povýšeného místa toho naskytal se rozhled daleko široko. K půl noci vyšel měsíc zářivý, ohnivý; i zdálo se, jak by se byl již probudil den. Přede mnou rozkládala se nedohledná rovina, posetá skupinami a chomáči stromů; na obzoru vystupovaly hradby a kostelní věže malého jakéhos města, obklopeného pahrbky. Vše spalo na vzdálených polích a lánech těch; jen cvrček ozýval se pod travinami podél cesty. Jak zářivá byla nebesa! Jak klidna byla příroda ve chvíli té! Jak dobře dalo by se žíti na této zemi čarovné, jež rozkládala se tu ve vůni prvních jarních květů! Nikdo by nebyl uvěřil, že plen, žhářství a vražda byly tak blízky, tak blízky!

Ponořena v myšlenky tyto, usínala jsem pozvolna; jen někdy otevřely se znavené zraky mé znovu a pohledly mechanicky v polotemno, vůkol mne se rozkládající. Ale již v brzku zdálo se mi, jako bych viděla záři ohňů, jež v určitých vzdálenostech se objevovaly a před paprsky měsíce bledly; náhle ozval se v dáli zvláštní pronikavý křik a opakoval se ihned mnohem blíže. Probrala jsem se na kvap z polosnu svého.

Perico přikvapil ke mně.

„Seňoro," pravil poděšen, ač jinak nedal se tak snadno zastrašiti, „karlisté kvapí sem od Estelly; co máme učiniti?"

„Musíme pryč odtud, pryč! — a to ihned!" odvětila jsem.

Nečinila jsem dobře, měli jsme zůstati.

Než deset minut uplynulo, byli jsme opět na cestě; krčmář nepochybně, ač jsem mu dobře zaplatila, kvapil karlistům vstříc, aby nás udal.

Po celý ostatek noci jeli jsme po hrozných cestách, jež vedly mezi lesy a propastmi; za svítání octli jsme se při vstupu do jakéhosi údolí, jímž proudila z břehů vystoupivší voda jakési horské bystřiny; duby rozkládaly koruny své nad cestou, kterouž místy obrovské kaluže a stoky vod přerývaly; nad námi vztyčovala se pak téměř svisle mohutná úskalí, kol jichž vrcholků krkavci kroužili. Ó nikdy, nikdy nevymizí mi temný, pochmurný vzhled tohoto zákoutí z paměti! Vidím v duchu každý strom, každý skácený kmen, každý kámen před sebou i ten dřevěný kříž, kterýž vztyčen byl na kraji cesty, aby označoval místo, kdež nepochybně některý nešťastný poutník smrt nalezl.

Zdálo se, jako bychom v této samotě tísnivé jeli poušti, kdesi na konci světa. Náhle vzkřikl však jakýsi hlas za stromy: „Stůj!“

Perico pohnal mezky do trysku; výstřely zarachotily s obou stran cesty.

Perico skácel se k zemi, mezkové stanuli a já vystoupila bez jakékoli určité myšlenky z povozu svého . . .“

„A potom, madame,“ přerušil ji hrabě Anatole, kterýž byl dosud takořka s dechem utajeným napjatě naslouchal, „potom vystřelila jste statečně v řady lupičů?“ . . .

„Ach, nikoli,“ odvětila paní de Las Bermejas s rozkošnou naivností, „bála jsem se nesmírně a počala jsem plakati. Vojáci obklopili povoz můj; podle rozedraných uniforem jejich poznala jsem, že jsou to karlisté.

Velitel jejich, důstojník, přistoupil ke mně a dotazoval se mne.

Usedla jsem na kraj cesty a odvrátila hlavu stranou, bych neviděla tělo ubohého Perica, jenž ležel tu v tratolišti své krve.

Na otázky, kteréž byly mi kladeny, odpovídala jsem, že jsem Francouzka a že vracím se do svého domova.

Mezitím vylomili vak můj, prohledali jej, rozházeli vše, co v něm bylo, kolkolem, křičeli a lomozili kolem mne. Ó, jak jsem se bázní chvěla! Div nezmírala jsem při myšlence, že jsem sama a bez pomoci v rukou těchto lidí!“

Paní de Las Bermejas zamlčela se opět a přejela si rukou čelo, jako kdyby chtěla zakrýti záchvat hrůzy, jež se jí při vzpomínce té znovu zmocnila.

Teobald upustil tužku, pozoroval ji a v pohledu jeho zdálo se tkvěti cosi jako otázka, jako mučivá pochybnosť.

„Lidé ti byli Španělové duší tělem,“ pokračovala paní de Las Bermejas, jako by chtěla odpověděti na myšlénku Teobaldovu; „byli fanatičtí, ukrutní, byli s to, ženu usmrtiti, ale nikoli ji zhanobiti.

Důstojník odvedl mne poněkud stranou; dva vojáci střežili mne z povzdálečí, a po té konala se uprostřed cesty porada. Bylo tam as pět nebo šest důstojníků, mnich jeden a dva nebo tři muži, kteří neměli žádných uniforem. Živo bylo ve skupině té. Četa asi sto vojáků, kteráž poněkud dále stála shromážděna, zachovávala úplný klid.

Mně ani na mysl nepřipadlo, že jde o život můj a přece jsem byla vystrašena, i modlila jsem se z hloubi srdce k Bohu za sebe i za ubohého Perica, jehož smrti jsem byla příčinou. Zraky mé odvracely se zděšeně od mrtvoly i obávala jsem se, že budu s ní ponechána samotna v této poušti. Přítomnost karlistů mne proto v jedné chvíli spíše upokojovala, nežli děsila. Bála jsem se především jen toho, že bych mohla zde osaměti!

Vojáci přicházeli a odcházeli opět. Chvílemi slyšela jsem v dálce rachot pušek, kdesi v okolí se bojovalo. To vše trvalo as hodinu.

Konečně odvedli mne oba vojáci, kteří mne střežili, zpět na kraj silnice; celá četa mne obklopila; obličeje všech byly zachmuřeny a nehybny; všechny zraky upřely se na mne.

„Doño Ines de Las Bermejas, přistupte blíže!“ děl jeden důstojník, jenž nosil odznaky podplukovníka.

Zachvěla jsem se, když uslyšela jsem jméno své.

„Doňo Ines de Las Bermejas," pokračoval důstojník, „jste obviněna a usvědčena z vyzvědačství a ze vzpoury proti vládě Jeho katolického Veličenstva, krále našeho, Don Carlosa. Poručte duši svou Bohu: přítomný zde soud vojenský odsuzuje vás k smrti!"

Náhle zděšení, úzkosť nevýslovná zachvátily mne. Zemříti! Zemříti ve dvaceti letech!

Sklesla jsem na kolena, zapřísahala jsem se nevinou svou, žebrala jsem plačíc o život.

Taková zbabělosť musila by muže zneuctíti, ale žena smí bez hany u katů svých o život žebrati. Chtěla jsem žíti! Bída, vyhnanství, ano podmínky nejkrutější — vše byla bych přijala."

Teobald pohledl na paní de Las Bermejas s touž nepokojnou pronikavostí jako dříve.

Ona však pokračovala: „Ano vše, mimo zneuctění! Avšak tito lidé neměli soucitu se mnou; vzdálili se. Jen mnich zůstal tu, aby vyslechl zpověď mou.

Pokoušela jsem se promluviti k němu, ale hlas mi selhal; zůstala jsem nehybně v prachu na kolenou, upírajíc zraky jen na tucet pušek, kteréž sestaveny jsouce v pyramidu, stály na okraji cesty. Ani pohled můj, ani myšlénky mé nemohly se od těchto pušek odpoutati.

Neplakala jsem již, neprosila jsem již o milosť, neviděla jsem nic již než černě lesknoucí se pušky přede mnou a krásný blednoucí měsíc na nebi!

Mnich napomínal mne; dlouho neposlouchala jsem ho, ale konečně porozuměla jsem, jak praví: „Dcero má, proste Boha o milost, na zemi není pro vás již záchrany . . . Hle, přicházejí už!"

Tu obrátila jsem se k němu. Byl starcem již, slzy tkvěly mu v očích.

„Otče můj," děla jsem mu, a chopila jsem se roucha jeho. „Jsem nevinna. Zachraňte mne! Neopustím vás, nespustím se vás. Nebudou míti odvahy, mne po vašem boku zastřeliti! Mějte slitování s nešťastnou ženou. Vizte, jsem tak mladá, plná jarosti a života, a chtějí, bych tak mladá již zemřela! . . . Mám tolik dnů ještě před sebou! . . . Ti, kdož mne chtějí o ně oloupiti, budou musit z toho účty klásti bohu! . . ."

Mnich pokusil se odstrčiti mne, ale já zavěsila se křečovitě na něho, objala jsem jeho nohy.

Tu slyšela jsem za sebou pušky nabíjeti. Hrozný tvrdý ten tón zazvučel příšerně, jakby v samém tupém mozku mém, ruce mé pustily bezděčně roucho mnichovo, viděla jsem, jak se vzdaluje.

Ticho, hluboké a dosti dlouhé zavládlo, — po té třesk pušek . . . a život mne opustil.

Když jsem opět vědomí nabyla, ležela jsem na okraji cesty na polštářích povozu svého. Mnich seděl podle mne a kouřil doutník. Byli jsme osaměli!

Připomněla jsem si vše dobře, když jsem oči otevřela; cítila jsem, že nejsem ovšem mrtva, ale myslila jsem, že jsem aspoň těžce raněna. Mnich pomohl mi vztýčiti se zpola a podal mi vína píti, jež rychle síly mé vzpružilo.

„Dcero má," řekl mi dojat, „odbyla jste vše pouhým strachem. Těšte se tím a děkujte bohu!"

Chtěla jsem mu poděkovati, neboť jsem pochopila, že on mi život zachránil, ale mohla jsem jen plačíc ruce sepjati.

„Nuže," pravil mi, „upokojte se, nejste ani raněna; kule letěly příliš vysoko a vy jste právě v onom okamžiku nejosudnějším sklesla na kolena... Co hodláte nyní činiti?"

„Budu hledět dostati se přes hranice," odtušila jsem mu, „rcete mi jen, otče dobrý, kterým směrem mám se dáti?"

Mnich potřásl hlavou. „Ubíráte se do Francie!" zvolal. „Zlá to země!... Všechno neštěstí Španělsku přišlo odtamtud! Pravý Španěl nemůže tam ani žíti!"

„Ach!" pravila jsem, chvějíc se od hlavy k patě a bojíc se, bych ho nepopudila, „vím ovšem, že jest to země zlá, kde skorem již ani po křesťansku nežijí; avšak ve Španělsku nemohla bych žíti nyní bezpečně, otče můj!"

On kynul hlavou na znamení souhlasu.

Povstal potom a pravil: „Dobře, dcero má, budu vám vůdcem. Co jsem počal, chci též dokonati."

Políbila jsem ruce jeho.

„Dcero má," pokračoval a ukázal k severu, „až budete dlíti tam, tam za oněmi horami, nezapomeňte Španělska našeho a modlete se k bohu i za bratra Antonia de Leon."

Povoz stál ještě uprostřed cesty, avšak mezci byli zmizeli. Hledala jsem tělo Pericovo očima; mnich ukázal mi na čerstvě naházený hrob u paty dřevěného kříže.

Ubohý Perico... byl tak mlád a také on život tolik miloval!

Vybrala jsem peníze a skvosty své z polštáře povozu; chtěla jsem jimi i mnicha poděliti; on však odmítl. Opustili jsme divočinu tuto pěšky.

Druhého dne byla jsem již na půdě francouzské."

Paní de Las Bermejas umlkla.

Helena a sestra má stiskly jí ruce; obě slzely. Také mým srdcem starého mládence vyprávění její otřáslo; hrabě Anatole ulevoval si živými výkřiky; jen Teobald slova nepromluvil. (Dokončení.)

KROJ SLOVINSKÝ Z KRAJINY.

Anna Strésorova.

Báseň Jaroslava Vrchlického.

„Mít v srdci ideal, jenž hvězdou svítí
a nezhasíná pro vše stezky žití,
je blaho již; však duše vždycky ráda
v svůj ideal též budoucnost svou vkládá,
s ním snoubí se a pojí, jako k cíli
svých snů a tužeb pouze k němu pílí
a věří ráda, že ji neoklamá.
Jak na sobě to zkusila jsem sama!
Den každý vítala jsem, kterým zase
blíž o krok jen jsem byla jeho kráse,
jak příroda mi mluvívala k duši
jak věčný symbol, za nímž zas jen tuší
svůj ideal! Ó hvězdy, vy to víte,
jak letěly k vám touhy ňader skryté,
co tichých stesků, blažených co přání
mi zlatilo to vaše mírné plání!
To bývalo, ó žal, již dnes tak není!
Je otráveno každé moje chtění
a přece musím dále, k zhoubě jisté
se šinu, proč tak zkoušel jsi mne, Kriste?
Jsem žena jen a nést mám obra břímě!
A vidíš, v pokoře své skláním týmě,
mdlá ruka chytá štětec zas a chvatně
jak pod dozorce bičem kouzlí v plátně
svět vidin svých, ač tvoří dílo, zkázy
jež bude obětí . . . Ó mne to mrazí
a v barvy náhle palná slza stéká!
Tak bylo tobě, Kriste, za člověka
když ochoten byl's život svatý klásti,
tak v Olivetské zahradě se třásti
tys musil, jako já se chvěju tady!
Vždyť věděls rovněž, marně umřeš, všady
zlo dále bude bujet jako dříve
a člověk trpět. Proč mé duši snivé
jen odhalil jsi budoucnosti clonu?
Já nejsem silná, Pane, viz, já tonu,
ó proč tak učinil jsi slabé ženě?

Ó jindy blažená jsem byla denně.
Mne pěnkava, jež hnízdí ve zahrádce,

svým zpěvem z rána přivítala sladce
ve vůni střemchy a modrého bezu.
V svém domku, který věnčen thyrsy slezu,
já k práci vstala, vděčné svoje oko
v jas nebe stopila jsem přehluboko,
jen k práci, k práci všecko ve mně hrálo.
Tou myšlenkou se jarní slunce smálo,
tou cvrček zpíval na krbu, tou hvězdy
přes květy nočních fial vzplály vezdy
a v snech mých bylo svátečně a slavně.
Ach, to byl život! Zda pojímán správně,
já nevím, ale cítím, že byl, posud.
Já sama chtěla stvořiti svůj osud
svou dlaní, svého srdce vidinami.
Já zřela v dýmu kadidla čnít chrámy,
v nichž mé obrazy plály v řady věků,
svou myšlenkou mluvíce ku člověku
let pozdních, v barvách, v liniích jsem žila.
Ba nesmrtelnost jsem již napřed pila.
Tu ženu, které oči v slzách tonou,
jsem zřela, klečí mojí před Madonnou,
tam profil čistý útlé dívky mladé,
v slib lásky pod můj obraz kytky klade,
tam poutník uprášený, cestou znaven
se staví ohněm svaté víry tráven
a loká něhu, která z mého štětce
se chrámem vznáší s obličeje světce.
Tam děti pletou věnce v svátku chvíli,
by díla ruky mojí ověnčily
a v dílech těch já žiju dnes a zítra.
Mé touhy, přání, sny dívčího nitra,
vše zosobněno v světců řadě žije,
tvým jasem tknuto, věčná poesie!

A první úspěchy mé! Trnu žasem!
Ký div, že toto všecko věřila jsem,
že v budoucí svou slávu jsem se vžila,
že snad jsem, Kriste, příliš zpupnou byla,
že největší to, neslýchané štěstí,
jež dáváš člověku zde, aby nésti
moh svůj kříž lehčeji, že lásky darem
jsem povrhla, svým uchvácena žárem.
Jej vidím posud. Sličný byl a mladý,
ctný kavalír, erb jeho neměl vady,
on jmění měl a zámky, v dáli slyšel
o obrazech mých, v moji dílnu přišel,
však místo obrazů — mne viděl pouze.
To nestačilo tenkrát mojí touze,

to urazilo klíčící mou pýchu,
já nepoznala oheň, jímž plál v tichu,
že pravý byl, bez sobectví a ryzí,
já střásla jsem jej, hmyz jak střesem s řízy,
a s lehkou myslí jsem to udělala.
Zřím posud v snech svých, kterak tvář mu vzplála,
jak polo žalost, polo hněvy v zraku
stál v mojí dílně, škubal ve rozpaku
na kordu svého koši třásní pestrou.
Pak odešel a s uměním, svou sestrou
ba víc teď, s miláčkem své duše zbyla
jsem sama, láska mne již opustila,
já nemohla podlehnout spánku moci,
já bděla a tu viděla jsem v noci,
jak Láska stála v středu mojí dílny
jak bílý stín, bůh veliký a silný,
jak před obrazy mými v hořkém lkání
svůj luk zlámala v svojí božské dlani,
svůj vínek z růží sundala si s hlavy
na práh mi složíc trnový laur — slávy
a smutná, slzy v očích, bledá celá
jak z dílny mojí pro vždy odcházela.
Stůj! darmo za ní já jsem volat chtěla!

Již bylo pozdě. Mráz a horko v těle,
já oddala se štětci nyní cele;
jen umění mi idealem bylo,
jen najíti a vykonat své dílo!
Ne chrámy jen, já začla panské hrady
svým štětcem zdobit, zjevů celé řady
v mé duši vstaly, obraznosti síla
jak lidstvu od věků je vybájila.
Já vhroužila se v těžkou ducha práci,
šla s vědy kahanem, kde v tmách se ztrácí
již stopa každá, peruť dál jsem hnula,
na kahanu pochodeň rozžehnula
a krásou oživené stíny mythu
jsem v báseň stkala plnou svého citu.
Mně Hesperidek sady z kořen stály
i celý Olymp, satyři se smáli,
a bozi žili v stálém hodokvasu,
ocean starý země květnou řasu
rty líbal uctivě a v hvozdech, stráních
svět radostí se zpíjel v dumách ranních.
Již v zámku Neuilly komnat bílé stěny
jak listy přede mnou, hle otevřeny,
tam pro věčnost jsem volně měla psáti
sen duše své. Já začla malovati,

já byla plna odvahy a vznětu,
v mé duši přes noc vypučelo květů
z mé práce denně! Vítězství mé jisté!
Já stála u cíle! V tom uznals, Kriste,
za dobré zkrušiti mne těžkou ranou,
žluč podat rtům, jež zpíjely se manou.

Sen příšerný jsi spustil na mé řasy;
jej jako okno na budoucí časy
tys otevřel tak přísně, bez ohledů
v mou duši vrhnuv nekonečnou bědu.
Já viděla, co ruka moje stvoří,
jak v blízké budoucnosti všecko shoří.
Ó hrozné, co v té prožila jsem chvíli!
Zvon bije v poplach a chodbami kvílí,
žeh osvěcuje schody, okny šlehá,
dav zmatený a překvapený běhá,
chce hasit — darmo! nikde dosti vody,
žár větší, již se dolů řítí schody,
kvil, nářek, praskot, dýmu, jisker snopy,
jas noční nebe v krvavý plášť topí;
já — nevím, kde jsem z hlubiny snů vstala —
jsem zřela sebe, divě pobíhala
jsem síněmi, své ruce rozprostřela,
jak obrazy své chrániti bych chtěla,
je krýti tělem! Ale požár děsný
již neustal, svůj rozpoutal rej plesný,
já zřela v tvář mu, byl to démon rudý,
táh všemi jizbami své pružné údy
a hrstí plamen všady rozhazoval,
tu do krbu se, do záclon tam schoval,
šleh jazyků stem po zdích a ty v blesky
se změnily, mé šlehající fresky,
a tančily po díle snů mých divě
a lízaly mé ruky stopy chtivě,
psi pekelní! A král jich, démon zkázy,
měl rysy jeho, ó ten pohled mrazí!
měl tahy zhrzené mnou druhdy lásky.
A život můj, v ty staré vtělen zkazky,
v ty bohů postavy a faunů, celý
se rozpad v popel, dým a na čoud ztmělý
hned v rumy kles, jej zřím, jak v rumech stojí.

A já se probudila. V jizbu moji
se jitro smálo. — Sladké kouzlo rána!
Přede mnou práce moje rozdělána,
to sen byl pouze, sáhla jsem si k hlavě,
tam strháno cos bylo, sny o slávě

se jako stíny šklebily mdle na mne,
mé představy a illuse — vše klamné!
Já cítila, kdos zlomil moji sílu,
můj vzlet, mou odvahu! Ku svému dílu
já nemohla se vrátit, sotva snesla
jsem pohled na ně, zdrcena jsem klesla
jak obviněna na své duši z vraždy.

Já vstala — ale otrávena navždy.

Ty, Kriste, víš teď, s jakou resignací
se vláčím denně k této svojí práci,
o které vím, že napřed odsouzena,
že zmaru propadne! Ó jaká cena
to života a snů a dum a touhy!
A všecko, všecko marný trud a pouhý,
mé dílo dobu příští neuvidí,
neslétne k němu vlídné slovo lidí,
mé jméno zapadne, jak dílo shoří.
A přece, Kriste, pluju v tomto moři,
jež pode mnou své děsné vlny choulí.
Jdu za svým cílem s odsouzence koulí
na každé noze a na rukách s pouty.
Zřím zmarem naplněné všecky kouty,
znám osud svůj, neklnu svému věnu,
jsem zdrcena, vždyť takto stih jsi ženu,
jdu opřena o myšlénky té holi,
že co mne takto trápí, rve a bolí,
též stihne lepší než jsem jinak zase,
že bídný prach jsme v prostoru a čase,
že každý, kdo tu hledá, bádá, tvoří,
v tmy budoucna se v nejistotu noří,
že každý na zdař bůh své dílo dává
ať dřív či později v plen, že všecka sláva
je illuse a v naše sny a chtění
že nežli živly člověk lepší není,
že bludičkou cit, každá vůle třtinou.
Tak postavy tkám, které jistě zhynou,
jdu bez útěchy žitím, v smutku, sama,
vím pouze, že můj ideal mne sklamá.

Ze zápisků Phil. stud. Filipa Kořínka.

Studie k novellám. Prozrazuje Martin Havel.

(Pokračování.)

e středu po velikonočních svátcích přišel jsem jak obyčejně k Janebovům na hodinu, byl jsem však překvapen, že nalezl jsem dvéře bytu zavřeny.

Zaklepal jsem — nic se nehýbalo. Nezvyklé ticho bylo za dveřmi se slaměnými pletenci. Zaklepal jsem tedy po druhé, silněji, a čekal.

Po hodné chvíli zaslechl jsem vrznutí dveří od pokoje a volné šoupavé kroky.

Přišla mi otevřít sama stará paní. Spatřil jsem ji poprvé stojící a divil jsem se, jaká je shrbená a vetchá. V lenošce vypadala ještě dosti pěkně a statně v bílém svém čepečku, ale nyní viděl jsem, jak je již stařičká a slaboučká. Měla na sobě černý vatovaný burnus, přepásaný širokou zástěrou, na němž nyní pozoroval jsem, jak je na vysedlých lopatkách do režňa odřený; na týle jí čouhaly zpod čepce řídké praménky bílých vlasů a zpod kartounové sukně vykukovaly špičky libereckých bačkor.

„I vítám vás, pane Kořínku“ — řekla všecka udýchána, „musel jste asi hodně dlouho klepat — já už špatně slyším. Musíte mi odpustit,“ omlouvala se.

„Ale prosím, milostpaní, vždyť jsem právě přišel,“ jistil jsem.

„Já jsem dnes sama doma — naši šli všichni na fidlovačku, máte prý už pro tentokrát prominout. Ale pojďte dál, pojďte — nestůjte ve dveřích,“ pobízela.

„Já nebudu vyrušovat, milostpaní. Pro dnešek to tedy necháme — zítra beztoho přijdu —“

„Nic, nic, nic,“ živě namítala stará paní a dívajíc se na mne s bradou pozdviženou, kroutila hlavou v bílém čepečku. „Musíte dál — to vám není nic platno. Viki Vám nechala hrneček kafe — tak to musíte vypít,“ a chopila mě beze všech dalších řečí za ruku a táhla mě slabounce do vnitř.

Nechtěl jsem odpírat, i omlouval jsem se jen, že kdybych to byl věděl, nebyl bych ji vyrušoval.

„I já jsem ráda, že jste přišel,“ jistila. „Aspoň než to kafe vypijete, musíte se mnou posedět. Taky jednou se starou —“ obrátila se na mne s dobráckým úsměvem kol vrásčitých rtů, „ne jen pořád s mladými.“

„Darmo činím nepohodlí.“

„I co pak to, ke dveřím se ještě doštrachám, to by bylo pěkné," povídala s jakousi chloubou. „Vždyť v letě si ještě na Dobytčí trh vyjdu — no tak!"

Vešli jsme do pokoje. Na stole před lenoškou staré paní viděl jsem rozložené karty. Zpozorovala můj pohled a povídala rychle jako na omluvu:

„I to tak z dlouhé chvíle — když je člověk sám. Na pletení už dobře nevidím, a taky ruce už mám neohybné. — No tak si jen sedněte, pane Kořínku, sedněte," pobízela mě a sama od postele brala židli a chtěla ji přistaviti ke stolu. Přiskočil jsem a přistavil si ji sám.

„Přece se svlékněte," povídala zas, „je tu teplo. Já jsem si ještě přiložila."

Nedala jinak, musel jsem svléknout svrchník a přisednout k její lenošce. Sama šla ke kamnům a s hořejšího oddělení mi přinesla můj modrý koflíček a s prádelníku mi podala na táce rohlík.

„Já jsem si myslela, že přijdete, když vám v pondělí zapomněli říct, že půjdou na fidlovačku — a skoro jsem teď ráda," švitořila stará paní. „Aspoň mi ujde trochu chvíle. Je tu jako po vyhoření, když všichni odejdou. Já nevím — já už jsem tak zvyklá vidět kolem sebe hodně lidí — že když jsou pryč, zrovna ta samota na mne padá."

„A že aspoň někdo nezůstal doma," řekl jsem.

„I Lóri chtěla, mermomocí, ale já ji posýlala: Jen si jdi a neměj o mne strach. Mě tady nikdo neukradne. A snad přijde pan Kořínek, a tak si spolu poklepneme," usmála se stará paní na mne. „I Marjánku jsem poslala. Viděla jsem, jaké má trhání. Prosím vás, u nás málokdy někam přijde. A my," usmála se znova, „nepotřebujeme přece žádného svědka." Když jsem hned neodpovídal, dodávala:

„No nic si z toho nedělejte a nebojte se — já vím, že se mnou starou bábou není žádné vyražení pro vás a já vás taky nebudu zdržovat. Jen co to kafíčko vybumbáte, pak můžete zas jít. Beztoho se půjdete taky podívat na fidlovačku?"

„Nepůjdu, milostpaní," jistil jsem. „Nestojím o to."

„Proč pak" — divila se, „já zas, dokud jsem mohla, nevynechala ani jednou. To jsem vždycky chodívala s našimi studenty. Já mám ráda hodně lidí, a hodně když jsou veselí a mají radosť. A zvlášť na děti se ráda dívám, jak to jimi škube, jak vyvalují oči a otvírají huby — inu to je hotová švanda. Kdybych mohla, hned bych zas šla."

Díval jsem se s úsměvem na stařenku. Líbila se mi, jak tak byla v dobré míře a snažila se mne bavit. Rád jsem ji poslouchal a usmyslil jsem si, že s ní trochu posedím, aby se jí nestýskalo.

„Jest-li pak je ta káva dost teplá?" obracela se na mne plna starostlivosti.

„Děkuji, milostpaní, až moc."

„I to je dobře, aspoň se zahřejete. Snad kousek cukru byste ještě chtěl, ne?

„Rukulíbám — je dost sladká, jen se neračte namáhat."

Dívala se na mne mateřsky laskavě a měla zjevnou radosť, že mi chutná.

„To je dobře, až jste přišel," pochvalovala si ještě stále, „já jsem pořád dávala pozor, až zaklepáte, a hnedle bych vás byla neslyšela. To bych byla od Viki dostala."

„Snad by to nebylo bývalo tak zlé?" usmál jsem se.

„I jo — smáli by se mně. To nevíte, jak na vás Viki dbá, jak mi přikazovala, abych dávala pozor."

„Slečna je velmi laskava," podotkl jsem.

„Ach jé, co pak Viki! to je vzor ženské," chválila živě stará paní. „To nikdo tak nemůže vědět a říct, jako já. Kdybych vám, milý pane Kořínku, měla všecko povídat — desátá by to nedokázala, co ona. Desátá, povídám!"

„Věřím, milostpaní," svědčil jsem.

„To už jste slyšel, jak u nás bylo, když můj — dej mu Pánbůh nebe — zemřel. Že jenom Viki máme k poděkování, že jsme neměli nouzi. Prosím vás, ani krejcar jmění — to, co jsem měla z domu, se už dávno přisadilo — a z té pensičky, co jsem dostala, sotva já sama bych se byla uživila. A teď tolik nezaopatřených dětí tady — jen si to představte! Viki a Lóri mohly snad jít někam do služby, nebo šít na lidi, nebo vyšívat, ale co s těmi malými? — To byla strašná doba. To se rozumí, že se hned žádalo o podporu na jejich vychování, no a dostaly ji taky asi za rok — na každé dítě šedesát zlatých — ale co pak je to? Ať někdo za ně dítě živí, tak se podívá, jak vystačí. — A k tomu ještě ty nemoce, a jedna za druhou! Jako lazar jsem ležela, a na Viki připadla, to se ví, hlavní starosť. O mne, o domácnosť, o malé bratry i o ty študenty, co už jsme měli. A všecko to zastala — všude byl pořádek. To není maličkosť, pane Kořínku!"

„To si lze pomyslit," přisvědčoval jsem, vážně naslouchaje a jsa rád, že se stará paní takhle rozhovořila.

„Teď považte, kdyby Viki bylo nebylo, nebo kdyby nebyla sehnala sama ty studenty, jak by nám bylo bývalo. Já si to nedovedu ani představit. A ona mohla docela dobře říct: Já jdu z domu, já se už o sebe postarám, a vy se zas starejte taky. A každý by byl ještě řek, že je hodná dcera, že nechce padnout matce za obtíž, že jde, aby ulevila. A že by se Viki byla dobře uživila, o tom nemůže nikdo pochybovat. Uměla vám znamenitě vařit, i ty nejjemnější věci, šít prádlo a šaty, uměla s dětmi zacházet i dobře piano hrát, krátce vzdělaná a chytrá ženská to byla. Ta by se byla bývala ve světě neztratila, a kdo by si ji byl k sobě vzal, dobře by byl koupil. A mohla mít pohodlnější živobytí i k štěstí mohla přijít. Ale ona zůstala s námi, věděla, jak jí potřebujeme, obětovala se těm menším dětem, zrovna druhou mámou jim byla, když já jsem ležela. A jak jí děti přivykly, a jak ji měly rády a ji poslouchaly! A jak se studenty uměla zacházet — jak o všecko se jim postarat! Nač sáhla, všecko se jí dařilo. Všecko dovedla uchopit za pravý konec."

„To je ještě nyní vidět, jak slečna všechno řídí," souhlasil jsem se starou paní.

„Inu, a dříve teprve. Celá domácnosť se kolem ní točila. Všude jenom Viki, Viki, Viki. Děti ji poslouchaly, studenti na ni dali a já jsem ve všem mohla na ni spolehnout. A všecko jí pod rukama zrovna květlo. Studenti se drželi, přibývali noví, větší byt jsme museli najmout, služku jsme zas vzali a začínalo se nám dobře dařit, chvála Pánubohu. A tak se to udržuje už třicátý rok."

Teď naklonila stará paní svou hlavu až ke mně a povídala pološlasným šeptem:

„Vždyť ona Viki má hezké peníze uloženy. To, co dostávám já a ony, hned se dává do spořitelny. Na to se ani nesáhne. A je to ročně na čtyry sta. Jen Helén si něco bere ze své pense, a taky ne všechno. Na živobytí dají studenti. Jak pak by nedali — vždyť všichni dost platí — Viki žádného pod pětadvacet zlatých nevezme. A ještě do kuchyně se musí posílat. A dostává hodně každou chvíli — — Dneska už se nemusejí bát stáří. Kdyby hned se stalo, že by studenty nedostaly, tak s tím, co dohromady dostávají a z interesů budou moci být tak živy jako teď, i kdybych já tu už nebyla a moje pense ubyla. Prosím vás, za třicet let, když se každý rok něco ukládá — to se už něco nastřádá. Vám to můžu říct — vy jste rozumný a vidíte, že si to poctivě zaslouží, aby z těch studentů měli živobytí. Vždyť je to práce a starosť s nimi. To žádný neví, kdo to neseznal."

„Já to pozoruji, milostpaní," svědčil jsem. „To je zcela spravedlivo, aby práce dala živobytí."

„No tak vidíte, to já taky říkám. A že tak žijou pohromadě, zase si pojišťují stáří. A to je všecko zásluha Viki. Bez ní by to tak nebylo. Bůh ví, jak bychom se byli museli protloukat. Tu česť jí musí každý dát. A ti ostatní všichni jí musejí být vděčni. I Lóri, i Helén i Juli."

„Můžete mít radosť, milostpaní, že tak svorně spolu žijí a že jsou zajištěni již pro každý případ," řekl jsem.

„Inu, mám, mám," řekla stará paní, ale jakýsi neklid se jí zmocnil. Neohybnými, třesoucími se prsty svých svadlých rukou začala shrabovat drobečky na stole, brada i vpadlé rty se jí pohybovaly, jakoby jí do hrdla cosi vstoupalo a ona to chtěla vnutit zpět.

„Radosť" — řekla po chvíli, ale s přízvukem trpkosti a jaksi namáhavě. „Inu já jsem spokojena, že je to tak — — Ale přec si někdy myslím, že to mohlo být lepší. Víte, hodni jsou všichni, moc hodni — Z nejhorších starostí už taky vyvázli — ale co je to všecko? — Tak jim ta mladosť utekla —" staré paní zatřásla se brada a hlas se stlumil a zastřel — „a co užily — řekněte? Jen trochu dření, chuděry."

Hlas staré paní se zlomil, vpadlé oči zvlhly, a třesoucí se ruka začala chvějivě přejíždět kolem úst, jakoby je utírala.

Cítil jsem se starou paní. Chtěl jsem něco říci na útěchu, ale živou mocí mi nenapadlo vhodné slovo. Tak jsme chvíli oba mlčeli, až zas stará paní sebrala jaksi síly. „Aspoň jedna, jedna kdyby se byla vdala — Víte, to je smutné. Tak ty děti vidím kolem sebe — holky už jsou staré i Juli už stárne — — a mně je až úzko. Tak si myslím někdy, pro koho se tak namáhali, pro koho tak šetřili. Všecko do cizích rukou

přijde. A já, já, jejich matka stará, tak na ně koukám — a někdy vám mně to až srdce sevře — —"

Stará paní zas nemohla dál. Zajikla se a dvě slzy jako hrách koulely se jí po vráščitých tvářích.

Byl jsem pohnut. Do hrdla jakoby mi stoupal tvrdý nějaký předmět. Tak rád bych byl plačící stařenku potěšil, ale jako vždy v podobných chvílích, ne a ne mi něco napadnout. Jakoby mi někdo myšlénky z hlavy vyrazil. Po hodné chvíli teprv stařenka se zase sebrala.

„Já sama devět dětí měla. Devět! pane Kořínku Tři zemřely zcela malinké, ještě za živobytí mého muže, a dva chlapce jsem pochovala už tady, jako vdova. Čtyry mně Pánbůh zachoval, já je vychovala a tak jsem si vždycky myslila, aby byly hodně a hodně šťastny — a tak jsem si přála, než umřu, pochovat aspoň jediného vnoučka — a tolik jsem se na to těšila, pořád jsem doufala, pořád — ale už se nedočkám — už vidím, že to tak vymře jako suchý strom — —"

Zase se zamlčela, brada se jí třásla, ústa chvěla a ohnutý neohybný ukazováček pravice shraboval na stole drobty na kupičku.

„Helén už měla před svatbou," začala opět po chvíli, „to vám Viki všecko povídala, — a tak se jí to najednou obrátilo. Já se už tolik těšila, a tak nás to všecky sklamalo. I Lóri měla asi tři známosti — ale prosím vás — upřímně to s ní nemyslil žádný. Chudá holka, sirotek, se za našich časů těžce vdá, a kdyby byla jako obrázek. Nejlepší to bylo vidět na Viki. Vždyť jste ho viděl tady, toho pana Ferdinanda. Dokud byl fatrle živ, chodil, chodil, a ucházel se, — doufal na protekci a myslil, že je tady i jmění, ale jak nebožtík zavřel oči — a on viděl, že tu nic nezůstalo — reterýroval. A zcela v dobrotě, všecko na žert obracel, jako by byl dřív jen pro vyražení k nám chodil. Ó, ten má za ušima!"

„Ale neoženil se," podotkl jsem.

„To se neoženil. Tak si myslím někdy, že přece jen měl Viki rád. Však jste ji měl vidět! Jako laňka byla, když byla mladá. A Lóri taky nebyla ošklivá, taková baculatá a jako malovaná. A Helén, ta byla jako princezka. Taková bílá a jemňoučká, a jak zpívat uměla. Měl jste ji slyšet! No krátce, všecky byly k světu, všecky byly hezké, ale štěstí žádná z nich neměla. Všecky naděje se jim rozplynuly. A mně teprve" — dodávala stará paní trpce.

„Vždyť se ještě milostpaní může vnoučka dočkat," zkusil jsem stařenku potěšit, „pan syn se může vždycky ještě oženit."

Stará paní zavrtěla hlavou. „Ba ne," povídala smutně. „Už mu jde taky na sedmatřicátý rok, a kdyby i na krásně ještě chtěl, bude se bát. Viki mu nedá. Má o něj strach."

Vzpomněl jsem na nedávnou scenu a řekl zúmyslně: „Vždyť pan syn je přece samostaten, je svůj pán —"

„Inu, je, je," řekla stařenka, ale bylo znáti, že jen tak, aby promluvila, a že sama tomu nevěří.

„To máte těžké věci," dodávala po chvíli. „Viki se o něj bojí a nechce o tom ani slyšet, aby se ženil a on proti její vůli se neodváží udělat si známosť. Ona je jako druhá jeho matka, a on ji poslouchá.

Prosím vás, když fatrle zemřel, jí bylo už nějakých osmadvacet let a hochovi asi deset. Zrovna začal chodit do realky. Ona na něj šila, spravovala, opatrovala ho, dbala, aby se učil — to víte jak to umí — a on bez ní neudělal krok. Co Viki řekla, to bylo svaté — a dřív ona byla ještě větší metr než teď. Pak přišel na techniku a chtěl k profesuře. Už měl před zkouškami, když dostal tyfus. Ona u něho vyseděla celé noci. A když bylo po nemoci, byl tak slabý, že nebylo ani pomyšlení na zkoušky. Byl jako dítě, a všecko vám zapomněl. Viki ho opatrovala, ale on jenom pomalu se vzpamatovával. A sotva že se za rok trochu vykřesal a začal na sebe brát a i duch se mu zbystřoval, zas na něj přišel zápal plic. A to už jsme mysleli, že ho ztratíme, už i zaopatřen byl. A kdyby nebylo bývalo Viki, už by tady jistě nebyl. Jen jí má děkovat, že i tu druhou nemoc přestál. Ale dřívější síly už se mu pak nevrátily a na další zkoušky nebylo ani pomyšlení. Doktoři říkali, že by každé namahání ho zabilo. Viki mu vyprosila, že ho rodiče jednoho studenta, kterého jsme tehda měli, vzali k sobě na prázdniny, a taky Viki pozvali, a ta jela s ním. (Moc hodní lidé to byli. Už jsou chudáci na pravdě boží oba.) No, a když se s ním vrátila zas do Prahy, museli jsme hledět, abychom ho někam dostali do kanceláře, poněvadž s profesurou už byl konec nadobro. No, a to na štěstí se ho ještě ujal ten náš příbuzný, ten Huber. Však to víte všecko."

„A teď je zdráv?" řekl jsem, když stará paní umlkla.

„Chvála Bohu, od té doby nezastonal. A moh' by se ženit, co pak o to," naklonila se stará paní ke mně, jakoby mi svěřovala tajemství, „ale Viki je vám zrovna divá, když o tom slyší. Ona už zvykla mít tak všecky kolem sebe a komandovat je, že myslí, že to už jinak ani nemůže být. Co pak Lóri a Helén už jí neutečou, to ona ví, ale o Julinka se pořád ještě bojí. On si tak udělat známosť, tak s ní neobstojí. Byla by v stavu, na to děvče jít a třeba veřejně mu vyčinit. To ji neznáte. A všecky řeči jsou marny. Bože, co já jsem se jí už namluvila, navykládala, ale ona ani slyšet. ‚To by byla jeho smrť', říká, a nedá si to vymluvit a nedá. A on se Viki bojí. Teď už přece někdy se jí taky postaví, ale na konec zase jen poslechne. Inu, chraň Bůh ženskou, která by jí Julinka chtěla odloudit. Oči by jí snad vyškrábala."

„To již ovšem ztěžka se ožení," řekl jsem.

„No, vidíte — Už se vnoučka nedočkám. Někdy tak sama se pokouším obrátit na to řeč, ale tu je hned oheň na střeše. Že prý jsem dětinská — no, a já tedy radš už mlčím," požalovala si stará paní.

„A kdo ví, není-li vskutku lépe, že se pan syn nežení," řekl jsem, snaže se starou paní potěšit.

„Inu, taky si to někdy myslím, abych si sama dala nějakou útěchu, ale je to málo platno. Ať se na to dívám jak chci, pane Kořínku, přec jen je to smutné, pro matku, vidět tak vlastní děti stárnout, dcery staré panny, syna starého mládence. Co pak je do toho! Ať jim nic neschází, ať se mají dobře, i na stáří ať jsou opatřeni: spokojenost uvnitř to přece není a nebude. Vždyť nejste slepý a vidíte to. Každou chvilku jsou v sobě, každou chvilku se hašteří. A proč? Proto že jsou mrzuti a nevrlí a sami se sebou nespokojení. Ať mi nikdo nepovídá — děti

jsou starosť, ale taky radosť, jsou účel života, pane Kořínku. Já jich měla devět, já o tom můžu mluvit. A když se tak na ty čtyry, co mi zbyly, dívám, je mi jich líto a je mi líto i sebe. Je mi líto, že s námi to tak všecko vymře a ani památky nezůstane. Jsem snad už dětinská — ale tu lítosť v sobě cítím a nemůžu ji přemoct. Aspoň jednomu z nich bych byla přála, aby zkusil tu radosť, mít dítě, svoje dítě, svoji krev. I ti druzí by pak měli z něho radost, a už by nebyli tak sami, už by nebyli tak nevrlí, nespokojeni a někdy i smutni. Věřte mi, byli by jiní. Kdo se tak na ně dívá, když se tak někdy hašteří, myslel by, že se nemají rádi — a zatím se jeden o druhého bojí a zrovna třese. Vždyť nemají než sebe. Ale když se tak jeden na druhého dívá, mně to vždycky připadá, jakoby si něco vyčítali. Vyčítali a litovali. A já — já máma stará, bych někdy nad nimi hned plakala — Vy se mi budete taky smát, že jsem dětinská, ale já si nemůžu pomoct."

Nesmál jsem se. Bylo mi jí líto. Zdálo se mi, že jí rozumím. Brada se jí zase zcvrkla a třásla se a prsty vjely do očí. A mně zas se nedostávalo slov k nějaké větě útěchy.

Stará paní utřela si po chvíli oči a povídala dobrácky:

„Tak vidíte — na stesky a nářky jste sem přišel. Tak já hloupá vás bavím. Musíte mi odpustit. Snad mají pravdu, snad už jsem opravdu dětinská —"

„Ale milostpaní" — nezdržel jsem se přerušit ji, „já jsem rád, že jsem přišel. Neračte, prosím, myslet, že — že nemám pro to cit, že nemám pochopení — vždyť já — — já vám rozumím, milostpaní, věřte mi —" vyrážel jsem ze sebe trhaně, jsa pohnut a naplněn účastí pro ten tichý stesk a žalobu staré paní, pro to jediné přání jejího stáří, jež budilo tak dlouho mou zvědavosť a jež mi vyjevila v té chvíli samoty, majíc srdce již dávno přeplněno, ale nenalezajíc nikoho, komu by je tak plně sdělila. Cítil jsem, že si ulevila, ale zároveň jsem pozoroval, že jakási nejistota i bázeň ji teď znepokojovala, nevysměju-li se jí také a nezneužiju-li toho mně ve chvíli neodolatelné stařecké sdílnosti vyzrazeného tajemství její duše. A ta nejistota, ten strach, jevící se v třesavém pohledu jejích slzami zaplavených očí, tak mne dojímaly, že hledal jsem, jak bych starou paní nějak ujistil, že nic mi není tak vzdáleno jako snad výsměch aneb i jen shovívavý úsměv v té chvíli. Ale cítil jsem, že kdybych začal mluvit, jen bych se zajikl neb zakoktal — poněvadž jsem měl hrdlo staženo.

„Víte," začala zas po chvíli sama namáhavě, „snad to není ani ode mne hezké, že tak o dětech svých mluvím. Ale já přec neřekla nic špatného," omlouvala se. „Vždyť, ty můj Bože, kdo pak s nimi tak cítí, jako já, a kdo pak by chtěl víc, aby byly spokojenější, než já, jejich matka. Vždyť jsou to hodné děti, všichni, všichni, jak tu jsou, a mají mě rádi, všecko mi udělají, co mi na očích vidí. Bůh mě tedy chraň, abych jim chtěla ublížit, nebo je pomlouvat. Pánbůh by mě musel trestat. To byste mi špatně rozuměl, pane Kořínku, kdybyste si něco takového myslil —" mluvila stará paní nyní důtklivě a v jakémsi polekání, jež zvýšilo jen moje pohnutí. Rozuměl jsem té nedůvěře stařenky k sobě samé, že před cizím člověkem tak odhalila svoje skryté myšlénky.

Rozuměl jsem té její bázni, neřekla-li snad něco, čím se na dětech prohřešila, čím by jim byla v mých očích ublížila — a tato bázeň více než cokoliv jiného mě dojímala, neboť byla víc než cokoliv jiného důkazem její dobré, křišťálové duše.

„Ne milostpaní, ne," řekl jsem, „vždyť já vám rozumím, vždyť já s vámi cítím," opakoval jsem, ale hned jsem se zapálil nejistotou, není-li to směšné, že já mladý student říkám, že s ní, starou matkou, cítím.

„Já vím," pravila však na to ona, „vy jste hodný, vy máte dobré srdce, o jé, to já lidi ještě poznám, jak jsem stará. A protože to vím, tak jsem vám to řekla, pane Kořínku, protože myslím, že se mně nevysmějete — a že — víte — to zůstane u vás —" Upřela na mne své oči zrovna prosebně.

„To račte být ujištěna, milostpaní," řekl jsem upřímně z plné duše, a pozoroval jsem, že ji toto mé prohlášení trochu upokojilo. Byl jsem tomu velice rád. Zároveň však jsem cítil, že bude nyní nejlépe, odejdu-li, poněvadž úplného klidu stará paní nabude jen v samotě.

Poroučel jsem se tedy, děkoval jí a když mě vyprovázela, aby zase za mnou zavřela dvéře, a na rozloučenou mi podávala ruku, políbil jsem tuto, než mohla tomu zabránit, a byl jsem tak nějak šťasten, že jsem to učinil, neboť se mi zdálo, že jsem tím nejlépe projevil, jak si jí vážím.

„To ne, pane Kořínku — to ne —" pravila sic rozpačitě, když se to již bylo stalo, „to by bylo pěkné —" ale, když již jsem byl ve dveřích, opakovala laskavě: „Já vím, že jste moc hodný a že máte dobré srdce. A jsem ráda, že jste přišel."

To mne upokojilo úplně.

Stála chvíli ve dveřích a dívala se za mnou a když jsem se obrátil, zakývala ještě hlavou. Kocour slečny Lóri třel se jí o nohy, a starý kanár paní Helén v kleci tázavě tíkal. Bylo jim snad oběma divno, že dnes je tu tak prázdno a že vidí starou paní již podruhé v kuchyni.

(Dokončení.)

Román o čtyřech synech Ajmonových

Napsal Julius Zeyer.

VII.

Béd nových dlouhá řada začala
tak opět v oné válce krvavé,
jež věru všem se zdála bez konce!
Jak těsně svíral císař Montalbán!
Hrad, jako útes z moře, z tábora
čněl zachmuřen, a jako přívaly
se vojska hnala v bouřích divokých
vždy z rána hned a někdy v noci též
ku branám města, k hradbám, pod věže,
a Ajmonovým dětem naděje
už v prsou zmírala, že vzejde kdy
den míru pro ně, ticha, pokoje!

Tu Malgisovi zželelo se jich
a krve prolité a pravil tak
jim jednou na večer: „Ó přátelé,
moc Karlova vás zcela udolá,
vy podlehnete, síla zvítězí
nad právem svatým! Smutný je ten svět,
ten lidí svět, a chtěl bych daleko
zas v lesích žít a tichých samotách
svým myšlenkám, svým nadpozemským snům!
Jak mohu ale tak vás zanechat?
Já půjdu, ale dříve vykonám
čin neslýchaný. Skončím náhle boj
ten krutý, který řádí pod hradem
tak dlouho už. Já zítra povím vám,
zda doufat na mou pomoc můžete,
neb v nitru svém sám s sebou bojuji,
a nevím, zda-li jednat právo mám,
tak jak mě nutí k tomu útrpnost.“

A odcházel hluboce zamyšlen
a s nedůvěrou za ním hleděli
a s podivem. Jak mluvil záhadně!
On ale v komnatu se uzavřel,
tam celou noc jej mluvit slyšeli
a hlasy jakés odpovídaly

mu jako šelest vánků ve stromech
a jakés mlhy, bledé mátohy
a neurčité stíny smykaly
se jeho oknem v šerou komnatu
po luny paprscích. Po celou noc
to trvalo a ráno bled a chor
se Malgis zjevil v síni. Pravil tak:
„Je rozhodnuto. Půjč mi Bajára,
můj Renalde! Tvá spása blízka je.“
Sed na koně a vyjel stranou tou,
jež posud prosta byla nepřátel. —

Sluj temná zela v lese, v její klín
se Malgis ponořil a Bajár s ním,
a opět šepty ozývaly se
tak tajuplné, opět mátohy
tmou míhaly se v sluji, vyšel pak
i s koněm Malgis. Ale byl to on?
A byl to Bajár? Oba změněni
až k nepoznání byli! Hnědý byl
dřív bílý kůň a zdál se sesláblý,
jen pomalu se vlekl, klesala
mu hlava, jak by unést nemohly
tíž její nohy křivé, kulhavé!
A Malgis zdál se starcem! Bílý vous
mu splýval na prsa a byly tak
ty tmavé jeho oči zapadlé,
že slepým zdál se! Vrásky bez počtu
měl na tváři, a roztrhaný hav
kryl tělo jeho zhublé, chatrné,
a chvějící se jako chorobou.
Tak dojel do tábora císaře. —

„Co hledáš zde?“ se hrubě ptali ho
a hlasem skuhravým jim odvětil:
„Jsemť poutník, jenž se znaven navrací
z těch míst, kde Spasitel náš, Kristus, žil,
a mluvit s císařem mi nutno jest.
Jen jemu svěřím, co mne vede sem.“

Ném zaslechl to, pravil: „Příteli,
až na večer tě, chceš-li, povedu
v stan císařův; dřív nelze mluvit s ním.
Jsi hladov? Dám ti jíst, a pít ti dám,
když trápí žízeň tě.“

„Chci pouze spát,“
řek slabě Malgis, „pít však nebudu

ni jísti dřív, než s králem promluvím.
Tak jednati mě slavný nutí slib."

Tu nechali jej tedy spočívat
a Malgis spal, a v šeru večerním
pak bloudil táborem a vešel v stan,
kde seděl Ožier a bylo s ním
tam přátel mnoho. Pili vespolek
a vidouce teď toho poutníka,
jenž z dálné Palestýny přicházel,
číš hned mu podali, již nepřijal,
pak tázali se ho, co uviděl
na pouti své a co byl uslyšel.

A Malgis řekl: „Mnoho zvěděl jsem,
co víře nepodobné zdálo se,
však ze všeho mě nejvíc poutalo,
co o Karlu se, králi, mluvilo
a jeho cestě v ony končiny
a v Cařihrad. Sám píseň složil jsem
o oné výpravě. Je libo vám,
pak zazpívám ji. Mnohý z vás byl též
tam s Karlem zajisté. Nuž rcete mi,
zda pravda vše, co hlásá píseň má."

To řekl Malgis hlasem skuhravým,
když ale harfu Ožier podal mu
a zvolal: „Starče, nuže, zpívej nám,"
tu čarosladkým stal se jeho hlas
a zasáh v struny, které zazněly
jak ptačí klokot a pak zazpíval
svou píseň, jejíž obsah tento byl:

„Buď, pánové, Bůh přítelem vám všem,
vám, kteří sluch mi nakloňujete
a se mnou chvalte jej, jenž slávy král,
na kříži muka pro nás podstoupil!
On mečům vašim dává vítězství,
kéž písni moji vzlet a sílu dá!
O Karlu pěji, králi Francie,
jenž sem vás ved, dobývat Montalban.

Den krásný byl, když jednou s dvorem svým
šel v opatství svatého Diviše,
by přítomen byl v slávě královské
mši svaté, kterou sloužil Turpin sám,
ne v šedém chrámě, ale v zahradě
pod stromy šumícími. Zpívali

tam drobní ptáci sladce, tichounce,
a modrý dým se nesl kadidla
až k bílým oblakům od oltáře,
jenž zlatě skvěl se v šeru zeleném.
Král na hlavě měl z perel korunu,
meč po boku měl zlatý, z nachu plášť
mu k nohám spěl a jasně slunce dvě,
pod čelem zraky jeho hořely.
Teď znamenal se křížem, poklekl
a kolem stáli jeho rekové
a klaněli se Bohu. Olivier
byl opodál pod vonnou olivou
a vedle něho cizí rytíř stál,
jenž do Paříže přišel z daleka
a Jafetem se z Palmy jmenoval.
A po mši Olivier tak pravil mu:
„Rci, mnohý už jsi viděl cizí kraj
a králů mnoho, viděls v žití však
a v šírém světě muže, který by
tak bohatýrsky hleděl nebi v tvář,
jak císař Karel? Viděls v žití svém
kdy čelo, které tak by korunu
nést dovedlo, jak čelo Karlovo?“

Tu Jafet z Palmy řekl s úsměvem:
„Tak mluví nezkušené jinošství,
znám krále většího, než král je váš,
znám krále, jehož důstojenství jest
nad důstojenství toho krále zde
jak světlo dne nad bledé svítání.
Mrav jeho rytířský nad Karlův mrav,
jak zlato nad stříbro.“

Tak Jafet děl
a Olivier se v temno červenal,
neb mnoho kolem stálo rytířů
a slyšeli též paladýnové
řeč cizincovu. Zvolal Olivier:
„Při živém Bohu, tedy pověz mi,
kdo jest ten král? Mluv, abych nemyslil,
že pouze snižovati Karla chtěl's?“

Však Jafet tvrdošíjně odpíral
a živá tedy hádka povstala
a povyk velký, tak že Karel sám
vše uslyšel a přistoup s úsměvem
a pravil Jafetu: „Můj rytíři
a z dáli poutníku, ty hoste náš,

rci jmeno toho krále, půjdu tam,
kde stojí jeho trůn, a pravda-li,
že pevněji je v ruce jeho kříž,
než v ruce mé, a větší křesťanství
že prospěch kyne z jeho vůdcovství
než z vlády mé, tu rád se pokořím
před mužem tím a budu jeho man!
Však byla-li tvá řeč jen strojena
a chceš-li pouze ponížiti nás,
pak věru, zasloužil by's, muži, trest!
Ne k vůli mně, však k vůli Francii,
té sladké vlasti, která korunu
a žezlo svěřila mně v důvěře."

Plach klopil oči Jafet, zmateně
pak pravil takto: „Velký císaři,
já přiznávám, že planě mluvil jsem!
Král, jehož míním, pravda, bohatší
jest tebe o mnoho a nádhera
je větší v jeho domě. Bohatýr
však není jako ty. Ó, promiň mi!
Co činit mám, bych chybu napravil?"

„Nic," řekl Karel, „pouze pověz nám,
o kterém mluvíš králi. Navštívím
jej s paladýny svými. Soudit pak
sám každý může z nich, jak dalece
jsi pravdu děl. Neb v duších zbudil's jim,
to vidím zřejmě, nedůvěru již."

Klek' Jafet z Palmy a tak promluvil:
„Své čelo vyjasni a promiň mi.
Král, o němž mluvím, Hugon Silný jest,
král Grécie a císař Východu.
Je slavné jeho město Cařihrad.
Jest podnož jeho velká Persie,
kde růže kvetou vonné celý rok
a nebe svítí jako z démantu,
když vzejde noc. A Kappadocie
ho poslouchá, jež leží na moři,
v němž nohy koupá své, a spočívá
jí hlava s diademem z bílých měst
na břehu Efratu, jenž jedna jest
z těch velkých řek, jež miluje sám Bůh,
neb tekou z ráje, v němž kdys Adam žil."

Tak pravil Jafet. Karel usmál se
a zvedl jej a řekl: „Zbudil jsi

v mých prsou touhu, milý hoste náš,
ty kraje vidět! Jsou jak pohádka!
Mha modrá halí je a láká cos
mně neznámého v divný jejich taj!
Nuž, půjdu na návštěvu v Cařihrad!“

A všickni přítomní hned zvolali:
„Kéž s tebou smíme, králi, v dálavu!“

Však císař mlčel, skončil modlitbu,
z níž hádka Oliviera s Jafetem
jej vyrušila, sedl na koně
a do Paříže ihned vrátil se.
Tam ale pravil paladýnům svým:
„Nuž, na pouť se mnou! Meškat nebudu.
Hned zítra z rána dám se na cestu.
Do svaté země nejdřív poplujem,
kde Kristův hrob, tam pomodlíme se
a teprv pak pojedem v Cařihrad.“

Všech zmocnilo se velké nadšení,
a slunce, vstávající druhý den,
je vidělo, jak pěšky kráčeli.
Šat jejich prostý byl a pokora
jim sídlila na čelech. Šli a šli,
až moře dosáhli, tam vzala loď
je v stinný klín a valem šumícím
je nesla k břehům syrským. Vystoupli
a zase pěšky dále brali se
a šli a šli, až jednou spatřili
na modrém nebi město strmící,
nad kterým záře plála posvátná
a kolem něhož palmy houpaly
své pyšné hlavy. Karel ruku zved
a řekl tiše: „Hle! Jerusalem!“
Tu padli všickni na tvář v modlitbě
a čelem země dotýkali se
a zvolali: „Buď chválen Hospodin!“
A zraky měli vlhké. Povstali
a za ruce se jali, kráčeli
a vešli v město. Všecko divilo
se mužům podivným. Zdál každý z nich
se obrem být, a čelem přesáhal
je Karel ještě všechny. Bílý vous
jak hlohu květ mu plynul na prsa
a oči jeho jasně svítily,
jak hvězdy z démantu. A mimoděk
jim všude ustoupili v ulicích,

a kudy šli, tam stromy šuměly
jež rostly před domy, a kudy šli,
se muži klonili a kudy šli,
se děti na ně sladce usmály.

A přišli takto před dům z basaltu,
jenž chmurně na náměstí díval se,
kde tráva kvetla. S domem spojen tím
byl šedý, starý kostel veliký,
jenž lidu prázden, stínu plný byl;
les byl to sloupů, klenbu nesoucí
jak nebe modrou, krytou hvězdami.
V ten kostel vešel s paladýny král. —

Tam oltář stál, na kterém první mši
Bůh sloužil sám, neb oltář ten byl stůl,
při kterém jedl Kristus na večer
se svými apoštoly na posled,
než Jidáš zradil jej, než v ruce pad
svých vrahů rouhavých. Před stolem tím
pak stála hrubá židle, přikrytá
však zlatou látkou, dvanáct podobných
jí stálo podél zdí. Když vešel král
a oltáři se blížil, klonila
se náhle před ním židle pokrytá
a Karel znaven na ni usedl
a paladýni na ty ostatní.
Král netušil, že sedí na židli,
na které při poslední večeři
sám Pán náš seděl, nikdo od těch dob
jí neužíval, nikdo nesedne
už na ni více v konec věků všech!
Král netušil, a paladýnové
též nevěděli, že na židlích těch,
kde spočívali, apoštolové
kol stolu sedali, kde lámal chléb
a víno podával jim Kristus Pán.

Stín hluboký byl v prázdném kostele,
zář ale bílá jako úsvitu
na Karla dštila dolů s klenutí,
kde míhala se křídla andělů
a jakýs zpěv jak dálných zvonů zvuk
se nesl budovou, a udiven
jej slyšel bratr jeden řeholní,
jenž v sakristii meškal, odhrnul
hned clonu u vchodu, jenž vedl v chrám,
a zjevil na prahu se. V podivu

pak zíral na to, co mu zjevil zrak.
Kdo byl ten muž ten velký, přesmělý,
jenž na té židli svaté usedl?
Zář krásnější než ta, jež se stropu
mu dštila na čelo, se linula
mu ode rtů, jež tichou modlitbu
v stín šeptaly, a velkost taková
na smědé tváři psána byla mu,
na tváři klonící se v pokoře,
že mnichu bylo úzko, zachvěl se,
a přece jej to táhlo mocně tam,
k těm divným obrům, jejichž jasný zrak
se usmíval jak nebe azurné.
Krok učinil a chtěl už promluvit,
v tom pohled na něj Karel. Majestát
těch očí zmátl mnicha ale tak,
že málem padl. Zas se osmělil,
chtěl blížit se, však náhle bál se zas,
zpět v sakristii prchal, oddychal,
pak ale letěl do vnitř kláštera
po schodech vzhůru strmých, mramorných
a zastavil se teprv bez dechu
na prahu kobky, v které v tento den
svou konal patriarcha pobožnosť.
Mnich na něj zvolal: „Patriarcho, slyš,
ty svatým jsi a jest Jerusalem
u nohou tvých, jsi jeho pastýřem,
a k vůli tobě vešel v tento dům
Bůh otec sám, a apoštolové
jej provázejí. Ty mi nevěříš?
Nuž, se mnou pojď! Tam dole v kostele
těch dvanáct sedí, a ten třináctý
je velký tak, že mráz mi tělem jde!“

A patriarcha šel. Když zjevil se
ve stínu kostela, hned Karel vstal
a hluboce se před ním poklonil
a jako on, též paladýnové.
Hluk židlí duněl v prázdném kostele,
a patriarcha v rouše sněhovém
o dlouhou berlu podpíraje se,
tak řekl tiše: „Muži obrovští,
kdož jste a proč jste vešli v tento chrám?
Na rouchách vašich prach a zdaleka
as vážili jste cestu v tuto zem?“

A odpověděl Karel, mírniv hlas,
by nehřměl příliš v tichu posvátném:

„My vešli v chrám, bychom se modlili
a k vůli odpočinku sedli jsme,
neb jak jsi pravil, z dáli putujem.
Zem, která zrodila nás, pane můj,
jest Francie. Mé jméno Karel jest
a královskou dal v úděl korunu
a císařskou mi Bůh. Snad slyšel jsi
už o mně mluviti a o činech,
jež paladýni moji konali?
Zde stojí kolem mne. To Roland jest,
ten plavý jinoch, a to Olivier.
Kříž proti pohanům vždy hájíme.“

Tu patriarcha v duši zajásal,
blesk radosti mu vyšleh ze zraků
a pravil: „Vítej, Karle císaři!
Sám Bůh tě posílá, neb temná noc
se valí na křesťanství! Štítem buď
a kříži pavézou! Ó, uchraň nás!
Ó, ty nás spasíš! Sen mi zjevil to,
jejž snil jsem v této noci. Viděl jsem,
jak anděl stál zde pod tím klenutím
a ukázal mi muže olbříma
ve zbroji zlaté, s bílou korouhví
a pravil: Ejhle! To jest pomoc tvá!
Tvář když teď vidím, velký králi, tvou,
tu poznávám ten ze sna mého zjev!
Ty nevíš, že jsi seděl na židli,
na které jednou Kristus spočíval!
Nad všechny krále povýšil tak Bůh
tě, pane můj, a patriarcha já,
zde toho města, jež jest největší
na celé zemi, jmenem Kristovým
tě štítem zovu, hlavou křesťanstva!“

A Karel objal jej a polibek
si vtiskli bratrství. A vedl pak
své hosti patriarcha do kaple,
jež drahokamy celá hořela,
by ukázal jim svaté ostatky,
jež klášter choval. Nejvzácnější z nich
ve skříni zlaté, byla koruna,
ta svatá z trní, kterou ráje král
na skráni nesl, když jej trýznili.
Teď patriarcha skříň tu otevřel
a všickni padli na tvář do prachu:
Ze skříně sladká vůně stoupala,
tak sladká, že se zdálo přítomným,

že v ráji jsou, a ejhle, se stropu,
kde jiskřilo se tisíc koruntů,
při svitu dýmajících voskovic
se rosa lila, jasná, zázračná,
a v okamžiku z trní koruna
se bílým květem kryla přehojným,
a patriarcha pravil Karlovi:
„Svou rukavici naplň hvězdami,
jež trní vydalo, a odnes je
v svou drahou zem, do sladké Francie!“

A císař činil, co mu radil kněz
a mezi tím se libý vánek zdvih',
vzal jeden z bílých květů přesvatých,
nes vzhůru jej a pak jej upustil
do plavých vlasů Olivierových,
jenž ze všech nejvroucnější modlitbu
v té chvíli v srdci měl, jež čisté tak
jak lilie letní. Vězel tam ten květ
tak pevně jako perla v prstenu,
a sladká zář se z něho linula
po celé tváři bohatýrovi
a podoben byl takto anděli. —

Skříň zlatou patriarcha zavřel zas
a nyní vedl hosti svoje v dům.
Jen málo dní však Karel zůstal tam,
šel k hrobu svatému se pomodlit
a na to k Cařihradu vydal se
na cestu Asií a pravil tak,
když s patriarchou vřele loučil se:
„Můj drahý bratře, slyš mou přísahu
Já vyrvu Hispanii pohanům
a kříži vrátím ji! Bůh slyšel mě!“
A jásot nesmírný se zmocňoval
při těchto slovech paladýnů všech
a Roland zářil nejvíc radostí
a všickni s palem větve lámali
a mávajíce jimi, zvolali:
„Bůh s námi buď, Bůh dejž nám vítězství!“

Tak Karel s městem svatým loučil se
a na cestu se vydal v Cařihrad. —

Po namahavé pouti pouštěmi,
kde šelmy vyly, divý bydlil lid,
po namahavé pouti horami
a údolími s množstvím bílých měst,

po dobrodružstvích mnohých, konečně
se z rána jednou zjevil Cařihrad
se svými kostely a věžemi,
jak křída bílými, na obzoru,
jenž růžový byl zlatem projasněn.
U modrých vod se město slunilo
a sady, háje, vonné zahrady
pás širý, svěží kolem tvořily,
a divili se velmi poutníci
té nikdy nevídané nádheře.
Tak stáli dlouho v němém obdivu,
až Karel znamení dal k pochodu.
Teď vešli v šerý z palem krásných les,
kde v stínu stromů kvetlo na tisíc,
ba na sta tisíc růží, všude zpěv
se slavíků a drozdů ozýval
a flétny zněly všude ze skrytu,
a chvějné vzdechy stříbrozvukých strun.
Zdál rájem se ten libovonný háj
a oživen byl, neboť míhaly
se mezi kmeny mnohé postavy,
na sta se procházelo rytířů
pod šumným stromovím a zlata blesk
plál z jejich rouch, a mnohý po boku
měl dívku krásy skvělé nad míru,
a mužové i ženy dívali
se udiveně na ty poutníky,
krok zastavili, oči stínili
a tázali se: odkud obrové
ti putují a kde že jejich cíl?
A Karel stále jen zas tázal se:
„Kde král je váš, jejž Silným zovete?“
A mlčky ukázali k východu
a dále bral se císař s družinou.

Tak posléz přišli k velké mýtině,
kde krále uviděli konečně:
byl oděn v šarlát, vínek z opálu
mu hořel v temných vlasech nádherně,
na stolci seděl, který koně dva
jak mléko bílí, kroku stejného
tak mezi sebou nesli dovedně,
že sotva sebou hnul, a Hugon král
tak sedě, klidně řídil zlatý pluh,
jímž oral pole. Vůně stoupala
z hrud brunátných a palmy šuměly
na lemu lesa, sílajíce stín
na sluncem ozářenou, teplou zem.

Tu Karel podivil se velice
a kvapným krokem králi blížil se
a pozdravil jej. Král mu děkoval
a s obdivem se díval na muže,
jenž velký, silný, majestátu pln
stál náhle před ním, zraky těkaly
pak zvědavě od Karla k hrdinům,
již stáli za císařem, posléz král
tak tázal se: „Rci, muži podivný,
kdo jsi a kdo ti tvoji druzi jsou?
Snad vydala vás temná z lůna zem?
Jste jak ty skály, které rostou z ní!"

A Karel na to: „Císař Západu
před tebou stojí, vládce Východu!
Jsemť Karel, a to Roland, Olivier
a chrabří moji paladýnové.
Snad o nás slyšel jsi už mluviti?"

Král Hugon přestál ihned orati
a vítal Karla, který pravil mu:
„Jak podivné, že sám jsi oráčem,
že ruka, mocné žezlo držící,
též rádlo vede!"

Král se usmál však
a pravil: „V polodivé zemi tvé
jest síla vším, a proto znamením
jest jejím meč. My milujeme mír
a sladké jeho plody, proto pluh
jest naší zemi zlatým znamením."

Tak řekl král, na tváři dvořanů
kol stojících se úsměv jevil též,
v němž pohrdání ale krylo se
a Olivier a Roland, císař sám
se červenali studem. Karel děl:
„Tvá ústa přetékají sladkostí,
přec něco v slovech tvých, co raní nás,
ač nevím, jak to nazvat . . . Prostí jsme.
Pluh u nás doma je jen železný,
jak naše meče. Zlata najdeš však
ve srdcích mužů franckých. To mi věř.
Snad sladké plody míru do klína
by nepadaly vám bez drsnosti,
jež na západu čelí pohanům."

Teď opět král se lehce zapálil
a hleděl přísně na své dvořanstvo,

pak za ruku jal Karla, pravě tak:
„To nechtěj Bůh, bych hosta urazil!
Pojď nyní v dům můj, blíž se poznáme
a mraku mezi námi nebude!“ —

Tak tedy šli a nový čekal div
na bohatýry, dům když viděli.
U moře stál a celý vystaven
byl z mramoru nad sněhy čistšího.
Síň, v kterou král je vedl, ohromná,
sto měla sloupů, mramorný to les
byl bílý jako pěna mořských vln,
a klenutí na sloupech modralo
se oblakem z azurných jemných žil
a celé bylo květy pokryto
a ptáky stříbrnými, sypaly
se perle z květů, ptákům hořely
však rubínové oči ve hlavách.
Kol sloupů zlatí hadi vinuli
svá lesklá těla, každá hlavice
však ozdobena byla sochami
dvou hrajících si dětí ze zlata
a bledé mědi. K ústům tlačily
ty smavé děti trouby ze sloni,
a vál-li vítr k domu od moře,
tu vycházely zvuky z nástrojů
a pojily se v souzvuk přesladký.
V té síni stály stolce ze zlata
a purpurové clony visely
u dveří všude, zlatem protkané
a s lemem z drahokamů kmitavých.
Síň byla plna mladých rytířů,
jimž pláště z nachu s ramen plynuly
a Karlovi a jeho družině
se zdálo, že jsou v domě žebráky.

Teď bylo hudby slyšet posvátné,
mše končila se právě v paláci
a náhle zlaté dvéře rozlítly
se dokořán a ejhle, královna
šla z kostela a dcera její s ní.
Ta dívka byla krasší nad hvězdu,
a bílá jak ta vonná lilie,
již v ruce měla, vlasy jako noc
se temnily nad pyšným čelem jí,
a oči jak dva černé démanty
v tmě dlouhých řas jí luzně zářily.
Jak mladý topol byla ztepilá

a roucho stříbrotkané jímalo
svit jako luny těla souměrnost,
a závoj jako oblak plynul jí
až k nohám s hlavy, na níž diadém
se skvěl jak věnec z bledých paprsků.
A vedle ní šla krásná její máť,
o zlatou berlu podpírajíc se,
a požár jejích purpurových rouch
co růže házel rudý odlesk svůj
na bílou tvář, na roucha stříbrohlav
té divukrásné dívky královské,
jež po boku jí tiše kráčela.

Teď vešly v síň a s nimi družina
děv růžím podobných, a Olivier,
když zahléd dceru krále Hugona,
zbled nejdříve, pak zaplál purpurem
a zašeptal: „Ty Bože na nebi,
to tvého tvorstva jesti koruna!
Ty svět jsi stvořil, ale stvořiv ji
div nejkrásnější svůj jsi vykonal!“

Tak pravil rek si v skrytě duše své.
Král Hugon ale zvolal: „Královno,
hle, jaký v dům tvůj přišel drahý host,
toť Karel jest, toť císař Západu,
a paladýni jeho přišli s ním.
Jsou hladovi, a protož k stolu veď
je neodkladně. Přišli z daleka.“

A královna je chladně vítala,
neb zdáli se jí býti nuznými,
však zvala je, a k stolu zasedli. —
Stůl zlatý byl, nádoby z křišťálu
a z jantaru a všude zázračné
se květy pestřily a linula
z nich těžká vůně v síně stín a chlad
a okny moře modře svítilo.
Šum jeho slyšet bylo, zároveň
s ním hudba snivá, plná lahody
se nesla jako z oblak, na římse
pod samým stropem hrál to jinochů
sbor četný, plavovlasých, spanilých
a bíle oděných, jak andělů.
Na zlatých mísách nesli panoši
tu zvěřinu, tu pávy pečené,
tam ovoce a z nádob jiskřících

se smaragdy a zlatem, vonný med
a řecká vína lili hostům v číš.

Však sotva rtoma dotek Olivier
se nápojů a krmě, jeho zrak
se obracel jen stále na místo,
kde seděla na stolci ze sloni
a stříbra dcera krále Hugona,
tak bílá a tak tichá jako květ.
Kdykoli zraky její potkaly
se s jeho hledem snivým, sklopila
vždy oči své, a pýcha jevila
se na tom čele bílém jako sníh.
A Olivieru smutně bylo tak
a v srdci svém si pravil: „Bože můj,
je v tom, co cítím, hřích? Pak trestem je
ta tichá její, němá pohrda!
Pak ale modlitba jest hříchem též
a klanění se svatým obrazům?
Vždyť před ní kořím se jen z daleka,
a její sladkosti tak vzdávám hold
jak vyvoleným, jasným světicím.“

Tak pravil si a hlavu klonil níž
a nevýslovná něha svítala
mu ze zraků, a onen bílý květ,
jenž z trnové vytryskl koruny,
a posud v plavých jeho vlasech tkvěl,
svit přeluzný mu rozlil po tváři,
a Helena, dceř krále Hugona,
v té chvíli zřela na něj růžemi,
jež před ní stály v zlaté nádobě,
a hluboké cítila dojmutí
a řekla si: „Proč co's jak leknutí
se mého srdce nyní doteklo?
Mrav těchto mužů není hladký tak
jak oněch, které vidím denně zde
a s odporem jsem k stolu sedala.
Ten ale, jehož oči plné snů
mi jasné nebe připomínají,
je spanilý, a síla olbřimá,
již hlásí zřejmě jeho postava,
přec není surová! Ó, dívčí hled
dlí v azuru těch očí! Krásný jest!
A jakýs dlí mu smutek na tváři
jak truchlé budoucnosti věštní stín!
O bože můj, jest rekem, stálý boj
jest jeho úkolem, snad hrozí smrt

mu v květu mládí? Oči blankytné
snad brzy skryje tma a shasne svit
ten plný něhy, plný snivosti? —

A Helena se mocně zachvěla
a hlava její v bledém umdlení
se zpět na lenoch židle chýlila,
jenž, stříbrný, kol temných vlasů jí
jak záře svítil. Lek se Olivier
a k srdci sáhl si a zašeptal:
„Je v pravdě světice, teď vzplála jí
kol hlavy aureola! . . . Znamená
to náhlé, lehké její zblednutí,
že její zjev se chystá k zmizení
a k návratu do zahrad édenských?
Ty blažená, ó odpusť mi můj hřích!
Syn prachu, po tvé lásce žíznil jsem!
Jak poutník, který klečí před sochou,
má duše nyní leží před tebou
a prosí: Smiluj se! Ach usměj se
jen zrakem na mě, abych tušit moh'
o sladkosti, jíž v sobě chová ráj!
Ó usměj se, a vědět budu tak,
že prominula jsi mé smělosti!“

A Helena ten pohyb viděla,
jak Olivier si náhle k srdci sáh,
a srdcem jejím sladký záchvěv šel
a zorou zaplál její obličej.
Tu polil Oliviera také var
a jako ona zmaten sklopil zrak,
v tom ale královna a její choť
od stolu vstali, konec kvasu byl
a vyšla ze síně též Helena,
a Olivieru takto zdálo se,
že zašla hvězda v šerý mraků klín. —

Když večer na nivu a na moře
se skláněl šerý, nový byl zas kvas,
však při něm nebylo už královny
ni její dcery, a když přišla noc,
král Hugon sám ved Karla v komnatu,
kde spáti měl i jeho družina.
Síň byla vystavena z porfyru
a ozdobena květy ze zlata
a korunt modrý visel se stropu
a svítil jako luna v úplňku.
V tom sladkošerém, snivém přísvitu

se dvanáct lůžek z kovu kmitalo
a uprostřed té síně třinácté
se budovalo, celé z křišťálu,
ze zlata, ze smalty a baldachýn
se vznášel nad ním, celý z hedbávu
a clony stříbrotkané splývaly
až na podlahu z jemných mozaik.
To lože určil Hugon pro Karla,
pro paladýny pak ta ostatní.

Na stole stálo v zlaté nádobě
jak křišťál jasné víno cyperské,
a než si lehli paladýnové,
kol toho stolu sedli, nalili
do číší vína, které k veselí
je rozjařilo, k smíchu, k hovoru.
Král Hugon ale pravil na chodbě
tak svému důvěrníku: „Kdož to ví,
co Karla vedlo sem, co hledají
ti obrové z těch lesů mrákavých
zde v slunném kraji? Vmísil do vína
jsem nápoj, který jazyk rozváže
a brzy budou o tom mluviti,
co nejhloub na dně duší ukryli.
Buď na stráži a vše, co uslyšíš,
mi věrně pověz.“

Takto mluvil král
a v nitro komnat vzdaloval se svých,
však jeho důvěrník jak šerý stín
se vloudil v síň, kde Karel posud bděl,
a s družinou svou seděl za stolem,
a sluha králův tiše schoval se
v sloup dutý, stříbrný, jichž stály dva
u dveří kovových, a uměle
ty sloupy byly prolamovány
a možno snadně bylo sluhovi
vše slyšeti a vidět, cokoli
se v síni dálo, co se mluvilo. —

Špeh takto skrytý slyšel za chvíli,
jak jeden z paladýnů pravil tak:
„To víře, věru, není podobné,
co nádhery je v městě, v paláci!
Však pýcha lidí krále Hugona
je taková, že těžko snášet ji!
Kéž pouhým hostem císař není zde,
kéž chtěl by dobývati Cařihrad!

Dav rytířů by bělorukých těch
a nachopláštích prchal před námi,
jak plevy před vichrem!“

Tu zasmál se
na konci stolu Karel, v sloupu však
se zachvěl skrytý sluha Hugonův.
Než Karel pravil: „Příliš pohrdy
je v slovech tvých! Je Hugon mocný král
a statečni zajisté rytíři
jsou cařihradští. Pověz, Rolande,
co tobě zdá se.“

Roland zasmál se
a odvětil: „Můj ujče, připouštím,
snad statečni jsou, avšak přes příliš
se vypíná z nich každý. Přiznávám,
že měl jsem chuti polekati je
v tom sladkém jejich, ptačím švitoru,
když jako na zvěř na nás hleděli!
Mne vábilo to zahřmít mocí vší
do svého rohu, byl by olifant
můj drahý ze stříbra a ze sloni
tak zahučel, že dveře paláce
a okna by se byly zatřásly
a zotvíraly, a že s ramenou
by pláště z nachu byly padaly
těm krásným pánům, a že ve vzduchu
by vlasy jejich byly zavály,
jak hřívy koňů, tryskem letících.“

Smích ozval se a zvolal Ožier,
Dán hrdý, bohatýrský: „Při sám Bůh,
já stejně s tebou cítím, Rolande!
Krev ve mně vzkypěla, když s pohrdou
na naši prostotu se dívali!
Co do toho nám, že jsou bohatší?
Je pýcha zlata ze všech nejhorší
a v tupém mozku pouze má svůj zdroj!
Jen to mě zdrželo, že hostmi jsme
zde v tomto domě, jinak, na svou čest,
bych rád byl objal onen velký sloup,
na jehož hlavě domu klenutí
se všechna sbíhají a byl bych jím
tak mocně trhl, že by celý dům
v rum byl se sesul. Nepřátele své
tak Samson někdy v trosky pochoval,
a není slabší jeho, rámě mé!“

„Jsi divoký,“ řek Karel, „jako bouř!
Jak skaboněno čelo tvoje jest!
Můj Olivier, hle, ten je mírnější,
je moudrý vždy a dobrý. Pověz nám,
kde bloudí právě tvoje myšlenky?
Ty zardíváš se, vzdycháš, co to jest?
Nuž, dítě snivé, přikazuju ti,
bys řekl nám, o čem jsi rozjímal.“

Však mlčel Olivier a klopil zrak
a Karel pravil: „Nenávidíš též
to celé plémě v slunné zemi té
jak Ožier?“

„Ne,“ pravil Olivier.
A Roland smál se: „Kdyby Hugon král
tě slyšel, zajisté by odměnil
tě bohatě za tiché toto „ne“.

A s úsměvem řek císař: „Kdyby král
ti řekl, abys ze všech pokladů,
jež chová jeho dům, ten vybral si,
jenž nejvzácnějším ze všech se ti zdá,
o který bys jej žádal?“

„Prosil bych,“
řek Olivier, „by král mi dovolil,
bych jednou s dcerou jeho promluvil,
jen jednou, a jsem jist, že získal bych
dar nejvzácnější, který získati
lze na zemi, dar lásky nebeský.“

Tu všichni mlčeli a za chvíli
řek Karel zamyšleně: „Dosti teď
slov marných, přátelé. Teď modlem se,
a na lůžka pak klidně ulehnem.“

Tak činili, a tiše vykradl
se sluha králův z úkrytu a šel,
vše, co byl slyšel, zjevit Hugonu.
Hněv velký z toho krále zmocnil se
a svolal ráno záhy celý dvůr
a kázal, aby každý z rytířů
hned v plné zbroji, s mečem taseným
se dostavil do síně, kde stál trůn,
na který sedl, temný jako bouř.

Dům celý duněl zbraní rachotem
a kolem paláce se vlnil lid
jak rozhoupané moře, neboť zvěst
se tajuplně městem šířila,
o hněvu krále na ty cizince
pro neznámou, však velkou příčinu.

(Pokračování.)

Když se připozdívá...

Obrazy z podhorského života. Napsal Karel V. Rais.

V.

pondělí na sv. Josefa starý Nerad byl sám doma; leže v posteli, levačkou podpíral si světlovlasou hlavu a čtyřtabulkovým oknem hleděl ven přes zahrady do polí. Zrovna na konec masopustu padla naň zlá nemoc: z ničeho nic otekly mu nohy jako džbány, byly jako centy, a když se chtěl postavit, bolestí křičel. Do postele šel teprve, když nemohl už z místa.

Neradka po dva dni dávala mu teplé obklady a nahřívala mu cihlu pod nohy.

„Je to regma, někde jsi se uhonil a postál ve studenu, ale to vyjde," povídala.

Když to nepřešlo, doběhla k Pácalovu Ferdovi, aby jí sehnal mravenčí kopec.

Ferda běhal babičce na šišky, na suché klestí i na pařízky, nosil na zádech veliké otepi i žoky a v lese znal všecky kouty. Našel a přinesl mravenčí kopec, že ho byl plný pytel.

Neradka všecko vysypala do kádě, spařila to několika hrnci vroucí vody a starý musil sednouti nad káď; když žár ochladl, strčil nohy do hlubiny, z níž silně voněla smola a mravenčí šťáva.

Neradka, pobíhajíc kolem, dýchala z hluboka a říkala: „To je vůně, lidé, to je vůně, člověk je jako z jara v lese; tohle ti jistě pomůže, to je na regma nejlepší!"

Po této lázni nohy trochu oplaskly, ale bolestí neubylo; Nerad vždycky do půlnoci sténal, že mu to v kostech zrovna žhavým drátem jezdí, a oči se mu trápením zalévaly.

„Ty jsi se uhnal, to máš teď z toho lítání a mrznutí," nemohouc spáti, brumlávala Neradka.

„Co jsem měl dělat, holka — schválně jsem si to nepřivedl,“ odpovídal smutně.

Neradka prosila o pomoc Máli, jež rozuměla nemocem jak doktor a uměla dělat masti jako v lékárně.

„To mám živobytí, to mám živobytí,“ bědovala, „světnici máme jako ošatku a teď mi táta takhle lehne; jest-li to bude dlouho trvat, já nevím, co si počnu!“

„Jen mu touhle mastí nohy třikrát za den namažte a dobře bude,“ šeplala Máli, „to je prostředek stokráte vyzkoušený, nebožtík tatínek široko daleko tím pomáhal a mně taky mnohý srdečně děkoval.“

„Kdyby Pánbíček nebeský dal; kdyby tohle trápení mělo dlouho trvat, to by byla má smrt!“

Mazala několik dní, ale bolestí neubylo.

Potom se Máli dobatolila k Neradům, aby nohy zaříkala.

„Jest-li tohle nepomůže, musí to vyjít samo,“ povídala.

Nebylo lépe; nechali tedy všech pomocí a Nerad trpěl. Tváře měl ještě široké, ale visely ke krku, a červeň, jež se mu jindy po celém obličeji rozlévala, změnila se v popelovatosť . . .

Hleděl do polí, nad nimiž bylo plno jasu a jemných jarních par. Na měkkotách leskly se kalužiny, na palouku zelenal se trávník a ve vlhku bledule zvedaly bílé zvonečky. Vrby a jívový keř u potoka měly pruty se šedými kočičkami, na staré, černé olši visely přičervenalé, nerozvité třapce.

Viděl i skřivana, jenž vysoko nad poli křídélky třepetal a po chvíli prudce jako kámen se spustil. Viděl i kus nebe, jež bylo čistě modré a hladké.

V té chvíli byl obličej starého čeledína tuze smuten, oči zakaleny. Hlavu zase spustil do naditého polštáře a hleděl k zažloutlému stropu . . . Neradka přiběhla do světnice jako mladice; tváře měla zčervenalé a oči jí jiskřily.

„Tuhle máš psaní, píšou ti všecky k svátku — tady Filomenka a Kačenka, tuhle Toník a tady Pepíček!“ a psaní položila mu na svrchnici. „Ale jen si považ, jen si považ, holky mi posílají desítku a že tam hned, ale hned mám přijet!“ volala jako vytržena.

„Co je to napadlo najednou?“ ptal se pisklavým hlasem.

„No, přečti si to; co je napadlo, jsou hodné dcery, složily se prý s Kačenkou a že tam mám přijet hned, ale hned. Jen si přečti, jak obě prosí, abych je neoslyšela. Inu odepřít jim to nemohu, když si tak matku přejou vidět, snad bych nejela? Možná, že potřebujou rady, že za nimi chodí hodní lidé a nevědí, co mají dělat. Co pak to není hezké, když se ve starostech utíkají k mateřskému srdci? Vědí ony dobře, že jim na světě nikdo neporadí tak jako vlastní matka. Upeču honem buchtu, abych nejela s prázdnem a zejtra se vydám; panímáma ti už drobet toho jídla udělá, mnoho beztoho nesníš. Krystynku od pojezdných nevytrhnu, je to dobré pro ni, že si ji tak vzali, z čeho pak bysme byli živi, když teď nic nevyděláš!“

Nerad poslouchal jenom na půl ucha a leže slabikoval Pepíkovo psaní.

„Ten hoch mne má rád," povídal usmáv se.

„Ale ta chuť domů je v něm ještě; no, teď mne uvidí a snad se usadí na dobro, trochu mu to vyženu z hlavy. Sběhnu si do krámku pro trochu mouky!" a již vychvátala.

Nerad bral jeden dopis po druhém, četl — četl — ale znova sáhl zas po listě od Pepíka. Jak nerovné a roztahané řádky přebíhal, oči se mu zvolna zalévaly. Položil hlavu, hleděl ke stropu, ale neviděl — —

Neradka vrazila do krámku, až zvonek prudce zadrnčel.

„Tak si jen považte," volala udychána, „jakou já budu dělat cestu! Musím do Vídně, holky tuze o mne píšou a peníze poslaly!"

V krámě byla jen Sofa, ale Máli se rychle přibatolila.

„Ale, ale, tak vám psaly?" šeplala a lalůček se jí zachvěl.

„Psali všickni; táta má dnes svátek, to oni si vždycky vzpomenou," měkce pravila Neradka.

„Já vím, že toho tatínkovi poslali, no, je to hezké, že na něj za to dření pamatujou, zvláště teď, když je v takové nemoci!" klidně sekajíc cukr, pravila Sofi.

Neradka vážně utřela si rty.

„Tak najednou jim vlezlo do hlavy, abych tam hned přijela; desitku daly do psaní, to že je na cestu, a už ať prý jedu. Jak pak bych nejela, když jsou tak hodné a přejou si to; ani máma bych nebyla, abych jim to neudělala. Tak kilo nulky, musím přec upíct nějakou tu buchtu, tak s prázdnem nemohu, už co by si ti páni pomyslili!"

„No, to je hezké od nich — ale co Nerad, jak pak tu bude sám?" ptala se Máli.

„Vždyť tam neuváznu, v pár dnech jsem zpátky!"

„Že jim to nenapadlo, jak tu tatíka necháte samotného," připomínala Sofi.

„I já jsem jim to nepsala, nač bych jim dělala těžké srdce, mají dost svých starostí, a je to s ním pořád stejné, nač bych je plašila? Co pak on — on nic nepotřebuje, trochu toho jídla mu panímáma uvaří, zatopí mu a jak povídám, v pár dnech budu zpátky. Za pět hrozinek, za čtyry perníku, za šest mandlí!" pořád klidně, stejným hlasem mluvila Neradka.

„Já bych přec jen tak nejela," vážíc hrozinky, podotkla Sofa.

„Ach, osoby zlaté, co mám dělat, srdce aby se mi zrovna rozpuklo a hlava shořela starostmi. Táta se tuhle doma nemůže hnout, teď, kdy se nejspíš něco vydělá, mi leží, a tu zas dostanu takové prosby od dětí, abych přijela. Počkejte, přinesu vám to psaní, abyste viděly, že jim to nemůžu a nemůžu odepřít!" a hřbetem dlaně přejela si oči.

„Inu, vy tomu nejlepší rozumíte," šeplala Máli.

„Kdybych nebyla matka, ale to jsou v takové dálce, už jsem je přec jen dávno neviděla a taky ráda se podívám, jak jsou přec usazeny; člověk neví, kdy oči zamkne, a těm dětem by to potom bylo líto. Je to na mne taky zlá cesta, totě dálka a po té železnici! Tak ani nevím, jak já do toho města přijdu a jak s takovými pány dovedu promluvit. Inu, když jsem byla ve službě, všelicos jsem pochytila, ale co pak je takový správec nebo polesný proti ministrovi nebo tajnému radovi?"

Zaplatila, sebrala zboží a rukávem utírajíc oči, spěchala domů.

„Tahle ženská má časy,“ hovořila Sofi, „celý život je jako na klouzačce, všecko jí jde samo, každý jí jen slouží a ona to tak svatě přijímá!“

„Ty ji nadarmo nevolají, kdo pak ví, co se jim tam neschumelilo, vždyť ono na ni taky dojde,“ šeplala Máli a šla do pokojíčku.

„I takovéhle mají štěstí do smrti — žádná paní se neměla jako ona!“

Pokojíček byl za krámkem jako zapadlý; byl nízký, šerý, v levém zadním rohu měl veliká, zelená kamna kachlová, nábytek starý, ale všecko bylo čisto, vydrhnuto; nádobí se třpytilo, na postelích bělely se velké háčkované pokrývky, v polici stály celé řady bílých hrnečků s obrázky a nápisy, skleničky všech podob a barev, kolem obrazů vlnily se pletené a vyšívané záslonky, soška panny Marie na skříni měla hedvábné květované šatky, řetěz korali a kolem dokola věnec z velikých umělých růží.

Máli sedla k bílému, vydrhnutému stolu, na němž uchystány ležely papír, péro a kalamář.

Namočila, zahleděla se do okna, lehce zamlaskala a těžkou literou psala: Ctěný pane Slaba! Musím Vám oznámit, že bysme už moc prosily, aby se vyrovnalo, co tady Váš pantáta Holoubek udělal. Pořád běhá, a my to ze známosti udělat nemůžeme, abysme mu nenalily, tak už to dělá sedm zlatek bez 20 kr. Tak bysme ještě jednou prosily, abyste to vyrovnal, protože jsme od toho živy, na něm si nevezmeme nic a řeki nám kolikrát, že má zetě, ten že za něho stojí. Tak bysme prosily s úctou Amálie Klikarová.

Máli, usmívajíc se jako bochánek, přečítala si, co napsala.

V krámku zadrnčel zvonek.

„Za dva!“ drsně proniklo do pokojíčka.

„Už nenaleju, je toho dost!“ chladně odpovídala Sofi.

„Nonono — budete dělat ciráty, snad se neznáme, vždyť mne znáte, ne?“

„Jak jsem povídala!“

„I podívejme, podívejme, co pak sem nechodím přes dvacet roků?“

Sofi neodpověděla.

„No když ne, tak ne, nalejou jinde!“ a zvonek zase zadrnčel.

Máli vbatolila se do krámku a smějíc se kolébala se mezi pytly a bedničkami. „Dobře's mu řekla a tuhle to mají napsáno; až sem přijde nějaké dítě, pošli to tam.“

Sofi uložila lístek a obě sestry jedna za druhou vrátily se do pokojíku. —

Když výminkář Holoubek večer všecek spocen, dýmku drže v zubech, doma bouřil na dveře, přišel mu otevírat zeť.

„Dobrý večír,“ mrzutě pozdravil Holoubek a hnal se do černé síně.

„Pantáto, buďte tak dobrý, pojďte trochu tuhle k nám do světnice,“ vlídně zval jej zeť. Byl statný, ramenatý, přepásán praskavou koženou zástěrou.

„I kakramente, co pak se stalo?“ zasmál se starý a prudce otevřev přivřené dvéře, vešel do velké světnice.

V rohu na stole hořela malá petrolejová lampa a bleděžluté světlo její osvěcovalo Slabovo obydlí, jež bylo zároveň bednářskou dílnou.

Stolice stála uprostřed, veliký stůl se svěráky v levo mezi okny a kolem bylo plno prkének, po podlaze vrstva třístek, jež pod nohama šustěly.

V pravo od vchodu, na lavičce u velkých železných kamen seděly všecky tři Holoubkovy dcery, vdaná i dvě svobodné, a panímáma seděla v koutku u prsku. Slabka nohou houpala kolébku s vykrojeným srdéčkem ve hlavách a s rudými a žlutými růžemi malovanými v nohách. Peřiny na veliké posteli při pravé stěně byly již odestlány.

„I hleďme, tady je celé koncilium,“ vyndav dýmku ze zubů, zasmál se Holoubek.

„Sedněte si u nás, pantáto,“ jda ke stolu, pravil zeť.

Starý usedl na stolici a nohy přehodil křížem.

„Jen se podívejte, co nám ty Klikarky poslaly,“ povídal zeť a vzav lampičku, podal tchánovi lístek, svítě, aby mohl čísti.

Holoubek strčil kořenku do zubů a patře do lístku, přelétal řádky.

Když dočetl, zachechtal se a řekl drsně: „Snad byste si toho nevšim', co je vám po nich!“

„Ale že nás, tatínku, pořád takhle obíráte a samou hanbu děláte,“ bolestně vzkřikla prostřední, svobodná dcera Pavla a dala se do pláče.

Tatík na ni blikl, vyplil se a řekl: „A proto jste mne sem volali?“

„Proto,“ rázně začal zeť, „protože vám musím říct, že už tomu musí být konec!“

„I kakramente, kakramente!“ vysměvavě divil se Holoubek.

„Nu, neříkejte kakramente! To musí říct celý svět, že já jsem dlouho mlčel! Dluhy jste mi vybíral, slámu jste odprodal, tuhle panímáma se musí živit s námi, dcery vám musejí dávat, co si těžce vydřou a teď ještě platit dluhy? A to bych rád věděl, proč a nač to mám dělat?“ rozhuboval se zeť a pleskal do zástěry, až praskala.

„Jen se naparujte, naparujte, podívejme se na pana zetě! Prosím vás, co pak jste sem přinesl, že si tak foukáte?“ sedě skrčen, rýpal a chechtal se starý.

„Co jsem měl, ať toho bylo, co bylo; ale kdybych dnes šel, neodnesl bych nic!“

„Aha, aha — ale tuhle celá chalupa všecko jak stojí a leží to je nic — nic?“

„Abyste, tatínku, věděl,“ prudce spustila Slabka a tváře jí zčervenaly, „už tady takhle nebudeme! Dal jste nám, ale co — dluhy! Teď, když se od rána do noci dřeme, abychom to trochu poplatili, děláte zle dál. A to bysme přece jen museli být blázni, abysme si zbůhdarma dělali krvavé mozoly; už jsme si řekli, že chalupu prodáme, ať nám z ní třeba nic nezbude, maminka a holky půjdou s námi, ty se uživí, a vy si tady buďte u cizích lidí a seberte si ten vejměnek sám!“

„Ajajajaj! hezky kážete, hezky! a co pak vy, holky, a co ty, mámo?“ blikaje a svítě očima rýpal výminkář.

„Je nám to dost líto, ale dělaly jsme, co jsme mohly,“ zaplakala mladší Tona.

„Že ti hanba není, celý den jen lítáš od domu k domu a tuhle se nepodíváš, jak jsem udřená, celá bídná,“ nevrle vyčítala stará.

„I vy — i vy —“ a Holoubek, kořenku drže v levici, povstal — „budu já se vás prosit! Snězte si to všecko, co pak myslíte, že už jsem nadobro žebrák? Co pak už není svět a já v něm nebyl? Svaž mi nedělní šatstvo a trochu prádla! Neviděl bych vás, abych mezi vámi byl — to se na mne svět ještě podívá! Kolikrát jsem klel, že mne všichni čerti nosili z Rakous do téhle žebroty, že jsem si to tu uvázal na krk — i podívejme, podívejme! Jdi a važ — ráno potáhnu! Starý chlap udřený půjde tam, odkud neměl chodit! Budu já se vás prosit o vaše bandory, tam má každý baráčník dva krmníky!“

„Když budete dělat jako tady, umřete někde za plotem,“ chladně řekl Slaba.

„Jdi vázat!“ brykl Holoubek a výminkářka vyběhla.

„Tatínku, nedělejte jako bez rozumu, vždyť vidíte, že vás máme rádi, můžete tady být živ, máte vejměnek, my vyděláme a sám taky máte kus síly, všecko může být dobře!“ zaplakala Pavla.

„Budu já se někoho prosit — a teď na stará kolena budu dělat nádenníka, ne? Já jsem řemeslník, já jsem pořádný řemeslník“ — a Holoubek pěstí udeřil se do prsou — „to byste se teprve dívali, ale co pak tady je možná dělat řemeslo? Takovýhle prkynkář jako Slaba — to je něco pro Borek! Ten ví taky, co je řemeslník! Za pár grošů dře celý týden — chchch — to byste se dívali, jak se pořádnému řemeslníkovi hrnou peníze, ale lidé tomu musí rozumět!“ a dlaně měl přivřeny, jakoby je měl plny peněz.

„Pán Bůh vám požehnej,“ usmál se Slaba. Seděl u stolu již kliden a zamyšlen.

„Takyže požehná, ale abyste si mysleli, že vás potom budu znát, že potom přilezete, to si nemyslete. Všecko jsem vám hodil do chřtánu a teď to mám — ale to se podíváte! Já měl tenkrát dvoje hodinky, šatstva jako kníže — teď chodím v pantoflích, jím bandory a ještě těch mi nepřejou!“ ostatní vrčel si jen pro sebe a sedě zíral k zemi.

„Nepřejou — s vámi je těžká řeč,“ pravil Slaba a v tváři měl plno smutku a starosti. „Nikdo na vás nic nechce, jenom abyste přece byl živ jako lidé! Jsem mladík proti vám, je mi to smutno říci, ale věřte mi, pantáto, vy neumíte být na světě živ!“

„Vy mně to naučíte,“ zahučel.

Kolébadla slabě, jednotvárně duněla do podlahy a obě dívky tiše plakaly.

„Tady je ranec — máš tam šatstvo i prádlo,“ vstupujíc, nevrle pravila žena a ranec hodila na zem.

„To mám ranec — to je bohatství —“ zasmál se Holoubek — „inu, jako starý řemesník — míval jsem, míval — tak pojď, brachu, ať mají pokoj!“ a sebrav uzel, vymotal se ze světnice.

Slyšeli, jak se belhal síní a hrabal se na půdu, kde v seně nejraději spával. —

Když Pavla s Tonou časně ráno šly do práce, Pavla pootevřela schody na půdu, vystoupila na druhý stupeň a naslouchala; sběhnuvši, pravila sestře: „Ještě tam chrupe, snad se vzpamatuje.“

„Já si taky myslím,“ smutně usmála se Tona. Obě byly ubledlé, ale oči měly oteklé a zčervenalé.

„U těch panen bychom to taky ještě uplatily,“ šeptala Pavla.

„Po zlatkách — jen kdyby se to změnilo!“

A veseleji vykročily z domova. —

Před sedmou hodinou výminkář, modrý uzel maje na zádech, čepici naraženu, sběhnul s půdy. Vešed do výminku, v koutě vzal hůl a nepromluviv, chvátal na náves. Jda vedle krámku, zastavil se, hleděl k zemi, holí klepal do kamení, až vešel dovnitř.

„Dej pán Bůh dobrytro! Tak vám, milé křehotinky, děkuju za to, že jste mi nalívaly a včera tak hezky se o mne postaraly. Nebojte se, nepřijdete ani o krejcar! Mějte se tu dobře a prvního máje dejte pozor, abyste v komíně neuvázly!“ a bliknuv po Máli i Sofi, ostře se zasmál a vyšel.

Zamířil k představenému pro knížku. —

Neradka byla vzhůru dlouho do noci a na nohách již časně ráno. Ještě napečené buchty cukrovala, zabalovala a vázala. Potom sedla ke truhle a chystala si šaty; dalo jí to starostí, pořád vybírala a zase odkládala, až se na ni Krystyna ubroukla: „Prosím vás, co vy děláte; přijdu udřena domů, do půlnoci se nevyspím pro tatínkův nářek a ráno vy nedáte. To bych taky ráda věděla, kdo si vás bude prohlížet, že tolik vybíráte!“

„Abys ty mne na cestu nevyprovodila jazykem,“ odpovídala jí matka, „jako bys nevěděla, kam a do čeho jedu! Aby si tam snad leckterá děvečka pomyslila, že máma našich holek nemá ani pořádně na sebe — ne?“

„Vždyť jste už stará!“

„Stará — ale pořádek musí být! Nikde jsi mezi lidmi nebyla, tlučeš se jen po chalupách a u těch pojezdných mnoho nevidíš! Až mne tam dají do vystlané postele, do bílých peřin jako z cukru, lehnu snad v umazané sukni, ne?“

„Nono, jen abyste se nezmýlila — čekají na vás!“ zasmála se Krystyna.

„Takyže čekají — inu, ty bys mi desítku neposlala!“

Krystyna, rychle se ustrojivši, pravila: „Tak je tam všecky od nás pěkně pozdravujte!“ a vyšla.

Neradka, strojíc se, vyžehlenými, krátkými sukněmi jenjen šustila.

Po chvíli přiběhla Potěšilka se vzkazem: „Tak, Neradko, táta má zapřaženo, k nádraží se přec můžete svézt, abyste se s uzly nedřela!“

„Buď tady s pánem Bohem!“ mužovi podávajíc ruku, teskllivě loučila se Neradka.

„S pánem Bohem, a všecky je tam pěkně pozdravuj, aby jim dal pán Bůh zdraví, štěstí a své požehnání, a aby se taky za mne pomodlili,“ plakal nemocný.

„I jdi, snad bys nenaříkal, ani jim nebudu dělat těžkou hlavu, jak to na tebe přišlo, tak to zase spadne. Tuhle panímáma už bude tak dobrá a dohlédne na tebe; je taky matka a ví, co musíme pro děti podstoupit. Tak s pánem Bohem!“ Uzly nesouc v ruce vyšla za hospodyní.

„Tak polezte, polezte,“ volal na ni Potěšil.

Vlezla do košatiny, Potěšil pobídl „bje, malá, bje!“ a rachotina se hnula. Východní slunce polévalo náves i chalupy, po dvorcích chodila drůbež, na staré, vysoké hruši hvízdal špaček. U Peterkova baráku na prapisku v plotě stála strakatá, lalokatá slepička, hlavu měla stranou a krákořila vysokým tenkým hláskem. Dvě děti honily se návsí a házely po sobě pískem. Kde se vzal tu se vzal, Ferda Pácalů přiběhl k vozu. Měl modrou zástěru, čepici stranou, pantofle na bosých nohách a volal vesele: „Tak už jedete, tetka, jedete? Pozdravujte tam Pepíčka a řekněte mu, že se tu mám dobře!“

„Řeknu, řeknu,“ z košatiny odpovídala.

„No, já bych v té Vídni nebyl za nic, vzpomenete na mne, tetka, třebaže jedete k pánům, ti jsou zrovna v takových vysokých domech jako chudáci, sluníčko jim tam takhle jaktěživo neposvítí!“ volal Ferda.

„Kdybys nemluvil,“ odpověděla mrzutě.

„No to se s vámi vsadím, uvidíte! Dívají se tam z oken do oken u ministrů jako neministrů. Slyšíte tu slepici? Ta si tejnoří, že je na sluníčku! Na těch ulicích potkáváte lidí houfy, žádného neznáte a žádný si vás nevšimne; jde jeden vedle druhého, žádný ani mé, tvé. No, já bych tam nebyl ani tím ministrem. Tak jeďte s pánem Bohem a Pepíčka pozdravujte!“ a hvízdaje zatočil stranou mezi chalupy.

„Kluk hloupá,“ zabroukla Neradka a rovnajíc si sukně, poposedla. Potěšil cupal vedle koně, pošvihoval bičem a hledě v pravo v levo dobrácky se usmíval. Byl sehnutější, než býval.

Sotva vyjeli ze vsi, za sebou slyšeli křik: „Potěšile, povídám, Potěšile, kam pak?“

Chalupník ohlédnuv se viděl Holoubka, jenž uzel maje na zádech, pružně si vykračoval.

„Do Jičína!“ odpověděl.

„A to se chytím — bude veseleji!“ volal Holoubek a doklusal k vozu.

Neradka, vystrčivši hlavu, ptala se: „Kam pak, strejče?“

„Daleko — do Rakous!“ zahučel a dýmnul z hluboka.

„Do Rakous? I vidíme, já taky jedu do Vídně!“

„Jedete? No, já poběžím!“ zasmál se.

„Co vás to napadlo tak najednou?“

„I tak — co tady!“ brouknul.

„Holky mi poslaly desítku na cestu, jen abych přijela; je to hezké od nich, jak bych jim to neudělala!“

„No, mně moje desítku nedaly, třebaže, jen co je pravda, jsou hodné holky, tuze mi vždycky přilepšovaly a včera pro mne plakaly. Ale co tady, člověk řemesník aby tu na stará kolena nádenničil!“

„To máte pravdu, ani těch bandor se při všem dření nenají!“

„A tamhle v Rakousích? No, uvidíte sama, tam se jináč žije, řemesník tam něco je a za práci se mu zaplatí! Co já tady? Dřel jsem se jako kůň a nemám nic, tam jsem dělal i pro hrabata a peněz bylo plno!“ a Holoubek foukal do dlaní, jakoby je měl plny peněz a vyfukoval smetí.

„Kdybys ty neblázníl,“ směje se, obrátil se k němu Potěšil.

„Inu, tyť jináč mluvit nemůžeš, jsi tady jako zarostlý," odsekl Holoubek.

„Přijdu taky mezi lidi, vidím a slyším, o groš je všude zle," pravil klidně Potěšil.

Tam, kde se silnice zatáčí k nádraží, zastavil a Neradka vylezla.

„Tak s pánem Bohem a pozdravujte Vídeň, možná dost, že se tam taky podívám!" volal na ni Holoubek.

„Všecky děti pěkně pozdravujte," přidal Potěšil.

„Pěkně děkuju, všecko vyřídím, a opatruj vás pán Bůh!" V každé ruce nesouc uzel, vzpřímena, klidným, dlouhým krokem šla k nádraží.

Mrazka opět škubla, natáhla krk, a povoz se hnul. Holoubek, odepjav uzel, hodil jej do vozu a dýmaje vykračoval podle Potěšila.

Nebe bylo bez mraků, ale jemné páry, jichž byl vzduch plný, činily klenbu nebeskou mdle bílou. Slunce hodně vyhřívalo a z širých lánů polí, jež roztínaly jenom úzké, světlehnědé meze, vystupoval našedivělý výpar, jenž však nízko nad zemí mizel ve vzduchu. Dech rozmočené země vznášel se nad krajinou. Bílé domky vesnice Lhotek na návrší dívaly se jako umyté, do bílých košilek oblečené děti udivených očí.

Skřivani jásali v modravé výši, od stráně zněl tahavý vraní krákot a nad vlhkými, zelenajícími se lukami švadronilo hejno špačků. V příkopě vedle silnice bublala voda, plná hlíny a kořínků. U struhy v louce svítilo několik zlatých kvítků orseje a na strmé mezi čepýřily se rozvité hlavičky mateřilíčka.

Vůz hrkal, mrazka vždy třikráte dupla dle taktu, ale po čtvrté poskočila; sousedé Holoubek a Potěšil si povídali.

„Vždyť ty se vrátíš, jen mlč, přiběhneš jako splašený; vždyť to, brachu, není jako za mlada, teď jsme staří pařízkové a doma u kamen je přec jenom nejlíp," pošvihuje, usmíval se Potěšil.

„No uhlídáme, uhlídáme," bručel Holoubek a pořád silně dýmal.

„Inu, kdybych měl mladé nohy, taky bych se pustil do světa," zase švitořil Potěšil, „nejdřív ke Karlovi, abych přece obhlédnul, v čem jsou; taky by mne to těšilo, kdyby syn se mnou chodil v těch panských polích a lesích a všecko mi vypověděl. Hospodářství jsem vždycky měl rád a viděl bych aspoň, že když jsem už ta svoje pole na hocha dal, že je teď pánem nad většími. Věčná škoda, že je to tak daleko; ta naše nevěsta je jako cacorka a chechtá se to jako hrdlička. Až by Berta přišel někam blíž, taky bych se k němu vydal."

„Mmno, tam bys se tuze proflakovat nesměl, oficírovi by nedělalo dobrotu, kdyby chodil s tatíkem jen tak z chalupy," znalecky pravil Holoubek.

„I to máš pravdu," zasmál se Potěšil, „jsou mezi nimi jenom hrabata a knížata."

„Jsou, jsou, ale takoví bez predikátu taky, byl jsem mezi tím, můžu mluvit, ale to musím říct, že se nepamatuju, aby některý byl chodil s tatíkem z vesnice."

„No, náš Berta by se nestyděl —"

„I o to není —

„Já vím, já vím,“ rychle hovořil Potěšil, „rozumím tomu, jde tu o česť, aby si nezadal u druhých, aby na něj nekoukali s patra!“

„No právě, oficírská šavle a naše břinkovka to nejde dohromady,“ dotvrzoval výminkář.

„I co pak náš Bertíček měl v sobě vždycky tak něco jako kavalírského, jen vždycky hlavu vysoko, proto mu nic nevonělo, ze všeho nám utíkal a starostí člověku nadělal, že hlava bolela. Dost mne trápilo, když psal, že se dal k vojsku, ale když to rozvážím, vidím, že to je pro něj nejlepší. Kavalír, pořád veselý a do větru!“ Potěšil vyprávěl rozveselen.

„I mně nemusíš povídat, já to znám a tenkrát byly ještě jinačí časy, teď už to taky takové není —“

„Jen mám starost, aby se něco nešustlo, aby hoch nemusel do vojny. Ale ptávám se v Jičíně, v Hořicích, v Králové Dvoře, a všude říkají, že je všecko ticho, Rus a Prajs sedí na svém, mají dost, Turek nemůže a Francouzovi se kale nechce.“

„Prosím tě, to žádný neví, někde ministr ministrovi řekne špatné slovo a již krev teče!“ kořenku maje v koutku, hledě k zemi, broukal Holoubek.

„Pán Bůh nedej, ze starostí bysme nevyšli. Ale jestli nám sem ten hoch přijde, bude to podívaná; široko daleko nemají oficíra!“ a Potěšil se blaženě rozesmál.

Na kopci se Holoubek zastavil a zíraje zpátky do známého dolu, v jehož středu vzpínala se bílá věž a kolem ní po obou stranách seděly šedé i bílé chalupy, povídal: „Třicet roků jsem tu dřel a teď z toho mám! No, takhle se sem nevrátím!“

„I mlč, ve čtrnácti dnech — nejdéle!“ smál se Potěšil.

„Brachu, ty taky ještě nevíš, co v Holoubkovi je!“

Jedouce po pláni, viděli již modravé vrchy kolem Jičína: široký Veliš, Lorettu s šedou kaplí, sv. Annu, táhlý, černý Prachov, Brada, rozlehlý Tábor, zříceninu Kumburskou i kužel Zebína, jehož bílá kaplička svítila do dálky a v dáli srostlé dvojče Trosek, jež stály modravě šedé, nehybné, ale hrůzně velebné jako ta česká minulosť, jež přísnýma, vyčítavýma očima zírá v náš mdlý, hamižný život, zapomínající velikých, lidských myšlének, jež v prsou předků našich bouřily. Viděli širou rovinu s vesnicemi a sady, mezi nimiž bělely se věže lužanská, oulibická, robouská, radimská, kartouzská, dvě jičínské kostelní, a chmuřila se ta stará, černavá brána.

„To se zas ti studentíci kolem tebe sběhnou pro uzlíky,“ povídal Holoubek.

„I ba, přiběhne to jako kuřata a člověk nestačí odpovídat. Kam je všecky vítr rozevěje — jako ty naše! I jsou někteří už doktory, profesory, panpátery a každý v jiném koutě, ale když přijdou, hlásí se všichni.“

Po té řeči se Potěšil nadlouho zamyslil . . .

V Jičíně se rozloučili. —

Když se Potěšil večer vrátil domů do chalupy, čekaly naň Holoubkovy dcery.

„Tatínka jste nepřivezl?“ ptaly se jako udychány.

„Ba nepřivezl, táhl dál,“ řekl smutně.

„Co ten náš tatínek s námi myslí,“ zaplakala Pavla a mlčky, sklíčeny loudaly se domů.

Potěšil zvolna odvedl koně, složil bedničky a pytle, zastrčil vůz a skloněn, těžce, jakoby už nemohl, vešel do světnice.

Panímáma pořád kolem něho pobíhala jako ustrašený pes, ale teprv teď se bojácně zeptala:

„Tak co — Berta?“ Ta slova jen zašeptla a jak zírala mužovi do tváře, oči div jí z důlků nevyletěly.

„I byl jsem u krajského — už to tam mají, trvalo to dlouho, toť víš — až z Uher,“ odpovídal třaslavě.

„Tak je tím pánem, je?“ ptala se rychle.

„U vojska není už skoro rok,“ vyrazil prudce a klesl na lavici.

„Ježíši Kriste — a kam by se byl poděl, vždyť přeci tenkrát psal?“ zasténala a sklonila se, že jí bylo trošek.

„Psal, psal — ale to máš dobu — půldruhého roku — no, nic nevědí, nic — je pryč a pryč — hledejme ho!“ volal zoufale.

„Ale tak jsi měl říct, ať přece se poptají, člověk se snad ze světa ztratit nemůže, to by byla krása. Tenkrát byl u vojska, psal, že může být oficírem, a teď najednou bude pryč — ať ho hledají —“ vyrážela prudce a jako uhnaná.

„I vždyť jsem mu vypověděl všecko, všecko, psaní jsem mu přečetl — no, povídal, že teda ještě budou pátrat —“

„Naposledy je pochován —“ zasténala.

„I to snad ne, ale sedla na něho zas ta toulka a o tátu a mámu se nestará — —“ každou slabiku prudce vyrážel a když domluvil, propukl mu z prsou bolestný, houkavý pláč . . .

„To jsou děti — to jsou děti — tak jsme si je vychovali,“ šeptala hledíc do okna; rty se jí chvěly, tváře měla drobné, velmi stažené a vyproudily slzy na ně. (Pokračování.)

Blouznivci našich hor.

Řada postav z Pojizeří. Napsal Antal Stašek.

6.

ohuslav přijel domů. Otec i syn byli sami dva ve velikém pokoji, kde dosud bylo cítit zápach kadidla a kouře z voskových svic. Mladíkovi to dráždilo každý čiv; bylo mu pořád do pláče, a nejraději by se byl vrátil na hřbitov. Zdálo se mu, že tam je jediné místo, kde se může s matkou ještě jedenkráte sejít. Její hrob naň působil neodolatelnou silou jakéhosi tajemného kouzla a nevyslovitelného dojmu; vnukal mu i posvátnou hrůzu i strach a přece ho k sobě vábil a lákal, jakoby ani jeho láska k matce ani bolest nad její ztrátou nemohly býti jinak ukojeny než nad jejím rovem. Otec viděl, jak syn trpí, a nečinil mu žádných výčitek; naopak, byl k němu laskavým, což u starého, přísného Šimona, jehož konání i myšlení řídilo se vždy dle odměřených a ustálených pravidel rozumových, bylo vzácnou řídkostí. Miloval svou ženu, a žal nad její ztrátou proměnil se v nebývalou něhu k synovi, byť i nezdárnému. Rozloučil se s ním na noc, a Bohuslav odešel do svého pokoje, kde zůstal sám. Byl to týž pokoj, kde od svého mládí jako student trávíval prázdniny. Otevřel okna, jež hleděla do parku, a odtud ho ovanul čerstvý vzduch. Venku byl překrásný podzimní večer; povětří bylo svěží, ale ne studené; na nebi svítil měsíček, kolem něhož se ploužily malé obláčky; vůkol šuměly lesy a z dáli bylo slyšeti tok pěnivé Kamenice. Vše bylo tak, jako to opustil: krásné, půvabné a dojemné. Ale všechna ta krása zdála se mu býti prodchnuta nesmírným bolem a smutkem. Kdykoliv se podával dojmu přírodní neb slovesné krásy celou duší a o samotě, budila v něm vždy zvláštní pocit. Jiní lidé, vnímající krásu, cítí rozkoš a jakési blahé zadostučinění; jest jim, jako by se v letním parnu napili svěžího pramene: jsou ukojeni. Zcela jinak působila na Bohuslava. Když viděl velebnou velikolepost v přírodě, jímala ho žalem rozčeřená touha. Když kolem něho šuměly lesy, zpívali ptáčkové, zurčely potoky, co lidem bývá milým půvabem a lahodou, cítil on smutek a stesk. Když četl veliké myšlénky slovesné, nořilo se mu do ňader bolestné rozechvění. Nepochopoval, že lidé mohou se roztahovati pod stinnými křídly krásy a libovati si asi tak, jako, když městský šosák v letě vyjde do lesa na procházku, uvelebí se v chládku, utírá si spocené čelo a odfukuje si v slovech: „To je to hezké!“ — Krása mu byla něčím, čeho nelze vystihnouti; pochutnávati si na ní zdálo se mu nízké, a porovnával pochutnávání takové se sprostým mlaskáním neomaleného labužníka při jídle a pití. Krása byla mu podobného, ba stejného původu jako láska; obě byly

letem v nekonečnu, bolem, smutkem, neukojenou touhou, a přec nejvyšším skvostem a nejsvětějším pokladem všeho lidstva. — Měřiti je zdálo se mu konáním pošetilým; byly mu proto všechny krásoumné nauky do duše protivny. Myslil, že kráse učiti se lze zas jen na kráse, a jedinou její školou že je pozorování přírody i lidí a četba básnických veleduchů. Jediná titanská myšlenka Byronova, jediný veršík Mickiewiczův o Litvě, jediný pohled se Sněžky na českou zemi, jediné odpoledne, prožité v tišině dřímavých, ponurých lesů, jediný večer, strávený v horském baráku mezi hranatými sousedy samorostlých povah měly proň větší cenu než krásovědy celého světa.

Na to ovšem dnes nemyslil a cele se podával okamžiku, ale vše, co viděl, dojímalo ho bolestněji, než jindy. Díval se oknem do měsíčku, pozoroval světlé obláčky, jak přeletují a prchají, vnímal šumění lesů a hukot vzdálené řeky; slyšel, jak někde v dáli sova huká, a při tom plakal hořké slzy pro drahou matičku. Při pohledu na obláčky, jež pluly po obloze, vzpomněl si na čarokrásný, velkolepý noční výjev v Byronově „Obležení Koryntu“. Ohlédl se za sebe, zdali je tu ještě skříň s knihami, a vida, že stojí na dřívějším místě, čeho si dříve nevšiml, otevřel ji, vyhledal Byrona a chtěl čísti. Nemohl. Odhodil ho, vzal bibli, ulehl a v posteli převracel žalmy. Ale myšlénky litaly a nemohly přilnouti ku knize, aniž utkvěti na tom, co četl. Odložil i bibli; leže na znaku a oči maje obráceny ke stropu, pustil uzdu představám, do nichž stále a stále nořila se jeho ubohá matka. Trvalo dlouho, než usnul. Ale bylo mu tak, jakoby ani nespal, a jakoby kolem sebe vše viděl a slyšel. Viděl záři měsíčnou, jež k němu vniká a vedle postele na podlaze rysuje rámce okna a v něm chvějný stín velikého v zahradě větrem se klátícího jasanu. Slyšel tikot starosvětských hodin, jež stály na skříni s knihami. Náhle se mu zdálo, že z dáli slyší hlahol zvonů. Mezi hlaholem tím někdo ťuká na dveře. Chce se ptáti, kdo jest, chce vstáti a pohlédnouti, ale je k posteli jako přimrazen a nemůže sebou hnouti. Dveře se otevírají, a do pokoje vstupuje jeho drahá matička. Je oblečena po domácku, jako bývala, když někdy z rána ho přišla budit; jde lehkým krokem k němu, sklání se nad ním. Vidí její tváře, čelo, oko, chce vykřiknouti: maminko, maminko; napíná všechny síly a probouzí se. Mne si oči, zří kolem sebe, rozžehá světlo, skočí s postele a hledí udiven. Nikde nic, ba ani starosvětské hodiny netikají, vždyť nejsou více než čtyry měsíce nataženy; měsíček, jehož záři právě viděl vedle postele, dávno zapadl za lesy, ba na východě již svítá; a vrabčí havěť počíná se v zahradě hýbat.

Pojala ho hrůza, a více neusnul. Vstal a za šera vyšel ven na čerstvý vzduch. Nejprve poslouchal, jak Kolda vyzvání ranní klekání, pak si prohlížel všechna známá místa, mezi nimi i hradní zříceniny, tam odtud sestoupil po příkrém svahu ku Kamenici, díval se chvíli do rozčeřených slapů a stříkajících pěn a když se vrátil, zastihl otce u snídaně. Přisedl a vyprávěl mu své události posledních měsíců. O paní Bronislavě se ani nezmínil, ba přes rty mu nepřešlo ani její jméno. Když byl hotov, tázal se ho otec, jenž i dnes byl k němu stejně laskav, jako včera:

„Nyní mně řekni milý Bohuslave, co chceš počít. V červenci ti

bylo dvaadvacet let, a čas ubíhá. Doufám, že jsi se vybouřil a ze svých mladistvých náruživostí důkladně a na vždy vystonal. Pamatuj na smrt své matky“ ...

Syn ho chtěl přerušiti, ale otec pokračoval:

„Nech mne domluvit... Buď čím chceš, buď truhlářem, krejčím, ba třeba ševcem... nebudu ti v ničem brániti... Ale tím, co si vyvolíš, buď celou duší a myslí, buď tím řádně... počni opravdu už pracovat.“

To bylo právě pro Bohuslava nejtvrdším oříškem. Otec ho znal; bál se, že, vybere-li si syn truhlařinu, bude se mu za krátkou dobu zdát, jakoby sešívání kůže a podrážení bot pro svět a lidstvo bylo důležitější, a bude chtít být ševcem. A vyvolí-li si krejčovinu, že za nějaký čas mu napadne, jakoby dělání šatů bylo věcí titěrnou i nicotnou, a půjde řezničit neb pekařit. Jal se mu proto dlouze a široce vykládati o stálosti, o soustředěné činnosti, o životní energii, o nutnosti účelné práce, a o všem tom, co otcové zvykle svým dětem uvádějí na mysl, když je chtějí přivésti na lepší cestu. Sprostší tatíkové užívají k tomu karabáče nebo hole, otcové lepších tříd mívají dlouhá kázání; ale obyčejně ani jeden ani druhý prostředek nestojí za nic. Bohuslav otce ani pozorně neposlouchal; ne z nedostatku úcty, ale proto, že vše, co mu bylo povědíno, sám dobře i věděl i v tomto okamžiku cítil, a také proto, že již napřed přemýšlel, co odvětit. „Nu tak co?... Jsi již rozhodnut?... Nepospíchám, rozmysli se, ale pro Bůh již jednou počni něco řádného,“ končil otec.

„Budu knězem, půjdu do semináře,“ oznamoval syn velmi stručně.

„Nešťastná myšlénka! Vím, co tě k tomu pobádá. Vím, že je to hnutí citu... jakási lítost... snad pokání... ale milý hochu, takhle se nečiní volba povolání pro celý život. Budiž však, neodpírám, jen kdybys vytrval!“

Za týden byl mladý Šimon v semináři. Strýc farář mu k tomu dopomohl.

7.

Bohuslav byl proniknut přesvědčením, že dosavádním životem potácel se na křivých cestách, že bloudil a je velikým hříšníkem, připraviv do hrobu matku. Byl skrušen a dal se na pokání. Myslil, že vyplní je nejlépe, když svůj zevnější život stiskne do železných kruhů a činy i řeči semkne pevnými zákony. Dle toho se i choval: každý krok byl odměřen; každé slovo vypočteno; každý vznět chtění i citů dán pod přísný dozor. Nejen že konal vše, co dle platných řádů bylo mu předepsáno, ale i kromě toho sám na sebe vymýšlel okovy, a čím více se uvazoval v pouta, tím bylo mu volněji. Připadalo mu, jakoby chápal, co jednou v jakési prastaré rabinské knize četl, že člověk naprosto svoboden je jen tehdy, když celý život, každé hnutí podrobí stálým a přísným pravidlům. Zdálo se mu, že nesmysl ten má hluboký, mystický význam,

a kdyby byl žil v středověku, byl by se dal nejméně dvakráte denně bičovati, aby v sobě umrtvil všechny samostatné chtíče. Železná kázeň byla mu počátkem vší dokonalosti a věrným vyplněním celého pokání. Padl v pravý opak dřívějších spůsobů. Nebylo v tom nic neobyčejného; zjevy takové zhusta vídáme i v životě přírodním i v životě lidském. Přemnozí světci a i jiní duševní velikáni prošli stejně náhlou obměnou; sevřeli tuhou kázní svůj zevnějšek, aby přivedli k dokonalosti člověka vnitrného. Bohuslav nebyl ani světcem ani duševním velikánem, ale přece povahou bohatě nadanou. Čas si rozměřil na hodiny, a každá hodina byla napřed určena buď ku přesnému výkonu nějaké povinnosti neb ke studování. Zdraví byl pevného, vydržel málo spat a tuze pracovat. Myslil i na dětinské malichernosti. Býval před tím milovníkem vína a piva. Nyní při každém obědě a každé večeři postavil před sebe sklenici naplněnou buď tím neb oním nápojem, a upřeně se na ni díval, ale nedotekl se jí; pil pouze vodu. Se zálibou zabýval se životopisy svatých a pořídil si veliké a slavné v oboru tom dílo polského jezuity Petra Skargy, jehož spisy poznal v domácnosti páně Rodzoňově. Připomínal si, jak v čase nemoci za večerních dob panna Vicentyna čítávala mu z díla toho, a mimovolně při vzpomínkách těch sahal na škapulíř s „wizerunkiem“ bohorodičky, který jakožto drahou památku nosil při sobě. Zahloubal se v životy světců a divil se jich mravní velikosti i duševní síle. Nelibě nesl, že svět jen málo aneb zhola nic si nevšímá dávnominulých, velkolepých zjevů těch a s úzkého stanoviska posuzuje jen ty na nich stránky, o nichž se mu zdá, že jsou dětinské nebo pověrečné. Hněval se na takové stanovisko malicherného rozumkování titěrných nedouků a nepochopoval, že i vážní zpytatelé dějin buď mlčky s tichou pohrdou aneb se zjevným úšklebkem kráčejí podle vznešených postav lidstva, které jako rekové lásky, sebezapření a neskonalého milosrdenství mírnily bolesti a pohromy tam, kde rekové nenávisti a sveřepého sobectví brodili se v krvi. Rozjímal o tom, jak převrácená je věda, jež kochá se v podrobném a mnohdy velmi uměleckém líčení všech trudů a žalů, které člověčenstvu spůsobili hrdinové bitev, válek neb pletich, a jen málo neb zhola žádných slov nemá pro ony, kteří lidstvu utírali slzy, hojili rány a stejnou láskou lnuli k dobrým i zlým. Ve své vždy vznětlivé obraznosti, jež byla náchylna nadsazovati a rychle i nevědecky činiti ukvapené závěrky, rozdělil všechny veliké muže dějin na čtyry třídy: reky lásky, reky nenávisti, reky důmyslného poznávání a reky duševní tvorby. Prvé nazval světci, druhé válečníky a státníky, třetí vědci, čtvrté umělci; všem pak dal jméno živlů činorodých, kteří vedou člověčenstvo v před a jsou jako praprvky jeho vývoje. Věřil, že dějinný proud valí se hlavně působením a tíhou živlů těch.

Uzavřen před vůkolím, sevřen tuhou kázní, nadšen šlechetnými úmysly obrátil všechnu duševní sílu k přemítání a blouznil: „Vzájemná nenávisť a vzájemné vraždění byly minulostí lidského plemene; jeho budoucností bude vzájemná láska. Slované povahou svou jsou povoláni, splniti a dovršiti tento veliký úkol; v Slovanstvu dříme budoucnost člověčenstva, z něho vytryskne novým světlem všechna mohutná síla myšlénky křesťanské. Germáni jsou svěřepou, sobeckou minulostí, Slované světlou

budoucností lidského pokolení. Ježíš přinesl s nebe lásku; ale jeho božská myšlénka jako ono zrno evangelia padla do trní mezi plemena zlá, a tak slovo všelidského milosrdenství stalo se nenávistí, fanatismem, ohněm plápolajících hranic, vraždou a krví. Jen světci od pokolení k pokolení chránili onu božskou jiskru a zachovali ji neposkvrněnou; i jejich slabé stránky měli ráz velikoleposti a vznešenosti. Křesťanství je dosud pouhou neuskutečněnou myšlenkou, pouhým paprskem světla letícího v prostoře, pouhým proroctvím, pouhým písmenem evangelia. Budu jedním z oněch, kteří nasadí celou sílu, aby slovo stalo se skutkem."

Pohřižoval se často v takové blouznění, a upadl-li v ně, vydržel i několik hodin po sobě přemítati o záhadách, jež rozvlňovaly jeho nitro. Bývalo, že na společných procházkách v zahradě stranou od ostatních spolužáků stanul a zahloubal se do svých myšlenek. Oni ze soudruhů, kteří ho měli rádi, říkali mu žertem Sokrates, a oni z nich, kteří ho měli v zášti — a těch bylo více — pomlouvali ho s úsměškem, že se přetvařuje, a přezdívali mu „simulantů". Ale jemu lahodily představy vznícené obraznosti, a kochal se v nich nyní více, než ondy, kdy si myslíval, že je velikým vojevůdcem, který Němce žene k Baltu a tam je smítá do moře. Konec konců bylo v něm více plamenného hněvu, než sám sobě přiznával, a jeho evangelická zásada třímala plamenný meč. Byl tehdy více fanatikem než mystikem. Představení ho měli rádi. Říkali si o něm, že bude dle ohnivé letory vynikajícím členem církve bojující, a představovali si ho již jakožto vysokého hodnostáře s tučnou prebendou. Ale soudruzi lépe vystihli i jeho povahu i jeho poměr k církvi. I ti, kteří ho měli rádi, i ti, kteří ho měli v nenávisti, vypravovali si o něm, že bude neposlušný, zpurný, hrdý, že bude míti stálé boje s konsistoří, a že skončí kněžskou dráhu buď jako bludař a kacíř, anebo jako chudý, ošumělý kaplan v některé horské odlehlé, polozapomenuté dědině. On sám nemyslil ani na prebendy ani na konsistoře a hluboce byl proniknut velikostí svého úkolu. O svém poměru k církvi neměl ani tušení, a byl v tom tak nezkušený jako ve všech jiných otázkách životních. Nevěděl, že nynější církev nestojí o nadšené apoštoly a reky lásky, ale že potřebuje poslušných vždy úředníků, kteří by vedli správu velikého, složitého ústrojí, jež skostnatělo v nehybnou budovu; k ní nelze ničeho přičiniti, od ní nelze ničeho odčiniti. Nevystihl ani vnitrnou ani zevnější podstatu církve a nechápal, že jí jsou nepohodlni všichni blouzniví nadšenci, z nichž vždy jde strach, že půjdou vlastní cestou a octnou se na bludné dráze kacířů. Nerozuměl tomu, že nynější církev jest jako stát; oba spočívají na zásadě pořádku a pokoje. Stát hájí pořádek a pokoj na zevnějšek, církev hájí pořádek a pokoj duší. Pro veřejnost má stát neuprosné zákony, pro lidské nitro má církev neuprosná dogmata. Zákon krotí činy a slova, dogmata tlumí vznět srdcí. I stát i církev představují statiku, nehybnosť lidské společnosti, jejíž dynamika a proudění leží mimo ústrojí jich obou. Strážcové, soudcové i vládcové církve a státu nesmějí příliš mudrovati a blouzniti, nýbrž prostě konati povinnost strojů a bdíti nad pokojem a řádem. Ani obnova lidské společnosti ani veliké myšlenky člověčenstva nevycházely ze šiků církevních neb státních. Starozákonní proroci vyšli z lidu; veliký Eliáš vyšlehl z hor jako zžíravý plamen a byl hrůzou a postrachem králů. Ježíš

byl ukřižován, Sokrates otráven pro zločiny proti státu. Přemnozí světci středních věků octli se v nebezpečí, býti upáleni jako kacíři, a jen jich nezměrná pokora vysvobodila je od osudu všech buřičů. Oltář a trůn jsou nehybné, tvrdé balvany.

Tomu Bohuslav nerozuměl a kladl si veliké úkoly, ba bláhově snil i o nápravě církve. Na názoru svém lpěl s nepraktickým idealismem, který osnuje si světy dle obraznosti i citů, a holé, tvrdé skutečnosti buď nezná, buď s ní nepočítá a míní hrdě zlomiti ji jedním rázem. Ale to by ho nebylo svedlo z dráhy nově započaté, při níž setrvati si pevně předsevzal. Byl by při své povaze skončil opravdu tak, jak mu soudruhové prorokovali. Byl by v sobě buď měl nezdolnou sílu, vypověditi vše, co cítí, a byl by dal zevnější výraz vníceným pomyslům nadšeného nitra slovem i skutkem: pak byl by kacířem a bludařem. Aneb takové síly v sobě by neměl a byl by zamkl všechen duševní život do nitra, aby bouřil, vlnil, potácel se i zmítal sebou v rozbolněném srdci pod hladkou, usmívavou tváří: pak byl by umřel jako chudý kaplan v některé odlehlé horské dědině.

Znám hroby takových kaplanů! Znám i živé! Chodí, jako jiní lidé, jenže trochu chudě; ba i pivo pijí i v karty hrajou, a někdy jsou veselí a smějí se. Jsou lidmi šlechetnými i dobrými, a sluší-li zváti velikými ty, kdo trpí a mlčí, jsou povahami velikými. Ale mezi jejich životem vnitrným a životem zevnějším je hrozná propast. Církev je zná; má je pod svou policejní dohlídkou; ví, že jsou nebezpeční pro její veřejný pokoj a řád, a proto je vzdálila do nejposlednějších, chudičkých koutů horských. Oni sami zavřeli se v sebe; ač bohati i myšlénkami i city, nemají odvahy, dáti svému nitru plný výraz na zevnějšek, a žijí životem bolesti a žalu. Každý z nich větším právem, než básníci o srdcích svých, smí říci o ňadru svém: „Tam bydlí lvové.“ —

Bohuslav unikl takovému osudu a nestal se ani odsouzeným bludařem ani do některé horské dědiny vypovězeným kaplanem.

Zevnější kázeň sama o sobě nebyla s to změniti v něm člověka vnitrného. Věděl o tom, ale pravil si, že jen u velikých duchů jde všechna síla od vnitra na zevnějšek; u nich není nikdy rozvratu mezi myšlenkou a slovem, mezi citem a činem; co myslí a cítí, to chtí, mluví a konají. Ale u lidí malých neb prostředních je postup opáčný, a vlastně takový jako při veškerém člověčenstvu. Pochopil známou pravdu, že postup života každého jednotlivce je opakováním a jako symbolickým opětováním dějin celého lidského plemene; že vývoj osoby je dějepravným obrazem vývoje celku. Zdálo se mu, že vystihl zákon vývoje mravního alespoň po jedné stránce, totiž té, že všechna mravnost je výsledkem zevnějšího nucení, přísných zákonů, zvyků, jedním slovem, že mravnost v lidstvu je účinkem stále opětované zevnější kázně. Jen nejvznešenější povahy v lidstvu jsou do nejhlubších útrob cele a naskrze proniknuty ideou mravní, jež stala se u nich nezměnitelným světlým citem i pudem, harmonickým prouděním vůle i bez kázně zevnější. Odtud ona jednolitost, souměrnost, jakási opravdu božská pohoda a průhledná jasnost v bytosti veleduchů těch. Odtud ona nevystižitelná mravní dokonalost a zároveň dojemná něha Ježíšova; odtud ona síla přemnohých světců. Ale tak jen

20*

a reků lásky. U jiných lidí je poměr jiný. Zevnější kázeň působí jen na zevnějšek. Vnitrný člověk bývá jí málo dotknut. Proto ona veliká propast, jež dělí život duševní a jeho proudění od života zevnějšího a jeho skutků i řečí! Nitro člověka zůstává černým brlohem, kde peleší lité šelmy vedle pitvorných opic, jedovatých ještěrů a jiné hnusné havěti. Každý ukrývá brloh ten i sám před sebou i před světem, a na zevnějšek hraje dle naučených úloh divadelní hru. Hra ta nad temnou propastí vírů je v podstatě své tragedií, byť i měla mnoho stránek komických. Celá mravní civilisace je pouhým zevně obíleným hrobem. Uvnitř je mor. „Neotvírejte hrobů těch; páchnou“ — volají jedni. „Otevřte je do kořán; strhněte vyfintěnou jich škrabošku; směle pohleděte do černých brloh; toť počátek nápravy a lepší budoucnosti“ — volají druzí. Církev je především povolána, polepšovati vnitřního člověka, a vymítati ďábly z pekelných propastí ducha lidského. V tom záleží její vznešený úkol!

Tak blouznil Bohuslav a napravoval sama sebe zevnější kázní. Ale bylo mu při tom, jakoby zhola nic nepokračoval k vytknutému cíli. Na zevnějšek se mučil a trýznil, ale nitro zůstávalo totéž. Často bývalo, že seděl samoten v zahradě, když soudruhové se procházeli nebo před strážnými zraky ukryti hověli si v některé hospodě. Přeletěla kavka, vedle poskakoval veselý vrabčík, a Bohuslavovi zachtělo se dívati se za nimi, sledovati je, pustit svou obraznost s nimi v let a hráti si. Ale zamračil ducha a řekl si: ne! A hned mu šeptal vnitrný jízlivý hlas z brlohu: „Proč se namaháš? Vždyť všechno, co konáš, je pouhá škraboška, kterou obelstíváš i sebe i jiné. Dobře víš, že bys v tomto okamžiku raději seděl se spolužáky někde u piva, že by tě těšilo hráti s nimi kulečník nebo z ulic mžourati do oken po hezkých holkách. Tvoji sodruzi, kteří tak činí, jsou vlastně lepšími lidmi než ty, neboť se nepřetvařují alespoň sami před sebou, byť se i ukrývali před zraky svých představených. Jsi opravdu simulantem a to nejhorším, protože se pitvoříš před vlastní duší. Jdi a užívej světa! Ve všem, co konáš, je ctižádost a slávomam. Svlékni se sebe nastrojený kanduš a choď, jak jsi stvořen. Budeš farářem, můžeš být i kanovníkem, ba snad dokonce i biskupem. Toho se chyť a drž a pusť mimo sebe vyrozumované vrtochy!“

Takové hlasy ozývaly se v něm často, a byly nejen jízlivé, ale i odporné. Někdy se mu zdálo, jakoby vycházely od bytosti jiné, než je on; a někdy mu připadal opak, že hlasové ti jsou pravou a nejvlastnější jeho bytostí a vše ostatní že je cizí, nastrojené, ne jeho. Vždy se bránil, a násilné je zaháněl, ale marně. Vracely se. V středním věku říkali jim pokušení ďábelská; on nazýval je ozvěnou z pekelné propasti své duše. Netrápilo ho, že má často světské myšlénky, neboť v tom neshledával nic podstatně zlého, ale mučilo ho, že nemůže do harmonického souladu přivésti duševní život. Nevěděl, že to, čemu říkáme „lidské já“, je nekonečnou řadou velice složitých zjevů, skládajících se z myriád živlů, kterých neznáme. Nedovedl si představiti, že tak, jako lidské tělo je nekonečně složitým ústrojím, i lidský duch je souhrnem celé veliké společenské soustavy nevystižených dosud prvků. Proto množství různic, protiv, bouří a vzpour, jež zmítají jedinou lidskou duší! Neznal zákona toho. Rmoutil a sužoval se, nepouštěl se však z tuhé

kázně, ba ještě více ji zostřil. Byl by snad dospěl k jednotnosti duševního života, kdyby se byl neuchyloval ani vpravo ani vlevo. Ale nepřestával na tom, zpytovati podstatu lidské mravnosti, a počal přemítati i o zákonech lidského rozumu a jeho poznávání zvláště. Podnět k tomu zavdala fundamentální teologie. Kdyby si byl vedl při učebním předmětu tom jako ostatní soudruhové, učil se stránku za stránkou a odříkával učitelům vždy úlohu po úloze, když již dřívější zapomněl, byl by šťastně vyvázl jako spolužáci, kteří si myslili: „Ať chutná jak chutná, naučit se tomu nazpamět musíme; a do ostatního nám nic není.“ Ale Bohuslavovi bylo nejprve s podivením, že mu dokazovali, o čem dříve pochybovati mu nikdy ani nenapadlo, a co srostlo takřka s jeho bytostí. Víra v jsoucnost Boha a v nesmrtelnost duše byla vždy pevným pilířem světového jeho názoru.

„Můj Bože, vždyť se rozumí samo sebou, že jsi, a že duše je nesmrtelná“ — myslil si, a byl pevně přesvědčen, že to dokazovati je zbytečno, jako by byl holou marností důkaz, že světlo svítí a voda že je mokrá. Ale zahrabal se přece do výkladů těch a když byl hotov, pravil: „Ne, tohle nejsou žádné důkazy! Je-li o nejvznešenějších pravdách důkaz možný a nutný, musí se provésti jinak.“ A zahloubal se do filosofie. Zabýval se jí se vší prudkostí živé své letory. Počal s Kantem a mořil ducha kritikou čirého rozumu. Činil tak tajně, neboť jeho představení byli by sotvy trpěli, aby se zanášel četbou tou. Popadla ho myšlénka, aby do nejvnitrnějších útrob probádal mudrce Královeckého proslavený spis, o němž čítával i slýchával chvályřeč, že byl v oboru vědy filosofické tím, čím veliká revoluce francouzská byla státní společnosti evropské. Trvalo dlouho, než byl hotov. Vždy a vždy musil odbočovati a konati hromadu studií přípravných, jen aby Kantovi porozuměl. Ale byl jako očarován a nepolevil. Tenkráte na vysokém učení pražském přednášel v českém jazyku filosofické nauky Dastych, mladý muž, o málo starší než Bohuslav, ale učený, vytrvalý a hluboce proniknutý snažením vědeckým. Znal výborně matematiku a byl jako většina tehdejšího pokolení, Herbartovec i metafysik, jenž někdy zabíhal v transcendentálných pomyslech do nejzazších mezí a do konce i tvrdíval, že nijak nelze dokázati, zdali zevnější svět jest opravdovou skutečností, nebo jen pouhou představou a myšlénkou lidského „já“, jež samo si tvoří světy. O positivismu nebylo u nás tehdy ani potuchy. Mladičký učitel ten seřadil kolem sebe několik žáků, s nimiž v soukromí se bavíval a hovoříval o záhadách filosofických. Rád s nimi rozbíral Kanta. Bohuslav se o tom dověděl, stal se potají členem nečetného sboru, a Dastych se mu stál i milým učitelem i milým společníkem.

8.

Prchla zima, minulo jaro, přišlo léto, a nastaly prázdniny; bohoslovci se rozešli po domovech, a i mladý Šimon odjel do Návarova. Ale s Kantem a s jeho spisem o kritice čirého rozumu nebyl dosud hotov; pořád seděl a louskal, jako by na tom visela spása jeho duše. Otec, vždy střízlivý a dělný muž, kroutil hlavou a myslil si: „Ubohý hoch! Nemůže nikdy

najíti pravého středu; je buď nedbalý, nepořádný a povrchní k výstřednosti, anebo se do něčeho zavrtá a zahrabe, až jde strach, aby se smysly nepominul. Je po nebožce matce: počítala chudinka v kuchyni zrnéčka bráchu do hrnce, a při tom by byla žebrákům rozdala poslední košili!“

Starému se při vzpomínce na nebožku orosily oči. Pohlédl na syna, vyzval ho, aby raději v lesích užíval čerstvého vzduchu, a když mu Bohuslav odvětil, že tak učiní, šel po svých.

Byl horký srpen, doba žní a jeden z krásných dnů, jež rozechvívají duši do dálavy. Bohuslav byl z povah, jež v cizině zmírají touhou po horách a jsouce tam teskní po dalekém světě. Seděl v zříceninách starého hradu a dumal. Spíše snil než myslil. Bylť dokončil Kanta; zdálo se mu, že ho do nejtmavších hlubin pochopil. Stálé hloubání, duševní přepjetí a noční bdění silně rozrušily jeho jinak silné ústrojí. Bylo mu pořád do pláče; tesknota svírala srdce a touha po něčem neznámém plnila ňadra. Při tom mu tanulo na mysli jeho bádání. Dospěl k výsledku, že lidský rozum má prauzounké hranice, že říše jeho je chudičká a že poznatky lidské nesahají dále, než posledního horského baráčníčka malinká zahrádka v poměru k veškerenstvu světů bez konce. Zdálo se mu, že to věděl již dávno a že neměl potřebí prolouskávati se unavující četbou těžkopádného Němce.

„Kam se drápe lidský rozum?! Chce dokazovati, že je Bůh, že duše je nesmrtelná, a není ani s to, aby pochopil bytí malé prosté květinky, kterou noha depce v prach. Důkazem jsoucnosti Boha je jedině víra. Musíme jej v sobě cítiti, býti naplněni jeho dechem, abychom věděli, že jest. Bůh musí býti v nás, abychom věděli, že jest i mimo nás, a církevní otcové mají pravdu, řkouce, že víra v něho je zároveň i jeho milostí!“

Tak rozjímal, sedě na starém pařezu, a hleděl před sebe. Cítil, že nad otázky lidského rozumu a jeho poznatků vznešenější jsou otázky lidského srdce, citu a lidské blaženosti; že obraznost i vše, co s ní souvisí, má stejná práva a že vzletnou tvořivostí stojí lidskému blahu blíže, než hrdý a přece chabý rozum.

Slunečko zašlo za hory a večerní mlha valila se z rokle, kde hluboko pod ním šuměla Kamenice. V prostorách starého hradu, zastíněného houštinami vysokých lesních stromů, byla tma. Vše bylo tiché, klidné, a povětřím neševelil ani vánek; jen řeka se pěnila dole. Bohuslav upřel zrak na vrchol chmurné jedle, jež trčela před ním a rozpínala větve jako ramena, jimiž prokmitala šerá obloha. Do duše mu přivanula vzpomínka na nebožku matku; živě si ji představoval, a mysl byla jí plna. Byl jako opojen, a přišel naň blouznivý nápad. Myslil si, jestli matčina duše o něm ví, jestli jej v tomto okamžiku vidí, že dá mu znamení. Skupil všechnu vůli i pozornost na strom, kam upíral zraky, a v duchu prosil matku, aby zašuměla vánkem a zachvěla vrcholem jedle.

„Jsi-li, dej se poznati a zjev se mi jemným pohybem neživé větve,“ přál si v duchu a neodvracel očí. Bylo ticho jako v kostele, a mysl jeho byla ve vzrušeném napjetí. Hleděl, hleděl, a v tom zaševelil vánek, i černá jedle se pohnula, jakoby mu kývala. Celým tělem přejelo mu

mrazivé chvění. Bylo mu úzko i blaženě zároveň. Nemohl se zdržeti a hlasitě zavolal, vztahuje páže:

„Matko, drahá matko!“

9.

K takovým koncům přivedlo Bohuslava napjaté hloubání o lidském rozumu a jeho hranicích. Byl v něm duch nepokojný, zmítaný, více obrazotvorný a těkavý, než se srovnávalo s pátráním směru vědeckého. Skutečného vědce nechává každá pravda chladného a nijak se nedotýká jeho citů; proň není ani milých ani nemilých, příjemných ani nepříjemných, krásných ani ošklivých pravd. Z nich je mu každá stejným zlatem, jehož hledá, po němž slídí a kope. Ale Bohuslava bolela každá, o níž se mu zdálo, že rušivě sahá do dosavádních jeho názorů. Byl si toho vědom a podruhé ve svém životě nabyl přesvědčení, že pouhá věda nemůže býti jeho oborem. Odřekl se jí navždy a protože hledal záminku, pravil si, že opravdivou cenu pro člověka má jen blaženost a že blaho člověčenstva nevisí na vědecké pravdě. I počal zkoumati podstatu a podmínky lidského štěstí.

Jednou v neděli odpoledne vyšel na procházku s otcem. Protože mladého člověka pudívá vždy neodolatelná sdílnost, vyprávěl mu, že zanechal sice mudrckého hloubání, ale že zabývá se nyní zpytováním zákonů, na nichž visí blaženost člověčího pokolení. Starý Šimon se usmál a pravil:

„Milý hochu, zkoumej raději, jak udělat z jednoho zrnéčka tisíc, z jednoho zlatého sto. Vězí v tom více i rozumu i blaženosti, než se zdá blouznivému mládí. Ale chceš-li přece přemítati o štěstí, nech lidské plemeno s pokojem a rozjímej přede vším o štěstí svém vlastním. Jakýsi německý filosof napsal, že prý devět desetin našeho štěstí visí na zdraví; má pravdu, ale zapomněl na práci. Práce a zdraví jsou štěstím celým. Buď zdráv, při tom pracuj a budeš šťasten. Pamatuj si však, že pouhé blouznění není prací.“

Bohuslav věděl, že otec nemluví nikdy na plano, a že, vyřkne-li nějakou všeobecnou pravdu, vždy míří k určitému cíli. Odmlčel se a přemýšlel, co vlastně chce. Starý Šimon zpozoroval to a pokračoval:

„Hochu, vidím, že ti bohosloví nepůjde k duhu. Bledneš, vypadáš jako zelinka a koncem konců nepřijdeš k cíli. Nebereš z pravé míry. Tohle, jak ty si vedeš, slušelo by nějakému klášternímu, od světa odloučenému mnichu, ale ne světskému knězi, který, ať kaplanem neb farářem, musí býti člověkem dělným. Rád tomu jsem, že za poslední rok valně jsi změnil povahu, ale na téhle dráze té nerad vidím. Činím ti proto návrh. Víš, že jsme s nebožkou matkou uspořili několik tisíc; koupil jsem za ně včera v Haraticích veliký selský statek. Měl jsem dosud koupi tu i před tebou v tajnosti, protože, měla-li býti výhodná, musila se státi skrytě a rychle. Co abys shodil kutnu a šel hospodařit na statek? Naše jmění by tím velice vzrostlo, neboť já bych zůstal tady ve výnosné službě a harobil bych dále, a ty, ovšem pod mým dohledem vzdělával bys vlastní roli, abychom ji nemusili propachtovat. A hochu

věř nebo nevěř, ale rolnictví je přec jen nejpěknějším zaměstnáním. Jsa právníkem pobyl jsem justiciárem, pak úředníkem, ba po nějakou dobu i tajemníkem u knížete Tachelberga, ale vždy mne cosi táhlo k půdě. Víš, že můj otec, tvůj dědeček, byl sedlákem, a selský pytel z člověka hned nevyčichne. Rozmysli si to a nezapomeň, že nyní se sedlačina vyplácí. Pěstováním lnu můžeme zbohatnout."

Měl pravdu, neboť tenkráte v první polovici let šedesátých bylo dobře horským sedlákům, kteří netušili, co pohrom a bídy chystá pro ně budoucnost.

Syn se nenadál takového náhlého obratu. Ač měl otce vždy v úctě, přece mu hlavou proletěla myšlénka: „Mluví z něho mamon!" Ale činil si hned výčitky z ukvapeného posudku, neboť si musil přiznati, že jde jen o jeho blaho.

Starý Šimon, nečekaje odpovědi, pokračoval:

„Neukvap se a dobře rozvaž své postavení. Tohle všechno, o čem hloubáš, jsou účinky i vzpomínky školy i četby a nesvědčí ti. Věř mně, že v tobě vězí sedlák!"

Bohuslav dlouho neodpovídal, a trvalo hodnou chvilku, než pronesl:

„Rozmyslím si to!"

Když se oba vraceli na večer domů, potkali polesného a sládka.

„Bude z něho přece kněz," prohodil sládek, když přešli.

„Příteli, nebude, jako z mé bandasky nestane se nikdy bambusová hůl," odtušil pohrdlivě lesní a mával v povětří dubovou sukovicí, o kterou se opíral, když chodíval procházkou.

Otec se synem kráčeli mlčky dále. Když zašli do dvora, zahlédl je panský kovář, jenž stál se šafářkou u ratejny, a pravil jí: „Nu tak vida, říkávala jste, že z mladého pána nebude nic kalého, a zatím mu budete líbat ruce. Jen co s pravdou — pěkně mu to sluší, ale je tuze bledý. Celé noci se učí a umí prý již ta svatá písma od počátku do samičkého konce nazpamět jako otčenáš."

„Poslouchejte, kováři! Kdyby je uměl desetkrát nazpamět, panem páterem se nestane," odsekla šafářka a odešla do ratejny, napit se kořalky, kterou měla schovanou v láhvi pod poduškou. —

„Nu, co hochu, rozmyslil jsi se?" ptal se za týden správec syna a doložil: „Hlásí se mi člověk a musil bych živnost propachtovat."

„Rozmyslil — půjdu sedlačit, ale pod jednou podmínkou. Pravíte, že ve mně vězí sedlák. Možná, ale nevím o tom. Kdybyste se mýlil, a za rok bych se přesvědčil, že se k tomu nehodím, nechám statek statkem a vrátím se k studiím."

„Dobrá — přijímám," odvětil otec a podav Bohuslavovi ruku, odešel, aby připravoval, čeho třeba. Byl rád, že se mu podařilo odvésti syna s dráhy, o níž měl za to, že by proň skončila neblaze. Bohuslav odjel do Prahy, aby oznámil vystoupení své. Učinil tak a rozloučil se s dosavádními představenými. „Omrzí-li vás svět, vraťte se k nám, brány vám zůstanou otevřeny," pravili mu, a mladík opustil chmurnou, ponurou budovu semináře.

Bylo svatého Václava, a nad Prahou se leskl krásný podzimní den, plný slunečného jasu. Šimon si odpoledne zašel na hradby, které za oněch

dob dělily Prahu od nynějších Vinohrad, a upraveny byly za procházku. Valily se tam četné davy pestrou směsí, a mladík zevloval mezi nimi. Unaven zahálčivým loudáním, přišel nad tehdejší koňskou bránu, odkud byla překrásná vyhlídka. Opřen o kamenné zábradlí, díval se dolů na náměstí, kde se hemžily zástupy lidu. Vzpomněl si na Moravana Balcárka, který asi před třemi lety s výkřikem: „Svatý Václave, oroduj za nás!“ skočil odtud dolů na dlažbu a zabil se. Upamatoval se i na jeho básně, jež po jeho smrti někdo z jeho přátel vydal. Byly dojemné. Ale vzpomínky ty ho trápily, a hleděl je zapuditi. Byl tělesně i duševně umdlen a zahazoval od sebe vše, co by ho mučilo neb namahalo. Chtěl chvíli žíti jen smysly, a bylo mu milo, bez myšlenek dáti se baviti pohledem lidu, jenž se pod ním pestře rojil. Když byl nejvíce zabrán a počítal červené šátky a kukle na hlavách venkovanek, jež pod ním z brány přicházely a vycházely, dotkl se někdo jeho ramena a oslovil ho:

„Co pak? Bez černého kabátu a bez kolárku?“

Pozdvihl hlavu a poznal profesora Dastycha, jenž stanul vedle a chtěl baviti se tím, čím on.

„Pan páter vyklouz,“ odvětil Bohuslav a vyprávěl mu, že půjde sedlačit. Dali se do rozhovoru. S Dastychem nebylo možno nemudrovati, neboť vše, čeho se v rozmluvě dotkl, měnilo se mu i proti vůli ve filosofický rozbor a v povšechné rozjímání. Byl samá odtažitost, a celý vesmír i s lidským plemenem byl mu pouhou vědeckou otázkou. Odešli od zábradlí, vmísili se v davy lidstva, procházeli se, mudrovali a rozkuchávali svět na samé problémy. Kdo by je byl poslouchal, byl by myslil, že vesmír i s člověčenstvem není vlastně nic jiného, než vrchovatě nasypaná kůpa sporných otázek a pochybných záhad.

„Řekněte mi, člověče, jak při své filosofii budete sedlačit?“ tázal se profesor.

„Velmi prostě. Pověsím mudrování na hřebíček, budu sázet brambory, síti len, kosit seno a jezdit s potabem,“ odtušil Bohuslav.

„Zapomínáte, že filosofování je jako kořalka. Kdo se jí oddá, těžko odvyká.“

„Přijďte se na mne jedenkráte podívat a uhlídáte.“

„Snad . . . A co budete dělat večer?“

„Půjdu do divadla poslouchat Mozartova Don Juana. Nemám valného smyslu pro hudbu, ale chci zkusit, nedojme-li mne přece dílo všemi do nebes vychvalované.“

„Chcete-li, budu vám společníkem. Děje se mně, jako vám, a nechápu, co se lidem líbí na operách. Ale přemáhám se, poslouchám je často a nutím se vystihnouti, co vlastně v nich je krásného. — Přijďte, a sdělíme se potom vzájemně se svými dojmy.“

„Dobrá. Vstupenky opatřím.“

Na večer se sešli a seděli v přízemí vedle sebe. Měli jsme tehdy nepatrné prozatímní divadlo, ale bývalo v něm útulno. Říkalo se, že celé obecenstvo je tam jako jedinou rodinou. Bylo alespoň s pravdou, že málem všichni se znali a pěkně po sousedsku se poklepávali. Bylo to někdy velmi milé a příjemné. Bohuslav nebyl přes rok v divadle, a připadalo mu vše jako nové. Ač se namahal vedle profesora filosofa

tvářit se vážně a usedle, nedalo mu, a ohlížel se na všechny strany po hezkých dívčích hlavičkách. Dvě místa vedle něho byla prázdna. Mistr Smetana uvelebil se již na kapelnickém stolci, aby jako zvuků král řídil jich pluky. Když zdvihal žezlo, chtě dáti znamení k počátku, tlačily se dvě osoby řadou diváků, a usadily se vedle. Hudba počala. Bohuslav by se nebyl ani otočil, neboť si umínil, že s napjatou pozorností sledovati bude hudební veledílo, aby mu neunikl ani jediný zvuk; ale jeho čich byl mile podrážděn. Ucítil voňavku připravovanou z konvalinek; dech něžných květinek těch býval mu vždy příjemný; vůně jejich rozvlnila v něm jako čarovnou mocí vzpomínky vesny a vzbuzovala půvabný obraz jara se stinným chládkem na vlhkém palouku u lesa. Neodolal dojmu tomu a otočil se.

„Pro Boha, Bronislava s mužem," podivil se a byl by málem vykřikl.

„Dla Boga, pan Bogusław!" pravila paní Dolińská a zachvěla i začervenala se.

Nastalo vzájemné vítání, tisknutí rukou a šeptavé vypravování o tom, že oba manželé jedou na zimu do Vlach a že se asi týden zdrží v Praze.

Doliński byl vášnivý milovník hudby a pozorně poslouchal; Dastych byl vášnivý filosof, jenž chtěl zkoumati sebe i krásu, a poslouchal také; ale pro Bohuslava a Bronislavu byl Don Juan ztracen. Seděli vedle sebe a chovali se tak, jak v tomto slzavém údolí obyčejně se děje, když mladík a žena za takových poměrů se sejdou: druh o druha zavadil nejprve loktem jen tak jako náhodou, pak rameny, potom si skrytě tiskli ruce a pokračovali dále. Praví se, že tak činí jen lidé špatně vychovaní. Pravda; ale tak špatně vychovaných je i mezi vzdělanou společností tuze, tuze mnoho. Pan Doliński nepozoroval ničeho, ač mohl snadno postřehnouti, co se mezi oběma děje. Byl jako všichni muži: dokud byl mlád, vedl si stejně, jako Bohuslav; ale jakmile se oženil, myslil si: „Má žena ne; jen ostatní jsou takové!" Ani profesor si toho nevšímal; nemělť tušení, že mladý jeho druh hřeší proti jedné — zapomněl jsem již, které praktické ideji Herbartovské právě v tom okamžiku, když dle daného slova měl by zpytovati, dojímá-li jej Don Juan krásou čili nic. Viděl jen, že Bohuslav nepokojně sedí, a ptal se ho po prvním jednání:

„Proč sebou pořád vrtíte? Zdá se, že nemáte valného požitku?"

„Naopak, bavím se tentokráte výborně i bez estetiky," odtušil mladík s šibalským úsměvem a doložil otázku:

„Jak vy, pane profesore?"

„Ještě nevím, vyčkám konce a pak teprve pronesu úsudek. Ale již nyní se upřímně přiznávám, že zajímá mne více děj než hudba; dávám však přednost Moliérovu zpracování téže látky a lituju, že veliký Mozart nesložil hudební dílo své dle kusu velikého francouzského básníka."

Mistr Smetana chopil se zas žezla, rozčeřený proud hudby učinil konec rozhovoru, a Bohuslav s Bronislavou pokračovali v zábavě započaté při prvním jednání. Mladík sáhl po škapulíři s „wizerunkiem", který nepřestal nositi u sebe, vzal jej do ruky a tiskl skrytě v dlaň své sousedky, chtě tím říci, že památka ta je mu nejdražším klenotem života. Vedli tajný, jen jim srozumitelný rozhovor vzájemným se dotýkáním, a druh

druhu rozuměl výborně. Sdíleli se s city, které z nich přebíhaly jako žhavé jiskry; pověděli si tímto spůsobem vše, a když byl konec představení, zdálo se Bohuslavovi, že by se paní Bronislava nerozpakovala hřešiti nejen proti praktickým ideám Herbartovým, ale i proti božímu přikázání. Vyprovodil oba manžely k „černému koni", kde bydlili, ujednal s nimi, že je zejtra bude provázeti po Praze jako cicerone, a když se vracel, hořela mu hlava i srdce. Zapomněl na kázeň, do níž se upjal, na filosofii, kterou po všechen čas pobytu v bohosloví mořil ducha, na otce i na sedlačinu, do níž se chtěl zapřáhnouti, na zásady mravnosti, o nichž si po celý rok činil vznešené představy, na opravu vnitrného člověka, o níž ještě nedávno blouznil, a podal se vášni, jež ho pudila silou rozpoutaných živlů. Za jediný okamžik blaha po jejím boku byl by obětoval všechny své zásady, ba i sama sebe i svůj život. Potácel se ku „kamennému mládenci", kde naň Dastych čekal u večeře, a nijak se nenamahal, aby zakryl rozechvělé vzrušení. Byl jako vyjevený a vypravoval své příhody o polském povstání, při čem zamlčel jen událost v Kostějovském parku, jež se stala právě před rokem. Ale jeho společník i bez toho uhodl vše.

„Člověče, vy jste do té Polky pod uši zamilován," pravil Bohuslavovi, upíraje naň zrak.

Šimon neodpovídal a klopil oči; bylo mu, jakoby ho strážce zákona přistihl při zločinu.

„To je těžká nemoc; přemýšlejte o léku," pokračoval profesor.

„Takovým nemocem je jediným lékem ukojení touhy skutečným dosažením; a protože při mně není to možné, jsem odsouzen k stonání."

„Vím o prostředku," odporoval Dastych, a dle zvyku počal jako s učitelské stolice povšechně rozjímati a mudrovati, zapomínaje na Bohuslavův případ. Mladíkovi bylo skoro do smíchu, když z rozhovorů společníkových vyznívala rada transcendentální filosofie, aby si myslil, že vlastně žádného zevnějšího světa, žádné skutečnosti není, nýbrž jen jeho „já," které si vytvořilo, představilo a mimo sebe položilo celý ostatní svět i s paní Bronislavou; že, jako si sám luznou a vábivou postavu její v sobě vytvořil a všemi krásami vyzdobil, může ji stejnou silou vlastního vnitra v sobě zase naprosto zahladit a potřít; a že člověk tak, jako buduje v duši své světy, jež klade mimo sebe za zdánlivou skutečnost, může je opět zničit a shroutit v bezednou propast vlastního „já." Rozjímání to přivedlo Bohuslava na jiné myšlénky, a utkvěla mu z něho rada: „Znič ji v sobě!" Vyprovodil učitele domů, ale sám spat nešel. Měsíček byl v úplňku, svítil jako rybí oko, a mladík ochlazoval city své noční potulkou. Loudal se chvíli po ulicích, pochodil pak po nábřeží, díval se do proudů Vltaviných, v nichž obrážela se jasná obloha s lunou, zevloval na Petřín, jenž míhal se před ním v tajemném nočním lesku, a zašel si potom na železný most, po němž se procházel semo tamo. Z řeky dul chladný podzimní vítr; na rozčeřených vlnách houpal se jako na kolébce roztříštěný svit měsíční, a od jezu šuměla voda. Bohuslav konejšil rozbouřené srdce a hučel si do duše: „Znič, potři, zahlaď ji v sobě" — ale marně se namahal. Paní Bronislava míhala se před ním jako obraz ozářený kouzelnou lahodou; i její „zadarty" nosík

zdál se mu nevýslovně půvabným, ba i konvalinová voňavka, kterou byla napuštěna a kterou dosud v čivech cítil, vábila ho čarovným opojením.

„Čert vezmi všechnu transcendentální filosofii .... Bronislava je krásná, lahodná skutečnost ..... jen jak k ní“ — pomyslil si konečně a přestal se namahat, aby zapudil její obraz. Při tom ucítil žízeň, jakoby oheň duše byl se mu položil do žaludku. Umínil si, že půjde hasit, otočil se na mostě, přešel na druhou stranu a ubíral se zpět do města. Za sebou uslyšel několik povykujících mladíků, kteří šli se strany Smíchova, a mezi nimi jakýsi známý hlas, jenž dal si záležet, aby jej nejvíce bylo slyšet. Byli to študenti, vracející se z posvícenské pitky. Dohonili ho a počali si z něho tropit úsměšky.

„Náměsíčník! Poslouchá, jak kocouři zamilovaně mňoukají,“ hulákal řván a opatřen notnou bandaskou, přecházel mimo Bohuslava. Podíval se mu do obličeje a překvapen zavolal:

„U všech rohatých — toť pan Bohuslav rytíř Šimon z Návarova nad Kamenicí ... servus, kameráde!“

Noční křikloun byl právník Mařan, Šimonův někdejší spolužák, s nímž se posledně setkal v Krakově. Byl notně napilý a mával kolem sebe holí, jakoby se chtěl potýkat s celým světem. Počalo vítání, doptávání, vypravování, a když mu Bohuslav pověděl, že vystoupil z bohosloví, zvolal naň rozpustile:

„Pan páter vyklouz! Dobrá — půjdeš s námi zasvětit nabytou volnost novým bratrstvím. — Pravda, hoši, že musí, ať chce nebo nechce!“

„Musí, ať chce nebo nechce,“ křičeli ostatní a obklopili Šimona. Zdráhal se, neboť věděl, jak a kde takové noční výpravy končí, ale Mařan chytil ho pod páží, táhl ku předu a hučel mu do uši jako zběsilý: „Cygan dla kompanyi dał się powiesić — chodźwa!“

Hoši přizvukovali, vzali ho se strany druhé, a zajatý šel, kam ho s povykem vedli.

Když přišli z mostu na nábřeží, potkali noční policejní hlídku, jež je oslovila: „Pokojně, pánové, pokojně!“ — Rozpustilí mladíci divili se, že v tomto rozpoložení strážcové nočního práva oslovují je tak jemně, a nad to ještě jménem pánův, zabočili smějíce se na levo, dali se do zpěvu a zapadli v postranních uličkách. (Pokračování.)

Lev N. Tolstoj.

Červánek večerní do mroucí líce září,
do tváře století, kde jizva vedle vrásky,
cos na ní rozžehá, co nepodlehá stáří,
a kolem skrání mu tká aureolu lásky.

Zem hrůzou třásla se, když, dítě, zrodilo se
a kolébavky zpěv mu děla strašná pěla,
sup táhl nad pláni, jež ve krvavé rose
se rděla, chladnoucí jen nesouc mrtvá těla.

Však volný lidský duch tíž cárů vetchých střásal
a krví obrozen, se celým světem řítil,
nad poutem zlomeným, nad padlou tvrzí jásal
a křísil národy a myšlénkám v před svítil.

A mladé století jak v mužné spělo síly,
tu hloubal jeho duch a vnikal v světa taje,
on živly osedlal, blesk, vítr, které pílí,
a na nich v hloub se nes' a ve hvězd stoupal kraje.

Vše rázem osvítil, co halilo se v hrobě,
a ve starých ran jed svým pitevním ťal nožem
a stavěl, bořil, tkal, až schýlilo se v mdlobě
i velké století zas nad smrtelným ložem.

Však v lidstvu bolestí dál křičelo to, vřelo,
hlad, nemoc štvala je, dál nůž i kámen v pěsti;
velkého století duch ukláněje čelo
teď poznal, pravdu že dal lidstvu, ne však — štěstí.

A tu jak červánek, v nějž slunce sobě lehá,
se nesla z duše Tvé zář skvoucí v nové kráse,
do tváře století, jež zmírá, padla něha
a mezi vráskami jak jitro rozlévá se.

A je to lásky zář, jež z duše Tvé se řine,
jež nezná války skřek, ni popravišť ni vraždy,
jen srdce člověka, jenž k člověku se vine,
a svět, kde lásky hod a obětí den každý.

Zas dějí zázraky se jako za dob Krista,
to silou lásky té, jež otře oko v pláči,

zas v srdci člověka se radosť chvěje čistá,
a světem jako dřív zas jediný bůh kráčí.

On žije v člověku a k člověku se sklání,
to v každém polibku, jejž bratrským dáš retem,
a plodné práce jen to tiché požehnání
vše plní paprskem a úsměvem a květem.

A mroucí století své líce zhřívá chladné
v té záři červánků, jež z duše Tvé mu svítí,
a čeká s úsměvem, kdy skráň mu k prsům padne,
by zvony zavzněly, že nové počne žití.

Jak svěží vanutí když táhne v parno dusné
a jak když v starý svět se nová síla prýští —
ó kéž v Tvých červáncích již století to usne
a kéž v Tvých červáncích se narodí věk příští!

Ant. Klášterský.

Rok 1866.

Episoda z románu Q. Renata.

(Pokračování.)

Kadet ujal se velení. — Myslivci hotovili se k odchodu. Ale kudy? Běžeti přímo k vesnici — značilo by, učinit se nejkrásnějším terčem střelcům pruským. Ustanoveno seběhnouti na zad a proběhnouti loukou v husím pochodu. Leč běda! Cesta přes louku byla nemožna — jako klín vsouval se malý oddíl Prusů, plíže se jakousi úžlabinou, mezi stanoviště osamělé tlupy a jich soudruhy u vesnice. Počítali patrně na to, že nepozorovaně odříznou malý ten hlouček od ostatních, že jej přepadnou, zajmou neb pobijí, a že tak velitel této výpravy pokryje se slávou.

Leč — nouze činí každého vynalézavým. Vida, že jest zle, pravil rychle Boleslav:

„Hoši, rychle na zem. Každý jednoho, a řadem vystřelíme. Na to řvete každý, co můžete, snad nás s druhé strany naši zpozorují. Nyní pozor!“

Hned na to ozval se skrovný řadový výstřel a válečný pokřik. Prušáci, dobře přivítáni a překvapeni ráznou obranou, zakolísali pod dojmem zhoubné střelby. Tím promeškali vhodný okamžik, neb rázným

útokem byli by se odpůrců zmocnili, prve než by byli tito mohli znovu nabíti. Leč vůdce té výpravy, mladý důstojník se sumkou přes prsa na lesklém závěsníku, kroutil se raněn v úžlabině.

Zatím z protější strany, kde naši leželi za zídkou, dobře spozorovali nebezpečí, které hrozí myslivcům u osamělé chalupy. Bylo lze pozorovati tam hnutí, mnozí zapomínajíce vlastního nebezpečí, opustili ochranný kryt, odběhli poněkud proti oddílu pruskému a počali je potírat dobře mířenými ranami. Několik nepřátel opět kleslo, a ostatní dali se nyní na útěk. Skupina u osamělé chaty vyprovodila je ještě jedním výstřelem, načež nečekajíce věcí dalších, spustili se obranci té znamenité tvrze s hlasitým: Urá! po úbočí v nížinu, a malou oklikou směrem k ostatním. Na pronásledování odražených Prušáků ovšem nikdo nepomýšlel. Šťastně doběhli ochranné zídky. Tu ohlédnul se Boleslav po svých.

„Hoši, mě se zdá, že nás bylo patnáct."

Myslivci se ohlédli. Po zkoumavém pohledu pravil kdosi:

„Chudák, náš šašek! Bude asi dnešního večera vypravovat Abrahámovi . . . ."

„Už jako že ano. Byl v zadu."

Nastala krátká pomlčka.

„Co dělat?" počal kadet znovu.

„Já již mám jen dvě patrony," ozval se malý, zavalitý myslivec. Ale hned na to vykřikl: „Hleďte! jest zde!" a okazoval stranou, kdež objevil se pohřešovaný „šašek", nesa cosi lesklého v ruce. Všeobecné „áá" jej vítalo. Vklouzl za zídku jak vrabčák za skulinu v šindelové střeše, když jej ostříž honí. Otřel si čelo a prohlížel lesklou sumku, která patřila dříve pruskému důstojníku.

„Nu? cos tam dělal?"

„To víte. Bylo to dnes až tuze moc pěkné. Abych na to nezapomněl, vypůjčil jsem si tohle od toho Prušáka na památku! Uvidíme, co tomu pan hejtman řekne!"

Při tom potřásal svou kořistí a zavěsil si ji přes prsa.

Tu kdosi zvolal:

„Kamarádi, vždyť jsme tu už sami! Hleďte, všickni odstoupili a nás tu nechali!"

To bylo znamení ne k odstoupení, ale k útěku. Nevelkou tu četu zde patrně zanechali k ochraně ústupu ostatních, leč bez zvláštního rozkazu — spoléhajíce se, že si již nějak pomohou. Myslivci se rozhlédli a poznavše nyní, že drobný oheň v nejbližším okolí z naší strany takměř ustal, dali se na útěk přímo, přese všecko.

Prušáci ovšem to vše zpozorovali, spěchali za nimi v zápětí a pálili jednotlivými ranami za prchajícími.

Zřídka kdy obrátil se některý myslivec, by odpověděl výstřelem a spěchal dále na zad, bez cíle.

Celé hromady raněných ležely tu po různu. Prchající jen plaše na ně v běhu pohlédli.

„Hoši! tam naše dobíjejí!" ozval se hlas mezi prchajícími.

Jak na povel se zastavili, učinili pohyb zpět a vypalovali své pušky

na nepřítele. Okamžitě sesílený hvizd kulí však je poučil, jak nebezpečné jest toto počínání. Nestřílejíce více dali se s vynaložením posledních sil na další útěk. Nikdo již nemluvil. Boleslav cítil, že mu nohy klesají, že padne, jestliže sobě neulehčí. Byl již posledním a očekával, neohlížeje se, každým okamžikem smrtící kuli. Popadl nůž a uřízl rázem těžký, plátěný měšec, s kterým se po celý den vláčel a cloumal, nemoha se již hnouti. Bylo tam celé jeho jmění: Peníze, „provize", psaní, památky, fotografie . . . .

Uvolněn takto, spěchal za ostatními. Po chvíli nemohl dále. Odhodil nyní i torbu, a ponechal si jen zbraň s několika náboji . . . .

Konečně dospěl místa, kde nešlehaly již kule. Bylo již šero. Rozhlédl se a poznal, že nemá daleko k nádraží. Leč jaký to rozdíl! Ta místa, kolem kterých ráno svěží, s hudbou postupovali, kde ráno s takovým jásotem a slávou prošli — byla pusta. Leželo zde několik raněných, a v šeru nočním pohybovaly se nějaké tlupy směrem ke Skalici. Byly to rozprášené zbytky rozličných pluků a praporů, mezi nimiž i své, ze šestého praporu konečně nalezl. V tlupě došli do Skalice. Město bylo pusto, všude rozestlaná sláma, na ní leželi zohavení ranění, s obličeji skroucenými bolestí, se žlutými i modrými skvrnami na tváři. Tlupy příslušníkův jednotlivých praporů a pluků srážely se, shledávaly a svolávaly se, jako u večer se svolávají zbytky koroptví po honbě. Myslivci „šestého" vyšli za město; byla již čirá noc, ale v tom směru, kde po celý den se bojovalo, rděl se celý obzor rudě od záře dohořívajících vesnic.

Položili se konečně táborem v širém poli, bez jídla, vysíleni a všickni krátce usnuli tvrdým spánkem, jako by spočívali ne na tvrdé, rosou vlhké zemi — jako by spali na prachových peřinách.

Když svěží, bleskotné ráno vše opět k životu probudilo, přirazily ještě některé zbytky šestého praporu do tábora. Vše sčítáno a shledáno, že schází skoro polovice důstojníků a více než třetina mužstva.

Dán rozkaz k ústupu — a ustupujíce, zbytky poraženého vojska potkávaly se na cestě své s novými svěžími bleskotnými sbory, které s hudbou, s jásotem postupovaly v před, jako včera z rána to činili oni. Krátce na to dorážel k sluchu ustupujících ohlas těch samých zvuků, té vřavy, uprostřed kteréž včera prožili strašný přelud bitvy.

*
* *

V Želanech nastaly smutné doby.

Zpráva o bitvách na bojišti Českém ohromila veškeré obyvatelstvo. Vědělo se, že bitvy tyto, ač hrozné a s velkými ztrátami spojené, nerozhodly ještě o výsledku války. Skládána naděje na bitvu rozhodující — důvěřovalo se pevně, že Benedek, v Čechách tak na slovo vzatý jako svého času Radecký, v rozhodném okamžiku zdrtí nepřítele. Potřásali hlavami ovšem mnozí, kterýmž se to nelíbilo, že pustili nepřítele do země, že měly být obsazeny a hájeny průsmyky horské. Avšak více bylo těch, kteří ještě nyní důvěřovali pevně ve vítězství.

„Uvidíte, že Benedek je zdrtí. Nechtěl právě svésti rozhodnou bitvu dříve, než by vlákal nepřítele do otevřených polí nížiny české.

Tam znají naši každý keř. Benedek ví, co činí, má prý svůj tajný plán, který v rozhodné chvíli se vší silou provede.“ — Proti těmto důvodům nebylo co namítati. Lid tomu věřil, ale zároveň se strachoval, představuje sobě, jak hrozné asi bude provedení tohoto tajného plánu, jak strašný bude tento hlavní náraz, když již bitvy s jednotlivými armádami nepřátel byly dle líčení tak děsné, tak krvavé. Za jakou obět vykoupí se tedy rána hlavní, rozhodující? A ta přijít musí!

Noviny přinášely líčení krvavých bitev, udávaly pluky a sbory, které se kde zúčastnily, uprchlíci, cestující vypravovali podrobnosti bojů, líčili jednotlivé výjevy, pověsť zvětšovala vše, a noviny konečně vše to otiskovaly.

Tu a tam sestavovány seznamy raněných, a každé číslo novin přinášelo doplňky. Ti, kteří ony strastiplné dny na bojišti samém přestáli, nechtěli neb nemohli dáti zpráv, a ti zase, kteří by byli rádi jim psali, nevěděli kam.

V Želanech považovali Boleslava za ztraceného. Vždyť se pravilo, že šestý prapor myslivců takořka byl zničen, a tu chodili všickni po tichu, s hlavami svislými, jako když nebožtík jest v domě.

„Kdyby byl náš chudáček zdráv, dal by aspoň zprávičku, lísteček,“ říkala matka. „Takto chudák kdož ví kde a jak se trápí, neb ve které šachtě odpočívá. Kdybych mohla, jela bych tam, vyhledala bych ho, ošetřovala bych . . . kdyby zde byl Jiřík!“

Tak nadešel večer druhého července.

Byl to večer tichý, vlažný, obloha byla však zakryta oblaky, po celém obzoru stejně rozdělenými. V Želanech připravovali se již k odpočinku, když do pokoje, kde ještě starý Horata seděl s novinami v ruce, vběhla služka Marjánka jako u vyjevení řkouc:

„Milostpane, mladý pán jest zde!“

Otec udiven pohlížel na děvče, kdežto matka, zaslechnuvši tu zprávu, vyběhla z druhého pokoje. Ještě ani nenalezla slov k otázce, když do pokoje vkročil Jiřík. Slovo pozdravu a již jej matka objímala a celovala.

„Jiříku, alespoň ty!!“ byla slova, kterými jej konečně uvítala, a oči její se při tom leskly slzami.

Vše v domě oživlo, připravovali a snášeli občerstvení, prohlíželi jej od hlavy k patě, a otázky a odpovědi neměly konce. — Jiřík neuspěl ani všecky otázky zodpovědít a rodiče nevylíčili synovi veškeré své starosti a strasti, své domněnky zejména o válce a o Boleslavu, když chýlilo se k půlnoci.

Následujícího rána, třetího července, nebyly chmury ani na obloze, ani v mysli Horatových rozplašeny. Naopak, otec i matka nocí bezesnou prohloubili své starosti a starý Horata několikráte se vyslovil, že by neváhal podniknouti obtížnou a nebezpečnou cestu k Náchodu, by pátral po synu, kdyby zdraví a stáří jeho to dovolovaly. Jiří tento výrok dobře pojal jako přání, jehož splněním by se strasť rodičů zmírnila. Staří činili sobě více než přiznali výčitky z toho, že svolili splniti blouznivé přání osmnáctiletého hocha a dali mu vstoupiti do vojska; viděli v tom upokojení svého svědomí, kdyby kdo z rodiny převzal na se buď zvěděti, co se stalo s Boleslavem, a hlavně — pakli je raněn — jemu vším možným přispěti.

Jiřík, jsa vřele zaujat osudem mladšího bratra, neváhal ani okamžik, splniti přání rodičů. Umluvili se, že Jiřík ihned se vydá do okresního města s příležitostí svou tam najatou, kteráž zůstala na noc v Želanech a nyní se vrátiti měla do města. V městě chtěl se Jiřík telegraficky poptati v některé redakci, po případě i některého purkmistrovského úřadu, zdaž se nenalézá kadet Boleslav Horata v některém seznamu raněných a zdaliž známo, kam obrátil se armádní sbor Rammingův — po případě šestý prapor myslivců.

Povoz Jiříkův ujel poměrně nevelikou vzdálenosť za dvě hodiny dosti šťastně polními cestami. K polednímu počalo lehounce mžít. Jiřík spěchal na telegrafní úřad. K podivení jeho však mu sděleno, že dnes jest trať pro soukromé zprávy uzavřena, a že jest krom toho zakázáno, propouštěti soukromé dotazy neb i sdělení o pohybech vojska. Nezbylo tudíž Jiříkovi, než poobědvati, vzíti pro Želany určené noviny — a navrátit se domů. V hostinci, kde obědval, přetřásala se hlavně otázka: Přijdou také sem Prušáci — či nepřijdou? a mluvilo se o tom, že má se na českém jihu zřídit zemská obrana — z lidu. Krom toho vypravováno o bitvách, a rozšiřovány zprávy vůbec pravdě zcela nepodobné a pověsti nejdobrodružnější. Kdosi neznámý tvrdil, že „určitě slyšel“, že prý Prušák pro případ vítězství míní zabrati půl Čech, a sice od hranic prusko-slezských po Labe, pak od Litoměřic až k Chebu, aneb že nejméně ponechá si Sasko obsazené, přinutí saského krále Jana k odstoupení a nabídne mu Čechy za náhradu, Čechy prý zůstanou jako neutrální území, uznané celou Evropou. Jak se má Rakousko k této podmínce přinutit a jak má se na celé Evropě schválení vymoci, to ovšem bylo vypravovateli věcí vedlejší; jisto jest, že se to pravilo a že udivení a ustrašení posluchači za možné to měli. Již nikdo neříkal: Čepicemi je utlučeme, již nikdo se nehonosil, že sebéře svou dvojku a s ostatními že sobě někde v lese na nepřítele počíhají a že je „poženou“. Jen to připouštěli, že ještě Benedek s Prušáky nějak zatočí — má prý na to vymyšlený tajný plán, o kterémž nikomu nejmenšího neřekl, poněvadž prý i pouhé podřeknutí by mohlo úplně jistý výsledek tohoto plánu poškodit.

„No uvidíte, pánové, však Benedek okáže Prušákům, zač je toho loket!“ —

Ke třetí hodině odpolední již drobně pršelo, a domů došel Jiřík již za tmy, v blátě, za hustého lijáku. Ač tma bylo, ač pršelo, shledal, že jej všickni takořka u vrat domovních očekávají, — bledi, poděšeni. A když vstoupil a viděl ustrašené tváře rodičů, bratra, sestry, služebných, tu tázavě pohlédl kolem sebe, ulekán již těmi pohledy, tím smutkem, jenž díval se naň z očí všech. Zajisté se v domě něco zlého přihodilo. Ani jej nepobídli, aby mokrý šat odložil. Otec postavil na stůl svíci, s kterou ho byl na chodbě očekával, a nyní pozoroval Jiří hluboké vrásky na jeho obličeji, které tam ráno ještě nebyly. Šedivý vlas otcův byl v nepořádku.

„A ty ještě nevíš?“ počal otec po chvíli trapného mlčení.

Jiřík vzpomněl na Boleslava . . .

Otec má zprávu o bratrovi — pomyslel si. — Boleslav jest nepochybně mrtev. Buďme statečni. — Vzmužil se a řekl na hlas:

„Nevím! Boleslav?"

„Boleslav nepochybně též," vypuknul otec, jako by násilně potlačoval štkání; za to zavzníval hlasitý vzlykot z oné strany, kde byly ženské v hlouček sraženy.

Jiříka zamrazilo. Přemohl se.

„Vše jest ztraceno," zvolna pravil otec. „Armády naši prý více není. Hrozná bitva . . ."

„Hlavní?"

„Hlavní, rozhodná, a strašná porážka . . ."

Jiřík pohlédl na matku, která stála v popředí tlupy ženských s rukama na prsou sepjatýma. Lidunka plakala, služky a ženy utíraly zástěrkami oči.

„Co z nás bude!" vzdychl tam kdosi.

„A jaké to máte zprávy?" ozval se Jiří. „V městě posud nevěděli ničeho. Jak by mohly sem zprávy dříve se dostat? Nevěřím tomu: K opáčné trati jest šest hodin cesty, k nejbližší silnici půl druhé! Kdo to přinesl?"

„Skoták. Byl si pro tabák ve vsi, již za tmy. Před čtvrthodinkou. Jde od Štědrého, a dohoní ho nějaký člověk s uzlíkem. Dal mu pozdravení. Příchozí se obrátil a řekl: Víte, co nového? Naši prohráli, všickni sıkumpak. Někde mezi Nechanicemi a Hradcem. Benedek ujel, a co našich zbylo, vehnali to do Labe. Náš Havel zůstal, jako když do něho střelí — než se zpamatoval, ztratil se ten člověk ve tmě. Neví, odkud šel a kam, a kdo to byl. Neví ani, jak vyhlížel.

„A nic více? Na to přece nelze nic dát. To snad nějaký šprýmař — všelijakých lidí běhá po světě. Jak pravím, v městě po třetí odpoledne nic nevěděli a z druhé strany jest sem šest hodin. Nyní není ještě devět."

„Říkej co chceš — já tomu věřím. Lidičky, jděte domů . . . Jel bys zítra, Jiříku?"

„Ano, třeba v té chvíli. Čím dříve, tím lépe," odvětil rozhodně Jiřík.

„Klausová, řekněte tedy mužovi, aby zapřáhl se svítáním do rychtinky."

„Jemináčku! Milostpane! Mám přijít o muže? Co pak si bez muže počnu já ubohá?" A ustrašená žena počala hlasitě naříkati.

„Klausová, nebojte se, vždyť pojedu také," chlácholil ji Jiřík. „Jen zavolejte muže."

„Vždyť práli, že Prajs sebere všecky mužské, chytnou mi muže také . . . já nešťastná . . ." Naříkala sice dále, ale běžela pro muže. Pan Horata zavřel dvéře, a rodina zůstala pospolu.

„Ty tedy pojedeš?" začala matka třesoucím se hlasem.

„Pojedu, ovšem . . ."

„Jen aby se ti nic nepřihodilo . . . ale budu tomu velmi ráda, můj Jiříku!"

„Tatínku, Klaus se šafářem jsou zde," oznamoval Bohdan.

„Nechť vejdou!“

Klaus nikterakž nesdílel strachy své ženy. Umluvena celá výprava, k radě obou služebníků mělo se jeti pouze jedním koněm ve staré, lehounké bryčce, a Klaus vybral si k účelům svým starého koně, který sice v tahu za mnoho nestál, ale řádně pobídnut dobře běžel.

„Na tom není co ztratit,“ moudře uvažoval čeledín, „bude-li třeba, poženu ho, až zdechne, on něco ještě vydrží — a Prajsovi do oka tak hned nepadne. Berou prý koně, a ‚houslistu‘ nám nevezmou. Poznají hned, že by nic nepopadli, a když — jaká škoda!“

Páni přisvědčili.

„Jenom to si vymiňuju: Až přijedeme, kde je nepřítel, abych tam nemusel. Lidé nám povědí, to ať si mladý pán jde pěšky dál, a já poženu k domovu. Kam pojedeme?“

„Někam k Pardubicům, uvidíme,“ pravil Jiřík; „jen ať o půl čtvrté jste připraven. Nyní bych něco pojedl a půjdeme spat. Abych nezapomněl — ovsa vemte s sebou asi na týden!“

* * *

Pátého července kolem čtvrté odpolední kráčel Jiřík, s malým ručním vakem přes rameno a se svrchníkem na ruce, Pardubicemi. Statečný Klaus jej dávno byl opustil, hned jak se zdálí bystrým svým zrakem první pruskou přilbu postřehl. — V městě bylo plno špíny a nepořádku. Vše hemžilo se Prušáky a koňmi. Všecky druhy stejnokrojů byly zde zastoupeny. Tu kráčel červený neb modrý husar, jinde spěchali fysilíři neb zeměbranci, mnozí s puškami na rameni. Převládaly dlouhé nám neobvyklé tváře s plavým knírem a kozí bradou neb s plnovousem; i mezi mladými vojáky, kteří se nezmohli na více než lehký knír, bylo plno postav složitých, vysokých, ba „čtverhranných“. Mnozí z mužstva a důstojníci vesměs vyznamenávali se jakousi úsečností pohybů, kdežto starší vojáci „zeměbrany“ vedli si mezi sebou po kamarádsku, ba po filištínsku. Pohled na tyto postavy zůstavil dojem silných, vážných lidí. Jiříka překvapil pohled na důstojníka, kterýž držel uzdu a třemen a i jinak pomáhal prostému vojínu, jehož patrně kamsi koňmo s poselstvím vypravoval. Jezdcové pruští neměli sice ohebnosť našich husarů ani pěšky ani v sedle, ba zdáli se mnohdy i nemotorní tak jako jich ořové: avšak byli to lidé postav vybraných, a koňstvo vesměs bylo hrubší, na vysokých nohou. Domácího obyvatelstva bylo málo viděti, a co se z něho objevilo na ulici, dělalo dojem, jakoby v nedbalkách chodilo. Za to všude mezi vojskem, lidem, kolem špinavých, zablácených a plachtami pokrytých vozíků pobíhaly postavy cizí, opálené, drzého vzezření, takové, za kterými mimovolně se ohlížíme jako za zjevy podezřelými.

Na mnohých vratech a dveřích byly nápisy křídou. Na některých domech vlály praporečky a na dveřích takových domů bylo napsáno křídou: Kgl. Preussisches Feldlazareth.

Jiříkovi se zdálo, že nevidí nikde pořádku, nikde čistoty krom na baterii děl s kárami, vedle kterých stál vojín s vytaseným tesákem. Zde vše se lesklo.

Prošel starou branou a dal se úzkou uličkou v levo k řece. Posud nepovšimnul si ho nikdo. Zde však zaklepal mu jakýs voják na rameno a úšklebně ukazuje na Jiříkův vak, pravil s výslovností berlínskou:

„He, dobrý příteli — děláte zde ještě dobré obchody?“

V Jiříkovi vřelo. Nevěděl co odpověditi, ale obrátil se a beze slova změřil tazatele divným pohledem. Prušák pohledu tomu nepochybně nerozuměl; domníval se, že Jiřík ani slova německého nezná, a díval se udiven na mladého muže. Jiřík však pokročil dále, nevšímaje si více vojáka. Na blízku byly mlýny, a mezi nimi objevil se jakýs průchod. Sem vklouznul Jiřík, kterémuž nebylo zcela volno, neb myslel na to, že by mohlo vojákovi napadnout, jej pronásledovati. Zatím však hned za Jiříkem přiběhl jakýsi mlynářský. Chopil Jiříka za ruku.

„Milý pane“, pravil, „vejděte tuto — chodbou do domu. Tak! A pamatujte si, že nesmíte tím způsobem Prušáky si prohlížet, jak jste to učinil. Mohlo by vám to vynést všelijaké nepříjemnosti. Kam jdete?“

„K Nechanicům bych rád; prosím vás, okažte mi cestu přes Labe.“

„Tak? To jen rychle svlecte kabát, dejte vak spodem a oblecte i svrchník, sice se nikam za Labe nedostanete. Vojsko vám nic nevezme, ale budou vás prohledávat. Venku zase, kde vojska není, kde potulují se marodéři, markytáni a zběř, nebudou vám prohledávat tašku, ale vezmou vám ji.“

„Ba nevěřím,“ odvětil Jiřík. „Poslechnu vás však, a nyní okažte mi, prosím, cestu.“

Mlynář vedl Jiříka úzkými uličkami na luka za městem a okázal cestu k loďkovému mostu. Starý, dřevěný most vedle byl spálen. Přes loďkový most přejížděly ustavičně vozy s nákladem, a na druhé straně řeky stála nepřehledná řada povozů, čekajících, až na ně řada dojde.

Aniž by se zastavoval neb koho ptal, šel Jiřík z ostra přes most proti proudu povozníků, lidí a vojáků. Nechali jej projíti. Někteří, zvláště za mostem si jej prohlíželi, potkal také několik tváří málo důvěry vzbuzujících, mezi nimi též několik ženštin opálených, zaprášených, se smělým i drzým pohledem. Že však rozhodně a jistě šel, nezdržoval jej nikdo. V Bohdanči bylo již klidněji. Jakýsi starší muž okázal Jiříkovi cestu k Nechanicům.

„Jděte jen tuto pěšinou, je líp tady jít než cestou neb silnicí. Přijdete k dubovině, projdete ji a pak se dejte poněkud v pravo. Odkud jste a proč tam jdete?“

„Jsem od Želan, stranou Sosnovic neb Lišnice, jestli ta místa jsou vám povědoma, a jdu na bojiště hledat bratra. Proč si mne tak prohlížíte a proč prohlíží si mne tak každý zkoumavě, koho potkám?“

„Proto, že posud všickni mladí lidé šli dolů k Pardubicům a nikdo ještě tam zpět. Nu jděte s Pánem Bohem šťastně.“

Jiřík, již značně unaven, ubíral se zdlouhavou cestou od Bohdanče k Dobřenicům. Šeřilo se již, když tam přišel a s tíží sehnal kus chleba k večeři od jakéhosi rolníka. Jídla, piva neb jiného nápoje v hostinci nebylo. Každý však zrazoval osamělého chodce z další cesty.

Zatím se úplně setmělo, a Jiříkovi nezbývalo, než hledati nocleh. V hospodě místa nebylo, statky, dvorce a domky byly zavřeny a tlu-

koucímu buď vůbec neodpověděli neb zhurta odpověděli, že pro všelijaké poběhlíky místa nemají. Byla rada těžká. Na štěstí padl do rukou nějakého tou dobou těžce zkoušeného obecního hodnostáře, jenž vyptav se: Odkud? — co jste zač? Kam? a obdržev uspokojivé odpovědi řekl:

„Pojďte."

Vedl Jiříka k jakési budově, otevřel dvéře neosvětlené místnosti a pobídl jej dále.

„Zde můžete přespat." Na to přirazil dvéře a nestaraje se více o pocestného, odešel.

Jiřík cítil, že má slámu pod nohama, a rozeznával i neveliká okna. V místnosti byl značný puch.

„Chvála Bohu," pravil Jiřík, „pod krovem tedy jsem a zdá se, že to chlívek také není, ač jest mi vůně tato podezřelá."

Učinil krok a hmataje rukama před sebe, ucítil jakýs podivuhodný předmět.

„Co to zde asi jest?" podivil se. Leč v krátce poznal — školní lavici.

„Tedy škola," zvolal spokojen. „Výborně — to se vyspíme!"

A shrnuv nohou poněkud více slámy na hromadu, dal si pod hlavu vak a přikryl se svrchníkem.

Ač Morfeus, ustrnuv se nad pocestným, ze všech sil ovíval znaveného spánkovými svými perutěmi — neuspěl moc svoji zde osvědčiti.

Myriády hbitého hmyzu utkaly se v boj s touto tak želanou a blahodárnou perutí, že snad i Morfeus sám nucen byl kamsi odletěti — by se . . . —

Lze si mysliti, že Jiřík opustil své „lože", sotva že svítati počalo. Chopil se svého vaku a ukloniv se do všech čtyř uhlů síně pravil:

„Nezapomenutelný zůstane mi povždy nocleh v tomto domě!"

S víčkama opuchlýma, údy jak spřeráženými, s ošklivým pocitem neumytého obličeje chvátal opustiti nezapomenutelné místo noclehu. —

* * *

„A! již se nedivím," pokrčil rameny Jiřík, když uzřel za bílého, střízlivého světla ranního domek podle cesty s rozbitými okny, „kde hosté takto řádí, nevidíme je rádi." Zde dvéře byly vylomeny, nářadí roztřískáno a podlaha pokryta hadry, střepy a špínou. Byl to patrně nějaký krámek. Podobné divadlo s malou proměnou jevilo se také na druhém konci vesnice. — Podle cesty z obou stran byly plodiny všeho druhu na pět až šest sáhů zšíří vbity v zem tak, jako by ohromným válcem přejety.

Stranou v nížině při loucce objevil se neveliký tábor. Pod roztrhanými plachtami, pod malými stany, zhotovenými z ulámaných olšových i dubových větví a kmenů, také pod širým nebem leželi vojáci v pláštích, tu a tam hořel skrovný ohník. Některý opatrný vojín již přistavil i hrnek neb kotlík k žáru — s budoucí snídaní. Koně byly uvázány k nízkým kolům, zaraženým do země. —

„Věru, dnes pochopuji, že volí raději vyspat se na drnu,“ podotknul Jiřík, když dále na své cestě spozoroval podobný tábor vedle vesnice, ve kteréž nebylo vidět žádného obyvatelstva a málo kterého vojáka.

Ani psi, jindy tak dotěrní, neobtěžovali ranného poutníka. Ač kráčel již skoro hodinu, neuzřel živoucího tvora, kromě vojáků a koní. S jakéhos návrší sledoval směr cesty, kteráž se obracela v mírnou nižinu, kde zelenala se luka v stromoví a kde roztroušeny byly četnější vísky i stavení. Tím směrem objevila se také štíhlá kostelní věž a některé červenavé střechy. V pravo na táhlém pahorku byl jehličnatý les.

„Tam dole, toť nepochybně jsou Nechanice. Ještě slušný kousek cesty. Jak jsem unaven! Ovšem, s hladovým žaludkem špatně se to kráčí — po tak výtečném odpočinku. Tamto jest rozkošné mlází — tam si chvíli odpočinem — jest beztoho časně . . .“ tak rozvažoval Jiřík, a přiblížil se k chrastině. Leč hbitě odskočil. Ucítil z chrastiny zápach tak pronikavý, jakýž posud nikdy nevniknul do jeho čichového ústrojí. Až dech se mu zatajil. Ztratil okamžitě chuť k jídlu i odpočinku, utíkal v nižinu, a zdálo se mu, že onen nevýslovně odporný, pichlavý zápach jej pronásleduje. V krátce doběhl pěkné silnice, vroubené stromořadím. Pospíchal ku předu.

„Což to tamto leží?“ tázal se sám sebe, uzřev několik předmětů nedaleko od sebe ležeti v příkopě silničném. Zvědav přiblížil se, tvary těch předmětů z dálí vyhlížely zcela neobyčejně. Spěchal však velmi rychle mimo, když poznal, že jsou to nabubřelá, páchnoucí těla mrtvých koní v rozličných polohách. — Doběhl jakési osady.

A! zde tabulka. Místo Kunčice, četl. Kdyby zde jen někdo byl, s kým bych mohl mluviti. Vše jest jako po vymření. Již přece není tak časně? A bude dnes horko . . .

Konečně uzřel jakéhosi staršího venkovana zvolna před sebou kráčeti po silnici. Dohonil ho rychle u jakéhosi altánu neb malého letohrádku. Ač staříkovi nebylo příliš do řeči, podařilo se mu přece zapřísti s ním rozhovor.

„Tuto jsou Nechanice, město, tam v levo jest vesnice, Staré Nechanice. Ty luka zde patří panu hraběti Harrachovi, a tudy se Prušák dostal do Nechanic. Tam na tom pahorku u Starých Nechanic, nad dvorem, postavil Prus kanony. Naši zde nebyli, zde stáli Sasíci. Měli postaveny své kanony támhle na Hůrce, co ta hospoda stojí. Házeli na sebe přes město — jako když hoši míč hrají. Sem tam sem tam lítaly koule. Sasíci bránili se udatně, byli v městě, v domech, zahradách.. Prušáci byli tam na druhé straně, schováni v příkopech, za topoly, v staveních, kde mohli. Najednou hrnuli se tuto v levo, po lukách mezi Kunčici a Nechanici sem, zrovna asi sem, co stojíme, ačkoliv od Starých Nechanic pořád stejně na Sasy stříleli, aby jich pozornosť na se upoutali. Když Sasové viděli, že Prus běží přes louku, vyšli jim vstříc a počali po nich střílet. Mnoho jim neudělali, leželo tam na louce asi pět Prušáků, a ti co byli ještě živi, hned se slezli dohromady. Prušáci šli dál, Sasi to s Hůrky viděli, zapřáhli a ujeli s kanony támhle k Hrádku a potom k Přímu, ale Prušák zaskočil v městě asi čtyři sta Sasů, kteří v čas couvnout nemohli. Střílelo se to potom tamhle po polích, a zde

potom již byl pokoj. Tam ke Přímu a Probluzi — tam se to drželo až do večera.“

Popošli za té řeči až k městu. Tu a tam bylo vidět lidi a vojáky.

„Tady je hřbitov,“ pokračoval starý. „Je tam šachta, tam je házejí.“

„Co to tamto nesou?“ otázal se Jiřík. Vstříc pohybovala se jim rychle asi čtvera nosidla, přikrytá bělavými prostěradly. Každé nosidlo nesli dva hřmotní vojáci. Pokračovali ostrým krokem.

„Inu to je nyní tady tak pořád. My jsme již tomu zvykli, — nesou zase — do šachty.“

V tom zavanul vítr, zvednul plachtu na nejbližším nosidle a odhalil bílé, natažené, nahé lidské tělo. Zadní voják s jakousi nevrlou, nesrozumitelnou poznámkou v chůzi zachytil přikrývku a hodil ji na mrtvolu zpět. Vzhůru trčící prsty a noha mrtvoly zůstaly nepřikryty.

„Tak je to, tak,“ zlobně zamručel stařík. „Ani nezazvoní. Ani kněz. Vyhodí ho, takhle — a poběhnou pro jiné. Tak bylo včera, bude dnes, zítra. Mají z čeho vybrat.“

Kráčel se skloněnou hlavou dál. — Byli již v ulici. Zavanul zvláštní zápach. Na dveřích domů tu a tam byly nápisy a čněly do ulice se všech stran praporečky, jakých povšimnul si Jiřík v Pardubicích. Vyšší budovy pravé strany ulice byly posety skvrnami. Tašky na střechách byly spřeráženy.

„Vidíte je?“ okazoval stařík. „Tady sekaly do omítky. Musíte se podívat s druhé strany, od Starých Nechánic. S té strany není na staveních, v plotech, ve vratech místa, kam by byla kulka nešlehla. — Pravíte, že chcete snídat? Nevím, kde co dostanete. Jděte pořád až na rynk při této straně, až za kostel, tam uzříte tabuli s nápisem Markalous. Tam snad něco dostanete.“

Jiřík šel kolem kostela, jehož věž byla pokropena po samou báň známkami od kulek, kolem bylo několik vojínů, s vyhrnutými rukávy u košile, kteří nesli kotel s kaší z rýže a krup. Zastavili se u domu, kde stál ve dveřích voják s podvázanou rukou. Ve zdravé ruce držel plechovou misku, líbezně se usmívaje na seržanta, kterýž kráčel před kotlíkem.

Seržant usmál se také, chopil se veliké kulaté lžíce a mrštil pohybem takovým, jakého zedníci užívají, když omítají stěnu, plnou lžíci vřelé kaše do nastavené misky. Jiřík pocítil i při pohledu na tento jinak málo lákavý výrobek vojenského kuchařského umění zuřivý hlad, navzdor všem dojmům, které od včerejšího odpoledne zakusil. Pospíšil dle rady staříkovy ke dveřím, nad nimiž se skvěl nápis: Markalous.

Vstoupil. Byl to nevelký venkovský krámek, za jehož pultem stál mladý ještě muž červených tváří s hnědými kníry. Očekávaje hostinec, myslel Jiří, že se zmýlil. Proto pravil:

„Pan Markalous?“

„Ten jsem. Přejete si?“ odpověděl muž.

„Pravili mi, že bych zde mohl dostat něco k jídlu.“

„K jídlu?“ opáčil pan Markalous, „jíme, milý pane, sami jen, když něco máme. Zde není hostinec. Leč vaříváme kávu. Zásoby naše však jsou valně ztenčeny.“

„Ba budu vám velmi vděčen za trochu kávy,“ ujišťoval Jiřík.

„Mimořádně však ... nevaříme ...“

„Pane, nejedl jsem nic teplého jak včera ráno... věru můžete-li...“

Pan Markalous prohlížel si Jiříka.

„Divím se, že sem přicházíte. Kromě vojska neměli jsme od prvního července hostí ... odkud krajan?“

„Jsem z Želau, od Lišnice, je-li vám to povědomo, a nepřicházím sem za obchodem, ani ze zvědavosti. Hledám bratra.“

„U kterých byl?“

„U šestého myslivců!“

„Z těch nenaleznete zde nikoho. Zde byli Sasíci. Myslivců sem přivezli od Příma a Probluze také sice dost, kteří na Hrádku již místa neměli — ale od šestého ... není zde žádný. Musíte na Hrádek, tam se poptejte.“

„A ... snad trochu té kávy přece mi můžete dát?“

Pan Markalous váhal. Po chvíli pravil:

„Počkejte, poptám se.“

Zmizel ve dveřích, a unavený Jiřík usadil se na jeden z pytlů, postavených podle pultu.

„U kozla, co v tom pytli mají?“ povyskočil, sotva dosedl.

Pan Markalous vracel se již v té chvíli.

„Posečkejte půl hodinky,“ pravil, „udělám vám to k vůli. Odpočiňte si zatím.“

„Prosím vás, co to máte v těch pytlích?“ tázal se Jiří.

Kupec podivně se usmál.

„Trochu nasbíraných střepů z granátů a šrapnelů, a několik jest jich tam celých, které se v blátě utopily ... které nepraskly.“

Jiřík vyskočil.

„Jak? Granáty?“

„Nu ovšem — co s tím? Nikdo nebrání to sbírat, kupují to na váhu, jako starou litinu. Jest mezi tím plno olova z tak zvaných plášťů, kterými jsou kule obloženy. Leželo toho všude dost. Lidé to sbírali... prý sbírali i jiné věci v noci po bitvě, u Přímu prý nasbírali dvě plné nůše hodinek a prstenů, byla tam prý i nějaká žena. Však jim prý Prušáci hned odzvonili ... Nyní to jde u nás jedna, dvě, tři a je po všem. Šeptají prý se velmi podivné věci ... o lidech, o kterých by to nikdo nevěřil.“

„Prušáci?“

„O ne. Nemluvme o tom. Ale pruský voják nedotekl se ničeho násilím. Vezmou, berou dle methody, zavolají purkmistra a uloží mu, co má opatřit, a to třeba se zbraní napřaženou. Vojna jest vojna. Avšak ukryje-li kdo něco, opustí-li kdo svou věc, svůj byt, zazdí-li se kde co — hospodaří tam pak jako ve svém. Podívejte se jen tuto, ze dveří na roh ulice při silnici k Starým Nechanicům ... tam nezůstala ani tříšťka celá. Co hadrů, papírů, střepů leží tam před rozbitými dveřmi. Byl tam krámek jako můj — s trafikou a výčepem lihovin. Chudák Móric utekl — vyplenili to do posledního hřebíku. Na druhé straně obchod se střižným zbožím též ... a měl-li kdo co zazdíno, schováno,

nalezli se všude ochotní krajané, kteří skrýše Prušákům okázali. Páni Prušáci sice obyčejně udavače odmění posměchem a hotovými — (tu učinil pan Markalous posuněk) — a jakž by se takovým Čecháčkům nesmáli? Skrýš vyberou alespoň kobylky, které s vozíky táhnou v mračnech za nimi. Jsou to prý markytáni, ... možná, ... co dělat, ale co jednou zmizí, více se nenavrátí, a vojáci nemají kdy obírat se vyšetřováním. To jest pravda, že těm, kteří zůstali, násilím nevzali ničeho."

„A zůstali jste?"

„Prosím, zde jest káva ... Ovšem že. Mnozí zůstali, rozschovávali se do sklepů a úkrytů, ženské utekly do lesa ... ale kdo mohl, a neměl snad mnoho co ztratit, prchl každý ... za povoz odtud do Hradce platilo se před třetím červencem až padesát zlatých ... a co tisíců lidí od šestadvacátého června tudy projelo, prošlo, s dobytkem, s peřinami, se škopky a zouváky! Věřte, jako by ti lidé byli rozumu zbaveni. Jeden mladý muž ve vůkolí nezůstal, pravilo se, že Prušáci mladý lid sbírají na pořád. — Nejhůř pak bylo po bitvě u Jičína, když poražené vojsko přitáhlo. Tu jsme viděli, že je zle, jelo to na vozích, žebřinách, jízdní šli pěšky, pěšák na koni — jako stáda. Čeledín ze Staronechánského dvora ..."

„Pana hraběte Harracha?"

„Ano, pana hraběte — šel posekat kousek trávy pro dobytek — byl jen v plátěných spodkách, bos, bez kabátu — sebrali ho s vozem a — volama. Ač prosil a plakal, musil je vézti. Co se z něho stalo, podnes nevíme. Na to uprchla všecka chasa a kde kdo byl ze dvora domů neb do lesa. Jinde dělo se také tak. Lidé odtud houfně prchali."

„A z těch, kteří zůstali, nepřišel nikdo k úrazu?"

„Jak by nepřišel? Kule se nevyhýbaly přece civilu, a kde se kdo omžil v nečas, dostal. Ve Starých Nechanicích v krajní chaloupce zůstával starý vysloužilec z francouzských válek. Malým okénkem, co by hlavu prostrčil, vyhlížel ven, když Prušáci ode dvora přes luka sem stříleli. Prosili prý jej, aby se raději schoval. Starec prý odpověděl: Přece jsem já starý voják, jak bych se nepodíval, jak to nyní dělají! Však jsem viděl jiné patálie. Nedořekl více, saská kule udeřila jej do krku, zůstal mrtev v okně. Můžete se na proud krve od okna po zdi posud podívat. Jednu ženu střelili do stehna, druhou do lokte — a kdož ví, co vše se přihodilo. Zde to netrvalo dlouho, ale jaká vřava byla, nedá se povědít. Jen se podívejte po vůkolí. Kostel je plný raněných a ještě ustavičně je svážejí z obilí. Zde není domu, aby tam chudáka nebylo. Jen pro těžce raněné jsou lazarety zřízeny."

„Jest přístup?"

„Jest — bez odporu, když se přihlásíte, že raněného příbuzného hledáte. Ještě si hledaného zaznamenají. Avšak práci budete mít velikou, bojiště táhne se několik hodin cesty — za Sadovou, Chlum ke Svíbskému lesu, Rozběřicům a Všestarům, a zde zase přes Přím a Probluz ku Stěžerům. Všude ještě shledávají raněné a zahrabávají mrtvé. K vůli pořádku a bezpečí musíte si opatřit pruský průvodní list, chcete-li po bojišti přecházeti."

„Nemohl byste mi poradit, koho bych měl poprosit o přispění — vždyť jsem zde cizí.“

„Poproste pana Čerycha — bydlí nahoře — má velký mlýn — promluvte s ním, pomůže vám.“

Rozloučiv se s hovorným kupcem, posilněn kávou i odpočinkem, spěchal Jiřík vyhledat pana Čerycha.

Když kráčel kolem kostela, uzřel za kostelem bídný, ušpiněný hnojník, jakého chalupníčkové užívají, s rozlámanými nízkými zástavky. K povozu tomu připřažena byla hubená, červená kravka. Při voze stál drobný človíček s nejistou tváří, na kteréž se zračily nedávno přestálé hrůzy a děsné dojmy, jichž bylo plno na všech stranách i v celém ovzduší. Jiřík povšimnul si výrazu oka tohoto člověka a shledal, že výraz ten pozoroval vlastně na všech nevojenských tvářích, s nimiž se zde vůbec setkal.

Všem těm lidem společný výraz oka a tváře pravil:

O! co já viděl! O! kdybyste věděli, co viděl jsem já! —

Drobný človíček u hnojníku se rozhlížel, jako by nevěděl, co dělat. Přistoupil k němu Prušák, se zbraní na rameně. Majitel povozu patrně nerozuměl, kýval na Jiříka.

Jiřík pospíšil k hnojníku. Tam ležel mladý voják v bílém někdy kabátě, bez řemení, bez pláště.

Prušák byl skoro potěšen, že Jiřík rozuměl německy.

„Řekněte tomu člověku,“ pravil, „aby zajel tamto dolů, k tomu domu s praporečkem. Tam přijímají nemocné, a povědí, kde se má složit. Zde v kostele možná že bude odpoledne také místo — kolem dvaceti jich odnesli, a ještě odnesou.“

Jiřík tlumočil venkovanu, co slyšel. Voják na hnojníku se pohnul.

„Již? sám nemohu . . .“

„Jste Slovák?“ dle nářečí tázal se Jiřík.

„Uher, Slovan . . . za Trenčínem . . .“

„Kde raněn?“

„Zle, můj pane milý. Kázali střílet. Střílím, zatloukám rumárem, třímám pušku znovu, jak cílím, se strany přiletěla zrovna pod levé paždí, tu... ležel jsem, nemohl jsem volat. Strýček tuto mne dnes vzbudil...“

„Nalezl jsem ho v žitě, myslel jsem, že je mrtev . . .“

„Nemluvte, vojáku,“ kynul raněnému Jiřík, „složí vás hned . . .“

„Bude . . . dobře?“ tázal se mladý Slovák slabým hlasem.

„Dobře bude, nebojte se, jen ležte z ticha.“

Povoz odjel.

Jiřík nalezl lehko pana purkmistra Čerycha. Zavedl jej do jakési přízemní místnosti, kde přecházelo mnoho lidí. Po stolech byly papíry, noviny, spisy. Stranou stály láhve, sklenice, kávové náčiní.

„Zde počkejte, až velitel přijde. Bez průvodního listu neprojdete nikam, divno, že sem jste se dostal. O vašem otci jsem slyšel, pane Horato, a zaručím-li se za vás, obdržíte vojenský pas bez průtahu.“

„Račte mi poradit, kudy se mám dát, hledám šestý prapor myslivců.“

„Musíte nevyhnutelně na Hrádek, není-li tam váš bratr, tedy jděte

k Přímu, dále k Probluzi. Musíte se sám vyptávat. Já pouze vím, že zde není od šestých nikoho. A, náš velitel přichází."

Vše uctivě se klanělo před nevelikým, hladce učesaným důstojníkem, kterému hned podali čaj, máslo, chléb i zákusky. Mezi tím, co jedl, přijímal zprávy, vyřizoval záležitosti, udílel rozkazy.

Přímluvou páně Čerychovou měl v půlhodině Jiřík v ruce „Passier-Schein", na čtvrtce kancelářského papíru s dvěma řádky, platný čtrnáct dní s podpisem v. Stammer, setník a komandant, vedle pruské orlice s nápisem: Kön. Pr. Haupt Feldlazareth. Po levici podepsán A. Čerych „birgermajster" a přitlačena pečeť města Nechanic.

Poděkoval panu Čerychovi a vrátil se k Markalousovům, by zabezpečil sobě nocleh — kdekoliv, a opatřiv se kusem chleba a zásobou pruských doutníků, kráčel silnicí kolem dřevěného plotu obory k Hrádku.

Veškeré vchody k nádhernému tomuto sídlu byly do kořán zotvírány. Již z daleka pozoroval Jiřík na trávníku před hradem jakýs nápadný ruch. Pohybovala se tam nosidla, zakrytá bílými prostěradly. Vojáci, tmavě oděné ženštiny a jiné postavy tam přecházely. Nevšímaje sobě malebných skupin stromoví, vzácných keřů a květin, puzen jakousi neznámou silou, zamířil přímo na prostranství před zámkem, poněkud v pravo. Bylo mu kráčeti kolem malého stinného houští. Cosi se tam pohybovalo. Pohlédnul lépe a uzřel ženštinu, oděnou v černém taláru, ana s hlavou skloněnou vzdaluje se od nosítek, v stínu ukrytých. Jiřík upřel zrak na nosítka. V záhybech prostěradla jevily se obrysy lidského těla, jehož hlava, jak z vosku ulitá, spočívala s ústy otevřenými nehybně na podušce. Dále na trávníku, po různu nedaleko od sebe byla jiná nosítka. Bělostná prostěradla svítila v záři sluneční, a obličeje těch, které vynášeli na nosítkách, odlišovaly se svou zvláštní barvou od podušek, kteréž podpíraly hlavu a hoření část těla. Výraz těch, které vynášeli ze zámku, nejevil žádného účastenství na tom, co se kolem nich děje. Vyhublé, voskové tváře byly nehybny, jen někdy se pootvírala ústa, jako by oddechnouti chtěla. Zraky nemocných, jež zavíraly se jako k spánku, upřeny byly vesměs buď do neurčita, neb přímo v modrou oblohu s bělavými obláčky. Některá nosítka doprovázela tmavě oděná ženština a skláněla se k nosítkám, pakliže pozorovala, že bezbarvé rty nemocného se pohnuly. Nebylo slyšet ani hlasu, jen vzdechnutí tu a tam od nosítek k nosítkám.

Vojáci stále odcházeli kamsi ven, ze zahradních vchodů ku vnějšímu lesíku, odkudž se po chvíli vraceli rychleji po straně do zámku s nosidly prázdnými, a stále přinášeli po chvíli nosítka nová, postavili je a odstoupili tiše stranou, rozhlížejíce se, kde by jich rukou bylo dále potřeba.

„To nosíte je k osvěžení, na čerstvý vzduch, aby jim bylo lépe?" otázal se šeptem Jiřík jednoho z vojáků.

Voják pohlédl úkosem na tazatele, jako by říci chtěl: Odkud přichází, že může mluviti tak hloupě?

Odpověděl po chvíli toliko: „Což opravdu nevidíte?"

Druhý voják pravil, když dohonil Jiříka u zámecké brány:

„Sem vynášíme jen ty, které lékař naznačí. Umírají venku klidněji,

a jest lépe, zemrou-li venku, než mezi ostatními. Některý dokonce si tak přeje. Máte zde někoho?"

„Hledám bratra. Šestý prapor myslivců."

„Myslivců jest zde plno. Jen vejděte..."

Jiřík vešel nádhernou branou. Hned v průjezdě uzřel několik nových žíněnek červeně a černě pruhovaných, pohozených stranou. Byly pokáleny a velkými tmavými skvrnami posety.

„Tam ty dvéře, jen dále —" naznačil voják a obrátil se po svých.

Co uzřím... vzdychl Jiřík, jenž nemohl zabrániti záchvěvu, který pronikuul celou jeho bytosť. Stiskl modře kalenou kliku bohatě pracovaného zámku a vstoupil.

Zraku jeho objevila se vzdušná, veliká, podlouhlá místnost s krásnými okny a vyřezávaným ve dřevě stropem. I stěny byly obloženy tmavohnědým, uměle spracovaným dřevem. Nábytku kromě stolu v protějším koutě nebylo.

Na zemi leželi podle sebe ranění. Byli s pravé strany jednou, s levé dvěma řadama za sebou. Leželi na žíněnkách, na pláštích, jiní na holé zemi přikryti pláštěm a s torbou pod hlavou. Středem, kde byl průchod, přecházeli sluhové, vojáci a ženštiny v talárech. Místnost čpěla ostrými výpary, zápachem a tabákem.

Jiřík zůstal několik okamžiků státi u dveří. Nebyl sto pojmouti, pochopiti vše to, co viděl kolem sebe. Pozoroval, že někteří ranění se po něm ohlédli. Z obsluhy nevěnoval mu nikdo pozornosti. Počal se sám nyní rozhlížeti, a tu nejprve padl jeho zrak na obnažené tělo u jeho nohou s pravé strany, zrovna u vchodu. Jiřík musel sebrati svou statečnost, by se odhodlal pohlédnouti na ležícího. Myslel z počátku, že to mrtvola, ale hluboké chrápání poučilo ho, že raněný tvrdě spí. Ležel poněkud bokem na žíněnce, ve vlastní nečistotě. Krásně urostlý trup kryla poněkud kolem krku shrnutá košile. Trup ten přímo antický vybíhal však od kyčle v stehno objemu většího, než tělo v pasu. U prostřed strašně oteklé nohy byl kulatý malý otvor, kterýmž vytékalo něco bělavého hnisu.

Vedle spal ustrojený voják na torbě, přikryt pláštěm. Za ním ležící raněný cosi blábolil. Pohled jeho poučoval, že jest v horečce. Na druhé straně v rozličných polohách leželi, seděli, spali ranění.

S jistým strachem těkalo oko Jiříkovo s jednoho obličeje na druhý; obával se, že v každém následujícím uzří známou, sličnou bledanou tvář. Předešel jej důstojník nějaký, který některým podával doutníky.

Rozhlédnuv se poněkud, počal Jiřík pátrati po šedomodrých kabátcích mysliveckých. Nalezl jich pět. Všem pohlédl do tváří. Boleslav zde nebyl. Ovšem bylo směšné doufati, že při prvním kroku nalezneme to, co hledáme. Vždyť bojiště bylo ohromné, a na něm tisíce raněných, tisíce lehce raněných snad odešlo, neb je odvezli — to vše bylo by nutno prohlédnouti... a přece cosi pravilo v Jiříkovi:

Díky Bohu, zde není.

Hned na to pravil mu však pohled na tuto jedinou místnost: Kdybys takto měl hledati, nestačí týden — snad měsíc času... hledej nejprve zprávy o celém praporu.

Zastavil se u myslivce, mladého hocha, jenž ležel, nohy maje při-

kryty pláštěm, opřen o loket pravice. Levice spočívala na klíně a oko pohlíželo odhodlaně na vše, co se kolem děje.

„Můžete kouřit?“ otázal se Jiřík.

„Kouřil bych, kdyby bylo co,“ odpověděl myslivec ochotně, jsa potěšen, že může ve své mateřštině rozmlouvat s někým, kdo přichází „z venku“. Jiřík podal mu několik doutníků ze své zásoby a že pozoroval při této příležitosti i mnohé jiné zraky žádostivě hledící, rozdal zde celou svou zásobu.

„Hledám bratra,“ pravil na to.

„U kterých byl?“ otázal se myslivec.

„U šestého praporu.“

„Ti zde nejsou. Ani blízko u nás nestáli. Dostali prý svůj díl u Náchoda. Kdož ví, zdaž sem vůbec přišli.“

„To nevím. Od Skalice a Náchoda prý táhlo vojsko sem?“

„Kdež bych to mohl vědět. Co říkají lidé venku?“

„Vše je uděšeno.“

„A naši?“

„Stojí prý kdesi na Moravě, snad u Olomúce, tam svedou opět bitvu. Neví se nic, není zpráv. Také se praví, že Benedek chce krýt Vídeň.“

„Již Vídeň? A posud bez bitvy?“

„Vždyť armáda naše prý byla rozprášena, polovic prý prchlo přes Pardubice, něco málo mezi Hradcem a Josefovem, ostatní se prý v Labi utopili?“

Myslivec neodpovídal a hleděl zamračeně před sebe.

„A my již vyhrávali,“ pravil. „Musela být v tom zrada. Já myslel, že naši se seberou někde v horách Českomoravských neb za Vysokým Mýtem . . .“

Český rozhovor s „cizincem“ budil pozornosť. Bylo vidět, že tak mnohý by si byl rád pohovořil ve své mateřštině. Mladý husar vedle smutně se díval kolem sebe. V tom dva vojáci právě k němu přistoupili. Odebrali mu plášť a pokusili se jej pozdvihnouti. Na pronikavý křik jeho však zanechali prvního pokusu. Jiřík, nezvyklý tomu divadlu a těm zvukům, bezděčně ustupoval k protějšímu východu. Ve dveřích se ohlédl a viděl, že dvě ženštiny k nemocnému se sklánějí. Jedna z nich cosi husarovi domlouvala, čemuž nerozuměl, a opatrně kladla ruku pod něho...

Jiřík spěšněji prošel druhou, třetí místností. Táhlý křik raněného pronásledoval jej až sem. Díval se jen po odznacích mysliveckých, těch zde nebylo. V další místnosti potkal důstojníka. Uctivě jej pozdravil a vyptával se, jak by nejspíše mohl dostati zprávy o pohřešovaném bratru.

„Vyjděte tuto chodbou, a na druhé straně se doptáte po důstojníku, který hotoví seznamy.“ (Dokončení.)

O dřevorytinách.

Napsal Quido Mansvet Klement.

(Pokračování.)

ejznámější umělci, kteří v Benátkách na počátku století 16. působili, jsou bratří Giov. Andrea a Florio Vavassore, z nichž první vydal vlašskou biblí r. 1520 a v Parmě r. 1505 Ovida, druhý pak r. 1509 taktéž Ovida v Benátkách. Zároveň pracovali oba bratří za pomoci Antonia de Giunta v letech 1510—20 o vydání objemného díla římských klassiků, kteroužto sbírku pojmenovali současníci dle tohoto slavného tiskaře a illustratora „juntiny". Z nejčinnějších rýsovatelů pro dřevoryt byl také Ugo da Carpi; zejmena jeho barvité dvou- a tříplotnové dřevorytiny po spůsobu chiaroscuro byly velmi oblíbeny, obzvláště výjevy z písma svatého a obrazy mythologické, které se zamlouvají výtečnou malbou i kresbou. Narozen r. 1455 v Carpi, usadil se v Benátkách, kde prodlel 53 roků a když mu byl senátem udělen privilej na vynález „světlotmavého" způsobu dřevorytin, přestěhoval se r. 1516 do Říma, kde r. 1523 zemřel. Zmínil jsem se na jiném místě již o tomto vynálezu, jehož priorita bez odporu náleží Němcům; avšak není vyloučena možnost, že Ugo da Carpi samostatně týž vynález učinil, což arciť prvním vynálezcům nemůže býti na ujmu. Z Vlachů zasluhují dále pozornosti: De Nanto v Benátkách, G. Gioletto ve Ferraře, Giovanni Caroto ve Veroně, Fr. Manolini ve Forli, B. Suardo v Miláně, vesměs v první polovičce 16. století; v druhé pak G. Bols a J. Gallus ze Sieny, žáci Carpiho G. Nicolo da Vicenza a Antonio da Trento neboli Fantuzzi, Gius. Scolari z Vicenzy a jeho sourodák Nicolo Boldrini. Činnost A. Andreaniho, Coriolana z Bologně a několika jiných méně závažných mistrů zasahá až do polovičky 17. stol.; většina těchto prací provedena po spůsobu „clair-obscur", jehož se přidržovali mistři i později, když nastal povšechný úpadek v kresbách pro dřevoryt, do kteréhož období náležejí umělci z konce 17. a 18. století. Jen k vůli úplnosti buďtež jména jejich uvedena: Ant. a Erasmo Zanetti v Benátkách, Gius. a Gabriel Ricciardelli v Neapoli, Dardani, Canossa, Moretti a Scarselli v Bologni. Konec konců byl jako všude velmi smutný. Nynější vlašské dřevorytectví nestojí na tom stupni jako u jiných národů; větší pozornosti zasluhují jediné Fabris, Ratti a Balbiani.

Do Valencie ve Španělsku připutovali dva tiskaři z Francie, Stanislav rodem z Polska „el polaco" a Meinhard Ungut, kteří po

„Odpočinek v Egyptě“ od Mik Beldriniho.

krátkém pobytu toto město opustili a v Seville novou knihtiskárnu zařídili. Knihy dřevorytinami krášlené z prvních dob tisku jsou ve Španělsku velikými vzácnostmi; neboť pro incunabule, které vyšly dle časového pořadu ve Valencii (r. 1474), v Zamoře (r. 1483), v Seville (r. 1494), v Toledě (r. 1510), byla největší část obrazů zhotovena na plotnách kovových. Co do slohu převládá z počátku škola německá, pak nabývá italský způsob převahy a v polovici 16. století vládne již skorem neobmezeně. Nejhledanější publikace prvotisku jsou nyní dle španělských pramenů: Činy Herkulovy, „Los trabajos de Hercules", které vyšly (r. 1483) v Zamoře, missál mozarabský od Hagenbacha (r. 1500) v Toledu se dvěma obrazy, vydaný pro křesťany, kteří tajně užívali ceremonií z dob, kdy v zemi vládli Maurové, konečně „Cronica d'Aragon" z officiny Valencijské (r. 1524) s četnými, velice nepodařenými podobiznami, které nám živě připomínají ztrnulé a jako nadité krále našich karet. Při netečnosti, která jest Španělům v té příčině téměř vrozena, zničeno mnoho podobných památek, poněvadž tam nikomu ani nenapadlo, že by se takové věci měly také sbírati a řádně ukládati. V posledních třiceti letech konečně věnují sběratelé i starožitným tiskům bedlivější pozornost a za krátko snad bude tato dosti objemná látka badatelům přístupnější nežli dosud. Za našich dnů požívá španělská škola malířská zvučného jména a známí z velkých výstav umělci José Gallegos, Viniegra y Lasso, Benlliure i Gill, Villegas, Alvarez, Ramon Casas, Santiago Rusiñol, Planella y Rodriguez, Martin Cubells a hraběnka de Banuelos kreslili s části k nádherným publikacím své vlasti velice cenné nástiny pro dřevoryt. Děl těchto není sice mnoho, ale jeví snahu uznání hodnou.

V opatství Westminsterském tištěna a vydána první kniha anglická roku 1474 („The game and play of the chesse") londýnským kupcem Williamem Caxtonem, který se přiučil tiskařství v Kolíně n. R. a patrně dřevorytiny pro své tiskopisy rýsoval i řezal vlastnoručně; jsouť provedeny hrozně a náležejí věru, abych tak řekl, v dobu divošství umění. Také v knize „The golden legende", která po svém vydání r. 1483 předložena prý Richardu III., a v „bajkách Esopových" z r. 1484 jeví se primitivní hrubosť těžké ruky a teprve nástupci Caxtonovi: Wynkyn de Worde (1493) a Julyan Notary (1503) pracovali poněkud úhledněji. Ve stol. 16. až do polovičky nacházíme pak v anglických knihách kopie dřevorytin nizozemských a německých. O jakémsi původním tvoření nelze mluviti a také v provádění dřevorytin nastal úpadek, tak že daleko přes sto let marně pátráme po nějakém lepším díle z tohoto odboru. V letech 1770 konečně přicházíme k velkému reformatoru dřevořezby, znamenitému a samostatnému talentu Tomáši Bewickovi (1753—1828), který jakožto samouk dřevořezbě se naučil, starý způsob výřezu do dlouhovláknitého dřeva opustil a přednost dal hustému dřevu zimostrázovému, což mělo za následek, že vyhostěn z dílny nůž a šmahem zavedeno rydélko. Jeho ohromnou činnost vidíme nejlépe ve velkém díle r. 1870 vydaném („Bewick-Woodbloks"), které obsahuje dva tisíce ploten jím pracovaných. Tam možno podrobně zkoumati, jak počal v novém způsobu pra-

covati, užívaje plochy dřevěného štočku za podložku stínů a z těch pak vykonávaje výřez do částí světlých, čímž velice zjemnil čárky dřevorytu a v dojmu jej přiblížil ku mědirytinám. Také na pevnině našel tento spůsob přehojně následovatelů, ale za našich dob počalo se opět s velkým úspěchem pracovati dle staré německé školy, která nyní již opanovala téměř všechny dílny dřevorytecké. Největší díla, která Bewick illustroval, jsou: „General history of quadrupeds" (1790—1811), „History of British birds" (1809) a dříve vydané (1784) „Select fables". K žákům jeho náležejí bratří Johnsonové a jeho bratr John Bewick, k nimž řadí se v našem století mistři Linton, Byfields, Ch. a J. Thompson, Smith, Jackson, Williams, Wright, Dalziel, Masom, Bastin, Carter, Cears, Harrison, Vixetelly, Woodwille a j. v.

Mezi vzácnostmi tisků s dřevorytinami sluší ještě vytknouti bibli z ostrova Islandu, kterouž krášlil r. 1584 kněz Gudbrand Thorlackson, a „Domovinu člověčenstva" („Atland eller Manheim"), dílo přepjatého učence Olafa Rudbecka z Upsaly (r. 1675), v němž tvrdí, že kolébka lidstva ve Švédsku se nalezala.

Na dalekém východě v Japonsku a Číně pěstován výřez dřevorytin dle jednoho podání již několik století př. Kr., kdežto dle druhého vznikl teprve ve stol. 12. Ohromný rozdíl v letopočtu obou tradicí vysvětluje se tím, že prameny našim badatelům nejsou přístupny a na zprávy tamějších učenců nijak nelze spolehnouti. Novější japonské dřevorytiny, které u nás v poslední době veliké obliby došly, zejmena toninové tisky beze stínů, zasluhují plného uznání. Angličané, vystihnuvše effektní dojem těchto prací, vydali přesně dle japonských vzorů různá illustrovaná díla pro mladý věk a to s úspěchem skvělým.

Po dlouhém a tušíme dosti podrobném přebírání se v listech historie dřevorytectví cizího, které jsme dvorně postavili na přední místa — ačkoliv nám cizina právě v tomto odboru nevěnovala dosud takořka žádné pozornosti — chceme se ohlednouti po dějinách tvorby domácí. Z předu již omlouváme se čtenáři, nepodáme-li zcela jasný přehled této látky: hlavní pramen, české museum, jest nyní pod závorou a stane se přístupným teprve po přestěhování sbírek do nových místností. Jsme přesvědčeni, že v deskách, závitcích a svazcích, které jsou majetkem našeho musea, mnohá zajímavosť z oboru dřevorytectví odpočívá, jež by v této studii zaznamenána býti mohla, že se tam nalezají létací lístky, odpustkové obrázky a traktátky a snad i starodávné některé domácí „Boží požehnání". Zde musíme se přidržeti jen toho, co nám bylo k nahlédnutí předloženo; hlavně pak rozepíšeme se šířeji o inkunabulích tisku.

(Dokončení.)

Prokop Chocholoušek.

Biograficko-literární studie Bohuslava Čermáka.

(Dokončení.)

Poněvadž úřední výměr okresu rzeszówského ze dne 10. června r. 1859. Chocholouška nutí, aby během čtrnácti dnů své nastoupení jízdy do otčiny ohlásil, dalo by se mysliti, že spisovatel někdy ku konci toho měsíce, neb začátkem července do Selce přišel. Však zachovaný posud koncept rekursu činí věc pochybnou, neb, než vyřízení od ministerstva vnitra přišlo, uplynulo zajisté něco času, takže sotva dříve než v polovici srpna, ovšem za nejkrutších poměrů, šatem a prádlem bídně opatřen a z části též pěšky jda, zhusta na milodary a laskavost známých vlastenců odkázán, do svého rodiště se dostal, nemaje zde od čeho živu býti. Ohlásiv se u okresního sudího Karla Meerganse litován byl nemálo; starý berní Mrázek, jsa vdovec, nabízel mu ihned pohodlný pokoj ku psaní a také vůkolní faráři nelenili s pomocí svou českému spisovateli.

Pro první chvíli nebylo Chocholouškovi v Selci právě zle. Na žádost Meergansovu rozšířena internace na Tábor a Budějovice, což ovšem Chocholouškovi valně neprospělo. S radostí ovšem slyšel od bratra zprávu, že syna Otokara, jejž posud chudá rodina Uyssových u sebe v Praze měla a z větší části též vydržovala, vzal do Lvova, maje na něho zajištěnu podporu od bratra Emanuela, který z vojska vystoupiv, dobře se oženil a železniční stavby podnikal.

Nejspíše v pohostinném obydlí Mrázkově započal svou historickou povídku „Hrad", kterou přesídliv se do hostince Sekytova, kde se stravoval, dokončil, píše dílem sám, dílem studentovi Laudovi do péra diktuje. Dvoudílná povídka tato vyšla r. 1860. v pátém ročníku Bibliotéky českých původních románů ve svz. 1—2. Dle dopisu K. Seyfrieda 14. března t. r. obdržel za ni asi 130 zl. honoráře.

O něco později, někdy v květnu neb červnu navštívil Chocholouška v Selci nakladatel a knihkupec I. L. Kober s mladistvým tehdy ještě synem Bohušem. Jednalo se o vydání „Jihu", které v uvedeném dopisu K. Seyfried odmítl a jež Kober převzíti hodlal. Dle přání spisovatelova měla publikace vedle starších, tištěných prací některými novými doplněna býti, což Kober rád slyšel, nabízeje Chocholouškovi při starších povídkách za osmerkový arch 30 zl., při nových 60 zl. honoráře. Nabídka tato skvělá spisovatele zajisté netoliko uspokojila, ale i překvapila. Po podepsání obapolné smlouvy zanechal Kober Chocholouškovi, jehož peněžitá tíseň mu byla povědoma, značnější obnos co zálohu, čímž jej k započetí obmyšlených, nových povídek povzbudil.

K sebrání potřebné látky, pokud ji spisovatel už neměl, vymoženo mu dovolení k čtrnáctidennímu pobytu v Praze, kde se co internovaný hned po svém příjezdu na policejním ředitelství měl ohlásiti. Pro přátelské kruhy, mezi které zapadl, opomenul Chocholoušek učiniti tento krok, neklada na něj snad příslušnou váhu, následkem čehož policií stihán a pod stráží do Selce dopraven byl, kdež až do zrušení internace zůstati musel. Na štěstí pořídil v Praze, co chtěl, a dal se s chutí do práce, píše sám, neb zmíněnému již Laudovi diktuje nové povídky pro „Jih“ a sice: „Milevu“, „Angoru“ a nepochybně též „Svatbu benátskou“.

Zajímavo jest, že když v letě parno bylo, nezřídka svůj psací stolek do stodoly na mlat přenesl a tu v chládku buď diktoval, buď psával. Jinak žil dle svědectví zesnulého Karla Meerganse vzdor honoráři za „Hrad“ a záloze Kobrově více méně na fatky, neb rád a mnoho pije, spotřeboval mnoho. Vůkolní faráři, hlavně novochýžecký Ant. Bouček, také piják, někdy petrovický Čeněk Nejedlý, nechvalický Hemzal a nadějkovský Čechoslav Fikar zvali jej sice začasté k sobě a pohostili, však jiné pomoci od nich neměl a nežádal, stravuje se a popíjaje, když peněz nebylo, na dluh u Sekyty.

Po obnovení konstituce diplomem říjnovým svitla Chocholouškovi konečně naděje na vyváznutí ze Selce, však teprv počátkem r. 1861. k žádosti, u ministerstva vnitra příznivě vyřízené, nabyl svých občanských práv a tím volnosti. Bylo to pro něho štěstí nemalé, neb vrátiv se do Prahy požádán ihned za spolupracovníka Dr. Al. Krásou založeného, později JUC. Vinc. Vávrou redigovaného politického denníku „Času“, v jehožto redakci se opět se starým přítelem Knedlhansem Liblínským sešel a nového v mladém tehdy ještě Janu Nerudovi našel.

V Selci u Sekyty zanechaný dluh tísnil zpočátku Chocholouška velmi, však nepříliš skvělý, ač stálý plat novinářský, stačící jakž takž na jsoucí živobytí a podporu na syna, jíž Tomáš, sám zápase s bídou, požadoval, nedovoloval mu jeho uhražení. Později naskytly se překážky jiné, takže Sekyta konečně spisovatele žaloval. Pomocí přítele Chocholouškova M. Nováka stalo se však r. 1863 na dluh tento, 133 zl. obsahující, soudní narovnání, určující splátky, jež dílem zaplaceny. Zbytek uhradil po smrti spisovatelově Svatobor.

R. 1861., nejspíše u Uyssových na Malé straně pobývaje, napsal Chocholoušek do prvního ročníku Slovanských Besed povídku „Harač“, která v osmém svazku na str. 115—205 byla vytištěna. Spisovatel vzal ji též do „Jihu“, který počátkem r. 1862. po sešitech vycházeje, všestranné účastenství vzbudil.

Té doby vystoupil z „Času“, který změniv foliový format v půlarchový za redakce Jos. Svátka vládním se stal, a přistoupil co člen do redakce nového politického denníku „Hlasu“, jejž Dr. Ant. Fink a zmíněný již redaktor „Času“ JUC. Vincenc Vávra vydávali. Redakce a administrace listu byla v železných dveřích, čís 436 na Starém městě.

Kromě „Jihu“ vyšla toho roku od Chocholouška tiskem pouze menší povídka „Žena Černohorská“ v 1. svz. Rodinné Kroniky str. 140—180.

O prázdninách následkem neshody mezi Tomášem a spisovatelem ohledně peněžitého příspěvku na Otokara, přišel tento opět do Prahy, — jak od žijící posud tetky Terezie Uyssové víme, rád, neb vzdor dobrotě strýcově, který o jeho vzdělání dbal, nelíbilo se mu valně ve Lvově. Těžce loučil se toliko od babičky, která jej vřele milovala. Odbyv v Polsku nižší gymnasium, vstoupil v Praze do poesie nejspíše na akademickém gymnasium staroměstském, živ jsa s otcem u Uyssových.

Té doby prodal asi též Tomáš nájemci, židovi, který již z jara v hospodářství se uvázal, svůj díl v Bystrzyci Górné. Těžil, jak píše, z rozsáhlého, s velkými nadějemi do budoucna zakoupeného majetku, dílem pro nutné opravy, hlavně však nešťastným podnikem s pilou zadluženého, tak málo, že se ho na konec rád zbavil. I druhý podílník Mayer, od něhož Tomáš mnoho zkoušel, nedržel svůj díl dlouho a prodal jej, tušíme témuž nájemci, který takto celého statku pánem se stal.

Poněvadž matka Chocholouškova u Tomáše ve Lvově zaopatřena byla a spisovatel svůj skrovný podíl na statku vydržováním Otokara po čas internace v Selci za umořený považoval, nedotýkala se ho záležitost tato valně, závažnou jeví se toliko, že zmíněnou neshodu mezi bratřími ohledně příspěvku na Otokara jaksi vysvětluje. Nedařilo se Tomáši, jenž, jak podotknuto, chudě se oženil a příbuzné své ženy dílem u sebe měl nebo podporoval, tak skvěle, jak Prokop asi předpokládal, když sám jsa v tísni, méně než umluveno na syna poslal, což Tomáš, opět spisovatelovy poměry neznaje, za nedbalosť a necit k dítěti bral. Chybujícími byli asi oba, roztržku způsobil však Tomáš, syna Chocholouškova od sebe vypudiv. Na štěstí nezpůsobil tím nic zlého, neb Otokar vrátil se do Čech a zejména k Uyssovým s radostí a studuje zde dále, blízek byl milujícímu jej otci, od něhož jinak byl by býval vzdálen.

Ku konci r. 1862. onemocněl Chocholoušek dosti povážlivě a odebral se z jara r. 1863. do Libichova, kde se opět zotavil. Počátkem toho roku vydal s Karlem Adámkem kalendář „Lípu Českomoravskou“ nákladem knihaře J. Paseky v Karlíně. Později kromě „Jihu“, jenž v sešitech v I. a II. dílu vyšed, v posledním novou jeho povídku „Krusa“ obsahoval, uveřejnil v Rodinné Kronice ve svaz. 2. na str. 317—510 původní román z dějin ruských „Dimitri“, jenž čtenářstvem vřele byl přijat.

Následujícího 1864. roku vyšla od něho v Rodinné Kronice ve svaz. 4. historická novela „Poprava českobrodská“ na str. 1—39. a později poslední práce jeho, rozkošná historická humoreska „Pane Pešku, víš co nového?“ na str. 162—171. Téhož roku dokončen též „Jih“ vydáním sešitkovým v dílu III.

Toho se, tušíme, spisovatel již nedočkal, neb jako otec jeho ochuravěl těžce vodnatelností nejspíše již v květnu. Poněvadž mu lékaři klidný pobyt na venku radili, zatoužil nepochybně již v předtuše smrti po rodném kraji. Psal faráři nadějkovskému Čechoslavu Fikarovi, zdali by jej churavce u sebe na čas chtěl pohostiti. Srdečná odpověď zesnulého již přítele Chocholouškova, zachovaná náhodně mezi dopisy spisovatelovými, zněla následovně:

„Milený a upřímný Prokope!

Jest mi Vás velice líto, že opět jste churav, za to mi ale podána dávno toužená příležitost, bych Vás opět po drahném čase v svém domě mohl uvítati. Těší mne, že starou důvěru v mou českou poctivost jste neztratil. Můj dům přivítá Vás s radostí a moje Marta pečliva bude i o Vás, by Vám na ničem nescházelo, čím byste pookřáti mohl. Budeme s Boží pomocí žíti v svatém pokoji a Vaše zdraví se zotaví, poněvadž nic Vás soužiti nebude. Těším se na Váš příchod srdečně, pročež jen jochejte z toho smrdutého, letního vzduchu pražského a zde okřejete Tedy hůl do ruky a hned na cestu.

Váš nejvěrnější přítel Čechoslav."

Psaní datováno 8. června 1864.

Ihned po něm odebral se asi Chocholoušek do Nadějkova a přibyl tam nepochybně již 10 června, neb 11. psal již odtud gratulační list tchánu Uyssovi k jmeninám, v němž tchýni a švekruše úpěnlivě o zaslání potřebného sobě prádla žádá a také na Otokara několik řádků připisuje. V témž listu zmiňuje se též o svém příjezdu, uvítání a chorobě jak následuje: „Sem jsem šťastně přijel a byl uvítán tak srdečně, jakobych po dlouhé době v kruh vlastní rodiny se byl navrátil. Druhý den jsem začal hned kuru. Ráno prášek a velký koflík lektvaře, do nějž se ještě přidává několik kořínků petružele. V poledne též, večer také. Ještě téhož dne t. j. v pátek jsem si dal ušiti obkladky a přikrývky, plátna, ač celé nohy, břicho i prsa obkládám, zbylo ještě hezky, poněvadž krejčí musel všecko přistříhati zde na faře. Lýtka mám oteklá, ráno vždy splasknou, ale na večer jsou jak bakule. Proto jsem musel procházky své obmeziti na farní zahradu, kde také snídáme, obědváme, ale ještě jsme nevečeřeli, poněvadž k večeru vždycky prší. Trošku tedy chodím, trošku sedím, a trošku si lehnu do besídky na pohovku. Takové jest živobytí moje." List podepsán: Váš starý, ale bez prádla si zoufající Prokop.

Po obdržení žádaného prádla psal Chocholoušek Uyssovým znovu 17. června, lituje, že mu při zásilce nic nepsali a hlavně Otokar, od něhož psaní čekal. Jádro dopisu, týkající se líčení choroby a některých zajímavých okolností, zní doslovně: „Od úterka jsem se ani s postele nehnul a z pokoje nebyl ani krok. Za to mám ale okno, do zahrady vedoucí, celý den otevřené a tak užívám dvojí výhody, že se totiž nemusím nižádnou chůzí namahati a že přece se nacházím po celý den na čerstvém vzduchu. Jak jsem začal s medicinami, převrátila se celá příroda ve mně, poslední chuť k jídlu zmizela a slabost lonská si mne osedlala. V neděli jsme byli s p. farářem u zdejší hraběnky Kokořové, rozené Vratislavové u oběda. Poslyšte, co jsem toho snědl. Talířek polívky, 6 chřestů, 3 řetkvičky a dvě dušená jablka. Za to ale jsem si pochutnal na výborném budínském víně s vodou. Hraběnka, zpozorovavši to, uchystala mi překvapení, neb, když jsme se domů vrátili, zanesl tam již lokaj dvě velké butelky téhož vína s tím doložením, že až je vypotřebuju, sobě pro jiné poslati mám. Kdy je ale vypotřebuji? V pondělí a úterý vypil jsem dohromady asi žejdlík. Ukázalo se, že pro moji slabost jest víno příliš silné, musel jsem toho nechati, leží nyní ve sklepě,

čekajíc aspoň na částečný návrat mého zdraví. Včera mi poslala opět jablkový kompot, tak výborný, že by zdravý člověk zvolal: Proč tak málo?, neb každé jablko jest jinou ovocnou zadělávaninou nadito a ta omáčka! Vždyť jsem sám snědl celá dvě jablka, ostatní schovala slečna Rozárka do sklepa a tak budu míti ještě několik dní pochoutku. Dnes dala hraběnka vzkázati, že mi pošle pečenou jeleninu, snesu-li ji, poněvadž zvěřina jest zdravá a záživná. Uvidíme, neb tuty dny jsem nesnesl ani pečené, ani zadělávané kuřátko, ba ani holoubátko. Dnes jest mi trochu snáze. Doufejme! Většího ošetření a pohodlí nemohu již ani v myšlenkách se nadíti."

Poslední tento u Uyssových zachovaný list Chocholouškův končí obvyklými pozdravy a vzhledem k předešlému psaní poněkud rozmarným podpisem: „Váš starý, více si nezoufající Prokop."

Další život Chocholouškův, ač co nejvíce upříjemněn na faře nadějkovské, byl vzdor naději, která jej neopouštěla, přece jen bolestným zápasem se smrtí. Ctihodný farář pozoruje, že se milému příteli stále přitěžuje a od lékaře potěchy nemaje, psal koncem června nalehavě netoliko Uyssovým, ale i do redakce Hlasu, aby jej někdo, vzav s sebou syna, po kterém toužil, přišel navštíviti.

V úkol tento uvázal se Jan Neruda, jenž s mladým Otokarem, poslav dříve list faráři, v pátek 1. července na dostavník vsedl a přespav s ním ve Voticích, v sobotu dne 2. čce. do Selce dorazil a odtud po některém bloudění pěšinami do Nadějkova se dostal.

Přivítání příchozích bylo na faře velmi srdečné.

„Již jsem Prokopovi sdělil, že přijedete se synem," oslovil Nerudu důstojný farář. „Z počátku nechtěl věřiti, pak plakal. Před chvílí teprv pravil: ‚Až to udělá před farou hrr! budu věděti, že jsou zde'. Je s ním mnohem hůř!"

Hrr! to před farou ovšem neudělalo, ale přítel i syn byli na faře v dobu žádanou. Nemohli však k nemocnému, u něhož právě bolestnou a obtížnou práci obkládání vykonávali.

„Museli jsme čekati", zní feuilleton Hlasu čís. 186., v němž Neruda svou návštěvu u dokonávajícího přítele líčí, „konečně jsme mohli k němu vstoupiti. Chocholoušek ležel na čistém loži v světničce, jako skřínka, naplněné ku podivu svěžím vzduchem. Když jsme vešli, vztáhl těžké své ruce ke mně. „Bratře, bratře!" zabědoval radostí a bolem, objímal mne a bohaté slzy vyskočily mu z očí. „Otakare — synu!" a dále nemohl mluviti, objímaje tohoto. „Snad mne nepřicházíte pochovat?" pokračoval po nějakém okamžiku, „eh což — ale povídal jsem vám, Fikare, že jsme v redakci naší jako kopulovaní!" Muže povahy Chocholouškovy nebylo třeba těšiti. Rozmluva měla ihned ráz obecnější, mluvilo se o tom a onom. Přiblížil se čas obědu a Chocholoušek prosil, abychom jedli v jeho světničce.

‚Rád bych vás užil!' byla jeho slova. Po obědě žádal nás sám, abychom jej opustili a později zase přišli. Napadaly jej časté mrákoty, podřimoval, ještě častěji musel se dáti obvazovat a netrpěl při tom nepovolaných v jizbě. Dojem, jaký zevnějšek jeho na mne učinil, byl velmi smutný, zničoval všecku naději. Oteklina byla se již celého těla zmocnila

v míře hrůzné, oko jeho, dříve vzdor silné krátkozrakosti vždy dosti živé a výrazné, hledělo vyhasle a prázdně z předmětu na předmět, pleť byla již zesinalá, jako u mrtvoly. Vzdor nevyslovitelným bolestem byl trpěliv jako beránek, uposlechl každé žádosti, byl vděčen za každou službičku. A věru, že nemohl míti lepšího ošetření, než jakého se mu dostalo od věrného přítele Fikara a slečny Rozárky, pro zvláštní lidumilnost vůbec vřele milované sestry jeho. Najali Prokopovi zvláštního posluhu, mysleli jen na něho a s pohnutlivou vymýšlivostí zkoušeli steré prostředky, jak by jeho chuť k jídlu podrážždili a. t. d. „Pravím ti, že jsem zde uschován jako v ráji," liboval sobě, „to jest ti přívětivost a upřímnost idealní!" Avšak i takových a podobných, krátkých rozprav bylo pro slabost Prokopovu, jehož každé slovo namahalo, málo. Druhého dne v neděli byli jsme ráno přivítáni milou zprávou, že Prokop dobře celou noc spal a že nás již toužebně očekává. Nalezli jsme jej veselého, oko zářilo a mluvilo o naději, pleť byla živá. ‚Inu to víte, že mráz kopřivu nikdy nespálí,' liboval sobě v humoru, jaký jej nikdy neopouštěl. ‚Vidíš, mohl's počkati s podobiznou v Rodinné Kronice, až jak budu vypadati po desíti letech, proč jsi tak pospíchal, když víš, že mám sedlecké jádro v sobě!' Počínal již zase pomýšleti na budoucnost. ‚Až dostanete do redakce první úvodní článek, pomyslete si, že jest s Prokopem už zcela hoj! A ve Slovanském kněhkupectví řekni, ať mi na mé sebrané spisy připraví šperkovné vydání. Od září musí každým týdnem vyjíti sešit. Plány už mám v hlavě, jakmile přijedu do Prahy, začnu nejdřív Husa, pak Žižku, ovšem trochu jinak než pan Herloš!' Příjemnější již hodiny dopolední minuly rychle. Odpůldne jsme se rozloučili a dali na cestu, nesouce steré pozdravy a alespoň trochu naděje."

Dle téhož feuilletonu přijel Neruda s Otokarem v pondělí dne 4. července ráno do Prahy.

Zatím se Chocholouškovi opět přitížilo. Nebohý musel snášeti velké bolesti. „Můj bože, nikomu jsem neublížil na světě a tolik musím trpěti!" naříkal, však jak se mu poněkud ulehčilo, byl tich a kliden. Na časté dotazy, jak mu je, odpovídal: „Pořád stejně."

Poněvadž obrat k lepšímu zdál se skoro nemožným, psal Fikar Nerudovi, aby se v redakci a u Uyssových na nejhorší připravili. Psaní došlo do Prahy v úterý ráno.

Té chvíle po trapné noci, počal již Chocholoušek paměť ztráceti, myšlénky jeho byly nesouvislé. Krátce před polednem přál si, aby jej na bok položili. Když se tak stalo, pravil: ‚Nyní jest mi volno, když tak ležím, jako líhával ve vězení redaktor Kříž' — —.

Jméno moravského toho žurnalisty bylo poslední souvislé slovo, které Chocholoušek pronesl. Brzy potom ztratil úplně řeč, blábole jednotlivá, nesrozumitelná slova, až konečně téhož dne 5. července ke druhé hodině odpolední skonal.

Jakmile zavolaný lékař Dr. Veger úmrtí zjistil, telegrafoval Fikar do Prahy, tušíme opět Nerudovi, aby někdo z redakce Hlasu a Otokar na pohřeb přijeli. Neruda nejel tentokráte, ale jel sám redaktor Em. Vávra, vzav s sebou Chocholouškova syna a zpravodaje listu, nemýlíme-li se F. Svobodu.

Od tohoto dovídáme se z čís. 188 Hlasu, že mrtvola Chocholouškova zůstala až do dne pohřbu, čtvrtku 7. července, v známém útulném jeho pokojíku na faře, že zemřelý oděn byl v černé šaty národní a že tvář jeho byla nezměněna a klidnější, než za živa, činíc dojem bolně tklivý, vší nepříjemnosti prostý.

Hrob, v středu hřbitova při hlavní cestě od vrat určený, dal Čechoslav Fikar vyzdíti. Pohřeb konán v hodinu třetí odpolední.

„Když vynešena rakev do farní síně," píše zmíněný zpravodaj, „hrnul se k ní lid, aby rozžehnal se s nebožtíkem. Pohřební průvod zahájila školní mládež, pak šli s dvěma hudbami, sedleckou a jistebnickou, cechové z Nadějkova a Jistebnice s prapory, učitelstvo a zpěvácký spolek z Milevska. Duchovních za rakví šlo šest, v jich čele Antonín Bouček, farář z Malé Chýžky. Za nimi kráčel veden Em. Vávrou syn Otokar, nadějkovský farář Fikar se sestrou, paní hraběnka Kokořová, sedlecký okresní Meergans a. j. je následovali. V chrámu páně měl petrovický farář Č. Nejedlý řeč, v níž vylíčil zásluhy spisovatelovy a přečetl z Hlasu životopis jeho. Odtud hnul se průvod při hudbě a střelbě z hmoždířů na hřbitov, kdež po obvyklých obřadech rakev, čtyřmi sedleckými a čtyřmi nadějkovskými občany nesená a třemi věnci s trikolorami ozdobená, do země spuštěna. V té chvíli ověnčila ji též hraběnka Kokořova. Při zazdívání zapěli přítomní pěvci národní hymnu Škroupovu."

Rekviem odbýváno v Nadějkově, v Selci a v Praze, toto obzvláště slavně dne 9. července v kostele u P. Marie Sněžné, za účinkování Hlaholu, který Zvonařovo rekviem za přispění operních zpěváků Lukesa, Švarce a Vecka uměle provedl. Vzdor silnému dešti byl kostel příbuznými a přáteli Chocholouškovými, spisovateli, žurnalisty, poslanci zemskými, staršími města Prahy, členy Svatoboru, studujícími vysokých škol a různým lidem téměř přeplněn.

Zřejmo, že spisovatel nadarmo netrpěl a nepracoval. Po smrti jeho truchlili všichni věrní Čechové, truchlila celá vlast. Ervín Špindler dal výraz bolu, všeobecně cítěnému, v básni nadepsané „Památce zesnulého Prokopa Chocholouška", jež v Rodinné kronice na str. 178 t. r. uveřejná, zní následovně:

Zas smrti démon s tváří zasmušenou
řadami Čechů v běsném vzteku kráčí
a zas stojíme s tváří zarosenou
u lůna hrobu v němém, tichém pláči.

Genius národa se zastřel smutku šatem,
s českého nebe jedna hvězda spadla:
Prokop, jenž válčil v našem boji svatém,
skles do hrobu, v němž mnohá růže svadla.

Mladistvou zemi pozdravila Vesna
a rozkoší tajemnou svět zaplanul,
však jeho duši nezbudila ze sna,
Prokop u brány hrobu něm přistanul.

Milenkou vlast mu — v jejím oka zření
on stal se orlem nadpozemské síly;
Balkánu krásu zíral v udivení
a báje pěl nám podunajské Víly.

Z kouzelné tůně žití slovanského
vynesl perly krásy nehynoucí —
nuž žehnejme svaté památce jeho,
nech vejde v život věčný — nevadnoucí.

Největší bolest měla stará matka, žijící ve Lvově, ač jí zpráva došla později. Ku podivu zdálo se jí v den úmrtní o Prokopovi, jak Tomáš v listu 15. července Uyssovým psaném sděluje, a vstala ráno plna úzkosti, že jest buď těžce nemocen, neb již v Pánu a skutečně třetího dne přišla zvěst, že dokonal. Tomáš řekl jí pouze, že je mu zle a teprv po dvou dnech, když Jarolím Mrázek psaní poslal, pověděl jí pravdu. Nebohá třásla se celá, říkala však, že též nebožtík otec tak skonal a že to věděla, že Prokop to nepřestojí. Ač dosti pokojná byla, skličila ji zpráva tak, že mnoho dní chodila jako stín. Nic ji netěšilo a stále tiše plakala. Nezapomněla na něj do smrti, vždy při zpomínce slzíc, bylť jediný, kterého ze synů přečkala a co prvorozený jí nejmilejší.

Též bratří, Tomáše a Emanuele, dotkla se smrt Prokopova bolestně, nesli však žal mužně, starajíce se od té doby vážněji o Otokara, jenž zůstal u Uyssových, maje poručníkem J. Nerudu. Ten pečoval o něho svědomitě a vedle dobré vůle Uyssových nejvíce asi jeho přičiněním se stalo, že již v obchodě Kobrově zaměstnaný jinoch znovu k studiu se vrátil a na universitu přišel, kdež odboru historickému se věnoval. Mělť zvláštní k historii lásku a paměť výbornou. Vroucí vlastenecký zápal a neohroženost dědil po otci, jemuž i ve tváři byl podoben, však také krátkozrakost, nose silné brejle. Postavy byl prostřední, poněkud silnější v ramenou, oka černého, lící snědých, bledých. Čelo měl vysoké, vlas tmavý. Nápadný byl jeho hluboký, drsný hlas, znějící vážně a vřele. Milý, idealní mladík, jenž kromě svého mateřského jazyka a němčiny, v slově i písmu mocen byl též polštiny, dílem i ruštiny, podlehl bohužel v druhém roce filosofie prudkému zánětu plic a skonal v nejkrásnějším věku 21. let někdy na sklonku r. 1869. Pochován jest na hřbitově Košířském.

Téhož roku dne 9. března zemřela též po krátké nemoci stařičká matka Chocholouškova ve Lvově, dočkavši se vzácného věku 83. let a byla 11. téhož měsíce na Lyčákovském hřbitově pohřbena. Také nejmladší bratr spisovatelův Emanuel, podnikatel staveb železničních a soudruh Nerudův za dob studentských, mimochodem řečeno též indirektní původce téhož klassické studie „Trhani“, zemřel bezdětek dne 15. ledna r. 1890., takže pouze Tomáš, ředitel ústavu hluchoněmých ve Lvově, z bratří Chocholouškových, tušíme již na odpočinku v Polsku žije. Z dětí Mrázkových živa toliko Josefka Benešova. O dětech Bechyňových povědomosti nemáme.

Hrob Chocholouškův v Nadějkově byl dlouho pust a opuštěn. Když jsme r. 1865. o masopustních prázdninách ještě s dvěma táborskými studenty Jos. Chládkem, již zemřelým, a Václ. Večeřou, kdesi v Americe zapadlým, k němu putovali, nalezli jsme u hlavy v sněhu zatknutou tyč, slovanskými barvami opatřenou s bambulovitým do ostří zakončením, jaké se v zahradách užívá. Dojalo nás to bolně, ač bychom byli v sněhem pokrytém hřbitové jinak ani hrobu nenalezli. Zdali později tyč jinému

označení spisovatelova hrobu ustoupila, nevíme, jisto jest, že ještě r. 1872. životopisec Chocholouškův v Slavínu díle I. zle touží, že ani jednoduchý křížek nevyznačuje místo, kde přední romanopisec český a buditel odpočívá. Však uplynulo ještě sedm let od této hněvné tužby, od úmrtí Chocholouškova plných 15 let, než se usilovné snaze akademiků najmě nadějkovských, sedleckých, z Jistebnice a Tábora, podařilo, postaviti mu pomník důstojný, který 24. srpna r. 1879. na hřbitově nadějkovském byl odhalen. Slavnostní proslov napsal Adolf Heyduk a řeč při odhalení přednesl Jos. Barák.

Pomník, z hořického pískovce Ant. Procházkou z Karlína vkusně provedený, tvoří čtyřboký jehlanec s bronzovým medaillonem, představujícím poprsí Chocholouškovo, spočívající na vysokém krychlovém podstavci, na jehož přední straně čteme:

* $18^{18}/_{2}19$
Prokop Chocholoušek
† $18^{5}/_{7}64$.

a na zadní straně:

Nesmrtelné památce tvůrce „Jihu“
Akademikové jihočeští.

Prostřední spojující část chová pamětní listiny dějin komitétu, zástupců Nadějkova a paní hraběnky Kokořové. V době odhalení sestával výbor pro zbudování pomníku Chocholouškova z p. Karla Zardy, jaksi duše podniku, jinocha nadějného, který se později z bídy otrávil, Hoffra, Chocholouška, Kubce, Maděry a Opoleckého.

Pokuď o osobnosti Prokopa Chocholouška zprávy máme, byl spisovatel postavy prostřední, těla v starších letech dosti hřmotného, očí modrých, z nichž na levé neviděl, silného vyčnívajícího nosu a úst poněkud větších s tenkými rty. Široké, plné tváře činily dojem prostoty a otevřenosti, sivá až snědá pleť slušela dobře obličeji. Bradu, splývající s podnůskami, nosil dlouhou, s níž souhlasil též dlouhý, tmavý vlas, odhaluje čelo důmyslné, vysoké, v pozdější době i řídnoucí leb. Bez brejlí — neb i na pravé, zdravé oko byl krátkozrakým — bez hole, již stále nosil a tabatěrky, známky šňupáka, nedovedeme si Pr. Chocholouška ani představiti. Na oblek svůj nedbal příliš, za to prádlo rád měl čisté, jsa pořádku milovný, druhdy až pedantický.

Povahou byl sanguinik, jsa mysli lehce vznětlivé, obraznosti živé, čilý v pohybu, sdílný a srdečný v řeči, v jednání odhodlaný. Srdce jeho bylo měkké, citlivé, duše naivní, důvěřivá, jaká dle Goethea příznakem jest všech skutečných básníků. Stokráte sklamán, věřil zase, jsa dobrý jako dítě, přispěv posledním grošem, kde bídu viděl a sám v tísni ani hlasitě postěžovati si netroufaje. Jak lehko věřil, tak i doufal, odhodlávaje se nezřídka k věcem, jež bez důvěřivosti a smělosti započíti a skonati se nemohly.

Bez pevné naděje a odhodlanosti nebyl by mohl s nepatrnými prostředky podniknouti cestu do Italie, Dalmacie a Černé Hory a vrátiv se, byl by, rozvažuje, nepochybně zůstal věren chirurgii, která mu živo-

bytí třeba neskvělé, nicméně jisté, mohla zabezpečiti. Jednal v tom ohledu jako básník a myslíme, že při svém vzácném talentu ani jinak jednati nemohl. Životu jeho vnitřnímu, který k belletrii spěl, neodpovídalo žádné jiné zaměstnání, kromě spisovatelství, on musel je voliti a v něm vzdor bolu a trýzni vytrvati až do smrti. Byl to jeho osud a bohužel i kletba, neb z životopisu víme, že lásku měl k pokojnému, rodinnému žití, kterého mu nedopřáno. Jsa vzorný manžel a otec laskavý, ztratil drahou choť, jedinou ženu, již vroucně miloval, a dítky až na jediné, prvorozeného syna, během pěti let. Že potom vdovcem zůstal, vysvětlují jaksi okolnosti, ač k chvále jeho povahy říci dlužno, že nikdo neví, aby se byl od úmrtí své Bábinky jen na oko některé ženě byl láskou přichýlil. A přece se žen nestranil, naopak i v starším věku umíval je pobaviti a rozveseliti spíše, než muži a jinoši mladí, však srdce jeho bylo chladné.

Humor a veselost byly stálými jeho průvodčími v životě a hlavní příčinou, že všude nalezl přátele i v dobách nejkrutších. I pro něho bylo to jaksi štěstím, že když zle mu bylo, on při džbánku piva a dobré společnosti na vše dovedl zapomenouti. Píval pivo rád a hojně, leč nikoli sám. Obyčejně míval kolem sebe kroužek přátel, kteří jej ctili a milovali a tu sršel vtipem v hovoru, buď ze své zkušenosti vypravuje, neb různé anekdoty přednášeje, takže, když později zpívati začal, vše sebou strhl, ač nejsa zpěvákem nezřídka zle intonoval.

Subskripce jeho na venkově bývaly malými slavnostmi. V zapadlých českých městečkách, vsích a městech vítali zavalitého, dlouhovlasého, s mohutnou bradou pod širákem o holi se skloněnou hlavou bystře kráčejícího Prokopa jako osvěžující živel v denních svých starostech. Všade míval buď osobního přítele, který jej maloměstské, neb na vsích, v sídlech panstva, vrchnostenské honoraci předvedl, buď odporučení, v nejhorším případě odporučil se sám a pak sešlo se vše, co vlastenecky smýšlelo, v útulné hospůdce do kruhu veselého, neb Chocholoušek nikoho nezarmoutil. Obvykle přinesl časové novinky z Prahy, různé vlastenecké a literární zprávy, bavil svými zkušenostmi z cest, poutal rozmarem a vtipem a vždy také se subskripcí pochodil, ač nezřídka také sotva útraty cestovní a veselého večera kryla. Na jihu českém, jakkoli chudším, nevedlo se mu nikdy zle, spíše na severu, kde málo měl styků, hlavně ovšem při subskripci na „Kocourkov“, po neblahé výstraze Havlíčkově. Tu skrušen a sklamán zavítal do Prahy o málo bohatší, než vyšel. A přece nebyla subskripce jediným účelem Chocholouškovým, spojoval s ní studium českých krajin a povahy lidu, jehož pro své povídky a romány historické potřeboval. V užším kruhu literárních přátel a rodinném nazýval vůbec své subskripční cesty studijními.

Bohužel vymykalo se již v počátcích vystoupení jeho literární oné idyllické době, kterou v úvodu své „Upomínky na poslední výlet Čechů“ v Rodinné Kronice r. 1864. tak idealně líčí. On musel již zápasiti a bylo štěstím pro něho, že neztrácel při tom mysl veselou.

O šibalství jeho a vtipu zachovaly se podnes některé zprávy. Tak na př. z úst pověřených víme, že jednou několik známých svých kollegů z chirurgie k svým rodičům, tehdy v Kaunickém domě v lázeňské ulici na Malé straně bydlícím, na štědrý večer pozval, doma nic neřeknuv a

sám odešed, takže nebozí marně na Prokopa a pohostění čekajíce, rozmrzeni a sklamáni odešli. Že se jim později ještě vysmál, dá se mysliti.

Jindy, tušíme u Sekyty v Selci, pozval známou sobě maloměstskou honoraci a vůkolní přátele na veselý večer. Hostinský podával jídla určená, pilo se pivo, k posledu i víno. Společnost v domnění, že Chocholoušek snad odněkud skvělý honorář dostal, byla v růžovém rozmaru. Prokop konal pravé divy, aby se hosté bavili. V pozdní teprv hodině, když vše bylo rozjařeno, ohlásil malé překvapení. Na talíři před ním objevila se hromádka napřed již uchystaných listů, které dle adress, svědomitě tituly přítomných hostí opatřených, zapečetěné rozdával. Na nikoho nebylo zapomenuto. Nastalo všeobecné otvírání psaní, neb každý byl zvědav, co list čtveráckého obsahuje. A jedenkaždý k nemalému překvapení četl: „Cos jedl a pil, hodno, bys zaplatil. Kdo peněz nemáš, na dveřích bude Tvůj i Prokopův hřích.“ Mnozí se smáli, jiní zamlkli a opět jiní jevili kyselé tváře, což Chocholouškovi činilo radost. Na konec zaplatili všickni až na spisovatele, jehož dluh na dveřích povážlivě vzrostl.

Takové a podobné šprýmy prováděl Prokop rád. O bystrém vtipu jeho svědčí zvláště historka, již nám krátce před svou smrtí J. Neruda vypravoval. Bylo to r. 1849., když Chocholoušek redigoval „Pražský večerní list“. Tehdy navštívil jej jednou v redakci známý kazatel z jezuitského sálu na Malé straně Benjamin Košut a mezi tím, co s ním hovořil, přišel též kaplan, tenkráte v Kateřinkách působící, Václav Štulc, maje slovanskou trikoloru uvnitř v kloboučku a se známým svým sladkým úsměvem zúčastnil se hovoru. V tom vzpomněl si Chocholoušek, že se hosté neznají a představuje je na vzájem, pravil: „To je kazatel maloměstských beranů a to je kazatel novoměstských bláznů!“

Však jak rozmarným, dovedl býti spisovatel vážným i zlým, kde se o čest jednalo. Když mu na příklad r. 1861 v redakci Času za stolem pracujícímu Knedlhans-Liblínský, starý přítel jeho, nepochybně žertem navrhoval, aby se pokračování téhož listu, jejž vláda po založení Hlasu, ve svém zájmu vydávati chtěla a také za redakce Jos. Svátka skutečně vydávala, co redaktor ujal, převrhl rozhořčený Chocholoušek stůl se vším, co na něm bylo a nebýti intervence, byl by Liblínského snad zbil. U věcech národních neznal žertu.

Byl vůbec ryzí, poctivé a nezištné, při vší měkkosti a dobrotě houževnaté a vždy přímé povahy. Spisovatelské ctižádosti a hrdosti téměř neznal, ač o svém talentu měl dobré vědomí, nedávaje je ovšem ze skromnosti na jevo.

Talent tento vysvítal a překvapoval, když k práci přisedl. Napadla-li jej nějaká látka, k níž průpravy větší neměl zapotřebí, — rozmýšleje se málo, psával rychle, odpočívaje leda z únavy, neb již ku konci se chýle, aby myšlénka jadrně vyzněla. Druhdy i na ústní podání bystře látku promyslil a k uměleckému celku zosnoval, tvoře detail, nezřídka i episody vhodné mezi psaním. Obdržel-li sebraný nějaký material, neb musel-li sám jej sobě shledati k pracem, zvláště historickým, srovnal si obyčejně hbitě listy a přikládal kus po kusu k samým očím a přelétal je s rychlostí podivuhodnou. Zdálo se, že postihl je pouze zrakem, nahlédnuv

povrchně, co v nich asi obsaženo, však on vše již pronikl a v hlavě své srovnal k určitému ději. Bylo-li potřebí vůči době, jemu méně povědomé, sáhnouti k pomůckám vzhledem k detailu, pořídil vše — spisy, v nichž by se poučil, znaje — dosti brzy.

Maje chuť a náladu k psaní, sáhl vždy po papíru co možná velkého formátu a napsav titul písmem větším, počínal ihned drobným, kulatým písmem rychle řádek za řádkem psáti dílo obmyšlené. Rukopis jeho, dobře čitelný, zdál se téměř přepisem, neb zřídka bylo v něm postříci korrektury. Mívalť Chocholoušek dříve než k práci usedl, práci svou v hlavě již úplně hotovou, ne-li detailně, tedy aspoň v rysech základních, od nichž během psaní jen zřídka kdy se uchýlil. Jako jiní nadaní spisovatelé neznal i on psaného rozvrhu práce. Píše, rozvinoval v duchu děj, stanovil odbočky, líčil povahy a krajinu, uváděl rozhovory a vymýšlel sceny pohnutlivé, na které z počátku nevzdechl. Vše vyplývalo přirozeně z obmyšlené látky a bylo zřídka skladbě na ujmu. Bylo-li kde trochu improvisace, byla zajisté přiměřená a básnická.

Jako žurnalistu líčí jej J. Neruda ve feuilletonu Hlasu 12. července r. 1864, nadepsaném „Vedle osiřelého stolku“, jak následuje: „Stolek vedle mého osiřel. Nesedí tu více Prokop s tou pečlivou, pro krátkozrakost až na samý papír svěšenou hlavou, bědující, že nemůže nalézti péro, zrovna vedle jeho ruky ležící, zlobící se, že ty „Kolínské“ nic nepřinesly a na „Augšpurské“ že prý se ani nepodívá. Vidím jej v myšlénkách, jak společný náš kalamář sobě přiřídil a jak se cvičí v namáčení, aby pérem pokaždé do otvoru trefil, pomalounku odšoupne kalamář o coul dál a Prokop se znovu zlobí, hubuje a cvičí se poznovu. Titul úvodního článku má již napsaný, přemýšlí ještě chvilku, pak sobě zalibuje, že se už dostal Napoleonovi na kloub a počne. On nepotřebuje knih, ani jiných pomůcek, nejpodrobnější historická dáta má paměť jeho věrně pohotově, řádka po řádce rovná a stejná plní půlarch, že tento za krátko vypadá jak linkovaný, vzorný to rukopis pro tiskárnu, bez korrektury, radost sazečů. Náhle se počne vrtět, zastrkuje tabatěrku a šátek do kapsy, skládá papíry, neomylné znamení, že jest šest hodin. Jde k hodinám a hmatá po rafijích. Některý čtverák byl pošoupl rafiji o půl hodiny zpět. Chocholoušek se potutelně usměje, nedá se zmásti a jde k večeři. A právě bije osmá hodina a po schodech klepe odměřeně a známě hůl přicházejícího zase Prokopa. První večerní pošta jest již zde a Prokop se hmoždí třeba až do půlnoci, aby napsal svou Vídeň, kus Paříže, neb Londýna, nějakou tu Italii a snad také Ameriku, nebo Asii. A druhého dne ty smrtelné ouzkosti, nevynechal-li nic důležitého. Ano svědomitost až úzkostlivá vyznačuje Chocholouška co žurnalistu.“

Líčení toto dotýká se arci toliko posledních let novinářské působnosti spisovatelovy, vrhá však jasné světlo na veškerou vydatnou činnosť jeho v tom směru, najmě za redakce Pražského večerního listu, kde samostatnější a mladší, svěžeji asi pracoval. S jakou vroucností články v Hlasu psával, víme z úst Nerudových, který nám sdělil, že zastihl jej nejednou mezi psaním dojmem vlasteneckých citů plačícího. Ráz článků jeho býval po výtce dithyrambický, minulost historickou s přítomností porovnávající, zhusta dojímavý.

Abychom s J. Nerudou, jenž bystrý byl znatel povah lidských a též Chocholouškovu dobře mohl posouditi, ukončili povahopis osobnosti spisovatelovy, vzpomínáme sobě, že nám k dotazu v tom směru vážně a s nemalým vzrušením řekl: „Ach Prokop — to bylo srdce zlaté!" —

Posudků o literární činnosti Chocholouškově jest poskrovnu a celkem spíše stručností, než prohloubeností vynikají. Z těch, které jednotlivých prací se dotýkají, zasluhuje čestné zmínky toliko referat K. Sabiny o „Jiřině", již zmíněný, jsa nestranný a z uměleckého hlediska správný. Souhrnné úvahy, scházejíce při suchých, kratičkých životopisech, nedostaly se též do literárních historií.

Ani v Tieftrunkově knize „Historie literatury české" ani v Pypinově a Spasovičově „Historii literatur slovanských" dílu II. ráz tvorby jeho přesně nevytčen, takže pouze z prvního spisu víme, že Chocholoušek k nejplodnějším romanopiscům první polovice tohoto věku v Čechách patří, nadán bohatou fantasií a obratně vypravuje, ač prý nedostatkem původnosti a studií historických strádá, a z druhého, že plodným byl novellistou, kterému se, jak vytčeno, jednak původnosti, jednak historické barvitosti nedostávalo Nehledě k tomu, že v knize jedné kladena váha na romány Chocholouškovy a v druhé na novelly, v kterýchžto obou spůsobech belletristické tvorby spisovatel stejně vynikal, pochybeno v obou vytknutím nedostatku původnosti, studií a barvitosti historické, ana věc čerpána z recense Jak. Malého o „Templářích v Čechách" a dílem ze Sabinovy o „Jiřině" bez zřetele k pozdější mohutné produkci jeho, jež výtek těchto téměř prosta. U Pypina a Spasoviče korriguje jaksi plitký úsudek poznámka pod čárou, že do ruštiny přeloženo Chocholouškovo „Kosovo pole" (Kijev 1876) a „Jih" G. J. Giljakem (Moskva 1882), práce to, z nichž prvá v druhé zahrnuta, netoliko původní rázem a pojmutím, ale i v koloritu dějovém svěží a na studiích najmě historických dobře založené.

Poněkud vřeleji dotkl se činnosti spisovatelovy Fr. Bayer ve svých „Stručných dějinách literatury české", píše na str. 151.: „Větší část zásluhy o probuzení národního vědomí, nežli poesii, náleží románům, povídkám a novellám. Spisy Tylovými a Chocholouškovými probuzeno Čechů na tisíce!" a dále na str. 153.: „Prokop Chocholoušek, vedle J. Marka přední historický romanopisec, vyznamenává se v četných svých románech neobyčejnou živostí barev a lehkým, květnatým slohem." Že ani tento literární historik ráz tvorby Chocholouškovy zúplna nevystihuje, netřeba dokládati.

Jak patrno z posudků tištěných žádný vážně o vylíčení spisovatelské individuality Chocholouškovy, zřejmé z jeho děl, se nepokusil. Co podáno, ač poněkud spisovatele charakterisuje, jest zlomkovité a jen z části pravdivé.

Abychom spravedlivě o Chocholouškovi souditi mohli, nesmíme přehlédnouti, že vystoupení jeho padá do r. 1841., kdy romanopisectví české bylo teprvé v pleukách. První jeho román „Templáři v Čechách" vyšel zároveň s J. Markovým „Jarohněvem z Hrádku", první to větší prácí historickou z doby vlastenecké.

Toho času dominoval skvělý zjev Waltra Scotta, ve Francii, Italii a Německu, immitace waverlejské budě. Na spisovatele, který by po česku na ton Scottův uhodil, se čekalo. Chocholoušek byl ctitel Scottův, nicméně první práce jeho, ač romantická, „Vanda“ byla dosti původní. Když později, jednak, aby se okouzlujícího vlivu Scottova pozbavil, jednak, aby cítěné potřebě vlasteneckého čtenářstva vyhověl, „Templáře v Čechách“ napsal a r. 1843. vydal, nemohla kritika ovšem nápodobu románu se Scottovým „Ivanhoe“ a snad i „Tales of the crusaders“ přehlédnouti, však pochybila zajisté v tom, že šťastnou českou látku, její dovednou komposici a v obém neobyčejný talent k historické tvorbě se jevící, jeho snahu po původnosti, vzácný povahopis, svěží kolorit doby a zjevné, dobré studie vytknouti buď nechtěla, buď zanedbala.

Jak. Malý byl nešťastným v kritice, jsa temperamentu neklidného a také aestheticky málo vzdělán. Že právě on posudek o „Templářích“ psal, bylo pro Chocholouška nehodou osudnou, neb nedostatky a chyby jeho, nejsouce později opraveny, dostaly se, jak výše podotčeno, do literárních historií a šíří dodnes nepravdu na ujmu spisovatele, o jehož originalnosti, vážném studiu a koloritu doby, pokud za jeho doby možno bylo, není pochyby. Ohledně původnosti, pak-li „Vandu“ ze zřetele pouštíme, lze Malého tvrzení zlehčiti podotknutím, že Chocholoušek té doby, kdy „Templáře“ vydal, do Květů naskrze originalní dvě práce napsal a sice „Černohorce“ a krásnou novellu „Travič“. K námitce možné, že to byly práce časové, poukazujeme na „Dceru Otokarovu“ a „Dogaresku“, práce historické r. 1844. v Květech uveřejněné, v nichž po nějaké immitaci není téměř stopy, ač o studium a barvitosti líčně z dob předvedených svědčí.

Zajímavo jest, že vzdor nepříznivému posudku Malého Prokop Chocholoušek svými „Templáři v Čechách“ miláčkem českého čtenářstva se stal a od té doby v jeho přízni, postupuje spíše, než klesaje, se udržel. Tato přízeň, provázející četnou produkci jeho, přidává mu vedle uměleckého významu literárního též vážný buditelský, pro vývoj národnosti naší téměř neocenitelný.

Druhý jeho historický román „Jiřina“ vítán byl všade vřele. Provenienci jeho jsme již v životopisu vytkli a není tudíž divu, že druhý kritik Chocholouškův K. Sabina praví, že z části na rychlo byl sveden, neb improvisován. Slovo toto stalo se jaksi šiboletem i pro pozdější práce jeho, ač neprávem, neb Chocholoušek, pokud mohl, pracoval svědomitě a staral se vždy o vážnou průpravu k dílu, o čemž roztroušené tu tam zmínky v důvěrných dopisech rodinných svědčí. Ostatně historické povídky a romány jeho jsou nejlepším svědectvím o nepodstatnosti okřídleného slova Sabinova.

Neobyčejný komposiční talent spisovatelův neměl arci mnohých příprav zapotřebí. Chocholoušek, jsa historie a její pramenů dobrý znatel, postrádal obyčejně málo čeho pro své práce, což snadno si vždy opatřil. Detail historický, tenkrát povědomý, byl mu ponejvíce znám. Byloť ho tehdy u nás poskrovnu, takže romanopisci valně napomáhati musela

vlastní obraznost. K romantice se klonící čtenářstvo nekladlo též na podrobně věrnou výzdobu takové váhy, jako nynější, realismem doby stržené, ačkoli se z ní, ovšem stylisované, u Waltra Scotta, jemuž s dostatek pramenů bylo po ruce, těšilo. Ono ctilo při Chocholouškovi děj nenudící, poutavý, plný zápletů a scén působivých, básnickou koncepci, svěží malbu přírodní, plastičnost v kresbě osob a výbornost povahopisu, přirozený, nezřídka vtipem kořeněný dialog, určitost místní, humor okouzlující, nade vše ale ryzí prostotu mysli a jasný, zdravý názor světový, vlastnosti to, které s Waltrem Scottem měl společné bez ujmy původnosti, která kromě „Templářů v Čechách“ z porovnání jasně vyniká. Obdoba duševních některých stránek, také i rázu vlohy jest patrna, však i obou samostatnost.

Hledati analogie mezi tvorbou velkého anglického romanopisce a našeho skromného Chocholouška a stanoviti přesně různosti, bylo by snad úkolem vděčným, však z rámce stručné studie se vymyká. Nám vůči obšírnosti též rozboru jednotlivých prací Chocholouškových se vzdalujícím, spíše leží na snadě porovnání se současníky českými, kteří též v historické tvorbě se okusili, zejména s J. Markem, J. K. Tylem a V. Klicperou. Tu však pochyby není, byť v drobnomalbě Marek, Tyl lahodou dikce a Klicpera dramatičností výjevů nad Chocholouškem částečně vynikali, že on v epické širokosti, básnickém pojmutí, skvělé komposici a kresbě i povahopisu všecky předstihl.

Celkem nelze upříti, že Prokop Chocholoušek byl své doby zjevem neobyčejným, velkým vlohou, výmyslem, poetičností a plodností. Ráz jeho děl jest romantický, idealní v koncepci, realní v detailu, v čemž, jakož i názorem jasným podobá se Waltru Scottovi, kterého nezřídka v líčení scén a často v komposici překonává. V látkách svých jeví původnost a v provedení samostatnost, nepostrádající přiměřených studií.

Z četných jeho děl vynikají zvláště historické povídky a romány české: „Dcera Otokarova“, „Palceřík“, „Jan Pancéř“, „Přivitan, kmet staropražský“, „Dvě královny“, „Cola di Rienzi“ a „Hrad“, kromě těch zejména historicko-romantický obrazy z dějin jihoslovanských, nazvané „Jih“, tvořící trojdílný cyklus, v němž talent jeho tvůrčí a původnost nejskvěleji se zračí. Též cizejší látky provedl Chocholoušek s nevšedním umem, o čemž „Dogareska“, novelly „Travič“ a „Odplata“ a román „Dimitri“ svědčí. V humoru zanechal nám rozkošnou, historickou črtu „Pane Pešku, víš, co nového?“, nehledě k různým, svěžím pracem, které ve svém „Kocourkovu“ uveřejnil, jenž o vtipu, satiře a milém, zdravém rozmaru jeho nejlepším dokladem jest.

Z knih Chocholouškových dočkal se „Jih“ druhého vydání, dvě povídky z něho a sice „Harač“ (Ústřední Knihovna čís. 16.) a „Drak Notjaiský (Ústřední knihovna čís. 50) dokonce čtvrtého vydání. Sebrané spisy jeho vyšly, jak uvedeno, poprvé r. 1852., tvoříce chudý dílek, jehož pokračování zastaveno, podruhé r. 1866. v Praze u Kobra v pěti dílech neúplně a posléze r. 1887 v Kobrově „Národní Bibliotéce“ ve svazku 1. (Dílo 82. téže bibliotéky). Toto, jež asi úplným býti chce, dodnes nepokročilo.

Jak patrno, máme vzdor pomníku v Nadějkově, jejž nadšená mládež buditeli a velkému romanopisci, krajanu postavila, vůči Prokopu Chocholouškovi čestný dluh — úplné vydání spisů jeho. Doufejme, že brzy smazán bude a že celý, vzácný obraz mohutné činnosti jeho duševní zrakům našim se objeví.

V den svatební.

Kus románu. Napsala Henrietta Arnaudova. Přeložil Jos. Pachmayer.

(Dokončení).

II.

brzku náležela paní de Las Bermejas k důvěrnému kroužku našemu. Málo kdo má v takové míře dar, se líbiti. Byla půvabna nedbalou lhostejností svou, dovedla se vyjadřovati prostým, přirozeným a přece pikantním způsobem, čímž okouzlovala stejně jako krásou svou.

Společenské postavení její bylo neobyčejné, ač velice přirozené: jsouc vdovou bez rodiny a jmění prostředního, stala se úplně samostatnou ve dvacátém roku, aniž kdo mohl něco proti tomu namítati.

Myslil jsem, že se podruhé provdá za hraběte Anatola, ale, jak jsem pozoroval, nebyl jí dosti bohat. Jednala chladně vůči němu, mnohem chladněji než oproti Teobaldu, vůči němuž zalíbila si hned v prvních dnech v tonu zvláště důvěrném a nenuceném. Mohlo se zdáti, jakoby jeho postavení jakožto ženicha bylo z něho učinilo muže jí nikoli nebezpečného a svůdným vnadám jejím nepřístupného. Já hleděl na to jinýma očima a již od prvého dne jevil jsem obavy, které jsem však zatajil; spoléhal jsem na Teobaldovu rozumnou povahu a na kratičký čas, kterýž nás od sňatku dělil.

Madame de Las Bermejas tvářila se úmyslně, jako by viděla v Teobaldu vášnivého milence Helenina; ale měla příliš bystrozraku, než aby byla viděla lásku tam, kde byla jen slabá náklonnosť a já nemohl jí toto pokrytectví, prohlednuv je, odpustiti, třeba bych nebyl tušil účel jeho.

Jednou večer — dleli jsme opět v kroužku našem u sestry mé — zabočil rozhovor náš na předmět velmi vážný, přetřásala se otázka velmi choulostivá, mluvilo se o sňatcích.

Hrabě Anatole líčil manželství jako ráj, kdež jeden, jsa stále láskyplný a oddaný, žije trvale u nohou druhé bytosti, jež zůstává stále

krásnou a šťastnou. Já, ač příkladem svým, zůstav starým mládencem, odporučoval jsem vlastně celibát, slovy doznával jsem, že sňatek zdá se mi nejlepším, co rozumný muž učiniti může, má-li polovici mládí svého za sebou.

Paní de Las Bermejas naslouchala skorem roztržitě a pohrávala si vějířem svým, tím žezlem lehoučkým, kteréž v rukou Španělčiných jest tak rozmilé a mocné. Když jsem domluvil, naklonila se poněkud z křesla, v němž seděla, a pohleděla mi vrtíc hlavou do očí.

„Sňatek pouze z rozumových důvodů uzavřený!“ zvolala. „Jaká to bláhovost! Pochopuji, že někdo obětuje volnosť svou výhradně jen své vášni hluboké, kterouž by musil jinak zahynouti, poněvadž nemůže se jí odříci; pochopuji, že schýlí se radostně pode jho, jež potom již nikdy nemůže setřásti, když by jinak viděl před sebou jen opuštěnosť a zoufalství: to právě jest sňatek z lásky. Pochopuji také konečně, že si pouta ukládá proto, aby postavení své zlepšil, aby štěstí přivábil: to jest sňatek ze ctižádosti. Ale bez ctižádosti, bez lásky v srdci položiti neodvislost svou k nohám ženy, vázati se pro budoucnosť a říkati vůči tomuto neodolatelnému a hroznému závazku: Nemiluji, nezjednám si sňatkem ni štěstí, ni kariery, uzavírám konvenienční manželství — ne, takového šílenství nepochopuju.“

„Já rovněž nikoli,“ prohodila Helena nevinně.

Milovalať ženicha svého tak něžně!

„Já také ne!“ opakoval hrabě Anatole ohnivě.

Teobald nepronesl slova a pohledl na paní de Las Bermejas trudným, zamyšleným pohledem, — pohledem, jehož Helena nepozorovala.

„Za mých časů,“ pokusila se namítnouti sestra má, markýzka de Pons, „uzavírala se manželství konvenienční i byla mezi nimi manželství velmi šťastná. Když jsem se provdala za markýze de Pons, viděla jsem ho před tím sotva dvakráte. Mohla-liž jsem milovati muže, jehož jsem neznala? A přece milovala jsem ho a také on miloval mne po našem sňatku vášnivě!“

„Ach, nedopřáli mu nepochybně jen času, aby vás již před tím miloval, paní markýzko!“ odtušila Španělka prostě.

Byl jsem roztrpčen na místě Helenčině a rozhorlen proti paní de Las Bermejas. Avšak co byl bych jí mohl vytýkati? Tvářilať se přece, jako by věřila, že Teobald nevěstu svoji zbožňuje.

Hrabě Anatole opustil nás záhy, jsa pozván na jakýsi rodinný ples. Kroužek náš seskupil se kol krbu, jen Teobald zůstal opřen o stůl a tužka jeho rýsovala roztržitě po první straně Helenina alba. Nahledl jsem zběžně na list a poznal jsem v kresbě svůdný profil paní de Las Bermejas.

Avšak náhle probudil se Teobald ze své zamyšlenosti i počal rychle a pozorně ostřejšími rysy kresliti; pohledl jsem znovu na list, lehoučký obrys profilu byl zakreslen již obratně větvemi a listím vrby jakési, nebylo ničeho viděti než strom a jen náhoda aneb pozorování velmi bedlivé byly by mohly odhaliti mezi původní a touto kresbou jakousi podobnosť.

O jedenácté hodině povstala paní de Las Bermejas. Obyčejně dala se dovézti fiakrem do domu svého v ulici Tournou. Zazvonil jsem, abych sluhu jejího přivolal.

„Jaká to jasná noc! jak měsíc kouzelně září!“ pravila, přistoupivši k oknu, jehož záclonu byla zvolna vytáhla, „jak krásná byla by procházka ve svěží noci té! Půjdu pěšky domů!“

„Musíte přijati rámě Teobaldovo,“ prohodila Helena dobrácky, „doprovodí vás domů!“

A když paní de Las Bermejas zdála se váhati a tvářila se, jakoby chtěla nabídku odmítnouti, dodala dívka důvěrně: „Nikdo nebude to míti za neslušné, jestiť Teobald přece jako již skorem ženat! . . .“

Teobald učinil překvapen krok nazpět. První toto hnutí jeho zdálo se tak podivné, že sestra má i Helena daly se do smíchu. Obě viděly v tom známku lítosti jeho, že musí je tak záhy opustiti, paní de Las Bermejas a já rozuměli jsme mu však lépe.

„Nuže, pane Teobalde?“ prohodila Španělka jako zcela lhostejně a zahalila obličej svůj krajkovým závojem, v němž byla tak rozkošná.

Teobald vzal své rukavičky. Nepromluvil slova, neboť ton hlasu jeho byl by prozradil jeho rozechvění. Paní de Las Bermejas zavěsila se půvabně na rámě, kteréž jí nabídl; tu zbledl on a zachvěl se; ona se usmívala. A tak spolu odešli.

Vrátil jsem se roztrpčen ke krbu, markýzka de Pons odebrala se do své komnaty a Helena usedla u mne na tabouretu. Zdála se býti zabrána v hluboké myšlenky a já počal ji nepokojně pozorovati, až pojala mne za ruku a děla mi jasně a vesele s prostotou anděla: „Není-liž pravda, strýčku drahý, že jsem přešťastná?“

Druhého dne pořádala markýzka de Pons malý dýchánek. Helena chtěla ještě jednou u babičky svojí shromážditi své družky a přítelkyně snad proto jen, aby se jim v nevinné hrdosti na své štěstí pochlubila ženichem. Mělo se tančiti i cítila se poprvé blaženou královnou plesu.

O deváté hodině přišla i madame de Las Bermejas. Zaměnila smuteční šat svůj jednoduchým oděvem z bílého atlasu. Dlouhé vrkoče spleteny byly ve vysoký účes, kterýž zdoben byl drobnou kytičkou z parmských fialek; ni krajek neb šperku; jak byla krásná!

Všechny zraky obrátily se ihned k ní, po té obklopil ji roj tanečníků. Nedbajíc však ni v nejmenším, jak se zdálo, na jejich projevy obdivu a jejich koření se, prohlásila, že nebude tančiti a usedla ve vedlejší komnatce ke stolku, kdež dvě ze starých mých přítelkyň hrály v šachy.

Ihned na to vstoupil Teobald. První pohled jeho hledal paní de Las Bermejas. Helena zazářila štěstím při pohledu na něho, nebylať ho viděla po celý den!

V salonu se tančilo. Hrabě Anatole, kterýž byl paní de Las Bermejas tvrdošijně odmítán — neboť tato zdála se býti odhodlána nehnouti se po celou noc z útulku svého — hledal útěchy u jiných roztomilých dám, jež vytrvale obletoval. Teobald zdal se mi býti smuten a tich; tančil první tanec s Helenou a usedl potom na druhý konec salonu.

Já usadil se pohodlně v komnatce vedlejší a počal jsem šachovou

partii s paní z M., stařičkou to, hluchou a roztržitou dámou, vedle níž mohlo se mluviti vše, aniž toho slyšela. K paní de Las Bermejas byl jsem tu obrácen zády, ale v zrcadle proti sobě mohl jsem pozorovati dobře její pohyby a její tvář. Zůstala zabořena v křeslo své, usmívajíc se a nehybna i měla sotva slovo odpovědi pro ty, kdož přicházeli, aby ji pozdravili. Druhá stařenka a přítelkyně má se mezitím vzdálila.

Již myslil jsem, že klamal jsem se v očekávání svém, když tu Teobald do komnaty vstoupil. Madame de Las Bermejas obrátila hlavu a usmála se mu vlídně vstříc. Usedl podle ní. Já tvářil se, jakobych byl v partii šachu na dobro zahloubán a neměl ni vidu ni slechu pro nic jiného.

„Strávil jste blaze celý den?“ tázala se plna jsouc účasti.

On potřásl hlavou.

„Nikoli, madame,“ odtušil tichým hlasem, „mám myšlenky příliš trapné a nic nedovede mne od nich odpoutati.“

„Ale jdětež! jest vám úzko jen před štěstím budoucím!“

„Žel, dím pravdu! Přál bych si, abych mohl milovati více tu, kteráž zasluhuje takové lásky.“

„Nevidím v tom nic nemožného! Jest přece roztomilá! Vskutku klamu se snad? Vy tak lhostejný? Neznáte tedy opravdu štěstí toho? Těch překypujících citů blaha a rozkoše? Ó, pane Teobalde, tak žíti jeden v druhém, s jednou a touže myšlenkou, s jednou a touže vůlí, tak milovati ze všech sil své duše, to znamená blaženu být jak andělové v nebesích . . .“

Mluvíc tak utkvěla černými zraky, zastřenými jakousi melancholií, na něm. On zdál se býti pohledem tím přímo zmámen a spoután; pozoroval jsem, jak se chvěje, rty jeho zbledly, dech se v něm zatajil.

Zvláštní myšlénka vrátila mu opět vědomí.

„Milovala jste pana de Las Bermejas?“ pravil chladně.

Neodpověděla, ale sotva zřejmý úsměv pohrdání zahrál kol úst jejích a zdál se jasně praviti: Ani pana de Las Bermejas, ani kohokoli jiného na světě!

A úsměvem tím, tuším, řekla plnou pravdu!

„Uzavřela jste tedy taktéž konvenienční manželství?“ pravil Teobald opět s patrnou radostí.

„Ano; byla jsem tehdy teprvé šestnáct let stará! Dnes nepronesla bych přísahy, kteráž po celý život zavazuje, s takou neopatrnou lhostejností.“

„Nehodláte se opět provdat?“

„Nikoli,“ odpověděla po krátké přestávce v trudném zamyšlení, „nikoli, pane Teobalde“.

On pohlédl na ni, zmaten výrazem, kterýž kladla v prostá tato dvě slova.

„Nechci uzavříti znovu konvenienční manželství,“ dodala usmívajíc se tiše.

„Avšak sňatek z lásky?“

Zavrtěla smutně hlavou.

„Z lásky!“ opakovala. „Z lásky! Kdož rozumí tím, čehož srdce mé žádá? Přikládáť se jméno to drobným rozčilením plané koketerie, dvoření se nudné a nedůstojné galanterie. Rozhleďněte se i třeba jen zde kolem sebe. Ví hrabě Anatole něco o lásce? Ó nikoli, má na to příliš rudé tváře, tancuje příliš dle uhlazených pravidel, usmívá se na příliš mnoho žen, než aby jedinou z nich mohl milovati. Aneb Helena? Šťastné to dítě nikdy neplakalo, nechal-li jste ji příliš dlouho na sebe čekati, nezachvělo se nikdy při zvuku kroků vašich, nezardělo se ni nezbledlo . . . A vy? . . .“

„Já,“ přerušil ji Teobald trpce, „já! Ó prohledla jste mne dobře, madame!“

„Nemilujete Helenu,“ pokračovala, „a nebudete jí nikdy milovati; ona však nebude proto nikdy nešťastnou, neboť neví, co schází ku štěstí jejímu.“

„Myslíte však, že vím to já?“ pravil Teobald v hlubokém žalu.

Zamlčela se na okamžik a po té odtušila s povzdechem: „Ano!“

„Je-li tomu tak, potom musíte míti soucit se mnou. Jsem nešťasten od té chvíle, kdy . . .“

Přerušila slova jeho pohledem, on zamlčel se náhle, sepjal ruce a zamumlal v bolesti nejvyšší, kterouž přemoci nebyl již s to: „Vidíte nyní, vím-li, co jest: trpěti!“

„Ubohý Teobalde,“ pravila paní de Las Bermejas velmi tiše; slza, jak zdálo se, vyronila se z oka jejího a zazářila v černých brvách jejích.

On zbledl mocným pohnutím; ruka jeho dotkla se lehounce ruky její, jež se v rukavičce vábně skrývala.

„Avšak ještě nejsem ženat,“ pravil nejistým a chvějícím se hlasem, „ještě jsem svoboden! Ó tento večer poznal jsem, jak jsem mohl býti šťasten.“

Paní de Las Bermejas sklopila zraky a nic neodpověděla; rozuměli si až příliš dobře i beze slov.

Ohledl jsem se po Heleně; šťastné a důvěřivé dítě tančilo v salonu a usmívalo se ženichu svému zdaleka vstříc.

Paní de Las Bermejas povstala po malé ještě chvíli a odkvapila. Teobald usedl v křeslo, v němž byla seděla a setrval tam, ponořen v hluboké snění, já pak hrál dále svou partii šachu s madame de M.

Ve tři hodiny z rána, když vše se chystalo k odchodu, povstal i Teobald a přistoupil ke mně.

„Mluvil bych zítra ráno s vámi rád o samotě,“ pravil klidně.

„Milý příteli,“ pravil jsem mu na pohled klidně, ač srdce mé krvácelo, „zítra jest mi nemožné, odjedu již v sedm hodin do Beauvais, kdež hodlám čtyry dny prodleti. Ale příští neděli, bude-li vám vhod, — zavítám k vám, jakmile se vrátím!“

„V neděli tedy,“ odtušil a podal mi zmaten ale ochotně ruku. „V neděli tedy!“

Chystal se odejíti.

„Dobrou noc, Teobalde!“ děla mu Helenka něžně a láskyplně a přistoupila k němu. „Můj bože, vy jste se dnes večer ani nebavil. Ovšem, také mně mileji jest v úzkém kroužku našem u krbu.“

III.

Při návratu svém z Beauvais příští neděle odebral jsem se přímo k Teobaldovi. Nalezl jsem ho v pracovně jeho.

Vyšel mi vstříc a podal mi, smuten, ale klidný, ruku. Neočekával jsem, že shledám při návratu taký výraz na tváři jeho; jevil chladnokrevnost jakousi, jež nehodila se k tomu, co mi říci se odhodlal.

Usedli jsme ku psacímu stolku jeho.

„Biskup z D . . .," počal a podal mi otevřený list, „příbuzný můj, zemřel. Anatole dědí téměř všechno po něm; také já obdržel však odkaz, dvakrát sto tisíc franků."

„Gratuluji vám z celé duše! zvolal jsem. „Nenadál jste se nikdy tohoto dědictví!"

„Nikoli! Jím zdvojnásobuje se malé jmění mé. Jsem potěšen z toho v zájmu slečny Heleny," dodal, smáčkl list a hodil jej rychle na stůl.

Pochopil jsem ihned, jaké rozpaky odvracejí Teobalda od úmyslu, by zrušil zasnoubení své s Helenou a byl jsem tomu v pravdě z celé duše vděčen, neboť byl jsem upřímně přesvědčen, že manželství toto musí býti v budoucnosti šťastno.

Přes to pravil jsem však s jistou bázní: „Teobalde, chtěl jste se mi dnes s něčím svěřiti, přišel jsem, bych vás vyslechl."

„Ne, s ničím," odvětil a opřel se loktem o list, „— nebylo to vskutku nic, promiňte, že jsem vás sem pozval, snad v nevhodný pro vás čas!"

Neměl jsem odvahy, nalehati na něho, pravil jsem mu jen: „Teobalde, skrývá-li duše vaše žal nějaký, myslím, že se můžete mně, starému příteli svému, svěřiti!"

Teobald zavrtěl hlavou způsobem tak chladným a zdrželivým, že rozmluva naše o věci té byla tím ukončena.

Na stole spočíval kalendář. Teobald chopil se ho a ukázal na den 25. listopadu, podškrtnutý pérem.

„V deseti dnech tedy!" pravil. „Nezapomněli jsme žádné formality?"

„Žádné, milý příteli," odtušil jsem, citelně dojat trudnou lhostejností, s jakouž se zabýval přípravami těmi.

Teobald dal přinésti snídaní a hovor při ní týkal se stále téhož předmětu; mluvili jsme spolu o sterých podrobnostech slavnostního obřadu. Anatole nemohl býti sňatku přítomen, byltě nedávno odcestoval, aby spořádal záležitost svého dědictví, kteréž mělo mu přinésti šedesát tisíc livrů ročního důchodu.

Bylo to věcí již dávno ujednanou, že sňatek má se konati na venkově, v rozkošném domku u Meudonu. Markýzka de Pons byla tam Helenku vychovala a jakás pověrečnosť pojila se k tomu, aby Helena byla oddána v téže kapli, v níž byla pokřtěna.

Nemohl jsem uvésti důvodů, ale nalehal jsem, aby svatba konala se výhradně jen v úzkém kruhu rodinném; sestra moje svolila a já byl tím skorem udiven, neboť věděl jsem dobře, jak velikou váhu klade obyčejně na vnější okázalost. Neměl jsem důvěřovati tak zcela povolnosti

její, neboť byl bych snad jinak potom jistě nalehal určitě — pod tou či onou záminkou — aby nebyla na svatbu zvána zvláště paní de Las Bermejas, ač bez ní, jak zdálo se, sestra moje nemohla takřka již ani žíti.

Opustil jsem Teobalda a kvapil jsem domů. Tam Helena přikvačila ihned ke mně a usedla vedle mne na tabouret.

„Drahý, dobrý strýčku můj," začala už, „víte-liž, jaké štěstí Teobaldu přálo? Zdědí dvakrát sto tisíc franků. A přece jsem skorem zarmoucena nad tím: mohlo by se mysliti, že jsem stejně šťastna a hrda na jeho jmění jako na něho samotného. Ó nikoli, milovala bych ho z celé duše, i kdyby byl chud!"

Umlkla a zarděla se, že myšlénky své tak hlasitě vyslovila a skryla tvář svou přede mnou.

Políbil jsem ji na čelo; ona plakala.

„Co jest ti, Helenko, drahé, dobré dítě mé?" tázal jsem se znepokojen.

„Jest to jen dětinství, strýčku," pravila, usmívajíc se v slzách, „jsem tak šťastna, tak šťastna, že bojím se, že by se mi přihoditi mohlo veliké neštěstí . . ."

„Dítě!" zvolal jsem. „Nejsme-liž zde my, bychom tě před ním chránili? Budoucnosť tvoje jest tak čarovná; v málo dnech budeš žínkou Teobaldovou!

„Ano," odtušila vážně, „pravdu máš, jen smrt byla by s to, zničiti štěstí mé!"

IV.

Ještě týž den odebrali jsme se na venek. Tam žili jsme jen v kruhu rodinném, Teobald neodjel ni jednou do Paříže. Kdo nevěděl, co v duši jeho se dělo, byl by musil mysliti, že plnička jest jen lásky k jeho andílku, který jen pro něho žil Zahrnoval ji pozorností horlivou, zdál se býti zcela upoután jen budoucností, jíž oba vstříc kráčeli; ale žel, tato vnější láskyplná péče plynula jen z pevného úmyslu, dostáti pouhé povinnosti a zůstati věrným učiněnému rozhodnutí.

Posledních deset dnů uplynulo nám neobyčejně rychle; pětadvacátý listopad nastal, den to jasný a zářivý jako den jarní! Já pozdravil jej radostně jako konec svých obav a počátek tichého štěstí, jež nemělo býti v oběť vydáno šíleným vášním. Byl jsem tak blízký cíli všech přání svých a proto všechny mé obavy zmizely. Srdce mé překypovalo nadějí i sevřel jsem Helenku ve své náručí, když z jitra dne slavnostního poklekla u lože mého a mne za požehnání žádala.

Dopoledne strávili jsme v komnatě sestry mé. Teobald neobjevoval se; dbal citův pobouřených, šetřil neurčité úzkosti mladistvého srdce dívčího, úzkosti, kterou ani láska v okamžiku takovém na dobro zaplašiti nemůže.

Markýzka de Pons byla, jak jsem již pravil, dobromyslná i marnivá; celé dopoledne měla ještě stále co činiti na rouchu Helenčině a mučila

se sterými drobnostmi. Přicházela, odcházela, dávala rozkazy a čas od času usmála se na mne, záříc štěstím a uspokojením.

Sňatek měl býti vykonán v sedm hodin večer na mairii, slavnostní obřady potom v chrámu meudonském. Jen svědkové svatební byli pozváni, aby se jich zúčastnili.

Markýzka de Pons posnídala o poledni s Helenkou v její komnatě. Já odebral se k Teobaldovi, kterýž jevil veselosť, jež mne smutně dojímala. Hleděl se opojiti, aby se srdcem statečným vykonal přísahu svou. V okamžiku tom pocítil jsem výčitky svědomí, že nedonutil jsem ho, před několika dny, aby upřímně se mi vyslovil; nyní bylo příliš pozdě. Viděl jsem, že přemáhá ztěží utrpení své, že snad pociťuje potřebu promluviti se mnou, s přítelem svým, s druhým otcem svým. Avšak k čemu by to bylo nyní prospělo? Ve dvou hodinách měl býti chotěm Heleniným a potom bude lépe, když nepronese se jméno oné ženy, aby se utajená bolest jeho nerozjitřila.

Zanechal jsem Teobalda, an se oblekal do slavnostního oděvu svého; za čtvrt hodiny byl již opět v knihovně u mne. Nikdy neshledal jsem ho tak nápadně krásného jako ve chvíli oné; černé roucho jeho, bledý obličej a rozčilený výraz budily však přes to pochybnosti, oděl-li se tak na smrt či ku svatbě.

Dával jsem právě některé rozkazy sluhovi našemu.

Teobald přistoupil roztržitě a uchopil nějakou knihu; otevřel ji, odhodil ji opět spěšně a usedl ke krbu, při čemž pokusil se pousmáti se, avšak ruce jeho se chvěly. Zvedl jsem knihu, byl to jakýs popis cesty Španělskem, kterýž nám paní de Las Bermejas byla půjčila.

Když jsme k šesté hodině sestoupili do salonu, byl Teobald opět klidný, přistoupil k Heleně, kteráž zavěšena byla na rámě babičky své a dojat políbil jí ruku. Byla oděna bílým atlasem a měla věneček ve vlasy vetknutý i závoj svatební. Tak stála zde, bytosť čistá a rozmilá, jak anděl, jenž myšlénky zlé i šílené vášně rozptyluje. I Teobald pocítil dojem ten, zrak jeho se rozjasnil i zapomenul v okamžiku tom snad na paní de Las Bermejas.

Salon byl jasně osvětlen a leskle zářily v něm vázy křišťálové, jež zdobeny byly přirozenými květinami; my zdáli se však ztráceti se v široké prostoře té.

Nabídl jsem sestře své rámě, abychom se odebrali do menšího salonku. —

„Ó, sečkejte, sečkejte jen," zvolala vítězoslavně, „přijde ještě návštěva. Myslíš, že se Helena do Pons může provdati jen tak potají, jako někde v poušti?"

Nedomluvila ještě, když obě křídla dveří otevřela se dokořán a již ohlášena madame de Las Bermejas a s ní as dvacet osob z kruhův přátel a příbuzných obou rodin našich

„To jest překvapení, andílku můj!" pravila markýzka zcela potichounku k Heleně, jež rozkoší div se nerozplývala a rdíc se radostně poklony přijímala.

Já myslil však, že musím se té chvíle do země propadnouti.

Paní de Las Bermejas klidně vstoupila a usedla podle Heleny.

Také ona byla oděna v šat bělostný, měla bílé květy ve tmavém vlase a přes hlavu přehozenu bohatou mantillku španělskou; i ona byla by mohla býti pokládána za nevěstu, tak krásna byla, div aby všechny muže nezmámila. Já ohlédl se však po Teobaldu. Obličej měl skrytý ve chvíli té za šátkem, viděl jsem jen čelo jeho, ale to bylo tak bledé, že se bílý batist od něho téměř ani nelišil.

Čtvrt hodiny uplynulo samým blahopřáním a poklonami, potom oznámeno, že vozy již předjely.

Vše povstalo.

U všeobecném rozruchu přistoupila paní de Las Bermejas k Teobaldovi, já stál za ní. On hleděl zřejmě přemoci mocné rozčilení své, rozčilení a bolest, jež hrozila ho zničiti. Pohled jeho byl strnulý, nohy chvěly se pod ním; i opřel třesoucí se ruku svou o kliku dveří, jež vedly do komnaty markýzčiny.

„Buďte statečný!“ pravila madame de Las Barmejas a pohledla pevně na něho. „Buďte statečný, Teobalde.“

„Ó, jsem pošetilec neblahý,“ odtušil přidušeným hlasem; „neboť miluji Vás! . . . miluji Vás!“

Škaredé marnivosti této ženy, zločinné koketnosti její stalo se zadosť tím; úsměv uspokojené pýchy přelétl obličej její; vzdálila se rychle od Teobalda, s výrazem překvapení a výborně líčeného soucitu.

Po té vystoupila Helena z komnaty babiččiny, odkudž si vzala kytici a knihu modlitební.

Dovedl jsem Teobalda k markýzce de Pons, kteréž musil rámě nabídnouti; učinil tak, jako by neměl sám žádné již vůle. Sám přistoupil jsem pak k Heleně, abych jí své rámě podal. Opírala se o krb a byla tak bleda, tak rozechvěna, že zdála se přímo do mdlob klesati. Ruka její zavěsila se bezděčně na rámě mé; tak sešli jsme dolů.

Jízda byla krátká. Helena opřela se nazpět do vozu; já nerušil mlčení její před okamžikem tak slavnostním. Když jsme na mairii vystoupili, chvěla se ruka její v ruce mé, já viděl, jak se jí mdloby znovu div nezmocňují.

„Vzpamatuj se, mé dítě,“ zašeptl jsem k ní; „což třeba je tolik úzkosti, má-li člověk naplniti osud svůj? . . . a to osud blahý?“

Vstoupili jsme; dala se uvésti na své místo po bok Teobalda, před maira, jenž chystal se vysloviti formulku neodvolatelnou: Jménem zákona spojeni jste . . . .

Četný a skvělý kruh svatebčanů obklopoval snoubence, všechny hovory stichly; madame de Pons plakala dojata a tiskla mi ruku; Španělka pohlédla na Teobalda.

Maire přečetl sám text zákona, po té pravil: „Pane Teobalde de Montmaur, chcete pojati slečnu Helenu de Pons za svoji choť?“

„Ano!“ odvětil Teobald pevným hlasem.

„A vy, slečno Heleno de Pons, chcete přijati pana Teobalda de Montmaur za chotě svého?“

„Ne!“ odvětila dívka hlasem zmírajícím, pokusila se vztýčiti se mužně, ale již sklesla nazpět bez vědomí k zemi.

Výkřik překvapení ozval se ze všech úst. Markýzka de Pons sklesla ke vnučce své, objala ji vášnivě: „Pozbyla smyslů, bože můj! ubohé dítě mé bez smyslů: smiluj se nad námi, bože můj! Heleno, otevři oči ... pohledni na mne ... chceš, abych zemřela?“

Teobald pohlížel vytřeštěně na vše, v obličeji zračil se mu úsměv šílence. Chopil se ruky nevěsty své i svíral ji v ruce své, mluvě stále k paní de Pons: „Probůh, upokojte se, madame, byl to jen okamžik zděšení, okamžik rozechvění a pomatení ... nabude opět smyslů a dokončíme obřad! Pro bůh, upokojte se!“

Nechali Helenku vdychovati čpavou sůl, postříkali jí studenou vodou obličej, i otevřela konečně oči. Pohled její utkvěl na Teobaldovi, jenž sklonil se nad ní; pokoušela se mluviti, avšak hlas selhal jí; vztýčila se napolo v hrozné křeči a zastenavši sklesla zpět. Všichni svědci neslýchaného výjevu toho byli zmateni a vyděšeni. Madame de Las Bermejas stála jako zmámena opodál.

Helena musila býti odnešena odtud. Markýzka de Pons vstoupila za ní do povozu; já odvedl pak Teobalda; on byl zlomen, zničen.

„Teobalde,“ pravil jsem mu, tona v slzách, jež nesnažil jsem se skrýti, „Teobalde, zapřísahám vás při všem, co vám jest svatého, buďte upřímným ke mně ... Co řekl jste nešťastnému dítěti tomu?“

„Nic,“ odpověděl a propukl rovněž v pláč. „Nic, přísahám vám to při své cti.“

„Byla to tedy paní de Las Bermejas!“ zvolal jsem.

On zavrtěl prudce hlavou. „Ona rovněž nikoli, ručím vám za to svou ctí!“

„Potom,“ dodal jsem, zavzlykav jako malé dítě, „potom sešílila ubohá! Ó jaká to hrozná bolesť v stáři našem! .... Ach, Teobalde, jedině my budeme nešťastni, neboť vy budete opět svoboden!“

„Ani slova již!“ přerušil mne a chopil se ruky mé, „ani slova již! Jiný pokládal by vše, co se stalo, za urážku hlubokou, já vidím v tom jen veliké neštěstí, ale nic není tím zrušeno!“

„Vše!“ odvětil jsem, „vy ale zůstanete přítelem naším!“

Když jsme se vrátili, uložena byla Helena již na lože. Několik přátel zarmoucených dlelo ještě v salonu. Paní de Las Bermejas byla však již na cestě zpět do Paříže; odjela rychle pod záminkou, že pošle lékaře.

Když vstoupil jsem do Helenčiny komnaty, pominuly již křeče její, zdála se tiše dřímat. Mínil jsem, že po děsném záchvatu nutno ji ponechati v úplném klidu; a smrti podobný spánek, z něhož žádné slovo nebylo s to ji probuditi, mne nijak neděsil. Sestra moje dala zříditi lože podle lože vnučky své i bděli jsme po celou noc u ní. Hodinu co hodinu přicházel Teobald tázati se, jak se jí daří.

Z rána na to byli jsme pokojnější a odhodlanější. Helena spala stále ještě, obličej její byl bledý, ale klidný, bez jakéhokoli výrazu bolesti. Čekal jsem, až se probudí.

Teobald nemohl dlouho zde prodleti; vrátil se opět do Paříže, a já slíbil, že mu budu denně dvakrát psáti.

O poledni přibyl domácí lékař markýzky de Pons. Vyprávěl jsem mu vše a potom dovedl jsem ho k loži Helenčině. Očekával jsem od

něho slova konejšivá, on však nepromluvil, strávil půl hodiny u choré, naslouchal nepravidelnému oddechu jejímu, pozvedl několikráte do výše hlavu její, jež ale vždy bez vlády nazpět sklesla, i nemohl spánek její, jenž nyní ve mně zděšení budil, zaplašiti.

„Doktore,“ pravila markýzka de Pons plačíc, „vidím, že ubohá Helenka moje jest velmi, velmi nemocna ....“

Upokojil ji a kráčel za mnou do salonu.

„Pane,“ pravil mi, „hleďte dopraviti paní markýzku do Paříže.“

„Jak!“ zvolal jsem v nejvyšším zděšení, „Helena ...“

„Špatně jest s ní ... Zánět blány mozečné ... Kdož ví, co děje se v hlavičce té?! ... Ach, žel, že věda jest oproti tak náhlým zjevům chorob tak chabá a že tu diagnosa může býti provedena namnoze teprv až pytváním. Zkusím některé prostředky, ale netajím se vám, že mám málo naděje. Odešlete markýzku odtud, nesmí býti přítomna smrtelnému zápasu, kterýž předvídám! Já zůstanu zde.“

Vrátil se do komnaty Heleniny. Nevolnosť jakási zachvátila i sestru mou, takže musila býti dopravena na lože do jiné komnaty. V okamžiku, kdy procházel jsem salonem, objevil se nějaký sluha; přicházel od paní de Las Bermejas tázati se po zdraví Helenčině.

„Rcete jí, že markýzka i vnučka její umírají.“

Jak vylíčit mám muka čtyr dnů, kteréž po dni tomto následovaly? Ubohá Helena zůstala bez vědomí, neprobouzela se z hrozného spánku toho, kterýž každým okamžikem byl smrti podobnější, zavřené oči její neměly slz; tělo její bylo nehybno a bez citu; ani oheň nespůsobil jí ni nejmenší bolesti.

Nehnul jsem se od boku jejího, při čemž jsem ji stále pozoroval, očekávaje pohybu jediného, slova jediného. Několikráte zdálo se mi, jakoby se rety její pohnuly a slova nějaká mumlaly. Sklonil jsem se k ní, volal jsem ji, ale nedala mi odpovědi.

Poslední noc dlel jsem u ní; lékař odebral se z její komnaty do ložnice mé sestry; slíbil, že mne za smrtelného zápasu obou neopustí.

„Doktore,“ pravil jsem mu vzlykaje, „vy tedy nezachráníte mi již ni jedné, ni druhé? ... Ach, ano, sestra má, jež byla již tak blízko konci života svého a zdraví slabého, musila zemříti za nedlouho .... věda nemá prostředku zázračného, aby nezbytný konec života odvrátila; avšak Helena! Helena! ... V sedmnáctém roku svém! ... Nemůže v skutku nic již život jí vrátiti, nemůže nikdo již nitky hynoucího bytí jejího znovu upevniti?“

„Jsou spřetrhány!“ odtušil lékař trudně, „jest již tolik jako mrtva; její paměť, její smysly, její síly nejušlechtilejší jsou zničeny, neexistují již; jaký vnější vliv mohl by ji vyrvati ještě onomu Nic, v něž teď spěje? ... Kdo mohl by ji probuditi?“

„Neodpovídá nám, ale snad slyší nás,“ podotkl jsem; myšlenka ta náhle probleskla mi hlavou.

„Heleno,“ zvolal jsem a sklonil jsem se nad ní, „Heleno, viz, Teobald jest zde! Jest zde a chce tě viděti.“

Při jménu tom neotevřela očí, nehnula se, ale tváře její se zlehka zarděly.

„Heleno, dítě mé,“ zvolal jsem, „ty mne slyšíš!“ ...

Pohnula rukama a děsné křeče ji znovu zachvátily; oči její se zširoka otevřely i obrátila je na mne, aniž mne poznala; nepravidelný dech její ustal na okamžik.

„Pane, odejděte, odejdětež, probůh!“ pravil mi lékař, podpíraje ji; „pohled tento ji usmrtí.“

Helena se vztýčila, přitiskla obě ruce k čelu a děla jasně: „Jsem pošetilec neblahý! ... miluji Vás! miluji Vás! ...“

Tu vzpomněl jsem si, že v osudný večer dlelo nešťastné dítě v téže komnatě, o jejíž dveře se Teobald opíral, když mluvil právě tato slova k paní de Las Bermejas.

„Jsem pošetilec neblahý! ... miluji Vás!“ opakovala Helena a rvala rukama zoufale hustý svůj vlas. Po té sklesla zpět, oči její zavřely se a ústa její neměla již stesku, ni slov.

K ránu zemřela.

— — — — — — — — — — — — — — —

Sestra moje přežila vnučku svou jen o deset dní a já osaměl ve světě na dobro po tolika letech nejryzejšího štěstí, kteréž byl jsem ve šťastné rodině naši nalezl. Poslední slova Helenina uchoval jsem pro vždy co tajemství, byla by bývala hroznou výčitkou pro Teobalda po celý život jeho a já neměl proti němu zášti.

Opustil jsem v brzku místa, k nimž pojily se tak bolestné upomínky, tak krutá muka: odjel jsem do Italie. Teobald psal mi často, jeho listy byly mně vítány, neboť měl jsem ho vždy rád; nezdál se býti šťasten, nemluvil však nikdy o sobě, psával jen o svých plánech cestovních.

Když jsem se před čtrnácti dny do Paříže vrátil, slyšel jsem po třech měsících opět poprvé jméno paní de Las Bermejas; zasnoubila se krátce před tím s hrabětem Anatolem de Saint-Servien.

Den na to navštívil jsem Teobalda. Jak zřejmé stopy zanechala muka jeho! Jak sestárl! Svěřili jsme se jeden druhému upřímně se svými trudy, a já to byl, jenž musil ho těšiti.

„Jsem zbabělý, bídný člověk!“ pravil mi hořce, „neboť miluji stále ještě onu ženu.“

„Jest možno?“ zvolal jsem. „Ji, kteráž nám tolik útrap spůsobila?“

Teobaldu vstoupily slzy do očí.

„Srdce její jest z kamene,“ pokračoval; „ó, kdybyste věděl! ... Nechala mne doufati vše, zbožňoval jsem ji, byl jsem jejím otrokem ... a jednoho dne ohlásila mi chladně zasnoubení své s Anatolem. Byl jsem baba ... zapřísahal jsem ji, plakal jsem u nohou jejích a žebral za lásku její, za lásku, jež byla mým životem, za ruku, kterouž, jak tvrdívala, jen s láskou svou zároveň chtěla zadati. ‚Sňatek z pouhých důvodů rozumových jest bláhovosť,‘ pravil jsem jí; ‚to bývalo vždy Vaše mínění; žena má se provdati vždy jen z lásky‘ ...... ‚Aneb ze ctižádosti‘, odtušila mi. To bylo její slovo poslední; nespatřil jsem jí od té doby ... nespatřím ji nikdy již ...“

„Tento žal zhojí toliko čas,“ pravil jsem mu; „a čas vše odčiní v srdci mladého muže, neboť budoucnosť kyne mu novými radostmi a

novými útrapami. Bolesti nepomíjitelné známe jen my, my ubozí starci, kteříž nemůžeme nic již pocíti."

Teobald zavrtěl hlavou.

„Myslíte," pravil, „že nic jsem neučinil, abych se zbavil tohoto neblahého šílenství? Ani rozum ani vůle nedovedly spoutati tento pud nevědomý, kterýž otřese srdcem mým již jen při vzpomínce na ni, kterýž mne poutá k její kráse, k její chladné, ďábelské duši. Vidíte, že ji dobře znám. Ó, býti jen jeden den pánem této ženy, veleti jí, viděti, jak se chvěje přede mnou, jak mne miluje, aneb jak se aspoň tváří, jakoby mne milovala! . . . Bez rozmyšlení zemřel bych pro několik hodin takovéhoto štěstí! . . . Vidíte, šílím!"

„Měl byste cestovati."

„Ano," odvětil a rozevřel list jeden, kterýž ležel dosud pod spoustou jiných papírů, „to jest můj list průvodní; odcestuju, odjedu do Španěl!"

„Do Španěl!"

„Ano, odjíždím, abych v službách královny Kristiny a v boji proti Karlistům hledal smrt; neboť, jak vidíte, život mne tísní, nemyslím, jako tato žena, že jest to neštěstím tak velikým, zemříti mlád . . . A potom bude mne litovati a pocítí snad i výčitky svědomí."

„Ach Teobalde," zvolal jsem, pohnut mocně jeho šílenstvím, „Helena jest až přes příliš pomstěna."

„Ubohý anděl!" zašeptal.

Opustil jsem ho se srdcem krvácejícím. Včera odjel.

Revolucionáři bulharští.

Ze zápasů bulharských za svobodu počátkem let sedmdesátých.

Píše Jos. J. Toužímský.

I.

Angel Kъnčev.

Bylo v sobotu dne 17 března r. 1872. Na hrbolatém, od dešťů vymletém břehu Dunaje, jenž od Ruščuku k přístavišti se sklání, bylo neobyčejně živo. Očekávalť se příchod nově zvoleného exarcha bulharského, Antima, hlavy samostatné, od řeckého patriarchatu nezávislé církve bulharské. Co stálo tuhých bojů a obětí, než Bulhaři dosáhli té vymoženosti v obvodu říše Osmanské, že svou církev a své školy spravovati si mohli sami, že národně i církevně vymanili se od Řeků a duchovníků, již k nim z cařihradského Fanaru byli vysíláni! Kdyby nebylo hrozivých a množících se povstaleckých čet, snad by ještě nebyl se odhodlal sultán Abdul Azis k vydání fermanu ze dne 8. sildhidže 1286 éry prorokovy čili 11 března 1870 po našem letopočtu. A nyní přicházel Antim cestou z Vidina, kde byl biskupem, do Cařihradu k instalaci. Což divu, že Bulhaři spěchali mu všude v ústrety, aby vlastníma očima jej spatřili a nadšeně jej podzravili! S Bulhary přišli i Arméni, rivalové Řeků a obyčejně tudíž spojenci Bulharů, přišli i zvědavé kaduny turecké ve svém zakuklení, i Spaňolci ruščučtí, ježto právě byl den šabesu.

Kus dále prostředkoval turecký párníček Seire spojení mezi tureckým Ruščukem a rumunským Ďurděvem. Obě města leží téměř proti sobě z každé strany Dunaje a jest pochopitelno, že přicházely častější návštěvy z jednoho břehu na druhý. Přes to však dozor byl přísný, bez průvodního listu nejen nikdo nesměl vkročiti do Ruščuku, ale ani jej opustiti. Platí to ostatně podnes všude v Turecku.

K několika rumunským důstojníkům a damám, jižto zástupem čekajících ubírali se k párníčku, aby se navrátili, přidružil se i mladý muž, pěkně rostlý, velkých černých jiskrných očí a lesklých černých knírů, jež osmáhlé ušlechtilé jeho tváři dodávaly odhodlanosti a vzezření dospělejšího než na jeho věk by se zdálo. Byl to dvaadvacetiletý Angel Kъnčev, jenž na zimu vrátil se z Táborské školy hospodářské v Čechách. Jako by nevěděl, k vůli komu zde zástupy čekají a ve chvíli, kdy veškera pozornost obrácena byla na levo k západu, ubíral se klidně na pravo k východu k tureckému Seire.

Minul podél několika Albánců, stojících tu na stráži, podával již červený lístek Ali efendiovi a blížil se k můstku, aby vstoupil do lodi. Tu však Ali efendi na něho vzkřikne, kde že má průvodní list. Kъnčev hledal v kapsách, ježto však jej nenalezl, poněvadž žádný neměl, odvětil Ali efendiovi: „Nemohu jej nalézti, efendi, musil jsem ho zapomenouti, nepochybně v kavárně.“ Sebral se, aby šel hledat průvodní list do kavárny.

— Hybaj, dříve se podíváme do passeportní kanceláře, abychom se přesvědčili, zdali vskutku jsi's vzal průvodní list, zakřikl Ali efendi Kъnčeva a hnal ho před sebou. Kъnčev podrobil se moci a ubíral se zblednuv jak stěna rozechvěn ke kanceláři.*)

Nebyla daleko, jenom asi na 150 kroků. Přátelé a známí Angelovi na břehu přítomní nepřikládali případu tomu zvláštní váhy, neboť nebývalo neobyčejno, že cestující do Rumunska voděni byli do kanceláře u přístavu pro průvodní listy zařízené. Jediní dva pašové, loďstva dunajského a vojenství, kteří bafali ze svých nargile před hostincem Gjulšen, tázali se Ali efendia, co dokázal ten Bulhar,

— Chce minouti bez průvodního listu, odpovídal s hlubokými poklonami policejní úřadník.

— Vypadá jako nějaký bankéř a zatím, chlapík, průvodní list si nevzal, prohodil jeden z nich.

Neuplynulo ani deset minut a oči všech obráceny byly k domu, kde policie měla svou stanici pro průvodní listy. Několik albánských zaptií (četníků) volalo hrubými hlasy z plných plic: Tutun! — Chyťte ho! Obecenstvo se obracelo a vidělo k nemalému úžasu, že osoba, jíž volání to platí, není nikdo jiný než Angel Kъnčev. Utíkal, co mu nohy stačily, od kanceláře k přístavu a za ním hnali se Ali efendi s dvěma zaptiemi s tasenými šavlemi v rukou. Obecenstvo, jež před ním stálo mu v cestě, většinou ženy, polekáno rozstupovalo se a tvořilo takto řady, nechávajíc volný průchod prchajícímu, jenž hnal se jako podrážděný lev. Za to oba pašové, jižto seděli před hostincem a kolem nichž Kъnčev musil minouti, skočili na nohy a ten se šavlí, onen s židlí v ruce postavili se a prchajícímu zabránili cestu. Příkladu jejich následovali mnozí námořníci, hamalové (nosiči) a jiní. „Chyťte ho! Držte ho! Ať neuteče! Zlý člověk!“ ozývalo se ze všech stran.

Vida se posléze obklíčena ze všech stran, Angel Kъnčev vytrhl mžikem revolver a obrátil se s ním proti zaptiím. Již po něm vztahovali ruce, ale spatřivše lesklý revolver ostali jako přimrazeni a to tím spíše, ježto ani ve snu jim nepřišlo na mysl, že by někdo v Ruščuku mohl míti u sebe revolver. Jeden ze zaptií padnuv na záda pustil šavli z rukou a zapřísahal sepjatýma rukama rozjařeného junáka, aby ho ušetřil; druhý dal se na útěk v opačnou stranu přístavu a třetí, Ali efendi, utíkal až do Dunaje, kam zabředl po kolena. Ale nejen zaptiové se rozběhli, i všichni ostatní, co jich bylo kolem, mezi nimi i oba pašové. Každý běžel od strašného člověka, či lépe od jeho revolveru. Rozumí se, že Turci neutekli dočista; mnoho zaptií s puškami v rukou postavilo se u nejbližších zdí, aby sami chráněni skoliti mohli odvážlivce.

*) Viz Zacharije Stojanova Zapiski na bъlgarskite vъstanija. Plovdiv 1884.

Tři až čtyřikráte napřáhl Angel Kъnčev revolver proti třem zaptiím, avšak ani jednou rána nevyšla. Učinil pak ještě několik kroků, zachvěl se jako list v jeseni, oči se mu zarosily slzami, rozhledl se bolně kolem sebe a zvolal mocně rozechvěným hlasem:

„Da živěj Bъlgaria!“ — Ať žiješ, Bulharsko!“

Uchopiv se pak oběma rukama revolveru přitiskl ho k hlavě... Temně zavzněla rána jako by z pod země vypálená. Revolver, jenž nespustil proti zaptiím, odskočil od hlavy a obě ruce, jež jej byly stiskly, popadly prudce havraní vlasy na roztříštěné lbi, jako by chtěly zkrátit bolest od kule, jež byla protkala mozek. Mrtvé skrvavené tělo klesalo na zem.

Rychlostí blesku roznesla se o tom zvěst po celém městě. Úsudky o smrti té před tváří celého města byly rozdílné. Jedni mluvili o nerozumu. Jiní projevovali hlubokou soustrast s mladým nadšeným vlastencem. Opět jiní nemohli pochopit, zač a proč si učinil smrt. Za to turečtí vládcové dunajského vilajetu, jehož sídlem je Ruščuk, povážlivě kroutili hlavami a nepohlíželi na událost tu jen tak snadně. Pociťovali, že krvavá ta událost má své hlubší příčiny, že něco se děje, čeho nechápou a že odhodlanost, jižto osvědčil mladík na počátku mužného věku, svědčí o zvláštním duchu a vážné moci, která takových skutků jest schopna. Turci připomínali si let 1867 a 1868, kdy čety bulharské pod prapory s hesly „Svoboda nebo smrt“ znepokojovaly panství turecké a nepatrné své síly stavěly proti velmoci Osmanské, aby osvobodily svou vlast. Připomínali si zlověstných komitů, kteří nelekali se ani šibenic, ani žalářů, ani zmrzačení neb smrti v zoufalých zápasech s přemocí tureckou. Domnívali se, že jest již po všem tom veta a že Bulhaři mohou býti nyní spokojeni s vymoženou samostatností církevní. A nyní povážlivý ten úkaz v týž den, kdy exarch bulharský slavil svůj vjezd do Ruščuku. Nemýlili se také. Smrt Angela Kъnčeva znamenala počátek nového bulharského hnutí.

Kolem mrtvoly Angela Kъnčeva nahromadilo se mnoho zvědavců, hlavně Turků. Nikdo však nesměl se dotknouti chladnoucího jeho těla, dokud by nepřišel příkaz od valie (místodržitele vilajetu), ač policie se všemi svými pohlaváry byla tu shromážděna. Delever paša, jeden z vysokých hodnostů tureckých, obrátil se k přítomným Bulharům s otázkou, „poznává-li některý toho člověka.“ Všichni ale krčili rameny, ač mnozí mrtvého dobře znali.

Posléze došlo svolení valiovo, aby mrtvola byla odnesena, avšak aby dříve prohledány byly přísně šaty zesnulého a cokoliv se v nich najde, aby pojal zvláštní, k tomu určený úřadník. Svlékali mrtvolu a proklepali každou kapsu, každý záhyb oděvu. Nalezli při ní a odebrali mnoho různých zápisků a širokou modrou čapku, jižto měl za pasem.

Té chvíle ozval se i srdcelomný nářek. Otec zesnulého, zedník Kъnčjo, spěchal sem, aby popatřil na těžkou ztrátu, již tak nenadále byl utrpěl. Zaptiové však nepouštěli jej k synu, aby snad neodebral mu nějaký zápisek. Vyzvědači slétli se kolem něho jako vrány a vyptávali se starocha na to i ono, jmenovitě s kým syn obcoval, kam chodil, byl-li

vždy doma a na všelijaké podrobnosti. Starý otec dával však jen velmi krátké a záporné odpovědi.

Nazejtří byl pohřeb Angela Kъnčeva. S hudbou, zpěvem a co nejslavněji provázeny byly tělesné jeho ostatky na hřbitov pravoslavný. Veškerá mládež ruščucká kráčela za jeho rakví. Nebyl tedy ani neznám ani neoblíben a přes nezákonné skutky jeho přece takové účastenství — to bylo, co turecké vládní kruhy ještě více zarazilo.

Kdo byl Angelo Kъnčev a koho ztratilo v něm Bulharsko?

Byl rodák z Trěvny, uvědomělého, chrabrého městečka Balkánského, kde spatřil světlo světa r. 1850. Otec jeho byl zde zedníkem či stavitelem. Rozdílu mezi oběma nelze na východě činit a co do inteligence možno podotknouti, že byli zedníci i tací jako Nikola Fičov, který, ač samouk, postavil dlouhý, výtečně se osvědčující, kamenný most přes Jantru u Bělé, jenž budí obdiv znalců a velice posloužil ruské armádě za války za osvobození r. 1877. Aby spíše vykořistil svou práci, odebral se Kъnčjo r. 1860 do Ruščuku, leč ani zde valně se mu nedařilo. Syn jeho již co mladý hošík obracel na se pozornost svými rychlými úspěchy a nevšedním nadáním. V národním učilišti ruščuckém prospěl tak výtečně, že někteří zámožní spoluobčané mu pomohli, aby mohl vstoupiti na bulharské gymnasium v Bolgradě. Znenáhla uzrávalo v něm tu přesvědčení, že nastoupiti jest mu jinou cestu života, než tu, na niž se těšil jeho otec a spoléhali pomocníci jeho. Svržení panství tureckého stávalo se velikým ideálem mládeže bulharské, a obětovati život a statek za osvobození vlasti od hnusného jařma, které zastavilo všecek vývoj národa, vroucí tužbou a upřímnou snahou. Byla to myšlénka odvážná, ale cíl byl veliký a jemu se měly přinášeti i největší oběti. Připraviti národ, opatřiti prostředky a směle k dílu — byly zásady mladé Bulharie.

I Angel Kъnčev rozhodl se pro tuto čestnou sice, ale trnitou cestu apoštola mučedníka a bojovníka povstalce. Nechtěl však jíti jen tak nehotov, nýbrž hodlal se k dráze té vyzbrojiti všemi možnými vědomostmi a prostředky. Proto ukončiv gymnasium pospíchal ne domů, nýbrž do srbského Bělehradu, kdež přijat byl na vojenskou akademii. Dělo byla tu jeho vyvolená zbraň. I zde s vnímavostí, nadáním a pílí dosáhl v poměrně krátkém čase toho, že vystoupil jako důstojník dělostřelectva.

Jako důstojník dělostřelecký odebral se v letě 1870 do Bukurešti, kde připravovalo se povstání. Doufal, že dojde k činu, seznal však, že akce byla odložena. Nepřály jí na ten čas domácí ani zahraničné poměry. Uchýlil se tudíž do Ruščuku, kde krátce pobyl v kruhu rodiny. Aby nezahálel, chtěl se oddati jiné ještě povinnosti národní, se svou dráhou povstaleckou chtěl spojiti i znalosť zemědělství, jehož povznesení za tak důležité pro celý národ považoval. Vydal se na cestu do Tábora, kdež vstoupil na vyšší zemskou hospodářskou školu.

V Táboře pobyl A. Kъnčev rok 1870 a 1871. Že i zde osvědčilo se jeho nadání, vysvítá z toho, že v prvním semestru měl z 12 předmětů známky výborné a v druhém, který studoval jako mimořádný posluchač, aby pojati mohl více předmětů, 15 výborných. Od kruhu Bulharů v Táboře studovavších, kteří tvořili tu svou jednotu, byl zvolen za předsedu. O jeho

smyslu a povaze svědčí i přednášky, jež měl v kruhu svých rodáků.*) Byly to zejmena o pevnosti charakteru, o příčinách, pro něž ostalo pozadu zemědělství bulharské, kteréž jsou ovšem rázu politického, spůsobeného panstvím tureckým a těžkým porobením lidu, a o spolcích, jaké by měly být v Bulharsku a pro Bulharsko zřizovány. Za pobytu svého v Táboře A. Kъnčev naučil se i jazyku českému a navštívil nejen Prahu, ale seznámil se i s jinými městy českými.

Vraceje se z Tábora zastavil se A. Kъnčev v Bukurešti u Ljubena Karavelova, miláčka omladiny bulharské, nástupce Rakovského v revoluční činnosti a vynikajícího spisovatele bulharského, jmenovitě revolučního. Zde seznámil se i s Vasilem Levským, apoštolem a mučedníkem revoluce bulharské a s tajným ústředním revolučním komitétem. Taktéž smluvil se s Levským o apoštolských cestách, které po Bulharsku podniknouti mínil dílem ve společnosti Levského, dílem sám, aby Levský, znavený mnohým putováním, mohl si oddechnout.

V Ruščuku zřídil A. Kъnčev již r. 1870 před svým odchodem do Tábora tajný revoluční komitét, jenž důležitý potom měl úkol v revolučním hnutí.

Navrátiv se do Ruščuku, oznámil A. Kъnčev tureckým úřadům, že skončil zemědělská studia v Táboře a aby nebyl ustanoven nikde do služby, činil si podmínky, jimiž možnosti té unikl. Za to věnoval všechny síly své úkolu, který si byl vyvolil.

Z Ruščuku vydal se nejprve do Trnova, s posláním k tamnímu komitétu, založenému od Levského. Dále ubíral se do Lovče, kde sešel se s Levským, jak v Bukurešti se byli umluvili. Odtud poslal ještě ze dne 29. září 1871 dopis, v němž pozdravovati dává své druhy v Táboře, Praze, Lipsku a Mnichově. S Levským ubíral se pak náš bohatýr od vesnice k vesnici, od města k městu, v oděvu tu kupce, tu dělníka neb rolníka. Aby od tureckých úřadů nebyl znepokojován, měl A. Kъnčev padělanou smlouvu s vídeňským jedním závodem, že skupuje proň kůže po Bulharsku. Tak prošel bez pohromy severním a jižním Bulharskem, zřizuje komitéty, ustanovuje důvěrníky a čině přípravy k dílu národnímu. Dva dni tomu byly, co vrátil se z jižního Bulharska do Ruščuku, odkud právě chtěl nastoupiti cestu, aby v Bukurešti uradil se o dalším s Karavelovem a Levským. Chvíle zdála se býti příznivou, veškera pozornost obrácena byla v jinou stranu, zatím stal se krok ten pro něho osudným.

Zbývá otázka ještě: proč sáhl k nejkrajnějšímu tomuto prostředku, k sebevraždě? Nemíti průvodní list není ještě takové provinění ani před očima tureckýma, aby odvážný jun zbavoval proto svou vlast statečných svých paží? V nejhorším případu vyšetřování a věznění mohlo se protáhnouti snad několik měsíců a byl by zajisté vyvázl konečně živ a zdráv?

Věc má se jinak. Předně jest velká pravděpodobnost, že turecká policie byla na našeho junáka již upozorněna. Za druhé měl u sebe zá-

*) Bližší ty údaje podal nám s laskavou ochotou řiditel vyš. zem. hospod. školy táborské, p. František Farský. Pan prof. J. Beránek v Táboře chová obraz vylíčeného zde výjevu. Za některé podrobnosti děkujeme též spolužákům zvěčnělého hrdiny z táborského ústavu.

pisky. Bez něho nebyly zápisky ty tureckým úřadům nic platny. Byly psány šifrovaným písmem, kteréž rozluštit mohl jedině on. Což kdyby ho byli nutili hrozbami, sliby a mučením? V tajných těch zápisech ležela velká část zdaru revoluce. Obsahovaly organisaci revoluční pro výbor bukureštský, ovšem s jmény i osob i míst předělanými, jež byla v užívání v úzkém kruhu zasvěcenců. Zápisky ty a rozluštování jich byly příčinou, že vzal si život. Turci dostali zápisky, ale nedostali Kъnčeva. Co v zápiskách asi může býti, tušili sice, ale nevěděli a nikdy nevypátrali.

Hluboký smutek panoval v čtenářském spolku ruščuckém, jenž jako Janus dvojí měl tvář, veřejnou oproti Turkům, nevinnou a loyální, tajnou oproti revolučnímu hnutí, jež v něm mělo své středisko. Zde vysvětlila se i příčina, proč mladý hrdina vzal si život a za skutek ten vzdávána mu čest. Zde objasnila se i okolnost, proč první čtyry rány z revolveru Kъnčeva selhaly. Byltě téhož dne hostem u svého dobrodince, Ivana Čorapčijeva. Kъnčev zde zdřímnul, při čemž revolver vyniknul mu z kapsy. Vida to Čorapčijev vzal revolver a vyndaval z něho patrony. Když vyndal čtvrtou, probudil se Kъnčev, vzal mu svou zbraň a schoval u sebe, nevěda, že několik nábojů schází.

Přes to že Turci měli v rukou důkaz tajemného hnutí, jež nemohlo býti jiné než revoluční, veřejně vyličovali případ ten, jako by byl bez významu. „Dunav", vládní list polo bulharský a polo turecký, rozepisoval se o smělém junovi jako fantastovi, jenž špatné měl chování, nechtěl se uchopiti nižádné práce, a posléze nemaje ani pary v kapse snažil se pro dluhy prchnouti do Rumunska, aby si tam vyhledal rovné sobě pobudy. Když se mu však podnik nezdařil, uznal prý za dobré učiniti životu svému konec. Jisto bylo ovšem, že Angel Kъnčev neměl dluhů a že v jeho kapse našla policie při prohledávání mrtvoly ještě deset zlatých dvacetifranků.

Revoluční komitét v ruščuckém čitališti čili čtenářském spolku „Zora" byl, jak řečeno, dílem Kъnčevovým. Vstoupil-li sem nezasvěcenec, neměl tušení o tom, čemu vlastně místnosti ty slouží. V zlatém rámu vyvěšeny byly v čítárně stanovy spolkové, z nichž jeden článek hlásal: Nižádnou knihu neb časopis směru protivládního čitaliště nepřijímá. Na stole ležely „Dunav", nevinné cařihradské listy bulharské, vládní výnosy turecké a těm podobné listy a tiskopisy. Knihovna byla již uzavřenější, sem i za dne přicházely různé návštěvy, rolníci, mniši, kupci, vůbec mužové z lidu, kteří nebudili podezření. Co za zavřenými dveřmi se dělo, čtenáři náhodou přítomní nevěděli. Jinak ale ani tu nebylo viděti než knihy klidného občanského smýšlení. Kdo by byl bedlivěji stopoval návštěvníky, byl by poznal, že opouštějí tyto místnosti se zásobou literatury, avšak jiné než která byla vyložena, aneb s revolvery. Přicházeli sem buď apoštolové revoluce neb zástupci komitétů, aby si tu opatřili revoluční četbu pro lid, „Svobodu" a jiné spisky Ljubena Karavelova, Rakovského aj. aneb revolvery, šavle, pušky a výzbroj pro chystané podniky neb pro případ potřeby.

K častým a vždy vítaným navštěvovatelům náležel i otec Matej Preobraženský, nazvaný tak dle kláštera Preobraženského před Trnovem, z něhož byl však pro své ustavičné pochůzky mezi lidem vyhoštěn. Pod

svou řeholní mantií dovedl již směstnati opasek revolverů, jež pak na určitém místě odevzdal. Otec Matěj zakladal jmenovitě hospodářské spolky a besídky po venkově, jež podobně jako „Zora“ v Ruščuku byly sídly komitétů revolučních. Obvodem jeho bylo hlavně Trnovsko a Sevlijevsko, kdež v Novém sele postavil i dům, jenž sloužil za útočiště revolucionářům, Zamýšlel zbudovati i celý klášter, jenž by sloužil účelům revoluce, avšak r. 1874 zastihla ho smrt v plné jeho činnosti, zemřel v Novém sele v řečeném domě a když cítil, že blíží se jeho poslední chvíle, povolal ještě mnohé vlastence z Trnova, jež na smrtelném loži vybízel k vytrvalosti.

Ale jinak vypadalo v místnostech „Zory“, když večer nastal klid a všechna okna i dveře byly zabedněny. Tu počala úřadovat revoluce. Vyřizovány došlé spisy, ovšem slovy na oko nevinnými, jimž však adresáti dobře rozuměli. Nad lampou ve stropu upevněnou vytaženy tajné přihrádky s provoláními a stanovami revoluce, odlitky tureckých pečetí z různých měst pro teskere (průvodní listy), turecké blankety průvodních listů a revoluční pečeť s bulharským lvem k označování dokumentů od komitétu vydaných. V knihovně z tajných přihrádek ve zdi vybírány revoluční listy a revoluční literatura, revolvery a podobné věci. Ve sklepě v tajné přihrádce plechové pod zemí byly zásoby různých jedů od studujících lékařství v Bukurešti zaslaných. Jedy ty sloužily nejen proti nepřátelům, ale více ještě pro přátele. Čety bulharské, podstupujíce zoufalé zápasy s přemocí tureckou, byly vždy zásobeny jedem. Jed byl poslední útěchou tomu, jenž klesl zraněn a nemohl z místa, aby neupadl v ruce turecké, i těm, kteří byli zaskočeni a považovali se za ztraceny. Zásoby zbraní byly zde jen příručné, hlavní sklad nalezal se jinde, v domě Obretovových, pod ochranou jich pečlivé a oštražité matky. V čitališti dílem ve sklepě dílem při knihovně byly i místnosti pro úkryt mužů revoluce, aby když v přestrojení dostali se do města, na čas mohli se skrýti před slídivými zraky turecké policie. Zde zasvěcovali se i spolehlivé osobnosti do tajností komitétu a přijímali za členy.

Brzo po smrti Kъnčeva přijat zde byl za člena Zacharij Stojanov, známý později s dostatek jako jeden z hlavních strůjců státního převratu Plovdivského ze dne 18. září 1885 a sjednocení Východní Rumelie s knížectvím bulharským.

Revoluční program měl za účel zřízení Bulharska v mezích bulharské národnosti a s právem jeho sebeurčení a byl prodchnut opravdovou svobodomyslností, jež nechtěla potlačovat nikoho, ale osvobodit všechny. Pro převraty v minulosti, kde střídali se v držení Řekové, Bulhaři, Srbové a tytyž země patřily jednou těm po druhé oněm, neshledával vhodného rozřešení v právě historickém, ale toliko dle zásady národnostní. V desíti článcích hlásá do slova:

I. Bulharský revoluční centrální výbor má za účel osvoboditi Bulharsko revolucí mravní a brannou. Forma příštího státního zřízení ponechává se době, až osvobození bulharské stane se skutkem.

II. K dosažení vytknutého cíle slouží všeliké prostředky: propaganda, tisk, zbraň, oheň, smrt a j.

III. Bulhaři přejí si žíti se všemi svými sousedy přátelsky, ale jmenovitě se Srby a Černohorci, sympatisujícími s jejich snahami, i s Rumuny, s nimiž sudby jejich úzce souvisí, a přejí si, aby s nimi všemi zřízena byla federace svobodných zemí.

IV. Bulhaři žádají, aby země obydlená od Bulharů spravovala se bulharsky, t. j. podle mravů, obyčejů a povahy bulharského národa, jakož ony země, jež obydleny jsou od Rumunů, Srbů, Černohorců a Řeků, aby spravovány byly v duchu rumunského, srbského, černohorského a řeckého národu.

V. Nechať každá národnost jako i každý člověk zachová svoji svobodu a spravuje se dle své vlastní vůle. Nežádáme nic cizího to jest nic, co není naše, ale nechceme, abychom ze svého postupovali jinému.

VI. Nedomáháme se historického práva, ale ponecháváme obyvatelstvu, aby rozhodlo o svých sudbách a prohlásilo se, ku kterému federovanému chce příslušet, k Srbům, Bulharům, Rumunům či Řekům, pročež odpadají sporné otázky o hranice.

VII. Bulhaři žádají pro sebe svobody národní, svobody osobní a svobody náboženské, slovem svobody lidské a žádají tudíž téže svobody i pro své přátely a sousedy. Bulhaři nedomáhají se vlády nad jinými, pročež nedopustí také, aby jiní vládli nad nimi.

VIII. Pokládáme za své odpůrce i ony bulharské vyvrhele a čorbadžie, kteří staví se proti našemu národnímu účelu a budeme je stíhat všude a všecky.

IX. Pokládáme i Řeky za své přátele a spojence, jestliže vzdají se svých dosavadních panhellenských snah a historických osobivostí.

X. Nepovstáváme proti tureckému národu, ale proti turecké vládě a proti oněm Turkům, kteří ji podporují a brání. Slovem považujeme za přátele veškeré národy a národnosti, kteří sympatisují s naší svatou a čestnou věcí bez ohledu na víru a národnost.

Statut bulharského centrálního revolučního výboru záležel z devíti oddílů. Jako účel první z nich hlásal (v čl. 1), že má moc prozatímné vlády, aby připravil a provedl revoluci všelikými mravními a hmotnými prostředky, jmenovitě propagandou tajných komitétů, tiskem a vypracováním válečného plánu, ustanovením vojevůdců, opatřením zbraně a j. Druhý oddíl stanovil o zřízení komitetní správy: Čl. 1. Jak ústřední tak všechny místní komitéty sestávají z Bulharů národně zachovalých. Čl. 2. Sídlo ústředního komitétu je neznámo: jest všude a nikde a každý jeho člen zastupuje komitét, má-li v ruce plnou moc. Čl. 3. K dosažení svého účelu zařizuje ústřední komitét místní komitéty, jež spravují se tak jako ústřední. Čl. 4. K vůli potrestání provinění a dozoru nad pracemi místních komitétů, ústřední komitét udržuje tajnou policii, záležející z vybraných, statečných, rozhodných, věrných a vytrvalých mužů. Čl. 5. Aby usnadněno bylo spojení ústředního komitétu s místními, zavádějí se tajné pošty, z nichž každá závisí na tom komitétu, jenž ji zřídil. Třetí oddíl obsahuje ustanovení o vládě; centrální a místní komitéty sestávají každý z předsedy, jeho náměstka, pokladníka a neobmezeného počtu členů. První osobu v ústředním komitétu volí plnomocníci místních komitétů a tato osoba vybere si ostatní členy ústředního výboru.

Oddíl IV. obsahoval povinnosti vlády a revolučních dělníků; oddíl V. prostředky finanční, jež záležely z půjček národních, z příspěvků místních komitétů a z příjmů, jež ústřední komitét uzná za nejvhodnější v souhlasu s místními komitéty; oddíl VI. ustanovení o osobách za vojevůdce, tajnou policii neb první bojovníky, což příslušelo ústřednímu komitétu; oddíl VII. jednal o opatřování zbraně a válečných potřeb, jimiž ústřední komitét vyzbrojoval všechny zbraně schopné muže; oddíl VIII. o přijímání nových členů a vojevůdců a oddíl IX. o trestu, jenž záležel v smrti za provinění proti účelům revoluce, o čemž rozhodoval ústřední komitét.

Z toho již možno přibližný učiniti si obraz snah, jimž život mladého hrdiny padl za oběť. K statutu připojeno bylo ještě toto prohlášení na základě své plné moci jej zvolivších: 1. Jenom centrální revoluční komitét má za povinnost dáti znamení k všenárodnímu povstání. 2. Nižádnému bulharskému vojvodovi neb čorbadžiovi nenáleží zastupovati bulharský národ před jinými národnostmi neb vcházeti v úmluvy bez vědomí centrálního komitétu. 3. Nikomu nepřísluší sestavovati nějaký revoluční komitét bez vědomí centrálního komitétu.

Posléze připojen ještě tento dodatek: Přítomný statut prozkoumá se, schválí a potvrdí plnomocnými zástupci místních komitétů a ostane v platnosti do počátku revoluce. Jakmile počne revoluce, bulharský centrální komitét svolá zástupce všech místních komitétů za příčinou jiného zřízení. Právomoc statutu toho přestane a v život vstoupí vojenský zákon, jejž vojvodové v souhlasu s centrálním komitétem dle potřeby vyhlásí.

„Pomozi nám bůh a naše paže! Ku předu!“ Heslem tím končila revoluční listina bulharská.

Komitét — komitadži! Přízrak ten znovu počal znepokojovati Turky od smrti Angela Kъnčeva na břehu ruščuckém, jen že nevěděli, kde a jak hledati skutečnost. Komitét v Ruščuku byl sice místním, pro své však sídlo nad veletokem země a národy spojujícím a pro sousedství rumunské, kde revoluce bulharská volněji se mohla připravovat, měl zvláštní důležitost. Ovšem bylo Rumunsko také dosti střeženo a zemí Bulharům takřka zakázanou. Vyzvědači turečtí stále tam hledali po stopě a také úředně zakročovala turecká vláda v Bukurešti, když přicházela na stopu podnikům odtud vycházejícím. Marně však pátrala po centrálním komitétu a jeho členech a šťastně také dovedl se zachrániti vždy komitét ruščucký a odvrátiti od Ruščuku podezření. Nemalá zásluha za to náleží ženě z lidu bulharského, kteráž i v činnosti revoluční velký měla podíl.

Na valech kodaňských.

Kodaň s okolím.

Napsal V. Krupský.

Dobře jsme ve Stralsundu učinili, že jsme ještě před příjezdem berlínského rychlíku zabezpečili sobě příhodná místa v kajutě parníku „Oskara“, který nás měl dopraviti do Malmö. Přijelo totiž rychlíkem tím mnoho cestujících, kteříž měli s námi stejný cíl cesty.

My jakožto „beati possidentes“ zůstali jsme v kabíně tak dlouho, až dáno znamení k odplutí. Kdo se opozdil, musel vzíti za vděk pobytem ve společném saloně. Přítel, unaven dopolední jízdou ze Sasnice a chůzí po Stralsundu, natáhl zemdlené údy na pohovku a podřimoval, já pak vyšel na palubu lapat čerstvý vzduch a prohlédnout si spolucestující. Mimo Němce, jichž tu byla valná většina, pak několik Švédů a Dánů domů se vracejících, byli jsme na lodi z jiných národností my dva Češi a pak jeden starší již anglický párek, z jehož sporého hovoru přece tolik bylo lze seznati, že již hezký kus světa procestoval. Jakýs chvástavý Němec namáhal se bavit celou neznámou mu společnost na palubě.

„Oskar“ vesele prorážel vlny Strelasundu, věže Stralsundské ztrácely se již z obzoru, posud však zřeli jsme v pravo i v levo břehy zemské. Pluli jsme kolem osamělého rybářského ostrova Hiddensöe, jenž kdysi s Rujanou souvisel, dnes však již značně od ní vzdálen jest. Na severním, poněkud vyvýšeném konci ostrova leží ve zříceninách klášter Cisterciacký.

Již i v pravo daleko viditelný maják Arkonský zmizel zrakům našim, octli jsme se na širém moři a také jsme to ihned na pohybu parníku cítili. Kapitán prohodil, že jest moře dnes trochu nepokojné; ale pro nás byl ten „malý neklid“ již hotovou bouří.

„Oskar“ ocitoval se brzy přídou svojí, brzy zase zadkem ve výši; vlny zvýší patrového domu valily se k lodi, přesmykovaly se přes palubu a nejednou notně nás pokropily. Do sytosti užili jsme krásné houpačky, jejíž účinky v brzku se objevily.

Hovor na palubě začal váznouti, a konečně utichl i onen mluvka z říše. Dámy již dávno opustily palubu; i miss zmizela, ač choť její ujišťoval, že mnohou dalekou cestu po moři již konala; upřímně se však přiznal, že pravidelně každou také odstonala.

Vzpomněl jsem si na přítele a jsa zvědav, jak se mu asi vede, sešel jsem do kabíny. Našel jsem ho sklíčeného na těle i na duchu; litoval, že nešel se mnou na palubu; teď cítil se k tomu příliš slabým. Stewartka měla v kabínách plno práce. Nevydržel jsem tu dlouho. To neustálé houpání a nahýbání se lodi v pravo a v levo bylo v nízké, dusné místnosti ještě protivnější nežli na palubě, kde člověk mohl alespoň volně dýchati. Vyšel jsem tedy zase ven, drže se křečovitě zábradlí schodů a z hluboka jsem si oddechl, octnuv se opět na čerstvém vzduchu.

Ale mnoho mi to nepomohlo; konečně podlehl jsem také...

Chýlilo se již k 9. hodině večerní, kdy jsme se octli u zátoky „Kjöge“, známé v historii dvojím vítězstvím Dánů nad Švédy r. 1677 a pak r. 1710, kdy tu hrdinný admirál dánský Hvitfeld hořící svou loď vyhodil prachem do povětří, obětovav sebe i mužstvo své ku spáse města Kjöge i ostatního loďstva dánského, jemuž z požáru na lodi Hvitfeldově vzniklého velké nebezpečí hrozilo. Nechavše zátoku tuto v levo, s potěšením vítali jsme daleko široko zářící maják Malmöský. Utrpení našemu učiněn rázem konec, jakmile jsme se dostali do klidnější vody přístavu.

Po svízelích cesty těšili jsme se nad míru z pohodlí elegantního, po anglicku zařízeného hôtelu Kramerova a druhý den užili jsme několika hodin, jichž nám tu ještě k pobytu bylo dopřáno, k povrchní prohlídce města.

Malmö činí celkem přívětivý dojem. Ulice jsou většinou široké a přímé, hlavní náměstí osázeno jest stromovím; zde stojí také krásná radnice se sálem Knutovým, kdež r. 1524 vzala za své unie Kalmarská známým recessem. Přístav jest umělý a dosti pohodlný Jakkoliv Malmö čítá dnes asi 45.000 duší, pohřešujeme tu podzemní kanalisace; ale přes to panuje zde čistota, jíž vyznamenávají se pobřežní města švédská před mnohými jinými většími městy uvnitř země. Blízkosť moře nečiní bezpochyby kanalisaci tak nutnou.

V přístavu kodaňském.

O 10. hodině dopolední vstoupili jsme na parník, prostředkující dopravu z Malmö do Kodaně. Vítr přes noc utichl a moře bylo zase hladké jako zrcadlo. Nezapomenutelným zůstane mi obraz, jakýž skytal se zrakům našim, když asi po jednohodinné plavbě blížili jsme se ku břehům dánským. Nejprve vyskytly se na obzoru kopule věží kodaňských, citadella a fort Tre Kroner a za nedlouho ležela před námi rozprostřena mezi vodami metropole dánská ve vší kráse své, ozářena svitem slunečním v pozadí jejím pak lesnaté pobřeží Sjaellandské, nad námi široká modrá klenba nebeská, pod námi klidné vlny modravého Oeresundu! Nemohli jsme se krásného toho pohledu nasytiti. Ku polednímu vjel parník náš do Kallebrostrandu, úžiny, dělící ostrov Sjaelland (Seeland) od ostrova Amageru, a hned na to zakotvili jsme v rozsáhlém a loďmi všeho druhu téměř přeplněném přístavě kodaňském.

Když finanční orgány na parník náš vyslaní úřad svůj vykonali, dostali jsme se šťastně na pevninu a vyhledali sobě byt v nedalekém hôtelu na náměstí sv. Anny.

Odpoledne zasedli jsme ku table d'hôte, při níž naskytla se nám příležitosť seznámiti se se zvláštním patriarchalním zvykem. Náš hôtelier, velmi hovorný muž, zasedl v čelo tabule jako domácí pán, jedl s námi a bavil nás všemožným způsobem, udíleje zároveň každému rady, když za ni tázán byl.

Po obědě vydali jsme se na první procházku městem.

Východní část Kodaně jest pravidelná a moderní, západní nepravidelná a starožitná; celek má ráz města obchodního, čemuž již i samo jméno jeho nasvědčuje. Slujeť v dánštině „Kjöbnhavn“, což jest tolik jako přístav pro kupce.

Kongens Nytorv.

Venkované.

„Kulatá věž.“

V centrum města nalézá se „Kongens Nytorv“ (královské nové náměstí), tvořící kruh, do něhož sbíhá se paprskovitě neméně než 13 tříd. I jest tedy zcela přirozeno, že náměstí toto jest tepnou celého města; odtud dostati se lze „sporveii“ (tramvay) do všech rozsáhlých jeho končin. Uprostřed náměstí postavena jízdecká socha Christiana V., jenž zemřel roku 1699.

K jihu v průčelí náměstí stojí nádherné „národní divadlo“, zbudované mistry Petersenem a Dahlerupem ve slohu renaisančním; před hlavním vchodem stojí bronzové sochy dánských básníků Ludvíka Holberga a Ad. Oehlenschlägera. Divadlo toto otevřeno a věnováno bylo pěstování národního dramatu r. 1874. Na jihovýchod vypíná se palác akademie umění, bývalý to zámek „Charlottenborg“, v němž zahájeny bývají výstavy umělecké. Ostatní strany náměstí ověnčeny jsou krásnými

Christianborg.

Museum Thorwaldsenovo.

stavbami soukromými, z nichž zejména vyniká „hôtel d'Angleterre“ vedlé nejživější ulice kodaňské t. z. „Oestergade“, v níž jest hojnosť elegantních krámů a vkusně upravených výkladních skříní. Mezi těmito přední místo zaujímají sklady rukavičkářské, v nichž možno za dosti drahý peníz poříditi sobě pravé „dánské“.

Odtud zabočíme do „Kjöbmagergade“ ke kostelu sv. Trojice, abychom s t. z. „Kulaté věže“ (někdejší hvězdárny) rozhledli se po Kodani s ptačí perspektivy. Samo sebou se rozumí, že k tomu zvolíme nejraději dopoledne, kdy vzduch jest čistý, a jasný den. Věž sama jest kulatá, 115′ vysoká a má 48′ v průměru; stoupání na ni jest pohodlné, nemáť schodů, nýbrž jde se nahoru po šnekovité široké uhnětené cestě uvnitř věže. Tím lze také vysvětliti pověst, že car Petr Veliký při návštěvě své v Kodani na věž tuto pohodlně vyjel.

Panorama shora se jevící jest věru rozkošné. Dole pod námi rozsáhlé město s čilým ruchem v ulicích jeho panujícím, přístav s četnými loděmi všeho druhu a různých vlajek a dále za ním čarokrásný Oeresund, jejž odtud přehledneme až k mlhavým břehům švédským, na severozápad lesnaté pozadí Sjaellandu. Pohled s „kulaté věže“ upomínal mne velice na pohled s „Campanile“ v Benátkách.

Nabaživše se divadla toho sestoupíme s věže a úzkou ulicí dostaneme se na „Frueplads“, uprostřed něhož stojí „Vorfruekirke“ (kostel P. Marie), hlavní chrám kodaňský, jenž při bombardování města Angličany v osudných dnech od 2.—5. září 1807 ještě se 300 jinými budovami popelem lehl. Po té byl chrám mistrem Hansenem ve způsobu řecké basiliky znovu zřízen.

Na štítu chrámovém vyvedli Thorwaldsen a žáci jeho znamenité reliefy. Od Thorwaldsena samého pochází relief představující: „Kázání sv. Jana Křtitele“ a relief nade vchodem chrámovým, znázorňující: „Vjezd Kristův do Jerusaléma.“

Vnitřek chrámu vyniká jednoduchostí a nevšedním vkusem. Není tu, jak to namnoze v našich chrámích zvykem, oltář na oltáři, takže pro samé ozdoby a obrazy téměř ani stěn nevidíš. Zde jsou kromě hlavního oltáře pouze sochy Krista Pána a 12 apoštolů a křtitelnice (klečící anděl s mušlí v rukou). Ale co tu vidíme, vše jest překrásné

Vor-Frelser-Kirke.

Holmens-Kirke.

— pravá díla mistrovská. Veškeré sochy tyto modelloval a z větší části i provedl Thorwaldsen v Římě od r. 1821—1827.

Severně od chrámu stojí budova universitní, založená r. 1479 králem Christianem I. I tato budova utrpěla při zmíněném obléhání Kodaně značnou škodu a musela znovu zřízena býti. S universitou souvisí bibliotheka, čítající 270.000 svazků a 4000 rukopisů, mezi těmito mnoho perských a indských. Za bibliothekou směrem ku „Krystalgade“ nalézá se museum zoologické, pocházející z doby nejnovější, v němž určeno jest zvláštní oddělení pro velryby.

Jižně od zmíněného chrámu Panny Marie na t. z. „Nytorvu“ (nové náměstí) stojí radnice a soud, v jehož štítu čteme nápis: „Med Lov skal man Land bugge“ t. j. „Zákonem vzdělávejme zemi.“

Ulicí radnickou dostaneme se ke kanálu, jenž se všech stran obtéká

zámek Christianborg — ohromný komplex budov, zaujímajících celou část města. Ze zámku samého viděti lze dnes jen pouhé zdivo. Zlý osud stihal zámek tento, jehož původ klade se do r. 1168, kdy Roeskildský biskup Axel jej vystavěti dal, položiv tím základ Kodani, kteráž různými výsadami opatřena, brzy zkvétala a se vzmáhala. V první polovici 18. věku zřídil zde král Christian VI. nový palác dle vzoru zámků evropských, který však r. 1794 lehl popelem. Mistr Hansen vystavěl r. 1828 znovu zámek ve slohu vlašsko-francouzském, ale i tento v nejnovější době v noci na 4. října 1884 vzal opětným požárem za své a

Bursa.

není do dnes znovuzřízen. Na štěstí obmezen byl poslední zhoubný požár pouze na budovu zámeckou, takže ostatní sousední budovy veřejné, zejména drahocenná královská bibliotheka, zachráněny byly. Jak značná škoda by Dánům byla zkázou této knihovny vzešla, možno posouditi z toho, že chová přes půl millionu svazků a 20 tisíc rukopisů (mezi nimi mnoho singhaleských a sanskritských) a řadí se tudíž bohatostí svou mezi největší knihovny evropské.

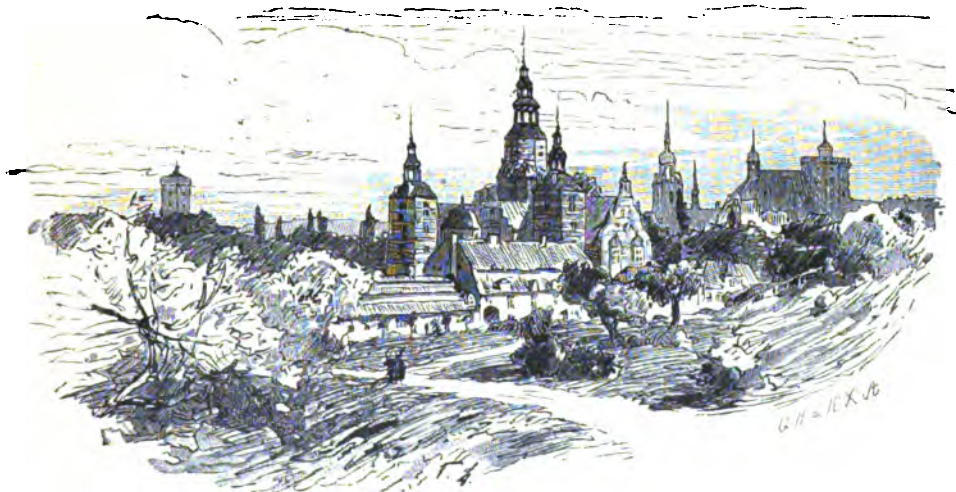
Průčelí zámku zdélí 110 m. zdobeno jest sochou Bedřicha VII. se 4 sochami allegorickými.

Vedle zřícenin zámku Christianborgu blíže kanálu stojí prazvláštní budova ve slohu polo egyptském polo řeckém, kteráž na cizince činí dojem jakéhosi mausoleum. A v skutku jsou v ní na nádvoří pocho-

vány tělesné ostatky největšího nordického umělce — Alberta Thorwaldsena, jenž odpočívá tu uprostřed svých slavných děl. Jsme v museum a mausoleum Thorwaldsenově.

Prazvláštní budovu tuto provedl architekt Bindesböll a odevzdal ji účelu svému r. 1848. Zde vystavena jsou celému světu na odiv mistrovská díla Thorwaldsenova a sice dílem dokončená a v mramoru provedená, dílem modelly ze sádry. Celkem čítá se děl 648 i diviti se musíme tvůrčímu duchu mistra, jenž za živobytí svého sám z mramoru vykouzlil na 200 reliefů, přes 100 poprsí a portraitů, as 60 soch z řeckého bájesloví a křesťanského zjevení a 10 náhrobků!

Nemaje dětí ni manželky, odkázal umělec veškerá svá pozůstalá díla státu dánskému jakožto universalnímu dědici s podmínkou,

Rosenborg.

že pro díla ta zvláštní budova zřízena býti má. Stát přijav dědictví, vyplnil poslední vůli svého věrného syna a zřídil mu po přání jeho též hrobku na nádvoří musea.

Netřeba podotýkati, že dědictví Thorwaldsenovo hojné úroky nese a že nejen odborníci, nýbrž i laikové putují na mnoze do Kodaně jen proto, aby se pokochali sbírkou nesmrtelných jeho výtvorů.

Za zámkem Christianborgem naleză se ještě „palác princův", zvaný tak proto, že před časy obývali jej dánští princové korunní. Dnes uschovány jsou zde sbírky nordických starožitností a museum ethnografické, kteréž vedle Stokholmského jest nejznamenitější sbírkou toho druhu, znázorňující kulturní rozvoj nordických národů od pradávných dob. Starožitnosti roztříděny jsou tu v pět oddělení: z doby kamenné, bronzové, železné, ze středo- a novověku. V ethnografickém museum zajímají zvláště předměty z Islandu a Gronska.

Z paláce princův zamíříme ulicí „Nybrogade“ ke kanálu, po němž prohání se v loďkách i drobná mládež. Zvykáť Dán vodě již z útlého mládí.

Opodál na Amagertorvu (Amagerské tržiště) vidíme jiný obraz. Zde ve staré čtvrti města panuje čilý život. Osadníci z blízkého ostrova Amageru — rození zahradníci — rozbili zde své stánky, v nichž prodávají zeleninu, plody své namáhavé práce. Lidé tito mají svůj zvláštní „holandský“ kroj. Král Christian II. totiž zřídil na ostrově Amagerském v předměstí „Sundby“ kolonii holandskou, kteráž rozmnožila se od té doby asi na 7000 duší a kteráž doposud zachovává houževnatě svůj mrav a zvyk, vynikajíc při tom nevšední pílí a také zámožností.

Poblíže těchto zelinářů a zelinářek na „Höjbropladsu“ táboří zase rybáři a rybářky, nabízejíce ke koupi směs pradivných tvorů mořských.

Na Amageru vypíná se „Vor-Frelser-Kirke“ (chrám Spasitelův) s vysokou věží; z jiných kostelů kodaňských zasluhuje ještě zmínky „Holmens-Kirke“, vystavěná na začátku 17. století. —

Jdeme-li dále ku Holmenskanálu, uzříme štíhlou věž zvýší téměř 48 m., jejíž špičku tvoří zapletené ohony čtyř draků. Toť věž bursy, vystavené ve zvláštním slohu nizozemském králem Christianem IV. v první polovici 17. století. Odtud vrátíme se v několika minutách na „Kongens Nytorv“, z něhož jsme byli vyšli. —

Mimo již dotčený, v ssutinách ležící zámek Christianborg má Kodaň ještě tři jiné zámky a to: Amalienborg, Rosenborg a Frederiksborg.

První z těchto zámků jest obydlen královskou rodinou a nalézá se v „Amaliengade“ blíže náměstí sv. Anny. Jsou to vlastně čtyři paláce ve slohu rokokovém zbudované, kteréž souměrně jsouce rozestaveny tvoří dohromady osmihran s náměstím uprostřed, na němž stojí socha Bedřicha V. na koni.

Druhý zámek, Rosenborg, jest na severozápadním konci města u „Nörrevolds-boulevardu“ v parku Rosenborgském a pochází již z r. 1604, kdy vystavěti jej kázal nejpopulárnější král dánský Christian IV., jenž byl nejen udatným vojevůdcem, nýbrž i horlivým podporovatelem obchodu a průmyslu kodaňského. Zámek Rosenborg vystaven jest v nizozemském slohu renaisančním, jejž král Christian IV. velice si oblíbil a jejž proto Dánové zovou „slohem Christiana IV.“, a má četné menší i větší věže, z nichž nejvyšší měří 100 m. Rosenborg byl nejoblíbenějším sídlem Christiana IV. a sloužil i pozdějším králům dánským za jarní nebo podzimní bydliště až do polovice 18. věku. Pokoje zámecké zařízeny jsou dle mody a vkusu, jež právě v tu kterou dobu panovaly; mimo to jsou zde též chronologické sbírky drahocenných zbraní, skvostů, korunovačních oděvů a klenotů, různých krojů, řádů, uniforem a pod. Sbírka ta, již vojenské stráže bedlivě střeží, znázorňuje zajímavým způsobem historický rozvoj průmyslu a umění dánského. (Dokončení.)

Dívčí hlavy. Studie Jos. Ženíška.

VII.

Ze zápisků Phil. stud. Filipa Kořínka.

Studie k novellám. Prozrazuje Martin Havel.

(Dokončení)

X.

Od tohoto dne, co stará paní svěřila mi ukryté svoje přání, co otevřela přede mnou svoje srdce, jako bychom se byli sblížili a spřátelili. Zdálo se mi, že jinak na mne hledí staré její oči než před tím, jaksi známě a laskavě, ale také pozorněji a zpytavěji než dříve. I její poděkování na pozdrav znělo vlídněji a přátelštěji a zakývání jejího bílého čepečku, jímž je provázela, bylo jaksi přívětivější a radostnější. V pondělí u oběda dívávala se na můj talíř, mám-li všeho dost, a často upozorňovala slečnu Lóri: „Ty, Lórinko, koukej, pan Kořínek má, myslím, málo masa,“ anebo „dalas, myslím, panu Kořínkovi moc prorostlé, a on, se mi zdá, nerad,“ anebo: „nabídni ještě panu Kořínkovi zelíčko, je dnes dobré a on rád.“ Ve středu a ve čtvrtek, sotva jsem přišel, již dívala se po slečně Viki, nese-li mi hrneček, a když se tak stalo, ptávala se starostlivě, mám-li „kafíčko“ dost sladké. V těch dnech také slýchal jsem, jak šeptá cosi slečně Viki, a po takovém šeptání obyčejně býval jsem zván na večeři.

„Naše maminka se ještě do vás zamiluje,“ říkávala s úsměvem slečna Viki, „to jsem neviděla, aby jí tak byl někdo pad do lásky, jako vy.“

Na den 12. dubna připadly jmeniny Julinkovy. Stavil jsem se ráno před osmou u Janebů, abych mu gratuloval. Zastihl jsem jej jako obyčejně ještě bez kabátu a vesty, kalhoty však měl na nových háčkovaných kšandách. Slečna Viki se tedy přece nějak udobřila a dodělala je. Byla dnes již úplně oblečena a tvář její měla výraz slavnostní.

Na stole stála ve váze veliká kytice z fijalek, konvalinek a narcisků, z níž po celém pokoji osvětleném sluncem proudila příjemná jarní vůně.

Přednesl jsem své blahopřání, pan „profesor“ vlídně kýval hlavou a přátelsky se usmál, pak důstojně podal mi tři prsty své chladné pravice a slečna Viki mne pozvala k snídani. Místo rohlíku byla dnes ke kávě pocukrovaná bábovka s mandlemi, jež se jen rozsýpala.

Když jsem dojídal, přišla slečna Viki ke mně nesouc v náručí několik škatul.

„Tak podívejte se,“ pravila, „co náš Juli všecko dostal.“

Postavila škatule přede mne na stůl a otvírala jednu po druhé.

V první, na jejímž bílém hladkém víku byla nějaká pastýřka v širokém klobouce, narovnáno a po šesti modrou hedvábnou stuhou svázáno bylo dvanáct kapesních šátků s krásně ve dvou barvách vyšitými

monogramy J. J. „Ty dostal od Helén, sama je vyšívala," pravila slečna Viki. „To je moc čistá práce, jen se podívejte."

Zatím co jsem prohlížel kapesníky a projevoval svůj obdiv, slečna Viki již otevřela druhou škatuli, v níž narovnáno bylo šest kravat pod ležaté límce, neboť jiných pan „profesor" nenosil.

„Ty já jsem mu zas udělala," poznamenala krátce.

Byly různého druhu: dvě vázací, šedě a černě čtverečkované, dvě podlouhlé, jedna hnědá, druhá temně modrá, a dvě černé mašličky k připnutí, s vyšitou fijalkou v rohu. Bylo zjevno na nich, že nejsou z krámu koupeny, scházela jim ona bezvadnosť tvaru a dokonalosť provedení, jaké lze docílit jen výrobou tovární, nicméně byly zhotoveny všechny velmi důkladně, pořádně, pečlivě i dosti vkusně.

„Ty jsou vskutku krásny," zalichotil jsem, a bera kravaty do ruky chválil jsem každou zvlášť. Slečna zjevně byla potěšena mým uznáním.

„Teď už na to tak dobře nevidím, ale dřív jsem vám dělala kravaty, že jste v krámě takové nedostal. Juli co je živ neměl na krku koupenou kravatu — to může říct — no, viď?" obracela se na něho, ale nečekajíc na jeho odpověď hned pokračovala: „To je docela jiná práce, když se kravata doma udělá, než když se koupí v krámě, kde pak! Tam to jen spíchnou všelijak, že se to hned páře. Hned je po tom. A pak ty látky! To je čisté hedvábí! Na povrchu se to ošoupe a režná bavlna z toho kouká. Kdežto tuhle," a vzala do ruky jednu z podlouhlých kravat — „to je těžký atlas. Těch šest kravat bude mít Juli na dva roky, za to vám stojím."

„A kde jste se je naučila dělat," ptal jsem se slečny Viki, pozoruje, jak ji má účasť těší.

„Nikde, kde pak bych se učila — to tak sama od sebe — podle koupených, co mají naši študenti. Každou chvíli některý přišel, že se mu přetrhla gumma, nebo že se mu mašlička odpárala — no, a to se rozumí, já to musela spravit. A když byly ošoupané, tak jsem jim je obrátila — a tak jsem pomalu do toho přišla, že teď spíchnu každou."

„Co pak Viki má šikovné ruce," pochválila stará paní, a hned dodávala: „Mohla bys taky, Vikinko, jednou udělat nějakou panu Kořínkovi, aby se přesvědčil, jaký je to rozdíl."

Začervenal jsem se a chtěl jsem něco namítat, ale stará paní nepodpíchla nadarmo slečninu ctižádosť.

„I proč pak ne," řekla, „udělám, jen až budu mít chvíli času. Všecky správky mi teď zůstaly ležet a už taky ševce abych dělala. Podívejte se, co náš Jindra dělá, jestli pak má rozum nějaký —" a veběhla do druhého pokoje, z něhož přinášela pár perek.

„Koukejte", ukazovala mi je, „z per tahá si gummu, aby měl na střílení. Je to daremnosť, co? Tak dlouho pořád do nich škrabe a ďobe pod lavicí ve škole, až prodře povlak, a pak gummu vytáhne. Však bude nosit boty s holinkami, já mu dám."

„Nech teď perka a ukaž taky přece můj prezent," ozvala se slečna Lóri a postavila se vedle starší sestry, aby byla přítomna mému obdivu. Z pokoje přikradl se v té chvíli také Golčar, již oblečen a s knihami v ruce, a tlačil se k slečně Lóri. Ale ta se obrátila a utrhla se naň:

„Jděte, jděte, jděte, už máte vrchovatý čas! Koukejte, za deset minut osm. Přijdete pozdě.“

„Slečinko, dejte mi kousek,“ škemral však Kolčavka.

„I nic, až k svačině,“ rázně odbyla ho slečna Viki. „Však se dočkáte, mlsnej! Koukejte, všichni už jsou pryč, jen vy se nemůžete vypravit. Už ať jste ze dveří.“

Kolčavka, vida marnost dalšího prodlévání, pozdravil na půl úst a sklamán se odloudal.

Slečna Viki zatím sejmula víko s největší, hnědě polepené škatule, jež uvnitř vystlána byla zoubkovaným a vykrajovaným papírem a v níž žlutily se mandlové věnečky, rohlíčky a preclíčky, koláčky z lineckého těsta a bělalo pěnové jak nadýchané cukroví. Teplá vůně čerstvého pečiva, mandlí a cukru vanula z narovnaného tohoto výrobku slečny Lóri, jíž očka zazářila a rty se roztáhly k úsměvu.

„To jsem mu napekla tak ku skleničce vína,“ řekla skromně a sama si hned dvakráte pomlaskla.

Rozumí se, že pochválil jsem i tento dárek, z něhož musel jsem hned na pobídnutí slečen Lóri a Viki a s dožádaným přivolením Julinka kousek okusiti.

Pak ukázali mi ještě bedničku cigar, jež pan „profesor“ dostal od študentů zároveň s krásnou pěnovou špičkou, na níž vyřezán byl jelen a chrt jej pronásledující.

„To je bohatý svátek,“ řekl jsem, klada bílou, bezeskvrnnou lesklou špičku pozorně do pouzdra, bílým atlasem a červeným sametem vykládaného.

„No, vidíte, jak ho máme všichni rádi,“ řekla slečna Viki trochu pohnutě, ale hlasitě s patrným úmyslem, aby ji Julinek slyšel. „Všichni jen koukají, jak by mu nějakou radosť udělali, přemýšlejí, co by ho tak nejvíc těšilo. A rádi to děláme — protože si ho vážíme. Na rukou bychom ho nosili a nic si nepřejeme, než aby on to uznal, aby byl spokojen, aby byl rád mezi námi.“

Julinek začal pokašlávat a stará paní dívala se s něho na slečnu Viki, jíž dávala znamení, aby zas nezačínala. Ta však ničeho nepozorovala a chtěla patrně příhodného okamžiku náležitě využitkovati.

„Kde pak taky jinde by tak na něj dbali, jako se dbá u nás,“ pokračovala, „vždyť zde je mezi svými — a všude jinde by byl u cizích. A cizí, i kdyby mluvil co chtěl a sliboval hory doly, nikdy nemůže míť člověka tak rád, jako ho má jeho rodina. Není to možná. No, řekněte sám.“

Nevěděl jsem co odpovědět, na štěstí slečna ani na odpověď nečekala, nýbrž hned pokračovala:

„Není tam to srdce a ten cit. A odkud by se vzaly, prosím vás! Ale doma, kde ho známe od dětství, kde nám rostl před očima, kde nám neušlo ani jedno jeho hnutí — tam je taky pro něj porozumění a ta pravá láska, kterou marně by ve světě hledal.“

„No dobře, dobře, jen zase nekaž,“ ozval se Julinek, již zcela oblečený do svátečního jarního šedivého obleku, jejž jsem na něm ještě neviděl. Slečna Viki se na něho obrátila, popošla k němu a ovinula mu

ruku o krk. „I jen mě nech a nenapomínej. Jiný by si vážil, že ho mají doma tak rádi, a neměl by pořád myšlénky bůh ví kde jinde.“

Julinek zas zakašlal.

„I vždyť já už nic neříkám“ — konejšila jej slečna Viki, ale odtáhla svou ruku a podívala se mu usměvavě do očí.

„Tak co, Juli,“ řekla, „uděláš si odpůldne prázdno?“ Zavěsila se mu očima na rty.

„Vždyť jsem ti už říkal, že nemohu,“ pravil on netrpělivě.

„Ale nemůžeš, nepovídej!“ namítla vyčítavě. „Pro jednou by jistě nebylo zle. Ale ty o nás nestojíš, to je to.“

„Viki, prosím tě —“ ozval se on důrazně.

„Jdi, každý rok byl jsi na svůj svátek odpůldne doma“ — naléhala ona.

„Ale letos nemohu, již jsem řekl,“ stál on na svém.

„Ani když tě prosím?“ a usmívajíc se sepjala před ním suché žilnaté své ruce.

„Nebuď dětina,“ odvracel se. „Co z toho máš — povídám ti, že nelze,“ vytáčel se.

Ruce její sklesly. Vzdychla.

„No dělej, jak chceš — nutit tě nemohu,“ řekla s ostnem výčitky a vzdychla ještě jednou. „Když je ti kancelář, nebo někdo jiný milejší —“

„Prosím tě, nekaž mi svátek,“ ozval se nyní i on prudčeji.

„Viki,“ zaznělo prosebně z křesla.

„Ach jo,“ vzdychla slečna do třetice a vešla do kuchyně.

Julinek uchopil se klobouku a šel k staré paní, aby jí políbil ruku.

„Už jdeš — je ještě brzo?“ řekla ona laskavě.

„No pomaloučku, než se tam doškrabu —“

„No tak jdi, jdi,“ zakývala čepečkem a usmála se naň. „Ty šaty ti dobře sluší,“ povídala dívajíc se za ním.

Vyšli jsme společně. Julinek mi podával před domem ruku.

„Já jdu také na nábřeží,“ poznamenal jsem, domnívaje se, že půjdem kousek spolu.

„Já dnes půjdu přes Palackého most,“ řekl on a slabě se začervenal. „Musím ještě něco koupit,“ dodával rozpačitě a nadzvedal klobouk.

„Ah tak,“ řekl jsem, poklonil se mu a otočil se v pravo, kdežto on ubíral se rychle k Myslíkově ulici.

„Nechce, abych šel s ním,“ myslil jsem, a trochu nemile dotknut tím odbytím přešel jsem na druhou stranu a rychle propletl jsem se uličkami na Nábřeží. Hradčany a Malá strana byly zakryty jemným závojem ranních par, ostrovy a Petřín odýchnuty byly již jako zeleným řídkým jíním, toliko na akátech na nábřeží smutně se točily a chřestily ještě suché lustičky jako poslední zbytkové přemožené zimy. Obloha byla jasně modrá, a zelená řeka vesele táhla k černošedým obloukům kamenného mostu. Krásný, nádherný a radostný ten obraz vytlačil mi z duše všechnu nevrlosť i myšlénky na rodinu Janebovu a zaujal mne cele svým majestátem, jenž jaksi měkl v lahodě mladého jara, jímž byl obklopen.

Od této doby neudálo se u Janebů nic pozoruhodnějšího. Vše šlo, aspoň pokud já jsem pozorovati mohl, v obvyklých kolejích. Začátkem května dostal jsem skutečně od slečny Viki dvě letní světlé mašličky

s páskem, poněvadž nosil jsem stojaté límečky. Poděkoval jsem za ně jí i staré paní, která nedávno po prvé po dlouhých zimních měsících vyšla opět provázena slečnou Lóri a paní Helén na Karlovo náměstí, kdež na lavičce se hodinku vyhřívala, majíc na sobě svůj žlutavý indický šál a na hlavě vespod svůj bílý čepeček a na něm ještě hedvábný jakýsi černý kapyšon s fijalovými pentlemi. Viděl jsem ji, když se všecka udýchána a shrbena vracela. Naříkala si, že ji ten vzduch porazil, že je na ni moc silný, že ho jedva dýchat stačila, a ještě třetí den si stěžovala, že ji bolí celé tělo, jako polámaná že je, ale že půjde přece zas. Je prý tam tak pěkně, ta zelená barva zrovna oči sílí, a ty krásné květiny na záhonech zrovna na člověka se smějou, až mu srdce v těle skáče, stromy prý jsou samý květ, i bez už začíná a větřík prý zrovna voní. Ale nejvíce ji těšily ty děti tam. Je prý jich letos nějak mnohem víc než loni. A ty loňské jak prý vyrostly. Co ještě se loni nosily, ty už se batolí. Oči prý mohla na nich nechat. A jak jim to sluší v těch bílých šatičkách s modrými a růžovými pentlemi. Jako z cukru prý jsou.

„Ale co křiku nadělají," schlazovala stařenčino nadšení slečna Viki.

„Inu, to víš. To jináč nejde, má drahá. Dítě nemůže být ticho. Musí se vykřičet. Vy jste taky křičely," brala stará paní děti v ochranu. „Ale přece je to jen radosť. Já bych se na ně dívala celý den," dodávala. A příští neděli šla stará paní na Karlovo náměstí zase.

Koncem května rozstonal se Poldíček Urban. Z ničeho nic prý jednou večer horkosť na něho přišla, hlava ho rozbolela, oči se mu zkalily a jako v ohni prý byl. Strach z něho měly. Myslely, že nějakou vyrážku dostane a chtěly už psát domů. Na štěstí jen angina se z toho vyklubala, ale pět dní přece byl doma.

Slečna Viki stále kolem něho popocházela a lámala si hlavu, „z čeho to ten chlapec může mít." „Já vím, že to má z té kuchyně. To se tam vždycky stuchají, jako blázni, až jsou celí uřícení, a pak se to napije vody a už to je."

Stará paní se však svého mazlíčka rozhodně zastala. On že je moc opatrný a tichý vždycky jako pěna, a při tom hladila jej po hlavě.

„Tak běžel snad do školy a uhřál se. Já to vždycky říkám, aby chodil v čas. Ale to ne. To se pořád točí jako holub na báni a ohlíží, tu zapomene to, tu zas ono, a pak utíká —"

Tomu se však zas opřel Ferdáček. Že prý ne.

„No, z něčeho to musí být. Samo sebou to nepřijde," rozhodovala slečna ostře a důrazně, ale při tom byla o pacienta plna starosti.

K posteli, na níž v prvním pokoji odpočíval, přistaven byl stolek, na kterém stála sklenice s limonadou a talířek s kompotem. Slečna Lóri každý den mu přinášela dva pomeranče a v poledne mu pekla holoubka a slečna Viki sama mu nalévala na lžíci lék každou druhou hodinu a na krk mu dávala obklady. Stará paní měla k němu přistaveno křeslo a hrávala s ním na rýsovacím prkně zamrzlíka, aby prý mu ušla chvíle. Pečovaly o něho všechny a všechny snažily se mu způsobit radosť. Tato starostlivosť a účasť se mi velmi líbily i byl jsem jen utvrzen ve svém přesvědčení, že o študentíky u Janebů mohou tatínkové i maminky být bez obav. Ještě když už zas do školy chodil, byl Poldíček po celý týden

předmětem zvláštní pozornosti slečny Viki a v podvečer do kuchyně mezi ostatní nesměl ani páchnout.

Jednou v druhé polovici června, když jsem přišel v pondělí k Janebům na hodinu a šel kuchyní, z níž dvéře na chodbu byly otevřeny, aby pára z prádla se mohla hrnouti ven, pozoroval jsem úkaz nezvyklý. Slečna Viki na můj pozdrav jen kývla hlavou a vycítil jsem, že by mě raději ani neviděla. Taktéž slečna Lóri neusmála se přívětivě jako jindy, ba dokonce sotva poděkovavši zašla rychle za plentu a začala na plotně přestavovat hrnky, jakoby byla v rozpacích, nebo co. Neuměl jsem si to vysvětlit. Za to v pokoji stará paní dvakráte řekla: „Vítám, vítám vás," a pokyvovala svou hlavičkou snad ještě přívětivěji než jindy. Emánek již byl doma a seděl u svého stolu i dali jsme se hned do praeparace. Poldíček u svého stolku vyřezával nějaké stínové obrázky a Ferdáček vytahoval z malé láhve se širokým hrdlem, naplněné do pola špinavým lihem, polorozmočená sluníčka, běžce, mandelinky, chrousty a jinou chamraď, a napichoval je na dlouhé tenké špendlíky. Zakládal si od jara sbírku brouků a poněvadž v neděli chodil na procházku s ostatními menšími študentíky, v průvodě slečny Viki neb Lóri, jen do nejbližšího okolí Prahy, musel se obmezit pouze na druhy nejobyčejnější. A ještě o těch říkala slečna Lóri, že mu je vyhodí, že to v pokoji smrdí a že se jí dělá z toho nanic.

Jednou si přinesl domů tajně dvě housenky a dal je do škatule s propíchaným víčkem, do níž vložil nějaké listy, a celý tento poklad uschoval za knihy a obložil různými sešity, aby nikdo na něj nepřišel. Ale zkušenému a pátravému zraku slečny Viki nezůstal utajen. Přišla na škatuli, otevřela ji, a dva dni jí nebylo prý dobře. Jídla prý se dotknout nemohla. Rozumí se, že housenky i se svou skrýší octly se v plamenech dříve, než mohly v kukli proměniti se v pestrého motýla, kterážto metamorfosa byla touženým snem Ferdáčkovým, jehož pohříchu se však nedočkal.

„Víckrát ať se mi neopováží takové svinstvo domů nosit," ještě tři dny po katastrofě přede mnou říkala mu slečna Viki, hrozíc svým rozpíchaným ukazováčkem. „Já mám beztoho žaludek slabý a ještě žloutenku bych z toho mohla dostat. To by mi tak za to stálo, to bych se pěkně poděkovala," a přísně a vyčítavě hleděly při tom černé její oči z přepadlé její tváře na Ferdáčka, jenž klopil zrak, ale jemuž ústy škubal úsměv.

„Já nevím, jak to může brát do ruky — ještě boláky se mu nadělají, fuj!" a slečna Viki až si odplivla ošklivostí.

Dnes o prádle byl Ferdáček jist, že bez vyrušení může hovět své přírodozpytné zálibě a proto s největším klidem svou včerejší kořisť třídil a napichoval a s bedlivou pozorností broučkům stažené ke břichu nožičky narovnával na korkové desce do životné posice.

Ostatní hoši byli ještě ve škole a trousili se teprve po dvanácté. Klavík se přihrnul do pokoje a pozdravoval mne se zvláštním úsměvem, i při obědě se pak stále tajemně usmíval a hledal moje pohledy. Slečna Viki nemluvila a stále se mračila, také slečna Lóri a paní Helén byly zamklé, za to u staré paní byly mi nápadny vytrvalé pokusy, jakými

chtěla zapřísti rozprávku. Stále obracela se přívětivým hlasem tu na slečnu Viki, tu na slečnu Lóri, ale obě dvě, jindy vůči stařence vzorně pozorny, sotva odpovídaly. Ještě nejvíce účasti jevila pro ni dnes paní Helén. Snad právě proto, že obě sestry její byly tak nemluvny a nevlídny. Také v pohledech i v tónu řeči bylo na ní pozorovati nejméně změny, kdežto každé kouknutí slečny Viki bylo nevlídné a jako otrávené. Na studenty se utrhovala a rozkřikovala, a tato její nálada znenáhla měla ten účinek, že při knedlíkách nikdo již ani promluvit se neodvážil a v pokoji bylo jen slyšet opatrné kladení nožů na stůl, nesmělé zavazování vidliček o talíř a tiché mlaskání Jindrovo. Ale i to zdálo se slečnu Viki rušiti.

„Nemlaskejte přec pořád — odvykněte si to už jednou," vyjela naň.

„To má z toho žvejkání té gummy," nevlídně dodávala slečna Lóri.

Jindra tiše převaloval v ústech sousta, a všichni úzkostlivě jezdili na talířích knedlíkem v omáčce, aneb jen s povrchu nabírali zelí, aby způsobovali co nejméně hluku. Sklenici stavili na stůl co nejopatrněji, a kdykoliv někdo náhodou o talíř zavadil, vždy uleknut podíval se na ostatní a čekal, že bude okřiknut.

Byl to tichý, trapný oběd a byl jsem rád, když bylo po něm. Julinek dnes nešel, ale nikdo se o něm nezmínil, ani slečna Viki nepronesla své obvyklé, netrpělivé: „No, už by tu moh' být. Bůh ví, co dělá, že nejde." A když slečna Lóri sklízela se stolu, nenechala na něm, jak jindy, když nepřišel, jeho příbor, nýbrž odnesla jej netknutý s ostatními do kuchyně, pak svinula ubrus a stůl utřela vlhkým hadrem. Chtěl jsem co nejdříve odejít, ale když jsem se otáčel po klobouku, přišel ke mně Klavík a prosil mě, abych mu prohlédl úlohu z řečtiny. Když jsme vcházeli do pokoje, zašeptal chvatně: „Počkejte, prosím vás, na mne, já vám něco povím."

Vyčkal jsem tedy do půldruhé a vyšel pak zároveň s Klavíkem.

„Co tak brzo?" zakřikla jej však v kuchyni slečna Viki neobyčejně ostře.

„Musím si ještě něco zopakovat," vymlouval se Klavík.

„Tak si to zopakujte doma — máte tady větší ticho než ve škole."

„Pak si musím ještě něco koupit —"

„I nic, nic, nic — to jsou výmluvy. Jen počkejte, až půjdou ostatní."

Byl jsem nemile dotčen tímto výstupem. Vždyť Klavík šel se mnou, i vypadalo to jako nedůvěra nebo podezření.

„Tak jen počkejte ještě doma, když si slečna přeje," řekl jsem důrazně Klavíkovi, pak uklonil jsem se slečně, a své ‚Má úcta' pronesl jsem velmi obřadně.

„Ale já jsem se chtěl ještě něco zeptat," v poslední chvíli zachytil se Klavík.

„Zeptat, zeptat," ostře pronášela slečna, „já tomu vašemu ptaní rozumím, nebojte se."

„No ano, z řečtiny, nejspíš dnes přijdu."

Slečna jen kývala hlavou, jako by chtěla říci: „Inu, jsi ty mi kvítko!" ale nahlas se již neodvážila jaksi odporovat:

„I tak si jděte — ale to vám povídám," a zahrozila ukazováčkem a propalovala jej očima; „vy mi rozumíte —"

„Zeptejte se na to tady, před slečnou," pravil jsem co možná nejdůstojněji, „a pak jděte zvlášť, abyste nešel se mnou."

„Inu, prosím vás, pane Kořínku, to není třeba," řekla slečna ostře. „Já ho jen proto napomínám, že někdy mluví, co nemá a co se nepatří, a to ho znám lépe než vy. Prostořeký je někdy náramně. Ale já doufám, že ho sám napomenete, kdyby chtěl něco roznášet —"

Uklonil jsem se a vyšli jsme. Klavík letěl se schodů, už aby byl dole, a sotva jsme se octli v průjezdě, dal dlaň ke tváři, podíval se na mne se strany vzhůru a řekl tlumeně:

„To vám byl u nás včera kraval — nnno!"

Zápasily ve mně dva pocity: zvědavosť a jistý odstín povinnosti, který vyplýval z mého dřívějšího výstupu se slečnou Viki, po kterém jsem se cítil jaksi zavázán napomenouti skutečně Klavíka a nedávati mu sluchu.

„Mlčte, mlčte, a nevynášejte," řekl jsem Klavíkovi, ale přiznávám, že se sebezapřením a nedosti energicky.

„To vám musím říci — dlouho se to beztoho neutají — a dovíte se to dřív nebo později — tak co?" viklal on slabým pocitem oné závaznosti a rozdražďoval zvědavosť.

„Jen si to nechte hezky pro sebe — a raději mi povězte, co jste chtěl z řečtiny?"

„I nic, prosím, to přece já jen tak — To jste si moh' mysiet" —

„Žádné klepy slyšet nechci."

„Ale to nejsou žádné klepy — to je pravda. Tak vám přišla včera, v neděli, k nám najednou nějaká ženská s dítětem, asi tak snad půldruhého roku mu mohlo být —"

Dech se ve mně zatajil, jak se má zvědavosť rozpjala. Nebyl jsem s to Klavíka napomenout a on pokračoval rychle, zrovna dychtivě: „Hoši byli v kostele a já seděl v druhém pokoji — Ta ženská nesla nějaké psaní pro pana Janebu a chtěla odpověď. On nebyl zrovna doma a slečna Viki jí řekla, jestli chce, aby počkala, že ho čekají každou chvíli, a dala se s ní do řeči. — Kdo prý ji posýlá? Že paní Müllerová nebo Hillerová nebo jak — to jsem dobře nerozuměl — ze Smíchova —"

„Aha", kmitlo mi hlavou a srdce mi prudce počalo bušit.

„Že prý tam pan Janeba už pět dní nebyl, tak jestli prý nestůně. To víte, jak to asi v slečně Viki hrklo. Co prý je to za paní. Že prý vdova, po nějakém úředníku od pojišťovny — že myslila, že to přece slečinka ví — vždyť prý si ji přece pan Janeba bude brát — To si můžete myslit, jaký slečna udělala obličej. ‚My nic o tom nevíme — to on by nám přece o tom něco řek',‘ povídala podrážděně a vrtěla hlavou. To prý je divné — zase ta ženská — že nic neřek, — že prý už tam přece chodí hnedle tři roky — a že by to ani nebylo od něho hezké, aby to ještě zdržoval, teď když prý toho chlapečka mají — vždyť prý se jmenuje po něm — Julinek! —

Teď jste měl vidět slečnu. Probodnout vám ji mohla — a dřív pořád: ‚to je hezký chlapeček — to je roztomilé děťátko, jako z tragantu‘ — a teď najednou: ‚Tohle, že je Juliho — kdo ví prý čí‘ — a spustila na tu paní, aby bratra nešpinila, to že je prý čistá nějaká paní

— krátce rámus ukrutný — to že prý je smělosť a nestydatosť, a ta ženská teď taky nemlčela — brala tu paní v ochranu, pak přišla slečna Lóri a pomáhala slečně Viki, a stará paní vstala a chtěla zas to dítě a plakala —, ale slečna Viki ji k němu ani nepustila — to vám bylo hrozné. Ta ženská s rámusem na konec odešla — a slečna Viki pořád křičela, že je to skandál, že je to ostuda, že to není možná, že Juli ji musí žalovat, že ona sama ji zažaluje — a stará paní ji zas konejšila — no, hrůza to byla. V tom vám přišel Julinek — zrovna do nejlepšího. Hned se na něj sesypaly — ale on řek', že je to pravda — a teď slečna Viki začla plakat, že to bude její smrť, že si to nezasloužila — že ho Bůh potrestá, takovou hanbu prý jim udělat, co si lidé pomyslí — no rámus vám byl, že si to nemůžete představit. On pak odešel, k obědu nepřišel, večer nepřišel — do dnes nebyl doma — jestli snad nepřišel dopoledne, když jsme byli ve škole."

Klavík to vypravoval v jednom proudu a já ho nenapomenul a neodešel jsem od něho. Poslouchal jsem jej a představoval jsem si živě celou scenu. Viděl jsem takřka všechny změny ostré hubené tváře slečny Viki, viděl jsem starou paní, jak vstává a natahuje po tom dítěti třesoucí se pohnutím ruce, viděl jsem, jak pláče, pláče tajnou radostí, neboť pochopoval jsem, co se v jejím starém srdci děje — viděl jsem, jak přišel pan Janeba, jak se do něho staré sestry pustily, slyšel jsem, jak nervosně pokašlává — a jak se konečně odhodlaně přiznává, že je to pravda.

Vše mi tanulo na mysli, výrazy tváří, pohledy, gesta, výkřiky, klesání i prudké sesilování řeči — tak do podrobností živě pracovala moje obrazotvornosť, podporovaná znalostí všech těch lidí. Ale představil jsem si i to dítě v letní bundičce, s bílou čepičkou na hlavě, tu ženu, starší a vytáhlou, jež s ním a s tím psaním přišla a hned i domněnka mou hlavou protáhla, že to psaní bylo jen záminkou, že té paní se jednalo především, aby se rodina pana Janeby o všem dověděla. On otálel se sňatkem — bál se doma předstoupiti s pravdou — ač dlouho se na to připravoval — ona těžce nesla tyto odklady, ale konečně dovtípila se, uhodla jejich vlastní příčinu a odhodlala se učiniti v té věci sama rozhodný krok. Poslala k němu spolehlivou ženskou od řeči, snad nějakou svou příbuznou, snad domovnici, poslala ji se svým a jeho dítětem — a doma v úzkosti čekala, s jakým vyřízením se vrátí, jak její poslání dopadne. —

A do těch úvah a do těch představ prodíral se zároveň z nitra mého jakýsi prostořeký neukrotný hlas: „Hinc illae lacrimae! Podívejme se na Julinka — kdo by to byl řek' — tedy vdovička, vdovička — Stará paní bude mít radosť z vnoučka — Jen aby to byla hodná ženská — aby byl spokojen — aby byl nešel na lep — to by jeho závislosť na domově se byla špatně vyplatila — On je dobrák a nezasluhoval by toho — —"

„Tak co tomu říkáte?" ozval se vedle mne Klavík.

Tato otázka vytrhla mne z úvah a kombinací, a přiznám, že mne uvedla trochu i do rozpaků. Nevěděl jsem v prvém okamžiku, co hned odpovědět.

„Kdo ví, co je na všem pravdy, kdo ví, jaká to byla ženština," pomáhal jsem si.

„Já myslím, že je to pravda," hodil Klavík hlavou a usmál se důvěrně a mrkl kamarádsky.

To mi vrátilo rozvahu.

„Vy jste nejméně povolán, pronášet v té věci nějaké mínění," řekl jsem svým obvyklým tonem domácího učitele, „vy jste ještě příliš mlád, příliš nezralý," a položil jsem na to slovo důraz, „abyste o takových záležitostech mluvil, rozumíte?"

Klavík stáhl rty k onomu charakteristickému polo pohrdavému, polo zaražonému úsměvu chlapců, když jim starší osoba něco jejich mládí nepřístojného vytýká. Znám ten úsměv dobře, poněvadž setkával jsem se s ním velmi často. Dráždí mne vždy víc, než zjevný odpor. Byl bych s chutí pronesl nějaké ostré slovo, ale cítil jsem i část viny na sobě. Kdyby byl neměl posluchače, nebyl by mluvil. Vědomí této viny vyvstalo, když zvědavost byla ukojena.

Mlčel jsem tedy a doprovodil Klavíka až ke gymnasiu. Pak zvolna loudal jsem se po nábřeží, a cestou se upokojoval.

„Co je na tom všem zlého?" uvažoval jsem. „Klesl z nich někdo v mých očích? Je to vše přirozené, poměry a okolnostmi podmíněné. A neštěstí pro ně to také není. Naopak — staré paní se vyplnila touha, a touha ta byla tak lidská, tak dojemná —"

A jakási radosť mne naplnila, a zase ozval se ve mně ten veselý hlas:

„Tak vida Julinek —"

I nemohl jsem se zdržeti úsměvu. Usmíval jsem se na lidi, jež jsem na nábřeží potkával, na košaté akáty, jež byly plny květu již vadnoucího, ale dosud vydávajícího mdlou, sladkou vůni, smál jsem se na děti hrající si v písku v sadech kolem pomníku císaře Františka, i na ty malé v peřinkách a bundičkách, jež chůvy nesly na rukách, a jež proti slunci mhouřily své veliké udivené oči. A představil jsem si zas toho klučinu, jenž včera starým slečnám Janebovým učinil svou první návštěvu, a bylo mi tak veselo, že hlasitě jsem se zasmál, maluje si to jejich zděšení a ustrnutí.

No stará paní má vnoučka — létlo mi zase hlavou — proto ona byla tak hovorná při obědě, proto tak přívětivě mě vítala.

I chápal jsem teď to její radostné pohnutí a přál jsem jí je z celého srdce.

Bude mít Julinka teď ještě radši.

Vida ho — kdo by to byl řek' —

Teď již vím, proč onehdy o svůj svátek nešel se mnou přes nábřeží — proč musel přes Palackého most — To šel jistě kupovat hračky, nějakého koníčka a bič — A pak prý pořád, kam ty peníze dává — A proč přichází pozdě k obědu — — A proč tak zřídka chodí již večer k Bečvářům —

Všechny tyto myšlénky táhly mi teď hlavou a usmíval jsem se celou cestu až domů.

XI.

Chodil jsem k Janebům ještě měsíc.

Slečna Viki stále byla jestě zamlklá a pohled její zamračený, ba pozoroval jsem u ní i jistou roztržitosť a zapomětlivosť. Seděla u stolu jako dřív a šila něco nebo pletla — ale najednou ustala a zadívala se do prázdna a neslyšela ani, když na ni někdo promluvil.

Bylo mi jí líto.

Chápal jsem, jak nemůže se smířit s myšlénkou, že „jejich" Julinek mohl se upoutat k osobě cizí a že je opustí. „Jejich" Julinek, kterému háčkovala kšandy a šila kravaty, kterého česaly a myly a na nějž volaly: „Vezmi si dnes šátek na krk, je tam vlhko — Přezuj se, budeš mít mokré punčochy — Jdi pomalu, ať se neudýcháš — jsi slaboučký, víš jak máš dávat na sebe pozor! Nejez tu polívku tak horkou — nepij, jsi ještě uhřátý, víš, že bys kašlal!" Ten Julinek se zamiloval — ten Julinek se tak zapomněl — —

Chápal jsem, že nemůže tomu všemu věřiti, že nedovede za nic svou starou hlavu přesvědčiti o pravdě toho všeho. Byl bych chtěl přísahat, že v duši své živí dosud přesvědčení, že Julinek z toho všeho bude mít smrť a že ji naplňuje ohromným údivem, že dosud z toho všeho smrť nemá.

Srostlé s ní názory, během let zkamenělé, se otřásají, lámou, sesýpají, a s nimi jako by se sesýpala i část její bytosti.

Je sklíčena a mlčí. Nevzdává se, nechce se ještě smířit, ale její síly k odporu jsou již otřeseny. I její energie vzplápolává jen, když násilně probere se ze svého přemítání a zadumání, jež ji přemahává, a do něhož upadává jako do zapomnění na skutečnosť, do něhož se utíká jako do útočiště před svým sklamáním.

Stará paní je teď plna shovívavosti a laskavosti k ní. Jako by ji chtěla udobřovat a rozveselovat. Stále se na ni obrací a usmívá a kývá a táže se: Chceš to, Vikinko, chceš ono? Máme ti to udělat, nebo přála bysi si raději ono? Jděte, jděte, nechte Vikinku, anebo: Přineste jí to a ono, a zase: Udělejte to tak, jak to Vikinka chce, víte, že to má ráda — anebo jindy: Ani na to nesahejte, až co Vikinka řekne, jak si to sama bude přáti.

Jako s nemocnou s ní zachází, a ona také je nemocna, ale doufají všichni, že se vzpamatuje a uzdraví.

Slečna Lóri, zdá se, již se se stavem věcí smířila. Šuká v kuchyni jako jindy, a tváře jí hoří a očka planou. Paní Helén je dokonce veselejší. Onehdy srovnávala v zadním pokoji prádlo a tiše si prozpěvovala. Má alt hluboký, měkký a lahodný.

Julinek se odstěhoval. K obědu již nechodí, ale přichází prý vždy ráno o sedmé a večer po šesté a zkouší studentíky, prohlíží jim úlohy a opravuje rysy a mapy jako dříve. Ale slečna Viki na něho ještě nepromluvila. Když vejde, odchází od kuchyně. Nemůže mu dosud odpustit.

V úterý dne 13. července jsem šel k Janebům naposled. Ne již učit, ale poroučet se. Hoši měli ten den poslední školu, zítra měli do-

stati vysvědčení. Vědělo se již, že všichni dobře prošli, Poldíček a Klavík dokonce s vyznamenáním.

V kuchyni bylo jako o stěhování. Hoši bez kabátů a vest stáli u rozevřených kufrů a skládali zde do nich svoje věci, aby se v pokoji neprášilo. Byli plni hovoru a smíchu a umlouvali naposled všelijaké záměny a partyky. Jindra kupoval od Kolčavky nějaké knihy a lineály a Klavík mávaje nad hlavou rozevřenou koženou tobolkou, volal: „Za dva švihlíčky, pánové, za dva, za dva — samá kůže, žádný papír.“

Kolčavka za ni dával již tři šenálky a ještě kousek tuše, ale Klavík ho pohrdlivě odbyl: „Co bych s tím dělal — já nejsem barvičkář nebo prkýnkář, ty — ty meirakione jeden.“

Vešel jsem do pokoje. Tam byla jen slečna Viki se slečnou Lórí. Skládaly studentům prádlo a šaty. Marjánka v zadním pokoji drhla. Zítra přijdou maminky a tatínkové, tak aby bylo čisto.

Vida všechny takto v práci, řekl jsem hned, že nebudu zdržovat, že jsem se přišel jen poděkovat za všechno.

„Jaké pak zdržování,“ řekla slečna Viki. „Jen si sedněte. Nechala jsem vám kávu — tak ji přec vypijete.“

Byla v poslední době již zase přívětivější, ale mluvila jakýmsi tišším a bolestným hlasem, jako mluvívají nemocní nebo rekonvalescenti. I kolem rtů byl jakýsi bolestný výraz, jevící se v jich sevření, které bylo drobátko sesmeknuto k pravému koutku.

Přinesla mi můj modrý hrneček a já dívaje se naň, pomyslil jsem si, že z něho piji snad naposled.

„Však už jsem se letos sotva těch ferií dočkala,“ začala slečna. „To ještě žádný rok mě to tak nestrhlo,“ mluvila tím svým unaveným hlasem pacientů, „už člověk cítí, že není mladý —“

„Ono takových deset měsíců s těmi studenty přece jen unaví,“ řekl jsem.

„Ó jé,“ mávla slečna rukou, „to žádný neví. Já mám vždycky plíce na konec jako vykřičené, až mi na nich pálí.“

„Já vám věřím, slečno,“ usmál jsem se.

„A poslední měsíc vám ani nespím pro samé starosti, aby se to učilo, aby to nepropadlo, aby nám to neudělalo hanbu —“

„To já vím, slečna je velice svědomitá,“ přisvědčil jsem jí.

„A pak ten poslední týden! To nemáte pojem, co to je. Abych jim to všecko dala do pořádku, aby nepřišli domů špinaví a roztrhaní, aby jim nic nescházelo — to žádný neví, co to je za starosť. Já vám povídám, než je vyexpeduju, jsem celá schvácená. Já vím, že letos lehnu.“

„Ale teď si zas dva měsíce odpočinete, slečno,“ těšil jsem, „načerpáte zas nové síly —“

„Ba ne — ba ne —“ vskočila mi slečna do řeči a vrtěla pomalu hlavou, „letos ne. Letos jsem měla velikou lítosť a veliký zármutek, to vy ani nevíte —“

Věděl jsem, kam bije, ale nechtěl jsem se o té věci ani zmínit. Možná, že myslila opravdu, že nic nevím, a mrzelo by ji snad, kdybych se prozradil. Ale za chvíli pozoroval jsem, že sama zkoušela, neřeknu-li

nic, protože podívala se na mne zpytavě, ale když jsem neodpovídal, začala hned o jiném. Mrzelo mě pak, že jsem přec nic neřekl, snad bych se byl od ní něčeho více dověděl.

„A pak se nemůže počítat ani dva měsíce," navazovala po této krátké pomlčce. „Než to po nich všecko uklidím a srovnám, máte tu konec července, a začátkem září už zas musím shánět, kdo mi z nich přijde a kdo ne, běhat k profesorům, aby mi někoho zaopatřili — a tak je zas starosť. Ale na přesrok už si jich šest nevezmu. Je to na mne moc. Dva pustím, a nejspíš ty latináře — Klavík je moc prostořeký —"

„Aha — doučil jsem zde," kmitlo mi hlavou.

„A pak to nepotřebuju, takhle se dřít. Čtyř máme dost. Je s nimi starosti až po krk. Když už, pane Kořínku, třicet let se s nimi člověk zlobí — tak už, věřte, taky to omrzí. Všecko omrzí."

Slečna se zapomněla a nemluvila již tím tišším bolestným hlasem jako z počátku. Nabyla zas svého obvyklého. Známka, že nemoc již přešla nebo přechází.

„Inu to je jisto," řekl jsem, jen abych něco promluvil.

Dojedl jsem kávu a vstal jsem. Děkoval jsem slečně Viki za její laskavosť, za vše, co jsem zde užil a připojil jsem také, jak si jí vážím pro její starostlivosť a pečlivosť o studenty. Že tu mají ošetření a dohled vzorný.

Potěšil jsem ji. Podávala mi ruku a stiskla mi pravici.

„A stavte se u nás po prázdninách," řekla. „I když snad nebudu mít latináře — tak kdo ví, nebudeme-li vás přece potřebovat. Juli nám odejde, žení se," řekla se zvláštním důrazem, v němž byl zřejmý všechen její odpor proti tomuto faktu, — „tak nevím, jak to pak bude —"

„Pan bratr se bude ženit?" tvářil jsem se překvapeným.

„Inu bude," vzdychla, „ale jednou vzpomene na moje slova, to uvidí! Až přijdete po prázdninách, tak vám o tom všem povím. Věřte mi, teď ani o tom mluvit nemohu — všecko se ve mně třese, když si jen na to vzpomenu. Ten si dal — ten bude koukat — nno!"

Rozloučil jsem se pak také se slečnou Lóri a přál jí šťastné prázdniny. Potřásala mi s úsměvem rukou a malá její očka vesele svítila.

„I co pak ona!" řekla slečna Viki. „Bude teď šest neděl venku. Pojede s Poldíčkem — už ji tam pan vrchní správce Urban zval."

„Tam bude holoubátek, slečinko!" nezdržel jsem se s úsměvem poznamenati.

„No, tam bude — a kapounků a krůtiček —" potvrzovala smějíc se a mlaskla dvakrát jazykem.

„To víte, na to naše Lóri si potrpí," usmála se teď také slečna Viki.

„A vy neráčíte nikam?" ptal jsem se jí.

„Já ne — já jsem nejradši doma. A pak někdo musí být u maminky. Helén taky pojede asi na čtyři neděle, zase k panu nadlesnímu — tak by zde zůstala maminka sama, a to nejde."

Ptal jsem se ještě, kde stará paní je.

„I na Karlovo náměstí šla s Helén — my tu skládáme a mejem — tak jsme rádi, že si trochu vyšla."

Z kuchyně teď nějaké těleso padlo prudkým nárazem na dvéře, až

se otřásly. Hned na to slyšeti bylo prudké hlasy, křik, šoupání nohou, dupání —

Poklonil jsem se naposled a odcházel. Slečna Viki šla za mnou.

„Já je tam musím spořádat.“ řekla. „Takhle mi vyvádějí poslední den —“ Když jsem otevřel dveře, Klavík s Kolčavkou byli v křížku a Jindra kudlal Emánka, který kousal a kopal hledě se ubránit. Jak jsme vešli, padl sražen k zemi a Jindra do něho mlátil jako do žoku.

„Co to je!“ vykřikla slečna. „To jste studenti, styďte se! Jako kluci se to pere. Ještě se mi potlučte na poslední chvíli. Jindro! necháte ho — marš do pokoje — a vy, Klavíku, že se nestydíte s Golčarem —“

„On mně roztrh' portmonku,“ žaloval Klavík, „podívejte se!“ a ukazoval tobolku, z níž visely cáry.

„Říkal, že je kožená,“ vyrazil jen Golčar všecek upachtěn, „a zatím papír z ní lítá.“

Jindra zapínal si v koutě rukáv u košile a Emánek s boulí na čele oprašoval si písek s kolena a natahoval moldánky.

„No vy vypadáte — marš do pokoje,“ křičela slečna a Emánek schlíplý krok za krokem se plížil kolem ní. V tom padl její zrak na natržený rukáv Jindrův. „Ták, a to je nová košile — jděte mi s očí — hned bych vám jednu vsadila, vy — vy uličníku. Teď abych sedla a spravovala. Viďte? Inu vy mě do hrobu přivedete. Už jsem ráda, že se vás sprostím. To si oddychnu.“

„Celou ruku mi poškrabal,“ bručel Jindra zpurně.

„I dobře vám tak, proč se perete. Do třetí reálky to přijde a chová se to jako kluci. Ještě rákosku na vás!“

Klavík a Kolčava začali reptat.

„Jen dejte pozor, abych zítra nežalovala tatínkům — Až přijedou, však vy ztichnete,“ zahrozila jim slečna. „A teď konec — poroučejte se tady panu Kořínkovi.“

Podal jsem všem ruku, přál jim šťastné prázdniny a vyprovázen slečnou až ke dveřím odcházel jsem odtud naposled v tomto školním roce. Kdo ví, vrátím-li se ještě sem. Sevřelo se mi srdce, jako vždy, když odcházím odněkad, kde mě měli trochu rádi, aneb kde aspoň nedávali mi cítit mou závislosť, mou chudobu. A zde setkal jsem se vskutku s lidmi dobrých srdcí a upřímného citu. Měli své slabůstky, ale pýchy a tvrdosti jsem tu nikdy nezakusil.

Když jsem vyšel z domu, napadlo mi, abych ještě zaskočil na Karlovo náměstí a rozloučil se se starou paní.

Šel jsem a našel ji brzy.

Seděla na židli u cesty, která odbočuje v levo od bassinu. Měla čepeček s fijalovými mašličkami a známý svůj šál, ale spadlý s ramen. S červeným a žlutým třepením jeho hrál si malý klučina jedva se batolící. Měl bílý kašket a bundičku bíle a modře do čtverců pruhovanou. Oči měl modré, vypulené a hubičku malinkou jak ptáček. Rukou jej přidržovala paní asi třiceti nebo pětatřicetiletá, oděná v skromné letní prací šaty. Měla laskavý, dobrý výraz v přibledlé trochu tváři, ale pěknou, svižnou postavu a zejmena krásný bohatý kaštanový vlas, jehož silné

copy svinuty byly na temeni do vysoké korunky. Po druhé straně staré paní seděla paní Helén a pletla.

Hned mě uviděla a kynula na můj pozdrav přívětivě hlavou.

„Byl jsem tak smělý a šel jsem sem za vámi, milostpaní," pravil jsem, „slečna Viki mi řekla, že ráčíte zde být. Jdu se poroučet."

„A to jste hodný", zakývala stařenka. „Nesednete si trochu?"

Děkoval jsem, vymlouvaje se, že spěchám.

„Škoda, je tu tak krásně, měl byste taky být více venku, jste trochu přepadlý."

„O prázdninách se snad zase spravím," usmál jsem se.

„No ba, ba. Pojedete domů, k mamince?"

Přisvědčil jsem.

„No ta bude mít radosť. Pozdravujte ji pěkně ode mne a řekněte jí, jak jsme vás měli všichni rádi — To je pan Kořínek," obracela se na paní s bohatým vlasem, „pan Kořínek, co u nás taky učil, Otokara a Emánka, víte, jak jsem vám povídala —?"

Paní se na mne podívala a viděl jsem, že má příjemné hnědé oči. Hned však je sklopila a trochu se zapálila. Sklonila rychle hlavu ke klučíkovi, jenž sotva jsem se přiblížil, k ní se hrnul a nyní tiskl tvářičku k jejím prsům, aby mě neviděl.

„Juloušek se stydí," usmála se stará paní, „podívej se, Helén, jak si schovává hlavičku. To je capart!" A hned zas obrátila se ke mně:

„To je paní Müllerová — Přece víte, že náš Julinek se bude ženit."

„Povídala mi slečna Viki —" řekl jsem.

Stará paní se usmála. „Tak vám povídala, povídala? No, vždyť ji znáte, jaká je. Ta je ještě teď proti tomu, ale ona se smíří taky, ba jo — uvidíte. Ona není zlá, ona má dobré srdce, moc dobré, ale ona na Julinkovi zrovna visela. Však vy to víte — Ale jen co ona tady pozná paní Müllerovou — tak ji bude mít taky ráda, i toho kluka, toho Julouše — Už k vůli Julinkovi ho bude mít ráda. Vždyť to ani není jináč možná, Rézinko!" obracela se na paní Müllerovou. „Rády se budete mít, pamatujte na mne, protože obě máte jeho rády. Nic se nebojte, nic si z toho nedělejte —"

„No, to se rozumí," přisvědčovala paní Helén také na útěchu a naklonila se přes starou paní k chlapečkovi i pohladila mu vlásky.

„To je naše zlatíčko," řekla měkce a radostně.

Paní Müllerová klopila hlavu a tiskla tvář k tváři Julouškově.

„Kdyby tak věděla, s kým tady sedíte" — řekla tiše, nesměle a ovinula ruku svou o ramínka dítěte.

„No, no — taky by tak zle nebylo — však pan Kořínek nás neprozradí, že jsme se tu sešly, nebojte se nic — a za měsíc budete svoji, no tak," řekla stará paní odhodlaně, pak obrátila se na mne a usmála se.

„Tak vidíte", pravila, „přece jsem se dočkala, čeho jsem si vždycky tak přála. Mám radosť, mám velikou radosť —" a slza sebrala se jí v starých očích a vykulila se jako hrách po její vrásčité tváři. „Teď aspoň spokojeně umřu" —

Byl jsem pohnut a po malé pomlčce poroučel jsem se co nejrychleji. Staré paní políbil jsem ruku.

„No, Juloušku, udělej: Má úcta, má úcta!“ obracela se k dítěti a kývala fijalovým svým čepečkem.

Juloušek nesměle vykoukl, ale hned zase schoval tvářičku.

„Ještě se stydí,“ usmívala se stará paní, majíc ještě slzu na tváři, „ale jen počkejte až za rok — to už z něho bude chlapík — teď je to ještě takový capartíček hloupý —“

Podala mi ještě jednou ruku a přála mi šťastné prázdniny.

Děkoval jsem a přál navzájem jí.

„Letos se mi aspoň tak stejskat nebude,“ usmívala se.

* * *

Když jsem začátkem nového školního roku zavítal k Janebům — nalezl jsem slečnu Viki sedící na pohovce a vedle ní — Julouška v temně modré bundičce. Měl její pletený košíček a hrabal se buclatýma ručičkama v knoflíkách a čamrdách.

Slečna Viki zapálila se trochu, ale přijala mne co nejpřívětivěji. Dověděl jsem se, že letos bude mít jen čtyři studenty. A samé realisty. A s těmi prý to již Julinek všecko vyřídí. Zůstává prý od srpna v domě a přichází sem každé ráno a na večer. Jeho paní je prý moc hodná. Taková dobrá duše prý. Učí šít šaty a má mnoho děvčat a houf práce. „A teď,“ dodávala slečna, „jsem jí ještě zaopatřila dvě znamenité zákaznice. Paní nadlesní a paní vrchní správcovou Urbanovou — to si můžete myslet, ty do roka něco spotřebujou. Však už si tam obě daly šít šaty na zimu.“

A Julinkovi prý svědčí, že si nikdy nemyslila, že by to tak mohlo být. Zaklepala však při tom hned na stůl a povídala:

„Musím zaklepat — člověk nikdy nemá moc chválit.“

„Vidíte, co jsem vám povídala?“ ozvala se ze svého křesla stará paní. „Neměla jsem pravdu?“ a smála se, až se jí čepeček třásl.

„Úplnou,“ přisvědčil jsem obraceje se na ni.

Kývla tajně na mne, abych k ní šel a když jsem uposlechl, natáhla ke mně svou ruku, sklonila mi hlavu a šeptala mi do ucha:

„A jináč by se byl náš Juli neoženil. Ona by byla nedovolila. Jen tak to šlo.“

Pustila mě, usmála se důvěrně a při tom dobrácky a vesele na mne pohlédla.

„Půjde-li to tak všecko dál,“ libovala si slečna, jež jakoby nepozorovala, co si šeptáme, „na přesrok ani čtyři studenty nevezmu — dvou, tří je dost.“

„A na konec — jí zbude jen Juloušek. To bude náš poslední študent —“ ozvala se vesele stará paní.

„Skoro to takové bude,“ přiznávala slečna s úsměvem a chopila se chlapečka a vtiskla mu hubičku, že to mlasklo.

„Vy nevíte,“ obrátila se na mne, „jak toho kluka mám ráda — Ale podívejte se taky na něj — vždyť je to celý Julek.“

Když jsem odcházel, musel jsem slíbit, že je zase navštívím. A na svátek slečny Viki zejmena že nesmím zapomenout.

„Dvaadvacátého ledna!“ připomínala slečna důtklivě. „Víte, ono je vlastně svaté Viktorie třiadvacátého prosince, ale to zde žádný ze studentů není — všichni jsou doma na vánocích. A tak slavím svátek vlastně na svatého Viktora, to jsou všichni pohromadě — a konečně je to jedno. Nezapomeňte tedy.“

Nezapomenu — půjdu tam jistě. Mám ty lidi rád.

Román o čtyřech synech Ajmonových.

Napsal Julius Zeyer.

(Pokračování.)

Dlel zatím na mši Karel s družinou
a větev olivovou každý měl
z nich v rukou místo zbraně, do síně
když vešli po skončeném obřadu.
Král Hugon ale zvolal zachmuřen:
„Vy přicházíte na rtech s úsměvem
a v rukou s míru vonným znamením,
však plné zrady duše vaše jsou!
Lež jest váš úsměv! Posměch, nenávist
vy v prsou skrýváte! Ó, zjevno vše!
Síň, kde jste spali, ta má jemný sluch
a každé slovo, které v bujnosti
jste včera večer, v smíchu mluvili,
se doneslo mně! Zneuctěn můj dům!
Jste nepřátelé, hosté nejste mi
a při sám Bůh, že pomstu vykonám!“

Tak zahřměl král a zbraní řinčením
síň zaduněla, venku před domem
zdvih' divé bouře hluk se nesmírný,
lid rozkácený hrozil kamením,
a tisíc zraků hořet viděli
kol sebe Karel, paladýnové,
ve zášti lité. Karel klidně však
se vzpřímil v důstojnosti své, a řek:
„Strach, králi, nemám, věz to přede vším.
My včera večer byli veseli,
v tom není hřích; že moji rytíři
se žertům oddávali přílišným,

to připouštím, v tom chyba nebyla
však taková, jak byla v jednání
tvém vlastním, králi! Síň tvá měla sluch?
To znamená, že jsi nás špehoval,
a jeví-li mé líce zardění,
tu spůsobilo tvoje jednání
je spíš než žertování druhů mých.
Co host jsem přišel. Proč mě špehuješ?
čím nedůvěru tvou jsem zasloužil?"

Tu na svém trůnu zarděl se zas král
a zvolal v odpověď: „Snad chybil jsem.
Však přísahal jsem pomstu za posměch.
Nuž, dokažte, že posměch nebyl to,
co mluvili jste, že je každý z vás
s to činit, čím se chlubil, utichnu
a řeknu: ‚pouze pravdu mluvili,
ať tedy v míru domů vrátí se!
Jsou nad nás silní, skloňme čela svá.'
Však nebude-li možné konat vám,
čím jste se chlubili, pak třeste se!
Já přísahal a splním přísahu."

Tak zvolal král a Roland chopil se
hned olifantu, řka: „Nuž, zaduju
v roh milý svůj a, králi, uvidíš,
že hračkou jen, co chloubou nazýváš."

Král ale kýv' mu rukou, mluvě tak:
„V roh nezaduj, tvá chlouba nejméně
mě urazila, plavý Rolande,
ač neuctivě o nás mluvil jsi.
Hněv velký můj má v jiné chloubě zdroj."

Tu Ožier se ozval. „Králi," řek,
„jsemť tedy já tím větším vinníkem?
Chceš, abych strhl sloup a sbořil dům?"
A popad sloup, jenž hluše zabrněl
a cos jak záchvěv celým domem šlo.

„Ne," zvolal král, „buď tich, ty olbříme!
Jest Olivier z vás vinník největší,
ba jediný! O dceři mluvil mé.
Je čistá, cudná jako lilije,
pět králů žádalo ji za ženu,
však v dívčí pýše své je zamítla,
tu přijde z lesů, z vašich divokých
muž cizí, neznámý a surový

a chlubí se, že slovem jediným
ji získat dovede! Tak roucha sníh
jí střísnil skvrnou bláta, smělý bloud!
Toť víc než posměch! Ó, to hana jest!
Krev pouze smýt ji může. Císaři,
ty Oliviera vydej v ruce mé.
Ať dokáže mé dcery nehodnost,
ať jedinou ji získá rozmluvou,
a měl-li pravdu, nuže, dám mu ji!
Krev jeho ale chci, jí zamítnut
když nucen bude přiznat Olivier,
že nectně pomluvil ji v zpupnosti!"

Tu stáli všickni jako ztrnulí
a Karel posléz řekl: „Chraniž Bůh,
bych zrady dopustil se zbaběle
na Olivieru a ho vydal ti!
Jak společně jsme přišli v Cařihrad,
tak společně zas všickni odejdem,
neb všickni zůstanem co mrtvoly
v tvém paláci, kde číhá prorada!"

A příkře stál jak skála vysoká
ve prostřed víru vod, a hromově
se ozval Roland: „Zbraně dejte nám
a vysmějem se vašim útokům!"

Hluk nesmírný se zdvih', v tom opona
se odhrnula, kamy zdobená
u dveří kovových, kam z mramoru
pět vedlo stupňů, v hloubi komnaty
ve sladkém šeru, modrém oblaky,
dým které tvořil vůní zápalných,
se objevila bledá, přeluzná
v svém bílém hávu, dcera králova
a bylo náhle ticho. Olivier
však ozval se a řekl Karlovi:
„Nech pykat mě za hřích můj, císaři
a zemru-li, vy vraťte domů se
a drahé Aldě řekni, Rolande,
by neplakala příliš." Obrátil
se k trůnu pak a pravil Hugonu:
„O život svůj se, králi, nechvěju,
však popírám, že kdy jsem urazit
chtěl bělostnou tu luznou lilii,
jež stojí v rajské kráse přede mnou.
Spíš chtěl bych srdce vlastní vyrvat si,
by potupně je pohan šlapat směl!"

Král Hugon mlčel chvíli, kynul pak
své dceři, aby o krok přišla blíž
a řekl Olivieru: „Promluv teď
a necouvej a nevymlouvej se!“

Krok učinila dívka, třásla se
a vrávorajíc podepřela se
o veřeje, tu letěl Olivier
po schodech vzhůru, které vedly k ní,
pak zarazil se náhle, sklopil zrak
a beze slova zůstal před ní stát.
Však dívka vzpřímila se, pochmurně
a pyšně, chladně na něj hleděla
a zarděla se, takto praví mu:
„Jsi spokojen, že pokořils mne tak?
Jak na pranýři stojím před tváří
zde dvora celého a druhů tvých.
A co můj zločin? Rci mi, cizinče,
čím zasloužila jsem té potupy?
Mne nutí otec, abych slyšela,
co říci chceš mi. Slitování měj
a zkrať má muka! Rychle propusť mě.“

A Olivier měl oči plné slz,
když odpověděl: „Třikrát běda mi,
že trpíš k vůli mně a život dal
bych stokrát za to, všechnu svoji krev,
ba duši svou, kdyby se nebylo
to událo, co nyní stalo se!
Však nevinen jsem! Bůh to v nebi ví!
Co slyšel špeh ten, který udal mě?“

A řekla dívka ještě chmurněji:
„Že vínem zpit jsi drze chlubil se,
že stačí slovo tvoje jediné,
bych — ne, já nemohu to vyslovit!“

A zakryla si tvář, a Olivier
klek na zem, pozdvih ruku k přísaze
a zvolal: „Bůh ať slyší slova má!
Já vína nepil! Zpit já pouze byl
svou láskou čistou jako slunce tvář!
Jest hřích to můj, že v duši vzešla mi?
Rád krví svou ten hřích já zaplatím,
vždyť v moci tvé, můj život žádati!
Vše, co jsem řekl, opakuju ti.
To smělé jest, však sama nutíš mě.
Já řekl tedy, že bych promluvit

chtěl jednou pouze s tebou, že jsem jist,
že získal bych tak nejvzácnější dar,
jejž chová zem — tvé lásky, dívko, dar!
Jest hana v tom, že nejvýš na světě
tvou lásku kladu?"

Odpověděla
mu kněžna takto, klopíc sladký zrak:
„A byl's tak jist, že lásku získal by's
tou jedinou jen se mnou rozmluvou?"

Řek Olivier: „Vím, jak jsi vznešena,
znám malou cenu svou, však byl jsem jist,
že kdybys poznala tu nesmírnost
mé k tobě lásky, ó, že dojata
by's krásný soucit svůj mi poskytla,
své krásné slitování andělské,
svou lásku sesterskou, a na tu jen
jsem myslil včera ve svém nadšení!
Což odepřela trýzni slzu svou
kdy světice? A láska trýzní je
tou největší, když lásku nenašla!
Ty tušiti, jak strádám, nemůžeš!
Ó, kdybys věděla, co snáším teď,
ty slzu jasnou uronila bys
na hlavu skloněnou mou v pokoře.
A přec jsem šťasten, mlčky neberu
svou lásku v hrob! Ty o ní nyní víš,
a třeba teď že nenávidíš mě,
přec později někdy řekneš v srdci svém,
tak zcela nehoden že nebyl jsem
té soustrasti, již odpíráš mi snad!"

A hleděl na ni, luzná byla zář
v těch jeho zracích jasně blankytných,
a luzná zář se lila démantně
mu z plavých vlasů, v kterých vězel květ,
jenž z trnové vytryskl koruny,
a v luznosti té smutek nyvý byl
jak v zlatém svitu podzimního dne
a Helena svou vyjasnila tvář
a mlčky ruku svou mu podala
a klopíc zrak se k němu chýlila,
pak zachvěla se mocně, cos jak sen
jí táhlo duší, teskno bylo jí
a sladce přec, a posléz pravila:
„Já odpouštím ti! Nemám vlastně, co
bych měla odpouštět! Jsi nevinen,

neb nikdy slovo hany nevyšlo
z tvých úst! Ty miluješ mě, rytíři,
a byl bys mlčel, trpěl, odešel . . .
Rci, byl by's vrátil se kdy v Cařihrad?“
Než odpovědít mohl Olivier,
však vzkřikla temně: „Jaká vidina
před zrakem mým! Ty zhyneš v mládí svém!
Ó bože můj, ty zhyneš, běda mi!
Můj život zlomen, neboť bez tebe
je život poušť! Já milovala tě
od chvíle první, když jsem hleděla
v tvůj čistý zrak, jak nebe blankytný!“

A vrávorajíc klesla na prsa
mu se vzdechem, a zmámen štěstím svým
byl Olivier a slova nenašel,
však Hugon král se ozval hromově:
„Zde čáry jen a kouzla pekelná
svůj měly účinek! Jest nemožné,
by dcera moje takto jednala
svých smyslů mocna! Ďábel s cizinci
v dům vešel můj!“

A povstal, k dceři své
se vrhl v hněvu, mocně trhl jí
a zvolal zuřivě: „Jsi šílená?
Ty, u jejíchžto nohou králové
se kořili, se marně kořili,
ty milovat bys mohla divocha,
jejž černé lesy vychrlily v svět
náš plný světla, hudby, sladkostí?“

Však Helena se náhle vzpřímila,
sen divný měla v zracích blouznivých
a takto, nadpozemsky vzrušena
svým hlasem stříbrozvučným zvolala:
„Já hledím v budoucnost jak v zrcadlo
Bůh příští věci zjevil zrakům mým!
V rum padat vidím pyšný Cařihrad!
Já vidím, pohané jak trhají
kříž s našich kostelů! Ó Východe,
ó běda tobě! Jařmo potupné
ti klade na šij vítěz nekřtěný!
Tvé děti prchají tam na západ,
jenž bude kříži mocnou ochranou!
Ty lesy dnes tak temné, hluboké
už ustoupily nivám úrodným
a města krásnější než Cařihrad

své diademy z věží vznášejí
v báň nebes modrých! žehná Západu
Bůh milosrdný! Láme temná moc
se pohanstva o štíty Francie!
To kraj jest spásy! Září v širý svět!
Buď pozdraveno světlo národův!“

Tak zvolala a záře démantná
se lila, odkud, nikdo nevěděl,
na Karla císaře a rytíře,
již byli přišli s ním, a Hugon král
hněv necítil už žádný v duši své,
byl dojat hluboce a jeho dvůr
čár stejně mocný, stejně záhadný
jak sám on cítil. Hudba nebeská
jak záchvěv větru síní linula,
jak vůně růží, jako paprsky!
Když dozněla, všem bylo přítomným,
jak ze sna by se náhle budili,
a Helena tak otci pravila:
„Co se mnou dálo se? Co mluvily
rty moje bezděčně? Mně úzko jest.
Co pravila jsem tomu rytíři?“

Řek Hugon král: „Ty prozradila jsi,
co na dně srdce tobě dřímalo.“

Tu vzplála jako zora Helena
a zašeptala: „Otče, on to ví?“
A zakryla si tvář. Však pravil král:
„Chceš odvolat, co řekla's? Zmámena
snad čarem byla's nebo chorobou?“

„Ne,“ řekla dívka tiše, klopíc zrak.

„Pak, Oliviere“, řekl Hugon král,
„své slovo dodržím, ty dovedl's
co slíbil jsi, ty získal's dceru mou,
nuž, vezmi ji. Tak zasnubuji vás.“

A Olivier byl bled a ztrnulý
a řekl: „Bože, vím, že je to klam,
že probudím se, a že zahynu
tím hořem velkým, že to přelud byl!
Čím blaho takové bych zasloužil?“

„Tím,“ Karel řek, „že pravým mužem jsi!
Ty silným jsi a dobrým zároveň!

Máš rámě reka, srdce holubí.
Buď žehnán, Oliviere, drahý můj!"

Tak mluvil císař, ruku bělostnou
však Olivieru dívka podala,
a nyní věděl, že to nebyl klam
a štěstí ráje cítil v duši své.
Dům jako bouře jásotem se třás
a Západu, Východu rytíři
se objímali všickni bratrsky
a Hugon král a Karel zasedli
teď společně na Cařihradský trůn,
nad kterým v zlaté slávě planul kříž.
Tři dni teď kvas se slavil nesmírný
a Hugon král ved v pokladnici svou
pak Karla císaře a pravil mu:
„Vše jesti tvé, co zde si vybereš
ty, císaři, a paladýnové.
Chci, aby památku jste přinesli
si do Francie."

Karel odmítl
však poklady a řekl prostě tak:
„Tvá láska památkou mi drahou jest
a paladýnům mým. Jí rovnati
dar který mohl by se? S Bohem buď.
Už spěchám v Paříž, v dobré město své,
bych do Španělska chystal výpravu."

A oba králové teď kráčeli
před celým dvorem, každý na hlavě
měl korunu, a taký majestát
šel, jako záře, z Karla císaře,
že mimoděk i Hugon klonil se
a mezi sebou franští rytíři
tak pravili si: „Ejhle, nad Karla
král není žádný." Vzpomínali pak
na výjev u svatého Diviše,
jenž zdrojem byl té cesty v Cařihrad,
a řekl Olivier: „Proč není zde
teď Jafet z Palmy, aby donucen
byl vyznati, že Karel nad krále
jak orel nad ptáky jest povýšen?"

Však Karel znamení dal k odjezdu,
a rozechvěn se loučil Olivier
teď s nevěstou, jež tak mu pravila:
„Dej kštici mi, ó muži předrahý,

tu kštici svou, v níž vězí bílý květ.
Ty do Španěl teď jedeš, v dálný kraj.
Já v klášter zavru se, bych čekala
tam tvého návratu. Tam bude mi
tvá kštice a ten bílý z trní květ
na dlouho útěchou. Že vrátíš se,
to pevně doufám. Kdyby ale Bůh
to dopustil, bys v boji zahynul,
tu tvoje kštice byla památkou
by drahou mi a vzala bych ji v hrob.
Tam jedině bych vyšla z kláštera!
A bílý onen květ by mluvil mi
po celý život, prázdný bez tebe,
o bolu největším, však zároveň
o sladkém někdy v ráji shledání."

Stín smutku přelít Olivieru tvář
a pravil jí: „Tě neuzříti víc!
co v těchto slovech smutku bez konce!
Ó, srdce bíti při té myšlence
mi přestává! Kéž zemru raděj hned!
Však ne, vždyť jest mi bránit svatý kříž,
jdu tedy konati svou povinnost.
Své srdce ale nechám u tebe.
Buď s námi Bůh a jeho andělé!"

Tak pravil jí a kštici dal jí svou,
pak objali se. Cudný polibek
na čelo vtlačil jí, sed na koně,
a zmizel s ostatními, jako sen . . .

To píseň jest o cestě v Cařibrad,
již konal Karel, paladýnové,
a vrátili se v sladkou Francii,
kde císař u svatého Diviše
do zlaté skříně květy uložil,
co z trnové vytryskly koruny,
tam všechny jsou, až na ten jediný,
jenž zůstal v Cařihradě . . . U konce
tak píseň má. Bůh dej, by příznivě
jste všickni, jak jste zde, ji přijali
i ti z vás, kteří s Karlem vydali
se tenkrát na pouť k hrobu božímu
a v divuplný palác Hugonův." —

Tak končil píseň Malgis, pochvalou
jej odměnili hlučnou, Olivier
však, který skryt byl slyšel jeho zpěv,

bled vytratil se tiše ze stanu
a spěchal k císaři a pravil mu:
„Ty slyšels, pane, o tom poutníku,
jenž přišel sem, by s tebou promluvil?
Je s nebem nebo s peklem v spojení,
neb ví, co v taji duše cítil jsem
a co jsem nikdy neřek nikomu!
V mém nitru čet jak v knize! Uhodnout
jak může pouhý člověk myšlenky?
Snad je to posel Bohem poslaný?“

A Karel na to: „Přiveď mi jej sem,
až noc se skloní temná na zemi.
Mám v duši něco jako tušení,
že se mnou stane se co's v tuto noc,
co's osudného. Budiž se mnou Bůh.“

A noc když byla, vedl Olivier
do stanu Malgise, kde za stolem
při svitu lampy císař večeřel,
a Karel kynul, aby odešli
teď všickni přítomní a zůstal sám
tak s Malgisem a řekl: „Nyní mluv,
co přišel jsi mi říci? Ležení
mé celé nemluví než o písni,
již zpíval jsi. Jsi v svazku s anděly
či s ďáblem samým, že tak mnoho víš,
co skrytě v duši lidí děje se?“

„Jsem pouze pěvcem,“ Malgis odvětil,
„čar celý můj jest pouze nadšení,
toť jako proud, jenž stále světem jde
a v němž se všechno jasně zrcadlí,
co v nebi děje se i na zemi
i v říši duchů, v říši demonů!
Dar uhodnouti vše, vše tušiti,
jest pěvců dar. V něm bol i radost jest.“

A Karel zamyšleně tázal se:
„Co tušíš tedy o mé výpravě
v zem hispanskou?“

„Že velké vítězství
tě čeká tam,“ řek Malgis upřímně.

„A Olivier a Roland,“ nesměle
mu Karel řekl, s bázní mimoděk,
„co na ně čeká tam? Proč tušení

se vtírá stále jim, že v mládí svém
se s bohatýrskou smrtí setkají?“

Tu zasmušil se Malgis, zašeptal:
„Ty vzpomínáš na slova Heleny,
jež pronesla, když náhle přiznala,
že lásku k Olivieru v srdci má?“

Bled zvolal Karel: „Mlčiž, nedomluv!
A Roland můj?“

Tu Malgis odvrátil
svůj obličej a pravil: „Netaž se!“

Kles Karel na židli a třásl se,
pak ale vzpřímil se a řekl tak:
„Ne, nevěřím. Bůh sám zná budoucnost.
Ty's přišel proto, by's mě zachmuřil?“

Řek Malgis na to: „Velký císaři,
já přišel k tobě volat o pomoc.
Co posud jsem ti řekl, odpověď
jen byla vždy na tvoje otázky.
Co sem mě vede, uslyš v krátkosti.
Mně hrozná drtí k smrti choroba.
Já snáším muka. Zdám se starcem být,
a přece není čtyřicet mi let.
Já všude hledám pomoc, pět už jar!
Však marně posud. Svatý poustevník,
jenž v lesích žije z cedrů v Libánu,
mi posléz pravil, co mu vnukl duch:
jen jedna je mi pomoc. Následek
má choroba jest kletby démona,
a kletbu tu ty sejmout, císaři,
sám můžeš jen: když ruka královská
tvá chleb mi podá, víno! Nedoufám
však, že to učiníš, neb sloužiti
tak zdál by si se, vladař, žebráku!
Vím, marné že jest moje volání!
Kde tolik pokory by vzalo se
u člověka, jenž nosí korunu?“

A Malgis zdál se k smrti zarmoucen,
tvář zahalil, však císař pravil tak:
„Byl Kristus Bohem, nohy učňům svým
přec umyl při poslední večeři.
Co v porovnání s Pánem každý král?
Bůh račiž chránit mě, bych hrdým tak

se ukázal, že škodu vzal by kdo
z mé pýchy marné! Rád ti posloužím,
když chorobu tvou takto zapudím,
i kdybys poslední byl z lidí všech!"

A nutil Malgise, by usedl
hned v jeho křeslo za stůl, nalil v číš
svou zlatou vína a pak pojal chleb
a krájel ho, v té chvíli sejmul však
s levého palce Malgis stříbrný
a dutý prsten, rychle jako blesk
pět krůpějí ztad v jasné víno lil
do číše zlaté Karla císaře
a lhostejně pak zdál se hleděti
do šera stanu. Karel na polo
teď klekaje ve velké pokoře,
mu sousto chleba v samá ústa klad,
pak víno podával mu s úsměvem
tak plným dobroty, že svědomí
se Malgisovi mocně bouřilo,
však vzpomínal té bídy bez konce,
již děti Ajmonovy snášely,
a potlačiv své hnutí, pravil tak:
„Jsem hostem tvým, nuž, pane, připij mně
na nové zdraví, které z rukou tvých,
dar nejvzácnější, takto přijímám!
Dřív moje rty se číše nedotknou."

A Karel pil ten nápoj čarovný,
by vyhověl mu, ihned padla mha
na jeho zraky, těžká dřímota
se těla jeho, duše zmocnila,
ač oči otevřené zíraly
a nohy jeho pevně nesly jej,
však bez vůle byl ducha, bez vlády
byl svého těla, v moci úplně
byl Malgise, jenž rychle povstal, bled
a chvěje se jak osykový list.
Byl Malgis zase ve své podobě
a vzpřímil se, byl útlý, vysoký,
byl krásný sic, přec ale příšerný
jak jeden z padlých s nebe andělů,
v tom okamžiku vážném, zločinném,
a šeptal Karlu v ucho: „Člověče,
svou vůli podrob vůli démonů.
Jich jmenem rozkazuji: za mnou pojď
bez hlesu, tiše, němě, poslušně.
Tam půjdeš, kam tě nyní povedu!"

Bled stále byl, však už se netřásl,
cos temného jak osud zíralo
mu z tmavých zraků, které upíral
na zbledlou nyní císařovu tvář,
a Karel silně chvěl se, bez hlesu
šel za Malgisem, který rukou kýv
a ze stanu se velkým krokem bral.

Na práhu zastavil se, pozvedl
u vchodu clonu, byla temná noc
a nikdo na blízku, tu k nebesům
své ruce Malgis pozved, přemocná
mu čarodějná slova plynula
od šeptajících rtů a ze dlaní
dva nekonečné bílé paprsky
mu vycházely, v temno bodaly
se nebes, jako ostré dýky dvě
a za nedlouho mlha bělavá
na kraj se širý, hustá, spouštěla
a halila vše v matný závoj svůj.
V stan vrátil Malgis se, vzal korunu,
jež v skříni ze sloni a ze zlata
se kmitala, v své roucho schoval ji,
pak zlatého sňal orla ze štítu
na stanu císařském (ten orel byl
všech nevěřících postrach z daleka),
a posléz hodil Karlu temný plášť
na ramena a kývl znova mu
a Karel šel jak socha kamenná,
již někdo šinul by za Malgisem,
bez vůle, vnořen v hluchou dřímotu
jak v hlubé vody. Malgis nyní hvizd'
a Bajár přišel, slova Malgis šept
a kůň se zachvěl, hřívou zatřásl
a byl v své podobě, v své obvyklé.
Na jeho hřbet pomáhal císaři
teď Malgis hbitě, sám se vyhoup' tam
a šeptal koni: „Ptákem, větrem buď!“
Pak řekl: „Tmo, buď pláštěm kolem nás!“
A Bajár tryskal nyní z ležení
a letěl temnou nocí jako pták,
a mlhou zlatý orel císaře
jak luna svítil, hvězdou koruna
a pod kopyty koně sršely,
déšť z ohně, jiskry, země duněla
a vítr hučel, stromy šuměly
za prchajícím v letu Bajárem.
Když u brány se hradu zastavil,

a Renald z okna zřel, jak lekl se!
Svým zrakům nevěřil, byl jako zjev
kůň dýmající, jemuž ježila
se dlouhá hříva; Malgis přízrakem
se zdál a zlatý orel krvavou
a s nebe spadlou lunou, sochou pak
byl císař Karel, sochou náhrobní
svou vlastní, vytesanou z mramoru!
Kýv Malgis mocně. Nocí zahřměly
tu mosty hradu, brány skřípaly
na zrezavělých, pevných stěžejích
a Malgis vjel do domu s císařem.
Po schodech kráčel vzhůru pomalu
a za ním Karel jako jeho stín,
a vešli v síň, kde Renald s úžasem
a bratři jeho na div patřili,
a pozved Malgis ruku nad Karlem
a kouzlo s něho spadlo, probuzen
stál v prostřed síně, Malgis pravil však:
„Zde, Renalde, jest Karel v rukou tvých,
já z lásky k tobě velký spáchal hřích,
já zradu kul a zradu proved jsem!
O deset let jsem sestár v tuto noc.
Bůh odpusť mi, já s tíží odpustím
kdy sám si hřích svůj. V spolek s démony
a s bytostmi jsem vešel, o nichž vy
tak málo víte jako nemluvně,
jež včera zrodilo se. Tušiti,
co při tom uniklo mi života,
co hrůz jsem přestál, nikdo nemůže,
kdo skrytých nezná světů příšery. —
Jdu nyní odtud, navždy, pochovám
se v samotu a v poušť, kde pykati
za hřích svůj budu, za svou proradu,
a lidské oko neuzří mne víc!
Svět lidí smutný jest a žalostný!
V něm láska stejně jako nenávist
nás vede v moře slz! . . . Však dosti slov!
Bůh s vámi buď a mně buď milostiv!“

A Malgis sklonil hlavu na prsa
a bled a smuten vyšel ze síně
a zmizel jako v zem. A beze slov
stál Renald před císařem. Pozvedl
pak k němu zrak a Karel hrdě stál
a kliden, velký, plný výsosti.
víc bylo majestátu nyní v něm,
než když na trůnu seděl s korunou

na bílé hlavě, s žezlem v ruce své,
a upíraje zraky na bratry
tak pravil jim: „To tedy konec jest,
ó Ajmonovi zpurní synové,
té vaší hrdinnosti! Jako had
se Malgis vplíží v stan můj, zasedne
za stůl můj, z číše mé chce napít se,
já sloužím mu, a kouzly kletými
mě omámí! Ó, usmrťte mne jen.
Mně svět se hnusí. Není rytířů
už více v něm! Jen lháři, traviči
a kejklíři v něm žijí! Odhodí
meč bohatýr a nástrah chápe se!
Nuž, čiňte se mnou, co je libo vám."

A Ryšár popuzen mu odvětil:
„Na velkodušnost, pane, nečítej!
Já v ruce padl tvé a u tebe
jsem nenalez ji. Radím Renaldu,
by s tebou činil, co ty's činit chtěl
v den onen se mnou!"

„Mlčiž, nešťastný!"
Tu zvolal Renald. „Očerňuješ se!
V tvém srdci mužném, bratře, není to,
co jazyk tvůj v té chvíli blábolí!"
Tak pravil Renald, pozved korunu
a posadil ji Karlu na hlavu,
pak poklekl a jal se mluviti:
„Při živém Bohu, králi, přísahám,
že jednal Malgis pouze na svou pěsť,
o jeho zradě že jsem nevěděl,
že kouzla jeho hrůzu činí mi!
Však co se stalo, králi, stalo se.
Bůh sám to chtěl, že posléz tváří v tvář
si stojíme. Jak po tom práhl jsem!
Ty's králem naším, pánem. Kořím se,
hle, před tebou, a o smír prosím tě!
Ó, odpusť nám, a učiníme vše,
vše co si žádáš. Podlost žádati
ty nebudeš, tak málo jak by's chtěl,
bych Krista zapřel! . . . Velký císaři,
tvá kolena objímám v pokoře,
nech v srdce své můj vniknout, pane, hlas!
Pro drahé slzy, které ronila
pod křížem matka boží, vyslyš mne!
Já trpím muku! Vidím bratry své
jen v žalu život trávit, prolévat

krev vidím stále! Pálí na duši
mne každá krůpěj! Králi, smiluj se!
Mí bratři k vůli mně se bouřili,
za lásku jejich nechtěj trestat je!
Ó, pomni, kdyby někdo trestat chtěl
za lásku k tobě tvého Rolanda!
Já hněvu tvého jen jsem zasloužil,
nuž, tedy jedině ať pykám též.
Svou náruč otevř drahým bratrům mým,
a vrať je mému otci! Starý jest
a osiřel a tobě věren byl!
A matka naše v žalu zemřela!
Což není dost té velké oběti?
Nuž, s bratry mými smiř se, pane můj.
Mne vypuď ze země. Vem Montalbán
a vše, co mé jest. Vem i Bajára,
jenž jest mi přítelem. Já odejdu
jak žebrák z této země. Poutníkem
se vydám k hrobu, v kterém Kristus spal,
než z mrtvých vstal, a nevrátím se víc.
Své ženy odřeknu se, dětí svých.
Co ještě chceš, bych činil, císaři?"

Tak mluvil Renald, slzy kapaly
mu s očí hojně, nepohnut však stál
jak skála Karel, hrd a chladen byl
a řekl posléz: „Pokorným se zdáš,
však nevěřím ti. Kde jsou dýky tvé,
bys jimi srdce moje pobodal,
když nevyhovím slovům líčeným?
Ty zdáš se prosit, jsemť však v moci tvé.
A proto slovem neodpovídám.
Což, kdybych smírným byl, by nezdálo
se slovo každé z bázně temenit?
Já nebojím se. Chceš-li, zavražď mne,
jsem beze zbraně, slabý nejsem přec!
Čiň, co ti libo, neodpouštím však
a nesmířím se s tebou, s buřičem!"

Tak řekl král a Renald tiše vstal
a odvětil mu: „Nejsi v moci mé.
Hrad ten jest tvůj a můžeš odejít
či zůstati, jak libo tobě jest.
Ty proti vůli své jsi přišel sem,
však volnost tvoje všem nám svatá jest."

Klek opět Renald, bratři jeho s ním,
syn nejstarší pak pravil Ajmonův:

„Teď tobě hold jsme vzdali. S Bohem buď.
Před tebou brány otevřené jsou.
Ty nenávidíš nás, to bolí mne.
Snad bohu zlíbí se, by dotekl
se tvého srdce, jež tak tvrdé jest.
To nejšťastnější byl by pro mne den.
Až do té doby, králi, s Bohem buď!
Teď, líbí-li se tobě, odejdi
a vrať se k svým. Ty smířit nechceš se,
zbraň v ruku vnucuješ mi. Bràniti
své budu právo, jako volný muž.
Bůh rozhodniž v té slzyplné při.“

Tak pravil Renald. Vedl Karla pak,
jenž mlčky kráčel síní, se schodů.
Meč vzácný dal mu Renald, přivedl
pak koně krásného a podal mu
pak orla zlatého, jejž se stanu
byl Malgis sňal. A císař poněkud
svou hlavu pyšnou sklonil, zamyšlen
a beze slova z hradu vyjel v noc,
a koruna se jeho kmitala
při svitu hvězd, jež nyní nořily
se z mlhy mizící a velká zář
šla z orla zlatého a zdálo se
těm, kteří z Montalbánu hleděli,
že vlasatice bloudí takto tmou,
a smutno, teskno bylo v srdci všem,
i Karlovi, jenž dojel v tábor svůj. —

(Pokračování.)

Když se připozdívá...

Obrazy z podhorského života. Napsal Karel V. Rais.

VI.

Když se lidé v neděli odpoledne trousili z požehnání, Potěšil se ženou byli u Nerada na návštěvě. Ona seděla u kamen, tatík u nohy postele, aby na nemocného viděl.

Odpolední slunce svítilo do okna, na svrchnici lůžka, přes celou světničku až na protější stěnu, kde tvořilo vysoký, jasný pruh.

„Lidičky, šla jsem ráno s Holoubkovými holkami z kostela, ale to byste nevěřili, jak obě pro starého plakaly; tolik je jim líto, že je tak mohl opustit," tklivě vypravovala Potěšilka.

„I jojo, jsou to hodné holky," přisvědčoval Potěšil a vlasy hladil si s čela k uším.

„Povídaly, že celé noci propláčou, jestli si tatínek přece na ně vzpomene. V kostele si zaplatily tři otčenáše, a bylo opravdu modlení ‚na dobrý oumysl'."

„No, býval kruťák, ale aby nevzpomněl, to bych o něm nesoudil. Je on sic Holoubek kořínek odjakživa, ale sám si holky pochvaloval a cestou mi o nich vypravoval," pravil Potěšil.

Hovořili s největším klidem. Nerad ležel na pravém boku, poslouchal, ale žádné zvláštní účasti .nejevil.

„Co my se, pro Krista, na děti navzpomínáme," po chvíli prudčeji začal Potěšil. Brada se mu rozetřásla, a oči, upřené na lůžko, byly náhle plny vláhy. „Povídám, Nerade, není hodinky, aby člověk na ně nemyslil!"

„Achach," vzdychl Nerad a skuliv se zvolna na hřbet, velké dlaně podložil pod hlavu a zahleděl se ke stropu.

„A kdyby se dětem vedlo sebe lepší, člověk nemá a nemá spokojenosti, pořád na ně myslí, všelicos ho napadá, starostí o ně má víc, než ony samy o sebe," pravila Potěšilka. Ruce měla sepjaty v klíně, hlavu skloněnu k prsům.

„To máte pravdu," prudce zachroptěl Nerad.

„Jako já tuhle vím, že náš Karel má takové místo, že sedí jako v peřinách, a přece ho mám pořád na mysli. Nevěstu jsme viděli nedávno, no, každý musí říct, že je jako kněžna, má nás ráda jako svoje, třebaže jsme proti ní jen sprosťáci, vypovídala nám všecko, o těch dvorech, které má náš pod sebou, o lesích, o pokojích, které mají, jak je má hrabě v lásce — ale člověk přec jen pořád na dítě myslí a v noci se mu o něm zdá!"

„E ba jo — ba jo,“ bručel Nerad.

„Já nevím, co teď se mnou je, noc co noc zdává se mi o dětech, jak to bylo malé; běhá to kolem mne, krájím a mažu jim krajíce, nosím hrušky a jabka a zlobím se s nimi. Inu, nazlobilo se to dost, člověk musel mít svatou trpělivost, ale byla to přeci radost mezi nimi. Když je to malé, je to přec jenom nejhezčí!“ všecka rozjařena vyprávěla Potěšilka.

„To máte pravdu, panímámo, to máte svatou pravdu,“ náhle rozveselen zvolal Nerad. „Když to tak skáče jako koťata, vykuluje to oči, špulí rty a když cupou, že se člověk v největších starostech musí a musí smát radostí.“

Rukou opřel se o předokní a chtěl se vzpřímiti. V zádech mu zapraskło, tváře se bolestně stáhly, ale sedl přece.

„Bolí, bolí — že?“ soucitně ptal se Potěšil, ale Nerad jakoby byl neslyšel, hovořil:

„Když jsem v práci, pořád čekám, že mne některé to dítě ze zadu zavolá, jak to dělávaly, ale už se toho člověk nedočká; nezavolá, nezatahá. Kolikrát mi napadlo, co už tady na světě, když za jedním nikdo neběhá. Inu, svatá pravda je, že máme děti usazeny, máma má pravdu, že z toho má radost, jsme přeci jen chudáci a jim se dobře povedlo, ale mně to chybí!“

„Chybí, chybí!“ přisvědčoval Potěšil. „My nemáme na světě nic jen ty děti. Co pak jim — těm je jináč, mají radosti všelijaké. Jako tuhle s naším Bertou — co z toho mám, že hoch je oficírem, když ho v tom nevidím? Člověku zbude jen to pomyšlení: No, dřel jsem se, dřel, ale děti za to mají lepší věk!“

„No mlč, Žanka přece přiběhne, ondy jsi tu měl nevěstu — všichni tu pořád být nemohou, leda by dělali jako my,“ hovořila Potěšilka.

„Já si pořád myslil, Pepík že mi zůstane doma; ale zas musím říct, že máma měla pravdu, když ho tam taky vypravila, život je život,“ pravil Nerad.

„Se mnou je taky tak! A kolikrát, když tak sám a sám širokem dalekem jezdím, říkávám si: Tatíku, tohle a tohle jsi neudělal dobře! Tuze jsi dětem hověl, co ony chtěly, bylo ti nad vlastní rozum — ale zase si říkám: Pane Bože na nebesích, ty mne vidíš a slyšíš, může člověk za to, že je má tak rád? Když mne lidé potkávají a říkají: ‚Máte vy radost, Potěšile, že ty děti máte tak postavené!‘ mám opravdu radost a myslím, že je všecko dobře, jen když děti mají člověka rády a když se hlásí!“ a Potěšil teskně se usmívaje, sám si přisvědčoval.

„Žeť by je člověk rád měl pořád kolem sebe a ještě po smrti by chtěl v zemi ležet mezi nimi, aby se o ně nemusel bát — ale to se nestane,“ lítostivě pravila Potěšilka. Zamlčevši se, náhle popatřila do okna, povstala a zvolala: „Hleďte, mámu máte tady — kudy se tady brouzdá?“

Potěšil honem vstal, nemocný také pohlédnul do okna, ale Neradky již neviděli. Ve chvilce na síni ozval se dusot, dvéře se zdlouha otevíraly a Neradka, zakublaná do velkého salupu, vešla.

„Dej pán Bůh dobrý večír,“ pozdravila táhle a zůstala státi.

Ve světničce nastalo hluboké ticho a všichni tři udiveni, zaraženi

hleděli na ni. Byla ku podivu sestarala, tváře měla bledší, zapadlejší, bradu prohnutou; černé oči nepokojně těkaly jí s jednoho na druhého, až vrátily se pohledem do nitra šátku, jejž měla kolem těla obalený a v němž něco nesla. Postavivši košíček, znovu tak rozpačitě a bázlivě pohlížela po přítomných. Odhrnula šátek, utřela rty a pořád ještě přede dveřmi přešlapujíc povídala: „To, lidičky, koukáte, co si to nesu, viďte?"

Žádný neodpověděl, ale Neradovy tváře zčervenaly.

„Inu nesu si — nesu — dítě si nesu — chudý člověk musí si na všecko přivyknout!" Ta řeč byla jemnější, než jak Neradka jindy mluvívala. Nemocný klesl do polštářů.

Neradka nadobro odbalila a odhodila salup, a dítě sotva čtvrtletní, zabalené do čisté bílé peřiny, ovinuté pěkným povijanem, v levici vzpřičila, aby je všichni viděli.

Bylo vzhůru. Modré oči jeho zvolna mrkajíce hleděly do světničky; líčka mělo zčervenalá, na čele chumáče světlých vlasů, bradičku kulatou.

„Tak tohle je Dolfík čipera! To bylo, milí lidé, proseb, než jsem povolila," vypravovala a udělala krok v před, „ale co jsem měla dělat, Filomenka prosila, Kačenka prosila, Toník orodoval —"

„Čí je?" zachroptěl Nerad a zdvihal hlavu.

„No jen tak na mne nekřič, vždyť vidíš, že jsem ještě celá umlácená, dechu sotva popadám — to je cesta!" A zvolna utřevši rty, pokračovala:

„Tak má Kačenka ve službě u tajného rady dobrou kamarádku, je kuchařka, naše dělá komornou, může do všech pokojů a ví o všem; — no, hezounká ženská je ta kuchařinka, dobrá, hodná a je někde od slezských hranic. Vašeho správce tuze dobře zná, ale moc to jeho postavení nechválí a zvláště tu paničku ne! Tak abych vám to vypověděla: měla milá kuchařka nějakého od vojska tuze ráda, povídaly naše holky, že byl člověk jako z vosku, mluvit že uměl jako ministr; chodil za ní, chodil — no, a jak bych to řekla — tohle děťátko jí zůstalo."

Nikdo nepromluvil.

Neradka, přestoupivši s nohy na nohu, utřela si rty a těkajíc pohledem s líce do líce, opět vypravovala: „Holka byla celá vyjevená, je z pořádné rodiny, sliboval jí, že nechá vojny, že půjde do kanceláře a vezme si ji potom — zatím o ní teď nechce slyšet, jakoby na světě nebyla, a chodí prý zase s jinou. Měla jsem dost co dělat, abych jí promluvila do duše, sic by snad byla z lítosti něco provedla. Byla tam někde zatím, ale chtěla zas do služby, je to tuze dobré místo, prosím vás, kuchařka u tajného rady — ale toť víte, že ji s dítětem nevezmou; takoví páni, jen pomluvu by z toho měli, smáli by se jim — inu, prosila tuze, holky taky prosily, i náš Toník orodoval, abych to dítě vzala k nám — —"

Opět čekala, že někdo promluví, ale necekli.

„Sedm zlatek mi slibuje měsíčně, a naše povídaly, že se můžu spolehnout. Prosím vás, sedm zlatek je sedm zlatek, chudému člověku jsou to náramné peníze! Já nechtěla, ale potom jsem si přece vzpomněla, že táta teď tuhle nic nevydělá a kdyby umřel, co bych si honem počala — tak jsem jí to udělala."

Dopověděvši šla k posteli, dítě položila, sedla vedle na pelesť a hledíc na ně zádumčivě, povídala: „Je to dobráček, už hezky jí, jináč bych ho nebyla vzala — a sedm zlatek je sedm zlatek —"

Potěšilka zvolna přistoupila k posteli a malého hocha si prohlížela.

„Bylo mi jí chuděry tolik líto, taková hezká ženská, kdykoli jsem ke Kačence přišla, vždycky mne škrtila, abych se toho jejího broučka ujala a neopouštěla ho, že ten její snad přece přijde k sobě a vezme si ji, potom že mi to teprve všecko oplatí."

„U které jsi zůstávala?" sípě ptal se Nerad.

„U Toníka, má tam malou světničku; i holky mne obě chtěly k sobě, ale já nechtěla; lidičky, to je nádhera, to je nádhera! V kuchyni všecko samá zář a těch jídel co se strojí — u radů každý den k obědu šest, u ministrů na osmero, ty holky tam pomějou časů! Všelicos mi taky daly olíznout — mmm —" a Neradka utírala si rty.

„Tak u Toníka —" zasípěl Nerad.

„Vodili mne všichni po Vídni, všecko mi ukazovali a jen mne obskakovali. Ta kuchařinka pořád byla s námi. Byli jsme v purku, to je, lidé, krása, to je krása, v divadle jsme byli, v prátru a kde pak já všecko pamatuju. Holky jsou všude jako doma, jsou nastrojeny jako princezny, všude mají vážnost, to jsem viděla, a co mne tuze těšilo, že se nestyděly za mámu, která přišla v salupu a krátkých sukních. Toník taky dělá pána, peněz má jako baron, všecko platil, víno, pivo, cukroví — už tam, jak se mi zdá, má taky jednu vyhlídnutou, ale kale se mi to nelíbí, bude chudá!"

„A co Pepíček — nechodil?" ptal se starý.

„Dává tě pozdravovat — ale, páne, už bys ho nepoznal! Byl s námi jenom jednou, ale byla jsem za ním v dílně. Pán i paní ho mají rádi, že je účinlivý a k dětem. Kluk malá přihnal se taky za námi a taky už měl cikárko v hubě — no, já mu hrozila, ale povídal, že to dostal od tovaryšů; má se dobře, tváře má nadité a přijde si už na diškrece. Ale lidičky, ta nádhera na ulicích! Já chodila jako němá, kočár hrčí jeden za druhým a v každém je plno panstva. Naše holky mi to všecko jmenovaly, žijou mezi tím a všecko znají, ale kde pak bych si to už pamatovala; to je jenerálů, knížat a hrabat, barounů, kontesek a Bůh nebeský sám ví, jak se to všecko jmenuje. Co pak my tady víme, kam pak my vidíme, když přijdou páni do zámku, myslíme, Bůh ví, kdo přijel — a povídaly naše holky, to že jsou ještě moc malí páni! Inu, lidičky, domy jako zámky, já vím, že je každý za hromadu tisíc!"

„Tak ta kuchařka je od slezských hranic?" z ničeho nic pronesl Potěšil, ale zůstal seděti skloněn, jakoby na její řeč nedbal.

„Od slezkých hranic! Povídala jsem, že by člověk nevěřil, jak se lidé sejdou a jak se domluví. Hodná ženská a pořád mne škrtila, že mi nikdy nezapomene, co pro její dítě udělám. Desítku mi dala hned, tuhle ji mám, cesta mne nic nestála, holky všecko zaplatily a ještě mi uzly napěchovaly; mám to všecko na dráze, nemohla jsem to pobrat. Jak mi řekla, že je od slezských hranic, povídala jsem, že je tam někde našeho hospodáře syn ředitelem panství — kde pak by mi jen napadlo, že by ho znala. Ptala se, jak se jmenuje, povídám, že Potěšil. Tu se vám dala

do takového smíchu a povídala, že ho zná, že ho tuze dobře zná. Povídala, že není žádný ředitel, že je správec, ale to že je jen jako trochu větší poklasný. A o té jeho mi toho napovídala!“

„Co by mohla povídat; je vrchního ředitele dcera, rodiče umřeli a byla potom u hraběnky,“ ledově a rychle řekla Potěšilka.

„To povídala,“ rychle spustila Neradka, „že otec byl taky správcem, že umřel a dcera přišla na zámek, pan hrabě že jí tuze přál“ — Konec pravila slaběji, zdlouha a hleděla při tom na dítě.

„No, to nám řekla, že má syna rád, ve všem že se na něj spoléhá — má ho spíš jako bratra —“ podotknul Potěšil.

Neradka se usmála.

„I vašeho to všecko prý tuze netěší, nevěděl, co si bere, panička umí rozhazovat, — teď se prý rád napije — snad z lítosti —“

Potěšil přesedl, zahrabal nohama a žena tahala prsty, až jí klouby praskaly.

„Kdyby člověk takové ženské mohl věřit, musel by se trápit; ale tuhle na tom, co jste si přinesla, je vidět, co si máme myslit. Co pak tady naše nevěsta nebyla? Každý na ní viděl, z čeho je a nám povídala, jak má hocha ráda. Peníze má na kapitále a přibývá jim pořád. Ještě nikomu nic takového malého nedávala. Člověk by nevěřil, že taková holka, která má sama sebou co dělat, ještě jezdí po jiných!“ zdánlivě klidně pravil Potěšil, ale na chvějících se rtech, na svraštělé, škubající se tváři i na třesoucích se rukou bylo patrno, co se v něm děje.

„Snad byste se nemrzeli? Kdo pak povídá, že je to pravda?“ úlisně pravila Neradka. „Já jí ani dost málo nezastávám, a kdyby to udělaly naše holky, ty by se poměly, víckrát bych se k nim nehlásila, do stavení by mi nesměly; ale povídala jsem, co jsem slyšela.“

„No však proto,“ zabručel Potěšil.

„Ale kdybyste ji slyšeli, věřili byste taky.“

„I co pak taková“ — mírně začala Potěšilka — „vždyť si člověk také dovede pomyslit, jak to v té Vídni je — tam je čistá Sodoma! Ale i kdyby to bylo pravda, že je nevěsta taková, hoch by za to nemohl, protože je dobráček. Nechme vídeňskou kuchařku mluvit, vždyť jsme naši Lojzinku viděli, ta by s námi tak nejednala, kdyby byla, jak povídáte. No, my musíme, táto, jít, už si taky rádi odpočinete a budete si mít co povídat.“

„Jaké pak povídání vedu já s tátou, to může slyšet každý,“ usmála se Neradka a jdouc ke kamnům ptala se: „Jestli pak mi tu nechali trochu kafe?“

„Tak s pánem Bohem, a vy si už, Nerade, zvykněte, budete tu teď mít zpěváčka! Pánbůh vám dej, abyste už běhal!“ loučila se Potěšilka.

„Ba, taky bych vám to přál!“ oči maje zalité, sípěl Potěšil.

Nerad neodpověděl; ležel stále na boku a hleděl do země.

„Pěkně vám děkuju za všecko, že jste ho tu tak ošetřovala,“ volala Neradka.

„Jako vlastní matka!“ chraplavě křikl Nerad.

Potěšilovi tiše odešli.

Záře sluneční rozlévala se skoro po celé světničce. Na staré švestce před okny seděli dva rozčepýření vrabčáci a cvrčeli . . .

Hospodář Potěšil doma ve světnici sedl u stolu, natáhl nohy a popelavou hlavu položil do dlaní; žena v koutku u kamen zatápěla.

Hodiny zdlouha, hlubokým hlasem hrkaly.

„Ty, slyšíš, je-li to pravda, co ta ženská povídala,“ mdle, bolestně promluvil.

„Taky na to myslím,“ sedíc v koutě, ruce majíc v klíně, hlavu kleslou, odpověděla.

„Nepovídala nám ta Lojzka taky, že Karel pije?“ náhle prudce vzkřikl a přešel světnicí. „Tahle to povídá taky!“

„No povídá — povídá — ale kdo pak ví, jestli s nějakou kuchařkou od slezských hranic mluvila? Ty táto, povídám, poslouchej —“ Potěšilka mluvila měkce, konejšivě a kývala, aby šel blíže.

Když přistoupil a nahnul se k ní, tajemně zašeptala:

„Vždyť já nevěřím, že to dítě je cizí — ty věříš? Jen si to rozvaž — cizí osoba a — Neradka!“

Potěšil mávnul rukou a přikýval.

„Styděla se před námi a vymyslila si, co mohla, o tom našem hochovi beztoho také —“

Muž zamyšleně patře do prázdna, povídal: „Ale ledaco povídala, co jsme jenom od nevěsty slyšeli — že není z rodu tuze bohatého, že otec umřel, že to správcovství je jen bídné —“

„To je pravda, to je pravda, ale taky musíš říct, že Neradka ušima i stěny proráží!“

Neodpověděl a skloněn chodil světnicí. Opět usednuv u stolu, lítostivě hleděl do prázdna.

„Nic platno, matko, je tomu přes pět neděl, co tu byla, a nemají pro nás slova; něco v tom je. Celé noci na to myslím, a každé její slovo si rozvažuju; tuze se mi nelíbí, že Karel tenkráte psal jináč a podle její řeči je to zase jináč. Zejtra budu psát já, ať se přec taky ozvou, nesmějí chtít cit jenom na nás, ať ho také trošku mají sami!“

„Piš, piš, tatínku,“ přisvědčovala, „vždyť na mou pravdu Karel k nám býval nejupřímnější, pro nic za nic nemlčí.“ Otevřela kamna, naložila třístek i několik skolků a zapalovala . . .

Když si panímáma Potěšilka v podvečer skočila do krámku pro trochu cukru a kávy na zítřek, hospodář kolem Neradovy světničky šel do chléva pokrmit. Vstoupiv na práh chléva, maně se zastavil — od Neradů zněl prudký hovor.

„Tak proto si pro vás holky psaly, proto?“ ve světničce jásala Krystyna a chechtajíc se dodala: „No vida, vida, to je pořád chvály s našimi holkami, to je pořád naše holky sem, naše holky tam, a teď vám najednou daly vejslužku, že se s ní po vsi chlubit nebudete!“

„Neječ, nehulákej,“ sípěla Neradka, „celé půldne jste v hospodě a když večer přijdete, takhle mámu vítáš!“

„I kdo by se nezlobil, přinesete si dítě do světničky, kde se sami nemůžeme hnout. Tatínek chudák nemá spaní a ještě přinesete cizího křiklouna — my bychom to neviděli, abychom tady s vámi byli; člověk

má jen tu neděli a ještě tu nemá mít trochu pokoje. Nevídáno, naše kontesky, ať se starají taky, ať se Filomenka nebo Kačka přestane kroutit po Vídni a stará se teď sama. Tuhle to teď máte, my jsme vám pořád byli jenom žebrota a s nimi jste vedla chloubu až pro smích. Psaly si pro vás, peníze poslaly, ale myslím, že vás po těch pokojích tuze nevodily a nepředkládaly vám!" Křičela jedním proudem, až nemohla.

„To mám dceru, ne? To jsme si ji vychovali, viď, táto? Ta by vlastním sestrám dělala ostudu; kdyby to i pravda bylo, nic by na lidi nehleděla. Víš co, chceš-li, sama ti dám na cestu a jeď se podívat, abys věřila, když máma u tebe víry nemá!" pomalu, pichlavě kázala Neradka.

„I kde pak já mezi takové panstvo," odbroukla Krystyna a Potěšil dále neposlouchal. —

Máli a Sofi panímámu Potěšilku přivítaly smíchem.

„Pěkně vítám," šeplala starší panna, „tak vás prý do chalupy přibylo?"

Potěšilka se jemně usmála, ale neodpověděla.

„I povídal nám tady Peterka, že Neradku potkal. Vida, vida, má je u takových pánů, jsou mezi samými knížaty a hrabaty, chodí to po samých hadrech a teď Neradovi poslali takovou radost. No, to se jí asi v těch bílých, vystlaných peřinách spalo! Čí pak to asi je, té u ministra nebo té u tajného rady?"

„To snad ne, povídala, že je to Kačenčiny kamarádky, musela by ze služby, s dítětem by ji nikdo nechtěl —" srdečně omlouvala Potěšilka.

Máli dala se do tichého, chechtavého smíchu a pobíhajíc mezi pytly, jen se tím smíchem klepala.

Potěšilka již nemluvila, ale zaplativši, dala dobrou noc a spěchala domů. —

Po večeři Neradka rozdávala, co přivezla. Krystynka dostávala nejvíce, proto že jí sestry poslaly všecko obnošené šatstvo.

„Něco mi taky dáš, sama bys to beztoho neroztrhala," domlouvala jí matka.

„I dám, s radostí; počkej, táto, to budeš koukat, až se ti v tom budu kroutit," smála se Krystyna a pleskla muže do zad.

„Pro mne jsi takhle dost dobrá," odpověděl a usmál se.

„Tohle posílá Toník tatínkovi a švagrovi, máte se o to rozdělit," pravila Neradka rozkládajíc obnošené šatstvo.

Mařas podíval se na tchána.

Starý, leže na pravém boku, mávnul levačkou, rty se mu stáhly k bolnému úsměvu a pravil: „To si vezme zeť — já se už strojit nebudu!"

„Nono, nějak se shodneme," zasmál se Mařas.

„I málem bych byla zapomněla," ku podivu tenkým, lahodným hlasem začala stará, a oči jí zasvítily, „mluvily jsme o tvé nemoci, povídala jsem holkám, jak trpíš, že se hnout nemůžeš, a tuze tě litovaly. Kačenka se až rozhněvala a povídala: „Je to pořádek u vás, takový poctivý člověk, celý život se dřel, na obci nikdy nic nechtěl a přece

je příslušník, ne? Co pak ti obecní nevědí, že ho musí na své outraty dát do Hořic do špitálu?"

Dopověděvši, rychle po všech zamžourala, utřela si rty a poodešla od stolu k posteli.

Nerad sebou prudce hodil a zachroptěl: „Ježíš Marjá, to mi snad neuděláte!"

„To ne — to ne, panímámo," dobrácky odpíral Mařas a kroutě hlavou hleděl na ženu.

„I mlč a nekřič, vždyť tě tam ještě nevezu," mrzutě pravila stará, „ale že bys tam měl lepší než doma, to je pravda; jaká pak je naše služba, tam to umějí jináč, jsou v tom cvičeni a jsou jen k tomu, my tuhle máme práce a starostí až nad hlavu. Doktora ti platit nemůžeme a tam by byl pořád kolem tebe — inu, inu, já neříkám —"

Nerad těžce oddychoval.

„Po tom dření — po tom lopocení — do špitálu —" sténal a spustil vzlykavý pláč.

„Je to člověk — hned dělá, jakoby se svět bořil! Povídám ti jen, co holky povídaly, ještě tě tam nevezu!"

„Která to povídala?" chroptěl.

„Která? Kačenka to povídala, ale Filomenka a Toník taky tomu tak rozuměli. Vždyť každý vidí, že je u nás zle! Mladí musí po práci a kde pak já mám všecko zastat, zvláště teď nebudu vědět, co dřív!"

„I vždyť já taky pomůžu," rázně promluvila Krystyna. „Podívejme se na naše holky, jsou si tam pěkně v dobrém živobytí, nestarají se a budou povídat, abysme tatínka dali do špitálu! Co ony mají tak mluvit, kdybychom to řekli my — ale ony ať se starají, aby starostí a práce nepřidávaly!"

„Nono, vždyť snad tak mnoho neřekly a myslily to dobře! Nepotřebujeme teď o tom mluvit, dá pán Bůh, že tatínek půjde s jarem do práce, sluníčko snad nemoc vytáhne, to je nejlepší doktor," hovořila stará a vzavši děťátko na ruku, volala: „Podívejte, podívejte — Dolfík kouká — no, mžourej, mžourej, je ti to divné, viď, kde jsi se octnul!"

Mařas i žena chladně dívali se na dítě. Nemocný již byl odvrácen a nehýbal se. —

Když Krystyna ráno ve světničce osaměla, otec na ni zavolal: „Krystynko, slyšíš?"

„Co pak?" ptala se chladně.

„Pán Bůh ti zaplatí, co jsi včera řekla!" Neradův hlas se třásl.

„I bodejť, co ony budou předpisovat, že vás máme dát do špitálu! Starají se jen o sebe a nám budou radit!" odpovídala mrzutě.

„Tolik je mi to líto!"

„I co byste si z toho dělal, kdyby rač pán Bůh dal a polevilo vám to, takhle jde člověku hlava kolem —"

A Krystyna také vyšla. (Dokončení.)

— — —

Rok 1866.

Episoda z románu Q. Renata.

(Dokončení.)

Jiřík spěchal, kam jej poukázali, a podařilo se mu po dlouhé poptávce, nalézti hledaného důstojníka.

„Rakouský kadet?“ tázal se krátce důstojník, jenž zdvořile přijal mladého muže, vydavšího se tak rychle a odhodlaně hledat bratra na bojiště, nepřítelem osazené, a ochotně sáhl po svazku nesčíslných papírů. „Bližší označení?“ dodal stručně.

„Šestý polní prapor myslivců, Boleslav Horata —?“

„Těch zde tuším nemáme. Přehlédněte si tyto archy, já zatím do těchto zde nahlédnu . . . myslivci, šestý prapor . . .“

Jiřík prohlížel listiny. Náhodou uzřel jméno: Setník šlechtic Apfeltauer.

„Setníka z Apfeltauerů znám,“ pravil na hlas.

„Jest zde v pokoji důstojníků — představím vás vrchnímu štábnímu lékaři. Ale váš bratr zde není, pojďte!“

Vyšli chodbou, do předsíně, kde bylo plno vojenských sluhů zaměstnáno, a pak do nevelikého pokoje. Zde leželi na železných postelích důstojníci. Sluhové podávali sladké višně. Vrchní štábní lékař přijal hosta velmi vlídně.

Byl to vysoký muž prošedivělých, kučeravých vlasů, s řadou pamětních penízů, medalií a řádů, navlečených na kovové tyčince na prsou.

„Jste první host,“ pravil. „Dle jména české národnosti?“

„Ano.“

„Hledáte bratra, — od šestého zde nejsou . . . dnešní přírůstek, pane poručíku?“

„Jedenadevadesát.“

„Ochabuje to. Do večera již sotva kdo přibude. Jak vidíte,“ pravil k Jiříkovi zády obrácen, „máme mnoho co dělat. Po dnešku však málo jich asi již dostaneme. Moji nemocní mají se zde poměrně lépe než jinde — jest více prohledu a obsluhy. V tak velkém zámku jest to možné, na každý způsob líp než v malých dusných jizbách českých chalup.“

„Slyším, že je zde setník Apfeltauer . . .“

„Ano — zde před vámi — mluvit s ním nemůžete — spí a vůbec ještě dlouho mluvit nebude.“ — Lékař při tom okázal na postel, kde spočíval nemocný, jehož hlava byla úplně zavázána. Na pelesti postele visel polní pás raněného, pokrytý hnědými skvrnami. Vedle toho šavle.

„Ach — zde tedy spočívá manžel ubohé Limy,“ povzdechl v duchu Jiřík a mrákotami dojmů celého toho strašného ovzduší bleskla vzpomínka na dávno minulé, šťastné doby, na usměvavou krajinu Sosnovickou, v záři teplého letního slunce . . . Leč zde nebylo času na vzpomínky — přítomnosť svírala srdce i city jako v žhavých kleštích. Vyňal tobolku a pravil s úklonou štábnímu lékaři: „Nechám zde navštívenku pro něho,“ klada svůj lístek k věcem setníkovým.

„Můžete příbuzným setníkovým sdělit, jak jste jej shledal. Vyvázne, — ale — — nevím, bude-li s to službu zastávat. Možná že nebude s to komandovat. Kule poranila jazyk. O vlas — byl by ztracen. Zde ten —“ okázal lékař na jinou postel — „nepochybně udělá jiným místo. Nebojte se, neslyší to. Spí skoro stále, možno — že se již ani více neprobudí. Je to zvláštní zajímavá rána, kule udeřila kolmo do hrudi, a zavadila o stěnu srdce. Měl být okamžitě mrtev.“

Po těch slovech s účastí hleděl lékař na raněného, jemuž podložili hlavu, snad aby lehčeji dýchal. Na to si zapálil lékař tenký doutník, a s patrnou chutí vypustil několik obláčků dýmu.

Ve výrazu nemocného, navzdor bezvědomí, zkamenělo cosi neústupného, hrdého, ba nezlomného. Byl to asi čtyřicátník, s kníry, licousy, vyholenou bradou a pěkným orlím nosem.

„Setník vašeho dělostřelectva,“ vysvětloval lékař. „Bili se jako lvi. — Zde naši páni“ — obrátil se od dělostřeleckého setníka v opáčnou stranu — „opustí nás brzo — ale ne pod zelený trávník. Tomuto pánu dotekla se kule kosti holenní — trochu to bolí — jinak beze škody. Jen si dejte višně chutnat, neškodí!“ usmíval se na raněného. „Onen pán také může o štěstí mluvit — ale nebojte se, za tři neděle dáme vás odvézt domů — chodit budete později. A tamto u okna, poručík Rottnov, má kulí poškrábnutou kosť nad okem — což mu však nevadí — psáti list na růžovém papíře.“

„Jest bílý,“ usmál se hezký poručík.

„Ale platí za růžový, že? A nyní nám povězte, co tomu říká svět — těm událostem? Co mluví lid o Prusku? Jaké jest v Čechách smýšlení?“

„Nemohl byste nám opatřit některé číslo vídeňských novin?“ ozval se důstojník raněný do holeně.

„Sám jich nečtu,“ omlouval se Jiřík. „A vůbec, vídeňské noviny se v Čechách nečtou — vyjma některá města.“

„Tak?!“ divil se důstojník.

„Lid zvláště — na venku málo kdo umí německy.“

Důstojníci na sebe pohlédli.

„Pozorujeme to dle raněných . . .“

„A nad to jest poštovní spojení přerušeno — ač do Prahy, do západních Čech ještě pošta vídeňská dochází.“

Po chvíli se Jiřík poroučel, poněvadž slunce se nížilo. V rozhovoru pozapomněl poněkud na nesčetné strasti obyvatelů tohoto domu a širého okolí. Nechtěl již dnes znovu zkoušeti svou zmužilost, sílu svých čivů. Cítil, že mu jest sil šetřiti pro další pouť po těchto hrozných

polích. Aby nemusil jíti řadami mrzáků, pustil se z předsíně přímo v před, chodbou. Tu končila chodba u dveří.

„Snad je tu východ,“ pomyslil si Jiřík, otevřel dvéře a vstoupil. Však to, co zde uzřel, přimrazilo jej takořka k místu, kde stál. Dosti prostorný pokoj byl pustý, podlaha špinava a podivnými skvrnami pomazána. V levo u okna byl veliký stůl, kolem něho asi pět mužů cosi spěšně robilo. Viděl jen zkrvavené ruce mihat se nad nějakým zakrváceným bělavým předmětem ... rozeznal nahou jednu lidskou nohu, druhé vidět nebylo. Neslyšel hovor, jen jakýsi divný zvuk, který nikdy před tím nedospěl k uchu jeho, zavzníval od stolu, aniž chápal, je-li to zvuk lidský neb od nějakého nástroje.

Bvv — vvvv — bvvvv — v — v— bvvvv — vvv — — znělo to.

Okamžik stál jako zkamenělý — zahlédl, že jeden z mužů zlobně se naň od stolu ohlédl ...

V nejbližším okamžiku skočil zpět — běžel síní — nevěděl, kterak se dostal ze zámku — utíkal po silnici, zpět k Nechanicům; znělo mu v uších a při tom stále slyšel onen neurčitý zvuk: Bvvv — v — vvv —

Za šera vpadl v krámek Markalousův. Nepozoroval, že se ho takořka lekli, že se ho tázali — není-li nemocen? Chce-li něčeho požít?

„Prosím vás o nějaké místečko, kde bych si mohl odpočinout — spát —“ prosil stále Jiřík. —

* * *

Následujícího rána domníval se Jiřík, že má horečku. Pouze neobyčejné soustředění vůle pomohlo mu na nohy a dodalo mu síly na další, krušnou pouť a obchůzku po hrozných těch polích. — Vydal se hned, jakmile obdržel kávu, kteréž požil dvakráte. Vždyť předešlého dne krom snídaně nejedl ničeho — přinesl si svůj chléb zpět — a večer již dokonce neměl pomyšlení na jídlo.

„Jaké výjevy, jaké divadlo mne asi dnes očekává!“ povzdechl si, když se ubíral kolem Lubna ku Přímu. Tentokráte vzal s sebou tolik doutníků, kolik jich mohl při sobě umístiti. Nevšímaje si mnoho svého okolí, dospěl mírné výšiny; s ní spadala cesta zase v nehluboké údolí, kteréž dělí návrší, na němž leží v pravo Hrádek s jedné, Přím Dolní a za nimi poněkud v levo Horní Přím s druhé strany. Zde počaly se jevit patrnější stopy krutého boje. Kamkoliv pohlédl, bylo obilí, plodiny, tráva na lukách zašlapány, poblácený. Tu a tam ležely hadry, pohozené papíry. Na cestě ve vyschlé kaluži zahlédl jakýsi předmět. Oddělil jej nohou od země — s počátku nemohl poznati, co by to bylo. Při pečlivější prohlídce seznal, že to pruská přilba, als tak rozšlapaná neb rozjetá, jako když smáčkneme vlhkou rukavičku. Předmětů podobných nalezl více, kusy řemení, malé pruské nábojnice, zbytky lepenkových vystřelených nábojů pruských jehlovek. Stranou v louce, v močálovitém místě u strouhy zaleskla se špička bodáku v sešlapané trávě. Pozdvihl hrot — a spolu s hrotem nazdvihl hlaveň špinavé pruské jehlovky. Byla v pravém smyslu slova v bahno zašlapána, a následkem toho ušla

pozornosti těch, kteří zajisté již pozůstatky boje odstraňovali. Čím více se blížil Přímu, tím patrnější byly stopy tuhého boje, tak že posléze těmto známkám nevěnoval ani pozornosti.

V Přímu samém byla silnice pokryta železnými a olověnými střepinami granátů a šrapnelů. V levo mezi stromovím stojící domek porouchán byl hrubou i drobnou střelbou, a v šindelové střeše zely čtyři neveliké díry — buď střílny neb otvory, které dělové kule vyrazily. Zabočil do dvora vedle zámku. Větší budova — dle všeho pivovar — byla spálena a jedna zeď sbořena, jako vichrem poražena po celé délce. Zápach spáleniště a nečistoty otravoval celé okolí.

Dva poloodstrojení vojáci nesli kolem vodu.

„Možno navštívit raněné?“ tázal se jich Jiřík.

„Zeptejte se tam v levo,“ odpověděli a okázali stranou na nízké dvéře, popsané křídou.

V místnosti, do které Jiřík vstoupil, přijal jej velmi nevrle poddůstojník, v dýmu tabákovém skloněný nad listinami a výkazy. Netrpělivě vyslechl věčnou otázku o šestém praporu myslivců a odpověděl mrzutě: „Nemáme zde lidí od šestého praporu — leč máte-li průvodní list a chcete-li vejít, jděte sám, vchod jest tam dole, přihlaste se tam.“ A nevšímaje si více Jiříka hleděl dále do svých spisů.

Jiřík kráčel k naznačenému vchodu. Před vchodem stála prázdná, ušpiněná nosidla s popruhy. Poněkud tmavou chodbou pohybovala se zvolna skupina lidí. Ze světla do tmy nebylo lze všechno rozeznati —. Aby snad do nikoho nevrazil, čekal Jiřík venku. Objevili se čtyři vojáci s důstojníkem neb lékařem, který dohlížel a nesl jakýs papír v ruce. Nesli opatrně bledého, staršího muže s tmavým plnovousem, v rozepjatém, pruském kabátci, jenž spíše strachem v očekávání věcí budoucích, stahoval bledé pysky tak, že bylo viděti obě řady bílých, zdravých zubů. Uděšený zrak ubožáka neodvracel se ani na okamžik od nohy, dělovou kulí v kotníku ustřelené tak, že klátila se pouze na několika bělavých šlachách.

Dojem výjevu tohoto zbavil Jiříka potřebné odhodlanosti; prchal do polí, po zašlapané, klasnaté pšenici, slyšel opět onen včerejší zvuk z amputačního sálu, a studený pot vyvstal mu na čele. Hleděl k zemi, nechápaje takořka, po čem šlape.

„A považíme-li, že za dvacet, třicet let nikdo již nebude věděti o děsných těch výjevech, kterých já zde neviděl ještě ani stý díl, že o těch, kteří zde vytrpěli, nebude ani památky, jich jména objeví se nejvýše na jeden den v novinách — tu bolesť, tu krev, celý ten svět bolných myšlenek, které prožije taková oběť: vše spraví několik černých liter na bílém, hadrovém papíře — kdežto slavit, věnčit, opěvat se bude památka tohoto dne, kdy tisícové zde klesali, slavit, velebit budou se ti, kteří to vše přivodili! . . . Historie potomkům dvěma slovy řekne: Prusové porazili Rakousko třetího července 1866 u Hradce na hlavu . . . a za několik set let národy pro toto vítězství hlava bolet nebude, jak nebolí nás pro vítězství Alexandra Velkého! O člověčenstvo!“

Byl by snad rozumoval dále, ale noha jeho při ostrém pochodu s očima takořka zamhouřenýma zapadla v jakýsi měkký, kyprý dolík.

ztratil rovnováhu a upadl. Byl ještě v pšeničném, sešlapaném poli, ale na tom místě, kam šlápnul, byla v délce šesti stop žlutavá hlína vykopána a na spěch zase zpět naházena — plno hlíny zůstalo vedle mezi udupanou pšenicí. Deštěm slehla se hlína, zkypřela a tak se pod nohou probořila. Co to zde? K čemu to? Jiřík k této otázce si neodpověděl, jáma sama promluvila: „Jsem hrob." — Jiřík stál chvíli na tom místě, — ale divno, neděsil se více, slovo, které duší jeho ze země projelo, navrátilo mu rovnováhu.

„Ano, hrob, tuť konec všemu, také trápení. Těm jest lépe. Mne pozdravil ten, jemuž se křivda děje. Pokoj vám!" — A šel, nyní již otupen, kolem několika nízkých, úzkých i širších mohyl z pole na polní cestu, vroubenou nehlubokými příkopy a švestkovým stromořadím.

Velká část stromů byla pravidelně pokácena, tak že stromy ležely do pole. Kolem, po cestě, v příkopě, kolem stromů byly po různu roztroušené papíry, obálky z listů, hadry, zbytky oděvů a zbraně, tlumoky, čáky.

„A, zde udělali naši záseku. A dle zbytků bojovali zde Sasíci. Proč tento kmen, a tam ten leží jinak?" — Přistoupil blíže a shledal, že dělová kule jej odřízla od pařezu, dlouhá brázda v zemi svědčila o tom, kudy se kule brala.

Čím dále, byly četnější známky toho, že zde mnoho lidí padlo. Na konci aleje byla půda pokryta rozházenými i roztrhanými dopisy. Ježto kolem ležely zotvírané torby z chlupaté, telecí kůže, z nichž trčely ještě některá psaní, bylo vidno, že hospodařily zde cizí ruce, pátrající — po nahodilém dědictví. Mnohé torby byly prostříleny, zkrvaveny, tmavé skvrny v jamkách bláta označovaly zřetelně, kde byly louže krve. Jedna torba měla z předu kulatý pravidelný otvor, jímž pohodlně mohla se pěst prostrčit, s druhé strany byl veliký kus kůže nepravidelně vytržen. Ležely tu již také čáky rakouské pěchoty. Zde stál dlouho Jiřík, tu prohlížeje potrhanou mapu okolí Králové-Hradeckého, onde opět malou kulkou prostřelené plátěné pouzdro, z něhož ještě mapa trčela. Vzal do ruky některý zablácený dopis. Nadepsán byl obyčejně švabachem: „Milý Josefe" neb „drahý Frantifsku!" Byly též i listy jiné . . . Jiřík byl již v pokušení, zachovati sobě některý z těch listů na památku. V nejbližším okamžiku však zahodil listy, maje pocit, že by se dopustil svatokrádeže, kdyby si osvojil cokoliv z pozůstatků těch, které určeny byly milým od milých . . . a postupoval v levo vzhůru k Hornímu Přímu.

Zde byly myslivecké klobouky četnější. Jeden takový pozůstatek, zachovalejší než ostatní, vzbudil jeho pozornosť.

„Mohl to býti klobouk některého svižného kadeta," pravil si Jiřík. „Ubohý Boleslav nepochybně zrovna takový nosil . . ."

Zdvihl klobouk. Z předu nad samým okrajem byla malá kulatá dírka. Zděšen nahlédl do klobouku. Dno jeho bylo vyplněno ssedlou krví a v týle, proti otvoru přednímu byl otvor druhý, v něm vězel chumáč rusých vlasů a malý kousek kosti. Zděšen pustil klobouk na zem.

„Jest to předzvěsť?" zvolal hlasitě a neohlížeje se více spěchal k vesnici, kolem rozvrácených plotů, dělovými kulemi provrtaných vrat, spálených obydlí, chvátal za vesnicí dále polem, proběhl Probluz, kde byly známky boje ještě děsnějšího než u Přímu — aniž by se již odvážil

vysloviti otázku, kterou měl neustále na jazyku: Neviděli jste mého bratra? — A pokračoval ve chvatné pouti přes pole, po mezích směrem k Chlumu, Sadové, Dohaličkám, kdež, jak vypravovali v Nechanicích, zuřila bitva nejvíce.

Uzřel z dálky jakýs les — zamířil k němu. Nevšímal si již zdupaného obilí a známek boje. Když přiblížil se k lesu tak, že počal rozeznávati jednotlivé stromy, zpozoroval u lesa lidi a vozy. Nebyli to samí vojáci, ale rozeznával, že civilisté i vojáci tam pracují a že cosi ukládají na vozích.

Zdálo se mu, že nesnesl by styk s těmi lidmi . . . zůstal státi. Pohlížel na krajinu neurčitě, jakoby rozvažoval, co dále? Po chvíli ohlédl se zase k lidem. Někteří kopali cosi. Ostrý výpar jakýs zavanul k němu. Pohlédnul do zcuchaného obilí a uzřel tam bělavý předmět . . . rozeznal bílý kabát a posléze polohu lidského těla s životem nabubřelým takořka do nemožnosti.

Dojem pohledu toho zlomil poslední zbytky vůle Jiříkovy.

Obrátil se jako stroj a spěchal směrem ku Hradci. Dojmy posledních dnů při stálém postu, nepokoji a namahání zdrtily jej konečně tak, že se obával, že upadá v blouznění a horečku, že zůstane i on zde mezi raněnými a mrtvými.

Únava a žízeň přemohly jej. Usedl na pažit vedle malé studánky: Takto nepořídím ničeho, pravil. Musím si odpočinouti — snad potom budu opět statečnější. Uhasil žízeň a ačkoliv necítil hladu, požil něčeho ze svých zásob. Ba zapálil sobě i doutník a ulehl v žáru slunce na zem, hledě do oblak. —

Po delší době objevil se venkovan s motykou v ruce, ubíraje se týmž směrem, kterým dříve Jiřík kráčel. Nevšímaje si odpočívajícího, lehl si ke studánce a hasil dlouhými doušky žízeň. Na to povstal a mlčky cpal si dýmku.

Jiřík vyňal doutník a nabídl jej venkovanu.

„Nekouřím to," pravil venkovan, „ale když mi dáváte, proč bych si nezapálil?"

„Jste zdejší?" tázal se Jiřík.

„Jsem tuhle ze Všestar, mám tam domek a kousek pole. A odkud vy jdete?"

„Z Nechanic."

„Aha, šel jste se podívat, jak vám tam hospodaří hosté?"

„Nejsem tamní. Jsem domovem z daleka, jak vy zde říkáte ‚za Prahou'. Přišel jsem hledat bratra."

Venkovan se trpce usmál.

„Zde někoho hledat," kývnul hlavou. „Ba se mi zdá, že se zde shledají všickni až o soudném dni."

Oba se odmlčeli, jako by se obírali vlastními úvahami.

„Půjdu domů," počal venkovan. „Buďte tu s Pánem Bohem!"

„Jdete do Všestar? To půjdu s vámi. Ani nevím, kam se nyní obrátit. Tam dolů již nepůjdu," máchnul Jiřík rukou směrem k Nechanicům. „Viděl jsem toho dnes již dost. Máte u vás také raněné?"

„Kdež pak by ti nebyli!"

„Také od myslivců?“

„Také, však se podíváte a vyptáte. To váš bratr byl u nich? Hodní hoši, zvláště ti, kteří přišli již z bitvy od Náchoda. Jako divoši. Mně chytili dvě slepice, spálili plot, nebylo s nimi k vydržení. No — já se vlastně nedivím. Ale sousedovi nemuseli jarmaru rozštípat a spálit . . . Leč pojďme, slunce zapadá.“

„Kam se obrátit?“ pravil Jiří, vstávaje s obtíží.

„Vida vida,“ mručel venkovan, „máte již dost a ani jste nebojoval.“

„Však v rozlícení bitvy se asi nikdo necítil a necítil bych se též... ale nyní nevím věru, co se se mnou děje. Mohl bych někde přespat ve Všestarech?“

„Přespat . . . hm! Nyní se nespí, tady není hostince s prachovými poduškami jako v Praze. Když neprší, přespíme venku.“

„A kdyby pršelo?“

„No pojďte, ňáko to bude, večír nesmíme se toulat — prachem a olovem Prušáci nešetří . . .“

Za šera došli k chalupě s malou zahrádkou. V přízemí kmitalo se světlo. Jiřík sotva věděl, kudy jde.

„Tam ne, panáčku,“ pravil venkovan — „tam jsou moji hosté. Tudy nahoru, ale zhaste to cikáro . . . mohli bychom shořet.“ Při tom ukazoval na polozbortěné schody na půdu.

„Nemohl bych dostat někde jen sklenici piva neb kávy? Hynu žízní.“

„Ale kde!“ ušklíbl se venkovan. „Tuhle za dvorkem je studeň a okov.“

Jiřík se napil z okovu, pak vyňal několik papírových „šestáků“.

„Kdyby bylo možno něco dostat,“ pravil a podával venkovanu. Tento hmatem se přesvědčil přibližně o obnosu, a řekl:

„Za tohle se nyní mnoho nedostane. Ale jen vylezte nahoru, držte se podle střechy v levo, tam je seno.“ Na to odešel. —

Jiřík vylezl namáhavě po tmavých schodech, klopýtal přes trámky, narazil hlavou na „hambalek“ a svalil se na hromadu sena.

Lože to bylo kypré a vůně sušené trávy zdála se mu v té chvíli příjemnější než nejlepší výrobky Lubinovy z Paříže. Opatrně se natáhl, namáhavě přehrnul si náručí sena přes nohy, upravil si chomáč sena pod hlavu — a v nejbližším okamžiku ztratil vědomí. Zdálo se mu sice, že jej kdosi volá, ale v horečném spánku utonuly jeho veškeré zevní dojmy — —

* * *

Slunce stálo již vysoko na nebi, když Jiřík nabyl opět vědomí. Snad byl by ještě neprocitl, ale jakási ostrá bolesť v nohou zaplašila rázem všechnu ospalosť.

Chtěl rychle vstáti, ale při prvním pohybu málem byl by vykřikl. Všecky údy byly jak skoprnělé a nad míru citlivé.

„Toť bude dnes krásný pochod,“ povzdechl si. „Ale jak jinak? Po tři dny jsem se nesvlékl, neodpočinul jsem si a nejedl jsem téměř.

Nemohu zde déle zůstat... Jak asi bylo našim vojákům, když to trvalo tři neděle. A jak asi je raněným! Nic platno — musím."

S napjetím veškeré vůle pracně vstal, slezl se schodů a neohlížeje se spěchal ke studni. Pramenitá voda — užitá vně i uvnitř — konala divy. Povrch kůže již přestal býti tak nepříjemně citlivým a i bolesť v nohou se zmírnila po prvních namahavých a bolestných krocích.

„Nyní musím se něčím posilniti, stůj co stůj!" pravil si Jiřík, ubíraje se ku předu.

Sehnati nějakou snídani, nebyla věc tak snadná, jak si představoval. Po dlouhém marném úsilí pokládal se za šťastného, když ulovil u markytánského vozíku skleničku jakéhos tmavého, odporně lihovinou páchnoucího nápoje, jenž ve spolku s kusem skoro jako cihla tvrdého chleba jeho žaludek zle kormoutil.

Účinky této „vojenské" snídaně špatně mírnil požitek pruského doutníku, kterýmž ranní hostinu zakončil. —

Takto připraven vydal se na obchůzku. Ač setkával se zde výhradně se zraky zasmušilými, tvářemi neochotnými, nalezl konečně, co hledal: stopy šestého praporu myslivců. První myslivec toho praporu, kterého nalezl, byl však očividně již více mrtev než živ. Milosrdná sestra, odcházející právě od něho, kynula němě Jiříkovi, by jej neznepokojoval. Tvář vojínova byla Jiříkovi úplně neznáma. Pátral dále. Pruský vojín, jenž roznášel kaši, okázal k otázce Jiříkově na jakési postranní stavení řka: „Tam je někdo ze šestých rakouských!"

Jiřík vstoupil do nízké místnosti již známým puchem naplněné. Zde byli ti, kteréž lékaři uznali za lehce raněné. Někteří pojídali smíšeninu vařených krup a rýže z plechových misek.

„Hledám šestý prapor myslivců," hlásil Jiřík pruskému vojákovi.

„Tam vzadu jest jeden," odvětil Prušák krátce.

Jiřík poodešel, a z hromádky slámy ozval se hlas:

„Zde!"

Voják, jenž to hlásil, byl odstrojen a ležel na břiše. Pozdvihl hlavu a pohlížel na Jiříka, jako by nějakou radostnou novinu očekával a jako by v Jiříkovi vítal starého, dobrého přítele. Bezvýznamná, kulatá tvář nemocného se rozšířila, jakoby návštěva platila jemu.

„Vy jste od šestého praporu myslivců?" tázal se Jiřík.

„Druhá kumpanie... Koho hledáte?"

„Kadeta Horatu".

Jiřík pozoroval dychtivě raněného, jakoby zkoumal každé hnutí v jeho obličeji. Též raněný prohlížel si tazatele. Zraky obou se setkaly, na okamžik pohled raněného přelétl výraz jakés tupé rozpačitosti a sklamání. Ale hned na to řekl: „Kadeta Horatu? Toho jsem znal." —

Po těchto slovech se raněný zamlčel a mezi tím co Jiřík s dechem zatajeným stál nehybně u zdi, snažil se voják změniti polohu, což očividně nešlo bez bolesti. Spočinul přece, ale poněkud na straně. Po chvíli trapného ticha začal raněný znova, jako by se rozpomínal, aneb jako by uvažoval: „Možná, že něco dostal... ale jak to dopadlo, nevím... snad ho zobla." Mezi tím, co pomalu tato slova pronášel, skoro jako

v samomluvě, nehleděl na Jiříka; teprve po posledním slově mžikem pohledl na tazatele.

Jiřík, ač na vše připraven, pocítil přece, jak po těchto slovech neviditelného cosi se dotýká lehce jeho obratlů ode zdola vzhůru po těle. Ale stál pevně bez hnutí a jediná myšlénka, kteráž mu z této chvíle v mysli utkvěla, bylo pomnění, kterak to řekne doma matce, a viděl při tom otcovu ustaranou tvář.

Vojákovi bylo dlouhé mlčení Jiříkovo nepříjemné; beze známky nějakého hlubšího pohnutí v kulaté tváři pronesl loudavě: „Nu — ale kdo za to. To mohl každý očekávat. Potkalo to jiné hůř, a i jinší pány. To byl nějaký přátelský?“

Jiřík k otázce neodpověděl a nebyl též s to se tázat — vlastně nechtěl, obával se tázat. Cosi mu zbraňovalo vyslovit ono slovo, které jest slovem posledním. V nespořádaných myšlenkách hlavy mu znělo: Tedy mrtev? Ne, snad přece není mrtev. Voják, jako by byl uhádl, co tazatel si myslí, počal opět:

„Ale nemohu říct, — tento — nevím dobře. Stáli jsme tuhle nad Všestary, na polích. V pravo od nás byla silnice — ale nevěděli jsme co bude. Před námi od rána stříleli a my několikrát měnili místo. Ale již jsme viděli, že tenkrát nejsme na první ráně, jako u Náchoda — že nás dali do reservu. Nejdříve si vojáci povídali, jak to zase asi dopadne, ale když před polednem se strhla taková vřava, že to byl jeden učiněný hrom, a země se třásla — mysleli jsme si, kdy dojde na nás. Oficíři říkali, že vyhráváme, a tu všichni měli chuť, jen vyrazit a Prusovi oplatit za Náchod a Skalici. Kdyby byl Prus couvnul, no — já nevím...“ Tu se raněný ohlédl, zdali některý pruský vojín neposlouchá, co vypravuje. Nyní však nevěnoval nikdo více zvláštní pozornosti skupině v koutě, každý byl svými záležitostmi neb svou bolestí zaměstnán.

Jiřík, aniž by věděl, schoulil se na vojanskou torbu. Raněný snažil se změnit polohu.

„Kdyby tak bylo co kouřit,“ zamručel.

Jiřík vzpomněl si teprv na svou bohatou zásobu a podal nemocnému hrst doutníků. Tvář raněného se očividně vyjasnila, když sám počal vypouštěti mocné kotouče dýmu do vzduchu výpary a zápachem tabáku již přesyceného.

„Potom, již před polednem nás rovnali opět a tu se nám zdálo, že ten hřmot se trochu vzdaluje. Povídáme: teď to praskne — a čekáme, že poveli pochod. Za chvilku bylo to zas takové jako dřív a stáli jsme zase dále. Všickni říkali: Naši vyhráli. Přijel potom k nám Benedek, mohlo být tak po poledni, banda počala hrát císařskou hymnou, a my vyhazovali klobouky a křičeli „Sláva“ — ale on něco kýval a odjel s generály někam za silnici. Hnedle na to volali důstojníci: Prusové ustupují! Věru, málem, že jsme se sami od sebe za nimi nerozběhli. Všickni jen hořeli. Ale museli jsme stát.

Tak to trvalo asi hodinu. My jsme se divili, že pořád ještě vidíme tam na kopcích, jak se blýská z našich děl, a že pruské granáty pukají pořád nad našimi. To mělo již přestat.

V tom, když již nemohli jsme se dočkat chvíle pochodu, nastal v pravo nějaký nepokoj. Důstojníci hleděli skrz kukátka a adjutanti lítali v pravo a v levo. Pozorovali jsme, že děla se ozývají v pravo jinak a z míst, kde dříve jich slyšeti nebylo. Bylo trochu jasněji, a viděli jsme daleko v pravo kouř od děl a granátův, a pak i blesky výstřelů. Naši důstojníci přišli do nějakého chvatu, vše vstouplo do glídu, a před námi počali dávat signály. Nám poručili nabíjet. Frontu změnili a hned na to dali jsme se na pochod. Jak změnili jsme frontu — hned všechno vypadalo jinak, již jsem se pak nevyznal. Běželi jsme k Rozběřicům, za chvíli před námi stříleli. Já ani nevystřelil . . .“

„A Boleslav — či kadet Horata?“

„Ano, . . . jako náš kadet? Ano; abych nezapomněl. Potom jsem ho hned viděl. To bylo tak: Jak povídám, ani jsem nevystřelil a běžím, a najednou granát tu. No, ať to bylo deset kroků, takhle v pravo ode mne. Já jak by mne přimrazil — byl jsem plný bláta, vidím dva kamarády, jak je bláto fláklo, upadli. Co to povídám, zdvihla se země a bláto, rozsvítilo se — já přimhouřil oči, ale musil jsem se dívat. Pak tam bylo kouře a tu jsem viděl skrze kouř pana kadeta, že stál a lekl se jako já. To jsem ho jistě viděl. Běžím dál — a přišel jsem blízko k němu, tu začaly fičet na nás kulky, jako když obilí rozsévá. On zaklopýtal — byl tam jakýs úvoz, nebo mez, sám nevím — tam se mi ztratil. Snad spadl s meze neb do ouvozu — já běžel dál . . .“

„A potom? Potom již jste ho nespatřil?“

„Potom se dostaly mezi nás nějaké koně. Někteří našeho šestého sboru prý se dostali až na Chlum. Ale pak nemohli jsme se udržet, musili jsme zpět. Prušáci stříleli se všech stran, z předu i ze zadu házeli granáty a šrapnely, nad námi to pořád pukalo. Byli jsme asi na půl cesty k Všestarům zpátky, tu mě něco seklo, myslel jsem, že širočinou. Nemohu nyní sedět, ani ležet jako leží jiní, vidíte. Byl to střípek ze šrapnelu nejspíš, ale kosti neublížil, roztrhl jen maso. Upadl jsem. Myslel jsem, že mě dorazí nebo zajedou.“

„A o mém bratru jste nic více neslyšel?“

„To byl váš bratr? myslím kadeta Horatu?“

„Ano“. — Jiřík vzdychnul, nemoha dále mluvit.

Raněný voják neodpovídal a hleděl zasmušile před sebe.

„Však proto nemusí být s ním zle,“ počal po chvíli. „Zde není, ve Všestařích. Vůbec nemusí být po něm. Zůstal někde u Rozběřic. Jestli nebyl těžce raněn, odvezli ho třeba někam dál.“

„Lehce raněné odvážejí?“

„Tak nám vypravovali. Vždyť jsou to zajatí a zde nás je jako slanečků; proto odvážejí všecky, kteří snesou transport, do vzdálenějších špitálů, jak říkají do lehkých lazaretů, a kteří mohou jít a zdravé, ty odvádějí do Pruska, nejspíš do pevností.“

Jiřík sklonil hlavu do dlaní a setrval tak po dlouhou dobu.

„Půjdu dále“, pravil posléz, připravuje se k odchodu. Zrak raněného nyní truchlivě spočinul na obličeji Jiříkově.

„Mohl bych vám něčím posloužiti?“ tázal se Jiřík, podávaje něco peněz nemocnému.

„Zaplať pán Bůh, pane," odpověděl voják, při čemž se obličej jeho stáhl jako k úsměvu. „Ale kdybyste mohl brzo psát do Rosic č. 17 u Písku, že Františk Stýblů je živ — to byste mnoho, mnoho tatínka a panímámu potěšil." —

Jiřík s tíží doplížil se toho večera k Markalousům v Nechanicích, nevěda, kde by jinde přístřeší nalezl v krajině, kdež z každého stavení, z každé chaloupky ozývaly se jen vzdechy a sténání.

Dojmy, které zažil v posledních dnech, strádání duševní i tělesné změnily takořka výraz Jiříkův, jenž tupě, beze slova hledě kolem sebe čekal na přislíbenou večeři v pokoji vedle krámku kupeckého. Poprve po dlouhém čase požil opět něčeho teplého, aniž věděl co jí. K několika otázkám svého hostitele neodpověděl.

Nechali jej tedy na pokoji, a Jiřík odebral se ihned na odpočinek. Jediný příjemný pocit vzbudila v něm ta okolnost, že se mohl svléci. Spánku však dlouho nenalézal. Vždy, jak zavřel oči, objevil se mu onen hrozný úvoz nad Rozběřicemi, který toho dne spatřil, šachty s mrtvolami a krví prosáklá, rozrytá a rozbrázděná pole a svahy výšin u Chlumu, mezi tím postava Boleslavova, k níž se opět pojily vzpomínky, přemítání a návrhy dalšího pátrání.*)

Hostem u básníků.

Nové překlady Jaroslava Vrchlického.

P. B. Shelley.

Aziola.

„Křik Azioly neslyšíš?
jest jistě blízko již."
Tak děla Mary, v tmách jsme byli,
než světlo rozžato, než hvězdný zaplál lesk.
Mne schvátil strach a stesk,
že Aziola jakás nudná žena asi,
i ptám se: Kdo to? V duši se ples chýlí,
že lidský tvor ty nevydával hlasy,
jichž poškleb záštím, strachem v hruď mou cílí.
A Mary, jež mou duši znala:
„Buď klidný," řekla s úsměvem, „můj milý,
to sotva opeřená sovička je malá."

---

*) Pátrání Jiříkovo na bojišti zůstalo bez výsledku. Boleslav byl v bitvě zajat a odveden do Německa, odkud se po uzavřeném míru vrátil do Čech.

O smutná Aziolo! Kolikrát
tvou hudbu slýchal jsem
na horách, lesy, proudy, polem lkát
přes vody dlouhým močálem;
hlas žádný, loutna, vítr, ni pták ze zdáli
mou duši nejali,
to jiný hlas, však mnohem sladší všech.
O smutná Aziolo, tebe od těch chvil
mám rád i žalobný tvůj kvil.

Hymna Panova.

Z hvozdů a horských lad
my jdeme, my jdeme,
z výsp, proudy jež vroubí odevšad,
jichž hlučící vlny jsou němé
mé sladké slouchajíce třtině.

A vítr, jenž v sítí se ztrácí,
na zvonkách tymianu včely,
v myrt křoví zapadlí ptáci,
na lípě cikád sbor bdělý
a ještěrky hravé, traviny kde klas,
jak starý kdy Tmolus utichly v ráz
mé sladké slouchajíce třtině.

Vlnivý Peneus plynul,
důl chmůrný Tempe leh
v stín Pelionu; dne, jenž hynul,
on předstih světlo v spěch,
vše hnáno mou sladkou třtinou.

A Siléni, Sylváni, Faunů dav
a Nymfy z lesů a vod
na kraji mýtin, jež smáčí vod splav,
a rosných slují kde vchod,
druž s nimi táhnoucí stanula okolo
a zmlkla láskou, jak závistí Apollo
nad mojí sladkou zmlk' třtinou.

Hvězd tančících pěl jsem roje,
o Daedalské pěl jsem zemi,
já Nebe pěl, s Giganty boje,
Smrt, Lásku, Porod zvuky všemi,
pak změnil jsem nápěv své třtiny.

Já pěl, kterak Menalu v zápětí
jsem běžel za dívkou a třtinu chyt.
Bozi i lidé jsme přeludů obětí,
pak srdce nám puká, jitří se cit.
A všickni lkali — jak vy, za to mám,
by záštím a stářím krev nestuhla vám —
zármutkem z mé sladké třtiny.

Mario Rapisardi.

Štěstí.

Na granitném a příkrém svahu,
kam buší věčná pěn síla,
tam na hladkém trůní skal prahu
bez hnutí bohyně bílá.

Na moře nachové tmavá
jak olovo léhají mračna
a proudů vírných jak láva
zní vřava kol věčná a lačná.

Ne v noci chmůrné a slavné
se nová zora tam nítí,
však v stínu jak od doby dávné
pláč tvorstva slyšíš tam zníti.

A moře lká nekonečné
jak odvetou ohromné skále:
Já živím se věčně a věčně
krví a slzami stále.

A vichr, jenž nemá klidu,
vždy hýká na odvet božství:
Já odvěký nářek jsem lidu,
odvěký povzdech jsem množství!

A všecko co miluje, chví se
na nebi, vodě a zemi,
ve stínu, stále jenž tmí se,
to naříká výkřiky všemi:

Co věčně tak na hoře chladná
zrak vnořen v tonoucí žaly
stát budeš a duše žádná
svým rtem se netkne tvé skály?

O jsi-li jen přeludem prázdna,
snem pouhým, jenž láká mládí,
nad pravdu proč pospěchem blázna
za tebou všecko sem pádí?

O sfingo, v níž myšlénky síla,
již mlčící z dálky zřím plát,
o nehybná bohyně bílá,
o pověz, Smrtí jsi snad?

Když jel císař okolo.

Ať jménem nejapného filosofa
mne daří lid a šklebem: myslím hlavou
a to, co myslím, jasným hlasem povím.
Též nejsem demagogem, to již dávno,
kdy v zášti měl jsem krále, lid, i kněze,
již často lidu podlejší jsou ještě.
Teď nemám v zášti nikoho, mít soucit,
jen soucit, aniž bych se čemu divil,
to naučil mne nejmoudřejší z lidí:
Tož nejvíc chválím dobrotu, když bolest
ji bičuje, tu usedá mi srdce.
Vždy neštěstí je přísnou učitelkou
a vždycky hlásá zrovna jak smrt sama,
že lidé sobě rovni jsou. Zda viděl's
jet nemocného kolem císaře?
Vše hnulo se ku jeho přivítání;
ves celá do města šla, kudy jeti
měl s družinou svou. Ne však všední snaha
též slavit nově zvoleného, aniž
snad choutka dívat se na jeho sešlý
a smutný obličej mne hnala, divný
a temný cit spíš, blízký ku soucitu.
Já přidružil se k starostovi obce,
jenž měl jej pozdraviti a ten chudák
při myšlénce, že on jest zvolen k tomu
tak těsně přiblížit se ku císaři,
se potil jak Kristus v Getsemanu.
Vhod přišel jsem mu, bronzovou svou hrudí
jsem strkal v dav, a v křiku slávy, hymnách,
jež nebe ohlušovaly, jsme na pár kroků
se dostali až k císařskému vozu.
U dvířek císař stál v něm po vojensku,
bled nebyl v tváři, ale popelavý
jak ostří šavle nos měl dlouhý, tenký
a jeho vous, jenž druhdy měkký splýval,

teď drsný trčel jak chmýř uschlé trávy.
Zrak jeho žárem lesknul se jak jiskry,
jež v sehrabaném svítí popelišti,
a těkal kolem neurčitý, líný,
jak všecko to zde bylo by mu cizí.
Tak jednou zřel jsem v chrámu nešťastníka,
jenž z černých třásní příkrovu se pozved,
kam vrh jej dědic, jenž měl příliš na spěch;
vstal, okem sklenným na hořící svíčky
a na máry se díval, jektal slova,
jichž nikdo nechápal. Dav prchal v děsu
a s křikem hromadil se v dveřích chrámu,
jež nemohly mu stačit; u oltáře
kněz obrátil se a do vzduchu kreslil
podivné kříže. Oživený na to
zpět zuby klepaje pad, a byl šťasten,
že vrátil se zas v hluboký svůj pokoj.
A mně se zdálo, ubohý ten císař,
jenž v také nádheře a v také slávě
sem přijíždí (ač na polovic v otcův
hrob sestoupil již) jemu podobá se,
na Evropy trůn nejvíc obávaný
když vstupuje. V tom pohnul sebou císař,
když pokřik „Sadova“ dav opakoval!
Zrak zdiven obrátil, jak sama sebe
by hledal v tom, dlaň ku klobouku vztáhnul
a podivný mu úsměv zjasnil tváře.

Já odtrhnul se od lidu a v tichou
svou vesnici rád nastoupil jsem cestu.
Máj svěží dýchal kol, na hustých stráních
poslední světlo růžové se třáslo
a jako ostří broušeného srpu
kmit azurovým nebem nový měsíc.
Ve tichém stínu kol mne zvolna táhly
a splývaly vše předměty, ve valné
a bezmezné vše hroužilo se ticho.
Má myšlenka těkavá zabloudila,
co hučícího vlaku v čistém vzduchu
hvizd ostrý se a pronikavý ztrácel.

Konrad Ferdinand Meyer.

Lesní ševel.

Já v létě v starém zámku zůstával,
jenž hluboko byl v dlouhých lesích skryt,
a s cimbuří jsem různé cesty zřel,

jež křivé ztrácely se v lesním šeru,
a všemi já jsem chodil den co den
les všemi směry takto procházeje,
že více neměl pro mne tajemství.
Jen na jedinou stezku, která přímo
mně před oknem se divně vinula
v tmu zapadajíc, nevstoupil jsem nikdy.
Sám sobě jsem ji zakazoval, v lese
by pro mne taj zbyl. — Pouze plaše v tmu
jsem naslouchal, když šel jsem okolo,
tu šeptati jsem slyšel z jasné tmy:
„Jsem spoutána, kdo rozváže mi ruce?“
Já dál však spěchal — Zima přišla zas
a svadlé listí kolem tančilo,
pak sněžné pršky. Zpátky do města!
Tu jednou večer u krbu to bylo,
když zahleděl jsem se v tvé oči tmavé,
jak na stezce, již zakázal jsem sobě,
já slyšel šepotati z tmy té jasné:
„Jsem spoutána, kdo rozváže mi ruce?“

Giovanni Pascoli.

Sláva.

Belacqvo, svatý vrch tě málo láká?

Tam nepůjdu; proč namahat se, k čemu?
Jest sláva v dáli, noh i rukou žádá;
tam otevře se pouze prosebnému,
zde líp je o skálu si opřít záda,
poslouchat, jak zní cvrčků v slunci váda,
žab stádo po vodě jak hlasně kváká.

Víra.

Když večer nachový šleh v zástup stínu
a cypříš zdál se pláti zlatem celý,
tu řekla matka maličkému synu:
Tak vypadá sad celý zlatem skvělý.
A dítě spí, zří v snění lesy zlaté
a větve zlaté, skály, tesy zlaté,
co zatím cypříš v tmavé noční chvíli
se zmítá vichřicí a žalem kvílí.

Sníh.

Sníh padá, padá, padá, tiše splývá
a moucha s lehkým bzukem kolem pílí,
svou bradu v dlani držíc babka zpívá,
hoch, prstík v ústech, naříká a kvílí.
A babka zpívá: „Kol postýlky tvojí
se samé lilie a růže rojí.“
V jich středu dítě šťastné ve snu dýše.
Sníh padá, padá, padá tiše, tiše.

— —

Moře.

Dlím u okna, o výhled čaruplný!
Zřím hvězdy táhnout a vlny se chvěti,
zřím táhnout hvězdy a se chvěti vlny.
Tu vzlyk, tam záchvěv slyším splývat v změti
a voda vzdychá, vítr zticha praví:
Most nad mořem se zjevil stříbrem žhavý —
ó moste, nad jasnými proudy stkán,
kam vedeš, pro koho jsi zbudován?

— —

Tři verše Hesiodovy.

Ty nebroď řekou na žádném se místě,
než obrátil bys tvář k proudnému zdroji
a smočil ruce v zřídle, které čistě
plá v slunce znoji.

Tak básník dí: Kdos moudrý, v řece valné,
jež sluje bolest, broď se v divé muce,
však světější vždy zvedni z vody kalné
a čistší ruce!

Blouznivci našich hor.

Řada postav z Pojizeří. Napsal Antal Stašek..

10.

Bylo pět hodin ráno, a rozednívalo se; v Pražských ulicích počal ruch a pokračoval boj o život. Mlékařky, hokyně a něco málo větších povozů byly předním vojem, jenž se pohyboval jako pravidelný stroj, hnaný neviditelnou silou lidského pachtění. Zde onde potáceli se ti, kdo byli raněni v noční bitvě a vraceli se domů. Mezi nimi byl i Bohuslav; jeho pohmoždění bylo velmi těžké a rána hluboká. Motal se po staroměstském náměstí směrem k celetné ulici, a s těží se dobral k „Andělu", kde bydlel. Vrata byla dosud zamčena. Nahmatal zvonek; po dlouhých pokusech se mu podařilo, zmocnit se ho a dát znamení, aby mu otevřeli. Přišel podomek, podal mu klíč a vida povážlivý hostův stav, dovedl ho do pokoje v druhém poschodí; když se vracel dolů, bručel si: „Ten se namazal, ani za otvírání mně neząplatil."

Šimon, přišed do bytu, dal se do smíchu. Nebyl to vlastně smích, nýbrž jakési veselé, nesrozumitelné blábolení. Svlékl se jen zpola, ulehl do postele a usnul. Ve spaní tanul mu před očima obraz paní Bronislavy; věděl, že ji má provázeti po městě i ukazovati znamenitosti a ve snu se k tomu připravoval, ale nešlo mu nic s místa; byl jako přikovaný, a marně se namahal. V divné směsi mihala se mu před zrakoma vedle Bronislavy jakási ženština ve vystřiženém červeném šatě s nalíčenými tvářemi a s dlouhými, po zádech spuštěnými černými vlasy; byla napuštěna růžovým olejem a i ve snu cítil protivný zápach voňavky té. Spal nepokojně, věděl, že sní, ale probuditi se nebyl s to. Po desáté hodině přišel Mařan, tloukl na dveře a přesvědčiv se, že nejsou ani zamčeny, vstoupil do vnitř, jal se hřmotit a burcoval přítele. Bohuslav otevřel zrak a spatřiv ranního hosta, přimkl zase víčka. Hlavou mu prolétly v jediném okamžiku vzpomínky probdělé noci; zastyděl se, chtěl zapuditi nepříjemné obrazy a zavíral oči, jakoby se bál bílého dne.

„Jak się masz? . . . Vstávej . . . pamatuj, že jsem tě měl o deváté vzbudit, ale zaspal jsem sám . . . máš někam jít, někoho doprovázet . . . hupkem s postele" — hartusil Mařan, jenž byl zvyklejší pitkám a již vystřízlivěl. Jen zrak měl zakalený a tváře pobledlé.

„Dej mi pokoj!" zabručel nevrle Bohuslav a obrátil se na posteli obličejem ku stěně.

„Zavázal jsem se ti, že tě třeba násilím vytáhnu z lůžka . . . hajdy, sic tě poleju vodou . . . Ale holka byla jako čerstvá broskev, co?"

„Čert tě vem i s holkou a čerstvou broskví!" odvětil zlostně Šimon a namahal se, ač marně, odháněti myšlénky, jež se mu tlačily do duše.

V nose ho šimral nepříjemný pocit; zdálo se mu, že čichá růžový olej; přivoněl k manžetě, kterou před spaním nesvlékl, a zahlédl na ní několik tužkou načmáraných veršů s podpisem „Irma“. Rychle sesápl s rukávů nepříjemný přívěsek, hodil na podlahu, sahal si na prsa a když tam ničeho nenahmatal, vyskočil s postele a ohlížel se. V hlavě mu třeštilo a v žaludku cítil tíhu, jakoby v něm měl olovo.

„Co hledáš?“ ptal se ho Mařan.

Bohuslav neodpovídal a neustrojen šukal nejdřív na stole, pak po celém pokoji a konečně si opět sahal na prsa.

„Nenajdeš . . . utonulo . . . Co pak nepamatuješ, že jsi škapulíř s „wizerunkiem“ dal Irmě, jež nad ním měla dětinskou radost? Ty holky bývají pobožné a bude jí lépe slušet, než tobě,“ smál se host.

Bohuslavovi se rozbřesklo v duši. Zajel si všemi prsty obou rukou do vlasů, svěsil hlavu a mlhavým obrazem si vzpomínal, jak položivši mu rámě okolo šije, prohlížela drahocenný jeho skvost, nejprv jako žertem mu jej vzala, ukryla za ňadra, jak se potom škádlili a jak koncem konců v šílené náladě jí ho daroval. Všecek nad tím zoufalý vypustil z hrdla chraptivý, nesrozumitelný výkřik, jakési prokletí, a pravil zuřivě:

„Musím škapulíř za každou cenu dostat nazpět... za každou cenu... jdi a vykup ho!“

„Zač?“ ptal se Mařan a udiveně pohlížel na přítele, jakoby nepochopoval jeho rozhorlenost.

Bohuslav, neodpovídaje na otázku, otáčel se a opět šukal.

„Prosím tě, co zas hledáš?“

„Tobolku“.

„Strčil jsem ti ji do náprsní kapsy u svrchníku,“ vykládal host, sáhl po ní sám, vyndal a podal příteli, jenž ji otevřel a s leknutím shledal, že mu nezbylo ani na zaplacení hostinského účtu ani na zpáteční cestu. „Zastavím hodinky“, pomyslil si, ale v témž okamžiku tanulo mu něco na mysli, o čemž ještě nevěděl, je-li s pravdou čili nic. Rychle se chtěl přesvědčiti a znova se ohlížel.

„Člověče, tys ztratil na dobro paměť. Hledáš hodinky s řetízkem, viď? . . . Vždyť jsi je prodal sklepníkovi, když ti nestačily peníze, abys proplatil šampaňské, kterým jsi častoval celou společnost,“ připomínal mu Mařan.

„Pro bůh, kde pak mám prsten, památku po mé matce?“ vykřikl náhle ulekán Bohuslav, prohlížeje si ruce.

„Uschoval jsem ti ho v pravý ještě čas, sice bys byl i ten prosmolil. Mám ho u sebe, ale zapomněl jsem ho doma. Při rozpustilé náladě byl bys v noci prohýřil vše, třeba tělo i s duší. Štěstí, že jsem ti byl strážným andělem,“ pravil přítel a smál se plným hrdlem.

„Černým čertem, ne strážným andělem,“ zuřil Bohuslav a v mrzutém i zlostném rozpoložení byl by se spustil do hosta. Ale nechal ho, vrhl se zpět do postele, jako by byla útočištěm přede všemi svízeli, otočil se obličejem ke stěně, jako by se nechtěl ani dívati na ošklivý svět a přede vším na svého strážného anděla, a pravil hlasem smutným, skoro skroušeným:

„Musíš opatřit nějaké peníze . . . pošlu ti je hned, jakmile se vrátím do Návarova.“

„Opatřím a přinesu i s prstenem . . . A co nebudeš vstávat a vyprovázet polské panstvo po Praze?“

„Ne!“ odvětil rozhodně Šimon, zahrabal obličej do podušky, zamhouřil oči a mlčel.

„Zatím servus! Dojdu k Perelesovi zastavit index lectionum . . . na nějž nejraději půjčuje . . . vrátím se co nevidět,“ hovořil vesele Mařan a odešel pro peníze a prsten.

Bohuslav zůstal samoten. Necítil nic než bolesti hlavy, svírání žaludku a hrozný hnus sám před sebou. Bylo mu pusto i prázdno, a zdálo se mu v tomto okamžiku, že nenávidí celý svět.

„Člověk je někdy jako zvíře,“ byla jediná myšlénka, které byl schopen. Hroužil hlavu do podušek a chtěl přemítati, ale nebyl s to; měl v sobě jen touhu, honem opustiti Prahu, utéci do hor a zapomenouti na vše, co dnes a včera se přihodilo.

V tu samou chvíli stoupali manželé Doliňských ve společnosti zjednaného průvodce po zámeckých schodech ku Královskému hradu. Když přišli nahoru, otočili a kochali se čarovným pohledem na zlatou Prahu. Byl krásný den, plný jasu; zdálo se, jakoby svit podzimního sluněčka dojímal mileji než za letního žaru. Loučení ovívá pocitem žalu, smutku, touhy, a bývá dojemnější než plný požitek. V průhledném, čistém vzduchu s nezkalenou vyhlídkou do modré, půvabné dálavy, do níž noříme toulavé myšlénky; v žluti a barvitosti lupení na stromech; v přírody utajeném klidu, jenž jest jako blížící se smrti první mrazení, do něhož ještě teple dýchají sluneční paprsky; v blednoucím lazuru oblohy — v tom bývá více lahody než v kypící rozkoši léta. Pan Doliňský byl vášnivým lovcem, a myslivci bývají milovníky i znateli přírody; liboval si v krásné jeseni a pohlížel při tom na stověžatou Prahu, jež hluboko pod ním leskla se v slunečním svitu. Nořil mlčky zrak i duši do krásného pohledu a byl dojat. Ani najatý průvodce nebyl unavujícím štěbotem s. to, skaliti mu slavnostní náladu.

„Tam w tę stronę nasza Polska,“ pravil Bronislavě, máchnul levicí k severovýchodu, pravicí si kroutil černý knír a vzpomněl na domov; viděl černé bory, široké doubravy, dálné rozlohy, slyšel štěkání lovčích psů, výstřely ručnic, halaly bujných myslivců, křiky honců a před zrakem mihali se mu zajíci, jak peláší po strništi, a stádo koroptví, jak skřečíc prchá přes hluboký výmol, porostlý hustým křovím. Zakroutil si opět knír, tentokráte levicí, pohledl ještě jednou na Prahu, obrátil se k ženě a pravil:

„Ładny widok — niepodoba ci się?“

„Bardzo“, odtušila Bronislava, ale z hlasu bylo znáti, že nemluví pravdy a že ji nic nezajímá. Myslila na Bohuslava a neměla smyslu ani pro krásu přírody ani pro krásu Prahy. Naříkala jen, že ji unavujícím stoupáním po schodech bolí nohy, a zavěsila se na muže.

„A co pan Bogusław? Jaki niegrzeczny,“ prohodil Doliňský, když šli po zámeckém dvoře a blížili se svatovítskému chrámu.

„Bardzo", odtušila Bronislava, ale tohle „bardzo" znělo zcela jinak, než dřívější. Byly v něm výčitky, bázeň i rozpaky; chtíc je zakrýti, otočila hlavu na stranu, rukou si něco opravovala na klobouce, jenž jí roztomile slušel, a nepřestávala přemítat o tom, proč Bohuslav nepřišel. Myslila na mnohé nemožnosti; představovala si divné a divné příhody, jež ho zdržely; bála se, že snad v návalu šlechetného hnutí utekl i před její i před svou láskou, aby jí uspořil vnitrné boje; trnula o něho strachy a když vyčerpala všechnu romantiku pravdě nepodobných obratů, počala střízlivě uvažovati i o možnostech pravšední skutečnosti. Ženy mají neobyčejně vyvinutý cit, jímž mnohé věci poznávají vzdáleným tušením. Po dlouhém namahání a temném tapaní uhodla i paní Bronislava pravdu — ne celou sice, ale hodný kus, totiž tu část, jež jí byla nejbolestnější. Nápad ten jí přišel právě v tom okamžiku, když s mužem byla uvnitř chrámu v kapli svatého Václava a když provázející je kostelník ukazoval jim drátěnou košili s helmou královského mučedníka, čině příhodné výklady.

Paní Bronislava se dala do pláče. Tlusťounký kostelník měl za to, že ji dojalo jeho vypravování a mžouraje po hezké ženě, ponořil prsty do tabatěrky a spokojeně si šňupnul. I Doliňský myslil, že ji ladí k pláči tragický osud světce a pohlížeje na ni hnědýma, lahodnýma očima, v nichž zračily se i intelekt i ráznost, chlácholil její rozechvění a nezapomněl pohladiti si při tom kníry — nejprve pravicí, potom levicí. Jen ona věděla pravdu, proč slzí; lítostná skrucha i stud pronikly útrobami, a mrazivý chlad obcházel jí po těle. Dala znamení mužovi, jenž se vzdálil i s průvodcem, vrhla se na kolena před ostatky svatého mučedníka a začala se vroucně modliti. Horké slzy skrápěly chladné kameny podlahy; plakala nad sebou, nad mužem, nad Bohuslavem, nad lidskou křehkostí a cítila nevyslovné ponížení a pokoření. V prvním okamžiku jí bylo. jakoby se o ni pokoušel hněv proti lehkomyslnému příteli, jemuž obětovala poklid duše, ale překonala i toto hnutí; odpustila mu vše. Kdyby ji byl viděl starý, šedivý Flis z Kostějova, jak tu klečí, ruce má sepjaty, hlavu k zemi nakloněnu a jak se modlí i za toho, jenž ji potupil a jí odjal pokoj srdce, byl by zašeptal: „Dobra, bardzo dobra pani!". — A kdyby ji byl viděl Bohuslav, byl by poklekl vedle a modlil se s ní.

11.

„Nie jesteś chora?" ptal se Doliňský, když se vraceli v poledne z objížďky po Praze. Odpověděla, že churavá není, ale že jí je smutno a teskno, a že neví sama proč. „Večer odjedeme," stanovil se vší rozhodností muž, jenž si nemohl vysvětliti, proč je bleda, zamyšlena a proti obyčeji zamlklá.

Byla již tma, když s nimi vlak uháněl ze Smíchova k Plzni. Jeli do Vlach přes Mnichov a seděli ve voze sami. Bronislava utřela šátkem zapocené okno a dívala se ku Praze, kde v dálce odrážely se z nočního

šera mohutné stavby a kmitala záře světel. Myšlenky jí těkaly venku, ale byly jako stěhovaví ptáčkové v jeseni; poletovaly houfně v stádech a těšily se na jih. Jen jedna z myšlének těch jako opozdilý nedouživec zatoulala se po různu od jiných a vzpomínala si včerejška, divadla, předešlé noci, dnešního jitra; ale pozorujíc, že bloudí, hledala ostatních, přidružila se k nim a mávala perutěmi k jižnímu sluněčku. —

„Dla czego niepodobało ci się w Pradze?“ tázal se pan Doliński po delším mlčení.

Žena otočila se k němu, vykládala, že Praha je sice pěkné a starožitné, ale smutné i tesklivé město, že Varšava je mnohem veselejší, a naštěbetala toho čiperným jazýčkem ještě více. Muž byl spokojen a neměl o ničem tušení. Parní stroj je rychle unášel ku předu, a s Šimonem nesetkali se v životě nikdy více.

Právě v tu samou chvíli uháněl také Bohuslav k domovu. Nebylo tehdy ještě dráhy směrem k Turnovu, a jel po dostavníku, na němž pocestní se mačkali jako sledě v sudě. Byl mrzut; hněval se, že ztratil škapulíř, hodinky, paní Bronislavu, svou filosofii, ba i sama sebe; bylo mu k zlosti i k lítosti, že za jedinou noc přišly na zmar nejen peníze, ale i všechny krásné úmysly. Uvažoval o správnosti německého pořekadla, že cesta do pekel je dlážděna samými dobrými předsevzetími i šlechetnými záměry, a rozjímal, že veškerých nehod i nepříjemností, jež ho v životě potkaly, byly vlastní příčinou ženské. Jala ho k nim okamžitá nenávist a proto odmítl i zábavu, kterou mu chtěla poskytovati hezká mladá paní, sedící na protějšku; dala mu několikrát po sobě jemné znamení, že by si s ním ráda krátila dlouhou chvíli týmž spůsobem, jako včera paní Bronislava. Nechtěl a s opovržením se na ni zamračil. „Buď nezkušený neb po uši do jiné zamilovaný hlupák“ — pomyslila si neznámá rusovláska, obrátila obličej v jinou stranu, zamhouřila oči a tvářila se, jakoby dřímala. Teprve nyní, když měl Prahu za zády, rozpřádal do podrobna vzpomínky prohýřené noci, vybíral je z mlhy, osnoval v celek, zas je rozkládal, na novo skládal a mudroval o marnosti všech lidských úmyslů.

„Ah co, musil jsem se jednou vybouřit,“ konejšil svědomí a znaven usnul na drkotavém voze. Probudil se teprve ráno v Turnově, sedl tam na dráhu, dojel do Žel. Brodu, odkud se vybral pěšky, a než minulo poledne, byl v Návarově. Otec byl někde přes pole; mladý pán předstíral domácím, že je nemocen, odešel do svého pokoje, zamknul se na klíč, aby k němu nikdo nemohl, položil se a spal. Vyspával pražské vzpomínky.

Bylo druhého dne ráno a ještě šero, když šafářka potkala na dvoře kovářku. Zastavily se a důvěrně si sklíply.

„Víte co nového?“ ptala se šafářka.

„Že sládčice utekla večer mužovi. Měli hádku, a pan starý v zlosti po ní hodil fajfkou . . . ale netrefil. Vzala si to tuze k sobě a odešla po klekání . . . má s ní kříž, s fňuknou,“ durdila se kovářka, jež bývala od muže bita nejméně dvakrát za týden a přece mu dosud nikdy neodešla „na pryč“.

„Ale co pak to, kmotřičko, povídáte? Vždyť jsem ji již dnes zahlédla ve dvoře... Vidíte, tamhle se právě courá a shání kachny, aby se jí žádná neztratila... je skoupá... vodila by veš po strništi," smála se šafářka.

Kovářka se obrátila a spatřivši sládkovou, jak se zabývá drůbeží, udiveně pravila: „Selhalo mně Barče bednářovo... ale u polesných je zle... žena mu přechtívá a leze za mládencem."

„Taková machna... kdyby raději zaplatila řezníkům za maso... Ale víte-li pak, co se stalo u správců?"

„Co pak, co pak?" ptala se dychtivě kovářka.

„Bohuslava vyhnali ze semináře... přijel včera z Prahy bez hodinek a řetízku... prodal, propil... táta dosud ničeho neví... povídalo mně to Mařče, co u nich slouží... dobře na starého vydřiducha, že má takového synáčka... napaloval pány, hamonil na lidech a tejď si koupil houževička statek... až umře, mladý s tím pěkně zatočí... inu říká se: Skoupý a sviňka po smrti pečínka."

Obě kmotřinky si toho napovídaly ještě více a poklepaly po pořádku všechny známé. Dokud býval Bohuslav mladší, říkával pravidelným ranním schůzkám těm dopolední vydání Návarovského denníku, a klepům, jež se sbíraly po práci za šera při klekání, večerní noviny. Nyní byl sám jich hlavním předmětem, a veřejné mínění, jež se za příčinou dnešních článků ozývalo po celém dvoře, vyhlásilo nad ním jednomyslný ortel: „Z tohoble mladíka nebude do smrti nic kalého!"

12.

Haratice, kde starý Šimon koupil statek, leží severovýchodně od Návarova. Po způsobě horských dědin prostírají se po levém břehu Kamenice v širokém údolí a na svahu, jenž se sklání k řece. Na protější straně po břehu pravém táhne se vysoký horský hřbet, tak zvané Muchovské skály, jež trčí do výše zároveň jako rozhraní dvou národů, neboť za nimi bydlí již Němci. Na rozsáhlé jižní stráni skal těch je poslední česká dědina Hamry a v jejich blízkém sousedství v úžlabinách horní Kamenice Svárov a německý Tannwald, nyní sídla továren a velikého německého průmyslu, před padesáti roky ještě sídla chudoby a nouze. Mezi naším lidem v krajinách oněch je pořekadlo: „Když před léty do české vsi přišel německý žebrák s prosbou o almužnu, a ptali se ho, odkud je, byl skoro vždy z Tannwaldu; když tam nyní přijde německý pán, je také skoro vždy z Tannwaldu." Z německých nuzáků stali se němečtí páni. V tom by nebylo nic zlého, ale hůře je, že vedle nich čeští sedláci mění se v české žebráky. Uprostřed let šedesátých společenského rozkladu toho ještě nebylo a rolníkům se vedlo dobře. Proto i správec Šimon uložil peníze do půdy. Statek jeho ležel nejvýše; pozemky i lesy rozkládaly se po planině nad svahem a luka zelenala se podél řeky. Hospodařil tam Bohuslav, a otcovo tušení se splnilo, že v synovi vězel sedlák, jenže zahrabaný pod spoustou školského nátěru.

Jakmile nátěr na drsném venkovském vzduchu ovětral, vyklubalo se pravé jádro, jako živé kuře z vaječí skořapiny. Mladík se stal selským člověkem se všemi i dobrými i stinnými vlastnostmi. Jako opravdový chalupník byl by se rval o každý žďabec hroudy, o každý kousek meze, o každou píď půdy; jako opravdový sedlák viděl, jak roste tráva a cítil, jak se daří osení. Srdce měl v hroudě a myšlénky na poli. Při tom ho jala i známá selská spořivost, jež na dvoře sbírá stébla a počítá s kouskem mrvy, ač při tom v hospodě tékávají sudy piva. Tento obrat stal se velmi rychle, a když příštího jara zapěli v lesích první droznové, přirostl Bohuslav k statku, jako strom vkoření se v půdu. I jeho zevnějšek se přispůsobil novému stavu: mladý a hezký jeho obličej ztratil vzezření, jež ženy velkých měst nazývají zajímavým, jež ale vlastně je bledě chorobným; zmužněl i osmahl na horském větru a mrazu. Mezi známými byla jedna pověst, že zesedlačil, ba i šafářka, dávná jeho nepřítelkyně, vyprávěla o něm, že na sedlačinu nemusil se učit tak dlouho ve školách. Jen jedno mu zůstalo z předešlých let: ani jeho záliba v ženských ani jeho vkus o nich se nezměnil. Selské krásky ho nevábily, a říkával sám o sobě, že je jako Rousseau, jenž ve svých zpovědích se přiznal, že prostá děvčata nelíbila se mu nikdy, ale že míval touhu po dámách velikého světa. I Bohuslava lákala malá nožka neb sličná ruka městských žen více než pěkný obličej kypré venkovanky a zamiloval se do jemných krajek na bílé pleti vznešené, byť ne příliš hezké paní spíše než do stepilé postavy zdravého selského děvčete. Proto ho sousedky zajímaly ne valně, a bavíval se raději s dcerkami továrních neb panských úředníků ve vůkolí. Němců neměl nikdy v lásce, ale k Němkám necítil nechuti. Tak šly věci mnohá léta po sobě; mladík se věnoval hospodářství, a hmotná práce svědčila i duši i srdci. Něco výstřednosti zbylo i po tom; obraznosť těkávala jako dříve, jen že v něm zesedlačila, jako vše ostatní, a otáčela se okolo půdy a hnoje. Že zahání Němce k Baltu, představoval si jen tehdy, když nemohl v noci usnout a chtěl konejšiti čivy představou nade vše milou. Většinou bavily ho pouze pestré obrazy, že kupuje rozsáhlé prostory horské půdy, sceluje ve veliký statek, má vysoké lesy, ohromná stáda, vyrábí množství mléka a mrvy a klade mocné meze rozpínavosti německého velikého průmyslu. Ale jinak mysl jeho probrala se z mlhovin, upevnila se a stálou, dělnou činností stvrdla, jako od práce stvrdly i jeho dlaně. — Z mladíka stal se muž. Statku se při tom dařilo dobře, a otec byl spokojen. Měl jen dvoje přání: aby se syn oženil a aby se mu šťastně ukončila rozepře, kterou měl se svárovskou továrnou o kus louky vedle Kamenice a o vodní pílu při louce té. Továrník Herman chtěl tam stavěti druhý závod; Bohuslav se tomu opřel a zamotal otce v nákladný spor. — Vedl jej společně s mlynářem Hradeckým, svým sousedem, který měl na Kamenici mlýn blíže Šimonovy louky. I jemu na tom záleželo, aby zabránil stavbě. Jak mlynář tak mladý Šimon nenáviděli vše, co mělo vztah k továrnám a s nimi souviselo; onomu šlo o vodu, tomuto o půdu, a oba byli v tom za jedno, že české půdě a českým vodám hrozí nebezpečí.

Bylo pěkné nedělní odpoledne na počátku července r. 1867. Otec přišel navštívit Bohuslava, a oba si vyšli po roli procházkou. Obešli celý

statek; prohlédli si lány, jež byly letos výborné; pochválili žita, jež právě odkvétala; libovali si, že oves je neobyčejně pěkný a že budou moci i krmiti a prodati; ohmatávali jetelové paličky, tvrdnou-li a nalévají-li na semínko; vypravovali si, že bramborové řady budoucně budou sázeti ve větší od sebe vzdálenosti; hovořili, že píce je mnoho a že postaví do chléva ještě několik krav; a nakonec se pohádali o tom, je-li lepší dobytčí plemeno anglické nebo hollandské. Starý byl pro Hollandsko, mladý pro Anglii; rozepře byla dlouhá i prudká, ale rozřešila se ujednaným mírem, že koupí jednu anglickou a jednu hollandskou plemenici a k tomu hollandského býka. Právě, když takto vyřídili spor, přišli k lesu a že bylo parno, sundali klobouky, utřeli pot, usedli na pokraji do chládku a libujíce si v stínu rozložitých větví smrkových, odmlčeli se a hleděli po vůkolí. Háj se prostíral na planině trochu nakloněné, a z místa, kde odpočívali, byla široká vyhlídka. Viděli asi dvě stě kroků od sebe po pravé straně krásný jedlový les, vedle něho palouk a na něm v stínu rozložitého javoru starší ženu s vyrostlou dcerou. Les, palouk, žena i dcera náležely mlynáři Hradeckému, jich sousedovi. Starý Šimon díval se mlčky ke straně, kde seděly obě ženské, a pravil za chvíli k synovi: „Poslouchej, Bohuslave — vezmi si mlynářče . . . je hodná a hezká dívka, pobyla na cviku v Liberci a není hloupá. Tatík má velké jmění; sobě by nechal mlýn, tobě by dal věnem statek, spojil bys končina a měl bys krásný život. Věř, že ty ženské si tě nadcházejí... přišly sem na nedělní procházku jen k vůli tobě.“

„Mám se oženit bez lásky?“ namítal Bohuslav a utrhnuv stéblo traviny pohrával si s ním v rukou.

„Mluvíš jako nezkušený hoch. Člověk, který se chce ženit, zamiluje se nejen do děvčete, ale do celého jeho ovzduší: do peněz neb polí, jež přináší věnem, do rodiny, z níž pochází, a do všeho, co s ní souvisí. Láska, jež vede k oltáři, není za našich dob pouhým přirozeným výběrem pohlavním. Věc se má s ní tak, jako s člověkem, který se chce někde stále usadit: nehledí jen na krásu, ale i na příjemnost a pohodlí. Tomu, kdo těká a spěchá dále, stačí ovšem každá studánka svěží vody, kde se může napit, každý stinný strom s milým chládečkem, v němž může si oddechnout; ale kdo chce setrvat, probírá a uvažuje vše.“

Bohuslav nerad slýchával výklady o ženitbě a proto přerušil otce, chtě obrátiti jeho rozjímání v pouhý žert:

„Za tím jsem zamilován jen do sousedova jedlového lesa a vedle do krásného kusu jeho třicetikorcového pozemku . . . krásná rozloha půdy, a slušela by našemu statku.“

„Hleď, toť počátek tvé lásky k mlynářově Mařence“, odtušil starý Šimon, vstal a doložil: „Sluníčko se kloní k Muchovským skalám; je na čase, abych se vrátil; než dojdu domů, bude večer.“

„Vyprovodím vás,“ nabízel se syn.

„Nenamahej se. Znám tvé nedělní spády, že chodíš do Bohdalovské fořtovny k Bertě. Marně bys zmeškal a odtud máš k polesným nejkratší cestu. Inu dělej, jak chceš, ale věř, že z toho mraku nebude dešť. Koncem konců vezmeš si přece mlynářče . . . již pro ten krásný háj,“ pravil starý žertem.

Bohuslav se začervenal, ale neodmlouval a tázal se:

„Jsem pod vaší policejní dohlídkou?"

„Pod mou nikoliv, ale pod dohlídkou naší šafářky. Na půldruhé hodiny cesty ví o každém tvém hnutí, ba i o tom, že se se slečnou Bertou tajně scházíváš v hájovně."

Oba se usmáli, chvíli ještě rozmlouvali a rozešli se. Syn se ubíral rychlým krokem k polesným, a otec se vracel opáčnou stranou k Návarovu, bruče si do vousů: „Hloupý hoch . . . takovou fiflenu" . . .

Při tom pohlédl na sousedův palouk a usmyslil si, že se zastaví u sedících tam ženštin, ač cesta nevedla vedle nich. Znal je obě a dal se s nimi do řeči. Mladá se upejpala; stará vedla rozšafný rozhovor o letošní úrodě, měla rozvláčnou povídku o společné rozepři proti továrně a říkala Šimonovi „milostpane".

„Nejmenujte mne tak, paní mlynářko. Byl bych rád, kdybych byl takovým milostpanstvem, jakým jste vy a pan otec," pravil správec naráženje na bohatství souseda Hradeckého.

Mlynářce to lichotilo; v obličeji se zapýřila, v srdci skládala naději, že budou svadby, a schválně chtěla zapřísti rozhovor o Bohuslavovi. Šimon, stará, zkušená liška, vyhnul se tomu, bavil chvilku obě ženské věcmi, o nichž měl za to, že je zajímají, a nespouštěl s oka dceru. Líbila se mu. Byla hezké, zdravé děvče kyprých tvarů, očí barvy ocelové, ruměných, trochu osmahlých tváří a měla vlasy spletené do dlouhých dvou vrkočů, jež jí splývaly po zádech. Byly neobyčejně pěkné. Nosila se zpola po městsku, zpola po venkovsku a na hlavě měla hedvábný, vkusně uvázaný šáteček, jenž jí roztomile slušel. Držela v rukou slunník, hrála si s ním, majíc naň upřený zrak, a mezi rozhovorem se stále červenala, vědouc, že starý pán ji pozoruje.

Když správec myslil, že zadost učinil dvorné povinnosti, podal oběma ruku, pohlédl významně na dívku, jakoby chtěl říci: „Jen buď pokojná . . . až se vyblázní, vezme si tě" — a rozloučil se. Ženské zůstaly samy.

„Starý by nebyl od toho . . . vidím mu zrovna na očích, že by si tebe přál za dceru . . . ale mladý . . . nevím, holka, nevím . . . mně se zdá, že má v hlavě Bohdalovskou fiflenu," pravila matka, když Šimon odešel, a doložila: „Byla bych sama ráda, kdyby si tě oblíbil . . . ale s Držkovským Králem bys měla také podaru . . . sto korců polí a několik tisíc na kapitále" . . .

„Maminko, buďto Bohuslava, nebo nikoho," odvětila dívka a upřeným zrakem hleděla před sebe na jedno místo.

„Nemať, hloupá," kárala ji matka a rozšafně jí vykládala, že na světě je hlavní věcí, míti na kapitále.

13.

Bohdalovská fořtovna leží v údolí blíže panského lesa. Před domem je prostranná zahrada, pod ní teče potůček a kolemkol je rozloha luk, posázená javory, jasany a habry. V letě je tam milo a příjemno.

Berta se procházela samojediná po širokých stezkách zahradních a vyhlížela Bohuslava. Vypadala po velkoměstsku a byla dle jeho vkusu: malá nožka, sličná ruka, jemná pleť, vybraný kroj a šaty hodně z předu vystřižené. Dívala se přes tu chvíli v stranu, odkud měl přijíti; když se nemohla dočkat, vrátila se domů do pokoje, kde seděl otec s matkou, a počala s nimi rozhovor, jenž se vedl po německu. Polesná byla Němka; jmenovala se Eufrosina, trávila mladá leta ve velkopanských domech, hrála si na vznešenou paní a chtěla míti po svém spůsobu i dceru, jež vyspěla v pannu u příbuzných ve Vídni.

„Milé dítě, tvé počínání se mi nelíbí. Nejsi dle toho vychována, abys uvázala si na krk sedláka. Kdyby bylo po mém, vdala bys se za ředitele Bauma ze Svárovské továrny," jala se sladkým hláskem domlouvati matka.

Polesný, jakmile slyšel, že žena počíná starou, velmi dobře mu známou písničku, sebral se a hřmotným krokem odcházel z pokoje. Venku zavolal na psa a šel na pivo.

„Ale, matinko, vdovce s dvěma dětmi?" namítala dcera, když se vzdálil otec.

„Lepší zkušený již muž, než mladý ještě hejsek," bránila se paní Eufrosina.

Nastalo domlouvání se strany jedné, odmlouvání se strany druhé, ale neshodly se.

„Nepustím od něho," bylo poslední rozhodné slovo dceřino.

„Nešťastné dítě!" hořekovala stará a vidouc, že Berta jinak nedá, měla ji k tomu, aby alespoň Bohuslava přemluvila, by se odstěhoval do Liberce neb do Vídně a nechal sedlačiny.

„Polož mu to za podmínku a přesvědčíš se, miluje-li tě opravdu. Neučiní-li ti po vůli a zůstane-li na statku, nemá tě rád; není-li ochoten shoditi k vůli tobě selskou halenu a vyhoditi z bot slámu, nebeř si ho. Co počneš v chalupě? Budeš dojit krávy, tlouci máslo, mačkat sýr, vařit kyselo pro čeládku a žati obilí? Neumíš, kdybys i chtěla, a nebudeš-li tak dělat, bude brzy po líbánkách i po lásce," vykládala paní polesná a malovala dceři peklo.

Když byla v nejlepším, zaťukal někdo na dveře a do pokoje vstoupil ředitel Baum. „Sám čert ho sem teď přináší," pomyslila si Berta, ale při tom se sladce usmívala na příchozího, jakoby byla blažena, že ho vidí.

Vítání nebylo ještě u konce, když zase někdo zaklepal, a na práhu objevil se Bohuslav.

„Sám čert ho sem nese právě nyní," pomyslila si polesná, ale při tom novému hostu něžně tiskla ruku, jakoby byla šťastna, že přišel.

Všichni usedli, a nastal rozhovor, jaký vzdělaní lidé při takových návštěvách obyčejně vedou: plný lži a přetvářky. Baum se namahal činiti dojem mladíka, ač měl třicítku dávno na zádech. Byl spůsobů uhlazených a mnoho i vybraně mluvil. V hlavě měl obchod, v srdci bavlnu a v ní zaobalenou slečnu Bertu, v kapse svého pána i s jeho penězi, a v žaludku Bohuslava i mlynáře Hradeckého, jenž mu činil největší překážky při vodních stavbách a byl s ním pořád na štíru. Ale na jazyku nosil pan ředitel kupu naučených veršů, jež ze sebe trousil jako dukátky.

Verš náležel k zdobnému nábytku jeho duše, jako do boháčova pokoje náleží skvostná pohovka, aby se na ní mohl pohodlně roztahovat a hostům ve vší slávě své ukazovat. Takovou pohovkou byly Baumovi vyčtěné verše. Na ústech oplýval samou láskou k veškerému člověčenstvu, ale při tom byl by nejraději v tovární struze utopil každého, kdo mu byl nepohodlným. V rozhovoru si dával nemálo záležet, aby se zdálo, že je živé, ba ohnivé letory.

Mladý Šimon naopak tvářil se mnohem usedlejší a vážnější, než opravdu byl; ale bylo mu trochu nevolno. Neměl tolik obratnosti jako Baum, jemuž jela huba jako po másle.

Když si vzájemně dosti nalhali a rozhovor váznul, odešla společnost do zahrady, a všichni usedli v prostranné, stinné besídce, odkud měli vyhlídku do vůkolních luk a blízkého lesa. Němec mluvil o lásce a kráse dle Heineho a Mirzy Šaffyho, kteří oba byli právě v modě; Bohuslav hovořil o lučním hospodářství dle spisů Kodymových, které nedávno četl; Berta se namahala sentimentálně blouzniti dle Schillera, kterého ještě nezapomněla; stará tonula po uši v blažených upomínkách na Strausovy valčíky i na Vídeň, a pronášela posudky o tamních divadlech dle Laubova spisu, který se jí dosud nevykouřil z hlavy — a tak měl každý něco. Jen polesný Sochor, jenž nenašed nikoho v hospodě, vrátil se domů a přisedl k ostatním, nenamahal se pranic; zíval a tvářil se, jako by dle Honzy z české pohádky chtěl říci: „Že vás huba nebolí!“ Jen když Bohuslav mluvil o lukách, prohodil mimochodem, že louky jsou sedlákovým kožichem a hnůj sedlákovou duší, a když Baum jako maní spustil Heinovy verše:

Ach, wenn ich nur der Schemel wär',
worauf der Liebsten Füsse ruhn!
Und stampfte sie mich noch so sehr,
ich wol'te doch nicht klagen thun —

ohmatával si oběma dlaněmi tlustá stehna a zabručel, že dnes, čert ví proč a zač, cítí v nohou nové bolesti zastaralé dny a to že je znamení, že nebude dlouho bez deště. Aby výrok svůj dotvrdil, šel se podívat do světnice na tlakoměr, vrátil se se zprávou, že opravdu padá, a právě, když Němec odříkal z Mirzy Šaffyho:

Ein schlimm'res Unglück als der Tod
der liebsten Menschen — ist die Noth!
Sie lässt nicht sterben und nicht leben,
sie streift des Lebens Blüthe ab —

oznamoval s kyselou tváří: „Já mám svůj barometr v pedálech!“

Paní Eufrosina se podívala významně na řiditele, a z jejího výrazu bylo čísti: „Politujete vzdělanou dámu, jež žila ve velkopanských domech, že život svůj spřáhla s takovým medvědem!“ Ale medvěd ten byl jinak výborným mužem a měl velikou přednost, že byl vždy pravdivý a nikdy se nepřetvařoval.

Když slunce zapadlo, společnost vstala a rozešla se. Bohuslavovi se podařilo, tajně stisknouti Bertě ruku a pošeptati jí: „Přijď na chvílku do hájovny.“ I Baum ubíral se domů, a bylo mu jíti kus cesty společně

s Šimonem. Oba sokové se předstihovali, býti navzájem zdvořilými, a když se rozcházeli, druh druhu se uklonil, ba i ruce si podali.

„Hlupák," myslil si ředitel, když se rozloučil.

„Komediant," šeptal si Bohuslav, když měl Němce za zády, a oklikami namířil k hájovně.

Hajný byl ve službě, šámal se někde v lesích, a doma byla jen hajná. Přivítala hosta a šla vyzvídat, brzo-li přijde slečinka. Přivedla ji za malou chvíli, nechala oba ve světnici samotny a odešla do chlíva poklízet krávu a kozu. Berta byla zamlklá a tvářila se velmi vážně. Chtěla tím přiměti Bohuslava, aby se jí tázal, proč je jiná než obyčejně, a podařilo se jí to. Zdráhala se odpovídati, aby vzbudila větší zvědavost, a když nalehal, pravila: „Mám s vámi promluvit něco velmi důležitého." Schválně mu vykala, ač, když byli o samotě, říkávala mu jindy ty, a dodala: „Vzduch mě zde tísní, pojďme na procházku." Vyšli ven, procházeli se po palouku za hájovnou, jenž se všech stran byl obklíčen lesy, a dívka mu oznamovala, čemu ji matka naučila, že si ho vezme jen tehdy, jestli prašti sedlačinou. Hlas její zněl rozhodně a neobyčejně suše. Bohuslav hned vycítil, odkud vítr věje, a ač věděl, že i obsah, co, i způsob, jak k němu mluví, byl jí našeptán, přece se zarazil.

„To nemyslíš do opravdy," bylo jediné, co jí odvětil.

Berta, jež se s ním vedla, vyvinula ruku z jeho páže a tváříc se uraženou, vážně dotvrzovala, že vše, co řekla, je nezvratné její přesvědčení, aby tedy volil mezi ní a mezi statkem.

„Prosím tě, zanech komedie," domlouval jí hlasem, v němž bylo slyšeti trpkou a drsnou výčitku.

Na místě další odpovědi dala se do pláče. Šel jí z duše a byl výrazem vnitrného rozčilení, jež skrývala pod zevnější chladností a strojenou úsečností. Chtěl ji obejmout a políbit. Ucouvla, vzpřímila se a chtěla něco říci, ale nemohla pro pláč. Stáli naproti sobě, a druh na druha se díval. Bylo již hodně šero, a Berta neviděla, že Bohuslavova ústa skřivila se pod nepříjemným dojmem. Nebyl nikdy s to, ovládati vnitrné hnutí tak, aby se nejevilo na tváři. Tušila, co se v něm děje a tázala se: „Proč mlčíš?"

„Přemítám."

„Vím, o čem . . . myslíš, že mně má láska nešla nikdy od srdce."

„Byl bych šťasten, kdybys mi dokázala, že se mýlím."

„Dokážu," odvětila dívka, utřela si šátečkem slzy, obrátila se, řekla: „S Bohem" — a rychlým krokem odcházela k domovu.

„Berto . . . Berto!" volal Bohuslav, popošel za ní, pojal ji za ruku a chtěl ji zdržeti.

„Nech mne!" bránila se, vytrhla se mu a utíkala pryč.

Nenásledoval ji; jen se díval, jak se ztrácí ve večerním šeru a jak po palouce kmitají se již tu i onde svatojánští broučkové. Jala ho lítost, že byl příliš drsný, a chtěl se rozběhnouti, aby ji dohonil a odprosil. Ale nehnul se z místa. Berta, pozorujíc, že za ní nejde ani se dále nenamahá, aby ji přiměl zůstati, byla jako zdrcena. Její náhlý útěk měl býti nejkrajnější zbraní, aby ho dostala, kam chtěla. Říká se, že poměr obou pohlaví je vlastně válkou i v lásce. Při Bertě bylo tak. Cítila se

v tomto okamžiku poraženou a jal ji trpký pocit, do něhož se mísil i hněv proti Bohuslavu. A přece ho nemilovala nikdy tak, jako právě nyní. Láska spojená s hněvem bývá nejbouřlivější a nejvíce náchylna k žárlivosti, jež není ničím jiným, než zuřivým bojem hněvu proti lásce v jediné duši. Dvě nejsilnější vášně, v podstatě sobě protivné, prou a derou se v lidském nitru o prvenství.

„Nemá mne více rád," šeptala si, a jako zmije ji uštkla myšlénka: „Snad mlynářče . . . lidé si beztoho vyprávějí, že by udělal nejlépe, kdyby si ji vzal." V spárech ji držela řevnivost. Spěchala ku předu; ale jakmile byla jista, že jí Bohuslav nevidí, stanula, opřela se o strom a dala se opět do pláče.

„Co z toho bude?" ptal se mladý Šimon sama sebe a posunuv klobouk do týla, loudal se lenivě a omrzele zpět.

„Máte-li zejtra kdy, přijďte vyžínat trávu na paseku a přijednejte k tomu z Bohdalovic nějakou bábu, která to umí. Pozor, abyste mně nepoškodily smrčky... Slíbil jsem vám korec žita... přivezte si trakař," pravil hajné, která právě vycházela ze síně na násep, a nečekaje ani odpovědi, otočil se a pospíchal pryč.

„No, no, zdravíček dávali," volala za ním žena, děkujíc mu tak svým spůsobem, a v duchu si myslila: „Korec žita je za Bertičku málo" ...

Paní Eufrosina věděla o dceři, kde je, a očekávala ji. „Dítě, tohle se nesmí opakovat . . . Co pak tomu řekne svět . . . Ve sprosté hájovně u sprostých lidí . . . To bylo dnes naposled," vítala dívku, ale hned se zvědavě ptala: „Mluvila jsi s ním o sedlačině?"

„Ne."

„Proč?"

„Protože si ho vezmu, byť byl třeba nádenníkem."

„Nešťastné dítě," jala se naříkat matka a spustila nové kázání, plné příkladů z velkopanských rodin. Dcera neodpovídala, jakoby se jí to ani netýkalo, sedla k pianu a dala se do zpívání písničky: „Ich weiss nicht, was soll es bedeuten, dass ich so traurig bin." Polesná přestala hořekovat, přisedla k Bertě a připojila svůj vyšeptalý hlas k milému a plnému hlásku dceřinu. Pěly obě. Dobře, že nebyl doma starý, neboť vždy bručíval, když žena kokrhávala. Vedlo se mu v tomto okamžiku dobře. Seděl v hospodě u zamilované „barvičky", měl právě čtyřicet a bral velkou „šňůru".

14.

Před Svárovskou továrnou obcházel malý, vyzáblý mužíček s nažloutlou pletí. Vlasy měl šedivé, ale pohyby byly čilé a rychlé. Činil dojem člověka, jenž má zkažená játra a rozrušené nervy. Jmenoval se Majer, byl prvním pomocníkem řiditele Bauma a měl i játra i čivy v pořádku. V nepořádku byla jen jeho hlava i srdce, a proto se zdálo, že je nemocen. Očekával netrpělivě svého představeného, maje proň veledůležitou zprávu.

„Konečně!“ oslovil ředitele, vracejícího se po západě slunce z Bohdalovic.

„Co pak? Přinesla pošta něco nového?“

„Zdrcující zpráva . . . prohráli jsme vodní rozepři proti Hradeckému a Šimonovi . . . před hodinou přinesl posel rozsudek . . . přijal jsem ho, a rád bych s vámi ještě dnes pohovořil,“ vykládal Majer.

„U čerta . . . toť nepříjemné . . . ale máme dnes večerní zábavu v Tannwaldě . . . slíbil jsem, že přijedu . . . odložíme porady o tom do zejtřka,“ pravil ředitel.

„Věc kvapí a odklad je nebezpečný. Mám myšlénku, starou myšlénku, mám plán, starý plán, a uznáte-li jej vhodným, musí být zítra časně ráno proveden,“ namítal vyzáblý mužíček.

Marně se ředitel vymlouval a kroutil; Majer vedl svou, až docílil, co chtěl. Baum šel ho do kanceláře vyslechnout a myslil si: „Běží mu o ředitelství v nové továrně; proto spěchá, aby mu neušlo, a kazí mně nedělní zábavu . . . čertův suchán!“

Ale suchánovi bylo lhostejno, co si jeho představený myslí; záleželo mu více na tom, jak bude jednat.

„Co tedy?“ ptal se ředitel, když se octl v prostranné písárně se společníkem, který sám rozsvěcel plynové světlo.

„Hned, hned, pane řediteli,“ větil Majer a utíral si kapesním šátkem ruce, jež si při rozžehání zamazal. Jakmile byl hotov, oblízl si konec prstů u pravé ruky, což bývalo u něho předmluvou, a vykládal:

„Továrna, kterou zamýšlíme stavět pod mlýnem Hradeckého, je nutným doplňkem továrny Svárovské, nevyhnutelnou podmínkou dalšího zdaru našeho obchodního domu a pevným základem průmyslu celé krajiny. V tom nám nesmějí překážet ani umínění sedláci, jako je Šimon, ani umínění mlynáři, jako je Hradecký. Ty lidi musíme rozšlapat, potřít! Co je titěrná sedlačina a mlynařina proti velikému průmyslu, jehož jest budoucnost? — Zničit musíme i Šimona i Hradeckého!“

„Rozšlapat . . . zničit . . . potřít . . . snadno se vám to vyřkne . . . ale jak?“ ptal se Baum, jenž zapomněl na zábavu a byl hned ve svém živlu.

„Kryminálem . . . strčíme je do kryminálu,“ větil Majer a svítil sivýma, hluboko zapadlýma očima.

Ředitel se naň tázavě díval, jakoby byl v pochybnostech, jestli se suchán nezbláznil, a teprve, když se přesvědčil, že je v obyčejné míře, pravil: „Vždyť nic nevyvedli, proč by měli být zavřeni!“

„Dosud nevyvedli, ale vyvedou,“ namítal soudruh a rozumoval: „Pro mne je věc ta pouhým matematickým úkolem ve dvou odděleních. Nejprve budiž rozřešeno, dovede-li nás kryminál k cíli, povalí-li naše odpůrce a umožní-li nám stavbu nové továrny. Pak musí být sestrojeno, jakým spůsobem dostat je tam, kam chceme. V obou směrech sluší zkoumat lidi. Šimon je ještě mladík, Hradecký již stařík, ale oba jsou co do letory popudliví jako krocani a co do povahy lidé z českého plemene. V návalu prvního rozčilení půjdou třeba do pekelného ohně, ale při první pohromě pozbudou rozvahy. Kdyby se nám podařilo, zaplésti je do nějakého zločinu a přivésti do kryminálu, ztratí hlavu a s ní rozum

i sílu; budou krotcí jako beránci, a nebude nesnadno, za cenu nepatrnou dobýti na nich půdy a vody, které nyní postoupiti nechtí za cenu žádnou. Ale postaví-li si hlavu ještě potom, také dobře, neboť pak provedeme rozepři jistě k šťastnému konci. Nebude totiž nesnadno, úřadům oba tvrdohlavce vylíčiti jako zatvrzelé buřiče, kteří jsou nebezpečni společnosti i říši, a vymalovati věc tak, jakoby při našem novém podniku šlo o prospěch veřejný a státní proti české výstřednosti polapených již zločinců. — Víte, že každý kobrtne o blaho veřejné a je pokládán za nebezpečného buřiče, kdo protiví se blahu našemu. Blaho naše, blaho továrníků je blahem státním — na této zásadě musíme trvat, šířit ji a hlásat, až uvěří každý, jako již nyní jsou jí proniknuti úřadové."

„Padouch!" myslil si ředitel, vytáhl doutník a zapaloval si ho, an mezi tím pan Majer učinil přestávku a šňupnul si ze stříbrné tabatěrky. Pak pokračoval:

„U mne není žádné pochybnosti o první části naší matematické úlohy, a jde jen o to, jak oba kohouty dostat do chládku. V tom hlavní úkol: Zločinu proti jmění soukromých osob nespášou; jsou poctiví hlupáci, ale podráždit je k nějaké násilnosti nebude těžko."

Po slovech těch vytáhl kapesník, utíral si pot, jenž se mu řinul po čele i lících, zabručel: „Je tu horko," a otevíral zavřená okna písárny, aby tam mohl čerstvý vzduch. Baum mezi tím pouštěl dým, odfukoval, díval se zamračeně před sebe a jsa zvědav, co suchán zamýšlí, pravil:

„Bin ganz Ohr . . . nur weiter."

Majer vedl dále svou:

„Myslím, že věc dá se poříditi takto. Prohráli jsme u první stolice, jež nám nepovolila stavby na ujmu vodní síly mlýna Hradeckého a zabránila tovární struhu po louce Šimonové. Ale máme v sousedství pozemky vlastní, a uprostřed nich můžeme si prozatím činiti co chceme. Zejtra časně z rána pošleme asi patnácte nejspolehlivějších dělníků, kteří dostanou na oko rozkaz, aby kopali na naší půdě. Hranice nejsou znatelny; naši lidé nevědouce poruší je proti Šimonovi, a hlupáku Hradeckému bude se zdáti, že každý hluboký příkop, třeba nesouvisel s řekou a netekla v něm voda, je bezprávným sáháním do jeho vodních práv. Ostatně jako náhodou bude někdo něco kutit a rýt na břehu Kamenice blíže jeho odtoku. Oba čeští kohouti, jsouce opojeni dnešní výhrou, vzplanou zlostí, sezvou proti našemu lidu dělnický lid svůj, a byli by v tom všichni čerti, aby nespáchali alespoň tři zločiny. Při nejmenším stanou se původci toho, že některému z našich dělníků polámány budou hnáty. Rozehřáti je k nějakému hezkému slovu o Němcích i německých továrnících a podrážditi je k popuzování nebude také nesnadno. Takové věci budou vodou na náš mlýn, neboť slova nebolí, a zločinů v nich leží kupa . . . musili by býti oba buď svatí nebo ze dřeva, aby se zdrželi . . . náš Kunc se o to postará . . . Nu tak, co tomu říkáte, pane řiditeli?"

(Pokračování.)

Z básní Aug. Eug. Mužíka.

Večerní signál.

Již zavlád večer krajinou
a nad město se nese
tak zvolna jako velký pták,
jenž křídly sotva třese,
a přes oči mu ospalé
již šerá blána pne se.

Co souzvuk zvonů večerních
již dávno zanik tiše
jak vážný, mužný, krásný zpěv,
jenž vznes se v nebes výše
k těm hvězdám, jimiž neznámá
tam ruka bibli píše.

Je ticho kolem. Města ruch
již usíná, se ztrácí,
hluk vozů, křik a rachot kar
se v ticho smrti zvrací,
a z prázdných ulic ztratili
se lidé, psi i ptáci.

(Je devět hodin. Na věži
kladivo ve zvon mlátí.
Řad krámů mlčí zavřených,
kdo pracoval, můž spáti,
a stíny vážných sousedů
se po hospůdkách tratí.)

A z hor, jež v dáli, daleku
až v kraji snění stojí,
se valí stíny do města
a z polí tmy se rojí,
a milá vůně květných niv,
jež stesk i bolest hojí.

Tu z dvora divné budovy,
jež známého je slohu,
jak strnulý řad vojáků,
by zkoušel tam svou vlohu

stát dlouho tiše, nehnutě,
jak kámen míti nohu,

Se ozvou zvuky polnice . . .
To hudba srdce tklivá,
toť divná, vážná píseň jest,
tak toužebná, tak snivá,
jak živých teskné volání,
jež s tichem mrtvých splývá.

Toť večerní zpěv vojínův.
V něm kus se duše chvěje,
jež přímo z nitra vytéká
a do dálky se směje,
a v podvečer si opáčí
své i svých drahých děje.

To vojín volá do dáli
na kohos, kdo mu milý,
na drahou líci, svraštělou,
jež zvolna v hrob se chýlí,
na lány rodné dědiny
tak zdravé, plné síly.

Na děda, který počítá,
zda uzří ještě vnuka,
na děvče, jemuž v modlení
to bolně srdcem cuká,
na matku, jíž se úzkostí
chví na růženci ruka.

Na svého koně, který rže
a větří po něm v dáli,
na domácího psa, jenž stár
a jemuž zrak se kalí,
na býka, který řve jak mrak
kdy s bouří v kraj se valí.

A z písně zvučí bolný stesk
po tom, co nechal v kraji
v tom rodném, kam mu myšlénky
jak ptáci uletají,
po všem, co srdci draho je,
a teď jen skoro bájí.

Po zpěvu bujném, mladickém
svých bodrých kamarádů,
po směšné hudbě šumařů,

po tance lehkém spádu,
po pitkách, schůzkách, námluvách,
po práce tuhém řádu.

Po hluku těžkých povozů,
jež s úrodou se plíží,
jak obtížený mravenec
se k mraveništi blíží,
po hřmotu pluhu, znění bran,
jež pole zuby kříží.

A po rodinném životě,
zkad vytržen byl divě,
po svatých svazkách ku obci,
jež čeká trpělivě,
po povinnostech, po lásce
k té rodné, zlaté nivě.

Snad navrátí se domů zas
a záhy shodí s těla
šat nevolný ten, otrocký,
znak tupé kázně s čela,
a mladá duše rozhledne
se polem volná, smělá.

Snad štván zde bude na jatky,
jak němý brav kdy ženou,
a jiné bude zabíjet
svou rukou zkrvácenou
proč nevěda, a klesne sám
se hrudí prostřelenou.

A nad ním tráva poroste,
jej zapomenou záhy,
jen jedna bytost ne, jíž on
byl zdroj životní vláhy,
jen matka ne, jež bude lkát
přes všecky žití dráhy . . .

Je noc a signál doznívá,
hlas jeho v tmu se ztrácí,
to jak kdy slza doteče
a srdce dokrvácí,
a za vzpomínkou vzpomínka
se v černý potok kácí . . .

Krajky.

Ty krajky bělounké a jemné jako vlasy,
jak mech jsou peřesté, jak sníh tak čistě bílé.
Jak drobné prsty as ty uplétaly řasy!
toť hračkou, zábavou to práce byly chvíle!

Neb každý tušil as, kdo tkal ta vlákna něžná,
že jednou zdobiti šij budou mladou, chvějnou,
hruď kyprou, labutí, a ramena tak sněžná,
jak mramor oživnul by silou čarodějnou.

— Ty krajky? Jaký klam! Ty krajky ruka pletla,
jež mdlobou třásla se, jež zimnicí se chvěla,
a oči polslepé při matném svitu světla
ty byly krvavé, jak rány zely z čela.

Ty krajky — nevidíš tam jemné na nich skvrny?
To slz jsou památky, jež tak je znamenaly.
Na skráně Kristovy kdys kladli hloží, trny,
a lidstvo nosí zas z těch krajek vínek malý.

Tam starci hlady mrou, kdy ruka schromne prací,
tam dítě umírá, než vůbec počne žíti,
rod hyne za rodem, jak smetí kdy se ztrácí,
tam lásku neznají, jen únavu tam cítí.

V ty krajky zapleten spár dramatu tak děsný!
Ta hračka průhledná, a za ní tolik hoře!
Na hrobě nadějí tu zkvítá kvítek plesný,
by bublinkou též vzplál v to zářné šťastných moře.

Ó krajky bělounké! Kdo na vás hledět umí,
síť vidí Pavouka, jenž lapá lidské duše.
Kdo výkřik pochopí, jenž v daleku se tlumí?
Kdo slzu ocení, jež vylita tak hluše?

Pobřeží u Skodsborgu.

Lovec krabů.

Kodaň s okolím.

Napsal V. Krupský.

(Dokončení.)

Anglický park u zámku, t. z. „Rosenborghave," jest obecenstvu přístupný a mládeži dánské vykázáno v něm zvláštní rejdiště. Uprostřed rejdiště toho stojí pomník Jana Christiana Andersena. Nemohliť Dánové slavnému krajanu svému, jenž pro mládež psal, básnil a žil, jehož pohádky čtou děti všech vzdělaných národů, příhodnějšího místa pro pomník vykázati. Tělesná schránka jeho odpočívá na hřbitově u sv. Anny od roku 1875.

Proti zámku Rosenborgu za boulevardem vchází se do botanické zahrady, v níž zřízeno observatorium s hvězdárnou, před nímž stojí bronzová socha slovutného astronoma Tycho Brahe, jenž osočen byv nepřátely svými u krále Christiana IV., Dánsko opustil a poslední dny života svého v Praze na dvoře císaře Rudolfa II. trávil, vstoupiv do služeb jeho jako astronom. Zemřel také v Praze r. 1601 a pochován ve chrámě Týnském.

Dřívější valy městské na straně této proměněny uměle a vkusně v půvabné sady a zahrady. Část sadů těchto sluje „Oerstedspark" po

slavném Oerstedovi († 1851), jednom z nejznamenitějších přírodozpytců novověkých.

Za botanickou zahradou na mírné vyvýšenině viděti lze rozsáhlou budovu všeobecné nemocnice.

Třetí zámek kodaňský Frederiksberg stojí na západním předměstí stejného jména. Ve vlašském slohu zbudován na nevysokém návrší, vévodí tak celému okolí a poskytuje s tarasu pěkný pohled na město. Dnes jest v zámku tomto umístěna vojenská škola. Kolem zámku rozprostírá se pěkný park se zahradou zoologickou. V parku zřízen jest pomník králi Bedřichu VI. —

Mimo četné sady uvnitř města poskytuje i nejbližší okolí obyvatelům města příjemných procházek, z nichž nejoblíbenější jsou t. z. „Dlouhá linie“ a „Tivoli.“

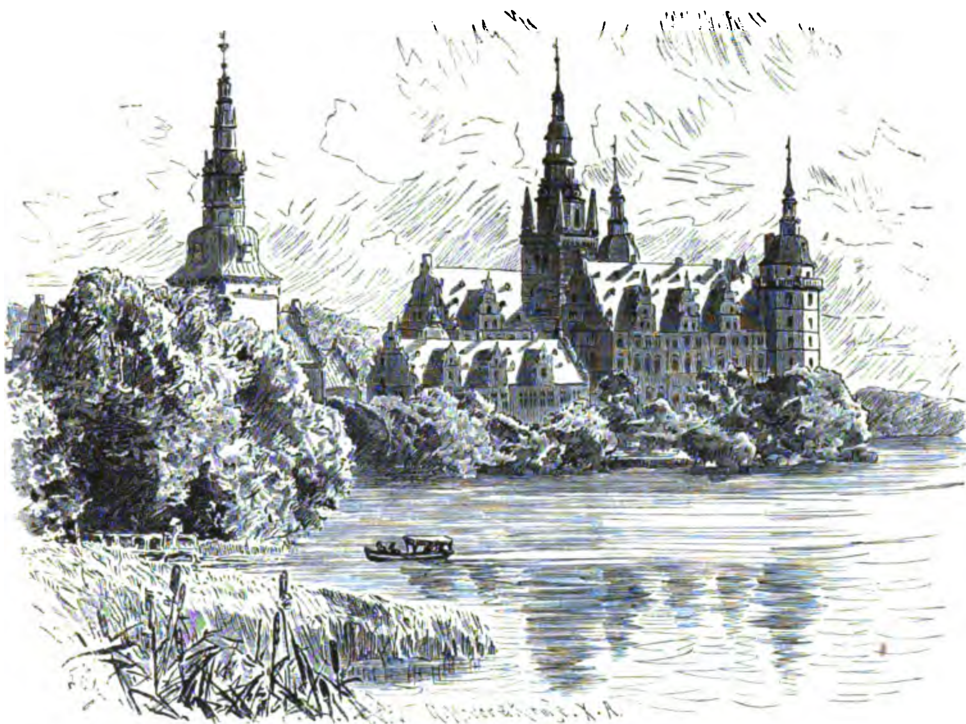
Prvně jmenovaná táhne se od přístavu po břehu mořském kolem citadelly a jest vším právem hledanou procházkou. Po klopotné denní práci lze si tu ve svěžím vzduchu mořském oddechnouti a baviti se pohledem na sund, po němž lodě do přístavu vjíždějí a z něho odjíždějí, a za jasného dne i na vzdálené pobřeží švédské. Na konci této stromovím osázené pobřežní promenady zřízen jest pomník na památku výše zmíněného vítězství Dánů nad Švédy v zátoce Kjöge. O něco dále jsou mořské lázně.

Kdo mimo čerstvý vzduch také ještě zábavu hledá, volí si vycházku do „Tivoli“. Vsedne třebas na Kongens-Nytorvu do „sporveie“ jedoucí směrem ku Frederikberghave a protože chce něco viděti, vyšplhá se po stupních na střechu vozu, kde taktéž jsou sedadla. Jede známými nám již třídami kolem zámku Christianborgu a za půl hodiny octne se na předměstí v ulici „Oesterbrogade“, kdež na severní straně uvidí „banegaard“ (nádraží), na jižní pak směrem k moři park a světoznámé zábavní místo „Tivoli“ s četnými restauracemi, hudebními pavillóny, bazáry, divadélky a t. d.

Kodaň, čítající asi 315.000 obyvatelů, činí v pravdě dojem velkého obchodního a průmyslového města, jež udržuje pravidelnou plavbu do Německa, Švédska, Norska, Anglie, Francie, na Island a do Ameriky. Dle statistických výkazů má samo město na 460 lodí, mezi těmi asi 160 parníků, k čemuž druží se ještě velké množství lodí soukromých podnikatelů. Ku posouzení obchodního ruchu uvedeno budiž jen, že r. 1880 hlášeno u celního úřadu 32.900 lodí o 1,234.500 tun a že v pohodlném přístavě Kodaňském kotviti může 5000 lodí.

Kdo Kodaň navštíví, nechť neopomene alespoň jeden den věnovati výletu do Helsingöru a Skodsborgu! Nebude zajisté litovati cesty tam konané, zejmena bude-li k výletu míti tak krásné počasí, jakýmž my jsme byli obdařeni.

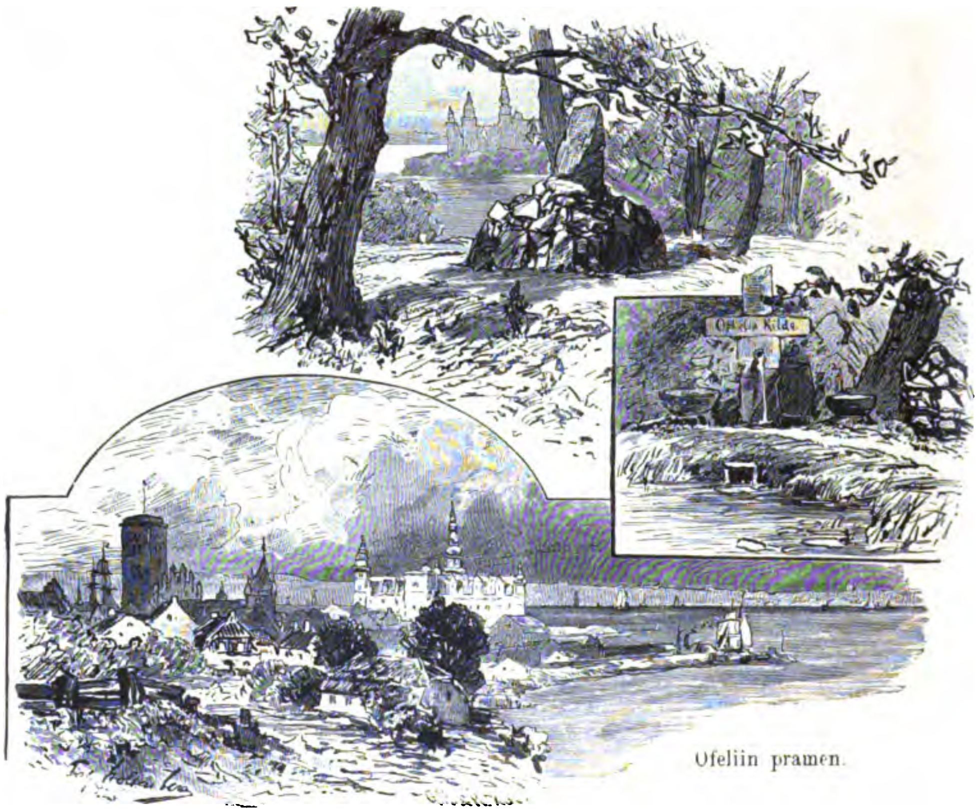
Ráno dne 18. srpna odebral jsem se s přítelem záhy na „banegaard“, abychom prvním vlakem odejeli přímo do Helsingöru. Nádraží bylo cestujícími naplněno, ale v stanici Hellerupu většina cestujících nás opustila, jedouc odtud poboční dráhou do lázní Klampenborských. Vlak unášel nás dále krajinou nevynikající zde zvláštními krásami přírodními; vzdalujeme se od Oeresundu vždy více, vnikajíce ku

Frederiksborg.

středu ostrova Sjaellandu. Minuli jsme již i jezero Furesö, kondukteur volá stanici za stanicí, až posléze octneme se na větším nádraží v Hillerödu, od něhož vzdálen jest jen asi ¹/₄ hodiny cesty zámek Frederiksborg na ostrově jezera stejného jména. Cimbuří a věže zámku vidíme již z daleka a v provedení téhož poznáme ihned zakladatele jeho krále Christiana IV., téhož, který vystavěti dal zámek Rosenborský. Frederiksborg dokončen byl r. 1620, podlehl však r. 1859 témuž osudu jako zámek Christianborg; lehl totiž popelem, byl však znovu zřízen a proměněn v národní museum dánské. Zámek tento těsně souvisí s historií dánskou, neboť v kapli zdejší korunováni bývali nástupcové trůnu dánského. Posledně tu byl korunován král Christian VIII. r. 1840. V tomto zámku uzavřen byl také r. 1720 mír se Švédy.

Od stanice Hillerödu počíná býti jízda zajímavější. Krajina jest tu olesněna až k samému jezeru Esromskému, na jehož břehu blíže stanice téhož jména malebně rozložen jest Fredensborg — zámek míru —, založený na památku zmíněného míru se Švédskem r. 1720. Tento zámek jest letohrádkem královské rodiny a v něm také dlívá car ruský návštěvou u tchána královského. Od Esromu zahýbá dráha zase ku severovýchodu blíž a blíže k Sundu, až v konečné stanici Helsingöru k němu dospěje. V místech těchto jest Oeresund nejužší, neboť Helsingör vzdálen jest od švédského Helsingborgu, naproti ležícího, pouze 5 km., kdežto vzdálenost z Kodaně do Malmö obnáší 30 km.

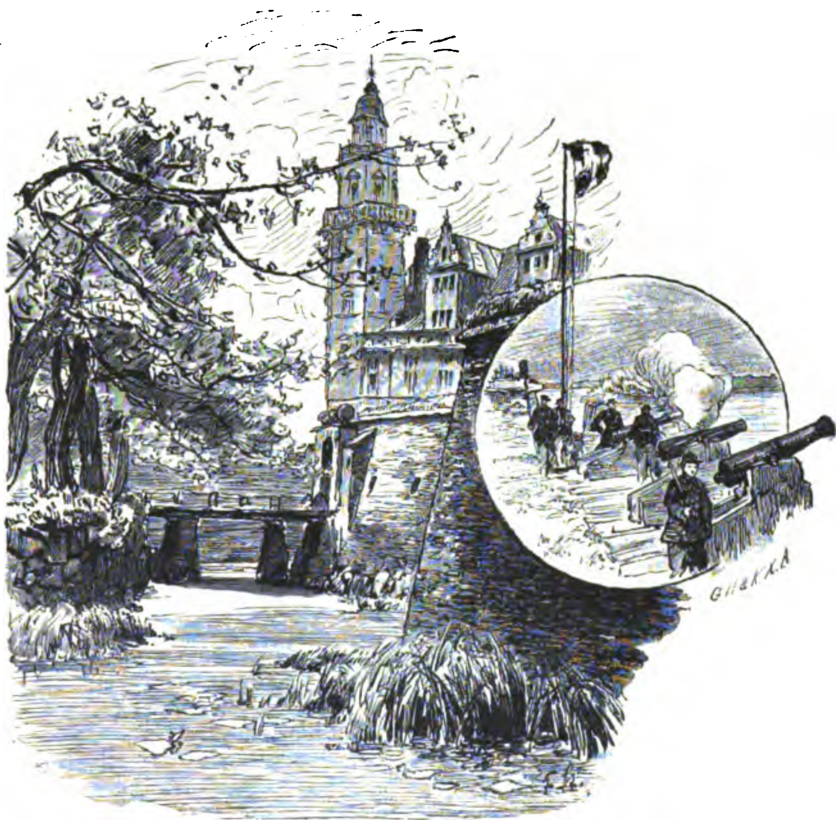

Hamletův hrob.

Helsingör.

Helsingör sám jest staré město obchodní, čítající asi 9000 obyvatelů, a děkuje za svůj vzrůst zejména té okolnosti, že byl až do r. 1857 sídlem celních úřadů, jež tu vybíraly clo ze všech lodí obchodních Sundem plujících. Má také dosti pohodlný přístav a lodnici. Clo sundové činilo 1% z ceny zboží na lodi a bylo tedy tak značné, že na př. r. 1853 vyneslo státu dánskému čistých 2½ mil. tolarů. Lze si tedy snadno vysvětliti, že placení cla ostatní mocnosti námořské těžce nesly. Ku naléhání Amerikánů zrušeno konečně clo sundové r. 1857 za peněžitou paušalní náhradu 32 mil. tolarů (neb 70 mil. mark), k níž dle poměru dopravovaného zboží přispělo více států námořských, tak zejména: Anglie, Rusko, Švédsko, Nizozemí, Francie a Severoamerické spojené státy.

K ochraně města a k zamezení podloudnictví zřízena na skále z moře vystupující zrovna proti švédskému Helsingborgu tvrz Kronborg se zámkem v druhé polovici 16 věku. Tvrz tato chráněna jednak mořem, jednak na pevnině příkopy a hradbami, v nichž dosud jsou vojenské kasematy. Majestatně strmí zámek Kronborgský na skále a může několika děly na tarasu zámeckém rozestavenými snadno celý úzký Sund opanovati.

Kronborg.

Dnes ovšem Kronborg tohoto významu pozbyl. Již nestopuje nikdo s věže neb tarasu cizí loďstvo a není třeba vypalovati děla pevnostní. Jsou tu jen obyčejné kasárny vojenské a uvnitř neobydleného zámku uschovány jsou různé starožitnosti a obrazy panovníků dánských i členů rodin jejich. Mezi jinými ukazují tu také onu komnatu, v níž r. 1772 uvězněna byla královna Karolina Mathilda, choť krále Christiana VII., byvši obviněna z nedovoleného milostného poměru k velmocnému ministru Struenseeovi. Co pravdy na obviňování tom, nelze s určitostí říci. Jen tolik je z historie jisto, že oba — králová i Struensee — a sice tento dříve, k činu se přiznali. Má se však za to, že Struensee učinil přiznání z donucení, poněvadž prý mu hrozeno bylo mučením. Po přiznání se Struenseea odebrala se kommisse vyšetřovací na Kronborg, kdež králové přiznání obviněného ministra sděleno bylo, načež teprve králová pravdu udání Struenseeova podpisem svým dotvrdila.

Hrozilo-li se i jí mukami? Kdož ví. Soud rozvedl královské manželství; Struensee dokonal na popravišti, králová zemřela ve vyhnanství.

S tarasu zámeckého jest pěkný rozhled na Sund a švédské pobřeží. V Shakespearově Hamletu shledáváme týž taras, na němž duch dánského

krále se objeví. U Helsingöru ukazují dokonce také Hamletův hrob a Ofeliin pramen.

Z bájí dánských dovídáme se, že v kasematách Kronborgských dřímá ochranný duch Dánů zvaný „Holger Danske".

„Oděn v ocel a železo opírá hlavu svou o silná ramena; jeho dlouhý vous kryje mramorový stůl, s nímž v jedno srostl; on spí a sní, ale ve snu vidí vše, co nahoře v Dánsku se děje. Rok co rok o svatvečer přichází anděl Boží a říká mu, že pravda jest, co snil, a že klidně dále spáti může, že Dánsko není ještě ve skutečném nebezpečí; leč bude-li mu takové hroziti, nu, pak starý Holger Danske vstane a mohutný vous svůj nazpět shrne, až mramorový stůl se rozpukne! Pak vyjde ven a bude do toho mlátiti, že to bude slyšeti ve všech světa končinách . . ." Tak líčí Andersen ve svých bájkách ochranného ducha dánského.

Učinili jsme tedy návštěvu Holgeru dánskému, nezjevil se nám však ve tmavých, příšerných chodbách podzemních. Klíčnice loučí svítící uka-

U Eremitáže.

zovala nám za to v nejzazším sklepení jakýsi kámen, pod nímž prý „Holger Danske" dřímá. Přáli jsme mu dobrou a dlouhou noc, aby nebyl tak brzy nucen ze spánku se probuditi. Byli jsme věru rádi, když octli jsme se zase na čerstvém vzduchu a na denním světle. Že pak ti duchové libují sobě v takových temných děrách! —

Od Kronborgu vede příjemná pobřežní promenáda do blízkých mořských lázní Marielyst, odkudž asi za $1^1/_2$ hodiny dostati se lze do druhých lázní mořských jménem Hellebaek. —

Zpáteční cestu z Helsingöru nastoupili jsme po moři na jednom z parníků udržujících spojení pobřežních osad mezi Helsingörem a Kodaní.

Tentokráte byl nám Neptun velice milostiv. Slunce obráželo paprsky své v uhlazené vodní hladině jako v zrcadle a příjemný vánek chladil vzduch. Za takového počasí jest cestování pravou rozkoší! Na palubě byl nejvíce lid z nejbližšího okolí, jenž za svým zaměstnáním spěchal do pobřežních osad a městeček, v nichž všude lokalní parník zastaviti měl. Drželi jsme se tedy stále nedaleko břehu. Již zmizelo zrakům našim cimbuří majestatního Kronborgu a i švédské pobřeží ustupovalo vždy více a více do pozadí. Ve stanici Humlebaeku vystoupilo něco lidí, jiní zase vstoupili na loď, panovala stálá změna. Ve směru jihovýchodním vystupuje

tu z moře země, rozeznáváme již i stavení, blížíme se k ostrovu švédskému Hvenu, jenž také má svou historii.

Bedřich II., král dánský, dal jej kdysi v léno slovutnému astronomovi Tycho Braheovi, když na neobyčejné nadání učence toho byl upozorněn. Podporou královskou i svým vlastním nákladem zřídil si zde Tycho Brahe r. 1580 hvězdárnu, jíž dal jméno Uranienborg a jejíž zříceniny do dnes se ukazují. Zde obklopen se všech stran spoustami vod zpytoval zjevy nebeské, podporován jsa v bádání svém sestrou Žofií, zde vyučoval jiné a přijímal návštěvy učenců z celého světa, ba i knížat, tak zejména anglického Jakuba I., a ač stále ze hvězd budoucnost četl, netušil asi,

Dóm Röskildský.

jaký osud jednou stihne jeho samého, že očerněn od nepřátel svých u nástupce Bedřicha II., krále Christiana IV., zamilované sídlo své Uranienborg bude musit opustiti a že daleko od vlasti své v cizích službách smrtí sejde. Veškerá snaha jeho odměněna černým nevděkem!

Ostrov Hven již dávno zmizel z obzoru a když jsme ještě ve dvou menších stanicích byli zastavili, blížili jsme se asi po dvouhodinné jízdě ke Skodsborgu, kterýž pokládám za nejkrásnější lázeňské místo na celém Oeresundu. Četné villy a hôtely rozestaveny jsou tu tarasovitě na břehu mořském a mají pěkné lesnaté pozadí. Zde jsme opustili parník hodlajíce nejkrásnější okolí kodaňské buď pěšky projíti neb na povoze projeti. Drožkář u přístaviště stojící nabízel se nám k jízdě. Po delším umlouvání, jež s kovaným Dánem bylo poněkud obtížné, najali jsme povoz k jízdě do Klampenborgu.

„Dyrehave“ (obora) či t. z. „Skoven“ (les), jímž nás cesta vedla, jest překrásný. U „Eremitage“ — loveckého zámku — zřízeného Chri-

stianem VI. r. 1736 — jsme zastavili, kochajíce se tu krásou okolní přírody. Jedouce k večeru odtud viděli jsme celé stádo daňků na louce se pasoucích; povoz náš, ba ani několik povozů nám vstříc jedoucích s anglickými námořníky nevyrušilo zvěř tu z klidu; ohlížela se spíše jaksi důvěrně po nás a jsouc bezpochyby takovým návštěvám uvyklá, pásla se dále.

V Klampenborgu chtěli jsme po denním vedru užiti mořské lázně; leč teploměr ukazoval toliko $11^1/_2{}^0$ R. vodní teploty, což se nám zdálo býti přece poněkud prudkým ochlazením a protož dali jsme se raději zahanbiti jakousi dámou, kteráž jako navzdor teploměru chutě v moři plavala.

Klampenborg jest nejoblíbenějším výletním místem Kodaňanů, neboť poskytuje mnohou zábavu, krásné procházky a má s městem velmi příznivé spojení dráhou železnou, parníky, parní tramvayí a povozy. My užili ku zpáteční cestě železnice. Zpozorovavše některé zcela otevřené vaggony o jednom poschodí, vlezli jsmé ze zvědavosti také do jednoho z nich, ale chlad večerní a průvan rychlou jízdou způsobený přiměly nás v nejbližší stanici ku přestoupení do vozu uzamčeného. Za půl hodiny octli jsme se zase na dlažbě kodaňské.

Po dráze odporučuje se z Kodaně ještě výlet do starobylého Roeskildu, jenž až do r. 1443 byl hlavním sídelním městem království, v kterémžto roce král Krištof zvolil si za sídlo Kodaň. Věž romanského dómu Roeskildského, v jehož kryptách odpočívá valná většina králů dánských počínaje Haraldem I. († 985) až do Bedřicha VII. († 1863), ze vzdálí již hlásá slavnou minulosť dánskou, o níž i jiné starožitné stavby v městě tom vydávají klassické svědectví.

Theorie kosmogonické.

Podává O. Frant. Vaněk.

Zemětřesení a sopečné úkazy.

Nemine dne, nemine hodiny bez zemětřesení; ba možno nám tvrditi, aniž bychom přepínali, že kůra zemská nepřetržitě v každém okamžiku na jakémsi místě svém se otřásá a chvěje. Abychom si úkaz ten snáze vyložili, třeba nám rozeznávati zemětřesení na pevnině od zemětřesení na moři; různí se jak příčinou tak i místem.

Původ zemětřesení na pevnině sluší hledati ve smycích hor, propadlinách a sesutí vyloužených vrstev zemských.

Horský smyk nastává, změkne-li vnikáním atmosférické vody jakási kosmá vrstva, na níž spočívá skalní útvar postrádající opory po-

stranné. Vrstva stane se změknutím kluzkou a massa na ní uložená musí se smeknouti. Značným teplem, které se tím vzbuzuje, vznikají mnohdy sopečné úkazy: metání balvanů do výše, chrlení žhavé lávy a mračna popele.

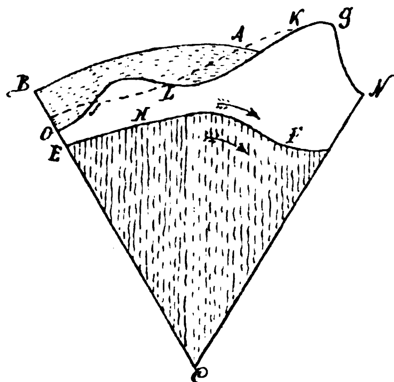
Propadliny. Voda vniká do nejjemnějších skulin kamene a odnáší s sebou rozpuštěné látky. Takto tvoří se průběhem tisíciletí mohutné podzemní dutiny, které vyskytují se ovšem hustěji v útvarech snadněji rozpustných látek, než-li ve vrstvách látek těžce rozpustných; zejména tedy v takových, které se skládají ze soli, sádry, ba i uhličitanu vápenatého. — A takovéto jeskyně nalezáme často v lůně zemském (na př. u Sloupu na Moravě . . .) Někdy bývají úplně, někdy jen částečně vyplněny vodou; jindy protékají jimi zase říčky a řeky; jen zřídka kdy bývají úplně suché.

Konečný osud většiny těchto dutin, zejmena zbavených vody, jest sborcení. Jakmile byla zvětrala klenba jeskyně tou měrou, že není již s to unésti nesmírnou tíži vrchních skalných mass, musí se sřítiti a tu obyčejně bývá sřícení se skal tak ohromné, že otřesení jím způsobené cítíme na míle daleko.

Srážení se vyloužených vrstev děje se na prostorách mnohem větších, než-li předchozí dva úkazy, ale bývá účinu slabšího. Rozumí se samo sebou, že mnohdy může jeden úkaz vyvoditi úkaz druhý neb oba zároveň; též se stává, že sesutí jedné dutiny jde v zápětí sřícení se dutin jiných, často značně vzdálených sluji a jeskyň. — Zemětřesení na pevnině bývají vždy místně omezena, pro utváření se povrchu zemského malého významu, ale výsledkem všech bývá *snížení* **půdy**. V poslední instanci jest to však neustálá vyluhovací činnost **vody**, která prodlením staletí a tisíciletí vyhlodala ony dutiny, prosákla šikmé vrstvy atd., ale nikoliv bájka o podzemním žhavém moři, sírových bažinách a napnutých parách vodních, jimž druhdy zemětřesení se přisuzovalo.

Jiného způsobu jsou **zemětřesení, jichž původem jest dno mořské.** Tato započínají vždy odlivem moře od břehu; na to následuje nad míru prudké vlnobití a mocný příliv vodstva ku břehu. Tyto záchvěje opakují se několikrát a když bylo nastalo utišení, jeví se jako trvalý účin *zdvižení* břehu a sousedního dna mořského a spolu ovšem též zmar všelikého díla lidského, jež se nalezalo v obvodě otřásání (jako města, stavby . . .).

Abychom úkazu tomu lépe porozuměli a souvislost jeho poznali, třeba znázorniti si jej prostým výkresem:

Budiž kolmo čárkovaná část vykresleného výseku zemského*) těžké jádro zemské, které u F má prohlubnou rýhu, nad níž pak k vůli rovnováze se vypíná vrch z lehčích mass kůry zemské, tak že veškeré poloměry ode středu C k povrchu mají stejnou váhu. Útvar kůry zemské jest omezen čarou O M L A K G N, z něhož část se nalezá pod hladinou mořskou A B. Zvýší-li se tedy činností skálotvorných živoků mořských (koralů, kořenonožců a p.) neb náplavem z pevniny dno mezi M L, poruší se rovnováha a nastane posouvání na stranu. Pohyb ten může se ovšem díti nejvýhodněji směrem ku F. Když se bylo vyrovnání stalo, bude povrch kůry zemské naznačen tečkovou čarou M L A K a sice bude rovnati se obsah zdvižené massy mezi L a K obsahu snížené massy mezi M a L. Jest zřejmo, že moře musí nejprve od pevniny odtéci a pak že se opět musí pohybem odražená voda vrátiti ku břehu. První, totiž odliv moře, dál se v opačném směru pohybu mořského dna a byl jím zadržován; druhý, totiž příliv děje se ve směru pohybu mořského dna a nastává tedy zrychlení. Po vyrovnání těchto pohybů potrvá půda mezi L a K zdviženou, což jest výsledkem celého zemětřesení, které bývá někdy tak prudkým, že jde jemu v zápětí také zemětřesení na pevnině; jsou ovšem i případy, kdy za příznivých poměrů celý tento přírodní úkaz se udál mírně a bez citelného otřásání.

Než tato theorie zemětřesení vede nás ještě o krok dále. Jedním neb častějším otřesením země nezruší se příčina zdvihu dna mořského od M do L. Trvá-li tedy příčina zdvihu dále, stlačí ponenáhlu těžkou massu zemského jádra na místě, na němž se nalezá, tak že se tato massa musí pohybovati směrem od H ku F, čímž vyplní se prohlubná rýha u F. Tím ujme se však podmínka vzrůstu plutonickým útvarům v F. Setlejí a vcházejí v kruhoběh změny všelikých útvarů, až pokryjí se poslední jich zbytky mořem a potáhnou se novými náplavy, mezi tím co M L z moře se vynoří jako — nová země!

Mnohdy naráží posouvání stranou na nepřekonatelné překážky: následkem toho jest, že posouvající se massy řásní a vsouvají se mezi sebe. Tím vysvětluje se často tak kosmá poloha ba i zřásnění takových vrstev, které nemohly, byvše vytvořeny v moři, zaujmouti jinou polohu leč polohu jeho dna. Pohybem tak velikých mass, jakými jsou vrstvy zemské, vyvozuje se ovšem nesmírné teplo, zejm. v místech, kde děje se celou prudkostí náraz o pohoří pevniny. V takovýchto případech nastávají též úkazy sopečné. Někdy se i takováto zřásněná vrstva protrhne a toť původ sopky podmořské neb nové sopky na pevnině, jak nám toho dokladem Jorullo z r. 1759.

Nebude tedy od místa, věnujeme-li úkazům sopečným, jichž souvislost s mořem jest patrna a o jichž původu na mnoze přece mylné dosud rozšířeny jsou názory, v následujícím svoji pozornost.

Slovem „sopka“ rozumí se obyčejně vrch chrlící roztavené massy za úkazů světelných. Neprávem; neboť většina sopek nechrlí žádného ohně; massy prýštící z jejich nitra nebývají roztaveny, ba

*) Míry výšky jsou ovšem v obrazci oproti skutečným mírám plošným příliš veliké, ale stalo se tak pro větší zřetelnost.

často ani zahřáty; nejsou leč bahnem, t. j. směsí nejrozmanitějších zvětralých, rozdrobených a vodou prosáklých hornin, spolu s přečetným organickým trouchem. Jiné sopky (na př. na Islandě) vyvrhují horkou vodu; jiné opět vypouštějí pouze plyny, mnohdy jen plyn uhličitý, většinou však zápalné uhlovodíky. Toliko nepatrný počet sopek vymétá ze sebe roztavené a žhavé massy. Výměty takové bývají pak obyčejně provázeny silnými detonacemi a ohnivými sloupy hořících plynů, kdež veliké spousty těžce hořlavých plynů tvoří současně husté mraky dýmu. Ohromné balvany, jakož i trosky kamenů (t. zv. lapilli) i prach popeli podobný vyletují do značných výšek. Zpytujeme-li lávy brzy po výbuchu na povrchu svém tuhnoucí, uvnitř však dlouho ještě žhavě tekuté, uzříme massu škvárům podobnou, v níž shledáme se s těmitéž troskami neroztavených krystalů nejrůznějšího druhu, které jsou četně promíseny jemně rozdrobenými látkami uhelnatými, jako ve výmětech sopek bahenních. Pozorujeme-li pak lávy drobnohledem, nalezáme v nich křemenité kostry jednobuněčných řas a křemenité krunýře jistých nálevníků, slovem seznáme, že láva není leč moya*) vysokým teplem částečně roztavená. Krystaly, jež v lávě nalezáme, bývají, jak jsme podotkli, většinou roztříštěné, ba i na moučku rozetřené; málo jich v celistvosti, ale nižádný není neporušen: důkaz, že nevyloučil se z ohnivě tekuté massy ponenáhlu chladnoucí.

Ze všeho toho vysvítá patrně, že massy ty nemají nic společného s domněle žhavě-tekutým nitrem země, neboť kterak by v něm mohly potrvati organické bytosti a jak mohly by ústrojenci existovati již v dobách, kdy prý země byla žhavou koulí, jejímž zbytkem právě prý jest žhavě-tekuté jádro? A odkud vzaly by se ony veliké spousty salmiaku, které provázejí všelikou erupci a často kolem jícnu samy jako krystalovce se sublimují? Známoť, že tyto sloučeniny čpavkové rozprchávají se již dříve, nežli nastává červený žár. Byly by tedy již dávno unikly rozsedlinami, jimiž vystupují v přestávkách mezi dvěma výbuchy nesmírné kotouče plynu a par.

Dokazuje tedy evidentně celá fysická i lučební povaha sopečných výmětů, že nemohly vzniknouti v domněle žhavém jádru země.

A komu ani to by nedostačovalo, toho přesvědčí zajisté důkaz, jaký podávají nám zákony mechaniky. Tážeme se: Jak mohly by se ony massy z hlubin tak nesmírných dostati k povrchu zemskému? W. Thomson se domníval, že teploty přibývá průměrně o 1° C na každých 30 m pouze do hloubi asi 30.000 m; pak že poměr ten hloubí ubývá a na př. v hloubi 240.000 m, kde prý již veškeré massy skalné jsou roztaveny, teploty 1° C pouze na 1500 m přibývá, tak že v této hloubi by vládla teplota asi 4000° C, kdežto ve hloubi 120.000 m asi 3000° C.**)

---

*) Moya či Lava d'acqua zove se výmět bahenních sopek. Též co zoveme „popelem sopečným“, není leč usušená a jemně rozptýlená moya.

**) Kdyby přibývalo tepla ku středu země pravidelně na každých 30 m o 1°, vládla by ve středu zeměkoule (poloměr = 6,371.000) teplota 6,371.000 : 30 = 212.370°, kdežto Arago mluvil dokonce o více než 2,000.000°.

Uznáme-li, že z této hloubi 120.000 m, ve které již veškeré snáze tavitelné nerosty jsou roztaveny, lávy se prýští a klademe-li měrnou váhu těchto láv jako 2násobnou měrné váhy vody, jevil by sloupec lávy o 120.000 m výše na 1 m^3 tlak 240 milionů kilogramů čili 24.000 atmosfér. — To napnutí musel by míti tedy plyn, aby mohl roztavenou massu z oné hloubi vyzvednouti ku povrchu. Odkud však by se vzaly tyto plyny? Jest patrno, že nemohly se vyvinouti lučebním rozkladem z roztavených mass, neboť tyto byly dle theorie té před ochlazením kůry zemské mnohem žhavější a plyny ty byly by se dávno již vyvinuly a rozprchaly.

Či sestávají snad z takových látek, jež snáze jsou tavitelny, nežli silikáty, tedy z par kovů, jako olova, zinku a cínu? Než po takovýchto parách pevných těles není v plynech, jež ze sopek unikají, pražádné stopy; plyny ty sestávají naopak z hořlavých uhlovodíků, pak z kyseliny uhličité, kyseliny siřičité, chlórovodíku, solí amonatých atp.

Nelze tedy než vzíti útočiště k domněnce dosud ještě oblíbené, že plyny ty sestávají z vodních par, které se vyvinuly z vody, jež byla prosákla až ku žhavému jádru zemskému.

Posito sed non concesso! Pak mohli bychom si mysliti dvé průchodů k žhavému jádru zemskému, oba v 120.000 m hloubi: jeden více méně klikatý a různého průřezu, jímž se probrala voda až k roztavené masse a druhý, jímž stoupala by vzhůru tekutá láva. Na oba tyto sloupce působil by z dola týž tlak a sice dostačil by pro sloupec vodní již tlak 12.000 atmosfér, kdežto pro sloupec lávový bylo by třeba tlaku dvojnásobného. Důsledek toho byl by, že by sloupec lávový byl vyzdvižen jen do výše 60.000 m, kdežto sloupec vodní by byl vypuzen k povrchu země. A nechť bychom si myslili žhavé massy v jakékoliv hloubi, vždy potrval by tento nepoměr mezi váhou sloupce vody a lávy a vždy stoupal by sloupec lávy pouze do poloviční výše, kdežto voda by vytekla a takto zjednala parám volný průchod, tudíž i úbyt jich napjetí.

Ale snad nemůže stoupati voda za tlaku ještě většího dosti rychle úzkými trhlinami a puklinami, jimiž jen pomalu se prolinula až k ohnivému jádru neb zbortily a zasypaly se tyto průchody? — Dobrá; než nesmíme zapomenouti, že vůbec jest zhola nemožno, aby voda vůbec kdy pronikla až ku roztavené masse; neboť prostupujíc vrstvy stále teplejší, musí se brzy opět sama měniti v páru, jejíž napjetí vzrůstá mnohem rychleji, nežli teplota. Dostoupilo-li napjetí onoho stupně, že nastává mezi ní a vodním sloupcem na ní spočívajícím rovnováha, pak nemůže již tento sloupec vnikati dále do hloubi. Lze dovoditi počtem, že již při 2.200—2.300° C nabývá vodní pára napjetí 24.000 atmosfér; mění se tedy v páru dříve, než vůbec by vnikla v hloub, kde prý tato teplota vládne a nenabude ani onoho napjetí 24.000 atmosfér. Přibližně jest hloubka, do níž až vůbec by voda mohla proniknouti, asi 27.000 m. Tu obnášela by teplota však asi 900° C, což předpokládá právě dostatečné napjetí asi 2700 atmosfér, aby se unesl 27.000 m vysoký sloupec vody.

Tím tedy zvrácena jest úplně hypotésa, dle níž lávy

mají svůj původ ve žhavě-tekutých útrobách země, odkudž prý je vodní páry vyhánějí na povrch.*)

Než stoupenci domněnky o žhavě-tekutém nitru země ještě činí poslední zoufalé pokusy. Tvrdí totiž, že prý strnulá kůra zemská ponenáhlu se smršťuje, čímž působí na žhoucí své jádro tlak. Žhavá massa snaží se tedy někudy proraziti si průchod na povrch zemský — a tak právě nastávají sopečné úkazy.

Jsou možny dva případy: Buď spočívá kulovitá kůra zemská bezprostředně na roztaveném jádru neb nalezá se mezi oběma jakási mezera. V prvém případě jest celá kulovitá klenba, která již svým tvarem se nese, v celém svém rozsahu s dostatek podepřena a toliko kolosální obtížení části povrchu mohlo by způsobiti klesání neb zohýbání; nespočívá-li však kulovitá klenba na žhavém jádru, mohlo by jen značné a náhlé zohýbání těžkou massu uvésti do pohybu; a následkem toho — buď si kůra zemská třeba i 12—16 mil silna — byl by celý povrch země otřesen a to nejen jedenkrát, nýbrž častěji, v krátkých určitých intervalech, ježto by žhavá ve vlnivý pohyb uvedená massa každou svou vlnou mocně narážela o kůru zemskou. Tomu odporuje však zkušenosť. — Sopečné výbuchy nejsou pravidlem provázeny zemětřesením; též nepoukazují výjevy při nich pozorované na jakési vlnivé pohyby.

Totéž platí také o hypothése, dle níž prý se odtrhují ze vniterné strany kůry zemské mohutné balvany, sřicujíce se do roztavené massy. Vůbec musely by, kdyby mezi kůrou a jádrem země byla mezera (což nemožno již proto, ježto se roztavená massa chladnouc stahuje, kůra tudíž tím více k jádru lne) nepřetržitě jeviti účiny přílivu a odlivu mohutné tekuté vniterné koule, jichž příčinou by byla přítažlivosť slunce a měsíce. Nesmírná energie vln bušila a narážela by v pravidelných 12ti hodinných přestávkách na pevný obal kůry zemské, ba kůra ta nemohla by ani se vyvinouti, ježto hned z počátku by byla zničena. Ježto by pak stuhlé trosky kůry zemské měly větší specifickou váhu, nežli roztavené ještě jádro, ponořovaly by se do něho a toto tuhnutí a noření opakovalo by se po tak dlouho, až by se vůbec proměnila celá roztavená massa takořka z nitra na venek v pevnou úlomkovitou hmotu.

Naopak lze si snadno vyložiti veškeré sopečné úkazy spůsobem svrchu naznačeným.

Rozsáhlá rašeliniště pokrytá ssutí proměnila se časem výměnou látek v kompaktní massy a nabyla zdvihováním a snižováním polohy více nebo méně nakloněné. Tlakem vrstev skalních, které spočívají na těchto mohutných massách rašeliny, jsou tyto poměrně dosti značně zlisovány. Shledáváme takováto ložiska ústrojných látek promísená náplavem, pískem a štěrkem velmi zhusta: ve větších hloubích jako uhelnou břidlici nesmírným tlakem na kámen stvrdlou, ve vyšších vrstvách jako uhelnou hlínu neb uhelný jíl. — Takováto uhelná hlína propouští jen u nepatrné míře vodu, napájí a prosycuje se jí jako houba a jest pak pro vrstvu vrchní podkladem velmi kluzkým.

*) O této hypothése vyjádřil se již r. 1855 Babinet: „C'était une grande erreur physique."

Pokud massy takové se všech stran jsou stísněny a uzavřeny, jsou ovšem jen lisovány; naskytne-li se jim však někudy východ, tu stoupají touto prorvou, jsouce puzeny nesmírným tlakem vrchních vrstev; ústí-li se pak průduch na povrchu země, dostává se bahnitá massa na světlo denní. Byla-li prosáklá hojně vodou a je-li průchod široký a nepříliš kroucený jakož i tlak mírnější, stoupá massa vzhůru volněji, netře se o stěny značně a nezahřívá se přílišně. Než přece stačí toto tření, aby v masse nastala větší teplota než 100° C.

Ve vrchních vrstvách bahnitého sloupce, kde ovšem tření jest mnohem menší, jest oteplení menší a vodní pára, jež se byla vytvořila, snadno může unikati; jinak ve vrstvách spodnějších: tam jest tlak větší nežli teplota a jí podmíněné napjetí, nižádná vodní pára nemůže se tedy vyvinouti; ježto však teplota tam jest větší, nastává současně rychlejší rozklad rašelinných látek; vzniknou různé plyny, zejm. uhlovodíky, které nemohouce si zlisovanou massou proraziti dráhu, trvají ve stavu silně zhuštěném. Čím více se však blíží tyto massy k východu, tím více ubývá tlaku, zahřátá voda mění se v páry napjetí několika atmosfér, stlačené plyny rozpínají se prudce a jako vytáhneme-li zátku z láhve plné šumícího nápoje, rovněž tak ženou a hrnou se též mocně páry a plyny, strhujíce s sebou bouřlivě massy a metajíce je vysoko nad ústí.

Než obyčejně nebývá teplota dostatečna a plyny nemohou se tedy vznítiti na vzduchu; též nevypařila se ještě valná část vody, obsažená v bahnité masse a tak rozlévá se více neb méně horký proud bahna s nelibě páchnoucími výpary z otvoru, jejž zoveme jícnem sopky.

Způsobem podobným vysvětlujeme si také úkazy sopek ohnivých: Uvedou-li se totiž do pohybu rozsáhlé massy rašelinné, je-li tlak vrstev na nich spočívajících velmi značný, zejmena jsou-li tyto vrstvy nakloněny, tak že může nastati posouvání, je-li spolu výtokový kanál úzký a točitý: proudí se bahnitá massa tím rychleji, tře se o stěny tím značněji, následkem čehož vyvine se veliký žár, voda mocně se ohřeje, ústrojné látky se rozkládají a různé plyny čile se vyvinují. — Ba i soli v nich obsažené počnou na sebe lučebně působiti a zvětšují takto množství plynů, jichž napjetí dostupuje onoho stupně, kdy jsou s to překonati tlak sloupce nad sebou z hloubi ještě větší. Následuje překypování a šumění; žhavé plyny, jich většina jest hořlava, zapalují se, jakmile přijdou ve styk s kyslíkem vzduchu; mocné výbuchy otřásají okolím, veliké balvany urvané ode stěn vyletují do výše; roztavené zevnější vrstvy massy rašelinného sloupce vytékají v podobě lávy a proudí se do údolí, kdežto pouze vysušené vniterné vrstvy rašelinného sloupce tvoří ony mraky prachu, o nichž jsme se již zmínili.

Suchou destilací rašelinných mass vyvinul se ve větších hloubích kromě kyseliny uhličité, kysličníku uhelnatého, vodíku a různých uhlovodíků, též čpavek, sirovodík a chlorovodík; sirovodík spaluje se na vzduchu dílem ve vodu a kyselinu sírovou, kteráž, když tepla ubylo, se rozkládá ve vodu a síru, kdežto veškerý čpavek s chlorovodíkem se slučuje v chlorid amonatý čili salmiak.

Tímto způsobem lze si vyložiti snadno veškeré vulkanické výjevy a theorie tato neodporuje v ničem zákonům lučby, silozpytu a mechaniky.

Bahnité i ohnivé sopky mají společný původ a nejednou přeměnila se již sopka bahnitá ve vrch soptící oheň a naopak.

Výjevy sopečnými můžeme si pak vysvětliti ještě jinou záhadu. Míníme totiž pád meteoritů, o nichž na př. Nordenskjöld se domníval, že jsou původu kosmického a že celá naše zeměkoule se prvotně vytvořila ze světového prachu meteorového! Uvážíme-li, že meteory většinou jsou totožny s nerosty, z nichž nitro naší země se skládá, že vykazují též železo, křemík, nikl, vůbec tytéž prvky i sloučeniny sdružené a seřaděné týmž způsobem jako v útvarech země, není domněnka daleka, že jsou původu zemského: Vímeť, že projektil vymrštěný od země s počátečnou rychlostí přes 11.200 m by nikdy nespadl zpět, kdežto jsa vymrštěn rychlostí mezi 11.200 a 8000 m že by opisoval v prostoru světovém velmi podélné ellipsy, jež by proběhl vždy asi za 1000 let protínaje spolu za svého letu dráhu zemskou. A nyní připomeňme si pamětihodný výbuch sopky Krakatoa,*) jenž se udál dne 26. a 27. srpna r. 1883, který vymrštil až do výše 20.000 m sloup ohně a kamení, který vymetl až do výše přes 70.000 m sopečný prach, jenž rozptýliv se způsoboval ony obdivuhodné červánky, budící po několik roků za soumraku pozornosť pozemčanů — výbuch, kterýž rozbouřil vody okeánu tak, že vlny jeho od Jávy až po Evropu se valily a který i v ovzduší způsobil hnutí takové, že vlna atmosférická vykonala cestu kolem země v 35 hodinách, působíc na veškeré tlakoměry světa; výbuch, jenž byl tak mocný, že rachot jeho šířil se i zemí až ku protichůdcům ostrova, na němž katastrofa se udála! — Vzpomeňme si jen na tento výbuch obrovský, jehož následkem bylo, že moře vlnou 30 m vysokou přes ostrov se přelivši zachvátilo 40.000 lidí a nebudeme pochybovati, že zemské sopky jsou s to vymrštiti projektily do prostoru světového a státi se takto zdrojem meteorů!

*) „L'eruption du Krakatoa par Camille Flammarion." Paris 1889. Srv.: „Květy" 1890 a „Vesmír" XIII. č. 18 a XX. č. 3. — Krakatoa na ostrůvku mezi Jávou a Sumatrou.

Z „Veselých črt“ A. Grůziňského.

Z ruského přeložil F. J. Matěcha.

Proč se rozhněvala?...

Poděkovav strýci a tetě za oběd, Semen Gregorovič vstal a zdlouhavým krokem zamířil ke dveřím pokoje své sestřenice: tam si počínal dosti neohrabaně: buďto vypravoval široce a dlouze bezvýznamnou událost, nebo hleděl mlčky do země či do stropu a vzdychal. Na štěstí si toho Fedosie Jegorovna nevšímá, nepozoruje toho, že .... slovem: nemá o jeho nesnázích ani nejmenšího tušení.

— Člověk musí být při bruslení velmi opatrným; nesmí se báti, jde-li jízda s kopce; pojme-li jej strach, je zle, a ve strachu snadno se pak dopustí byť malého nedopatření, které však mívá často v zápětí rozbitou o led hlavu!...

— Hleďme! Snad nejezdíte také s kopce? divila se Fedosie Jegorovna.

— Jezdím.

— Divná věc... Toho bych se jaktěživa nebyla nadála! Takový bázlivec a jezdí s kopce... Na tom nebude asi mnoho pravdy!...

— Já že jsem bázlivý, sestřenko? urazil se Semen Gregorovič. — Což pak se něčeho bojím?

— Že se ničeho nebojíte? tázala se sestřenice upírajíc naň ostrý pohled. — Vy jste bázlivec, jaký jen může býti! Muži nejste ani podoben... jste tak něco prostředního: ani takový, ani makový... ani muž, ani žena! Muž musí býti smělým!

— A já jsem smělý! vyrazil ze sebe Semen Gregorovič. — Můžete se přesvědčiti, že na bruslích dovedu kousky, o jakých nemáte ani zdání! Nejdřív se přesvědčte a pak teprvé suďte.

— Eh, což na bruslích — to nic není! Ale jak se umíte na příklad chovati k dámám: jak jste tu neohrabaný a bez hlavy! Je to nevýslovně směšné!

Fedosie Jegorovna pohodila hlavou, přimhouřila oči a zasmála se.

— Že se nedovedu chovati k dámám? vzdychl Semen Gregorovič, — chovám se k nim jako jiní.

— Jako jiní? Bože můj, což nemůžete pranic pochopiti? tázala se Fedosie Jegorovna rozehřívajíc se. — Což pak se jiní chovají k nim tak jako vy? Předně, líbí-li se někomu z nich dívka, sdělí to alespoň někomu, mluví o tom a nemlčí jako zarytý a nevzdychá jen, jako kovářův měch! Vám se snad přece také někdo líbí?

Semen Gregorovič kývnul hlavou a vzdychl. — Mně se jedna líbí.

— Nuže tedy! A vy se chcete rovnati druhým? Miluje-li kdo, září mu radosť z tváře, dělá zamilované oči, nevyhýbá se pohledu a nekaboní se, jakoby neměl čistého svědomí. Druzí při setkání a loučení tisknou milované dívce vřeleji ruku než jiným a zavadí často i o její nožku pod stolem! . . . A vy? Vy byste se k tomu jistě neodhodlal?

— Bůh ví, že vám nerozumím, sestřenko! zvolal Semen Gregorovič překvapen. — Nu, ale proč tak činí?

— Proč tak činí? To ovšem nevím, ale dělají to. Vy však jste hotová baba, to jsem vám řekla již nejméně desetkrát . . . Jsou-li o samotě, neostýchají se přisednouti k dívce blíž, asi takhle — sestřenka se přitulila k Semenu Gregorovièi, pohlédla na něho mžikem a usedla opět opodál — uchopí často milovanou dívku za obě ruce, přitisknou ji k sobě a vřele líbají.

— Co jste pravila? trnul Semen Gregorovič. — To je . . . to je prapodivné! Což, když ona vykřikne, nazve jej drzým a ukáže mu dvéře? Pak je z toho škandál hotový, sestřenko!

— Již jsem vám řekla, že jste bázlivec! O tom nebudu déle šířiti slov . . . Vždyť budete také věděti, nebo můžete alespoň tušiti, líbíte-li se jí čili nic?

— Jak bych to mohl věděti? Srdce ženy není kniha, milá sestřenko, ze které . . . by se to dalo vyčísti . . . té pravdy se nikdo nedopátrá!

— Ale, Bože, proč by se toho nemohl dopátrati? Sedí-li děvče celé hodiny s mužem, ze kterého musí jako kleštěmi tahati každé slovo, pak je to najisto dobré znamení, že se jí líbí; je-li nudným, že by jiný v jeho společnosti usnul a ona jej poslouchá, je to druhé znamení — že se líbí! Jiní klekají na kolena — tím neurazí žádné ženy — rozumějte mi, na kolena a vyznávají z hloubi srdce: „Já vás miluji . . . a budu vás milovati po celý svůj život . . . nepřestanu ani tehdy milovati vás, kdybyste sama někdy ke mně své chování změnila . . .“ A ještě jinak . . . Já ani nevím, co jí všechno říkají. Tak jednají „jiní“, totiž ti, kteří nejsou baby . . .

Semen Gregorovič se pousmál.

— Ano! A vy se chcete rovnati jiným? Jiní líbají tak horoucně, až rty pálí — mně to Máňa vypravovala . . . — a obejmou při tom děvče tak prudce, až . . . šněrovačka praská. Řekněte, mohl byste vy někoho tak políbiti?

— Bůh . . . Bůh ví, že vás nepochopuji, sestřenko!

— Eh, vy jste baba, baba! A chcete o tom ještě zavésti spor! Přiznejte se, byl byste s to také žárliti, jako jiní mužové? Kde pak, vy a žárliti! Mohl byste říci dívce, kterou milujete — Fedosie Jegorovna skočila z divanu, vzala na se přísnou tvář a hrozivě zdvihla ruku — „Chraň se! Spozoruji-li, že mne klameš, zabiju tě!“ Hahaha! Představuji si, jak byste to asi řekl! To by vypadalo!

— Co je na tom směšného? tázal se Semen Gregorovič, krče rameny. — To nemohu pochopiti! A proč páchati vraždu? Zabití se tresce vyhnanstvím do Sibíře, sestřenko . . . a nucenou prací . . .

— A to je tak hrozné, vyhnanství do Sibíře? To je hloupost! Ten, kdo miluje a žárlí, ani na to nemyslí! A nucená práce? To je také hloupost!

— Nikoli! Já alespoň o tom nemohu ani slyšet! koktal Semen Gregorovič, třesa se. — Já — abych už raději šel. Mám nové knihy, musím si něco přečísti, vypůjčil jsem si je z knihovny . . .

Semen Gregorovič vstal a vzdychnuv, řekl: — Sibíř a nucená práce, to že jsou hlouposti? Já vám, Bůh ví, nerozumím!

Sestřenka na něho vrhla pohled plný pohrdání, začervenala se a chvějícím se hlasem zvolala:

— Jděte! Slyšte, vy jste pravá baba! Politování hodný a zároveň protivný strašpytel, kterého . . . nenávidím! Táhněte ku svým knihám, neopovažte se však již nikdy, překročiti práh mého pokoje! Rozumíte? Nikdy!

Dupla si, přitiskla šátek na oči a vyběhla z pokoje.

— Podivné děvče, myslil si Semen Gregorovič. — Proč jen se na mne rozhněvala?

Starý přítel.

Byl pošmourný letní den. Zdlouhavý osobní vlak dušegubské dráhy stanul na nádraží „Sič“. Z vagonu třetí třídy vystoupil mezi jinými cestujícími, z hluboka oddychuje, herec Gorškov-Gromov.

Gorškov jel za báječně levnou cenu: jel jako „slepý pasažér“ a dovedl se vyhnouti obratně přehlídce, schovávaje se pokaždé nepozorovaně, a takto dostal se bez groše a bez pomoci až do „Siče“ . . . Stanuv na nádraží, Gorškov se zamyslil: „Kam teď?“ Počínalo pršeti; z večera byl mrazík, vzduch byl sychravý a studený. Tu si vzpomněl, že v Siči na hlavní silnici bydlí Kašalotov, bývalý velký milovník divadla a do jisté míry i jeho mecenáš, se kterým on, Gorškov, před sedmi lety přátelství uzavřel a si tykal . . . Sedm let je ovšem hezká mezera, ta stačí, aby člověk zmizel nejen s povrchu zemského, ale i z paměti Kašalotova a ostatního panstva, ale stálo přece za práci, aby se pokusil v Siči o štěstí... Gorškov se podíval na sebe: oblek jeho byl ještě dosti slušný, kalhoty byly sice na některých místech povážlivě poškozeny, to však se dalo velmi dobře zakrýti svrchníkem . . .

— Hajdy ku Kašalotovu! rozhodl se Gorškov a již bředl odhodlaně spoustou bláta; odháněje cestou dotěrné psy, přemýšlel, s jakou by měl zaklepati u Kašalotova. Dověděl se, že bydlí Kašalotov ještě v Siči a sice ve vlastním domě, tam, kde bydlel již dříve a že se nedávno oženil...

— Grišo! zvolal tento, vítaje herce. — Jsi to skutečně ty? Kolik let jsme se již neviděli?! Bože můj! Jak se máš? Odkud se tu bereš?

— Od Volhy jedu, příteli, hrál jsem tam se společností . . .

— Kde máš věci?

— O ty jsem bez starosti: ani toho nejmenšího s sebou nevezu. Je to veliká výhoda, cestovati bez zavazadel... Odporučuju ti to...

— Což společnost se rozbila?

— Bohužel! Dříve bývalo u divadla jinak! Řiditel tenkrát musil poslouchati a nechtěl-li, dostal výprask, ale teď... je jinak! Buď prokleta, anathema, každá ta společnosť...

— Co hodláš teď počíti?

— Pojedu domů, nebyl jsem tam dávno... Musím si odněkud opatřiti peníze; požádám známých, snad mně někdo pomůže. Já se z toho, můj milý, zase vyhrabu, tohle se mi nestalo teď poprvé!

— Počkej, seznámím tě se ženou. Oběd bude brzy hotov...

— Prosím...

Při obědě vzpomínali starých časů...

— Ty doby již dávno minuly! vzdychl Kašalotov. — Jak jsme tenkráte žili!... Tak krásně!

— Ano... krásně! kývnul hlavou Gorškov. — Teď to už není tak, jak bývalo... Sestárli jsme, schází nám energie a pružnosť! Duševně jsme arciť ještě čilí a mohli bychom ještě mnohý žert provésti, ale tělo již brání! Žili, pili, hrávali jsme... Nemohu si na ty časy vzpomenouti, milý druhu, abych nezaslzel... Byly to veselé časy! Pamatuješ se, Kosťo, jak jsi jednou za noc prohrál pět tisíc?

— Hm, nemluv o tom! řekl nepříjemně dotknutý Kašalotov. — Kdy pak to bylo? Ty si to, příteli, nejak pleteš...

— Že si to pletu? Odpusť tedy... Vím už, to jsi nebyl ty, to... Bjuškin je projel... tebe takové věci ani nebavily. V hýření jsme byli, pravda, my dva mistři, ale abychom byli někdy hráli... Ano, hýřiti jsme uměli. Pamatuješ se, jak jsme po postě celý týden pili? Fokin tehdy dostal z pití „bílou horečku“ a ty jsi v hostinci „Evropě“ přerazil ve rvačce komusi žebro...

Paní Kašalotová, světlovlasá dáma, pohledla udiveně na muže, začervenala se a pak zbledla...

— Bůh ví, co to mluvíš, Grišo! Nikomu jsem nikdy žebra nepřerazil!... odvětil podrážděně Kašalotov. — To udělal Kunicyn...

— Máš pravdu, příteli! To jsi nebyl ty! souhlasil Gorškov. — Pravda! Tenkráte tobě samému natloukli... Tak to bylo, tak... ty jsi potom ležel tři dni u Larka, ani jsi se z postele nehnul a náš divadelní vlásenkář ti spravoval hlavu... Tak to bylo, viď, příteli?

— Ale, ale, jak pak mně! Lukinovi, mně ne! bránil se Kašalotov.

— Tak se zase mýlím!... řekl herec. — Není divu, je tomu již hezky dávno... sedm let. Máš pravdu, to byl Lukin... My mezi tím, co oni se rvali, jsme seděli v koutě... Ale víš, jak nás posadil jednou soudce za náš pohřební průvod do basy? Zpili jsme tenkrát písaře Kuzina, uložili opilého do rakve a vystrojili mu pohřeb jak se sluší a patří. Jaktěživ na to nezapomenu. Pobručeli jsme si za to arciť celý týden!

Paní Kašalotová se nahnula hluboko nad talíř a řasy její se zachvěly.

— Nepamatuji se na to, nepamatuji! zavrtěl hlavou Kašalotov. —

Myslím, že bych nebyl zapomněl, kdybychom byli někomu strojili pohřeb... Najisto se zase mýlíš s někým jiným!

— Nu, nu, nechci se příti! vzdychl Gorškov, stíraje slzy od smíchu. — Může býti, že snad jsme vůbec nikomu pohřeb ani nestrojili, nenamazali nikomu hořčicí pleš a neprovedli ještě mnoho jiných kousků, na které si člověk hned tak nevzpomene... Ale byly to přece jen krásné časy! Za ženskými jsme chodívali a ony nás také vídaly rády... Ano! Pamatuješ se, Kosťo, jak zamilována byla do tebe Paňutinová? Byla šťastna, jen když tě mohla spatřiti! Ty jsi měl, brachu, báječné štěstí u ženských! Vždyť k vůli tobě utekla tenkrát inženýru Preparkovi žena!

— To není pravda! Čert ví, co všechno meleš, páté přes deváté! poskočil na židlici Kašalotov. — Neutekla k vůli mně, ale k vůli Pětuchovu. Toho milovala!

— Co to jen mluvím! udeřil se herec dlaní do čela. — Jako bych měl v hlavě o kolečko víc! vždyť to byl přece Pětuchov! Ty jsi se dvořil toho času herečce Leporellové, byl jsi po ní celý blázen, viď? Tancoval jsi tenkrát podle její noty a utratil jsi s ní nejméně deset tisíc; ne-li víc, tolik jistě... A víc!

— Dej pokoj, deset tisíc! Poslal jsem jí někdy kytici, poněvadž mělo to děvče pozoruhodný talent.

— Talent sem, talent tam, ale krásná byla, ty šelmo! pokračoval herec, přimhouřiv významně oči.

— Krásná byla, jak obrázek! V Kišiněvě se provdala za rumunského hraběte... dej jí Bůh štěstí! Tehdy měla již malou památku na „Sič“... mluvili o tom všelicos... Mmm... byly to krásné časy!

Gorškov mávl rukou a umlkl.

— Co jsi se zbláznil? zvolal Kašalotov, když zůstali po obědě sami, a vjel si rukama do vlasů. — Čert tě k tomu zponoukal!

— K čemu, můj zlatý? divil se Gorškov.

— Jak se můžeš osmělit, vypravovati takové věci před mou ženou? Vždyť vstala od stolu na smrt bleda! Ani nevím, jak se budu směti odvážit přijíti jí na oči! A ty ještě tak nestydatě lžeš! Řekni, měl jsem takové jmění, abych byl mohl utratiti deset tisíc s Leporellovou?

— Bože můj, Bože můj! Co jsem to vyvedl? zašeptal herec, spínaje ruce. — Klni mně, Kosťo, zbij mě; nemohu za to, že nelze mi zdržeti se všech těch vzpomínek na staré zlaté časy! Odpusť mi! Vždyť se to všechno stalo za našeho mládí, a to již dávno odkvětlo. Já... pláču... nevidíš mé slzy? Ale mezi námi řečeno, ty jsi přece žil s Leporellovou, brachu... To věděl každý... Já bych si to z prstu nevycucal!...

— Nu, nu, nechme toho! zabručel Kašalotov, červenaje se. — Ukončíme hovorem o Leporellové a jiných vzpomínek, tušim, nemáme? Ještě něco: ty jsi se z počátku zmínil, že nemáš peněz — kolik potřebuješ?

— —

Ještě téhož večera jel Gorškov dále. Nemusil již utíkati jako zajíc a schovávati se před kontrolou; byl pasažérem, který měl na jízdu právo. Vystupoval bezstarostně na každé stanici a všude popíjel. Vzpomínaje na Kašalotova, utíral si pokaždé oči a šeptal: „To je přítel... věrný přítel, takový není ani penězi k zaplacení! Tvá upřímnosť a štědrota mne dojala, starý druhu!“

Revolucionáři bulharští.

Ze zápasů bulharských za svobodu počátkem let sedmdesátých.

Píše Jos. J. Toužímský.

II.

Matka Tonka.

Když v červenci před osmi lety bloudil jsem ulicemi ruščuckými, prohlížel památnosti města, jež pověstný Midhad učinil sídelním městem dunajského vilajetu, a v upomínkách zalétal k nedávným dobám a krvavým dějům, jichž tato místa byla svědkem, zavítal jsem také do prostého domku se zahrádečkou s několika stinnými stromy nad samým břehem Dunaje. Byl to dům Obretenových, tichý dům s volným rozhledem na Dunaj a tam k nízkému rovinatému pobřeží na protější straně, kde v pozadí vystupují věže rumunského města Ďurděva. Zde po drahné let hospodařila matka Tonka Tichovica Obretenova, chudobná sice, ale jedna z nejznamenitějších žen bulharských. Stařenka bílých vlasů, vráskovité tváře, ale jiskrného ještě, bystrého a pohyblivého oka vyšla mi v ústrety. Sestarala na svůj sedmdesátý druhý rok věku, ale čilosť ji dosud neopustila. Srdečně mne vítala, hbitě mluvila, chvílemi se zastavujíc v myšlenkách a upřímně tiskla ruku. Žila v úplném zátiší, takřka zapomenuti. Byla to matka Tonka.

Bulharská Nioba, mohli bychom říci. Ale Nioba byla jen trpící, proměnila se v kámen hořem, které jí spůsobily vyšší bytosti, žárlící na její blaho mateřské, ztratila své syny a dcery proti vůli své: matka Tonka však zápasila s sebou, byla hrdinkou a obětovala vroucně milované syny své.

Ten tichý dům matky Tonky býval hlavním střediskem revolučního hnutí bulharského jak v letech sedmdesátých tak i před tím. V čtenářském spolku byla jen čásť potřeb komitétu, největší díl byl jich zde pod přísným dozorem staré matky. Celý ten domek její pod základy byl podkopán a zde nalezaly se v úkrytu nejen sklady zbraní, knih a provolání revolučních, ale i skrýše pro vůdce revoluční, pro apoštoly povstání.

Zbraně měly v ty doby velkou cenu. Bylo jich málo a přísně byly zapovězeny. U koho nalezena zbraň, považován již za buřiče a proto bylo největší opatrnosti zapotřebí co do opatřování zbraně. S mravenčí pílí však snášeny, aby byly pohotově, až hodina udeří. Pušky, revolvery, šavle, zapovězené knihy a časopisy dopravovaly sem většinou ženy, jichž policie turecká méně si všímala. Byly to jmenovitě matka Tonka, její dcera Petrana, Todorka Kazandžijeva z Ďurděva a manželka r. 1879 v Ruščuku zvěčnělého básníka a publicisty Ljubena Karavelova, Natalije. Ljuben Karavelov vydával v Bukurešti „Svobodu“, v Turecku přísně zakázanou a prostonárodní písně a zpěvy revoluční, jež mocně působily v lidu. Manželka jeho donášela je pak z Ďurděva k matce Tonce. Nejen však tiskopisy, ale i zbraně. Zacharij Stojanov*) sám byl kdysi svědkem, jak přišla se zbraněmi pod svrchním šatem skrytými; dvě šavle, z nichž ke každému rameni jednu měla přivázanou, zaryly se jí cestou z Bukurešti do těla, tak že byla všecka zkrvavena, když u matky Tonky v Ruščuku je odkládala. Přes to nepohnula ani brvou a klidně je pronesla řadou strážníků tureckých. Také spojení poštovní s revolučním komitétem v Rumunsku udržovaly ženy ty, přinášejíce psaní důležitého obsahu, jež pak z Ruščuku dopravovány byly dále na místo určení jednotlivým komitétům v Trnovu, Plovdivu, Lovči, Karlovu, Caracovu a j. V Ďurděvu na rumunské straně měl komitét svou stanici v domě D. Iv. Gorova.

Posléze měl revoluční komitét ruščucký i několik svých člunů na Dunaji, které obstarávaly spojení mezi Ďurděvem a Ruščukem a dopravovaly zbraň, osoby ap. I v tom hlavní podíl měla matka Tonka, před jejíž domkem čluny ty přistávaly, načež v noci ode dna jejich vybírány pušky, revolvery a jiné zbraně a donášeny do domu Tončina.

Matka Tonka byla duší celého hnutí ve svém skrovném domku a syn její Nikola Obretenov v čtenářském spolku a celého komitétu v Ruščuku.

Rodem byla matka Tonka z Červenu v okresu ruščuckém, kde rodičové její živili se ovčářstvím. V srpnu 1812 spatřila světlo světa. Rozumí se, že podle tehdejších ponětí na školu nebylo pomyšlení. Ani pro hochy nebyly školy, leda učil-li pop na žaltáři čísti ty, kteří sami chtěli stát se popy, k čemu ovšem mnoho nebylo zapotřebí. Vždyť první slabikář bulharský vyšel teprve r. 1824 v Brašově nákladem Berona a první škola otevřena slavnostně 2. ledna 1835 v Gabrovu. Takž i vychování jediné dcery dosti zámožných rodičů záleželo v domácích prácech a hospodářství. Za to vynikala dívka tím větší vnímavostí a onou bystrostí ducha, s níž u prostých Jihoslovanů často se setkáváme a o níž srbský kníže Miloš, sám neznající čísti a psáti, říkával, hlava že starší jest knihy. Rodiče dívky přesídlili se posléze do Ruščuku, kde Tonka r. 1831 se provdala za Ticha Obretenova, jednoho té doby z nejbohatších kupců v městé.

Čtyřicet let prožila Tonka v manželství porodivši pět synů a dvě dcery, jež pečlivě v duchu svém vychovávala. Manžel její měl mnohé a

*) Zapiski po bъlgarskite vostanija. I str. 132 a násl.

různé záležitosti jak s Bulhary tak s Turky, obecní věci i obchodní a manželka jeho byla mu v tom věrnou pomocnicí i dobrou rádkyní. Tím osvojila si matka Tonka nejen vědomosti počtářské, nejen zachovávání tajemství, jež i dítkám svým dovedla vštípiti, ale i důležité zvláště na východě obcování s lidmi, kde vše vyřizuje se hlavně ústně a osobně, vede k dobrému poznávání povah.i okolností.

Rok 1862 měl pro balkánský poloostrov zvláštní význam. Italie se sjednocovala, Garibaldi vítězně postupoval, myšlénka národnostní v západní Evropě mocně vystupovala v popředí. To neostávalo bez účinku ani na Evropu východní. Dech jara ovanul i národy Balkánského poloostrova. Nové naděje oživovaly z přesvědčení, že nemusí ostati tak jak jest a nové síly vlévaly se trpitelům z poznání, jak četný jest jejich národ a jak mnoho spojenců mají v těch, kteří k stejnému pracují cíli, k osvobození od jařma tureckého. Valašsko a Multány sjednotily se ve spojené Rumunsko pod knížetem Kuzou a místo Valachů a Multanů vystoupil na jeviště světové národ rumunský. Srbsko chystalo se, aby převzalo úkol srbského Piemontu. Opatřilo si zbraň a organisovalo svou brannou moc vstupujíc ve spojení i se sousedními národy. Kníže Michael i s Kossuthem v Londýně ujednal smlouvu o velké revoluci východní a osvobození východní Evropy. V červnu pak téhož roku došlo k bombardování Bělehradu s tvrze bělehradské. Tyto rány z děl tureckých proti křesťanům vypálené mocného docházely ohlasu mezi potlačenými národy. Považovány za znamení, jež sami Turci dali křesťanským národům, aby zahájili dílo osvobození. Bulharům vyvstal doby té Rakovský, jenž první se vším důrazem nejen počal hlásati povstání a boj za osvobození, ale i také skutkem jal se jej připravovati. Svými spisy v národě šířenými a svou organisací povstaleckých čet a výborů stal se Rakovský, jeden z předních spisovatelů bulharských, jehož tělesné ostatky před desíti lety z Rumunska slavně do Bulharska byly přeneseny, otcem revoluce bulharské.

Hlasy, že nadešla doba, kdy zvráceno bude panství turecké a kdy každý Bulhar život a statek povinen posvětiti dílu národnímu, aby v novém lesku povstalo carstvo Asěnovo, zalétly i k sluchu matky Tonky. Padesátiletá žena a matka sedmi dítek naslouchala jim s vroucností a pojala je nejen s vroucím přesvědčením, ale i s oddaností věci. jíž povinna cítila se obětovati síly své. Dům matky Tonky stával se od té chvíle střediskem všech, kteří prodchnuti vlasteneckými ideami snili o krvavých bojích proti Turčínu a obnově moci národa bulharského. Sem přicházeli, zde v tajnosti rokovali, těšili se, uvažovali a připravovali. Synové její Angel a Petr učili soudruhy zacházeti s lesklou zbraní, jižto matka jejich opatřila a konali přípravy k zařízení čet, které z Rumunska a Srbska vtrhnouti měly na půdu bulharskou, podnítiti národ a ve svaté válce utkati se s dušmanem.

Zatím došla zvěsť, že v Bělehradě zřizuje se bulharská legie se svolením srbské vlády. Petr Obretenov vypravil se tam bez meškání, aby naučil se vojenskému řemeslu a mohl pak státi se učitelem i svým druhům. Současně starší její syn, Angel, vydal se s Štěpánem Mešovem na cesty po severním a jižním Bulharsku, aby se seznámil s různými končinami své vlasti, s utrpením lidu, aby vyhledal přátele stejně smýšlející, vště

poval myšlénku osvobození a přesvědčil se o duchu a smýšlení v městech i na venkově. Navštívili všecka téměř města, hranice srbské, dunajské pobřeží, Starou planinu, Rylu, Srednu goru i Rodopy.

Zatím první naděje rychle uvadly. Srbsko vyrovnalo se úmluvou v Kanlidži s tureckou vládou, dosáhnuvši toho, že Turci mimo pevnosti v Bělehradě, Šabci, Smederevu a Kladovu mají opustit srbské území. Válka za osvobození byla odložena, bulharská legie v Bělehradě rozpuštěna. Podobně utišil se stav věcí i v Rumunsku a domácí vády tu nastoupily místo příprav válečných. Ani národ nebyl však připraven; v horských krajinách panovala sice nechuť proti Turecku a myšlénka povstání nacházela ohlasu, avšak praktické provedení zdálo se v dalekém poli. Nebylo zbraně, nebylo středisek národních a v přístupnějších krajinách, jmenovitě v Podunají, panovaly neuvědomělost a postrach před pomstou, kterou by přesila turecká vzala na křesťanech, kdyby se odhodlali jí se opříti. Jen čety jednotlivé, zdálo se, že by mohly vystupovat, ale nikoliv celý národ se zdvihnouti.

Ti ale, kteří se jednou našli, více se neopouštěli. Živly revoluční se sdružily a s Rakovským v čele prováděly organisaci dále. Každého jara objevovaly se hajducké čety na Balkáně, jež Turkům brzo počaly činiti starosti, ač tito byli vítězni. Posléze r. 1868 chystala se velká výprava. Hadži Dimitr Asěnov a Stefan Karadža postavili se v čelo čety 124 junáků, rozhodnuvších se položiti hlavy za svobodu vlasti a vtrhnouti za Dunaj do Bulharska. Když matky Tonky v červnu první došla o tom zvěsť z Rumunska, samo se rozumí, že dům její stal se v Ruščuku střediskem tajného záměru toho. Oba její synové, 28letý Angel a 24letý Petr, se svolením matčiným odebrali se za Dunaj ještě téže noci, kdy bylo jisto, že Karadža s mnohými druhy nacházejí se v Ďurděvu.

Matka Tonka byla doma jako vyměněna, pamatovala na vše a chystala vše, co by mohlo posloužiti bojovníku odkázanému v těžkém boji jedině na sebe. Za dva dni vydala se sama do Ďurděva rozžehnati se se syny. Nepřišla však s pláčem ani se slzami v očích, ač dobře si byla vědoma, že s milenými syny vidí se snad naposled, ale s veselou tváří a plna vtipu, aby rozveselila mládež chystající se k těžkému dílu. Také nepřišla s prázdnou, nýbrž po bulharském spůsobu s kvítím a se soudkem rakije (domácí pálenky). Okytila bojovníky a vlastnoručně počastovala přejíc všem nejlepšího zdaru na Balkáně. Přítomnosť její a více přívětivost a veselý ton, kterým ovládla celý sbor, nemálo nadchly účastníky, kteří na ženě té viděli příklad pro sebe a doufali, že podobně bude i jinde. V tom arci se klamali.

Vrátivši se do Ruščuku pociťovala teprve celou tíhu rozloučení. Po celý den stála na břehu Dunaje s očima na druhou stranu upřenýma. Bedlivě stopovala přicházející a odcházející parníky a lodi, zdali na nich by nespatřila družinu Hadži Dimitrovu a naposled ještě syny své, kteří zajisté pohledem by se loučili s rodným domem a milou rodinou. Marně však, jen cizí lidé pluli na lodích a nikde žádná známá tvář. Minulo ještě několik dní a matka ustávala již pátrati po synech a bojovnících za svobodu. Přes to však nepokoj a mateřská láska nedávaly jí oddechu; spánek ji opouštěl, tíže skličovala jejího ducha, temné před-

tuchy zaujímaly její mysl. Dva statečné syny, které s něhou vychovala, poslala vstříc kulím tureckým. Nelitovala toho, avšak bolesti nemohla odolati. V noci opouštěla lože a sedávala v stromové houšti své zahrádky naslouchajíc, neozve-li se někde poplach v městě. Vypravovalť jí jeden z povstalců v Ďurděvu, jakmile vstoupí četa na půdu bulharskou, prvním jejím cílem že bude Ruščuk a nad její chatou že vztyčí prapor svobodného Bulharska. Za dne obcházela po městě, nejvíce kolem konaku, vládního sídla, aby se přesvědčila, nenastal-li nějaký ruch mezi Turky a nepřipravují-li se proti povstalcům. I toto pátrání ostávalo bezvýsledné, nikde neviděla nic kromobyčejného. Arnautští četníci, nejlepší to měřítko veřejného pokoje, natahovali se líně kolem pašova konaku jako dříve.

Leč neuplynulo mnoho času a Ruščuk byl pobouřen zprávou, že u vesnice Vardina nad vtokem Jantry do Dunaje vystoupili na břeh z lodi neznámí lidé, ozbrojení po uši, s praporem bulharským a troubou a pobivše pohraničné stráže, že dali se směrem k Trnovu. Rychlostí blesku šířila se o tom zvěsť nejen po Ruščuku, ale i do všech měst, s nimiž bylo telegrafické spojení, a do všech i sebe odlehlejších dědin. Se všech stran sbíhali se turečtí vojáci a dobře vyzbrojení zaptiové (četníci) proti povstalcům. Co působilo největší vzrušení myslí, bylo, že jsou to Bulhaři. Turci soptili hněvem, že poddaná raja opovažuje se stavěti se proti moci padišachově a všech pravověrných. Bulharské mladé pokolení shromažďovalo se tajně a s nadšením bralo podíl ve smělém podniku. Čorbadžiové, zámožnější, s Turky spřátelení oportunisté bulharští, na shromážděních obecních i soukromě zavrhovali nerozvážné počínání, aby od Turků nebyli s povstalci stotožňováni.

Četa brzo podlehla. Většina bojovníků zahynula v srážkách s Turky, menší část dostala se do rukou tureckých.

Do Ruščuku přinesena byla koncem července nejprve krvavá hlava Stefana Mešova, téhož, který s Angelem Obretenovem konal cesty po Bulharsku. Turci poznali ji ihned, poznala ji i matka Tonka a posléze i vlastní matka Stefanova. Neznajíc, kam syn jí byl odešel a o hnutí národním nemajíc potuchy plna zoufalství zlořečila matce Tonce. Se srdcelomným nářkem ubírala se k jejímu obydlí nad Dunajem, lála jí i jejím synům. „V tvém domě stále meškal můj nešťastný Stefan, s tvými syny a s tebou obcoval, hanebnice, ty's mu učarovala, abys uvedla jej na křivou cestu!“ hořekovala matka Mešova před domem Tončiným, dokud únavou přemožena nebyla. Hořekovaly tak i jiné matky, které také ztratily syny své.

Několik dní přinášeny byly do Ruščuku hlavy povstalců a vystavovány na postrach a odiv, aby národ viděl a žasl, jak se děje smělcům, kteří opovážili se vztáhnouti ruku na turecké panství. I několik mladých mužů z čety Dimitrovy bylo sem dopraveno, raněných, v těžkých okovech na rukou a nohou a mimo to ještě k řetězu vespolek upoutaných. „Řetěz vězňů“ byl vůbec výraz naznačující družinu spoutaných, přivlečených před právo turecké. Ani však mezi těmi synů jejích nebylo. Ptáti se nesměla, pažby zaptijských a vojenských pušek byly by ji strestaly za tu smělost. Jedině ženám tureckým, známým větším ještě fana-

tismem proti nevěřícím než mužové, jest přístup dovolen až k vězňům, aby jim lály a plvaly do tváře.

Tu jednou pozdě večer, kdy již chystala se na lože, vyburcována byla z těžkých svých myšlének lomozem na vrata a řinčením šavlemi. Trapné představy střídaly se jí tu na mysli. Nevěděla, nespatříli snad hlavy svých dvou synů na nožích nabodnuté, aneb své syny v těžkých poutech neb skonávající. Ale veškeré ty dojmy dovedla rázem skrýti a rozechvění své opanovati chladnokrevností. Jakoby nic zvláštního nebylo se stalo a ani nejméně nebyla překvapena, spěchala otevříti. Před ní stáli ruščucký policejní přednosta, několik jeho pomocníků a četníci.

„To vy jste, efendim?“ zvolala s úsměvem. „Jak jsem se zalekla, že jsou to nějací cizí lidé. Račte dále, sedněte, pro tak vzácné hosti jest můj dům vždy otevřen. Odpusťte jen, že je vše právě tak v nepořádku a nehněvejte se, promluvím-li nějaké nejapné slovo.“ Matka Tonka mluvila, jako by jí byli došli nejpříjemnější hosté.

Přednosta policejní byl zaražen nad tímto uvítáním. Všemožně dodával si úřadní vážnosti a přísného vzezření, žena ta přiváděla jej však úplně z této míry. Nemohl posléze ani odolati smíchu, když Tonka spustila různá vypravování a průpovídky, jež Turkům bývají po chuti. Znenáhla mizela jeho přísnost i horlivost co do vlastního účelu noční návštěvy, prohlídky domu Tončina. Přednosta spokojil se pouze tím, že se jí otázal, kolik má synů, žijí-li s ní aneb v jiném městě a kde asi se nalézají.

Ač návštěva ta, díky neobyčejné duchapřítomnosti ženině, prošla takořka hravě, přece neznamenala nic dobrého. Pochopitelno, že Tonka po celou noc nemohla zamhouřiti oka. Nazejtří po městě jen se mluvilo, že mezi ostatními nezvedenci, kteří dopraveni byli do Trnova, nalézají se i oba synové Tončini, co nejdříve že dopraveni budou do Ruščuku a zde před otcovským domem pověšeni. Která matka nebyla by zvěstí takovou zdrcena! Po tak vroucím nadšení pro věc národní, takový obrat! Nejen se zlobou Turků měla co činit, ale hůře ještě s nevědomostí žen, které nyní v skupinách stavěly se jí před okny a hlasitě, aby musila slyšeti, hovořily, jakým spůsobem její synové budou věšeni a ona podle nich. Veliké víry ve věc národní bylo zapotřebí, aby prostá žena, jež nemohla ani znáti, že jinde ctí se mužové pro věc národa život obětovavší, odolala i tomuto soudu veřejného mínění.

Za několik dní přihnán do Ruščuku opět „řetěz povstalců“. Mezi nimi byl i starší syn Tončin, Angel Obretenov. Mladšího tu nebylo. Matka Tonka po celé dni nevycházela z domu, aby se vyhnula pokřikům a zlovůli vlastních lidí. Denně však vysílala mladší dcerušku na cestu od Trnova k Ruščuku vedoucí, aby zpravila ji, co se děje a nespatřila-li bratry. A dceruška ta jí vypravovala, kterak viděla Angela, celého krví zalitého, zraněného, bledého, spoutaného na řetězu s ostatními vězni, z jichž hnisajících ran šířil se odporný zápach. Od žen před oknem pak slyšela, kterak Angel předveden bude před valia (místodržitele) a pak oběšen.

Posléze nemohla již odolati, aby nevyšla a neučinila vše možné, aby spatřila syna a dověděla se o osudu syna druhého. Odebrala se přímo k žaláři a žádala žalářníka, aby jí bylo dovoleno spatřiti posledně do-

vedené vězně. Byla to nemalá odvaha té doby chtíti se shledat s nepřáteli říše, k nimž dovoleno bylo jen opovržení. Žalářník také ani slova jí neodpověděv kynul zaptiím, aby ženu vystrčili. Matka Tonka nedala se však odstrašit; co nepodařilo se jí dnes, o to pokusila se znovu zítra a pozejtří. Neohlížela se na posměch a nadávky, ani na rány, jež jí zasadil četník za to, že měla ne jednoho, ale dva syny, kteří stříleli na sultánovo vojsko, nýbrž sebravši peníze, kde které měla, a různé dary, počala od přednosty policie a skončila u posledního četníka, jenž stál na stráži před žalářem. Takto posléze zjednala si dovolení, že smí se shledati tváří v tvář se synem a jeho soudruhy v neštěstí.

A bylo to zvláštní shledání, při němž matka Tonka opět osvědčila plnou měrou svůj důvtip a znalost lidí. Četníci sestoupivši se, aby spatřili, jak matka bude objímati syna určeného na šibenici a spuchlého ranami, zaraženi pohlíželi na sebe. Místo pláče a nářku matka Tonka jako by se synovi a jeho druhům ještě vysmívala. „Přeji vám štěstí k bulharskému království," spustila turecky. „Rcete mi, který z vás měl se stát bulharským králem, který valiem, který přednostou policie a kdy že jste vyhnali Turky?" Obrátivši se pak k synovi tázala se ho: „Byl jsi opilý, když tě svedli na tuto křivou cestu? Proč jsi se neobrátil dříve k matce, aby ti řekla, že turecké carství je požehnáno od boha a že Bulhaři jsou určeni, aby na věky byli rají osmanského carství?"

Hrála dobře svou úlohu. Turci také přistupovali k ní a volajíce „Mašallah babo!" tleskali jí na ramena a záda.

Dveře žalářní byly nyní matce Tonce otevřeny. Docházela sem co den přinášejíc jídlo a oděv nejen pro syna a jeho soudruhy, ale i některým tureckým vězňům, kteří měli neobmezenou moc ve vězení a na nichž záviselo, aby usnadnili neb přitížili neštěstí žalářovaných povstalců.

Zde doznala také o svém mladším synu Petrovi, že nebyl dopraven živ do Trnova, ale že padl mrtev na bojišti v druhé již bitvě, kterou svedla četa Dimitrova. Jen usečená hlava jeho donesena byla do bývalého sídla carů bulharských.

Měsíc trvalo vyšetřování, měsíc matka Tonka byla denním hostem u syna a jeho druhů. Po tom vynesen rozsudek, kterým Angel Obretenov a sedm jeho druhů odsouzeni byli k smrti na šibenici, kterýž trest, ježto před tím deset v Ruščuku a více jiných v Trnovu bylo oběšeno, jim na přímluvu konsulů však zmírněn v doživotní žalář v těžkých okovech v pevnosti Akru.

Stará Ptolomais, potomní Saint Jean d'Acre, tvrz vypínající se nad Středozemním mořem na pobřeží Syrie, slyne v dějinách jmenovitě jako jeviště krvavých zápasů za dob křižáckých o vybavení svatých míst z rukou Saracenských. Dnes je pověstna svým úpalem slunce a svými hroznými kazematy, do nichž jako do věčného hrobu ukládá turecká moc své nebezpečné zločince a k nejnebezpečnějším nenáležejí ani vrahové ani loupežníci, ale ti, kteří se vzepřeli moci turecké. Jako tací nastoupili sem také 8. října 1868 z Ruščuku krutou pouť v okovech bulharští bojovníci za svobodu.

Matka Tonka vynasnažila se ze všech sil, aby tuto pouť dle možnosti jim usnadnila. Opatřila je potřebnými věcmi a každého částkou

peněz. Samojediná je vyprovázela, samojediná kynula jim poslední pozdrav. Ostatní krčili rameny aneb z daleka podobné myšlence se vyhýbali.

I to však v málo letech se změnilo.

I jiná ještě rána stihla matku Tonku. Manžel její přišed kdysi 1869 domů z obchodu, který společně vedl s jiným, náhle zemřel a rodina zbavena spolu všeho takřka majetku. Společník Obretenova, jenž měl obchodní knihy u sebe, účtoval si ještě za Obretenovými značné obnosy, jež si vymohl. Mluvilo se, že Obretenov byl otráven, aby společník mohl zabrati jeho jmění.

Přes to neklesla žena ta na mysli a soustřeďovala nyní činnosť svou v tom, aby uctila památku těch, kteří byli popraveni a jako zlosynové pohřbeni mimo hřbitov. Zde pohřben i Stefan Karadža, jenž v žaláři skonal. Zde odpočívali i dva jiní, kteří z rakouské lodi „Germania“ přes odpor svůj byli vyvlečeni a potom popraveni. Aniž kdo věděl, osazovala jim hroby kvítím a pálila na hrobech svíce, k čemuž získala i dva hrobníky. Po třech letech pak jako drahocennou památku odnesla si při vykopání mrtvoly Karadžovy lebku jeho, jižto ve skříni chovala. V popu Christovi nalezla duchovního, jenž nad hroby obětí svobody konal modlitby a obřady náboženské za pokoj duší jejich a věčnou blaženost jako mučedníků. Matka Tonka, její dcery a hrobníci tvořili při nich zbožnou obec věřících. Posléze nalezla i Bulhara z vesnice Krasna, jenž z bílého mramoru krasenského zhotovil památníky, opatřil je jmeny, dnem úmrtí zvěčnělých a vyznačením účelu, jemuž životy posvětily. Za námahu dostal od ní revolver po povstalci.

Rozumí se, že i tato činnost před očima policie turecké byla trestuhodnou a že matka Tonka s opatrností musila si počínat, aby sebe a své pomocníky neuvedla v záhubu.

Matka Tonka věřila s neoblomností pravověrné ženy, jak jednala, že jednala dobře, že prospěch vlasti vyžaduje oběti i nejtěžší na krvi a statku a že jen z utrpení a zoufalého zápasu vzejde červánek lepší budoucnosti bulharského národa. Tato víra, o níž nepátrala a žádné pochybnosti nedopouštěla, dodávala jí síly a vytrvalosti. V této náladě mysli a tiché činnosti věnované zvěčnění památky popravených obětí svobody nalezli ji Angel Kъnčev, Vasil Levský a jiní činitelové revoluce let sedmdesátých. Za těchto okolností odbývala se na jaře r. 1871 v její domě první schůze, v níž zařízen revoluční komitét bulharský v Ruščuku, v nejdůležitějším místě pro prostřednictví mezi Rumunskem, kde revoluční činnost volnější měla půdu a mezi Bulharskem.

Dva syny ztratila, jednoho smrtí na krvavém poli v zápasu s Turky a druhého v živém hrobě v kazematech Akru v daleké Syrii, přece ale všecka se rozradovala, když octla se v kruhu mladého Bulharska, připravujícího se k nesnadnému dílu, s tolikerým strádáním a tak velkými obětmi spojenému. Naslouchala řečem mladých nadšenců, povzbuzovala je, aby neochabovali a dalekostí cíle a mnohostí obtíže nedali se odstrašit, pak opět vybíhala ze dveří a bedlivě pátrala, zda je někdo neposlouchá a neblíží-li se nepřítel. Celé noci nezavírala očí neochabujíc ani na chvíli. Přesvědčení, že símě zaseté nepadlo na neúrodnou půdu a že krev nebyla prolita nadarmo, dodávalo jí vnitřního uspokojení a utvrzovalo ji v její víře.

V národním hnutí brala činného podílu a s ní tři její synové a obě dcery. Každý obdržel svůj úkol, k němuž stačil. Nejmladší její syn, Georgi Obretenov, byl vypraven do Oděsy, aby se tam vycvičil ve vojenství a mohl pak platné služby prokazovat v povstání, starší Nikola převzal úkol apoštola revoluce, chodil od dědiny k dědině, od města k městu, aby vyhledával stejně smýšlející a pomáhal zakládati komitéty, a třetí, Tanas, měl za povinnost střežiti dům, dohlížeti na všechny potřeby, navštěvovati kde koho bylo třeba. Starší dcera Petrana psala listy komitétu a bylo-li potřeba, docházela do Rumunska a do Trnova s poštou. Její rukou zhotoveny a vyšity byly i některé prapory, pod nimiž v letech 1875 a 1876 národ krvácel.

S největší opatrností vyhrabána byla půda pod podlahou jedné sínky v domě Tončině a upravena tu tajná světnice pod zemí. V hrazení kolem domu a zahrady učiněno několik východů, aby spasiti se mohli tudy útěkem revolucionáři, kdyby snad přiblížila se policie. Mimo to seznámila se matka i s rybáky a plavci rumunskými, kteří sem přijížděli, ano seznámila se i se strojníkem tureckého parníčku Sejre, rozeným Anadolcem, a získala ho, ač důvěrným byl přítelem Alia efendia, hlavního odpůrce Bulharův.

Co se připravovalo, bylo všeobecné národní povstání. Smrt Angela Kъnčeva v Ruščuku na břehu Dunaje byla zjevnou jeho známkou. Turci je tušili, cítíce, že se něco připravuje na všech stranách, ale nevěděli, co, jak a kde. Smrt Levského r. 1873 byla novým potvrzením tajné té síly národní, jež připravovala se k činům. „Komitové“ stalo se známým již jmenem ve všech končinách tureckého Bulharska, jmenovitě v Ruščuku a sta a sta osob bylo zatýkáno a žalářováno pro podezření, že jsou komitové. Na běh událostí zůstalo to však bez účinku. Na místo padlých, uvězněných neb popravených nastupovali noví. Na místo Levského postavil se v čelo národní agitace Štěpán Stambolov, nynější předseda ministerstva.

Matka Tonka pečovala nejen o útulek a bezpečnosť pro apoštoly revoluce a řiditele revolučního hnutí, kteří skrytě přicházeli do Ruščuku, ale i o ty, kteří byli uvězněni. Žalářník a strážcové vězení tak již znali ženu tu, že návštěvy její nepovažovali za nic neobyčejného, zvláště když také pravidelně neopomíjela dávati jim dary na penězích a jiných věcech. „Kodža komita“ nazývali ji vůbec zaptiové. Prosté pak ženy v jejím okresu považovaly ji za jakousi čarodějku, jež nadpřirozenou mocí dovede lákati k sobě tak mnoho mužů, kteří k ní docházeli.

Povst ní hercegovské a bosenské r. 1875 uspišovalo i hnutí bulharské. V září 1875 vytrhly do pole povstalecké čety ze Staré Zagory, Šumna a Červené Vody, ale všeobecné povstání hlavně pro nedostatek zbraně a střeliva nebylo možné. V domě Tončině pracovalo se jako v arsenále. Syn její Jiří rychle vrátil se z Oděsy do Ruščuku, odkudž za nedlouho odebral se do Trnova, kde zařizovala se největší četa.

Turci chápali se nejpříkřejších prostředků a v září ocitl se i dům matky Tonky u velkém nebezpečí. Jednoho dne dostavili se nenadále Turci, avšak díky ostražitosti Tončině a učiněným opatřením, jmenovitě skrytým východům, podařilo se jejímu synu Nikolovi a jeho soudruhům uniknouti. Turci prohlíželi vše vrub na vrub, vyptávali se přísně na vše-

liké podrobnosti Tonky, ale ničeho nenalezli a ničeho se nedověděli. Na tajné místnosti nepřišli a matka Tonka beze strachu s žerty jim odpovídala, že nic neví a její syny bůh ví kde ďas nosí. Nikola Obretenov skryl se na čas v domě Karamichailova, úředníka při ruském konsulátu, rodilého Bulhara a člena komitétu, načež zmizel z města beze stopy.

Matka Tonka ostala pojednou sama. I dcera její Petrana, jež také musila se obávati zloby turecké, zmizela, aniž matka věděla kam. Ustavičně přicházely poptávky od policie, kam se poděli synové Tončini, zaptiové obkličovali dům její a dnem i nocí jej střežili skryti v trávě neb okolním stromoví. Nejvíce jsem se obávala, vypravuje matka Tonka, ne o sebe, ale aby někdo z našich neodhodlal se v noci ke mně přijíti.

Krvavé drama zatím se odehrálo. Vyrazivší bulharské čety byly rozprášeny. V Trnovu, Ruščuku, Šumnu a potom i Staré Zagoře a Plovdivu konány popravy, přes osm set osob naplnilo žaláře do počátku listopadu. Co se stalo s jejími syny, s její celou rodinou? Neměla o tom nejmenší vědomosti a trnula v úzkostech.

Po polední jednoho dne koncem října pohlédla na protější břeh Dunaje a hle — tu při samém kraji na písečném nánosu spatřila hlouček osob, jež chvílemi mávali šátky, pak usedli, opět mávali, načež pustili se v národní tanec choro. Matka Tonka vzala dalekohled, jenž náležel k výzbroji povstalecké, upřela jej na rumunský břeh a před zrakem jejím vynořili se její staří známí, mezi nimi oba synové, Nikola a Georgi, kteří vidouce matku kynuli jí pozdravy přes mutný veletok. Třetího dne potom obdržela po spolehlivém rumunském plavci list, v němž synové jí oznamovali, jakým spůsobem unikli šibenici. Nikola v obleku umouněného uhlíře dostal se tureckými strážemi a na parníku paroplavební dunajské společnosti na rumunský břeh. Druhý celých dvacet dní putoval pěšky přes hory a doly, až stihl na hranici srbskou, odkudž pak snadněji dostal se do Rumunska. Mimo její syny byli v Ďurděvu v stejně zbědovaném stavu Štěpán Stambolov, Stojan Zajimov, Christo Karaminkov, Ilarion Dragostinov a asi 14 jiných, kterým jen s těží podařilo se vyprostiti se ze sevření tureckého a prchnouti před šibenicí.

Matka Tonka věděla, co jest jí činit, ale nebylo to snadné. Na jedné straně bylo se jí starati o uprchlíky, na druhé o vězně, již, jmenovitě nadějní jinoši z čety šumenské, přeplňovali žaláře ruščucké. Její prostředky nikterak nestačily, odhodlala se tedy ke sbírkám ve prospěch vězňů a uprchlíků. Po známých chodila od krámu do krámu a sbírala oděv i peníze pro strádající bratry. Již tu ukazovalo se, že poměry jsou jiné než byly před sedmi lety, kdy vstoupila četa Hadži Dimitrova na bulharskou půdu. Sbírka se dařila a Tonka mohla rozvíjeti činnost jako pomocnice a matka jedněch i druhých. Žaláře byly jí stále přístupny, ačkoliv byla pověstnější nyní než dříve jako „kodža komita", a do Ďurděva dojížděla, aby starala se o prádlo, šatstvo i všemožnou úlevu povstalcům.

Uprchlíci zatím chystali se k nové výpravě do Bulharska, aby v květnu 1876 podnikli všeobecné povstání. Dům matky Tonky a čtenářský spolek měly se státi opět první stanicí přicházejícím. Ostatně bývalo v domě jejím nyní dosti živo. Rumunští plavci, vědomi si důležitého úkolu, který konají donášením listů, chtěli za to také býti náležitě častováni v domě

Tončině a takž tři, čtyři bývali tu každé noci, popíjejíce vína, jež jim Tonka byla nucena přinášet a veselíce se do bílého dne, tak že neměla ani v noci oddechu.

Zatím Turci, nemohouce ničeho svésti s ženou tou, vyvedli jí jiný kousek. Ubytovali v domě jejím tureckého úřadníka s haremem, v němž měl tři své ženy. Takto doufali rázem sprostiti se nebezpečí, jež jim odtud zdálo se hroziti a učiniti neškodnou matku Tonku, která vtipem a žertem vždy je odzbrojovala. Nadešly vánoce a uprchlíci přicházeli po zamrzlém tehda Dunaji od Ďurděva. Které vedla cesta přes Ruščuk, nemohli ani jinam než k ní. I Turka a jeho ženy dovedla však obelstít. Za noci ten neb onen komita se přikradl, Tonka uvedla ho do skrýše, přes noc obstarala mu prádlo a jiný šat a takž v přestrojení nenápadně odvážiti se pak mohl do ulice. I tu však naskytla se kdysi nehoda, která by tři statné muže byla stála život a matce Tonce byla zmařila na vždy její činnost. Spozorovala, že blíži se tři z čelních revolučních činitelů, vojvoda Stojil, Georgi Ikonomov a Christo Karaminkov. Musila je skrýti, než by našli povoz do Trnova. Jak ale! Hnedle však věděla si rady. Popadla dvě sklenice do rukou a zpívajíc a tančíc vyběhla na dvůr. Turecké ženy spatřivše ji a domnívajíce se, že jest opilá, zavolali i muže a všichni div smíchy nepopukali nad kousky, které Tonka tropila. Všelikou pozornost věnovali jen jí a šli i za ní, aby užili toho divadla. Zatím mohli se tři hosté usadit na bezpečném místě. Vstupovali s revolvery v rukou, aby pro případ nebezpečí skolili odpůrce neb sebe. Turkyně a Turek neměli ani tušení, jaké hosty měli v domě.

Jen jednou nemohla překonati zármutek svůj, jen jednou úpěnlivě prosila, aby šetřeno bylo i jejího srdce mateřského. Když zavítal k ní nejmladší syn její Georgi z Ďurděva, aby vydal se na Slivensko, kde mu vykázán byl úkol revoluční, sevřela jej matka Tonka do své náruči a prosila, aby ostal, čtyři syny že obětovala Bulharsku, posledního že chce si zachovat pro sebe. Jinoch však nezapřel matčinu krev, se smíchem a žertem vyčítal matce, co ji napadá, aby nebyla tak slabá, kterak by nyní mohl opustiti spolubratry, když chystá se hlavní seč.

Odešel a více se nevrátil. Dne 20. května byl bodáky ubit od Turků nenaleko vesnice Nejkova, hlava mu srubnuta a s psaním do krvavých úst vstrčeným na znamení, že nebyl obyčejný komita, nýbrž učený organisator, poslána do Slivna. I třetí její syn byl od Turků utracen, kdežto Nikola, jenž na Vračansku organisoval povstání, byl jat a v okovech dopraven do Ruščuku. Trest smrti změněn mu pak ve věčné okovy v podzemních sklepeních Saint Jean d'Acru.

Avšak jaký to rozdíl ve smýšlení mezi rokem 1868 a 1876! Tehda provázela svého Angela a účastníky Dimitrovy a Karadžovy výpravy sama, nesmějíc ani k nim se přiblížiti. S ostychem odvraceli se ostatní ženy i mužové, kteří zjevně neláli matce Tonce. V červnu ale 1876 na sto mužů, žen a dívek bulharských provázelo Nikolu a jeho soudruhy. Do rukou okovy sevřených strkaly jim dívky kvítí, kvítí házeli na cestu a matka Tonka prodravši se hrdě kráčela po boku spoutaného syna hlasitě volajíc: „Pět synů mám v hrobě, tři mrtvé, dva položivé. Kdybych

ale ještě pět jich měla, nebylo by mi jich líto, kdybych je viděla pod praporem národním!“

Matka Tonka osiřela. Ostala sama a opuštěna. O vánocích došla jí jedině ta potěšitelná zvěsť, že oba její synové, Angel a Nikola, shledali se na pevnosti v Akru.

Teprve rok 1878 vrátil jí opět dva její syny. Mírem Svatoštěpánským 3 bř. podmíněno bylo, aby Turecko vydalo všechny pro svobodu žalářované Bulhary. Bylo jich velmi mnoho, kteří z Asie se vraceli z vyhnanství i žalářů. Nikola vrátil se napřed, Angel později, ježto Turecko zdrahalo se ho propustiti odvolávajíc se, že prý četa Hadži Dimitra a Karadže byla loupežnická. Byla ovšem brzo poučena o jiném a takž i sedm vězňů, kteří bez naděje na osvobození hynuli v žalářích Akru, vráceno bylo zase svobodě.

Možno si domysliti, jak zaplesalo srdce staré matky, když pojednou z Varny stihla ji zvěsť, že parníkem z Cařihradu zavítal tam právě její syn Angel se šesti ještě druhy a vstoupil na půdu svobodného Bulharska. Novinu tu dostala v noci a nazejtří měl již přijeti do Ruščuku. Matka Tonka se vypjala, skřížila ruce na zádech a vyběhla ze dvora k břehu Dunaje. Z hloubi srdce oddychovala tu a mluvila sama k sobě, potom spěchala domů a jala se připravovati to i ono, až posléze upadla v pláč a vzlykání. Všecko to utrpení minulosti tanulo jí patrně na mysli.

Nazejtří pospíchala k nádraží s velkou kyticí v ruce a provázena od četného zástupu. Prosté ženy, jež rozplývaly se k ní laskavostí, namlouvaly jí, aby oblekla černé šaty, které nosila po celých deset let, ale matka Tonka je odmítla. Stanice varnensko-ruščucké dráhy opodál města nad Dunajem se nalezající byla plna obecenstva. Tak mnohého pudila i zvědavost, aby účasten byl chvíle, kdy matka po desítiletém odloučení prvně zase obejme syna, kterýž jako by se jí vracel z onoho světa. Avšak ani tu matka Tonka nezapřela své povahy prosté všeho citlivůstkářství jmenovitě před veřejností.

Když z daleka supění vlaku se ozvalo, zavládlo hrobové ticho. Konečně se vlak vynořuje, blíží, zastavuje. Z daleka již vyzírá z oken sedm tváří. Ale jakých tváří! Osmahlých, hubených, s vetchými arabskými čalmami na hlavách. Pod holými krky vystupují nahá, snědá prsa s vystupujícími klíčními kostmi a žebry. Posléze seskočí sedm v arabské cáry oděných, polonahých Bulharů. Jsou to junáci z čety Dimitrovy a Karadžovy, Angel Obretenov v jejich čele. Jak se změnili, jak sestárli! Osmatřicetiletý Angel sbělel za ta léta jako mléko. Sněhobílý vlas viděti mu pod čalmou a sněhobílý vous vyrazil mu na tváři cestou z hrozné pevnosti.

Matka Tonka neoddává se však pláči. „Hned jsem ho poznala, oslíka,“ volá, „sestárnul více než já!“ Rozumí se, že byla první u syna, jejž i jeho druhy vedla vítajícími je zástupy do svého domova.

Tři dni ostávali navrátivší se junáci jako zavřeni u matky Tonky, neboť arabské jejich šátky byly by budily posměch i nejchudšího žebráka. Převlékali se zatím, kde jak mohli. Čtvrtého dne vyplul od Ďurděva rumunský parník „Dorabansului“, z něhož veselá ozývala se hudba, zakroužil po Dunaji a přímo k matce Tonce. Pod jejím domem zastavil a hudba vesele hrajíc pochod Hadži Dimitra táhla do domu Tončina. A před

hudbou a kolem hudby celý zástup s černými bulharskými čapkami na hlavách. Jsou to přátelé a známí Dimitrovi, Karadžovi i osvobozených hrdinů, a bojovníci za svobodu ze starších dob s Ivanem Stojanovem v čele. Tklivá to chvíle. Matka Tonka otevře skříň se svou relikvií, postaví leb Karadžovu na stůl a se synem a svými hosty jde vstříc příchozím. Nejprve vzdávají čest mrtvým, hudba zahraje smuteční pochod a zraky všech obracejí se k lebce Karadžově, jehož mnozí znali. Druhové se líbají se slzami v očích. A pak, než mine půl hodiny, matka Tonka vyvádí své hosty a zahajuje na dvoře při zvucích hudby veselé choro jako mladá dívčina.

To byl poslední akt bohatýrské činnosti matky Tonky. Na dále ustoupila úplně do zátiší, ano zapomenutí. Její bohatství jest její minulost, jsou její upomínky a jiného nevyhledávala.

O dřevorytinách.

Napsal Quido Mansvet Klement.

(Dokončení.)

Na první místo kladou se „Letopisové Trojanští“, které vyšly jakožto první v Čechách tištěná kniha v Plzni r. 1468, ačkoliv není vyloučena možnost, že snad v témž městě již dříve menší listy se tiskly. Letopisové Trojanští, dle spůsobu prvních tiskařů bez titulu, bez číslování stránek, bez ředítka (kustod) a vřezek liter tištěné, jsou vzorem mistrné práce z oněch dob; ani nynější odborníci nemohou té knize odepříti největší chvály. Litery jsou ostře raženy, dobře sázeny, každý list zvlášť tištěn, a kniha má 388 stránek. Papír patří k dobrým druhům, které se v Čechách vyráběly již od roku 1330 z vláken lněné, nahnilé hmoty, jež obsahuje přísadu klíhu, aby se na ni mohlo též illuminovati; papír bavlněný přísady té postrádá, následkem čehož prosakuje. V textu letopisů Trojanských nacházíme tu a tam malé, rukou vepsané rumělkové iniciálky, někdy i černí — nyní vybledlou — krášlené, pak jedinou větší iniciálu D, jistě ne do dřeva, nýbrž do kovu řezanou. V. Hanka pořídil si pro článek „České prvotisky“ (v Časopisu českého musea 1852) snímky písem pomocí kamenotisku a mezi nimi jest také „tisk plzeňský první“, ale tak nedostatečně reprodukovaný, že nemá z daleka té svéráznosti, jakou vyniká originál letopisů Trojanských ve zdejší universitní knihovně. Za druhou incunabuli plzeňskou a vůbec českou pokládá se čtvercový „Nový zákon“, bezpochyby r. 1470 vydaný, jejž nalezl Dlabač v Strahovské knihovně. Dále byly v Plzni a to pokaždé jinými literami tištěny:

„Passionál neb životové svatých“ as r. 1472, „Nový zákon“ ve foliu r. 1475 (později ještě několikrát vydaný), „Statuta provincialia Arnesti“ v témž roce, „In noua Plzna“ r. 1476 a Missál r. 1479. Sem náleží ještě v Plzni tištěné „Missale ecclesiae pragensis“ z roku 1479 a dle všech známek také „Agenda“, kterou považuji za prvotisk po letopisech Trojanských. Dřevorytin v uvedených dosud prvotiscích nenalezáme; vyskytují se teprve v oněch knihách, kde zaznamenáno jmeno tiskaře a nakladatele Mikuláše Bakaláře za času „Léta od porodu panenského“ 1498. Devět traktátů, které nalezl Hanka — uvádíme je v témž pořadu, jak je sám udává: „Život Mahometa a jeho učení“, „Traktát Tomáše Kempenského“, „Počíná se Lucidář“, „O divích a nesnadnostech“, „O zemi Svaté“, „Podkoní a žák“, „Kniha chval božských“, „Poncianus“, „Jana Zlatoústého O napravení padlého“, „Knížky o řádném mluvení a mlčení“, „Spis o nových zemích a o novém světě“, „Řeč o jednom královiči jmenem Jozafat“ — obsahují několik dřevorytin původu německého, což platí také o pozdějších inkunabulích z oficiny plzeňské až do roku 1520 (ačkoli vlastní prvotisky počítáme jen do roku 1500).

V Praze bral se vývin knihtiskařství a s ním dřevorytectví poněkud rychlejším tempem. Všeobecně má se za to, že biblí pražská měšťanů Jana Pytlíka, Severina kramáře, pana Jana od Čápů a pana Matěje od Bílého lva jest tiskem prvním. Letopočet na konci té knihy zní: „A to leta božiho tisícího čtyřstého osmdesátého osmého měsíce srpna“, — což patrně značí rok 1488; avšak i kdybychom číslici „osmého“ potáhli k následujícímu udání měsíce, tak že by vyšel letopočet 1480, nebyla by přece Biblí pražská první v Praze tištěnou knihou. Jest totiž dokázáno, že zde již před tím byly tištěny: „Artykulové sněmu pánů pod obojí“, česky i latině, r. 1478, „Artykulové sněmu pánů pod obojí, drženého v Nymburce“, r. 1483, „Kutnohorský sněm“, r. 1485, „Konečné usjednocení strany pod obojí i strany pod jednou“ a „sněm“ r. 1486 (Dobrovský, Štelcar, Jungmann, Voigt). Mnoho as výtisků nebylo, ale jsem přesvědčen, že se časem přece podaří některý naleznouti. Kromě toho dlužno uvésti „Žaltář sv. Davida“, který byl popsán Dobrovským a z něhož vyjímáme nejdůležitější pro nás místo: „Jsú pak knihy tyto ne perem psány ani obyčejem obecním skrze písaře způsobeny, ale rytými na tvrdém kovu literami velmi vtipným během včiněny a vytiskány . . . leta 1487“. Z roku 1488 pocházejí as první dřevorytiny (2 listy) velice hrubého rázu, jež vyňaty jsou z Ezopových bájek v Praze tištěných a které možno viděti ve Strahovské knihovně. Téhož roku vyšlo „Martimiani“ neb „římská kronika“ a velice pěkná „Kronika trojanská“, pak následovaly: druhé vydání bible r. 1489, „Sněm obecní na hradě Pražském“ r. 1492, Mistra Václava Korandy „Traktát o velebné svátosti“ (v museum) r. 1493, „Passionál, životové mučedlníkův“ r. 1495, „Nálezové sněmu“ r. 1497, „Nový zákon“ r. 1498 s dřevorytinami dle vzorů německých, mezi nimiž sv. Jeroným jest práce původní, „Zřízení zemská a jednání o kompaktata“ r. 1499 a 1500.

Z tisků Kutnohorských nejznamenitější jest biblí Martina z Tišnova z r. 1489, v níž nalezáme přes sto jednoduchých, většinou jen v obrysech provedených dřevorytin, které bezpochyby uvedený mistr

tiskař sám kreslil a řezal a které navzdor tomu, že se nemohou rovnati oněm z bible v Benátkách r. 1506 vyšlé (nákladem měšťanů Starého města pražského, kteří „práci tu vzali jsú na se co opatrní muži“: Jana Hlavsy, Václava Sovy a Buriana Lazara, a tiskem Jana Lichtensteyna z Kolína na Rýně, oné doby majitele oficiny v Benátkách), jsou pro nás zajímavější svou původností.

Z tisků prvotních nevyšel ani jediný před r. 1500 v městech: Mladé Boleslavi, kde teprve toho roku vydány první tištěné knihy Mikulášem Klaudianem a to „Počet víry“ a „Víra neplná necelá“; v Litomyšli, kde první traktátek r. 1507 pod titulem: „O boji duchovního Jerusalema s Babylonskými“ tiskem Pavla z Meziříčí vyšel; a v Bělé, kdež r. 1519 vytištěna „Prenostyka“ od Voldřicha z Mnichova a kniha Erazima Roterodamského „O rytíři křesťanském“.

Ze všech dosud vyjmenovaných inkunabulí krášlen jen skrovňoučký počet dřevorytinami původními, na které se u nás tehdy mnoho nehledělo a pro něž nebylo cvičených řezbářů, tak že valná část obrázků pracována v cizině, nejvíce v Norimberce, kteréžto město mělo za pozdější doby vůbec nemalý vliv na vývoj českého knihtiskařství a dřevorytectví, obzvláště od polovice šestnáctého století, když zakázáno rozšiřování různých spisů a vydáno nařízení (r. 1547), že se každá kniha předložiti musí censuře pražského biskupství. Do oné doby nebylo censury žádné — ona z roku 1524 zrušena r. 1526, když byl král Ferdinand nastolen, nátlakem českých stavů a traktátky byly tehdáž nejoblíbenějším čtením našeho lidu, který měl ve své povaze vždy notnou dávku hádavosti. Tisíce tisíců těchto pestrých, jadrných a šťavnatých kvítků knihtiskařství vyšly v Praze, Plzni, Mladé Boleslavi, Kutné Hoře a jinde. Jen mimochodem zaznamenáváme, že shora již uvedený Mikuláš Klaudian „lekarz Boleslawsky“, ve spolku s lékařem Janem Černým z Litomyšle vydal v Norimberku r. 1517 herbář s dřevořezbami, kterých užito tamtéž i pro dílo německé tiskem Jeronyma Höltzla; u tohoto tištěna as také první mapa země české r. 1518 nákladem Klaudianovým, která se změnami malována na plátno v Českém museu se chová.

Počátkem století 16. poutá naši pozornosť nejvíce rodina Severinů v Praze, kteří nakládali, kreslili a vlastnoručně řezali dřevorytiny pro díla své oficiny a pak Mikuláš Konáč z Hodištkova, tiskař u „Matky boží na Louži“, tedy na nynějším Marianském náměstí v Praze, z jehož velké tiskárny vyšel značný počet knih. Zejmena budiž uvedena Aeneáše Sylvia (papeže Pia II.) „Kronika česká“ (r. 1510) v překladě samého Konáče se dřevorytinami velmi zajímavými, počtem 39, mezi nimi: „Žižka s vojskem“, „Hus na hranici“, „Rokycana v infuli právě mši sloužící“, „Přemysl na pluhu sedě a družina Libušina s koněm, který před ním kleká“ a t. d. Tato kniha náleží mezi nejvzácnější a chová se po mém vědomí jen ve studijní knihovně Olomoucké a snad v Českém museu — daroval-li ji totiž Hanka, v jehož majetku se nalezala, tomuto ústavu. První list zaujímá rytina „Příchod Čechův“ a na druhé jest veršovaný úvod Konáčův v šesti slokách, z nichž pátá zní následovně: „Kterak Jan Žižka, ačkoli jsa slepý, knížata říšská, jiné Němcy cepy také nahrával, císaře přemahal, z země vyhnával.“ Dále sluší uvésti „Život a

mravná naučení mudrcův“ se 46 dřevorytinami dle německého vzoru r. 1514. V. Hanka zaznamenává ještě velmi zajímavou prý „kroniku o králi Floria z Hispanije a jeho milé paní Biancefoře“ se 47 velice pěknými dřevorytinami z r. 1519, kterou však známe jen ve druhém vydání z r. 1600, kteréž jest bez obrázků. Sbírka tisků Konáčových nenalezá se arci nikde v počtu tak úplném, jak ji Hanka po zevrubném bádání co nejpodrobněji v časopise českého musea 1852 sestavil; exempláře roztroušeny jsou v různých sbírkách, mnohé zmizely na dobro a pochybujeme, že by se kdy podařilo českému museu sebrati všechny tisky se znamením, na němž drží dvě ruce dva balíky tiskařské s poznámkou „Venundantur Pragae a Nicolao impressore in Lacu.“ Z knih Severinů vydána as nejdříve Petra Chelčického „Postylla“ r. 1522 a téhož roku „Výklad Martina Lutera: ‚O Antykrystu‘ Pavlem Severinem z Kapíhory, měštěnínem Starého města Pražského“, dále větší počet menších tisků a r. 1529 známá biblí česká, která obsahuje 569 listů a větší počet dřevorytin, tu a tam sloupovými okrajnicemi hražených. Až dosud byl rytec a kreslič u nás neznámou osobou, můžeme však dle propleteného znamení E S a spůsobu kresby určitě tvrditi, že jím byl Norimberský umělec Erhard Schön (r. 1495—1545), u něhož asi Severin dřevorytiny objednal. Pro „Kroniku českou“ od Václava Hájka z Libočan, která vyšla r. 1541 tiskem Severina ml. a Ondřeje Kubše, řezal a nepochybně také kreslil Pavel Severin všechny dřevorytiny a znamenal je monogramem PS a letopočtem 1540; viděti na nich, že si pojmutím látky as příliš hlavy nelámal. Sem také náleží tisk Severina ml. s množstvím dřevorytin: Ctibora Tovačovského z Cimburka „Hádání pravdy a lži“ z r. 1539. Co se týká značného počtu biblí, které u nás zejmena Jiřík Melantrich (v letech 1549, 1557, 1567, 1570, 1577) vydal, nalezáme v nich takořka vesměs dřevorytiny německého původu a v první z r. 1549 zejména značný počet prací Hanse Brosamera z Fuldy, který jest asi totožný s H. Brösamerem z Erfurtu (?); tyto rytiny nepocházejí tedy od H. Burgkmaira, jak někým dříve tvrzeno. I „tanec smrti“ s dřevořezbami dle Holbeina vyšel v Praze r. 1563 a zastoupen u nás v několika sbírkách.

Ohromný rozvoj dřevorytectví v Německu byl by zajisté ještě závažněji působil na tvoření našich kresličů a tiskařů, ale přišla doba, kdy nakladatelům v Čechách kladeny při vydávání rozličné překážky, a zejmena příchodem jezovitů do Prahy r. 1555 nastaly veřejnému tisku smutné časy. Jezovitům povolena z počátku jen částečná censura; ale když se později většina traktátů a knih, velmi často i s dřevorytinami, pro svůj obsah závadnou stávala, objednávali naši nakladatelé tyto věci v Norimberku, objednaní jednatelé pak je přiváželi do Čech a v tajnosti rozšiřovali. Šroub censury následkem toho přitažen ještě těsněji mandátem císaře Maximiliana z r. 1567, import Norimberských, Augšpurských a j. tisků zakázán, rozšiřování velkého počtu knih a traktátů trestáno co nejpřísněji a několik takových kolportérů a tiskařů v Praze bičováno i uvrženo do vězení. Následkem toho činí domácí naše tvoření velice smutný dojem, a i to, co objednáno z ciziny, jest práce druhého i třetího stupně. Pro úplnější přehled zaznamenáme zde ještě nejhlavnější díla, v nichž se nalezají dřevorytiny. Jsou to Brikcího z Licka: „Práva městská“ (r. 1536),

Mart. Kuthena „Catalogus“ (1540), Voldřicha Prefáta z Vlkánova „Cesta z Prahy do Benátek“ (r. 1543), Voldřicha z Prostiboře „Práva a zřízení zemská“ (r. 1550) a ta samá tiskem u Melantricha (r. 1564), Mathiollův „Herbář“, přeložený Hájkem, I. vyd. (r. 1562), Vavřince Leandra Rvačovského „O dvanácti synech masopůstu“ (1590). — Kromě dříve již uvedené bible Benátské, tištěna ještě jedna v cizině a to jest „Biblí česká“ ve „slavném městě Norimberce“ r. 1540 s dřevořezbami vydaná.

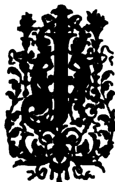
Ve století 17. panovala u nás na poli dřevorytectví úplná poušť, za to však rozkvétalo utěšeně domácí mědirytectví a velké množství knih i samostatných listů krášleno zdařilými plody tohoto umění. Příležitostně prohledneme sobě i tento obor uměleckého tvoření. Aby se mi však nevyčítalo, že jsem zapomněl aspoň někoho najíti, kdo za doby nadvlády mědirytectví také do dřeva řezal, uvedu „malé muže tohoto umění“ a těmi byli Keller Jiří (r. 1620), Weigel (r. 1654), Čáslavský Jiří (r. 1680), Neurauter Augustin (r. 1749), Černing (r. 1716) a nejposlednější, kterému nezbylo již než vyřezávati vzorečky, někdy i viněty na zboží cukrářské a t. d. byl jakýsi Burgart, zemřelý r. 1809 v Praze.

Vzkříšení dřevorytu nezůstalo ani u nás bez účinku a výteční tvarořezci, jakými jsou Řeháček, Holas, Jass, Patočka, Stolař, Svačina (†), Bartel, Hrabě a j. v. vykonali mnohou výbornou práci. Nejčinnějším pro kresbu jest náš výborný krajinář Bedřich Havránek, který pro řadu nádherných děl z dodaných mu obrázků veliký počet mistrně na dřevo přenesl.

Kdo bude as dědicem dřevorytectví? Světlotisk? Částečně ano, však zcela nikdy.

Edmond a Jules Goncourtové.*

Literární studie. Napsal Jiří Brandes. Přeložila Anežka Schulzova.

Jednoho dne v červnu r. 1870 ubíral se v Paříži malý průvod pohřební z domu v Auteuilu ke hřbitovu Montmartru. Upřímný smutek zrcadlil se ve tvářích mužů tvořících průvod; byli to vesměs umělci, spisovatelé, filosofové a několik příbuzných. Mezi truchlícími byl muž, jenž nejblíže za rakví kráčel a jemuž cesta z domu smutečního až k hrobu byla jako odsouzenci cesta z vězení k popravišti, muž, jehož ušlechtilá tvář byla jako žalem zkamenělá, oči slzami zaslepené a jehož vysoká postava, ačkoli podporována ramenem přítele, co chvíle se potácela, „jakoby se byl nohama zapletl do cípu rubáše.“

V rakvi ležel devětatřicetiletý Jules de Goncourt, malíř akvarelův, rytec, dějepisec a spisovatel. Edmond de Goncourt smrtí svého jediného

* Vyňato z díla „Mennesker og voerker“.

bratra, jenž byl mu mnohem více než čím obyčejně bratr bývá bratrovi, sestaral o deset let.

Včera stál u smrtelné postele bratrovy. Na čele zesnulého objevily se vrásky, oči se opět otevřely a sklenný pohled jejich zdál se vyjadřovati děsivou touhu, nevýslovné podivení a trýzněplné rozhorlení vůči osudu, jenž přerval všechny naděje zemřelého na konečné uznání a pozdní slávu a zároveň pouta bratrského přátelství, jež nemělo sobě rovna. Kdežto smrť obyčejně tváře, jichž byla se dotkla, zakrývá škraboškou usmířeného klidu, nemohla přece vyhladiti z jemných a pravidelných tahů Julia de Goncourta výraz trpkosti. Zdálo se, že zesnulý na svém loži truchlí nad živým, jehož zůstavil opuštěna.

A celý život obou bratří snul se před vnitřním zrakem Edmondovým, když stál skloněn nad mrtvolou: postava udatného otce, jednoho z pozdějších vyšších důstojníků velké armády; na hlavě měl jizvy sedmi ran sečných, jež obdržel v Italii, pravé rámě jeho bylo rozdrceno kulí den po bitvě u Moskvy; již jako děti ho ztratili — dále vynořila se postava matky, jejíž tahy Jules byl zdědil; po smrti otcově odloučila se úplně od světa a žila jen svým dětem; každého večera vyslýchala Julia z jeho úkolův a vychovávala ho vášnivě a rozmazlovala — a Edmond viděl Julia jako malého hošíka o desíti letech, vyšňořeného do maškarního plesu, v kabátci francouzského tělesného gardisty, s třírohým kloboukem na stranu nasazeným, ruku na jablku kordu, oko zářící pudrem ještě živěji než jindy, líbezného a buclatého jako Amorek Fragonardův. Zde ležel jako mrtvola.

Tak roku 1848 ležela matka jejich. A od té doby uzavřeli on a Jules svazek bratrský tak pevný a vroucí, že z pravidla trávili všechen čas společně a sdělovali si všechny myšlénky; společně prováděli všechny své práce, jídali všechny své obědy, dělali všechny své cesty, a jen jednou za dvaadvacet let odloučili se od sebe na čtyřicet osm hodin, když jeden z nich byl nucen odebrati se do Rouenu, aby opsal některé spisy. V té době nenapsali žádnou knihu, žádné přátelské neb obchodní psaní, jež by nebylo označeno jich společnými podpisy.

Edmond zasvětil bratra o osm let mladšího do literární práce. Nejprv byl jeho učitelem, ale záhy poměr mezi učitelem a žákem ustoupil sourodnému společnému tvoření. Měli od počátku malé jmění, dvanáct až patnáct tisíc franků ročně pro oba, což zabezpečovalo jim neodvislosť a právo, že nemusili obírati se prací, která jim nebyla příjemna.

A Edmond viděl ve vzpomínkách svých, jak rok po smrti matčině s uzlíky na zádech pěšky putovali Francií, studovali přítomnosť, vzpomínali minulosti, perem staré zámky a kostelní dveře kreslili, nápady a dojmy poznamenávali; Jules byl tehdy ještě tak štíhlý, jemný, bezvousý, že služky v hostincích ho pokládaly za hezkou mladou paní, jež dala se unésti; a až do své smrti zachoval si též svá „ženská ústa“. Edmond si vzpomínal, jak přeplavili se z Marseillu do Alžíru, tam v arabské čtvrti města rozkošné týdny prožili, krásou podnebí opojeni jasné noci v člunu trávili, a tak se zamilovali do této země slunečné, že při odjezdu sami si namlouvali, že jedou domů jen, aby urovnali své věci a že pak se vrátí.

Vzpomínal na velký stůl v temném přízemí v rue Saint-Georges, na jehož dvou koncích Jules a on seděli a akvarely malovali, až náhle jednoho podzimního večera r. 1850 je napadlo, aby štětičkou od tuše napsali vaudeville, první svůj literární pokus, jenž jako téměř všechny jejich následující veselohry a činohry všemi řediteli divadelními byl zavržen.

Ohlédl se spací komnatou zemřelého; tamo houpací křeslo, v němž tak rád kouře si odpočíval, dokončiv odstavec nějaký, tam bílý stůl, u něhož posledně bratru svému předčítal stránku ze své zamilované knihy, Chateaubriandových „Memoires d'Outre-Tombe", když náhle se zajíkl, slovo opakoval nemoha je pronésti, opět zlostně o to se pokoušel, zblednuv povstal a zavrávoral.

Edmond vzpomínal krásných dnů mladosti, kdy na honbě po výkresech a rukopisech z 18. století křížem krážem probíhali Paříží, Jules, mladistvý a horlivý, vždy krok napřed, ačkoli jen Edmond byl vášnivý sběratel, viděl, jak domů přišli, jako botanisující přírodopisci své poklady vykládali, dražebním konkurentům spílali, ze získaných věcí se těšili, vzájemně sdělujíce si pozorování, nápady, porovnání, která byla nejlepší kořistí dne.

Jak krásné to dni v onom nizounkém bytu! Mezi tím, co on seděl schýlen nad prací, Jules ležel na posteli, probodané ranami končíře, kouře, v sny pohroužen, noviny prohlížeje, kypě myšlénkami. Když krysy dole v polotemné studni, již nazývali dvorem, příliš hlučně se ozývaly, bratři se zdi sňali salonní pistoli a pálili dolů do tlumu.

A ty obědy v restaurantu Magny! Slavné obědy, kde Sainte-Beuve předsedal, Théophile Gautier své skvělé tirady proti „Bôrgeois" metal, kde Renan hájil sloh století sedmnáctého vůči mluvnickým novotářům, Taine Alfreda de Musset se ujímal proti ctitelům Viktora Huga; ty šťastné hodiny, kde v jemném rozčilení lehkých jídel, vonného ovoce, pravého starého vína, Jules projevoval svého tak ryze pařížského ducha a Edmond těšil se z bratra, jako otec z dítěte, — tyto obědy, z nichž Jules nikdy se nevracel, aby nebyl utišil popsáním několika stránek návaly krve, jež bušila v jeho spáncích.

II.

Když Edmond de Goncourt pohlížel zpět na společný život obou bratří, zajisté pocit oprávněné hrdosti mohl naplňovati jeho srdce. Byliť jména svá, v sebe propletená, vryli v zrcadlo času jako démantem. Výtvory jejich tvrdošijné a geniální práce již té doby působily hluboce na mysli naplněné stejnými tužbami, a ještě dlouho historikové budou utíkati se k nim o radu a obecenstvo o zábavu.

Bratři Goncourtové jsou dva spisovatelé prvního řádu, správněji řečeno: jeden spisovatel ve dvou osobách, jenž zároveň jest dějepiscem a básníkem románův. Nikoliv, že by byli spracovávali románově dějiny — sotva který badatel vyznamenával se správností a přesností hodnější obdivu; ani není tím míněno, že psali tak zvané historické romány — ani jediná jimi vybásněná povídka nezasahuje v století osmnácté, jímž obírali se ve svých

studiích; všechny jsou čistě moderní a bez veškerého románového rázu, snad vůbec nejméně románové romány, jaké kdy byly napsány.

V obyčejném smyslu slova díla jejich vůbec nejsou romány. Spisovatelé zachovali jen jméno, poněvadž nám tu schází moderní název. Ve skutečnosti romány jako tyto, s oněmi starými francouzskými romány, v nichž nápad, volná fantasie básníkova jsou věcí hlavní — „Monte Christo“ neb „Tři mušketýři“ jsou nejpádnější příklady — mají společné jen jméno. Ve svém způsobu liší se i od románů Balzacových tím, že i tento jinak moderní vypravovatel jen zřídka kdy dovedl obejíti se bez živlu románového.

Bratři Goncourtové od počátku chtěli podávati jen studie dle přírody a předváděti moderní život, jejž kol sebe viděli, s prohloubením tak velikým a vážným a s dávkou vlastní invence a volné obraznosti tak nepatrnou, jak jen možno. V Německu knihy jako tyto asi sotva by se jmenovaly romány. Moderní román německý v té podobě, již přijal u básníků nejvíce čtených, idealismem veden hledá čest svou v tom, že podává vytříbený obraz přírody a společnosti, mimo to obraz časový, možno-li světový; při volbě látky obrací se vždy ku všemu velkému, významnému, pathetickému, krásnému; psychologie jednotlivců a společnosti prozrazuje jen lehce naznačený physiologický podklad; jdeť mu hlavně o celkový dojem a proto zabíhá příliš snadno do šířky a nemůže věnovati jednotlivostem péči, na níž na druhém břehu Rýna kladen tak velký důraz. Romány bratří Goncourtů neotvírají daleký obzor, neobjímají široké pole a předvádějí čtenáři obyčejně jen málo osob. Látky jejich bez výjimky vztahují se k životu soukromému; žádné velké povahy, žádný historický pathos, žádný napínavý neb dramatický element. Jejich psychologie jest psychophysika. Neostýchali se, dopřáti někdy věci ohyzdné, nízké neřesti místo, jež německý básník by asi sotva v uměleckém díle byl jim propůjčil; ale snažili se vždy, aby břitká disharmonie rozplynula se ve tragickou lítosť. Díla jejich jsou moderní tragedie ve výpravné formě a oni pokusili se s výsledkem o rozšíření hranic představitelné a zobrazitelné tragiky, ovšem nebéřeme-li pojem ten tak úzce a doktrinářsky, jako děje se v příručních knihách aesthetiky.

Bratři Goncourtové počali jako dějepisci, studovali a popisovali dějiny dle nové, jim vlastní methody. Postupně dokonale zmocnili se celého století, osmnáctého století ve Francii. Pronikli o onu dobu uměním a sice oním tak dlouho tupeným a neoceněným uměním Watteaua, Chardina, Greuza a j. Studovali tyto malíře a kreslíře tak dokonale, že úsudek jejich znalecký brán na pomoc, když náhledy nemohly se sjednotiti o pravosti nějakého akvarelu neb nějaké části akvarelu. Kupovali obrazy těchto umělců v době, kdy posud nikdo jim nevěnoval pozornosti a nerozuměl ceně jejich, a založili nejúplnější sbírku francouzských kreseb osmnáctého století, jaká vůbec existuje. Vychvalovali tyto umělce, kdy předsudky o nich posud i ve Francii byly tak mocny, že bibliografové velkých uměleckých revues se zdráhali, uvésti jen jména knih jednajících o nich. V nadšení bratří Goncourtů pro ono libezné a oblibu hledající umění, zatlačené Davidem a jeho žáky, znamenám výraz velké historické reakce na prospěch století osmnáctého, jež kolem let padesátých vznikla

ve všech téměř zemích. Co u básníků a spisovatelů francouzských poněkud starších hlavně ublížilo dobrému jménu století osmnáctého, byla rationalistická bezbarvosť jeho poesie a negativnost jeho ideí. Bratři Goncourtové nepojímali minulé století se stanoviska myšlénkového, nýbrž obrazného, a nalezli poesii jeho v jeho umění. Směle a správně napsali: „Velký básník století osmnáctého nazývá se Watteau.“

Však studium umění bylo jim jen počátkem bádání. Jejich trpělivost a neumorná pracovitost postačily jim na vyzkoumání všech zjevných znamení, stop, zbytků století. Pročtli všechna svědectví současníků, historie, memoiry, dramata, romány, časopisy, komické básně, pamflety, brošury a noviny. Od tištěného přešli k netištěnému, stali se sběrateli rukopisů, aby v psaní, jež nebylo určeno pro obecenstvo, nýbrž jen pro adressáta, a v denníkovém výkresu, při němž nepočítáno na žádné cizí oko, nalezli otevřenou upřímnost a tajný vnitřní život, jež obyčejně unikají dějepisci. Šetřili zde bezděky filologické, antifilosofické náklonnosti současného bádání historického. Však knihy, obrazy a psaní nepostačovaly jim. Studovali též bronzy, sochy, nábytek, měnící se mody, ano i vlněné a hedvábné látky, vyšívání a ozdoby doby, aby místo legendy a hrdinné básně mohli podati dějiny mravů století. Z této spousty svědectví, z 30.000 brošur, dvou tisíc novin a několika set vybraných výkresů všech mistrů a škol obyčejně nejlepších, jim patřících, sdestillovali pak svá dějepisná díla. Chtějíce podávati věci pouze nové, posud neznámé, neuveřejněné, vyhýbali se všemu, co již před nimi bylo řečeno, avšak nedovedli touž měrou vyhnouti se i nebezpečí, jež plyne z nahromaďování příliš četných a nepřehledných podrobností. Jejich dílo o ženě v století osmnáctém, jejich dějiny mravů v době revoluce a direktoria jsou naleziště, pokladnice.

V těch knihách třpytí se a blýskají milliony pikantních a většinou poučných podrobností; avšak stojí k sobě příliš blízko, všechny, důležité a nedůležité, na tétéž rovině a kniha dělá dojem obrazu, kde žádný vzduch neděli od sebe předměty. Schází tu rozdíl mezi význačným a podřízeným, klid, velkosť a daleký volný obzor. Však přece studovali dějiny jako básníci a psali je v názorném, jako atlas měnivém slohu, jenž prozrazuje jemný cit a dovede vzrušiti. A poněvadž o moderním básníkovi platí poetické slovo: „Snílkem vždy zůstane a k ženě připoután,“ byli více než jiní nakloněni, aby představovali si dějiny mravů jako dějiny ženského vlivu, cítili se vábeni dějinami století 18., poněvadž vliv žen tehdy byl největší, a pojímali je v podstatné části jako dějiny panujících žen. Vylíčili celé století tím, že v dlouhé řadě svazků vypsali život vévodkyně de Chateauroux a jejích sester — oněch pěti sester, jež jedna po druhé byly milenkami Ludvíka XV. —, život markýzy de Pompadour, vévodkyně de Barry, a konečně život Marie Antoinetty. Každá z těch nekonečně různých povah ženských, náležejících šlechtě, stavu měšťanskému, lidu a stavu knížecímu, vystupuje v tomto díle s veškerou svou ženskou svérázností, se svým temperamentem, pohyby, zvukem svého hlasu a barvami svých slov; cítíme ostře, jaké duchovní ovzduší kol ní se šířilo, jakým vlivem a jakým druhem kouzla působila. Rozhodně nejzajímavější jest životopis vévodkyně de Chateauroux a jejích sester, částečně poněvadž dílo nabylo plastiky důkladným přepracováním, částečně že látka sama

o sobě — zápas, jejž vede jedna sestra s druhou o místo po boku krále, smrt madame de Vintimille, když byla zvítězila nad madame de Mailly, nové vítězství, jehož markýza de la Tournelle dobude nad předešlou milostnicí, pokus vévodkyně de Chateauroux, aby udělala z krále hrdinu, její triumf, její potupné vypuzení ode dvora za nemoci Ludvíkovy, její opětné nabytí přízně královské a její ihned následující, náhlá, ale bolestná smrt — vše to poskytovalo dílu nehledaný dramatický život, jenž zvyšuje interes, s kterýmž stopujeme psychologický vývoj.

(Dokončení.)

Z upomínek na ruskou Kalifornii.

Napsal dr. Servác Heller.

I.

Jak asi vypadá nyní zajímavé sídlo kaspických petrolejníků, město Baku? Zda jsou živy a zdrávy všechny ty zajímavé osobnosti, jež jsem tam na krátko sice, ale s nejzajímavější stránky seznal? . . . Východní jarní slunce pálilo již s vysoka, jas jeho světla dostával již onu zrovna oslňující čistotu a břitkost, kteráž cizince v orientu nezřídka až jakýmsi teskným obdivem naplňuje, a paprsky jeho hřály již velmi teple, když jsem přes středoasijskou poušť ke Kaspickému moři nazpět prchal před děsnou furií cholery, jež byla právě na afganské hranici a v Pamiru prolomila kordón mladé ruské pěchoty a staré, sluncem osmahlé jízdy kozácké valíc se na Kokand, Samarkand a — „Bůh ví, kam ji odtud roznesou kočovní a polokočovní synové hnědé poušti a smutně zelených stepí, jež mezi Aralským jezerem, Kaspickým mořem a veletokem Volhy se rozkládají."

Tak říkali jsme se zachmuřenou myslí dostihnuvše zase západního břehu toho věčně bouřlivého, nehostinského moře, jemuž geografové také „jezero" říkají, ačkoli je mnohem větší, než celé moře Černé i s mořem Azovským. Jakási zlá předtucha naplňovala obyvatelstvo kaspických měst přístavních, neboť v těch nezměrných, takřka liduprázdných rovinách tam za protějším břehem až k nebetyčným baštám Hindukuše jest marno všechno úsilí o lokalisování hlízy. „O nepřekonatelné obtíže, jež tam činí příroda a neuvědomělost lidu, rozbije se všechna energie ruských úřadů," strachovali jsme se, a tyto chmurné obavy se naplnily měrou, jež daleko předstihla všechno naše zlé tušení!

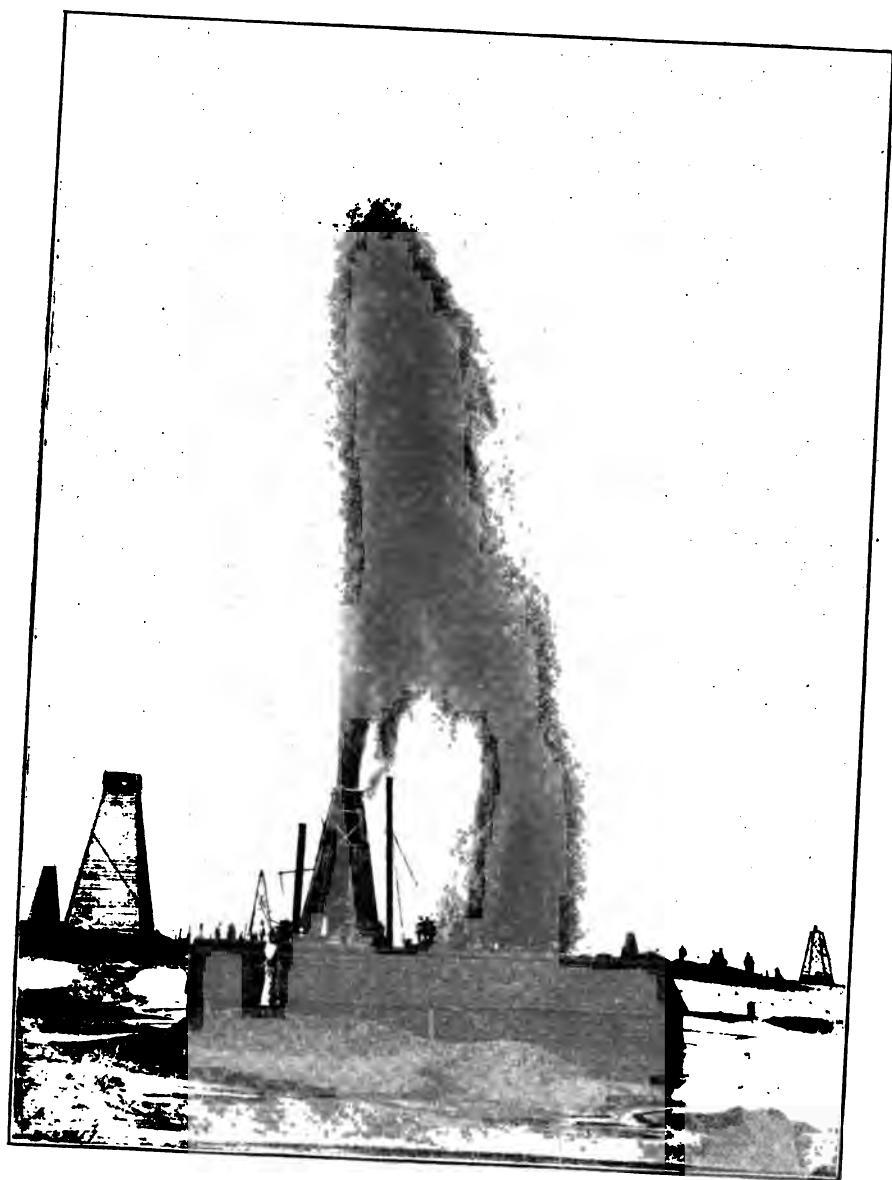
Část Balachanů, sídla naftových fontánů a studnic, z dálky viděná.

Byla to letos hned z jara tam na východě zlá doba. V městech Kavkazských řádily nemoci vyrážkové, v Astrachani a jiných přístavních městech kaspických tyfus, v Mervu a Buchaře zlá zimnice, v Samarkandě bylo ode všeho toho něco a tu přivalila se z Afganistanu ta hrozná metla, jež dosud bičuje a znepokojuje celou Evropu. Místy měli arci docela veselo a příjemno a nemohli si na nic stěžovat; ale za krátko dopadla i na ně celá tíha strašného osudu. Jak bylo na př. živo a šumno v Baku za mírné povětrnosti jarní a jaká hrůza a spoušť přikvačily na tuto velezajímavou „ruskou Kalifornii“, sotva že byl pisatel těchto řádků dostihl svého domova! . . . Jak to tam nyní asi vypadá?

Kolossalní industrie petrolejová v sousedním „Černém městě“ a v Balachanech, tomto přepodivném městě z petrolejových fontánů a studnic, kterážto industrie zrovna za mého pobytu v oněch krajích velkou krisi prodělávala usilujíc o docela novou organisaci výroby, propuknutím cholery docela uvázla, přestaly se vrtat v Balachanech fontány, přestaly se vytápěti stroje v čerpacích studnách, přestala se plnit naftová jezírka, potom přestaly dýmat vysoké komíny v továrnách Černého města, přestala hučet nesčíslná setrvačná kola, jež tam dříve pracovala, přestaly pískat tisíce a tisíce parních ventilů, přestalo večerní báječné elektrické osvětlování té nepřehledné spousty železných budov, přestala jízda parní tramwaye k poslední stanici koňské tramwaye bakinské, zaražen všechen vývoz a následkem toho zavřely se v Baku všechny pisárny komissionářských závodů, jež prostředkují prodej a vývoz petroleje a ostatních naftových výrobků přes Kavkaz, Batum a Černé moře do Evropy a Afriky.

Co se tím asi všechno v Baku nezměnilo! Není pochybnosti, že odlehlejší, tatarsko-perské části města, kde cholera nejvíce řádila, již spáleny aneb pobořeny jsou, a že na jich místě vzniknou ulice s výstavností a úpravou evropskou. Tak aspoň se děje všude na východě, kde Rusové vládnou nebo Arméni; ostatně děje se tak i jinde, jak známo z příkladu Neapole, kdež po choleře celou velkou, špinavou část města sbořili a na její místo nádherné ulice postavili.

Když letos cholera v Baku nejvíce řádila, objevovaly se ve vídeňských i zahraničních německých časopisech od různých „cestovatelů“ články, ve kterýchž se zle horlilo na děsnou prý nečistotu a špínu města, kterážto nečistota prý zlé řádění cholery více než s dostatek vysvětluje. To bylo přepínání věci zcela nemírné a člověk, kterýž nedávno ještě v Baku studie konal, jako pisatel těchto řádků, seznal ihned, že byly ony články psány jenom dle jakéhosi doslechu a že pisatelé jich na mnoze v Baku ani býti nemohli, poněvadž objevily naprostou neznalost města a jeho okolí. Baku není městem nečistým v tom smyslu, jak se u nás mluví o nečistotě měst východních. Jedna část tak zvaná „Pevnost“ čili „Perské město“, jest arci takřka prototypem mohamedánských měst asijských a tedy, toť se rozumí, těsná, dusná, nečistá, avšak to je pouze jedna, malá čtvrť a — nota bene — zrovna v této čtvrti cholery nebylo! Ostatní pak město je ponejvíce světlé, vzdušné a následkem neustálých větrů suché. Prachu a písku je sice dost, ale jiných nečistot na veřejných ulicích — kromě uzavřené perské „Pev-

Chrlící naftový fontán v Balachanech.

nosti" — nikde není. Dle časopiseckých zpráv zuřila cholera nejvíce ve III. části města a tato část prostírá se na vzdušném návrší nad částí přímořskou čili elegantní, má pravidelné, jako podle pravítka vystavěné, v pravém uhlu lámané ulice a pozůstává ponejvíce z domků přízemních. Zde prohánějí se nejzuřivěji pověstné bakinské vichry a poloha této čtvrti nemůže býti nazvána nezdravou. Čtvrť tato jest obydlena chudším lidem tatarským a perským, tedy lidem, kterýž za dne pracuje buď na přístavištích, nebo v raffineriích Černého města anebo v Balachanech u naftových fontánů, lze tedy soudit, že si lid ten choleru hromadně přinesl a přinášel z přístavišť paroplavebních podél elegantního nábřeží a z petrolejových přístavišť Černého města na protější, východní straně zátoky. Avšak hlavní příčinou, že cholera v Baku takových rozměrů nabyla, byl asi nedostatek dobré pitné vody. Otázka vodovodu se zdravou pitnou vodou jest od několika let již palčivou otázkou obecní správy a byla zejmena letos z jara terčem ustavičných vtipů i satyrických šlehů časopisectva, řečníků ve schůzích i — šašků v cirku. Kdykoli „slavný" po Rusi šašek Vladimír Leonidovič Doròv v cirku bratří Nikitinů o záležitost pitné vody svým elegantně kousavým způsobem zavadil, zaburácela cirkem bouře pochvaly — Rusové, Arméni, Tataři i Peršané applaudovali o překot.

Avšak nikdo nepopíral, že jest opatření dostatečného množství dobré pitné vody pro Baku úkolem velmi těžkým. Nad míru suché podnebí bakinského kraje, nesmírné horko spojené s neustálými větry a vichry působí obrovskou žízeň a za takovéto žízně musí se píti voda byť i jakákoli. Mohamedáni lihových nápojů vůbec nepijou a že by svařená voda zdravější byla, než „čerstvá", toho asi jejich rozum nechápal. Že pak Peršané a Tataři chudších tříd ve městech také byty nemají jako sklo čisté a přípravu jídel velmi naturalisticky pojímají, jest asi obecně uznáno, a tyto okolnosti ve spojení se známým fatalismem Mohamedánů byly asi hlavní ne-li jedinou podporou cholery v Baku.

Do Baku přišla cholera, o tom není pochybnosti, přes Chvalínské čili Kaspické moře z Asie a spousty lidu na přístavištích zaměstnaného zanesly ji domů do čtvrtí od moře daleko vzdálených. Dole, v elegantních částech města při moři, se epidemie neujala a to z té prostinké příčiny, že je zde velmi čisto. Baku jest sice město přímořské s velikým, velkolepě oživeným přístavem, ale o rybinách a rybím puchu, kterýž v jiných přístavních městech cizince tak obtěžuje, není zde ani potuchy. Baku nemá žádného rybího trhu a následkem toho scházejí zde všechny ty spousty rybích odpadků, kteréž jinde u moře celé městské kvartály zlepáchnoucí hnilobou naplňují. O rybářích a rybářském průmyslu v Baku nic nezvíte; zdá se, že daleko od Baku ryb v moři není, což by se vysvětliti dalo okolností, že zde kolem všude množství nafty do moře vniká a že kromě toho na některých místech i z mořského dna vystupují a mořem procházejí hořlavé plyny ostrého zápachu. V takové vodě jemnější mořská ryba neobstojí a kde není ryby jedlé, není ani dravé.

S hrůzou čítal jsem všechny ty, ovšem jenom kusé zprávy o situaci v Baku po vypuknutí cholery. Dovede-li cholera strašně řádit v Evropě,

Bakinská mladá Peršanka.

v samém takřka ohnisku západní kultury, jako na př. v Hamburku, jaký zmatek byl asi v Baku, kde velikou většinu obyvatelstva tvoří Peršané, Tataři a jiní Asiaté, s nimiž se zdravotní opatření velmi těžko provádějí! Jak truchlivě vypadalo asi to jindy veselé, obrovsky dlouhé nábřeží, s řadou velkých přístavišt, kdež od časného rána do noci kypívá, šumí a buší velkolepý ruch přístavní, když všechna plavba byla zaražena a obchod na celé čáře ustal! Přes sedmdesát tisíc lidí prý z města uteklo, tak že zbylo jenom asi 40.000 osob; dle posledního sčítání bylo v Baku 39.508 Peršano-Tatarů čili mohamedánů-šiitů, zdá se tedy, že tak celkem až na mohamedánské fatalisty všechno obyvatelstvo se rozejelo.

Zdaliž se to zajímavé sídlo jednoho z největších průmyslů světa již zotavilo? Ožily zase již přístavy, promenuje zase po nábřeží elegantní svět evropský a arménský, jest v bazárech opět tak živo a hlučno, jako bývalo? Zdá se, že není a že dlouho tak nebude, neboť mnoho lidí bude se asi ještě města štítit a krom toho nemůže zůstati bez účinku ztráta nespočítaných millionů, již bakinský průmysl utrpěl.

POLSKÝ KROJ.

Román o čtyřech synech Ajmonových.

Napsal Julius Zeyer.

VIII.

Zvěst o tom, co se v hradě dálo,
se šířila po celém ležení,
neb Karel císař Néma povolal,
a v otevřeném stanu veřejně
vše vyprávěl, i Malgisovu lest,
čar, kterým zmámil jej, i Renaldův
čin přímý, mužný, velkomyslný,
a proto srdce všech teď soucitně
tam k Montalbánu obracela se,
a reci všickni po tom toužili,
by Karel s dětmi Ajmonovými
se smířil upřímně. Král mlčel však
a uzavřel se, chmurný, do stanu
a nikdo nevěděl, co děje se
mu v hloubi srdce. Líně míjel čas
a jako mrak viselo mlčení
nad táborem a ticho hrobové
tam panovalo. Nedal znamení
už císař k útokům a nevyšel
meč z pochvy žádný. Muži reptali
po tajmu, tiše. Pravil druhu druh:
„Co bude nyní? Král proč otálí?
Proč posli jeho posud v Montalbán
se nevypraví? Nechce-li však smír,
a je-li zatvrzelý v zášti svém,
proč neřekne to zřejmě, upřímně?“

Tak rozmlouvali tiše, čela však
se jejich kabonila neskrytě,
a posléz Ném se mluvit odhodlal
a mínění všech prostě pronesl.
Král mlčel dlouho, konečně však řek:
„Můj druhu, to co v srdci děje se
vás všech, i v nitru mém se ozývá.
Mně těžko teď s Renaldem bojovat,
neb mocně k sobě trhl mysl mou!
Však první krok já činit nemohu.

Ó, doufám pevně, syn že Ajmonův
mi přijde vstříc a jeho bratrové.
Nuž útok činit nyní nebudem,
však sevřem hrad a město těsněji.
Ať pluky pošinou se na sever,
ta strana posud volna, zásoby
tou cestou v hrad a v město loudí se.
Hlad přinutí tak brzy Renalda,
by slovo ono první o smíru
zas pronesl. Po slově práhnu tom,
kéž z úst mu vyjde! Srdce moje vstříc
mu poletí, jak jaru vlaštovka.“ —

Tak pravil král a pluky hnuly se
a Montalbán jak kruhem železným
byl krutě obemknut a dostavil
se hlad a zuřil v městě, na hradě
jak pravý mor. Však Renald mlčel přec
a ono slovo, které čekal král,
mu nešlo z úst, neb v srdci pravil si:
„Nač klečet, prosit? Král jak kámen je.
Chce naši zhoubu, nic jej nesmíří.
Nám nezbývá než mužně zemříti.
Nuž zemřem mlčky.“ — Toto mlčení
však Karla zachmuřilo, nový vzdor
v tom němém sudbě podrobení se
jen viděl krátkozrace, vehnán byl
zas v novou zášť, a slyšet nechtěl už
o smíru víc, a zase chystal se
na útok krutý, všemi silami.
A Renald hleděl s oken vysokých
na nový ruch v Karlově ležení,
a pravil si: „Ať tedy podlehnem,
v tom aspoň bude konce trápení!
Vždyť lépe zemřít v boji rekovském,
než hladem umírat. Bůh vzal nám chleb.
Toť jako kletba na nás na všechny,
a ne jen my, i naše zvířata
pod kletbou onou bídně klesají.
Jsou koně naše hladem zmořeni.“
A hleděl dolů v města ulice,
kde jako stíny lidé vlekli se,
a děti s pláčem ruce spínaly
a prosily: „Ó, dejte chleba nám!“
Tu propuk Renald v usedavý pláč
a poslal v město dolů poslední
tu skývu, kterou pro své bratry měl,
a kázal, aby koně zabili

než hladem zhynou, aby rozdali
je mezi trpící. A stalo se
a na okamžik zase sytili
se takto měšťané, a jediný
tak Bajár zbyl jen z koňů na hradě,
byl jako stín a dřímal celý den
ve dvoře sporou travou porostlém,
jež skromným byla jeho pokrmem,
neb v zahradě už stébla nezbylo. —

A jednou když stál Renald nad spícím
a těžce dýchajícím zvířetem,
jež jemu bylo drahým přítelem,
na rameně svém ruku ucítil,
a polekaně když se ohledl,
svou ženu viděl, bledou jako sníh,
a podávala meč mu. „Renalde,"
mu řekla tiše, „zabij Bajára!"

Tu divoce mu oči vzplanuly
a zvolal vášnivě: „Tu ohavnost,
věz, Ijonetto, nikdy nespášu!
Toť jako bys mě o to prosila,
bych zabil Gišára neb Alára!
Jak v duši tvé se taká myšlenka
jen kmitnout mohla? Styď se, ženo má!"

Pláč tichý tělem jejím lomcoval
a posléz řela: „Myslíš, Renalde,
krev Bajárovu že bych žádala
kdy pro sebe? Jak ubližuješ mi!
Tak dobře zemřít dovedu jak ty.
Však nemám síly hledět na děti
a jejich muku, slyšet jejich pláč!
Tři dni už pokrmu se nedotkly.
Já tajila to, bych tě šetřila.
Viz na ně sám, a pak mi odpověz!"

Krok učinila zpět a pozvedla
plášť temný, rozestřený na zemi
a viděl Renald nyní syny své.
Jak byli bledi! Bílé lilije
se zdály skosené a vyprahlé
na krutém slunci, oči měly v sloup
a tiše sténaly, tak tichounce,
jak chorá, zmírající ptáčata.
Tu zaštkal Renald, jako šílený
se chopil meče, vrh se k Bajáru,

by bodl jej, a kůň se probudil,
a vida svého pána zařehtal,
jak by jej vítal. V očích zaleskla
se radost mu a hlavu pozvedl,
jež za chvíli mu klesla v trávu zas.
Zbraň Renaldovi z ruky vypadla
a líbal koně s pláčem hlasitým
a zvolal: „Ženo! Raděj zemřeme,
my všickni spolu, ale s Bajárem!“

„Nuž, tedy,“ řekla s bledým úsměvem,
„jsem připravena. Tedy zemřeme.“

A vzala děti, položila se
na trávu vedle koně, tlačila
je k srdci pevně, oči zavřela
a zdála se i s dětmi mrtva už.

Tu zmocnila se hrůza Renalda,
vzal opět meč a slabě koně bod
a šeptal mu: „Ó, odpusť, Bajáre,
já jinak nemohu, ó odpusť mi!“
A klek a objímal ho s pláčem zas,
a kůň se na něj díval dojemně
tím smutku závojem, jenž jeho zrak
vždy zastíral, jak zraky zvířat všech,
a zdálo se, jak by mu říci chtěl:
„Vždyť pro tvé děti dávám rád svou krev!“

A krev ta z rány tekla pomalu
a Ijonetta probudila se
teď z mdloby své a slabě vykřikla
a vzala děti pravíc blouznivě:
„Zdroj života se prýští purpurný,
hle, z Bajára! Ó, jaký němá tvář
mi příklad dává, velký, vznešený!
Proč dětem svým jsem krev svou nedala?“

A táhla děti k ráně, jejich rty
tu ssály teplou Bajárovu krev
a ukojeny na to usnuly.
Však Renald k ráně léky přiložil,
by zacelila se, a zdálo se,
že Baját netrpěl, neb pásl se
na skrovné trávě a pak usnul zas.
A Ijonetta nesla v komnatu
své ukojené děti s úsměvem
a šeptala jim: „Jako Bajár dnes

vás zachránil, tak zachráním vás též
až do poslední krve krůpěje!“ —

Noc zahalila velký tento žal
svou temnotou a spánek spustil se
na víčka trpících, však za zory
se Renald probudil a vlekl se
na baštu vysokou, by hleděl v kraj
ten širý, luzný, jak by loučiti
se na věky s ním měl, a zíraje
do ranní mlhy, viděl postavy
se blížiti, a sluncem ozářen
na koni černém starý, šedý muž
se objevil, jak bolem zlomený
a dlouhým strádáním, byl shrbený
a bledý byl a oči rudé měl
jak nekonečným pláčem. Vykřikl
tu Renald bolestně, neb poznal teď,
že byl to Ajmon, otec jeho sám,
a zalomil žalostně rukama,
a starý Ajmon vida Renalda
tak bledého, se zrakem zapadlým,
do pláče propuk, ruce zvedaje,
jak by své dítě obejmouti chtěl.
A Renald úst svých otevřel a děl:
„Ó běda mně, ó běda třikrát mně,
že vidím naposled tě otče tak!
Proč přišel jsi, ó starče? Nejtěžší
bys ránu srdci mému zasadil,
tak žalostný mi pohled skytaje
na zkrušenou tvou bolem postavu?
Neb přišel jsi, abys mi odpustil
ty slzy všechny, které vynutil
ti vzdor můj pyšný? Chceš, bych umříti
tak v míru mohl, já a děti mé?
Ó, rci, můj otče, že jsem uhodl!
Ó žehnej mi, ty, který proklel's mě!
Bůh nechtěl, bychom v míru pospolu
v tom starém hradě život trávili,
kde matka moje drahá zemřela!
Tu drahou střechu pozdrav, starý sad
a velký krb, kde oheň zpíval mi,
když do něho van zimní mocně dul,
a slzu moji, otče, poslední
na matčin pones rov! Jak trpký je
ten život zde! Dle toho soudit lze,
že smrt je sladká! Brzy poznám to.
Buď otče zdráv! Je všechno za mnou už!

Vše zmizelo jak jara čarovná
ta dávno minulá, jež prosnil jsem
u tebe, otče, v staré zahradě,
kde jabloň kvetla v bílé slávě své
pod šedou věží, víš, kde vlaštovky
si hnízda stavěly . . . Ach, otče můj,
ó mysli si, že zase dítětem
se k tobě tulím, večer, před spaním
a že mě líbáš tiše na čelo
a že mi pravíš: „požehnej ti Bůh!“

A Renald zaplakal a klesla v dlaň
mu hlava těžce, Ajmon zaštkal též
a ruce pozved zas a žehnal mu
a zvolal takto hlasem chvějivým:
„Vše zapomeň, mé dítě předrahé,
co mezi námi zlého dělo se!
Já umírám, a proto přišel jsem,
bych s tebou loučil se! Ty odpusť mi,
že tvrdým byl jsem s tebou, promiň mi,
jak Bůh nám všem snad hříchy promine!
Já umírám a plně žehnám ti!
Já umírám a hrd jsem na tebe,
neb bohatýrem velkým, slavným jsi!
Ty nepodleh jsi! Karel nezmoh' tě!
Hlad pouze, mor, jsou tebe silnější!
Ty zhyneš, avšak hlavu nesklonil's!
Před Bohem skloň ji, tu, již vztýčenou
jsi nesl životem! Skloň sem ji též,
vstříc rukám, které stářím chvějí se
a dojmutím a láskou pro tebe,
vstříc rukám mým, které ti žehnají!“

Tu poklek Renald, mlčky, pokorně
a Ajmon žehnal mu a hluboké
kol bylo ticho, jako modlitba
jen vítr táhlým, tichým vanem dul
a v sladkém svitu slunce juného
se zjevila jak anděl útěchy
teď Ijonetta, děti nesla své
a Renald vzal je, nes je do výše
a zvolal: „Otče, hleď, to vnuci tví!“
A tváře jejich jako lilije
se bělely a oči horečně
jak bludné hvězdy choře svítily
a znova propuk Ajmon v hořký pláč.
Pak znamení dal náhle lidem svým
a ejhle přikvačili pod baštu

a praků chopili se, svištěly
jim nad hlavami. Na to jako mrak
se nesly vymrštěné předměty
a pršely v hrad jako lijákem.
Byl Renald překvapen, však jásot zněl
už se všech stran, neb chleby dštily tak,
jak manna z nebes, praky mrštěné,
a lidé vrhali se na pokrm
a Boha chválili, a dychtivě
teď všickni jedli, mimo Renalda,
jenž nevzal v ústa, pokud Bajára
byl nenasytil, svého přítele.

A mezi radostnými výkřiky,
jež k nebi zvedaly se, loučili
se Renald s Ajmonem, jenž domů jel,
by žitím znaven, v rakvi ustlal si.

A Renald svolal nyní lidi své
a tak jim pravil: „Teď, když syti jste
a zoufalost vám srdce nehlodá,
teď v klidu jest vám možno rozjímat.
Nuž, slyšte mne. To hod byl poslední,
jejž slavili jste se mnou vespolek
a s bratry mými. Brzy přijde hlad
zas mořit vás. Jste silni na dva dni
a kdybych prosil, kdybych kázal vám,
by každý zbraň svou vzal a chystal se
na výpadek, vy byste poslechli.
Nač ale prolévati opět krev?
Nač zase po výpadku vrátit se
v tu starou bídu, která konečně
nás udolá? Já hájit do posled
svou budu při a věrně zůstanou
mi bratři moji drazí po boku.
Vy ale s bohem buďte! Volni jste!
Dík za to, že jste se mnou trpěli
tak dlouho, bez reptání, hrdinsky!
Své děti zachraňte a ženy své!
Já propouštím vás. Brány otevřte
a odevzdejte město císaři!
To není zrada, neboť velím vám,
by poslušně jste ihned konali,
co právě řekl jsem. Já uzavru
se v hrad svůj sám. Nuž jděte. Modlete
se za mou duši k Bohu, přátelé!“

A bylo ticho. Štkání tlumené
jen ozývalo se co odpověď.

A Renald šel na věž na vysokou
a s bolestným a smutným úsměvem,
však bez trpkosti viděl, pomalu
jak z hradu odcházeli do města,
a z města jásot zněl a v průvodu
se ženy, děti braly k císaři
do táboru a brzy s rachotem
se uzavřené brány do kořán
vstříc otvíraly oblehajícím
a překvapeným rekům Karlovým.
Tak bylo město v rukou nepřátel
a hrad se chmuřil, znova uzavřen
jak smutná hrobka s výšin skalnatých.
Byl uzavřen, však brzy našel hlad
zas cestu v jeho bašty žulové,
a Renald sláb a bled v něm čekal smrt,
však kliden v odříkání úplném. —

Tu stalo se, že jednou k večeru
kdo's klepal na vrata, a starý muž
to shrbený byl, sto mu bylo let,
ten prosil, aby promluviti směl
jen málo slov s Renaldem v důvěře,
a když jej vedli v síň, kde Renald snil
o skonu svém a o svém spasení
na druhém břehu všeho života,
tu stařec mluvil takto: „Renalde,
ty velký hrdino, jest přetrpké
tak zahynout, jak osud hrozí ti!
Krev svou jen proto byl bys proléval
v těch hrozných bojích, krutých, bezčetných,
bys posléz klesl, jako dítě sláb,
do rukou nepřátel, jim na posměch?
Bůh nedopustí, abys skončil tak.
Ó, zajisté, ty králi podlehneš,
ty vyzvals mužně, háje právo své,
moc proti sobě v světě největší
a nedbal jsi, že není naděje,
bys zvítězil! A proto jméno tvé
vždy bude slaveno, na právu stál's
a podle neklonil's se před mocí,
jak činí skota! Za to chvála ti!
Ty podlehneš, však čest svou zachránils,
ty podlehneš, však ne jak myslí král.
Ne hlad tě zmoří, já tě zachráním,
meč vytasíš zas, padneš jako muž,
a pádem tvým, ty velký hrdino,
zem celá zaduní! Pojď, sleduj mne!“

A vzpřímil se, a Renald sledoval
jak kouzlem jat, ho v pustou zahradu,
na jejímž konci stařec pozorně
pod mocným dubem pátral pravě tak:
„Sto je mi let. Co mladík žil jsem zde
a vím, že v místech těch je skrytý vchod
do chodby podzemní. Ta vedla v dál,
v les hluboký.“ A hledal s Renaldem
a odkopali zem a kamennou
tak našli desku, odklopili ji
a sluj jim hluhá, černá zela vstříc
jak jícen pekla, ale vedla v ráj,
neb vedla do volnosti z vězení,
a s pláčem Renald starci děkoval
a líbal jej, a rozloučili se,
a chmurný hrad zas zaslech jásání
a díků vzdání Bohu. V soumraku
se Renald, jeho bratři s Bajárem
do sluje brali, Baják klusaje
na hřbetě děti nes a jejich máť,
a zdál se silen zas. Teď rozžehl
na temnou pouť svou Renald pochodeň
a s novou v srdci opět nadějí
tak k nové spáse kráčel bohatýr. —

Tma byla v chodbě hustá, příšerná,
vzduch horký, dusivý jak ve hrobce
a sotva pochodeň že hořela,
byl plamen její bledý, chvějivý
jak bludičky, přec plazů nestvůrných
dav před ním prchal, bylo příšerné
ten šustot slyšet kroků belhavých
těch tvorů bez tepla a bez krve,
jež vlhko zrodilo, tma hrobová,
těch tvorů, které slunce neznají,
těch příšer věčně cizích člověku.
Pouť byla nebezpečná, hluboké
v tmě zely jámy, hadí brlohy,
kde zmije syčely, když padaly
na těla jejich jiskry s pochodně,
a Ijonetta oči otevřít
se neodvažovala posléz už,
a děti tiše, stále plakaly
a tulily se k matce v strachu svém.
Však muži byli plni odvahy
a usmívali se, neb nad hlavou,
když zastavili se, by oddechli,
co's slyšeli jak rachot tlumený

a hřmění hromů; chystal, věděli,
to císař pluky své, by vedl je
na Montalbán, by sledním útokem
hrad jejich dobýval a myšlenka,
že prázdný najde jej, že v jistotě
jsou před ním teď, v té strašidelné tmě
jim byla útěchou a radostí.
A s novou silou, novou odvahou
se brali nové budoucnosti vstříc.
Už svítalo jim jasno jakés v zrak,
to východ byl z té hrobky strašlivé,
šum lesa místo kroků vojínů
jim vnikal v sluch, tu náhle zastavil
se Renald zbledlý s velkým výkřikem
a zvolal: „Bože můj, kde Ijón jest?
Můj host, tvůj bratr, Ijonetto má?
On s námi nešel! Spí na loži svém,
kam slabost vrhla jej a krutý hlad,
my zapomněli na něj, hanba nám!“

A všichni zděšeni jak kameny
bez hnutí stáli, Renald ale řek:
„Jdu pro něj zpět,“ však bratři vrhali
se v cestu mu a žena plačící
mu kladla kolem hrdla rámě své
a za roucho jej pevně držela
a prosila jej: „Slitování měj,
když se mnou ne, to s dětmi svými přec!
Nás opustit bys v hrobě tomto chtěl?
A proč? By's bratra mého zachránil?
Je příliš pozdě! Vtrhl asi v hrad
tou dobou Karel. Vrátíš-li se tam,
o jednu oběť bude bohatší
jen krutý císař. Dím o jednu jen?
Ne obětí těch bude mnohem víc,
neb vrátíš-li se, půjdem za tebou!
Což myslíš, bez tebe že lze nám žít!
Což myslíš, ty že velkou mysl máš
z nás jediný? Na bratry svoje hleď!
Což zdá se ti, že schopni byli by
tvou smrtí vykoupit se? Nekřivdi
tak krutě jim! O sobě nemluvím.
Čin můj, když padneš, za mne promluví.
Jdi, vydávej se v jistou tedy smrt,
však nevyčítej mi na věčnosti,
když před tebou se tam a před Bohem
na soudu zjevím s rukou krvavou
a vinnou vraždy své a dětí tvých!“

Tak pravila, a Renald káravě
a zasmušen jí hleděl do zraku
a odvětil: „Bůh, ženo, neslyšel
tvých hříšných slov! Ty mluvíš v horečce
a duše tvoje zbožná daleka
jest hrůz, jež pronesla právě jazyk tvůj!
Svou povinnost chci konat, konej svou!
Své děti střež a za mě modli se.
Vy, bratři, vyveďte je na světlo
a chraňte je, až opět vrátím se.
Bůh se mnou buď a s vámi!“

Pravil tak
a něžně líbal děti, ženu svou,
své bratry, Bajára a v hustou tmu
se vrátil rychle chodby, s něho zář
však jaká's šla, a s čelem skloněným
tak řekla žena jeho: „Klidna jsem:
On vrátí se! Já tuším anděla,
jenž na té pouti doprovází jej!
Ta zář jde s jeho křídel! Chválen buď
Bůh na nebesích!“

„Amen,“ pravili
tu jedním hrdlem bratři, kráčeli
pak světlu vstříc, a vyšli v šerý les,
jenž tichý, pustý, celý měsícem
byl proniklý, a voda tekla tam
v trav vonném moři, poklad ostružin
se leskl v kmitu luny, medový,
a ukojili takto žízeň, hlad
ti znavení, sesláblí poutníci
a spánek sladce mysl spoutal jim
a sny je kolébaly těkavé
o míru krásném, svatém, bez bojů. —

Však Renald zatím nazpět v Montalbán
se dostal temnou chodbou. Pod hradem
to dunělo a temně hučelo
a na zavřenou bránu padaly
déšť jako hustý, rány kamenů,
a dvacet polnic hromem třeštilo
a hlasy vyzývaly Renalda,
by konečně se králi v milost vzdal.
Tím hlukem probudil se Ijón král
a polekán kol hleděl do prázdna,
tu zahlíd Renalda, jenž za ruku
jej spěšně vzal a rychle odcházel.

Však Ijón tak byl sláb a tak byl chor,
že sotva dovlekl se ke vchodu
té chodby, která spásou měla být
i Renaldu i jemu, chopil tu
se Renald ho, jak děcko na záda
jej rychle vzal a stoupal v podzemí
v té samé chvíli, s velkým rachotem
když brána povolila úderům
a v průjezd padla, jako zraněna.
A mezi tím co Karlův branný lid
ve prázdných síních hledal Renalda
a sklamán v roztrpčení poplenil
hrad Montalbán, nes Renald Ijóna
na ramenech tou chodbou příšernou,
jíž skrytý vchod nepřítel nenašel,
a Bůh jej vedl, vyšel s břemenem
svým šťastně z podzemí, a unaven
až k smrti kles v tom lese šumícím,
kde padl v těžký sen, na Bajára,
jenž v trávě spal, svou hlavu položiv.

Tak spali všickni sladce do rána,
až zora budila je růžová
svým zlatým úsměvem.

A zároveň
jim slabý zvonu zvuk do sluchu vnik
a pravil Renald: „Pojďme směrem tím,
kam volá zvon nás. Volá k modlitbě,
dík vzdejme Bohu, že nás zachránil.“

Šli šerým lesem, tiše šumícím
a brzy našli malou poustevnu,
nad jejíž střechou onen zpíval zvon,
a stařec, který žil v ní, přijal je
co hosti s radostí a podal jim
chleb dostatečně a pak vyprávěl
mu Renald vše, co bylo dálo se
v těch dlouhých létech, v bojích nesmírných,
a mnohou slzu prolil poustevník
nad tím, co slyšel, Renald pravil však:
„Pře moje není ještě u konce!
U Boha jest, jak skončí ten můj žal!
Nám, mužům, znovu bude zápasit
a snášeti a v boji krvácet,
však děti své a drahou ženu svou
v tvé, otče dobrý, nechám ochraně!
Ty, Ijonetto, s dětmi prodlívej

zde v šumném lese, v tiché poustevně,
a čekej, až se vrátím pro tebe,
neb až ti vzkážu, nové přístřeší
že našel jsem, kde hlavu položit
by's mohla v klidu. Jako štvaná zvěř
dnes bez doupěte jsem a bratři mí."

V pláč trpký věrná žena propukla
a nechtěla se s chotěm loučiti,
však posléz poslušně se vpravila
v svůj osud krutý. Ztrávil celý den
v tom lese ještě Renald, v poustevně
a na večer se vydal na cestu
skryt hledat nový, pevný, bezpečný.
Jak štvaná zvěř se bratři po měsíc
po lesích potloukali po tmavých,
vždy v nebezpečí padnout v zajetí,
neb Karel byl jim brzy na stopě,
a rozzuřen tím novým útěkem,
tím novým sklamáním, jak jeleny
je honil neustále. Neradi
a zachmuřeni paladýnové
se toho lovu zúčastňovali
a vojsko, které táhlo s císařem,
se reptat jalo, hanbou zdálo se,
že tolik lidu třeba branného
jest proti čtyřem rekům nešťastným.

Však Renald s bratry svými dospěli
v les posléz ardenský a nad řekou,
kde trosky Monfóru se chmuřily,
na příkré skále upevnili se
a zásobili hojně. Malá tvrz
tak byla ona skála omšená
tvář v tváři hradu, který pamětliv
byl bojů bohatýrských bez konce,
jež proti králi bratři konali,
a bez dojmutí Renald hleděti
na ony trosky ani nemohl,
jež zbyly z domu, který kolébkou
byl jeho matky . . . Tklivý její zjev
se zdál mu snášeti se těkavý
nad rozvalinou temnou v měsíčních
a tichých nocích hluchých, rušených
jen hukem řeky, lesů šuměním,
a mnohdy bratrům takto pravíval:
„Když zemříti nám určil, bratři, Bůh,
pak bude útěchou mi, zemřít zde,

neb bude se mi zdát, že umírám
ve klíně matky. Sladký její zrak
jak často dlel na stromů vrcholcích,
na hlubé řeky lesklé hladině,
když jako dítě a co dívka pak
se dívala z těch oken vysokých,
jichž smutný obrys posud stojí zde,
a jimiž na nás nebe hledí dnes . . .
O přítomnosti její mluví vše,
a její tiché vzdechy sténají
ve větru šepotání . . .“

Rozmlouval
tak Renald s bratry, klidně čekaje,
až objeví se posléz nepřítel
a boj až začne takto poslední.
A z rána jednou duněl hluše les
a zbraně řinčely a leskly se
a řekl Renald: „Ejhle, přišel den!“
A dodal Alár: „Přišla hodina! . . .“

Za ruce bratři nyní jali se
a stáli jako sloupy žulové,
rys jejich temný zdál se olbřimý
na bledozlatém nebi. Smutek byl
na tvářích jejich, zraky nábožné
se vzhůru nesly k Bohu, modlitba
se zdála na rtech jejich chvěti se
a blízkost smrti, jež jim hrozila,
již tušili a jíž se nebáli,
je ozářila nimbem velkosti.

Les zašuměl a zaduněla zem
a Karel císař v celé zbroji své
se zjevil teď a Roland po boku
na pravo jel mu, v levo Olivier
a za ním paladýni ostatní
a za těmi se vojsko valilo
jak řeky proud a zbraní bleskotem
hvozd plný byl. Na skálu omšenou,
kde stáli bratři jako balvany
bez hnutí nejmenšího, zraky všech
se upíraly, plny obdivu,
a bylo ticho jako v kostele,
až Karel císař meč svůj vytasil
a v štít svůj zabušil. Tu jako on
voj jeho celý zbraní rachotil,
až les se třásl, ptactvo prchalo

a divá zvěř se v houštích plašila.
Pak bylo opět ticho hluboké.
Rek ale Renald takto promluvil:
„Zdráv, králi, buď, a chválen budiž Bůh,
a vítána buď smrt, již neseš nám.
Jsme unaveni, rádi zemřeme.
Po práci denní spánek sladký je.
Má práce dokonána. Hájit práv
svých měl jsem za povinnost největší
i proti tobě, jemuž kořím se.
Ty zvals to zpourou. Nechme hádek už.
Co konečně je právo mé i tvé?
Stín neurčitý jak na zemi vše.
Za krátko budu státi před Bohem
a před pravdou a křivda byla-li
na straně mé, Bůh bude trestat mě
za všechnu krev, za slzy za všechny,
jež tekly po ten nekonečný boj.
Na milost boží ale spolehám
a doufám, že na věky uvržen
přec nebudu do hrozných plamenů,
neb ví to Bůh, že byl-li na mně hřích,
že byl jen omylem . . . Ó, králi můj,
ó promiň mi to zlo, jež páchati
mě přinutila vojna. Spokoj se
mou krví, skonem mým, mou porážkou,
však nespoj památku mou se záští,
a jak to kázal sladký Spasitel,
své nepřátele miluj, miluj je
ve hrobě aspoň, když jsi přemoh je.
Vždyť odpouštím ti také zhoubu mou,
a vám, ó muži, kteří zvedáte
své zbraně nyní vzhůru proti nám,
vám odpouštím ty rány rekovské,
jež za okamžik zasadíte nám,
vy odpusťte nám naši obranu.
V tvé ruce ale, plavý Rolande
a jasnozraký Oliviere můj,
a v ochranu tvou, svatý biskupe
a velký bohatýre Turpine,
své děti odevzdávám, ženu svou
i krále Ijóna. Bůh souditi
vás bude, křivda stane-li se jim.
Můj Bajár posléze, můj věrný kůň,
můj přítel drahý, po mé smrti měj,
ó vyslyš, králi, prosbu poslední,
měj Bajár volnost v lesích ardenských
až do smrti své časné. Jistě vím,

že přebývá v něm duše nesmrtná,
neb lásky schopen vždyť byl nezištné
a veliké. Jest proto víc než stín,
jenž pomine, ta truchlá, němá tvář . . .
Jsem u konce. Teď reci, taste zbraň!
Teď pojďte vzhůru odnímat nám dech!
Bůh buď nám milostiv a Kristus Pán!"

A poklek Renald v tichu hlubokém
a bratři jeho s ním, pak objali
se vespolek, líbali Bajára
a vytasili meče. Hučel les
a řeka šuměla a naříkal
van větru v rozvalinách monfórských,
však jinak bylo ticho hluboké
a stáli-li na skále vysoké
ti čtyři reci jako sloupové,
tu zdál se zkamenělý na prosto
voj císařův, až posléz pozvedl
král ruky své, však slabě, aby dal
tak znamení, že útok počíná.

Tu Roland hlučně v pochvu vrazil meč
a pravil hlasem chvějným: „Ujče můj,
Bůh zatrať mě, když v boj se pustím dnes!
Nuž nazývej mě sketou! Trestej mě!
Však bojovat mě nutit nemůžeš
tam proti oněm mužům na skále,
jichž neštěstí a jejichž rekovnost
si vydobyly lásku, obdiv můj!
Máš reků víc, máš celé vojsko své,
kaž tedy těm, by útok činili.
Já stranou zůstanu."

Tak Roland řek
a Olivier se přidal k němu hned
a pravil: „Půjdu, králi, s druhem svým.
Krev naše ve Španělích poteče
za tebe proti litým pohanům."

A Ožier a Turpin zvolali:
„My, králi, s Olivierem, s Rolandem
na cestu do Španěl se vydáme.
Ty s námi v les teď pojď. Chceš svědkem být,
jak děti Ajmonovy podlehnou
tvé přesile? Nám hanbou zdá se to
ty bohatýry štváti jako zvěř."

Tu Karel vzpřímil se a obrátil
tvář velebnou svou v hlubém dojmutí
k té příkré skále, čnící nad stromy,
kde Renald s bratry svými hotov stál
smrt zakusit, a císař zvolal tak:
„Ó děti Ajmonovy, Renalde,
proč srdce moje krutě mučíte,
proč slovo: Smiř se, králi! z vašich úst
teď tvrdošijně nechce? Zbloudilí,
což nevidíte, jak zde v úzkostech
a v žalu na ně čekám? Žádný z nás,
ni vy, ni já v tom boji nepodleh,
a přece podlehli jsme, já i vy!
Neb druha druh jsme k úctě nutili,
a lásce vzájemné přes všecben boj!
Ty pravil's, Renalde, že koříš se
před králem svým, ty klečels přede mnou,
nuž věz, že král tvůj kloní čelo své
před rekovností tvou! Viz, hlavu svou
tu sněhem stáří bílou na prsa
před tebou skláním! Věz, že vydobyls
mé srdce, velký synu Ajmonův!
Smír mezi námi buď zde uzavřen
v těch temných lesích v hlubé samotě,
kde svět a jeho marnost nevtírá
se mezi nás! Buď žehnán, Renalde!“

Tak pravil Karel, jásot nesmírný
se ozval vojska, Roland v náručí
kles svému ujci, paladýnové
se objímali Boha chválíce,
však Ajmonovi čtyři synové
své ruce němě k nebi vznášeli
a slzy, hojné jako letní déšt,
jim z jasných očí tekly povlovně
a z tváří linula jim světlá zář.
Když tiše skončili svou modlitbu,
tu sestoupili dolů v ležení
a vážně za nimi se Bajár bral.
Před císařem teď bratři poklekli
a Renald pravil: „Bůh ti, pane můj,
tvou velkou zaplať někdy dobrotu!
Co činit mám, bych si jí zasloužil?“

A Karel líbal je a pravil pak:
„Ty řekl's to, jest všechno právo šer,
u Boha jen jest světlo. Každý z nás
má křivdu snad, snad pravdu, kdo to ví?

Smír chceme oba; čiňme ústupky
si na vzájem. Mám v moci statky tvé,
ty vrátím ti i dětem dětí tvých.
Tvé bratry přijmu. Zapomenu vše,
co stalo se. Jsme opět přátelé.
Ty nikdy nebyl's tedy buřičem
a běda tomu, kdo by vyčítal
buď tobě nebo tvým, že bouřils se!
Zde ruka má. Však pověz, Renalde,
čím na vzájem mi zadost učiníš,
jak tobě právě učinil jsem já?
Ty nechceš přec, by někdo říci moh,
že celá křivda jen na straně mé?"

„Ne, králi," pravil Renald. „V právu jsi,
bys podmínky mi smíru předepsal.
Mé bratry přijals ve své přátelství
a všechna práva vracíš dětem mým.
Nuž krále Ijóna na jeho trůn
zas posaď, pane. Promiň též mu vše.
Ty kýváš hlavou. Díky přijmi mé.
Teď vyslov se, co žádáš ode mne."

„To," řekl Karel, „co jsi žádal sám,
když smír jsi nabízel mi v hradě svém.
Chceš putovati k hrobu božímu?
Chceš za mne tam se vroucně pomodlit?"

A Renald na to: „S Bohem, Francie
a ženo má a děti . . . Ano, chci,
můj králi, odejít, dám na pouť se
v ty svaté kraje, k hrobu božímu . . .
Co dále ještě, pane. Pověz mi."

Řek císař tiše: „Celý majetek
tvůj zachovám ti pro tvé potomstvo,
však sluší přec, by's obět přinesl
za onu krev, jež tekla ve válce.
Sám řekls mi, že dáš mi Bajára
Nuž dej mi toho koně. To je vše."

Svých očí povznes Renald k nebesům
a slza v nich se leskla, zachvěl se
a s těžkým vzdechem pravil: „Kůň je tvůj."
A sotva řek to, zbledl smrtelně
a vrávoral, když šel, by Bajára
za uzdu vzal a přived císaři.
„Zde Bajár je," pak řekl, propuk v pláč

a šeptal koni: „Promiň, druhu můj!
Ta hodina je jedna z nejtěžších,
jež prožil jsem na smutném světě tom!
Jdu z rodné země, drahý Bajáre!
Bůh, který stvořil duši mou i tvou,
nás nechce rozloučiti na věky!
Ó němá tváři, tvorem božím jsi,
on dal ti lásku, tedy naději
ti neodjímá! Vše, co zrodí se,
se přerozuje, bude vše, co je,
ty soumrak jsi, nuž, úsvit kyne ti!
Nás oba shltí noc, jež slove smrt,
ta práhem ale všeho světla je!
V tom světle bezedném zas najdem se!
Jak, kdy a v které obdobě — ví Bůh."

Tak šeptal Renald, objal Bajára,
jenž ronil slzu, která smísila
se se slzami reka Renalda,
neb věděltť Baják, že to loučení,
ač význam slov mu zůstal záhadou.
A všickni byli hlubě dojmuti,
již kolem stáli; Renald zmužil se
a řekl králi: „S Bohem, Karle, buď,
ó císaři, a Bůh buď štítem tvým.
Jdu rozloučit se s dětmi, s ženou svou
a ihned dám se na pouť z Francie,
kam dlouho nevrátím se, nikdy snad,
neb nemohu se, králi, vrátit dřív,
než nazpět povoláš mě z vyhnanství.
Ó reci Oliviere, Rolande,
buď s vámi slávy král a andělé,
a ty, ó Ožiere, zdráv mi buď
a chovej beze zášti v paměti
mé jmeno, zapomeň tu urážku
tam v háji valkolórském, pomni, chor
že tenkrát duch můj v zoufalosti byl!
Ó, všickni, promiňte mi hříchy mé,
smrt přátel svých, mým mečem zhubených!"

A objímal se Renald se všemi
a dlouho s bratry v slzách loučil se,
pak opět, naposledy, přistoupil
před Karla, který bled a zachmuřen
tak pravil mu: „Ó běda, Renalde,
že ještě jednou srdce rozrývat
tvé nucen jsem! Ó, promineš mi kdy
tu ránu, kterou teď ti zasadím?

Věz, přísahu že těžkou činil jsem
v té hrozné válce, dlouhé, krvavé,
jiř vedli spolu jsme, že jeden z vás
mi smrtí svou zaplatí za to zlo,
to bezedné, po léta zkoušené.
Kdo z vás měl zemřít, nyní, po smíru?
Ni ty, ni tvoji bratři. Žádal jsem
jen proto Bajára. Onť jeden z vás,
a když jsi za uzdu jej přiváděl,
já řekl si: za oběť němá tvář
ta tedy padne. Moje přísaha
tak bude splněna a ušetřím
přec krve bohatýrů přeslavných."

Když Renald slyšel hrozná slova ta,
pad na znak jako mrtev leknutím
a bratři jeho k nohám Karlovým
se vrhli, ruce vznášeli a tak
jej prosili: „Ó, vezmi naši krev,
šetř ale Bajára!"

Však císař tak
na sluhy svoje zvolal: „Rychle! Hned
mi vrzte toho koně do řeky,
než Renald opět oči otevře!
Chci ušetřit jej žalu velkého.
Jest neodvratné, co jsem přísahal.
Mně puká srdce, co mi zbývá však
než vykonat, co změnit nelze mi?"

A zahalil si v smutku pláštěm tvář
a jali zatím rychle Bajára
a těžké vázali mu kameny
na nohy, na krk. Smutně zařehtal,
však nebránil se. Vedli k řece jej
a vrhli do vln věrné zvíře to,
do proudů prudkých, vírů zpěněných.
Pád těžký byl a zmizel pod vodou,
za chvíli však se opět objevil,
a v okamžiku tom se vědomí
zas Renaldovi jasné vracelo,
a viděl koně, jehož smutný hled
ku břehu spěl, a pohled zvířete
se potkal s Renaldovým pohledem,
blesk radosti se zablýsk Bajáru
v těch krásných jeho očích rozumných
a plných duše, bylo loučení
to dojemné, a Renald vykřikl,

až les se chvěl, na Boha žaloval,
že zažít dal mu tento okamžik
a proti řece vztáhl ruce pak
a zvolal: „Bajáre, můj Bajáre,
já zradil tě a vydal vrahům tvým!
Klid duše mé ten tam jest na věky!
Na cti mé, na mé duši skvrna lpí!“

A hukem vod se neslo řehtání
však slabé už a zmizel opět kůň,
hrob pohltil jej na vždy šumných vln.

A Renald bolem téměř sešílil
a utišit se nechtěl, bědoval
a volal k Bohu, stále doufaje,
že přece Baján smrti unikne,
že vypluje, že na břeh vystoupí.
Však hluboký hrob svou kořisť nevydal
a chmurně vzrůstajícím šerem val
svých pustých vod v dál řeka valila.

A během dne byl císař s vojem svým
se vydal v lesy zpátky na pochod
a Ajmonovi byli synové
se s pláčem tichým s bratrem loučili
a Renald zůstal v lesích sám a sám
na břehu vod jen se svým zármutkem
a mlčel posléz jak ty obrovské
kol něho stromy. Horečný jej sen
v rej trhl vidin obdob nadvěčných
a hranolem věštného tušení
své vlastní duše, v světle nezemském
zřel náhle Renald, po čem toužil tak:
Hle! znovu živý Bajár nesl se
z těch vírných proudů, setřás kameny,
jež přivázali mu, i zemskou tíž,
a lehký jako pták spěl ku břehu,
byl větší než byl v žití, krásnější
a oči jeho hvězdně zářily,
když na Renalda upíraly se
a neskonalou lásku jevily.
Tak chvíli stál, a pak se nesl dál
do lesů ardenských a jako hrom
tam dupot vidma zněl a řehtání
a věděl Renald věštním vnuknutím,
že od té doby oko člověka
víc neuvidí jeho Bajára,
jejž slyšet bude věky dlouhými

však v nocích jasných těkat přes hory
a dolinami lesů ardenských,
až duše vejde toho zvířete
v kruh bytí vyššího, kam tíhlo vždy,
znak lásky nesouc v šerém vědomí.
A věděltʼ Renald, jmeno Bajára
že bude v lidu žít, že milovat
tak bude koně lid, jak miloval
ho Renald v žití sám . . . Na okamžik
v tom divném snu bol jeho pominul,
však zachvátil jej znova jako křeč,
když vidin zmizel čaromocný svět
a přítomnosti na něj padla tíž. —

IX.

Tři dlouhé dni na břehu v samotě
u řeky seděl Renald v žalu něm,
své zraky upíraje v zoufalství
na vlhký hrob, v němž Bajár zahynul
a trýzeň jeho mluvu nalézti
dřív nemohla, až noc když měsíčná
v své kráse mátožné a nezemské
se, bílá, nad řekou a nad lesy
po třetí zjevovala ode dne,
co Karel císař zhubil Bajára,
a v noci oné vtělil posléze
v ta slova Renald trud a city své:
„Ó Bajáre, kéž o mé lítosti,
o bolesti mé víš, pak prominul
by's mému hříchu, černé zradě mé!
Kéž o nich víš? Ó, zajisté že víš,
vždytʼ nebyl prázdný, chorobný to sen,
když viděl jsem tvé vidmo zjasněné
se z hrobu vznášet? Je to jistota,
že nezapad jsi na vždy v temnou noc,
a patřil's tedy na mou kajicnost.
Jak vysoko ty stál's vždy nade mnou!
Ty miloval's mě věrně, Bajáre.
Co do mých bojů, půtek bylo ti?
Přec se mnou snášel's, se mnou trpěl's rád!
Ó, Bajáre, v těch lesích blízko zde
ty se mnou žils, jak z bratrů jeden mých,
ty vyhnanství a bídu, nenávist
jsi snášel s námi! Zimu, vítr, deštʼ
ty snášels trpělivě, na sebe
jsi zapomínal, pro nás pamětʼ měls!
Ty za nás bděl jsi, ach můj Bajáre,

a teplem svým jsi rád nás zahříval,
když mráz nás ničil, vichřice a sníh!
A kolikrát nám život zachránils!
A dětem mým jsi posléz dal svou krev,
když hladem hynuly! A za to vše
co dal jsem ti a čím jsem odměnil
tvou lásku? Běda mi, jen pýchou svou!
Tvář byls jen němá a já člověkem!
Je člověk víc než zvíře, pýcha dí
ta nevědomá, slepá, bezcitná,
a proto jsem tě vydal Karlovi,
a koupil smír za cenu jidášskou,
že myslil jsem, že tvorem nižším jsi!
Ó zpupnost tupá! Neví žádný tvor,
čím sám, čím druhý je. To Bůh jen ví!
Tvář němá, pohrdlivě pýcha dí,
ta naše lidská. Němé pro nás jen
však zvíře jest, neb ten, jenž nad námi,
ten rozumí mu, nemá třeba slov.
A kdož to ví, zda prostá, němá tvář
svým způsobem též není výmluvná?
Svět celý zajisté jest stupnicí,
tím dokonalejší jest každý tvor,
čím blíže Bohu stojí, Bohu dím,
ne člověku! Proč tedy měříme
v své pýše všecko lidským měřítkem,
a beřem sebe za střed věčně jen?
My z hlíny jsme a z hlíny zvíře jest,
tak společnou jest matkou naší zem,
a zvíře tedy naším bratrem jest!
Ta vlhká země, která kolébkou
a hrobem naším jest i zvířat všech,
též nízkou zdá se nám a dobrou jen
snad k tomu, by ji noha šlapala!
Což není němá též? Pro lidský sluch
se němou zdá, však slyšán její hlas
jest zajisté ve hloubi prostoru,
jak velkých vodopádů dunění
jest z dáli slyšet líp než na blízku!
Snad naše mluva jedním slovem jest,
šum vichrů druhým, třetím moře řev,
v té její písni v prostor linoucí
a pojící se s velkým zpěvem hvězd?
za každým slovem stojí ponětí,
jež vzniku jemu dalo, každý z nás
je určitá snad země myšlenka,
a každé zvíře neurčitým snem?
Což není ale snění žitím též?

A tam, kde my se stanem vyššími
než zde jsme byli v lidském soumraku,
tam plného můž' nabýt významu
sen — zvíře též, bez hmoty pouhý duch!
Je zemi blíž, jak vzdech je vnitřnější,
než slovo určitě už vyřknuté.
Tak Bajáre můj, tebe pojímám
teď, když můj bol mi učitelem byl
a zmírající zrak tvůj výmluvný!
A proto cítím se co vražedník,
a hřích svůj pykat budu, očistu
až najdu před Bohem a před sebou!"

Tak zvolal Renald s pláčem. Úlevu
pak cítil velkou. Bolu palčivost
mu v srdci mírněj' vřela. Zíral v noc
a konejšivá snivost vkrádala
se její v duši mu a netekly
mu z očí slzy víc, a rozjímat
se klidněj' jal o budoucnosti své.
Pak vstal a vzal svou zbraň, svou celou zbroj
a ponořil ji v řeku hluboce
a pravil tak: „Má ruka třímat meč
už nikdy nebude! Zde v hrobě tom,
kde Bajár spí, též spočiň, slávo má,
ty bohatýrská, krví zbrocená!
Jak marná jsi! Já z tebe hrůzu mám!
Cnost jinou nyní hledat vyjdu v svět
než rekovskou! Buď, Bože, berlou mou,
a veď mě k cíli, k žití pravému!"
Pak ohlížel se ještě do kola
na lesy temné, vzhůru k troskám tam,
jež zbyly z hradu předků matčiných,
vztáh ruce k nim a řekl: „Na věky
teď s Bohem, posvátné mi památky!
Ten Renald zemřel, jejž jste znaly kdy!
A ten, který se zrodil, aby žil
tím žitím lepším, neuzří už vás.
Jdu daleko. Můj, bože, velikou
při prvním kroku oběť nesu ti:
k své ženě nepůjdu a k synům svým,
bych před cestou se s nimi rozloučil.
Na vůli tvé, zda někdy spatřím je
na této ještě zemi. Celý teď
jsem, Bože, tvým! Od sebe nepuď mě!"

A Renald klek a vroucně modlil se,
až hvězdy hasly, měsíc zapadl.

A úsvit šerý když se slabě rděl,
tu zoře vstříc se vydal na cestu. —

Ta byla dlouhá, bos a v cárech jen
se cizími bral pěšky zeměmi
a žebral chleb svůj. Tělo pokryté
měl jizvami, jež v bojích přeslavných
byl utržil a často jizvy ty
se otvíraly, krev se lila z nich
a lidé ptávali se: „Cizinče,
rci, v jakých zápasech a podnicích
tak raněn byl's, za kterou bojovals
věc spravedlivou?“ Renald mlčíval
své jméno skrývaje a nechtěl víc
si vzpomínat své slávy rekovské,
na paměti měl jedině svůj hřích,
svou zradu černou proti Bajáru
a slzy hrkaly mu z očí pak
a lidé vidouce ten náhlý pláč,
jej odháněli často od prahu
a spílali mu, mníce, loupežník
že skrýval se pod hávem poutnickým,
že podlost neslýchanou spáchal snad,
že Bohem zavržen a lidmi jest
a že mu brání stud, by pověděl,
kde rány svoje četné utržil,
a netušili, muž ten pokorný
že jako obřím s bratry svými sám
stál proti celé říši po leta,
svá háje práva proti císaři.
Tu Renald hlavu k prsům kloníval
a větším byl před Bohem v skrytosti
v tom snížení, než býval před lidmi
na vrcholu své slávy. Doved Bůh
jej šťastně k moři, koráb donesl
jej na břeh druhý, pouští pak se bral
ve slunce úpalu a dosáhl
po nové pouti města svatého,
kde hrob jest Kristův v tvrdém klíně skal.

Před hrobem tím na tvář svou vrhl se
a dojmutím a zbožnou vřelostí
tak schvácen byl a zkroušeností svou,
že padl do mdlob hlubých jako smrt,
a mezi tím, co ležel nevědom
jak zkamenělý v prachu, lily se
mu slzy z očí jako hojný déšť
a ozářily jasně jeho tvář,

tak jasně, že se šero prostoru
jak hvězdným světlem bílým plnilo
a v oné chvíli, když jej od hrobu
na slunce vynesli, by pookřál,
šel patriarcha kolem v průvodu
a zahlíd Renalda a udiven
se zastavil a pravil: „Kdo to jest?
Zář nadpozemskou kolem hlavy má.
Bůh tomu člověku, tak zdá se mi,
na zemi zvláštní určil poslání.
Jest někdo zde, kdo jeho jmeno zná?“

Tu hrnuli se teprv se všech stran
a zírali mu lidé v bledou tvář
ve zvědavosti, nikdo nevěděl
však, kdo ten poutník, poloslepý až
se žebrák přiblížil, ten vykřikl:
„Ó patriarcho, otče velebný
a pomazaný Páně, já ho znám,
znám toho člověka, neb tentýž kraj
nás oba zrodil, sladká Francie!
Toť Renald z Montalbánu jesti sám,
syn Ajmonův!“

A ruce líbal mu
a volal jmeno jeho napořád,
až Renald oči otevřel a děl
na polo teprv schopen smyslů svých:
„Kde jsem a kdo mě volá jmenem mým?“

Muž ale starý, jenž byl poznal jej,
tak s pláčem radostným ho oslovil:
„Tak je to pravda, držím ruku tvou,
ty velký bohatýre? Dopřál Bůh
mi ještě jednou pohled na tvou tvář?
Ty neznáš mě! Jsem jeden z věrných tvých,
jsem jeden z těch, již s tebou hájili
kdys Monfór, hrad tvůj, proti císaři!
V tu samou noc, když hrad jsi zažeh svůj
a prchl na Bajáru do lesa,
já klesl k smrti zraněn v zajetí,
a uzdraven když volnost získal jsem,
na cestu dal jsem se v Jerusalem!
Po leta žiju zde a modlím se
u hrobu božího a jediné
jen přání ještě měl jsem na světě,
tě uvidět a zvědět, jak ten boj,
ten obrovský tvůj skončil? Rci, ó rci,

já nemýlím se? Ajmonův jsi syn?
Rci pravdu mi při svaté památce
té, která zrodila tě! Znal jsem ji,
když lepá panna kvetla v Monfóru,
kam pro ni přijel chrabrý otec tvůj.
Snem vše to zdá se mi teď vysnilým!"

„Ty uhodl's", řek Renald po tichu,
„syn Ajmonův jsem, Renald neblahý.
Klid, odpuštění boží hledám zde."

(Dokončení.)

Když se připozdívá...

Obrazy z podhorského života. Napsal **Karel V. Rais.**

(Dokončení.)

VII.

O druhý velkonoční svátek měli u Potěšilů turnovskou dceru Žanku. Přijela již k poledni a byla všecka jako uhnána.

„Pozdrav nás pán Bůh, tatínku a maminko, všickni vás z domova nastokrát pozdravujou," hovořila rychle, „dlouho jsem myslila, že nepojedu, ale v poslední chvíli jsem se přece vydala."

Mohlo jí býti asi osmatřicet, ale byla velmi sešlá, všecka jak obnošena, uprášena a svadlá. Lícní kosti měla vysedlé a mezi předními zuby jí dva chyběly — snad proto rty tak kysele svírala.

Když odkládala klobouk a svlékala kabát, tatík si ji obcházel a prohlížel.

„Tak jak, Žanynko, jak jdou pořád časy?" ptal se, jakoby s malým dítětem mluvil.

Pokrčila rameny.

„I mlč, ty bys pořád naříkala, co bysme my měli říkat," u kamen pravila matka.

„Co byste měli říkat, jako by vám něco chybělo! Jste staří, živobytí máte — tak co?" odpověděla nevrle a rty i líce kolem nich měla kysele staženy.

Sedla ke stolu, ruce sepjala v klíně a mdle, nevesele hleděla světnicí.

„No no — a tobě něco chybí — vypadáš ještě jako za svobodna," dobrácky usmíval se tatík. Viděl dobře, jak je ustaraná, sešlá, ale chtěl ji potěšiti.

„Že můžete, tatínku, takhle mluvit? Co pak myslíte, že nevím, jak vypadám? Ale o to já se málo starám, takové hlouposti člověka přejdou!"

„Abys nenaříkala! Kdypak ty jsi nenaříkala!" smál se.

„I já mám časy! Při takové mizerné pekařině člověk něco užije! Kdybych já byla věděla, do čeho se dávám, do smrti bych byla zůstala doma!"

„A co bys v té naší bídě dělala, prosím tě, holka?" švitořil až tklivě. „Holečku, to není jako za tvého malička bývalo na statku — ó chochocho — vždyť já se sotva vyspím, den ze dne abych ještě za tmy vyjel!"

„Vždyť já se taky nevyspím — a s tou chajdou panímáminou jsme si vzali jenom břemeno na krk, ta si pěkně bere vejměnek a my to záplatujeme, jak to jde!" pořád nevrle, na žádného nehledíc, rozprávěla.

„Mlč, nezlob se, holka, ale zdá se mi, že bys najednou všeho chtěla mít hromady!" pravil tatík.

Žanka se naň podívala, zakývala a mávnuvši rukou, řekla: „I kdo nic nemá, do smrti nic mít nebude!" —

Dokud bývali Potěšilovi na statku, Žanka nosila hlavu vysoko. Nedala pokoje, až ji dali do Jičína a do Hostinného do kláštera, kde naučila se ozdobným pracím ručním, s nimiž se potom doma piplala. Strojila se ne jako ve vsi, ale po městsku. V Jeřicích k muzice nešla, ale tatík musel s ní do bálů do Hořic. Vdáti se chtěla jenom za pána, o sedlákovi nechtěla slyšet.

Páni přišli, ale sotva se ohlédli, vícekráte se neukázali. Když Potěšilovi ze statku přišli do Borkova, spadla Žance korunka, ale po pánovi toužila pořád. Do statku byl by si jí nikdo již nevzal, a do chalupy ani nemohla — co by si tam počala s háčkováním a vyšíváním? Kravám nedávala jaktěživa a na podlahu neklekla. Až přišel ten pekařík! Byl sice jako suchopar, tenké nohy měl v kolenách prohnuty, ale vlasy měl navoněny, u hodinek řetěz jako klanečník a na rukách plno prstenů.

Nebyl pán, po jakém toužila, pán z kanceláře nebo ze školy, ale byl z města, mluviti dost uměl a jako pán vypadal.

Když se Žanka vdala, a zvláště potom, když dostala prvé děťátko, tuze se změnila. Co ji dříve těšilo, počala nenáviděti, sama sobě bývala protivna a toužila jen, aby hodně měli. —

„Až Žanko, umřeme, všecko, co z našeho zbude, je tvoje, vezm. si to, hoši svoje dostali a nač by potřebovali?" vřele jí pravil oteci „Karel pěkně krásně správcuje, peníze má na kapitále, hrabě ho má rád; Berta taky už snad je tím oficírkem, co by mu nějaká desítka pomohla."

Žanka se trpce usmála a pohleděla s otce na matku.

„Snad nemyslíte, tatínku, že tomu věřím?" zasmála se, jak se při dnešním pobytu ještě nezasmála.

„No, snad to není pravda? Vždyť jsme ti o Lojzince psali, nepsali?"

„I vždyť já tomu rozumím, já vím, že odvezla, co mohla!"

„Chchchch — prosím tě, co pak od nás může odvážet?" odvětil otec a vlhkýma, modrýma očima upřeně na ni pohleděl.

„No, nadarmo nejezdila — ale už by hoši mohli dát pokoj, prasklo

na ně dost! Kdyby měli uznání, spíš by na nás pamatovali; ale kde pak Berta, ten byl od jakživa jenjen do světa a rozhazoval by oběma rukama. Měli by pamatovat, že mají sestru; mužský si spíš může pomoci, ale ženská do čeho zapadne, v tom vězí!"

„Nenaříkej, ještě neumřeli a dlouho-li pak se jim trochu vede? Teď je zlý svět, každý musí být rád, když se uchytí a hoši se dlouho nemohli chytit. Povídám ti, Karel má peníze na kapitále, ale jsou vlastně její, z těch přec brát nemůže, ale až se trochu zazobe, jistě bude pamatovat, Lojzinka o tobě tuze hezky mluvila, třebaže se neznáte!"

Žanka ohrnula ret.

„Ta asi o nás stojí, ještě nám nepsali. Takoví páni jsou živi ze dne na den, všecko projedí. A vám píšou?" ptala se jizlivě a zírala s jednoho na druhého.

„No, teď už — pravda — dávno nepsali; ty, mámo, kdy pak to bylo naposledy?"

„I ani nevím, mně se zdá, že na začátku půstu," klidně pravila matka a talíře na stole rozdávala.

„No tak to vidíte!"

„Já jim to za zlé nemám," vážně pravil Potěšil, „kde pak teď na jaře na takovém panství, já vím, že je Karel od rána do noci jako v kole!"

„I jo, je to bída všecko, žádnou radost člověk na světě nemá. Léta mi ubíhají, pořád něco čekám a nic dobrého nejde."

„Ale Žanko, vždyť máš muže a děti, nač pak bys ještě teď myslela," kárala ji matka, „tak přisedni, přisedni a jez!"

„I co pak náš táta — předběhne ho každý, kdybych já nebyla pořád v kole, šlo by to od desíti k pěti. Ale až budete hochům psát, napište jim, aby nezapomněli, že mají taky sestru."

„Toť jim mohu napsat — ale od Berty se asi mnoho nedočkáš."

„Vždyť je svoboden —"

„Ochochocho, prosím tě, takový oficírek! Vždyť v Turnově taky máte vojsko, tak to vidíš!"

Ztichli a jedli, Žanka nejrychleji; rodiče byli sotva v polovici talířů a dcera již položila lžíci. Unaveným pohledem rozhlížela se po světnici.

„Kdybyste mi, maminko, mohla dát ještě nějakou peřinu, je nás tolik, nevím, kde se nabrat!" pravila, ale na matku při tom nehleděla.

„Peřinu, peřinu?" ptala se matka rozpačitě a plaše hleděla s postele na postel. „No, spodnici ti dám, proč bych ti ji nedala? My ji dlouho potřebovat nebudem. Až umřeme, je to všecko tvoje, už jsme to tak ustanovili."

„Nač byste mluvili o smrti, vy nás můžete všecky přečkat, ale ať jen hoši mají rozum a netrápí vás. Potřebuje ta Karlova něco chtít — ať ji řekne, co rodiče stál a že má sestru, která si vzala jen takového pekaříčka. Což pak paní správcová! Dobytka má plné chlévy, šafářka musí poslouchat, vždyť to známe, jak to na panstvích chodí."

„Náš Karel je taky nad lesy pánem," potřásaje hlavou, tvrdil Potěšil.

„No tak — já vím, že pojedí zvěře, že jim už ani nejede; my jenom koroptve motykou střílené."

„Vždyť jsem už povídal, že nic nechtějí.“

„I já vím, jak to chodí; z domů by pořád brali, když tatík s mámou dávají — zatím by měli dávat sami!“

„Óchochocho, vždyť my nic nechcem, my už to ke hrobu dovedeme, na pomoc dětí nečekám, já už to s mrazkou dojezdím!“

Ještě nedojedli, když se přiloudala Neradka, Dolfíka nesouc na ruce.

„Pánbůh dobry odpoledne — i pěkně vítám, to jsou hosti, taky do Borku, taky? No, krásně Žanynko, vypadáte, to je vidět, že se máte dobře. Pozdrav nás pán Bůh! Co pak v takovém městě je ještě jiné živobytí než v naší vesnici, naše holky taky —“

„I není co chválit,“ skočila jí do řeči Žanka, „tak už taky chováte?“

„Ba chovám, chovám, ale kdyby to bylo vlastní, ráda bych chovala, radost bych měla z vnoučátka, takhle to člověk dělá jen pro těch pár grošů!“ a Neradka vypravovala celou tu historii o Dolfíkovi.

„To máte pěknou radost,“ zasmála se Žanka

„I já mám děti ráda, a prosím vás, Žanynko, sedm zlatek měsíčně jsou peníze, co bych si počala, táta mi už od zimy leží, hnout se nemůže a krejcaru není v domě. Co pak je tuhle pantátovi a panímámě, děti se k nim sjíždějí, v zimě tu byla nevěsta, teď zase dcera, vnoučky mají, ale co mám já z toho, že jsem si děti tak dobře zaopatřila? Inu pomáhají mně, píšou krásně, ale co je platno, když je viděti nemůžu? Kdybych byla sama, vydala bych se k synovi, ale mám tu ještě dceru a zetě, musím jim to hospodářství víst.“

Neradka mluvila tesklivě a tvářila se všecka utrápena.

„Tak s Neradem je zle?“ ptala se Žanka.

„Ach Ježíš Marjá — zle, zle, a nemůžu si pomoct jináč, nežli že ho musíme dát do nemocnice. Ve Vídni mi to radili hned, že má ve špitále všecku obsluhu, doktor je u něho denně dvakrát, ale bylo nám tolik líto, že bychom ho měli dát z domů, jsme k sobě přirostlí jako klíšťata — ale teď už vidím, že to není nic platno, že jiná pomoc není. Můžu já mu pořádně posloužit? Nemůžu, vždyť sotva uvařím. Ale zrovna budu psát do Vídně, aby si ta kuchařka pro hocha přijela, že to zastat nemůžu, a jak přijede, hned si zas tátu vezmu domů. Už jsem si u představeného vyjednala, že ho v Hořicích vezmou. Ale já jim ho tam nenechám, a jestli se pánu Bohu zráčí vzíti ho k sobě, já, jenom já mu posloužím do hrobu.“ Neradka růžkem zástěry vytírala si oči.

„Tak ho přec chuďasa starého dáte z domů?“ prudce povídal Potěšil a rychle hrabal se ve vlasech.

„A prosím vás, pantáto, můžete mi jináč radit? Dceru z práce vzít nesmím, není malé dítě, druhé taky volat nemůžu, abych jim celý život snad nezkazila — co mám teda dělat?“

„Nějak byste to přeci zastaly,“ zahuboval Potěšil.

Neradka rozkývala hlavu.

„Zastaly — zastaly! Co pak ho neslyšíte, když v noci všecky svaté vyvolává? Kolik je to už nocí, co já jsem nespala! Krystynka s ním jsou tu dvakrát za týden, ale jindy jsem sama. Co tak pán Bůh na chudého člověka sesílá! Celý život jsem se dřela a starala a teď na stará kolena mám takové muky. No, táta už sám vidí, že to takhle

nejde a povídal mi: „Abyste mne snad přece dali do toho špitálu!“ Dám ho tam, dám, ale že jim ho tam nechám, to nenechám!“

„Jen žádnou nemoc,“ povzdychla Potěšilka.

„I kdyby byla nemoc — ale takováhle nemoc! Vidíte jen, jak den ze dne schází, s nohama celé noci nespí a jináč žádný neduh na něm nevidíte, člověk té nemoci ani nerozumí. Nejhoršímu nepříteli nepřeju, co já zkouším. Ještě že mám tohle dítě pro radost a že je tak dobré; kdybysme všichni ponocovali, ono spí, svědčí mu tady na vsi.“

„Inu, inu, do hrobu musíme všickni, někdo se tam dostane lehce, někdo hůř, jaká pomoc!“ pravil Potěšil.

„Jojo,“ přisvědčila mu žena.

„Já říkám, že celý svět nestojí za nic, lepší se nenarodit!“ s plnou rozhodností pronesla Žanka.

„Že bys se, holka, nerouhala!“ zaražena, přísně ji matka pokárala.

„Tak vy jste, pantáto, přeci tu louku představenému prodal?“ z ničeho nic začala Neradka a zvolna utřela si rty.

„Louku — prodal — jakou louku?“ ptal se a oči mu těkaly s jedné na druhou. Povstal a přebíhal po světnici.

„No, povídali, že jste mu prodal louku, tři stojky že za ni dal,“ pokračovala Neradka, jakoby jí na věci pranic nezáleželo.

„Kdo zas tohle nadělal,“ zahubovala panímáma, „proč by ji prodával, seno — seno mu už teď prodal, protože je to z ruky a nemáme kdy hlídat —“

„Všecko ta chasa vypase,“ honem se vzpamatovav přidal Potěšil.

„Tak vidíte, jak hned lidé nadělají řečí, pořád že prý jste ji prodal — víte, tenkrát, když tu byla ta synova paní —“ zvolnička, každé slovo měříc, vypravovala Neradka.

„Kdybych prodal, tak bych prodal, ale neprodal jsem!“ pravil prudce.

„I já jsem si hned myslela, že to není pravda; vždyť mi tuhle hospodyně povídala, že to všecko bude Žanynčino. No, musím zas domů, s pánem Bohem, snad se, Žanynko, ještě uvidíme!“ a tichounce vyšla.

„Taky jen brousí z domu do domu a pokoje nedá,“ zahubovala panímáma.

„Jen jest-li to s tou loukou není pravda,“ všecka zčervenalá, nepokojně sedíc, spustila Žanka.

„Stav se u představeného, chceš-li,“ odpověděl jí chladně.

„I žeť oni by to hoši dovedli a uznání by neměli za nehet —“

Hovor tuze váznul. Staří tvářili se na venek zcela spokojeni, ale uvnitř se jim všecko leknutím třáslo. Panímáma běhala z kouta do kouta a nevěděla, co honem dělat . . .

Žanka k večeru jsouc na odchodu pravila rodičům: „Přece k nám taky přijeďte, žádný se k nám nepodíváte, jakobychom ani na světě nebyli!“

„I holečku, kde pak bysme mohli — vždyť je to lán cesty, a my jsme už taky staří! U Karla jsme nebyli ani jednou a rádi bychom to jeho hospodářství viděli — ale může se člověk na takovou dálku vydat?“ hovořil Potěšil.

„Vy přec jen pořád a pořád máte hochy na mysli,“ vyčítala Žanka.

„Všecky stejně, Žanko, všecky stejně, ale o tobě víme, v čem jsi, byli jsme u vás a když na tě vzpomínáme, víme, kde a jak si tě myslet — ale o Karlovi si to představit nemůžeme.“

„Ať vám pošle na cestu —“

„I kdyby poslal — taková dálka, kdo pak by se odvážil,“ skládajíc dceři peřinu, vejce, buchty a hedvábný šátek svůj, smutně podotknula matka.

„My už zůstaneme doma, Žanko,“ teskně, ale určitě dodal otec. — Žanka, nesouc na každé ruce košík, vyprovázena rodiči, kteří jí uzly vynášeli k nádraží, vyšla z domů na náves.

Slunce schýlilo se již za chalupy a žhavé, přirudlé jeho šípy prostřelovaly koše rozvíjejících se stromů. Zahrady a pole svítily jasnou zelení, z níž pronikaly zlaté kvítky blatouchu, orseje a jeleních ok. Náves byla bez dětského křiku; na lavičkách nebo na kamenech před zahrádkami povídali si besedníci a na střechách i v koších stromů štiřikali vrabci.

Máli, oděna ve svůj krámský kožíšek, ale s čistou zástěrou, kulatěla se na prahu před krámem.

„Tak už vyprovázíte?“ šeplala a kulaté tváře byly samá líbeznosť.

„Už — dej pán Bůh dobry odpoledne,“ odpověděl Potěšil.

„I já jsem, dušičky zlaté, celá pryč nad tím Holoubkem,“ švitořila a ruce sepjala na půli těla, „jde on si tam do Němec pro smrt.“

„Kdo — Holoubek?“ vyhrkl Potěšil.

„Co pak vy nic nevíte? I jo jo, je to pravda, povídala mi to sama, před chvilkou letěla od představeného, přišlo mu to až někde z Rakous.“

„To snad nebude pravda —“ prohodila Potěšilka.

„Jako žebrák zašel, nic neměl, jenom jeden mundúr a v tom ho pochovali — poznali ho jen podle knížky.“ Málina očka byla jako na vodě a kulatá brada se jí třásla.

„No dej mu pán Bůh věčnou slávu chudákovi; pořád si ty Rakousy pochvaloval, teď je teda v nich!“ smutně řekl Potěšil.

„Ty holky prý dělají — ani to nezaslouží, okrádal je taky, dluhy za něj musely platit,“ bystře šveholila Máli.

„Pojďme honem, ať mi vlak neujede, co by si u nás počali,“ pobízela Žanka.

„Chudák stará — chudák stará —“ povídal si Potěšil a skloněn, oči maje zakaleny, klusal vedle dcery.

Máli hořkosladce se usmívajíc hleděla za nimi; ruce ještě měla pod prsy sepjaty a hlava se jí kývala.

„I Bože, tak ho budou mít zakopaného až kdo ví kde, ani pomodlit se u něho nemůžou,“ po chvíli zase Potěšilka povzdechla.

„Ani mi to nechce do hlavy, dlouho-li pak je tomu, co jel se mnou do Jičína? Ještě si na kopci povídal: Takhle se sem nevrátím,“ vykládal otec.

„A teď ho v takové dálce zahrabou — člověka z naší vesnice, tolik roků tu byl a teď tam leží mezi docela cizími —“ úryvkovitě hovořila matka.

„Pojďme, pojďme, ať mi to neujede,“ opět pobízela dcera.

Slunce stálo nad západními vrchy, za nimiž rozžhavená, svítící prostora již již chystala se ohnivou kouli přijati do svých hlubin. Lesy po stráních pestřily se všemi odstíny zeleně, mezi níž červenaly a bělely se kmeny borovic a bříz.

Na stromech kolem cesty byly nadité pupeny nebo již drobné, světle zelené lístky; topolové větvičky byly plny hnědé, lesklé, z pupenů prýštící šťávy, jež do dáli voněla . . .

V sobotu po svátcích na dvorku Potěšilovy chalupy stála mrazka, zapřažená do fasuňkového vozu, v němž nastláno bylo peřin modře povlečených. Potěšil, bič drže v ruce, pobíhal kolem, stále ještě něco upravuje.

Po návsi právě šla Holoubkova rodina, všickni svátečně oblečeni; dcery byly celé v černém, stará měla jen černý, leskle květovaný salup. Šli do kostela na mši svatou, již dali sloužiti za zemřelého otce.

Kdo je potkal, pozdravil a přidal: „Potěš vás pán Bůh!“ Muži a ženy vycházeli z chalup a za truchlícími šli se pomodlit za starého chalupníka, který v daleké cizině našel si smrt . . .

Po chvíli z Potěšilovy chalupy Neradka s dcerou a zetěm vynášeli nemocného otce. Potěšilka tuze ohnuta cupala za nimi a po scvrklých tvářích koulely se jí slzy. Neradovy ženské měly rudé oči a zeť zatínaje rty, velmi se mračil. Potěšil stál na voze a pomáhal nemocného uložiti do peřin.

„Tak s pánem Bohem, a nic si nenaříkej, já tě tam nenechám a přijedu si pro tebe!“ kvílivým hlasem křičela Neradka a zástěrou utírala si oči.

Nerad nenaříkal. Velká, světlovlasá jeho hlava zbledlých a zhubenělých tváří tupě ležela v modré hlubině peřiny. Vyduté oči vyjeveny hleděly k obloze, jež byla krásně modrá.

„Ležíte dobře?“ zvláštním tenkým, nad obyčej vysokým hlasem ptal se Potěšil. Líce nemocného se zjasnilo a přivřel oči; tak přisvědčil.

„Od neděle za týden k vám, tatínku, přijdeme,“ nahlížejíc do vozu pravila Krystyna. Potěšil pořád pobíhal kolem vozu, jakoby něco hledal.

„Tak můžete jet, pantáto,“ sténavě, ruce majíc sepjaty, řekla Neradka.

„Bje, malá, bjé!“ pobídl a bičem zašlehal do prázdna.

Mrazka stála dosud na třech; teď spustila čtvrtou, ohlédla se, hlavu vzpjala do výšky a trhla vozem.

Neradův obličej se tuze stáhl a z prsou mu zaduněl houkavý pláč.

„No mlč, mlč, tatínku, co mám dělat — buď s pánem Bohem!“ volala Neradka.

Panímáma Potěšilka, utírajíc si růžkem zástěry oči, hleděla za vyjíždějícím vozem.

„Nějak to na ten náš kout jde,“ povídala Krystyně, „Holoubek je ten tam, tatínka vám odváží a na mne to taky nějak jde, nohy se mi zrovna třesou,“ a smutně zakývala.

Hleděli za povozem, dokud za návsí nezmizel; potom mlčíce volně vraceli se do chalupy.

Mrazka vyšlapovala docela zvolnička. Když vyjeli ze vsi, Potěšil pověsil oprati na loukoť, mrazce po známé, stokráte přejeté silnici přál všecku volnosť a sednuv do vozu na samý kraj fasuňku, zahleděl se na Nerada. Ten měl modré oči pořád ještě otevřeny a hleděl do modra. Vida, že hospodář k němu přisedl a že dívá se mu do tváře, trpce se usmál a rychle zamrkal.

„To je krásně," povídal Potěšil a zahleděl se do polí, na nichž zelenalo se obilí všeho druhu, žita již hezky vyrostlá, pšenice, ječmeny a ovsy ještě v nejsvěžejší mladosti.

„Ale musí být tuze sucho — zrovna to cítím."

„Je je, přijít deštíček, všecko by to hnalo do výšky."

„Sázejí?" zase po chvilce Nerad zachroptěl.

„Tamhle u představených a u Březinů."

„Dnes to může jít dobře."

„Taky myslím, zvláště tady se země jen rozsýpá."

„Jest-li na to něco nepřijde, může to letos dobře dopadnout."

Právě jeli kolem pole, v jehož brázdách byly skloněné ženské, sázející brambory.

„Pomáhej pán Bůh!" pozdravil Potěšil.

Nerad si z hluboka vzdechnul.

„To jsme u Benešů, ne?" ptal se.

Potěšil přisvědčil.

Skřivánek vyletěl z brázd, vznesl se do výše a třepotaje křidélky, tejnořil dlouho a vší silou. Mrazka ztěžka dupala a vůz v prachové cestě jen svištěl. Časem se ohlédla a dolení bílý pysk se jí rozvlnil.

„Jakou pak má představený pšenici?" zase ptal se nemocný.

Jeli právě kolem ní.

„Pěkná — jenom tamhle na hoře u meze je řidší, to bude od myší."

„Sel jsem ji, ale sklízet nebudu," slabě pravil Nerad a přivřel oči.

Zajeli do lesa; svěží, ranním sluncem prohřátá vůně pronikla i do vozu.

Nerad pootevřel víčka a spatřiv špičky vysokých, temně zelených smrků, jemně se usmál a zase oči zavřel.

Vůz ve hlubinách bílého, moučného písku jen šeptal a mrazčin krok se zrovna rozsýpal.

„Ještě nekvetou třešně?" zeptal se Nerad a kolem úst měl úsměv.

Potěšil zavrtěl hlavou.

Jednotvárný, svěží ševel vlnil se vzduchem.

„Já se toho špitálu bojím," náhle prudčeji křikl nemocný a vzepřev se o loket ruky, chtěl sednouti.

„Jen ležte, ležte," honem napomínal jej hospodář.

„V zimě jsme si nepomyslili, že mne takhle povezete, viďte, ale když jináč nedají, co mám dělat, už jsem těch nářků taky měl dost," klesnuv do peřiny, opět Nerad hovořil.

„I jojo — ale co je dělat, když si člověk pomoct nemůže a nemůže!“

„Tuhle to mám v pořádku, to cítím“ — a Nerad ukazoval na prsa — „ale jináč nestojím za nic a pochybuju, že to ze mne vyženou.“

„Přec jen jste se někde přechvátil.“

Ohrnul dolní ret a mávnul rukou.

„Ba ne — ale když člověk pořád a pořád dře —“

Potěšil, maje ten svůj úsměv na rtech, zakýval: „Cítíme to všickni — no, jaká pomoc!“

„I já bych nic, co pak chudý člověk — ale takhle z domů — to je bída, to je bída —“ a líce měl samou lítostivou vrásku.

„A prosím vás, co pak teprve Holoubek —“ připomněl Potěšil, „víte, jak jsme na podzim seděli v sušírně? Byl jako jiskra a už je tam!“

„V Rakousích —“ chrchlavě zasmál se Nerad.

„Nikdo neví kale, jak zašel — a je to jedno — jenom jest-li chudák lehce dokonal, jest-li neležel někde pod nebem a nevyvolal marně všecky svaté! Nevíme a taky nezvíme, jak a co s ním bylo, ale myslím, že by v té chvíli přece jen byl býval radši doma v chalupě.“

Nerad se bolestně usmál a zase hleděl do oblohy.

„S naším tatínkem jsem se tadyhle něco nachodil do Hořic na jarmark. Kde by si byl člověk tenkrát pomyslil, jak mne tady povezete.“

„Taky si myslívám, kdykoliv tu jedu, kolikrát se ještě vrátím.“

„Náš tatínek tam už je čtyřicet roků — co je z něho? Já ho teď ve spaní pořád viděl, byl jak býval, a nejvíc se mi zdálo o tom, jak jsme spolu chodili na jarmark — to snad že jsem pořád myslel na ten hořický špitál.“

„Můj tam taky už je sedmatřicet a maminka pětatřicet.“

„Moje maminka padesát.“

„To už z ní dávno není památky.“

„Všecko je země, nic jiného než země; v té hlíně máte všecko, co je na světě. Ale věřte mi, hospodáři, já teď v nemoci byl s tatínkem a s maminkou pořád jako malý hoch. Ten svůj život, dření, všecky starosti, že mám ženu, děti, a jak to za ta léta všecko bylo, jsem zapomínal. Pořád jsem byl s tatínkem a s maminkou, jako hošík jsem s nimi mluvil — já nevím, jak to přišlo, ale ten život se mne spadl, a věřte mi, kdybych zavřel oči, chvíli tiše ležel — jak ten vůz šeptá, hned by to tu bylo zas. Snad je to tím, že už mne čekají.“ Mluvil slabě a v přestávkách.

Potěšil usmívaje se zíral do lesa, v němž třepetaly se modravé vlny vzduchové a z hluboka to šumělo, šeptalo, jemně se chechtalo i vzdychalo. Nad vozem přeletěl bělásek, a kmitly se dvě krákavé straky.

Na vysoké jedli v samém vrcholku seděl drozd, jemuž při modrém pozadí oblohy bylo viděti kropenatá, světlá prsa, a zpíval z plna hrdla.

„Já bych byl radši, kdyby už bylo za deset let — anebo za padesát“ — pronesl Nerad.

„To bude s námi jako teď s našimi tatínky a maminkami; zas naše děti budou staré —“

„A zas v tom budou jináč —“

„Každý v jiném koutě, ale snad si na nás vzpomenou.“

„Jako já teď tak tuze na naše lidi vzpomínal.“

„Jim bude hůř — my jsme byli, kde bývali naši neb aspoň blízko — ale jim —“

Nerad se usmál, zamžikal a zase chtěl sednouti, ale zasténav, opět ulehnul.

„Kde by si člověk, když ty děti kolem něho běhají, vzpomněl na tyhle konce! Mám to ve Vídni, a kde teď vědí, že mne vezete do Hořic do špitálu!“

„Prosím vás, vy taky nevíte, co je s nimi. Chodí mi to taky do hlavy a věřte, divné věci člověka napadají. Máme to po světě, každý z nich se stará o svoje — darmo mluvit — jako ta zvěř —“

Potěšil se zamlčel, přetřel si čelo, čepici posouvnul k uchu a obrátiv se k nemocnému, pravil důrazně: „Víte, Nerade, jinému bych to neřekl, ale vám to dnes povím spravedlivě! Mám to jako vy, děti ve světě a já bez dětí, nestará se to o nás, skoro jako bysme nebyli jejich, jakoby nebyli z nás! Dnes vezu vás, zítra lehnu já — a je dobře — je dobře —“

„A je to jedno, musí to být jedno. Už vidíme Hořice, ne?“

„Vidíme, už sjíždíme.“

„Poručeno Bohu — jináč to nejde!“

Nad městem vystupovaly z továrních komínů sloupy kouře. V bílých lomech po stranách cesty zněl buchot kladiv, tlukoucích do zvonivého pískovce. Nad širou, dalekou rovinou vznášely se modravé mlhy, v nichž ztrácely se konce věží, po dáli rozesetých dědin. Lesy na Chlumu a na dalších vrcholech směrem k západu pojily se v oblaky, jež při ranním slunci měly modrý, fialový, až i růžový nádech.

Železné Hory šedaly se v dáli jako oblaka . . .

VIII.

Ačkoliv život na podhoří postrádá denního víru života velkého města, v celku jest rozmanitější. V šumu velkého města člověk jedinec ten svůj život proletí jako parou; tisíckráte přeměří tutéž cestu, zasedne ku práci na totéž místo, den ze dne pracuje skoro totéž, zábavy, radosti, žaly letí mu hrudí, aniž by ji tak rozetřásly, jako u venkovana. Hukot, šum, jek mohutného proudu lidí zní den ze dne stejně, a život jejich letí divě, divoce . . .

Život venkovanův je zdánlivě delší. Vesničan je spoután s přírodou, žije v ní a s ní, plně prožije a na léta zapamatuje si každý mohutnější výjev její — liják, chumelici, hromobití, parno, dlouhé sucho. Důležitější událost vesnická nevymizí mu z hlavy po celý život; pamatuje léta i dni, kdy kdo na vsi umřel, ženil se, vyhořel. Život svůj prožije důkladněji, podrobněji nežli velkoměstský nálevník. Téměř každý den v roce má na dlouhou dobu v paměti, ví, kde byl, co dělal, jak bylo.

Každoročně plně prožije jarní setí, žně i podzimní práce a dovede o nich až do nepozdnějších let hovořiti stejně nadšeně. Zdánlivě je to

rok co rok stejné, ale není tomu tak — matka příroda upřímně se stará o největší rozmanitost.

Ačkoli venkovan náš, ještě toho staročeského prostého ducha, slovo příroda nenávidí, maje je za rouhání se proti Bohu, za slovo nastrčené místo slova Bůh, ve skutečnosti leží v klíně přírody a na prsou jejích dýše a žije jako to dítě jeho na ňadrech mateřiných. Pobatolí se tím světem a tiše, oddaně skloní hlavu do zemských hrud. Dech tklivého, usměvavého odevzdání se v Boha vane z těch dědin i z jejich tichých, zarostlých hřbitovů se železnými kříži a smutnými sochami . . .

V Borkově prožívali jaro. Jezdili, kopali, sekali, lopotili se, zpívali — sem tam i zaplakali, ale to bylo proti celku nepatrno. Povídali si o Holoubkovi, soudili všelijak, dobře i zle; že Nerad leží v nemocnici, bylo také už všední; i to bylo všeobecně známo a již jakoby se to bylo samo sebou rozumělo — že Potěšilka marodí. Padlo to na ni a schází. Nic ji zvláště nebolí, ale tuze se tratí. S kým mluví, ten jí něco poradí; zkoušela všelicos, ale platno nebylo nic. Do kostela už nechodí, ale je pořád doma; někdy i polehává.

Potěšil chodí také scvrklejší, sestaraný, a ten dobrácký úsměv jeho má teď něco žalujícího, bolného . . .

Jezdí do Hořic i do Jičína, ale ne tak často. Zastaví se se známými, vypravuje jim o dětech, ale z ničeho nic přestane a nedopoví.

Na hejtmanství byl každý týden, ale o Bertovi nezvěděl nic.

„No je pryč — je pryč, někde běhá, ale kdo ví, kde. Jako vypeřený pták z hnízda vyletěl z domů a víckrát se nevrátí,“ říkává ženě.

„To přec nemůžu věřit, že by tak nadobro zapomněl,“ odpovídá žena, ale v duši jí tane, že už je tomu tak.

Potěšil ženě ulehčoval, jak mohl. Dříví naštípal, nanosil, o vodu se postaral, vařivo z půdy i z krámku sehnal. Díval se na ni, aby neviděla, a vždycky měl v očích plno ouzkosti — ale slova neřekl, nelitoval, nebědoval.

Když navečer sedali u stolu, hleděli na sebe, úsměv měli kolem rtů, ale uvnitř se jim všecko chvělo . . .

Asi za čtrnáct dní po svátcích byl Potěšil s nějakým zbožím na nádraží. Když už měl naloženo a chystal se vyjeti, přiběhl ponocný, aby zašel k panu přednostovi. V kanceláři, v níž zněl jednotvárný crkot zvonků, obrácen ke stolu, seděl šedivý přednosta. Vida, že Potěšil vešel, přes rameno podal mu telegram pravě:

„Tuhle to pro vás přišlo“ —

Potěšil, drže list oběma rukama, četl. Náhle se mu kolena začala prohýbati a musel se opříti o stěnu.

„Sedněte si tuhle,“ zabručel přednosta, ale na Potěšila nepohleděl.

„Ježíš Marjá,“ slabým, plačtivým hlasem zasténal Potěšil a spustil vzlykavý, bolestný pláč.

„Karel se zastřelil. Luis“, stálo v telegramu, jenž válel se v prachu. Zvonky jednotvárně crčely, péro skřipělo a Potěšil skloněn tiše plakal.

„Ty moje dítě — ty moje dítě upřímné —“ šeptal si.

„Máte jen toho?“ hlavy nezvednuv ptal se přednosta.

„I ještě mám jednoho, Bertu, ten je oficírem — — i ty můj hochu roztomilý —“

„Jaká pomoc — snad ho pronásledovalo neštěstí,“ pravil přednosta.

„Neštěstí — neštěstí a kde pak, zastřelit se to není pro nic za nic —“ a Potěšil znova prudce zaplakal.

„Pojedete tam, viďte? Musíte pospíšit, abyste dojel k pohřbu —“

„I kde bych se, jednostpane, vydal! Žena stůně a kdyby nestonala, kde pak už já do takové dálky. Pomoc nepřinesu, ulevit nemůžu — — ale za to pro všecko prosím, neráčejí se o tom slovíčkem zmiňovat, aby žena nevěděla, já se jí nezmíním — to by jí dalo ránu! I ty má duše nebohá, co se ti jen stalo —“

„Dobře,“ zahučel přednosta a zdvihnuv telegram, roztrhl jej na kousky, jež hodil do koše.

„Ježíši Kriste, co to na nás jde,“ odcházeje sténal Potěšil. Tváře měl od pláče zčervenalé, ale již suché, rty se mu chvěly . . .

Když večer se ženou seděl u stolu, povídal:

„Tak se mi, holka, stýská!“ a jen to dořekl, měl slzy na tváři.

„Není divu, Karel nepíše, Lojzinka taky ne — trochu citu by mohli mít,“ odpověděla smutně.

„Musím jim ještě psát a nic platno, teď už začnu zhurta, že slibovala, ale nepsala; já si hned myslel, že s námi dobře nesmýšlí —“

„No, ještě nevíme, kdo pak ví, co se jim zas stalo —“

„I myslím, že Karel s ní nebe na zemi nemá, že ta Neradka měla pravdu, když povídala, že se hoch nad ní trápí. Dostala ona ho jako nás.“

„I to snad ne —“

Té noci Potěšil neusnul . . .

„Co pak že jsi měl dnes špatné spaní, slyšela jsem tě,“ pravila mu ráno.

„To se ti jen zdálo, spal jsem dobře,“ odpověděl.

„A taky se mi zdálo, že vzdycháš —“

„Snad ze spaní, člověku se přes tu chvíli zdá o těch dětech.“

„Ba, ba — není divu —“

„Kolika studentům jsem se navozil uzlíků a jsou vyvedeni —“

„Jen ti naši ne —“

„A člověk jim přec nechce dělat hanbu a sám sobě trápení — pořád si to zapírá —“

„Táto, snad jsme jim tuze nadržovali a vedli je tuze vysoko, ale tohle jsme si přeci nezasloužili —“ oči majíc zavlhlé a upřeně naň hledíc, bolestně pravila žena.

Zakýval a vyšel.

„Co pak teprve, kdybys věděla —“ šeptal si na síni a honem vešel do chléva, aby se vyplakal . . .

Nerad ležel v hořické nemocnici již přes tři neděle a dcera jej za tu dobu dvakráte navštívila. Doma vypravovala, že tatínek z ní žádnou zvláštní radost neměl, skoro prý nemluvil. Po Pepíčkovi se ptal, ale když mu řekla, že teď nepíše, už nezavadil. Když se ho ptala, jest-li se mu nestýská, zavrtěl hlavou.

„Tak vidíš, pořád takový nářek vedl a zvykl si hned; vždyť jsem já věděla, že tam bude radši nežli doma, ale vy jste pořád kázali," pravila jí matka.

„Ale schází — hrozně schází —" smutně řekla Krystyna.

„Už jen jen že jsem do té Vídně nepsala, aby si pro Dolfíčka přijeli; co bych si teď počala? Dobře že člověk všecko rozváží!" libovala si stará.

V pondělí před Nanebevstoupením Páně vyřizoval posílák Duran, že je s Neradem zle, že může shasnout každou chvíli.

Tenkráte vypravila se Neradka sama. Když vešla do světnice, ve které ležel, měl oči zavřeny a vypadal jako mrtvý. Usadila se mu zticha k posteli a čekala. Po chvíli naklonil hlavu, otevřel oči, stáhl tváře a zamrkal.

„Pozdrav tě pán Bůh, tak co nohy?" ptala se ho úlisně.

„Jsou lepší — už to nebolí," zašeptal a usmál se — ale smutně, trpce.

„No tak vidíš, já to věděla, že ti tady pomůžou, dobře mi holky poradily," pravila nuceně se usmívajíc.

Zase se tak trpce usmál a víčky zamžikal.

„Co holky?" šeptal.

„No mají se pořád dobře, v každém psaní tě dávají pozdravovat."

„Až jim budeš psát, napiš jim, že Kačenka před vlastním tátou dítě zapírat nemusila — zvláště teď, když ví, že umře —" vyrážel ta slova těžce a když domluvil, sípavě, ale bez slz zaplakal.

„No mlč, mlč, vždyť jsi se ani neptal a lidem to říct nemůžu," odpovídala a byla zaražena.

„Viď, že je Kačenčin?"

Neradka přikývla a dodala: „Ale to, co jsem vypravovala o tom vojákovi, tak je to pravda," a pohladila mu velkou, zmodralou ruku.

Nerad přivřel oči a těžce dýchal.

„Udělej mu křížek za mne. A co Filomenka?" ptal se jako ze sna.

„Ta je zdravá —"

„Přec jim napiš, aby se taky pomodlili —"

„Napíšu," pravila a slzy jí vyhrkly.

„Co pak že Potěšil tu tolik dní nebyl?" ptal se.

„Pane, ona stůně a myslím, že dlouho chodit nebude. Nevím, je-li to pravda, ale povídá se po Borku, že se jim ten Karel měl zastřelit. Neptala jsem se jich a nic neříkají — ale že to vědí, to dozajista. Honem jsem psala do Vídně, aby ta kuchařka hleděla něco vyzvědět," vypravovala živě.

„Chudáci," zašeptal.

„Je to neštěstí," odpověděla a přikyvovala tuze vážně.

Pohleděl na ni, usmál se a již nepromluvil. Za chvilku usnul. Když Neradka odcházela, povídala jí opatrovnice: „Čekáme ho do rána, můžete se chystat na funus, jde mu to k srdci."

Umřel ještě před půlnocí a ve středu ho pochovali.

Neradka do Vídně psala až po pohřbu:

Drahé děti!

Na stotisíckrát Vás pozdravuju a líbám a se srdcem zkormouceným Vám musím oznámit, že tatínek už v Hořicích umřel a ve středu jsme ho pochovali. Zkusil mnoho, ale smrt měl lehkou, nic ho už nebolelo. Taky se za něj pomodlete, nadřel se na tom světě dost, a třebaže všecky starosti bývaly na mně, přec aby byl ublížil, to ne. Co pro pána Boha, já teď na tom světě budu dělat! Prosím Vás, abyste mi trochu pomohli, všecko nás to teď stálo mnoho peněz, třebaže jsme to měli na chudý list. Dolfíček krásně roste a nikomu nic nenapadne. Mařasovi jsou tuze pro sebe a ničím mi nepomůžou; je on grešlička. Kdyby neviděli, jak jim všecko vedu, snad by ani se mnou nezůstávali. Letos bylo zle, protože tatínek nic nevydělal a teď to tak bude pořád. Já se musím spolehnout jenom na Vás a myslím si, že mne teď ke starosti za všecky mé lopoty neopustíte. Ten starý vejměnník Holoubek někde v Rakousích umřel; utekl jim z domů a tam se někde potloukal. Vidíte, děti, byl to chalupník a já jsem tuze ubohá podruhyně a kam jsem Vás přivedla. Jeho dcery musí chodit na panské, to je rozdíl proti Vašemu živobytí. Naše Potěšilka už taky trávu dlouho šlapat nebude. Ještě nic ta Vaše kuchařinka z domů nezvěděla? Tolik peněz na děti již dali, půlstatek prask, na chalupě je dluhů až po komín a co z nich je? Jeden se střelil, o druhém nic nevědí a dcera je celá vyschlá. Staří to všecko vědí, ale lžou. Myslí, že jim lidé věří, ale ti se jim za zády smějou. Snad těm lžím věří Potěšilovi sami nejvíc.

Jenom Vám dej pán Bůh zdraví a svoje požehnání; poroučím Vás do jeho ochrany a nezapomeňte, že tady máte matku, která Vás vychovala a na tahle místa přivedla. Ještě jednou Vás na stotisíckrát pozdravuju a líbám a zůstávám až do tmavého hrobu Vaše věrná matka.

Jojo, milé děti, už jste sirotci, tatínka už máte v hrobě. Tuze jsem se už naplakala, vždyť jsme spolu byli skoro čtyrycet roků. A Dolfíček posýlá hubiček, co je na nebi hvězdiček.“ —

Několik týdnů přeletělo.

Potěšilka již nechodila, ale byla v posteli. Tatík jezdil jenom zřídka, aby nebyla sama. Jičín už nadobro přenechal jinému, jenom do Hořic zajížděl.

Kdykoliv nebyl doma, přicházela Neradka, aby nemocné nebylo smutno.

A tak jednou odpoledne sedíc u Potěšilů u kamen, byla všecka nepokojna, přesedala, rty stále utírala, až spustila:

„Tak ono, panímámo, je to přeci pravda s tím Vaším panem správcem?“ pravila tázavě i tvrdivé a zahleděla se na nemocnou.

„Co pak — já nevím —“ ta udivena odpověděla.

Kolem Neradčiných rtů přeletěl útrpný úsměv.

„Vždyť já to, panímámo, vím dávno, třebaže jsem nic neříkala. Zastřelil se, zastřelil — a dnes píšou holky, že to všecko udělal k vůli ní, pro tu paničku kulatou — mně se hned tuze nelíbila.“

Potěšilka rychle sedla; oči majíc hrozně vyjeveny, upjatě hleděla

na Neradku. Rty se jí chvěly, ale nemohla promluviti; jen v hrdle jí hrkalo.

„Co to povídáte?“ vykřikla šíleně a vzepjala hubené ruce.

„Ale panímámo, panímámo, pamatujte se, já myslila, že to víte, vždyť se to povídalo po vsi — pamatujte se —“ a Dolfíka položivši na svrchnici, vzala jí hlavu do dlaní a hladila jí čelo.

„Karel že se zastřelil?“ sípavě křičela Potěšilka a škubala jí rukama.

„Pamatujte se, panímámo, pamatujte, pro ni to prý udělal, že moc rozhazovala a neuměla hospodařit — byl prý tuze nešťastný.“

Potěšilka mlčela — tělo se jí počalo třásti a zaplakala přebolestně. „Ježíši ukřižovaný, co to na nás dopouštíš! Vždyť to snad nemůže být pravda,“ šeptala zoufale lomíc rukama.

„Poručte to Bohu, panímámo, člověk si s dětmi nemůže poroučet,“ konejšivě mluvila Neradka.

„A co náš táta — co náš táta — taky nic neví, snad by mi to byl řek — nebo to ví a proto tak málo spí — Ježíšku, Ježíšku, to jsou rány pro nás, čím jsme si je zasloužili — —“

Když Potěšil večer přijel, bylo se ženou jeho mnohem hůře. Odhodiv kabát a čepici sklonil se nad ní. Z pod peřiny vytáhla své hubené svrasklé ruce a ovinuvši mu je kolem hrdla, zaplakala usedavě:

„Tak nám odešel — a my k němu nemohli — ani jsme ho nepotěšili —“ vzlykala přerývaně.

Potěšil hned neporozuměl.

„Kdyby člověk věděl, co je tíží, snad by přece pomohl ulehčit, ale to nepíšou — a teď taková rána —“

Porozuměv, že ví všecko, spustil jí hlavu na prsa. „Je pryč — pryč — a nic více o něm nevím,“ sténal a tiše zaplakal . . .

S Potěšilkou trvalo to ještě tři neděle; a pořád čekali psaní . . .

Jednou odpoledne, když slunce jenjen pražilo, povídala muži: „Tak bych si ráda lehla na zem —“

„Na zem? Co pak tě tak najednou napadá?“ ptal se jí udiven.

„I tak by se mi tam hezky leželo,“ šeptala a ve svadlé tváři měla plno touhy.

Ustlal jí na zem a skoro ji tam donesl.

„To se to leží,“ libovala si, „to se to leží —“

Sedl si u okna a opřev hlavu, teskllivě se usmívaje hleděl na ženu. ‚Hledá si místo‘ — zvučelo mu hlavou. Z venčí ozval se mrazčin řehot.

Potěšilka, usmívajíc se, prstem naň zakývala.

Přiklekl k ní a poslouchal:

„S těmi dětmi se nám to nepovedlo, viď, — ale my za to nemůžem!“

Obličej se mu stáhl a na ženiny ruce skanuly slzy.

„No mlč, mlč, dělali jsme, co jsme mohli,“ zašeptala a rukou pohladila mu tvář, „jsou pryč — pryč —“

Mrazka opět silně zařehotala.

„Tys na ni dnes zapomněl, hlásí se — jdi jí dát — jdi —“ usmívajíc se, trhaně šeptala.

Utřev slzy, vyšel ze světnice. Nabrav na půdě náruč sena, vrátil se dolů do chléva.

„Tu máš, stará, tu máš, abys nenaříkala," pravil nasýpaje a po chvíli poklepav ji po krku, šel do světnice.

Viděl, že panímáma leží zticha. Po špičkách šel k lavici, usedl, opřel hlavu a zahleděl se do okna.

Po chvíli opatrně vstal, kradl se k nemocné, klekl a pozoroval její dech — Ale náhle zasípěl, vyskočil a motal se na síň.

„Neradko — Neradko —" chroptěl.

Podruhyně, Dolfíka nesouc na ruce, vyběhla na síň.

„Vždyť ona je v Pánu — ona je v Pánu! Poslala mne do chléva, to abych ji neviděl umírat — má duše, má duše jediná —"

Klesnuv k mrtvole, zoufale líbal ji do tváře.

Neradka sáhnuvši do kropenky u dveří, stříkala na mrtvou hospodyni, jež ležela na zemi hubená, drobná, smutný úsměv majíc kolem scvrklých, bledých úst . . .

* * *

Po ženině smrti byl chalupník Potěšil již takřka jednou nohou na onom světě. Když s mrazkou ze dvora vyjížděl a po návsi klusal, říkali si v chalupách, že ho je drobínek.

Ten svůj úsměv měl ještě kolem úst i hlavu k levému rameni potměšile skláněl, ale v hlavě se mu pletlo.

Když naň jednou hořický hospodský Materna volal: „Tak co, pane Potěšil, děti — píšou, píšou?" Potěšil snad ani nevěda přisvědčoval a kluše vedle mrazky radostně se chechtal.

Turnovská Žanka po matčině pohřbu prosila Neradku: „Buďte tak dobrá, dohlédněte k tatínkovi, nežli se budu moct na několik dní uprázdnit, slevím vám za to na nájmu. Jak jen budu moci, přijedu, uděláme licitaci, ale tatínka tu nenechám."

Byla tedy hospodyní v celé chalupě Neradka. Potěšil jí však mnoho starostí nedal, jezdilť z domů každodenně, ačkoliv dostával posilek jenom nepatrně.

Večer proseděl u stolu, ukusuje pomalu z krajíce chleba, ale brzy šel spat. Neradka leckdy přišla posedět, ale viděla, že s ním žádné hovory nejsou.

Jednou se ho ptala: „Jak pak, pantáto, psal jste už té nevěstě Lojzince a Bertíčkovi, že maminka umřela?"

Podíval se na ni udiven, že se tak může ptáti a odpověděl: „No bodejť, bodejť že psal — už by to tam mohlo být." Ale nepsal — nevěděltť ani, kam nevěstě psáti.

„Snad se přece přijedou na vás podívat?"

Usmívaje se, přisvědčoval, ale neřekl tak ani tak.

Kale nestonal, ale čerstva chátral; všecko na něm jen viselo.

Za tři neděle po smrti ženině ulehnul a Neradka honem poslala pro Žanku do Turnova.

Ležel dva dni.

Druhého dne večer ptal se Neradky: „Tak co z Vídně — píšou vám?"

„I toť víte, pantáto, psaní vždycky na kolik stránek, co pak naše holky — ty na starou mámu nezapomenou!“

Viděla na něm, že chtěl něco říci, ale nepromluvil už.

Ráno jej našla mrtvého, patrně skonal ve spánku. Zatlačila mu oči . . .

Úmrtí Potěšilčino klidnou hladinu vesnického života jenom nepatrně rozčeřilo, byloť všude dobře známo, že stará chalupnice může každou chvíli zhasnout: ale když tak brzy po ženě i muž navždy hlavu sklonil, byla nejen ves, ale i všecko daleké okolí hluboce dojato.

Ubylo tím ze světa něco, čemu po mnohá léta byli zvyklí: známý vůz s šedivou plachtou, kulhavá, slepá mrazka a vedle ní klusající a bičem pošvihující Potěšil přestali konati pravidelné své cesty . . .

V neděli po pohřbu Potěšilově bylo kolem jeho chalupy velmi živo; hospodáři i hospodyně z Borkova i z vůkolí sešli se sem na licitaci. Nábytek, nástroje, obilí v pytlích, seno, sláma, vůz, brány, ruchadlo tvořily na dvoře celou barikádu.

Žanka seděla u stolu na záspi, kde obecní policajt vyvolával, a zapisovala. Přede dvorkem na návsi honily se děti z celé dědiny.

Neradka, Dolfíka majíc na rukou, procházela se před Klikarovými a mluvila s pannami Máli i Sofi, jež se jako kočky na lavičce vyhřívaly.

„Je to živobytí — je to živobytí — tak se jeden za druhým z chalupy vyplížili, jakoby se báli, že si lidé všimnou, jak jsou po všem dření sami.“

„Chudáci — tolik roků v tom byli a teď se to všecko rozletí mezi lidi,“ šeplala Máli.

„Náš Mařas taky bude kupovat, chtějí si najmout velkou světnici, abysme se nemuseli tak krčit,“ vyprávěla Neradka.

„Povídala jsem,“ začala Sofi, „že tolik těch pánů, kterým na studie uzlíčky vozíval, přišlo ho vyprovodit ke hrobu, jen ty děti se jim tak nadobro ztratily!“

„Jo jo, ani osoby zlaté, nevíte, jak já Pánbíčkovi děkuju, že se moje tak vydařily; psaly mi, co nad tatínkem prolily slz a nikdy že na mne nezapomenou. Mají uznání, vědí, že jsem sic bývala ostrá, ale že jsem se nadřela a nastarala, co jsem mohla.“

„Podívejte, podívejte, pohodný z Dubiny si vyvádí mrazku,“ křičela Sofi a obě panny povstaly.

Na návsi všechen ruch a šum náhle stichnul . . .

Mrazka, uvázaná na dlouhém provaze, neustrojena, vypadala hrozně bídně: hlavu měla samý hrbolec, uši dlouhé, krk tenký, každé žebro vysedlé a nohy jako suché, skřivené snětě.

Šla pomalu a napadajíc na levou nohu zadní, tuze se ohýbala.

Když se vyloudala až ke ztichlým, udiveným dětem, obrátila odřenou hlavu a svým jedním černým okem hleděla zpátky k Potěšilům. Dvakrát natáhla krk, pohodila hlavou, zařičela a dolní, převislý, bílý pysk její se rozetřásl.

Ve hladkém, svítícím západu stálo sršící slunce . . .

Stará sýpka.

Sám nevím, proč se stále do mých snů
ta stará sýpka vrací. Na konci
farského dvoru stála, černý bez
v zdi rohu kýval, šuměl tajemně.
Pár vydrolených stupňů vedlo k ní
a mladá, svěží travka pučela
jim v štěrbinách. Jak úzká byla okna
a spjata širokými mřížemi!
Jak těžká vrata byla pobita
a plála hřeby! Ticho tajemné,
jen bezu přerušeno šuměním
neb žalným zaskřípáním rumpálu
od staré studny, vládlo napořád
zde v sousedství; ba dobře v mysli mám,
že ani v hlučné masopustní dny,
ni o hodince zlaté z hospody
sem nezalehal povyk trub a strun
a chasy smích a dupot. Kolem zdí
jen hluchavky se tměly, po kterých
zář mroucího se slunce skrádala
a bojácně jen místy dotknula
se římsy, mříží, dirky klíčové,
až prachu zlatý, dlouhý pruh se třás
a lomen po stupních se rozléval,
v své záři celou tesknost jeseně.
My děti sedávaly na stupních
v svých duších všecky báby pohádky
a nevím proč jich vzdušné postavy
a dějiště jsme šmahem skládaly
v tu sýpku stále, stále zamčenou,
kam nikdo nevnik, nikdo nenahled.
Za oním černým bezem, za tou zdí
vše sehrála se hrozná dramata,
jichž rekem Aladin či Robinson.
Tam umíraly mladé princezny,
tam sedm spáčů spalo dlouhý sen,
tam plamínkem se modrým míhaly
a hořely v noc všecky poklady,
tam Meluzina větrům házela
v plen marný všecko peří podušek,
tam Popelky skryt bájný střevíček,

tam dřímala druž skřítků bradatých,
jichž velemožným vládcem Krakonoš.
A tento bájí tak líbezný svět
my vkládali do staré sýpky té
a pevně věřili, že dřímá tam;
a že jsme nemohly a nesměly
za dveře vniknout, rostla v nesměrnost
snů našich báj. Při slunce západu
my dívaly se dirkou klíčovou
a co jsme zhlédly — byla zář a lesk,
vše druhé mladistvá již obraznost
si doplnila. Bylo tomu tak
a jinak ani býti nemohlo.
Snů, představ našich bájné orgie
se v pevnou teprv slily skutečnost,
když kostelníkův Jiřík vyšplhal
po jedné lati o zeď opřené
k okénku, kde se za mříž zachytil
a v prostoru půl a půl na římse
kdy v sýpky té se díval zázraky
a shromážděným dole vyprávěl,
co všecko vidí! Divy nad divy!
Vše bylo tak, jak jsme to zbájili:
Na trůnu seděl starý Krakonoš
pod baldachynem třásní purpurných,
v skleněné rakvi spala princezna,
kdes v koutku v přízi jemně stříbrné
se Aladina lampa blýštěla
a zlata bylo rozházeno kol
a květů divných, u stropu sta lamp
se mihalo a v světle západu
kol střevíčku, jenž v koutě pohozen,
v rej malé myšky celé růžové
a průsvitné a lehké jako dech
prý bleskem mihaly se bez ruchu.
V tom, bože, hoch se neudržel dél,
křik divoce a se zdi dolů spad.
My rozprchly se místo v pomoc mu,
neb divá hrůza všecky schvátila,
co asi viděl tam! Vím jako dnes,
že dlouho do noci jsem neusnul
a bájil dále, tam kde přestal hoch.
A od té doby vždycky s úzkostí
že staré sýpce jsem se vyhýbal
a neměl ani za mák odvahy,
svou bábu poprosit, by vešla tam,
by se mnou prohlédla to zákoutí,
kde šuměl bez a rostly hluchavky

a slunce po listí se skrádalo,
v své záři všecku tesknost jeseně.

Tu jednou zemřel starý hlídač náš.
(Byl dětí postrach stařec bručivý).
Kam s mrtvolou, než přijde pohřbu den?
Na sýpku dali ji. Tu poprvé
jsem v stopách báby svojí plaše vnik
do staré sýpky. Posud vzpomínám,
jak rezavý klíč v zámku zaskřípal,
a kterak šlo mi všemi žilami
to zaskřípání! Co as uvidím?
I vstoupili jsme. Divně stuchlý vzduch
nám vanul vstříc od staré veteše,
zdi kryté byly plísní do pola
a neobvyklá divných krámů směs
v zrak bila zdivený. Dva staré sudy,
na jednom světec v sešlém ornátě
stál bradatý, však bezruký, pln prachu
a pavučin. Kostelní korouhve,
již dávno z potřeby, se skláněly
od stropu s bidel, cáry baldachynu
již sešlého se třásly průvanem
a jakás divná z vosku světice
zde ve skleněné rakvi ležela,
sem z kostela od oprav posledních
k snu odsouzena mezi veteší.
Po zemi rozházená kukuřice
a zlaté hlavy dýní nahnilé
a ohlodané válely se kol
a v okně, které plno pavučin,
jak perla zakalená mihala
se lucernička sklem svým ospalým.
A bože, co tak hocha zděsilo,
byl kostroun malovaný na plátně,
ten, jehož obraz děsně průsvitný
o dušičkách nás děsil s oltáře.
Stál v koutě sýpky, bílý šerem plál,
dvě díry místo očí . . . Aj, toť vše!
Ba v úplný zmar sladkých illusí
zpod suchých listů starých kukuřic
vyhlížel jakýs střevíc děravý,
dvě šedé myši a ne růžové
na kroky naše hlasně zašustily,
by v podlahy se děrách ztratily.
To bylo vše, jen plíseň, stuchlý vzduch,
pár cárův a ten obraz kostlivce,
jenž civěl z kouta, symbol zničení.

Teď chápu již, proč stále do mých snů
se ona stará sýpka navrací,
v níž děcku strašná pravda životní
se objevila v luzné škrabošce.
I vzpomínám — ne na zmar přeludů,
— ten jistý jest a neodvratný vždy —
leč na večery dlouhé, zářící,
kdy slunce skrádalo se po bezu
přes hluchavky, dvůr celý ztápějíc
v tu bolně sladkou tesknost jeseně,
kdy od studny zněl skřipot rumpálu,
stád z polí jdoucích dusot, chasy křik,
co bába, věčný úsměv na tváři,
na farském zjevila se zápraží
řkouc vždycky stejně zítra jako dnes:
Co jen ty děti mají u té sýpky,
vždyť přece dávno čas již k večeři!

Jar. Vrchlický.

Rýmovaný list.

Milý příteli!

Pln stesku je váš list, jenž mne se táže,
proč lidstvo tísní divný jakýs mrak,
že žal ni radost ret mu nerozváže,
v nejasné bázni tupě točí zrak —
proč žádná spása duchy nemůž' vznítit, vznést,
proč strázní svých být' soudcem vše se leká,
proč každý přízeň osudu a trest
v dlaň sbíraje, co zítra bude, čeká.

Nechtějte záhad výklad na mně zvídat;
sám rád se ptám; však neznám odpovídat.

Že péro však jste jednou namočil,
nebudiž darmo přec — ač jestli jistou
odpověď nechcete, jak víno čistou,
leč jakby leckdo vám as odvětil.
Nuž místo s odpovědí bych vám k službám byl,
se táži vás — odpusťte básníkovi —

že obrazem vám otázku svou poví.
Zda, rcete, u našich jste někdy břehů
náhodou nezřel koráb plující,
svěžími větry svojí dráhou v běhu
jak správně mířil k předu vlající?
To jistě zřel jste a též v slunné záři
v palubě život, ruch a veselí,
klid bezstarostný, jímž se dílo daří,
rozkazů jistých pevné povely,
jak svět by to byl pravidelný, zdatný,
s určitou dráhou, s řádů úděly,
jak naše zem, běh věky majíc platný.

V pouť dálnou často loď se taká plaví;
pás dálných zemí shlédne, přístav mnohý,
složivši náklad, ve svém nitru staví
zas cizinského zboží nové stohy;
což balíků se v podpalubí vpraví,
narovná beden, bezpočetných bání,
že neví na vlas mužstvo, kapitán,
kteraký náklad do korábu dán;
vše pestrá směs, jak v ruce přišlo maní.
Pak v cesty daleké se znova řítí;
tříšť solnou směle lodi brázdí chvost;
ba moře, zdá se, není velké dost
a hřbety vln, by obsáhly vzruch žití,
tu nevyslovnou žití bujarost,
již bouř jen zdouvá v mračen letic šeru,
u kapitána, mužstva, pasažerů.

Toť zřejmo. Není-li loď pevný hrad?
Což náklad neurovnán stejnoměrně?
Což kompas, sextant, tubus přesně, věrně
kurs pravý nestanoví denně snad?
Což schopnost nezřít, smělost v každé tváři,
jež budí důvěru a kleslost maří?

A přese všecko přec se může státi
jednoho dne, bez příčin patrných,
že na lodi jak náhlé ve závrati
tíž zvláštní dusí mysl, hovor, smích.
Sic málo jich prv můru cítí šerou,
pak více již, pak mnozí, posléz všici;
a tupě plachty věsí, tupě lana berou
a tupě slyší vřesk píštaly znící.
V příběhu všedním předzvěst vidí zlou.
Tiš moře ospalá, ba větrů přízeň
jim kalí mysl; delfín skokem, hrou

a buřňák skřekem v duši nesou trýzeň.
Kol tupě jdou a ač jsou stejně choří,
nehlesne žádný, v svém se neptá hoři.

Co stalo se? Co událo se jen?
Co příčinou je záhadné té bázně,
jíž mysl, vůle, páž, ret ochromen?
Snad plavba vázne? — či snad jiné strázně?
Ne, nikoliv. Vše pořadem jde svým —
však naděj, mužnost, písně prchly v dým.
A proč? Nuž pochyb kol se plíží had
a pověst tajemná zní odevšad,
od přídy k zádi jako plíseň bují:
Tu víru mají, s mrtvolou že plují.

Jeť lodníků duch pověrčivý znám;
vzbuzený jednou vším myšlením vládne.
V té pověsti co pravda je, co klam,
zví v konci plavby teprv každý sám,
šér, jespů nedbá výstrahy též žádné,
klid vrátí se, až kotva na dno padne.

Loď Evropy — hle druhu rozmilý,
ku novým zemím v let se strojí jarý,
a vy i já jsme lístkem koupili
si místo v zádi a již za chvíli
vznášíme klobouk zdravíce břeh starý.
Jak mysl, čelo libě chladí páry;
jak volně dýšem blahem opilí! —
tlumoky dole nejsou v nebezpečí,
a kuchař, steward o stůl mají péči.

K poklidné plavbě čeho třeba víc?
Stroj klidně jde; slyš, v kotli jak to syčí;
písť rovněž bedra svoje živě tyčí;
šroub jako meč vln půlí na tisíc; —
štěhelná plachta řídí rovnováhu
a kormidelník přesnou vodní dráhu;
jdem pravou cestou; na můstku pak lodním
důvěry hodna kapitána líc
obzírá vše, co na prostoru vodním; —
k poklidné plavbě čeho třeba víc?

A přece — v dáli širém na moři,
tož v půli cesty k domovu či k cíli,
jak plavba ochabuje, každý zří,
a mysl radostná a všecka mužnost síly.
A ženy, muži, mužstvo, cestující,

s mdlým zrakem chodí, s pouvadlou lící;
zří tupě před sebe, stín v čele hlubý,
ve stkvostných kajutách i v mezilubí.
Mne po příčině váš se táže ret!
Což nezřel jste, že cos se tají v době?
Že minul čas, což nevšimnul jste sobě,
jenž poklid myslí, útěchu vál v svět?
Co příčinou však, jasno věru není;
než já co vím, vám sdělím v okamžení.

Sám v palubě jsem seděl s hvězdnou zoří,
noc byla dusná, jako hřbitov klidná;
vzduch měkce vanul, vánků peruť vlídná
jak přistřižena na dně spala v moři.
Odešli v lůžko všichni cestující,
mdle dole oheň lamp se kmital rudý;
čmoud z kajuty vál vedrem sálající,
jež v polosnění poutalo mdlé údy.
Že neklidný byl spánek vidin vznéty,
skylightem*) polou přivřeným jsem zíral; —
tam státník ležel, v úsměv křivil rety,
jenž v konec se zívnutím v tváři zmíral;
professor stranou učeně se tvářil,
s věděním svým, se zdálo, že se svářil;
theolog čelo vzpíral zadumaně;
v podušku jiný zarýval své skráně;
kol autorů a umělců směs v prachu,
jak ve snách lid, jenž doufá v cosi v strachu; —
však nad vším těžké polosnění vlny —
pařlivý, rudý úpal čmoudu plný.

Zrak odvrátil jsem od té mdloby živé;
do noci svěží vzhůru upřel zor;
zřel na východ, kde červánků již sbor
zaháněl hvězdic bravy plahočivé.
Tu z důli slovo znělo zádumčivé;
o stožár opřen zaslechnul jsem zjevně.
Kdos vykřiknul, snad chorým stížen snem,
či v prsou dušen můry přízrakem:
Že plujem s mrtvolou, já věřím pevně.

Z H. Ibsena přel. *K. Kučera.*

*) okénko na stropě kajuty.

Blouznivci našich hor.

Řada postav z Pojizeří. Napsal Antal Stašek.

(Pokračování.)

Podlý ničema, mizerný darebák!“ myslil si Baum, jenž sám byl sice popudlivý, ale chladným rozumem nikdy nevymýšlel bídných nástrah. Odhodil doutník sotvy do polovice vykouřený, odfoukl poslední dým, zamračil se a s výrazem člověka, jenž si je vědom, že je představeným toho, s kým mluví, pravil chladně a stručně:

„Zapomínáte, že ostří vašich pěkných plánů mohlo by se snadno obrátiti proti nám samým a že budeme zodpovědni z toho, co se stane.“

„My“ — namítal Majer — „budeme nevinni, jako holubice. Naši lidé budou míti veřejný rozkaz, aby šetřili hranic. Nezachovají-li se dle toho, bude jejich i vina i zodpovídání . . . Kunc pořídí všechno.“

„A co potom, selžou-li vaše výpočty, a zachovají-li se naši sousedé jako lidé rozumní?“

„Krocan nemůže při červené barvě zůstati lhostejným; to je jako matematická formule přírodního zákona, a dle toho budou jednati i Šimon i Hradecký.“

„Nechci o tom slyšeti a nepodám pomocné ruky.“

„Nechte mne jednat na mou vlastní újmu. Jsem jist výsledkem, a podaří-li se věc, bude prospěch společný, nepodaří-li, bude škoda jen má.“

„Dobrá . . . ale já o ničem nevím... ničeho jsem od vás neslyšel... nemám ani tušení o tom, co zamýšlíte . . . rozumíte, pane Majere“ — umýval si ruce Baum.

„Rozumím . . . já nic, vy nic, jakoby kámen do vody hodil,“ šklebil se suchán, notně si šňupnul, hřmotně kýchnul a frkal do kapesníku.

Tím byly porady odbyty. Baum byl trochu sklíčen; ozývalo se v něm svědomí, a litoval daného slova, ale styděl se, je odvolati. Za to byl Majer v dobré míře a projevoval ji tím, že mnoho mluvil. Zhasli světlo a vyšli z pisárny, jež byla na prvním patře. Stoupali dolů po schodech, a řiditel si pomyslil: „Čertův suchán . . . čertova podšívka... chce být chytřejší než já . . . snad mne chce dokonce vytlačit z mého místa . . . náš pán je nedůvěřivý, a vězí v něm kus povahy Majrovy... musím s padouchem opatrně . . . nesmím se mu příliš protivit . . .“

Při uvažování tom ani neposlouchal, co mluví jeho průvodce, jenž se proti svému zvyku rozštěbetal. Vyšli ven a rozcházeli se. Řiditel se ptal jen tak, aby něco pověděl:

„Prosím vás, kde pak jste se vyučil své matematice?“

„Můj otec byl venkovským učitelem v západním Prusku a výborným počtářem, jenž mně, pokud jsem byl klukem, vštěpoval zásadu, že celý

svět i s člověkem není nic jiného, než matematickou kombinací nezměnitelných veličin a sil... Škoda, že jsem mu tenkráte nerozuměl, mohl jsem mít již také továrnu. Věřte mně: kdyby patnáctiletý mladík vzal si do hlavy za matematický úkol, že musí být boháčem, a byl při tom člověkem dělným, třeba jen schopností obyčejných, a kdyby soustředil všechnu činnost k předsevzatému cíli, stane se do padesáti let milionářem... Světa děj není opravdu ničím, než rozvojem matematické úlohy; kdo rozumí, ten rozřeší a má... Já dlouho nerozuměl, a teprve u berlínské policie, při níž jsem sloužil několik let, otevřel se mně mozek... My v Prusku jsme chlapíci!" chlubil se Majer, jenž teprve loni po válce pruskorakouské byl se přistěhoval do Čech.

Řiditel měl Prušáky v nenávisti a neodpovídal. Tenkráte byl ještě veliký rozdíl mezi Němcem rakouským i pruským, a Baum byl z Trutnova. Přáli si dobrou noc a rozešli se.

„Padouch," odplivnul si řiditel, když měl pomocníka z očí, a podívav se na hodinky, volal na kočího: „Johan, pojedeme přece!"

Johan, jenž se vlastně jmenoval Franta Bucků, rychle zapřáhl a uháněl po silnici k Tanvaldu.

„Sedl na lep. Podaří-li se, je výhra má; nepodaří-li se, je prohra jeho," šeptal Majer a slyše rachot kočáru, pomyslil si na dobrou noc: „Nu, za krátko budu takhle jezdit také já!"

Neminulo ani půl hodinky, a kočí i milostpán si již hověli: onen ve formance u kořalky, tento v saloně u vína.

15.

Když se mladý člověk napije pravého šampaňského a není darebákem od kosti, cítívá v sobě vedle jarosti a veselosti i náladu šlechetnou, jakoby výborný nápoj probouzel v duši vše, co v ní je dobrého. Tak se vedlo i Baumovi. Bylo půltřetí hodiny spůlnoci a na východě se již rozbřeskoval den, když uháněl v povoze domů po silnici, jež krásným údolím vede podél Kamenice. Připomínal si včerejších událostí i večerního rozhovoru.

„Prušákův darebácký kousek musím překazit," přemítal u sebe a uvažoval, jak. Postaviti se zřejmě proti Majrovi nechtěl, protože se bál svého pána, a rozhodl se, že neštěstí zabrání tajně.

„A co Berta? Zbavil by tě soka, kdyby se ničemovi podařilo... Ne, Berta i bez toho bude mou, a Prušák nesmí provést svou," rozjímal a pod dojmem šampaňského se mu v tomto okamžiku zdálo, že nevýslovně miluje dívku tu. Vjela mu do hlavy i do srdce, a chvilku se zabýval jen s ní. Ale zas mu připadl na mysl Majer. Zlobil se naň ne ze soucitu k Hradeckému a Šimonovi, ale proto že v něm viděl soupeře, který by mohl vytlačiti ho z lásky, v níž byl u svého pána, ba připraviti ho i o místo. Nepřál mu úspěchu. Šlechetnost páně Baumova byla vlastně jen nevražením proti nenáviděnému Prušákovi. Po některém kolísání usmyslil si, že ničemné plány zhatí pomocí polesného Sochora,

jemuž jako poctivci jedině důvěřoval. Všech ostatních lidí svého vůkolí se bál. Přijel domů a napsal polesnému list, v němž dosti diplomaticky oznamoval, oč jde, a zároveň ho žádal, aby chovaje vše v nejskrytější tajnosti, hned časně z rána sám osobně došel do Haratic, varovat Hradeckého i Šimona. Psaní pozorně zapečetil, zbudil spolehlivého písaře, jenž byl jeho vzdáleným příbuzným a nařídil, aby ráno před pátou hodinou donesl dopis polesnému do Bohdalovic a sám mu jej odevzdal. „Karle, cekneš-li o tom, vyženu tě, a přijdeš o službu i o pensi,“ rozkazoval Baum.

„Víte, že vždy mlčím jako hrob,“ zabručel Karel a nemotorně se poroučel.

„Věc by byla odbyta,“ myslil si ředitel a ulehl. Venku se rozednívalo, a špačkové, kteří měli právě první mladé, již stěbetali. Nemohl usnout, a bylo mu, jakoby Bertičku miloval nade všechno, více než bavlnu, více než šampaňské, ba více než peníze. Byl pořád ještě pod čarovným dojmem výborného nápoje a nepřál si v tomto okamžiku ničeho než býti po jejím boku.

Pan Karel nešel již spat. Byl člověkem strojem, jenž se neptal, proč a nač, ale konal, co mu nařízeno. Šel hned, aby nezmeškal, a nebyly ani čtyry hodiny, když se octnul před fořtovnou. Podíval se na hodinky a šeptal si: „Musím čekat.“ Usedl na lavičku u zahrady, přes tu chvíli se díval, kolik je, a když bylo půl páté, jal se tlouci na dveře. Přišla děvečka a dověděvši se, proč přichází, bručela, že pán přišel pozdě domů a ještě spí. Ale Karel se nedal odbýt, a služka musila zbudit polesného, jenž vstal, vyšel z ložnice do kanceláře přes síň na druhou stranu a přijal list. Písař odešel; Sochor v županu hledal brejle a nehorázně klel, ohmatávaje si stehna a kolena. Byl nevrlý; měl v nohou bolesti a zlobil se, že ho písař časně zburcoval; dráždila ho i vzpomínka, že v noci při barvičce prohrál. Konečně našel, co hledal, posadil si na nos, roztrhl obálku, četl po prvé, po druhé, po třetí a zamračil se a zamyslil. Pak začal volati na služku Kačenku, jež měla svou komůrku vedle kanceláře, a když se jí nemohl dovolati, láteřil a tloukl pěstí do velikého dubového stolu, až okna pisárny řinčela.

Služka konečně uslyšela, přišla a dostala zuřivý rozkaz, aby mu honem přinesla šatstvo a boty. Polesný s její pomocí rychle se obouval i oblékal. Pouštěl při tom tisíc hromů tu do svých pedálů, tu do krejčího a ševce, ale nejvíce do nemotorné Káči, a když byl hotov, pozoroval, že všechen spěch byl marný; nemohlť sebou ani hnout. Do pravého kolena mu vrtalo jako nebozízkem a v levém stehně cítil bolest, jako by mu tam pilou řezali kosti.

„Nejsem s to,“ naříkal a sedaje do velikého křesla u stolu, pravil skoro plačky:

„Kačenko, zavolej sem honem Bertičku, ale nezbuď paní.“

Dcera přišla a dozvěděla se od otce, oč jde.

„Bertičko, nemohu z místa . . . jde o velikou věc . . seber se a běž hupky do Haratic k Šimonovi i Hradeckému . . . za tři čtvrtě tam budeš . . . je dost času . . . před šestou ta chamraď nepřijde . . . jinému to nemohu svěřit . . . zachovej vše v tajnosti . . . jdi honem, jdi . . .

nezbuď maminku a je-li již vzhůru, neříkej jí prozatím ničeho . . . vytrať se, aby nevěděla . . . potom jí povíme.“

Dívka se lekla a nezkoumajíc dále, co bylo a bude, běžela vyřídit, jak jí otec rozkázal. Zatím, co rychlým krokem pospíchala k Haraticům, polesný hekal bolestí ve své písárně a volal pořád na služku. Ubohá si málem nohy neuběhala, ale pánovi nebylo nic po chuti.

„Přines mně mazání,“ velel polesný.

„Které, milostpane? Jsou tam dvě láhve,“ ptala se Kačena.

„Tu větší, co je pro koně.“ Kačena se tomu nedivila, přinesla jakousi tekutinu ve veliké nádobě, na níž bylo velikými písmeny napsáno „Kwizda,“ a mazala milostpánovy nohy. Hekal při tom, láteřil, hromoval a ulevoval si častými výkřiky:

„Mrcha chlap . . . zastřelit, jako vzteklého psa . . . utopit, jako slepé kůtě . . . zastřelit, utopit . . .“

Ani tomu se Kačena nedivila, neboť milostpán býval při mazání vždy zlostný a zuřivý.

16.

Hradecký nespal radostí celou noc, že Němci prohráli, a jen litoval, že nemohl o výhře zpraviti Bohuslava, jenž se vrátil domů teprve po půl noci a o radostné události ničeho nevěděl.

„Holka, ustroj se a honem doběhni k Šimonovi s těmihle lejstry, co jsem včera dostal ze Železného Brodu,“ pravil mlynář dceři, když časně ráno vstával.

„Dojdi si sám; na holku se to nesluší,“ domlouvala máti, ale marně, neboť starý namítal, že musí jít dohlížet na dělníky, které měl objednány k jezu.

„Dojdi ty tam,“ zabručel na ženu. Ale ani té se nechtělo; vymlouvala se, že právě zadělává na buchty, a se zprávou i s lejstry musila jít přece Mařenka.

Šimonův dům stál o samotě na úbočí, a nebylo k němu daleko. Dívka vyšla ze mlýna, stoupala po nepříliš příkrém svahu vzhůru a srdce jí bušilo. Nemluvila nikdy s Bohuslavem mezi čtyřmi očima, a radovala se i bála zároveň. Čím více se blížila k cíli, tím pomaleji kráčela a když došla na dvůr, jenž proti horskému zvyku se všech stran byl uzavřen, ptala se zaměstnané při mrvě čeládky po mladém hospodáři. Oznámili jí, že teprve vstal a že je na druhé straně dvora ve stodole, prohlížeje mlat a patra, jež se měly dát opravit ještě před senosečí. Nerozmýšlejíc se dále, vešla tam za ním a zastihla ho, jak stál právě vedle oplotně; podala mu spisy a vyřizovala, co jí bylo nakázáno. Bohuslav upomínkou z mladších dob býval k ženským velmi dvorným; jal se svým způsobem mlynářče baviti a zval je, aby vešlo k němu do bytu. Při tom na ni upíral oči a chtěl ji vzíti i za ruku; líbila se mu. Ale Mařenka se upejpala, pýřila se, klopila oči, zdráhala se, vejíti k němu do světnice a byla rozhovoru ráda, neboť pokládala obyčejné jeho zdvořilůstky za

poloviční vyznání lásky. Byla ještě nezkušená. Když se jí zdálo, že vše jak se patří vyřídila, nečekala dále; samou radostí, že učinila na mladého hospodáře milý dojem, vyskočila ze stodoly jako laňka, upravovala si na hlavě šáteček, jenž se jí trochu posunul, a zastrkovala si pod něj počechrané vlásky. Právě v tom okamžiku potkala Bertu, jež hned zpozorovala, že dívka si upravuje na hlavě vlasy i šátek. Mlynářče se při pohledu na slečnu ještě více zapýřilo, zčervenalo jako pivoňka a utíkalo, co mu nohy stačily. Berta si toho dobře všimla, zamračila tváře, chvějíc se vkročila na mlat a zočila Bohuslava, který, nevěda sám proč a zač, neočekávanou návštěvou uveden byl do rozpaků a začervenal se také.

„Sprostá děvka . . . běhá za ním . . . miliskovali se tu . . . snad dokonce něco horšího,“ pomyslila si Berta a upřela oči na mladého hospodáře. Po zádech jí projížděl mrazivý chlad, ve špičce nosu ji šimralo, ba zdálo se jí, že cítí podobné podráždění čichu, jako když temenem hlavy silně narazíce udeříme se o tvrdý předmět, a bleskem projel ji cit, v němž se chvěly zlost i zuřivá nenávisť proti nevinné dívce a hluboké opovržení proti Bohuslavovi. To vše vyhrklo v ní za jediný okamžik jako střelná rána. Změřila mladíka pohrdlivým zrakem a ozvala se dotínavým hlasem:

„Kdybych byla věděla, jak se tu z rána bavíte, nebyla bych se namáhala, učinit vám návštěvu tak časnou.“

Bohuslav se vzpamatoval z překvapení a obracel vše v žert, ale marně; každým slovem, jež k ní pronesl, lil olej do ohně.

„Jednalo se mezi námi i o manželství. Dnes toho z hloubi duše lituju a učiníte nejlépe, když si mne budoucně nebudete ani všímati, tak jako já se vynasnažím, abych zapomněla,“ pravila trpce a nevyřídivši ani, co jí bylo uloženo, měla se k odchodu.

Mladík ji chlácholil, vysvětloval a prosil, aby zašla k němu. Nechtěla. I on byl příkrostí její podrážděn a pronesl několik ostrých slov. Roztržka byla hotova, a Berta odcházela. Bohuslav se za ní zamračeně díval, a dva hlasové se v něm potýkali. Jeden mu radil, aby za ní šel a učinil ještě pokus ji udobřiti; ale druhý mu šeptal, aby jí nechal. Zvítězila spurnost; nehnul se ani z místa. Dívka kráčela přes dvůr a myslila si, že ji takhle nenechá odejíti, že za ní pospíší a ji odprosí. Chvěla se v tomtéž duševním rozpoložení, jako včera večer, jen že v ní žár zuřil prudčeji. Byla již blízko vrat, jimiž se vycházelo ze dvora, a jednou se i ohlédla, nekráčí-li za ní, ale její ždání bylo marné.

„Můj bože . . . takhle nemohu pryč . . . musím mu alespoň říci, co mu hrozí“ — děsila se, a slzy tlačily se jí do očí. Právě se chtěla ještě jednou obrátiti, když z údolí od Kamenice ozval se křik a prostorou se rozlehala směsice lidských hlasů. Bylo slyšeti, že dole zuří váda. V témž okamžiku vkročila do vrat s kosou na rameně děvečka a všecka usupaná ptala se po hospodáři. Vidouc ho na konci dvora blíže stodoly, křičela ječivým hlasem: „Fabričtí lidé mne zahnali z louky . . . nemohla jsem dokosit . . . je jich tam hrůza . . . kopou na našem a na mlynářově . . . dělají strubu . . . Hradecký vám vzkazuje, abyste přišel na pomoc.“

Majer měl všechno již časně z rána chytře nastrojeno. Dělníkům dal tak nevinné rozkazy, že nemohl proto nikým býti před soud pohnán.

„Pozor na hranice, ať nemáme opletání," volal na ně, když je posílal k práci, ale Kunc, jenž měl nad nimi dozor, věděl, jak se má zachovat. Přišli na tovární pozemek, který na straně jedné hraničil s řekou blíže míst, kam na protějším břehu odtékala dolení mlýnská struha, a na straně druhé s Bohuslavovou loukou. Dělníci, jichž bylo asi patnácte, dali se do kopání; vedle kosila Šimonova služka trávu.

„Co u čerta děláš? Vždyť přesekáváš... dej pozor, ať něco neslízneš," volal na ni Kunc, jenž myslil, že je na čase, aby počal pracovat.

„Bodejť, takových jalových pánů se budu báť... kosívám tady a vím, kam je naše," odseklo Barče ostrým jazykem.

„Valho, nezasloužila by ta důra za jalového pána něco pamětného?" volal dozorce, a na místě zavolaného jednoho hnalo se po Barce pět dělníků, kteří se chtěli svému poručníku zavděčit.

Barka ječela, co jí hrdlo stačilo, nadávala, co jí slina na jazyk přinesla a křičela, jakoby ji na vidličky brali; dělníci láteřili, hnali se po ní, a vřava byla sestrojena. Mlynář, který se svými lidmi byl nahoře u jezu, slyšel, přiběhl a zařval zlostí, když viděl, že jeden dělník něco lopatou kutí naproti odpadu; zdálo se mu, že chlap ten kope tovární příkop a že již do něho odvádí vodu z Kamenice, kterou pokládal za svůj svatý a nedotknutelný majetek. Poslal Barku pro Šimona, sám pospíšil zpět k jezu, zavolal své lidi a vedl proti dělníkům továrním. Vše se dařilo výborně, jak Majer předvídal. Hradecký vzplanul a chtěl se mocí opříti domnělé křivdě, ale čekal na Bohuslava. Nemoha se dočkati, běžel si pro něho sám a sotvy upachtěná Barka nesouvislými slovy dokončila vypravování, byl již za ní na dvoře. S čela se mu řinul pot, obličej měl rudý jako krev a ruce se mu chvěly hněvem. Jakmile zočil Šimona, volal:

„Nechte všeho, sousede, seberte, koho kde máte, a pojďte bránit svého i mého." Hlas se mu třásl rozčilením, brada se mu klepala zlostí a dlouhýma rukama máchal kolem sebe jako povětrníky. Byl málem šedesátník, hlava prokvétala jako jabloň, také vous měl šedivý, ale ohně v něm bylo jako v dvacetiletém mladíkovi.

I do Šimona vjela zlost. Zavolal na čeledíny, aby šli honem s mlynářem, že přijde za nimi, poslal děvečku do vůkolních baráků, odkud míval dělnický lid, aby spěli ku pomoci, hnal kluka pohůnka, aby doběhl do lesa pro tři drvoštěpy, kteří pracovali na pasece, vyzval Hradeckého, aby šel napřed, a sám skokem letěl do ložnice pro revolver, jenž visel nad postelí. Láska, rozum, rozvaha, jemnocit, širší, vzděláním nabytý rozhled — vše se mu vykouřilo z hlavy i ze srdce, a zbyla zuřivost. Sahali mu na půdu a Hradeckému na vodu. Pochytil zbraň a vyběhl zpět na násep. Mlynář s čeledíny uháněli již po stráni dolů ku Kamenici, odkud se rozlehaly změtené křiky. Dvůr byl prázdný; i děvečky pádily podívat se, co se děje. Zůstala blíže vrat jen Berta, které si v obecném rozruchu nikdo ani nevšímal. Třásla se hrůzou a když Bohuslav chtěl vyjíti ven, vstoupila mu do cesty. „Pro živého Boha tě

prosím — zůstaň, nevycházej," úpěla a chtěla se mu vrhnout do náručí. Ale jen plačky vzpínala ruce, vypravujíc, co vzkázal otec a proč přišla. „Mají na tebe i na Hradeckého nalíčeno; zachraň se alespoň ty. Nevrhej se v záhubu."

Bohuslav se zarazil a trochu schladl. Vracela se mu rozvaha.

„Musím přece jít, abych varoval Hradeckého; nemohu ho nechat samotného," pravil a hleděl na Bertu.

„Nechoď, nechoď!" prosila dívka.

„Právě nyní je mne tam nejvíce potřebí, abych zabránil neštěstí. Neboj se."

„Slib mi, že zachováš rozvahu a že se nepustíš do nebezpečenství. Dej mi revolver."

„Slibuju ti vše, i zbraň ti nechám v zástavě" — odvětil Bohuslav s pohnutím a podav Bertě revolver, tiskl jí ruku. Jediný okamžik je smířil.

V tom zdola rozlehal se nový ryk a bylo slyšeti jednotlivé hlasy, smíšené se zuřivými nadávkami.

„Čas kvapí... pospíším, abych zachránil mlynáře... sečkej Bertičko zde, vrátím se hned," zvolal mladík, nedbal dalších proseb, vyšel ze dvora a uháněl po stráni dolů.

Dívka vyšla za ním, dívala se, jak se žene ku Kamenici, kde bylo vidět chumáč lidí, a chvějíc se na celém těle, zírala k místu, odkud se ozýval divoký ryk.

Šimon běžel k řece, když oba nepřátelské chumáče lidu stáli na louce naproti sobě a vzájemně si hrozili. Tropili pekelný povyk, jenž se rozlehal široko po údolí. Lidé vycházeli z domů a buď z daleka hleděli anebo se v houfech valili ku Kamenici. Kunc cítil, že napjetí dosáhlo vrchole, a rozhodný okamžik že se blíží.

„Valho," volal na svého dělníka, „nech rámusu a vyhazuj s Dejmkem příkop; tu olši, která tam překáží, porazte; vezměte si pilu a sekyru."

„Nedám kopat, nedám porážet!" křičel mlynář.

„Není vaše," smál se jízlivý dozorce a prstem ukázal dělníkům, aby nelenili. Šli a oba drželi v rukou po lopatě a sekyře; pila ležela na břehu řeky. Mlynář, vyskočiv z chumáče svého lidu, chtěl se dráti za nimi. Bohuslav, jenž právě v okamžiku tom přišel, přiskočil k němu, chytil ho za rameno, táhl zpět a jal se mu vypravovati, co mu hrozí. Ale Hradecký byl hluchý i slepý; zdálo se mu, že mu sahají na jeho Kamenici, na jeho vodu, na jeho mlýn, ba i na jeho hrdlo; neznal sebe zlostí, ba ani neposlouchal a jsa silnějších svalů i větší postavy, odstrčil Bohuslava.

„Lidičky, držte ho, třeba ho svažte, ať se nestane neštěstí!" křičel Šimon na mlynářovy dělníky, chvatně jim vykládal, že je všechno schválně nastrojeno na kryminál a v rozčilení prohodil o německých továrnících několik hněvivých slov, jež každý státní zástupce stíhá za přečin popuzování k zášti proti národnostem a jednotlivým třídám společnosti občanské. Ale z dělníků nikdo neposlouchal; všichni láteřili, křičeli, hádali se, nadávali, a Šimonova řeč zanikla ve všeobecné vřavě. Jen Kunc slyšel dobře; vytáh z náprsní kapsy zápisník, zaznamenal si tužkou do slova vše, co Bohuslav pronesl, obrátil se k těm, kdo vedle něho stáli nej-

blíže, a zařval: „Budete svědky!“ Oslovení potakovali a hulákali dále. Šimon křičel z plna hrdla, ale marně; nikdo si ho nevšímal, a lidé, kteří jindy byli před ním jako beránci, ani ho neposlouchali; každý z nich utkal se slovy s jedním z protivníků a neměl kdy na jiného myslit. Všecek zoufalý obrátil se v stranu, kam se hnal mlynář. Viděl, že je zle. Tovární dělníci odhodili za sebe lopaty i sekyry, vzali pilu a počali řezat olši. Hradecký přiskočil a ze vší síly udeřil pěstí Valhu do prsou; uhozený zavrávoral nazpět, kobrtl o starý kořen, jenž vyčníval ze země, zamotal se, upadl na místě, kde ležely sekyry, a ostřím jedné, jež byla nadzdvižena, poranil se na tváři. Vytryskla krev. Sáhl si na ránu dlaní, cítil řinoucí se červeň, vyskočil ze země, zařval, popadl lopatu, napřáhl ji a hnal se po mlynářovi, jemuž mířil na hlavu. V tom se Bohuslav vrhl mezi oba, popadl Valhu za rameno a mrštil jím prudce zpět na zem, tak že mu lopata vypadla z rukou. Strhl se pekelný řev, a z lidu fabrického se ozval hlas: „Řežte ho!“ Dva nepřátelské chumáče vrazily do sebe, a nastala zuřivá rvačka, ba hrozný boj, jenž trval několik minut. Tekla krev, nabíhaly boule, v povětří se kmitaly pěstě ba i motyky, vzduchem lítaly kameny, a po údolí rozlehal se divoký ryk. I Šimon i Hradecký byli účastníky; tento se rval ze zlosti na domnělou křivdu, onen proto, že byl napaden a nechtěl, ba ani nemohl utéci.

Kunc stál na břehu a chvilku se díval na rozpoutanou řež. Když pozoroval, že několik hnátů je již polámáno a teče krev, volal mezi své lidi: „Běžte pro četníky!“ Bohuslav to zaslechl, přiskočil k němu a vykřiknuv: „Ty padouchu jsi vinen vším,“ pochytil ho pod krkem a maje v divokém rozčilení neobyčejnou sílu, mrštil jím s břehu do řeky.

Kunc se převalil do vody na místě, kde byla hluboká, potopil se, zas se vynořil a počal žalostivě volat o pomoc.

„Kunc se topí, Kunc se topí!“ ječeli lidé, a výkřiky ty působily jako sprcha. Zdálo se, že náhle vzbuzená zvědavost byla větší než zlost. Řež ustála, i šli se dívat na člověka ve vodě, jak sebou mrská, jak lape ústy vzduch a rukama se chytá vyčnívajícího při břehu kořání. Pomohli mu, vytáhli ho; oklepal se, zděšeně se podíval kolem sebe a dal se pak na útěk. Za ním pádali ti z jeho lidí, kdo nebyli těžce raněni.

Bylo po bitvě. Bohuslav a Hradecký vyhráli, jenže jejich vítězství vedlo do kryminálu.

17.

Mlynář byl odsouzen na šest, Šimon na osm měsíců; oba nastoupili po svatém Václavě.

Uplynul rok a Bohuslav se vracel po odbytém trestu domů. Na horách byl krásný teplý červen, ale v jeho srdci byl mráz. Duše jeho sestárla pod tíhou nenávisti, hněvu a žalu. Za jeho nepřítomnosti zemřel mu otec, vdala se Berta, a Herman vystavěl velikou továrnu vedle jeho pozemku. Konec byl takový, jak vypočetl Majer, jenž stal se řiditelem

nového podniku. Ba i nejkrásnější kus louky na něm vysoudili a zařídili tam panskou zahradu s velkým domem pro své zřízence. Byl bezmocný a prohrál všechno, i svou duši.

V Železném Brodě zvonili poledne, když, vraceje se, volným krokem stoupal nad městem vzhůru k Držkovu, kde pochován byl otec vedle matky. Šel nejprve navštívit jejich hrob. Slunečko mile hřálo, skřivánci pějíce vznášeli se nad jetelem; ale ani jediný světlý paprslek nepadl mu do duše, ani jediný ptačí zvuk nezačeřil se ozvěnou v jeho srdci. V nitru byla ponurá tma. Potkával lidi, které znal, ale nezajímali ho, ba ani Evičky si nevšiml, když ji zahlédl na vršku před Jílovým. Vedla kravičku na provaze, pozdravila ho a usmála se naň. Zaškaredil se; ani na ni nepromluvil. „Chudák!“ šeptala si a zastavivši se i se strakou, dlouho se za ním dívala, až zmizel. Bylo jí ho líto. Potkal před Držkovem i hospodského Hýska, jenž se s ním chtěl dát do řeči. Šimon ho krátce odbyl a spěchal dále. Ale Hýsek za ním volal: „Netrapte se proto . . . nevidáno, pro pár měsíců kryminálu . . . až bude všeobecná republika“ . . . Chtěl ještě něco doložit, ale vida, že oslovený neposlouchá a uhání ku předu, šeptal si pro sebe: „Jak ona na pány přijde také jednou notná metla!“

Bohuslav dlel dlouho na hrobě svých rodičů. Bylo mu, jakoby ho byla opustila všechna životní síla, a v návalu bolesti přál si umříti. Skličující cit ten byl však překonán hněvem skoro šíleným, jenž v něm vzplanul. Jako had ho štípaly do útrob zášť i nenávisť. Bouře v něm byla hrozná, protože bez moci a síly. Vědomí, že nic nezmůže a že je proti svým nepřátelům sláb, přivádělo ho k zoufalství. Byl by si nejraději rozbil hlavu o hřbitovní tvrdou obrubu a skonal u rovu otcova i matčina. I to přešlo, a zbyla tichá, zadumčivá, skleslá umdlenost. Vyšel ze hřbitova. Styděl se za bílého dne doraziti domů do Haratic, kam neměl daleko, a polními i lesními stezkami, aby nebyl viděn, doloudal se ku Kamenici pod Návarovem, přebrodil vodu, stoupal po srázné, skalovité stráni vzhůru ku zříceninám starého hradu a tam, ukryt v zátiší, čekal večerního šera. Jakmile slunce zapadlo, vybral se z brlohu a blížil se domovu. Věděl o všem, co se mezi tím stalo, a bál se pohledu, jenž se mu naskytne. Z daleka zahlédl obrovský komín nové továrny, který se odrážel od večerní oblohy; trčel do nebes jako věž novodobých hradů, kde sídlí výbojní rytíři a lopotí se jejich otroci. Z komína se valil černý kouř a mrakem zakrýval kus nebes i s hvězdami. Bohuslav vzkypěl na novo a v myšlénkách konal hroznou pomstu: pálil, vraždil, boural. Za několik okamžiků nebylo ani památky po nové továrně a bylo zničeno, povaleno, zdeptáno vše, co stálo mu na cestě. Byl ukrutný a krvelačný. Ale mezi myšlenkami a činem byla nepřeklenutelná propast; jako můra ho tlačilo vědomí, že ničeho nemůže, že je slabý a bezmocný. Cítil, jak mu krev proudí a hrne se k hlavě, jak mu rudne obličej; bylo mu horko a na čele vyvstávaly krůpěje potu. Uháněl ku předu, nikam se neohlížeje, a za chvilku byl ve svém statku. Očekávali a vítali ho, ale byl v rozpacích, co se svým lidem mluviti.

„Dávejte večeři,“ byla jediná slova, která pronesl. Přinesli mu jíst do veliké světnice a odsedli do koutů. Báli se ho, neboť byl zamračen a nikdo si netroufal, naň promluvit. Jenom Barče dodalo si ducha a za chvilku pravilo:

„Hospodáři, vylíhlo se nám dnes od holandky telátko . . . krásné, plavé, s hvězdou na čele.“

Led byl prolomen, počal rozhovor, a každý vypravoval, co v hospodářství nového. Bohuslav poznal z rozprávky, že statek je v pořádku a že čeládka chovala se věrně. Bylo mu to ulehčením, ač nepatrným. Vyslechl všechny zprávy a odešel brzy spat.

„Je bledý a vypadá mrzutě,“ prohodilo Barče k staršímu pacholkovi, když hospodář odešel ze světnice.

„Pane, vysedět osm měsíců v kryminále, není maličkosť,“ vykládal čeledín a dal se s děvečkou do rozhovoru o úřadech.

„Marnosť, dát se do soudů s takovými boháči . . . jde jim všechno jako na drátku a jak rychle! . . . Sedlákům by to bylo trvalo deset let, a ti to měli za pár neděl . . . ani Návarovský pan baron nic nepořídil . . . a byl by rád pomohl . . . Inu, tihle fabrikanti zmohou na světě všecko . . . marnost se s nimi přiť.“

Pohovořili chvíli, ponaříkali, že chudší proti bohatšímu nikdy nic nesvede, a když Barče ještě nahlédla do chléva, jak se vede vylíhnutému telátku, šli na pelech. V statku vše spalo, a i hospodář usnul unavením.

Ráno vstal, ale svěží vzduch domoviny byl naň bez účinku. Duše jeho stonala hněvem, nenávistí i záštím. Věděl, že by se uzdravil jen náhlým, hrozným výbuchem své zlosti, že by se uzdravil novým zločinem, ale neměl ani odhodlanosti ani síly. Potácel se tak ze dne na den, a nic ho netěšilo, ani statek.

„Zlenivěl“ — pomlouval ho starší čeledín před mladším, když den na den viděl hospodáře, že nic nedělá a jen tak ledabylo chodí po polích.

„Trápí ho, že se mu holka vdala . . . nevidáno, takových fiflen na světě dost a dost,“ povídalo Barče staré Machačtici, když spolu jednou ráno chystaly trávu a viděly, jak hospodář šámal okolo stavení od ničeho k ničemu.

„Jsem bídný slaboch,“ zuříval Bohuslav a dodal v myšlénkách: „K zločinu je potřeba duševní síly; každý zločinec ji má a vyniká jí nad ostatní člověčí plemeno; zločinci jsou lidé neobyčejné dělnosti . . . Ale mne pokazila osvěta a shnětla srdce mé. Kdybych byl divochem, počíhal bych si za keřem, zabil bych ničemné padouchy . . . zabil, a vykonal čin, jenž jedině by uzdravil duši mou, práhnoucí po pomstě. Ale takto ani rukou nehnu . . . proč? . . . proč? . . . Protože jsem podlá sketa!“

Tak se potýkával sám se sebou, a při tom mu bylo, jakoby v něm srdce tvrdlo v křemen. I jeho dřívější názory o světovém řádu překotily a řítily se do černé propasti. Zdálo se mu, že vesmír je valícím se kolesem, jež drtí slabé a vynáší silné; že není ani dobra ani zla, jen zákon slepé nutnosti, jenž neví, kam spěje a odkud vyšel; že vše, co jest, je výsledkem bojů a vzájemného se potírání; že lhostejno, co bylo a bude, a jedinou cenu že pro člověka má přítomný okamžik. Uprostřed takového mudrování si často říkal: „Budu zlým!“

Den po dni ubíhal, a žhavá láva hněvu v něm tuhla v tichou, v sebe uzavřenou, sžíravou zášť. Nikam nechodil, nikde se neukazoval a počal zase pracovat. Ale práce mu byla jen prostředkem, aby dusil hlodajícího v sobě červa a pod tělesnou námahou aby zapomněl na duševní trýzeň. Sám oral a vláčel, kosil trávu, porážel drva v lese, nakládal seno na vozy a konal v hospodářství vše, jako obyčejný čeledín. Pracoval do únavy a jako ze vzdoru; ruce mu zmozolovatěly, obličej na žhavém letním slunci osmahl i zdrsnatěl, a když jednou časně z rána podíval se na sebe do zrcadla, měl radost, ba usmál se. Chodil v koženkách a vedl si ve všem jako nejprostší sedlák. Bylo v chování tom něco schválné umíněnosti, jakoby chtěl tím vzdorovati sobě i světu a shladiti vše, co by mohlo i jemu i lidem uvésti na paměť jeho minulost a stále si opakoval: „Budu zlým!“ Přišel žebrák a chtěl almužnu. Dal a když si vzpomněl, že učinil tak proti své zásadě, pomyslil si: „Což mohou ubožáci za to, že jsem seděl v kryminále!?“

Přišel chudší soused a prosil o zápůjčku peněz. Poskytnul bez úroků a když si to pak vyčítal, povzdechl si: „Což může chudák za to, že kouř proklaté továrny čpí mně do nosu?“ Přišla baráčníčkova žena a škemrala o několik uzlů jetele pro kravičku. Neodepřel, ba sám naložil a zabručel: „Baba s půltuctem hladových dětí není tím vinna, že mne připravili o nejkrásnější kus louky!“ Tak konal milosrdenství a pomahal, seč síly jeho byly, a přece si pořád říkal: „Budu zlým!“ Ale nebyl a nemohl ani být. Pomalu to nahlížel sám; neopakoval si nesmyslnou zásadu a pomyslil si: „Proč se nutit? Vždyť jsem ve své duši celkem dobrý člověk!“ Přestal se hněvat na celý svět i na všechny lidi a zlobil se jen na Majra, na Kunce a na továrnu. I k práci jal se pohlížeti jinak: nepokládal ji za prostředek k tělesné únavě a duševní otrlosti, nýbrž za pravý, jediný a vlastní účel života. Práce sama o sobě ho těšila, a zabýval se jí rád, ba zamiloval si ji tak jako své lesy, pole a louky. Přicházel znenáhla do obyčejné míry, jenže se stal usedlejším a vážnějším. „Stárne,“ říkali o něm lidé a měli pravdu. Stárnul, ba i první vrásky vryly se mu do čela, jako se mu již dříve vryly do srdce i do duše. Při tom se stal i mírnějším i klidnějším; jen pohled na továrnu ho vždy bodl, a když vál jihozápadní vítr a nesl kouř z vysokého komína na stráň k jeho statku, vzplanula tichá zášť v starý, zuřivý hněv, jenž často vybuchal zlostnými slovy.

Tak prchl zase celý rok, a svět se divil, proč se „pan Šimon“ nežení. Ač vedl si ve všem jako pouhý sedlák a chtěl, aby za prostého sedláka byl pokládán, říkali mu lidé přece pan Šimon.

„Marnosť na něj čekat, zůstane starým mládencem,“ domlouvala mlynářka dceři a měla ji k tomu, aby si vzala Držkovského Krále se stem korců polí a s několika tisíci na kapitále.

„Ještě počkám, snad si to rozmyslí,“ odmlouvala dívka a smutná přemítala, jak se dozvědět, má-li ji rád a vezme-li si ji přece.

„Zbudeš na ocet, a víš, že na staré panny padá rez,“ bručela matka a radila, aby k Šimonovi poslali starou Pošeptnou, ať je tomu konec.

„Nikam nepůjde,“ durdila se dcera a doložila: „Není mezi pány zvykem, posílat dohazovačky.“ I ona pokládala Bohuslava za pána.

„Bodejť... nevidáno," odsekla stará a nechavši dalšího rozhovoru, rozhodla se, že Pošeptné vyřídí ostatní.

Baba se vybrala k mlynářčině rozkazu jednou časně z rána do Šimonova statku a zastihla hospodáře ve světnici samotného. Zašla si naň zchytra: vypůjčovala se od něho korec žita a když s tím byla hotova, vypravovala mu jen tak mimochodem jako bez úmyslu, že Mařenka mlynářova na něho čekala... čekala, ale marně, a nyní že se bude vdávat za Králc. Dceruška prý nechce, ale máti prý nutí.

Zpráva ta Bohuslava bodla; přemáhal se, aby se ani mihem brvy neprozradil, a naměřil babici korec žita. Ale starucha měla oči jako výr; poznala hned, že ho její klep mrzí, a pomyslila si: „Aha, píchlo do živého." Naloživši pak pytel obilí na trakař, dovezla do mlýna a dušovala se mlynářce, že viděla, jak se pan Šimon zarazil; že má Mařenku rád a že si ji jistě vezme. Baba uhodla.

U Hradeckých čekali a nečekali marně. Bohuslav po krátkém rozpakování počal k nim docházet, Mařenka byla ráda, a než minuly tři měsíce, byly svatby. Nevěděl ani sám, jak se stalo, že to šlo tak rychle, a když ji vedl od oltáře, ptal se sebe: „Jsem opravdu ženat?" Pohledl na ni, divil se, že je jeho ženou, usmál se a pomyslil si: „Skočil jsem do ženitby jako do studené lázně."

Ženitba byla Šimonovi opravdu studenou lázní v parném vedru. Srdce mu okřálo, s duše zmizel mnohý mrak, bylo mu veseleji, a říkával ženušce, že teprve nyní je celým člověkem. Ale nabytá spokojenost neměla dlouhého trvání; přišly nové pohromy. Nejprve se přivalilo neštěstí obecné. V dělnickém lidu nastalo jitření; zastavil práci, bouřil se, srocoval a hrozil továrně. Šimon se tajně radoval a nehrozil se ani tehdy, když přišlo vojsko s četníky. Dověděv se, že se zástupy hromadí před Svárovskou továrnou, šel se podívat, když lid, stoje naproti vojsku, byl vyzván, aby se rozešel. Málo kdo poslechl, a vojsko i četníci vystřelili. Mnoho ubohých bylo zabito, ještě více raněno, a i Šimonovi projela kule levým ramenem, ale nezasáhla do kosti; poškození bylo jen lehké. Dovlekl se bez pomoci domů, ulehl, a ještě téhož dne vypravovala mu Marie, že prapodivnou náhodou byla zastřelena i paní Berta, žena ředitele Bauma, když se otevřeným oknem dívala na hrozné výjevy před továrnou.

„Bůh jí dej lehké odpočinutí, ale byla daremná fiflena, a lidé si dokonce i vypravují, že prý držela s jakýmsi důstojníkem, jenž tam několik dní ležel posádkou," dodala ku překvapující zprávě mladá ženuška, jež nemohla přemoci žárlivost ani po smrti své někdejší sokyně.

„Nepomlouvej, Mařenko, mrtvých; věř, že byla hodnější, než si myslíš," odvětil muž a pohladil ji po ruce. Zapýřila se studem, a lítostí nad tím orosilo se jí oko. Aby zakryla vnitrné pohnutí, odešla honem pro studené obklady na ránu.

Bohuslav se rychle uzdravoval, a jako bleskem prokmitla mu v nemoci myšlénka, že věc jeho i všech horských sedláků je totožná s věcí dělníků a že nutno, aby rolníci táhli za jeden provaz s lidem pracovním. Divil se, že prostá myšlénka ta nepřišla mu dříve, a vyčítal si, že teprve kule, jež mu projela ramenem, naučila ho něčemu, co již dávno

povinen byl věděti. Od té doby byl tělem i duší oddán dělníkům, cítil jejich útrapy i žele, zkoumal i sledoval jich konečné cíle, přátelil se s nimi a zahloubal se do otázky dělnické, na jejíž řešení visí budoucnost veliké části člověčího pokolení. To vše spůsobila při něm jediná kule. Ale ještě jedna věc přiváděla ho na tuto dráhu. Počalo se mu v hospodářství zle dařiti. Zdědil i naženil sice valného jmění, ale nemnožil ho; naopak rozsypávalo se a mizelo. Lny rychle klesaly v cenách, ba ani se nerodily, jakoby se půda byla před nimi uzamkla; obilí neplatilo, neboť různí obchodníci dodávali ho ve velikém množství z Uher a tiskli domácí; podél Kamenice vystavěli železnou dráhu, jež byla jedině ku prospěchu velikému německému průmyslu a českým sedlákům v tamním okolí dodala poslední ránu — všechny plodiny přivážely se lacinější z úrodných a bohatých krajin. K tomu přišlo po sobě několik suchých let; nepršelo, a na polích i lukách vše vyschlo. Chudina se rozplozovala; dokud mohla pracovat, brali z ní užitek továrníci, jakmile jí schromly hnáty nebo byla vysílena, musil ji český sedlák v dědinách živiti a na ni platiti. Daní i dluhů přibývalo, břemena rostla, lichváři měli žně, hodnota půdy úžasně padala. Bohuslavův statek za málo let ztratil skoro celou polovici ceny. Šimon chudl, jako široko daleko všichni rolníci.

„Půjdeli to takhle dále, stanou se z nás ze všech dělníci; budeme chodit do továren příst a tkalcovat, a továrníci budou nad námi horšími pány, než bývala šlechta,“ říkával starému Koudelkovi, jenž k němu přicházíval na pobyt a byl dobrým pamětníkem dob předbřeznových.

„Ba to že . . . když jsme robotovali, alespoň jsme neměli dluhů a v noci jsme se vyspali; jen den patřil pánům. Ale teď se ve dne dřeme a v noci nespíme starostí; válíme se na pelechu a přemýšlíme, kde a a jak zaplatit daně a úroky, abychom nepřišli na buben,“ větíval Koudelka a odplivnul si při tom pokaždé zlostí. (Dokončení.)

Svatební šaty.

Napsal Václav Hladík.

tevřenými okny, odhrnutými záclonami vdechoval Vilém Dvorský volně do pokoje proudící, jarní svěžestí vonící vzduch a nastavoval hruď, radostným pocitem se šířící, teplým paprskům slunce. Konečně po dlouhém váhání mrzutě se probírajícího jara, po deštivém zachmuřeném dubnu v prvních dnech květnových slunce prorazilo šedou hradbu mraků, rozsápalo těžký závoj mrazivých mlh a jasným, okřálým vzduchem rozlilo se v oslňující záplavě nad Prahou.

Praha omládla, Praha zaplála novým životem. Sto věží trčelo v jasných obrysech do sálavého modra oblohy, střechy domů, křižující

se v bizzarních směsích kamení a cihel, koupaly svou rudou barvu ve sluneční záři, okna svítila skvoucími odlesky a z ulic jakoby se zvedal docela jiný šum nežli jindy, hlasy zněly veseleji a rozjařeněji, vozy rachotily příjemněji, zdálo se, že vzduchem víří utajený jásot a ples . . . Vilém stál dlouhou chvíli nepohnutě u okna s rozkoší stápěje zrak v tom bujarém hýření jara, těkaje pohledem v jasu oblohy, neposkvrněné ani nejlehčím mráčkem. Rukou udržoval shrnuté záhyby těžkých záclon, od jichž tmavomodrého pozadí jasně se odrážel jeho jemný, ostrý profil s vybočující, smělou křivkou orlího nosu, zakončený do špičky stříženým plnovousem. Energické tahy profilu mladého, asi osmadvacetiletého muže byly však velice oslabeny něžnými rysy v bílém, zženštile hebkém obličeji a matným leskem jeho velikých, neklidně těkajících a roztržitým, snivým pohledem zářících modrých očí. Tyto oči a nervosní tahy ve tváři prozrazovaly člověka slabé, nečinné povahy, snílka a blouznivce, jenž nejraději se dává hýčkati na vlnách snů a velkých plánů — které tak krásně plynou, plynou z duše roznícené touhou po něčem velkém a božském, až se rozplynou — — v nic.

„Konečně, že se ukázalo trochu slunce," promluvil náhle, obraceje se zpět do pokoje. Teď teprve si všiml, jaká změna všude nastala, jakoby čarovným kouzlem všechno změnilo své barvy a probralo se z mrzuté malátnosti. Malý, vkusně ozdobený pokojík byl jakoby prometen vpadlými do něho paprsky; slunce zahrálo jasnými barvami na čalounech, jichž květy oživly na stěnách, přineslo sem silnou vůni, která udolala vítězně podivnou, tíživou atmosferu lékárny a nemocnice, jež zde vanula již od několika měsíců . . .

V pozadí pokoje, v ústraní od okna z vysokého křesla, z bílých podušek zvedla se hlava mladé ženy, hubená a bledá, pohlížející k oknu.

„Nu, hleď, Kláro," pravil Vilém veselým, důvěrným tonem, „slunce tě přišlo uzdravit, ano ono tě úplně uzdraví, dokoná dílo lékařů."

Klára se lehce, zádumčivě usmála a polohlasitě pravila, vychylujíc se z lenošky:

„Prosím tě, mohu trochu blíže?"

„Kam blíže — sem?"

„Ano, k oknu."

„Ale průvan a pak příliš čerstvý, ostrý vzduch mohl by ti snad škodit, chtěl jsem již bez toho zavřít okno."

„Prosím tě, Viléme," Klára s úsměvem sepjala ruce, „vždyť je tam tak krásně a teplo . . ."

Po chvilce starostlivého, mračivého váhání mladý muž přistoupil k ní a přišoupl křeslo k oknu.

„Ach, jaká rozkoš," zašeptala s mdlým úsměvem na tenkých, bledých rtech. Ze záplavy bílých podušek, z vln něžných, bělostných krajek županu pozvedlo se její útlé poprsí, její mladistvá, i v chorobě svůdná krása a zdálo se, že nová zář probírá se z těch bělostných mraků a budí se k životu v tom měkkém hrobu satinu a krajek. Nová svěží krev jakoby počala prouditi v jejích údech a nový život zářiti v těch velkých, tmavých, sametovým obočím překlenutých očích. Ano i zážeh ruměnce se objevil na jejích voskových tvářích, zvláštní ruměnec — jakoby

kapka krve se rozlila pod průsvitnou kůží obličeje ... Jaro ji přivinulo do svého vlahého objetí, dýchalo svým vonným dechem na její nemocnou tvář a odlesk svého veselého úsměvu zanechalo v jejích očích ...

Oddechovala tak volně, tak lehce, jakoby jí náhle s prsou byla spadla celá ta hrozná tíž, jež ji dusila, dávila a často jí zmítala v prudkých, vražedných návalech kašle.

Položila si ruce za hlavu, — aby tím více uvolnila své hrudi a svým prsům, jež stále toužily po volnosti a jež tísnilo sebe lehčí roucho, — při čemž široké rukávy županu se svezly zpět, odhalujíce bělostné, trochu hubené ruce. Vilém nechal záclony odhrnuty, ale vzdor Klářiným protestům přivřel opatrně okno. Sedl na nízké sedátko vedle ní a probíraje se rozečtenou knihou, roztržitě poslouchal její povídání. Klára sklonila hlavu, snila s přivřenýma očima a náhle se slabě usmála. Nahnula se k Vilémovi a zajela mu rukou do vlasů.

„Ty ošklivý, zase na mne zapomínáš,“ vyrušila ho nezbedně ze čtení.

Chytil ji za ručku a stiskl ji; byla tak něžná, malá, křehká, že ji mohl skoro skrýti ve své dlani a bál se ji příliš stisknouti, aby ji nerozmačkal.

„Za čtrnáct dní pojedeme ven, viď, Viléme?“

„Nu, až co řekne doktor.“

„Eh, vždycky pan doktor,“ Klára pohodila hlavou, „ten ti pomůže k výmluvě.“

„Ale Kláro, což mne něco zdržuje v Praze? Hned bych jel, ale musíš mít ohled na sebe, vždyť jsi nemocna.“

Klára sebou trhla v poduškách, zaťala zuby do rtů.

„Já nemocna!“ skoro se vzdorovitě rozkřikla, „vždyť mi nic není, je mi dobře, nevídáno trochu kašle, ale hleď, jak volně dýchám, jak jsem zdravá, jak . .“

Nedomluvila, stará, krutá tíž jí náhle sevřela hrdlo, stiskla prsa a slova jí uvázla v kašli, jenž zuřivě otřásal celým jejím útlým, slabým tělem, jako když vítr zavane do listí osyky.

„Ach .. ach — ne, to nic není,“ vydechovala prudce a tiskla šáteček ke rtům.

„Jen si sedni, už to přešlo,“ uškubla se Vilémovi pod rukou, odstrkujíc ho od sebe. A při tom potají, stranou pohlédla na šáteček. Uvolnilo se jí: byl čistý, beze skvrny ....

* * *

Vilém Dvorský byl mladý soukromník, dosti bohatý, aby mohl žíti podle choutek své fantasie. Již od mládí, osiřev záhy úplně, žil samostatně, svěřen jsa pouze dohledu svého poručníka, strýce Bauera, plukovníka dělostřeleckého v pensi. Byl to statný stařec, rovné, dosud pružné postavy, vášnivý lovec, jenž si rád vzpomínal na veselé doby vojanské a nebylo divu, že často pod dojmem těchto vzpomínek se dal svésti k veselým, bujným kouskům, jež ostatně dobře slušely jeho hustým, stříbrným šedinám, výbojně vztýčeným knírům a záletnickým

očím. Ovšem, že si tento poručník nelámal hlavu paedagogickými systémy a ponechal svého svěřence sobě samému.

Mimo to, že ho naučil kouřit, střílet a hrát kulečník, neměl nijakých zásluh o jeho vychování. Vilém proběhl gymnasium, kde nepatřil ani k nejlepším ani k nejhorším žákům a dal se zapsat na medicinu. Než, atmosfera nemocnice ho rozčilovala a jeho nervy nesnesly pitevní barbarství. Asi dva semestry se nudil potom na právnické fakultě, až konečně se dal zapsat do filosofie. Měl lásku k vědě, s nadšením snil o bohatýrech myšlenky a s bezmezným obdivem stanul třeba před poprsím Spinozy nebo Darwina, ale za to s hrůzou prchal před nudou rozlehlých poslucháren university a couval ustrašeně před odpornou prosou kolokvií a zkoušek . . .

Při tom žil veselý život zámožného studenta. Dny míjely ve sladkém far-niente a noci často v mladickém hýření. Ačkoliv svým jměním, svým patricijským původem a svými styky s pražskou „gentry“ patřil do výkvětu pražské jeunesse dorée, přece zřídka ho bylo viděti mezi šviháky nastrojenými a s afektovanou vyžilostí se potácejícími jinochy na Příkopech. Nejraději se stýkal s kroužkem mladých umělců hudebníků, malířů a poetů.

Rozcuchaná, dlouhovlasá ta horda čilých hochů, bujně se vzpínajících proti všem poutům společenských předsudků, žijících v snech, ideálech a oblacích dýmu laciného tabáku, imponovala mladému Dvorskému, vyhýčkanému v morosním, nudném životě měšťáckém. Po několik hodin denně bouřili kolem mramorového stolku, s výbojnými deklamacemi natřásali své bohatýrské kštice, četli své verše, hvízdali své skladby a črtali na stolek skizzy budoucích chef-d'oeuvrů. Zde se probudila ve Vilémovi jeho stará láska k umění; byltˇ již na gymnasiu vášnivým hudebníkem a rád barvil papír pestrými aquarellami.

Času a peněz měl dost ke svým uměleckým pokusům a mohl tudíž dle libosti hrát, skládat a malovat.

Několik let uplynulo bezstarostně a klidně; za tu dobu Vilém přehrál na svém klavíru nesčetné skladby, složil sám asi čtyři valčíky a několik začátků různých fantasií a notturen, mimo to pokazil mnoho papíru a vykaňkal mnoho barev na několika nedodělaných aquarellách. Ostatně nehledal ve svých uměleckých hříčkách ukojení ctižádosti; bylo to pouze jakési duševní gurmandství, snaha zabíti čas a baviti se co nejjemnějším, nejušlechtilejším způsobem. Rozuměl umění dosti dobře, dovedl vycítit zárodek uměleckého díla z několika akkordů, z jediné krásné linie nebo živé barvy — ale jeho ruka byla slabá, aby zachytila to kouzlo umění, aby v hmotu, v určité rysy vtělila krásné přeludy jeho snů . . .

S universitou se na dobro rozloučil. Věnoval se pouze spravování svého jmění, totiž vybírání činže z dvou po rodičích zděděných domů a občasným dochůzkám do banky s vkladní knížkou neb ustřiženým kuponem. Tak žil klidný, samotářský život, okořeněný požitky uměleckými a ještě jinými méně ideálními. Někdy si vyjel za hranice neb se zahrabal někam na šumavskou samotu a tam poslouchal nejkrásnější hudbu na světě, symfonii znějící ze ševelících korun prastarých olbřímů, opíjel

své oči krajinami a obdivoval se nádheře západů, před nimiž hasnou barvy největších mistrů štětce ... Ostal i nadále věren svému uměleckému kroužku, jehož někteří členové si zatím ostříhali vlasy a počali koketovati se slávou; chodil do divadla, na koncerty, do obrazáren, navštěvoval ateliery a stal se tak známou osobou v pražském světě uměleckém. Byl velmi oblíben všude pro svou milou povahu skromného, neškodného a vždy nadšeného diletanta.

Bylo mu již něco přes sedmadvacet let, když pocítil potřebu přinésti trochu změny a rozrušení do svého jednotvárného, již trochu staromládeneckého života. Tuto erotickou touhu vyvolala v něm mladá, roztomile krásná začátečnice dramatická na jednom z předměstských divadel. Podlehl neodolatelnému kouzlu její mladistvé krásy, jež ostatně často bylo jejím jediným úspěchem na jevišti. Nepromeškal ani jedno její představení, způsoboval pohoršení svým zuřivým potleskem, jímž odměňoval sebe pochybnější deklamace její, pronásledoval ji svým kukátkem a to někdy s takovou touhou a vášní, že již by byl za ní skočil, kdyby nebyla bývala mezi nimi propasť: — orchestr.

Jednou večer náhodou se sháněl po svém příteli herci J. a vrazil, nevšimnuv si ani, co se hraje, do vchodu k zákulisí a garderobám. Temnou chodbou, ubožácky osvětlenou skomírajícím kahancem, vešel do úzkého, těsného zákulisí. Opona byla vyhrnuta, z jeviště bylo slyšet hlasy, hrálo se již. S druhé strany jeviště kýval naň přítel J., skrčený za kulisami, již namaskovaný, připravený k výstupu.

Vilém přikrčil se do kouta, dávaje pozor, aby neodnesl na svrchníku kus zaprášené dekorace. V šerém přítmí, mezi hromadami kulis, beden, pohozených rekvisit, tísnilo se několik polohlasitě mluvících osob, každou chvíli vzburcovaných vpádem potrhle pobíhajícího inspicienta, zuřivě kývajícího, polohlasitě pokřikujícího a mávajícího rozevřenou knížkou.

Náhle Vilém, lelkující zvědavě po zákulisí, prudce obrátil se k jevišti. Zaslechl známé zvuky lahodného, zvonivého hlasu. Vskutku, ona pobíhala po jevišti v rozkošné toiletě s dlouhou vlečkou plesovou, rozkládala obnaženýma rukama, jež mu svítily svým úbělem z jeviště, zvedala štíhlou šíj z krajek vějířovitého límce. Na jevišti zuřila bouře, larmoyantní scena nějakého rodinného dramatu, plná sentimentálních výkřiků a vzrušujících slz. A ona, tragická, bíle nalíčená, chvěla se tak roztomilým bolem, plakala tak krásně, že byla ku konci aktu odměněna dosti nadšeným potleskem.

A když odcházela z jeviště, ještě rozechvěna hrou, s ňadry bouřlivě rozvlněnými, nastavujíc ramena mantile, kterou jí oblékala služka, zastavil ji starý režisér s faunskou, šibalskou tváří.

„Chudáček, ta se naplakala“, litoval ji s žertovným soucitem.

Odvětila mu veselým smíchem, jenž rázem změnil rysy její tváře dosud rozechvěné tragickým bolem, uklonila se s půvabnou nenuceností starému herci a zmizela. Vilém byl svědkem této scény a hleděl za ní jako přimrazen.

Nikdy neviděl nic roztomilejšího, nic tak originálně, naivně půvabného, jako tuto hru v obličeji mladé herečky, obličej ženy mezi mrakem a sluncem, ten náhlý přechod z afektovaného bolu do opravdového smíchu, zahravší ve svalech a tazích krásné, něžné tváře ... Tím zvítězila na

vždy v jeho srdci. Při tom si dobře všiml mrštného pohledu, jímž ho zběžně přeměřila, když spěchala kolem.

Klára Vraná — tak se jmenovala umělkyně — již dávno si všimla Viléma, který ji z jeviště stíhal pohledy tak výmluvnými. A také dnes ho spatřila v zákulisí. Upozornila ji naň na jevišti starší její kolegyně, jež hrála matku, v černých šatech a s napudrovanými vlasy. Právě v tom okamžiku, když ji svírala do svého objetí, aby utišila její srdcervoucí bol, pošeptala jí, jaký je to pán v zákulisí . . .

Ještě téhož večera, po představení, byl Vilém představen svým přítelem Kláře. A za několik dní na to procházel se již s Klárou po Praze.

Konečně! Tak dlouho čekal, až se ho zmocní ono sladké delirium vášně, až se mu rozproudí v krvi žár pravé lásky, o němž již tolik četl a snil. Dosud nesetkal se s jedinou bytostí, jež by byla hodna, aby se jí oddal, aby se sklonil před vítěznou nadvládou její krásy a čaromocí jejího ducha . . .

Klára spojovala v sobě obé, svou krásou ho uchvátila, svou roztomilostí ho opanovala. Nemohl klidně pohlédnouti na její ručku, zachvěl se, když na něm spočinul ohnivý pohled útlé krasavice a byl jako v jiném světě, když zaslechl trilky jejího smíchu . . . Miloval ji s celou vroucností své duše, miloval ji, jak dovedou milovati jen vznětliví a naivně citliví lidé, kteří neznají ironie a skepse, aby jimi bořili paláce svých illusí, zapomněl na všechno, žil jen s ní a pro ni.

Po dvou měsících odstěhovali se spolu do malého domku v zapadlé, tiché ulici v hořejším Novém Městě, někde mezi Ječnou ulicí a rozsáhlými zahradami ústavu choromyslných. Klára dala výpověď divadlu . . . Odloučeni od světa, obrátivše pohrdlivě záda k jeho prázdné vřavě, jeho úzkoprsým konvencím, jeho pruderiím a lžím, žili klidný, idyllický život ve svém domku. Byla to architektonická hříčka z doby rokoka, dvě poschodí, celkem šest oken v průčelí, vyzdobeném různými barokními cetkami V pozadí byla malá zahrádka, pět stromů, několik záhonů, malý koutek oblékající se do nové toilety jarní, na záhonech vypučela tráva a na větvích stromů vyskakovaly pupence. V prvním poschodí bydlela Klára, v druhém Vilém.

Zařídili si velmi útulně svou malou domácnosť, jež sice nebyla posvěcena obvyklými obřady, ani uznána společností, ale za to byla bohatá nejčistším zápalem lásky . . . Klára snadně se vpravila do své role paní domácnosti, strážkyně krbu a velitelky domu. Byla stále veselejší, rozmarnější, jakoby svobodněji dýchala od té doby, co shodila se sebe masku herečky, setřela s tváří líčidlo a vyšla na volný vzduch ze šera zákulisí.

Její smích, její zvonivý hlas, její neunavná činnosť naplňovaly všechny prostory domu.

V tom klidném, nevyrušovaném životě zjemňovaly se též mnohé ostré hrany její rozmarné, popudlivé, nestálé povahy. Dřívější časté záchvaty podivných rozmarů, náhlé výbuchy smíchu nebo pláče, dětské vzdory a ryze ženské vrtochy, to vše jakoby zmizelo. Byla měkká a něžná jako holubička. Po dosti bouřlivém vlnění svého života zajela konečně v mír přístavu, do tiché, snící zátoky . . . Často za večera vy-

právěla Vilémovi o svém životě. Položila na jeho ramena svou krásnou hlavu, přivřela temné oči a vyprávěla tichým, monotoním hlasem . . .

Klára vyrostla v malém městečku, kde její otec byl úředníkem při záložně. První léta její uplynula klidně v domácnosti skoro zámožné, což se však úmrtím otce rázem změnilo. Byla vychována v pohodlí, v hezkých sukénkách, naučila se různým zbytečnostem a teď najednou se octla s matkou, odkázanou na nepatrnou pensi, v nuzném živoření. Klára vyrostla v krásnou dívku, její sedmnácte let se hlásilo o své nároky ve společnosti a v životě, ale místo modních šatů musela se spokojiti tím, co si sama vkusně sice, ale chudě vyrobila, místo bálů a zábav čekal na ni zápas o skývu chleba. Budoucnost tehdy byla pro ni záhadou. Učitelkou již nemohla být a provdat se též nechtěla, ne, ani za jednoho z těch svých ubohých, směšných venkovských nápadníků. Byly to kruté chvíle, matka jí vyčítala, že lenoší, že čte romány. Byla nešťastna doma, opuštěna ve společnosti. Vyhybala se svým přítelkyním, bloudila o samotě v polích a často proplakala celé noci. Až jednou se ztratila z města. Matka ji poslala do Prahy k příbuzným, aby zde hledala nějaké zaopatření. Připravovala se krátkou dobu, aby se mohla stát industriální učitelkou. Několikráte ji zavedli domácí do předměstské ochotnické besedy. Mládež hrála divadlo a tancovala, staří pili pivo a politisovali. Tam najednou objevila Klára trochu divadelního talentu. A sotva něco s úspěchem předeklamovala a odříkala několik úloh, již počala sníti o krásné budoucnosti herecké. Nedbala nic na protesty příbuzných a nářky matčiny, po krátké přípravě u staré herečky dala se angažovati k venkovské společnosti. Po několika měsících bludného života octla se v Praze, v předměstském divadle. Byla v prvním rozkvětu své krásy, ale byla stále ještě naivní, nezkušenou dívčinou, pevně přesvědčenou o své skvělé budoucnosti a často zabloudil její zamyšlený pohled ke kopuli Národního divadla. Ale za nedlouho poznala Dvorského a její ctižádostivé sny ustoupily citům jiným . . .

* * *

Prožili několik měsíců idyllického štěstí. Život kolem nich plynul, ulicemi se valil všední ruch, dny se střídaly s nocemi a slunce s deštěm, velké otázky rozechvěly svět, byly volby, rvačky v parlamentech, ministerské krise, dělníci ohrožovali klid bourgeoisie stávkami, Vilémovi přátelé zatím pomalovali množství plátna, popsali spousty papíru znělkami, romány a symfoniemi, ale jim bylo vše lhostejno, to vše bylo šumem moře, jež nadarmo bilo svými vlnami o zdě majáku, kde se tulily k sobě dvě duše.

Až do jejich útulku, ke Kláře zanesl nějaký zlý vítr ohlas divných řečí. Její nynější život podráždil hnízdo pomlouvačných, jízlivých vos. Klára sice se pohrdlivě usmála, ale přece se zamyslila. Hůře jí bylo později, když dostala psaní od své kamarádky z venkova, v jehož citlivých frásích se skrýval osten jedovaté urážky — jen tak lehká, na oko nevinná zmínka o jejím poměru s Vilémem. Jednoho dne poděsila Viléma svýma zarudlýma očima a svou zamlklostí. Byla bleda a zádumčiva. Příčinou jejích tajných muk a bezesných nocí byl lístek, psaný kostrbatým

třesavým písmem, počínající obvyklým p. ch. b. p. J. K., plný nářku a pláče prosté matky, jež se dozvěděla, jak se její dcera v Praze „spustila“.

Jednoho dne náhle, bledá a krásnější nežli jindy, objala ho svýma měkkýma rukama, sklonila hlavu na jeho prsa a uprostřed bolestného vzlykání vyrazila ze sebe, že musí od něho, že se s ním musí rozloučit... Vilém vytřeštil na ni oči.

„Blázníš?“

„Oh, kdybys věděl, jak se maminka zlobí, musím...“ A pak hlasem bolestí sevřeným, v proudu slz mu vyjevila vše, co ji tíží.

Pomlouvali ji na všech stranách. Matka ji proklíná... příbuzní se jí zříkají... hrozí jí skandál...

„A což, Kláro, nejsme tak šťastni?“

Potřásla hlavou a jen zdlouha, toužebně povzdechla.

„Ne a ne, kdybych byla šťastna jako v ráji, ostat zde nemohu, poněvadž... poněvadž (chtěla snad říci něco, k čemu se jí nedostávalo slov, a po krátké pomlčce prudce zvolala) poněvadž mne nemáš rád.“

Vilém vyskočil.

„Ale Kláro!“

„Ano, kdybys mne měl rád, kdybys mne opravdu miloval...“

„Nu, u všech čertů, co bych!“

„Pojď sem — pošeptám ti to.“

Objala ho vášnivě, a její malé, rozpálené rtíky se přitiskly k jeho hlavě a rozechvěně šeptaly.

— — — —

Chtěla být jeho ženou!

Nikdy!

Již co by tomu řekla Praha! Nevšímal si dosud těch různých řečí — ostatně tento volný jeho poměr ke Kláře nepůsobil tak zlou krev, jako by ji jistě spůsobil sňatek s ní; lhostejně poslouchal nyní vtipy strýce Bauera a svých přátel, ale po tom? Jeho sobectví se vzbouřilo při myšlence na sňatek s ní, jenž by znamenal jeho rozvod s pražskou společností, zahrabání jeho budoucnosti... Klára plakala, Vilém láteřil. Po půlhodině Klára odešla z pokoje. Vilém se oblékl a nutě se do veselé nálady, pískal si nějaký kuplet a vyšel si na procházku.

Když se večer vrátil trochu později nežli obyčejně a též trochu více rozjařen — dvě láhve johannisberského vína vřely mu v žilách —, oznámila mu služka, že slečna odešla.

„Odešla?“ Vilém rázem se vyburcoval z veselé roztržitosti, spůsobené vínem.

„Večer se oblekla, neřekla ani slovo a nežli jsem se ohlédla, byla z domu.“

„A nezanechala žádný vzkaz?“

„Ne.“

„Ani žádný lístek?“

„Nic.“

Vyběhl nahoru, do jejího pokoje. Všechno jako jindy, na svém místě. Prohledal stolek, nikde ani kousek papíru.

* * *

Čekal na ni. Hledal ji po celé Praze, pátral po ní na všech stranách. Konečně počal věřiti, že to nebyla žádná náhlá kaprice, že se s ním Klára na dobro rozloučila. Prožil několik hrozných dnů. Potácel se po svém domě, všude ho přepadal obraz její krásy, někdy zuřil, proklínal se, jindy zase zvítězilo jeho pohodlné sobectví a byl skoro rád, že to tak skončilo — a tak jeho chabá, nerozhodná duše se zmítala ve stálých bouřích.

Až po třech měsících, kdy znenáhla již klid a zapomnění se usazovaly v jeho nitru, obdržel lístek. Nezřetelným, třesavým písmem bylo na něm psáno:

„Viléme, přijď — umírám. Klára.“ A adressa.

Bylo odpůldne. Vilém vyskočil a jako štvaný se hnal k první stanici povozů.

Za čtvrt hodiny drkotal již vůz po hrbolaté dlažbě křivolakých uliček židovského města. Zastavil před bídným, špinavým domkem v slepé uličce.

Vrávoral do temného průjezdu, vlhký, smrdutý vzduch mu ulehl na prsa, tápal tmou po dřevěných vrzavých schodech. Bosý, otrhaný kluk bez klobouku s kůrkou chleba v ruce stál na chodbě. Okázal Vilémovi, kam má jíti.

Vešel do malé, tmavé díry. Něco se v ní pohnulo.

„Slečna Vraná?“

Z kouta ozval se sípavý, nepříjemný hlas:

„Jen ráčej dál, milostpane,“ a stará, vyzáblá, hrbatá baba mu okázala zasklené dvéře.

V malém prostoru, pod nízkým, černým stropem, v nejvyšší bídě, na rozedraném divaně, v několika zmuchlaných poduškách ležela nemocná Klára. Vilém se zarazil, úžas hrůzy se ho zmocnil při pohledu na to vše, co zřel zde nakupeno v malém, temném, páchnoucím koutku. „A to jsem učinil já,“ pomyslil si, „já jsem vinen její záhubou . . .“

Klára sebou pohnula. Byla bledá, zsinale bledá, její tváře byly rozryty utrpením. Slabý hlas zmírajícím tonem ho uvítal:

„Děkuju ti, žes přišel . . . už jsem myslela, žes zapomněl . . .“

Oddechovala krátce, neklidně, přerývaně; již podle toho dechu poznal, že je velmi nemocna.

Děsná úzkosť, úzkosť to vinníka předvedeného poprve před soud, sevřela mu srdce . . . Beze slova klesl vedle postele, líbal její něžnou, vyhublou ruku a plakal jako dítě.

„Odpusť, Kláro, odpusť —“

A ještě téhož večera dal ji převézti do svého bytu. Až teprv, když se octla ve svém pokoji v malém, barokním domku, pohřížena v bělostné podušky, vypověděla mu několika slovy své příhody od té doby, co od něho prchla. Nemohla dostati místo u žádné lepší společnosti, jela tedy domů. Tam trpěla hrozně. Její matka, blízka již hrobu, soptila proti ní kletbami a maloměštáci vyřkli nad ní ortel, byla vyvržena z tak zvané slušné společnosti. Žila jako paria, sama se svým zoufalým bolem, jenž snad byl hlavní příčinou její nemoci. Za nedlouho zemřela jí matka, byla v světě sama, bez přítele, sama bez ruky sou-

citné, bez laskavého pohledu . . . Sebrala co jí zbylo a se zárodkem těžké choroby plicní jela do Prahy. Rozstonala se a musela hledat přístřeší u své nejchudší příbuzné . . . Dala jí vše co měla, jen aby mohla zemříti v klidu . . .

V domě Dvorského pocítila Klára jakési uvolnění, octla se v jiném světě. Odpočívala v bělostném lůžku, s největší péčí hleděno na každé její hnutí, znamenití lékaři se střídali u její postele, a co působilo přímo zázračně, Vilém ji ošetřoval, cítila jeho ruce natřásající jí podušky pod hlavou a jeho dobrý pohled spočívající na její tváři.

Od té doby se jí valně ulehčilo, přestála šťastně zimu a s novými nadějemi hleděla vstříc jaru.

* * *

Vilémovi se zdálo po celou tu dobu, že se stal jiným člověkem. Ne jen to, že sestárl, že jeho čelo počalo se odhalovati na skráních, v řídnoucích vlasech, a že několik vrásek se mu objevilo ve tváři, ale též cítil, že v jeho duši se děje změna, že mizí z jeho krve mladický, kvasivý šum, že se stává vážnějším a — lepším. S každým pohledem na ubohou, trpící, světem zavrženou a osudem pronásledovanou dívku mizela z něho společností a vychováním v něm usazená blaseovanost a světácké sobectví . . . Poznal, že koná pouze svou povinnosť, ne snad jako dobře vychovaný člen společnosti, k níž patřil — jako takový by si prostě poběhlice ani nevšiml, obvzláště, kdyby byla v takovémto stavu, nýbrž jako prostý člověk, jehož nitra se dotekl ohlas posvátných slov o lásce k bližnímu . . .

A miloval ji ještě více, svou Kláru, svou nešťastnou, krásnou Kláru. Byla stále bledá, hubená, někdy plná zlé svéhlavosti, ale on s oddaností samaritána se skláněl nad ni, pečoval o ni, bděl nad svým chorým děckem . . . Každou chvíli s hrůzou čekal, že mu najednou, v zběsilém návalu kašle, v hrozné bouři, jež často svíjela jejím tělem a jejíž krvavá pěna barvila její rty, ostane v rukou pouze mrtvola. Ale Klára vzdorovala ubíjející nemoci.

Lékař, známý pražský doktor Hrabal, krčil nedůvěřivě rameny, byla mu skoro záhadou. Někdy již tušil konec a někdy zas vyšlehl plamen nové síly z hloubí ňader, kde tušil již jen mrtvý troud.

Zvláště v poslední době, při prvních zásvitech krásných dnů květnových, změnil se znamenitě stav nemocné. Kašel oslábl, nový ruměnec jí vykvetl na tvářích a veselý rozmar pohrával v očích. Mohla se dokonce procházeti po pokoji, nebo se dát vynésti na balkón do zahrady. Její celý zjev, tak něžný a roztomilý, byl ovanut oním zvláštním půvabem sensitivní, chorobné krásy, vlastní jen rekonvalescentkám. Život v jich domě plynul tiše a klidně, jen někdy vyrušen řídkou návštěvou některého Vilémova přítele.

Někdy k nim jako petarda vrazil dlouhonohý, hubený, na všechny strany ve špičky vybíhající, svým ostrým nosem i svou sestřiženou, francouzskou bradou, vždy veselý sochař Vanka. Naplnil všechny prostory domu svým pronikavým hlasem, roztřásl Dvorskému pravici, poděsil Kláru trochu divokým tonem svých vtipů, pomluvil impertinentně půl Prahy,

vypil láhev vína, porazil někde nějakou sklenici nebo vásu a pak zase zmizel ve smíchu a bouři. Jindy se objevily ve dveřích plavé kučery přítele básníka Vejra. Tichý, snivý, hezký hoch. Jako stín se objevil v saloně Dvorského, díval se melancholicky kolem sebe, bavil se rozpačitě s Klárou a s jemným, oddaným úsměvem vyslechl nějaký nový valčík Vilémův, na nějž odpověděl monotonním přednesem nějaké dojemné básně.

Někdy z čista jasna přišel překvapit „své děti“ — jak říkal — strýc Bauer. Štípl do tváře služku, jež mu přišla otevřít, odhodil v předsíni klobouk a svrchník a již bez okolků se posadil za stůl, naříkal na svůj revmatismus, galantně se poptal po zdraví slečny Kláry a pověděl jí několik pikantních klepů ze společnosti a z divadla a najednou uprostřed nejlepší zábavy obyčejně si vzpomněl, že musí někam, buď na výlet koňmo, na honbu, na partii taroků nebo na nějakou zábavu . . . Políbil dvorně ruku slečně Kláře, potřásl po anglicku pravicí synovcovou a odešel furiantským, vojenským krokem.

* * *

„Jak je, doktore?“ zastavil Vilém Dra Hrabala, odcházejícího z ložnice Klářiny od obvyklé prohlídky. Vzal ho důvěrně pod paždí — byli staří známí — a zatáhl ho do svého pokoje.

„Hm, lepší se to,“ odvětil doktor zdlouhavě, mezi tím co si zapaloval doutník, nabídnutý mu Vilémem.

„To vím též, to mi opakujete již několikráte, příteli, ale rád bych věděl, jestli to stále bude pokračovati k lepšímu, jaká bude budoucnost?“

Doktor Hrabal se spustil do lenošky, natáhl pohodlně nohy na koberec a zakrucoval si špičky knírů. Jeho oči, rozumné, pronikavé šedé oči, spočinuly skoumavě na tváři Dvorského. Chvilku mlčel, pak pohlédl na špičku svého doutníku, otřásl malíkem popel a pravil: „Chcete, abych mluvil upřímně, co?“

„Ovšem, mluvte jen, jsem na vše připraven.“

Hrabal svým klidným pomalým spůsobem, vyhýbaje se vědeckým výrazům, u jiných lékařů tak nezbytným, vysvětlil mu stav Klářin. Nynější její jasnější nálada, její osvěženější síly, to znamenalo pouze klid před bouří. Bál se jen, aby ta bouře nebyla — rozhodnou. To vše, co u ní zdálo se jeviti živost a čilost, nebylo nic nežli chvilkové, příjemné podráždění nervů, nepřirozené, nervosní, chorobné vzepnutí všech sil . . . Její ruměnec nebyl nic, nežli lhavá maska zdraví, jež souchotiny tak často s trpkou ironií vtiskují svým obětem do tváří.

Konečný svůj úsudek shrnul v tom, že ji lze udržet, a to třeba dlouho, kolik let — ale ne zachránit. Dvorský poslouchal lékaře se zatajeným dechem. Očekával vždy smutný konec, ale poslední dobu, zvláště od onoho krásného jarního dne, od onoho dne u okna, počal trochu doufati.

„A ještě něco, příteli.“

Doktor přišoupl své křeslo k Dvorskému. „Vím, jak vám záleží na jejím zdraví, nebo aspoň na nejdelším pokud možná udržení jejího života...

ale vše nemohu sám udělat, my lékaři jsme někdy velcí slaboši, musíte mi pomoci léčit."

„Já?"

„Ovšem, vy byste měl nalézti nějaký lék pro její duši — o tělo se již nějak postarám sám." A na udivený pohled Vilémův pokračoval Hrabal:

„Znám dobře, co se událo mezi vámi, celou vaši historii od vás, ale také od ní. Řekla mi vše, vyzpovídala se mi. Ubohé dítě má jednu velkou bolesť, která zrovna tak krutě zžírá její duši, jako ta druhá její plíce. Ta poslední je nezhojitelná, a nevím jen, kdy nastane katastrofa — možná za několik let, možná jen za několik neděl . . . Ale ta rána na její duši — znáte ji?"

Vilém nemohl snésti podivný, chladný, ostrý pohled doktorův. Se sklopenýma očima odvětil polohlasitě:

„Ano, vím dobře, kam míříte — její pošetilé sny o vdavkách — ale ty se jí, myslím, vykouřily zcela z hlavy, ani o nich nehlesne."

„Nemluví o nich, věřím, bojí se, přetvařuje se a zatím o samotě . . . eh! Ale to vám povídám, že tu duševní její nemoc můžete vyléčiti jedním slovem. A klid a zdraví její duše uleví mnoho bolestem jejího těla. Nuže, její lepší budoucnost, třeba krátká, závisí na vás, stačí, když promluvíte několik slov, slíbíte jí to, potěšíte ji . . ."

Doktor prudce stiskl ruku Vilémovu. Ještě ve dveřích se obrátil:

„Vyléčte ji."

* * *

Vilém cítil ještě vřelé stisknutí ruky lékařovy, jeho slova klidná, ale pronesená s takovým teplem a láskou, ještě mu zněla v uších. Toho dne již neměl klidu. Po večeři sešel do zahrádky.

Nad ním, v nevelikém čtverci mezi čtyřmi zděmi rozepínala se obloha zbarvená zmírajícími stopami po zapadlém slunci, zachycenými v oslňujícím růžovém odlesku v oknech domu přes zdi zahrady vyčnívajícího. Jemný ševel občas vzbudil listí stromů, vrabci se schumelili s hlučným štěbetáním do širokých korun kaštanů vedlejší zahrady a ulicí náhle s rachotem ujížděl kočár. Vilém, sedící v koutě na lavičce, se skloněnou hlavou, s přivřenýma očima dumal.

Kolem něho vše se ukolébávalo v unylé, zádumčivé objetí vlahé noci. Teplý vítr zavanul mu do obličeje. Noc svou čarovnou krásou vnikla do jeho nitra, cítil, jak naplňovala ho svou snivou, utišující vůní. Jeho myšlenky se vznášely ve zlatém roji do výše — do výše, obestřené kouzelným svitem hvězd. Byl trochu smutný, ale též trochu šťastný — a byl již rozhodnut. Věděl, co znamenají slova doktorova. Měl své Kláře vystlat cestu k hrobu růžemi, ona měla usnouti s úsměvem splněné touhy na rtech . . .

Po špičkách se vkradl do ložnice Klářiny.

Spala, slyšel její nestejný dech . . .

„Kláro", zašeptal a sehnul se k ní. Neviděl nežli bílé čelo, jako srp měsíce spočívající v mračnu temných, na podušce rozpuštěných vlasů. Otevřela oči.

Vilém šeptal vzrušeným, blahem se skoro zajíkajícím hlasem: „Kláro — slyšíš, musím ti něco říci, něco krásného . . .“

— — — —

Druhý den se Klára probudila jako po čarovném snu. Položila ruce za hlavu, její oči bloudily v modravých oblacích polosnění. Všechen ten sladký šepot Vilémův, jímž ji včera omámil, ozýval se znovu nebeskou hudbou v její paměti. A řekli si toho tolik! — Mluvili, šeptali jako dvě děti skoro do půlnoci. Za měsíc, nanejvýše za čtyři neděle nastane onen slavný, velký den v jejím životě, jenž bude odpovědí na všechno, co zkusila, štítem proti utrhačným jazykům . . . Před očima se jí zamžikla obvyklá řada vozů úprkem rachotících ulicemi, pak tlačenice před kostelem, oltář, svícny, varhany, pak posvátné obřady . . . Slunce se již dralo do její ložnice, roztřásalo po podlaze své dlouhé pruhy paprsků, naplněné zmítajícím se, tančícím rojem zlatého prachu.

Jak ráda by vyskočila s postele a zapěla si jásavě o závod s těmi veselými, hrajícími si paprsky slunce, kdyby nebylo toho pouta, jež ji schromilo. Ale za dva měsíce! Pan doktor (pronesla to slovo šeptem s posvátnou důvěrou) slíbil, že již se uzdraví. Pak si to vynahradí, pak bude zpívat, tancovat jako zlatá muška ve slunci, jako veverka v lese, jako duhová vážka nad rybníkem . . .

Po snídaní se Vilém zvedl, uchopil hůl a klobouk.

„Kam jdeš?“

„Hádej.“

„Co pak mohu vědět, jen mluv.“

„Podáváš se, dobře, jdu k slečně Boženě.“

„Kam?“ tázala se Klára s udivením v očích.

„Ano, k slečně Boženě?“ vypnul se Vilém s komickou důstojností a švihácky si zakroutil kníry.

„Kdo je to — slečna Božena?“

„Nu, snad nebudeš žárlit, miláčku, je to velmi vážná dáma, víc úcty nežli obdivuhodná,“ smál se Vilém, „jež je proslulá svým uměním skládat z různých drahých látek krásné dámské šaty. Jest postrachem mnohých mužů a idolem mnohých dam. V naší rodině nadělala již mnoho neplech — či chci říci toilet.“

„Nu, a co jí chceš?“

„Přivedu ti ji, blázinku, přece se musíme postarat o nějaké krásné, skvostné — svatební šaty!“

* * *

Ještě toho dne odpůldne dostavila se slečna Božena, jež v mnohých pražských rodinách šila šaty, nebo zasvěcovala mladé dámy v umění oblékati se vkusně, ale — draze. Přinesla balík modních vzorků, hromadu nejnovějších čísel modních listů, různé střihy a vzory látek na šaty. Vyměněno mnoho náhledů, slova se křižovala, vzorky rozházeny po stole, časopisy a střihy rozloženy po pohovce a po posteli a konečně po dlouhé debatě se usjednotily na jednom vzoru. Slečna Božena objednala látky a druhý den se změnil budoár Klářin v malou dílnu. Byla to myšlenka Vilémova, jenž chtěl tímto spůsobem zaopatřit Kláře malou zábavu, malou

hračku, jíž by si krátila dlouhou chvíli. Objevil se v pokoji šicí stroj, pak malý stolek na jedné noze, zakončený červenou čapkou, posetou jehlami a špendlíky. Slečna Božena byla již obstarožná dáma, svým vážným vzezřením spíše „profesorka" nežli švadlena, ač její prsty, žluté, tenké prsty, zdály se býti určeny jen pro jehlu a její zuby pro překusování nití. Dobrácký úsměv zpříjemňoval její hubenou, vráskami již posetou tvář. Byla hovorná a veselá, vše na ní bylo čilé, její slova i její prsty kmitající se s jehlou nad látkou.

Tak plynuly dlouhé, letní dny v neporušeném klidu. Klára spočívajíc v křesle pozorovala celý den pracující slečnu; sama se nesměla ničeho dotknout. Byla navzdor svému lepšímu stavu velmi slabá, někdy cítila tíži na prsou a často kašlala. Vedle ní vesele drnčel šicí stroj, v neunavném tempu vířila jeho kola a jehla se zabodávala do látky, jež s šustotem splývala na podlahu. Časem do toho šustění látek a víření stroje zazněly nůžky, jež svými skřípavými zvuky doplňovaly koncert. Pozvenáhlu z beztvárné látky počaly se probírati obrysy budoucího díla. Klára žila v jiném světě, byla šťastna a zapomněla na vše i na svou nemoc, jež jí však sama mnohdy necitelně připomenula svou přítomnost. Klára se probírala v krajkách, v mašličkách, v umělých květinách, s kočičí ješitností ověšovala se těmi cetkami a pozorovala v zrcadle jich efekt. Byly to krásné dny, ozářené jasem leta, plynoucí v příjemné nečinnosti, v dětských hračkách, lichotících její koketnosti, a v stálé naději, v radostném očekávání příštího štěstí.

Štěstí ... V tom bylo více nežli krutá ironie, v té zatvrzelé její víře v budoucnost, rozpalující, rozohňující to nervosní, útlé stvoření, jež mohl trochu drsnější nával nemoci rázem sklátit. A ona věřila ... čekala ... radovala se ...

Konečně byly šaty hotovy, v celé své nádheře vlnily se v lesklých záhybech rozloženy na stole. Byly hebké, jemné, bělostné jako křídla víly a zdálo se, že šustí již nedočkavou touhou ...

Navzdor své neochabující slabosti, odhodlala se Klára, že si je oblékne na zkoušku. Slečna Božena klečíc za ní, s několika špendlíky v zažloutlých zubech, upravovala jí vlečku a závoj. Klára se otáčela před zrcadlem.

Nad jejím bělostným, nervosně jemným, unaveným obličejem s velkýma, zářícíma očima, byl nahozen závoj z hedvábného tylu, který splývaje dolů v průzračných, mdle zářících záhybech, objal její útlou postavu, vinul se po těžké, sněžné látce, až dole v něžných řasách ulehl na zakulacenou vlečku, podšitou kašmírem. Živůtek, uzavřený kolem krku, byl poset stříbrným vyšíváním, jež se v lesklém toku vinulo i po sukni dolů a rozstřiklo se po obrubách v myrtové guirlandě. V té sněžné, vzdušné záplavé tylu, hedvábí, krajek a kašmíru zvedala se ještě výše její vyhublá postava, bledá barva jejích tváří ještě chorobněji vyzařovala pod závojem, ale Klára viděla jen tu krásu, nádheru šatu, s dětskou radostí prohlížela každý šev a záhyb.

„Ještě myrtovou ozdobu do vlasu," zašeptala, „a tak budu stát před oltářem."

A s veselým jásotem se již chtěla vrhnouti ke dveřím a zavolati z vedlejšího pokoje Viléma.

„Viléme! — Vilé ..."

Ale v tom okamžiku jakoby podťata klesla na židli a její ruka křečovitě se tiskla na prsa a na srdce.

Zbledla příšerně — sevřelať ji náhle tak sveřepá, pichlavá bolesť, že by málem byla vzkřikla. „To nic... není..." šeptala, když ji kladli do postele, „neboj se ..." a strhla ho k sobě. Opět cítil ten horečný, strhaný dech, vycházející z malých, blednoucích rtíků. Líbala ho vášnivě horkými rty, slzy jí stékaly po tváři.

„Nevěř tomu, to přejde ... teď přece nesmím umřít, nesmím, ne, to by bylo hrozné, to by byl hřích ..."

Vilém probděl u ní celou noc. V pološeru jediným svícnem ozářeného pokoje slyšel z rozrytých podušek výkřiky hrozného boje, někdy plakala, zuřila a pak zase jen tiše sténala, tiše, oddaně ve svém utrpení, jako pravá Dolorosa. A každé její vydechnutí, její křečovité záchvaty kašle a slabý, sténající nářek, všechny ty hrozné zvuky, zarývaly se do jeho srdce jako rozžhaveným železem.

Noc plynula tichá, zářící hvězdami a mírem. A když Vilém zahlédl na obloze první zásvit jitra, lehký, oranžový, zelenavý pruh na východě a blednoucí hvězdy, když zpozoroval celý ten nezměrný, strnulý klid zášeří, táhnoucího se nad spícím ještě městem, tu nenadále pocítil tak prudkou, lítostivou bolesť, že klesl s lenošky na podlahu a pozvedaje svou nevyspáním bledou tvář k oknu, modlil se k probouzejícímu se dni, aby byl lepší a milosrdnější ...

* * *

Po malém přechodu několika šťastných dnů, ovanutých dechem jara, upadl Vilémův dům opět v onu pochmurnou zamlklost, z níž se teprv před několika měsíci probudil. Chodilo se opět po špičkách, lékařův kočár zahrčel pravidelně dvakrát denně před domem, v jehož prvním poschodí dvě okna byla zastřena a uzavřena zevnějšímu světu. Malý domek zahaloval se v šero nastávající noci, v strnulé ticho hrobky.

Klára někdy nepohnutě snášela nejkrutější bolesti, s trpkou resignací beze slova hleděla před sebe, jindy však zmítala se nepokojně v poduškách, naříkala a plakala, strach před blížící se smrtí naplňoval její horečně planoucí oči šíleným vyděšením, lomila vyzáblýma rukama, zuřila malomocně, nechtěla nikoho vidět, slyšet ani cítit kolem sebe ...

Její krátká, bludná pouť tímto slzavým životem se chýlila ku konci. Rozmarné děcko venkovské samoty, lehkomyslné, dobré, bezstarostné stvoření, vylétlo si do světa jako dobrodružný, krásný motýl, vesele, s jedinou touhou přijíti tam, kde je nejvíce vůně, květů a slunce ... Ale osud, tak zvaný praktický život, zachoval se k ní, jako se k sebe krásnějším motýlům chovají prosaičtí profesoři se špendlíky za klobouky a se zelenou torbou po boku. Teď zbavena pelu své krásy, zničena tíhou vražedné nemoci, v smrtelném zápasu zachvívala svými duhovými křídly, opuštěna od příbuzných a přátel, jen pod dohledem dobrého, oddaného a usouženého Viléma.

Byl jí vším, otcem, služkou, lékařem a věčným strážcem. Nepřipadaly mu více myšlenky křesťanského rozjímání, nefilosofoval jako dříve o humanitě, ale cítil, že to tak musí být...

Nastaly nejhorší, poslední okamžiky. Bylo to den po neobyčejně prudkém záchvatu chrlení krve, kdy ji polomrtvou, vysílenou ztrátou krve položil zpět do podušek.

Oddechovala těžce, přerývaně, někdy se slabě pohnula, někdy zaslechl nejasné slovo, ale poznal, že to slovo nepatří jemu. Horečka jí lomcovala a časem zablábolila úryvkovité slovo v onom děsném dialogu umírajících s neznámým světem.

Za chvíli ho opět vyrušil šustot podušek a pokrývky. Klára seděla na posteli, vlastně pozvedala pouze s napjetím všech sil svrchní část těla. V její zsinalé tváři z hloubi vpadlých důlků svítily oči příšerným leskem šíleného blouznění, ze skroucených rtů vycházely nejasné, hrobové zvuky, přervané věty, zkomolená slova.

„Viléme... sly... šíš... tleskají...“

A v tom zvedla hlavu, vlasy v nepořádku spadaly kolem jejích mramorových, vpadlých spánků a mávla rukou.

„Nastává ráno... měl bys odejít... nic dále... však... než... ptáče... oh Romeo... (klesla zpět do podušek vysílena a opakovala vyhaslým hlasem) Viléme...“

Vzpomínka divadla, jejích příhod, jejích zmařených snů prolétla jí hlavou v oněch posledních okamžicích, kdy umírající prožijí ve vteřině největší dojmy svého života, kdy na posled stlumeným hlasem rozezvučí se struna vzpomínek...

„Mé šaty...“ zablabolila náhle, jakoby procitla z chvilkové otupělosti. Nový blesk zaplál v uhasínajících očích a prudčeji se pohnula v kupě podušek.

„Viléme... už jsi hotov?... ustrojen?“...

Vilém se nad ní se zatajeným dechem a zaslzenýma očima skláněl, objal ji co nejněžněji a uložil ji zpět do podušek, ale ona se mu třásla, zmítala v rukou a stále blouznila.

„Už je čas... přineste mi svatební šaty...“ A v posledním vzmachu svých vyhasínajících sil, v posledním návalu šílení se vztýčila na posteli a rozepjala do výše ruce.

„Oblečte mne... rychle!“ skoro hlasitě vzkřikla a klesla jako bleskem zdrcena zpět.

Ještě rozryl poslední boj v krutých konvulsích její obličej, zachvěl koutky zmodralých rtů — a nastal klid. Mír rozhostil se po její tváři a ze zřícenin krásného těla vzlétla její duše tiše a blaženě do neznáma, Dvorský vyléčil její duši... Ještě naposled slabě, sotva slyšitelně zašeptala:

„Oblekněte mi je... spěchám...“

— — — —

A oblékli ji v svatební šaty — za dva dny, když ji kladli do rakve.

Lukáš z Leydenu.

O mědirytinách.

Napsal Quido Mansvet Klement.

do byl as první, jenž přenesl rytinu, provedenou na mědi neb jiném kovu, tiskem na papír?" Pro tuto otázku vznikl tuhý spor mezi Vlachy a Němci. Italové odvolávají se na znamenitého umělce a vynikajícího dějepisce umění Vasariho (1511—1574), který ve svém díle „Vite dé piu eccellenti pittori, scultori ed architetti" (I. vyd. r. 1550, II. r. 1568) florencského zlatníka Tomáše Finiguerru (r. 1426—1464) jakožto prvního uvádí, který obraz do kovu rytý a pro vyplnění niellem určený otiskl na papír, což se stalo dle zcela spolehlivého badání as roku 1452. Němci

zase poukazují na pěknou rytinu neznámého mistra, který se znamenal velkým P a letopočtem 1451, dále na sedm listů „Utrpení páně“, mezi nimiž jeden má letopočet 1446. Dle toho by prvenství bez odporu náleželo Němcům. Dále dokazují Vlaši, že se dostal tisk mědirytin z Italie přes Nizozemsko do Německé říše, kdežto Němci tvrdí, že se právě opačnou cestou dostal do Italie, kam prý jej přinesl Rogier van der Veyden. Ošklivá závisť některých Němců šla v tomto boji tak daleko, že si důkladně zapadělali a mědirytiny nepravými letopočty 1422, 1425, 1430 a 1442 opatřili, což ale za nedlouho odhaleno a bez milosti na pranýř postaveno. Hledíme-li zcela věcně na spornou otázku, docházíme prostě k úsudku, že vynález tisku mědirytin učiněn byl v Italii i v Německu asi stejnou dobou. Možná arci, že cesty, které vedly zde i tam k vynálezu, dosti od sebe se lišily.

Vlaši Finiguerra a bezpochyby též Matteo Dei počínali si takto: S kovových ploten, do kterých vyryt byl nákres určený pro niello, učinili snímek ze sádry, aby se přesvědčili, byla-li práce zcela přesně provedena, pak odlili tento reliefní snímek ještě do síry a měli tudíž opět prohloubený, s originálem zcela stejný vzorec, který si pro sebe ukládali. Ale k témuž účelu užívali i jiného prostředku — otiskli před vtavením hmoty niellové načerněnou rytinu na papír. Touto druhou cestou učiněn vynález. Teprve po učinění takového otisku nebo snímku pokryli plotnu zrnkovitou hmotou niella (původ v latinském slově „nigellum“ = černé, jehož se ve středověku užívalo), roztavili tuto na lehkém ohni tak, že plnila všude nákres, pak odstraněny pozorně zbytečné částky této černi a konečně hlazeno vtavené niello „na lesk“. Takováto deska, obyčejně zlatá neb stříbrná, sloužila pak za okrasu kostelního paramentu. První otisky rytin na papír jmenujeme „niellami“ a poněvadž těchto památek není mnoho, jsou ceny jejich ohromné a padělání velice výnosné. Známe případy, že koupen zlatý neb stříbrný předmět niellami ozdobený (za několik tisíc franků), s něhož pak po vytavení hmoty niellové sňato pět neb šest otisků, z nichž každý prodán za částku, která zaplacena za kovový předmět. Ba ve Florencii se vypravuje, že si někdo k takovému účelu vypůjčil parament z jistého chrámového pokladu a po otištění několika lístků na novo niello vtavil a to tak zručně, že na tomto pěkném předmětu žádné stopy atentátu nejsou viditelny. Oba otisky niellové líbací desky (pax), kterou připisují jedni Finiguerrovi, druzí Matteovi di Dei a která představuje korunovaci panny Marie, nalezají se v Paříži (v kabinetu mědirytin a v Arsenale), však větší zvláštností ještě jsou sírové snímky téže desky v Londýnském museu a v Turinské Albertině — desku samu možno viděti v Uffiziích ve Florencii. Znamenaných niell jest velice málo; jsou to jen práce zlatníků Peregriniho z Ceseny, M. Rosexe z Modeny a Pallajuola z Florencie, kdežto Foppa, F. Spinelli (?), Francesco Furnio, Amerighi, V. Danti, Raibolini, Brunellesco, Bandinelli, Marc-Anton a j. v. práce své neznamenali. Z německých mistrů zhotovili otisky niell M. Schongauer a A. Dürer, od něhož znám jediný lísteček zvaný „hruška kordu“, otištěný s kulatého zlatého knoflíku pro meč Maximiliana I. (Kristus na kříži a po stranách Marie a Jan.) Za vzácné exempláře niell platívá se dva, tři, čtyři i více tisíc zlatých. Niellami

byl tudíž dán v Italii první podnět k tisku obrazů do kovu rytých a vůbec má se za to, že Baccio Baldini (nar. r. 1436) byl první, který v letech šedesátých stol. patnáctého mědirytiny na papír přenášel a brzo na to větší počet následovatelů našel.

Zde nebude od místa promluviti o technické stránce mědirytectví, jehož základ jest opakem dřevorytectví v tom smyslu, že výkres pro

Albrecht Dürer.

otisk mědirytiny prohlouben jest mělce do kovové plotny, kdežto při dřevorytině nákres pro otisky jest reliefní, tak že se při těchto čerň na vypouklou plochu nanáší, při oněch však do rýh ponořuje. Píchání jehlou neb rytí rydélkem do kovu provozovalo se za starých věků dosti často, o čemž svědčí ryté šperky Egypťanů, nejméně 4 tisíce roků staré, toaletní nářadí Reků, Etrusků, Římanů, ve středověku pak kostelní nářadí a zbraně Franků, Germanů a j.; později provádělo se při niellování, až

konečně došlo na vlastní mědirytinu pro otisk na papír. Měď zvolena především proto, poněvadž kov ten struhačem snadno se dá vyhladiti

Martin Schongauer.

a jest dostatečně jemný, zároveň pak dosti pevný pro větší počet otisků a pro leptání lučební tekutinou. Měděná plotna musí býti co nejpečlivěji připravena, stejnoměrně a hladce vybroušena, načež začne umělec kresbu

kontur buď lehkým rysem jehlou neb slabým leptáním; pak teprve provádí podrobnosti čárkování, stínů a teček nákresu rydélky, kteráž musí býti pro rozmanité potřeby tak zařízena, aby pracující všechny druhy čárek a t. d. co nejsnáze prováděti mohl. Při rytí se stává, že okraje rýh a teček tvoří drsné hřebénky; tyto třeba před tiskem pomocí struhače odstraniti, poněvadž by jinak otiskům vadily četné skvrny. Rydélky se pracuje vždy zdola nahoru a chce-li rytec prováděti čáry zakulacené neb okrouhlé, nechá pravou kreslicí ruku pevně a nehybně spočinouti na desce, jíž levá směrem potřebným tak hýbe a zatáčí, by se žádoucí čára provedla. Hotová rytina se potře barvou pomocí břišce a to s největší pečlivostí, aby nebyla vynechána ni nejmenší rýha, pak se důkladně očistí, by nezbyly žádné skvrnky na ploše a čerň se nalezala jen v rýhách, a konečně se vkládá do zvláštního lisu pro měditisk, při čemž se papír k otisku určený navlhčí ssavým papírem a pokryje vlněným suknem. Na to vsune se prkno, na kterém rytina leží, mezi točící se válce a tímto tlakem vniká papír do vyrytých částek plotny, které jsou vyplněny barvou, a otiskuje ji. Takovýmto spůsobem možno pořiditi až tisíc otisků, ale pak bývá plotna tak opotřebována, že další výtisky jsou bez ceny. Ale za našich dnů, kdy spotřeba některého otisku stoupá do tisíců, vynalezeny ocelorytiny, kterých se snímá až dvacet tisíc s jedné plotny; poněvadž se však tento materiál pro jisté vady neosvědčil, odpomáhá se jim v nejposlednější době tím způsobem, že se zocelnatí plocha ryté měděné plotny. Tím se také stalo, že ocelorytiny téměř zcela zanikají.

Že se vždy mědirytiny stejným způsobem nepracovaly, vidíme nejlépe v rozličných sbírkách dle dob, z nichž rytiny pocházejí. Rozeznáváme nejstarší „rytiny čárkované“ (Mantegna, Dini, Rossi, Zoan, Schongauer, Dürer, Leyden a j. v.), dle potřeby křížované, při přechodu stínů ku světlým částem jemnými, lehce zahnutými čárkami opatřené, nebo později pro zvýšení malebnosti a většího dojmu i tečkované; tyto poslední nazývají se „rytiny kartonové“. Nizozemčané užívali nejsmělejšího vedení rydla se střídáním čárkování a Francouzové ve své lehkosti tvořili každý dle svého citu, tak že takořka každý slavný mistr utvořil zvláštní školu. V největším rozkvětu mědirytectví za časů slavného Rubense začal nejobtížnější spůsob v mřížovitém provádění křižovatin, které pro každý předmět zvláštního vedení rydélek vyžadovalo a pomocí teček a čárkování takové přesnosti a jemnosti docilovalo, že na příklad i málo cvičené oko různé druhy oděvních látek rozeznati může. Mistrně provedeny bývají vedle toho i kovy, nejjemnější podrobnosti krajin a měkce i hebce podané masité části těl.

Také ostrou jehlou prováděny mědirytiny, které se však pro větší počet otisků nehodí; za to jest kresba tak jemna, jako by pérem byla rysována. Nejznamenitějším mistrem t. zv. „studené jehly“ byl veliký Rembrandt, jenž také na nejvyšší stupeň zdokonalil „gravury leptané“, které jsou korunou mědirytectví.

Leptání v kov prováděli nejdříve mistři zbrojíři a dle všeho byl to mědirytec Daniel Hopfer, který zavedl a počal tisk rytin leptaných r. 1510 v Augšpurku. Od něho podán také návod k této práci. Že by

byl Dürer o tomto spůsobu psal Raffaelovi, který pak o něm podal zprávu Marc-Antonovi, jest pouhou domněnkou některých badatelů. Pro-

Harmensz Rembrandt van Rijn.

vádění leptaných rytin jest následkem složitějšího postupu práce namahavější a vyžaduje velké obezřelosti tvořícího umělce. Horká měděná

deska pokryje se stejnoměrně pokostem z mastiku, vosku a kalafuny s příměskem asfaltu, kterýžto pokost po schladnutí ztvrdne, načež se buď začerní kouřem neb natře roztokem bělnaté křídy; na tento podklad provádí se pak nákres jehlou v ten způsob, že vniká jehla jen vrstvou pokostu a odkryje červenavou měď, které se téměř ani netkne. Je-li takto celý nárys hotov, ohraničí se okraje plotny vyvýšenou stěnkou z vosku a na plochu se rozlije vodou rozředěná lučavka (kyselina dusičná, za našich dnů leptadlo k tomuto účelu vynalezené a zdraví méně škodlivé), která otevře kov a takto nákres prohloubí. Pak následuje důkladné vymytí čistou vodou a opětné zakrytí vyleptaných míst pokostem, jenž se nanáší štětcem namočeným do terpentinu. Na to se pracují týmž způsobem další podrobnosti uměleckého díla, zejmena stínové části a místa určená pro největší vyhloubení leptadlem, a rýsování, leptání, mytí a pokrývání se opakuje tak dlouho, až jest celá plotna dohotovena. Nejvíce záleží na tom, aby umělec postřehl pravý okamžik, kdy lučavka potřebnou část vyleptá, by nebyla „přeleptaná“ neb „nedoleptaná“. Shledá-li umělec některé vady v leptané rytině po úplném smytí celého podkladu, napravuje tyto obyčejně rycí jehlou a někdy i rydélkem. Tohoto leptacího způsobu užívala veliká řada umělců pro původní komposice i pro překresy a můžeme je tudíž zahrnouti jménem „malíři-rytci“, pod kterýmžto jménem vydal badatel Bartsch dílo o 22 svazcích, kde nalezne čtenář málem vše, co v tomto oboru pracováno v Italii, Nizozemsku a Německu. Největší mistr tohoto umění byl bez odporu Rembrandt, dále z Holanďanů Waterloo, Berghem, Lievens, Potter a j., z Vlachů Parmeggiano, Reni a Franco, Španěl Ribera, Francouzi Callot, Gelée a Morin; Němci uvádějí mezi „svými“ mistry toho oboru vždy na prvním místě našeho V. Holara a Poláka Chodowieckého, pak teprv Erharda Dietricha a j. v.

Jiný způsob mědirytin jest tečkovací, jehož se užívalo nejvíce pro nahá těla, a pak „mědirytiny čekaněné“, totiž puncami zlatnickými provedené, které se však netěšily veliké oblibě, ačkoliv nalezáme již z r. 1480 takové práce mistrů italských. Jiné způsoby mědirytectví mají podřízenější význam a zmíním se o nich dále na vhodných místech.

Nejzajímavější kapitola při posuzování hodnoty mědirytin týká se stavu plotny v době, kdy ten který list byl tištěn. Platí tu pravidlo: „Čím dříve, tím lépe“ totiž: Čím dříve byl otisk zhotoven, tím bývá cennější. Plotna s rytinou mohla býti pod rukou umělcovou dvakrát, osmkrát, deset- i vícekrát pozměněna, o čemž některý sběratel nemá ani tušení. Tyto viditelné změny listu a to zejmena při gravurách leptaných následují za sebou asi tímto pořadem: Umělec byl s prací leptací hotov, chtěl se přesvědčiti, jak vypadla, a otiskl první list, který se pak nazývá „leptaným tiskem.“ Často navzdor velkým vadám a chybám bývá právě tento otisk nejhledanějším exemplářem a mnohý sběratel je přešťasten, má-li takový kus „v nedbalkách“. Chyby, které umělec na tomto prvním otisku zpozoroval, hleděl pak odstraniti a třeba celé části, kde na př. leptadlo dosti neúčinkovalo, jehlou ba i rydlem opraviti, načež učinil si opět snímek: „nedokončený tisk na zkoušku“. A dle toho snímku vzal plotnu ještě jednou pod ruku a dodal práci posledního zje-

Jacques Callot.

mnění, kde se toho ještě potřeba ukázala. „Tisků na zkoušku“ bývá někdy i více a zajímava jest pak taková stupnice pozvolného výbrusu a zjemnění práce rytinové. Člověk umělec jest však také omylu podroben, čímž se stává, že někdy to, co chtěl napraviti, naopak pokazil a proto ta láska sběratelů k prvním „tiskům leptaným“. Konečně jest dílo dokonáno, umělec si učiní pět, někdy i více otisků pro sebe, řekněme na památku, a tyto listy jsou „dokončeným tiskem na zkoušku“, pro sběratele také pode jmenem „épreuve d' artiste“ někdy nejcennějším. Pak následuje „otisk se známkou“; známku tuto umělci buď do okraje plotny vryli v podobě nějakého výstřelku, kudrlinky, ptáčka, hlavinky dívčí, štítu a j., aneb to bývá jisté místečko neb drobounký předmět na obraze, který zůstal nevypracován, tudíž bílý. Na trhu uměleckém zovou se tyto otisky „remarque“ a za našich dnů tiskne se jich až sto kusů. Po vymazání této známky z plotny nebo přirytí vynechaného místa sejme se několik otisků „přede vším písmem“ — „avant la lettre“, kde totiž chybí ještě na listu podpis umělce i podpis vyobrazení. Pak teprve se připojují jména umělců a to následujícím spůsobem: Umělec, od něhož pochází komposice i rytina, připojuje své jméno a poznámku „invenit“ neb „delineavit“, což se také zkracuje v „inv.“ neb „del.“. Ale často se stává, že rytec z povolání přenáší komposici umělce na měď a pak se znamená dle obyčeje původce na levou, rytec na pravou stranu. Tři jmena se znamenají tenkráte, když objednaný kreslič dodá mědirytci z povolání kopii uměleckého díla některého mistra. Zhusta se znamenají umělci na rytinách samých plným jmenem aneb také velmi často jen monogramem; avšak někdy klamou z pouhé libůstky přijatými, neb k nepoznání změněnými jmeny svět sběratelů, kterážto okolnost se již stala mnohému badateli velice nepříjemnou. Rozmanitosť, jaká panuje ve znaménkách umělců, jest přímo ohromná a kdo se chce zevrubněji poučiti, nalezne v díle „Monogrammisté“ od Naglera a Andresena tisíce takových znamének a podpisů s příslušnými výklady. (Dokončení.)

Revolucionáři bulharští.

Ze zápasů bulharských za svobodu počátkem let sedmdesátých.

Píše Jos. J. Toužímský.

III.

Vasil Levský.

Jako velechrám od přírody zbudovaný, v němž úchvatná mohutnost a velebná opravdovost dotýkají se duše člověka, rozkládá se před tebou krajina Karlovská. Gjumrukčal, Maragedik, Vežen, starci hor s probělavělými skráněmi, vypínají se do oblačných končin nad temena Balkánská, jež boky svými jako stěny spadají do údolí, jehož protějšek tvoří Bogdan a Bratje, vynořující se nad zelený šat Sredny Gory, po obou stranách rovinky Karlovské k Balkánu se přimykající. Jako stříbrný had vlní se Giopsa středem doliny, přijímajíc s obou stran šumné, klokotavé bystřiny horské. Města a dědiny oživují krajinku již od nejstarších dob obydlenou, jak svědčí mohyly tu rozseté a památky nalezané. Zde jest Karlovo, stará bulharská Sušice, nad říčkou Sušicí rozložená, pílí a vlastenectvím svého obyvatelstva proslulá. Jako u nás rýžovnictví zlata Sušicku dalo jmeno, tak snad i této končině, než v novější době podle sněhů horských přezvána z tureckého Karlovým polem. V blízkém sousedství k úpatí horského obra tulí se starý slovanský Sopot, opodál něhož na srázovitém útesu strmí nedostupné rozvaliny památného v nejdávnějších již dobách hradu Sopotského. Na úbočí stranou pod ním bělá se mezi zelení zahrad i lesů starobylý klášter sv. Spasitele, sv. Spas vůbec zvaný.

V klášterním tom chrámu konala se o sv. Kateřinu 24. listopadu 1857 tichá slavnost. Dvacetiletý Vasil Ivanov Kunčev, rodák ze sousedního Karlova, skládal tu sliby řeholní, přijímal postřižiny a černé roucho mnišské.

Vážná to chvíle v životě mladého muže! Na jedné straně krátké mládí jí zakončuje a na druhé život odříkání počíná. Matka Vasilova, chudá vdova, rozplývala se v slzách. Byly to slzy něhy mateřské, slzy, jež dojem chvíle i bol srdce jí působil. Zbožná žena, ale nebyla to přece pro ni radostná událost, když nejstarší její syn odříkal se světa, třebas mu na něm růže byly nekvetly. Slzeli i oba mladší bratři Vasilovi i blízcí příbuzní. Mnišské postřižiny matku i příbuzenstvo překvapily. Staly se po vůli strýce, archimandrita hadži Vasilije, jenž v tajnosti zachovával záměr ten, dokud nebylo vše připraveno, aby snad příbuzní jinak ještě Vasilovi neporadili. Shledávalť v černém „rase“ mnišském prospěch Vasilův i prospěch svůj.

Volná část života světského, kterou v chrámě sv. Spasitele zakončoval, počala pro Vasila okolo svátku sv. Petra r. 1837. Otec jeho brzo sešel smrtí a matka Gina s třemi syny nuzně se živila. Vzdor tomu navštěvoval školu v Karlovu a potom i v osvícené a bohaté Staré Zagoře, kamž odvedl si ho r. 1850 bratr matčin, archimandrit hadži Vasil, do kláštera. Po třech letech vrátil se i se strýcem do Karlova, stal se oblíbeným pro svůj hlas a zpěv v kostele Karlovském, ale obživy najíti nemohl, aspoň ne takové, která by mu byla přiměřena. Uposlechl tudíž tím spíše domluv strýcových, když mu hadži Vasilij se zavázel, že ho pošle na další školy, až mu sebere tisíc grošů a že učiní ho svým dědicem.

Když rozlétla se zvěsť po Karlovu, že oblíbený jejich pěvec chrámový nalezá se v klášteře Sopotském, odebrala se tam deputace občanstva, aby ho přivedla zpět, než stane se mnichem. Ale bylo již pozdě. Poslům odpověděno: Hledáte psalta Vasila, ale toho není více, místo něho jest tu diakon Ignatij. Jmeno to dáno mu bylo při postřižinách jako řeholní.

Ze Spasského monastýru uveden byl Ignatij do Svatohorské mnišské stanice v Karlovu. Čtyřicet dní neviděl tu nikoho známého a nemluvil s nikým ani s nejbližším příbuzným, aby utvrdil se pro nový život svůj. Pak považován byl za dosti již pevného. Počal nový život, avšak ten vypadl přece jinak, než jak strýc a mniši si představovali. Z diakona stal se průběhem let apoštol, kterýž víru svou zpečetil také mučednickou smrtí.

Záhy počal mladý diakon pociťovati rozdíl mezi zásadami řeholnictví a skutečností. Strýc přál si ho proto míti diakonem, aby měl v něm věrného sluhu a spolehlivého sběratele milodarů po vesnicích. A sbírání stalo se hlavním jeho zaměstnáním, které ale z hloubi duše se mu protivilo, až stalo se nesnesitelným. „Sbírej, k čemu máš dlouhé raso!“ domlouval mu strýc, ale Vasil-Ignatij jevil čím dále tím menší ochotu. Kdysi zavítali do vesnice Arapova. Za „Gospodi pomiluj“ dostal archimandrit kupu sena. — Svleč raso, dej do něho seno a odnes přes ves do chaty k ostatním sebraným věcem! nařídil mu strýc. Vasil opřel se mu tehda poprvé. Nésti na zádech v řeholním habitu seno z jednohò konce vesnice k druhému zdálo se mu ponížením, všecky meze přesahujícím. — Kdyby se svět propadl, strýče, nemohu se k tomu odhodlat, bylo by to hanba pro mne, odmlouval. Vzájemný poměr mezi diakonem Ignatijem a otcem Vasilijem stával se tím napjatějším. Diakon stěžoval si i přátelům, že jeho mnišství záleží vlastně ve sbírání milodarů a že jest mu od srdce protivno, plahočiti se po vesnicích za žebrotou po domech, ale ti pokládali to za cosi samozřejmého, aby nejmladší diakon konal nejtěžší služby.

Takž dílem v tiché celi, dílem po vesnicích trávil rok za rokem, až přiblížila se léta šedesátá. Strýc jeho odjel tehda, sebrav kde co mohl, navštíviti svatá místa v Palestině a diakonovi nastaly tím volnější chvíle. Avšak již i jiné věci tanuly mu na mysli. Růženec a černý kříž mnišský nosil na vrch oděvu a revolver ve spod. Břitký handžar měl ve své celi již ze starších dob. Boj za svobodu, povstání proti Turecku zaujímalo mysl klášterníkovu.

Kdo vštípil myšlenku tu mnichu od světa odloučenému? Neznámo.

Zdá se, jako by byla letěla od jednoho konce Bulharska k druhému a byla roznítila srdce spřízněná. Byl to první záchvěv jara národního, jenž budil mysli k novému životu. Bohužel pohynuli jeho první věstitelé na popravištích neb v neohrožených zápasech; černá zem je pokryla neb kluny balkánských supů pohrobily prve, než celý národ procitl k životu. Záchvěv ten rozhodl i o sudbách mladého mnicha.

Když spisovatel a revolucionář bulharský Rakovský r. 1860 zavítal do Karlova, neopomenul diakon Ignatij s ním se spřátelit. Srbsko počne a my s ním! stalo se heslem mladým revolucionářům bulharským. Mladý mnich nepomýšlel již na nic než na cestu.

V noci na 15. března 1862 vyjížděl ze Svatohorské klášterní stanice Karlovské Ignatij. Opatrně a tiše rozhlížel se na všechny strany, zda ho nikdo nepozoruje, a potom dal se do klusu. Nejprve zamířil k vesnici Dъbeny a tu v přátelském statečku setrval až do pozejtřího dne. Kůň, na němž jel, nebyl jeho, byl to kůň jeho strýce archimandrita a nebylo pochybnosti, že tento strhne velký povyk a bude ho hledat snad i četníky tureckými. Teprve když zvěděl, že strýc hledá ho na jiné straně v Kaloferu, pustil se do Plovdiva, aby tu vyzdvihl si průvodní list, bez něhož cestování po hlavní silnici by mu bylo téměř nemožné. Ježto učinil již dříve přípravy a vyzdvihl si od obce nenápadně vysvědčení, že cestu Tureckem má podniknouti, byl mu vydán bez obtíží, když zaplatil povinnou taxu. Turci vůbec rádi dávají teskere (průvodní listy) poněvadž vydání jich přináší jim důchod. Z Plovdiva klusal pak diakon hlavní cestou k Tatar Pazardžiku, Ichtimanu, Sofii a čtvrtého dne k večeru stihl do Niše.

Až do Niše mohl jeti volně, ale dále k hranicím srbským nesměl se přiblížiti. Avšak i o to již bylo postaráno. Našel v Niši přítele, který pomáhal přicházejícím Bulharům, aby dostali se za hranice. Až sem byl také mnichem Ignatijem, na dále byl opět Vasilem Ivanovem. Dal si ostříhat vlas, jejž měl si nechat nedotknutý, prodal řeholní roucho i koně, aby získal peněz do Bělehradu a jedné noci převedl ho přítel přes hranici do Srbska.

V Bělehradě shledal se již se sty druhů, kteří se tu shromáždili pod vedením Rakovského. Celý revoluční Balkán byl na jaře 1862 v Bělehradě a Srbsku. Bulhaři čekali, že zde nadejde jim chvíle, kdy nejen Srbsko, ale i bulharský národ povstane k boji za osvobození. Zde prodělával první školu a nabýval prvních revolučních zkušeností.

Dne 23. května nadešel strašný večer v Bělehradě. Pevnost byla v rukou tureckých a tolikéž brány opevněného kolem města. V divadle provozována pravě „Kosovská bitva", když zahřímaly dělové rány z turecké pevnosti. Večer došlo totiž do sporu mezi Turky a Srby, Turci zabili srbského hocha, srbští četníci zakročili, lid se bouřil, neohrožený Ďoka Vlajković svolával své čety, jež v Bělehradě byly pohotově a hned v první chvíli přikvapila i četa bulharská.

V různých místech a jmenovitě u bran městských vedeny krvavé potyčky, při nichž ukázalo se, že Turci nebyli již pány v městě, nýbrž živlem slabším a že udržeti se mohou jedině pod ochranou své pevnosti. Bulhaři drželi se statečně. Vedeni od Rakovského a vojvody Ilje vykli-

zovali ulice od Turků a dobývali brány. I bulharští zahradníci, kteří v okolí Bělehradu pěstovali zeleninu, a zedníci, kteří na leto na stavby sem zavítali, vyznamenali se svou pomocí. S tesáky, širočinami a sekyrami táhli k branám a co jedni zápasili s Turky, oni drtili brány a srovnávali turecké hradby se zemí. První srážku podstoupila bulharská četa u městské brány. Z tří stran podnikli útok. První, jenž vrhl se na náspy proti řadám tureckým, byl mladý muž, modrých, velkých, jasných očí, jenž s tasenou šavlí v jedné a bambitkou v druhé ruce letěl proti zástupu tureckému. Byl to Vasil Ivanov, nedávný mnich svatohorský. Vypálil a turecký juzbaša (setník) kácel se k zemi. V patách za smělým junem kvapili jeho druhové. Za krátko brána byla dobyta a potom se zemí srovnána. Do rána byli Turci vypuzeni z města, čímž první boje byly ukončeny. Srbové pak a pomocné jejich sbory obkličovali pevnost z pozemní strany. Bulharské legii připadl tu opět čestný úkol. Byla rozložena na nebezpečném místě, vydaném palbě pušek tureckých z pevnosti.

Avšak nadešlo brzo i sklamání. Rakovský zařizoval v Bělehradě celou revoluční organisaci pro Bulharsko, podporován co nejvydatněji od Ďoky Vlajkoviće, Srba a nadšeného Slovana, jenž při obraně Malakova na Krymu proti spojeným vojskům Evropy přišel o nohu a jako skvěle vyznamenaný ruský kapitán ve výslužbě život svůj posvětil dílu osvobození Balkánského poloostrova. Vzdor jedné noze jezdil hbitě na koni a byl rádcem, pomocníkem a duší v každém podniku za osvobození. S vůdci čet povstaleckých a revolučními výbory udržoval stálé styky. Největšího odpůrce shledával v diplomacii slovanských států, ani srbskou nevyjímaje, s níž často býval v poměru velice napjatém. I srbský kníže Michael, jenž Vlajkoviće velmi si vážil, měl všeobecné povstání křesťanského obyvatelstva proti Turecku nejen na mysli, ale za svůj cíl, k němuž vyhledával spojenců i jinde v Evropě. Okolnosti evropské byly však mocnější často než jeho vůle a účtuje s těmi cítil se nucena odkládati velký podnik vzdor netrpělivosti, s níž jednotliví činitelé jej očekávali. Tak bylo i nyní. Srbsko dosáhlo toho úspěchu, že zbavilo se Turků v městě a mělo naději diplomatickou cestou dosíci ještě větších úspěchů, avšak v jakémkoliv dalším nepřátelském podniku proti Turecku bylo by ostalo osamoceno a vydáno nebezpečí zakročení snad i se strany rakouské. Proto zjednávalo pořádek, zabezpečujíc si při tom vyvinutí branné moci pro budoucnost.

Bulharská legie, čítající 800 mužů, na jejíž vydržování přispěl i kníže Bogorides, potomní guvernér Východní Rumelie, 1000 zlatými lirami tureckými (přes 11.000 zl.), jež dr. Raško od něho odevzdal důvěrně Rakovskému, musila odvésti belgické pušky, jimiž byla vyzbrojena a posléze odložiti i bulharské odznaky, stříbrné lvy, jež také v první chvíli pro ni byly zhotoveny. Byla rozpuštěna a zabráněno jí vtrhnouti za hranice, jak zamýšlela. Ty tam byly krásné sny, jimiž bojovníky těšil Rakovský a ty tam naděje, že bude jádrem národního vojska, které osvobodí Bulharsko. Většinou odcházeli hloučky sklamaných do Rumunska, odkudž po různu a nepozorovaně vraceli se jednotlivci zpět do své vlasti.

Mezi těmito byl i Vasil Ivanov. Zdržel se sice několik ještě měsíců v Bělehradě, kde sobě i našel práci v závodě postřihačském, ale posléze i on dal Bělehradu vale. Ubíral se do Rumunska a přes Rumunsko zpět do vlasti a rodného Karlova.

Vracel se sklamán, ale nikoliv zlomen. Podivná změna stala se s řeholníkem. Povolný, tichý, bázlivý dříve jinoch změnil se v muže tvrdého, neústupného, železné, bezohledné vůle. Směle řekl strýci archimandritovi do očí, kde byl a když mu ten pohrozil, že oznámí věc tureckým úřadům, odvětil mu prostě: „A já udám, že jsi mne tam poslal.“ To působilo, že strýce obměkčil. Vrátiv se, oděl se Vasil Ivanov opět v roucho řeholní, které za daných okolností nejvíce mu ještě poskytovalo ochrany. Nicméně byl zatčen a do Plovdiva dopraven, posléze však postaven před soud jen pro koně, na němž odjel do Srbska a po tříměsíční vazbě propuštěn jako nevinný. Strýc pomýšlel již na to, aby ho vypravil do velkého kláštera buď na Svatou horu Athonskou nebo na Rylu, avšak o Vzkříšení r. 1863 překvapil mnich svět tím, že vstoupil do chrámu v obyčejném oděvu národním a ostříhán. Bylo to pohoršením pro věřící, pro něž déle nemohl setrvati v Karlovu.

Jeho záměry nesly se také jinam. Stal se učitelem ve vesnici Vojnagovu, na úpatí Sredny Gory poblíž silnice plovdivské. Rok vytrval tu, pak r. 1865 ho vidíme až na druhém konci Bulharska, v Jenikieji v Dobrodže a potom v Kongasu tutéž. Avšak jakým byl učitelem! Učil nejen děti, ale i dospělé a učil je nejen čtení, psaní a počítání, ale i historii bulharské, tělocviku, zápasům a dostihům.

Ve Vojnagovu vykládal dospělým, kterak vypadá svět i jinde, kterak bývalo druhdy a býti má příště. Ano seřaďoval je i dokonce, vodil jako vojsko, učil běhu, útoku, zápasům. Chudobné jeho jizby byly dnem i nocí otevřeny každému, kdo ho hledal k vůli radě, pomoci, zábavě nebo poučení. V horách Karlovských a Kaloferských objevila se četa hajducká a Vasil Ivanov na celé dni zmizel z Vojnagova, donášel četě potravu, střelný prach a zprávy o zaptiích. Posléze i Turci počali mu věnovati pozornost, zaptiové naň poukazovali, a sháněli se po něm. Nezbývalo mu než prchnouti a to hodně daleko, kde nikdo ho nezná.

Tak objevil se v Jenikieji nedaleko Tulče. Obyvatelstvo těžce tu trpělo od Čerkesů, ale Vasil Ivanov věděl si rady. Zřídil stráž z občanů, silnou a neohroženou. Byl-li kde sňatek, trh, pouť, příležitosti to, jichž Čerkesové k obírání křesťanů používali, byl tu Vasil se svou stráží. Směle díval se Čerkesům do očí, až tito vidouce proti sobě přesilu, mizeli. A nejen to. Zavedl zde i tělocvičné hry, házení kamenem, skok do dálky, zápasy. „Daskal Vasil“ stal se hnedle proslulým v celé krajině, což mu nemálo počalo opět vaditi u Turků.

Zde poprve objevuje se i jeho jmeno Levský. Lev bulharský vedl ho nepochybně k tomu, že jmeno to si osvojil. U Jenikieje podnes zaraženy jsou kůly v poli a vesničan tu ukazuje, tak nezměrné skoky že činil jejich daskal (učitel) Vasil Levský. Podobně činným byl pak i v Kongasu. Když i tu po několika měsících stal se mu pobyt nemožným, vrátil se zpět k rodným svým horám. Ale Turci nezapomněli dosud na něho. Jedva se v Karlově ukázal, musil prchati. Oklikou přes Šipku, Balkán

pod sv. Nikolou, Gabrovo a Ruščuk dostal se v letě 1866 přes Dunaj do Rumunska.

V Evropě počínalo opět hnutí. Prusko a Italie podnikly válku na vyhlazení rakouské říše. V Rumunsku nastala změna na trůně, kníže Kuza svržen a na jeho místo povolán Karel Hohenzollernský, od něhož očekávána velká akce po případě i do Sedmihradska. Na Kandii propuklo povstání a Srbsko s Černou Horou uzavřelo alianci vůči událostem, jež na Balkáně se chystaly. V Rumunsku bylo živo. V Bukurešti byl hlavní stan revolučního Bulharska. Dvě čety vytrhly r. 1867 za Dunaj, Filipa Totja a Panajota Chitova. Levský přidružil se k této.

Četa Panajota Chitova, jenž ze svých podniků Balkánských složil účty ve zvláštním spisku v Petrohradě vydaném, čítala třicet odhodlaných mužů. Vasil Levský byl jejím barjaktarem, praporečníkem, kteráž hodnost po vůdci či vojvodovi bývá největší. Počátkem července dostala se četa nepozorovaně od Oltenice k nízkému bulharskému břehu u Tutrokanu, východně od Ruščuku. Od Dunaje k Balkanu táhne se tu divoké Deliormansko čili krajina pralesní s obyvatelstvem převahou tureckým. Odtud po Balkáně až k Srbsku byl cíl cesty její.

Potera za poterou, srážka za srážkou následovaly. Neohroženě choval se tu Levský. Sotva měli vlastenečtí zápasníci oddechu od pronásledovatelů, pouštěl se Levský samoten bez průvodu do dědin, jež zdály se mu bulharské. Tam shromažďoval muže a proslovoval k nim řeči připravuje je na chvíli, kdy i oni budou muset zbraně se uchopit.

Tak podél celého téměř Balkánu dostal se opět k temenům Gjumrukčalu a Maragediku nad Karlovem. Opět viděl rodné své místo, jež hluboko pod ním v rovině se rozkládalo, i Sopotský hrad i klášter sv. Spasitele. Schylovalo se k večeru, když četa, jež v ustavičných bojích dosti již ztrát byla utrpěla, zastavila k odpočinku ve výšinách nad tou krajinkou. Levský neváhal a pustil se po známých mu stezkách dolů. Byla již čirá noc, když blížil se k městu. Vyburcoval tu svého přítele, odevzdal psaní, opatřil opanky na cestu a jiné potřeby hajducké a pohovořiv si o novinkách a zvláštnostech ve městě, jež rok neviděl, vydal se při úsvitu zpět na hory. Na Zlatickém Balkáně stihl opět své druhy přinášeje dosti novinek.

Jedna z nich byla, že Turci vyslali poteru, aby zlapala hajduky, kteří táhli s praporem s bulharským lvem a vyzývali cestou všude lid, aby připravoval se k povstání. Potera ta, z četníků a vojáků se skládající, vrátila se však s nepořízenou, na zlé povstalce ani nenarazila. Za to nabídl se turecký jeden důstojník, aby mu bylo dovoleno vystoupiti na hory a přinésti hlavy hajduků. Dívaje se dalekohledem vojvoda Panajot vskutku ho spatřil, kterak rozmlouvá s pastýřem. Obrátil se tedy za soumraku k pastýři a ten mu vyložil, kterak chce míti pastýřské oděvy, aby mohl polapiti rozbojníky nepoznán. — Dej mu jen šaty, přikázal Panajot, ale dej pozor, aby nebyly děravé, až je dostaneš zpět. Na zejtří ovčáci se blížili. Panajot nechal je předejít a pustil se do nich teprve, když přešedše jali se pálit po Bulharech, které zatím spozorovali. Povstalci zaujali místa za stromy, každý vzal na mušku Turka a když otřásl vzduchem

výstřel leželi turecký důstojník a dva vojáci ve své krvi na zemi. Ostatní se rozutíkali.

A tak šlo to dále po horách od Zlatice kolem Sofie, k Pirotským vrcholům a po těch dále do Srbska.

V Bělehradě opět byl čilý ruch. Jmenovitě Bulhaři se tu soustřeďovali. Zřizovala se zvláštní legie, jež umístěna byla v pevnosti, kterou turecká posádka právě byla opustila. I Vasil Levský vstoupil do této legie, aby učil se řemeslu vojenskému podle předpisů a pravidel vědeckých. Byl však zachvácen těžkou nemocí žaludeční, která trvala mnoho měsíců, tak že nemohl v ní bráti podíl. Legie ta se nevydařila, záhy propukly neshody mezi Srby a Bulhary, jichž Srbové nevelmi si vážili, až posléze vzala za své na dobro a spolu veškeré přípravy k akci, když 10. června 1868 kníže Michael padl rukou najatých vrahů v Topčiderském parku.

Brzo potom s průvodním listem srbským, na znamení národního smutku černě vroubeným, objevil se chorobou sešlý Vasil Levský opět v Bukurešti. V četě hadži Dimitrově a Karadžově, jež tehda chystala se za Balkán, podílu neměl, za to objevil se brzo v Burgassku, kdež sbíral četu, která by Dimitrově z druhé strany Balkánu podala ruku. Když tato však byla rozbita, četa Levského již samostatně ani nevystoupila. Navštíviv pak ještě mnohá města, Levský navrátil se do Rumunska.

Tím končí jeho činnost učednická. Prodělav velkou školu života oddal se v 33. roce věku svého úplně organisaci národní. V Bukurešti, kam shromážďovali se vlastenci bulharští, pronásledováni od tureckých úřadů a kde byla již střediska hnutí revolučního, vyvinula se prvně myšlenka velké, pevné organisace národní, ústředního komitétu revolučního, sítě komitétů místních a prozatímné vlády. Spisovatel Ljuben Karavelov, jenž v Bukurešti měl svou tiskárnu, vydával revoluční týdenník „Svobodu" a zanášel se šířením literatury revoluční, byl jedním z členů vlády té. Vasil Levský, Cenovič a jiní účastnili se v ústředním komitétu a zakládali spolky místní.

(Dokončení.)

Edmond a Jules Goncourtové.

Literární studie. Napsal Jiří Brandes. Přeložila Anežka Schulzova.

(Dokončení).

III.

Bratři Goncourtové přistoupili ke svým románům s touž péčí o svědomité vyjádření skutečnosti, s touž snahou, aby nepřehlédli nic z těch nekonečných maličkostí, jež tvoří základ pocitů smyslových a v nichž spočívá život líčení, konečně s touž zálibou pro dějiny duše ženské. Jejich romány a divadelní kusy, až na jednu výjimku, mají jména ženská.

Pravil jsem již, že všechny tyto knihy jsou čistě moderní. Jsouť to v eminentním smysle svou potřebou nemilosrdné analyse, svou až do krajnosti hnanou citlivostí pro dojmy světa vnějšího, jež charakterisuje spisovatele, a přílišným zjemněním v líčni, odpovídajícím talentu jejich pozorovacímu. Tyto romány jsou plody nejraffinovanější, přehnané kultury naší doby; ale kde spisovatelé stojí nejvýše a kde podávají své nejlepší, tam dosáhli oné druhé a vyšší jednoduchosti, jež jest výsledkem nejsložitějšího a nejjemnějšího vzdělání. Nikdo v moderní poesii nezjednodušil jako oni postupně své látky.

Napsali málo románů, celkem šest; byli příliš vážní a svědomití umělci, aby jako nejeden z jejich soudruhův každý rok mohli předložiti čtenářům hotový román, ale každá kniha značí jeden stupeň vývoje, neb aspoň nový poetický pokus. Poslední a v nejednom ohledu nejdůmyslnější román, jejž napsali společně, jest nejjednodušší ze všech. Jest to román, v němž vlastně vystupuje jen jedna osoba, román bez událostí, bez zápletky, bez napjetí, bez milostného příběhu. Jest to jen trapně podrobné líčení, kterak jakási francouzská dáma nejvytříbenějšího vzdělání, vyspěvší v doktrinářských kruzích za Ludvíka Filipa, vychována výtečným otcem, od útlé mladosti své z přesvědčení a samostatně svobodomyslná, za svého pobytu v Římě nervosními vlivy krok za krokem přivedena byla k tomu, že změnila svou celou bytosť, svá přesvědčení, své náhledy a zemřela jako fanatická katolička.

Pozorujeme-li počátek a konec knihy, zdá se mám téměř nemožno, že by autoři mohli učiniti věrohodným tento zpět kráčející vývoj velké duše ženské. Ale všechny tisíce kroků na té dráze jsou vyznačeny, každý přechodný stupeň, každý odstín jsou nám jasny, ženské srdce leží se všemi svými vlákny otevřeno před naším zrakem. Popisy Říma, jak starého pohanského, tak katolického a moderního, objasňují ty dějiny duše. Rovněž jak jednoduchý jest zde předmět, tak složité — aniž

obyčejný čtenář by to pozoroval — jsou vědomosti a methoda básníků. Jest málo psychologií, v nichž by bylo tolik psychologie jako v této pravdivé a jemné knize.

Kdybych měl označiti jedním slovem nejvlastnější původnost jejich románů, řekl bych: tyto knihy líčí, jak před nimi nikdy poesie nelíčila, nervový život moderního člověka, zvláště moderní ženy a moderního umělce, totiž nervový život dvou bytostí obdařených nejjemnějšími strunami. A řekneme-li nervový život, znamená to vlastně nervovou chorobu, neb aspoň churavění nervů.

Nezlomná síla a hranaté zdraví nespadá v obor líčení Goncourtů. Avšak kárati je proto, bylo by rovněž pedantické, jako by bylo nemístné, vzdávati jim proto chválu. Jedná se jen o určení jejich speciality.

A jejich obor není nepatrný, hlavně nikoliv v době nynější, kde i mimo vyšší třídy animální život tak silně zatlačen do pozadí životem nervosním. Rozuměli abnormnímu životu nervovému svých současníků a předvedli ho básnicky s horoucí láskou k pravdě. Aby to vykonali, měli potřebí síly čitnosti, citlivosti, s jakouž na témž stupni se nesetkáváme snad nikde v rozvoji literatury. Líčení stavův nervových bratři vyňali z bytosti vlastní, zkoumali a studovali samy sebe, musili rozrývati svůj vlastní nervový život, aby nabyli tohoto jemnocitu a sluchu pro stavy bytostí jiných. Ale že dosáhli té výše, myslím, spočívá nejhlouběji v tom, že byli dva, míním v nebývalém posud způsobu jejich společné práce. Byliť duchovně dvojčata, jež myslila dvěma mozky, cítila dvěma srdci. Tak zvané spolupracovnictví v krásné literatuře nebylo již před nimi žádnou vzácností. Dobří přátelé, chytré hlavy zvláště ve Francii často se spolčili, aby spůsobili nějaké umělecké dílo neb umělecký kus, nějaký Dumasovský román neb Scribovskou veselohru. Zasvětili společnou práci veselou snídaní, promluvili o myšlence mezi hruškou a sýrem, pak každý napsal svou kapitolu neb své jednání, srozuměli se a opět se rozešli, aby později každý sám o sobě obecenstvu sdělil, že ne onen druhý, Alfons, nýbrž on, Emile, má býti pokládán za pravého původce spěchu.

Nejen že žádný z bratří neučinil nikdy ani nejslabší pokus, aby na sebe strhl lví podíl ze společné produkce, nebo aby nějak zrušil společnou firmu, nýbrž ani pro formu jejich spolupracovnictví není lze vůbec nalézti porovnání. Chtějíce pracovati uzavřeli se na tři neb čtyři dni, ani nevycházeli, ani s nikým se nestýkali. Jen v klášterní samotě a tichu mohli tvořiti postavy a výtvorům své fantasie vtiskovati ráz skutečnosti.

Však jak vlastně si počínali při společném komponování a psaní, zůstávalo mi přece dlouho hádankou; Edmond de Goncourt rozřešil mi ji v jednom listě:

„Jakmile,“ píše, „jsme byli sjednoceni o plánu, hovořili jsme kouříce hodinu neb dvě o oddílu neb správněji o odstavci, jenž měl býti napsán, a každý z nás napsal ho sám pro sebe ve zvláštním pokoji. Pak jsme si hotovou část přečtli vzájemně a buď jsme ihned bez uvažování zvolili lepší, neb jsme udělali sloučeninu z toho, co v obou psaných komposicích bylo nejlepší. Ale i když jeden z pokusů

byl úplně obětován, přece v každém zdokonalení a vytříbení odstavce bylo vždy trochu práce obou bratří, ať jen připojením nějakého přídavného jména, opakováním některého obratu a podobně."

Tento druh práce zdá se mi do jisté míry vysvětlovati zvláštnosti, velké, skvělé přednosti a nápadné vady v jejich tvoření. Jest zjevno, kdo s takou přímostí předkládá intimní život své obraznosti, svá vidění a své polovypučelé myšlénky cizímu Já, a kdo s takovou svědomitostí zkoumá napsané, že nemůže ve slohu svém míti žádná mrtvá místa; jest patrno, proč z toho slohu zapuzeno bylo vše triviální, každý obvyklý neb i jen stereotypní výraz. Co ušlo oku jednoho, co ještě obstálo před kritikou jednoho, to ihned odstraněno zkoumavou rukou druhého, jenž právě v sousedním pokoji tutouž úlohu rozřešil po svém způsobu.

Tak vzniká vše vybrané a exquisitní; ale tak i přetížený, přesycený sloh. A přec bych podal zcela nesprávnou představu jejich způsobu psaní, kdybych vzbudil dojem, že zpravidla podávají dobrého příliš mnoho. Na opak, milujíce vše vzácné, nové, obávají se, aby neřekli vše, v čemž dle známé definice Voltairovy spočívá celé umění někoho nuditi. Proto ve svých románech podávají rozumu čtenářovu nejeden úkol k rozřešení a obraznosti jeho mnoho volnosti; jen zběžně načrtávají vlastní děj neb zápletku, mezi kapitolami nechávají velké mezery, pravé propasti, přes něž skočiti obyčejnému čtenáři často schází odvaha neb v nichž si zlomí vaz, ba opovrhují s počátku neb v prostředku knihy nějak naznačiti přípravnou okolnosť, jež má přivoditi katastrofu. V Charles Demailly rozuzlení spočívá v tom, že několik psaní, které Demailly jako ženich psal své manželce a v nichž v zpozdilém rozmaru posmíval se svým nejlepším přátelům, odevzdáno veřejnosti.

Ale čtenář, jenž znal Charlesa již jako ženicha, nezvěděl dříve ničeho o existenci těchto dopisův. Dovídá se, že byla psána, teprve v okamžiku, kdy má užiti se jich. V „La Faustin" jest rozhodný moment, že hrdinka, tragická herečka prvního řádu, bezděky pokouší se nápodobiti před zrcadlem křečovitý smích svého milence, zápasícího se smrtí. Básník patrně odvolával se mlčky k známému faktum, že vynikající herečky, jako Sarah Bernhardtová, Croizette a jiné, k jistým úlohám svým konaly po celé měsíce v nemocnicích studie pro smrtelný zápas; ale ani slovem není nám sděleno, že Faustina měla kdy tento zvyk. Jest nemožno zanedbávati vznešeněji, lhostejněji tato elementární pravidla komposice. Goncourtové píší jen pro čtenáře, jenž rozumí, že podobná pravidla nemají pro ně váhy, nikoliv pro čtenáře, jenž má potřebí přípravy a jenž se interesuje o děj jako o událosť.

Ve vášni své, aby vyjádřili se tak dokonale jak cítili, nestarali se o žádnou krásnou rhetoriku, neostýchali se pětkrát i šestkrát užiti téhož slova, neb odděliti od sebe slova, jež nikdy neviděli jsme od sebe odloučena. Psali na př. „s, v očích, divokým výrazem", — nejspíš, aby co nejvíce přiblížili se ústnímu, osobnímu slohu.

V jiné knize velmi významně líčili zoufalství nadaného spisovatele, jehož žena — herečka — přemílá s uspokojením samé ustálené fráze konversační. O špatném vaudevillu praví: „duchaplný a citupluý", o obraze: „přísně v slohu provedený", mluví ve frázích, jichž užívá se ve feuille-

tonech, v knihách, v divadelních kusech a láska nešťastného manžela mění se v odpor.

Oni, již vše svérázné tak horoucně milovali a nikdy nepochybovali, že plná a celá krása uměleckého díla přístupna jest toliko umělcům, a již otázku: „co jest krásno?“ zodpověděli smělým paradoxem: „krásno jest, co tvé služce a tvé milence instinktivně se zdá ohyzdné“, trpěli zajisté více než jiní při oné věčné quintové hudbě trivialních lidí.

Nevydali se sami nikdy v nebezpečí, jemuž propadl onen spisovatel: Žádný z nich se neoženil a přes některá vyznání zdá se, že žádný z nich nikdy opravdově nemyslil na ženění. Jak se zdá, pokládali sňatek za věc spisovateli zapovězenou; mínili, že spisovatel nehodí se za manžela, poněvadž muž, jenž život svůj tráví tím, „že chytá motýly v kalamáři“, stojí mimo společenská pravidla. Celibát zdál se jim při myšlénce té nevyhnutelným. A co jinému člověku jsou děti, kus vlastní bytosti, jenž zachovává jméno jejich, malá částka nesmrtelnosti, již miluje a s níž se mazlí, to dle názoru jejich jsou spisovateli jeho knihy.

Nehledali a nenalezali původnosť s chladným rozmyslem. Tať vůbec nenalezá se tím způsobem a nenajde ji, kdo jí nemá. Jim práce byla mysterium, tak hluboké jako mysterium spánku, činný stav, v němž necítili ani hladu, ani zimy, ani vlastních svých těl, v němž v extasi mozku mizel dojem času. Jako z mlhy, jako z jemného závoje vystupovaly tvary a skupení před jich vnitřní zrak; viděli linie, myšlenky stávaly se masem, obraz se zvedal. Uchopili ty vidiny, zkoumali je, obraceli je a točili a vrhali je někdy nevrle zpět v prázdné nic, kde se rozplynuly jako mýdlové bubliny. Nové obrazy vynořovaly se na povrch, prchaly, vzpíraly se býti zachycenu, „jako mladé dívky, jež zpečují se tanci“, až mocí uchopeny, vstoupily v dílo a staly se částí jeho života.

Zatlačení vlastní osobnosti a vědomé vůle, sen s otevřenýma očima, stav vzrušení a povznešení se nad celý svět, které označují každou uměleckou činnost, činí pravému umělci nemožné, aby ve svém tvoření ubíral se za určitým cílem, neb poslušen byl určitého, třeba jím samým pronešeného hesla. Použil jsem výrazu, že bratři studovali a předváděli abnormální život nervový svých současníků „s vášnivou láskou k pravdě.“ Jsem připraven na otázku, hledali-li pouze pravdu a přinášel-li výsledek jejich básnického tvoření též pouze pravdu a žádnou krásu.

Myslím, jde-li o umění, že tato dvě slova bývají často stavena jaksi neprávem jakožto protivy. Látka sama o sobě, ať již zdravá neb chorobná, nedělá umělecké dílo ani krásným ani ošklivým. Úmysl básníkův, že v první řadě jde mu o krásu, nevzbudí u znalce příznivý předsudek, že též poštěstilo se mu krásu nalézti, ani zřejmě vyslovená tendence básníkova, že chce přednésti jen pravdu, nečiní nijak pravdě nepodobným, že výsledek jeho snahy bude — krása.

V listě k ministru Duruy r. 1865 Saint-Beuve napsal: „Krása, dobro a pravda jest krásné heslo, a hlavně takové, jež dobře působí. Jest to heslo vyučování, jest to heslo Cousinovo v jeho známé knize (prostřední dílo „Le Vrai, le Beau, et le Bien); ale, mám odvážiti se to říci — není to mé heslo. Kdybych já měl nějaké heslo, znělo by: „Pravda, pravda zcela sama — ať pak krása a dobro si tu pomohou jak mohou!“

Prob'em o postavení umění k těmto třem otázkám jest příliš spletitý a mnohostranný, aby jen mimochodem mohl býti zodpovídán v nějaké definici. Základní idealista formuluje z pravidla vůči nauce, že pravda sama o sobě jest krásná, námitku, že věta: „dvakrát dvě jsou čtyři", by pak nutně obsahovala okouzlující poesii. Epigrammy Pavla Heyse a Arthura Fitzera ubírají se týmž směrem. Blízká jest odpověď, že v poesii jen pravdivé podání života a jen individuelní krása mohou býti krásny, což vylučuje ovšem úplně krásu identické věty algebraické. Ideal jest toliko přetvoření, jemuž skutečnosť podrobena tím, že projde jemnými smysly umělce.

Rozumí se samo sebou, že vážné a důkladné projednání tohoto problému by nás vedlo příliš daleko. Zde dostačí, upozorníme-li na to, v jakém stupni umělecký duch přetváří a individualisuje vždy pravdu a v jakém stupni otázka o připustnosti a nepřípustnosti nehezkého jest též otázkou perspektivy a způsobu zpracování. Goethův „Bůh a bajadera", Hugova „Marion de l'Orme", Dumasova „Dama s kameliemi", předvádějí týž předmět: očistění prostituované ženy láskou. Ale jaký tu rozdíl v perspektivě a tím v poetické ceně! Jsem přesvědčen, kdybychom se byli otázali bratří Goncourtů, že by byli prohlásili se úplně v souhlase se Sainte-Beuvem — nesmýšlejíce o kráse nepřátelštěji než on.

Goncourtové nepronesli nikdy úsudek svůj o theorii, jež tanula jim na mysli; že jsou prosti předsudku, dokázali tím, že s vřelým nadšením chválili umění osmnáctého století, jež obíralo se jen půvabem a líbezností a o pravdu skoro vůbec se nestaralo, kdežto oni sami se vzácnou smělostí pohlíželi skutečnosti v tvář a z lásky k pravdě se odvažovali obírati se látkami, jež až posud pokládaly se za nepřístupné pro poesii. Až v pozdní době, až po smrti mladšího bratra, a jen po dlouhém bránění se připustil bratr starší, aby mu bylo vykázáno čestné místo v čele školy naturalistické. V předmluvě k „Les frères Zemganno" tvrdí, že jen proto líčil ohyzdné a nízké povahy, poněvadž jejich vnitřní mechanism jest jednodušší a snadněji pronikatelný; jeho ctižádosť prý se nese k tomu, aby se stal realistickým představitelem toho, „co velkodušné jest, krásně vypadá a příjemně voní," poněvadž prý jest věc mnohem nesnadnější, provésti pronikavé studium krásy, jež by nebylo ani konvencionelní ani fantastické, než rozuměti a malovati ohyzdnosť. Jest tvrzení to správné, neb jen částečně správné?

Rozhodně prozrazuje velkou lásku ku kráse u básníka hledajícího pravdu. A tato láska nezapírá se v dílech, kde látka zakazuje přímé líčení krásy. Záležíť na duchu, na způsobu spracování, nikoliv na látce, a když ohyzdný a sám o sobě odporný předmět spracován v duchu krásném a dobrém, s čistou lidskostí, s básnickou cudností, umělecké dílo jest krásné i když „tvá služka a tvá milenka shledávají je ohyzdným."

IV.

Čtěmež román, jejž bratři Goncourtové vydali roku 1863 pod názvem „Renée Mauperin". Básníci jinak se zálibou líčí výjimky. Však zde jest vylíčena typicky, věrně, pravdivě a přec téměř ideálně mladá dívka

francouzská z vyšší třídy měšťanské, jíž dostalo se vychování chlapeckého a jíž poskytnuta příležitosť, aby rozvinula všechna umělecká nadání mladé ženské duše. Bratři Goncourtové nekreslili nikdy ušlechtilé ženy jako „krásné duše“. Smýšlejí tak nepříznivě o spiritualismu, že mezi jejich aforismy (Idées et sensations) nalezáme i takovou poznámku: „Přihází se velmi zřídka, aby někdo gratis se obětoval ke spiritualisování svých bližních. Stopujíce až na dno theorie o krásnu, dobru, ideále, nalézáme téměř vždy touhu po nějakém místě, nějaké stolici učitelské, neb pěkném obydlí.“ Nejsouť idealisty ani vzhledem k mladým dívkám. Zdá se, že přisvojili si záhy slova, jež francouzský spisovatel jeden takto formuloval: „Vida mladé děvče s jasnýma očima a s červenýma tvářema, nemysli, že jest anděl, ale že dostávalo mnoho kotletů k jídlu a že chodilo v devět hodin spat“; tím zajímavější pak jest, setkáme-li se v jejich knihách s líčením mladých děvčat téměř ideálním.

„Renée Mauperin“ jest dle pádných slov jedné osoby v knize „une mélancolique tintamarresque“ — tintamarresque znamená hlučná, rozpustilá, tím že mluví v jakés hantýrce, plove, maluje, soukromě divadlo hraje, na život pohlíží rovněž zvědavě jako nevinně, hájí neodvislosti své i prostředky dosti odvážnými, šmahem odmítá všechny nápadníky, pobuřuje a děsí šosáctví svého okolí, — mélancolique, poněvadž má ušlechtilou duši, umělecký temperament a soustavu nervovou, jež bolestně se ozývá proti všemu nízkému, a poněvadž proto nenalézá bytosti sobě rovné, mimo v jednom starším již příteli, duchaplném a chudém světáku, jenž na to vůbec nepomýšlí, aby s ní se oženil, a v němž ona vidí také jen svého rádce a soudruha. A zároveň jest pořádná a neuprosně dbalá své cti, jako málo který muž.

Bratr Renéin, typický, mladý, chladnou ctižádostí ovládaný bourgeois, korektního zevnějšku, pevně odhodlán, pomocí bohatého sňatku dostati se ku předu, chce právě dopustiti se skutku, jenž v očích Renéiných jest mrzký. Prostředek, jehož užije, aby tomu zabránila, nešťastnou náhodou má v zápětí souboj, v němž bratr padne. Mučivá lítosť nad tímto, o sobě nevinným skutkem, podkopá zdraví Renéino. Zmírá zvolna, bolestnou chorobou, jež líčena s rozrývající pravdivostí, a zůstavuje rodiče své bezdětny. „Renée Mauperin“ jest z oněch knih, jichž nikdy nezapomínáme. Dojemná hlavní postava byla často již nápodobena, Sardou utvořil dle ní svou slečnu Benoiton, Meilhac a Halévy svou Frou-Frou.

Ale i všechny ostatní charaktery díla líčeny rovněž správně a jemně a jejich bytosti vyvíjejí se v rozmluvách, jejichž přirozenosť a případná pravdivosť nejsou posud porušeny ani nejslabší stopou manýry. Zvláštních půvabův dodává románu, jakož i všem ostatním pracím Goncourtův, způsob, jak spracováno vše zevnější, okolí, krajinářství. Nezapadajíce do vypočítávání Balzacova, bratři dovedli podati nezapomenutelným způsobem „duši věcí“, ráz a vůni místa, jež nám předvádějí. Z jejich popisů cítíme, že původně byli malíři a rytci. Nepohlížejí nevinným, vše zevnější většinou symbolicky pojímajícím okem básníka, nýbrž malebným bystrozrakem znalce uměleckého. Neskizzují předměty zběžně, nýbrž popisují je tak podrobně, že malíř by nebyl v pochybnosti, jak je namalovati čili správněji řečeno: jejich krajiny dělají úplně dojem obrazů. Jest to jejich

úmysl a někdy jmenují i malíře, na jehož sloh při tom myslili. Tak zakončují podivuhodné, polo poetické, polo fotografické líčení břehu Seiny za letního večera těmito slovy: „Byl to zároveň Asnières, Zaardam a Puteaux, jedna z oněch pařížských krajin kol Seiny, jak Hervier je maluje, špinavá a zářící, bídná a veselá, oživená a čilá, kde mezi budovami, prací a řemeslem příroda vykukuje jako stéblo traviny mezi prsty člověka.“ Ale že krajiny tak dokonale spůsobují dojem maleb nebo rytin, hlavně spočívá v tom, že podávají výkrojek přesně tak, jak oku se jeví. Postačí, přečteme-li pozorně jedno jejich líčení přírody, abychom seznali rozdíl mezi obyčejným a mezi tímto moderním předváděním přírody. Praví na př.: „Muž, aby mohl svazovati svůj oves, ponořil otep slámy do vody, jež lehce zvlněna odrážela v jasných obrysech rákosí, stromy a oblaka; ale pod posledním obloukem starého mostu, zcela blízko před námi, vystoupila ze stínu polovina červené krávy, jež zvolna pila a když žízeň uhasila, bílou tlamu, z níž voda v praménkách stékala, pozvedla a zabrala se do pozorování.“

Spisovatel starší školy, jako Sainte-Beuve, jenž svět vnější spíše cítí než vidí, a jemuž krajina jest pouze prostředkem ke vzbuzení nálady, nebyl by nám zadržel druhou polovinu krávy. Tito pozorovatelé přidržují se přísně toho, co vidí a podávají to tak, jak to vidí.

Jako „Renée Mauperin“ jest i „Soeur Philomène“ příběh mladé, ušlechtilé dívky. Život milosrdné sestry vypravován v tomto románu. Jest málo tak jemnosmyslných a tak nekonečně prostých knih. Jest to ona prostota nejvyššího vzdělání, jež postrádá všeliké naivnosti a zároveň je prosta vší nepřirozenosti.

Jest to příběh chudé dívky z lidu, jež vychována v panenském klášteře, tak že jen její duch zůstal nevyvinut a se stavem jejím v souhlase, kdežto její život citový a dojmy jejích smyslů co nejjemněji vzdělány. Posud dítě, vrátí se ku své tetě, staré hospodyni mladého, zámožného muže, k němuž vzplane dětinnou, dojemně pečlivou láskou, jemuž každé přání z očí čte, kdežto tento jí nevěnuje ani jediného pohledu a její existence v domě si nevšímá. Když konečně jednoho večera vrátiv se poloopilý, stěžuje si tetě na přítomnosť Philomény v domě, poněvadž z ohledů na mladou dívku musí přemáhati své staromládenecké zvyky, Philoména — jež za dveřmi vyslechla slova jeho — klesne do mdlob. Umíní si, že vstoupí do kláštera.

Nemocnice, kamž přidělena, líčena s nevyrovnatelným mistrovstvím. Svěží hovory mladých lékařů tvoří šťastnou protivu k smutné základní náladě místa a k vnitřnímu životu milosrdných sester. V nemocnici vyvine se mezi jeptiškou a jedním z mladých lékařů poměr vzájemné vážnosti a náklonnosti, jehož jednoduché radosti záležejí v tom, že vyměňují spolu několik slov o nemocných a o ošetřování, což malováno básníky v nejněžnějších barvách. Jeptiška raduje se, jestliže mladý muž ji pochválí; stává se ještě obětavější a oddanější v ošetřování nemocných, aby zasloužila jeho chválu, kdežto on, mimo čtvrt hodiny, kdy ji vidí, nikdy na ni nemyslí. Tu přinesena do nemocnice někdejší milenka mladého lékaře, dívka, jež ho opustila a od té doby vedla lehkomyslný život; má býti následkem rakoviny na prsou operována. Žárlivost na tuto ne-

šťastnici uvrhne jeptišku v moře muk. Mladý lékař nucen vykonati sám marnou operaci a když Philoména v smrtelné hodině Romainy čísti musí modlitbu za její duši, zápasí krutě v sdrci jejím nenávisť ženské povahy se soucitem křesťanky. Další, jinak vedlejší běh děje jest, že nedorozumění jakés na vždy ji odloučí od Barniera, že tento — dosti nepřirozeně — zahyne touhou po zemřelé Romaině a že starosť o duši nevěrce v hodině jeho smrti vzbudí opět celou ideální vášeň Philomény a přinutí ji k nezvyklým krokům.

Mimo tyto něžné a klidné knihy bratři napsali též jiné, pohnutější romány, s bohatstvím postav, plné pestrého života a bohaté vtipem a duchem: „Charles Demailly", jenž předvádí literární život v Paříži, „Manette Salomon", jež znázorňuje život umělecký. Ono dílo, jeden z prvních pokusů jejich na poli románu, jest poněkud přetíženo, jest příliš duchaplné a má příliš mnoho osob, jež nejsou kresleny dosti ostře a určitě. Zdá se, že většina jsou portrety — poznal jsem Théophila Gautiera, Flauberta, Saint-Victora a Théodora de Banville — avšak právě ta okolnosť zavinila, že cizímu čtenáři nejsou dosti názorny. „Manette Salomon" jest mnohem zralejší a šťavnatější plod jejich nadání a stala se oblíbenou knihou malířů ve Francii a na skandinavském severu. Knihy bratří Goncourtů jsou vůbec rozkoší všech malířů; co předvádí život umělecký, bývá umělcům zvláště cenné.

Úkol, jehož rozřešení Goncourtové snažili se podati v „Charles Demailly" a v „Manette Salomon", jest týž, jehož Edmond opět se ujal v románu „La Faustin"; totiž tento: Jak vzniká umělecké dílo, kniha, obraz, úloha? Jak nervová soustava umělcova přivlastňuje si svět, jak ssaje dojmy, aby je spodobňovala, a jak ze svého poměru k vnějšímu světu vytváří dílo umělecké? Jmenované romány podávají spisovateli, malíři, tragické herečce, odpověď k těmto otázkám. Ale zbývá ještě jedna otázka: Jakým rozrušením předrážděná nervová soustava umělcova vydána jest, hlavně ve svém poměru k světu vnějšímu? A poněvadž genius dle známé definice doktora Moreaua jest „neurosa", t. j. nemoc nervová, tož rozrušení jsou rozmanitá a hluboce zasahující. Nakloněni, všude viděti a líčiti jemnosť a slabosť, předvádějí nám jen nešťastné neb aspoň neštěstím dotknuté postavy umělecké, a závěrečná nálada vždy jest hluboce melancholická.

Však jsou hodiny v životě každého téměř spisovatele, kde bolestná nálada mu nedostačuje, kde má potřebu, aby vykřikl do světa vše neutěšené, co spatřil, aby v nahém, krvavém díle čtenáři dal pocítiti všechna muka svých nervů, všechnu trpkosť, jíž zakusil ve styku s lidmi a s věcmi. I takové knihy napsali bratři, hlavně onen úchvatný, krutě pravdivý příběh chudé, hysterické, ale dobré a počestné služky, Germinie Lacerteux, jež zvolna počne oddávati se pití a výstřednostem. Jest to vysoce významné dílo, jež v literatuře francouzské působilo účinkem hlubokým a mezi jiným bylo též Zolovi vzorem, asi sotva předstiženým, pro jeho genialní, ale mnohem hrubší román „L'Assommoir".

V.

Jaký úspěch mělo těchto šest románů, objevivších se v desítiletí od 1859—1869? Otázka jest téměř zbytečna. Knihy tak jemné, knihy, jež obracejí se k vybranému kruhu čtenářů, nikdy nemají úspěch, aspoň nikdy okamžitě. Aby těmto knihám bylo rozuměno a aby působily požitek, k tomu potřebí jest něco z onoho duchovního vývoje, jenž byl nevyhnutelný k jich sepsání; a taková mysl bez předsudků bývá vzácná. Mimo to podobné knihy a podobní spisovatelé nepřicházejí vůbec první desítiletí do styku s obecenstvem. To prostě neví ani o jejich existenci.

K čemu bych prodléval u krutého a bolestného zápasu s lhostejností a nevšímavostí obecenstva, jež údělem všech téměř velkých spisovatelů, u různých stanic jejich křížové cesty — nejdřív lhostejnosť obecenstva a tisku, pak posměch a urážky ve všech stupnicích, poněvadž co chtěli a přinášeli, co milovali a pravili, bylo nové, neslýchané. Když Goncourtové r. 1851 v prvním svém spise chválili japanský umělecký průmysl a stavěli ho nad průmysl pařížský, žurnalista, jenž shledával tento nedostatek vkusu přímo šíleným, žádal, aby byli zavřeni do blázince; nyní nejen téměř všichni cizí znalci umění, ale i pařížští shodli se v nadšeném obdivu japanských výrobků uměleckých. A onen první úsudek byl dlouhý čas typický pro poměr tisku k nim. S počátku stáli bez přátel, bez literárního spojení. Vše bylo jim uzavřeno. Všude setkávali se s mlčením tak dobře organisovaným vůči vetřelcům do literatury, zvláště vůči revolucionářům v některém odvětví uměleckém.

Často jmenováno a často slýcháno jméno jejich teprve, když r. 1865 činohra „Henriette Maréchal“ provedena v „Théâtre français“, zástupem studentů vypískána, a s jeviště zatlačena; nikoli z důvodů uměleckých, neb kritických, nýbrž poněvadž v obecenstvu rozšířilo se mínění, že bratři Goncourtové, jako chráněnci princezny Mathyldy, jsou přívrženci druhého císařství, s nímž nebyli nikdy ani v nejmenším styku, nejmenujeme-li styk, že v den státního převratu následkem směšného nedorozumění byli zatčeni jako osobnosti podezřelé. Od té doby odřekli se každého pokusu, aby díla jejich byla provedena na některém jevišti.

„Renée Mauperin“ byla jinými vypleněna; „Germinie Lacerteux“ měla pomíjející, bratřím nevítaný úspěch skandalní. Goncourtové odtud uzavřeli vynaložiti všechny síly své na román, jenž by uspokojoval nejvyšší požadavky. Téměř tři plná léta pracovali na „Madame Gervaisais“, oné povídce o návratu svobodomyslné ženy ku katolictví, nejjednodušším z jejich románův, jenž zároveň velkému obecenstvu nejméně jest přístupen.

V prosinci r. 1869 byl dokončen. Žádný pařížský list nepřinesl článek o té knize; v celku bylo prodáno pouze 300 výtisků.

To mladšímu, jemněji a ženštěji organisovanému bratru zlomilo srdce. Upjalť všechny své naděje k této knize. On, jenž mistry uznán byl, on, jenž celý život se posmíval úsudku a vkusu hlupáků, upadl v trapnou a beznadějnou chorobu nervovou z lítosti, že ti hlupáci mu nerozumějí a jeho knihy nekupují. To jest ten rozpor, jejž shledáváme ve všech téměř povahách uměleckých.

V první době Edmond byl jako duchovně ochromen. Odhodlalť se, že již nikdy se nedotkne péra. V domečku, jejž bratři byli koupili, zařídil si opravdové museum, rozvěsil své výkresy, umístil své bronzy, srovnal svou ohromou knihovnu vzácných výtisků a rukopisů.

Ale konečně přece nemohl upustiti od literatury. Nejprve vydal knihu, o níž byl ještě se smluvil se svým bratrem, „La fille Elisa“, a obratem ruky dílo dosáhlo šestnácti vydání. Látka byla trapná, spracování suché; sláva obrátila se k bratřím přes noc následkem úmrtí; mladá škola vytrubovala chválu jejich, stali se všeobecně známi, téměř slavni, nyní, kdy jeden byl mrtev, druhý zničený člověk.

Pak odhodlal se Edmond, že sám, poprvé zcela sám napíše román. Ale ještě zcela ponořen v upomínku na bratra, vylíčil v „Les frères Zemganno“ jejich společný život a společné působení v obraze dvou clownů v cirku, oněch clownů, jež všichni známe, již pouze společně, v sebe propleteni provádějí své umění a vždy společně konají hudební produkce: tu sedíce na lenochu stolice, onde stojíce na hlavách hrají housle nepřetržitě ve společném taktu. Známe-li životní příběh obou bratří, tušíme v díle osobnosti jejich, ale samo o sobě jest tu vše líčeno zcela realisticky. Edmond de Goncourt studoval všechny nejznamenitější krasojezdce a akrobaty v Paříži a vyptával se jich důkladně, než jal se psáti svou knihu. Mladší bratr spadne při nebezpečném skoku, jejž starší pro něho byl vynalezl, zlomí si nohu a tak, na jeho zoufalosť, zabráněno mu, že už nemůže vystoupiti. Vymůže si na starším bratru slib, že ani on již nikdy nevystoupí, nikdy s nikým jiným umění své nebude provozovati. Zde jest obdivuhodná scéna, kde starší bratr, jenž už nemůže zanechati tělocviku, v noci opouští postel churavého, aby v sále cvičebním vymršťoval se s jedné trapezy na druhou; náhle setká se ve dveřích se zrakem mrzáka, jenž po čtyřech sem přilezl, aby se díval.

Výtečně charakterisoval zde Edmond symbolicky své vlastní nadání. Ruce Gianniovy i když odpočíval, byly stále zaměstnány . . . chápaly se každého předmětu, jenž byl jim blízký, stavěly věci na hlavu, šikmo, na jeden bod jejich povrchu, kde rozumným způsobem nemohly se udržeti, snažíce se marně, aby udržely je déle než okamžik v rovnováze.

„Stále pracovaly ty ruce bezděky proti zákonu tíže. Často točil a převracel nábytek, stůl, stolici do všech směrů, s němou otázkou, tak zvědavě, tak vytrvale, že jeho malý bratr konečně se ho tázal:

„Co s tím vlastně chceš, Gianni?“

„„Hledám,““ odpověděl.“

Hledal ono nové, po čemž Edmond ve svém umění vždy toužil a což nalezl. Patrně přes těsné společné pracování, byl starší bratr vlastní umělecký experimentator; síla mladšího bratra záležela ve skvělém provedení.

VI.

Chce-li čtenář v duchu navštíviti se mnou malý dům no. 53 Boulevard Montmorency, projdeme nejdříve vestibul, vyložený červeným a bílým mramorem, kde japanské vyšívání tak zvané fukusas září v nád-

berných barvách se všech stěn; prohlížíme v pokojích umělecká díla francouzská ze století osmnáctého a poklady z Japanu, z onoho nejkrajnějšího Východu, jehož umění majitel dosti zvláštně, ale dle náhledu jiných znalců mylně připisuje též století osmnáctému.

Hledáme ho asi marně v knihovně a v jeho pokoji, ale v malé zahrádce u domu, silný muž, bílých vlasů, sklání se ke květinám. Miluje svou zahradu, a jako pravý Francouz, pravý krajan Candidův, skončil tím, že ji sám vzdělává. Když zahradu koupil, byly v ní vesměs všední, měšťanské rostliny. Ale on nemiluje nic všedního a měšťáckého. Ponechal v zahrádce jen velké, mohutné stromy a ony všední rostliny zaměnil květinami vzácnými, neboť, jak naivně a významně podotkl: „Vzácné jest téměř vždy krásné.“ Utvořil si malebnou zahradu, věnoval i skvostnou nádobu z míšenského porcelánu, aby v zeleni, již fontána udržuje v svěžesti, zajistil si krásný, bílý bod. Zde žije po celý rok se svými květinami a každý měsíc přináší zahradě nové krásy.

Ale sběratel a zahradník neodcizil se světu. Stopuje s živým interesem literární vývoj své země. A slyší-li, jak jméno jeho už jest obecně známo, doví-li se, jak nejen ve Francii dochází pozdního zadostučinění, ale jak i mimo Francii, v cizích zemích muži mladšího pokolení ctí ho jako mistra, jako ducha razícího dráhu, v radosť ze slávy jeho mísí se hoře, že mladší bratr, jenž sdílel s ním práci, nedožil se též odměny.

Theorie kosmogonické.

Podává O. Frant. Vaněk.

Odvěčné střídání pevniny a moře.

Změny povrchu zemského, o nichž jsme v předešlých úvahách pojednali, neví̄ži se, jsouce podmíněny přerůznými poměry, na žádný koloběh v určité době se dokonávající a mohou býti příčinami posouvání se pevnin ve všech směrech, tedy i na východ a západ.

Důležitější jsou změny pravidelné, jichž důvod hledati sluší v poloze, jakou právě zaujímá zeměkoule v prostoru světovém a které opakují se v určitých periodách. Jimi způsobuje se střídavé posouvání pevniny a moře na sever a jih.

Abychom úkazům těmto porozuměli, nutno uvésti sobě na pamět některá hvězdářská pozorování: Země pohybuje se, jak známo, kolem slunce v elliptické dráze, v jejímž jednom ohnisku toto se nalezá. Tím ovšem mění se vzdálenost zeměkoule od slunce nepřetržitě.

Ve přísluní (periheliu) pohybuje se země rychleji nežli v odsluní (apheliu); probíhá tedy onu polovinu své dráhy, v jejímž středu aphél se nalezá, v době delší, nežli polovinu druhou, totiž přísluní; rozdíl obnáší téměř 8 dní. Ona polovina zeměkoule, pro niž letní solstitium a odsluní se stýká, na př. severní, má tedy léto o 8 dní delší; polokoule zemská na straně opáčné, na př. jižní, která současně má zimu, má též delší zimu.

Tak tomu bylo vskutku r. 1248 a od tohoto roku se difference stále umenšuje, neboť poloha obou bodů jest tak měnliva, že solstitium se pošinuje úměrně s postupem aequinokcií, za 1 rok o 0° 1′ 11,80″, a aphél v opačném směru v 1 roce o 0° 1′ 11,80″. Vzdálenost aphélu od letního solstitia severní polokoule obnáší tudíž v 1 roce 61, 9° a doba, za kterou vzdálenost vzroste na 36°, t. j. kdy oba body opět splynou:

$$360^{\circ} : 61{,}9'' = \frac{360.60.60}{61{,}9} = 21.000 \text{ roků.}$$ [1]

V roku 1248 byla doba pro ohřívání severní polokoule nejpříznivější, neboť tehdá stýkalo se přísluní země s počátkem zimy a již ve 45 rocích získala severní polokoule celý rok letní. Obrácený poměr bude r. 11.748 našeho letopočtu, neboť pak bude míti polokoule jižní o 8 dní léta více, nežli polokoule severní. Týž stav byl také kolem r. 9.252 před naším letopočtem a onen čas byl středem poslední veliké periody ledové naší severní polokoule. [2]

Za naší doby má tedy polokoule jižní svou periodu ledovou. Jest chladnější a tudíž vlhčí. Vysílá své bludné balvany na plovoucích ledovcích a ukládá je na dně indického a atlantického moře, jakož i tichého okeánu. Po 10.000 rocích bude veliká nižina od údolí Garonny až po Behringovu úžinu zase pohřbena v moři, z něhož jen pohoří budou vyčnívati jako souostroví, kdežto většina pevniny se bude nalezati na polokouli jižní. Přechod bude se však díti zcela zvolna, ježto času jest s dostatek. Rostliny i živočichové se vystěhují, nastane rozvoj, úpad, změna vůbec, a když opět kraje ony stanou se souší, usídlí se na nich na novo rod živočichů a rostlin, dosti rozdílný ode stop dřívějšího života, zanechaných ve vrstvách.

Tak následují po sobě periody geologické, jichž prodlením se vytvořily ony útvary či formace, ve kteréž roztříditi se snažila věda vrstvy kůry zemské. Každé oddělení útvaru obsahuje jiné ústrojné zbytky, nežli předchozí, dílem i bez všelikého plynulého přechodu.

Mohlo by se namítnouti, že zeměkoule za delších dob letních severní polokoule jest u větší vzdálenosti od slunce a že tudíž na ní účin slunce jest nepatrnější, tak že tím povšechně by země neměla nižádné výhody. Tomu není tak; neboť za prvé jest rozdíl vzdálenosti poměrně

---

[1]) Astronomie neznalí spisovatelé pokládali číslo 25.868 roků za jednu periodu. To jest však doba, v níž znamení berana prochází při své praecisí celou ekliptikou; tato praecise není však v nižádném vztahu ku přísluní. (Newcomb, Populäre Astronomie. n př Lipsko 1881, 17 a sl; 79 a sl.)

[2]) Dr. F. Studnička vysvětluje („O vynikající špatnosti letošního počasí a její příčině“ v ned. příloze „Hlasu Národa“ 1891, k č. 210) stálý příbyt chladna touto 21.000letou periodou.

nepatrný a za druhé přijímají tělesa teplo jen ponenáhlu, aniž by je propouštěla, kdežto světlo osvětluje tělesa úplně temná rázem. — Tedy zisk času: zisk tepla.

A pravosť tohoto názoru o 21.000leté periodě dotvrzují stopy z dřevnějších ledových dob, jež shledal na př. Gastaldi ve vrstvách miocénu u Turína, Godwin-Austen ve křídě a v New red Sandstoneu v Anglii, jakož i v útvarech kamenouhelných ve Francii, Escher v. d. Linth v alpských útvarech křídových, Ramsey v permských náplavech anglických a severoamerických, Sorby v Old red Sandstoneu ve Škotsku a severní Anglii a J. Carrick Moor v útvaru silúrském u Wigtonshireu.

S tím souhlasí také sporé zprávy čerpané z dějin, které obsahují ovšem pouze sedminu jedné celé periody ledové a většinou týkají se krajů blíže rovníku, které ovšem jen u nepatrné míře se súčastnily oněch značných změn, jež zakusila území severnější, ježto rovník sám trvá v klidné rovnováze uprostřed těchto převratů. Než uveďme, co můžeme:

Z roku 70tého našeho letopočtu máme zprávu Tacitovu („Germania") dle níž podnebí nynějšího Rakouska a Německa, jež tehdá lesy a močály bylo pokryto, bylo chladné a drsné. Též Dio Cassius („Historia romana" 49, 36) praví o severní Panonii: „Panonové přebývají vedle Dalmatův na řece Istru (Dunaji) sousedíce z jedné strany s Noriky, z druhé pak s evropskou Mýzií. Život jich jest nad míru bídný, neboť nemají ani úrodné půdy ani příznivého podnebí; u nich není olivových stromův a vína pramálo a to jen velmi špatného, ježto téměř po celý rok v krajině vládne velmi krutá zima. Z ječmene a prosa připravují si pokrm i nápoj. Zvěsti tyto nemám z doslechu, nýbrž z vlastní zkušenosti, neboť, jsa místodržícím v hořejší Panonii, nabyl jsem zevrubných vědomostí o těchto krajinách." Podobně Plinius („Historia naturalis" XVI, 2.), jenž se súčastnil války s „Germány," píše: „V krajinách na sever od Hercýnských hvozdů jsou lesy, jichž se dosud nebyla dotkla ruka lidská; nechtě o jiných víře téměř nepodobných věcech se šířiti, za jisté kladu, že ohromných stromů kořeny stýkají se spolu, půdu mocně na způsob pahorků do výše zdvihají, tam pak, kde půda se takovému tlaku nepodala, že kořeny na způsob vysokých oblouků vzhůru se pnou, dosahujíce až samých větví stromových, hustě se proplétajících, čímž brány tvořeny bývají tak rozklenuté, že skrze ně zástupy jezdců mohou projížděti."

V lesích těchto probíhali se dle zpráv Julia Caesara („De bello Gallico" VI, 26.) sobové, losové, zubři a nepochybně též kanci, medvědi, vlci, lišky, jeleni atd. V hercýnském lese proháněl se jarý tur, „jenž postavou i barvou podobal se býku, ale velikostí slonu." Ptactva byla tehdá zajisté hojnost. Tak činí Plinius („Historia naturalis" X, 35, 67.) zmínku o drozdech a pak o zvláštních ptácích, jichž peří zářilo prý v noci jako oheň, což dle domnění jedněch na výra, dle jiných na vrkoslava, jehož peří jest šedivě-červené, se vztahuje (Er. Vocel: Pravěk země české. V Praze 1868.)

Zprávy tyto shodují se velmi dobře s theorií o 21.000letém období,

neboť ona doba jest ještě jednou tak vzdálena od roku největšího tepla na severní polokouli, jako doba naše.

Než věnujme svou pozornost době kolem r. 1248. Tehdá byl ostrov islandský oživen četným obyvatelstvem. Výborné žně jeho byly proslaveny. Blahobytu šla v zápětí vzdělanost, kraj ten stal se sídlem kultury a zanechal nám mnohé písemné památky dějepisné i básnické (Edda, Heimskringla a j.) Tehdá byla osazena země již dříve nalezená, na níž Normané, putujíce na sever, přezimovávali; byla nazvána od Erika Raudy zemí zelenou. Byla od XII. až do XV. století rozdělena na několik biskupství, jež odváděla každého roku římským papežům daň. Na východním jejím břehu nalezaly se kvetoucí města a vesnice. Od té doby zvětšily se severní ledy tou měrou již, že východní břeh Gronska stal se neobytným, ba nepřístupným. Nyní jest pouze na jižních březích porostlý hnědými lišejníky a po různu zelenými bylinami a zákrsky, kdežto uvnitř jest nedohlednou ledovou pustinou. Severní ledy postupují stále víc a více na jih a dostihují v zimě Islandu. Před 4 lety nebylo již ani v letě možno dostati se k severnímu jeho břehu, jejž zabraly předvoje polárních ledovců. A poměry ty horší se nepřetržitě a již nyní nemají břehy Islandské žádného rostlinstva. Staré kroniky vypravují nám, že ve XIII. století bylo v Anglii ještě pěstováno pod širým nebem víno. Nyní však již pro vinice třeba vyhledávati příznivějších míst, chráněných před chladnými větry a přes to přese vše nevypěstuje se — a to jen občas — nic, leč několik malých hroznů úplně zralých. V dobách, kdy na Islandu byly ještě bohaté žně, usídlil se německý řád rytířů v Prusku a pěstoval zejména v okolí Marienburgu zdárně vinnou révu, které nyní tam již není. Mnohé pozemky v severním Německu zovou se ve starých listinách „vinohrady" — naši vrstevníci nedovedou se však upamatovati, že by v těchto krajinách byli kdy za svého mládí viděli růsti révu. Ve XII. století pěstována byla též vinná réva v Normandii, Bretoňsku a Pikardii. Vinohrady pokrývaly celou severní Francii a poskytovaly každého roku množství výborného vína. Ve XIV. století vzaly již vinice ty za své a v XVI. stihl týž osud též vinice v l'Isle de France a v okolí Orleansu. Ve věku XVII. ustoupilo pěstování vinné révy ještě více na jih.

My vskutku se již vzdalujeme ode maxima největšího tepla a sucha na severní polokouli a vidíme zřejmě toho známky. Severní a baltické moře rozestírá se čím dále tím více na pevninu. Tato se níží. Již leží části Belgie, Hollandska a pobřeží Pruska při baltickém moři níže nežli moře a ochraňují se před jeho přívalem pouze neustálým zvyšováním hrází. Též severní Francie od stupně délky, jež jde přes Marseille, snižuje se dle pozorování Lillemandova každoročně až i o 3 *m* a nadejde čas, kdy ostrovy severního břehu a Hollandska padnou moři v oběť. Kde jest krásná Wangeroge? Což Helgoland jest jiného, než ohrožené úskalí, z něhož část po části klesá v hlubiny mořské? Kde jsou starobylá pobřežní města baltických Slovanů, na př. Vineta? Přibyt chladna a zimy jak v krajinách točníkových tak i alpských jest dovozen nade všechnu pochybnost nesčetnými zprávami.

Ze všech těchto a jiných udání historických vysvítá, že na severní polokouli až do r. 1248 tepla přibývalo a že tepla od tohoto roku až do dnešního dne ubývá. Astronomickému faktu o 21.000leté periodě není tedy zkušenost — vztahující se ovšem jen na nepatrný úsek časový — na odpor.

Ale jak má se to na polokouli jižní? Především třeba podotknouti, že jižní oceán vůbec jest hlubší, než-li severní; dále dovodil Charles Darwin ze složení plochých, okrouhlých ostrovů koralových, které četně, ale jen nepatrně nad hladinu Tichého okeánu vyčnívají, že tamo klesla nesmírná území dřevnějšího souostroví o 300—900 *m* níže (v celé nové geologické periodě). Též dočítáme se, že byly na jednotlivých horách nalezeny stopy ledovců, ačkoliv krajiny ty jsou ještě uprostřed své ledové periody. Nám ovšem jest očekávati takovéto stopy, neboť za prvé nepravidelný pohyb kraje bude i tam zdvihati a nížiti hory, zvedají-li se však hory, ovšem musí stále víc a více ledovců se tvořiti a naopak; za druhé pak musí též od 652 roků býti již znatelným příbyt tepla na místech zvláště příznivých. A to vskutku dokazuje faktum, že anglický kapitán Cook na konci XVIII. věku setkával se ještě za své plavby k jižní točně s ledovými krami, putujícími ke 48. a 50. rovnoběžce, tedy v místa, kdež na severní polokouli leží Paříž, Praha, Kyjev a j. Od těchto dob (120 let) není však mezi 48. a 50. stupněm jižní šířky po ledovcích již nižádné stopy. Okraj ledového moře sestává ovšem z plovoucích ker ledových; tyto nepronikají však již ke dnu a okraj ustupuje stále více na jih.

Bude tedy kdysi možno stanoviti doby, kdy jednotlivé geologické útvary vznikly, při mladších určitě, při starších přibližně, až posléze krystalisací mizí všeliká stopa.

Zbývá ještě zmíniti se stručně o jiných názorech o ledové periodě. Stockwell[1]) tvrdil, že periody změny výstřednosti zemské obnášejí 1,450.000 roků, t. j. že zeměkoule ode dráhy podobné nejvíce kruhu až ku dráze nejvíce ellipticky protažené a zase zpět vyžaduje této doby, Z toho vyvozoval periody ledové a soudil, že větším elliptickým protažením podmíněn jest úbyt tepla. Tomu není tak. Neměnì-li se průměrná vzdálenost země od slunce, nemění se rozdělení tepla v celém roce po celé zeměkouli; toliko protivy poměrů tepelných stávají se značnějšími ve svrchu dotčeném období, je-li eliptická dráha spolu více protažena.

Nebylo nikdy ledové periody, v níž by byla bývala celá zeměkoule současně ochlazena a nebude jí nikdy. To dokazují veškeré zákony přírodní, veškeré vědecké zkušenosti. Pozoruhodno ovšem jest, že i stoupenci domněnky o žhavě-tekuté zeměkouli a jejím ponenáhlém ochlazování, jsou přesvědčeni o někdejší ledové periodě na celé zeměkouli, ač v tom sami sobě odporují.

Podobného mínění byl ang. geolog James Croll[2]), který snažil se dovoditi, že mezi rokem 2„545.000,850.000 a 160.000 před naším

---

[1]) V časopisu Sillimaunově 1868, sešit červencový.

[2]) Climate and Time in their geological relations, a theory of secular changes of the Earth's Climate London 1875.

letopočtem bylo tré období výstředností. Praemissa jeho byla správna, že totiž ona polovina zeměkoule má dobu ledovou, jejíž zima spadajíc v odsluní déle trvá a chladnější jest. Neuvážil však, že stýká-li se největší odzemí (apogeum) s rovnodenností, není žádného rozdílu v oteplení obou polokoulí zemských.

Jedině správný jest tedy názor o 21.000leté periodě, jejž poprvé r. 1843 vyslovil francouzský mathematik Adhémar.[1])

Konečně ještě něco o nižině aralo-kaspické a o nižině u Ghoru.[2]) V obou není ani příležitosti ani místa k jakémusi sopečnému vývoji; o nižině aralo-kaspické toho nikdo ještě vážně netvrdil; ale o nižině Ghorské vypravuje orientální pověsť (Gen. 19, 24.), že se tam propadla města Sed'ôm a 'Amorah. Než marná byla snaha, nalézti tamo jakési stopy vulkanismu. Také nemohla se krajina více snížiti, nežli již byla snížena. Nad to nemohlo by býti řeky Jardenu bez mrtvého moře, ježto na jeho poměrně veliké hladině musí se odpařovati přibývající vodstvo. Za poslední ledové periody před 10.000 roky souvisely ovšem tyto kraje s velikým otevřeným mořem. Když pak se pevnina severní polokoule stala souší, zbyla tu vnitrozemská jezera, která však z nedostatku nově přitékajících vod se vypařila až na „nutné“ moře kaspické a aralské, v nichž vypařování a přítok trvají u vzájemné rovnováze a kolem nichž široko daleko solné stepi se rozkládají, tak že když opět kdysi budou pokryty mořskými útvary a pak zase v souš se promění, poskytnou rovněž taková korytová ložiska solná, jakých dosti jest v Evropě. V kaspickém jezeře dosvědčují dokonce tuleni a ryby severních moří zřejmě někdejší souvislost s velikým oceánem.

Jakkoliv nepatrné množství geologických fakt jsme uvedli, tož přece, trváme, dostačí, bychom směle a s jistotou mohli vyřknouti slovo:

Zemězpyt dokazuje evidentně věčnost poměrů na zeměkouli.

[1]) Les révolutions de la mer, déluges periodiques. Paris 1843; 3 vyd. 1875.
[2]) Viz „Květy“ 1892, II., 211.

Z upomínek na ruskou Kalifornii.

Napsal dr. Servác Heller.

II.

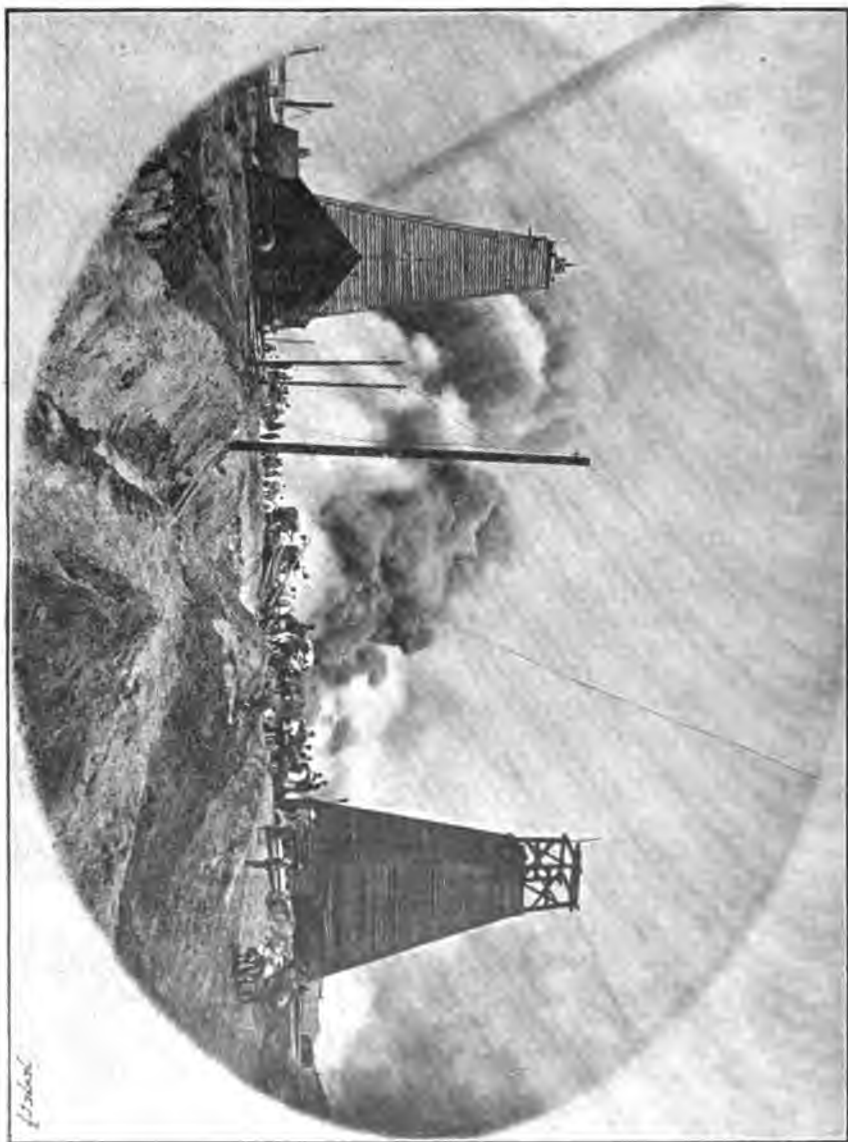

V jednom ze svých, v novinách otištěných listů, jež jsem letos počátkem jara z Baku do Prahy zaslal (každý takový dopis byl pro bouřlivé počasí na Černém moři asi tři neděle na cestě a dostal se do tisku teprv asi za čtyři neděle) napsal jsem o Baku a jsem nucen zde opakovat: „Kdo Baku vlastníma očima neviděl a jeho kolossální průmysl na místě si neprohledl, nedovede si představiti jeho mocný ruch a vlnobití, jeho zajímavost a sílu. Baku jest mladé, avšak přece již světoznámé sídlo průmyslu, jemuž kromě Ameriky na zeměkouli není rovného: obrovského, na samé výši pokroku pracujícího průmyslu naftového, rozhodně nejznamenitější město „petrolejníků" vůbec. Avšak Baku není jenom tím: ono jest dále hlavním přístavním městem Kaspického čili Chvalínského moře, středem a ohniskem obchodu zemí kolem tohoto moře rozložených, potom starou, na východě historicky proslulou residencí chánů Širvanských (z nichž poslední teprve roku 1806 po zrádném zavraždění ruského generála Pavla Dmitrěviča Cicianova před pomstu nesoucím ruským vojskem z Baku utekl) a posléz také místem v přírodovědeckém i národopisném ohledu velmi zajímavým. Vůbec je Baku se svým okolím jedno z nejinteressantnějších částí ruské říše, ku kteréž arci teprve nedlouho náleží." —

Po příjezdu nečiní město Baku žádného zvláštního dojmu zejmena na cestovatele, jenž přišel z Kavkazu. Ráz města je neurčitý, promísený, bastardový, a teprve při podrobných prohlídkách objevují se staré a nové čistě asijské partie jakož i — na druhé straně — třídy a „skvéry" (square = čtverec náměstí) rázu moderně evropského, s asfaltovou dlažbou, mrakem kočárů a výkladními skříněmi jako u nás na Příkopech nebo v Královské třídě v Berlíně.

Pisateli těchto řádků byl odporučen hôtel Metropole, jakožto největší a nejlepší hostinec pro Evropany. Veliký tento hotel má čtyři fronty, tři do živých, hlučných ulic a čtvrtou na veliké čtvercové náměstí, jemuž se říká „Parapet". Toto jest tak asi středem nového města. Mně vykázali komnatu s vyhlídkou na „Parapet", nevelikou a nevalnou, ale z neobsazených ještě nejlepší. Přijel jsem dopoledne a první bylo, že jsem přistoupil k oknu. Náměstí veliké, ale výstavnost jeho nepatrná; domy skoro veskrze toliko jednopatrové, všech okras prosté. Podél domů obyčejné chodníky, potom na všech čtyřech stranách dlážděná jízdná dráha a uprostřed dlažby prosté, ale chodníkem vroubené čtverhranné pro-

stranství. Na obrubě jsou — tuším — také stromy zasázeny, ale což je v Baku strom? Ubohá, bídně živořící rostlina! Po obou podélných stranách nedlážděného Parapetu, uprostřed jejich délky stojí dvě pestře

Požár u naftových studnic.

omalované dřevěné kapličky s malými vížkami; jsou zavřeny a slouží při procesích arménské liturgie jakožto oltářové stanice. Zrovna naproti hôtelu Metropole, na druhém konci náměstí, stojí velký arménský kostel

se zelenými střechami a „zahradou“ kolkolem, obehnanou vysokým železným mřížovím.

Když jsem k oknu přistoupil, bylo celé to velké prostranství tiché a prázdné. Jenom tramway chvílemi semo tamo přejela. Pak objevil se tu a tam nějaký muž, Rus, Tatar nebo Peršan a zase bylo prázdno. Pojednou přihrnulo se od levé strany hôtelu několik zrovna příšerných postav: ženštiny zahalené v pestrou, chatrnou bavlněnou látku tak, že z celého těla nebylo vidět nic, než bosé nohy, nastrčené do malinkých trepek s vysokými podpatky. Však nesluší se říkat „podpatky“, neboť trepky všech bakinských Tatarek a Peršanek jsou tak krátké, že celá téměř pata ve vzduchu trčí a špalíky do prohnuté části chodidla při chůzi pružně tleskají. Kromě bosých noh, jak už praveno, není vidět na těch ženských kuklách pranic, ani rukou, ani hlavy, ani tváře ani očí, ničehož nic.

Postavy přešly spěšným krokem náměstí a zmizely v ulici, jejíž nároží tvoří arménský kostel. Za chvíli objevily se nové téhož druhu postavy, pak jich celý roj, a všechny spěchaly týmž směrem přes Parapet. Zároveň zahlaholil na věži arménského kostela velký zvon, svolávající lid k bohoslužbě. Zahleděl jsem se ke kostelu — také s jiných stran putovaly tam zakuklené ženštiny a nebylo pochybnosti, že šly do kostela. Do křesťanského kostela zakuklené Tatarky a Peršanky? Zajisté! Snad byly křtěny anebo náležely k nějaké sektě, kteráž odporučuje súčastňovati se v bohoslužbách také jiných náboženských vyznání. Na Kavkaze na příklad jest zcela všedním zjevem, že pohanští horalé v lese modlám obětují a potom do pravoslavného chrámu putují a naopak, že pravoslavní Osetinci nebo Svaneti s pohany bůžkům se koří a je-li na blízku chrám katolický nebo mohamedánská mešita, také tam docházejí. Snad činí tak i některá sekta bakinských mohamedánů, avšak jest také možné, že jsou to ženy nějaké sekty arménské, kteráž moslimské zahalování těla přijala. V Tiflise jest taková křesťanská sekta a mladé dívky z této (zámožné) sekty vycházejíce na ulici v sněhobílém, bohatém zakuklení z nejjemnějších látek hedbávných a lněných činí dojem rozkošných bajadérek. Tato arménská sekta není četna, ale existuje už dávno v Tiflise a bydlí v jedné části města pohromadě. Možná tedy, že jest cosi podobného i v Baku; lidé, kterých jsem se na to tázal, nedovedli mne poučit. V těchto končinách orientu jsou vůbec lidé docela lhostejni ku zjevům národopisným a náboženským.

Po čas bohoslužeb v arménském kostele bylo na Parapetě zase ticho a prázdno; jenom jízdné dráhy po stranách byly již trochu oživeny a také po chodnících mihalo se již trochu mužských postav. Ale ani jediná ženština! „Což pak není v Baku více ženštin, než co se jich vejde do jediného kostela?“ tázal jsem se skoro nevrle starého sluhy, Moskvana, kterýž mi v komnatě poklízel. „O jé, ženských je tu dost,“ odpověděl staroch, „a jak se fešácky umějí strojit! Jen počkejte, až odpoledne a podvečer jich uvidíte celé roje, ale jenom v parádních ulicích! Dopoledne to ony buď spí anebo čtou anebo se pomalu strojí.“ — „A což dělnic a služebných tu není?“ — „Málo, tuze málo, a ty jsou z ciziny! Zde v hôtelu máme, na protějším křídle, panskou, starší

Bakinská (emancipovaná) Tatarka.

paní, ale ta je z Varšavy; pak máme ještě jednoho sluhu, ten je z německé kolonie od Samary, já jsem z Moskvy a v kuchyni mají páni tři příbuzné ze Saska. Pak je tu trochu Gruzínů z Kavkazu."

Dívání z okna mne omrzelo a já vyšed z hôtelu zahájil jsem výzkumné obchůzky. Den byl zatím pokročil a ulice vedoucí od Parapetu k mořskému nábřeží kypěly už životem. Tatarští fiakři s lehounkými faetony nabízejí se v Baku ještě dotěrněji, než „izvoščiki" v městech specificky ruských, projíždějí se ustavičně tryskem ulicemi a shrnují se prudkou jízdou o závod ke každému, kdo z hôtelu, z domu nebo z krámu nějakého vystoupil a třebas jenom na okamžik stanul a se rozhlíží. Z počátku cítí se každý cizinec touto dotěrností fiakrův obtěžována, ale přivyká jí rychle a pak si těch neposedných tatarských vozotajů ani nevšímá.

Tím více všímá si ovšem po evropsku vystrojených dam, jež tak asi k poledni teprv vycházejí a oproti mužům dosti vzácnými zjevy jsou. Mladé dámy evropské vyznačují se v Baku tím, že nosí na procházku ozdobné hůlky, jako u nás šviháci. Je-li velké parno a úpalný žár sluneční, dámy ani nevycházejí a v mírných výročních dobách nebo po západu slunce není slunečníků potřebí V pravé ruce hůlku se stříbrnou, perleťovou nebo podobnou rukojetí, v levé ruce široký vějíř a v ústech hořící tenkou papirosu, tak promenuje se elegantním dámám nejlépe. To jest, když neburácí velký vichr! Obyčejným. „malým" větrům, při nichž se cizinec zalknouti může, jsou Bakinci obojího pohlaví tak uvyklí, že jich skoro ani nepozorují, a dámy umějí v nich tak chodit, že se jim šaty nikde nepříjemně nezdvihají.

Tyto větry jsou na cizince metla, neboť šatstvo, vlasy a vousy jsou pořáde plny prachu a oči nestačí člověk vytírat; kočové u tramwayi a vůbec opatrní lidé, kteří mnoho na ulicích zdržovati se musí, nosí zvláště za tím účelem sestrojené brejle, avšak mají i s těmi potíž, neboť na sklech usazuje se jemný prach a činí je temnými, špatně průhlednými. Tento ustavičným větrem poduímaný prach jest asi hlavní příčinou, že v Baku mnoho lidí očními neduhy trpí a tak mnoho slepců se nalezá. Kromě Buchary nenajdete snad na celém východě tolik slepých lidí, jako v Baku; ale jsou to, jakž zajisté pochopitelno, ponejvíce lidé z chudších tříd, Tataři nebo Peršané, kteří zraku nešetřili a propuklý oční neduh zanedbali aneb nějak zvráceně si léčili. Mohamedáni těchto krajin nedůvěřují totiž dosud — aspoň většinou — evropským „doktorům" a nechávají se všelijak maltretovat od svojich nevzdělaných a pověrčivých šarlatánů lékařského cechu. Tatarský nebo perský lékárník má svůj otevřený krám v bazáru, mezi prodavači obecného zboží, třebas mezi řezníky nebo sýraři; kde „lékaři" ordinují, nebylo mi lze vypátrat — snad nemají Tataři a Peršané kolem Kaspického moře vůbec žádných lékařů z řemeslného povolání, nýbrž toliko „fušery" — ochotníky.

Pohodných nemají jistě, neboť ti schytali by asi všechny ty ohavné, nečisté a schátralé psí obludy, kteréž se po bakinských ulicích proháněјí nebo po chodnících povalují. Že by to byli psi bez domova, jako v městech tureckých, nezdá se, neboť zdržují se pravidelně v týchž ulicích a líhají před týmiž domy; jisto je, že se tito šerední, politování hodní tvor ov

Na starém perském hřbitově v Baku.

musí živit sami, odpadky všeho druhu a vůbec věcmi, dle našeho mínění ani pro psy naprosto nejedlými. Jak hnusný je na příklad pohled na vychrtlé psy, kteří uprostřed pařížských výkladních skříní hltavě požírají na asfaltové dlažbě — koňský trus! Ale Bakincům nic takového nevadí.

Ba oni se nesmějou ani svým dlaždičům. To je dlažba! Drobné kamení, shrabané po mořských březích, ponejvíce tvaru, abych tak řekl lívancového nebo koblihového, zatloukají tu do písku bez všelikého nářadí, zase jenom malými kameny, kterých v dělníkově hrsti téměř ani není vidět, tak že se při povrchním pohledu zdá, jakoby to ti lidé kamení do dlažby zatloukali holými pěstmi! Nejprimitivnější dlaždická práce, jakou si jenom lze pomyslit, a přece uvykli jí i evropští, vysoce vyškolení inženýři, kterých je v Baku dostatek.

Orient je zvláštní svět — tam zlenoší a znešvaří se pomalu každý. Z počátku hoří reformační touhou a je pln energie, avšak za nedlouho začne „střízlivět", přestává pro západní pořádek horovat, ochabuje, smiřuje se s trvajícím stavem a stává se sám orientálcem. Sám vzduch orientu provádí tyto metamorfosy a proto se celý východ tak málo či pomalu mění. Na venkově nalezá se týž stav, jaký byl před tisíci lety, a kde cizinci velikými massami se neusadili, zůstávají i města v původním svém stavu a nové kolonie degenerují, jako degeneruje na příklad u nás po letech arabské žito a vůbec cizopásné rostlinstvo.

Monsignore.*)

Napsala Mariula. Z vlaštiny přeložil Václav Hanus.

Il marchese d'Argile; monsignor del Bruzzo".

Tak ohlašoval jasný hlas komorníkův na prahu dveří, přes který oba pánové zavěšeni právě kráčeli. Markýz d' Argile, klassický typus vybraného gentlemana kolem šedesáti let, násilně — jak se zdálo — vlekl za sebou monsignora del Bruzzo, elegantní postavu kněze patricijského mezi dvaceti a třiceti léty, vysokého a štíhlého, tváře velice bledé a originelní očima hlubokýma, sladkýma a jako květ brčálu modrýma pod hustým stínem černých, krátce střižených vlasů, uprostřed nichž jen slabě probleskovala maličká tonsura.

„Bravo, bravo strýčku, že jste konečně zpět přivedl zběha," zvolala vesele, tleskajíc ručkama, donna Antonia di Campo Alto, s nízkého divanu, kde seděla po boku mladého barona Miloskova, galantního diplomata ruského, který oné zimy trávil v Římě svou „růžovou čtvrthodinku."

*) Z cyklu: Fuochi fatui (Bludičky).

Kolem dokola sedělo několik jiných zářících mladíků, kteří za tisícerých sladkostí nijak nešetřili kadidlem obdivu a zbožňování; ti všichni učinili hlubokou poklonu oběma novým příchozím, vyjadřujíce svou spokojenost nad tím, že opět vidí „monsignora", který náležel do jejich středu a kterého všichni měli rádi.

„A myslíš snad, že bylo lehkou věcí uloviti toho tvého božího sluhu," pravil markýz, „a přemluviti ho, aby mne následoval? A povím ti též, jak se věci vlastně mají, drahá Antonie, přivádím ti ho v pravdě násilím."

„Nic jinak?" odvětila, smějíc se trochu podrážděna, la Campo Alto. „Vy, monsignore, přicházíte ke mně cestou násilí, zrovna jako by šlo o cestu k zatracení? Mais à quoi donc sommes nous arrivés? Vskutku, takovým jsem si vás nepředstavovala! Usvědčte žalobce ze lži aneb očisťte se jak nejlépe; avšak pospěšte si, poněvadž žaloba je dosti závažna."

A smála se nepřetržitě, podávajíc mu svou spanilou ruku, drahokamy ozdobenou, kterou kněz bleskem do své uchopil, ihned však opět prudkým pohybem pustil, jako by oním dotknutím se byl popálil; pomaten vyrazil ze sebe několik slov, aniž by jí do tváře byl pohleděl.

„Nevěřte, vévodkyně, markýz d' Argile je v dobrém rozmaru, a baví se na moje útraty."

Vévodkyně di Campo Alto a monsignor del Bruzzo zachovávali k sobě etiketu, ač byli příbuzní.

„V žádném případě však to, že jste nepřišel sem celé století ani ve dne, ani na večer, kdežto dříve vídali jsme se často, popříti moci nebudete? A je dosti podivný, rozumíte? tento způsob osvědčování lásky bratrance k sestřenici —" naléhala Antonie, vyzývajíc ho prudkým, nepokojným pohledem, pohledem zvláštním, tak najednou bodavým, pronikavým a tvořícím příkrou protivu k čisté něžnosti, spočívající v její delikátní tváři madonny.

„Trpěl jsem příliš mnoho," odvětil monsignore přímo, usednuv proti ní.

„Mám tomu věřiti, strýčku?" A vévodkyně obrátila se k markýzovi d' Argile, jenž pustil se do hovoru s Rusem. „Ó ty předstírané útrapy nebývají obyčejně ničím jiným než jistým druhem výmluvy . . ."

„Ano, výmluva hezká a dobrá," potvrdil d' Argile, vpraviv se do žertu, „vždyť minulou neděli strávil jsem večer u kněžny del Bruzzo, kterou shledal jsem klidnou a jasné mysli. Představ si jen, zda by tvá matka, která tě zbožňuje, dovedla přijímati a zůstati klidnou, vědouc, že jsi nemocen, drahý Gabrieli?"

„Slyšíte, slyšíte, don Gabriele?" zvolala donna Antonia hlasem melodickým, se zvláštním důrazem pronášejíc jméno jeho, „nemůžete již uniknouti, jste obstoupen se všech stran."

„Skrývám před matkou co nejvíce mohu a pokud mohu vše, co by jí bolesť způsobiti mohlo," odvětil kněz prostě a upřímně, „po těžké chorobě, která málem by mi ji byla odňala, každá, i nejmenší věc ji dojímá a rozčiluje, tak že . . ."

„Ale teď už dosti jalových námitek," přerušil ho stále žertující markýz, uvelebiv se spokojeně na měkkém místě Miloskově, který drsným pohybem se zvedl a rozmrzen, s tváří zachmuřenou vzdálil se od oněch

tří nemoha s dostatek utajiti svou hlubokou antipatii ku knězi, kterého viděl poprvé.

„Alespoň ve tvém nenadálém zmizení ze salonu Antoniina vězí jakési tajemství, ať již se přiznáš čili nic. Chodil jsi sem nepřetržitě po tři měsíce na dva večery v týdnu, pak najednou nebylo tě tu viděti, a abych tě zpátky přivedl, musil jsem podstoupiti zápas; jak asi nám to vše vyložíš?“

„Pracuji, studuji, abych se připravil k missii do Hindostanu, k níž, jak vím, za krátko budu přidělen; nemám tudíž více času ku konání návštěv.“ Don Gabriele mluvil namáhavě a jaksi stísněn.

„Oh, missie nyní! Kdož medle vám bude věřiti? Kdybyste odejel, vaše ubohá matka zemřela by bolestí, a vy, který, abyste ji nezarmoutil, skrýváte před ní i nepatrné bolení hlavy, nedopustíte tuším, aby zemřela, kdybyste šel do Hindostanu, či ano?“ A Antonia di Campo Alto zvedla se prudce s orientálské pohovky, kde, jak se zdálo, již nic ji netěšilo od té chvíle, co Rus jí byl utekl, a vzpřímivši se proti monsignorovi, který převyšoval ji o celou hlavu, dodala s ušlechtilou galantností: „V každém případě později pohovoříme si trochu déle a vy budete musit velmi mnoho mi vysvětliti, monsignore; naše dobré přátelství, naše příbuzenství dává mi právo, za ono vysvětlení žádati a obdržeti je; jinak stala bych se vaší nepřítelkyní, a jako nepřítelkyně, podotýkám z předu, jsem hrozná.“

A nedavši mu času ani ku pronešení jediné slabiky, obrátila k němu svá obnažená, mramorová ramena a odešla do rozsáhlého sálu, věnujíc každému z přítomných vlídný úsměv a několik slov, plna sladké milostnosti a omamující svůdnosti, onoho mocného a tajemného kouzla, které pravidelné její kráse dodávalo jakéhosi nádechu nevyslovitelné záhadnosti. A mocné to kouzlo spočívalo právě v prudké touze, kterou probouzela v každém hned při prvním seznámení se a která nikdy nedocházela svého ukojení, v nejistotě, je-li ona bytostí andělskou či ďábelskou: jako anděl jevila se zvláště v panenském výrazu obličeje, v čisté milostnosti pohybů, v sladké harmonii hlasu; jako ďábel zase v žárném, horečnou touhou prodchnutém plameni svých velkých očí, černých, vášnivých, po rozkoši dychtících. A tak mnozí ve své obraznosti viděli v ní dvě bytosti, obě neskonale zajímavé, a to tím více, poněvadž obě ničím jiným nebyly, než nejistou záhadou i pro ty, kteří s pravou zběsilostí ji studovali; byla to dáma vybraná, duchaplná, zbožná a neposkvrněná, ale spolu žena zkažená, porušená, dokonalá herečka v představování a zatajování svých lehkovážných choutek.

Monsignore setrval po několik minut zahanben na místě, kde ho opustila a sledoval ji nevědomky zraky zmatenými, suchými; sledoval hadovité vlnění se dlouhé vlečky z bílého brokátu, která nesla se za ní jemně a královsky; sledoval pružné pohyby hrdé postavy, která kráčela uprostřed samého holdování, pohlcována dychtivými pohledy mužů; znamenal, jak ponenáhlu zmocňuje se mozku jeho závrať, když viděl, jak volně a obratně blíží se k pianu, kde Rus se byl usadil. Pobíhaje lehounce prsty svými po klaviatuře, přehrával Miloskov rajský motiv ze skladby Mendelsohnovy „Sen letní noci“ a hleděl na ni, takořka ji

k sobě volaje stálým a upřeným pohledem, věčným úsměvem, pohrávajícím na ironických rtech, a tou božskou hudbou.

Když k němu došla s četnými konvenienčními frásemi, proslovenými hlasitě, aby je dobře slyšeli všichni ostatní, vypustila z úst slovo, jediné slovo, jež Rus samojediný měl zaslechnouti a které zjevně ho pobouřilo; slovo to však i ze vzdálenosti doneslo se k srdci knězovu a jako jedem napuštěný šíp proniklo je skrz naskrz.

Ono slovo zachytil v letu, v pohybu vlhkých rtů, které šeptem je vyslovily; a ona, ta děsná sfinga, aby slovo to jistěji vniklo v ucho Miloskova uprostřed nebeských melodií tvorby Mendelsohnovy, jež mistrná ruka nepřetržitě dále vyluzovala, sklonila k jeho ramenům svou spanilou hlavu, jako by náhle byla jí těžka pod lesklou přilbou pramenů bohatých vlasů, aneb jako by z větší blízkosti chtěla kochati se v požitcích zvuků... Ono slovo bylo jejich tajemstvím...

Pobledlý, jako nemocný v agonii, pohlcoval don Gabriele zraky svými oba dva, i zdálo se mu, že umírá tisíckráte po sobě; srdce div že mu nepukalo. Sebral všechny své síly, aby neupadl, a pokročil až k jednomu stolu, pokrytému časopisy, sešity a knihami; zde se posadil, těžce sklesnuv na židli: nemohl dále.

Markýz d'Argile s divanu, kde po celou tu dobu seděl pohodlně rozložen a osamocen, sledoval ho a pozoroval, pociťuje v nitru svém neskonalou soustrasť. „Nešťastný,“ projelo mu myslí, „přenešťastný!“

Několik málo těch, kteří méně zaměstnávali se dvořením se dámám, obrátilo se ku knězi a pozorovali ho se svého stanoviska; pozorovali ho pro neobyčejnou jeho bledosť, pro jeho krásnou, v nejvyšší míře zemdlenou postavu serafa, které černý talár s třásněmi ze silného hedvábí barvy violové, jako bohatá šerpa otočenými kolem boků a lehký pláštík prelátský, jenž ho zdobil vzadu shora až na paty, dodával rázu velebnosti a spolu i bystrosti, modelluje ji v nejčistších tvarech, stavě ji do středu mezi mohutnosť mužskou a čistotu ženskou, což obé v ní bylo spojeno. Dvojnásob mučen onou kousavou zvědavostí a chtěje nějakým způsobem tomu ujíti, uchopil don Gabriele první sešit, který mu přišel pod ruku a počal jej probíhati, jako by o jeho obsah zvláště se zajímal, s lokty opřenými o stůl a hlavou ve dlaních, takže pobouřený obličej jeho zpola byl ukryt. Tak podařilo se mu ukázati se klidným a normálním na venek; v jeho nitru bouřilo však peklo. Najednou stanuly za ním dvě hovořící dámy, které na vzájem různé důvěrnosti si zdělovaly a občas leckterou poznámku šeptem prohodily; jedna z nich pojednou zamumlala: „Ten protivný Rus ji očaroval, ona nemá oči než pro něho a na konec ztratí celou hlavu.“ —

II.

Zimní salon vévodkyně di Campo Alto, jenž činil roztomilý dojem, uzavřen jsa čtyřmi velikými křišťálovými dveřmi, byl neobyčejně rozsáhlý a v celku takřka vzorem vybranosti vkusu bizarního a přepychu rafinovaného. Byl rozdělen a rozpořádán tak, jako by to byla malá osada několika salonků, z nichž každý ustanoven byl k jinému účelu; v ten

způsob utvářely jej s uměleckou elegancí překrásná okna s barevnými skly a stříbrným žebrovím; slabé, ne dosti diskretní zdi; i nábytek v různém způsobu a v různém slohu, přiměřený vždy úplně účelu, jemuž byl věnován: hudbě, hře, četbě, kouření, konversaci a konečně i přemýšlení. A tento fantastický a ušlechtilý celek, zahalený v množství různých barev, živých i jemných, avšak v nejlepší vzájemné harmonii, splýval všude stejně v převládající nádech zlatově a perlově šedý. Na drahocenné podlaze, pestrými dřevy vykládané, rozprostíraly se na nádherném koberci obrovské kůže bílých medvědů, podšité vlněným aksamítem barvy rubínové. A kolem dokola spousty květin, zátopa světel na stolech, na nízkých třínožkách, na štíhlých sloupcích porfyrových, malých i velikých, světel zahalených v závoje neb jasně lesknoucích se mohutným plamenem, dle toho, který oddíl salonu ozařovala.

Onoho studeného večera dubnového „čarovné tepidarium", jak říkali salonu přátelé donny Antonie, bylo rozkošné více než kdy jindy a pojímalo v lůně svém asi dvacet gentlemanů různého stáří a osm neb deset dam, a jako obyčejně tu se hrálo, tam zpívalo, onde zas vesele hovořilo v malých a větších kroužcích, rozdělených neb v jedno spojených; každý bavil se dle své libosti s nejneobmezenější svobodou, používaje vybraného pohostinství čarodějky, bohyně.

O půlnoci sluhové v livreji otevřeli všechny čtyři vchody místnosti, kde stál připraven stůl s čajem, občerstvujícími nápoji a lahůdkami všeho druhu uprostřed sladkých vůní exotických a v měsíčním jasu světla elektrického. Vévodkyně vstoupila první, opřena o rámě Miloskova, zvouc své hosty, aby jí následovali, a tak za několik minut byl salon vyprázdněn a veškerá zábava přestěhovala se do místnosti, kam vévodkyně byla vstoupila.

Monsignore jediný sebou nepohnul, zapomenuv, jak se zdálo, že zůstal za anglickým oknem se skly barvy růžové, od onoho okamžiku, kdy dal na jevo zálibu dlíti o samotě, stále ještě zaujat onou německou „Revue", o kterou tak náhle počal se zajímati a ve které snad až příliš pomalu obracel listy.

V rozsáhlém sále nebylo slyšeti ničeho, krom krátkého a pobouřeného oddychování; trval na místě téměř nepohnut, v posici, kterou zaujal hned, jakmile do židle byl zapadl, jako ve snách, nevěda, co kolem něho a s ním samým se děje.

Po chvíli, středem onoho hlubokého klidu, lehkým a pružným krokem přistoupila k němu Antonia, držíc ve svých bílých, vévodských prstech kouřící se šálek a sladkým hlasem, přiblíživši se k boku jeho, prohodila:

„Sama jsem jej připravovala, s několika kapkami kmínovky, jak vím, že jej rád pijete," a postavila čaj na stolek, o který on se opíral, „ani se nepoděkujete, monsignore?"

Oslovený sebou nepohnul, jako by ji nebyl slyšel; rozhlédla se opětně pátrajíc po okolí; pak, ujistivši se, že kromě jich dvou není v saloně živé duše, dodala potichu a velitelsky:

„Proč pak mlčíte, když přece jsem zde a blízko vás?" a posadila se naproti němu na druhé straně stolu, upírajíc stále na něho svůj žhavý pohled a probodávajíc ho téměř zanícenými zornicemi.

Trhl sebou křečovitě, jako probuzen z těžkého sna, upřel na ni své hluboké, modré, zádumčivé oči a pozvednuv obličej bledý, jako by všechnu krev byl ztratil, pravil trpce:

„Antonie, milosrdenství!“

Usmála se posměšně a uprostřed onoho zvonivého smíchu, který rval jemu všechny cévy srdce, pravila:

„Ještě? a mluvíte do opravdy? to je hrozné!“

„Proč jste mne přinutila vrátiti se sem, povězte, povězte?“ tázal se s úzkostlivým přízvukem, šeptem a téměř bez sebe.

A ona stále ironická a ukrutná: „Poněvadž jsem myslila, že jste již vyhojen; tolik aspoň jsem předpokládala, nevidajíc vás zde více, a poněvadž mi na tom záleželo, aby umlkly ony klepy, které o vaší osobě počaly vznikati, právě následkem vašeho vzdalování se mého domu; nejste mi za to povděčen?“

„Tedy vám nepostačovalo vědomí, že úpím v dáli zdrcen svou bídou, snaže se zapomenouti, žádaje o sílu toho, jenž jediný může mi ji propůjčiti, vám se zachtělo odejmouti mi poslední naději spásy, opět dala jste mne sem zavolati, abyste přivedla mne k šílenství tím divadlem, které dnes večer před oči mé stavíte? Jsem žárliv, Antonie,“ vyrazil ze stísněného hrdla, „žárliv až k zbláznění!“ a tiskl ve chvějících se prstech zlatý křížek, který visel s jeho hrdla navlečen na silnou šňůru z fialového hedvábí.

„Žárliv? a na koho, s dovolením?“ A vévodkyně stavěla se překvapenou, přibírajíc ku pomoci nebeský výraz své tváře.

„Ó můj Bože, můj Bože!“ povzdechl si on, nemoha více ze sebe vypraviti.

„Ano, aby člověk byl žárlivým, jest zapotřebí míti aspoň trošinku práva k tomu; a vy, monsignore, abych pravdu řekla, nemůžete se vlastně ani stínem něčeho podobného vykázati. Je-li pak v mozku vašem něco nezdravého vzhledem ke mně, jsem snad já tím vinna? V každém případě však já, jakkoli jsem dobrá, povím vám, že jednáte velmi nedobře, týraje se podobnými myšlénkami, zvláště narážíte-li na Miloskova . . . Což nevidíte, že je to chlapec a že je to pro mne pouhou zábavou, másti mu hlavu, jenom tak pro hříčku?“

„Oh; toť děsná hříčka, a proč pak zachtělo se vám, abych při tom assistoval?“

„Jenom nebuďte tragickým, don Gabriele, a poděkujte se mi spíše. Nepsal-liž jste mi jedenkráte, že vzdálen-li jste ode mne, života krok za krokem vám ubývá?“

„A to bylo, po čem jsem toužil a zač prosil Boha každou hodinu, každou minutu.“

„Avšak já jsem neměla chuti nositi stále s sebou osten výčitky, proto přičinila jsem se o to, abyste se vrátil; a teď zanechme vší melancholie, prosím vás; přijměte mne tak, jak jsem, done Gabrieli, a buďte vesel, chcete-li se mi zalíbiti; to nevíte, že smích činí dobrou krev?“

Monsignore sáhl prudce ke krku, pokoušeje se uvolniti kolárek, aby pod ním se neudusil; bylo znáti rudé skvrny na krku a slyšeti těžký jeho dech.

„Již dosti, nemluvte tak dále, pro lásku boží!“

„Tout lasse, tout passe, tout casse,“ odvětila Antonie suše, pokrčivši rameny.

„Avšak já vás miluji, miluji vás; a vy jste tomu tak chtěla, Antonie; Bůh jediný ví, že jsem zápasil všemi svými silami.“ A po těchto slovech pokryl si obličej oběma rukama, otřásaje se při vzpomínkách.

„Dost, dosti,“ připojila vévodkyně popuzena, „nyní vybočujete z mezí, jak se mi zdá, a zapomínáte příliš, kdo jste.“

„Pravda, jsem blázen, šílenec, avšak vy jste mne k tomu přivedla, vy samojediná, a nyní chcete ode mne žádati něco, co lidské povaze jest nemožným; vždyť i já jsem mužem a žádným svatým, a není mi ještě třicet let.“

„Jste knězem, don Gabriele, a na to máte pomýšleti přede vším jiným; je dosti podivné, že mám já vám to připomínati.“

„Připomenula-liž jste mi to snad patnáctého listopadu tam u San Luigi? Žádal jsem vás já za odhalení onoho děsného tajemství, které v jediném okamžiku uvedlo mne na dráhu zatracení?“ Vrhl jí do tváře tato slova, pále ji takřka žhavým dechem svým, zapomenuv na sebe i na vše ostatní.

„Jak že?“ odvětila hrdě, vyzývajíc ho bleskem ledového pohledu. „U mřížek zpovědnice svěřují se tajemství duše, a kněz, který je prozrazuje, je bídák a svatokrádce.“

„Oh, není již ani atomu ve mně, jenž by nebyl svatokrádným, který by nebyl bídným, od onoho dne; vím to, vím.“

„Vraťte se do sebe a poručte se Bohu,“ dodala Antonie, povstavši rozhořčena, „on jediný může vám poskytnouti mír; právě vy jste to byl, který takto mne poučoval.“

„Od vás tedy nebudu moci jej očekávati nikdy?“ otázal se kněz, vyzývaje ji naposledy, sepjav ruce, jako by vzýval Madonnu, se zoufalým povzdechem.

„Nikdy . . .“ odpověděla, těšíc se tomu, že může se ukázati neuprositelnou; pak postřehnuvši, že někdo vstupoval do sálu, počala opět zdvořile a prostě: „Pijte můj čaj, monsignore, je ruský, výtečný, poslouží dobře vašim nervům, dnes se vám tuším poněkud pobouřily“, a s těmi slovy volně odešla.

Z místnosti vycházely rozkošné harmonie německého valčíku; Miloskov, objevivší se v té chvíli pod obloukem jednoho vchodu, se stálým, jako na rtech vyrytým úsměvem, zdál se ještě ji očekávati. Stále volně došla až k němu a po krátké výměně pohledů, objal ji Rus kolem pasu a táhl ji pryč násilně, téměř divoce v objetí, na plesu zcela nezávadném.

Gabriele málem by se byl skácel na podlahu, kdyby v pravý okamžik nebyl přiskočil markýz d'Argile a nebyl ho uchopil pod paží, jako ve chvíli, kdy vstupovali; kdyby nebyl jako prve, násilím ho vyvlekl s sebou, řka vesele a diskrétně:

„A nyní, když počíná se tančiti, my půjdeme, zde není již místa pro nás, není-liž pravda, del Bruzzo? — Il faut que jeunesse se passe, a my, staří a vážní lidé, půjdeme klidně na lůžko.“

III.

Gabriele Gabrielli, kníže del Bruzzo di Valmura, stal se knězem ne tak z povolání vrozeného jako inspirací, vštípenou mu do ducha krok za krokem a vytrvalou silou vůle matčiny.

Kněžna Marta del Bruzzo di Valmura, nešťastná ve svém manželství s nejlehkovážnějším člověkem, ač byl týž z pravého rodu patricijského a vynikajícího ducha, ve své dobrotě, čistotě a zbožnosti, nedbajíc na mládí a krásu, našla své útočiště v náboženství a v oddané lásce ku svým třem synáčkům a zvláště v lásce ku Gabrielovi, nejmladšímu, jenž přišel na svět právě když úzkosti na její srdce nejvíce dolehly, k vůli němuž dala s bohem společnosti, nestarajíc se, nezabývajíc se více ničím jiným, než jím, hledajíc u něho zapomenutí, oddavši se celá jemu jedinému. Gabriel však, dospěv desátým rokem v čilého a hezounkého hošíka, miláček svaté duše a radosť její, bytosť ušlechtilá, která jasným úsměvem ozařovala černé stránky jejího neblahého losu manželského, roznemohl se z nenadání děsnou horečkou, nebezpečnou a vytrvalou, k jejímuž potlačení po tisícerých bezúčelných pokusech nejslavnější učenci ve vědě lékařské z Říma a celé Italie prohlásili se býti malomocnými.

Na holé podlaze, před obrazem Madonny, v komůrce, kde syn její se smrtí zápasil, opuštěn od lékařů a odevzdán milosrdenství božímu, matka bolestná a křesťanka obrátila se ku sedmibolestné Marii, se srdcem krvácejícím modlíc se k ní, aby vyprosila od Krista spásu její nejdražší bytosti, slibujíc na vzájem věčnou čistotu života jeho. Nebude-li jí miláček vyrván, zasvětí ho Pánu; stane se vojínem a sluhou svaté církve. Po záslibné této modlitbě beznadějný stav hošíkův den ode one počal se lepšiti; stal se skutečný zázrak, v několika dnech byl hoch kvetoucí a krásný jako dříve, snad více ještě.

Pro slepě důvěřující duši Marty del Bruzzo učinil Bůh skutečně zázrak hned po jejím slibu a tudíž měl Gabriel na vždy věnován býti „jemu“.

Gabriel jsa povahy mírné a spokojené, srdce ušlechtilého a láskyplného, uvyklý již od maličkosti viděti očima své matky a slyšeti jejíma ušima, počal znenáhla přivykati novým jejím tužbám, které vznikly onoho dne, kdy všichni viděli ho již v náruči smrti, a kteréž byly velikým tajemstvím jediné jich dvou. A ono přání její přijal on s vyjasněnou tváří, vyhovuje jako vždy jejím tužbám, přesvědčen jsa, že odvděčiti se jí, třeba největší obětí, bylo první jeho povinností a cestou nejlepší k odměnění oné ubohé za vše, co vytrpěla a trpěla posud. — Ona přísahala nad ním umírajícím, aby získala jeho záchranu; příslušelo tudíž jemu, aby dostál přísaze, aby neobtížil svědomí své matky věčným žalem, výčitkou křivopřísežnictví, aby snad nezničil ji a spolu s ní sebe v mystické existenci duše. Gabriel, jako matka jeho, byl horlivým věřícím.

Ve věku dvaceti let četl Gabriel slavnostně první mši svatou, s celou nádherou příslušnou a dovolenou jeho jménu a jeho bohatství; četl ji v kostele aristokratického kněžského kollegia, kde dovršil svá studia, trvaje tam nepřetržitě celých osm let; pak, den po obřadu, kdy vystoupil jako kněz, vrátil se opět do domu otcovského, vyvoliv si prostý, světlý

byt v přízemí před rozsáhlou a nádhernou zahradou, pravým to parkem anglickým, kde často se procházel a často zdržoval se čta nebo přemýšleje.

Větší část roku Gabriel a matka jeho tvořili celou svou rodinu a žili jeden pro druhého. Kníže del Bruzzo dle starého obyčeje vracel se do Říma z Paříže jen o vánocích a zdržel se tam sotva týden; druzí dva synové, připojení k vyslanectví ve Vídni a v Petrohradě, přijížděli domů jen zřídka a vždy jen na kratičkou dobu. Dobrá kněžna byla tudíž blažena z návratu svého miláčka, v jehož společnosti čas jí ubíhal v sladkém pokoji, jí skutečně novém a dosud neznámém; oba dva ubírali se na odpočinek s vědomím splněné povinnosti a vzájemné lásky.

Ve věku dvaceti osmi let dostoupil Gabriel již nejvyšších stupňů hierarchie, a to ne jenom působením a tradicí své knížecí rodiny, která čítala mezi předky svými dva kardinály a byla mocná nesmírným svým bohatstvím a královským příbuzenstvem; ale daleko více ještě svými zásluhami intellektuálními, svým rozsáhlým a mnohostranným vzděláním, což vše činilo z něho patricia a učence vynikajícího, nejen lichotivou naději, ale i mohutný slib pro duchovenstvo římské! Uprostřed pak toho všeho zářila jako perla nejčistší jeho nejvyšší skromnosť, která zjednávala mu lásku každého; i u těch, kteří nutně musili uznávati se za daleko nižší jeho a kteří, ač mu záviděli, přece byli k němu sladkým jakýmsi kouzlem poutáni.

Don Gabriele byl netoliko příkladným knězem, duchem vyšším, duší vyvolenou, ale byl i gentlemanem zrna nejčistšího a ne pouze hotovým otrokem ve své skromnosti a prostotě, v pravdě evangelické, aby nevmísil se občas, pokud svaté povinnosti mu to dovolovaly, v onen svět elegantní a veselý, uprostřed něhož se narodil a vyrostl až do dne, kdy vstoupil do koleje a v němž snad v živé dětské obrazotvornosti své snil, že zaujme místo zcela jiné. Navštěvoval tedy, šetře pravé míry, přijímací salony římských dam a zvláště svých nejbližších příbuzných a přítelkyň své matky a v návštěvách těch nalézal své potěšení, vyhýbaje se jen dnům, kdy mnoho hostí pozváno a večerům, kdy pořádán ples. Kolem živého ohně světáctví kráčel vážně a chladně, jakoby zahalen byl v režný, poustevnický hav; ani nejkrajnější špici vytryskujících plamenů nepodařilo se jeho se dotknouti; žádná chorobná vášeň neporušila čistou jeho krev. Tak zůstal bezúhonným a neposkvrněným, ani nepozoruje tužeb v něm probuzených, svůdnictví namířeného na česť jeho od několika nenasytných sirén, dychtících po hříchu nejrafinovanějším, až do oné doby, kdy neblaze srazila ho s jeho dráhy Antonia di Campo Alto, ta krásná sfinx s nevyzkoumatelnou propastí ve velkých, jak uhel černých očích, které vstoupily mu do srdce i do mozku, odhalujíce mu světy dosud neznámé.

IV.

Markýzka Antonia di Guevara, z patricijského rodu Florenckého, jako nadzemský zjev krásná ve dvaceti létech, bez krejcaru věna a s nároky královskými, provdala se za knížete di Campo Alto, Římana nesmírně bohatého, šlechtice feudálního, osamoceného ve světě a téměř

starce ve dvaačtyřiceti létech, stíženého chorobami dědičnými i jinými, jež si ulovil na cestách nepravosti.

Novomanželé Campo Alto odcestovali z Florencie do Kaira, hned po nádherné svatební slavnosti a zůstali tam tři léta po sobě, ve stálé péči o zdraví knížete, který zatoužil z nenadání po svěžesti, novém životě, a jehož stav vlivem mírného podnebí vydatnou měrou se polepšil. Čtvrtou zimu po svém sňatku přijeli manželé do Říma, zvolivše za příbytek místo starobylého a šedého paláce Campo Alto, svůj moderní, skvostný palác s vysokými pokoji „za Tiberou"; otevřeli jej společnostem a hlučným slavnostem, dávaným za tím účelem, aby mladá kněžna poznala své skvělé příbuzenstvo a veškeru aristokracii.

Donna Antonia domohla se brzy svrchované nadvlády a upravila si toto své nově nabyté místo tak, jako by právo k tomu jen jí příslušelo; a v pravdě, zasluhovala prvého místa ve všem. Byla vybraných způsobů, a co do krásy překonávala veškeru fantasii divným kontrastem velkých světélkujících, smělých očí, vsazených v bledý, jemný obličej s rysy Madonny; očí nervósně pohyblivých, stále pobouřených, jež zhusta uměle skrývaly se pod dlouhými a hustými řasami a vkládaly nepostižitelný smysl tajemnosti v onen obličej klassické pravidelnosti, v onu fysiognomii, stvořenou k tomu, aby byla jemnou a panenskou, jako byla jemná a panenská barva jejích vlasů a celá štíhlá postava. Poněkud méně v souhlasu s pohledem byl u ní jen vlhký, vystupující dolní ret, masitý a barvy laskavcové, který nepozorovaně rušil dokonalou kresbu malých úst, zvětšoval však značnou měrou kouzlo jejich.

Provdána již po tři léta za muže vysíleného, předčasného starce, nezdála se na sobě zakoušeti vlivu onoho spolužití, jež mohlo státi se nezdravým, jistě pak bylo nepřiměřeným jejímu mládí. Po boku manžela, vězícího ustavičně v rukou lékařů, utvrzovala a rozvíjela se stále více ve svých překypujících půvabech, v bujném zdraví, jako mladá americká agava, vypínající se hrdě uprostřed vyprahlé stepi, ssající do sebe sílu životní z mocí neznámých.

Schylovalo se k večeru jednoho dne ku konci června, před saisonou letních výletů, na moře, do hor, na jezera, kdy donna Antonia di Campo Alto přišla navštívit na rozloučenou kněžnu del Bruzzo, sestřenku svého manžela. Kněžna uvítala ji v zahradě pod elegantním stanem indickým, vztýčeném před skleněnými dveřmi příbytku dona Gabriela, kde meškávala v poledních hodinách horkých měsíců ve společnosti jeho, pokud zdržovala se v Římě a neodejela na venek. A byt monsignorův byl pravým rozkošným útulkem svou svěžestí, svým vzhledem, lesní vůní, vsávaje do sebe z nesmírné zahrady kouzla všeho druhu. (Dokončení.)

Dívčí hlavy. Studie Jos. Ženíška.

VIII.

Román o čtyřech synech Ajmonových.

Napsal Julius Zeyer.

(Dokončení).

Než Renald domluvil, už třásl se
vzduch voláním a křikem nadšeným,
neb sláva jeho byla vnikla sem
do města svatého a vítal lid
jej s obdivem co bohatýra vzor;
od domu k domu letěla teď zvěsť,
že Renald v svatém městě poutníkem
a ulice se davy plnily
a každý chtěl jej vidět, dotýkat
se jeho ruky, lemu roucha jen,
a patriarcha pravil: „Renalde,
ó pane můj, ó reku přeslavný,
v můj vejdi palác, hostem budeš mým,
za stůl můj zasedni a z purpuru
ti lože ustrojit dám s nebesy
jak padlý sníh z hedbávu z Egypta!
My všickni čela svoje kloníme
před tebou, reku, slavný nad všechny!“

A vedli jej do domu z porfyru,
do síně zlatem rudě planoucí
a Renald plakal tiše, šeptaje:
„Ty odpuzuješ, Bože, od sebe
mě nešťastného! Proto poznati
mě lidem dal's! Má sláva krvavá
jak fantóm pekel strmí překážkou
tak mezi mírem tvým a mezi mnou!“

Pak prosil patriarchu, klekaje,
by z domu pustil jej, by dal mu skryt,
kde by se modlit mohl v tichosti,
ten ale pravil: „Velká jesti cnost,
ó Renalde můj, hlubá pokora,
však přece může někdy hříchem být.
Bůh, rozsvítí-li hvězdu na nebi,
chce, aby zářila. Má povinnost
ta hvězda nocí světlo svoje lít.

ne do tmy halit se. Bůh postavil
tě na vrcholek slávy, vyměřiv
ti úkol, který splnit vyslal tě.
A proto neodpírej, podej se
a plň svůj úkol, třeba trpěl bys."

„Můj úkol," pravil Renald, „skončen je.
Chci v klidu žít a duši spasit svou."

Tak pravil rek, však marně mluvil tak,
na druhý den v síň nachem planoucí
jej vedli, kde stál trůn a podával
mu patriarcha zlatou korunu,
při plesu lidu tak jej vítaje:
„Ó Renalde, my božím vnuknutím
tě zvolili, bys králem naším byl
a podává ti zde Jerusalem
svou korunu, svou berlu, nabízí
ti stolec svůj, ten stolec, Renalde,
na kterém seděl někdy Šalomón!
V tvé ruce žezlo bude jistotou
nás křesťanů uprostřed pohanů,
již jako divé šelmy číhají
kol kolem v poušti. Štítem budeš nám!
Bůh s námi jest a jménem přesvatým
tě jeho pozdravuji, Renalde,
ty králi náš!"

A vzduch se zatřásl
hned voláním: „Ať žije Renald král!"
A patriarcha na skráň postavil
mu korunu, a Renald chor a bled
zas šeptal v zármutku: „Ó bože můj,
ty zapudil's mě!"

Sebral síly své
a pravil posléz patriarchovi,
se skrání snímaje si korunu:
„Můj pane, odpusť! Jak mám králem být?
Jsem psancem. Vypovězen z Francie
sem přišel jsem co poutník v pokoře.
Jím zůstati chci. Popřej místo mi
kdes v klášteře, kde sloužit nemocným
bych mohl s láskou. Pomni, pane, též,
že císařova zášť by vzplanula
a že by nepřítelem tvým se stal,
když o tom zvěděl by, že Renald, já,
ten buřič, který v boji dlouhém stál

mu tváří v tvář, a posléz podroben
šel z Francie, zde králem zvolen byl!
Hněv Karlův mocný, těžký, závažný
dar první byl by, který přinášel
by nový král vám."

Pravil Renald tak,
však patriarcha na to odvětil:
„Hněv Karlův díš? Ten dávno pominul!
Zříš na mne tázavě? Nuž, tedy věz,
že posel přijel Karlův před tebou
as dvacet dní, že nes v Jerusalem
list císařův, v němž tento prosí mě,
bych hledal tě zde v městě, u hrobu,
u spasitelova, a pravil ti,
že on i tvoji bratři, žena tvá
po tobě touží. Císař prominul
ti vše a vše, na vzpouru zapomněl,
dí, že jsi pykal dosti poutí svou,
a náruč otvírá ti otcovsky,
zpět do Francie opět volá tě,
a prosí mě, bych všechnu prokázal
ti lásku možnou po celý ten čas,
než navrátíš se v sladký domov svůj."

Tak končiv vyňal patriarcha list
a podal Renaldu, jenž četl jej,
a ruce jeho při tom chvěly se
a srdce bušilo mu v ňadrech tak,
že zdálo se mu, dech že ztrácí svůj,
a umdlen klesl na trůn královský
a patriarcha pravil: „Odpověď
to tvoje jesti, králi velký náš!
Trůn zaujals a tedy přijímáš."
Zas celým domem na to jásot zněl,
a takto Renald králem zvolen byl.

Však v noci tiché, která dívala
se zlatým zrakem hvězd svých na město,
vstal Renald s lůžka, vyšel v zahradu,
kde voda tryskala a šuměla
a temné palmy ze sna šeptaly,
a růže sladkou vůni dýchaly,
a rozjímal tam: „Bože, rozumím!
Ty zkoušíš mě, ó stvořiteli můj!
Ty chceš, bych dokázal, zda síly mám
svou k tobě hledat cestu. Volal jsem
tam daleko v těch lesích ardenských

u řeky hučící v svém zoufalství
z dna bídy k tobě. Byl jsem oloupen
o děti své, o ženu, o svou vlast
a plnou tíbou hřích jsem cítil svůj.
Teď náhle ze dna bídy vyneslo
mě slitování tvoje na vrchol
zas lidské slávy. Vracíš rodinu
mi zase mou a září budoucnost
mně vábně vstříc, až závist budící!
Jsem králem tam, kde kráčel spasitel,
bos, sbičován, svůj nesa těžký kříž,
a s trůnu svého vidím Golgothu.
Dík tobě, Bože, za ten pokyn, dík!
Jak možno nosit zlatou korunu,
kde trnovou tvůj nesl svatý syn?
Prach není mrzký dost, bych sklonil v něj
své čelo nehodné! Prach svatý zde,
vždyť Kristova v něj řinula se krev!
Kde spasitele visel majestát
na kříži potupném, tam všechen lesk
a všechna sláva, všechna světa moc
se jeví nicotou a prázdnotou!
A nevím dávno, králů důstojnost
jak klamem je? Jest Karel králů vzor
a celý svět ho zove velikým.
Jak malým byl, když mstu svou vykonal
na Bajáru, na koni, mocný král!
Jest každá vláda hříchem, vede v hřích.
Kde vláda je, tam bují otroctví.
Kdo stoupá vzhůru, šlape pod sebe,
výš každá podmiňuje snížení.
A proto ne jen pouze s úsměvem,
též se záchvěvem hrůzy odkládám
tu korunu, kterou mi vnutili!
Ta zkouška, Pane, těžká nebyla.
Však mocnějšího co's se zmocňuje
mé duše v divé touze! Vrátit se
v tu sladkou zem, kde dýše žena má,
mé děti, bratři moji, přátelé!
Ó promiň touze té, tam nahoře
nad hvězdami ty Bože lítosti!
Ó promiň slze, která pálí mě
v té chvíli v oku! Hle, já utřel ji
a patřím opět tobě! Hledati
chci plnou silou celé vůle své,
ó pane života, tu jedinou
a pravou cestu, která trnitá
a strmá k tobě vede. Nebraň mi!

Chci odumírat vlastní osobě
i touhám svým. Ó, dej mi za tu smrt
dar žití v pravdě!“

Takto v tichou noc
při svitu šeptal hvězd a šumění
vod tryskajících, palem dřímavých,
a jako zločinec, jenž krade se
ze svého vězení a třese se,
by v útěku mu nikdo nebránil,
tak z domu z porfyru se Renald krad,
trůn zanechav tam, berlu, korunu
a prchal z města, prchal do pouště
a bez oddechu šel po den a noc,
až druhé ráno v horách vyprahlých
kles u chaloupky, téměř zbořené,
na polo mrtev žízní, únavou.
Když opět smysly se mu vrátily,
tu viděl starce před sebou, jenž děl:
„Jsi strmácen a sláb, však nevidím
na tobě známky morových těch ran,
jež z obydlí nás lidí vyhnaly
sem v pusté skály, bychom zhynuli
a dechem svým vzduch neotrávili
těch šťastných, které nemoc nezžírá!“

A viděl Renald teď, že stařec ten
byl pokryt s hlavy k patám ranami
tak hnusnými, že Renald mimoděk
se zatřásl. Však zmužil se a řek:
„Kde jsem se ocitnul a, mluv, kdo jsi?“

Děl na to stařec: „V městě moru jsi!
Zde prokletí jen žijou, vyhnaní,
jak jsem ti pravil, z lidí okruhu.
Co hledáš zde, kde zuří nákaza,
kde zuří smrt a hnus a zoufalství?“

Tu zazářila Renaldova tvář
a odpověděl: „Bůh mě vedl sem!
Co hledám zde? Nic! Přináším vám však
vše, co jest mé: tož srdce bratrské,
jež láskou přetéká. Bůh ved mě sem,
bych sloužil vám.“

„Jest hrůzy brlohem,“
řek na to stařec, „pustý tento kout
a protož nechlub se, než uviděl's

co na tě čeká, zůstaneš-li zde.
Jak nákaze by's ušel, zbloudilý?"

„Já nechci ujíti jí," Renald řek,
„když Bohu zlíbí se, bych podleh jí.
Však nemluv o mně, o sobě mi mluv.
Jak mám ti sloužit? Čím ti ulevím?"

„Což hledáš smrt?" děl stařec udiven.

„Ne, hledám život," Renald odvětil,
„ten v lásce jest jen, v sebe oběti."

„Nuž," řekl stařec, „tedy posluž mi.
Mé rány vymyj. Vody přinášej.
Tam pod tou strmou skálou najdeš ji.
Jsem příliš sláb, bych došel pro ni sám."

A Renald šel a dřív se nenapil,
ač hynul žízní, cestou přestrmou
až vody přines starci dostatek
ve džbáně těžkém, až jej uložil
na lůžko bídné, rány vymyl mu,
pak rouchem svým mu vanul tiše chlad,
až usnul stařec, jemuž kolem rtů
teď co's jak úsměv hrálo, po letech
zas poprvé, a rty, jež proklínat
si byly zvykly jen, teď šeptaly
zas poprvé po letech modlitbu . . .
Od chýže Renald spěchal do chýže
a všude bídné, choré nalezal
a zoufající. Sloužil věrně všem
do padající noci. Vzcházela
se svými hvězdami a poprvé
nad městem moru v míru dýchala
a nechvěla se tenkrát výkřiky
a stony děsícími. Unaven
na tvrdý kámen Renald položil
svou hlavu k spánku, hle, a šťastným byl
po dlouhé době zase poprvé.
Tak našel tedy cestu vedoucí
jej Bohu blíž a k žití ve pravdě.

Po léta bydlel Renald v místě tom
a ošetřoval bídné, těšil je
a láskou svou jim vracel naději
a brloh hrůzy časem změnil se
tou jeho něžnou péčí v útulek,

kde zoufajícím prýštil svěží zdroj,
v němž napili se, aby žili dál,
ne v slunci štěstí světa, v šeru však
a stínu odříkání zbožného
a v šeru tom a stínu blaho jest;
tam mnozí z těch, již přišli s prokletím
na rouhajících rtech, se učili
zas úsměvu, v němž sladkobolný čar
jak podzimního slunce hrával svit.
Po léta bydlel Renald v místě tom
a spůsobuje blaho, blažen byl
tím blahem vyšším které neznámo
jest soběctví. A časem zhojili
se vyhnanci v tom městě morovém
a vrátili se opět do světa,
neb zemřeli a Renald pochoval
je v lůno skal a posléz zůstal sám
v té pustině a jal se rozjímat,
co nyní činit má, kam obrátí
svůj bludný krok, a usnul na večer
ve stínu sluje jednou u zdroje
vod šeptavých a ve snu zjevil se
mu náhle Malgis. Bylo Renaldu
jak tenkráte, když zahlíd poprvé
jej v tichém lese, tenkrát, když byl mlád
a bez viny a hříchu, tenkráte,
když ještě doma dlel u rodičů
a život jarem slunným se mu zdál,
a Renald ve snu slyšel šumět les
a viděl sladké světlo severu
se prosívati stromů vrcholky
na zmládlou trávu, květy zdobenou
a ozařovat štíhlou postavu
a junou Malgise a zvolal tak:
„Můj Malgise, tož tedy všecko snem
jen bylo těžkým, co jsem vytrpěl?
A zbouzím se zas mlád a šťasten zas?
Má ruka nikdy neprolila krev?
A nikdy nezradil jsem Bajára?
A matka má, ni otec neklesli
v hrob hořem, které jsem jim spůsobil?
Jak těžký kámen vina valí se
mi s prsou stísněných, buď Bohu dík!“

A ve snu onom Malgis odvětil
tak Renaldovi s úsměvem, jenž byl
jak šero plné velkých tajemství:
„Můj Renalde, co sen, co skutečnost?

My nevíme to, pokud pozemská
nás jímá tiž. My přesně nevíme,
kdy bdíme a kdy sníme, nevíme,
zda to či ono pravá skutečnost.
Však cítíme, že život duševní,
jenž nemá konce, nezná začátku,
že pravdou jest, vše tělesné však klam.
Bloud žije více tělem. Moudrý jest,
kdo odumírá žití onomu,
jež modlu činí z vlastního si já.
Ty zvolil's cestu k spáse vedoucí,
ty nedychtil's po štěstí smyslů svých,
ty zapomínals na svou osobu,
ty nekřivdils a nesls v pokoře
trest omylů svých, hříchů dřívějších,
a čistým dnes před Hospodinem jsi,
jak v onen čas té blahé mladosti,
o které zmínil jsi se právě teď.
Výš staví dnes tě Bůh, než stavil tě,
než v omyly jsi padl, v blud a hřích,
jak lidé výše staví vítěze
než toho, který neznal zápasu.
Snem těžkým tedy byla minulost
a probouzíš se z něho k radosti.
Věz, že jsi utrpením, snahou svou,
svou láskou, odříkáním nové já
si utvořil, jež bude dále žít,
až prach svůj prachu země odevzdáš
a dech tvůj v dechu světa rozplyne.
Jak sochu tvoří z hmoty umělec,
jak štětcem obraz tvoří, tvoří též
si novou duši, nové bytí své,
pro nový svět, pro novou obdobu
na zemi člověk každý nevěda.
To nové žití, nové bytí to
jen toho bude právě výsledek,
co činil zde, oč tady snažil se.
Vzdech každý po pravosti, po pravdě,
čin každý lásky, snaha horoucí
jsou živly toho Sebe tvoření,
jsou perutě, jež rostou, v nový svět
by krasších snů jej nesly. Chápeš mne?
V svět nových snů, kde ono čisté já
žít bude, jak to staré žilo zde,
by k jiným zase, krasším pojmutím
a větším ještě zrálo. Přeměněn
tvor takový v svět ještě jasnější
se povznese, by změnil tam se zas,

až zcela zdokonalen dostoupí
té hodnosti, by Boha uzřít měl
a vešel v blaho, které proměny
už nezná víc, a o němž ponětí
tvor, podobný nám, míti nemůže!
Můj Renalde, ó raduj, raduj se!
Smrt je ti blízka! Stvořeno tvé já,
to nové, které čeká života,
plod zralý jsi, jejž sčesá Hospodin.
Já přišel, bych ti vše to vysvětlil.
Bůh sám však ví, kdy přijde hodina
tvé spásy blízké. Bůh ti dovolí,
bys do své vlasti sladké vrátil se
a rozloučil se s těmi, kteří ti
tak blízko stáli někdy v životě. —
Na důkaz, že jsem v pravdě zjevil se
co posel ve snu ti, že zanechal
jsem spící tělo své tam daleko
v tom pásmě cizím, kde co učeň dlím
na břehu Indu, v zemi moudrosti
té prastaré, na důkaz, že můj duch
spěl k duchu tvému, by s ním sdílel se,
ty květy vezmi, které v otcovských
jsem trhal lesích tvých, při letu svém
při tajuplném. Budiž pozdrav to,
můj Renalde, ze sladké Francie!“

Tak pravil Malgis. Podal kytici
mu vonnou, zrosenou a probudil
se náhle Renald. Pachem přelibým
sluj plnila se, v rukou Renald svých
však viděl sladkodyšné fialky
a narcissy, lýkovce růžové
a bílé zvony svěží bledule.
Jak líbal s vroucností je bratrskou,
ty děti rodné země, kropil pak
je hojně radostnými slzami,
neb věděl teď, že touha tlumená,
kraj rodný ještě jednou spatřiti
a ženu svou a děti, bratry své,
Bůh ukojiti jemu dovolil!
Do rána na kolenou modlil se
a vzdával díky Bohu, povstal pak,
vzal berlu poutnickou a vydal se
na dlouhou pouť do sladké Francie. —

Byl večer už, když Renald dorazil
pod hrad svůj bývalý, pod Montalbán.

Jak srdce jeho silně zatlouklo!
Jak vábilo jej světlo linoucí
se z otevřených oken vysokých!
To byla doba, v které rodina
dřív sedávala za stůl pokrytý
k své společné, vždy prosté večeři,
jež ale hodem vždy se zdávala
tím dětí smíchem, milým veselím,
a bratrů drahých živým hovorem
a nade vše tím sladkým úsměvem
té, která květem žití bývala
vždy Renaldovi. Vzdychl z hluboka
a kráčel rychle k vratům zavřeným
a zaklepal. Muž cizí otevřel
a vida poutníka, tak pravil mu:
„Jsi vítán, bohulibý člověče,
jenž z dálí přicházíš! Jdi nahoru
jen přímo v síň! Mám rozkaz pouštěti
sem všechny poutníky, neb velice
po zprávách páni hradu dychtí vždy,
po zprávách z dálí, neboť bloudí kdes
za horami a lesy bytost jim
nad všechno drahá; ten, jenž veleti
zde právo má. Snad o něm slyšel jsi?“

Tak vrátný pravil, Renald do čela
si táhl pláště kápi chatrnou,
by pohnutí na tváři lépe skryl
a po schodech spěl vzhůru, vešel v síň,
kde, chvěje se, kams klesl do stínu
na židli blíže dveří. Halilo
co's jako mlha vlhký jeho zrak,
a v sluchu neurčitě šuměl jen
mu známých hlasů zvuk, tisk pod rouchem
si k srdci ruku, vzpomněl jako v snách,
jak před lety byl vešel, vyhnanec,
též nepoznán v hrad pyšný otců svých,
by ještě jednou matku spatřil svou.
Za chvíli ale klidnějším se stal
a pozved zraků svých a zíral v síň.
Své bratry viděl sedět za stolem
a proti nim dva krásné jinochy,
to byly jeho děti! Zlatý chmýr
nad retem měli už a mohutná
ta ztepilá se těla zdála jich,
a oči byly plny odvahy
přes polodětskou ještě plachost svou.

Tu Renald usmál se a jeho zrak
se obracel na konec tabule,
kde pod nebesy stálo sedadlo,
to bylo místo matky rodiny.
Mha znova skryla zrak mu žasnoucí:
to místo bylo prázdné, černý flór,
stín jako temný, plynul s lenochu
až na zem dlouze. Renald vyskočil
a temné zasténání dralo se
mu z úst a úzkostlivý výkřik ten
zněl síní, skřek jak ptáka divoký
a všickni sebou trhli za stolem
a dívali se v šerý onen kout,
kde zsinalý stál Renald jako zjev
a Gišár vzkřikl: „Běda, bratři nám,
tam Renaldova stojí mátoha!
Náš bratr přišel oznámit svou smrt!“

Však Alár uhod, že to není zjev,
a k Renaldu se vrhl, líbal jej
a tiskl jej, až odjímal mu dech
a Gišár, Ryšár bratra trhali
a rvali Alárovi z náručí
a oba Renaldovi synové
mu objímali s pláčem kolena
a ruce jeho stokrát líbali.

Však Renald posud slova nemluvil
a posud odpovědi nedával
na žádnou otázku, něm vítal je
jen polibky a něžným pohledem,
pak vzpřímil se a prstem ukázal
na prázdné místo drahé ženy své
a snivým řekl hlasem: „Kde je ta,
jež byla povždy světlem duši mé?“

Tu všickni zaraženi mlčeli,
až Alár pravil: „Světlo duše tvé
tam odešlo, kde stínu není víc.“

Tu sklonil Renald hlavu, jediná
mu slza tekla z očí po tváři
a k srdci padla mu, tam zdálo se
že zhasila tu divou palčivost,
jež trhala jím strašně okamžik,
pak pozved zraky Renald do výše
a řekl tiše: „Proč bych truchlit měl?
Vždyť vím, co život jest a co je smrt.

Toť podivné, jak v starý omyl svůj
zpět člověk často padá. Minul mrak
a jasno opět ve mně. Jasno? Ne.
Šer sladkotklivý. Nyvost toužení . . .
Jest dobře tak. Jest velmi dobře tak.“

A mezi bratry sed a děti své
a shledání se oddal radosti
a s nimi jedl, pil a rozmlouval
a naslouchal, jak o svých podnicích
a nadějích svých jeho synové
mu rozprávěli, o snech o slávě
a budoucnosti rodu přeskvělé.
Šat přijal od nich na to nachový,
na lůžko měkké dal se odvádět,
když hlubá byla noc. Však neusnul.

Když sám byl opět, smutek nesmírný
na duši jeho padl. Pravil si:
„To není žal, že bytost zemřela
mi předrahá, co tak mě kormoutí!
S ní krátká bude jenom rozluka.
Co tesknotou mě plní, pocit jest,
že to, co nazývá se životem
na zemi mezi lidmi, není tím,
co pravý jesti život. Cizí jest
mi v domě tomto každá myšlenka
a každé hnutí srdcí. Nicotu
všech vidím cílů, které každému
se zdají prvními a předními.
Jest propast mezi mnou a dobou mou.
Já v samotách se učil zírati
na pravou podstať věcí. Bezpráví
jest v lidské obci základ všeho dnes.
Kdo pánem býti právo má a kdo
má povinnosti býti poddaným?
Jest majetek jen mrzkou kořistí.
Kde bohatství, tam bída vedle hned.
Co milosrdí jest? To splátka jen
jest chatrná hříšného přebytku!
To slabý lék na rány vražedné.
Kdo oplývá, druhého obírá.
Svět brlohem se zdá mi loupežným.
V něm stání moje býti nemůže!“

Vstal Renald tiše, roucho nachové
svlek se sebe a opět v poutnický
háv oděl se a bral se komnatou

a chodbami a sešel po schodech
po mramorových, zdál se žebrákem
zas v domě vlastním. Tiše zaklepal
na dveře vrátného a tomu děl:
„Veď k hrobu mě, kde žena moje spí,
však bez hluku, by nikdo nevzbudil
se v tomto domě.“

Vrátný udiven
jej vedl v zahradu, kde pod stromy
hrob mramorový nocí bělil se.
Tam vytesána spící, na desce
se usmívala klidně zemřelá;
na chladné čelo, ruce sepjaté
ret tiskl Renald mlčky, objal zjev
ten běloskvoucí, němý, nehybný,
vzlyk potlačil a vstal a vzpřímil se,
pak kývl vrátnému, by sledoval,
a poodešel něco od hrobu
a pravil potom tiše: „Odcházím.“

Klek vrátný před ním: „Pane, zůstaň zde!
Ó pomni, jaký bude zármutek,
až bratři tvoji, tvoji synové
tě postrádati budou! Zůstaň zde.“

Však Renald na něj hleděl zamyšlen
a pravil mu: „Mne volá odsud Bůh.
Koř vůli jeho se, jak činím já.
Jdi, vrata otevř mi. A synům mým
tak pověz ráno a též bratrům mým,
že jmenem Boha všemohoucího
je zaklínám, by celou silou svou
a povždy bližním dobře činili.
To, rci jim, moje vůle poslední,
Mne ale nikdo nespatří už z nich.
Svou spásu hledám. Mnoho prolil jsem
v svém žití krve. Srdce bolí mne
při myšlence té. Nyní s Bohem buď.“

A vrátný uposlechl beze slov,
ač slzy proléval, a Renald šel
jak žebrák z hradu, bos a ve cárech
a smuten k smrti. Vyšel v širý kraj
a do lesů se pustil hlubokých
a bloudil dlouho, týden, dva a tři
svým bolem štván, bez klidu, pokoje,
až jednou večer klesl v dubu stín,

kde rozjímaje takto pravil si:
„Je volno mi zde v chladu, v samotě,
když unik jsem těm lidským poměrům,
jež setřás jsem jak s obuvi své prach.
Kde roste ale strom ten olbřímý,
pod jehož listím celé člověčtví
by odpočinku z útrap nalezlo?
Proč trpí všickni? Není nápravy?
Ó Adamovo bídné plemeno,
což tvoje slzy věčně potekou?
Ó, Bože můj, mně srdce krvácí
nad bídou trýzněných a trýznících,
nad bídou králů, manů, otroků.
Co platno mi, že zmírám v samotě
a s klidem v duši, nezanechám zde
své děti, jejich příští potomky?
A dědictvím ta bude kletba jim
ta stará, pod níž úpí věkové!
Což zemřel marně pro nás spasitel?“

A schýlil Renald tvář svou do dlaní
a pod šumícím dubem zaplakal.
Noc zatím velebná se šířila
a ovívala libě jeho tvář,
a Renald usnul v lese dumavém,
a jevil divný spícímu se sen,
jenž duši jeho mocně unášel
do čarné říše vidin nezemských.
V snu Renald viděl jiný hlubý les,
než onen byl, kde dřímal pod dubem:
tam stály palmy štíhlé, vysoké
jak věže, pestrokvětné liany
po jejich pních se vzhůru šplhaly
až do korun a opět padaly
jak slapy z květů v moře vonných trav.
Vzduch azurný byl, plný paprsků
a ptáci míhali jím, v lesku svém
se drahokamům podobající.
V tom rajském lese bílé postavy
na zemi seděly a jedna z nich
teď vstala, blížila se Renaldu,
jenž poznal, že to opět Malgis byl,
jak v onom prvním v Palestýně snu.
Byl vznešený teď Malgis, ozářen
jak vnitřním světlem, úsměv blažený
mu na rtech plál a hlasem přesladkým
jal mluvit se, a pravil Renaldu:
„Co nyní spícímu se zjevuje

ti v duši nesmrtelné, pravdou jest;
dlím v zemi slunce, v ráji pozemském,
jak vidíš, Renalde, ó druhu můj,
dlím mezi starci, kteří poklady
zde hlídají vší lidské moudrosti
a jejichž duch se v neobsáhlý taj
až na dno všeho bytí potápěl,
by v skrytých zdrojích pravdy napil se.
Tvé vzdechy, slzy vnikly v nitro mé,
neb není duši prostor překážkou,
a přišel jsem, bych nes ti útěchu.
Můj Renalde, nad lidstvem nezoufej!
Já pravil ti, že příští tvoří si
svět lidská duše každá na zemi,
svou bytost po smrti, nuž platí též
pro celá pokolení zákon ten.
Ta pokolení hynou, snaha jich
však žije dál a tvoří budoucí
a lepší příštím pokolením stav.
Jak z rudy zlato ohněm dobýváš,
tak budoucnost se hlatí v bolestech
ze vzdechů těch, již žízní po právu
a ze slz těch, jimž křivda děje se!
Ti, kteří sní o dokonalosti,
o blahu nerušeném člověctví,
ti tvoří poznenáhle, jistě však
tu dobu zlatou, které smějí se
v své suché duši ti, jež rozumné
svět nazývá, pro jejich pochybnost
o výši cíle, k němuž člověk jde
tmou, propastí a bludů močálem,
však veden tím, co sněním zove se.
Snem nemožným je světa mudrcům
to království, jež Kristus hlásil nám,
a přece přijde. Doba zjeví se,
kde králů nebude a trůnů víc,
kde nebude už pout a vězení,
kde každý člověk bude člověkem,
kde lidských nebude už zákonů,
kde bude platit jen, co zapsal Bůh
do srdce každého. Tu pohádkou
jen bude doba manů, poddaných,
a doba králů, válek, převratů
a doba slz a křivd a vraždění.
Můj Renalde, to buď ti útěchou.
Buď s Bohem, bratře! Nyní do konce
se s tebou loučím žití na zemi!
Až s tebou, drahý, opět sejdu se,

prach bude tělo tvoje, tělo mé,
a druh na druha budem zářiti
ve zoře světa našich dnešních snů
a tíže zemská bude přestálým
nám temným snem, v tom světle hvězdnějším!“
Tak řekl Malgis, větev ulomil
a máv jí vzduchem: háj se rozstoupil
a Renald viděl doby budoucí
se kroužiti jak slunce z démantů
kol středu blaha nepojatného,
a srdce se mu hnulo radostí,
tak silně, prudce, že se probudil.

Zrak jeho oslněn byl doposud
a mnul si oči, sed, a v klíně, hle,
mu ležela ta větev kvetoucí,
ta vyrostlá ve pásmech slunnějších,
již v háji Malgis ve snu ulomil,
a věděl tedy Renald s jistotou,
že zjevením byl zázračný ten sen.
Jak v lese bylo ráno, bylo též
i v jeho duši. Renald s touhou děl:
„Má v nic se opět skvělá vidina
má rozplynout a zmizet s pamětí
mou brzy hasnoucí? Kéž zachovat
a s lidmi sdíleti bych mohl ji,
by útěchou tak byla přemnohým
po věky dlouhé, jako byla mně
v té noci zdrojem pravé úlevy!
Kde ubohý však najdu pro to tvar,
kde pevný pro to obrys naleznu,
co ve mně vře a svítá, tvoří se?
Buď radou mi v té, Bože, úzkosti!“
A vstal a kráčel lesem zamyšlen
vstříc slunci napořád a řídl hvozd,
a ocitl se Renald na břehu
na vysokém, nad Rýnem hučícím
a spěchajícím pyšně v modrou dál.
Břeh balvany byl pokryt šedými
a mnoho lidí ony balvany
u vody tesalo a prostřed nich
stál v rouše šarlatovém vážný kmet
a když se Renald jemu přiblížil,
tu oslovil ho vlídně, pravě tak:
„Že konečně jsi přišel, mistře můj!
Je připraveno všechno, pouze ty
jsi scházel nám a ona myšlenka,

jež klíčí v hlavě tvé jak semeno,
to semeno, jež vzroste v pyšný strom."

Tu podiven mu Renald odvětil:
„Kdo, pane, jsi, a za koho mě máš?"

Kmet usmál se a pravil: „Biskup jsem,
ty víš to dobře. Stavěti chci chrám,
a ty jsi stavitel ten andělem
mi ohlášený ve snech prorockých."

Tu duší Renaldovou projelo
cos jako bouře světla, před zrakem
svým vnitřním viděl růsti k nebesům
chrám nevídané krásy: les to byl,
les sloupů štíhlých, klenby nesoucích
jak nebe směle v oblouk sepjaté,
a oblouky ty pronikaly se
a lomeně tvořily sklepení,
jež zdálo se že neví, co to tíž.
Chrám zdál se z kamene být modlitbou,
jež od země se nesla k oblakům,
a každý kámen prodchnut myšlenkou
tvar květiny měl, hlatě, zvířete,
byl symbolem, a celá budova
se zdála duši mít a mluvy dar,
se zdála hymnus býti vítězný,
jenž hlásal, hmoty tupé tíhnutí
v střed vlastní svůj že překonáno jest,
že k světlu, k slunci touha pudí ji,
že produšněna, sama duchem jest.
A Renald pravil si: „Tož nalezl
jsem tvar pro vidinu svou prorockou!
Bůh vznítil jiskru v obraznosti mé
a káže mi, bych žulou napsal zpěv
o hmoty rozvoji a zdušnění,
o naději a spáse člověctví!
Buď chválen Hospodin za pokyn ten!"

A obrátil se nadšen k biskupu
a řekl mu: „Já vystavím tvůj chrám,
a chváliti mě budou ústa tvá,
ač chvála Bohu patří jedině.
Pro slávu jeho práci podnikám."

A práce začala a žehnal Bůh
a rostla katedrála zázračná
ze země, kamenná jak lilie,

jak stoupající hudba žulová,
jak mluva z mramoru a z bazaltu,
ta mluvou byla mocnější, než zvuk
je slova lidského, jenž doznívá,
však slovo každé její zůstalo
v svém tvaru nezměněném, ustálém
a vnímat takto mohl myslí svou,
kdo zasvěcen byl, pravdy odvěké,
jež skryté, Renald světu zjevoval.
Chrám jeho v malém velkým světem byl
a zpíval sloky země stvoření:
byl v základech svých hmotou neživou,
z níž v tvaru hlatí sloupů podstavce
se budovaly; znaky prvotní
ty byly nerosty, že za hmotou
to velké něco je, co přírodou
se jevit chce. A z hlatí do výše
se pnuly sloupů dříky ztepilé
a měly stromů krásné podoby:
to značilo, že žití rostlinné
jest stupněm vyšším toho rozvoje,
jenž poznenáhle vzniká z nebytí,
by v plné bytí rozkvet na konec.
A každý sloup co hlavici měl květ
neb různé zvíře a to značilo
zas rozvoj vyšší. V lese sloupů těch
tak byla tedy celá stupnice
ve zvířeně, od plazů příšerných,
až k orlu, který k slunci vznáší se.

Od hlavic těch svůj klenby smělý vzlet
v hloub braly nebeského prostoru
a v mramor jedněch báseň člověka
vryl, vtesal Renald: vidět bylo tam
jak tvůrčí duch se hmoty dotýká,
jak hmota sebou hnula vzrušena,
tvar hledala záhadným spůsobem,
jímž křišťál svoje tvoří hranoly.
A člověk příští jako lotos snil
na rodných vodách nejdřív rostlinně
a slunce napil se a svitu hvězd
a jimi zpit stín vůle ucítil
a přerval kořen, který poutal jej
k tmě půdy mateřské pod jasem vod
a živočichem byl, jenž otevřel
zrak udivený světlu, zvuku sluch.
A hluboký soumrak jeho vědomí
se dobou úsvitem stal. Lidská zvěř

žil v sladké, nevědomé nevině,
z níž klesl poznáním, a pádem svým
tak povznesl se vlastně, znakem byl
i jeho hřích, že božství v něm je dech.
A člověk blouznil nyní bez konce
a bloudil neustále na zcestích,
však bludem každým stal se lepším jen,
neb kajícnost jej vedla Bohu blíž,
a žízeň, dokonalým státi se,
jej vedla k zdroji dobra, stále výš
po každém omylu, a vzešlo mu
to slunce pravdy posléz na zemi,
jež potupně přibila na kříž tma,
jež přemoženou být se cítila.
U zdroje toho světla napil se
teď člověk posvěcený, spasený,
by věčně žil a nikdy nežíznil.
Tak za hrobem stál člověk jedna zář,
syn činů svých a dílo krásných snah
a rozkládal jak anděl perutě,
by ještě blíž se nesl k tomu co,
jež nezjevené všeho začátek,
mu z bahna klíčit dalo, paprslek
by mohl vniknout v bezdno jasnosti.

Tu báseň tedy Renald člověka
vryl do sklepení jedněch, do druhých
psal „Báseň lidí“, stejně obrazy.
Tam bylo vidět růsti rodinu,
pak rodiny se v tlupy shluknuvší,
jež se vším žily v boji kolkolem
a kterým všecko bylo nebezpeč.
Tu ochrancové silní vstávali
těch malých obcí nuzně žijících
a potíraly stvůry, stali však
se poznenáhle pány bližních svých
a nejsilnější z nich se králem stal
neb nejchytřejší — člověk vynalez
v té době pouta. Pýcha sedala
na trůn a lidstvo ponížilo se
v prach před modlami, hnusné otroctví
se zrodilo a proudy valily
se slz a krve. Byly obce též
bez králů krutých, ale otroctví
přec bujelo v nich vedle volnosti,
jež pouze vrstvy byla výsadou,
ne právem všech. A nepravosti jed
krev oněch těles dobou otrávil

a z hniloby té rostlo šílenství,
jež v císařský se purpur halilo.
Lesk toho světa lákal šakaly
na sluní z temných lesů severu,
ti zaplavili krví znova svět,
jenž zahynouti hrozil. Svatý kříž
však zachránil jej: z šelem divokých
se poznenáhla stali lupiči,
již o ten svět se klidně dělili,
jich děti ale zušlechtili se
pod vlivem kříže, zkvetlo rytířstvo
a tisíc nových cností povstalo
pod znakem cti a hlubé zbožnosti.
Už rabství přestalo, však poddanství
se ránou jevilo zas morovou,
tvar nový znaku Kaina dávného.
Tu Renald kreslil duchem prorockým,
jak vrstevníků jeho potomci
ve pozdním koleně se propadnou
v tu propast bídy, kterou kopali
pro spolubratry své a zhroucení
všech trůnů kreslil, hradů, výsad všech:
však modlu novou, hnusnou viděla
teď doba nová zas na místě stát,
kde staré modly v rumu ležely.
To byla Zlata vláda bez meze,
jež kolem sebe propast bezednou
běd strašných hloubala, však z bludů těch
zas lidstvo vyvázlo a s nadšením
ryl na sklepení jiné Renald teď
tu obec novou, která beze vlád
si vládla volně, každý v ní byl král,
neb každý člověk byl v ní člověkem
ne větší ani menší bratrů svých,
a všechno patřilo v ní každému,
a slova slza, útisk, bezpráví
se vytratila lidem z pamětí
a tlela v hrobě, v kterém zákony
a předsudky dob dávných pukřely.
A nová pokolení lidí těch
se z poznenáhla zcela změnila
a lišila od lidí dřívějších
jak tito od zvířat se lišili,
a Renald naznačil ten nový rod,
jenž v budoucnosti čekal zrození
tím, že těm tvorům příštím křídla dal.

Tak tedy Renald nadšen básně dvě

o člověku a lidech prorocky
psal v klenby různé a kde dvě a dvé
se pronikaly celek tvoříce,
dvě, které o člověku mluvily
a dvě, jež zrcadlily lidstva děj,
tam Renald svorník vsadil význačný;
to z bílého tesaný mramoru
byl pelikán, jenž krmil mláďata
svou krví, lásky nejvyšší to znak,
a zlatem plála slova pod ptákem:
„Za každého a všechny každý z nás,
a všickni za jednoho na vzájem!“ — —

V té podobě Renaldův pnul se chrám
do vzduchu volného, nad vodou stál
tou věčně pohyblivou, tekoucí,
co obraz neproměny pevných pravd.
Na zemi stál, však soused nebes byl,
neb do blankytu směle nořil se
a nejhořejším, vzdušným sloupením,
jež neslo jeho báň, van větrů dul,
A ranní mlhy bílé táhly jím
a oblaka, a věčně halen tak
byl tajůplně vršek budovy,
jak všeho vrchol nám jest záhadou
a každé pravdy slovo poslední.

Tak stavěl Renald chrám svůj řadou let,
a viděti, jak silou obrovskou
vždy zvedal balvany, jak rovnal je,
to zázrakem se zdálo. Větším však,
jak doved kámen duší prodchnouti,
a s obdivem se na to dívali
ti, kteří stavět pomáhali mu
a učni jeho proto stali se.
Však brzy v prsou těchto zrodila
se závist zrádná, v záští uzrála
a ostatním tak pravil jeden z nich:
„Je hotov chrám a sláva nesmírná
se šířit bude toho cizince
po celém světě. Nikdo nezná jej,
neb skryl své jmeno. Zítra poví je,
až biskup přijede, by zasvětil
div tento umění. Co zbude nám,
když jeho bude sláva veškerá?
Však zmizí-li, tu porosteme my.
Nuž, zabme jej. Což není kouzelník
a nezasloužil proto právem smrt?“

A druhý pravil: „Pouhou popravou,
ne vraždou nazván bude někdy čin
náš mstící, neboť hleďte na obraz
ten vrytý v klenbu tamto nejvyšší,
tam člověk křídla má, toť hříšný pych!
Je člověk stvořen v prachu kráčeti.
A hleďte též na onen obraz tam,
kde trůny boří se, kde padají
s hlav králů koruny a tiary
s hlav papežů a pláště purpurné
kde s ramen kardinálů, biskupů
a knížat, hrabat k zemi svezly se!
Chce mistr náš, by žila na světě
jen luza pouhá? A co znamená
ta modla „Zlata“ kotící se v prach?
Mzda naše také částka zlata je,
chce upírat nám mistr náš též mzdu?
Sám žádnou nebral, živ po celý čas
byl z kořenů, jež hledal v lesích zde.
Chce, bychom všickni žili jako on?
On světa zákony chce podvracet!
To zločin je! Ať smrtí pyká jej!“

A všickni zvolali: „Smrt jemu, smrt!“

Jen jeden z nich, byl mlád a blouznivé
měl oči vždy, tak ozval tiše se:
„Ó zadržte a rozmyslete si,
co počínáte, bratři, pro Boha!
Mně zdá se, že mu krutě křivdíme!
Cíl jeho jasný zcela není mi,
však cítím přec, že pouze dobro chce!
Jest osudné, že mistru učňové
jen zpola rozumí vždy, smutné jest,
že zájmy osobní též berou vrch,
kde o zásady jde a myšlenky,
že závist povstává, kde obdiv jen
a vděk by mluvit měly! Zadržte
a zkoumejte než jednat budete!“

Tak mladík děl a bouře nevole
mu odpovědí byla. „Špehem jsi!“
naň volali a jinoch ustrašen
už mistra hájit neměl smělosti
a hrozbám jejich ucouv zbaběle,
své slzy polykaje ve skrytu.

A dobou tou šel Renald do chrámu,

by Bohu díky vzdal, že dokonán
byl jeho čin, že všechny jeho sny
tvar našly pevný a že mluvily
tak zřetelně z kamenné němoty,
jež dodat měla trvalosti jim.
A s úsměvem si řekl: „Jak ten chrám
se v řece zrcadlí, tak ohlas svůj
mé najde dílo v proudech nesmírných
těch lidských bytostí, jež po věky
kol budovy té budou kráčeti,
jež po věky po řece poplují
tam k šumícímu moři, v jehož hloub
se mocné valí vlny těchto vod.
Tak najdou lidská srdce bez čísla
zde povznesení, těchu, posilu!
Buď Bohu chvála za to vnuknutí,
jež jako jiskra padlo v duši mou!“

Práh s tímto slovem chrámu překročil
a poklekl, tu viděl učně své,
jak temně, v záští na něj hleděli
a zaražen přerušil modlitbu
a tázal se: „Co znamená váš hněv?“

Ti stáli němi. Náhle pozvedli
však v zuřivosti pěstě nad hlavu
a hustý déšť se nesl kamenů
co odpověď na jeho otázku.
Kles Renald na zem: Velký bohatýr,
jenž mečům čelil celé Francie,
hněv odrážel císařův vítězně,
v boj dlouhý s ním se utkav přeslavný
a ranám reků obrů odolal,
teď beze slávy v prach byl povalen
a krvácel pod kameny jako vlk,
jejž v lese kde ubijou pastýři
co škůdce stád. Však Renald potupu
té smrti necítil, vždyť věděl přec,
že na něm viny žádné nebylo
a usmál se co pravý mučedník.

Vstal se země a sloupu držel se
a hledě na své vrahy, pravil jim:
„Buď odpuštěn vám, bratři, omyl váš!“
A pozdvih oči. Zraky utkvěly
mu nahoře na oné podobě,
již lásce dal, na ptáku z kamene,
jenž krví svou svá krmí mláďata,

a usmál se a tiše umíral
a zašeptal: „Buď chválen Hospodin!
On dal mi záblesk pravdy viděti
a co jsem viděl, matně pojímal,
to bratrům svým jsem podal nadšeně.
Co nedostatku v tom, ne vina má,
je cesta v dokonalost daleká.
Ať pomine ten tvar, jímž oděl jsem,
co Bůh mi vnukl. Ale myšlenka,
když jednou vznikla, když jest vyřknuta,
už nikdy zanikati nemůže
i kdyby zdálo se, že zapadla;
Jest jako vláha, kterou vpije zem.
Tu slunce opět z prachu vyssaje,
by v bílou proměněna páru pak
co volný oblak táhla blankytem.
A zvlaží oblak, když byl nebem plul
jak pyšná labuť, bratr samých hvězd
a symbol lidských snah, zas krajinu
tu zpráhlou, která hrobem byla mu,
by z mrtvých vstal z ní, vznes se k nebesům..
Je dokonáno. Zmírám pomazán
na mučedníka za věc svatou mi.
Mzdou nevděk vždy za vůli dobrou byl.
Tak aspoň vím, že jsem se nemýlil . . .
Ó králi ráje, přijmi duši mou! . . .
Buď chválen Bůh za sladkou těla smrt! —“

Tak Renald zašeptal a uvolněn
duch jeho odletěl. Však u sloupu
se tělo jeho zdálo z kamene,
byl Renald mrtvý soše podoben
na nohou stoje, nepadaje v prach,
kam z jeho ran jen temně linula
se proudem krev a vrazi zděšeně
se rozprchli a v okamžiku tom
se biskup chrámu blížil. Jeli s ním
v den onen Ajmonovy děti tři,
jež marně po léta už hledaly
po světě ztraceného Renalda.
Bůh posléze je k tomu místu ved.
V chrám vešli bratři, zřeli v úžasu
u sloupu mrtvého, jenž ozářen
byl jasem nadpozemským, linoucím
se z hloubí ran mu s krví zároveň,
a nevýslovně krásná byla tvář,
již obracel do výše ke klenbě,

kde symbol velké lásky, pelikán,
se v mramorné své jevil bělosti.

„Toť stavitel, jenž chrám ten vystavěl,“
řek tiše biskup, „jmeno skrývá své.
Je v modlitbách a jako vytržen!“

Však děti Ajmonovy propukly
v pláč usedavý, Alár zvolal tak:
„Toť Renald z Montalbánu, bratr náš,
syn Ajmonův, největší bohatýr,
jejž země nesla! Díš, že modlí se?
Je vytržen? Což pane, nevidíš,
že mrtev je? Že plyne jeho krev?
Tak tedy jsme tě, bratře, nalezli!
A tak jsi opět na vždy unik nám?
Jsi u Boha, toť úkryt nejlepší!
Buď s tebou mír! Buď věčné blaho tvé!
Však tělo tvoje, bratře, odnesem
do sladké Francie, tam nejlépe
ti bude ustláno, tam nejlépe
se snít ti bude v poslední až den,
až budou k zmrtvých vstání andělé
nás volati! A v poslední až den
tvé bude jmeno světem slaveno!“

Tak řekl Alár, všickni plakali
a tělo Renaldovo teprv teď
se samo jako k spánku chystalo
a povlovně se k zemi klonilo.
A Ajmonovy děti vzaly ho
a odnášely bratra Renalda
na ramenech svých putujíce tam,
kde modré čněly lesy, tvořící
mez Francie. Tak vracel Renald se
v kraj otců svých po dlouhém vyhnanství,
jak duše jeho, těla zbavena
se vrátila po zemském vyhnanství
v to věčné bytí, odkud přišla sem
v kraj slz a bolesti a toužení,
by nabývala jasu čistšího
svým snažením a skutků souhrnem
zde konaných a utrpením svým.

Ty modré lesy sladké Francie
svým hlubým šumem tělo vítaly,
jež Ajmonovi nesli synové,
a nad Rýnem, nad řekou mohutnou

stál v tajuplném majestátu svém
chrám Renaldův. To pomník jeho byl.
Stál v svitu hvězd, v bělosti labutí,
a od základů v zemi k vrcholkům
zněl zvukem jedním, velkým, vznešeným:
zpěv nezemský hmot byl to zázračný,
zpěv sloupů, soch, vypuklých obrazů,
zpěv celé budovy, to pohřební
zpěv Renaldův byl nocí velebnou
se nesoucí nad vodou hučivou:
Hmot přemožených duchem vítězným
to bylo koření se člověku,
jenž vzniká z prachu, aby dosáhl
vrch všeho tvorstva vzletem duše své,
svým odříkáním, divem lásky své. —

Mikulášský večer.

Dramatický výjev od Sofie Podlipské.

(Pracovna vybavená veškerým komfortem. Nábytek, psací a kuřácký stůl. Obrazy, sošky, bibeloty. Po jedné straně okno. Jemu naproti, po druhé straně dvéře vedoucí do předpokoje. V pozadí dvéře do příbytku posud zavřené. Když se otevrou, je viděti temný salon, který má skleněné dvéře proti oněm. Za těmito je teprv třetí pokoj, živě osvětlený. Jeviště osvětleno lampou).

Pavel. Bedřich.

Pavel (stojí v obleku salonním u okna, oblékaje rukavice. Dívá se na hodiny). Ještě není čas. Ale okna tam jsou již dlouho osvětlena. (Ukazuje z okna ven.) Vše je zajisté připraveno. Toiletta její ukončena... Její toiletta ... Ten vkus, ta gracie! Je to zvláštní žena, na kterou se nezapomíná... Za choť jsem si jí nežádal. Ne, ženou by mi nemohla být! Ha ha na... to ne... Ah!... (Přejede rukou čelo.) Ten život lidský je jediný zmatek. (Odhodí rukavice. Opřen o římsu okna dívá se ven.)

Bedřich (vrazí do dveří ve svrchníku, s kloboukem na hlavě, který teprv smekne). Viděl jsem, že máš světlo ve svém pokoji, a přicházím na minutu. Je ještě trochu brzo jíti k Natalii.

Pavel (opravuje ho). K paní Vítovské. (Béře opět rukavice do ruky.)

Bedřich (se smíchem). K „Natalii“ nesmím říci?

Pavel. Neměl bys. Ona nezasluhuje, aby byla kompromitována.

Bedř. Což nejsme mezi sebou?

Pavel. Jsme. Ale proč mám míti já o ní horší mínění, než zasluhuje?

Bedř. Jdižiž! V jaké jsi to dnes divné náladě? . . . Jsi připraven k odchodu . . . Někde pozván?.

Pavel. Pozván.

Bedř. Milostpaní jde také?

Pavel. Milostpaní? Kdo to?

Bedř. Parbleu, tvá žena. Kdož jiný měl by s tebou jíti?

Pavel. Jindy říkáš, mluvíš-li o ní, Andulka.

Bedř. Jak mohl bych se to opovážit, nesmím-li říci Natalie o Vítovské.

Pavel. O paní Vítovské.

Bedř. Tohle je dobré. O tvé ženě mohu tedy tak důvěrně mluvit.

Pavel. Je to má Andulka a ty jsi náš přítel. Ale Vítovská není ani tvá, ani má.

Bedř. Přece děláš jejího rytíře. Co ti na tom záleží, jak o ní kdo mluví?

Pavel. Ona mne počítá mezi své přátely.

Bedř. Mne také. Má mnoho přátel.

Pavel. Ty ji neustále zlehčuješ. A je to žena neobyčejná, při tom dobrá.

Bedř. Nehádejme se více o ni. Kam tedy jdete s Andulkou? Je ona také připravena? Směl bych ji vidět také jednou v toilettě?

Pavel. Také jednou! Však si tu práci nebéře. Je ve svém županu a zůstane doma u dětí.

Bedř. (udeří se v čelo). Vždyť je večer Mikulášský. Jak mohl jsem na to zapomenout. Vždy naděluji také tvým dětem. Tím je vinno to pozvání paní Vítovské. Ale jaký je to nápad, dávati ples v Mikulášský večer! Teprv nyní mi to napadá. Kdybych si byl vzpomněl, byl bych jí odřekl a sebe pozval u vás. A ty odcházíš? To nemohl bych na tvém místě.

Pavel. Nemohl, nechtěl jsem odříci. Pojď! Vyjdeme spolu.

Bedř. Kam ty jdeš?

Pavel. Kam jinam než k Vítovské. Proč se tomu divíš?

Bedř. (odhazuje klobouk). Pavle!

Pavel. Co máš proti tomu?

Bedř. Což nemiluješ více Andulku, svou ženu?

Pavel. Jsi ty směšný. Andulka je v tom ohledu tisíckráte rozumnější. Ani trochu mi to nemá za zlé, dost málo se nezakabonila. Shledává zcela přirozeno, že jsem pozvání přijal. Těší se prý, že jí budu hodně mnoho zajímavého vypravovat. Uložila mi, abych nezapomněl povšimnouti si každé podrobnosti na toilettě Nataliině.

Bedř. Ta milá, milá duše! Ten anděl! Jak je nevinna, důvěřiva! Na kolenou měl bys ležeti před ní.

Pavel. Prosím tě! Nuže, pojďme tedy.

Bedř. Kam?

Pavel. Kam jinam než k ní.

Bedř. „K ní!“ A tím slovem ji nekompromituješ? Co bylo by však na tom? Ale ty kompromituješ sebe tím toužebně vysloveným „k ní“, a to přede mnou.

Pavel. Ale Bedřichu, do čeho jsme se dnes spolu pustili? Jako bychom to nebyli my sami. Jindy nenapadá nám se hádat.

Bedř. Ty jsi začal, můj drahý; zpomeň si, jak jsi se na mne osopil, když jsem řekl Natalie.

Pavel. A ty jsi tím byl tak dětinsky uražen, že jsi nazval Andulku milostpaní. Jsme dnes oba nějak dětinští, jako bychom ještě Mikuláše očekávali. Nechme toho tedy a pojď již!

Bedř. Já však nechci, abys tam šel.

Pavel. Dovol . . .

(Pomlčka.)

Bedř. Opakuji, že tomu nechci.

Pavel. Jakým právem, smím-li se ptát.

Bedř. Právem přítele.

Pavel. Anebo soka.

Bedř. Soka? Cos to vyslovil? Já mohl bych býti tvým sokem u osoby, která není tvou ženou, které jsi se dvořil, než jsi byl ženat, do jejíhož vítězoslavného spřežení jsi náležel? A teď... chceš se vrátit k ní a nedovedeš ani tajiti s jakými city?

Pavel. S jakými city? Ty vnucuješ mi je. To vše ty si vymýšlíš. Já jsem docela lhostejný. Ale ty plápoláš, ty mne nechceš pustit k ní. Jsi žárliv. Však mluví celé město o tom, že ty jsi nyní vyvolencem Nataliiným.

Bedř. A kdybych jím byl? Kdo mohl by proti tomu co namítat? Snad ti, kteří se jí koří kromě mne, kterým také naděje dávala jako mně. Ti možná. Ale ty? Nikoli. A kdybych měl své důvody, měl bych také právo zapovědít přístup k ní tomu, na kterého bych byl žárliv.

Pavel. Oho, to bylo by brzo. Taková práva má toliko manžel.

Bedř. Manžel? Myslíš? Ten je má?

Pavel. Odpusť, brachu, ale dnes jsi trochu nudný. Pojďme již!

Bedř. Manžel má to právo? A což manželka?

Pavel. Zas něco. Manželka. Poděkoval bych se pěkně, kdyby mně Andulka dělala tu scenu jakou nyní ty.

Bedř. Měla by k ní svrchované právo a kdyby nebyla andělem nevinnosti, nepustila by tě k Vítovské, jako já tě tam nepustím.

Pavel. Moje žena je rozumná. Ona ví, co si může a co nesmí si dovolit.

Bedř. Ona to ví? Na příklad?

Pavel. Na příklad nesmí mne obmezovat v mé svobodě.

Bedř. A ty? Pustil bys ji samotnu do společnosti, kterou by dával muž, jehož druhdy milovala?

Pavel. Mluvíš nejapnosti. Nuže, půjdeme či nepůjdeme?

Bedř. Já půjdu, ale ty zůstaneš u své ženy. (Prosebně.) Zůstaň u ní. Je krásnější než Natalie. Popros ji a obleče se ti také v nějaký svůdný kostým. Věnuj se jí a seznáš, že má také ducha.

Pavel. Kdybych nevěděl, že mluvíš ze žárlivosti na Natalii, řekl bych, že jsi směšným ve své úloze jako mravokárce.

Bedř. Máš pravdu, žárlivost na dámu, jakou je Vítovská, je méně směšná nežli soucit s milým stvořením, jakým je tvá žena.

Pavel. Má žena. Pořád má žena. Což jsem její otrok? Chceš mne dnes naučit nenávidět manželství? Vychoval jsem si svou Andulku tak, že vše nahlíží. Ona ví, že věrnost ženina je nevyhnutelna, věrnost mužova nikoli. Co jemu lze odpustit, že se nedá odpustit ženě. Ona ví, že jsem nebyl světcem, když jsem se stal jejím manželem a dále ví také, kdyby na tom stála, abych od ní se nehnul, že bych své jho nenáviděl. Ona mi pravila sama ze své vůle, že nikdy nebude soudcem mým a sama že své srdce ode mne nikdy neodvrátí.

Bedř. Je tohle pravda?

Pavel. Můžeš se jí zeptat.

Bedř. O, já jsem to v ní hledal. Tak velkodušná je. Takého sebezapření je schopna. Ale toho nesmíš zneužíti. Musíš jí to splácet oddaností a věrností dokonalou. Hleď, jak velkou byla by ona, kdyby ti takto odpouštěla, jak nepatrným byl bys ty vedle ní!

Pavel. To možná. Ale já nejsem tak ctižádostiv. A ostatně, nic se neděje, než že chci vyjít za pozváním do společnosti. Nuže pojď již, pojď! Je nejvyšší čas. Bylo by urážkou, kdybychom přišli pozdě. Ah, víš, jak jsme se tam druhdy bavívali? Věru, těším se tam.

Bedřich. Nemohu za to, že je mi tvé ženy tak líto. Tím více že je tak nesobecká, že si ukládá úkol nadlidský.

Pavel. Nadlidský! Co je tu nadlidského? Ona naopak pochopila nejpřirozeněji poměr manželský. Máš pravdu, že je to žena skvostná a kdybych jí měl býti nevěren, může na to počítati, že zajisté k ní se vrátím. To je pro ni větší vítězství, než kdybych vedle ní šel životem jako nějaký tichošlápek.

Bedřich. Máš pravdu. Nic na světě není vlastně nadlidské. Však ona provede ten úkol docela lidsky.

Pavel. Jak to myslíš? Chceš tím říci, že by mi splácela rovnou měrou?

Bedř. Ne. Kdybych to myslil, nezastával bych se jí tak. Nezdržoval bych tebe k vůli ní, nehádal bych se se starým přítelem hůře než na krev, to jest až na dno jeho trpělivosti.

Pavel. Ale teď jsem zvědav. Jak to myslíš? Řekni rychle.

Bedř. (s povzdechem). Jak to myslím? Ubohá Andulko, co to slibujete ve svém manželském hrdinství? Nechcete býti žárlivou. Víte-li, co se stane? Vy nepřestanete milovat. O, znám Vaše srdce. Ale ponížíte se, snížíte a budete mužovou věrnou služkou, bezduchou otrokyní, jeho věcí. On vrátí se k Vám a co najde? Všednost. Tu všednost, před nížto prchá k volné lásce. A Vy se ptáte, ubožátko: „Ale co mám dělat jiného?“ Opravdu nemůžete nic jiného činit, nežli činíte. Bůh Vás potěš a probudíte-li se někdy ze své velkomyslné lásky, poznáte-li, že zasluhovala jste jiné odměny, setrvejte ve svém stoicismu.

Pavel. Vidím, Bedříšku, že jsi dnes ztratil rozum docela. Stal jsi se kazatelem, jen abych doma zůstal. Což si tak málo důvěřuješ u Natalie, že mne máš za tak velmi nebezpečného? A mluvívá ona o mně? Buď konečně upřímným a řekni mi, proč mne tam nechceš mít?

Bedř. Budiž. Ano. Jsem žárliv. Miluji tu ženu a nemám k ní nejmenší důvěry. Vím, že je jí láska kratochvílí, vítězstvím její ješitnosti.

Nemohu na ni počítati v ničem. Nejsem její věrností jist ani den. Uvidí-li tě, bude ji dráždit choutka, odvrátit tě od tvé ženy a rodiny. Zvítězit nad těmi bude jí slávou a radostí. Na mne ani více nevzpomene. Prosím tě tedy jako přítel přítele: buď ty věrnějším mně, než ona bývá milencům. Nechoď tam k vůli mně, nechceš-li toho zanechat k vůli Andulce.

Pavel (svléká nerozhodně jednu rukavici a blíží se k oknu). Věř mi, Bedřichu, že jest tohle dětinství. (Obléká rukavici zas. Rozhodně.) Já ti povím. Dávám ti čestné slovo, že se nemusíš ode mne ničeho obávat. A nyní dost. A já jdu. Co pomyslí si ona, že tak dlouho váhám, když jsem přece slíbil, že přijdu.

Bedřich (strhnuv se sebe svrchník). Jdi si. Já tu zůstanu. Pozvu se u tvé ženy na Mikulášský večer. Slyším bez toho tam vzadu smích a hluk. (Otevře dvéře v pozadí. Skrze skleněné dvéře je viděti přebíhání dětí a je slyšeti jásot. Zavře dvéře zas.) Tedy s Bohem! Dobrou zábavu! Chceš-li, omluv mne Vítovské. Řekni jí, když jsi zaujal místo moje u ní, že já dnes vyplním tvoje v rodinném kruhu.

Pavel. Bedřichu, tys děsný člověk. Tvá žárlivost nezná mezí.

Bedř. Ne. Nezná. Jsem opravdu tak žárliv.

Pavel. Nevěděl jsem, že jsi takové vášně schopen.

Bedř. Ano, je to vášeň.

Pavel. Což je ta žena tak velmi svůdná?

Bedř. Kterou myslíš?

Pavel. Tu, na kterou tak žárlíš.

Bedř. A víš ty, na kterou žárlím?

Pavel. Bojím se tě. Oči ti planou jako dva řeřavé uhly.

Bedř. Bohudíky, že se konečně bojíš.

Pavel. Zdá se, jakobys všeho byl schopen.

Bedř. A nemýlíš se. Jsem velmi rozčilen. Tys tak šťasten a šlapeš své štěstí nohama, kdežto já nemám nic.

Pavel. Tedy jdi! Odříkám se dnešního večera.

Bedř. Kam mám jít? Kam mne posíláš, ke své ženě?

Pavel. K Natalii tě posílám a zůstanu tedy doma. (Podává mu svrchník.)

Bedř. Děkuji. Ale stojí-li tě to oběť, nenámahej se. Již jsem to přemohl. Nevadí mi to více, půjdeš-li tam. Prosím, jen se neostýchej. (Odkládá kabát, který mu byl podán.)

Pavel. A ty?

Bedř. Zůstanu zde. Však budu rád viděn od dětí i bez dárků. Slíbím jim je na zítřek. O, budu rád viděn. To je jisto. A je to sladké. (Hlas mu selže.) Děti neklamou, nelhou, jsou věrné těm, kteří je milují. Mezi nimi je ráj na této pusté zemi. Jen jdi za luznou Sirenou, já zůstanu u tvých dětí.

Pavel. A u mé ženy.

Bedř. Patrně. Jelikož od dětí neodejde.

Pavel. Má to býti pomsta? Vyhrůžka?

Bedř. Snad žárlíš nyní ty? Vyměnili jsme úkoly?

Pavel. Ne. Já žárlit na svou ženu! Té jsem jist. Kdybych na ni

žárlit musil, proklel bych manželství veškeré. Ale já prohlížím tvou lest. Ty chceš mne učinit žárlivým, abys mne pevněji ukoval v Hymenova pouta a zcela bezpečným byl u Natalie.

Bedř. Ty ubohý zaslepenče! Musím tě jen litovat.

Pavel. Proč litovat? Že jsem nepřístupen tvému strojenému mentorství? Že jsem se ještě neoblékl do županu a do trepek po tvé lidumilné radě?

Bedř. Protože nedovedeš čísti v srdci mém. Protože mne máš za schopna vášně a žárlivosti k Natalii.

Pavel. Chceš mi namluviti, že se mýlím?

Bedř. Mýlíš se, jako já jsem se mýlil, ještě když jsem vstoupil sem všecek rozehřát a dobré mysli vyhlídkou na tento večer u ní.

Pavel. Ty myslíš, že jsi se mýlil v tomto pocitu?

Bedř. Jsem o tom přesvědčen. Mýlil jsem se, že jsem byl šťasten ve přízni tam té dámy. Mýlil jsem se, že jsem tam toužil. Byla to illuse. Zatím šlo mi jen o to, abych udal svůj čas, část svých mladých ještě dnů, s nimiž vlastně nevím kudy kam. Když jsem vstoupil sem, byl jsem ještě v té illusi. Šel jsem kolem tvého okna a pomyslil jsem si: Než půjdu k ní, podívám se ještě na přítelovo ryzí štěstí. Přál jsem ti ho, nezáviděl jsem ti, ale že je moje štěstí bublinkou proti tvému, cítil jsem i v plné illusi.

Pavel. Ale pak jsi zuřil žárlivostí.

Bedř. Zuřil jsem závistí, když jsi mi odhalil svou netečnost ku štěstí svému. Náhle spadla illuse se mne. Nejen že nemiluji Natalii. Nenávidím ji skoro. Nepůjdu tam ani dnes, ani kdykoli jindy.

Pavel (s výkřikem). Ty miluješ mou ženu.

Bedř. Snad. Ale tys tím vinen. Zbožňoval jsem vaše štěstí, vaše děti, zbožňoval jsem ji jako madonnu. Chodil jsem k vám se zotavit, hledat novou víru v lidské štěstí. Tys to kouzlo zrušil. Ty jsi strhl v prach ten zbožný můj cit. Tvá chladnost proměnila jej v pekelný plamen. Teď je mi jasno, že jsem hledal zapomenutí u Natalie a než jsem dnes šel k ní, že jsem toužil vrhnouti jediný pohled na tu, kterou ty chceš obětovati Natalii. (Vrhaje se v křeslo zakrývá si tvář. Pomlčka.)

Pavel. Jiný na tvém místě byl by mne poslal k Vítovské. Tys mne zdržoval.

Bedř. Ano! To jsem činil, ale teď nezdržuji tě více. Jdi!

Pavel. Jiný na tvém místě nevyznal by se z toho, než by mne posílal z domu.

Bedř. Nejsem zrádce. Ale nejsem také žádný mentor bohužel. Naopak cítím tvrdou ruku mentorství osudu bolestněji než ty.

Pavel. Bedřichu! Já jsem tě ještě neznal. Ty bys zasluhoval ženu, jakou je Andulka, více než já. Zasluhoval bys přítele, jakým jsi ty. (Objímá jej.)

Bedř. (Slabým hlasem.) Neuváděj mne tedy více v pokušení.

Pavel. Zůstaňme oba doma. Totiž ty u nás.

Bedř. Komu tak důvěřuješ? Své ženě? Mně? Sobě?

Pavel. Pravé lásce, pravému přátelství. Tomuto neocenitelnému okamžiku. (Jde otevřít dvéře. Osvětlené dvéře skleněné se objevují, za

nimi postavy dětí tančících a zpívajících. Je slyšet dětské soprany, doprovázené ženským altem.)

Bedřich (vstane). Je to nad mou sílu. Nemohu zůstati.

Pavel. Bedřichu, prosím tě.

Bedř. Ty nejdeš tedy tam naproti? Zveš mne, abych zůstal zde? Co zbývá mi, než abych zůstal. Jinak myslil bys, že to vše bylo komedií, abych tě nepustil k Vítovské.

Pavel. Nežertuj tak. Na pouhou komedii cítili jsme oba přílišné otřesení ve hlubinách srdce.

Bedř. Nech mne, až se vzpamatuji. Zůstanu tedy. Ale co jsem procítil, musí dříve znova uzavřeno býti. (Kyne mu, aby odstoupil.)

Pavel (vzdaluje se pomalu a zůstane opřen o dvéře dívaje se do dětského pokoje).

Bedřich (přecházeje, pro sebe). Cítil jsem vášeň jako nikdy jindy. Co to jen bylo? Byl jsem bez sebe. Či hrál jsem jen tak dobře komedii? Cítil-li jsem to opravdu, zdaž mohu klidně setrvati zde jako domácí přítel? — Ah! Jak bývá třeba sebe zkoumati. Jak málo známe sebe, zvláště ve vášni. A vášeň to byla, přemáhala mne. K čemu, ke komu cítil jsem ji? . . . Snad k pouhé idei . . . Myslím, že ano. Za ni jsem bojoval a tenkráte zvítězil.

Pavel. Drahý Bedřichu! Jak jsi se rozhodl? Zůstaneš tedy?

Bedř. Zůstanu. Ah! Ty milé dětské hlásky. Již pojďme! Uvidíš, že budu zcela šťasten mezi vámi.

Básně Mary Robinson-Darmesteterové.

Z angličiny přeložil Jarosl. Vrchlický.

Světlušky.

I.

Na světlušky se dívám dnes,
plá vzduchem jejich shon;
je tajemná jich luzná směs
jak hvězdný nebesklon.
Nad plotem v tmu se náhle vznoří,
kde perských růží zlato hoří.

Z nich každá plamen jest a sen
a barvitost má hvězd,
planoucí atom okřídlen
a každá jiná jest;

ta bělejší, ta zelenavá,
ta s nádechem jak do modrava.

Hned výš, hned níž hrá jejich plam,
vzpiá, hasne jejich jas;
a ze všech stran a tu i tam
jdou, vracejí se zas;
jak touto poutí blíž i v dáli
kýs zářný velký div by tkaly.

II.

To plátno ráda znala bych,
jež pospícháte tkát,
bez myšlenky a lásky v mih,
bez vůle zřím vás plát;
mám strach, že osud, mušky zlaté,
trpících smutných lidí tkáte.

Tkaň žití, plátno našich snův
váš stále stkává let,
věc divnou z tmy a plamenův,
taj kterou obepřed;
tma s větrem to na světla sňůře,
jež cizí našich nebes chmůře.

O mystický plamínků spěch,
jež zrodila táž zem!
Vás pohání jak mne týž dech,
jež trpím, vím, a jsem;
nad kouzlo každé hvězdy zlaté
vy v kouzlo své mě zaplítáte.

III.

Tak stejně matné, vzdálené,
tak mdlé jak váš tu let,
zřím ve vás jiskry plamené,
jichž nikdo nespočet
a kterých nelze dostihnouti,
pohnutky naší zemské pouti.

Neb žádný anděl s nebes, ach,
a žádná duší stráž
se nesklání v náš boj i strach,
by zasáh v osud náš;
ty ruce, jež smrt naši strojí,
z nás berou živnou šťávu svoji.

Ty ze sta nitek subtilnou
tak předou duši nám
tak spletených, obraznost tvou
že schvátí šalba, klam,
tak různé nité vinou v tkaní
v splet svojí duchovitou dlaní.

Minulost s příštím splítají,
sny, z nichž jsme zbuzeni;
myšlénky skryté chytají
ve stálém proudění
v tkaň, jejíž neobnoví řady
se nikomu, kdo živ je tady.

IV.

Tak světlušky se mihají
jak sen a jako plam,
bledým se svitem stíhají
tou cestou sem a tam,
jak v tmách by osud lidský tkaly,
plá zářná stopa jejich v dáli.

Kdybych to jistě věděla,
v jich nitě svoji dlaň
bych přece vztáhnout nechtěla
v tu mihotavou tkaň,
vím, tříšť by zůstala mi bědná,
však nová tkaň — to ani jedna.

Rajské fantasie.

I.

Nebeský minstrel
v zahradách Ráje
na starou, zlatou
viólu hraje.

Zvěř k nohám lehne mu,
u hlavy ptáků mrak,
neb žádný z andělů
nehraje sladce tak.

Vzdálena Siónu
naslouchám dojata,
touhou mru, nebo je
srdce mé loutna ta.

II.

Noc poslední jsem potkala svou lásku,
ta v Ráji se procházela,
ve vlasech zářnou aureolu
a slávu jeho v očích měla.

My sedli v zelené si stromořadí,
by andělů jsme poslouchali ples.
Věř, vskutku včera v noci že to bylo —
tak málo to pravdou je dnes!

III.

Na nejvyšší větvici na stromu žití
viselo jablko rudé a zralé.
Andělé pod ním hráli si v kvítí
nach jeho pestrý chválíce stále.

Je utrhli potom, v míč s ním si hráli,
tu v křiku a smíchu za hradbu mraků
slítlo a zniklo, andělé za ním
se dolů dívali, zármutek v zraku.

Ku nohám kněze jabko to spadlo,
jenž vyšel z kaple tiché a bílé,
ten v hněvu je odkop, zabručel: Vari!
fi, jaké to jablko shnilé!

Na píšťalu pastýřskou.

Pro lásku k tobě, příteli,
vše milenci mě opustili;
sbor valný stínů setmělý,
se v noci na mně strašně mstili.

Dnes v noci jeden po druhém
se před mé duše zrakem zvedli
v duchovém světle příšerném,
však na mě nepohlédli.

Můj mistr z jihu první šel,
laur na svém čele plném hněvu,
smích na rtu hořký, dále spěl
a opustil mě — bez úsměvu.

Pak ten, jenž dlouho jal v svůj kruh
můj život, sny, můj přítel stálý,
můj Plato, školních lavic druh,
až družky bláznem proň mě zvaly.

Pak dívky, perly, krásy vzor,
v nichž všecky božské krásy kvetou,
Eolek sladkohlasých sbor,
svou družku nechal dlouholetou.

Druh nejstarší, nejlepší pak
můj Beethoven, to kruté bylo,
svůj nepozvedl ani zrak,
šel za vším, co mě opustilo.

Tak šli, jich dech se síní třás,
tak šli, mě všickni opustili.
Jak smutně zněl jich drahý hlas!
V poslední uslyším jej chvíli.

Buď s Bohem! děli, stínu směs
jdem zhrzena, nás zapomeneš,
miláčka miluj, ale věz:
I to je stín, za čímž se ženeš.

Pantofle.

Humoreska od Václava Maliny.

Přezrálý panic jest oblíbená figurka humoristů. Postupem času ustálil se (podobně jako Pantaleone nebo Pulcinello staré vlašské komedie) zvláštní typ starého mládence, mající svou utkvělou povahu i masku: ten pak přechází se svou šafránovou parukou a svým županem s červenými střapci z humoresky do humoresky, krmí kanárka neb zakuřuje pěnovou dýmku a mívá na konec nějakou spletku s ženskými, která končí buď blamáží nebo sňatkem — tedy pro starého mládence každým způsobem nešťastně.

Ujišťuju, že můj pan Jermář není tou známou loutkou humoresek, ale skutečný člověk z masa a krve, s nímž se snad leckterý z vás v životě setkává. Má-li některý čtenář náhodou byt naproti jeho úřadu, možná dost, že každý den ráno vyhlédá, brzo-li se vynoří za rohem povědomá vyčouhlá postava, aby si nařídil hodinky přesně na půl deváté

v okamžiku, kdy tato osoba vstupuje do průjezdu úřední budovy. Možná, že jiný z vás obědvá v hostinci, kam přesně o půl jedné přichází táž osoba, postrach kuchařky a sklepníka: Ubrousek sklouzá tak vytrvale mezi zuby vidličky, až se objeví na něm přece alespoň zdání nějaké skvrny; bystrý jeho zrak vyslídí na talíři vždy nějaký prášek a právě do jeho polévky zabloudí nejspíše něco, co tam nepatří. Málem vzniká podezření, že nevězí v tom pouze nepříznivá náhoda; neboť myslím, že by omrzelo konečně každého hostinského poslouchati den co den, že je dnes polévka čistá voda, maso tvrdé jako houžev a výběr pokrmů již nesnesitelně jednotvárný a špatný. Přes to vše vrací se pan Jermář již několik let den co den, jakoby nebylo žádného jiného hostince v městě, na své vyhražené sedadlo v rohu u kamen, jediné místo, kde řádí poměrně ještě nejmenší průvan v této nezdravé místnosti.

Odpoledne tráví opět v kanceláři a jeho kollegové v úřadě, kdyby četli následující řádky, poznali by zajisté navzdor nepravému jménu, které mu diskretně udílím, svého nejpořádnějšího, ale trochu podivínského soudruha, který denně na vlas týmž způsobem svůj pouliční černý kabát starým kancelářským kaputem zaměňuje, přes manšety modré plátěné rukávce navléká a stoje (ze zdravotních ohledů) před vysokým pultem tak odměřeně práci svou vykonává, jakoby byl pouhým výtečně zařízeným psacím strojem. I v dobách, kdy ostatní volným rozhovorem kancelářskou jednotvárnosť na chvíli přerušují, on zřídka kdy zvedá hlavu od papíru a vůbec bývají nevrlé postranní pohledy na sousední pulty a kousavé krátké poznámky o špatném větrání kanceláře a zlomyslnosti „starého“ jeho jedinými mimoúředními projevy.

Po šesté hodině můžete jej pravidelně potkati na procházce za Kravínem, kde právě dvacetkrát projde třešňovým stromořadím ode dvora k vinohradskému vodojemu a nazpět, načež se ubírá do svého hostince na večeři a tři sklenice piva. Vede si tam samotářsky; k jeho stolu přisedá jen jednou za týden a to ob dvě židlice jakýs officiál, ještě nemluvnější nežli pan Jermář. Pozdravují se vždy dosti cize, ačkoliv se tu setkávají bezmála již plný rok; zpočátku oba jen vzdychají a mlčky pohlížejí na hráče u kulečníku, později postěžuje si leda pan Jermář officialovi (napohled vlastně dru. Riegrovi, jehož obraz visí na protější stěně) na přesolenou skopovou nebo vyčichlé pivo a teprve při třetí sklenici roztají tou měrou, že vymění své náhledy o povětrnosti a denních událostech.

Dosti spokojen odchází Jermář z hostince a právě o desáté zachrastí pokaždé klíč ve dveřích pokoje se zvláštním vchodem, jejž sobě byl před lety od paní Rubešové najal. Tam zabývá se deset minut činkami, které si po přečtení nějaké zdravovědy koupil, a v posteli před usnutím čte stránku Šubertova historického románu „Král Jiří Poděbrad“ — že čte právě tuto knihu, jest pouhá náhoda: dostalť ji, pěkně vázanou, darem k novému roku od svého synovce, knihařského tovaryše, který podobnými pozornostmi vůbec celou zábavnou část Jermářovy skrovné knihovny zřídil, ale jinak svému strýci pramalý užitek přinášel. Rovněž není onomu pěknému románu na újmu, že jej pan Jermář zažívá v takových homeopatických dávkách a že sfoukne někdy svíčku

i dříve nežli každodenní jednu stránku do konce pročte; neboť týmž způsobem přečetl i všechny ostatní dárky svého synovce a to nikoli přirozeným stránek pořadem, nýbrž leckdy prostě tu stránku, která se mu namátla.

Ujistil jsem shora, že můj pan Jermář je věrnou studií dle skutečnosti. Přes to se obávám, že ten či onen čtenář shledá na něm příznaky upřílišenosti, karrikovanosti, šablonovitosti a že jej prohlásí alespoň za variaci oné utkvělé staromládenecké figury humoresek. Učiní tak tím spíše, poněvadž zapříti nemohu, že můj hrdina nemá sice ani paruky ani kanárka ani pěnkové dýmky, ale má župan a pantofle, kterážto poslední jsou vlastně hlavním předmětem mého vypravování . . .

Jermář vrátil se jednoho večera v dobrém rozmaru z hostince do svého pokoje, zapsal do své notiční knihy vydání toho dne se záhadným vykřičníkem za položkou „řetkvička, 2 kr.“, tužil po deset minut své svaly činkami, odstrojil se a kráčel k posteli. Najednou se však zarazil —

Na vysvětlenou toho, co bude následovati, podotýkám, že pan Jermář najímaje byt od paní Rubešové, dal jí určité instrukce a že úslužná matróna na základě jeho pozdějších pokynů a vlastního důvtipu do zvláštností a libůstek svého podnájemníka průběhem času tou měrou se vpravila, že ve své domácnosti neměl skoro nač si stěžovati, což bylo při člověku jeho povahy pravým zázrakem. K jeho nejvíce vynikajícím vlastnostem náležel kromě houževnaté konservativnosti neobyčejně, téměř chorobně vyvinutý smysl pro pořádek a symetrii. Totiž pro svůj pořádek. A tento zachovávala mu paní Rubešová s úzkostlivou svědomitostí. Kdykoliv se vracel domů, nacházel vždy týž přesně souměrný obraz pokoje, hovící ve všem jeho potřebám a vkusu. Každá věc měla v obraze tom již po léta své určité, nezměnitelné místo a proto není nikterak podivné, že se dnes pan Jermář před svou postelí ve zmatku zarazil, jakoby se stal náhle svědkem udalosti, odporující pravidelnému běhu přírody: místo u nohou jeho postele, kde po leta den co den nacházel večer své pantofle, jako dva věrné sluhy, čekající poníženě na jeho rozkazy — místo toto bylo dnes prázdné! Vždy čekaly tam v témž postavení, souměrně vedle sebe jako dva vojáci, umístěny jako po přesném výpočtu tak, aby nohy s postele se svážející ani jinam než do nich zajeti nemohly — a dnes nebylo tu po nich stopy!

Myslím, že by taková věc, ač napohled maličkost, zarazila i jiného člověka, než jakým byl Jermář. Takové vybočení z pořádku po několikaleté naprosté pravidelnosti!

Jak čtenáři zajisté již poznali, nebyl Jermář člověkem společenským. Uměl si bydlení zaříditi tak, aby se co možná nejméně stýkal se svou domácí paní. Dal jí hned ze začátku zřejmě na jevo, že nechce býti nijakým způsobem vyrušován, a paní Rubešová, sama dosti samotářská, dbala přání nájemcova tou měrou, že se mu skorem ani neukazovala. Měla druhý klíč od jeho pokoje a činila tam pořádek ráno teprve po jeho odchodu, večer pak odestýlala před jeho návratem.

Kdyby nebyla sama byt jeho obstarávala, byl by si dnešní nepořádek vysvětlil změnou v osobě služky. Ale tak! Co způsobilo tento po-

klesek osoby málem stejně pořádné a konservativní jako Jermář sám? Okamžik zapomětlivosti? Nějaké nenadálé vyrušení? Či co?

Že pantofle na konec přece u postele objevil, a to u hlav pod židlí, určenou pro svíčku, hodinky a uspávací četbu, neuchlácholilo jej nikterak, nýbrž dávalo věci spíše tvářnost ještě povážlivější. „U hlav!“ zabručel hněvivě. „Jaký nápad! Toť věru, jakoby dal noční čepici k nohám. Co pak se té osobě popletla kolečka?!“

Pan Jermář dnes ani nezpozoroval, že držel také svého „Jiřího z Poděbrad“ nohami vzhůru, a hodnou chvíli před usnutím obracel se neklidně s boku na bok. —

Příštího dne, když po návratu z hostince do dveří svého pokoje vstupoval, padl první jeho pohled na podlahu u postele. Opět nebyly na svém místě! Opět stály, jako na posměch vší logice, u hlav! A jak tam stály — jeden rovně, druhý šourem, jakoby ani k sobě nepatřily!

To ho již rozdráždilo. Činky dnes odpočívaly. Místo paží tužily se nohy prudkými pochody sem tam po pokoji a myšlenky jeho obviňovaly již určitě paní Rubešovou z nepořádnosti, nedbalosti a jiných nepěkných vlastností.

„Toť zrovna jako naschvál!“ — pravil k sobě naposled. — „Jakoby chtěla zaváděti nějaké nové pořádky po své hlavě! Podle toho počátku dočkal bych se asi pěkných věcí, nějakého obráceného světa! Co se to s ní jen děje!“

Četby se dnes ani nedotekl a před usnutím uvažoval, má-li hned ráno něco učiniti, či ještě den posečkati, nebyla-li snad dvoudenní převrácenosť přece jen pomíjející vlnou nějakého zvláštního, jemu neznámého poruchu v domácnosti paní Rubešové. Kdyby byla na pantofle zcela zapomněla, byl by zanechal prostě ráno, před odchodem do kanceláře, na posteli nebo na jiném nápadném místě čtvrtku papíru s tučným nápisem „Pantofle“, provázeným dvěma vykřičníky; ale napsati jí tímto způsobem, aby dávala pantofle na pravé a přirozené jejich místo — toho se mu přece nechtělo: tanulať mu na mysli představa, že by taková „litera scripta“ snadno mohla po jeho odchodu blouditi z ruky paní Rubešové do rukou všech ostatních nájemníků po celém domě.

Přestal tudíž ráno před odchodem na němé důtce: postaviv totiž pantofle s náležitou symetrií na řádné místo u postele, umístil k nim s jeden strany svůj nový a s druhé svůj vysloužilý zuvák tím způsobem, že se oba ty dvourohé přístroje podobaly ukazujícím ručkám v inserátech, obracejícím pozornost čtenářovu na místo zvláště povšimnutí hodné. —

Druhého dne večer vrátil se domů s oprávněným napjetím. A co shledal? Pantofle stály opět u hlav postele a na jejich pravém místě tulily se k sobě — oba jeho zuváky, vzpurně obracejíce proti němu své rohy jako dva trkaví býčkové. Jermáři zdály se spíše dvěma potupně se šklebícími šetky.

Myslím, že by taková věc i beránka rozlítila.

Nebudu tentokrát líčiti konání a myšlení Jermářovo před usnutím. Řeknu jen, že usnul s pevným předsevzetím, dáti paní Rubešové výpověď, ale že nějaký této příznivý duch ve snu obměkčil jeho mysl k mírnějšímu rozhodnutí.

Ráno, odcházeje ze svého pokoje, nezamířil hned ke schodům, nýbrž chodbičkou ke dveřím vedlejším. Šel opět jednou po dlouhé době k paní Rubešové, aby s ní vyřídil trepkovou záležitost ústní domluvou, když obrazné důtce neporozuměla nebo rozuměti nechtěla. Měl podrobně sestavenu ostrou řeč, v níž si bude stěžovati na některé vážné nepořádky poslední doby — sklenice s vodou, na příklad, nebývá náležitě čista (což při svém večerním hněvném výbuchu šťastně také konstatoval) — starý zuvák patří do kamen a ne vedle nového k posteli, kde jsou dva zuváky zcela zbytečné a člověk přes takovou barrikádu darmo klopýtá — po pantoflích za to musí se sháněti po celém pokoji, poněvadž jsou spíše všude jinde než tam, kam patří a kde od jakživa stávaly — někomu se snad takové věci budou zdáti maličkostmi, ale on musí státi na svém pořádku ve všem a kdyby toho zde nemohl docíliti — musel by se ohlednouti po bytě jiném — ač by měnil nerad — byl zde spokojen dosti dlouhou dobu — a teprve v poslední čas zpozoroval nenadálé zhoršení . . .

V pevném odhodlání zazvonil u vedlejších dveří. Zazněly spěšné kroky, dvéře se pootevřely a mezi nimi objevila se místo šedovlasé hlavy s černým háčkovaným čepečkem, mladá tvář hezké černovlásky, s očima plnýma ohně a života, s malou bradavičkou vedle usmívavých rtů, která dodávala tím větší pikantnosti důlkovatému přisnědlému líčku.

Jermář byl netušeným zjevem tou měrou překvapen, že bezděky ucouvl a znovu na dveře pohleděl v domnění, že se v nich zmýlil.

Ale neznámá slečna již zvolala: „Ah, pan Jermář — není-li pravda?"

Jak ho zná tato osoba, kterou jaktěživ neviděl?

Přisvědčil a dodal trhaně: „Chtěl jsem — s paní Rubešovou — několik slov —"

„Tetička je sic trochu nemocná — ale nic nevadí — Prosím, račte jen dál, pane Jermáři!" A již přeběhnuvši malou kuchyni, otevřela dveře do pokoje a zvala graciósním pohybem ruky tak neodolatelně, že Jermář beze slova vešel, ač měl na jazyku námitku, že vzhledem k churavosti paní Rubešové návštěvu svou na jiný den odloží.

Světnička byla již ve vzorném pořádku a dubnové slunce, plně svítící čistě vydrhnutými okny s řadami květin v bohatém, zářivě pestrém květu, dodávalo jí svěžího a veselého vzezření. V kožené lenošce seděla tu paní Rubešová, jednu patrně oteklou nohu v neforemné bačkoře majíc položenu na stoličce.

„Pan Jermář, tetičko — Chce s tebou mluvit —" oznamovala dívka.

Paní Rubešová učinila pohyb, jakoby chtěla vstáti, ale vzpomenuvši hned na churavou nohu, vztáhla k nájemníkovi na uvítanou jen ruku a pravila s přívětivým úsměvem: „Pěkně vítám . . . Odpusťte, nemohu vstát pro tu nešťastnou nohu — Pepinko, podej panu Jermářovi sesli!"

Pan Jermář zabručel poděkování a že hned zase odejde, ale usedl přece na židlici, kterou k němu Pepinka přišoupla.

„Ach, milý pane Jermáři," postěžovala si matróna, „mám to kříž s nohou. Otekla mi najednou a všechno mazání není nic platno. Nemohu udělat pořádný krok a musela jsem požádat Pepinku, aby mé trochu

v domácnosti zastala a taky Vašnostin pokoj uklízela. Snad tam nevyvedla nějakou hloupost?“

Jermář za její řeči díval se na špičky svých bot a poslouchal tak roztržitě, že ho nenadálá otázka uvedla v rozpaky. Rozuměl jí sice, avšak přece vzhlédl nejistě k očím paní Rubešové, které se naň tázavě upíraly a pak na chvilku s výrazem zpytavým zaletěly k té, o jejímž možném poklesku mluvila. Také Jermář pohlédl bezděky směrem k oknu, kde vedle květů, k nimž se tak dobře hodila, v jasném proudu jarních paprsků stála postava dívčí, ani příliš útlá, ani rozhodně plná, nýbrž právě taková, jak se nejlépe sluší na zdravou dívku asi devatenáctiletou, obdařená tou zvláštní okouzlující pružností a svěžestí mladistvých ženských tvarů, tím zvláštním čerstvým, rozkošným nádechem a pelem — zkrátka tím nevypsatelným něčím, co dovedeme nejlépe oceniti právě my staří mládenci. Její vesele jiskřící oči byly zrovna v tu chvíli upřeny na něho s výrazem polo prosebným, polo žertovně hrozícím, aby se neopovážil obžalovat ji u tety pro nějaký nepořádek.

Poněvadž pan Jermář dosud neodpovídal, opakovala matrona starostlivěji svou otázku: „Bezpochyby že tam něco vyvedla?“

„Hm, hm — Ó ne — nic —“ odpověděl Jermář, popotahuje úsilovně levou manšetu.

„No, to jsem ráda! Tedy žádná stížnost? Všechno v pořádku?“

„Hm — všechno — hm, hm —“ potvrzoval Jermář, přemáhaje náhlý kašel a popotahuje k vůli symetrii i pravou manšetu.

„No, na tom si může Pepinka zakládat, že panu Jermáři vyhověla. Řekla jsem jí arci, jak pán všechno chce mít. Vím, že takoví pánové jsou přísní na svůj pořádek a že neradi vidí, když se jim třeba nějaká maličkost položí jinam, než jak jsou zvyklí —“

Jermáři nebylo dnes nějak milé, že ho paní Rubešová řadí k „takovým pánům“, kteří s puntíčkářskou akuratessou chtějí míti všechno na svém místě.

Zakašlal a dal posuňkem na srozuměnou, že paní Rubešová jeho pořádkumilovnost přece trochu přepíná.

„Jsem ráda“, pokračovala matróna, „že Pepinka přijela jako na zavolanou do Prahy právě v tu dobu, když mě nešťastná noha začala pokoušet, a že si dala říci, aby se tu zdržela do toho času, než mi bude zase líp. Ostatně — bez toho tam venku žije jako na poušti. Zrovna jako lesní ženka, uprostřed samých lesů — a jakých lesů! Táhnou se od Strašecí v jednom kuse až skoro k Rakovníku a bratrova myslivna je zrovna uprostřed lesa — na hodinu cesty, na dvě kolem do kola ani živé duše.“

„A nelíbilo se ti tam, tetičko? Řekni?“

„No, což o to — takhle na nějaký čas, v letě — to je arci radost, vyjít jen přes práh a už být pod vysokými smrky, břízami a buky, projít se tím jako nejkrásnějším parkem a sednout si někde v chládku na mech jako na podušku — kolem do kola všechno zelené, všude plno květin a jahod, vzduch samá pryskyřice a vůně . . . To člověk arci okřeje. Ale na dlouho by se mi přece zastesklo, být pořád v takové samotě jako zakletá. A v zimě teprv! Zvláště když je tak dlouhá, jako byla letos.

To jste se asi zaradovali, když konečně zahřálo sluníčko a mohli jste si zase někam po suchu vyjít!"

„I což, v zimě je někdy taky pěkně. Takhle o vánocích, když je v lese všecko bílé, země umrzlá jako zvon a na větvích samý sníh a jinovatka. A my doma sedíme hezky v teple, posloucháme, jak v kamnech praská dříví, čteme nebo si něco vypravujeme . . . A časem si také někam vyjdeme nebo vyjedeme — Ale nejkrásněji bývá u nás ovšem v létě —"

V tom, jako v souhlase s lesními vzpomínkami, ozvalo se kukání a Jermář pohledl stranou na staré hodiny s kukačkou. V leknutí vyskočil, shledav, že je už devět. Dnes byla neděle a v ten den přidával si půlhodinku prázdně: objevoval se totiž v kanceláři teprve udeřením deváté. Dnes zmešká, poprvé, co se pamatuje! Jak se jen tak mohl zapomenout s těmi hloupými řečmi!

„Už mám nejvyšší čas do kanceláře —" oznámil a chtěl se rychle poroučet.

„Ale snad bylo něco libo —?" upamatovala jej paní Rubešová, která dobře věděla, že její nájemník nebyl člověkem, který by se u ní zastavil jen tak na přátelskou besedu.

Tento dotaz uvedl Jermáře do velikých rozpaků. Pochopoval, že musí udati nějakou příčinu své neobyčejné návštěvy (pravou teď již udati nemohl), ale nenapadlo mu nic, pranic. Zarděl se, přešlapoval, těkal očima zmateně po světnici a konečně jako tonoucí stébla chytil se první ledabylé myšlénky, která se mu namanula.

„Myslel jsem — tento — stran obrazů —" vykoktal.

„Stran obrazů?"

„Chtěl jsem je — tento — převěsit —"

„A, převěsit obrazy," zvolala paní Rubešová s patrným udivením nad jeho nenadálým novotářským vrtochem. „A někdo aby snad pomohl? I toť se rozumí. S radostí to Pepička za mne obstará. Bezpochyby odpoledne? Dnes v neděli ráčíte po obědě spávat — tedy asi v pět snad?"

„Třeba —"

A pan Jermář, který byl už jako na jehlách, rozloučil se na kvap a skoro běžel do kanceláře. Přijde jistě až ve čtvrt a sám šéf bude už na svém místě. Jak se jen tak mohl zapomenout!

V kanceláři bylo arci veliké podivení, když ručička přešla přes devátou a místo před Jermářovým pultem dosud bylo prázdno. Bezděky porovnal každý své hodinky s kancelářskými pendlovkami, nejdou-li tyto napřed, a když zjištěna jejich správnost, chopili se druhého jedině možného vysvětlení: že Jermář onemocněl.

Když pak mimo vše nadání ve čtvrt na deset zpocen a udýchán do kanceláře vrazil, zněly mu vstříc dotazy: „Co to, pane Jermáři, že dnes o celou čtvrthodinu —?" — „Snad jste dokonce zaspal?" — „Nebo nějaká nehoda na ulici?" — „Či milostné zastaveníčko?"

Jermář nevšímal si všetečných otázek a vyslal jen rychlý pohled na místo, vyhražené „starému". Když shledal, že je dosud prázdno, poněkud si oddechl, přistoupil ke svému pultu a mechanicky vytáhl ze zásuvky plátěné rukávce. Ale hned si vzpomněl, že nemá dosud svůj kancelářský kaput; zašel tedy do kouta, svlekl nedělní kabát a oblékaje

si kaput, zastrčil nevědomky do jeho kapsy rukávce, které posud sbalené držel v ruce. Pak se vrátil k pultu, urovnal papíry a psací náčiní, pootevřel zásuvku, hmátl do ní, prudce vytáhl ji více a prohledával ji celou očima i rukama; po té odklopil víko pultu, zrevidoval i tam vnitřek a nevrle spustil opět víko, že hřmotně zaklaplo; konečně, broukaje cosi, zašilhal podezřivě po sousedech na pravo i na levo . . .

„Co pak hledáte, pane Jermáři?“ tázal se ho jeden z nich.

Místo odpovědi sáhl Jermář do kapsy pro šátek, aby si především utřel pot, řinoucí mu s čela, a — tu spatřil s ustrnutím, že místo kapesníku drží v ruce hledané rukávce.

Vůbec jevil celé to nedělní dopoledne velikou roztržitost. Ač byl uhřát, neprotestoval ani slovem, když nejmladší kollega otevřel nejbližší u jeho pultu okno dokořán nebezpečnému dubnovému vanu. Péro jeho uvázlo každou chvíli nehybně ve vzduchu, zatím co jeho oči zamyšleně se upíraly do prouhy jarního světla, která vnikala oknem na spousty akt a prozlacovala tančící v ní kancelářský prach. Ba, v jednom suchopárném konceptu objevil se pod Jermářovou rukou i jakýs pokus illustrace: kolmá čára, opatřená s každé strany řadou postranních, šikmo svislých čárek, tak že celek dosti se podobal některé z těch jedlí, jimiž na starých dřevorytinkách ve švabachové historii o Jenofevě bývají ozdobeny skály lesní pustiny. —

Při obědě upozornil jej udivený sklepník, že se zmýlil v místě, ale pan Jermář odtrumfnul, že není s koutem svým srostlý a že dovede také jinde seděti. Neprotahoval ubrousek mezi špicemi vidličky, v polévce nenašel ničeho, maso snědl bez poznámky — zkrátka, jakoby to dnes ani nebyl pan Jermář.

Čtenář si asi v myšlénkách pohvizduje: Ani se nemusíš tolik namahat. Vždyť už víme, že se tvůj starý panic podle předpisu z nenadání horem pádem zamiloval a že jde již pouze o to, skončí-li jeho pantoflová historie pod pantoflem sličné Pepinky či potupným jeho odbytím za pomoci nějakého švarného mysliveckého mládence, kterému se dívka v lesní samotě dávno zaslíbila.

Já však prosím čtenáře, aby si úsudky ponechal na konec, a prozatím podotýkám, že dnešní roztržitost a rozčilenost Jermářova souvisela jen částečně s Pepinkou. Hlavní její příčinou byla změna. Každá změna v zevnějších okolnostech působila rušivě na duševní rovnováhu našeho konservativce a nynější změny byly příliš četné a pronikavé. Revoluce ta začala pošinutím jeho pantoflí z pravého místa; pak objevilo se, že paní Rubešová je churava a že její nemoc delší dobu může potrvati; místo ní pak vnikl do jeho domácnosti nenadále živel naprosto nesourodý: mladá a hezká dívka; k tomu přidružilo se neslýchané zmeškání kancelářské hodiny: a na odpoledne kynulo převěšování obrazů za přispění nerozumného mladého stvoření. Ráno u paní Rubešové byl arci rád, že mu vůbec něco napadlo; ale nyní poznával, že to byl právě nejzpozdilejší ze všech nápadů, které mu mohly přijíti na mysl. Co má převěšovati? Nad postelí visí obraz anděla strážného, kterému od nepaměti již tak uvykl, že by snad ani neusnul bez ochrany jeho liliových křídel; protější stěnu zdobí alpská krajina, kterouž by svízelno bylo stě-

hovati pro značný její objem a velmi těžký rám; jeho vlastní malá podobizna nad psacím stolem mohla by si leda vyměniti místo s hejlem nade dveřmi, urobeným z nalepeného obarveného peří — ale bylo by nedůstojné, aby sebe sama odstěhoval za svá záda, na místo navštěvovatelům pokoje nejméně nápadné a za to měl při psaní před očima hloupého ptáka; konečně jsou tu ještě čtyři roční počasí, znázorněná ženskými postavami s příslušnými emblemy — má snad zvrátiti odvěký přírody řád a Zimu přeložiti za Jaro, Léto za Podzim?

Přes to vše rozčilenost Jermářova nebyla pouze nepříjemná; byl to pocit smísený též do některé, ovšem nepříliš vysoké míry s libým rozjařením fantasie. V pozadí jeho myšlének míhaly se, arci toliko v nejistých a mlhavých obrysech, rozličné milé obrazy a představy z dávných zpomínek, z četby i z vlastního tvoření jaksi básnivě naladěné obraznosti. I krok jeho, když z hostince ubíral se domů, byl poněkud pružnější než jindy a když spatřil nad šedivou zdí jedné přídomní zahrádky vyniklou větvici broskvovou, rdící se v časném květu, zašeptal si s teskně-sladkým povzdechem: Jaro!

Doma neměl dnes pomyšlení na nedělní odpolední spánek. Dlouho přecházel, tu volněji, tu rychleji, sem tam po pokoji, s rukama na zad, s hlavou svěšenou, zabrán do neurčitého snění. Pak se z něho pojednou vytrhnul a přemítavě zahleděl se na stěny. Prohlížel zkoumavě obrazy, přecházel nerozhodně od jednoho ke druhému, vrtěl hlavou a máchal nevrle rukou. Pak pohřížil se zase do svých peripatetických meditací. A týmž způsobem pokračoval dále, střídavě v myšlénkách přecházeje a zase před obrazy se zastavuje, jenže chůze jeho stávala se čím dále rychlejší, posuňky rozčilenější a že častěji díval se na hodiny.

Náhoda, že se na chvíli zastavil před zrcadlem, přinesla mu alespoň jakés takés rozřešení obrazové otázky. Zrcadlo bylo dosti objemné a těžké, tak že mohlo býti vyměněno s alpskou krajinou bez nového zatloukání skob a zbytečného rozrýpání stěn. Rozhodl se, přestati na té výměně, a zamnul si téměř s uspokojením ruce, načež rozhledl se ještě pokojem a povšimnuv si kávového mlýnku na polici (Jermář vařívá si kávu sám), odklidil jej s toho obvyklého místa do ukrytého výklenku za záclonkou.

V tom ozvalo se již zaťukání na dvéře.

„Dále!"

Dvéře otevřely se napolo a do vnitř lehce naklonil se přisnědlý, hezký, usměvavý obličej, těkaje jiskrnýma očima po pokoji, jakoby dívka vyzvídala, nepřichází-li snad nevhod. Pak vklouzla celá svižná, čerstvým pelem mladosti zářící postava s laškovným: „Má úcta!"

„Má úcta, slečno!" zabručel navzájem pan Jermář.

Pepinka rozhledla se po stěnách a připomenula: „Přicházím tedy stran těch obrazů — jak jste si, vašnosti, přál —"

„Jedná se vlastně jen o zrcadlo — odpusťte, že Vás pro takovou hloupost obtěžuju — ale je trochu těžké —"

„I vždyť není tak těžké!" namítla čilá dívka, pohlednuvši na zrcadlo, a jako na důkaz již přišoupla ke stěně židli, vyhupla lehce na ni a chopila se opatrně rámu zrcadla.

„Ale slečno — Snad by bylo přece líp, abych sám — Nevím, nebude-li pro vás trochu —“

„Neračte mít žádných starostí... Přenášívám doma jinší věci...“

Jermář stoupl si tedy za ni a bezděky přitiskl ruku na roh židle, aby stála pevněji. Při tom všiml si malé ženské botky, s filigranským podpatkem a řadou drobounkých, lesklých knoflíčků. Obrátil oči vzhůru a viděl, kterak okrouhlá dívčí ramena vzpínala se vzhůru k zrcadlu, že div nepraskala v podpáží lehká látka těsného živůtku.

Zrcadlo viselo tak, že bylo poněkud šikmo nakloněno do pokoje a hořejší, od stěny odchýlená obruba rámu byla ke skobě připoutána spletenými, zadrhnutými provázky. Jemné prstíky měly dosti práce, nežli provázky rozpletly a rozuzlily. Jermář sledoval s účastenstvím tuto manipulaci, při níž linie pružných paží a ramen různo se vlnily, vypjaté bílé hrdlo s pozdviženou bradou lehko se chvělo, malé rty se těsně svíraly nebo špoulily nebo v rozpačitém úsměvu propouštěly zákmit bílých zubů a tváře v horlivé práci se barvily živou červení, která překrásně slušela ku přisnědlé pleti. Chvilkami přihlížel také pan Jermář, spočívá-li jeho ruka pevně na rohu židle a při tom zavadil opět maně okem o malou botku, která poněkud se pozdvihla na špičku.

Konečně byla manipulace šťastně skončena a se spokojeným úsměvem podávala mu Pepinka dolů odpoutané zrcadlo.

Jermář uložil prozatím zrcadlo opatrně do kouta a chtěl sám přikročiti ku snětí těžší ještě alpské krajiny; ale čiperná dívka byla již s židlicí před ní, vyhoupla se mrštně nahoru a sňavši se skoby obraz, volala: „Ó ten je opravdu těžký!“

A skutečně kolísala se trochu na židlici se svou tíží. Jermář musel honem přiskočiti a zbavit ji nepřiměřeného břemene. Přes to zavěsila za dozoru jeho nejen zrcadlo na skobu nyní uprázdněnou, nýbrž i alpskou krajinu na bývalé místo zrcadla, při čemž jí pan Jermář pouze přidržoval židli a obraz vzhůru podával.

„Už tedy hotovo?“ obrátila se dívka vesele k němu, když s židlice sestoupila.

Jermář trochu vázl s odpovědí, pokašlával, začervenal se a pak pravil zajíkavě: „Chtěl jsem ještě — tuhle svou podobiznu — nade dveře — —“

„A tam ten obrázek snad sem nad psací stůl?“ doplnila Pepinka a již chopila se podobizny, která visela nízko, tak že nebylo ani potřebí židlice.

Větší obtíž byla s hejlem nade dveřmi. Jermář, změřiv okem výši, uznal za dobré, postaviti na židli ještě stoličku, načež pevně položil ruce na obé s němým ujištěním, že možno vystoupiti bez bázně. Avšak Pepinka učinila totéž s druhé strany a prohodila: „Vašnost by snad nepotřebovala ani stoličku.“

Jermář vystoupil tedy sám na židlici a při své čapí vytáhlosti mohl vskutku již odtud pohodlně sejmouti ptačí obraz. Podal jej dolů dívce, která mu navzájem podávala vzhůru podobiznu; ale hodnou chvíli musela ji natažená dívčí ruka držeti ve vzduchu, neboť Jermář v jakémsi záchvatu roztržitosti zadíval se kamsi doleji.

Po výměně hejla s podobiznou dal Jermář ještě změniti pořad ročních počasí: Místo jara, jímž ten cyklus začínal, dal pověsit zimu a přestěhoval ostatní počasí vždy o skobu dále.

Pak se rozhledl zkoumavě pokojem; ale nebylo zde už praničeho, co by se bylo mohlo převěsiti.

„Tedy hotovi?“ otázala se Pepinka.

„Hm, hotovi.“

„Teď je to opravdu hezčí,“ dodala dívka, rozhlížejíc se veselým okem po stěnách.

„Už tedy mohu jít? Má úcta, pane Jermáři,“ poroučela se po chvíli s čipernou poklonou.

„Má úcta, slečno,“ zahučel zdvořile Jermář a když byla již za dveřmi, dodal: „Děkuju pěkně.“

Pak začal opět přecházeti pokojem a bylo již notně šero, když se vypravil do hostince. Obvyklou procházku za Kravín vynechal. V hostinci setkal se s officiálem a začal s ním hned rozprávku. Mluvil dnes ku podivu živě o rozličných věcech a konečně líčil mu nějaké staré, rozsáhlé lesy, v nichž za mlada meškával, s takovým zápalem, že officiál jeho blouznění zcela nesprávně přičetl čtvrté sklenici, kterou si dnes pan Jermář k obvyklé trojici přidal.

Když pak náš starý panic rozjařen domů přišel, uvítal ho sice pokoj s proměněnou dekorací poněkud cize, avšak Jermář máchl jen lehkomyslně rukou a když pantofle tentokrát našel dokonce na židli u postele, zahrál mu na líci místo hněvného pošklebku skoro pokus úsměvu. Ulehaje zaletěl zrakem na protější stěnu, kde kochával se pohledem na ledovce v purpurové záři, ale dnes překvapil ho vlastní obličej, hledící mu vstříc z umístěného tam zrcadla. Shledal, že vypadá dosti slušně: měltť tváře lehce zardělé a v očích živý, skoro veselý lesk.

Spokojen zhasil svíčku a představa huňatých zelených větví jehličí, chvějících se a šumících nad jeho hlavou, ukolébala jej brzy v libý spánek . . .

Následující dva dni byly sice méně ruchu a změny plny a také duševní nálada Jermářova stala se v nich opět střízlivější, leč přes to spočíval na nich odlesk památné neděle. Z proměn v pokoji mrzela ho pouze jedna: kdykoliv usedl ke psacímu stolku a pozdvihl zrak na stěnu za ním, zakabonil se nevrle, zočiv tam na místě své podobizny nešťastného hejla . . .

Ale když se třetího dne večer ubíral na lože, zarazil se skoro tak, jako na začátku našeho vypravování: Pantofle stály zcela v pořádku, u noh postele, souměrně vedle sebe, jak tam od jakživa stávaly, než cizorodý živel zvrátil dávný řád jeho domácnosti.

„Á, noha paní Rubešové se bezpochyby už zahojila,“ usoudil Jermář a zakývav několikráte hlavou, uložil se do postele. Zaletěl pohledem na protější stěnu; ale tentokrát ho zrcadlo neuspokojilo: okázalo mu tvář jaksi protáhlou a mdlé oči pod svraštělým čelem.

Z jitra vyčíhala jej na chodbě paní Rubešová a potvrdila jeho domněnku. Může již zase na nohu a je jí to dvojnásob milé, poněvadž

právě také Pepinka byla na rychlo povolána domů. Nemohla se ani panu Jermáři osobně poroučeti a činí to jejím prostřednictvím.

Jermář zabručel nějaký dík a že ho těší uzdravení paní Rubešové.

A poznenáhlu vrátilo se všechno do předešlých kolejí. Ještě téhož dne převěsil pan Jermář svou podobiznu a hejla na stará místa; po týdnu pak učinil totéž s alpskou krajinou a zrcadlem, a než uplynul měsíc, visela již i roční počasí v bývalém pořadu. Kávový mlýnek stál zase bez ostychu na polici — zkrátka, status quo ante byl úplně obnoven v pokoji, obyčejích i nitru našeho hrdiny.

Krátká revoluce v jeho domácnosti je málem již nadobro zapomenuta. Jen onehdy, když ubíraje se na lože zavadil zrakem o pěkně sdružené pantofle u noh postele, kmitla se mu ještě hlavou představa malé botky s filigránským podpatkem a řadou drobných, lesklých knoflíčků.

Mrtvola v domě . . .

Drobný příspěvek k historii duševního tvoření. Napsal Ignát Herrmann.

Schyloval se listopad roku 1888 a blížil jsem se ke konci svého „Snědeného krámu", líčení z pražského života kupeckého. Končil jsem historii, o jejíž pouhém napsání pracoval jsem téměř pět roků, která však vznikala ve mně již léta před prvním namočením péra a s kterou jsem tedy skoro po deset let nerozlučně chodil — ba jejíž zárodek snad nosil jsem v sobě ode chvíle, kdy jsem — dostav za vyučenou — opouštěl ovzduší kupeckých krámů a skladů, ovzduší tuto plné plísně a nakyslého zápachu, onde prosycené čpavou vůní všelikého koření a omamujícími parami lihu, laků a silic. Opouštěl jsem je, abych se do něho nevrátil.

Několikaletá práce moje spěla ke konci. Cítil jsem, že musím dopsati nyní, v nejbližších dnech. A nebyla chvatu toho jedinou příčinou tiskárna, nebyla to pouhá lhůta, v níž mělo vyjíti poslední číslo ročníku Švandy dudáka, kde byl „Snědený krám" otiskován. To nutkání bylo ve mně. Byl ponurý podzimek, mlhavý, plačtivý, sychravý, zápasil jsem, abych poslední jeho dny zachytil k dokončení práce. Nálada podzimní přiléhala nejtěsněji k náladě mé duševní, byla to jedině vhodná nálada k zakončení ponuré historie chabého, nešťastného, v posledních záchvěvech bojujícího a zoufalství propadajícího Martina Žemly — nešťastného hrdiny mého vypravování. Bál jsem se, aby se nebe náhle nevyjasnilo, aby nenastaly bílé, oslnivé dny mrazivé. Takováto pohoda v přírodě byla by porušila můj vnitřní pochod — nit vypravování byla by se mi strhala v rukách, tušil jsem to.

Tušil jsem to a proto jsem kvapil. Rozčilení moje vzrůstalo. Čím více práce moje rostla, čím více blížil jsem se k poslední tečce — tím

těžší stávalo se břemeno, pod nímž jsem kráčel. Stále přečítal jsem stránky již napsané a vytištěné — ah, kolikráte jsem já četl Snědený krám! Až se mi již nechutil, protivil. A přece jsem tak musil, nechtěl-li jsem dopustit, aby vlny denního života a nových a nových událostí a dojmů setřely ve mně barvu a ton, jakým jsem práci svoji započal.

Ale denní ten život má sílu a postavil se mi v zápas se všemi většími i menšími povinnostmi, kterých na mne nakládal. Tehdáž bylo právě v plném proudu porotní období. Jako soudnímu zpravodaji denního časopisu bylo mi denně sledovati různé kriminální případy, meškati celé dny nebo půldny v dusivé porotní síni pražské, psáti referáty — a teprv zbytky dnů, které jsem urval pro sebe po vyplnění těchto povinností pro chleba sobě a své rodině — teprv tyto zbytky a pak večery i noci vynakládal jsem na literární práci svoji, ač znaven a mnohdy do otupělosti zondán.

Listopad dokonával, rozčilení moje rostlo a činilo mne nesnesitelným nejbližšímu okolí. Neodpovídal jsem ženě, sotva jsem si všímal dětí — a přece jejich jemné vlásky, buclaté tvářičky, drobná tílka, jejich rozkošné žvatlání bývalo mi odměnou za vše — za vše . . .

V těchto posledních dnech onoho listopadu, za pozdních večerů po vykonané práci novinářské, ba za nocí bouřlivých, deštivých, větrem bičován konal jsem poslední cesty na jeviště svého líčení, na Moráň, do Václavské ulice, do Podskalí. Celé hodiny chodil jsem cestami, jimiž jsem nechal choditi svého hrdinu Žemlu, celé hodiny obcházel jsem dům, v němž býval kdysi krám neblahého kupčíka, a pohlížel do temných oken druhého patra, za nimiž upřádán byl jeho osud. Zmizel Žemla, zmizely Šustrovy, rytmistr Kyllian i Randová, ale já vyvolával všechny ty osoby k novému životu, pro mne dýchal dosud Martin Žemla v tomto přízemku, chrupaly stále Šustrovy tam v tichém druhém patře, chrchlal a bouřil kdesi za rohem obejda Kyllian. A když jsem byl prosycen dojmy tohoto ovzduší, mířil jsem na Malou Stranu, do oné ulice, kam Žemla na poslední své vycházce sledoval záletnou svoji ženu s její svůdcem Plagwitzem, stával jsem do půlnoci před hotelem, viděl jsem v duchu, kterak se vytahuje a zase spouští ona žaluzie, za kterou v útulném úkrytu nesvědomitá ona dvojice činem svým vynášela rozsudek nad životem Žemlovým, a touž cestou, kterou se měl bráti v dokončení Martin Žemla, kráčel jsem, krok za krokem a počítaje, ulicí Karmelitskou, Újezdem, přes Řetězový most — a opětně jsem se ocitoval pod vysokým zadním traktem pivováru Šárovského ve Václavské ulici — před domnělými vraty krámu Žemlova, které však dávno zmizely, byvše nahrazeny oknem. A z těchto potulek, plných přemítání a vzpomínek, sahajících do vlastního mládí, úsilně se dopracovávaje nálady a výrazu, slušícího zakončení trudné historie malého, nevšímaného a nelitovaného nešťastníka, vracíval jsem se domů někdy až k ránu.

Listopad kvapem prchal, rozčilení moje rostlo a rostlo. Byl konec v hlavě dávno hotov, neuchýlil jsem se od osnovy při práci konečné ani na píď, ale běželo o vystižení nálady osob, tvářnosti ulice, o přesné vypozorování, jak dýchala obloha, vzduch, město, jak se třásly plynové plameny a jak se v záři jejich míhaly osoby. Ještě jsem se tázal lékaře,

jak brzy nastane smrt po vypití kostíku ze sirek — Martin Žemla se vraždí tím způsobem. A doptával jsem se, co se děje v prvním okamžiku po objevení sebevraždy toho druhu, jak si počíná komise policejní, co dále . . .

Bylo posledního listopadu. Jako pověrou doháněn nebo jako bych měl zítra sám umříti, viděl a slyšel jsem v duchu jediné slovo: Dnes!

Dopoledne trávil jsem v porotní síni, po poledni usedl jsem ve svém pokojíku se smutnou vyhlídkou do dvorů a pustých, sirých, studených zahrádek, jejichž zakrslé, bezlisté stromky a keře byly skrápěny řídkým deštěm. Byl soumrak skoro již od samého poledne, bylo mi nevýslovně truchlivo, v kamnech praskalo uhlí, páchnoucí do pokoje a zápasící s dýmem doutníků, které jsem přímo jedl.

Končil jsem Snědený krám. Kráčel jsem se Žemlou poslední jeho procházkou, postihl jsem s ním na nábřeží ženu jeho Pavlínu s Plagwitzem, štval jsem jej za cizoložníky přes Kamenný most, viděl jsem, kterak vcházejí do hotelu . . . A zase provázel jsem Žemlu do Václavské ulice, do osudného toho krámku, který mu byl hrobem za živa — ještě jsem rozpřádal poslední hovor s Kyllianem a pak nastala poslední, dlouhá, zoufalá noc Žemlova . . .

Tmělo se venku, šero bylo v úzké mé světnici, stmívalo se i v mé hlavě, zdálo se mi, že cítím zápach kostíku — psal jsem skoro již po paměti, ale péro lítalo po papíře, popsané čtvrtky se množily . . . Dnes, dnes!

Skoro jsem necítil, kterak vešla žena nesouc rozžatou lampu. Jenom zakašlání její vzbudilo mne na okamžik — dusil ji hustý tabákový kouř. Já cítil zápach kostíku . . .

Psal jsem tak hodiny, neslyše jejich bití. Konec! Konec!

Konečně byla popsána čtvrtka poslední — a skoro bezděky napsal jsem pod poslední řádkou velkými písmenami: Konec . . .

— — — —

Dopsal jsem a položil péro a tu pojednou jsem cítil, jakoby mně přes nohy tekla studená voda. Okno bylo otevřeno, aniž jsem se rozvzpomenul, kdy jsem je otevřel, v kamnech vyhaslo, venku poprchávalo, studený proud vzduchu čišel do pokojíku. Dvorky a zahrádky dole byly utopeny v husté tmě.

Unaven, vysílen, ale nevědom si všeho toho, pohlížel jsem na hromádku popsaných čtvrtek, obsahujících Žemlův konec, jeho bídnou smrt v temném, vlhkém kumbále za krámem ve Václavské ulici.

A v okamžiku, kdy jsem povstal, abych zavřel okno, přepadl mne náhle divný pocit, skoro pověrčivý strach. Zdálo se mi, jakoby za mnou, na židlích u knihovny, leželo dlouhé, bílé prkno, a jako by se prohýbalo pod dlouhou, kostnatou, bledou mrtvolou, z jejíž úst čpí zápach kostíku.

Martin Žemla!

Byla to jeho mrtvola, která ležela u mne v pokoji! Právě jsem ho zavraždil rozpuštěnými sirkami.

Nebylo ho více. Byl konec, konec — nic nedalo se změniti. Tohoto Martina Žemly, s nímž jsem téměř po deset let chodil jako v jednom kabátě, jehož neviditelná a přece tak zřetelná postava mne provázela

dnem i nocí, který žil, dokud jsem chtěl a dokud jsem ho živa potřeboval — tohoto Martina Žemly nebylo více. Byl mrtev — já učinil konec jeho životu. Byl mrtev pro mne i pro svět, již nedýchal, vykonal, co vykonati měl, a právě skonal. A tu ležel v mém pokoji, za mnou na prkně, a neodvážil jsem se na jeho mrtvolu pohlednouti.

Živil jsem ho svým dechem po léta, rozmlouval jsem s ním v duchu, utvářel jsem jeho osud — vše to tam, tu leží, nehýbaje se a nikdy více nesklouzne slovo s jeho rtů, neboť jest mrtev.

Mrtvola v domě!

Byla tu u mne, neklamal jsem se, vždyť právě zahynul mojí rukou...

Chopil jsem se lampy a kráčel jsem do světnice vedlejší. Zdálo se mi, že za mnou mrtvola vztahuje ruku, abych neodcházel, abych u něho zůstal na stráži. Lampa zařinčela mi v ruce.

Nedotkl jsem se večeře, políbil jsem ženu a děti a odcházel jsem, rychle se obleknuv. Odcházel jsem, ale neměl jsem určitého cíle.

Pusty byly nejzazší ulice vinohradské, v nichž jsem se za chvíli octl. Byl sychravý večer posledního listopadu.

Maně, nevěda kudy a jak, octl jsem se na blízku Kravína. Přicházel jsem tam polními cestami od Vršovic. Ze vnitřku zaznívaly zvuky piana. Vstoupil jsem. Jakýs taneční mistr pořádal zde taneční hodinu. Usedl jsem do kouta a nad sklenicí piva hleděl jsem v rej tančících — různé chasy obojího pohlaví.

V jakém odporu s mým vnitřním rozpoložením bylo toto divoké, chvílemi bezuzdné křepčení párů smějících se, výskajících, závratně se otáčejících a úmyslně dupajících! Protivil se mi tento nesmyslný, pitvorný rej, ta směsice vřeštivých, chraplavých, povykujících hlasů, a přece jsem neodcházel. Hleděl jsem tupě v tu matenici v oblacích prachu a přál jsem si, aby vše trvalo co nejdéle. Tento povyk ohlušoval ve mně výčitku svědomí, že jsem před chvílí spáchal něco jako vraždu. Neboť onen Martin Žemla nebyl mi pouhým papírovým panákem, jenž by mně byl visel nad stolkem jako hříčka — nikoli, byla to postava z masa a krve — a já právě přetrhl nit jeho života. A něco mne nutkalo, abych vstal a vykřikl do té směsice neznámých lidí:

„Už je po něm, po Martinu Žemlovi! Já ho otrávil!"

Ale zatím jsem se díval na ty osoby a mlčel jsem. Nikdo z těchto lidí ho neznal, mého Martina, nikdo by mně nebyl rozuměl. Jak by pochopili, co jsem právě vyvedl! Hleděli na mne někteří, jako na opilého, a jako by se tázali: Co ty zde chceš? Neboť jsem jen pil, kouřil a netančil.

Seděl jsem, hodina míjela za hodinou, vzduch sálu byl modrý tabákovým kouřem a naplněn čpavým zápachem potu tančících.

Kdysi k půlnoci, po rozpustilé čtverylce, usedl náhle — vystřídav placeného pianistu — k rozladěnému nástroji kterýsi z tanečníků a započal hráti smuteční pochod. Páry ustaly v promenádě, seřaďovaly se a rozhoupávaly se pojednou, jeden za druhým, podivným, zdlouhavým, zoufalým valčíkem — při zvucích smutečného pochodu.

A tu mi bylo náhle, jako by se kolem ubíral pohřební průvod — ta rakev kryla tělo mého nebožtíka, Martina Žemly — a ten podivný valčík byl pohřebním rejem nad jeho hrobem.

Vzpomínal jsem na případy za svého dětství, kdy u nás, v Hradci, po pohřbu panice nebo panny v domě smutečném se hodovalo, kdy zarmoucení rodičové častovali družičky a mládence kávou a koláči a opatřovali hudbu, aby se mládež vytančila . . .

Vlil jsem do sebe poslední doušek piva a opouštěl jsem sál hostinský v Kravíně. Bylo po půlnoci, šel jsem do tmy, studené krůpěje dešťové stříkaly mi za krk a za mnou, stále se vzdalujíce, domíraly zvuky piana, zvuky smutečného pochodu. A když jsem přišel domů, krada se po špičkách, abych nikoho nevzbudil, uvítalo mne tichým šepotem klidné oddychování ženy a dětí, odměřené, spokojené oddychování drahých těch hlav, které mne probudilo z ponuré, do té chvíle nepřemožitelné nálady pohřební.

Vstoupil jsem do svého úzkého pokojíku, do své ložnice a pracovny. Byla již zase vytopena, vyhřáta, a nebylo v ní více mrtvoly Žemlovy.

Byla pochována.

Blouznivci našich hor.

Řada postav z Pojizeří. Napsal Antal Stašek.

(Dokončení oddílu „Šimon“.*)

18.

Simonovi se narodili do šesti let čtyři chlapci. Kluci byli zdraví, a táta měl z nich radost; ale radost nebyla neskalená. Nezdary hospodářské přikvačovaly naň každým rokem silněji a kormoutily jeho útroby. Celá léta úsilovně pracoval, lopotil se, staral, sám ruce přikládal a když se sešel rok s rokem, viděl, že od stupně k stupni klesá. Trápilo ho to, sužoval se, a na duši mu ulehl černý mrak stálého strachu. Bál se o své děti, v kterých žil, bál se o svou ženu, kterou miloval, ba bál se o celé české plemeno na horách, jež stejně mu bylo drahé jako vlastní rodina. Bylo mu, jakoby všem někdo sahal na hrdlo, a často ho obcházela hrůza: „Zahyneme všichni, oni nás vytlačí, udusí!“ Marie věděla o jeho útrapách, a hleděla ho těšiti, ale marně.

„Prodejme, co zde máme, a odstěhujme se někam do kraje na úrodnější půdu; sedláci prý tam pěstováním cukrovky bohatnou, a nebudeš alespoň mít pořád před očima továrnu,“ radívala a radila dobře, neboť jim ještě tolik zbývalo, aby se přesídlili. Ale Šimon nechtěl.

„A co se stane s ostatními?“ ptával se ženy.

---

*) Jiné postavy tohoto cyklu pojizerských typů podáme v ročníku příštím.

„Co ti je do nich? Nepomůžeš jim a sám sebe zahubíš. K čemu zde sedíme na horách, když by se nám jinde dařiti mohlo lépe?" vyčítala muži a bývalo jí do pláče.

Bohuslav se pokaždé na ni bolestně podíval, opakoval si v duchu: „Nepomůžeš jim a sám sebe zahubíš," uznával správnost jejích rad, ale nebyl s to, opustiti proklatou hroudu. Byl k ní jako řetězy přikován, a zdálo se mu, že by mu srdce puklo, kdyby se s ní měl rozloučit. Marně se namáhal, aby tento mocný cit v nitru udusil; ba ani rozebrat a prozkoumat ho nemohl. Cit ten nebyl v něm silou zděděného zvyku, jež poutá syna ke kousku země, na níž se narodil, a na níž lopotil se otec i ostatní předkové — vždyť statek byl koupen. Tajemná moc, jež ho vázala k půdě té, skládala se z jiných prvků; ležela v jakémsi neuvědomělém, jemu samému nejasném hnutí, jež neumím jinak pojmenovati, než vzdorem, vrozenou jakousi setrvačností i láskou zároveň. Duševní rozpoložení takové bývá význačnou vlastností českého člověka. Ví, že by se zachránil útěkem; ale setrvá a neopouští ostatních, kteří jsou v týchž svízelech a nebezpečích. Snad vlastnost ta nás spasila; snad je hlubokou příčinou, proč sedíme dosud na půdě praotců svých. Tak bylo i se Šimonem.

„Člověk není mozkovým strojem, jenž vyrábí jen sobecký rozum a pak se jím šatí, jako v továrně se spřádá bavlna; v člověku jsou i jiné síly," pravil si, přemýšleje o svém postavení, a zůstal. Věděl, že nikomu nepomůže, ba že druhým je i lhostejno, jestli vytrvá aneb půjde, ale nebyl s to, odtrhnouti se od jiných a jíti sám svou cestou.

„Zahyneme všichni; budeme ožebračeni, vytlačeni a udušeni, ale neuteku," pomyslil si a nehnul se.

Myšlénka zhouby visela nad jeho duší a tísnila ho; tonul ve stálých straších a skličujícím rozechvění. Sousedé snášeli nablahý stav mnohem rozumněji, protože klidně ba lhostejně. Jen Bohuslav viděl před sebou blížící se neuprosnou zkázu i svou i veškerého českého plemene v oněch krajinách. Stal se zádumčivým, trudnomyslným a bál se pohrom i neznámých; bylo mu, jakoby tajemný jakýsi osud, podobný onomu, jenž nás děsívá v řeckých tragediích, valil se zdrcující silou, neptaje se, kdo vinen, kdo nevinen, a ničil tíhou odvěkých zákonů, jež stejně jsou nezměnitelny i v lidstvu i v přírodě.

Pod tíhou tou obrátila se mysl jeho k zbožnosti a nejmilejším čtením byla mu bible. Dojímali ho starozákonní proroci; jich hrozby a velikolepé předtuchy byly mu rachotícím hromem, jehož blesk šlehá z časů dávno minulých do černé tmy dob přítomných.

Tak mu utíkal rok za rokem v souženích i trampotách, a stárnul, ba již i předčasně šedivěl. Jedinou radostí byla mu věrná žena a děti.

Bylo v první polovici let osmdesátých; přiběhlo jaro a s ním první svatodušní svátek. Šimon měl nejstaršího syna Vojtěcha již na Jičínských školách, a chlapec přišel na tři dni domů, potěšit se s rodiči; bylť tatínkovým miláčkem.

„Hochu, pojď, projdeme se po polích a lesích, abys nadýchal se dravého vzduchu a s plic setřel školní prach," pravil otec odpoledne

a obrátiv se k ženě, dodal: „Ty půjdeš s ostatními bez toho k babičce do mlýna.“ Žena přisvědčila, a starý s mladým vyšli si na procházku.

Stoupali volným krokem po úbočí vzhůru, přišli pak na rovinu a blížili se k lesům. Šimon měl zásadu, býti s dětmi ve stálém styku, aby se mu neodcizovaly, a i Vojtěcha pustil nerad z domu. Kdykoliv přišel chlapec na prázdniny, důkladně ho zkoumal, jde-li dráhou, na kterou ho sám uvedl.

„Bude lepší, než jeho táta; bude ráznější, důslednější, vytrvalejší, ale i pánovitější a tvrdší; to však nevadí; měkkosti máme dost a dost, schází nám ocel,“ pomyslil si o svém miláčku, a hleděl se zálibou na synka, který ku podivu rychle se vyvinoval. Vypadal již jako jinoch, ač mu nebylo ještě ani čtrnácte let. Usedli blíže háje pod žitem na mezi, kde byl milý chládek, a vedli rozhovor. Mezi řečí přišámal se k nim starý Koudelka, jenž si byl také vyšel do polí. Sousedil s Šimonem a přišel maje v ústech dýmku, na nose staré brejle a v rukou nějaké psané sešity.

„Co pak jste se dal dnes na študije?“ ptal se Šimon, když se byli pozdravili, a když soused k oběma přisedl na mez.

„Bůh nebeský sám ví, čeho se člověk ještě dočká, než se dostane pod drn. Mám v Jestřabí vdanou dceru Cecilku, a víte, že tam jsou spiriti, nebo jak se tomu říká . . . ti, co rozprávějí s duchy. Můj zeť je taky takový . . . ale nemluví s nimi, jen píše. Posedne ho, nedá mu pokoje, a milý Jiřík chtě nechtě musí pochytit kus papíru a píše, co mu neviditelný nebožtík našeptává anebo co ve shromáždění jejich obce slyšel . . . má popsaných lejster, jako bývalý Návarovský justyciár Machek, když jsem chodíval k němu na kancelář — eh, tenkrát byly přec jen lepší časy. Ale pane na spirity přišla bída, chytili je za pačesy kněží, nechtějí jim trpět schůzek . . . od úřadů přišly zákazy, a milí spiriti schovávají spisy, aby jim na ně při prohlídkách nepadli četníci. Dcera se zetěm přišli mne včera navštívit a přinesli celou nůši, abych uložil, že prý je to u mne jistější. Vzal jsem a dnes z dlouhé chvíle kusy slabikuju . . . Jiřík píše latinkou a ta se mně čte žadlavě,“ vypravoval Koudelka.

„Což, stanete se také duchověrcem?“ tázal se Šimon.

„Inu pane je v těch lejstrách moc pěkného . . . člověku to zrovna k duši sahá. Kdybychom takhle žili, jak duchové radí, věřte, že by byl na zemi ráj . . . Ale kde pak! Mnoho vody v Kamenici uběhne, než se lidé budou chovat podle toho . . . Já jen proč kněži jsou na to zlí?“ divil se staroch.

„A což nesvěřil byste mi také něco z těch spisů? Již dávno jsem o tom slyšel, a zajímalo by mne v tom počíst.“

„Ale mile rád . . . tuhle nate, co tady nesu, a na večer pošlu ostatní . . . seděl jsem celé tři hodiny tamhle pod javorem: slabikoval a zahrabal jsem se tak do toho, že jsem neměl ani kale kdy, prohlédnout len . . . Mně se zdá, že jsme zas letos biti . . . mušky, mušky . . . inu, bude lépe, lenu nechat a sázet brambory. Sám čert nám sem tu železnici postavil . . . ta nás dorazila . . . Z horoucích pekel nám sem navezou i zemčat, a člověk aby všechno dával zrovna za pac . . . darmo povídat . . . A co ty, Vojtíšku? Jak se máš v Jičíně? Z mládu jsem tam také bý-

vával . . . jezdívali jsme Návarovským pánům robotou pro ječmeny . . . nebylo ještě silnic a bláta bývalo po nápravy . . . eh, a přec byly tenkrát lepší časy.“

Koudelka počal mudrovat; rozhovořil se o starých dobách a vypravoval samé kousky o robotě. Věděl o Hamrském Dubovi, jenž měl ročně 365 dnů s potahem a robotoval i o Božím Narození; vykládal o Lhoteckém Vítovi, jenž jako kůň nosíval pana barona na ramenou kopcem nahoru; vzpomněl si na Plavského Beránka, kterého správec zapřáhl jednou do háku a dal jím celého půldne orati jako dobytečkem, sám ho bičem mrskaje. Povídkám o zlých pánech, zuřivých muškatýrech a nadutých šafářích nebylo konce; ale staroch nezapomněl po každém kousku doložiti: „Eh, a přece byly tenkrát lepší časy!“

„Jak smíte chválit ony doby, když sám o nich vypravujete hrozné věci?“ ptal se Vojtíšek.

„Synáčku, nebylo ani daní ani dluhů; koncem konců jsme se při robotě nepředřeli . . . a k tomu ta svoboda . . . doma byl každý svým pánem a mohl si dělat, čehokoli se mu zachtělo.“

„Svoboda?“ divil se studentík.

„Ano, svoboda,“ rozkládal Koudelka, „ale ne na papíře . . . Tejď za každým stojí četník s bodákem, a člověk i když smrká, kýchá, nebo s čela si pot utírá, aby dával pozor, je-li to podle zákonů a nepřestoupil-li tím někde nějaký palagraf. . .. Tenkrát jsme byli chlapíci: v hospodě jsme se poprali, až krev stříkala, a nikdo o tom ani necekl. Nynčko řekne hospodář čeledínovi „maňase nebo osle“, a sedí za to v arrestě, že urazil pana pacholka. Jděte mně s takovou svobodou! Nynčko mají svobodu fabrikanti, ti si mohou dělat, co se jim zlíbí.“

Mladíček se se starochem dal do hádky o dávných a nynějších časech, a Šimon je nechával. Nebavily ho dnešní Koudelkovy rozhovory, ba nechtělo se mu mluviti ani o úrodě, a zajímaly ho jedině půjčené mu spisky, v nichž se již prohrábal.

„S tatínkem bych se shodnul spíše než s tebou. Máš již moc knih v hlavě. Ale hle hle, jak nám půldne uběhlo . . . slunýčko u Muchovských skal,“ pravil staroch a zdvihal se k odchodu.

„Jdeme také,“ odvětil Šimon a zastrčiv sešitky do kapes, vybral se se sousedem.

Doma dal se hned do čtení. Zpočátku převracel velmi zběžně listy půjčeného mu rukopisu; ale pozornost jeho brzy byla upoutána tak, že se nemohl od spisků ani odtrhnouti.

Po celou noc se zabýval samými duchy, kteří, našedše v Jiříkovi svého prostředníka, posedli ho a přinutili, že musil napsati, co mu vyprávěli anebo co slyšel v shromáždění duchověrské obce. Duchů těch hemžilo se v Jiříkových zápiscích plné množství, byli z různých dob, rozmanitých krajin a rozdílných společenských vrstev. Havlíček Borovský mezi nimi mluvil ve verších; jich rýmy nebyly sice valné, i rytmus pokulhával, ale povaha jeho byla u vnitrné podstatě vystižena.

Četl jsem jedenkráte, nepamatuju se již v které duševědecké knize, že každý člověk ve svých snech je tvůrčím dramatikem, a že v každém dříme kus Shakespeara. Toť nadsazeno; ale s pravdou jest, že v ne-

smyslných a podivných spleteninách lidských snů člověk vždy i přes všechny motaniny vystihne správně nejvnitrnější povahu těch osob, jež se mu představují. Děj v dramatě snů je nestvůrným nesmyslem, ale charakteristika je správná ba někdy výtečná.

To, co Jestřabský Jiřík psal do duchověreckých zápisků, bylo také jakýmsi občasným sněním; ve všem podobalo se snům, i v tom, že pokaždé vystižen ráz jednající osoby.

Z historických osob obcovali s Jiříkem dále duch Jana apoštola, miláčka Páně, duch Pilátův a duch Jana Nepomuckého.

Mnozí z prostších duchů velmi skroušeně se vyznávali z hříchů svých, které byly při některých děsné a úžasné. Jiříkově obraznosti v podivuhodném snění představovaly se děje jako vynořené vzpomínky pohádek buď v dětství slýchaných neb později čítaných, o nichž se mu zdálo, že našeptávají mu je duchové. Skoro každý z nich projevoval své myšlénky spůsobem kazatelským; všichni hlásali, že duchověrství je novým zjevením, a že Bůh sám dopouští, aby přicházeli do shromáždění obcí, tam aby vykládali věčné pravdy a dotvrzovali výroky svými vznešené učení Ježíšovo o lásce všelidské. Všichni duchové, i kající i vznešení, v tom byli zajedno, že oni jsou posly božími a prostředníky mezi světem viditelným a světem nadpozemským, a že jejich zjevováním nastane světu doba míru a lásky. Na lásku všichni kladli váhu největší.

„Láska, jedině láska činí ráj na zemi i na věčnosti; zloba ráj ten ruší a mění v očistec“ — hlásal jeden duch. — „Bez lásky není spasení — toť heslo naše!“

Ale nejvýrazněji projeven byl tento názor ve slovech jiného: Přináším kalich zrakům vašim neviditelný, a v něm nápoj lásky, abyste opíjeli se vzájemnou láskou jedni k druhým! Dán nám úkol přivésti všechny do stáda spasitelova, neboť bude jeden ovčinec a jeden pastýř; hlásati budeme bez rozdílu ve všech vírách jednostejně, a již vidím káceti se chrámy. Bůh jest pouhý duch, a jemu kořiti se budou národové v duchu a v pravdě, majíce v srdci lásku k bližnímu. To pak bude království boží na zemi!“

Šimon pochopil, že zápisky psány byly v extasi, v jakémsi vytržení mysli, jež podobno bylo stavu hypnotickému. Píšící byl do něho patrně uveden neobyčejným duševním napjetím, hloubáním, častým obcováním v duchověrských shromážděních a obrácením veškeré pozornosti k jedinému předmětu. To vše nevymykalo se z mezí zjevů přirozených, a snadno si to vyložil. Ale co mu bylo s podivením a nad čím žasnul, byla skálopevná víra a názor, jehož základem byla utkvělá představa, že svět je mravně porušen, že mu potřeba nápravy, a nápravu tu že zjedná toliko náboženství; láska vzájemná že jediným jest vykoupením; duše lidská že za hrobem spěje k nekonečnému zdokonalení, že letí výše a výše; každé duši, byť i v nedozírné budoucnosti, že kyne krásným údělem, aby se spojila s božstvím samým; že peklo i země se všemi mukami a strastmi jsou jen očistou duchům před úplným jich splynutím se všemohoucím tvůrcem; že není věčného zatracení; že země láskou promění se v poloviční ráj, a že doba je blízka, kdy duch svatý ujme se vlády na světě.

Názor ten byl krásný, plný poesie; a lid, jenž lnul k názoru takovému, byl zajisté lidem dobrým, plným hlubokého mravního přesvědčení. „Jsou na světě omylové, kteří vzbuzují úctu; jsou na světě naivnosti prostých duší, jež vzbuzují obdiv“ — pomyslil si Šimon o duchověrství, a hluboce se zamyslil. Zase, jako ondy ve svém mládí, počal hloubati o podstatě lidského štěstí a lidské mravnosti; zase, jako ondy, padlo mu do duše, že lidské blaho visí na lásce, a neodvislo jest od poznání pravdy. „Pravdy se nedodělá lidské plémě na věky, a nedobere se k ní, byť i na miliardy let počítalo svou budoucnost; ale k štěstí a mravnosti může dospěti“ — pravil si, a před zrakoma se mu míhali duchové, s nimiž se právě zabýval.

Jak slabá, jak ubohá je přirozenost lidská, že vždy hledá nadpřirozeného zjevení, a že k nejkrásnějším myšlénkám svým vyobraziti si musí nadpozemské duchy, jimž do úst klade vznešenou nauku o vzájemné lásce, která dříme zakleta v hlubinách srdce lidského!

Šimon dychtil poznati celé učení duchověrců. Zašel si jednou do Jestřabí a byl přijat do sboru svatého Václava, jehož zasedání i dnes byl přítomen. Nevábívaly ho tam duchové, ale zajímalo, ba hluboce dojímalo ho, co duchové ti věřícím vyprávějí.

Z upomínek na ruskou Kalifornii.

Napsal dr. Servác Heller.

III.

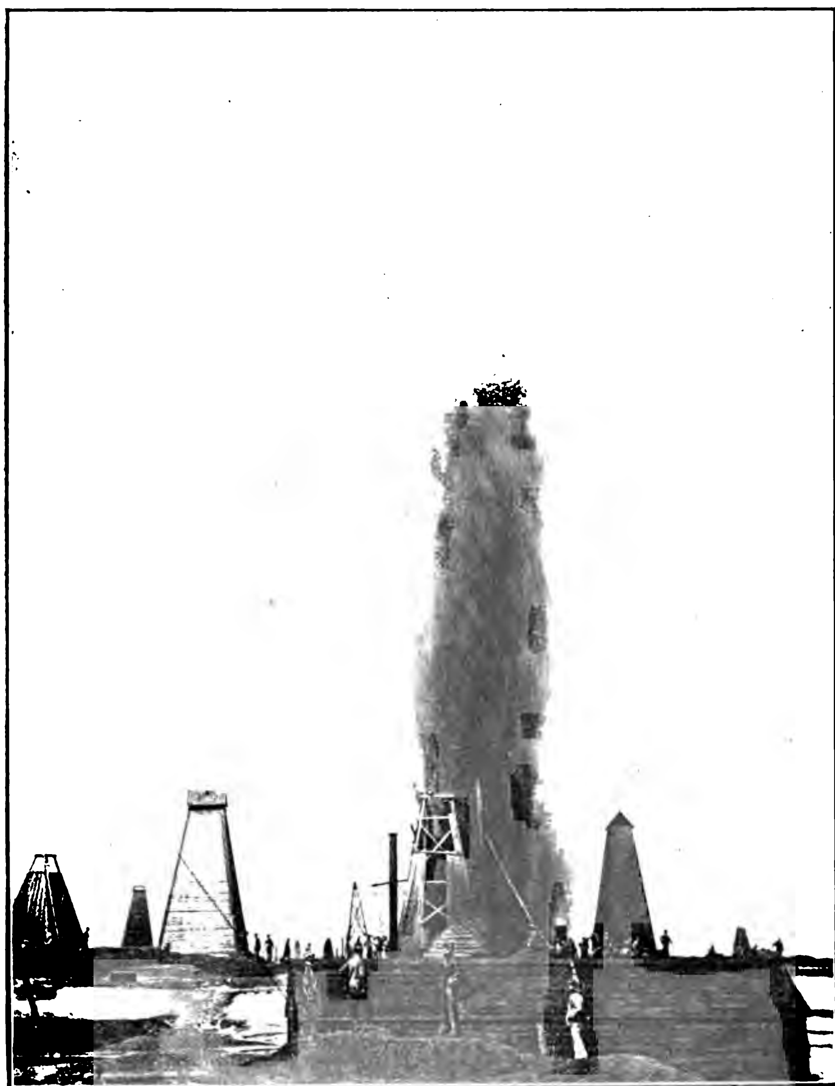
Že správa města všelijaké pokusy činí, aby „sídlo kaspických petrolejníků“ moderním evropským městům přispůsobila, bylo tušim již řečeno. Avšak pokusy ty daří se jenom částečně. Baku má již z větší části vzezření evropské, ale život je v něm skoro docela ještě asijský.

Baku je město bohaté, velmi bohaté — jeho obrovská naftová industrie a velkolepý ruch přístavní to s dostatek objasňují, — i soudilo by se tedy, že oplývá také vším, co bohatství provází a sleduje, však nikoli!

Pro cizince lze si sotva představiti místo nudnější. Malé soukromé divadlo, ve kterémž se půl leta nehraje, žádné velké ústavy pro artistickou zábavu, žádné chantany, nic! Jenom velký dřevěný cirkus stojí na tak zvaném Petrovském náměstí, a do této velké budovy obvyklého slohu zavítá občas nějaká odvážná krasojezdecká společnost.

Petrovské náměstí jest rozsáhlé prostranství na břehu mořském, co do polohy vlastně pokračování velkého přístavního nábřeží; jeho rovina sklání se zvolna, téměř nepozorovaně k moři, jež na štěstí v těchto místech skoro žádného příboje nemá oplakujíc tiše a hladce pobřeží hrubým kamením zasypané. Budova cirku stojí asi uprostřed mezi řadou vysokých domů a temně hučícím mořem.

Letos z jara produkoval se tam ruský cirkus bratří Nikitinů. Tento jest tak asi vzorem, jak se cirky přetvořují na ruském východě. To

Naftový fontán volně chrlící.

není již cirk dle vzoru Renzova, Ciniselliho a Salomonského, to jest už novotvar dle změněného vkusu doby. Jezdí se tu ovšem také ještě po dřívějším spůsobu a předvádějí se také ještě „hřebci na svobodě vy-

cvičení", ale produkce jiného druhu mají už převahu. Lze říci, že jest to už jakési „Théâtre Variété", ve kterémž se také ještě na koních jezdí.

Na cirk bratří Nikitinů nejsem s to zapomenouti. Neoslnil mne nikterak, ale přišel mi nesmírně vhod. Jsem na různé cirkové produkce ode dávna již otupen, ale produkce tohoto cirku naplnila mne rozkoší. Představte si: potloukati se řadu neděl světem, býti téměř každý den jinde, nemíti následkem toho žádných večerních společností, býti téměř ustavičně sám, sám na sebe odkázán, nezavadit po všechnu tu dobu o žádné divadlo, o žádný jen poněkud slušný koncert, o žádný snesitelný chantan, o žádné „divadlo rozmanitostí", . . . a padnouti pojednou, po dlouhém, trapném vyhladovění na cirkus s pěknými koni, krásnými dámami, opravdu výtečnými šašky a nejrůznějšími specialitami komediantského umění, moci zase jeden večer ztráviti kratochvilně, při obstojné hudbě ve velké, hlučně se bavící společnosti... jaký to vzácný požitek!

Měl bych sto chutí, vypravovati zevrubně, co a jak toho dne v cirku na bakinském Petrovském náměstí hráli, ale čtenářové by se mi snad vysmáli, aneb by aspoň pokrčili pohrdlivě rameny nad pisatelovou naivností . . . Ano, ve smutných krajích dalekého východu, v oblasti neskonalé jednotvárnosti písečných pouští, hladových stepí, solných, jako zamrzlých jezer, mezi potomky světobornÿch někdy hord Čingis-chánových a Timurových, stává se příchozí z raffinovaného západu v nejednom ohledu dětinsky měkkým a naivním.

Tou dobou, co já do Baku jsem zavítal, byla tam uměleckou hvězdou a jedním z hlavních magnetů cirku španělská tanečnice signorina Aurora Arriaz-ova. Akvarelové podobizny této mladé dámy skvěly se za výkladními skříněmi předních evropských obchodů a zlacené rámy jejich byly ověnčeny laurem! Celé zámožnější Baku horovalo pro černovlasou a černookou Auroru a Peršané, Tataři, Rusové i Arméni zbožňovali ji stejně nadšeně. „O sacras gentes, quibus haec in circo nascuntur numina!" — „O svatí národové, kterýmž se v jízdárně takovéto rodí bohyně!" zvolal by asi římský satirik Juvenal s patřičnou obměnou svého světoznámého kousavého povzdechu, kdyby byl viděl tu adoraci slečny Aurory. Slečna Aurora tančila na malém jevišti v pozadí cirku s ensemblem španělské společnosti, jež prováděla různé španělské tance, parodie na né a pěkné mimicky-kastanětové koncerty. Že byla — a nepochybně dosud jest — velmi zajímavá a hezká, rozumí se samo sebou, avšak řádky tyto nejsou a nesmějí býti začátkem nějakého snad románu, pročež obraznosti dobrotivých čtenářů zůstavuji, aby si obraz její vypodobnili sami. Zde je řeč o cirku bratří Nikitinů. Cirk tento vyniká některými zvláštnostmi. Na příklad: Když ředitel sám se produkuje (což se stává jednou, dvakrát za týden) předváděje nějakého jím samým vycvičeného hřebce, nevychází, jako všude jinde vídáme, ve fraku a cilindru, s bílými jezdeckými spodky a lesklými holinkovými botami, nýbrž v bohatém a pestrém kostýmu starých ruských bojárů a vede si tak hrdě, jako by se to skutečně lidu ukazoval některý z těch bývalých velmožů, kteří podráželi trůny velkým knížatům novgorodským a moskevským. Po obou stranách pasáže, kudy se z cirku vychází do koníren a oblekáren, stojí vždy zástup mladých dam v mužském obleku jakýchsi fantastických štolbů,

Chrlící naftový fontán s železnými dusidly.

s vysokými černými botami, bílými těsně přiléhajícími spodky a šarlatovými kabátci se zlatými šňůrami přes prsa a boky. Když ředitel se svým hřebcem do manéže vychází, hraje hudba v orkestru slavnostní tuš, jako když král se blíží, a všichni mužští štolbové jakož i sbor gardy ženské tvoří rychle špalír, který až do prostřed jízdárny sahá a procházejícímu bojáru hluboce se klaní.

To jest podívaná pro Tatary a Peršany! Tak vystupuje ruský ředitel cirku, tak koří se mu jeho lid! Vy cizorodí moslimové, zdaž neznamenáte i zde, v dřevěném cirku, velikost národa, kterýž vám od nedávna vládne?... Tatarům, Peršanům, Turkmenům a vůbec všemu lidu od Kavkazu až po Hindukuš nechť imponuje všechno ruské! Tak soudí bratří Nikitinové a — většina Rusů v oněch krajích.

Představení, jež jsem poprve svojí přítomností poctil, mělo dvě oddělení. V prvním oddělení byly produkce smíšené, ve druhém pak provedena sensační novinka „Cirk pod vodou". První začalo o půl deváté, druhé o půl jedenácté; konec celého představení byl — nelekejte se, prosím! — o půl jedné s půlnoci.

V jednu hodinu s půlnoci jsem ve velké jídelně hôtelu Metropole zasedl k večeři. Za mnou přicházelo ještě mnoho dam a pánů, veskrze Evropanů, sál se rychle naplnil a večeřelo se až do svítání. Moje maličkost šla ovšem po zmožených dvou láhvích astrachaňského opojného ležáku — českého vyrobku! — spat, ale ti ostatní! Veselé společnosti se v Baku před svítáním nerozcházejí, — leda ve dvou zimních měsících, kdy den pozdě začíná.

Tedy jsou v Baku hostince výtečné? Jenom asi dva nebo tři. Cestovatelé, kteří Baku ještě r. 1888 navštívili, naříkají, že tam není pro cizince a vlastně vůbec ani jediného dobrého hôtelu nebo hostince. Teď jest už lépe, ale přece jenom poněkud. Hôtely, jež zde poslední dobou zařídili cizinci, lze nazvati dobrými, — Grand-hôtel, Evropa, Metropol, Imperial, Francie, Kavkaz — ale všechny jenom po některých stránkách. Některý vyniká kuchyní, druhý úpravou a velikostí pokojů, třetí kolosalní jídelnou, čtvrtý jakostí nápojů, ale žádný z nich — tak mne aspoň touristé ujišťovali — zvláštní akuratessou posluhy a čistotou.

Kdyby někdo z trpělivých čtenářů těchto řádků do města chvalínských petrolejníků zavítal, nechť se ubytuje v hôtelu „Metropole" a nelituje nákladu 3 rublů denně za pokoj! Nají se dobře i napije, vyspí se pak čistě a najde vždy pestrou společnost světoběžných obchodníků, mluvících všemi jazyky Babelu, a každého večera několik sdílných ruských důstojníků, jedoucích do Střední Asie aneb vracejících se odtamtud. Jinak musí býti shovívavým a děkovati osudu, že nejsou věci horší!

Bakinský Peršan.

Revolucionáři bulharští.

Ze zápasů bulharských za svobodu počátkem let sedmdesátých.

Píše **Jos. J. Toužímský.**

(Dokončení.)

Ljubena Karavelova tištěny i veškeré proklamace. Olympij Panov, posluchač inženýrské školy a Karavelov s manželkou svou sami je sázeli a tiskli, aby úplným ostaly tajemstvím. Vasil Levský točil kolem při stroji tiskařském. K vůli větší bezpečnosti a aby také rumunská vláda nebyla uváděna do rozpaků, že trpí agitace proti sousední říši, vytištěna byla na nich firma Ženevská.

Jsou to vesměs zajímavé spisy, jež v letech 1870 a 1871 spatřily světlo světa. Prvním spisem bylo provolání k účastenství v komitétech a k placení. „Kdo je Bulhar, koho Bulharsko zrodilo a kdo nechce býti tureckým otrokem“ — praví se tu na jednom místě — „nechť obětuje vše, aby dosáhl pak mnoho. Prodejte statky, ostavte ženy a děti a spaste vlasť, pravil Minin.“ Končí pak: „Žádné turecké muky, šibenice ani vypovídání do Diarbekiru ani což jiného nemají platnosti před bulharskými bohatýry. Každý junák má své předurčení na mysli a národní komitét a prozatímná vláda trestati budou každé zlo a odměňovati všeliké dobro. Na našich čelech stojí psáno: „Ryzí svoboda nebo bohatýrská smrť!“ Rozhodněte se nyní: jste s námi nebo jste proti nám, neboť tisíce junáků čeká na odpověď vaši. V březnu 10. roku 1871.“ Místo provolání neobsahuje.

Přísaha, kterou každý přistupující člen skládati musil před bohem na evangelium, platila především úplné mlčelivosti až do hrobu, zasvěcení života a statku dílu osvobození vlasti a posléze poslušnosti rozkazům komitétským.

Zároveň po návrhu Levského vydán byl jakýsi druh národních peněz „narodnite bileti“, národní papíry. Byly to revoluční bankovky s podobou lva půlměsíc drtícího, jež od komitétů dávaly se jako kvitance neb předkládaly zámožným osobám, aby je vyplatily. Ustanoveno bylo, že každý Bulhar má se prokázati takovou bankovkou národní na důkaz, že je přívržencem osvobození.

Smělá, horlivá, horečná takřka činnost Levského počíná od té doby. Z počátku v r. 1870 valně se mu nedařilo. Vyhledával nejprve své staré známé z legií bělehradských, z vesnic a měst a odjinud. S některými z nich však valné staly se změny. Spolubojovník jeho proti Turkům z r. 1862, v něhož skládal velké naděje, Stoil Popov, stal se zatím redaktorem turecko-bulharského listu „Dunav“ v Ruščuku. Upomínky na chvíle, kdy napadali Turky a srovnávali turecké hradby a domy se zemí,

uváděly ho v největší rozpaky. Jiní měli veřejná postavení, byli zámožní a ženati. Souhlasili sice s revolučními podniky, byli hotovi přispívati na ně, ale bráti v nich činného podílu nechtěli. Také těšilo se r. 1870 Bulharsko první své velké vymoženosti, zřízení samostatné církve, exarchatu, nezávislého na řeckém patriarchatu. Bylo to velké národní a církevní vítězství, jímž Bulhaři zabezpečili si své školy a národní správu v církvi.

Znenáhla nacházel živly národní věci oddané. Byli to jmenovitě řemeslníci, dílem učitelové a studenti, rolníci a vůbec mladší dorůstající pokolení. Nesčíslné jsou příhody a dobrodružství, jež při cestách svých z místa na místo konaných zažil. Tím také stával se pověstným, až posléze jeho jméno obestřeno bylo jakýmsi kouzlem. Byl všude a nikde. Objevil se dnes v Karlovu, zítra v Plovdivu, potom v Gabrovu, u Sofie na nejrůznějších místech, ale všude tak, že ho nemohli Turci polapit. I jmen měl celou řadu. Vasil Levský, Diakon, Vasil Ivanoglu, Derviš, Kešiš (tur. mnich) i jiná dávali mu turecké úřady a hledali ho pod nimi.

V Sopotu čekal, až mu přátelé přivedou koně, aby na něm zmizel. V tom však uchopili ho dva cizí muži za límec kabátu. Vytrhl se jim tím, že jim nechal kabát v ruce vysmeknuv se z něho. Zmizel před jejich očima, jako by se byl do země propadl. Přátelé, vidouce, že je pryč, koně ovšem odvedli zpět. V Sopotu však a ještě více v Karlovu nastala po něm sháňka. Turecký mudir kde koho mohl vypravil, aby lapil nebezpečného Levského. Že on to byl, který tu zmizel, soudili z listů, jež našli v kabátě zadrženém. Po bývalém diakonu nebylo však ani stopy. Ten ostal přes noc dosti blízko na tureckém hřbitově ve vyzděném tureckém hrobě. Nazejtří pak volně dal se přes Srednu Goru ke Kaloferu, kde od přátel obdržel průvodní list na jméno Bešiktaše, s nímž směle nastoupil další cestu za hranice.

Stal se již tak známým, že Turci i osoby jemu podobné zatýkali. V Staré Zagoře stihl týž osud knihkupce Mollova. Pojednou byl obklíčen od zaptií a odveden do vězení, kde ze šatů svlečen a prohledáno vše, co u sebe měl, co nejpečlivěji. Měl totiž hnědý vlas, plavý knír, modré oko jako Levský, v jehož i letech byl. Jen s těží a neradi dali se Turci přesvědčit, že polapili nepravého domýšlejíce se do poslední chvíle, že jest to jen nový podskok Levského.

V Karlovu přijel kdysi na koni, v jehož sedle měl provolání a různé tiskopisy, k domu Slavčeva, jenž však byl od zaptií obsazen. Pochopiv situaci ujel a počkal na své druhy v opuštěné pastoušce.

Jako organisatora vidíme nyní Levského v Trnovu, Lovči, Ruščuku, Šumně, Razgradě, Plevně, Trojanu, Izvoru, Gloženech, Orchanii, Tetevenu, Etropolu, Sofii, Plovdivu, Karlovu, Sopotu, Adžaru, Slivně, Staré Zagoře, Chaskovu, Tatar Pazardžiku, Bataku, Peruštici, Carcovu, Konare, Vojnagově, Panagjurišti, Marzanu, Kornofoli a jinde. Všude tu ustavoval revoluční komitéty, zaváděl pošty, finance a čeho bylo třeba k vývoji činnosti revoluční. Hlavní jeho stanicí byla vesnice Izvor před Balkánem v horách a vesnice Carcovo nedaleko Plovdiva v Thrakii. Stanice ty zachovávány v hluboké tajnosti, aby ani stín podezření nemohl padnouti, že tu má své sídlo revoluce.

Hlavní komitéty měly i svá nenápadná jmena historická, neb jiná

obyčejná, jichž užíváno v obcování vzájemném. Tak v Trnovu zvali se Asěnovci, v Staré Zagoře Atilovci, v Ruščuku Bratři Kubratové, v Slivně Slavomirové a p.

Hrozný byl Levský i v trestu. Neznal smilování nad tím, kdo zradil věc revoluční. Stojan Penev, jenž zaměstnán byl v tiskárně u L. Karavelova, zradil některé okolnosti turecké vládě v Ruščuku. Dva dni potom nalezen byl prostřed ulice mrtev s proříznutým hrdlem a zohyzděn. Diakon Dionisij, člen komitétu v Orchanii, zatčen byv vypověděl tureckému mudirovi, že jest v městě tajný výbor. Několik dní po tom za bílého dne padla rána z pušky a Dionisij s roztříštěnou lebkou potácel se k zemi. Případů takových bylo více. Trest vykonávala revoluční policie po příkazu Levského.

Neúprosně krutý byl i k těm, kteří na oko tvářili se přívrženci revolučního hnutí, ale opravdu nechtěli nikterak k němu přispěti. Mnoho jest případů, kde přísně potrestal takové, kteří unikali slibům učiněným pod různými záminkami.

Turecká vláda vypsala posléze i cenu na hlavu Levského 500 liber tur. tomu, kdo ho odevzdá mrtvého a 1000 liber tur. tomu, kdo živého ho vydá v moc tureckou. Zaptiové šířili to po vesnicích i městečkách, ale přece nenašel se nikdo, kdo by si byl peníz ten chtěl získati, byť i Levský hlavně u chudých rolníků a řemeslníků nalezal své útočiště.

Znenáhla také nechodil Levský sám, nýbrž měl i druhy. Mezi prvními byli to Obštiat, Angel Kъnčev, jehož jsme vylíčili v první stati, S. Mladenov, Uzunov, Štěpán Stambolov, nynější předseda ministerstva bulharského, Volov, Benovský, Kabliškov a jiní. Počet národních apoštolů se množil. Zprvu chodili mnozí obyčejně s Levským společně, potom porozdílně a scházeli se jenom dle potřeby na určitých místech.

Přes 200 místních revolučních komitétů založil Vasil Levský. S činností revoluční spojoval i činnost jiného druhu. Domlouval občanům, aby si zakládali školy, vzdělávali dítky, zařizovali si rozumný způsob života a zvelebovali hospodářství. Z vlasti odcházel pak do Bukurešti, kdež obcoval tajným poradám delegatů od komitétu poslaných, odbývaným buď v domě Karavelova neb Černoviče. Od něho pro všechny bratry a pracovníky, jak účastníci revolučního hnutí se zvali, byla i tajná znamení, dle nichž vzájemně se poznávali, jmenovitě byla to písmena „A. T. S. K." od bulharského: „Az i Ti Sme ot edin Komitet."

Rok 1872 nepočínal šťastně. V něm zahynul Angel Kъnčev na břehu Dunaje v Ruščuku. V něm provedl i Dimitr Obštijat (všeobecný) bez svolení a vědomí ústředního komitétu na svou pěsť přepad turecké pošty. Levský meškal mnoho měsíců za Balkánem v jižním Bulharsku. Té doby v září Obštiat s několika odvážlivými muži v přestrojení za turecké vojáky zastavili a vybrali poštu s 136.000 piastry erárních peněz ve stříbře a zlatě. Přes to shledali Turci v Sofii při vedeném vyšetřování, že přepad neprovedli obyčejní loupežníci, ale že za ním vězí revoluční spiknuti. Obštijat, jemuž Levský nikdy dosti nedůvěřoval, byl smělý sice a odvážný muž, avšak povahy více dobrodružné. Rodem byl z Djakova u Peče a povstalecký život stal se mu zvykem. Byl dobrovolníkem v Italii, na Kretě, v Srbsku, s Panajotem v Bulharsku a

v poslední době žil u Orchanie neb v Željavě u Sofie, odkudž podnikal lovy proti Turkům do hor. Mnoho Bulharů bylo zatýkáno, mezi nimiž byli i členové komitétů a sám Obštijat byl v Čerikovu zaskočen a přiveden v poutech do Sofie. Nastalo vyšetřování, jež zvyšovalo ostražitost tureckou. Karavelov radil té chvíle k povstání, Levskému zdálo se nemožné, ježto národ nebyl dosti připraven a zbraněmi opatřen.

Dlouho hledali přátelé ze severního Bulharska Levského, aby ho zpravili o stavu věcí a varovali co nejdůtklivěji. Mnich Mattej Preobraženský podnikl cesty do Plovdiva, Staré Zágory, Karlova, Koprištice, až posléze s Levským se shledal v Tatar Pazardžiku.

„Ne, chci poznati stav věcí na místě,“ rozhodl se umíněný Levský, a doložil, že odebéře se do Lovče, aby tam osobně se dohodl s jednotlivci, kteří byli v podezření, že věc národní Turkům zradili. Jmenovitě byl to pop Krъsto z Lovče, předseda tamního komitétu, jenž choval u sebe i značnější částky peněz. Uvalil na sebe podezření tím, že byv zatčen opět byl hnedle propuštěn na svobodu. Zacharij Stojanov viní ho zjevně ze zrady, že vydati se rozhodl Levského Turkům. Zajimov, jiný člen komitétu a jako Stojanov apoštol revoluce, popírá to naprosto a hájí čest i vlastenectví Krъstovo.

Dojat loučil se Levský se svými druhy nad Maricí v Pazardžiku. I slze vstoupily mu do očí, když rozhledl se po utěšených nivách jižního Bulharska. Cosi jako měkkost jevilo se v železné a drsné jinak jeho povaze. Šťastně dostal se do Trojanu, kde ostavil svou jehlovku a šavli a vydal se dále přes hory do Lovče, kam stihl v noci před štědrým dnem (dle star. kal.). Nepozorován dostal se k Nikolči Sirkovu, členu komitétu, od něhož zvěděl, jak turecká policie slídí po všech domech a nikdo není jist překvapením. O štědrý den napsal Levský dlouhý list popovi, v němž ho vyzval na bezpečné místo k dostaveníčku, do hanu (hospody) Kakrinského. K dostaveníčku však již nedošlo.

Za tuhého mrazu opouštěli o druhý svátek vánoční dva chodci Loveč. V městě panovala nálada vánoční, dítky svátečně oděné chodily po koledě, dospělejší se shromažďovali k vánočním hrám. Oba mužové však neměli podílu ani v náladě té aniž se ohlíželi na vysoký sníh, nýbrž brali se mlčky obvyklým krokem venkovanů po mostě přes zamrzlou Osmu na Sevlijevskou silnici. Sklánělo se k večeru, neměli tedy patrně daleko. Rudé slunce ozařovalo červánkem zasněžené hory, z nichž rozkláněla se lehká bělavá mlha zimní do údolí. Jeden z venkovanů těch byl Vasil Levský a druhý Nikolčo Bakardžija, soudruh jeho a přítel.

Cestou potkali dva zaptie. Levský dal se stranou do vinic, nicméně oslovil ho jeden a ptal se, kdo je a kam jde. Levský nebyl ovšem v rozpacích. Bez váhání odvětil četníkovi: „Znám tě dobře, ale ty mne neznáš, jsem z Lovče a jdu si na vinici.“

Zaptiové kráčeli dále k Lovči. Avšak i jiné Bulhary, Turky a zaptie potkali ještě cestou, když oba opět se sešli, aniž od někoho byli znepokojováni. U večer stihli do hanu Christa Coneva v Kakrině. Bylo tu živo jako ve svátek. Rolníci pili, hovořili živě, kouřili. Naši poutníci odebrali se stranou, povečeřeli čekajíce na popa, který však se nedostavil. Znenáhla rolníci se rozešli, až oba poutníci s hostinským,

jenž též byl bratrem, ostali o samotě. Umlouvali se, že záhy vstanou a vydají se do Trnova, hostinský že je doprovodí přes známé vesnice, aby vyhnuli se Sevlijevu.

Usnuli. K ránu však ozvalo se bušení na vrata. „Ač kapui bre handži!“ (otevři vrata hostinský!) bylo slyšeti volání. Nikolčo vyšel, avšak co spatřil před sebou! Han obkličen byl zaptiemi, na všech stranách leskly se bodáky.

„Zrada, jsme obklíčeni!“ zašeptal Nikolčo Levskému.

Levský počal mocně dýchati jako vždy v rozhodné chvíli, srdce mu bušilo a oči vzplanuly. První, co učinil, bylo, že vyňal schránku s různými listy a plány a rozdělav rychle oheň, vše spálil.

Vzchopiv se pak kvapil na dvůr s revolverem v jedné a pistolí v druhé ruce.

„Vurun, tutun!“ (bijte, palte!) ozýval se hrubý hlas velitele. V povyk mísil se štěkot psů celé vesnice. Levský jako lité zvíře razil si cestu zaptiemi, kteří před revolverem jeho ustupovali střílejíce po něm. Letěl dvorem, přeskočil ohradu. Jen ještě jeden skok a kynula mu naděje, že dostane se na svobodu. Vysoký plot s ostrými koly stál před ním v cestě. Levský vyskočil jako štvaný jelen, rány se sypaly z dvaceti, třiceti pušek, bylať to nejvhodnější chvíle k výstřelu. Již byl nahoře a letmo kmitl se dolů. Osudná však stihla ho nehoda.

Jedna rána rozstřelila mu levé ucho. Poranění to, ač do hlavy, přece jej neomráčilo tak, oby nemohl běžeti dále. Jak ale skočil dolů, zarazil se mu opanek na noze do ostrého hrotu kolu a Levský s hlavou dolů ostal viseti za nohu, nemoha dále.

Zaptiové pálili ještě po něm, aby ho dorazili v domnění, že jest již polomrtvý od kulí, jež naň byly vyslány. Levský však se svíjel, pomáhal si vzhůru, vší mocí chtěl se vybavit ze sevření. A byl by se vybavil, kdyby Pomák z Toroku nebyl přikvapil a nebyl mu sevřel hrdlo, až ostal v mrákotách.

I Pomáci, mohamedánští Bulhaři, jež však víra v proroka zbavila vědomí národního, přišli s četníky jako potera na polapení Levského!

Soudruh Levského, Nikolčo, jenž onomu otevřel postranní dveře, ulehl pak opět a zakryl si hlavu tváře se, jako by spal. Neotevřel, až slyšel teprve hlas Christa Coneva, jehož četníci vedli svázaného v průvodu starších ze vsi a celé smečky psů. Conev totiž chvíli před příchodem ozbrojené moci odskočil do vesnice, aby v některých chatách oznámil, že odchází a kdyby ho někdo hledal, aby řekli, že šel do nejbližších vsí za příčinou obchodu s vepři. I Nikolču obstoupili četníci a svázali.

Zatím celý oddíl vrhl se do vnitř. Rozžali lucerny, louče a svíčky a prohlíželi každý koutek, kde co by našli. Bylo toho ovšem po skrovnu.

„Přiveďte toho gjaura!“ rozkázal posléze velitel četníků. Přivedli Levského do hanu. Obličej jeho k nepoznání, samá krev, levé ucho viselo mu od hlavy, zraněn byl i na noze. Šaty měl rozedrané, opasek rozvázaný a roztržený. Ruce na zad pevně svázané.

„S bohem bratři, i ty milá otčino... Za tebe odcházím...“ zašeptal vztyčiv hlavu a pak opět odvrátil oči stranou na nikoho ani nepohlížeje.

Co na jedné straně krvácel Levský, v koutě naříkal zaptie kulí zraněný a na jiné straně Nikolču četníci střežili, nastávalo prostřed hanu hlučné veselí. Hostinský musil přinášeti víno a pálenku a kde co měl. Zaptiové a pomocníci jejich oslavovali šťastný lov za peníze, které našli u Levského. Na ohništi rozdělán oheň a nejprve postaven naň měděný kotel, do něhož v hrstích opatrně nosen sníh, krví Levského potřišněný. Štvanému junáku roztrhl se totiž váček s penězi, jež rozkutálely se ve sněhu. Aby o žádný stříbrňák nepřišli, roztavovali sníh v kotli a peníze vybírali. Potom v témž kotli vařila se drůbež a skopovina.

Jedno přece ještě se podařilo Levskému, použiti chvilky, aby Conevu řekl: „Nebojte se ničeho, odmítněte vše, všeliká vina a odpovědnost padá jen na mne."

Posléze se sebrali, přivedli selský vůz ze vsi, posadili naň proti sobě spoutaného Levského a raněného zaptie, přivázali k vozu Nikolču a Christa Coneva, též oba spoutané, a za veselí táhli k Lovči oznamujíce cestou každému, co se v Kakrině přihodilo. Cestou zbili oba druhé zajatce, chtějíce, aby jim pověděli, lapen-li pravý Levský, k čemuž tito krčili rameny.

V Lovči panovala velká radost mezi Turky, že podařilo se polapiti Levského. Ten nejprve byl předveden před kajmakama, jenž velmi vážně s ním rozprávěl. „Jsem z Trnova," pravil mu Levský, „ale můj otec a matka již před 25 lety se vystěhovali do Rumunska." — „A proč jsi je ostavil a přišel do naší země?" tázal se úsměšně Turčín. — „Jsem obchodník, sbírám a kupuji všecko a tomu, jak doufám, zákon nebrání." — „Aj, pohleď sem na tu podobiznu, zdali poznáš, komu patří?" pravil kajmakam podávaje Levskému jeho podobiznu. — Ten položil podobiznu na stůl a více nemluvil. Ani oba jeho druhové nepodali svědectví. Za to rozliční turečtí hodnostové, kteří se byli dostavili, dokládali, že ten, který je před nimi, je baš komita (hlavní revolucionář), který vede boj proti jediné víře a jejímu zástupci ve Stambulu.

Vězení všech tří bylo velmi kruté. Byli spoutáni nejen na nohou a rukou ale i na krku. V noci potom v největším chvatu byli vezeni do Trnova. Cestu, jež jinak se koná 12 hodin, urazili za 5—6, přepřahujíce na všech stanicích. 20 zaptií na koních provázelo zajatce. Před Trnovem půl praporu jízdectva čekalo na příchod Levského a provázelo jej a jeho oba druhy do věznice.

Zde nastala nová vyšetřování. Conev neznal se k němu, tvrdě, že ho přijal jako hostinský. Nikolča pak dokládal, že setkal se s ním náhodou na silnici. Posléze však Levský sám při třetím výslechu prohlásil pašovi: „Ano, jsem Vasil Levský, ten jehož nazývají diakonem. Nejsem hajduk, jak vy pravíte, ale člověk jako všechna raja, s tím jen rozdílem, že miluji svůj národ." — „Ale všecky starosti o národ," pravil mu paša, „jsou věcí ne jednotlivce, ale vlády!"

O Novém roce pravoslavném r. 1873, právě v den sv. Vasila, záhy před úsvitem, za třeskutého mrazu vyjel z Trnova vůz obklíčený dvaceti jízdnými četníky, s Levským a oběma jeho druhy. Průvod ubíral se k Sevlijevu, dále k Lovči, nocoval několik hodin ve vsi Lukovitu a nazejtří k půlnoci stihl do Orchanie, kde očekávala ho vojenská jízdní stráž 200

jezdců, která, ježto cesta vedla horami a Turci se obávali přepadu se strany raje, pro jistotu více Levského neopouštěla.

Zvěsť o zatčení hlavního nepřítele osmanské říše rozlétla se již 27. prosince po městech bulharských. Hodnostové turečtí nechovali se k Levskému se surovou hrubostí, nýbrž naopak s dychtivou zvědavostí, snažíce se promluvit několik slov s vůdcem spiklenců, který tak dlouho ohrožoval tureckou moc. Viděli v něm nepřítele, jehož sice musejí zahubit, když osud jej dal v jejich moc, ale spolu neobyčejného člověka. V Trnovu dal ho paša dokonce vyčastovati, ač Levský blahosklonnosti té neužil, a koupil mu nový fez. V Orchanii žádal kajmakam, aby průvod trochu tu zastavil. Dal uvésti vězně k sobě a ihned pospíšil, aby s Levským rozpředl rozhovor. Nabízeje mu zákusky, kávu a cigára, z čehož Levský přijal jen kávu, oslovil ho:

„Ty jsi tedy Vasil Ivanov?"

„Jsem," odvětil Levský.

„A Levský také tebe zovou?" pokračoval kajmakam.

„Ano, zovou."

„A Diakon?"

„Jsem týž."

„Aj, mnoho to jmen, jimiž tě zvali!" mluvil vrtě hlavou. „A měl jsi výtečného koně, co se s ním stalo? Viděl jsem tě jednou na tom koni, kmitl jsi se mi jako orel a byl jsi ten tam. Oči byl bych nechal na tom koni."

Tak a podobně mluvil k němu vyptávaje se na jednotlivé jeho podniky, jež Turky velice zajímaly. Levský nebyl však sdělný. „Časy minuly," odpovídal prostě na laskavosti turecké.

Potom připravil se průvod na cestu k Sofii. Levský posazen do zvláštního vozu, kde tři četníci ho drželi a prostřed hustých řad jízdy hnul se v čiré noci dále. Opatrnost byla taková, že kočímu zakázáno i volati na koně. Ostatně byla to opatření zbytečná, neboť daleko široko neměl nikdo tušení, koho tu vezou a krom toho rozkacená vichřice bouřila po horách a stráních, že nikdo nahodile by se sem nebyl odvážil.

Stihli do Sofie. Zde zasedal zvláštní soud za předsednictví Ali Saida paše a Mazhara paše, jemuž vydány byly veškeré osoby počtem na 150, zatčené pro podezření v revoluční činnosti následkem přepadu Obštiatova. Obštiat mluvil s otevřeností hajduka, jenž vše má za ztraceno a nikoho nemusí šetřit. Levský ani takřka nevypovídal. O všech, kteří mu byli předvedeni, dokládal, že členové komitétu nebyli. Když předveden mu byl Obštiat, plivl mu s opovržením v tvář. Před celou komisí vyšetřovací a soudní zároveň, prohlásil směle: „Vizte, jak rdousíte národ bulharský odjímajíce mu vše, čeho potřebuje k životu. Strádání jeho dosáhlo nejvyšší míry, dále již to nepůjde. Z pokorné raje stává se dravý lev. Bulhaři chtějí svobodu a samosprávu, chtějí sami rozhodovati o sudbách svých. Tomu jsem posvětil život svůj já. Jestli mne pověsíte na šibenici, po mně vyvstane sta mužů smělejších a odhodlanějších nežli jsem já."

Měsíc drželi Levského ve vazbě, střežíce ho v jeho celi. Přísně vyptávali se na to i ono, na sta osob v jižním a severním Bulharsku, dokazovali listinami, že ten neb onen měl účastenství v některém podniku,

ale Levský ostal skálopevný svaluje všechnu vinu jedině na sebe a bulharský národ.

Byl odsouzen k smrti provazem. Dne 18. února z rána nastal kolem vládní budovy v Sofii ruch mezi četnictvem a vojskem. Zaptiové na koních stáli pohotově jako na cestu. Vojsko odešlo již napřed. Potom otevřela se vrata věznice a z nich vyjel vůz, v němž v středu zaptií kdosi byl vezen. Obklíčivše vůz, dali se četníci cestou ku bráně a hned za branou k šibenici na křižovatce cest tu postavené, kde kat čekal již připraven. Přivezli Levského, avšak jaké sklamání! Odsouzenec byl více mrtev než živ. Někteří tvrdí, že vůbec byl mrtev. Večer před popravou, aby Turky zbavil radosti, že sáhli mu na život, nemaje zbraně ani jedu, jímž by se sprovodil se světa, jako divý tur vší prudkostí narazil hlavou na zeď žalářní, až klesl s těžkou ranou, mrtev či polomrtev, na syrou zem. Zde ho ráno zaptiové našli, odtud ho vynesli a naložili do vozu a pak oběsili.

Smělý, odvážný duch odešel s Vasilem Levským. Úkol svůj pojímal se vší opravdovostí. Podnes žije v upomínkách lidu. Podnes mluví se na vesnicích: Levský pravil tak či onak, Levský byl toho či onoho náhledu. On položil základ k organisaci, jež vedla k povstání květnovému r. 1876, k onomu povstání, jež sice v proudech krve bylo utopeno, které však osvobození mělo v zápětí.

Levský ovládal mimo bulharský jazyk i srbský, rumunský a turecký. Nebyl státníkem, a neměl také onoho širšího rozhledu světového, aby dle toho byl si činil úsudek o politice, možnosti nebo vhodnosti či nevhodnosti národního povstání, avšak s neoblomnou pevností věřil, že povstání povede k cíli. Jeho ideálem, o němž mluvíval s přátely, byla republika Balkánská. Mnoho peněz prošlo rukama Levského, avšak s největší svědomitostí spořil na všem, co se jeho týkalo. Vína, lihoviny a tabáku ústa jeho se nedotkla nikdy, ani ve veselém kruhu přátelském. I v tom ostal věren slibu řeholnímu, že nikdy v životě za žádnou dívkou se neohlédl. Žil jen svému úkolu se střízlivostí a přísností Cincinata, ostatní pro něho nebylo.

Proces před komisí Sofijskou skončil tím, že mimo Levského popraven byl ještě Obštiat a že 80 Bulharů z Plevna, Lovče, Tetevena, Orchanie a Sofie posláno do vyhnanství do Diarbekiru v úpalné končině Tigridy. Část odsouzena ke kratšímu žaláři, ostatní, kteří ani o věci nevěděli, propuštěni po mnohém vyšetřování na svobodu. V listech, tiskopisech a protokolech zabavených u některých obžalovaných nalezeny podpisy Ljubena Karavelova jakožto předsedy revolučního výboru. Po důrazných krocích turecké vlády v Bukurešti musil Karavelov v lednu 1873 opustit Rumunsko; odebral se na čas do Srbska, brzo ale vrátil se zpět a pokračoval ve vydávání revolučního listu, změniv pouze název „Svoboda“ v „Nezavisimost“.

Karlovsko postiženo bylo těžkými ranami. Když po prvním předčasném přechodu Gurkově přes Balkán v červenci 1876 kozáci opět chvátali zpět, vtrhli rozkácení Turci i do Karlova a zvěšeli tu 813 mužů, skoro vesměs otců rodin. Karlovo stalo se truchlým městem vdov a znenáhla jen zotavovalo se z katastrofy v osvobozeném pak Bulharsku.

V Sofii, nové, přeměněné, úplně rozdílné od Sofie turecké, vypíná se dnes v živé části města pomník, jenž ze sbírek pořízen byl Vasilu Levskému. Stojí na témž místě, na němž 18. února 1873 Levský bohatýrský svůj život dokonal. S úctou kráčí kolem vděčné potomstvo vzpomínajíc na velké ty změny, jež staly se během krátkých let.

Theorie kosmogonické.

Podává O. Frant. Vaněk.

Domněnky o původu a rozvoji ústrojenstva na zemi.

Jako ve širošírý prostor světový lze nám prohlédati jen až kam proniká čtverečně dálí ubývající paprslek světelný a přes všeliké toto omezení přece nikterak nám nelze pochybovati o jeho nekonečnosti, právě tak možno nám sledovati pořadí ústrojných bytostí jen potud, pokud jich zbytky a stopy nejsou zničeny zvětráním a krystalisací a přece žádá náš rozum, abychom uznali, že i *za* krystalisací do nekonečna na naší zeměkouli život se šíří, neboť i z krystalisované skály vznikly prostředním neb bezprostředním účinem ústrojenstva, jak jsme již v předchozím článku ukázali.

Ješto pevnina a moře na zeměkouli stále střídají svá místa, jest zmar mnoha tvarů živočišných přirozeným toho důsledkem. Že v žule a doleritu se již nenalezají žádní živočichové, nevysvětlujeme si snad tím, že vrstvy ty byly druhdy žhavě-tekutými, nýbrž, že vznikly u velikých hloubích vodními roztoky. Vždyť ani ve vápenci, v krystalově-zrnitém vápně, sádře, merotci hranolovém, slovem v nižádné hlati se nevyskytují otisky živočichů, neboť tento způsob útvaru vylučuje všelikou možnosť, aby se v něm zachoval nějaký zbytek organismu. Skládal-li se zbytek z téže látky, byl zničen roztokem a osazen v novém útvaru. Mění-li se zbytky skořepatých živočichů ve vápenec neb hrubozrné vápno, jest veta po všeliké známce života. Že nejstarší horniny, břidlice a pískovec obsahují jen nepatrné množství zbytků ústrojenců, vysvětluje se jich původem z náplavu a písku. Jsou ještě méně k tomu spůsobilými, nežli vápno, které veskrze sestává ze živočichů. — Ve vrstvě bahna každý rok nově se usazujícího nemohou se živočichové zdržovati pro nedostatek potravy. Známo, že mnozí žijí pouze v nejčistší vodě a že hynou již, jakmile se voda jen poněkud zakalila říčním bahnem.

Moře Haarlémské v Hollandsku jest nám výborným dokladem, že ani moře není příliš příznivo, aby zachránilo dobám pozdějším v e š k e r é věci, jež se byly do něho dostaly. Prodlením tří století, kdy dno jeho pokryto bylo vodou, udály se na něm námořní bitvy, ztroskotalo se na něm množství lodí, břehy jeho osídleny byly více než 30.000 lidmi a

přece když r. 1853 bylo vysušeno, nebyla ve vrchních vrstvách jeho dna nalezena ani jediná kostra lidská! Bezčetné průplavy na míle dlouhé byly prokopány a celá fossilní kořisť byla: několik lastur, asi dvě lodní trosky, zbraně a peníze oné doby. Nejnižší obyvatelé mořského dna ukazují nám z příčin na snadě ležících všude (již i v útvaru laurentínském) své známky a budí v nás mylnou představu, jako by byli prvými a nejstaršími živočichy na zemi; co však současně s nimi na pevnině se zelenalo a květlo, se veselilo a milovalo, to nám potrvá věčně tajno.[1])

Že kdysi přes moře letící pterodaktylus v něm se utopil a v jurském vápně (Solenhofenském litografickém kameni) nám se dochoval, náleží ku nejvzácnějším výminečným případům, neboť živočichové pozemní nedostávají se za obyčejných poměrů do moře. Cítí-li svůj konec, uchylují se do houštin neb do jeskyň, kdež hynou vstupujíce v nový koloběh života. Marně hledali bychom na př. v americkém pralese, v rašeliništi úrodné půdy stopy jaguárů, papoušků, listů a plodů obrovských stromů a jich cizopásníků! A rovněž tak marně hledali bychom ve vrstvách stopy po motýlech, světluškách, ač přece nikterak nemůžeme pochybovati, že by jich dříve nebylo a to snad ještě dalece nádhernějších, než jaké známe nyní.

Ba i z doby historické máme příklady, že různí živočichové nepozorovaně vyhynuli: R. 1741 objevil zoolog G. W. Steller[2]) na pobřeží Behringova ostrova u Kamčatky zvíře rozměrů obrovských, náležející k rodu mořských krav, t. zv. Rhitina Stelleri, jež tamo žilo ve značném počtu. Tělo jeho vážilo 4.000 klg; — ješto mělo maso i tuk chutné, bylo chytáno a již v r. 1768 bylo prý zabito poslední zvíře, tak že stačilo 27 roků, aby zvíře to úplně vyhlazeno bylo s povrchu zemského. Od této doby nebyla nalezena po něm nižádná stopa, ač mnohé ceny byly vypsány. Teprve r. 1862 podařilo se nalézti alespoň úplnější kosti tohoto zvířete: fragment lebky a kus čelisti. — Rovněž tak rychle vyhuben byl dront či dodo (didus ineptus) na ostrově Mauriciově. Lodníci hollandského admirála Wybranda z Warwycku, jehož koráb r. 1598 na břeh tohoto ostrova byl zahnán, započali toto dílo zmaru. Ačkoliv pták neměl maso příliš chutné, pobilo mužstvo přece veliký počet těchto nejapných zvířat. Již r. 1607 zvěstoval kupec Pavel van Soldt, že ptáků na břehu velice ubývá; jeho mužstvo živilo se po celých 23 dnů výhradně masem drontů a některých želv. R. 1684 činí se o ptáku tom poslední zmínka a na počátku našeho století nenalezl Bory de St. Vincent na ostrově tom již po ptáku nižádných stop a pouze v museu v Praze a ještě kdesi chová se jako přední vzácnost jeho lebka . . .

Podobně vyhubeni byli lidmi ptáci novozélandští. Kosti ptáků náležejících v řád Kivi, Moa, Palapterix ingens Owen, Dinornis didoformis, Dinornis elephantopus a j. nalezají se vesměs jen v diluviu. —

---

[1]) Tím lze si snadno vysvětliti úkaz, proč že tak často ve vrstvách kůry zemské poměrně starších se vyskytují tvary, jež se stanoviska zoologického třeba prohlásiti za „dokonalejší" a které přece v domnělé veliké řadě posloupnosti zaujímají místo „vyšší", nežli jich nástupcové . . .

[2]) „Beschreibung von Kamtschatka". Frankfurt a Lipsko. 1774.

Za našich dob byl by již již vymřel mops; po ptáku alca bipennis pátrá se již marně po více roků; rovněž severoamerický bizón spěje brzkému vyhynutí vstříc a zubra chová již jen vláda ruská jako zvláštnost v některých litevských lesích a byl by již r. 1848 podlehl svobodě honitby.

Takto zůstává po přepestrém množství živoucích tvorů, kteří vůbec jsou svrchovaným výkvětem země, sotva nejnepatrnější známka a časem mizí i tato.

Nelze se tedy diviti, že při prvním a povrchním rozhledu lidé, kteří v čase vznikají i zanikají a v prostoru se pohybují a tudíž velice jsou náchylni promítati své pojmy „počátku" a „konce" i ve svět zevnější, se domnívali, že život na zemi měl určitý počátek a zejména v dřívějších periodách vědy, kdy ve fysice se bájilo o divuplných fluidech, étheru, imponderabiliích, prázdném prostoru, atomech a molekulích; v chemii se hledal kámen moudrosti, elixír životní, duch žaludku a flogiston; v astronomii se mluvilo o křištalových sférách, cyklech a epicyklech; v geologii se psalo o všeobecné potopě, náhlých i hrozných převratech a horách soptících oheň i síru; slovem: kdy touha po zázracích všude měla převahu nad nesnadným bádáním po pravdě, byly také v palaeontologii vymýšleny rozmanité theorie o vzniku a rozvoji organismů, z nichž nejoblíbenější byla tato (theorie kataklysmů):

Prvotně nebylo na zemi pražádných ústrojných tvorů; vznikly teprve, když stav země pro ně stal se příznivým; než tu stihla je děsná katastrofa a zahladila je opět všechny. V následujícím období míru stvořil však bůh nový život, který od dřívějšího se patrně lišil a jen částečně dle starého modelu učiněn byl.

Vše staré muselo vyhynouti, ješto právě nebylo „dobré" a nové vstoupilo pak později v rozmnoženém i opraveném vydání na místo starého. Proto žijeme vskutku ve „světě nejlepším", ješto náš svět jest mnohem lepší, než-li veškeré, jež byly před ním!

Ale zbožní pozorovatelé přírody, jimž zdálo se býti nedůstojno dobrotivé a svrchovaně moudré bytosti, že by ničila nevinné tvorstvo a podivno, proč že již z předu nestvořila „dokonalejší" místo „méně" dokonalého, tvrdili, že prý zkáza tohoto tvorstva byla jen trestem pro jeho „hříchy", kdežto druzí, kteří si nedovedli učiniti pravou představu o „mravní zkaženosti" jakési kapradiny neb jakéhosi měkkýše — a těch byla as většina! — utekli se ve své zoufalosti, anižby čeho tušili, k názoru arabského filosofa Ibn Siny (Avicenna 980—1040 po K.) a jali se učiti, že organismy, jichž otisky kamenné domníváme se viděti, vůbec nikdy ani neexistovaly, že jsou to pouhé jen „hry přírody" (lusus naturae), takořka pokusy tvůrčí síly (nisus formativus čili vis plastica) dříve, než-li se odhodlala ku stvoření květeny a zvířeny, kdežto tu a tam nalezené kosti předvěkých slonů a mastodontů nic, leč zbytky onoho pokolení obrů, jež dle knihy Genesis (6, 4.) obývalo zemi před potopou světa![1])

[1].) Když r. 1443 kopány byly základy ku věži svatoštěp. chrámu ve Vídni a dělníci nalezli stehenní hnát mamutí, prohlašována jest kost za zbytek člověka-obra a jako taková ukazována ještě v minulém století cizincům. Sám učený Dr. F. Platter uznal mamutí kosť vykopanou nedaleko Lucernu ve Švýcařích za hnát

A domněnka tato byla tak zakořeněná, že i sám duchaplný M. A. de Voltaire pokládal skamenělé ustřice a hřebenovky, které byly nalezeny na vysokých přechodech alpských, za „mušle sv. Jakuba", jež byli náhodou utrousili středověcí zbožní poutníci do Říma, neboť že by již staří Římané, jichž voje se častěji braly přes Alpy neb dokonce vojínové Hannibalovi byli s sebou nosili ustřice, toť by byla bývala idea tak smělá, že si ji ani Voltaire na mysl nepřipustil věda, že tehdá nebylo ještě známo burgundské víno!

Lze tedy snadno tušiti, jaké práce a jakého namáhání bylo třeba, než-li dovoditi se podařilo prosté faktum, že fossilie či zkameněliny jsou skutečnými zbytky rostlin a živočichů druhdy na zeměkouli žijících![1]) Práci tu oceniti dovedou ovšem jen ti, kdož obeznámeni jsou s dějinami této vědy. Nejprve bylo nutno vyvrátiti domněnku rozšířenou i mezi vynikajícími učenci, že zkameněliny nejsou troskami z doby biblické potopy. Teprve Karel Linné, zejm. však F. D. Cuvier, ač nepovznesli se příliš nad omezené stanovisko svých vrstevníků, dovodili nezvratně a téměř nadbytkem důkazů, že jsou to zbytky zvířat, která již na zemi vymřela, a stali se takto zakladateli veledůležité vědy t. zv. palaeontologie.

Karel Linné (1707—1778) byl po Aristotelovi prvý, kdož se snažil uvésti přepestré množství tvarů říše rostlinné i živočišné v jakýs takýs soulad čili systém, klada při tom nepříslušný důraz na zevnější známky, čímž povýšil za dogma přesné rozlišování mezi t. zv. „druhy," „Species tot sunt diversae, quot diversas ab initio creavit infinitum ens."

F. D. Cuvier (1769—1832.) v Paříži, slovutný jeho stoupenec, prospěl sice exaktní vědě vzornými svými pracemi v oboru palaeontologie a srovnávací anatomie, neméně jí však uškodil svou theorií nezměnitelnosti druhů. Připouštěl totiž pro každý „druh" změnu pouze v určitých mezích (transformaci) popíraje rozhodně, že by kdy možným byl přechod z jednoho „druhu" v jiný. — Záhubu dřívějších druhů vykládal známými nám již převraty a záplavou celého povrchu zemského, při čemž prý se zachovaly jen ony druhy živých bytostí, které se v tu dobu nalezaly v krajinách výše položených. Tvrdil také, že není a nemůže býti žádných fossilních opic a lidí, ježto prý by se to příčilo „tvůrčímu plánu."

L. Agassiz (1807—1873.) hájil rovněž „nezměnitelnost druhů", vplétaje ve své učené rozpravy různé své theologické domysly a zámysly [2])

člověka, jenž prý byl asi 6 *m* vysoký a opatrná rada lucernská nic se nerozpakovala vybájeného obra v podobě štítonoše přidati ku městskému znaku, při němž spatřuje se podnes. Také na radnici starobrněnské ještě k. r. 1850 obdivovali se lidé hnátu mamutímu jako kosti obří. — (Časopis musea spolku olomúckého I. (1884, 46 a sl.)

[1]) Bylo ovšem ve starověku i středověku několik důmyslných mužů, jako řecký filosof Xenophanes, dějepravec Herodot, básník Ovidius, Leonardo da Vinci, V. Leibnitz, G. Buffon, jakož i B. Palissy, prostý franc. hrnčíř (na sklonku XVI. stol.), kteří o skamenělinách měli zcela správný názor; než ojedinělé tyto hlasy byly přehlušeny vřavou cechovních učenců.

[2]) Tak sepsal a vydal objemné dílo „O želvách" opatřené pečlivými obrazci a velevzácnými popisy, ale celá polovina této knihy dokazuje jsoucnost

„Jednotlivé druhy jsou zvěcnělými i zvěčnělými tvůrčími myšlenkami boha;" jsou modely, dle nichž bůh tvořil jedince. Některé z nich, t. zv. „typy stálé" líbily se jemu tak velice, že je vyvodil po každé katastrofě na novo; kdežto dle jiných se již neřídil. — Rozeznával čtvero říší: říši ryb v době primérní (t. j. devon, karbon a perm); říši plazů v době sekundérní (trias, jůra, křída); říši ssavců v době terciérní (eocén, miocén a pliocén) a posléze jako korunu tvorstva říši člověka.

Mezi tím klestil a razil si dráhu též názor jiný, názor o ponenáhlém rozvoji organického života z jakéhosi pratvaru, který buď byl stvořen neb který vznikl t. zv. praplozením.

Pominouce mlčením přenaivní theorie Anaximandra z Milétu (612—549 př. K.), Empedokla z Agrigentu (496—432 př. K.)[1]) ba i Tita Lucretia Cara (95—52 př. K.) nemůžeme nezmíniti se, že také někteří církevní otcové, zejm. Augustinus, Ephräm, Chrysostom, Ambrosius, Basilius a ve scholastické filosofii Tomáš z Aquina[2]) učili, že rostliny a živočichové byly od počátku všemocným „Budiž" stvořeny toliko „potencielně", t. j. že do přírody bylo vloženo pouze símě nynější květeny a zvířeny, kteréž se pak za spolupůsobení přirozených příčin dále ponenáhlu vyvíjelo i zdokonalovalo. Též: „Homo factus est qui esset futurus, ratio creandi hominis, non actio creati." Blossius Aem. Dracontius, jakož i Claudius Marius Victorinus v 5. století po K. soudili z Gen. 1, 20, že ryby a ptáci společně vznikly z vody, že nejprve poletovaly ve vodě, pak ve vzduchu.[3]) Prvý z nich[4]) pěje:

„Exilit inde volans gens plumea laeta per auras
Aëra concutiens pennis crepitanti volatu,"

kteroužto myšlenku Victorinus obšírněji vyjadřuje takto:

„Nec satis est pisces genus omne exurgere quodque.
Squamea turba salo summas evadit in undas.
Ni volitans in aquis sensim natet aethere puro.
Aethereos volucris contingere docta recessus."

Tím byl ovšem zavdán podnět k pozdějším nad míru učeným, ale nemilým kontroversím, jež posléze rozhodnuty končily v ten smysl, že ptáci nejsou ryby a že tudíž nemají se jísti v postní dny.[5])

Není tedy nikterak s podivením, shledáváme-li obdobní ideje také v pozdějších dobách na př. u myslitele Scota Erigena, Giordana Bruna, jakož i benediktína A. Calmeta,[6]) skeptika J. B. Robineta,[7])

---

osobního boha. Byv tázán po příčině toho, odvětil potutelně se usmívaje, že Amerikáni si toho přejí a že prý si to nesmí s nimi pokaziti, ješto jej podporují na výskumných cestách atp. penězi. Viz čas. „Kosmos", XII. (188²/₃, 308—309.)

[1]) Viz Ed. Zeller: „Über die griechischen Vorgänger Darwins", Berlin 1878. Abh. d. kgl. Acad. der Wissenschaften 116.

[2]) F. L. Grassmann: „Die Schöpfungslehre des hl. Augustinus u. Darwins". Řezno 1889, 17 a sl.

[3]) Fritz Schultze: „Philosophie der Naturwissenschaft" I. Lipsko 1881, 175.

[4]) „De deo" vers. 240. —

[5]) Viz více v čas. „Kosmos" II., 4. sv. 78 a sl.

[6]) Comment. literal. in omn. lib. V. et N. T. Editio nova, Wirzburgii 1789, I., p. 62: „Minor profecto est, quam pro opinione, primitivorum animantium numerus; neque enim genera omnia luporum, canum et felium Deum creasse opus fuerat Commode illa in certum unum genus convenire possunt et ex uno derivari, ut homines temperamento, colore, figura, vultu proceritate varii inter se ab uno Adam et Eva."

[7]) „De la nature" 1761.

D. Diderota, ba i G. L. Buffona[1]) a K. Linné-a,[2]) kteří ač rozhodně bájili prvotnou rozmanitost i nezměnitelnost t. zv. druhů, přece klonili se k témže idejím.

Jakýsi význam měla však teprve t. zv. descendenční nauka, jak ji byl podal Pierre Monet de Lamark[3]) (1745—1829), neboť tento učenec dal prvý domyslům svým poněkud vědecký nátěr. Tvrdil, že v říši živočišné jeví se „jednotný plán rozvoje“, rozdílný od „plánu“, jaký se nám zračí v říši rostlinné. Uznávaje t. zv. „praplození“ pro nejnižší tvary, které prý vznikly z oživené sliznaté buňky, jaká prý dosuď se vytvořuje v našich močálech, prohlašoval veškeré t. zv. „vyšší tvary“ za zdokonalení těchto prabytostí. Rozvoj a změnu zvířat vykládal si přispůsobováním na okolí a jeho účiny. Tak vznikly prý blány vodních ptáků neustálými pokusy plování; dlouhý krk žirafy, ješto se snažila dosíci listů vysokých stromů atp. — Šíře rozvedl názory Lamarkovy Etienne Geoffroy Saint-Hilaire[4]) (1772—1844), známý odpůrce Cuvierův, klada právem větší důraz na působení ovzduší a vůbec vnějšího světa (monde ambiant).

S obdobnými myšlénkami shledáváme se též ve spisech Angličanů oné doby: W. C. Wellse (1831), Patricka Mathewa (1831), Miss Rob. Chambersovy (1844),[5]) Herb. Spencera (1852), Baden-Powella (1855), Alfréda R. Wallace-a, ale teprve theorii Charlesa Roberta Darwina (1809—1882) podařilo se útokem téměř bouřlivým opanovati mysl našich vrstevníků.

A věru málo která kniha vzbudila bohatostí důmyslných pozorování, o něž geniální badatel opírá svou nauku, všeobecný zájem takou měrou jako spis učence Down-ského, jenž vyšel v Londýně dne 24. listopadu r. 1859. Nápis zněl: „On the Origin of Species by means of natural selection, or the preservation of the favoured races in the struggle for life,“ obsah jeho lze podati stručně takto:

Víme ze zkušenosti, že nikdy dvé jedinců jednoho a téhož t. zv. druhu buď si to rostlin, buď si živočichů sobě není úplně podobno; že nikdy potomci nejsou věrnou odlikou svých rodičů. Dále jest známo, že počet těchto jedinců se rozmnožuje v poměru geometrickém, kdežto potravin pro ně přibývá jen asi v poměru aritmetickém (Malthusova theorie), tak že následkem toho, jakož i z nedostatku prostoru vzniká

---

[1]) „Histoire naturelle“ 1761, T. IX., p. 126.

[2]) „Amoenitates academicae“. 1763. T. VI., p. 296: „Suspicio est, quam diu fovi, neque jam pro veritate indubia venditare audeo, sed per modum hypotheseos propono: quod scilicet omnes species ejusdem generis ab initio unam constituerint speciem, sed postea per generationes hybridas propagatae sint.“

[3]) „Philosophie zoologique“ 1809 a „Histoire des animaux sans vertêbres“ 1815.

[4]) „Sur le principe de l'unité de la composition organique“ 1828.

[5]) Její spis „Vestiges of the Natural History of Creation“ vyšel anonymně a dočkal se brzy desíti vydání. — Podotýkáme, že také u nás proslovil Josef Jungmann r. 1845 myšlenky descendenční, napsal-li ve svých „Zápiscích“ (č. 44): „Naši psychologové snad nesmějíce s pravdou před theology, příliš málo zřetel obracejí k ostatním živočichům, jichžto bytost s naší v jednom pořadí stojí, tak že jen toliko poslední ohnivo toho řetězu jsme.“

boj o život, v němž ovšem vítězí ti, kdož před ostatními mají jakousi výhodnější vlastnosť. Takto děje se na zemi nepozorovaně, ale nepřetržitě přirozený výběr, který patrným se stává teprve po uplynutí jakéhosi období.

Jedinci výhodněji organisovaní dědí pak své přednosti na své potomky a zdokonalují-li se v určitém smyslu, mohou posléze vyvinouti se jedinci, kteří od dřevnějších se již značně liší a novou odrůdu tvoří. Tyto odrůdy pojímá Darwin jako vznikající druhy, neboť pokračuje-li vývoj stejným způsobem, může po mnoha generacích neustálým hromaděním o sobě pranepatrných změn státi se rozdíl takovým, že tvoří to, co zoveme druhem. Jedinci téhož druhu mohou se však vyvinovati různě, tak že různící se tvary vyvozují zvláštní skupinu druhů: rod. Rozštěpují-li se pak rody podobnou měrou, kupí se v čeledě, řády, třídy atd., tak že posléze se nám jeví býti celá ústrojná příroda jako jediná, velikolepá a přesně rozdružená soustava.

Toť tedy v podstatných rysech selekční nauka Darwinova (také transmutační neb i evoluční zvaná) a kdož četl jeho spisy, užasl jistě nad množstvím konkrétních pozorování. Neméně lahodně působí na nás skromnost, s jakou podává své názory. V přímo naivní upřímnosti netajil se ani se slabými stránkami své theorie a doznal častěji, že nauka jeho není hotovou skutečností, nýbrž pouhou hypothésou, jejíž zdůvodnění ponechává dobám příštím . . . Jeho hlavní vadou dle našeho mínění jest, že dav se svésti hypothesou La-Placeovou dílem málo si všímá přeměn zvratných, dílem ve svých úsudcích po příkladě svých předchůdců se vrací až ku jakémusi „pratvaru“. Kdyby nebyl napsal třináctou kapitolu svého známého díla [1]), byla by bývala sláva jeho úplnou; ale takto dočítáme se v ní následujícího: „Doznati nám jest, že veškeré bytosti, které kdy jen na této zemi žily, pochodí z jakéhosi pratvaru, jemuž vdechl tvůrce život“. „Tak tedy z boje v přírodě, z hladu a smrti lze rozřešiti bezprostředně svrchovanou záhadu, již jen můžeme chápati, totiž vyvinování se vždy dokonalejších a dokonalejších živočichů. Jest to v pravdě velikolepá představa, že tvůrce símě všelikého života, jaký kolem sebe spatřujeme, vdechl několika neb snad jedinému jen tvaru a že z tak prostého počátku se vyvinula nekonečná řada živočichů vždy krásnějších i dokonalejších a ještě dosud se vyvinuje.“

Těchto několik poznámek, dle nichž by některé nyní existující tvary počínaje od slona až po amoebu, od nejmenší houby až po Wellingtonii obrovskou bez výjimky byly obsaženy zárodkovitě v jakémsi obojetném tvaru, dle nichž tedy v tomto jediném pratvaru by se jevila jakási positivní snaha po stotisících různých způsobech života, tato idea uvedla pak přemnohé jeho stoupence v poetický rozmach a brzy stala se Darwinova jistá a dobrá práce základem nové theorie o vzniku a rozvoji organismů na zemi, jež, podána poněkud drasticky, zní asi takto:

Na počátku nebyl na zemi možným žádný život, neboť, jak víme, byla země žhavě-tekutou. Teprve později — asi v dobách prabřidlice —

[1]) Něm. překlad od J. Bronna. Stutgart 1863 5. vyd. 1870, 6. vyd. 1876.

když se byla kůra zemská již trochu ochladila a slunko tak teple a libě hřálo, sestoupila se jednoho krásného jitra společnost „Uhlík & Cie“ v ústrojnou látku t. zv. protoplasma, jež po mnohém salto vitale postoupila až k monérám, nejnižším to organismům, vesměs drobnohledně malým a tak neurčitým, že nebylo možno ještě rozsouditi, zda náležejí ku říši rostlin nebo živočichů. Vždyť možnost byla tu; uhlíku, vodíku, kyslíku a dusíku bylo s dostatek a slunce svítilo tak milokrásně, že život chtěj nechtěj započíti musel!

Z monér vznikly nejprve prosté buňky, jež žijíce v neustálém spolu sváru i boji o život, organisovaly se s jinými a vytvořily takto buňky složité t. zv. prvoky čili protozoa podobné nynějším amoebám, tak že po nějaké době bylo na zemi již značně dokonalých mořských rostlin, a živočichů, byť i na nejnižším stupni vývoje.

Než rostliny a zvířata jsou dle Darwina schopny dalšího zdokonalení a tak vytvořili se po čase, t. j. po velmi dlouhém čase, konečně ssavci mezi nimi opice, poloopice, dále t. zv. anthropoidi, z těchto konečně lidé, jedno po druhém a vždy lepší a vždy dokonalejší! Někdo mohl by se domnívati, že snad z lidí kdys mohou se vyvinouti andělé, kdyby andělé, pojímáme-li je ze stanoviska přírodopisu jako střední členy mezi ptáky a ssavci, nezaujímali mnohem nižší stupeň vývoje, asi místo po plazech, tak že by přeměna lidí v anděle byla rozhodně zvratnou přeměnou a to tím více, ješto prý andělé nemají ani pohlaví a takto se podobají nejnedokonalejším — řasám!

Takto poslouchalo by se to pěkně a přirozeným výběrem v boji o život hravě byla by rozřešena svrchovaná záhada jsoucnosti, záhada ústrojného života, neboť dle Arnošta Haeckla[1]) dovodil prý Darwin rovněž tak zákony biologické jako J. Newton zákony pohybu těles světových!

Než pravil-li Solón, že nižádného člověka nelze před jeho smrtí pokládati za šťastného, tož nesmíme jakéhos přírodozpytce prohlásiti za velikána dříve, než asi teprve po 100 letech po jeho smrti! Kdož více za života svého byl veleben, nežli Humboldt, Buch a Cuvier a mnoho-li zbylo slávy již po 10 až 30 rocích po jejich smrti! Důmyslno jest pouze to, co pravdivo a nižádná fantasie není tak vznešena, tak poetická jako skutečná, ryzí příroda!

A tak vybrala se také naše doba již z prvního opojení, a nadšení ustoupilo klidné úvaze. Stále víc a více dospíváme ku přesvědčení, že jasný názor o všemmíru jest možný jen, dáme-li výhost všelikým kosmogoniím a uznáme-li odvěčný řád t. j. odvěčně se rušící i obnovující rovnováhu. —

Především slovo o tak zv. praplození (generatio aequivoca), t. j. učení, že organismy vznikly z neorganismů. V dobách neznalosti přírody pokládáno za možné, že pouhou součinností živlů, tedy bez rodičů, mohou vzejíti přerůzní živočichové. Tak na př. domnívali se již staří Egypťané, že posvátný brouk (cheper) se množí bez samičky. Aristoteles věřil, že úhoři vznikají z lůna močálů; Ovidius přisuzoval týž původ žabám a

[1]) „Natürliche Schöpfungsgeschichte.[5]“ Berlin 1870, 23.

dle Plinia jest semeništěm všelikého hmyzu prach jeskyň. Také ve středověku učil Isidor ze Sevilly (r. 738) jakož i Moufetus ve svém Theatrum inscetorum, že včely vznikají z masa lvího neb hovězího. brouci z koní a kobylky z mezků; škorpióni z reků atd. Alchymisté pokoušeli se o vytvoření hadů, myší, žab ve svých laboratořích a disputovali zcela vážně o tom, zda tak zv. černá labuť vzniká ze spuchřelého dříví starých lodí neb z jakési mořské lastury, ač jinak věřili v nezměnitelnost druhů — dogma pochodící přímo z archy Noëmovy! Oba články zachovaly se dosud: tento mezi theology, onen mezi starými babami. Oni v potu tváři snaží se vzkřísiti středověkou peripateticko-scholastickou filosofii o možnostech a vzorech přírody; tyto nalezají však vezdy nové důkazy, že na př. z pilin a jiných ingrediencí líhnou se samy sebou blechy, štěnice atd.

Věda měla notnou potíž, než zvrátila oba tyto články víry.

Pomineme mlčením celý onen dlouholetý, roztrpčený boj o otázce praplození počínaje od dob Frant. Ridiho (1668), který zvrátil domnénku o vzniku hmyzu z bahnišť, až po M. Pasteura,[1]) jímž dle výroku Th. H. Huxleye byla nauce o praplození zasazena poslední smrtelná rána.[2]) Lpí-li přes to vše někteří zpytatelé dosud na domněnce, že praplození snad přece má platnost pro nejnižší organismy, jsou to pouhé jen spekulace — exaktní vědou neuznané — a mající důvod svůj v mylném názoru přírodofilosofickém.

„Byla doba," praví Chr. Winer[3]) „kdy zárodky a buňky nemohly existovati, ješto země byla žhavě-tekutou. Ješto před prvým vznikem živoucích bytostí byly jen neživé atomy, musely z nich vzniknouti a sice za zcela zvláštních, nám úplně neznámých poměrů." — Rovněž J. C. Bedřich Zöllner[4]) mínil, že jiný původ organismů nedá se mysliti a že tedy otázka praplození či samoplození deduktivně jest rozhodnuta, neboť o tom, že kdysi skutečně samoplození se událo, nelze rozumu lidskému pochybovati, leč že by popíral zákon příčinnosti. — R. Virchow[5]) soudil, že nutno uznati buď theorii stvoření neb nauku o prvoplození, byť i pro tuto nebylo nižádných (induktivních) důkazů a každý, kdož ji zastával, z omylu byl usvědčen od přírodozpytců, nikoliv od theologů.

Ovšem kdyby tertium non datur, nezbývalo by nám, leč věřiti buď v praplození neb — ve výkon tvůrčí! Ale závěr na příčinu mimopřírodní prohlašuje právem F. A. Lange[6]) za opuštění vědecké půdy, a praví, že „v oboru vědeckého bádání nejen nemá žádného místa, nýbrž vůbec ani nezasluhuje zmínky." H. G. Bronn,[7]) překladatel spisu Darwinova, se vyjadřil: „Je-li třeba osobního tvůrčího výkonu jednou, tož jest nám pak již zcela lhostejno, zda-li tento první výkon tvůrčí se od-

---

[1]) Annales de chemie. Paris 1862, T. XIV.
[2]) Viz C. G. Giebel: „Tagesfragen aus der Naturgeschichte" Berlín 1857 194 a sl; E. Otto Taschenberg: „Die Lehre von der Urzeugung." Halle. 1882, 25.
[3]) „Grundzüge der Weltordnung" Lipsko 1863, 775.
[4]) „Über die Natur der Kometen" Lipsko 1872, předml. XXVIII.
[5]) „Die Freiheit der Wissenschaft im modernen Staate." Berlín 1877, 20.
[6]) „Geschichte des Materialismus." Iserlohn 1873, II. 235.
[7]) „Über die Entstehung der Arten." 1860, 516.

náší k jedinému, neb 10 neb 100.000 druhům, neb zda se stalo tak jednou pro vždy neb zda se to občas opakovalo atd.“ a C. v. Nägeli [1]) uznává prvoplození, ješto by jinak musel uznati zázrak, a známý apoštol darwinismu Dodel-Port [2]) odkazuje nás, byť i poněkud nesměle, na — „příští století.“ Sterry Hunt, Edgar Quinet, H. E. Richter, W. Thomson a j. mínili, chtíce uniknouti z tohoto začarovaného kruhu, že organismy dostaly se na zeměkouli meteority z jiných hvězd a že se rozšířily, když se byla země s dostatek ochladila.

Než neprohlédaje ani ke mnohým astronomicko-fysikálním nesrovnalostem, nebyla by tím otázka zodpověděna, nýbrž jen — posunuta. Vždyť po jejich mínění i tyto jiné hvězdy, které nyní prý jsou již ochlazeny, druhdy byly ve stavu žáru, v němž organismy přec nemohly existovati. Odkud dostaly se „první organismy“ na tyto hvězdy?

Ještě jiní učenci, na př. Theodor Fechner [3]) chtěli se zázraku tomuto vyhnouti tvrdíce, že celý svět byl prvopočátečně kosmo-organickou koulí, v níž skryta byla snaha vyvoditi nejprve větší stabilitu a spolu i divergenci. Následkem toho rozpadla prý se země v ústrojné i neústrojné molekule, ale tak, že ústrojné oproti neústrojným byly staršími a neústrojné teprve z ústrojných vzešly. S ním souhlasil i L. Čelakovský, [4]) jemuž samoplození v pradobě zemské bylo pravdě nepodobným: „Místo abychom si myslili zemi v prvním vývoji jejím jakožto úplně neživou, neústrojnou hmotu, představme si, že zárodky života od počátku chovala ve své útrobě, buď že pralátka země částečně už organický sloh měla.“ W. Preyer [5]) domníval se dokonce, že ze žhavé planety naší byly na stydnoucím jejím povrchu vyloučeny látky, jež nyní zoveme ústrojnými.

Jest nám věru s podivením, jak možno uznávati organismy před neorganismy neb život organický v domnělém pravěkém žáru!

Se stanoviska přírodních věd a filosofie nelze připustiti nižádné z těchto domněnek, neboť zákony, které nyní v přírodě působí působily vezdy stejně a také veškeré zkušenosti geologie, palaeontologie, dovodily, že druhdy byly v podstatě na zeměkouli tytéž poměry jako nyní. A nevznikají-li za naší doby z neorganismů organismy, tož nevznikly také v dobách nejšedivějšího pravěku, t. j. nikdy. Organismy jsou rovněž tak věčné jako země. Vrstvy jsou tu; ony samy jsou, jakož i jejich součásti, důkazem věčného trvání říše rostlin a živočichů, jsouce jich pevným pomníkem; neboť bez vápna žádný živec, žádná žula a bez rostlin a živočichů žádné vápno!

Nesmíme tedy nižádnou z říší přírody pokládati za pouhé osazení cizí půdy. Veškeré úkazy a tvary přírody jsou články a sice nutnými články jediného řetězu a neméně, než-li jsoucnost rostlin a živočichů

---

[1]) „Mechanisch-physiologische Theorie der Abstammungslehre“ Mnichov-Oldenburg. 1884.

[2]) „Moses oder Darwin.“ Curych 1889, 101.

[3]) „Einige Ideen zur Schöpfungs- u. Entwickelungsgeschichte der Organismen“ 1873, 105. Viz a contr. O. Schmidt v „Auslandu“ 1874, č. 3.

[4]) „Nynější stav otázky praplození“ v „Osvětě“ 1877, 209.

[5]) „Naturwissenschaftliche Thatsachen u. Probleme“. Berlín. 1880, 51 a sl.

zakládá se na půdě, která je nosí a živí, spočívá i půda sama na jsoucnosti rostlin a živočichů. Též rostlinstvo samo jest nerozlučně spojeno se živočišstvem, jak v minulém článku jsme dovodili. Buď živí se živočichové bezprostředně rostlinami neb jinými živočichy, kteří na stravu rostlinnou jsou odkázáni. Vyhubení některých bylin jde v zápětí řada proměn jiných. Rostliny mezi sebou omezují a podmiňují se zcela obdobně jako živočichové. Vymření jedné skupiny, či t. zv. druhu jest často náhle příčinou nové, četné tlupy rostlin v krajině, v níž před tím nebylo ji viděti. Zbujnění, rozmnožení jedněch potlačuje jiné. Každá bytost sama pro sebe jest účelem, každá bytost projevuje sebe a zjednává sobě platnost a přece stanoví tvar jedné tvar druhé.

Vezmi jakýkoliv kámen, jak vklíněn jest v jiné tvary. Tvoří krystal. Než stěží lze domysliti se jakéhosi pravidla. Snad ani jediná plocha není úplně vyvinuta. Tato osa jest zkrácena, ona prodloužena. Více krystalů jest mezi sebe vsuto a takto na překážku vzájemnému svému rozvoji.

Při organismech roztrousí se milióny a milióny semének a zárodků a přicházejí na zmar. Tisíce opadá plodů a sotva jediný z nich uzraje; tisíce životů se ničí a sotva jediný z nich se vydaří!

Pozoruj strom. Prozkoumej loubí jeho, list za listem. List tento jest sežloutlý, onen rozežrán, tento svraskalý a drsný, onen uzlovatý, tento protažen do délky a šířky, onen znetvořen v polovičním vzrůstu. Snad ani jediný list není zcela vyvinut u kráse volné a bezúhonné.

Rovněž tak neduží zvíře. Jeden neb druhý úd jest méně vyvinut neb chybí úplně. Mnohdy vyskytnou se orgány, jež nikterak životním podmínkám zvířete nejsou přiměřeny. Proto znetvořují se a jiné tvary je přerůstají. A přece dědí se od rodu k rodu!

Žádný člověk nemůže býti druhému dokonalým vzorem ani zevnější krásy, ani vniterní síly těla, ani bytosti a hloubi ducha. Na mnohých sotva jeden jediný díl jest výborný. Většina jest bezvýznamna, pravšední, politování hodna a ponížena. Protlouká se životem, anižby účel jakýs a výsledek byl patrný.

Pracně jen vytváří si umělec mnohonásobným pozorováním ideál lidské postavy. S úžasem a podivením pohlížíme k oné menšině, která zářivými přednostmi vyniká nad milióny méně nadaných spolubratří . . .

Pozoruj činy a události dějinné: co lidí a národů, tolik bezpráví a násilí a vražd! Mnoholikrát vznikly říše rozsáhlé, tolikrát byly i zničeny! A jaký konec? Není to téměř ustavičně táž stará hra, jež se neustále opakuje? Jména se střídají s osobami, věc trvá vždy touže, dobře nám známou.

Tak tedy všude ukazují se nedostatky a vady. Proto běsní zničení a rozklad ve všem. Každá věc obsahuje símě smrti. Veškeré tvary a údoby kolísají se již na nejzazší hranici úplně nedokonalého a proto nemožného. Kdyby za určitých poměrů byly jen o vlas jinými, nežli jsou, nemohly by trvati, ba ani ne vzniknouti. Ale tak, jak jsou, nemají žádného trvání; každá bytost jest pro všechny ostatní nedostatkem a úbytkem, neboť různí se od nich tím, co má zvláštního; ale spolu jest jim též doplňkem a potřebou, neboť může jim dáti, čeho se jim nedo-

stává. Není tedy jen všestranného omezování, nýbrž i všestranného doplňování.

Všude, ve všech částech přírody jeví se vzájemná úvislost, byť i nebylo lze nám ji vystihnouti na první pohled. Všechny ty články velikého řetězu — ač každý o sobě kroužkem celistvým jest — podporují a drží se vespolek; žádný druhému není podřízen; o žádném nelze říci, že by dokonalejším byl jiného, neboť každý nese a jest nesen stejnou měrou. Lesknoucí se křišťal, třpytící se drahokam i neúhledná hrouda hlíny; vonná květinka v trávě i sladké ovoce mohutného stromu; těkavý motýl i líbezně pějící slavík, jakož i hnusný ještěr a strašný dravec; všickni žijí jeden druhým i jeden pro druhého! Ba ještě více! Oni všickni umírají též jeden pro druhého! Hynutím přírody udržuje se právě její život a boj o život není leč život sám, kdežto smrť toliko bodem, pouhým prahem a přechodem k životu jinému; jest to jen procitnutí z jednoho snu ve druhý. Umírání jest tedy jen vzájemný vztah, obapolný pojem: každá bytost umírá, a přece — žádná, neboť nic ve všemmíru se neztrácí a nemůže býti dokona zničeno.

Smrt jest neméně nutna jako narození a odvěčná změna není leč odvěčný rozvoj v před a rozvoj v zad, vznikání a zanikání. Vesmír jest v každém okamžiku u cíle svého rozvoje, neboť každá fáze rozvoje má objektivně týž význam pro celek. Vše ve světě jest tedy „účelem“ a „prostředkem“ zároveň.[4])

Není tedy také třeba na přírodu pohlížeti spůsobem tak tragicko-pessimistickým, jak to mnozí stoupenci theorie descendenční činí; není třeba prohlašovati ihned všeliké závodění, jaké ovšem všude se děje, všelikou větší neb menší starost o výživu, všelikou řevnivost a horlivost pohybu a práce, slovem všeliký konkurenční boj v životě v Darwinově smyslu za boj *o* život!

Rovněž mylné jest souditi, že by nutným důsledkem tohoto boje o život (struggle for life) byl vezdy a všude t. zv. „přirozený výběr“ (natural selection), tak že by se v přírodě zachovávaly pouze tvary výhodnější a v neustálém tomto rozvoji ke tvarům výhodnějším jevila se ona jakási teleologická snaha po stálém zdokonalování.

Předně jest patrno, že slovo „výběr“ jest výraz vzatý z lidského konání, neboť příroda nemá rozumu, aby si cosi „vybírala“; a praví-li Darwin (2 vyd. 94.): „Příroda pomýšlí stále, jak by vynalezla nejnepatrnější odchylky či přeměny, aby zavrhovala špatné a zachovávala i zlepšovala dobré“, nezní to jako onen spartánský zákon, jako podání Platonovo a Aristotelovo: Děti mrzáci buďtež při narození usmrceni? Také příroda odstraňuje „špatné“ tvary, paplody (monstra), nikoliv však z péče a prozřetelnosti, nýbrž poněvadž mládě — jehož rozvoj byl porušen — musí zahynouti, jakmile bylo z lůna mateřského vyvrženo, ješto ani normálním poměrům nevyhovuje. A byť bychom třeba i směli říci: Příroda ničí špatné, zachovává dobré! nesměli bychom souditi přece dále: Příroda zlepšuje dobré! Dále sluší uvážiti, že by rozvoj některých ústrojí vyžadoval dlouhých dob; za tím byla by nehotová novota v boji o život

---

[4]) Srv. Lic. Dr. Friedrich Kirchner, Der Zweck des Daseins, Berlín 1882.

ne-li škodliva, alespoň lhostejna; neboť jakou výhodu v boji o život měla by rostlina neb živočich z prvých nekonečně malých rudimentů jakési nové vlastnosti, neb jakéhosi nového ústrojí? Nemůže býti tedy přirozený výběr následkem boje o život. — Neméně odporuje přirozenému výběru v Darwinově smyslu dědičnost nevýhodných, ba škodlivých známek. Ptáci pestře, ba křiklavě opeření stávají se snadno kořistí svých nepřátel; člunkové výrostky na zobácích a vlekoucí se chvosty vadí jim v letu i páření. Posléze, kterak může býti v přirozeném výběru o boji o život vůbec řeč, mají-li některé organismy nad jinými takovou převahu, že nelze se jim proti ní ani brániti? Netopýři ničíce hmyz nepomýšlejí na to, aby lapali jedince jen nejnezpůsobilejší; kočky, lišky, káňata atd. žerou, pokud nám známo, jen myši, jež si uloví a nedbají nikterak Darwinova přirozeného výběru a viděli bychom věru rádi čápa, jenž by z péče, aby podporoval zdar určité „species“, vybíral si jen žáby nejslabší neb volavku, aby si vyhledávala ryby jen špatněji ustrojené!

Tak právě ono hlavní jádro theorie selekční, t. j. přirozený výběr nelze si z boje o život vyložiti, což ostatně i Darwin, pravdymilovný jako vždy, veřejně doznal sám.

A není to také boj o život, který zatlačuje starší t. zv. „druhy“ z pozemského jeviště, nýbrž přirozený průběh stárnutí a odumírání tvarů. Jsou to prostě tvary mladší, které pravidlem přežijí starší. Ovšem mohou mladší tvary mnohdy býti výhodnějšími, velmi často jimi však nejsou. Odlukou vzniklý mladší tvar přežije tvar kmenový jako syn otce, jako dítě starce, nikoliv že by zevně byl utvořen výhodněji, nýbrž z důvodu vniterného svého mládí. O ssavcích naší zvířeny nelze oproti jich předchůdcům, jak se nám zračí v útvaru t. zv. doby terciérní, říci, že by s morfologického stanoviska byli lépe organisováni, že by representovali „tvary vhodnější či dokonalejší!“ Asijský slon přežil mnohem silnějšího mamuta; hnědý medvěd medvěda jeskynného; lvi, hyény a j. větší i silnější diluviální předky, aniž bychom mohli znamenati na změněné kostře těchto ssavců jakousi „výhodu“, neb „zdokonalení“; aniž bychom je mohli označiti jako „favoured races in the struggle for life.“

Vůbec nelze ve výjevech směny ústrojného světa dovoditi rozvoj ku tvarům stále výhodnějším a dokonalejším, neboť i tu jeví se nám jen pouhé kolísání vzhůru a dolů podobné vlnění neb pohybu kývadla. A jako všeliká theorie o počátcích obsahuje v sobě logický odpor a faktickou nemožnost, tak postrádá i všeliká idea o domnělých konečných cílech, k nimž prý organismus spěje, všelikého zdůvodnění.

Příbuzenstvo mezi jedinci a skupinami jedinců jest totiž velmi spletitým a nelze říci, že by se šířilo pouze jediným směrem, tak že bychom mohli je pořádati v jedinou řadu neb ve více řad vycházejících z jediného pratvaru. Ješto každý jedinec neb skupina jedinců jest kombinací přerůzných charakterů a výsledkem mnohých příčin a poměrů, nejeví se nám jich komplex jako na všechny ostatní strany volné rozvětvení genealogického rodokmene, nýbrž spíše jako souvislost síťová podobná žilovi listů na stromě a sice rozčlenění tak složitému, že vůbec je nelze znázorniti tabelláricky na ploše, nýbrž bylo by třeba i rozměru třetího.

Dle stanoviska, s jakého příbuzenstvo organismů pojímáme, jeví se nám typy ve zcela různých skupinách a souvislostech. Tím vysvětluje se nemožnost určiti, co by t. zv. „druh“ byl a podati jasný i správný jeho výměr. Ch. Darwin dovodiv, že t. zv. „druhy“, o nichž dříve se za to mělo, že jsou stálými a nezměnitelnými, se mění, střídají a v sebe přecházejí, dovodil tím vlastně, že ve skutečnosti není mezi nimi žádného ohraničení, t. j. že vůbec není žádných „druhů“. „Druh“ jest ryze lidským pojmem, jehož člověk užívá, aby mohl přehlédnouti jednotlivosti zevnějšího světa, kdežto přírodě existují pouze jedinci a skupiny jedinců.

Nastává tedy otázka, jaké jsou to as příčiny, jimiž jest podmíněna změna organismů.[1])

Pozorujme tedy nejprve poměry, jaké nyní vládnou na zemi. Všeliká skupina rostlin a živočichů dlí, jak známo, na určitém území, kdež má svou t. zv. oblasť. Tuť vyvinují a množí se. Záhy stávají se jí však meze těsnými a proto se rozšiřuje každá skupina za meze své oblasti.

Než tímto rozpínáním nemůže nastati ještě žádná změna, neboť v případě tom nemůže býti řeči o přirozeném výběru, ješto jedinci téže skupiny mohou se křížiti neomezeně; v případě tom trvá tedy jednotvárnost, jež se neruší ani změnou některého jedince, neboť jeho zvláštnost mizí opět v některé příští generaci.

Má-li však změna nastati a trvalou se státi, jest třeba, aby jedinci dleli po delší dobu a prostorně odděleni od ostatních jedinců téže skupiny.[2])

Příčiny takového odloučení bývají přerozmanité: Ptáci, hmyz a t. p. stěhují se samovolně; semena rostlin bývají zanášena proudy vzduchu neb vod v odlehlé krajiny, kdež vládnou jiné podmínky životní, t. j. účiny podnebí, půdy, vzduchu, světla, tepla a t. d. jsou jiné, kde zejména množství a jakost potravy se různí od množství a jakosti v původní oblasti. Těmto zevnějším poměrům musí se přizpůsobiti.

Dostalo-li se jim v novém území na př. potravy v míře hojnější i vydatnější, nastává rozvoj, t. j. změna v před; neboť není jim třeba užívati některých částí těla, napínati tolik sil a t. p. Vývoj ten trvá ovšem jen potud, pokud se dosahuje ještě příznivějších podmínek životních[3]); jinak nastává změna zvratná čili zvratnost, která nicméně se zachovává, od rodu k rodu dědí a posléze stálou se stává, ač-li podmínky životní nezhorší se tou měrou, že nedostatkem potravy síly jedinců úplně se vyčerpávají, skupiny jednotlivců stárnou a ustupují tvarům mladším. Tím menší se valně jich počet, jehož zbytek uchyluje se pak do krajiny jiné, kdež vládnou jiné poměry a vymírá v prvnější tedy úplně.

[1]) Srv. Moritz Wagner: „Die Darwin'sche Theorie und das Migrationsgesetz der Organismen“. Lipsko. 1868.

[2]) Hranicí takovou nebývají jen širá moře, rozsáhlá pohoří, nýbrž mnohdy i dosti nepatrné řeky.

[3]) Rozdíl tento ovšem mizí opět, není-li přirozená hranice mezi kolonisty a prvotním domovem dostatečnou, aby zabránila předčasnému styku s jedinci vlastního druhu.

Takto děje se časem vzestup a sestup až k úplnému zmaru a jak květena tak zvířena neoprávňuje nás nikterak k mínění, že by bylo pokroku všeobecného a do nekonečna, nechť si jej představujeme přímočárně, závitovitě neb na způsob rozvětvení.

Z přečetných dokladů uvedeme pouze několik:

Blízce spřibuznění živočichové změnili se v krajinách od sebe vzdálených tou měrou, i konstitucí, že na mnoze byli pojímáni jako zvláštní „druhy". Tak liší se ceylónský a africký slon, jedno- a dvojhrbý velbloud, sajhy různých zemí, asijský jednorohý a africký dvojrohý nosorožec, africký krokodil a americký kajman.

Australie, země, která podnebím, řekami, suchým ovzduším se různí ode všech krajin na zemi, má také zvláštní květenu a zvířenu. Žádný soumar, žádné zvíře domácí, žádné zvíře mlékodárné, žádný zpěvný pták; za to však klokan (didelphis), darbík (Hypsiprymuus), vačice (oposum, Phalangista), vombat (Amblotis), krt vaknatý (Notoryctes typhlops), ježury, ptákopysk (Ornithorhynchus), Kivi-Kivi, jenž nemá křídel, pes dingo, který neštěká a jiné dobrodružné postavy. Stromy nemají listů zelených, nýbrž mdle bílé a úzké, jež neposkytují žádného stínu a kromě toho posázeny jsou ještě ostny.

Rovněž tak liší se nehostinné pobřeží Australie od protějšího Timóru, jenž téměř zahradě rajské se podobá.

V jižní Americe jsou téměř veškeré druhy zvířat menší, než-li parallelní druhové starého světa; kaiman jest menší nežli ostrovid, puma oproti lvu, pštros oproti pštrosu africkému, jaguár oproti tygru, onsa oproti pardálovi.

Všech těchto úkazů příčinu sluší hledati v přirozených příčinách a účincích, které jsme byli vyložili.

Mnohé změny jsou také s určitostí již zaznamenány. Ssavci v Syrii a Persii honosí se dlouhou, měkkou srstí a zvířata tamo aklimatisovaná nabyla srsti podobné. Na Korsice nejrůznější zvířata, koně, psi atd. stávají se skvrnitými. Ovce, jež byly zavezeny pro pěstění vlny ze Španělska do Paraguaye, zrůdnily se úplně a nabyly vlny krátké a drsné. Domácí kočky, jež tam před 300 roky byly zavezeny, jsou o jednu čtvrtinu menší, štíhlé, jemných údů a jeví oproti nově přibylým kočkám odpor a naopak dařilo se našim morčatům, jež jistě pochodí od americké Cavia Aperea, která žijíc ve volné přírodě dokona se od nich liší a zcela jiné zvyky má, s níž opět krotká morčata se nechtějí pářiti. Podobně pochází naše domácí kočka od různých druhů koček divokých, zejména od tří nubických druhů (Felis caligulata, Felis bubastes a Felis chaus) a liší se od nich nejen povahou, nýbrž i tím, že následkem změny podmínek životních nabyla o $^1/_3$ delší i širší kyšky. — Také kočky žijící na osamělých ostrovech (Ceylonu, Manu, Antigua) různí se ode všech ostatních zcela zvláštní povahou. Veškeré koně jihoamerických pamp pocházejí od tlupy, kterou tamo ztratili r. 1537 Španělé a liší se úplně od svých pradědů, šedých, slabohřívých ořů středoasijských stepí, odkudž Arabové je přivezli do Španěl. Králíci na ostrově Porto Santo (Lepus Huxleyi) pocházejí od několika králíků, jež byl r. 1419 vysadil na tento ostrov jakýsi španělský kapitán a změnili se

tu tvarem, velikostí, barvou i způsobem života tak, že uznávají se za samostatný „druh". Prasata na Kubě vzrostla o polovinu; mají vztýčené uši a černé štětiny; na Kubagui nabyla naopak neobyčejně dlouhých tesáků, kdežto prasata zdivočelá na vysočině provincie Para chrání se oproti tužšímu podnebí hustým vlněným rounem. Tytéž změny jeví též rod lidský: Černoši spoj. států severoamerických nemají již typus jako černoši afričtí. Jich kůže jen zřídka kdy jest sametově černá, ač téměř všickni jich pradědové pocházejí z Guineje. Nemají též tak vyčnívajících lícních kostí, tak masitých pysků, tak sploštěných nosů, tak husté vlny, tak bestiálního vzezření a p., jako jejich bratři ve starém světě. Za 150 roků změnili se velice.[1]) Yankee v sev. Americe ukazuje již v 2hé generaci některé rysy typu indianského.[2]) V 3tím pokolení rodin württembergských, které se r. 1816 usadily v okolí Tiflisu a pouze mezi sebou uzavíraly sňatky, nebylo lze poznati württemberský původ.[3])

Velice zajímavým dokladem přizpůsobování se poměrům životním jsou také brouci na ostrově Madeiře a Teneriffě, jimž pokrovní křídla srostla, kdežto spodní křídla buď úplně zmizela nebo velice zakrněla, tak že tito brouci nemohou lítati. Předkové těchto rodů, kteří uměli lítati, byli smeteni vichřicemi do moře, kdežto zbylé tvary indolentní se zachovaly a rozmnožily. Brouk Leptodera Hohenwarti v jeskyních adelsbergských nepostrádá jen křídel, nýbrž i zraku a také hmyz, ryby a netopýři ve slujích Štýrska a v Kentucky jsou slepi, ač prvotně měli oči. A obdobných příkladů bylo by lze uvésti veliké množství.

Není tudíž nižádné pochybnosti, že zevnější podmínky životní mají rozhodující účin na změnu organismů. Ovšem nejsou podmínkami těmito vyčerpány veškeré důvody změny organismů, neboť, jako nic v přírodě není výsledkem jediné příčiny, nýbrž více příčin byť nám i neznámých, tak také zevnější poměry nejsou důvody jedinými, jimiž nastává změna jedinců a skupin jedinců. My pokládáme je pouze za důvody hlavní z mnohých jiných a uvážíme-li, že již za doby historické, omezené naší zkušeností, jeví se účin vnějších poměrů a jich záměna v míře tak značné, pochopujeme, že za oněch dlouhých dob předchozích, kdy periody ledové se střídaly s vegetačními, kdy tedy také podnebí, vzduch, teplota, rozdělení moří a pevnin bylo jiné, kdy celé krajiny a celá území zponenáhla klesala v hloub a jiná opět se vynořovala, jak se to dosud děje i stále díti bude, kdy tedy také organismy byly nuceny putovati ze severu na jih a naopak, přirozeným i nutným toho důsledkem byla značná i trvalá změna rostlin a živočichů.

Ovšem nebyla změna ta jen změnou v před ve smyslu Darwinovy theorie, nýbrž spolu a současně též změnou zvratnou, jak toho nesčetné máme příklady. Pomněme na př. jen na rozmanitý i pestrý svět měk-

---

[1]) Réclus u K. Vogta, „Vorlesungen über den Menschen", Giessen 1863, II.. 234.

[2]) Srv. O. Peschel v „Auslandu" 1867, 462. Paul Toutin, „Un Français en Amérique", Paříž 1876, 106.

[3]) Nikol. z Chanykowa, „Mémoire sur l'ethnographie de la Perse", Paříž 1866, 14 a sl.

kýšů v t. zv. dobách primérních, na nesmírný počet hlavonožců (cephalopoda) a ramenonožců (brachiopoda)! Neznáme nyní v moři žijících ramenonožců ani 100 t. zv. druhů a ty jsou děsně degenerovány, kdežto v t. zv. době palaeolitické známe jich až přes 1400! V útvarech prostředního silúru vyskytují se v takovém množství, že Joachim Barrande napočetl neméně než 1577 různých silurských druhů. — V naší době ustoupili a hlemýždi (gasteropoda) a lastury (bivalva) nabyli převahy. Rovněž dostoupil rod nyní úplně vymřelých trojlaločných raků t. zv. trilobitů v době silúrské značného stupně rozvoje a byl zastoupen mnoha tisíci druhy. Ale již v útvaru uhelném nalezáme po nich jen chatrné stopy, které v útvaru permském mizí úplně.[1])

Také druhdy v přečetném množství žijící t. zv. Ammoniti, jichž skořepina měla tvar pravidelné spirály v rovině, později se vinula v prostoru, pak rovně, posléze různě se zkřivovala, vymřeli již v době křídové.

Při tom nalezáme některé tvary organické velmi vyvinuté jako na př. t. zv. mořskou lilii (encrinus liliiformis) v útvaru permském i silúrském, náležející v řád hvězdýšů, jejíž skořápka skládala se z více než 30.000 oddělených částic, tak že tím vyhověno bylo všem potřebám zvířete v ní bydlícího; neb v anglické a švábské liasové břidlici pochovaný a dosud žijící druh lilijic (Pentacrinus), z jichž tisíceronásobně rozvětvených ramen Quenstedt napočítal neméně než 5 miliónů deštiček vápenných, kdežto druhy našeho věku jsou značně menší a u menším množství. Také mořští ježkové nejstaršího či palaeolitického věku měli složitější skořápky, nežli za period následujících a doby naši.

A to nemá platnost pouze o t. zv. „nižších“ organismech, nýbrž také o ostatních třídách živočišstva. Tak měli na př. plazi doby sekundérní — jak vůbec známo — ústrojí mnohem „dokonalejší“, nežli kterýkoliv nyní žijící zástupce této třídy na př. krokodil; žili v nesčetných druzích i exemplářích často velmi značné velikosti a vyhynuli, anižby bylo možno stanoviti jakýsi „pokrok“ vniterní jich organisace od doby triasu až po útvar křídový.

Rovněž ukazuje nám následující doba terciérní a diluviální velikolepý rozvoj světa ptáků i ssavců, před nimiž nynější ptáci a ssavci musí ustoupiti do pozadí neb jichž slabou jen odlikou jsou nynější potomci. A takové nesmírné množství tlustokožců a jim podobných zvířat, jaké žilo jen v Evropě v době eocénu, nežije nyní na celé zeměkouli!

Týž úkaz také v říši rostlin. Tak existuje na př. rod t. zv. kalamitů, který v době uhelné kromě nesmírným individuelním rozvojem vynikal též báječnou bohatostí tvarů; nám však pouze v jediném druhu se zachoval, který jak nepatrnou velikostí, tak i jednotvárností vegetačních organů se liší od svého vzoru v pravěku.

Nez na základě prostého našeho názoru o pouhé, odvěčné změně

[1]) Joachim Barrande („Systeme Silurien du centre de la Bohème“ I. Paříž a Praha 1871.) dospěl ve svých studiích o silúrské době k výsledkům, jež podstatně se neshodují s theorií Darwinovou. Z jakéhosi trilobitu vyvinul se ovšem t. zv. Eurypterus, jehož otisky byly nalezeny již ve vrchních vrstvách silúrských a který již poněkud se podobá našim rakům.

květeny i zvířeny na naší zeměkouli — již ovšem správné zásady theorie Darwinovy nejsou vyloučeny — lze si snadno zodpověditi i jiné dosud sporné otázky:

1. Jest na př. zjištěno, že nejnižší organismy, na př. gastraly, kořenonožci, nálevníci, bryozoa, foraminifera, mořské houby, lišejníky, řasy, plísně, jakož i jisté druhy lastur trvají po věčnost beze všeliké změny. Totéž dovodil Davidson o oněch čtyrech druzích měkkýšů, totiž rhynchonella, crania, discina a lingula; jiní o rodu t. zv. nautilů náležejících mezi hlavonožce (cephalopoda). Vzniká otázka: Proč existují tyto organismy dosud a proč nezměnily se ve tvary vyšší, je-li boj o život a přirozený výběr nutností a děje-li se od nepamětných dob? Vždyť Ch. Darwin prohlásil, že organismy nejsložitější jsou i nejdokonalejší t. j. nejvíce schopni života; že tudíž nalezají se ve stavu, ku kterému prý veškeré organismy v boji o život stále víc a více se blíží! Kdyby však organismy v konkurenci o život postupovaly vždy výš, mohli bychom právem očekávati, že též protisté v oné nezměrné době, za které jiné organismy avansovaly ve slony a opice, alespoň poněkud postoupili v před! · A takto vidíme nejen, že oněch „nejnižších“ tvarů jest dosud báječné množství, nýbrž že prodlením věků se nezměnilo valně ani toto množství! Tak nalezeno na př. mořských hub (spongia):

v útvaru primérním	27 druhů;	koralů 440 druhů
ve starším útvaru sekundérním	48 „ ;	„ 37 „
ve mladším „ „	360 „ ;	„ 450 „
v útvaru molasovém	104 „ ;	„ 380 „
a nyní žije hub	205 „ a	„ 460 druhů![1])

Či snad bylo by nám uznati domněnku Lamarckovu, že organismy ty stále a stále se nahražují — praplozením?

Nikoliv! Výklad jest na snadě: Organismy ty trvají beze změny, ješto v nepřetržitém jsou vespolném křížení a ješto u nich ani o jakémsi boji o život ani o jakémsi přirozeném výběru nemůže býti řeči. V šírém oceánu dostává se jim po věčnost stejné potravy, stejného tepla, světla i stejně velikého, nesmírného prostoru. A byť si prodlením dob pevnina a moře vystřídaly svá místa, děje se záměna tato tak zvolna, že mají dosti času, by zcela nerušeně se přestěhovaly dále. Přirozený výběr není tedy žádnou pro ně nutností, neboť jest podmíněn trvalou prostornou odlukou. Proto také t. zv. světoobčanské druhy rostlin (rostliny pobřežní, tajnosnubné, na př. přesličky (equiseta), plavuň (lycopodia či selaginella) a živočichů (na př. t. zv. chrupavčité a kostnaté ryby, motýl nazvaný babočka bodláková (Vanessa cardui), sova pustovka, vlaštovka, čáp, potkan) zachovaly se od nejstarších dob až do nynějška beze změny a některé z nich lze sledovati ve všech geologických periodách.

2. V pyramidách a skalních hrobech Manoferu a Uastu (Théb) nalezeny byly mumie posvátných ptáků (zejm. Ibis religiosa), krokodilové, jichž stáří zasahuje až do doby Ramessa I. (k. r. 1320 př. K.) a přece podobají se úplně druhům dosud v horním Ponílí žijícím! Proč, zní otázka, nezměnili se tito druhové za 4000 roků, je-li přirozený výběr

[1]) G. H. Otto Volger: „Erde und Ewigkeit“ Frankf. nad M. 1857, 566.

stále činným? Odpovídáme: Údolí Nilu jest územím zeměpisně uzavřeným, pouští a mořem ohraničeným, ibis, krokodil jsou zvířata pobřežní, která se pouze tam zdržují a nikdy se nestěhují t. j. podmínky životní nemění. Kde není však žádné trvalé a prostorně oddělené záměny místa, tam neutvoří se žádná isolovaná kolonie, tam nemůže se díti také přirozený výběr. V dřívějších periodách však udála se jistě podobná záměna místa a proto liší se aligatóři v tropické Americe a ostrovidové na Nigru a Gangu tak velice od krokodila nilského, že mnozí učenci je pokládali za zvláštní druhy. Obdobně lze si vyložiti též nezměnitelnosť rostlin, jichž zbytky byly nalezeny v nepálených staroegyptských cihlách, jakož i jiných živočichů, ba i lidí v zemi fara'onů, jakož i cypřišů v náplavech řeky Missisipi, lastur v náplavech veletoku niagárského, které jsou zcela totožny s lasturami dosud žijícími v jezeře Erieském, ač stáří náplavů těch páčí Huxley na nejméně 30.000 roků!

3. Kam poděly se t. zv. tvary přechodné? Nalézáme totiž v útvarech po sobě jdoucích většinou nové tvary rostlin a živočichů, any zatím staré mizí beze stopy a známky, kdežto přece dle theorie Darwinovy musela by se nám jeviti nepřetržitost? Praví se, že vesměs musely vyhynouti, ješto prý byly méně života schopny; ale my vidíme všude spřízněné skupiny oddělené od sebe více méně velikými intervaly, nikde však byť i nepatrný zlomek změny o sobě kontinuívné. Též se tvrdí, že dle principu divergence dvé tvarů, čím více od sebe se liší, tím větší má chanci trvání. Než příroda neví ničeho o takovémto principu. Není příčiny, abychom uznali, že by právě typy výstřední byly trvalejšími, nežli typy intermediárné. Kdyby princip ten byl ve skutečnosti, neexistovaly by posléze leč nejzazší extrémy: snad řasy a ssavci, alespoň museli bychom pozorovati, jak příroda k cíli tomu spěje.

My jsme jiného názoru a opíráme tento o 21.000 leté období, o němž jsme již pojednali v minulém článku. Ješto dle toho kráčím v ústrety své ledové periodě, tož po 10.000 rocích bude okeán pokrývat i jak severoevropskou, tak i severoasijskou nižinu a spojí se též opět s jezerem kaspickým, s nímž druhdy souvisel.

Organismy pevninné i sladkovodní budou pak putovati daleko na jih, snad až za rovník. Nordičtí mořští tvorové přijdou v jiné kraje a poměry životní a změní tudíž přiměřeně dle mírnějšího pásma své typy. Jakmile pak během následujících 10.000 roků pevnina se opět pošine, pokryje nová ložiska křídy pískem a náplavem, kdežto stará křídová ložiska se změní opět ve vápno a podobné útvary.

Jak možno tu na pevnině ke tvarům mořským za její periody tepla opět se vyskytnuvším nalézti přechod v organických tvarech dřívějších stejných poměrů, které, dotýkajíce se, nad sebou jsou uloženy? Vždyť mezi „nyní“ a „kdysi“ jest dlouhá, dlouhá doba! Chceme-li tedy nalézti přechodné tvary pro severní organismy po sobě jdoucích formací, tož musíme je hledati na jihu, ba snad až na jižní polokouli, rozhodně však ne v našich vlastních skalistých ložiskách!

Nejlepší důkazy pro theorii o pozvolné přeměně druhů podaly by nám as plodiny pevninné, ješto jsou mnohem četnější, nežli produkty

moře; ale pevnina jen zřídka cosi zachovává. Toliko rašelina nahromaděná ve vodách pevniny, jakož i ponořené v ní stromové kmeny vzdorují zničení a přeměňují se, jsouce zasypány pískem a náplavem, pod hladinou mořskou ve hnědé uhlí, jakmile útvary je obejímající po ukončené 21.000leté periodě se opět zvednou a souší se stanou. Tu zejmena byly by příhodné ku prozkoumání stromy a srovnání živočišných zbytků jantaru ze severu a jihu obzvláštně vydatným zdrojem vědeckého bádání.

Spolu pronášíme na tomto místě své přesvědčení, že i nejstarší hnědé uhlí se nikdy později nemění v uhlí kamenné, ješto uhlí kamenné jest výhradním produktem moře, jak byl již dokázal nade všechnu pochybnost Bedřich Mohr

Jakkoliv tedy nesnadné jest stanovení přechodních tvarů oněch velikých období, tož přece možno již nyní určitě je dovoditi zejména u dvou:

Fossilní či zkamenělí vačnatí ssavci (marsupialia) v severní Evropě mají své příbuzné rody v Australii. Mladší vrátili se opět, když domovina naše se byla opět proměnila v souš, jsouce ovšem velmi nepodobni zkamenělým oněm tvarům. Po opětných 10.000 rocích utvořily se, když byly vyschly mosty mezi ostrovy jižní polokoule, přechody pro silnější živočichy severu a postupem času a bojem o život vyhynou pak rovněž vačnatí ssavci na polokouli jižní, jako dříve byli vyhynuli jich předchůdcové na polokouli severní.

Podobné poměry jeví nám také rod lidský. Není nižádného důvodu, abychom jeho stáří páčili na statisíce (200 — 800 tisíc) let, byť i zasahovalo do doby terciérní, neboť ledové období není závislé na změně sklonu ekliptiky, nýbrž výstřednosti dráhy zemské. Tím zodpovídá se také otázka po přechodních tvarech pojících člověka s ostatním živočišstvem. Zkamenělé zbytky a nalezené kostry předhistorických lidí na severní polokouli mají rozhodně ráz nynějších Kafrů.[1]) Není ovšem třeba již ani úplných 10.000 roků, aby vyhynuly rody sestárlé přirozeným způsobem. Lodi převezou nás a civilisace ukáže brzy zhoubný svůj účin v boji o život.

Tuť nebude od místa, zmíníme-li se také o člověčenstvu. Nesmíme se ovšem příliš honositi jeho pokrokem, uvážíme-li, jak po nemalé osvětě starověku v zápětí kráčela dlouhá řada nejohavnějšího barbarství, z něhož teprve po téměř 2000 rocích pozvolna se počínáme vybavovati, spoutáni jsouce dosud okovy duševního otroctví.

Pomněme jen na veliké i uměle organisované společnosti v Mexiku a Peru; kde druhdy ve střední Americe rozsáhlá i bohatá se rozkládala města s obyvatelstvem provozujícím přerůzný průmysl a obchod, tam shledáváme nyní jen rozptýlené zástupy divochů. Rovněž dosud zachované zříceniny na ostrově Jávě ukazují nám, že na něm před časy existovala společnost pokročilejší nežli nynější a totéž zvěstují nám trosky v Kambodži. Pomněme dále na veliké říše Egypta a Babylonie! Egypt starý zanikl; Memphis i Théby, Apollinopolis i Hermopolis, Abydos i Tentyra,

[1]) Srv. Darwin: Abstammung des Menschen. Přel. Carus I. 174.

Heliopolis i Saïs, Mendes i Bubastis, Tanis i Pelusium a jak všechna ona mocná a kvetoucí města horní i dolní země se nazývala, zmizela rovněž tak s povrchu zemského jako Babel a Ninive, Susa a Ekbatana, Persepolis a Palmýra; stihl je týž osud, jako Tyrus a Karthago! Sídla moci a nádhery, sídla učenosti a osvěty, světová města přístavná — co zbylo z nich? Nic neb pramálo. Tam, kde druhdy nejvelikolepější se skvěly paláce a přeplněné pokladny nejslavnějších králů země, tam zavznívá nyní s minaretu, vyčnívajícího nad bídné vůkolní chatrče z hlíny, melancholické Azân muezzina, neb hledá poutník ve krajinách pouště marně stopy bývalé slávy, a kde před tisíciletími egyptští plavci vracejíce se z dálných zemí, zdravili břehy své vlasti, kde egyptské lodi obtíženy plodinami i výrobky Ethiopie i Asie v bezpečných přístavech nořily své kotvice, kde dary a poplatky určené pro D'hutmesa a R'amessa se sbíhaly ze všech končin, tam tříští se dnes na útesech korálových zcela spustlého pobřeží pěnící se vlny neb stojí na místech, kde egyptští a féničtí kupci zboží si vyměňovali, několik chatrných stánků arabských...

A kde jsou ony skvělé doby klassického starověku, čas rozkvětu Řecka a Říma? Srovnejme věk ten s potomním úpadem věd i umění neb šťastný věk Periklův s pozdějším temným a pověrčivým středověkem! Srovnejme dále nynější Sicilii, hrubou pověru obyvatelů, jich zmenšený počet, vysílenou úrodnost polí, vylesnění hor s oněmi dobami, kdy vyslán byl tam Cicero, by kupoval obilí pro Řím a máme zjevný obraz zvratného postupu! Totéž platí též o Španělsku, severní Africe a Malé Asii. — Tisíciletí zničily tu právě, co tisíciletí vytvořily. Všude, kde člověk dlel po delší dobu, zanechal po sobě pustinu. Expedice Franklinovy nalezly opuštěné osady Eskymáků a pokládaly sobě za štěstí, setkaly-li se kdesi s tuzemci, jichž se mohly ptáti. Podobně řídne i zaniká stále obyvatelstvo Ohnivé země t. zv. Pešerehové. Mnozí novější cestovatelé již nikoho tam neviděli a pátrali marně po nich v krajinách, v nichž je ještě zastali dřívější cestovatelé.

Na Islandu ubylo od času Eddy mnoho obyvatelů. Přirozený vzrůst trávy, jímž podmíněn chov koní a dobytka, zakrňuje stále, ješto nedostává se půdě zpět minerálních látek, které jí byly odňaty. Podobně dle líčení prof. K. Vogta kráčí záhubě vstříc i Laponsko, severní Švédsko a Norsko. Sob živící se lišejníky nevrací minerálné látky zpět na místa, kde lišejníky rostou; proto ubývá pastvy této stále a již nyní jsou Laponci často na rozpacích, čím by uživili četná svá stáda. Musí proto stále putovati.

Každý pak národ, jehož životní podmínky přirozenými neb lidskými poměry jemu na újmu se změní, upadá nutně v postup zvratný. Vymyťování lesů, zpustošení plodů země škodlivými zvířaty, vysílení půdy a zbavení látek nerostných, otroctví, pověra, tyranie jsou takovými příčinami. A také stagnaci některých národů (na př. Číňanů), kteří od pravěku v ničem nepokročili a jiných (na př. Albánců, cigánů), kteří ač od pradávných dob dlí mezi vzdělanými národy, přece dosud trvají na témže stupni rozvoje, lze si snadno vyložiti na základě našeho názoru.

„Pokrok člověčenstva není tedy neobmezený, jak mnozí si myslili a posud si myslí. Slovutný Macaulay dokonce mínil, že socialisté kul-

turu nynější právě tak mohou vyhladiti, jak to učinili Vandalové a jiní barbaři s kulturou římskou.“ [1])

Ostatně není to, co obyčejně se zove kulturou, vlastně nic, leč větší přičinlivost a obratnost v kořistění z přírody ve prospěch a pohodlí člověka, v ukájení vždy nových potřeb vždy novými vynálezy, krátce ve zlepšení zevnějších poměrů životních. Slovem člověk zlepšuje se ve svých zevnějších poměrech, ale nezlepšuje se ve smyslu vlastní dokonalosti. Jako jinde tak i v člověčenstvu není zříti, že by mladší tvary byly příhodnějšími, nežli vyhynulí. Zrůdnění Římané císařské doby, i tělesně a duševně degradovaní byzantští Řekové nebyli zajisté „tvory vhodnějšími“, nežli jich silní a statní republikánští předkové, kteří sváděli vítězné bitvy vlastní mocnou paží a nikoliv za přispění cizích žoldnéřův a přece — přežili je jich potomci! Také na př. o měšťácích, jichž polovina nehodí se ani pro službu vojenskou, nemůžeme tvrditi, že by byli „výhodněji“ organisováni, nežli jich mocní čeští praotcové, než Husité neb Čechové v dobách Ptolemeových (*μεγάλη ἔθνος οἱ Βαίμοι*), z nichž ovšem nižádný nenosil na nose skřipec a místo těžkého krunýře frak nejnovějšího střihu! Neplatí-liž o mnohých, ba přemnohých slova:

Narodil se, jedl, pil a do škol chodil,
procestoval nejbližších pět měst,
vzal si znejmilejší a s ní děti zplodil,
napsal testament a klidně zemřel jest? (Dr. Jos. Košín.)

A tak nelze nikterak souditi, že by za naší doby celé člověčenstvo dychtilo po pokroku a větším zdokonalení, neboť tak mnohému daří se dalece líp, uchýlí-li se zpět!

Dějiny učí nás, že též úkazy sociální se nemění jevíce se ovšem v různých dobách spůsobem rozdílným, v podstatě trvajíce však vždy týmiž; jest sice pokrok v mechanických pracích, který není však zlepšením práce, nýbrž ulehčením pro dělníky; v oboru t. zv. „lidskosti“ a „mravnosti“ neudál se po tisíciletí, jež pamatujeme, nižádný pokrok. Prodlením 5000 let, kdy zaznamenávaji se příběhy historické, nezměnila se lidská psyché. Srovnejme na př. politickou znalost Řeků a Římanů s naší politickou nevyspělostí; svobodnou filosofii před vznikem křesťanství s nedospělou a theologii sloužící spekulací dob pozdějších a považme, že následek více než 1000letého rozvoje t. zv. „právního státu“ nebyl jiný, nežli povznešení fysické moci a surových i násilnických prostředků na prestol národů, kteří nejvíce pokročili v kultuře. Posledním důsledkem tohoto stavu jest za věku našeho v Evropě vládnoucí caesarismus a militarismus . . .

Cokoliv i mysl lidská vymyslila pro vlastní raçu, bylo marno: žádné símě její nepadlo na půdu úrodnou. Bytostí každého jedince jest právě: zachovati svůj život. Za všech dob a ve všech pásmech ovládaly společnost lidskou tytéž zásady, toliko způsob výjevu byl jiný; práce, náboženství, rodina, stát, vláda, boj, obchod, umění, věda atd. — nemluvíme ani o ryze lidských potřebách, citech a náruživostech — byly ode dávna

[1]) Th. V. Masaryk v „Almanachu na oslavu 70. narozenin Al. V. Šembery.“ Ve Vídni 1877, 142, 178.

činiteli, v něž lze rozložiti dějiny lidstva a které vždy byly, jsou a budou. Způsob, jakým se činitelé tito časem modifikovali, se střídá, zákon přírodní se nemění. Ideje, známosti člověka se rozmnožily, jeho vniterná přirozenost potrvala totožnou. Proto planým jest poukazování na „lepší budoucnost“, na příští „říši věčného míru, štěstí a všeobjímající lásky bratrské“, o níž tak rádi snívají naši socialisté a komunisté. Vše to jsou jen pia desideria, nedosažné ideály podobně jako na př. i myšlenka o „mravním řádu světovém“, kterou tak ironicky illustrují celé dějiny národů a to tím více, ješto pojmy „dobrý“ a „špatný“, tedy i „lepší“ a „horší“ jsou pojmy svrchovaně vztažné.

Nové odrůdy lidské již nevzniknou, ješto nedostává se již hlavní podmínky přirozeného výběru, totiž úplného isolování jednotlivých kmenů po dlouhé generace. Ovšem vyvíjí se však stále nové plemeno míšenců a již tvoří raça taková — t. zv. Mesticové (t. j. Evropani s Američany) — v Mexiku, střední Africe a ve státech jižní Ameriky většinu, ba na ostrově Hayti t. zv. Mulati (t j. Evropani a černoši) třetinu veškerého obyvatelstva. Také vznikají nové národní typy: na první pohled lze rozeznati Severoameričana od Angličana, Vlacha od Francouze, ale takovéto typy nejsou ještě nižádné lidské raçy.

Jinak vysvítá však ze všeho toho, že také v dějinách lidstva nemá se to jinak, nežli v přírodě, t. j. že jest sice nepřetržitá změna, vzestup i sestup až k úplnému zmaru, že však idea o stálém pokroku není leč lahodným snem, pouhou fantasií.

Nezdolně točí se kolo převratu. Čeho před chvílí ještě nebylo, stane se a co se stalo, toho již není. Vyvrženo jsouc vysoko vzhůru, klesne rovněž tak neuprosně dolů. Stále a stále vynořují se vlny a tvoří se bubliny. Vlny se propadávají opět a bubliny se rozplývají, než vezdy vznikají zase vlny nové a nové bubliny povznášejí se nad povrch. Nepřetržitě vyvozují se nové tvary a údoby a staré mizí ve všepohlcující propasti minulosti. Jest odvěčná střídavost a tok a převrat a přeměna věcí bez účelu a cíle. Vlna rozráží se o vlnu, ale moře bouří dál!

O mědirytinách.

Napsal Quido Mansvet Klement.

(Dokončení.)

tenář se asi domnívá, byl-li jistý větší počet snímků s rytiny otištěn, že plotna se stala následkem častého upotřebení k dalším otiskům nespůsobilou a že tím ukončena již, abych tak řekl marasmem, pouť jejího bytí? Chyba lávky! Osudy takovéto upotřebené, zejmena slavné plotny bývají přepestré, poněvadž se jí zmocňuje lakota lidská, která jí umělým spůsobem život prodlužuje, podrobujíc ji dalekosáhlým změnám a vymačkávajíc z ní dle možnosti vše až do poslední čárky. Je-li plotna k dalším otiskům neschopna, nalezne se mědirytec neb umělec, který do starých, již málo znatelných rýh nové prohloubí, některé části zcela přepracuje, tu vynechá, jinde opět přidá, objem plotny zmenší nebo i zvětší a kresbu rozšíří, a tak se stalo, že tištěny snímky s původních ploten i po dvě stě padesáti letech — arciť bylo na nich již pramálo původnosti. Tento tak často se měnící stav ploten přivádí mnohého badatele v zoufalství. Studium změn v rytinách jest velice zajímavé a poučné, pročež podám několik ukázek. Na původní plotně nalezáme na př. Rembrandta a jeho ženu; tuto smazal on sám v pozdějším tisku a postavil na její místo svou stařičkou matku. Mnohé portretní hlavy ryté Nanteuilem změněny v ten spůsob, že na př. na podobizně, představující muže třicetiletého, vypracován mnohem později přídavek, který změnil téhož muže v šedesátníka; ba Lombart vytvořil z podobizny Jakuba II. dle Dycka i slavného Cromwella na původní plotně. Totéž nalezáme na rytinách krajinářů nizozemských, kteří vyhlazovali figuralní oživu krajin a opět ji dle potřeby přidávali, stromoví zbavovali listí a jinde toto nechávali růsti. O zvětšování ploten poučuje nás nejlépe „Pohřbení Ježíše“ od Tiziana, které ryl Poncius a kde na prvních otiscích celá dolejší částť schází. — Po této exkursi na pole technické vrátíme se k dalším dějinám mědirytectví italského.

Dříve již uvedený Baccio Baldini byl tedy první, který ryl měděné plotny pro otisky, avšak několik málo zachovaných prací jeho v museu britském nasvědčuje, že nedostávalo se mu náležité zručnosti; za to však jsou tamtéž mědirytiny od jeho soudruha Sandra Botticelliho (Filipepi), jichž kresba prozrazuje mistra zručného. Jeho milostné a biblické výjevy mají — což jest zvláštní — na sobě poněkud ráz německý, zejmena v řasách oděvů. V Londýně jsou též jiné incunabule mědirytectví vlašského zastoupeny pracemi velikého mistra školy padovanské Andrea Mantegniho (r. 1431—1506), jeho žáka A. Zoana, Florentiňana A. del Verrochio (r. 1435—1488), miniatora a rytce

Gherarda a Antonia del Pollajuolo, z nichž arci na prvním místě uvedený nejvíce vyniká, ačkoliv se na naše doby málo jeho listů zachovalo a jemu přičítané a nejhledanější karty tarokové (celkem padesáte kusů) jím provedeny nebyly. Kromě Zoana ryli po spůsobu Mantegniho Antonio da Brescia a Nicoletto da Modena (Rosex). V jiných městech Italie působili jakožto rytci ještě nesmrtelný stavitel Bramante čili d'Angelo v Miláně, Francesco Francia Raibolini v Bologni, Altobello Melone v Cremoně a žáci Giov. Belliniho, zakladatele starší školy malířské v Benátkách: Martino da Udine zvaný Pellegrino a Girolamo Mocetto, rodák z Verony, jenž provedl několik pěkných výjevů mythologických. Zakladatetem mědirytecké školy v Římě stal se znamenitý Raimondi z Bologně (r. 1475-1533), pode jmenem Marc-Antonio neb Marcanton všeobecně známý. Práce z první doby jeho činnosti jeví stopy jeho učitele Fr. Francie, pak pracoval do mědi kopie dřevorytin Dürerových, které se mu při jeho krátkém pobytu v Benátkách do rukou dostaly, a později přestěhoval se do věčného města, kdež se stal v kresbě žákem Raffaelovým a zároveň jeho věrným přítelem. Tu se věnoval zcela nesmrtelným plodům velkého Urbiňana a ryl je s neskonalým mistrovstvím co do povahy, slohu, skvostného provedení výrazu a bezvadné kresby. Značná část těchto rytin má jednoduchý ráz; jsou to zejmena nástiny a kresby dle Raffaelových skic, které se nám takto zachovaly a nyní jako zvláštní sbírka ve Vatikaně v oddělení Borgiů uloženy jsou. Za panování papeže Klimenta VII. byl pro dvacet rytin, které dle Giulia Romana provedl, uvržen do vězení a po velké této „mrzutosti" teprve na přímluvu svého přítele sochaře Bandinelliho a příznivce kardinála Medici propuštěn. Papež Kliment přímo zuřil, když spatřil tyto „zálety bohů" s úplnou, až příliš divokou nahostí těl, kdežto pověstný Aretino, uviděv je, napsal na ně roztomilé sonety. Následkem toho měly již tehdy velikou cenu, poněvadž učiněno jen málo otisků, a nyní patří k největším vzácnostem, tak že vydražen na př. v Londýně jeden kus na tři tisíce a „rozsudek Parisův" r. 1872 na tři tisíce dva zlaté ve zlatě. Po smrti Raffaelově pracoval dle Giulia Romana, Bandinelliho, Michela Angela a Mantegniho celkem as tři sta dvacet pověřených listů, z nichž ani jediný, třeba sebe menší (8 ctm.) za našich dnů pod tisíc zlatých v prodeji neklesne a z nichž mnohé dostoupily ceny přes 4000 zl. (Na příklad: „Noe staví archu", „Poslední večeře", „Tři zpěváci", „Lezci"), podobizna P. Aretina dokonce 5340 zlatých, ceny to zajisté ohromné. Čím dále se šířila jeho pověsť, tím více mu přibývalo žáků a ti, kteří před krátkou dobou zbožňovali Dürera jako svého mistra, spěchali z Norimberka do Říma a přísahali na jediného Marcantona. V nešťastném roce 1527 drancovala německo-španělská armáda Řím a při této příležitosti ztratil také Raimondi celé své jmění. Roztrpčen vrátil se do svého rodného města Bologně, kde beze stopy zanikl, tak že dosud ani nevíme, zda-li zemřel r. 1533 nebo o rok později. Z jeho žáků buďtež uvedeni: Marco Dente da Ravenna, Giulio Lorenzo, Agostino di Musi (Veneziano), Giacomo Caraglio a z následovatelů: Enea Vico, Giulio Bonasone, Nic. della Casa, G. Sanuto a j. v. Celá tato škola stala se po smrti

mistrově pitvorně nucenou a manýrovanou za vůdcovství Agostina di Musi, který se přestěhoval za Juliem Romanem do Mantovy a tam velký počet žáků kolem sebe shromáždil, z nichž rodina Scultorů (Giov., Bat., Diana), Giorgio Ghisi a Primaticcio jsou nejznámější. V jiných městech až přes polovici 16. století působili: v Benátkách De Valentini, A. Schiavone, Fontana a Pittoni, v Sieně Domen. Beccafumi (r. 1486—1550), ve Veroně Paolo Farinati, Pomedello a Angolo del Moro, v Bologni Vincenzo Caccianemici. Od roku 1580 panovaly v Italii dva hlavní směry, z nichž jeden zahájil Antonio Tempesta roz. Florenčan (r. 1555—1630) v Římě a druhý Agostino Carracci v Bologni (r. 1558—1601) se svým bratrem Annibalem, kteří založili tamtéž také sdružení, vlastně akademii pode jmenem „Incamminati“ (na pravou cestu přivedení umělci). Agostino ryl po způsobu slavných nizozemských mistrů, kdežto Annibale Carracci mistrně leptal. Ze žáků jejich dlužno jmenovati G. Lanfranca, Valesia a Quida Reniho, který našel ve své lehké manýře několik zručných nástupců; jsou to zejmena J. Margottini, G. Valesi, L. Lolli, A. Sirani a j. v. Také Neapol se může honositi slavnými rytci, jakými byli věhlasní malíři Salvator Rosa a il Spagnoletto čili Ribera.

Po době krátkého úpadku a nejistého tapání po originalitě nadešlo stol. 18. a s ním nastal utěšený obrat v tomto umění, které zabočilo opět na dráhu staré důkladnosti škol ze století 16. Mistři Volpato z Bassana, Battista Tiepolo, bratří Anderloni, Gius. Diamantini, slavný Raffael Morghen, Antonio Canale, bratří Farao a veliká řada jiných umělců chopili se chutě práce a vytvořili množství mistrných rytin dle nesmrtelných obrazů Lionardových, Raffaelových, Mich. Angelových, Correggiových a jiných z nejskvělejšího rozkvětu italského malířství. Ba odlesk této činnosti padl i na počátek století 19., v němž byli činni Petr Bonato, Capelan, Follo, Fontana, Mauro Gandolfi (r. 1834) a Carlo Lavisio (r. 1840)

V Německu a Nizozemsku bral se vývoj mědirytectví téměř souběžně. Je-li první tištěná práce znamenaná letopočtem 1446, dílem německého mistra a jsou-li také mědirytiny: „Panna Marie“ z roku 1451, označená velkým P, a několik neznamenaných z téže doby původu německého, poukazují za to jiné z let šedesátých rozhodně na školu Eyckovu — tak práce mistra E S z r. 1466, jiné z r. 1461 a několik i před rokem šedesátým provedených. Způsobem kresby shodují se práce mistrů německých, zejmena mistra z roku 1864, nápadně s prácemi nizozemskými.

Mají-li zásluhu o vynalezení mědirytin zlatníci, o tom se dosud náhledy rozcházejí; ale zvláštní věcí jest, že Martin Schongauer (Schön, u Vlachů Bel Martino zvaný) pocházel z rodiny zlatnické; bratři jeho byli zlatníky, rytci a malíři zároveň. Narodil se r. 1440 (jiní udávají léta 1420, 1444, 1450) a zemřel zcela jistě r. 1488 v Kolmaru (nikoli 1490—1492). Uměleckého vzdělání svého jakožto malíř a rytec nabyl, maje průpravu z domova, u slavného mistra Rogiersa van der Veyden, zakladatele školy Brabantské. Známe přes 140 mědirytin, které pracoval, ovládaje rytecké nářadí na onu dobu nejdokonaleji ze všech, čehož nejlepším dokladem jest ukázka jeho tvoření, podaná v sešitě předešlém.

Již tehdejšího času byly jeho mědirytiny velmi hledány; ba několik jiných mistrů rydélka, jako Václav Olomúcký — jehož práce chtěli poslední dobou Němci vší mocí pro Wolgemuta anektovat — pracovalo dle jeho vzorů. Dále dlužno uvésti z této doby mistra J A, kterého někteří dle stálého přídavku k podpisu jmenují „Zwott"; žil r. 1470 v hollandském městečku Zwolle a prováděl rytiny staveb a biblických výjevů. Zmínky ještě zasluhují bavorský rytec Nikel Mair, který počal tisknouti mědirytiny ve dvou toninách, F. Bocholt, dovedný sochař Veit Stoss čili polským jménem Vít Stwosz, který žil 22 r. v Krakově a zemřel v Norimberce roku 1533, Hieronymus van Aken, rytec děsných potvor, Teleman Vesel zlatník a jiní mistři, kteří pracovali pod značným vlivem školy Eycků, tak že jsme velmi často na rozpacích, máme-li díla jejich označiti jako práce dolnoněmecké či nizozemské.

Václav Hollar.
(Dle Lionarda da Vinci.)

Samostatnosti a svéráznosti nabylo německé mědirytectví teprve vystoupením A. Dürera. První své rytiny znamenal tento umělec letopočtem 1496 („vyznání lásky" a „svatá rodina s plžem") a roku 1497 provedl několik překresů dle Wolgemuta, mezi nimiž se nalezají velice hledané „čarodějnice". Zesnulý historik umění Thausing vyslovuje domněnku, že čarodějky nejsou dílem ani Wolgemutovým ani Václava Olomúckého, že originál pochází od samého Dürera a rytina s W znamenaná že jest kopie této původní rytiny. Sestavení prací Dürerových jest usnadněno badatelům tím, že je znamenal vždy letopočtem. Od r. 1510 začal prováděti leptané gravury a to — jak se dle rezovitých skvrn na papíře soudí — na železe pracované, jichž první snímky velikou ostrostí se vyznamenávají a také nejhledanější jsou. Popříti ostatně nelze, že jsou mnohé mědirytiny od Schongauera rozhodně krásnější, třeba že nejsou co do světlých a stinných částí tak propracovány jako Dürerovy. Nejznámější a také nejrozšířenější listy Dürerovy jsou 16listové pašije (1507—1512), rytíř (smrť a čert, 1513), svatý Jiří (1508), celá řada svatých rodin a andělů korunujících Marii, pak velice cenné a nejhledanější podobizny Erasma Rotterdamského a Melanchtona. První otisky Dürerových mědirytin stoupají stále v ceně a byla-li v roce 1805 vydražena sbírka 288 listů za 3111 franků, stojí nyní právě tolik, ba i více jednotlivé listy.

Kromě Dürera pracovali ještě v Norimberce: Augustin Hirschvogel, všestranný a velice pilný umělec, sochař Peter Flötner, který ryl do mědi i dřeva velice krásné okrajnice a mythologické vý-

jevy, pak Jacopo de' Barbari (Walch), u něhož se Dürer učil perspektivě, a řada méně známých mistrů. Sem náleží též řada malomistrů, kterým byla mědirytina asi týmž živlem, jako rybce nejčerstvější voda, živlem, v němž pluli s takovou obratností a virtuositou, že s podivením hledíme na ohromné, o báječné přímo fantasii svědčící množství rozmanitých nástinů, které pro veškeré odbory uměleckého průmyslu zhotovili. Následkem toho se tehdáž mistrům řemeslníkům pracovalo jak náleží a za našich dob čerpá celý svět ze zdroje, jaký zanechali Jiří Pencz, Barthel Beham, H. Sebald Beham, Virgil Solis, Jacob Binck, Erasmus Hornik, Kilian Proger, Adam Fuchs a celá řada mistrů méně zvučného jména, než jakého požívali uvedení, jichž činnost spadá do let 1520—1550—1580. Jen o třech zmíníme se šíře. Již v rozpravě „o dřevorytinách" dotkli jsme se toho nešťastného trojlístků neznabohů a socialistů. K němu náležel především Barthel Beham (1496(?)—1540), který proslul zvláště jemnou a něžnou prací mědiryteckou, zdokonaliv se ve škole římské u Marcantona na mistra prvního řádu. Zručným rytcem byl též Sebald Beham (1500—1550, zda-li bratr či bratranec prvního není zjištěno), od něhož známo jest celkem 265 listů menších i větších, vedle asi 500 dřevorytin. Třetí jest Jiří Pencz (1500—1550), o kterém se tvrdí, že studoval společně s Bart. Behamem v Italii, což se však dosud ničím dokázati nemohlo; zanechal 126 mědirytin, mezi nimiž nejlepší jsou ony v duchu prací Raffaelových.

V Augšpurku působili bratři Hopferové, hotovitelé nákresů průmyslných, Lambert Vogtherr a Burgkmair, kteří provedli mnoho znaků rodinných, a Antonín Jannas. V Soestu a Paderbornu provozoval své umění Heinrich Aldegrever, výtečný mědirytec v oboru zbraní, okras různého druhu a biblických výjevů; celkem zanechal 292 listů (1502—1562). Z Řezna znám jest zručný napodobitel A. Dürera, A. Altdorfer, jehož krajinářské výkony náležejí mezi velmi dobré práce. V Erfurtě ryl pilně malomistr H. Brosamer (1480—1454), dále Martin Treu, jehož selské výjevy jsou dosti hledanými listy. Proslulý malíř L. Sunder (Cranach) pěstoval též mědirytectví, ale s menším zdarem než dřevoryt. Také Baldung Grien s úspěchem zkusil se v témž umění. Konečně buďtež ještě uvedeni velice pilný Jošt Amman (naroz. v Curychu 1539, zemř. v Norimberku 1591), jenž leptal 360 listů různých královen a králů dějepisných i biblických, arci pouhých výtvorů vlastní obraznosti, pak podobizny soudobých osobností a rozličné ornamenty, Urs Graf z Curychu, rytec arabesek a nákresů zbraní, a Dietterlein Štrasburský, ornamentista.

V tomto pojednání nalezl čtenář skorem táž jmena umělců jako v rozpravě o dřevorytinách a z toho již sám si učinil úsudek, že za oněch dob souvisely malířství a rytectví v dřevě i kovu spolu co nejtěsněji; později však mědirytectví klesalo a stalo se na počátku stol. 17. doménou slabších mistrů, kteří se arciť nepřepracovali, poněvadž dlouholeté nepokoje a války potlačovaly rozvoj umění. V polovičce století 17. poněkud stoupala záliba v mědiryteckých výkonech, nedostoupila však ani ve století 18. bývalé výše. Nemůžeme zde vyjmenovati mnoho se

jmen umělců, kteří se v obou těchto stoletích (17.—18.) mědirytectvím ve všech jeho způsobech zaměstnávali; buďtež z nich uvedeni alespoň následující: Rodiny Rugendasů a Haidů, z nichž každá zastoupena čtyřmi členy, J. Roos (zvířena), Azelt (ornamenty), J. Dürr (nábytek), J. Lembke (bitvy), Joachim Sandrart (mytologie, allegorie), C. H. Jamitzer (fantastické spleteniny postav lidských, zvířecích a maskeronů, zvané „grotesky"), E. Rakevit (květiny), J. Bentzen (zlatnické okrasy), Joh. Elias Ridinger (zvířena, zejmena koně), Salom. Gessner, Edmund Weirotter, F. Gmelin, H. Brand (krajiny), Matiáš Schmutzer (obrazy Rubensovy), pět členů rodiny Klauber (ornamenty), bratří Winklerové (různé nářadí), Jan Pfautz (výjevy à la Watteau), Kašpar Eissler (nádoby zlatnické) a t. d.

Nejen v malířství, i v mědirytectví zaujímá Nizozemsko jedno z nejvýznamnějších míst, presentujíc světu jmena prvního řádu, mistry nedostižitelné a co do svérážnosti jediné. Právě tak jako tvořili slavní malíři nizozemští nesmrtelná díla štětcem, ryli a leptali též své rytiny: vždy hravě, lehce, zdánlivě bez námahy, při tom však mají ta díla hloubku a samorostlost obdivuhodnou. Hned první z umělců mědirytu jest daleko zářící hvězda na nebi nizozemského umění: Lukáš Jakobsz čili van Leyden, zvaný tak dle města, kde se narodil a velice mlád zemřel (1494—1533). Jako hošík stal se žákem svého otce Huiga Jakobsze, Cornelise Engelbrechtszoona, malíře směru realistického, a vždy veselého rytce Harnassena, kteří se na tomto pilném žáku dočkali utěšeného výsledku. Ve čtrnáctém roku byl van Leyden již dokonalým mistrem, o čemž svědčí „Magdalena na poušti", velký list „Hagar", „Muhamed", „Poutníci", „Pokušení sv. Antonína", „Hoch s trubkou" a „Muž s pochodní", první to práce z let 1507—8—9, které jeví tu a tam sice vliv školy Eyckovy, ale ruku v ovládání rydélka již úplně jistou a pevnou, zkrátka ruku hned na počátku mistrnou. Za krátkého svého života vytvořil podivu hodné množství biblických, mytologických a žánrovitých výjevů, v pojmutí a líčení hodně realistických, mnohdy až pitvorných, a kromě toho ještě řadu znaků, ornamentů a různého nářadí. Byl-li Lucas van Leyden dle Dürera, který jej v Antverpách (1521) seznal, „maličkým mužíčkem", byl v oboru mědirytiny mužem velikým a zůstane jím pro vždy. Veliký počet jeho listů platí se nyní kromě listů Marcantonových, Rembrandtových a Dürerových nejdráže a jsem přesvědčen, kdyby se někde vyskytla podobizna císaře Maximiliana, Eulenspiegel, nebo „Magdalena oddává se radovánkám tohoto světa", že by zcela snadno jediný kus dosáhl ceny pěti tisíc zlatých. Dokonalé a ostré listy tohoto mistra vyskytují se jen zřídka, poněvadž měděné plotny jeho rytin opotřebovány jsou jak se říká „až na dno". Napodobitelů měl značný počet, z nichž na předním místě stojí mistr *S*, který však také zcela samostatnou prací vynikal, pak amsterodamský Alaert Claessen, mechelnský Fr. Crabbe (znaménko jeho rytin rak neb F C), mistr *ANR*, *PvL* a j. v.

Řadu samostatných a výtečných mistrů zahajuje po Leydenovi umělec Verineyen Jan Cornelis, Majus zvaný (1500—1559), jehož leptané podobizny vladařů, nákresy pro veliké „gobeliny" a profanní listy

Giacomo Palma il Giovine.

provedeny jsou lehounkou rukou přímo rozkošně. Tkané koberce „Výprava Karla V. na Tunis“ (Majus jej na této výpravě provázel), k nimž nákresy zhotovil a sám do mědi leptal, jsou pravými kabinetními kousky. Také Martin Heemskerck, jeho krajan, zhotovil větší počet leptaných gravur, představujících bitvy Karla V.; avšak tyto nemohou se daleko rovnati pracím výtečného Majusa. Skvělého jmena mezi Nizozemčany vydobyl si Cornelis Cort (1533—1578), žák Jeronýma Kocka, (Cocca), původce t. zv. malebného mědirytectví. Jsa třiatřicet roků stár odebral se do Říma, kde působil až do konce svého života, zhotoviv celou řadu nyní velice hledaných „Cortů“ dle mistrovských prací malířů italských. Z jeho žáků zaujímá Agostino Caracci přední místo; na dráze jím štastně zahájené pokračoval však s nejskvělejším zdarem jeho sourodák Hendrik Goltzius (1558—1617), který zavedl pravidla „malebného“ mědirytectví ve stupnici od nejjemnější čárky do nejtemnějších stínů a tímto způsobem znamenitě uměl vyznačovati zejmena látky oděvní, dřevo, kožešiny, kovy a t. d. Samostatně nepracoval téměř ničeho, za to však přenášel výtvory slavných malířů ve výběru svědčícím o vkusu v pravdě vybroušeném, v čemž ho následovali z jeho žáků Müller, jeho vlastní syn Jakub Goltzius a nevlastní Jakub Matham. V téže době vynikali ještě tři bratři Wierixové, dva bratři Galle, otec a syn J. de Gheyn, J. Colaert, J. a R. Sadeler, jejichž synovec Jiljí (Gilles) v Praze 1629 zemřel, Abrah. de Bruyn, Balthasar Silvius, Hendrik Hondius, Pavel Bril, Marek Geerarts a j. v.

Těmito umělci vyznačen jest rozvoj mědirytectví až takořka do konce století šestnáctého; ale v sedmnáctém století objevují se jména neméně závažná, ba na mnoze ještě významnější, zářící na výšinách dokonalosti nedostižné. Vstup Rubensův (1577—1640) do řad flanderských umělců měl značný vliv, i na tamější mědirytectví. O mědirytecké škole Rubensově, o které někteří historikové umění celé úvahy napsali, nelze ani mluviti, již proto, že sám Rubens mědirytectvím takřka se nezabýval (pověřen jest jediný list: Sv. Kateřina) a že umělci, kteří jeho obrazy na měď přenášeli, přidržovali se prostě dráhy Cortem a Goltziem vytknuté. Avšak přes to působil Rubens nemálo na současné mědirytectví tím, že provádění mědirytin dle jeho obrazů při své velké svědomitosti sám řídil, stále k němu dohlížel a žádnou práci dříve na veřejnost nepropustil, dokud ji neuznal za dokonalou. Pro Rubense pracovali Schelte a Bolswert a jeho bratr Boetius a Bolswert, Lucas Vorstermans a jeho žák P. du Pont, Pieter Soutman a znamenitý jeho vyučenec Jonáš Suyderhoef. Však tito výteční rytci pracovali také pro nejlepšího žáka Rubensova, genialního Antony van Dycka (1599—1641), který sám s nevšední mistrností as čtyřicet leptaných gravur provedl, z nichž nejlepší nacházíme v díle: „Icones principum virorum, doctorum, pictorum etc.,“ obsahujícím sto podobizen slavných tehdy mužů (I. vyd. 1636), patnácte portretů z ruky samého Dycka.

V Hollandsku stojíme před velikým Rembrandtem (1607—1669) a obdivujeme se té ohromné činnosti, která vytvořila 502 ...
obrazy, 376 rytin z největší části leptaných a veliký poče...
ného druhu. Pětačtyřicet slavných žáků kupí se kolem to...

mistra a ohromný jest počet jeho méně závažných následovatelů... Chiaroscuro bylo Rembrandtovým živlem, v němž se znal jako dosud nikdo; on žil v tajuplných záhybech oslňujícího světla a hluboké temnoty, jichž spojením dociloval ve světelných dojmech zázračné dokonalosti, mnohdy s čarokrásným přídechem blouznivosti. Toto divuplné ovládání světla a stínu bylo vždy jeho nejpřednější snahou a následkem toho se často i stávalo, že nechával přesnou kresbu tvarů a malebnost pohybů stranou. Řekneme-li, že čím byl Rembrandtovi štětec na plátně a prkně, tím mu byla jehla na měděné plotně, naznačili jsme dostatečně jeho význam pro umění mědirytecké. Přečetné jeho práce obírají si nejčastěji za látku děj starého nebo nového zákona, který mu jak náleží svědčil, třebaže se zálibou ty staré postavy oblékal v roucha své doby. Co do provedení podobizen nemá a nebude míti nikdy mistra sobě rovného a též krajiny a žánrové gravury leptané jsou vesměs virtuosními kousky hravé i skvělé techniky. Zde uvedeme jen několik nejproslavenějších listů, které alespoň svými tituly vžily se již i do kruhů širších. Často slýcháme otázku: „Co pak to je, ten ‚stozlatový list‘?“ Stozlatový list jest nedatovaná rytina „Kristus jako léčitel nemocných“, jíž dle jedné pověsti zaplatil Rembrandt (jsa náruživým sběratelem starožitností) staré výborné rytiny, mající cenu 100 zlatých; dle druhé zaplacena jemu tato suma za první otisk. Tomuto listu zůstala štěstena vždy přízniva a při veškerých dražbách dosáhly otisky cen ohromných, na příklad r. 1868 ceny 13.200 zl. Draze platí se též leptané gravury: podobizna van Tola prodána za 18.120 zl., „Purkmistr Six“ za 4000 zl. a r. 1859 za 2250 zl. Rembrandtova podobizna v britském museu stála 1260 zl., krajina se třemi stromy vydražena za 3, 5, 7, 12, 9 set zlatých. Často bývají ceny dosti rozdílné, což záleží nejvíce na zachovalosti listu, na počtu kupujících a mnohdy i na rafinovaném sestrojení celého dražebního aparátu, v čemž jsou mistři zejmena Angličané a Francouzi. Znamenitými listy jsou dále: Velký „Ecce homo“, „Milosrdný Samaritán“, „Mušle“, „Cikánka“, „Krajina s třemi chatrčemi“, „Žebračka“, „Abraham zapuzuje Hagaru“, mnoho výborných podobizen, první jeho rytina z r. 1628 představující jeho matku Cornelii Villemsdochterovou a t. d.

Ze školy Rembrandtovy uvádíme na prvním místě J a n a L i e v e n s e (1607—1675 v Paříži?), jeho Leydenského sourodáka, s nímž navštěvoval atelier Jorise van Schootena tamže usedlého. J. G. v a n V l i e t pracoval podobizny dle svého mistra a měděné plotny těchto dostaly se v předešlém století do Paříže, kde byly silně retušovány a snímky s nich učiněny. Atelier Rembrandtův zároveň s tímto mistrem navštěvoval H e n d r i k D e t h i e r, od něhož pocházejí však jen dva listy. (Žena Rembrandtova Saskia a poprsí staršího muže.) Veselé výjevy selské pracovali A d r. v a n O s t a d e, A d r i a n B r o u w e r a žák tohoto C o r n. B e g a, obrazy různého žánru a figury ryl krásně P h. d e K o n i n c k, několik žen a mužů v orientalských šatech nejjemnější jehlou leptal P. C. V e r b e e c k, krajiny H e r m a n S a f t l e v e n, zvířenu N i c. B e r c h e m, W o u w e r m a n n, P a u l. P o t t e r a J a k u b R u y s d a e l vysoce ceněné krajiny. Tito malíři zabývali se však jen málo rytinami a to více jen — jak mnozí z nich uváděli — pro zábavu po větší namahavé práci, kdežto

jiní byli mědirytci z povolání, podléhajíce částečně též vlivu Rembrandtovské techniky, především v gravurách leptaných. Z těchto uvádíme slavného Ant. Waterlooa (1558-1662), který pěstoval prosté, půvabem dýšící lesní krajinky. Nejhledanější jeho list jest krajina s Tobiášem a andělem. Sem náleží také N. Moyaert, „biblický krajinář“, Ludolf Backhuyzen, „rytec řek a moře“, a Cornelis Visscher, který zůstavil několik set rytin ze všech oborů tvorby (1629-1658). Různými směry brali se umělci Reinier Nooms — nejlepší mariny — Jan Barra, Coryn Boll, T. Dierik, Kristof van Sichem, Robert van Voerst, Jakub de Bie, van den Eeckhout — vesměs podobizny —, Crispin van de Passe ml. — koně —, J. van de Velde a Adrian — krajiny, výjevy ze selského života a zvířata, kterýžto obor pěstovali také Jan, Jakub a Salomon Savery a mnozí jiní. Do pozdější doby sedmnáctého století (až 1684) náležejí Dav. Teniers ml. a Romain de Hooghe (1640?—1708), který provedl přes 800 rytin nejrůznějších žanrů. V osmnáctém století jsou však paběrky na poli tom již tak skrovné, že nestojí téměř ani za povšimnutí.

Vývin mědirytectví ve Francii vyznačen jest dosti zřetelnými oddíly, z nichž první zaujímá škola ve Fontainebleau, založená Vlachy Frant. Primaticciem a Rossem de Rossi, z níž pak vyrostla samostatná řada umělců francouzských, v době asi 1531—1600; druhé období označeno je souhvězdím umělců Voueta a Callota, as 1600—1650, třetí školou Karla Lebruna za dob Ludvíka XIV., 1650—1700, a roztomilé zakončení tvoří perioda Antoinea Watteaua, na konci stol. 17. a dále až do let 1800 a 1830.

Podivuhodná v dějinách francouzského mědirytectví jest okolnost, že první rytiny pracovány až r. 1488, totiž šest kopií dřevorytin E. Reuwicha „Cesta do Palaestiny“, načež teprve po dlouhé přestávce plných dvaatřiceti roků následují velice neohrabané práce jakéhos Noela Garniera dle vzorů vlašských a německých. Možná, že zručný zlatník Jean Duvet (1485—1556) ryl dle vlašských vzorů již dříve než rytec z předu uvedený, avšak dosud nemáme důkazů a proto klademe jeho činnost dle první znamenané práce do roku 1520. Začátky, jak vidno, velice slabé. Umění milovný František I. dal první podnět k lepší činnosti, pozvav ku provedení maleb v zámku ve Fontainebleau Primaticcia a Rossiho z Italie, kteří se takto stali učiteli malířů francouzských, čímž arci nechceme říci, že byli nejpovolanější. Tito dva mistři zanesli dosti dobrého, ale i velmi mnoho špatného ze svých uměleckých povah do francouzské školy a zejmena pitvornost Primaticciova vočkována jeho žákům. S nedostatečným nadáním a vzděláním snažil se přetrumfnouti velikány římské a tak zapadl ve šroubovanost a kudrlinkářství, které se vzletným Francouzům zvláště pro dekorativní práce velice líbilo. Vyjma mistra „Fantose“ (byl to Antonio Fantuzzi z Tridentu), který šel za velikými vzory vlašskými svou cestou, stoupali v šlepěje svých italských učitelů Geoffroy Dumoustier, přivandrovalý Nizozemec L. Thiry z Deventeru, slavný emailleur L. Limosin, J. A. Ducerceau, Etienne de Laune, Jean Vaquet, Marc Duval Bertin, Etienne Duperac, Valerian Regnart a mnoho

jiných. Ale vedle nich přidržovala se značná část francouzských mědirytců vzorů nizozemských a německých. Tak oblíbili sobě vzory německých malomistrů Jean Wowert, Filip Millot a L. Avignonský; ve smyslu nizozemských mistrů pak působili Jan Valdor, R. Boissard, Ch. Mallery, Pierre Firens a jiní. V celém tomto období nevytvořena však ani jediná směrodatná neb epochální práce a teprv druhou periodou mistrů Voueta a Callota nastal samostatný a svérázný rozvoj.

Přehledneme-li činnost těchto dvou mistrů, seznáme, že Šimon Vouet (nar. 1590, zemř. 1649) se stal ve Francii více směrodatným pro umění malířské, kdežto genialní Jacques Callot opanoval svou zimničnou činností a množstvím svých následovníků takřka celé pole francouzského mědirytectví. Vouet nám zanechal jen dvě leptané gravury, kdežto odkaz Callotův obnáší šestnáct set ploten, což na krátký jeho věk (1592—1635) třiačtyřiceti roků svědčí nejlépe o báječné jeho pilnosti. Ze žáků Vouetových zasluhují zmínky: Claude Mellan, Pierre Daret, Michel Dorigny a výtečný François Tortebat, z Callotových v přední řadě Claude Veruet, Abraham Bosse, výše svého mistra dosáhnuvší Etienne de la Belle a j. v. Callot sám, který prošel za svého mládí trpkou školou života, stal se žákem Thomassinovým v Římě, žil pak až do smrti Cosima II. ve Florencii a navrátil se do svého rodiště Nancy, kde na dvoře vévody Lotarinského dosáhl pevného místa. Jeho „Grandes Misères de la guerre“ (18 listů) učinily jej nejpopularnějším umělcem mědirytectví v Evropě a rozšiřovány do všech zemí. Děsné výjevy válečné vylíčil nám Callot ze své doby tak pravdivě a pádně jako za našich dnů V. Vereščagin. Z počátku pracoval nejvíce rydélkem, později však oblíbil si leptání jehlou a jeho mistrovství v tomto způsobu dokazuje veliký počet roztomilých, duchaplných a znamenitě provedených výjevů ze všech oborů lidského žití.

Rozkvět francouzského mědirytectví umožněn hlavně zrušením cechu rytců a uznáním rytectví za umění svobodné, což se stalo naleháním dvorního malíře a ředitele akademie Karla Lebruna a na návrh jeho přítele mědirytce Rob. Nanteuila roku 1660 z rozkazu Ludvíka XIV. Tento vladař získal si vůbec nemalých zásluh o skvělý rozvoj mědirytby. Lebrun (1619—1690) sám arci nevynikal nikdy v práci mědirytecké, za to však působil na žactvo své vlivem dalekosáhlým a nebylo snad ani jediného díla jeho štětce, které by jeho výteční žáci nebyli reprodukovali. Tak zhotovil Seb. Leclerc dle tohoto mistra a také Callota velký počet prací, dále mnohočlenná rodina mistrů rydélka i jehly Audran, z nichž Karel Audran, v Římě a Paříži vycvičený, nejslavnějšího jmena požívá. Radost je podívati se na ty jeho práce, v nichž podával co nejmalebněji i sebe menší podrobnosti uměleckých děl Raffaelových Palmy staršího, Domenichina, Tiziana, Cortony, Rubense, Mignarda a svého mistra Lebruna, jehož ohromné obrazy bitev Alexandra Velkého v celé jejich kráse na měď přenesl. Také Bernard Picard, Gilles Rousselet, Simon Renard a zejmena rozený Nizozemčan Gérard Edelinck reprodukovali díla Lebrunova. Edelinck byl zároveň hledaným portretistou a v díle „les Hommes illustres“ jsou krásné ukázky jeho umění. Četné podobizny krásných dvorních dam, jako pověstných Laval-

lièrky, Montespanky a t. d. nalezají za našich dnů hojné sběratele a milovníky. Nejznamenitější list jest reprodukce Raffaelovy madonny. Edelinck náleží do počtu portretistů, kteří tento oddíl umělecké tvorby na nejvyšší stupeň dokonalosti uvedli. Že se vše kolem Ludvíka XIV. kupilo, jest pochopitelno při poměrech tohoto vladaře k umění, a není druhého panovníka, kterého bychom měli tolikráte od různých umělců

R. Sadeler ml.

zvěčněného. Edelinck ryl jej třináctkrát, Folkenna šestkrát, Jean Morin třikrát, Claude Lefebvre dvakráte, Ferdinand Elle pětkrát a veliký Robert Nanteuil sedmkrát. Tento poslední jest pýchou francouzských portretistů a to vším právem. Zde nesmíme pominouti též umělců malířů, kteří vládli též výborně jehlou i rydlem; jsou to zejmena Claude Gellée čili Lorrain (1600—1682), jehož pasoucí se stáda při západu neb východu slunce, lesy a jezerní krajiny vynikají božským klidem, dále Pierre Mignard, nástupce Lebrunův a dvorní malíř

(1610—1695), krajinář Israel Silvestre a Jacques Stella. Mědirytecké nákresy staveb a předložky pro všechna řemesla hotovili

Jan Balzer. (Maloval N. Grund.)

Nicolas Loir, Sct. Carteron, Daniel Marot (i divadelní dekorace), Jean Berain (pro zahradníky), Jean Marot (dekorativní architektura), největší representant slohu Ludvíka XIV. rytec Jean le

Pautre, který zůstavil mnoho tisíc nákresů pro veškerá téměř řemesla a konečně Jean Rob. Vauquier (ornamenty).

Za Ludvíka XV. zabočilo znenáhla francouzské mědirytectví na cesty, po nichž kráčel rozpustilý dvůr. Lehká mysl, bezuzdná vášeň, dvojsmyslná slova a stálé líbánky, více milkování a méně lásky — to jsou přívlastky, které charakterisují tehdejší společnost vyšších kruhů a brzo jevil se odlesk těchto poměrů i na tvorbě umělců. Antoine Watteau, (1684—1721), François Boucher (1703—1770) a Jeanne Antoinette Poisson, markýza de Pompadour, (1720—1764) znamenají tuto dobu. Affektované pastorálky a zženštilé idylky vynesl na povrch Watteau a Boucher ho následoval ve tvorbě malované i ryté koketerie a chtivé vyzývavosti znemravnělého dvořanstva. Oba tito umělci leptali též několik duchaplných gravur; množství rytců pak reprodukovalo jejich četné malby a nákresy, vynikající libou komposicí a velkým smyslem pro krásu. Ve sbírkách mědirytin nalezáme dle těchto umělců reprodukované listy od Jindřicha Tardieua st., N. Cochina st., znamenitého Ben. Audrana, S. Thomassina, Laurenta Carse, tří bratří Ravenetů, Girarda a Gérarda Scotina, a od napodobitelů těchto J. B. Patera, Dupina, Ch. A. Coypela a j. v. I Pompadourová sama náleží k tomuto směru a několik pevnou rukou leptacím způsobem provedených rytin jest na trhu pro mědirytiny hledanou zvláštnůstkou. Který as mistr Pompadourové „pomahal“, nelze přesně určiti. Kromě uvedených byli ku konci 18. a na počátku 19. století ještě činni: N. Cochin, Etienne Gaucher, H. Robert, Hub. Gravelot, jeho žák P. Choffard, N. Lemires, J. E. Liotard a t. d.

Tato lehká žánrovitá tvorba počala však churavět a chřadnout jako celá vyšší francouzská společnost. V kruzích umělců dály se stydlivé pokusy o vzkříšení vážného slohu dle antiky, ale teprve velká revoluce způsobila rozhodný převrat, který, ač se zcela nepodařil, měl přece vážné a blahodárné následky pro francouzské umění. Hlavním reformatorem stal se Jacques Louis David (1748—1825), slavný malíř a v revoluci sám velký revolucionář, člen konventu, Jakobín a přívrženec Robespierrův. Nejznámější z jeho obrazů jsou: velice dojemná „Přísaha Horatiů“, „Únos Sabinek“, „Leonidas v Termopylech“, „Smrt Maratova“, „Belisar“ a j. v., které přenesli na měď Jan Massard (zemř. 1822) a jeho syn Urbain Massard, Alex. Morel a A. Tardieu. Oné doby ryto množství obrazů ze soudobé historie revoluční a z válečných podniků Napoleona I. v létacích listech, které šly na dračku, avšak nesnášely přísnějšího měřítka; snad jediný L. Debucourt požívá na tomto poli zvučnějšího jmena.

V Anglii nemělo mědirytectví dlouhá leta pevného základu a prováděno z počátku nejvíce cizinci, k nimž byla šlechta anglická vždy štědra. Teprve v 17. století vystupují domácí mistři zvučnějšího jmena: podobiznáři John Payne a William Faithorne (zemř. 1691). Zvláštním řízením osudu požívají slavného jména mezi anglickými mědirytci dva pražští rodáci, kteří měli na pozdější vývoj tohoto umění značný vliv. Jest to Václav Hollar z Prachně, naroz. v Praze 1607, zemř.

v Londýně 1677, o kterém promluvíme později, a princ Ruprecht Falcký (syn zimního krále Bedřicha V.), nar. v Praze (1619—1682), který byl zručným rytcem, zejmena však vynikal v „černém umění“ t. j. ve „škrábacím způsobu“, („la manière noire, mezzotinto“), který v Anglii zavedl. Z Angličanů proslavil se později nejvíce William Hogarth (1697—1764), malíř, rytec a karikaturista, jehož „mravokárné“ rytiny (celkem asi 110 kusů) reprodukovány několikráte a to v ohromném počtu. Hogarth byl bez odporu lepším rytcem než malířem, což dokazují jeho malby v národní gallerii v Londýně. Jako umělci rytby, černého umění a barvitých rytin požívají výborné pověsti: J. Strange (skvostné rytiny dle mistrů vlašských), J. R. Smith (jemné podobizny à la manière noire), John Tinney (v témž způsobu reprodukce nejlepších obrazů a veselých „fêtes galantes“ od Watteaua a Bouchera), krajináři James Mason, P. Canot (Francouz), S. Middiman, William Woollett (nejlepší reprodukce Lorraina), konečně ještě oba Heathové, podobiznáři, k nimž se druží Thom. Watson, portretista krásek, vesměs ve století osmnáctém.

Dějiny španělského mědirytectví jsou tak nedostatečně sestaveny a sbírky rytin v zemi samé tak chudy, že tu nesnadno podati přesný celkový přehled. Nejstarší mědirytina pochází z roku 1488 a vyšla z ruky mnicha Domenecha, pak existují reprodukce maleb Murillových, Velasquezových a. j., bezpochyby od rytců vlašského a nizozemského původu. José Ribera počítá se k umělcům Neapolským. Granadský všeumělec Alonso Cano, Claudio Coello, Juan Dolivar (žil v Paříži) a Rembrandtista Pedro Angel uvádějí se ze století sedmnáctého; v 18. století pak zasluhují zmínky Fr. Goya, břitký rytec listů obsahu politického, Salvador Carmona, který zanechal velký počet reprodukcí mistrů francouzských i španělských, což platí též o Raffaelovi Estevanu a Fr. Muntanerovi. V Portugalsku nacházíme mnoho jmen, ale málo domácích prací. Ze století 16. známe jediného Pedra Peretru, ze 17. bezvýznamné listy od bratří Gomezů, Joao Baptisty a Pereiry, z 18. řadu francouzských umělců, z nichž vynikali nejvíce Quilhard a L. Debrié, z domácích pak jmenují se Carneiro da Silva, Barros Fereira, Froes Machado, Fernandes d' Aguilar, Vieira Lusitano a Silva Godinho. Mistrných mědirytin prvního řádu nedostává se Španělsku a Portugalsku naprosto. —

Na vzdor tomu, že Daniela Mikuláše Chodowieckého šmahem si Němci přivlastňují, uvádíme jej zvlášť, poněvadž celá jeho tvorba jest v umění mědiryteckém ojedinělá. On byl rytcem mravů, pošetilostí, neřestí, dobra i zla a jakožto dokonalý pozorovatel vdechl svým malým tretkovým mědirytinkám a leptaným gravurám, jichž provedl přes tři tisíce a to mistrně, pravdu životní, tak že jasně vidíme, co v nitru každé zobrazené postavy se děje. Chodowiecki narodil se v Gdansku r. 1726 a zemřel 1801 v Berlíně, kde dlouhá leta působil. Byl výtečným illustratorem a zdobil různá vydání knih, z nichž uvádím ku dramatům Shakespearovým: „Coriolan“, „Macbeth“, „
„Bouře“, „Veselé ženy Windsorské“ a „Hamlet“, dále

lertovým, k Donu Quijotovi, k historiím Petra Velkého, války americké a sedmileté, ke spisům německých básníků. Kromě toho persifloval pošetilosti modní a ryl roztomilé obrázky ku všem možným anekdotám. Jakožto mědirytec a leptatel byl Chodowiecki velikán, jako malíř však je velice slabý. Jeho bratr Bohumil byl slabším rytcem; syn Chodowieckého Vilém stal se dosti vzorným nápodobitelem svého otce.

Co se týká mědirytectví naší vlasti, jsou jeho začátky až příliš mlhavy; několik iniciál v nejstarších knihách našeho tisku, o nichž jsem se byl zmínil v rozpravě o dřevorytinách, dále po různu roztroušené, tu a tam bezúčelně do starých foliantů vlepené mědirytiny hrubého provedení, poukazující na počátek století 16. — toť asi vše, co z prvních dob známe. Václav z Olomúce podepsán jest plným jmenem s letopočtem 1481 na jediné mědirytině „Úmrtí panny Marie“, kterou ryl dle Schongauera; ostatní listy, které se mu přičítají, jsou dosud sporny, poněvadž němečtí badatelé dle podoby a písmeny W soudí na Wolgemuta a bližších dat o tomto mistru, pocházejícím z Olomúce, dosud nemáme.

Od polovičky století 16. nacházíme řadu mědirytců v Praze usazených, kteří nejdříve pro jednotlivé knihy a pak samostatné listy různého druhu pracovali. Tak se setkáváme nejdříve s Josefem Krigingerem, který ryl menší obrázky svatých; jeho synové Jan, Arnošt a Martin stáli však již na značné výši umění: podobizny od Arnošta na příklad můžeme nazvati velmi dobrými a mapa Čech z roku 1568, Janem Krigingerem rytá, patří mezi lepší práce toho druhu. Vedle Krigingerů zachovalo se nám něco málo listů od rytců Václava a Jana Meierpeka, pak práce rodiny Dampervielů, z nichž poslední zemřel as r. 1620 v Praze.

Pak nastala významnější doba pro mědirytectví v Čechách, doba Rudolfinská, o které u nás jedni s obdivem blouzní, kdežto druzí ji zatracují jakožto dobu, v níž cizí uměny tyly ze zlatého deště, kterým přízeň královská štědře je vlažila. Z cizinců, kteří tehdáž působili v Praze co nejzdárněji, zaujímá jedno z prvních míst Jiljí Sadeler z Antverp (1570), synovec a žák slavnější učitelů svých Jana a Raphaela Sadelera z Bruselu, které doprovázel na cestě do Mnichova, načež později povolán do Prahy. Sadeler náleží k těm umělcům, kteří neukázali Praze záda, když hvězda Rudolfa II. na vždy zhasla; on zůstal a působil v Praze až do svého skonu r. 1629. Sadelerův pohled na Prahu a mnoho výborných krajin svědčí o znamenitém nadání a nevšední dovednosti ruky tohoto umělce; mezi podobiznami jeho jsou nejlepší: portret Rudolfa II. a zvláště hledaná vzácnost: podobizna krále Matyáše. Sadeler vynikal však také v rytinách dle Raffaela, Dürera, Palmy st., Tiziana, Sprangera, Savery a Cagliariho. Velmi hledanými jsou též podobizny pětadvaceti římských císařů a dvanácte měsíců dle P. Brila. Vedle Sadelera působili v téže době v Praze umělci: van de Bosche, jehož nejpozoruhodnější rytina jest pohled na Prahu, Pavel Baiard, rytec zkušený, jenž provedl r. 1632 výbornou mapu Čech dle Aretina z Ehrenfeldu, oba Smíškové, Jan otec a Krištof syn, portretisté a rytci

znaků (1610—1700), v kterémžto oboru pracovali též Samuel Dvořák a syn, Dominik Custos, J. Dooms (zemř. 1676), „rytec kacířů" Františkán Carolus a mnoho jiných cizinců, kteří v Praze však jen krátkou dobu pobyli. Jedním z největších a nejplodnějších mistrů leptané rytiny jest však Václav Hollar, který se narodil v Praze dne 15. července 1607 a do r. 1627, kdy následkem katastrofy bělohorské vlast opustiti musel, zde základy mědirytectví sobě osvojil, načež se v tomto umění u Matyáše Meriana staršího ve Frankfurtě zdokonalil a to především v leptané rytině. Delší dobu žil pak v Kolíně n. R., kde jej svedl příznivý osud s Angličanem hrabětem Arundelem, který si jej vzal s sebou na cestu do Prahy (1634), pak do Vídně a konečně i do Londýna (1635). Tam prováděl Hollar kopie obrazů z gallerie hraběcí po způsobu leptaných gravur a mědirytin, jakož i původní nákresy pro skvostnou reprodukci na měď. Oné doby vyučoval také korunního prince a jiné dvořany v kresbě, tak že jeho dosud rozhárané poměry hmotné slušné zámožnosti ustoupily. Ale nepokojný jeho duch způsobil v tom brzy neutěšený obrat. Zúčastnilť se Hollar za doby vzbouření lidu politických piklův a nejsa životem svým jist, prchl do Antverp, kdež ocitl se v kruté nouzi. I hrabě Arundel, jeho příznivec, zemřel ve Vlaších a postavení Hollarovo stalo se přímo zoufalým. Konečně, když nastaly v Anglii poněkud pokojnější časy, vrátil se do Londýna a stal se za nedlouho na novém dvoře Karla II. osobností velice činnou. Byl vyslán do Afriky, by tajně zhotovil plány pevnosti Tangeru, což se mu jak náleží podařilo; pak nalézáme jej opět v severní Anglii, z kteréžto doby pocházejí četné pohledy na města a krajiny. Počet jeho listů dostoupil číslice tří tisíc, z nichž největší část pracoval pro knihkupce a nakladatele. Všechny téměř předměty uměleckého tvoření: mědirytecké krajiny, podobizny, zvířenu, obrazy svaté i profánní, architekturu a j. nacházíme v jeho dílech rukou jako pírko lehkou a přec energicky pevnou provedené. Nejhledanější jsou: Velký kalich dle kresby od Mantegny, „Maří Majdalena na poušti" dle Avonta, velký „Ecce homo" dle Tiziána, „Adam a Eva" dle Holbeina, „Oběť heroův" dle Mantegny, „Mrtvý zajíc" dle Boela, „Ester a Ahasverus" dle P. Veronese a t. d. Hollar zemřel roku 1677 v chudobě, dokonav sedmdesátý rok svého pestrého a neklidného života. Kromě sbírek v Londýně chová nyní též Praha v Rudolfinum téměř úplnou sbírku rytin Hollarových. Pro Anglii znamenal arci nejvíce, ale i Angličané uvádějí ho téměř vždy jako „českého" rytce.

Druhá polovice století 17. vykazuje v Čechách pěkný počet rytců částečně velmi dobrých, na které působily rytiny cizích mistrů, nejvíce však práce Sadelerovy. Hlavně kvetla tehdáž produkce obrazů svatých. Tak známe na př. as čtyři sta dvacet takovýchto obrazů více méně dobrých, které kromě pěkných podobizen ryl Jan Borking (nar. 1650), a v témž oboru pracovali Fr. Fischer, Jos. Guttwein (1640-1685), kněz Jindřich z řádu bosáků (1620—1677), A. K. a G. Mansfeld, Frant. Prechtler (1670—1720), Kašpar Vušín a Anastasius Capucinus. Velmi dobrého jména požíval v Praze Ant. Birkhard, nar. v Augšpurku 1677 (pohledy na města, římští císařové, podobizny

a biblické výjevy). Z jeho žáků nevynikl ani jediný a J. Klauber i Karel Birkhard syn, který se stal knězem, pracovali dosti slabě. Za to jiní mistři pracovali velmi dovedně dle obrazů Skretových a bratři Jiří a Gerhard de Groos, Michal Rivola (1655—1720) mají dobré jméno. Norimberčan Sartorius (přišel do Prahy r. 1690, kdež zemř. r. 1739), vynikal zvláště v podobiznách. Také Petr Brandl (1660—1739), zanechal několik menších, lehce, skoro jen v obrysech provedených rytinek. Dle jeho obrazů ryli bratří Frant. a zejména Augustin Neuräuter (1675—1749), kromě toho však společně množství znaků, podobizen atd.

I století osmnácté může se vykázati četným zástupem umělců mědiryteckých a rádi doznáváme, že z velké té řady povolaných je dosti vyvolených. Mladý Xav. Balko, syn slavného malíře, ryl mistrně obrazy svého otce, J. Arnolt z Hradce Králové (1735) znaky a obrazy svatých, Jos. Jäger (nar. 1700), velmi pěkné podobizny a pilně provedené šlechtické i městské znaky, mistr Michal Rentz (nar. v Norimberku 1705, zemř. 1758 v Čechách), osobní rytec umění milovného hraběte Šporka v Kukusu, zanechal téměř sedm set rytin všeho druhu v provedení na mnoze výtečném. S tímto mistrem pracoval v Kukusu též Jeroným Hřebec a velký počet žáků. Obrazy svatých, viněty a ornamentiku ryli Jan Fischer, J. Hillet, Karel a Marek Müller, C. A. Schantz, Martin Schedel, A. Doller, J. Arlt, F. Goldschmidt a T. Boháč. Výborného jmena z cizinců v Praze usazených požívali v první polov. 18. stol. B. Westerhout, velmi dobrý rytec podobizen, znaků a svatých obrazů (zemřel v Praze 1728) a J. Sysang, pracující v témž oboru. Slavný malíř Václav Reiner arci rytcem sám nebyl, avšak dle jeho prací ryli uvedení již A. Birkhard a J. Fischer, on sám pak kreslil pro rytce Sperlinga v Augšpurku známou výbornou mapu Čech, která i daleko za hranicemi došla rozšíření.

I v Praze nastala jakás takás doba à la Watteau a Boucher a hlavní representant její, malíř Grund, našel řadu rytců, kteří mnoho jeho prací do mědi ryli, tak zejmena jeho přítel Ludvík Kohl a Jan Balzer starší. Také Klemens Kohl, znamenitý leptatel rytin v Praze, má několik malých lístků dle Grunda, vedle hojného počtu výtečných podobizen. Jeho žák A. Pucherna ryl pohledy na rozličné zámky české. Rodinu Balzerů representují členové Jan, Antonín, Karel, Řehoř, Matěj a Jan ml., kteří až do našeho stol. ryli a leptali. Nejlepším z nich však byl dotčený už Jan Balzer starší, jehož velké rytiny svědčí o značném nadání. Též bratří Ant. a Jan Berkové prováděli dosti zručně podobizny, viněty a jiné rytiny pro různá díla, což platí také o Janu, Hynkovi a zejmena K. Saltzerovi, jehož podobizny Dinzenhoferů, Brokova a jiných, svaté obrázky a konečně vyobrazení kamenného mostu roku 1784 povodní zbořeného — trhová práce — nejznámější jsou. Pominouti dále nesmíme známého Berglera (1753 nar. v Solnohradě), který prováděl jak uměl: allegorie, mythologické výjevy, podobizny, kopie dle italských mistrů a konečně žánrovité obrazy. Václav Berger (1750—1800) zanechal nám 91 rytin „Pohledy na

česká města“, v témž oboru pracoval nadaný F. Čepelka (1780—1814); dále byli v Praze ještě činni Niederhofer, H. Ott, Mar. Steltzer, J. Koch, Karel Wolf, který na počátku tohoto století různé české zámky ryl, a pak konečně výtečný mistr způsobu aqua tinta zvaného A. Hertzinger (1770), který též manýrou tušovou prováděl obrazy svatých v ohromných rozměrech.

Konečně chceme ještě poukázati na dva zvláštní způsoby mědirytectví. Který list se zove po způsobu „aquatinta“ pracovaný? Ten, který vypadá jako tušovaná kresba. Technický průběh jest asi tento: Na plotnu připravenou jako k leptání vkreslí a vyleptají se obrysy, načež se plocha důkladně očistí. Pak nanáší se opět jemná vrstva pokostu, který se tekutinou připravenou ze směsi dřevěného oleje a terpentinové tresti odstraní na těch místech, kde mají leptáním povstati stíny. Po této proceduře posype se celá plotna nejjemnějším práškem smolným, pak se přidrží nad ohněm, by prášek onen jako tečkovaný závoj otevřená místa plochy pokryl, čímž následující nános lučavky snadnější vyleptání připouští. Tím získáme první a nejsvětlejší ton. Pak se opakuje toto čistění, pokládání a leptání tak dlouho, až dosáhneme celé potřebné stupnice tonin od nejsvětlejší do nejtmavší. Totéž možno prováděti i v barvě hnědé, čímž vytvoříme sepiový výkres.

Spůsob škrábavý, černé umění čili mezzotinto neb la manière noire, má zcela jiný technický základ než každá jiná práce leptací a rytecká. Příprava plotny počíná granírním ocelem, hustě ozubeným dlátem — Francouzové nazývají tento nástroj dle jeho podoby „kolébkou“, berceau — kterým houpavě přejíždíme plochu tak dlouho, až jest co nejhustěji a stejnoměrně drsnatá. (Zrnéčkování = Granulation). V tom spočívá právě rozdíl, že při způsobu škrabavém pracuje se z nejhlubších stínů, vlastně z úplné tmy do skvělého světla, kdežto jinde představuje plotna světlo a stíny nanášejí se postupem do tmava. Otisknete-li takovouto granírním ocelem připravenou plotnu, sejmete list černý jako noc. Na tuto silně drsnatou plochu nanáší umělec výkres na ten spůsob, že postupem seškrabuje, tudíž mírní drsnatost na místech, kde vyvoditi musí světlé části obrazu, kdežto naopak tam, kde má panovati temno, buď ji ponechá zcela netknutou, neb sejímá — dle potřeby stupnice stínů — po vrstvách drsnatost, takže při úplném vyhlazení granirace, když jest plotna zcela hladká, nastává světlo.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Literatura o rytinách všeho druhu zaujímá několik set svazků, tak že vyhovuje všem požadavkům nejpodrobnějšího studia. Na prvním místě budiž uvedena vydavatelská firma R. Weigel v Lipsku, která od roku 1834 až 1866 a t. d. vydala bohaté repertorium všech odborů uměleckého tisku, pak J. D. Passavant: „Le peintre-graveur“, (6 svazků), J. A. B. Bartsch: „Peintre graveur“ (1802—1821, celkem 21 svazků), C. F. Rumohr, Dr. G. K. Naglera „Monogrammisté“ a t. d., z nichž čerpány podrobnosti k těmto studiím.

Monsignore.

Napsala Mariula. Z vlaštiny přeložil Václav Hanus.

(Dokončení.)

Kněžna del Bruzzo představila syna své příbuzné, kterou ještě neznal, a při krátké návštěvě vyměnili oba na vzájem pouze několik frásí chladné zdvořilosti. Donu Gabrielovi bylo však zdánlivě u přítomnosti té dámy tak mocně a nápadně nevolno, že za krátko byl pomaten a pobouřen; nevolnost ta vznikala v něm především ze zvláštních šlehů, jež z oněch ohnivých očí dopadaly na jeho tělo. Aby nepříjemnosti té pod slušnou záminkou unikl, požádal vévodkyni, aby mu dovolila nabídnouti jí několik gardenií, jež sám byl vypěstoval; i povstal, aby šel natrhat jich vlastníma rukama. Obdrževši překrásnou kytici, poděkovala se Antonia lehkým pokynem hlavy, a krátce potom odešla všecka bílá, v bílém oděvu z lehké čínské řasnaté látky, s velkým kloboukem péry ozdobeným a bílou kyticí v prstech pravé ruky, oděné v rukavici z kůže kamzičí. Odešla za vlahého večera, uprostřed vůní letních, obklopujících ji se všech stran, tak že v nich všecka byla ponořena, odnímajíc oběma zasmušilým samotářům jasný paprsek, který krátkou dobu zářil v jejich poustevně svou obdiv vzbuzující přítomností.

Vévodkyně di Campo Alto zůstala pak od oné události pět měsíců z Říma vzdálena a don Gabriele neslyšel již mluviti o ní; sám se netázal, zapomenuv snad na onu čtvrthodinku večera červnového, ve které on, poprvé ve svém životě, nalézal se v rozpacích před světským tvorem, stvořeným z masa a kostí jako on sám.

Don Gabriele dle dávného zvyku četl mši svatou každého jitra v sedm hodin, ať bylo počasí jakékoli, u San Luigi de'Francesi, před oltářem Ukřižovaného, a po mši na naléhavé prosby četných lidí vždy zpovídal. Tak jednoho šedého jitra listopadového, v pološeru aristokratického chrámu dáma hustě závoji zastřená poklekla na jedné straně zpovědnice, kde monsignore právě chystal se uděliti jinému kajícníku odpuštění, aby odešel v pokoji; když došlo na ni, odhalila vzlykajíc své strašné tajemství.

Mluvila k sluhovi božímu, nevědouc snad ku kterému, a pod svatou pečetí svátosti pokání prosila ho pokorně za posilu, radu, aby mohla bojovati proti šílenství, jež po pět měsíců pobuřovalo její krev, klidnou po celá tři léta i v hrozném jejím loži manželském a pohnuvší se z nenadání mocným dojmem, jejž na ni učinila serafská podoba mladého kněze, která se objevila před ní na několik okamžiků jednoho večera v jisté zahradě.

A don Gabriele, který při pouhém poznání jemné vůně, jíž ona byla proniknuta, hned při otevření zásuvky, pocítil, jak chvějí se mu

všechny žilky, jemuž se zdálo, že musí se zadusiti ve chvíli, kdy mluvila, kdy zakoušel okamžiky štěstí svrchovaného, poslouchaje ji, žije toliko pro ni, za onou křehkou stěnou prořezávanou, u které jich rozvášněný dech vespolek splýval, vzchopil se k hrdinství nadlidskému: mluvil k ní přísně, ukazuje jí nesmírnosť hříchu jejího. „Cit, který ji pobuřoval, byl hrozný a svatokrádežný, bylo třeba potlačiti jej, vyrvati i s kořeny za každou cenu jako nejnebezpečnější vřed a vzývati na pomoc milosrdenství boží. Prozatím nemohl uděliti jí požehnání a rozhřešení, učiní tak později, až opět přijde upokojena a cítící se znovu hodnou býti svatého přijímání.“

Po dvou týdnech vrátila se opět k němu, ujišťujíc, že stále ovládána jest touže horečnou vášní, nezkrotitelnou pokáním, nezkrotitelnou modlitbami nejvroucnějšími k Bohu milosrdnému; a don Gabriele, odvrhnuv od sebe pokušení, podstoupiv muka s vytrvalostí světce, odeslal ji opět pryč bez rozhřešení, aniž jediný, nejslabší záchvěv některého svalu prozradil boj v jeho duši se rozzuřivší, aniž v nejmenším změnila se sladká jasnosť jeho hlasu, jenž stále povzbuzoval ji, aby vzdalovala od sebe hříšnou myšlénku.

Od té doby již se nevrátila, a za měsíc ubohý kněz, jehož náboženské nadšení stále, den ode dne více sláblo, ochuravěv na duši i na těle nákazou, kterou mu přinesla a kterážto, trvavši krátkou dobu v úkrytu, objevila se v plné živosti, hrůze, smrtonosnosti, odebral se k té, jež ho zcela bezpečně očekávala. Vidouc ho poprvé vstupovati do svého světáckého domu, do něhož jej uvedl strýc d'Argile jednoho večera, kdy přijímáni jen důvěrní přátelé, ozdobila Antonie rty své nepopsatelným úsměvem siróny, jejíž choutkám zadost učiněno, chápajíc, jaké moci domohla se nad onou bytostí až doposud neposkvrněnou; a jaká byla to rozkoš z naděje, že bude míti ji zcela sobě podmaněnu a na hlavu poraženu!

Antonie stala se Gabrielovi ode dne první její zpovědi v San Luigi probuzením z dlouhého sna k životu skutečnému, zmítajícímu se ve světě jemu neznámém, ve světě úzkostí, tužeb, nejprudších záchvěvů ducha i těla jeho. Andělský kněz, mladý, nebloudící asketa, cele oddaný Svaté Panně, jediné u ní útěchu hledající od oné chvíle, kdy vykonal úplnou oběť sebe sama, aby získal mír duši své matky: náhle ode všeho byl odtržen, okouzlen, k šílenosti dohnán veleobratnou sfingou. A ona ho pokoušela, opojovala, trvajíc však uzavřena v neprůhledné svojí tajemnosti; zpovídala se mu ze své lásky jen v kostele, aby veřejně s neúprosnou zarputilostí opět ji popírala, aby mohla smáti se mu do očí, prohlašujíc, že pohrává si s ním jako se všemi ostatními, za krátko po chvíli, kdy plakala za mřížkou zpovědnice uprostřed přísah nejvášnivějších; říkala, že potlačuje v sobě lásku toliko z bázně před trestem, z hrůzy před svatokrádeží, týrajíc ho, jako všechny, věčnou záhadou své povahy...

Hrůzu před svátokrádeží pociťoval Gabriel upřímně a v každém atomu svého mozku, neměl však s dostatek síly, aby před ní unikl. Byl proklatcem, tisíceronásobným svatokrádcem, poněvadž vstoupil do zpovědnice, kterou ona vyhledávala, poněvadž vyslechl ji a jen slabě rty svými označil zavrhování onoho nesmírného hříchu a vyzvání ku pokání, třesa se, bledna

při pomyšlení, až by jednou prohlásila, že zvítězila v zápasu. Byl proklatcem a svatokrádcem, poněvadž nedovedl se na odpor postaviti touze viděti ji a zastihnouti ji v domě jejím neb jinde, vyprávěti jí, kdykoli možnosť se naskytla, o bouřích, jež vzbudila v jeho duši a mukách nevýslovných, které mu připravovala. Byl proklatcem a svatokrádcem; věděl to a přece den ode dne více sestupoval v propasť zatracení a svatokrádeže, zabíjeje sebe úplně jak pro tento, tak i pro onen svět; již beztoho nebyl by dovedl déle ještě se přetvařovati, obličej jeho byl by prozradil vše, co v srdci jeho se dálo.

O něco později po prvních návštěvách dona Gabriela v malém paláci vévodkyně di Campo Alto, počali nejvytrvalejší hosté míti jakési podezření, třeba příbuzenství monsignora s knížetem bylo záminkou zcela oprávněnou; rozhlásilo se, ovšem jen v kroužku zcela úzkém, že ledový obal, jímž chráněno bylo srdce krásné sfingy, počíná táti, stýkaje se s vroucími a vzácnými cnostmi dona Gabriela. Pak klepy ty vymizely až do prvních počátků, neboť don Gabriele honosil se pověstí tak dokázané nedotknutelnosti a svatosti mravů, že každý útok na něho mohl býti pokládán za marný a zvláště se strany vévodkyně; nebylo lze pronésti ani slova jen trochu odůvodněného; pokud pak mohlo se čísti v jejích očích, ona, měla-li jednou ztratiti hlavu, byla by se zajisté spíše dala svésti ve prospěch démona, než archanděla.

Vévodkyni Campo Alto obdivovali se a toužili po ní všichni, milovali ji však jen málokteří, a ona nechala po sobě toužiti a se zbožňovati s uspokojením, dychtíc více po obdivu než po lásce; co pak se rozumělo již samo sebou, sama neposkytovala ničeho, kromě úsměvů a nejvýše dovolila chtivým rtům políbiti konečky svých růžových prstů.

Tak nosil Gabriel v nejtajnějších záhybech rozhárané duše ohromný kříž své vášně, kdežto, oproti jeho obavám, nikdo nechoval ani stínu podezření, ba ani jeho matka; a tak Antonia di Campo Alto, v rafinované zkaženosti svých ideí, v dokonalé zvrácenosti fantasie, hledala a nalézala novou, krutou rozkoš, libujíc si v mukách jeho a prodlužujíc je do nekonečna svým uměním pekelným; kochajíc se v trýzni onoho srdce archanděla, duševně padlého, onoho těla panenského, nadaného všemi půvaby; požívajíc v šíleném mozku chvíle nejblaženější, dostavivší se po tak dlouhém, horečném očekávání, jako slavnosť, provázenou rozkošemi nejvybranějšími, nikdy nezakusenými . . .

V.

Po třech měsících onoho živoření nemožného, v němž vášeň neukojená a živená stále tisícerými vnadidly dona Gabriela ohrožovala a nekonečným zápasem ničila, nabyl odvahy uniknouti tomu peklu, ne-li duchem, tedy alespoň tělem, svěřiv a vyznav se svému starému učiteli a vrchnímu spiritualovi, páterovi Francescovi, členu řádu minoritů, který ho vyučoval a měl rád hned maličkého, trvaje stále nejdůvěrnějším a nejváženějším jeho přítelem. Páter Francesco silou intelligence a milou rozvahou ho upokojil a vyvedl z deliria, do kterého byl upadl, přemluviv ho, aby ihned vzdálil se od pokušitelky a co nejdříve z Říma; aby přijal

došlé ho pozvání a připojil se k „missii hindostanské", s kteroužto odcestovati chystalo se ještě několik jiných mladých kněží. On že bude mu při tom nápomocen, připravuje krok za krokem i kněžnu del Bruzzo, aby k tomu svolila ve prospěch blaha synova; a v tom životě novém, nad jiné krutém, že nalezne dvojí a velkou útěchu: v pokání a zapomenutí. Don Gabriele souhlasil se vším, spokojen jsa, že bude moci se káti a zapomenouti; trávil každodenně několik hodin u skromného frátera, moudrosti tak vznešené, uprostřed hojivého balsámu jeho rad a nabýval sil k setrvání ve svém úmyslu, čekaje, až udeří hodina jeho rozloučení se s matkou, se svým domem, se svým Římem, aby dal addio všemu, odevzdán do vůle Boha, kterého tak nesmírně urazil. „Pokud vlastní vina probouzí v člověku hrůzu, není třeba zoufati," říkal mu často páter Francesco, dodávaje mu nových sil; a tudíž i on, který pociťoval tak velikou hrůzu před vinou svojí, najde odpuštění tam nahoře, kde návrat duše, která cestou bludu kráčela, tím více bývá oslavován mezi vyvolenými.

Avšak Gabriel ve svých záměrech a ve svých nadějích počítal jen na sebe sama a nepomyslil si, že by ona, ta děsná žena, mohla je zvrátiti, rozdrtiti, kdykoli by jí jen choutka napadla.

A skutečně ona, která první a druhý týden nedbala hrubě toho, že Gabriel z domu jejího zmizel, ba dokonce i z chrámu San Luigi, kde po celý den nebylo po něm již ani vidu ani slechu, majíc za to, že vzdoruje; hněv ten dle jejího zdání nemohl míti ani následků, ani dlouhého trvání; ale když pomalu nových třicet dní uplynulo, aniž by o něm čeho byla se dověděla, pocítila větší zaraženost, než jaké sama sebe za schopnu pokládala. Nechtěla nikterak ztratiti svou lahodnou kořisť! A jednoho večera, zpola vážně, zpola žertem popichla ctižádosť strýce d'Argile, který pro ni byl by do vody skočil, vyzvavši ho, aby přivedl zpět, živého nebo mrtvého, toho hněvivého „monsignora".

Don Gabriele, který jako ubohý nemocný, rakovinou stížený, stále kochal se v naději, že brzy zavře a zahojí se zlopověstná jeho rána, která však naopak stále více do srdce jeho se zažírala: nedovedl odolati pozvání a zdvořilému naléhání markýza d'Argile, a třesa se na všech údech, znamenaje, jak bouří se všechna jeho krev při pouhém pomyšlení, že opět uvidí Antonii, byv od ní opět volán, dal se znovu vléci ku propasti své záhuby.

Vrátil se k ní, která ho očekávala nejsouc si jista, ani uspokojena triumfem jako poprvé; ve svém nepokoji tušila něco, a cítila se uraženou tím, že pokusil se jí uniknouti; byla nespokojena a pokořena tím, že sama musila pro něho poslati; nebyla si již jista, že má jej v plné své moci, toužila pomstíti se tím, že jej připoutá ještě pevněji ku své osobě a odejme mu všechnu chuť pokus onen opakovati. A zde, ve svém světáckém saloně, šlehla ho do krve, zrovna do prostřed rány bolestné, zlovolně a divoce ji rozdrásavši žhavými zuby žárlivosti, probudivši v něm tisíckráte větší a šílenější touhu, buď ji míti, nebo zemříti.

Oné noci, vyšed z paláce di Campo Alto, když byl doprovodil domů markýza d'Argile, dobráka a k němu příchylného, jal se don Gabriele zvolna procházeti jako kataleptik ulicemi nového Říma, vzdoruje ostrému severnímu větru dubnovému s hlavou odkrytou, aby utišil trochu žár a

neutuchající škubání v mozku; do paláce vrátil se pozdě v noci k nemalému podivení starého sluhy, jenž obsluhuje výhradně jen jeho, od té doby, co stal se knězem, — znal do nejmenších podrobností jeho přísné a pravidelné zvyky.

„Vaše excellencí vrací se tuším od lože nějakého nešťastného umírajícího?“ dokonce odvážil se k otázce Gaetano, nejvýše znepokojen návratem v onu hodinu pro jeho pána tak neobvyklou.

„Nikoli, Gaetano,“ odvětil Monsignore, shovívavý a vlídný ke všem lidem rovnou měrou. „Procházel jsem se, soudě, že mi ostrý chlad dnešní noci a pohyb dobře poslouží; víš dobře, že s mými nervy po nějakou dobu není vše v pořádku, chtěl jsem je trochu utišiti. Teď je mi lépe a musím ještě mnoho napsati, než půjdu na lože; nepotřebuji ničeho, jdi tedy spat, jest beztoho již příliš pozdě pro tebe, ubohý starče. Odpusť mi, znepokojil-li jsem tě a tys musil trpěti; polituj mne a buď trpěliv. Spi klidně do zítřka, jak dlouho budeš chtíti, já si posloužím sám. Odporučuju ti, abys nezapomenul na prosbu mou, kterou jsem vznesl na tebe před několika dny, abys neříkal ničeho matce o mých bezvýznamných chorobách; vše přejde a to co nejdříve, uvidíš, a není třeba děsiti ji k vůli takové maličkosti, ji, která teď je tak citliva.“

„Vaše excellenci budiž bez starosti,“ pravil Gaetano, ukloniv se pokorně a odcházeje dosti nerad; neodvážil se však pronésti ani slabiky odmluvy proti rozkazům monsignorovým, ani odporovati jim v nejmenším třeba pod nátlakem láskyplné pečlivosti. Don Gabriele pro něho byl andělem a jako takového zbožňoval ho, v úctě maje každé přání jeho, ať bylo jakékoli; ale to poslušné mlčení před kněžnou o těžkém pobouření, které po několik měsíců pozoroval u nejmilovanějšího syna jejího, bylo pro jeho počestné a z hloubi oddané srdce v pravdě obětí ohromnou.

VI.

V přísné ložnici monsignorově, pokryté antickým damaškem barvy temně fialové, ranní dubnový úsvit, vkrádaje se tabulemi okenními, rozšiřoval se poznenáhlu po předmětech, zaplašuje stíny, jimiž byly zahaleny, a působením jeho počal blednouti až doposud živý plamen stříbrné lampy, visící od stropu na třech řetízkách, uměle pracovaných, před Madonnou Murillovou, bohatým rámcem ozdobenou. Na psacím stolku světlo nízké, taktéž stříbrné lampy, se širokým stínidlem z duhovitého křišťálu, ozařující papíry a knihy, poznenáhlu odumíralo; na nočním stolku hořely čtyři voskové svíčky na kandelábru z massivního zlata plamenem taktéž v jasném úsvitu pobledlým.

Don Gabriele ještě celý oblečen, tak jak byl přišel z venku, stále se modlil kleče na stupínku klekátka z vyřezávaného ebenu, skloněn před velkým krucifixem ze slonové kosti, jenž jasně odstával od tmavé stěny, s pravé strany malého lůžka, nedotknutého a zcela přikrytého velikou pokrývkou z téhož damašku, jaký byl na stěnách, se zlatými značkami a třásněmi; spouštěl se k podlaze se všech čtyř stran, budě trudnou představu pokrytých mar. Monsignore modlil se potichu, jen občas pohnul sebou, zmítán jsa záchvaty nervovými a mrazem zimničním.

„Následování Krista“ leželo otevřeno na karmazinovém aksamítu podušky na klekátku, a stránky jeho byly vlhky slzami; Gabriel vyronil jich mnoho a nevýslovně hořkých, aniž došel úlevy. Oči zardělé, bolestí naplněné upíraje ku probodeným ňadrům Kristovým, s rukama sepjatýma a k němu zdviženýma, duší svou k němu mluvil, kdežto rty pohybovaly se mechanicky, nečlánkujíce ani jediné slabiky; jemu se zpovídal, vzývaje ho.

„Pane Bože můj, který jsi mne dle svého obrazu stvořil; stůj při mně, buď mi nápomocen; dej mi, abych zvítězil v děsném zápasu, který mne táhne ku zkáze.“

„Cítím na svém slabém těle zákon hříchu a cítím, jak doháněn jsem k němu jako otrok bičem. Nemohu, nedovedu na odpor se postaviti přemocné vášni, která rozpaluje mou krev, nebudeš-li ty mně nápomocen; nedáš-li ty mně síly, abych zvítězil nad svým srdcem, nad svými smysly.“

„Bože můj, učiň mne opět dítětem, učiň, aby vše, co ve mně jako v muži dospělém se rozpoutalo, opět na zmar přišlo a aby ve mně zůstaly jen nejčistší žádosti a touhy věku dětského. Zachraň mne, Ježíši Ukřižovaný, nedopusť, abych stal se úplně slepým a klesl do propasti, z které již nikdy nemohl bych povstati.“

„Z tvých rukou přijal jsem tento svůj hrozný kříž; dej mi sílu potřebnou, abych mohl jej nésti, pokud ráčíš mi ho ponechati, bez kolísání, beze vzdoru; ty, který jsi všemohoucí, ty, který první nesl jsi kříž za všechny nás a který bičován jsi volal: V kříži je spása, v kříži je život, v kříži je pramen nebeského blaha, v kříži je vzkřísení.“

„Je-li tedy život dobrého kněze křížem, chci jej nésti, abych stal se hodným takového jména; avšak ty mne podporuj, Kriste zraněný, poněvadž se potácím a opustíš-li mne, padnu, sřítím se střemhlav do propasti. Kriste, slitování, milosrdenství!“ —

Ponenáhlu úplně se rozednilo a jarní slunce vynořovalo se vesele z perleťových mraků, ozařujíc zlomeným paprskem krucifix ze slonoviny, dílo to jemného umění, oživujíc jej téměř oním jasem nenadálým.

Don Gabriele probudil se námahou, s jakou udržoval své zemdlené oči otevřeny v onom živém světle, jež náhle ozářilo předmět, na němž po mnoho hodin oči jeho utkvívaly, aniž by si toho úplně byl vědom. Zvedl se z místa, na němž tak dlouho namáhavě klečel, s tělem jako polámaným, s obličejem vyděšeným, skřípaje zuby a teprve nyní pozoruje, že strávil celou noc ve bdění a na modlitbách. Byl celý ztuhlý a a zároveň jeho jak uhel černé vlasy byly kluzké, potem provlhlé.

Poklekl ještě jedenkráte, ale až na holou podlahu, trvaje v onom postavení úpěnlivé prosby a svrchované pokory po několik minut, pak vytrhl se ze stuhlosti silou vůle železné, vstoupil do své oblékárny, ochladil se studenou lázní, spěšně opět se oblékl a odešel.

Chtěl dříve se vyzpovídati, než by četl mši svatou, a zamířil ku Santa Maria Maggiore, kde časně ráno bezpečně vždy zastihl pátera Francesca, svého svatého přítele a učitele.

Starý Gaetano, jenž po nějakou dobu již byl vzhůru, očekávaje s úzkostí, až bude zavolán jako obyčejně hlasem zvonku elektrického,

netrpěliv již opět pána uviděti, jenž v tak podivném rozčilení předešlého večera jej propustil; čekal v pokoji sousedícím s jeho a tu najednou spatřil ho před sebou zcela připraveného k odchodu: po tak dlouhých létech jeho služby poprvé bez jeho pomoci.

Ubohý stařec úžasem ani nedýchal; utýraný, znetvořený obličej monsignorův vnesl na rty jeho několik slov, vnuknutých citem oddanosti a příchylnosti k němu. Doprovodil ho poslušně a něm ku bráně, sleduje ho zrakem zamyšleným, až zmizel v ulici; pak utřel si vrchem matné ruky dvě slzy, které nikdy by nebyl vyronil ze slabosti. Byl směšný stařík, schopný jen pohybovati se jako žena, neschopný učiniti něco pro onu duši andělskou, jež hynula pod tíhou tajemné a děsné úzkosti; půjde-li to tak ještě několik dní dále, bylo nutno za každou cenu promluviti s kněžnou.

VII.

Po dlouhé zpovědi a mši cítil se Gabriel opravdu daleko klidnějším vzhledem ku slibům znovu daným páteru Francescovi a sobě samotnému; vzhledem k ubezpečení svého učitele, že za krátko dojde ho rozkaz k odjezdu. Tam, v nesmírné dálce, mohl vykonati pokání a přemoci sebe sama slouže Bohu, ač-li ho Bůh nepovolá k sobě.

Před matkou, u snídaně, byl téměř jasným a bavil ji příjemnými zprávami o bratřích, od nichž právě dnes ráno obdržel dopisy a slib návštěvy v době nejbližší.

„Ubohá matka!“ pomyslil si občas, pozoruje ji, jak sestárla a značně sklíčena byla chorobou srdeční, která ohrožovala nebezpečně život její před několika měsíci. „Ubohá matka, bude trpěti mnoho při rozloučení, avšak nebylo vyhnutí; Pán zajisté udělí jí postačitelnou odhodlanost, aby je snesla. Za dvě léta se vrátím, daleko více hodný jí i „jeho“. —

„Proč se na mne tak díváš, Gabrieli?“ otázala se kněžna, povšimnuvši si toho, jak vytrvale upíral syn zrak svůj na její tvář.

„Poněvadž se mi líbíš, matko má,“ odpověděl Gabriel s neobvyklou něžností ve hlase i v očích azurných, brzo čistých, klidných a sladkých, brzo poněkud zachmuřených. „Poněvadž jsi stále hezčí a hezčí a vede se ti dobře, zcela dobře teď, není-liž pravda, maminko?“

„Ano, synu můj; vede se mi dobře, a jsem tobě zavázána, že jsi mne zachránil a oživil bezmeznou láskou a pečlivostí; bez tebe byla bych mrtva tisíckráte, vím to.“

Setrvali u stolu dlouho a téměř vesele, rozmlouvajíce o nesčetných věcech příjemných. Gaetano, jenž dával rozkazy ostatní čeledi při obsluhování: úřad to, s něhož za žádnou cenu nechtěl odstoupiti, pošilhával po nich po očku, všecek šťasten nad náhlou změnou monsignora od minulého večera.

Kolem druhé hodiny odpolední rozloučil se Gabriel s matkou, slíbiv, že se vrátí k večeru po „chóru“. Než odešel, políbil ji na vlasy a na ruce, jako činil vždy, a nastavil ústům jejím své čelo.

„Jak jsi rozpálen!“ pravila kněžna, vytrvale hladíc ho po tváři, „přemýšlíš a studuješ příliš, Gabrieli můj, na konec se roznemůžeš; buď na sebe opatrný alespoň z lásky ku své matce!“

„Ano, drahá, modli se za mne“, a se slovy těmi se rozešli.

VIII.

Když se vrátil do svého přízemního bytu a vstoupil do studovny, jež byla modlitebnou zároveň, aby přeříkal tam „officium", sotva že přestoupil přes práh, zachvácen byl pocitem závrati, jež proběhla mu od mozku k srdci, a počal se potáceti. Vzduch malého pokoje byl nasycen ostrou vůní, která ho opojovala; vůní jemu až příliš dobře známou a účinků strašlivých.

Oh, Bože! o čem to ještě nyní snil? k čemu opět dospívala jeho chorobná fantasie? jak mohla ocitnouti se ona vůně zde, v jeho modlitebně, v onom okamžiku? Což opět počínal šíliti a již tak rychle počínaly rozplývati se v niveč záměry a předsevzetí ráno obnovená, s Bohem, se sebou samým, s páterem Francescem? Oh, ta horečka, to chorobné delirium, které opět ho zachvacovalo; ne, ne, nechtěl; náležel Pánu a církvi a nemohl, nesměl věděti o ničem jiném. —

Učinil několik kroků ku předu, tiskna opět a opět dlaně své k čelu, k celému obličeji, aby se probudil, setřásl se sebe domnělý sen, domnělé blouznění; pak rozblédl se očima pomatenýma a vyděšenýma kolem sebe, až ony, neobyčejně vytřeštěny, utkvěly na stříbrném, rytém poháru, do něhož Gaetano dle rozkazu vkládal listy, které byly doneseny do paláce s adressou na monsignora, jenž měl ve zvyku nalézati zde svou korespondenci a v klidu ji pročítati. Právě z onoho poháru vystupovala opojná vůně, vydychovaná zavřenou obálkou z tlustého papíru anglického barvy slonové, opatřené na místo pečeti stříbrným šlechtickým erbem se čtyřmi poli a nápisem na okraji „Vincere aut mori;*) adressa provedena byla písmem moderním, tahy ostrými, jemnými a elegantními. Uvnitř četl Gabriel — „Dnes vás očekávám: od čtyř do šesti budu doma pro vás samotného; přijďte tedy a nezapomeňte, že, abyste nepřišel, musil byste býti nejméně umírajícím; což jediné mohlo by vás omluviti. Potřebuji vás k dílu lásky, k jehož provedení chci se s vámi spojiti; odepřete-li vy, „čemuž nevěřím", budu nucena obrátiti se na Miloskova . . . Avšak vy neodepřete. Ze zpovědnice u San Luigi. —
Antonia."

Četl a četl znovu, chvěje se na celém těle, všecek porosen studeným potem, s krví opět rozpálenou všemi plameny své pekelné vášně. — Hle, pokušení stálo poznovu před jeho zraky a volalo, vábilo ho k sobě; chtělo ho míti! Hle, sfinx zarývala ještě do jeho masa své drápy lví, zachycujíc celé kusy, aby na konec je vyrvala ranami žárlivosti. — Nezměrné rozčilení nervů svíralo mu hrdlo, vysoušelo krk, mámilo zrak... Kdo byl on? kde byl? co chtěl? Nevěděl a nechápal v té chvíli ničeho. Bouřlivé chvění zmítalo jeho tělem i duší v přemocné touze míti onu ženu, která po šest měsíců byla jeho mučením, jeho zatracením; která po šest měsíců nestydatě, pekelně se mu nabízela, aby mohla jej od sebe odstrkovati, podávajíc mu takto jed kapku za kapkou, prodlužujíc tak do nekonečna trýzeň nejkrutější: odsuzujíc ho neúprosně na vždy — na vždy! Odsouzencem míti ho chtěla; odsouzencem a proklatcem.

---

*) Zvítěziti neb zemříti.

Byl blízek zadušení, omámen návalem krve, probíhající divoce všemi žilami; zdálo se mu, že vše na něho se řítí, půda pálila ho pod nohama a vše kolem sebe viděl červené. I písmeny té čarodějnice byly barvy krvavé, na nichž strhaný zrak jeho pevně utkvíval.

„Dnes vás očekávám: od čtyř do šesti budu doma pro vás samotného; přijďte tedy a nezapomeňte, že, abyste nepřišel, musil byste býti nejméně umírajícím.“

Ano, mohl tam jíti; a onoho dne mohl ji míti za každou cenu, třeba násilím a dvojnásobnou, hrůznou svatokrádeží, jíž by se dopustil jako muž a jako kněz; cítil v sobě jediné choutku zvířeckou: sevříti ji v náručí, vpíjeti do sebe dech její a uraziti ji, kdyby, jako vždy před tím, nasytivši se lichocením, s posměchem ho odstrčila. Oh! nechtěl již viděti onoho zlomyslného, ukrutného úsměvu, který rozdíral jeho nitro; chtěl viděti její slzy, aspoň jedinkráte, slzy k vůli němu prolité; ano, k vůli němu, způsobem jakýmkoli, na základě čehokoli; vždyť prolil jich tolik on pro ni, a jak hořkých! . . .

V deliriu, bezděčnými pohyby, připravoval se k odchodu, k pouti do svého pekla. V tom zavadilo o jeho sluch lehké, jasné klinkání malého zvonu u Santa Maria Maggiore, jenž ohlašoval vstoupení kanovníků na kůr. Zvuk onen bleskem obrátil mysl Gabrielovu ke skutečnosti jeho života. Všichni jeho druhové shromažďovali se k modlitbám, on jediný scházel; on jediný zapomněl na onu hodinu; poprvé a z jaké příčiny, v jakých myšlénkách? Jaká to bída, jaká hrozná bída! Proč medle Bůh milosrdný nedával mu zemříti, když zachovávaje ho na světě, nezadržel ho před sřícením se do propasti? —

„Zemříti, zemříti, zemříti“ — — vyrážel ze sebe duse se vzlykotem, běhaje po pokoji jako šílenec. „Bože můj, nech mne zemříti ihned; Panno svatá, hle, vezmi mne k sobě. Zhřešil-li jsem tisíckráte myšlénkami, mé tělo je doposud neposkvrněno jako tvé, jako tělo tvého božského syna; hrozná pokušení ochromila moje síly, zatemnila ducha, avšak doposud neporušila mého těla. Panno Maria, přijmi mne, otevři mi svou svatou náruč, jsem ještě celý tvůj a tak chci k tobě přijíti; zůstanu-li ještě hodinu na zemi, jsem ztracen na vždy.“

Zemříti, zemříti, zemříti aneb ve zkázu se uvrci pro ni, spolu s ní, a pošpiniti blátem a svatokrádeží posvátný oděv, jejž na sobě nosil, i jméno své matky! Jaká to hrůza, jaká hanba; a přece, kdyby opět ji uviděl, nedovedl by déle se ovládati a živ jsa, neměl by odvahy zdržeti se a nejíti k ní. Což nepsala pravdu neúprosnou, že, aby nepřišel, musil by býti umírajícím? Ano, byl ve smrtelném zápasu, to však nepostačovalo; přál si smrt, poněvadž třeba s posledním dechem na rtech byl by šel k ní, aby stal se netvorem; aby udusil ji divokým obejmutím věčné touhy, aby rozsápal ji vzteklým kousnutím, jako kousající pokušení a žárlivosť rozsápaly jeho . . .

Zvonek vysílal dále vzduchem jasné a klinkavé zvuky, volající k modlitbě.

Co by řekli tomu jeho druhové a všichni lidé v Římě, až by bleskem roznesla se zpráva o ohromném tom pohoršení? a což jeho matka? Oh, jeho čistá, svatá matka zemřela by hanbou a hrůzou, kdežto kdyby zemřel,

tiše a vřele by ho oplakala, přesvědčena jsouc, že později shledá se s ním opět v ráji . . .

Zvonek zněl dále a harmonické vlny znovu odrážely se v jeho lebce. Onen zvonek vypravoval mu o jeho něžném mládí v semináři; o slavných jeho slibech; o církvi, jíž byl zasvěcen dvojí přísahou, přísahou zbožné matky a přísahou vlastní. Křivopřísežník, svatokrádce a proklatec! Bože, Bože, Bože, a to ještě dýchal? a Bůh nestihl ho ještě svým bleskem? Byl konec, konec; žíti dále nebylo mu již možno; a pokaždé, kdykoli opět přečetl oněch několik řádků od Antonie, byl pevněji a pevněji o tom přesvědčen. Činiti si naděje nějaké, bylo až přes příliš zbytečno; bez ní cítil, že bude neschopen dále žíti; a s ní, ať by byl přijat nebo odstrčen, stihla by jej hanba a zachvátila by spolu i ostatní jeho milé. Před ním nebylo tedy již nic, než hluboká, nekonečná noc jeho zoufalství, pro niž nemohlo býti jiných mezí, jiného uniknutí z ní, než úplné zničení těla. Veškerá jeho přirozenost nežila již pro nic jiného, než pro jedinou choutku, bezmezně ohavnou; cítil, že od oné chvíle stal se satanem každým molekulem látky, z které sestával, schopným každé ohavnosti, nepotlačí-li co nejdříve smrt vše, co tak rozechvěno, tak tragicky živořilo v něm; nuže, bylo nutno zemříti. Pobíhal, potácel se ve svém vzrůstajícím a stále prudším šílenství, těkaje stále klidnými komnatami něm a vyděšen zběsilou myšlénkou na sebevraždu, utkvělou v mozku jeho jako obrovský hřeb. Jeho krásné, jasně azurné, nevýslovně sladké oči byly vytřeštěny a jako vyděšeny hrůzou jim samým neznámou, uprostřed křečovitě svraštělé tváře, jež stále více a více se znetvořovala, pod hustým stínem temně černých, vlhkých, na čele slepených vlasů. A děsná ta myšlénka, která jako orkán přihnala se do jeho mozku trpícího, v několika minutách vyrostla giganticky a ovládala ho mocí nadlidskou, cizí jeho vlastnímu vědomí, jež trvalo v něm jako zděšený divák. Sebevražda, nejhorší ze zločinů, jichž kněz dopustiti se může: on, kněz, po ní toužil, na ni pomýšlel, pokládaje ji pro sebe za nutnou, zakoušeje však spolu svrchovanou hrůzu. — On, kněz, měl takto zemříti? Ale, vždyť Bůh sám ho k ní doháněl, vkládaje mu do srdce vědomí o nemožnosti dalšího života a nedovoluje mu, aby nehodné srdce jeho déle bilo pod posvátným oděvem.

K smrti unaven zoufalým zápasem, sklesl opět na kolena před velkým krucifixem ze slonoviny, s čelem rozpáleným, opřeným o ruce sepjaté; skloněná tvář Kristova zdála se pohlížeti na něho soustrastně.

On utíkal se k němu, Ježíši trním korunovanému, nečekaje, až by poslední hodina jeho udeřila dle všemohoucí vůle boží, urychluje ji svatokrádežně, neschopen ubrániti se víru vášně, který ho uchvátil. Ježíš, nejvýš veliký a milostivý, ho přijme a neodsoudí k věčnému pokání . . . Umíral, aby zamezil pohoršení, které nevyhnutelně by uvalil na sebe, na církev, jejíž sluhou byl, i na všechny své milé. Umíral, odnášeje s sebou zločinné tajemství, zanechávaje za sebou zřejmou jistotu, že odešel v pokoji, přirozeně, zanechávaje klid své matce i čistou svoji památku; umíral dosud důstojně, aspoň pro svět, který opouštěl, hoden titulu svatého, který mu příslušel. A nesmírnosť jeho hříchu znal jenom Bůh; Bůh, který samojediný měl právo trestati i odpouštěti.

Povstal ze země zlomen na duchu, boj srdce jeho zřejmě se jevil v hojných krůpějích potu, jež stékaly s čela po voskových skráních, potu zápolení němého a nevypsatelného. Tapaje v prázdnu, chytaje se nábytku, aby neklesl k zemi každým okamžikem, právě jako Kristus pod těžkým křížem, nemaje u sebe žádného útrpného Cyrenejského, který by mu pomohl, který by ho podporoval v okamžicích úzkosti nejvyšší; sám, naprosto sám v strašné oné hodině, přiblížil se k lazurové skřínce ve zlatě zasazené, otevřel ji klíčkem, jejž vyňal ze zásuvky psacího stolku a vytáhl z ní malou lahvičku z broušeného křišťálu, téměř plnou žlutavé tekutiny. Na baňce lahvičky byl přilepen proužek černého papíru s bílým nápisem: „Extrakt strofantu", „jed"; vedle slova „jed" vykreslena byla umrlčí hlava.

„Strophantus", nejsilnější jed, v nepatrných dávkách utišil a zhojil ponenáhlu prudké tlučení srdce, jež před několika měsíci bylo by bezmála udusilo kněžnu del Bruzzo; a Gabriel, který byl vytrvalým opatrovníkem své matky až do úplného pozdravení se, odnesl z pokoje jejího nebezpečný lék a uložil u sebe do skříňky hermeticky uzavřené, aby žádné neštěstí se nepřihodilo, kdyby zanechána byla libovůli toho, kdo neznal, jako on, smrtonosnou její moc. A nyní to, co matce bylo záchranou, poslouží jemu k věčnému míru.

Několik kapek oné tekutiny, a vše skončí zde na zemi; „ona" ovšem za krátko bude ho marně očekávati, bude zajisté zuřiti v oné chvíli; ale pak odpustí mrtvému, až zpráva o tom k ní dojde, a poskytne mu snad nějakou něžnou, ušlechtilou myšlénku, jakou vždy žijícímu odpírala.

S lahvičkou v pěsti křečovitě sevřené, jako paralytik, poklekl naposledy před Kristem a šeptem, přece však slyšitelně přeříkával modlitby umírajících. Pak pozřel jedním douškem značnou částku jedu, jenž náhle nabyl šedé barvy, a zašeptal:

„Otče, zde jsem, přijmi mne k sobě!"

Klidně a jaksi posilněn, s velikou rozkoší, jež probíhala jeho žilami, povstal a vložil lahvičku do skřínky se zbytkem tekutiny, zůstavené tam, aby nemohlo vzniknouti podezření: přitiskl dlouhý polibek na podobiznu své matky, šeptaje „Odpusť, odpusť mi!" a položil se natažen na širokou pohovku, s hlavou zabořenou do podušek, s rukama skříženýma na prsou, očekávaje zmužile vysvobození pozemské v jisté, horoucí důvěře v neskonalé milosrdenství, jež ho přijme tam nahoře. Sotva že se položil, zdálo se mu po několik minut, že srdce rozrazí mu prsa spoustou prudkých úderů; pak se zastavilo na věky . . .

IX.

Na večer, právě v hodinu, kdy asi před desíti měsíci Gabriel poprvé uviděl Antonii v zahradě, do které ústily dveře jeho vážného kněžského příbytku, Gaetano, jenž stále pečlivě ho hlídal a neviděl odcházeti, ač hodina kůru již dávno minula, odvážil se zaklepati lehounce na dvéře ložnice; pak klepal a tloukl silně, nedostávaje žádné odpovědi. V záchvatu zoufalství otevřel starý, věrný služebník dveře a vstoupil bez

okolků. V pološeru zapadajícího slunce, natažen na divanu, v posici nejklidnějšího spánku, zdál se Gabriel odpočívati s očima pootevřenýma; toliko rámě levé, vymknuvši se z pravice, viselo spuštěno dolů, s prsty svírajícími květnatý koberec. Tabulemi okenními vnikal večer jasný jako před tím ono odpoledne ku konci června.

Gaetano oklamán tak zřejmou klidností a veden pudem uctivé něžnosti, chtěl uložiti ruku, která dle jeho zdání nalézala se v příliš nepohodlné poloze; zdvihl ji pozvolna — a s hrdinskou klidností spojil ji poznovu s druhou: poznalť při prvém dotknutí, že ruka ta náležela mrtvole.

Na spěch svolaní lékaři vyslovili se všichni jednohlasně, že monsignore bez předchozích útrap podlehl srdeční vadě, která beztoho dědična byla v rodině jeho se strany matčiny a kterou, jak až příliš nahlas se šeptalo, stižena byla sama kněžna. Smrt tedy neušetřila bujného mládí monsignorova, naopak, dychtila po něm a vzala si syna dříve než matku, ač oba odsouzeni byli k jednomu a témuž konci..

Vévodkyně di Campo Alto obdržela zprávu o tom ještě téhož večera v divadle Argentina, kamž se odebrala, aby poslechla svou oblíbenou Carmen. Miloskov to byl, jenž jí tu zvěsť přinesl po druhém jednání, kdy teprve spoře počínala trousiti se po Římě, a ona měla loži plnou svých obdivovatelů.

„Ah!“ odvětila, slyšíc ji, ihned však jako stěna zbledla, šeptajíc mezi sevřenými zuby: „Něco mi to stále říkalo — a nepromluvivši ani slova více, zvedla se prudce, ledově kráčela středem všech, kteří přišli ji navštíviti, a vážným pokynem hlavy dala na jevo, že chce odejíti samotna.

Knížata del Bruzzo byli spříbuzněni s vévody di Campo Alto a dáma ta odešla na znamení smutku pro svého příbuzného, zachovávajíc jako vždy přísná pravidla etikety nejčistší aristokracie, ku které náležela: sfinx zůstala opět záhadou nerozluštitelnou.

